Digitized by Google

36
25 D
14

Digitized by Google

+ Edon 35.25 D 14

OECONOMIA BIBLIORVM,

SIVE

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBRI QVINQVE: QVIBVS

SACRAE SCRIPTVRAE DISPOSITIO, SEV ARTIFICIVM ET VIS atque ratio, in tabulis velut ad viuum exprimitur, & ità ob oculos ponitur, vt non modò abſolutiſſimam complectantur vniuerſę Theologię SVMMAM atque Methodum, ſed Commentarij etiàm vice haberi queant.

OPVS MAGNO STVDIO ET LABORE CONGESTVM, ET AD SOlidam *Diuinarum literarum cognitionem, artemq́ cæleſtis philoſophiæ rectè perdiſcendam accommodatiſſimum: Quod non iniuria quis vel auream Catenam, vel Clauem dicat totius doctrinæ Chriſtianæ.*

AVTHORE

D. GEORGIO EDERO I.C. FRISING. DIVORVM IMPP. FERDINANDI AVGVſtiſſimæ memoriæ I. & nunc Cęſaris Maximiliani II. Conſiliario Aulico Imperiali.

HIS ADIECIMVS ETIAM, CVM PROPTER ARGVMENTI SIMILITVDINEM, *tum vt ſtudioſus Lector, quis ſacræ ſcripturæ ſit vſus, viuum habeat exemplar, Partitiones* CATECHISMI *Catholici Tridentini, eodem* D. GEORGIO EDERO *authore.*

COLONIAE AGRIPPINAE

Apud Geruuinum Calenium, & hæredes Iohannis Quentelij, Anno M. D. LXVIII.

Cum gratia & Priuilegio Imperiali in decennium.

SVMMIS CHRISTIANAE REIP. MONARCHIS ET PRINCIPIBVS, SANCTISSIMO ET BEATISSIMO PATRI AC D. N. DOMINO PIO V. PONTIFICI MAXIMO:

CATHOLICO INPRIMIS, EIDEMQVE POTENTISSIMO PRINCIPI AC D. DOMINO MAXIMILIANO II. *Romanorum Imperatori &c. Hungariæ Bohemiæq; regi &c. Archiduci Auſtriæ &c. Veræ auitæq; Religionis Protectori &c.* *Dominis ſuis clementiſſimis,*

SALVTEM ET FELICITATEM IN CHRISTO IESV PRECATVR IMMORTALEM.

QVOD APVD PLEROSQVE OMNES, QVI Lucubrationes ſuas ſub Principis alicuius viri nomine & patrocinio in lucem edere ſtudet, in ſolenni more poſitum videmus, vt tam ſcriptionis, quàm dedicationis ſuæ cauſas diligentèr exponant, Beatiſſime PATER, IMPERATOR inuictiſſime, id mihi rem neque tritã, neque vulgarem adgreſſuro, ſed ſcripturę Diuinæ methodum quandam, ſub veſtra potiſſimùm tutela edituro, nulla ratione aut prętermittendum aut diſſimulandum eſſe ſentio. Nam etſi de innata illa & apud omnes peruulgata SANCTITATIS ac MAIESTATIS veſtræ clementia & humanitate liberalitèr mihi pollicear omnia, quæ ab optimis & prudentiſſimis Principibus fideli ſubdito ſunt expectanda, nec in re per ſe honeſta opùs longa ſit excuſatione: ex eo tamen quod alijs, qui me multis nominibus antecellunt, in pari ſtudio plerunquè accidere ſolet, vt in hominum linguas repræhenſionesque incurrant, facilè animaduerto, non defuturos qui laborem hunc meum, quantunuìs candidè ſuſceptum, citiùs etiàm ſibi carpendum ſumant, quàm vel vtcunquè cognôrint. Alijs enim hæc opera mea ideò fortaſsìs videbitur ſuperuacanea, quòd faciendi plures libros nullus ſit finis, & dum ad ſcribendum nimia facilitate ac temeritate plerique proruunt, nihil ferè effecerint aliud, niſi quòd fidei Catholicæ dogmata nõ pauca, etiàm incertiora apud multos ſint reddita, quàm aliàs ferè vllo vnquàm fuerint tempore: nonnulli etiàm indignum eſſe clamitabunt, res Diuinas ab alijs tractari, quàm ab ipſis ſacræ Theologię profeſſoribus, nec me hominẽ aulicum, Iuris titulotenùs conſultum, & iam per annos viginti verſatum in foro, ſalcem meam in ſegetem alienam mittere debuiſſe. Alij demùm, quibus niſi quod ipſi fecerint, placet nihil, ſuſpicabuntur neſcio quid, cur hoc opus non vni, nec alijs quàm vobis ſupremis

Reipub. Chriſtianę Monarchis nuncupare voluerim. Quæ cogitatio cùm multos exagitare, & me non improbis tantùm odioſum, ſed apud alios etiàm temeritatis reum efficere poſſit: equidem iuxta præclaram D. Petri ſententiam, illis omnibus, quãtùm in me ſitum eſt, paratus ſum eius, quę in me eſt, ſpei ſimplicem quidem, at puram tamen atq; veram reddere rationem. Nam primùm ſi quis ſapientis verba, quibus ſtudium plures ſcribendi libros, inter cęteras vanitatum numerat vanitates, accuratiùs expendat: facilè intelliget, eum neque ſalutarem fidei doctrinam, neque neceſſariam veritatis defenſionem vnquàm aut vetare, aut repręhendere, ſed inutiles & noxias tantùm cõtentiones, & quiduis conſcribendi libidinem, caſtigare atque coercere voluiſſe. Deindè ſi temporum quoquè aliqua eſt habenda ratio, tria fortaſsis aſſignari queant, quibus Eccleſia librorum copia aut carere potuiſſe, aut nõ vſqueadeò indiguiſſe videatur; Vnum, quo hominum tanta fuit pietas, vt per ſe quiſq; ſibi quod fieri vellet, id ipſe etiàm pręſtaret alijs: Alterum, quo multitudinis credentium cor vnũ & anima erat vna in Domino: Tertiũ, quo apud omnes ſua conſtabat ſacrę ſcripturę authoritas, eiuſque vigebat ſana & catholica interpretatio. Quòd ſi inter nos quoquè eadem eſſet in fide vnitas, in moribus pietas, & in doctrina integritas: ſuperſedendum certè à tot ſcribendis libris potiùs videbatur, quàm vt vel margaritę mitterentur ante porcos, vel maleſana & importuna alioquì ingenia, ad nouos ſubindè furores concitarentur: Pręſertìm cùm tot iam antè ſanctorum Patrum præclara egregiaque de rebus ad ſalutem neceſſarijs extent monumenta, vt nihil penè dici poſſit ampliùs, quod non ſit dictum priùs. Verùm cùm longè alia nunc ſint tempora, alij mores & ſtudia planè diuerſa, nunquàm propè Eccleſia Catholica doctorum hominum ingenijs, opera, induſtria perindè atquè nunc in tanta rerum omnium perturbatiõe, indiguiſſe videtur. Porrò ſi roget aliquis, quę illa tanta ſit ſcribendi neceſſitas, cùm D. Paulo teſte, oporteat eſſe hęreſes, nec vlla fuerit ætas, quę non aliquid ſempèr tulerit mali: is mihi perpẽdat, quęſo, quàm multæ, quàm varię, quàm pernicioſę extremis hiſce temporibus in Eccleſia Dei graſſentur ſectę, quę in tot tamque diuerſas diſſectę ſunt particulas, vt de grauiſſimis etiàm Chriſtianæ religionis capitibus tot penè ſententię ſint, quot non modò prouincię aut vrbes, ſed quot omninò ſunt tecta, & quot propemodùm ſunt homines. Nullius autem ſecta tam vel impia eſt, vel abſurda & ab omni ratione aliena, quam non illius ſtudioſi pro ſe quiſque incredibili tutentur peruicacia. Quàm verò facinus hoc fuerit indignum, dum aduerſarij tot furioſis clamoribus, tot exitioſis ſcriptionibus, tot abominandis erroribus totum implẽt orbem terrarum, nos intereà oſcitabũdos ad impias quaſque blaſphemias reticere, ac tacendo tantum non victos illis dedere, illorumque impietati non ſolùm non ire obuiàm, ſed propè etiàm conceſſiſſe videri? cùm potiùs in contrarium nitendum eſſe, vt confundantur & erubeſcant, qui dicunt nobis, Euge eugè, vbi eſt Deus eorum, ipſe nos moneat Chriſtus. Neque enim myſterio caret ſingulari, quòd is in monte Oliueti, Iuda proditore

cum

cum armata furioſorum hominum turba, ipſi peſſima quæque machinātē, tam acritèr diſcipulos dormientes à ſomno excitauit. Ea enim re procùldubiò nos docere voluit, æquum nō eſſe, vt ſectarum authoribus, ſtudijs tam improbis in Eccleſię perniciem inhiantibus, in vtramuis aurem dormiant illi, qui Chriſti fideles & dici velint & haberi. Oportet quidem eſſe hęreſes, vt qui probati ſunt, manifeſti fiant in nobis, quemadmodùm neceſſè eſt vt veniant ſcandala: at nihilo minùs committendum non eſt, vt noſtra ignauia & negligētia increſcant, ſed ſummoperè connitendum eſt, vt modis omnibus hæreſes extirpentur. Auferte malum ex vobiſipſis, ait Apoſtolus: & in Apocalypſi angelus Pergami eccleſiæ à Deo repræhēditur, quòd tolerârit apud ſe Nicolaitas hæreticos, quos profligatos oportuit: itemque angelus Thyatirę eccleſiæ, quòd permiſerit mulierem Iezabel, quæ ſe prophetiſſam diceret, docere & ſeducere ſeruos Dei. Etſi verò pia mater Eccleſia ſuos ſempèr habuerit aduerſarios, fuit tamen id nō rarò eo tolerabilius, quòd ei cum vno aut altero plerunquè homine veſano eſſet negocium, cuius conatus quantunuìs improbi, vſqueadeò nihil obfuerunt vniuerſitati, vt ipſa Eccleſia Catholica velutì lilium inter ſpinas, eo & ſpecioſior & auguſtior exiſteret ſempèr, quo eſſet infeſtiùs & impotentiùs oppugnata. Hoc autem infelici ſeculo non tantùm innumeræ graſſantur ſectæ, neque ſolùm quotquot vlla fuerunt tempeſtate hæreſes iam olim damnatæ, turmatìm omnes velutì ab Orco reuocatæ ſunt, ſed quotidiè nouæ ſparguntur blaſphemiæ & errores prophani. Cogimur hodiè non alio quàm ſacroſancti Euangelij loco habere, quod palàm docetur, Fidem amitti per quodlibet peccatū mortale, Deum peccati eſſe authorem: Opera noſtra ad ſalutem nobis plùs obeſſe, quàm conducere: iuſtum in omni opere bono peccare: Adulterium Dauidis, æquè opus Dei eſſe, ac conuerſionem Pauli: Nullum eſſe peccatum mortale, niſi ſolam incredulitatem: Sacramenta non conferre gratiam, Miſſam cultum eſſe idololatricum: Chriſtum in cruce deſperâſſe, ac ob id eſſe damnatū: Ordinem Eccleſiaſticum, Antichriſti eſſe regnum: & principes Catholicos, idolorū cultores. Quę quidem omnia à nouis noui euangelij pręconibus nō impunè tantùm, ſed magno etiàm multorū applauſu hodiè pro puro putò Dei verbo miſeris obtrudūtur. Omitto hîc & prudens ſciensq; pręterea alia monſtra penè innumera, quæ inter pios ne quidē nominari cōueniat. Sed inquiet aliquis, Quis te horū conſtituit iudicem? aut quis tibi hanc fecit alios damnandi poteſtatē? Ego verò nullas iudicis mihi ſumo partes, ſed iudicant illos ipſa ſcripta diuina, iudicant ſacri Apoſtolorū Canones, iudicant Oecumenica ſanctorū Patrū concilia, ac vniuerſa iudicat Eccleſia: quam dum illi temerè negligunt atq; contemnunt, ab ipſius prępotentis Chriſti ſe diſiungunt corpore, & à propria damnantur conſciētia. Quanuìs autē vnus idemq; ſempèr hæreticis omnibus propoſitus hic ſit ſcopus, vt orthodoxam Romanę & Catholicę Eccleſiæ fidem & vnitatem penitùs extinctam & diſſipatam velint, fraudes tamen & machinæ, quibus illi, quantùm in ſe eſt, id efficere conātur, mille inter ſe modis diſ-

 ferunt.

ferunt. Nullorum verò impudentia & improbitas fuit minùs tolerabilis, quàm illorum, qui Eccleſiæ Romanę & ſcripturam ſacram ipſam, & germanam eius interpretationē, fraudulentèr è manibus excutere conantur. Quorum alij libros aliquot ſcripturę diuinę à ſacro excludunt Canone: Quidam falſas obtrudunt verſiones, ex quibus ſuas inſtruunt hęreſes, & impia fulciunt dogmata: Multi ſcripturam totam fruſtatìm in mutilatas diſcerpunt ſententias, quas nomine ſpecioſo LOCOS vocant Communes: quibus nouas indunt appellationes, anteà neq; in templis, neque in ſcholis vſpiàm auditas. Plerique ius ſibi ſacras interpretandi literas pro ſua libidine violentèr vſurpant, quę poteſtas ſempèr vnius fuit Eccleſiæ Catholicę, cuius doctor & magiſter eſt Spiritusſanctus. Patrum deniquè ſcripta hi omnes, qui ſe nouos appellant Euangelicos, ſic lacerāt atque deprauant, vt nullus ferè bonus ſit author, quem nō prophanis & impuris manibus ſuis contaminârint atque corruperint. Quibus artibus effectum eſt ſanè, vt recepta hactenùs ſacrorum Bibliorū trāſlatio, multis in locis iamdudùm exploſa, & ſanctorum patrum doctiſſimi commētarij exulare iuſſi ſint: horum verò loco impię quotidiè ſpargātur nugę & blaſphemię, quas nuſquàm nō pro vero venditant Euangelio, idq; adeò impudentèr, vt illorum ex numero quidam deploratę cęcitatis & amentię, non ſit veritus palàm ſcribere, ad eruditionem ſpiritualem, & ſapientiam illam Eccleſiæ peculiarem, & mundo ignotam, de gratia Chriſti & iuſtitia fidei rectè intelligendam, longè plùs conducere vnicum Luteri in Epiſtolam ad Galatas Commentarium, quàm omnia Hieronymi, Baſilij, Cyrilli, Origenis, Nazianzeni, Epiphanij, Hilarij & plerorunq; Patrum opera in vnū conflata. Mirum eſt profectò, cur eundem ipſum, quem iamdudùm inter ſe alij Eliam, alij Ioannem Baptiſtam, alij Euangeliſtam, alij prophetam, alij plus quàm prophetam, virum Dei, & Sanctum dicere nō dubitârunt, tandèm non etiàm ipſis præferant Euangeliſtis & Apoſtolis, cùm is, dum viueret, doctrinam ſuam ne ab angelis quidem voluërit iudicari, perſuadere nimirùm hominibus volens, carnalia ſua dogmata eſſe ſupra angelos, ſupra Eccleſiam, & tantumnon ſupra ſcripturam ipſam, immò id ſolum habendum pro Euangelio, quod is ſibi Euangelium ſomniâſſet furore ſuo plùs quàm ſatanico. Atque hinc ſanè ſtupenda & execrabilis illa in ipſum Spiritumſanctum profecta eſt blaſphemia, qua turpiſſimè ſibi mentita eſt profligata iniquitas, EUANGELIUM verum hactenùs ſempèr ſub ſcamnis delituiſſe, at nunc demùm ab ipſis in lucem eſſe prolatum atque reſtitutum. NAM primùm, quid obſecro tandèm eſt, ſi nō hęc eſt blaſphemia inſignis, ſuperiorum ętatum Eccleſię hanc inexpiabilem inurere notam, quòd illa nunquàm verum habuerit Dei verbum? Deindè cùm eadem ipſa Eccleſia pro ſyncero Dei verbo ſacra ſempèr venerata ſit Biblia, quid hoc aliud eſt dicere, quàm in Biblijs non contineri purum putum Dei verbum? Quaſi verò vanus aut fallax fuerit Chriſtus, quandò ſe diſcipulis ſuis ſpiritum ſanctum miſſurum promiſit, qui eos doceret omnem veritatem: aut quaſi ipſa Eccleſia, quam ſuo proprio acquiſiuit ſanguine, à Chriſto Domino & ſpon-

& ſponſo ſuo aut deſerta fuerit aut illuſa, aut quaſi deniquè Maiores noſtri
quotquot ab Apoſtolorum temporibus hactenùs extitêre, nunquàm ve-
ram tenuerint fidem aut religionem. Qua quidem in ſanctiſſimos Maio-
res noſtros & omnium ſeculorũ Chriſtianos homines intoleranda pror-
sùs contumelia nihil neque atrociùs dici, neq; indigniùs fingi potuit vel
excogitari. Iam verò & ſi modis omnibus deteſtanda ſit hæc tanta, tamq;
immanis dementia, multo tamen magìs illud dolendum eſt atque miſe-
randum, quòd mala iam graſſantia non pauci aut diſſimulare, aut certè nõ
ſentire videantur, quod non leue quidem extremæ ac penè deſperatæ mi-
ſeriæ & infelicitatis noſtræ eſt argumentum. Nam quandò ægrotum ali-
quem ea vis morbi occupat, vt iam ipſe ægritudinem non ſentiat ſuam,
id medici plerunquè certiſſimum volunt eſſe mortis imminentis indiciũ
atque ſignũ. Cùm itaque abominatio illa, quam Saluator noſter tandèm
venturam eſſe prædixit, vt vbì ipſe in hunc rediérit mundum, vix aliquam
reperturus ſit fidem, iam nunc præ foribus eſſe conſpiciatur, ac tanta vbi-
què ferè ſit confuſio, vt ſi fieri poſſit, ipſi etiàm ſeducantur electi, ſatìs (opi-
nor) patebit cuiuis, nos iam in ea incidiſſe tempora, in quibus neceſſitate
ac vi quadam impelli videamur, vt quiſquis ſaluam & integram velit reli-
gionem Chriſtianam, ſtultis quidem, vt ait Sapiens, iuxta ſtultitiam, im-
probis verò ſecundùm malitiam ſuam reſpondeat, & Eccleſię Catholicæ
vnitatem, tot miſeris laceratam modis, quacunque poteſt ratione tueatur.
Sed perget Momus: Quorsùm iſta, quæſo? quid ſibi tam longa vult querе-
la? aut quod tu hoc opere malis iſtis omnibus adfers remedium? Dicam ſa-
nè, & breuitèr dicam. Proxima eſt atque efficaciſſima ad reſipiſcentiá via,
redire vndè fueris digreſſus. Hæc enim dicit, qui tenet ſeptem ſtellas in
dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorum: Ha-
beo aduersùm te pauca, quòd charitatem tuam primam reliquiſti: Memor
eſto itaque vndè excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Cer-
tus eſt in Eccleſia Catholica ſcripturæ diuinæ Canon, & genuina ſempèr
fuit eiuſdem interpretatio. Quin & regula rectæ interpretatiõis certa fuit
ſempèr & indubitata, magiſterium videlicet Spiritûs Sancti, qui nec falli,
nec fallere poteſt vnquàm. Dum Maiores noſtri ſacrum hunc amplexi
ſunt Canonem, quàm diù Patrum inhęſêre veſtigijs, & in illis permanſê-
re Traditionibus, quas ordinaria ſucceſſione ab ipſis acceperãt Apoſtolis,
tam diù etiàm ſana & integra fuit fidei doctrina. Sed poſtquàm homines
importuni & in res nouas auidi, ipſos fontes deſerere, priuatasque opini-
ones ſuas ſectari cœperũt: ex vno mox in alium deuoluti errorem, in eum
tandèm inciderunt labyrinthum, ex quo ſe facilè extricare non poſſunt.
Nec illis remedium aliud etiamnùm relictum video vllum, quàm vt hac
grauiſſima angeli cæleſtis admonitionè excitati, diligentèr aduertant vn-
dè exciderint, & prima faciant opera: hoc eſt, vt relictis ſuis adinuentioni-
bus, ad fontes, ad ſacroſancta videlicet redeant Biblia, & in approbatis ſan-
ctorum Patrum acquieſcant ſententijs & interpretationibus. Ad quam
rem ego has collegi rerum in ſacris Biblijs compræhẽſarum Partitiones:

Quibus

Quibus diuinæ ſcripturæ diſpoſitio & veluti ſumma quædam in tabulis exprimitur, & ob oculos ponitur, vt non modò illius ſcripturę ſuam quādam peculiarē methodum complectantur, ſed in non paucis etiàm commentarij vice haberi queant. Nec eſt quòd librorum aliquis mihi obijciat multitudinem: Quo enim plures extant in ſacras Literas Commentarij, quibus legentium animos fortaſsè diſtrahi, atque memoriæ vigorem tanta rerum copia debilitari poſſe exiſtimant, eo magìs neceſſaria hæc noſtra iudicari debet Oeconomia, cuius ille non poſtremus ſcopus eſt, vt quæ diſiuncta videntur & propè infinita, in pauca & certa redigantur capita. Videmus enim hac tempeſtate, à ſacrorum librorum lectione plurimos, vel hoc potiſſimū nomine deterreri, quòd inter tot egregios, immò præclaros ac DIUINOS commentarios, vix vllus tamen extet liber, quantùm quidē ego aduertere potui, q. totius ſcripturę ſummam quandā & methodum per ſingulas partes, perpetuo quodam ductu, atque vno in corpore, ad oculum quaſi oſtenderet ac repræſentaret. Cuius rei cauſa & me aliquandiù ab his ſtudijs remoratum fuiſſe, diffiteri non poſſum. Atque hoc illud eſt, quod olìm optimos mouit principes, quādò iam eò vſque multorum progreſſa erat quiduis ſcribendi & commentandi licentia, vt eſſet quaſi infinita librorum moles, publico vt cauerent edicto, nè quis porrò vllos ſacras in leges ſcriberet cōmentarios, niſi vel notas, aut breuia quædam paratitla, quę ſummatìm rerum inprimìs neceſſariarū capita tantùm pręcipua, veluti ſedes ac genera cauſarum perſtringerent, eorumque cùm ordinem, tum continuationes exprimerent. A quibus præceptis cùm me in hoc opere toto, quàm fieri potuit, minimū diſceſſiſſe ſperem, eſt quod mihi pollicear, fore vt ſi quandò ſimilis cautio, etiàm in DIUINIS exponendis Literis videatur adhibenda, nè quis poſthàc ſuperfluos ſcribat cōmentarios, hęc ipſa Oeconomia, quę eiuſmodi continet rerum ſacrarum, hoc eſt, titulorū ſiue Locorum Communium, quaſi paratitla, nihilominùs & in ſcholis, & in templis ſuum habitura ſit locum, ità ſanè, vt hic liber vnus haud ſecùs atquè directorium quoddā, multorum vice cōmodè legi poſſit & haberi. Quòd ſi cui hęc opera mea non adeò præſtans videbitur aut magnifica, quàm ipſius argumenti tam pręclari poſtulat ratio atq; dignitas, mihi ſat erit, quòd inutilis nulli, multis verò etiàm commoda & opportuna eſſe queat. Ac vt nulla mihi pro his laboribus alia debeatur gratia, id ſaltem ſperare licebit, neminem futurum neque tam iniquum rerū æſtimatorem, nec vſqueadeò ab omni humanitate alienum, qui non vel tantum mihi concedat, me propter hoc tam pium Eccleſię iuuandæ ſtudium, nullius viri boni dignum eſſe inuidia, vt qui neminem ſuo honore defraudare, omibus aūt quantùm in me fuit, prodeſſe voluèrim. ATQ; hactenùs quidē illis primùm, qui mihi librorū ſcribendorum licentiā obijcere poterant, abundè ſatisfactū eſſe puto. Longè minùs verò negocij nobis erit cum illis, qui res ad fidem & religionē pertinentes, non niſi à THEologis rerū ſacrarum peritis, tractari volunt. A quibus ego vſq; adeò nihil diſſentio, vt idem affirmauerim ſempèr, quod illi ſentire videntur, immò

quod

quod ſanctiſſimi Patres,& maximè D.ſenſit Hieronymus, cuius grauiſſima extat ea de re querela: Quod medicorum eſt, inquit, promittũt Medici, tractãt fabrilia fabri, Sola ſcripturarũ ars eſt, quam ſibi paſsim omnes vendicãt. Sic etiã illis haud facilè me oppoſuero, qui rerũ theologicarũ tractationem, Aulicis hominibus non admodùm conuenire autumant. Quin illud etiàm addere auſim, Religionis cauſam tum quidem non potuiſſe non miſeram & calamitoſam videri, quandò ea temerè in forum contentioſum protrudi, & à leguleijs quibuſdam in diſceptationẽ & controuerſiam vocari cœpit. Sed hæc tum demùm videntur habere rationem, quotiès homines rerum diuinarum imperiti, propria authoritate ſeu potiùs temeritate quadam, non verenrur noua & perniciosa ſubindè cudere dogmata. Cæterùm ſi quis ea, quæ certam ac firmã ſempèr habuerunt interpretationem, vel ſanctorum Patrum atque Conciliorum authoritate certa tueri, vel in ordinem & Methodum quandam redigere ſtudeat, id à nullius vel mediocritèr docti ac pij viri, nedùm Iuris periti, officio prorsùs alienum vel etiàm abſurdum eſſe puto: maximè cùm tanta ſit harum facultatum coniunctio, ſacræ, inquam, Theologiæ & ſaluberrimæ Iuris prudentiæ, eius præſertìm, quæ à Chriſtianæ diſciplinæ regula, & piè ac religiosè viuendi ratione, Ius dicitur Pontificium ſiue Canonicum, vt neutrius cognitio perfecta ſinè alterius ope adquiri poſſe videatur. Quo quidem nomine, multi inſignes & prꝑſtantes viri, qui cum Iuris cognitione etiàm rerum diuinarum cõiunxerunt inueſtigationem, prꝑclarè ferè ſempèr de Eccleſia ſunt meriti: id quod doctiſſima illorũ poſt ſe relicta teſtantur ſcripta, & perpetua ingeniorum monimenta. Ego certè, vt citra inuidiam quod res eſt fatear, priùs Theologiæ q̃ Iuris prudentiæ operã dare cœpi, ac licèt conſiliũ hoc paulò pòſt, caſu neſcio quo mutare fuerim coactus, nunq̃ tamẽ in totum diuina deſerui ſtudia, ſed ſacra ſempèr antepoſui prophanis: in reliquis ſtudijs non alio vnquàm verſatus ſum animo, quàm vt eſſent mihi ad rerum Diuinarum cognitionem ac æternam ſalutem conſequendam, quædam quaſi adminicula ſeu inſtrumẽta. Neque etiàm cuiquam mirum videri debet, ſi ego annum nunc agens quadrageſimum propè quintum, ad ea me conuertam ſtudia, quæ non ſenectutem tantùm iucundam, ſed mortis etiàm expectationem mihi reddere poſſit expeditiorem. Satis enim diù & plùs ſatis mihi moleſtiſſimum hoc rixarũ forenſium ſaxum voluiſſe videor: quarè quod reliquum fuerit à publicis occupationibus ocij, id totum in religionis Catholicæ defenſionem, impendere decretum eſt. Quod vt faciam, non ſolùm quaſi voti me quędã mouet religio, ſed ipſa etiàm miſeræ & afflictiſſimæ Eccleſiæ propè cogit neceſſitas. Defenduntur nunc maximis ſæpè viribus homicidæ, adulteri, periuri, ſeditioſi & pacis publicæ hoſtes aperti, nec vllum crimen ferè eſt tantum, quod non ſuos inueniat aduocatos & Patronos: vna Eccleſia Catholica eſt relicta illa orphana, cuius calamitate ità, vt par erat, afficiuntur pauci, in quam infeſtiſſimis & armis & animis incurrunt multi, & quã nunc maior ferè pars Europæ noſtræ deſeruiſſe videtur. Sed nè poſt-

hàc mihi Catholicę vnitatis oblatret hoſtis aliquis,me falcem in ſegetem mittere alienam,priuſquàm ália religionis antiquæ adgrederer patrocinia,hoc præmittere volui quaſi ſpecimen,vt iudicent illi,an ſacra ſcriptura mihi planè meſſis ſit aliena. Vtvt ſit autem,neminem mihi bonum iurè ſuccenſere poſſe ſat ſcio, ſi contra tam varias horum temporum ſectas,illius veræ & vnicæ Eccleſiæ ſuſcipiam aliquandò defenſionem,in qua natus,in qua religione Chriſtiana initiatus, in qua nutritus, in qua educatus ſum,in qua omnia mea & ponere & conſeruare,in qua & pro qua tuenda etiàm mortem ipſam oppetere ſum paratus, in qua deniquè ſola vnicuique vera ſperanda eſt ſalus. Atque hæ mihi ſatìs iuſtę videntur meę cùm ſcriptionis,tum editionis eſſe cauſæ,quas nisì inuidia corruptus,iurè nemo poſſit repræhendere. Hoc autem poſito cauſæ meæ veluti firmamento,erit tandèm eo infirmior etiàm ratio illorum, qui id porrò vitio mihi vertere videtur,quòd veſtræ potiſſimùm Sanctitati ac Maieſtati has lucubrationum mearũ primitias præ cæteris conſecrare voluerim. Quod vt facerem,nulla me duxit vel commodi priuati cura, vel vanæ gloriolæ aucupandæ ſtudium, vel alterius rei cogitatio ambitioſa: ſed illa potiſſimùm impulit reuerentia & obſeruantia ſingularis,qua Magiſtratũ ſuum optimus quiſque & colere debet & complecti. Deo nanque primùm, ac deindè vobis etiàm primitię illorum debentur operum,quę ex Dei benignitate & veſtro patrocinio fideli cuique obueniunt. Ac vt aliam huius dedicationis cauſam habuiſſem nullam,poterat vel hæc mihi ſola iuſtiſſima eſſe defenſio, quòd publicè interſit & referat maximè, nè liber vllus, in religionis præſertìm negocio,ſinè veſtro nutu vel auſpicio in hominũ manus emittatur. Quod vtinàm rectiùs hodiè perpenderet illi, qui quod furioſè ſomniant,mox ab omnibus legi ac vt idolum aliquod adorari volunt:haberemus proculdubiò in omni Rep. Chriſtiana & cõcordię plus, & omnis generis perfidię minus. Ad hæc cùm mihi optimè ſim conſcius, hoc opus totum,cuius ego non tam author ſum, quàm collector, per ſe ipſum eſſe eiuſmodi,quod ad magni ac prępotentis illius DEI pertineat gloriam,& communem Reip. Chriſtianę ſpectet vtilitatem, in ſpem erigor non vulgarem,nec vt opinor vanam,S. ac M. V. id officij genus quod non tam mea,quàm veſtra mihi cauſa ſuſceptum eſt, ingratũ videri haud poſſe. Nota eſt enim,Beatiſſime Pater,atque toti orbi cognita Pietas tua ſingularis,qua dies noctesque nihil aliud meditari,nihil prius aut antiquius habere videris,quàm vt reſtaurata illa vitæ ac morum ſanctimonia,quã in primitiuę Eccleſię hominibus ſuſpicimus & veneramur,ipſa religio refloreſcat: caſtigatiſque malis moribus,profligatiſq; hęreſibus,orbis Chriſtianus ad pacem & tranquillitatem reuocetur: fiatque tandèm, quemadmodùm olìm fuiſſe legimus,multitudinis credẽtium cor vnum & anima vna in Domino. Id quod abũdè ſatìs teſtantur virtutes tuę pręclarę & innumerę, conatusque ſanctiſſimi ac laudatiſſimi,quas indiès poſteritati & immortalitati commendant illi,qui noſtrorum temporum conſcribunt annales,& quę ipſis etiàm aduerſarijs videntur eſſe terrori. Quanto autẽ

ſtudio

ſtudio & pietate, Inuictiſſime Cæſar, tua quoquè Maieſtas in hoc iam diù tota ſit, vt integra & inuiolata ſit Catholicæ religionis ſynceritas, & fidei animorumq́; optatiſſima coniunctio, & concordia reſtituatur & confirmetur, vberrimè declarant tot ac tanti tamq́; heroici labores, quos huius conciliandæ cócordiæ cauſa ea perfert infracti animi cõſtantia, vt in ſpem non dubiã adducamur, Maieſtatem tuã voto ſuo minimè fruſtratũ iri: præſertìm cùm huius rei cura vſque adeò diſcruciari videatur, vt non raró lachrymas illi exprimat, atque ipſam etiàm corporis valetudinem afficiat: quin & in illam ſubindè vocem cogat prorumpere, tanto quidem principe & Catholico Imperatore digniſſimam, quòd ſi ſanctiſſima illa veræ & Catholicæ religionis vnitas atque concordia, proprij ſanguinis effuſione tibi redimenda & recuperanda eſſet, te nihil vnquàm tibi parciturum. Facit profectò veſtrûm vterque officium optimo principe digniſſimum, ac Deo quidem gratum, toti verò Reip. Chriſtianę his maximè exulceratiſſimis temporibus perq̃ neceſſariũ. Tuę nanque, Pater Beatiſſime, Sanctitati iſtius ouilis commiſſa eſt cura, quo nihil Deus Optimus Maximus, neque in cęlo, neque in terra charius habuit, pro quo Chriſtus Dominus precioſiſſimum ſuum voluit fundere ſanguinem, quod ſpiritus ſanctus vſquè gubernat & ſanctificat. Tuę, inquam, curę, ad quam pleraque myſteria illa diuina, quę ſub Aaronico latitant ſacerdotio, quod tui nobis Pontificatûs typum quendam exhibuit, immò ad quam Chriſti ipſius, veri & primi Eccleſiæ ſuæ Pontificis, dicta pertinent & facta. Tuę verò, Auguſtiſſime Cęſar, Maieſtati verę illius Catholicę religionis pia demandata eſt tutela atq; defenſio, quam à Chriſto primùm & Apoſtolis eius, ac deindè etiàm à ſuccedẽtibus inuicèm Eccleſiæ paſtoribus per manus veluti traditam accepimus, & quam in hodiernum vſq; diem, veram, integram & incorruptam, quidquid de moribus obganniant aduerſarij, ſola Romana Eccleſia non abſq; ſingulari prępotentis Dei beneficio conſeruat ac profitetur: Tuę, inquam, protectioni, cuius figurã quandam nobis prębet dux Iſraëlitici populi inſignis ille Ioſue: quẽ prę cęteris maximè decet eam propugnare religionem, pro qua tot ſanctiſſimi põtifices, tot potentiſſimi reges & principes, tot omnium ordinum & ętatum, tot vtriuſq; ſexûs inuicti martyres, proprium ſanguinem fundere non dubitârunt. Vobis deniquè hęreſum extirpatio grauiſſimè demãdata eſt, adeò vt ſanguinem ouium ſuarũ Deus veſtris ex manibus ſeueriſſimè ſit exacturus. Atq; hoc certè eſt vnum, cur ſeditioſis quibuſdam hominibus, qui vineam Domini depaſcuntur, non veſtra tantùm ſanctiſſima Monarchia, ſed omnis penè Magiſtratûs authoritas tam ſit exoſa, vt neq; in Eccleſiaſtico, neq; in politico regimine Romanum nomen ampliùs ferre poſſe videantur. Non enim religionis aut Iuſtitię diuinę tanta eſt ſitis, quam ſceleratis ſuis pretexũt conatibus, ſed vel Monarchiam vtranq; ſublatam, vel certè vinculum illud ſanctiſſimũ, quo Imperium Romanum cum Romana, id eſt, vera & Catholica, Eccleſia coniunctum eſt, omninò cupiunt diſſipatũ ac diſſolutum, vt ſic tandèm eo liberiùs prophanos ſuos errores ſimplicioribus obtrudere, & impunè

graſſari queat, donèc vniuerſam euertāt religionem. Quæ illorum deplorata nequitia & effrenis audacia vtinàm nō adeò nota iam ſit ac manifeſta, vt eius exempla, iam Vrbi & Orbi cognita, non tam referēda, quàm plangenda atq; etiàm ſeuerè comprimenda ſint. Nōrunt enim illi optimè, ac totiès iam re ipſa ſunt experti, neq; Eccleſię dignitatem abſq; Imperij pręſidio, neq; Imperij vires ſinè Eccleſiæ concordia ſatis conſtare, ſeq; tueri poſſe. Cùm eñ duo hæc totius Reip. Chriſtianæ capita & luminaria magna ſic inter ſe, vt anima cum corpore, ſint coniuncta: quàm miſeranda, quæſo, tum erit eius Reip. facies, ſi quod homines quidam improbi & ſeditioſi non obſcurè machinari videntur, quædā inter ea, in religione præſertim, exiſtat diſſenſio? Satis apertè id in vtranq; partem teſtantur infinita penè hiſtoriarum exempla, & varij rerum maximarum euentus. Quàm diù enim hi duo Monarchæ, inter ſe cōcordes fuerunt, tam diù etiā Reip. ſtatus ſaluus māſit & incolumis. Vbi verò vel paululùm ab hac diſceſſum eſt concordia, in extremum ſæpè diſcrimen Reſp. adducta eſt. Neq; enim temerè eſt, quòd Chriſtus hac de re multò antè pronunciauit: Omne regnum, inquiens, in ſe diuiſum, deſolabitur: notumq; eſt illud Saluſtianū, Cōcordia res paruas creſcere, diſcordia etiàm maximas dilabi. Nunquàm verò vana aut socioſa erit ampliſſima illa promiſſio Diuina, cōtra hanc veſtram atque adeò totius Eccleſiæ Catholicæ ſanctiſſimā concordiam, nec inferi quidem portas vnquàm pręualituras: quod non ignorans malus dęmon, per ſuos adminiſtros vaſa perditionis, nihil tam ſtudet, quàm religionis diſſidia excitare, quibus nihil poteſt Reip. eſſe pernicioſius. Ad eam verò vnitatem in Rep. Chriſtiana arctiùs retinēdam, Deus Optimus Maximus Eccleſiæ ſuæ primùm veram patefecit religionem, ſacris cōtentam Biblijs. Deindè nè hominibus peruerſis vlla relicta eſſet licentia, verba illa, quibus diuina expreſſa eſt volūtas, in alienos atq; impios detorquendi ſenſus, grauiſſima authoritate ſacrarum literarum adhibita eſt interpretatio: Cuius iudicium & poteſtatem om̄em Pater dedit filio, filius Apoſtolis, Apoſtoli legitimè ſuccedentibus ſibi Epiſcopis: quorum opera vera religio hactenùs conſeruata, & ad nos vſq; perducta ac propagata eſt. Idque Spiritu ſancto hauddubiè efficiēte, quem Chriſtus Eccleſiæ ſuę & promiſit & miſit, manſurum cum illa in ęternum. Teſtantur id ſatìs ſuperque tot illius ſtupenda, nec vnquàm ſatis pręadicanda miracula, tot illuſtria ſanctorum Martyrum trophæa, tot deniquè ſanctiſſimorum Patrum ſcripta doctiſſima, quibus catholica fides mirificè hactenùs & illuſtrata & ꝓpugnata eſt. Ob id enim Chriſtus quoſdam quidem dedit Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, ad conſummationem Sanctorum, in opus miniſterij, in ædificationē corporis Chriſti, donèc omnes occurramus in vnitatem fidei &c. Quæ vnitas dubio procul certiſſimā & infallibilem habet voluntatis diuinæ & cognoſcendæ & interpretandæ promiſſionem. Vndè D. Auguſtinus non veritus eſt dicere: Ego verò Euangelio non crederem, niſì me Catholicæ Eccleſiæ commoueret authoritas. In qua Eccleſia quæ illum ad mortem vſque

Contra epiſtolam Manichæi ca. 5.

vſque retinuerint, idem ipſe diſertis teſtatur verbis: Multa ſunt, inquit, quæ in Eccleſiæ gremio me iuſtiſſimè teneant. Tenet conſenſio populorum atque gentium: tenet authoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata: tenet ab ipſa ſede Petri Apoſtoli, cui paſcendas oues ſuas poſt reſurrectionem Dominus commendauit, vſque ad præſentem Epiſcopatum ſucceſſio ſacerdotum: Tenet poſtremò ipſum Catholicę nomen, quod non ſinè cauſa inter tam multas hęreſes ſic iſta Eccleſia ſola obtinuit, vt cùm omnes hęretici ſe Catholicos dici velint, quęrenti tamen peregrino alicui, vbi ad Catholicam conueniatur, nullus hæreticorum vel baſilicam ſuam, vel domũ audeat oſtendere. Ab hac Catholica Eccleſia, vt idem Auguſtinus habet Epiſtola 152. quiſquis fuerit ſeparatus, quantunlibèt laudabilitèr ſe viuere exiſtimet, hoc ſolo ſcelere, quòd à Chriſti vnitate diſiunctus eſt, non habebit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum: nec habebit Deum patrem, qui Eccleſiam noluerit habere matrem. Quę cùm ità ſint, & in rebus arduis etiàm pius laudandus ſit conatus, om̃i qua poſſum animi ſubmiſſione oro & obſecro, veſtra Sanctitas atque Maieſtas, hanc voluntatis meę ſubiectiſſimę ſignificationem ea vt ſuſcipiant clementia, qua honeſtas bonorum virorum occupationes ſempèr accipere ſoletis. Deindè ſi grata cuique illa debet eſſe opera, quę ad Dei maximè ſpectat gloriam, non ingratum vobis ſit opus hoc non tam meum, quàm ſanctiſſimorum Patrum, ex quorum Diuinis lucubrationibus eſt collectũ: quod quidem vt Saluatoris noſtri ipſa prima fronte humanam prę ſe fert imaginem, ità totum ad diuinę Maieſtatis eius pertinet laudem & honorem: Si deniquè illorum inprimìs iuuandi ac fauore proſequendi ſunt labores, qui non priuato, ſed publico & veſtro maximè ſtudent commodo, veſtrum quęſo aduersùs obtrectatorum liuidos morſus & virulentas calumnias defendendum ſuſcipite Ederum, filium deuotiſſimũ, eundemq́; ſubiectiſſimum ſeruitorem, qui pro Eccleſię Catholicę amabiliſſima pace, pro ſanctiſſima veſtra authoritate, & pro iuſtiſſimo vtriuſque imperio, ſi ſit opùs, etiàm extrema quęque perpeti, tam promptus eſt atque paratus, quàm id ab homine ſyncerè Catholico & pietatis & fidelitatis ratio poſtulare videtur. Deus Opt. Max. Sanctitatem ac Maieſtatẽ veſtrã ad totius orbis Chriſtiani perpetuam Salutem diutiſſimè tueatur & conſeruet incolumes. Quibus infimus ego & me ipſum, & fortunam atque ſtudia mea, ad pedum vſque oſcula, quàm humilimè cupio eſſe cõmendata. Datæ Viennę Auſtrię IX. Calend. Februar. Anno ſalutis M.D.LXVIII. Ibid. cap. 4.

Sanctitat. ac Maieſtat. V.

Obſequentiſſimus & humilimus ſeruitor & cliens

Georgius Eder.

PROLEGOMENA
AD LECTOREM STVDIOSVM.

DE SACRAE SCRIPTVRAE METHODO: ET PRIMVM, DE HVIVS OECONOMIAE PERſcribendæ occaſionibus.

Sciētias oēs ſacra Theologia longè eſſe inferiores.

ETSI Iuris illius Ciuilis, quod Romani olìm Principes ex antiquiſſimis virorum prudentum reſponſis & oraculis, in vnam ac perpetuam quandàm conſonantiam redigi curauerūt, tanta ſit prudentia, vt nihil eo ipſo quibuſdam aut dignius videatur, aut diuinius: ego tamen huius ſiue artis, ſiue ſapientiæ penetralia vix dùm ingreſſus, facilè animaduerti, cognitionem eius, abſque Theologiæ Sacroſanctæ ſtudio, non mancam tantùm, minuſque vtilem, ſed plerunquè etiàm vanam eſſe atque pernicioſam. Cùm enim Legum Politicarum omnium & anima, & ſcopus præcipuus ferè ac penèſolus, æquitatis ſit ratio: æquitas autem vera, in Dei potiſſimùm ac proximi verſetur amore: non videbam profectò, quomodò aut æquitas ſinè charitate ſubſiſtere, aut humana illa Philoſophia, nomē ſuum tam glorioſum, tamquè ſuperbum, ſinè hac Diuina ſciētia vllo vnquàm pacto rectè poſſet tueri. Eſt enim imbecilla admodùm acièsrationis illius humanæ, cui tantoperè ciuilis innititur prudentia, atq; adeò deprauata miserè eſt natura hominis, nisi diuini numinis vero illuſtretur lumine. Porrò ſi cæcus cæcum ducat, quid aliud futurum arbitrari licet, quàm vt turpitèr ambo in foueam, hoc eſt, in tenebras Cimmerias pernicioſiſſimorum incidant errorum?

Theologiam Iuris prudētia meritò anteferendā.

QVIBVS rebus diligētèr expenſis, priùs ego Diuinarum literarum, quàm Iuris prudētiæ ſtudia, duxerā mihi eſſe capeſſenda. Ac licèt me paululùm progreſſum, ab his vtcunquè felicitèr cœptis, non tam ratio conſtans, aut volūtas aliqua firma, quàm partìm iuuenilis conſilij imbecillitas, partìm verò ſumptuum neceſſariorum inopia, & melioris fortunæ captandæ blanda quædam expectatio, ad Iuris peritorum abſtraheret ſcholas, ſic tamen legum admiratus ſum prudentiam, vt potiorem ſempèr Diuinarum literarum haberem cognitionem: Sic legi Iurisconſultorum placita, vt interìm tamen ſacræ ſcripturæ præcepta neutiquàm mihi negligenda putarem: Sic etiamnùm in forenſibus verſor conſilijs, vt legum peritiam ad retinendam rerum politicarum æquabilitatem, inprimìs quidem vtilem, ſed rerum diuinarum pietatiſque ſtudium ad conſequendam animæ ſalutem, longè magìs putem eſſe neceſſarium.

Methodū vt in alijs diſciplinis omnibus, ità in ſacris etiàm literis vtilitèr adhiberi.

VERVM ab eo ipſo tempore, quo cum ſpecioſa boni & æqui arte illa, verā cæleſtis Philoſophiæ doctrinam coniungere cœpi, atq; ſic prophanis ſacra præponēda eſſe didici, nulla in re neq; frequentiùs occupatus, neque diutiùs fui ſolicitus, quàm vt, quæ facultatis vtriuſque ſumma eſſet, certa quadam via tenerem atq; Methodo. Nam etſi rerum non tantùm humanarum, ſed earum etiàm, quæ mētibus noſtris cum ipſa ſimul inſitæ ſunt natura, perpauca primùm & exigua quidem fuerint initia: vbi tamen hæc eadem in publicum produci, ac ſingula diligentiùs diſcuti cœperunt: ibì tum infinitis ferè ſapientum opinionibus, ità pàulatim ſparſa pleraque ſunt & confuſa, vt quid in diſciplina quauis primum, aut quid vltimū eſſet, vix pauci rectè poſſent intelligere. Quā ob rem neceſſaria ſunt omninò ſtudioſis præcepta illa communia, quibus variè latèque diffuſa, ad certa quædam capita & proprios ſuos fontes reducuntur.

Sic

SIC veterum Iuriſprudentum conſulta, populo quondàm Romano, de rebus ambiguis longo tempore propoſita, in tãtam excreuiſſe legimus varietatẽ atque multitudinem, vt verſuũ triciès centena eſſent millia, qui libris vix tribus millibus contineri poterãt. Et quidem apud Ciceronem Craſſus de legum ciuilium atque boni & æqui confuſione iterùm reſtituenda, & in artem redigenda, primo de Oratore libro, tale poſt ſe reliquit iudicium: Si enim aut id mihi, inquit, facere licuerit, quod iamdiù cogito: aut alius quiſpiam aut me impedito occupârit, aut mortuo effecerit, vt primùm omne ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca ſunt: deindè eorum generũ quaſi quædam membra diſpertiat, tum propriam cuiuſque vim definitione declaret, perfectam artem iuris ciuilis habebitis, magìs magnam atque vberem, quàm difficilem atq; obſcuram.

Conſiliũ de Theologia in Methodũ redigenda.

QVIBVS ſanè verbis optimus ille huius rei artifex, perfectiſſimã, nõ tam Iuriſprudentiæ, quàm alterius cuiuſcunq; diſciplinæ in artem redigẽdæ rationẽ tradidit, qua nihil neque ad memoriam iuuandam commodius, neque ad res maximas propriè explicandas efficacius excogitari potuiſſet. Vt enim quæ confuſè traduntur, nec intelligi exactè, neque diù memoria teneri poſſunt: ità quæ ordine diſcuntur, & faciliùs percipi, & hærere firmiùs, atque ſic paulatim in naturam quaſi abire ſolent, vt nulla ferè vnquàm ægritudine poſſint euelli. Nec etiàm aliundè nobis rerum tam multarũ artes propè innumeræ, quas priſca ſecula quondàm omninò putârunt eſſe infinitas, à Maioribus noſtris per manus veluti traditæ, ac DEI beneficio nunc factæ ſunt finitæ, quàm quòd optimi & doctiſſimi quiq; viri, id vnicè ſtuduerunt ſempèr, vt quæ in omni doctrinarum genere eſſent præcipua, ea Methodica ratione in certa capita colligerent, ad quæ cætera referri poſſent omnia, quæcunque illis de rebus, quas ſibi vtì neceſſarias tractandas quiſq; ſtatuiſſet, vel antè fuiſſent dicta, vel etiamnùm dici poſſe viderentur.

Methodi vtilitas.

QVOD cùm hoc noſtro inprimìs ſeculo, in omni propè genere ſcientiarum à multis maximis viribus tẽtatum, à quibuſdã magna etiàm cum laude ſit perfectũ, ſoleo ſæpè non abſque dolore admirari, cur ſcripturæ diuinæ nũc penè ſoli, prorsùs eueniat contrarium. Nam quantùm in alijs diſciplinis huc uſquè inſudatum eſt ferè ſempèr, vt certa eſſent profeſſionis vniuſcuiuſque placita: tantùm hodiè in id plerique vnum ex profeſſo, & data quaſi opera incumbere vidẽtur, vt nouas in dies de rebus etiàm certiſſimis excitent controuerſias, quibus omnia penè in dubium vocare, & incerta reddere nituntur, quorum in Eccleſia catholica certa ſempèr fuit interpretatio & authoritas: cùm tamen illud ipſum in hoc auguſtiſſimo Diuinarum literarum campo, multò rectiùs quàm in vlla alia doctrina fieri & poſſit & debeat, vt videlicet certiſſima ratione conſtare omnia exiſtimẽtur, quæ in ſacro bibliorum corpore ſparsìm ſunt tradita. Quis enim tam eſt in ſpiritum ſanctum blaſphemus, vt eum, in tradendis cæleſtis doctrinæ myſterijs, ſingulari neget vſum fuiſſe artificio? Aut cur non potiùs quod res eſt fateatur, diuino ſcilicet inſtinctu ſic ſanctam ab eo traditam eſſe ſcripturam, vt nõ modò peculiari quadam arte & ratione nos ad præpotentis Dei perduceret cognitionem, ſed vt ipſa aliarum artium omnium ſuo quodam modo forma eſſet atque regula? quod tamen non alitèr accipi velim, quàm vt receptus apud Theologos hiſce de rebus loquendi modus habet.

Theologiam ſua quadam Methodo explicari & poſſe, & debere.

POSTEA-

Oeconomiæ huius perſcribẽdæ occaſio.

POSTEAQVÀM *ergò ad meũ mihi vſum in præcipuos vtriuſq; iuris Titulos ad Methodum iam olim à Craſſo apud Ciceronem præſcriptã, & ab optimo Imperatore Iuſtiniano quàm diligentiſſimè obſeruatam, breuiſſima quædã collegiſſem paratitla, eaq́ue commodis ad hanc rem Partitionibus ſic fueram complexus, vt nõ tantùm viuam germanæ ac veræ Iuris prudentiæ imaginem, ſed abſolutiſſimam vniuerſi orbis Chriſtiani Politiam exhibere viderẽtur, cœpi hinc etiàm de ſacrorum Bibliorum artificio ſummatìm explicando diligẽtiùs inquirere. In qua cogitatione cùm, vt par eſt, diù multumq́ue verſatus eſſem, en mihi non fortuitò, ſed quod conſtantèr credo, non abſque Dei quodam nutu, in manus venit libellus reuerà aureus, conſcriptus primùm à probatiſſimæ eruditionis & ſanctitatis viro Petro Aureolo, poſteà verò à doctiſſimo viro Iacobo Vimphelingo, magno Germaniæ Theologo D. Ioãni Eckio dicatus: qui quod totiès mihi euenire optaueram, prima ſtatìm fronte pollicebatur, Compendiũ videlicet Bibliorum, hoc eſt, vtriuſque teſtamenti, atque adeò totius ſacræ ſcripturæ epitomen.*

Libellus Petri Aureoli de Compendio Bibliorum.

Libelli eiuſdem artificium atque diſpoſitio.

QVO *ſemèl atque iterùm perlecto, magna cum voluptate cognoui, diuinum hunc virum illud prorsùs ipſum, quod olim apud Ciceronẽ Craſſus de ipſa Iuris prudentia propoſuit, in hac noſtra Theologia Chriſtiana, non tantùm pari dexteritate conatum, ſed maiori etiàm cum laude aſſecutum fuiſſe, quàm ab vllo ferè potuerit expectari. Nam ſacroſanctum illud diuinæ ſcripturæ corpus ferè totũ in ſuas primùm partes, ipſas deindè partes in certos libros, hos in capita ſiue genera, capita verò in verſiculos tanquàm generum ſpecies, & tandèm verſiculos in ſingula ſæpè paulò grauioris ponderis verba, tanquàm ſpecierum differentias, tanto artificio partitus eſt, vt tam huius terrenæ, quàm illius æternæ & immortalis Eccleſiæ formam atque adeò Bibliorum non ſummam tantùm compræhendiſſe, ſed etiàm artem quandam tradidiſſe videretur. Mirabar profectò vehementèr vtiliſſimum hoc opus, adeò noſtris hominibus eſſe incognitum, quòd ferè nullam anteà audiuiſſem neque authoris, neque libelli tam excellentis fieri mentionem. Qui digniſſimus erat meo quidem iudicio, vt eum exercitatiſſimus aliquis Theologus, quaſi poſtliminio reductum in perfectiorem paulò reſtitueret formam, & ſummis illuſtraret eloquentiæ viribus.*

Vt ipſius Aureoli Cõpendium ab authore in tabulas fuerit redactũ.

CVM *itaque ob id fortaſsè, huius ſcripti & lectionem & elucidationem negligi conijcerem, tum quòd ſtylus ingratam quandam redoleret, non dico barbariem, ſed ſimpliciorem paulò illius ætatis dictionem: tum quòd diſtinctiones illæ, quibus perpetuo quodam vtitur ductu, in oratione continua nec vſqueadeò ſint gratæ, neque à quibuſuis facilè percipi & intelligi queant: ego, nè tantus theſaurus diutiùs latitaret, totum hunc librum in breues, ac, vt ſpero, dilucidas tabulas cõgeſſi. In quibus etſi authoris vſquè ſecutus ſim filum, non tamen parùm multa commodiori à me ordine ad præſentem Eccleſiæ ſtatum accommodata, pleraq; etiàm adplicatis vbiquè ferè ipſis ſacræ ſcripturæ & verbis & ſententijs copioſiùs reddita, omnia verò puriùs multo, quàm erant anteà, eſſe tradita & explicata, me etiàm tacente, facilè ipſa probabit veritas, & æquus quiſque Lector iudicabit.*

Quã operã præſtiterit in ſupplẽdis ijs, quæ ipſi Aureolo ad

VNVM, *quod ego tum temporis deſiderabam, illud erat, quòd hic author Partitiones ſuas à Salomonis ferè auſpicatus ſit libris, quos vulgò appellârunt Sapientiales, Pentateuchi verò codices quinque, et hiſtoriæ ſacræ libros, inter ipſa quidem nu-*

meret diuinæ legis volumina: ſed de proprijs iſtorum partibus, aut partium earūdem membris, nec vllum quidem verbum fecerit, cōtentus ſolam eorundem indicâſſe ſignificationem generalem. Quanuis autem ſuſpicari minimè deceat, noſtrum hunc aureum Aureolum, aut tam fuiſſe vecordem, vt laborem etiàm in his partibus excolendis ſubterfugeret: aut adeò imperitum, vt quod in plerisque potuit, non etiàm poſſet in alijs præſtare monumentis: aut ità poſteris hanc felicitatem inuidiſſe, vt nollet tantum bonum orbi Chriſtiano eſſe commune: ſed vero longè videatur ſimilius, ſingulari hoc ab eo factum fuiſſe conſilio: vel quòd ſibi in tanta actionum humanarum varietate, quæ in hiſtoricis cōtinetur libris, tam ſtricta ordinis ratio minimè videretur eſſe neceſſaria: vel quòd exiſtimaret lectorem pium atq; diligentem, artificiū illud diuinum, quo præcipua ediſſeruit capita, in reliquis minori poſſe negocio addiſcere: vel quòd etiàm alijs ea de re altiùs cogitandi, aliquam relinquere voluerit anſam: mihi tamen Reip. Chriſtianæ plurimùm intereſſe viſum fuit, vt iſti etiàm libri ab eo prætermiſſi, ſimili quadam induſtria tractarentur.

[pleniorē ſacræ ſcripturæ Methodū deeſſe videbantur.]

QVOD *maluiſſem equidem ab alijs rerum Theologicarum peritioribus tāta factū eſſe dignitate, quanta ab ipſo Aureolo cætera mihi pertractata videntur. Sed enim quandò nunc id oneris in me potiſſimùm recidit, nè priùs à ſemèl cœpto deſiſterem opere, quàm id locis non paucis multo eſſet abſolutius, & ego non ſtupida prorsùs mihi aſſecutus viderer coniectura, quos ille in tradēdis Partitionibus ſuis ſecutus eſſet authores, inter quos celebriores inuéni Gloſſæ Ordinariæ cōpilatores, & alios patres ſanctos, qui ſcripturam ſacram doctiſſimis ſuis illuſtrârunt Commentarijs, eorūdem inſiſtens veſtigijs, primùm antedictos Pentateuchi & hiſtoriæ Biblicæ libros, eodem ferè partitus ſum modo & ordine, quo ille explicauit & prophetas & Apoſtolos. Deindè quia de libri cuiuſque Biblici argumento, authore, Partibus, ordine, collocatione, vſu, fide, intentione & authoritate, inter viros doctos etiàm & catholicos variæ ſæpè & plerunquè vtiles minimeq́; contentioſæ incidunt diſputationes, ſingulis ſacræ ſcripturæ & partibus & libris, ex præclariſſimis & probatiſſimis ſanctorum Patrum monumentis, pia ſanè ac vtilia quædam prolegomena ſiue paratitla, quæ doctiſſimus eorum penè omnium, quæ de illis rebus ſolent quæri, cōtinent deciſiones. Atque ſic omnis ſcriptura ſacra tribus nobis abſoluitur libris, quorum primus de legis antiquæ partibus, ſecundus de ipſius Euangelij ſumma, tertius de doctrinæ apoſtolicæ traditionibus eſt inſtitutus.*

[Totius Oeconomiæ diſtributio in tres libros ſeparatos.]

PORRÒ *cùm hæc quoquè ſcietia diuina, vt aliæ diſciplinæ pleræq; omnes, ſua quædam habeat principia, ſinè quorum cognitione ad faſtigium eius ſummum nemo facilè vnquàm poſſit peruenire, de his ipſis Theologiæ Principijs & elementis, librū Bibliorum tractationi præmiſimus ſingularem, qui ad ipſam ſcripturam ſanctam vtiliſſimam continet Iſagogen, id eſt, quandam ſiue præcognitionem, ſiue introductionē generalem, quæ veram monſtret viam, ad conſequendam ſolidam diuinarum literarū notitiam atque ſcientiam. Deniquè vt nihil, quod ad perfectiſſimam pertinet Theologiæ Methodum, à quouis iurè poſſit deſiderari, his etiàm quintum ſubiecimus librū, qui locorum huic profeſſioni communium ſuccinctam proponit diſtributionem, hoc eſt, totius doctrinæ Chriſtianæ compendiariam tradit ſummam, ex toto illo Bibliorū corpore collectam, quæ verum nobis, non iſtarum tantùm Partitionū, ſed totius ſcri-*

[Nouus liber ab authore collectus de Principijs Theologiæ.]

[Alius liber authoris de Summa doctrinæ Chriſtianæ.]

pturæ diuinæ legitimum oſtendat vſum, qui potiſsimùm ex rerum ſacrarum applicatione ad Eccleſiæ gubernationem perſpicitur. Intereà mihi neque volenti, neque ſperanti hoc opus, in hanc neque propoſitam anteà, neque expectatam, iuſti voluminis magnitudinem excreuit. Quod opus ſanè non eo ſuſceperam animo, vt mox in publicum ederetur, ſed vt doctiſsimorum hominum id priùs ſubijcerem calculo.

INTER *quos vt non vberioris tantùm fidei, ſed gratæ etiàm memoriæ cauſa nominem ſaltem aliquos, præcipuus eſt reuerendiſsimus Princeps & Dominus D. Vrbanus Epiſcopus Gurcenſis, S. Rom. Cæſ. Maieſtatis Conſiliarius &c. Viennenſis Eccleſiæ adminiſtrator, vir ſingulari pietate conſpicuus, & vitæ ſanctimonia verè illuſtris, ac verbi diuini Præco præ cæteris, quos habet Germania, ad miraculum vſq; potens atque diſertus. Alter eſt Reuerendiſsimus item Dominus, D. Chriſtianus nouæ ciuitatis Auſtriæ Epiſcopus digniſsimus, propter ſummam pietatem, & rerum ſacrarum, ac eloquentiæ diuinæ peritiam incomparabilem, decus & ornamentum Epiſcoporum ſingulare. Ad hos acceſsit teſtis oculatiſsimus magnus ille felicis recordationis athleta Reuerendus D. Matthias Zittardus, optimorum Imperatorum Ferdinandi glorioſiſsimæ memoriæ primi, ac poſteà Auguſtiſsimi Cæſaris noſtri Maximiliani II. optimus & Eccleſiaſtes & orator diuinus, Catholicæ veritatis propugnator, quãdiù vixit, acerrimus. Neque hîc mihi cùm propter egregiam hominis doctrinam, tum propter fraternam, quæ mihi cum illo eſt, amicitiam, prætereundus eſt reuerendus Dominus Matthias* Wertwein/ *ſacræ Theologiæ Doctor, Viennenſis cleri & præpoſitus & Cancellarius &c. Brixinenſis Eccleſiæ Cathedralis Canonicus, vir auitæ religionis & antiquæ pietatis tenaciſsimus. Quorum omnium ſuffragijs etiàm alij tam pietate quàm eruditione clariſsimi aliquot viri ſubſcripſerunt, quos hîc tum breuitatis, tum modeſtiæ gratia præterire cogor: quibus ſanè, vt citra iactãtiam quod res eſt fatear, labor hic qualiſcunque tantoperè probari viſus eſt, vt ex illis me non pauci, neque ſemèl ad editionem operis hortarentur necdùm perfecti.*

Vrbanus epiſcopus Gurcenſis.

Chriſtianus epiſcopus Neapolitan.

Matthias Zittardus.

Matthias Wertwein.

EGO *verò etſi metuerem, nè mihi hoc ſtudium, his maximè tẽporibus, apud multos plus & inuidiæ & æmulationis poſsit conciliare, quàm vel æſtimationis vel authoritatis, tamen vt tam honeſtis obtemperarem conſilijs, non me illorum tantùm, quos ſciebam integerrimos, mouit authoritas, ſed animi etiàm mei propriæque conſcientiæ teſtimonium. videbam enim nihil in hoc opere poſitum, quod non cùm ipſis ſacræ Theologiæ ſtudioſis, tum in vniuerſum omnibus veræ et Catholicæ religiõis amãtibus, omni locò & tempore futurum ſit vtiliſsimum: Tum me illud etiàm ſolatur plurimùm, quòd nulla hîc neque periodus, neque ſentẽtia, ſed & vix vlla ſit vocula, quæ non vel ex ſacris Biblijs, vel ſancti aût Catholici alicuius viri monumentis ſit deſumpta, & cui non modò authorum, ſed etiàm locorum, ex quibus ſingula ſunt veluti mutuò accepta, vbiquè ferè ſit annexa demõſtratio. Quòd verò ad ipſos pertinet iſtarum partitionum fontes & authores, equidem verè ac (ſi ſit opùs) ſanctè poſſum affirmare, me in eis colligendis nullius omninò vſum fuiſſe conſilio, qui non cum fidei orthodoxæ, tum ſanctimoniæ perſpectæ inter eccleſiæ Catholicæ doctores integerrimũ haberet teſtimonium: niſi quandoquè ſic hominis alicuius hæretici fiat mẽtio, vt eius indicentur errores, quô cautiùs ab eorum fermento pius ſibi Lector poſsit præcauere.*

Cur paſſus fuerit author has partitiones prodire in publicum.

Epilogus. *Atque hæc omnia eiuſmodi eſſe videntur, vt ijs diligentèr expenſis, facilè æquus æſtimet*

æſtimet lector, quæ mea ab ineunte ætate de toto hoc ſtudio Theologico fuerit ſententia, quo, vt ità dicam, fato, quibúsve occaſionibus in hoc ſcriptionis genus inciderim, quorũ ſtudijs & vigilijs in argumenti huius tractatione ſim adiutus, quid in toto opere ſit meum, quid alienum, & quæ me tandèm impulerint cauſæ, vt ſimpliciſſima hæc Theologiæ rudimẽta in lucem venire ſim paſſus. Etſi verò iterùm atque iterùm eſſet optandum, quòd eximius aliquis Theologus hunc laborem ſuſcepiſſet, qui hanc ipſam Theologiæ Methodum ſuis numeris omnibus rectiùs abſoluere potuiſſet. Verùm quãdò celebriores illi Theologi, ſunt hoc ſeculo turbulentiſſimo ſtudijs magìs neceſſarijs occupati, quàm vt eiuſmodi Tyrocinijs commodè incumbere queãt, non puto illos mihi iurè ſuccenſuros, quòd eos aut hoc tædio, quod mihi deuorandum fuit, ſubleuare, aut certè ſtimulum adhibere voluërim hæc fuſiùs aliquandò pertractandi.

Nam etſi hac diligentia mea quantulacunque aliud efficiam nihil, quàm vt doctior aliquis rerum ſacrarũ interpres, hac mea ſimplici deſcriptione excitatus, tãdèm perfectam nobis ſacræ ſcripturæ Summam atque Methodum efformet, operam hanc ſatìs me felicitèr poſuiſſe arbitrabor. Intereà verò Deum Opt. Max. id precor ſolùm, & ex animi viribus oro atq; obſecro, vt hic labor, ſuo inprimìs auſpicio & ſuſceptus, & confectus, ſic Eccleſiæ ſuæ gratus ſit ac vtilis, vt ego hinc laudem venor aliam ꝑfectò nullam, quàm ſolius Dei immortalis æternam gloriam, & verum ſacrorum ſtudiorum profectum. Qua in re ſi quid mihi in foro magìs, quàm in choro, vt dici ſolet, verſato imprudentiùs fortè exciderit, quod minùs videatur Catholicum, id nõ ſolùm pertinacitèr tueri nolim, ſed potiùs & me, & hoc opus vniuerſum, atque adeò omnem animæ meæ ſalutem Catholicæ illi ſubijcio Eccleſiæ, cuius primarium in terris paſtorem, Romanum pontificem, ſacroſancta œcumenica Concilia & profitentur, & reuerentèr agnoſcunt.

ARGVMENTVM OPERIS.

CORPVS *vtriuſque teſtamenti totum his Partitionibus in iuſtos primùm tomos diſtribuitur: deindè tomi in certos libros: libri in ſua capita ſiue tractatus: Capita verò in verſiculos, hoc eſt, præcipua rerum Theologicarum genera, quæ vulgò Locos vocant Cõmunes: ac ipſi deniquè verſiculi, non raò in ſingula penè verba, quæ varias eorum generum continent ſpecies atque differentias, eo artificio ſecti, membráque ſingula tam breuitèr, tamque dilucidè & cõnexa ſunt, & explicata, vt vel hinc protinùs quiuis, non tantùm quid omninò ſit hæc ipſa, in qua vitæ & ſalutis noſtræ poſita eſt authoritas, ſacra videlicet ſcriptura: ſed etiàm quæ certa ad eam ſit via, & quis tandèm verus eius in Eccleſia ſit vſus, abſque negocio quidem magno, ſed non ſinè fructu maximo, & videre poſſit & cognoſcere.*

PARTITIO EIVSDEM GENERALIS.

IN HVIus tam præclari, tamq́ latè patētis argumenti tractatione

- *Habetur ratio* { *Prima* / *Secūda* / *Tertia* } *Eorum q̄ pertinent ad* { *Principia Theologiæ,* / *Methodum vniuerſæ ſcripturæ diuinæ,* / *Regulam fidei Catholicæ.* }
- *Vel, vt poſteà dicetur explicatiùs, hoc opus totum verſatur circa*
  - *Neceſſariam præparationem, qua veluti claue tradita, rerum diuinarū ſtudioſis eo facilior pateat aditus ad altiora cæleſtis Philoſophiæ myſteria.*
  - *Explicatione* { *Ordinis & Artificij,* } *Quibus ſacra ſcriptura omnis* { *Primùm edita,* / *Deindè etiā à Maioribus noſtris propagata.* / *In perpetuū deniquè à nobis retinenda ſit atq; cuſtodienda.* }
  - *Summā doctrinæ Chriſtianæ, quæ conſiſtit in* { *Rectâ in Deum fide.* / *Honeſta conuerſatione,* } *Siue in* { *Vero vn' veri Dei cultu,* / *Diſciplina morum.* }

CVR AVTHOR IN HIS IPSIS ARTIFICII
Theologici demonſtrationibus, tabulis vti malucrit, quàm oratione continua.

S*i vlla in re pernicioſa eſt fucata battologia, in rebus proculdubiò ſacris eſt pnicio-
ſiſſima. Veritatis enim, quæ totius ſacræ ſcripturæ & baſis eſt & ſcopus, ſimplex
eſt oratio. Quàm autē dictionis temperantia ſiue moderata dicendi ratio, Deo ſit gra-
ta, ſatìs apertè præclara illa Sapientis docet ſententia, quæ in diuinis Prouerbijs reci-*
Prouer. 10. *tatur: In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia ſua, prudentiſ-
ſimus eſt. Dum etiàm Saluator noſter ipſe Chriſtianorum ſermonem non fucatum, ne-
que ſeſquipedalibus verbis phaleratum, ſed ſyncerum et rectum eſſe voluit: Sit ſermo,*
Matth. 5. *inquit, veſter, eſt eſt, nō non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt. Hinc rectè*
Hieron. in ca. 1. ad Gal. *D. Hieron. grāde dixit eſſe periculū in Eccleſia loqui, nè fortè interpretatiōe peruer-
ſa de Euangelio Chriſti, hominis fiat Euāgelium: aut quod peius eſt, diaboli. Ac eam
quidē ob cauſam Maiores noſtri, nè pios lectores rebus onerarent nō neceſſarijs, exco-
gitauerūt rationē, qua res latiſſimè patentes, in vnā contrahuntur quaſi tabulā: cuius
ductu quodā naturali, quæ & quot rei cuiuſq; non tantùm partes, ſed etiàm quæ ſin-
gularū partiū eſſent differētiæ, facilè quiuis vel vnico mox intuitu cognoſcere poſſet.*

Tabularum vſus. M*AXIMÈ verò illi tunc eiuſmodi tabulis vſi videntur, quotiès artium præcepta
dilucidiùs paulò tradere, ac methodo quadam ad captum animorum magìs ru-*
Methodus duplex. *dium, quàm ad oſtentationem ingeniorum, explicare conati ſunt. Siue enim diſcipli-
nam aliquam ex fundamentis conſtruere quis ſtudeat, quam Methodum vocant ſyn-
thedicam: ſiue compoſitam in partes, quæ Methodus eſt analytica, reſoluere cupiat,
accommodatiſſimæ ſempèr ſunt tabulæ, quibus capita artis cuiuſque neceſſaria, à non
neceſſarijs & inutilibus diſtinguūtur quæſtionibus. Ipſæ autem diſtinctiones, ſiue ar-
tificiū illud, quo ſingula ſingulis cōnecti ſolēt, ex oratiōe cōtinua aut ægrè admodùm,
aut magno ſæpè diſcernitur cum labore: quod alioquì à lectore non omninò ſegni aut
ſtupido, etiàm primo ſtatìm adſpectu depræhēdi facilè, & perfectè poteſt dijudicari.*

Duo tabularū genera. P*ORRÒ cùm duo ſint tabularum genera: vnum, quo præcipua tantùm indicantur
rerum cauſarumque velutì capita: alterum, quo ſingulis capitibus accommodatæ*

etiàm

etiàm adhibentur explicationes: nos hîc ſecundo genere ob id potiùs vtì maluimus, quàm primo, quòd illo doctis tantùm videatur eſſe conſultum, vt quæ priùs habuerũt cognita, vel memoria teneant percepta, vel reuocent oblita: hoc verò inſtruantur etiàm illi, qui rerum hîc compræhenſarum anteà fuerant omninò ignari. Continẽt itaq; hæ tabulæ non tantùm indicem generum, hoc eſt, locorum Theologiæ communium, ſed ſingulorum etiàm generum complectũtur diſtributionem in ſuas ſpecies, ac ſingularum penè ſpecierum proprias explicant differẽtias. Quibus vbiquè ferè integræ adiectæ ſunt ſacræ ſcripturæ definitiones atque ſententiæ, eo quidem ordine, quo ſingula inter ſe connexa ſunt: ac ità prorſùs, vt has perlegens tabulas, vnam quandam & perpetuam narrationem legere videatur. In quam cogitationem ideò lubentiùs hîc intendimus, vt ſi quem tabulæ delectent minùs, is hæc omnia citra vllum propè negociũ ad continuam, ſi lubet, orationem queat reducere. Quibus omnibus diligentèr expẽſis, eadem opera lector ſtudioſus id etiàm ſentiet, vt ſpero, facilimè, nihil ferè in his tabulis, neque vt neglectum aut obmiſſum deſiderari, neque vt ſuperfluũ aut ocioſum poſſe reijci. Id quod tum quiſque cognoſcet rectiùs, ſi & quæ totius Oeconomiæ huius intentio, & quis Partitionum in ea poſitarum verus ſit vſus, penitiùs intelligat.

Nihil ferè in hoc opere, quod ad Methodum attinet, aut prætermiſſum aut ſuperfluum eſſe.

DE OECONOMIAE HVIVS SCOPO & intentione.

EARVM *rationum, quibus me ad Oeconomiæ huius & collectionẽ & editionẽ non tam voluntate ductũ, quàm Eccleſiæ Catholicæ neceſſitate quadã impulſum fuiſſe ſentio, ſcopus fuit is ferè vnicus, vt Partitionum ſiue diſtinctionũ in ea cõpræhenſarum cõmoditate non ipſos tantùm Theologiæ Tyrones, ſed aliarũ quoquè diſciplinarum alumnos, cùm ad diligentiorẽ & religioſam ſacræ ſcripturæ lectionem, tum ad magìs ſeriã inuitarẽ rerũ ad animæ ſalutẽ pertinentiũ tractationẽ, hoc eſt, ad eam excitarẽ doctrinã, quæ aliarũ omniũ facilè princeps eſt & caput. Nam quãto auguſtior eſt præ cunctis humanæ philoſophiæ partibus diuinæ ſcripturæ maieſtas, tanto equidẽ mirandũ eſt magìs, nullũ diſciplinæ genus, hac quidẽ tempeſtate à plerìſq; excoli minùs, quàm id, quo vera diuinarum rerũ aſſciſcitur notitia, & vitæ immortalis æterna paratur gloria. Sic enim nõ paucos videmus eſſe cõparatos, vt doctrinæ magìs ſtudeant, quàm pietati: atq; hinc docti potiùs, quàm vel pij, vel religioſi, & videri velint, & haberi. Vndè permulti illis perdiſcendis artibus, quas Maiores noſtri ratione quadam dixerunt liberales, maximos impendunt labores, qui tamen quod liberalem deceat animum, ne extremis quidem digitis attingunt.*

Scopus huius operis eſt, allicere ſtudioſos ad ſacræ ſcripturæ religioſam lectionem.

Multi, docti magìs quàm pij videri volunt.

ALIQVI *tanq̃ oracula diuina, rerũ naturaliũ cauſas ſuſpiciũt, qui, quod omniũ eſt turpiſſimũ, totius naturæ ignorãt authorẽ, ipſum videlicet Deum, qui in B. Apoſtoli & Euãgeliſtæ Ioãnis Apocalypſi rerũ omniũ & principiũ ſe dicit & finẽ. Pars maxima vocis nõ tãtùm humanæ, ſed rerũ etiàm inanimatarũ delectatur harmonia, quorũ tamẽ ſæpè mores improbi per oẽm diſſonãt vitã. Omnes aũt vim Romanæ illius eloquẽtiæ, veluti dominã ac rectricẽ rerũ publicarũ admirãtur: cùm ſint pauciſſimi, q̃ vbi aut pro religione, aut pietate diſſerendũ eſſe ſumma Eccleſiæ afflictiſſimæ poſtulat neceſſitas, vel de rei veritate mutire auſint, vel etiàm quod ſentiunt, liberè velint eloqui. Deniquè nulla in rebus humanis diſciplina momenti tam eſt exigui, quæ non ſuos in maxima copia & alumnos habeat, & exornatores.*

Peruerſa hominum ſtudia.

Apoca. 1. 21. 22.

Paucos eſſe qui Theologiæ dẽt operam, et quibus id fiat ex cauſis.

SOLA verò ars artium illa, & ſcientiarum omnium præſtantiſſima, quæ Dei Opt. Max. voluntatem mortalibus patefacit, & diuinarum rerum cognitionem veram profitetur, ac ob id nomine cõuenientiſſimo ſacra dicitur Theologia, eſt nũc ea, quam vix milleſimus quiſq; iudicat dignam, cui vel minimam tribuat operam, niſi hoc vel obitèr fiat, vel horis tantùm ſubciſiuis: non quidem vt meliorem mentem aut ſanum intellectum ex ſacra ſcriptura capiat, ſed potiùs vt illius ſcripturæ interpretationem, per fas & nefas, & qua-id-cunque poſſit ratione, ad ſuum ſenſum detorqueat. De quibus omnibus rectè admodùm magnus ille gentium doctor D. Paulus conqueritur: Semper diſcentes, & nunquàm ad ſcientiam veritatis peruenientes. Eius verò peſtis duæ mihi cauſæ inter cæteras videntur eſſe præcipuæ: præpoſtera ſtudiorum noſtrorũ obſeruatio, & opinio de tota hac doctrina peruerſa. Nam ſi verum fateri liceat, quæ nunc quæſo apud pleroſque, licèt Christianos, alia in hunc vſque diem ſtudendi ratio obſeruatur, quàm quæ olìm ab ethnicis vſurpata eſt hominibus?

2. Tim. 3.

Præpoſtera ſtudendi ratio.

PRIMVM ipſi Chriſtianorum infantuli, quos ad ſe ſtatìm duci iubet Chriſtus, & quorum gratia is quoquè factus eſt puer, ad Aeſopi aniles fabulas perducuntur, quibus totam malè conſumunt pueritiam. Deindè facti iam ephebi, linguas à prophanis diſcunt authoribus, mores ex obſcœnis poëtarum formant figmentis, reip. rectè adminiſtrandæ prudentiam ex ethnicorum monumentis petunt: In quibus vbi diù multumque fuerint verſati, tandèm etiàm viri in ſpinoſis illis philoſophorum altercationibus plerunquè inutilibus ità conſeneſcunt, vt ſe illinc per omnem poſteà vitam extricare nequeant. De ipſa interim Theologia tam altum ferè apud quoſdam eſt ſilentium, vt vel nulla eius omninò habeatur ratio, vel non niſi diebus feſtiuis aliqua tantùm Euangelij legatur particula: adeò vt ex multis vix reperiatur vnus, qui per annos vitæ ſuæ quantumuis diuturnæ omnes, vel ſemèl & obitèr ſaltem, ea qua decet animi pietate & religione, integra Biblia perlegerit: Cùm non iſta tãtùm omnia, putà rerum ad benè beateque viuendum vtilium cognitionem & præcepta morum, quæ foris plerunquè admodùm diſſolutè quæruntur, affatim habeamus domi, hoc eſt, nuſquàm neque tractentur grauiùs & ſanctiùs quàm in ſacro illo Bibliorũ corpore, neq; aliundè hauriri poſſint largiùs atque vberiùs, modò tamẽ adſit animus purus & ſyncerus, quàm ex his ipſis inexhauſtis diuinæ ſapientiæ fontibus. Quo nomine vel ſolo hac ipſa ſcriptura diuina, quæ in ſe Theſaurum continet tam virtutum quàm ſcientiarum incomparabilem, totus hic orbis Chriſtianus non habet ferè aut diuinius aut precioſius quicquam: ſinè quo theſauro nemo neque verè doctus dici poteſt, neque beatus. Quid enim ſcire is ſe iactare poterit, qui ipſum Chriſtum ignorat, qui ipſiſſima via eſt, & veritas, & vita? Aut quid, quæſo, homini proderit quantũlibèt Chriſtiano, ſi totum mundum lucretur, animæ autem ſuæ patiatur detrimentum?

Ioan. 14.
Matth. 16.

Pietatis fundamenta ex fontibus potiùs, quàm vel ex riuulis ethnicorum, vel ex lenocinijs verborũ eſſe petenda.

QVAE cùm ità ſint, & vita vnius Chriſti vel ſola, exemplar omnis & Sapientiæ & pietatis proculdubiò ſit perfectiſſimum, quod qui hactenùs imitati, aut pro virili ſaltem exprimere conati ſunt, illi nunc vt ſancti & cohæredes Chriſti coluntur in cælis, optandum ſanè eſt vehementèr, vt nos quoquè ſapiamus tandèm vel ſemèl, efficiamusque vt pubes Chriſtiana veræ pietatis rationem & ſcopum ex ſacris poſthàc potiùs doceatur literis, pro ſuo tamen captu & modulo, quàm vel ex turbidis ethnicorum riuulis, vel ex fucatis verborum lenocinijs, quæ incautæ iuuentuti ſub ſpecioſo elo-

eloquentiæ pallio ità nunc à quibuſdam ſolent obtrudi, vt mox velut abſurdum & indignum non ſinè nauſea reijciant, quicquid non vel Demoſthenis, vel Ciceronis redoleat eloquentiam: ſicque ſermonis elegantiæ & puritati ſtudeant, vt morum vitæque puritati prorsùs nullam nauare velint operam.

Ex *quaſanè tam peruerſa & docendi & diſcendi ratione, de hac ipſa nunquàm ſatis prædicata rerum Theologicarum ſapientia, à quibuſdam abſurdiſſimæ conceptæ ſunt opiniones. Cùm enim quæ diuinis continentur ſcriptis, plerunque verborũ præ ſe ferant ſimplicitatem, plurima verò ſub ſimplicis literæ cortice, maxima habeãt recondita myſteria: innocentiſſimæ huic ſacrarum rerum doctrinæ eam quaſi notã inurere non verentur, quòd eius cognitio nõ tantùm difficilis ſit, ſed etiàm obtineri vix poſſit. Cuius rei timore etſi vaniſſimo permultos à lectione ſacrarum literarum vel in primo ſtatim limine deterritos, vel à medio ſæpè curſu conſtat eſſe reuocatos. Alij contrà humili ſimplicitate illa dictionis offenſi, priùs eam veluti rem leuiſſimam & per ſe abundè ſatis manifeſtam, negligere, atque adeò faſtidire incipiunt, quàm myſteriorum ſub ea verborum facilitate compræhenſorum vllum guſtum perceperint. Vtrique certè in grauiſſimo & pernicioſo ſunt errore. Quantùm enim illi animos ſtudioſorùm in deteſtabilem deſperationem conijciunt, tantùm hi ſcripturam ipſam ſacroſanctam indigniſſimum pertrahunt in cõntemptum.*

Opiniones falſæ de ſacra ſcriptura lectione.

Vtriuſque ſententiæ reprahenſio.

A*TQVE ſic mali huius, quantùm equidem intelligo, prima quidem fuit cauſa neglecta vera ſtudendi ratio, cui deindè ſucceſſit, nũc nimiæ difficultatis, nunc facilitatis opinio falſa, quæ tandèm omnia maximus & pernicioſiſſimus ille inſecutus eſt contemptus. A quibus calumnijs vt falſiſſimis, ità etiàm improbiſſimis, quomodò ſanctiſſima hæc Theologia, quæ ad noſtram inprimis vtilitatem perſcripta eſt atque doctrinam, iuſtiſſimè vindicari & debeat, & poſſit, id plauiſſimum faciet hæc ipſa totius Biblicæ ſcripturæ diſpoſitio & Oeconomia: in qua viuo veluti oſtenditur exẽplo, immò re ipſa demonſtratur, in tota ſcilicet ſcriptura ſancta nihil aut tam eſſe obſcurum, quod non aliquo ſaltem modo explicari poſſit: aut adeò difficile, quin labore & induſtria reddatur facilius: aut ità humile ſiue depreſſum, ſub quo non diuina latitent myſteria: quæ ſinè præceptoris manuductione fideli, rectè nunquàm poſſunt neq; tradi aut doceri, neque perfectè perſpici. Sic itaq; huius Oeconomiæ Partitiones inſtitutæ ſunt, vt habeant diuinarum literarum ſtudioſi quaſi artem quãdam ſeu viam atq; compendium, quibus rebus & obſcura pleraq; faciliùs intelligere, & difficilia cõmodiùs inueſtigare, atque etiàm ex ijs, quæ prima fronte videntur minutiſſima, ingentẽ multiuariæ poſſint & ſapientiæ & pietatis colligere theſaurum.*

Aliorum totius operis ſcopus & intentio.

DE OPERIS HVIVS FRVCTIBVS

L*ONGVM eſſet hìc operis huius vtilitates omnes enumerare. Sunt enim eæ cum diuinæ ſcripturæ fructibus omninò communes: cuius hæ tabulæ Summam quãdam atq; Methodũ complectũtur. Cùm enim pietas, vt piè admodùm à D. Paulo dictũ eſt, ad omnia ſit vtilis, ſacræ aũt ſcripturæ vis omnis ferè in pietatis maximè ſtudio verſetur, facilè pius quiuis per ſe intelligit, rerũ diuinarũ tractationẽ, quibus prima debetur pietatis cura, non tantùm ad vitam rectè inſtituendam, ſed etiàm ad conſequendã immortalitatis gloriam magnas habere opportunitates. Quarè nobis hoc loco, cæteris omiſſis, id ſolum breuiſſimis perſtringere viſum eſt operæprecium, quid diligens Par-*

1. Timo. 4.

titionum in hoc opere compræhēſarum diſcuſsio, ſacræ Theologiæ ſtudioſis & publicè, in Eccleſia videlicet ac ſcholis, & priuatim domi, pro Chriſtiana religione ſyncerè imbibenda, commodi ſint allaturæ.

QVIS HARVM PARTITIONVM VSVS eſſe poſſit in ſcholis.

AD *ſcholas hoc docēdi genus, quo in his colligēdis Partitionibus vſi ſumus, quàm maximè pertinere, non inficior: quin illud etiàm concedo facilè, me in hoc opere toto id ſpectâſſe primùm, vt quæ optima ſit ſcripturam ſanctam & docendi & diſcēdi ratio, aliqua certa à me formula traderetur. Perfectior autem doctrinæ Chriſtianæ forma tradi haud poteſt, quàm eſt illa, qua ipſi primùm Apoſtoli, ac deindè etiàm viri Apoſtolici patresque ſancti & eruditi ad hæc noſtra vſque tempora, in diuinis interpretandis literis & ſempèr & vbique vſi ſunt penè omnes. Ex quorum æternis & ſanctiſsimis monumentis nos huc ea tantùm tranſtulimus præcepta, quæ ad Summam atque Methodum diuinæ pertinent ſcripturæ, & quorum cognitio ad faciliorē Theologiæ notitiam plurimùm conducere videtur.*

I.

PRIMVM, *vt intelligant rerum ſacrarum ſtudioſi, quæ ſint ipſius ſcripturæ partes, quo ordine ſacri Bibliorum editi ſint libri, & quo artificio ſingula inter ſe cohæreant, quæ ad humani generis ſalutem in illis, veluti Theſauro quodam ampliſsimo, ſunt recondita.*

II.

DEINDÈ, *vt ordinis ratione perſpecta, id porrò vel citra negocium aduertant, quæ propria ſit partis cuiuſque natura, quæ cauſæ, & qui effectus: ex quibus tādèm liceat earum rerum, quæ ad perfectionem Chriſtianam ſunt neceſſariæ, non exiguam aſſequi ſcientiam.*

III.

POSTREMÒ, *vt veram indè colligant diuini cultûs rationem, ſiue communē quandam formulam, qua Deus piè rectéque ſit colendus, & ad quam referri poſsint aliquo modo omnia, quæ de rebus diuinis humano generi ſunt reuelata.*

ATQVE *hæc talia ſunt ac tanta, ſinè quorum obſeruatione ſingulari, neque ipſi ſacræ Theologiæ profeſſores munus ſuum pro dignitate tueri, neq; literarum diuinarum ſtudioſi egregium aliquem fructum ex ſuis ſtudijs & laboribus, quantumuis alioqui arduis ac improbis, vnquàm percipere poſsint.*

QVID ECCLESIAE CONFERAT HARVM Partitionum diſpoſitio.

PRAETEREÀ *non vulgaris erit harum Partitionum vſus, ad ſacras Conciões piè rectéque formandas. In quibus tria maximè ſunt ſpectāda, quæ in bono & idoneo requiruntur Concionatore.*

I.

QVORVM *principem locum illud ſibi meritò vendicat, vt quæ primo aut ſecundo,*

do, quæ ve illo aut alio loco tradenda diſcendáque ſunt, & ipſe intelligat eccleſiaſtes, & fidelis populus per manus veluti accipere atque tenere poſſit.

II.

ALTERVM *eſt, vt quæ cùm ipſius ſcripturæ diuinæ, tum ſanctorum Patrum de ſingulis Chriſtianæ fidei articulis, qui extremis hiſce temporibus ab hominibus inquietis in controuerſiam rapiuntur ferè omnes, vera & Catholica ſit ſententia, breue quoddam habeamus veluti promptuarium, vndè firma Eccleſiæ dogmata, quotiès id ratio exegerit neceſſaria, non alitèr quàm ex penu quodam vberrimo poſſimus in medium producere.*

III.

TERTIVM *eſt, ſi quandò aut lectio prophetica, aut Apoſtoli diuini Epiſtola aliqua pro concione publicè ſit ediſſerenda, vt eius, quam ſancti patres in ijs rectè tradendis ſecuti ſunt, ſententiæ certam quandam habeamus regulam atque compendium.*

QVAE *quidem omnia in his tabulis, veluti quodam in ſpeculo tam proponuntur luculentèr atque disertè, vt illis adiutus quaſi præceptis, immò viuis veræ & antiquæ pietatis exemplis facilè quis magna cum dignitate ac omnium laude in Eccleſia Dei verſari queat.*

VT EARVNDEM PARTITIONVM PRAEſidio rectè quis ſtudio etiàm priuato, non vulgarem poſſit rerum diuinarum adquirere cognitionem.

ETSI *verò hæc non contemnenda ſint iſtarum Partitionum commoda, maiora tamen exiſtimanda ſunt illa, quæ ex earum lectione frequenti, ad eos præcipuè redundare poſſunt emolumenta, qui extra ſcholas ſæpè, & abſque præceptoris idonei copia in his ſacris & arduis alioqui ſtudijs verſari coguntur. Nam ſi quis huius Oeconomiæ partes eo ordine & artificio, quo hìc diſtributæ ſunt & explicatæ, vel ſemèl tanta perlegerit diligentia, quãtam ipſius rei dignitas, hoc eſt, rerum diuinarũ requirit indagatio, vberrimos proculdubiò & ampliſſimos ſentiet harum lectione fructus, ex quibus haud alitèr, quàm ex viua totius ſcripturæ diuinæ imagine, hæc quæ ſequũtur, omnia vnico veluti intuitu, ac per ſe quidem facilè depræhendere poterit atq; diſcernere:*

I.

Quæ totius ſcripturæ diuinæ ſit ſumma.

II.

Quæ habeat principia, quem oſtendat progreſſum, & in quem finem tendat ac ſcopũ.

III.

Quot eius partes, & quæ ſingularum partium vis ſit atque differentia.

IIII.

Quot & quibus vniuerſa ſcriptura ſancta libris contineatur.

V.

Vt hi libri olim ferè fuerint amiſſi.

VI.

Cuius opera iterùm ſint reſtituti.

VII.

Quo ordine primùm à Spirituſancto dictati ſeu reuelati, atque per prophetas & Apoſtolos perſcripti fuerint.

VIII.

Quam authoritatem veteris teſtamenti libri habuerint apud Hebræos, qui apud illos certi habiti fuerint ſempèr, & quos illorum aliqui inter apocrypha ſcripta numerauerint.

IX.

Quos ex his Catholica in ſuum Canonem receperit Eccleſia.

X.

Quis noui teſtamenti ſit Canon, hoc eſt, qui libri ab omnibus ſempèr pro vero habiti fuerint Euangelio, quósve aliqui temerè oppugnârint, & quod Catholicæ Eccleſiæ de vtriuſque teſtamenti libris iam olìm fuerit iudicium.

XI.

Quibus rationibus occurrendum illorũ ſit calumnijs, qui diuinos aliquot libros, quantùm in ſe fuit, ex ſacro canone & ab Eccleſia excludere improbè conati ſunt.

XII.

Certam & firmam eſſe ſacram ſcripturam, eiusq̀ue authoritatem ſanctam & inuiolabilem.

XIII.

A quibus ſinguli ſacrorum Bibliorum libri vel ſcripti ſint, vel reſtituti.

XIIII.

Vbi, quandò, per quos, & qua occaſione ſinguli editi fuerint libri ſacri.

XV.

Quod & quale cuiuſque ſit Argumentum.

XVI.

Quomodò hi libri non temporum tãtùm ſerie, ſed argumentorum quoquè ratione inter ſe cohæreant.

XVII.

Quæ libri vniuſcuiuſque ſumma ſit, & quæ non tam authoris, quàm ipſius Spiritûs ſancti, veluti totius ſcripturæ Magiſtri, ac eius interpretis Eccleſiæ Catholicæ præcipua fuerit intentio.

XVIII.

Quæ potiſſima ſint libri ſeu argumenti cuiuſque capita, ad quæ reliqua omnia plerũquè referri aut debeant, aut poſſint.

XIX.

Quid ſingula, cùm ad fidei regulam, tum ad morum diſciplinam ſint profutura.

XX.

Quæ vera ſempèr eorum interpretatio, & quis Catholicus dogmatum fidei vbiquè fuerit

fuerit conſenſus. Quod tum rectè intelliget quiſque, ſi illorum Patrum adhibuerit ſcripta, quorum aperta hîc ſingulis ferè in tabulis adducuntur teſtimonia.

XXI.

Quibus, vt decet, diligentèr expenſis, tum alia etiàm multa intelliget impiger harum Partitionum lector præclara diuinarum literarum myſteria, quæ nunc vix dignè ſatis prædicari, aut verbis rectè concipi poſſint.

XXII.

Vnum certè hoc ſpero certiſsimum fore, vt qui hos libros vel ſemèl tantùm aperuerit, ac vnicam perluſtrauerit tabulam, is eleganti, quæ hîc cõtinetur, inuitatus harmonia, etiàm plura legere & velit, & geſtiat.

XXIII.

Hic enim operis huius vſus erit non poſtremus, vt ſi quis librum aliquem ſacrorum Bibliorum perlegere cupiat, is primùm perbreues has in eundem librũ editas peruideat tabulas, ex quarum diligenti inſpectione, non id tantùm conſequetur, vt abſq; vllo ferè commentario alio, ſummam quandã illius percipiat: ſed tanta etiàm afficietur voluptate, vt nõ priùs à cœpto deſiſtere velit opere, quàm totum librum perlegerit, vberiorem illius expoſitionem ex ſanctis deindè patribus petiturus.

XXIIII.

Neque verò hæc ideò minùs vera eſſe videri debent, quòd tam diligens artificij huius demonſtratio, non pari ratione, in omnibus ſacræ ſcripturæ libris obſeruata ſit. Nam in quibuſdam, vt in hiſtoricis, ſingula perſequi, operis erat penè infiniti, neque admodùm neceſſarij, cùm ipſa hiſtoria rectiùs diſponi haud queat, quàm vt in ipſis deſcripta eſt autographis, cuius nos hîc ſumma tantùm veluti digito demonſtrauimus capita, quæ in ſingulis ætatibus & imperiorum mutationibus celebriora, & notatu magìs digna videbantur.

XXV.

In propheticis certè & Apoſtolicis ſcriptis, neceſſaria quæque doctrinæ Chriſtianæ fundamenta, tanto digeſta ſunt artificio, vt nihil ferè quod ad methodum à nobis inſtitutam pertinet, ſit prætermiſſum. Ac vt maximè quædam alicubì deſiderentur, ea tamen eiuſmodi plerunquè ſunt, quæ aſſiduus lector, horum præceptorum ductu, etiàm per ſe poſſit inquirere.

XXVI.

Maximè verò tunc vnuſquiſque ſacræ Theologiæ ſtudioſus harum tabularum vſum intelliget eſſe ampliſſimum, ſi non contentus fuerit eas ſemèl tantùm perlegiſſe, ſed ſecundò etiàm atque tertiò repetere non grauetur, ità vt omni die vnius libri examinet artificium atque diſpoſitionem.

XXVII.

Deindè id etiàm operæprecium erit, vt qui haſce Partitiones iterùm atque iterùm diligentiſſimè perlegerit, ſtatim ipſum adgrediatur Bibliorum textum, eumq́ cum hiſce conferat tabulis, ac ſingula illo perlegat ordine, quo hîc ex ſanctorum Patrum ſententia ſunt perſcripta. Quòd ſi hoc modo primùm vnoquoquo triduo, deindè biduo, ac poſtremò ſingulis diebus integrum reuoluerit librum vnicum, intra biennium tota Bi-

blia, paruo quidem labore, at fructu ferè incomparabili, poterit abſoluere.

XXVIII.

Atque hac ratione futurum eſt dubio procul, vt non artificium tantùm atque Methodum quandam rerum diuinarum percipiat, ſed illud etiàm conſequatur commodum, vt quotiès aliqua de rebus in diuinis libris traditis incidat dubitatio, faciliùs poßit diiudicare, vbi ijs de rebus in Biblicis agatur ſcriptis, quidve de illis ibidèm ſtatuatur.

XXIX.

Breuitèr, ſi dimidium facti, qui benè cœpit, habet: non parùm habebit is, qui hanc ſtudendi rationem ſecutus fuerit: aut ſi quæ ſibi ad perfectam diuinæ huius ſcientiæ Methodum deeſſe videbuntur, minori negocio ea poterit cognoſcere.

XXX.

Nec eſt ſanè, quòd me quiſpiam nimis glorioſè aut arrogantiùs de hoc opere pronunciare ſuſpicetur, cùm & ſciam optimè, & fatear libentèr, præcepta quæ hîc continentur omnia, non à me inuenta vel excogitata, ſed ex optimis quibuſque ſanctorum patrum monumentis collecta eſſe atque congeſta, eorum maximè, quos ſpiritu diuino afflatos fuiſſe, & Catholicum conſenſum habuiſſe, dubitare nemo neque debeat, neque poßit.

XXXI.

Breuitèr quandò vix ardentiùs aliquid ab huius ſcientiæ ſtudioſis deſiderari videmus, quàm modum quendam ac rationem compendiò ad eius cognitionem perueniendi, erit hæc non tam Bibliorum, quàm totius ferè Theologiæ Oeconomia, vel eo ſaltē nomine, vt ſpero, gratißima, quòd non tantùm modum quendam de rectè formando Theologico ſtudio præſcribat: ſed eo etiàm ipſo modo & ordine, qui huic doctrinæ ſit commodißimus, locis non paucis ſacram ediſſerat aperiatque ſcripturam.

ORDO GRADVVM, QVIBVS NON TANtùm ad perfectam aſſcendimus Theologiam, ſed etiàm ad vitam & ſalútem pertingimus æternam.

	Verbum		*Intellectum.*
	Intellectum		*Rem.*
VERBVM DEI EST SAPIentia & intelligentia noſtra. Deuter. 4. Porrò per	*Rem*	*Peruenitur ad*	*Rationem.*
	Rationem		*Viam.*
	Viam		*Veritatem.*
	Veritatem		*Vitam.*

DE REBVS AD COMPARANDAM DIVInarum literarum ſcientiam neceſſarijs, ex Hugon. lib. 3. Didaſcal.

TRIA SVNT *S. Theologiæ ſtudioſis neceſſaria,*
- *Natura,*
- *Exercitatio,*
- *Diſciplina.*

Quibus efficitur, vt
- *Facilè audita pcipiãt, & pcepta firmitèr retineãt.*
- *Labore & ſedulitate naturalẽ ſenſum excolant.*
- *Laudabilitèr viuẽtes, mores cũ ſcientia cõponant.*

ITEM EX GALENO.

GALENVS IN STVDIOSO *homine ſeptẽ deſiderat neceſſaria ad omnium rerum inquiſitionem & cognitionem:*
- *Primùm ſcilicet, ingenium ſagax & docile.*
- *Deindè, aſſuefactionem & exercitationem ab ineunte ætate in omni diſciplinarum genere.*
- *Tertiò, aſsiduitatem.*
- *Quartò, vt præceptores audias præſtantiſsimos & celeberrimos.*
- *Quintò, inexplebile deſiderium veritatis.*
- *Sextò, cognitionem eius Methodi & normæ, qua verum diſcernitur à falſo.*
- *Vltimò autẽ, exercitiũ & vſum eiuſmodi Methodi.*

CATALOGVS AVTHORVM, EX QVIBVS OECOnomia Bibliorum collecta eſt.

A

Ambroſius Catharinus.
Ammonius Alexandrinus.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Ambroſius.
Aſnelmus. *Areta.*
Alphonſus de Caſtro.
Albertus Nouicampian.
Antonius Fonſeca.

B

Beda.
Bernardus.
Bartholomæus Caranza.

C

Canones Apoſtolorum.
Concilium
- *Nicenum.*
- *Carthagenenſe.*
- *Laodicenſe.*
- *Conſtantinopolitanum.*
- *Toletanum.*
- *Epheſinum.*
- *Chalcedonenſe.*
- *Florentinum.*
- *Tridentinum.*

Catechiſmus Romanus.
Clemens.
Cyrillus.
Compendium Theologicæ veritatis.
Cornelius Ianſenius.
Claudius Guiliandus.
Cælius Pannonius.
Chryſoſtomus Lauellus.

D

Dionyſius Areopagita.
Dionyſius Rikel Carthuſianus.
Dominicus Soto Segobienſis.

E

Epiſtolæ Decretales.
Euthymius.
Epiphanius.
Euſebius Cæſareenſ.
Enchiridion Colonienſe.

F

Franciſcus Sonnius.
Franciſcus Ruitzius.

Felicianus Ninguarda.

G

Gregorius Nazianzenus.
Gloſſa Ordinaria.
Gratianus.
Gregorius Papa.
Gelaſius.
Gotfridus Viterbienſ.
Gilbertus Pictauien.
Gerardus Matthiſius Gelrienſ.

H

Hieronymus.
Hilarius.
Hippolytus.
Hugo de S. Victore.
Hadrianus Cardinalis

I

Iuſtinus Martyr.
Iſidorus.
Ioſephus.
Ioannes Damaſcenus.
Ioannes Hentenius.
Irenæus.
Iunilius.
Innocentius III.
Ioannes Chryſoſtomus.
Ioannes Ludouicus Viues.
Iacobus Faber Stapulenſis.
Iacobus Peres.
Ioachimus Perionius.
Ioannes Driedo.
Ioannes Viguerius.
Ioannes Hofmeiſterus.
Ioannes Gropperus.
Ioannes Heſſelias.

L

Lactantius.
Leo I.
Ludouicus Carbaiala.
Laurẽtius à Villauicẽtio.

M

Marcus Marulus.
Melchior Canus.
Michael Medina.
Methodus Cõfeßionis.

N

Nicephorus Calliſtus.
Nicolaus Lyranus.

O

Origenes.
Oecumenius.

P

Petrus Aureolus.
Petrus Lombardus.
Petrus Comeſtorius.
Petrus de Natalibus.
Petrus à Roſenhaim.
Petrus Caniſius.

R

Remigius.
Ruffinus.
Rabanus.
Rainerius Snoius.
Richardus à S. Victore.
Rupertus Abbas Tuitienſis.

S

Sanctes Pagninus.

T

Tertullianus.
Theophylactus.
Theodoretus Cyrenſ. Epiſcopus.
Ticonius Alexandrin.
Thomas Aquinas.
Thomas de Vio Caietanus.
Toring.

V

Victorinus.
Vincentius Lirinenſis.

W

Vuilhelmus Durandus.
Vuilhelmus Damaſi Lindanus.

Præ cæteris verò bonam huius operis partem D. Petro Aureolo acceptam referimus.

INVL-

CHRISTIANO AC PIO LECTORI NEC, non omnibus ſacræ Theologiæ candidatis, hoc præſens volumen reuoluturis, ſalutem precatur & optat Frater Theodoricus Buſcoduceñ, inter ſacræ Theologiæ profeſſores minimus, ac Conuentûs Fratrum Prędicatorij Ordinis in Colonia humilis Prior, ac Apoſtolicus Inquiſitor.

QVanuis, vt in prouerbio eſt, vino vendibili ſuſpenſa hedera opus nō ſit, cùm proba merx facilè reperiat emptorem: nihilominùs humaniſſimus vir ac conſultiſſimus Iuriſprudentiæ Licentiatus D. Geruuinus Calenius, Typographus diligentiſſimus, inſtitit apud me ac rogauit, vt præſens volumen, iam recèns prælo commiſſum ac typis excuſum, & à viris quibuſdam inſigniter doctis ac pijs examinatum, & non paruis encomijs per ſcripta mihi commendatum, dignarer meo calculo ac cēſura appoſita approbare, & quid de eo ſentiam, omnibus facere teſtatiſſimum. Memor igitur mei officij, nec debui nec potui tam honeſtæ ac iuſtæ petitioni deeſſe aut refragari. Nō enim oſcitantèr legiſſe, ſed prudētèr reſpexiſſe videtur ad decreta Oecumenici concilij Tridentini, in quo viſum fuit Spiritui ſancto & patribus ex omni natione, quæ ſub cælo eſt, congregatis, & cautum, & ſub pœna anathematis omnibus librorum impreſſoribus ſeriosiſſimè prohibitū, nè quid in lucē edant ad res ſacras & religionis negocium pertinens, niſi examine præuio Theologorū approbetur, vt videre licet in quarta ſeſſiōe ante annos ferè duodecim habita ſub pię recordationis Paulo III. anno videlicet 46. octaua die Aprilis. Quod decretū ſi opera & diligētia diœceſanorū ac magiſtratûs politici (quod ſummè optandū eſſet) executioni mandaretur, iam magna ex parte adhibitum eſſet Antidotum, ac præſentiſſimū remedium obiectū graſſanti ac latiùs indiès ſerpēti peſtiferæ hæreticorū doctrinæ: quæ nunquā tam altas iéciſſet radices, nec tam longè lateq́ per vniuerſum orbē ſe diffudiſſet, niſi Typographorū quorundam auaritia fuiſſet adiuta & promota: Qui animas ſuas habētes venales, ſpe quæſtûs, nihil attento periculo ac diſpendio ſalutis animarū, eiſdem lætale venenū melle plerunque circunlitum propinârunt. A qua ſuſpicione alieniſſimus eſt Dn̄s Licentiatus præfatus, ex cuius officina nihil prodijſſe memini vnquàm quod labe hæreſeos eſſet infectum, ſeu maculatū, aut ſuſpectū, ac doctrinæ ſanæ repugnans. Quid enim prodeſt homini, inquit ipſa Veritas, ſi vniuerſum mundū lucretur, & animæ ſuæ detrimentū patiatur? Hanc ob rem vt in eodē contineatur officio, nec pertranſeat terminos, quos poſuerūt patres noſtri, libētiùs acquieui & annui petitioni eiuſdē. Vt ergò quod ſentio, ingenuè profitear, dum volumē iſtud aperio, ac penitiùs introſpicio, atq́ à capite ad calcē vſq́ diligentèr perluſtro, ac ſucciſiuis horis quantū breui tēporis ſpatio fieri potuit, ac per occupationes licuit, voluo & reuoluo, Deum immortalem, quā gratiſſimi & ſuauiſſimi odoris fragrātia nares animi mei oppleuit: & quo diutiùs oculos hincinde circungyro, eo plus vndiquè percipio oblectamenti. Omnia ſiquidē reperio Catholicæ fidei ac ſanæ doctrinæ conformia, nihil verò eidem repugnans, quod hæreſim ſapiat, aut ſuſpectū, aut piarum aurium offenſiuū. Authoris enim etſi facies ſit mihi ignota, animum tamen candidiſſimū & erga auitā religionē tuendā & propagandā, ac iuuāda piorū ſtudia propenſiſſimū ac inſtructiſſimū facilè deprehēdo. Vndè eundē veneror, ſuſpicio, & ſyncero affectu amplector, nec ſinè animi ſtupore & applauſu in ſummā admirationē rapior, dum huius authoris (abſit verbo adulatio) in medijs turbis & forenſibus negocijs verſantis cōſidero & mecū expendo nobile ac fæcundū ingeniū, tenacem memoriā (eſt enim multæ lectiōis) ac infatigabile ſtudium, quo tam artificiosè, ordinatè, ac methodicè ſiue cōpendiò ea tradit, quæ in ſacrarū literarū vtriuſq́ teſtamenti myrothecijs, at ſanctorū patrū, q̀ à temporibus apoſtolorū diuerſis ætatibus ac locis in hunc vſq́ diem floruerūt, cōmentarijs ac monumētis, ſacrorū quoquè conciliorū ſanctionibus ſparſim ac fuſiùs habētur. Quēadmodum enim apes argumentoſa ex diuerſis floribus mel colligit, atque collectū ad aluearia aduehere ſolet: ità & hic (ſaluo Iuriſprudentiæ ſtudio) è pratis ſcripturarū ſpiritualia mella collegit olim, quæ nūc hoc edito volumine pro catholicorū paſtu diffudit abūdè, ſciens ſe nō ſibi natum, ſed patriæ, & inprimìs Eccleſiæ Dei. Olim apud paganos, D. Hieronymo referente, vnus repertus eſt, q̀ vt toti mundo innoteſceret, ac nomen ſuū immortalitati cōſecraret, audax aggreſſus eſt facinus. Incendit ſiquidē templū Dianæ, in toto orbe nominatiſſimū. In quo extruendo, vt author eſt Plinius, plusq̄ ducentis annis laboratū eſt. At hodiè proh dolor hoc corruptiſſimo ſeculo (in quo cum D. Polycarpo rectè exclamare poſſumus, O Deus, in quæ tempora me reſeruâſti?) inter Chriſtianos non vnus, verùm (quod gemens ſcribo, & vtinàm mentiar) aliquot myriades reperiuntur, qui vt turrim Babel extruant, & in ea ſua idola, id eſt, vt Vincentius Lirinenſis exponit, ſuas opiniones, ſomnia, ſcholia, & adulterinas Scripturarum interpretationes adorent, templum DEI viui, Eccleſiam videlicet Chriſti ſanctam, Catholicam ac Apoſtolicam, viuis ex

lapidibus

lapidibus ante annos plùs mille quingentos conſtructam, ac fundatam ſupra firmam petram, auſu temerario incendere, euertere, deuaſtare, fruſtrà licèt, non tamen impunè conantur. Et quid dico, inter Chriſtianos? cùm non tam Chriſtiani vocabulo appellandi ſint, quàm Antichriſti ſatellites, ac eiuſdem certiſsimi præcurſores: immò nec homines dicendi, qui viperarum more matris Eccleſiæ, quæ ipſos genuit, pia viſcera diſcerpunt, lacerant ac dirumpunt: ac Iudæis peiores, qui tunicã Domini inconſutilem, quam illi integram ſeruârunt, hodiè in mille partes diſcindunt. Qui omnes tanquàm incendiarij milites, vtpote Anabaptiſtæ, Sacramentarij, Iconoclaſtæ, Hugoniſtæ, Genſij, ex vno Lutero veluti equo Troiano proſiliêrũt. Quorum flamma depopulata eſt non modò magnã Germaniæ partem, verùm etiàm ignivomas ſcintillas ad florentiſsima Galliarum & Angliæ regna transmiſit: Vt interim taceã de ditiõibus inferioribus, ac mea miſerabili patria ciuitate Buſcoducenſi, vbi ſacrilegi ac impij Iconoclaſtæ ac Sacramentarij ſuam rabiem ac pluſquàm beluinũ furorem ac tyrannidẽ inhumaniter exercuerunt. Verùm bona nobis affulſit ſpes, Catholiciſsimũ Hiſpaniarum regem Philippum, optimi Imperatoris Caroli V. (cuius memoria in benedictione eſt) filium, hæredẽ bonorum & fidei, Augiæ illud ſtabulum, Chriſti ope adiutum, qui facilè diſsipat cõſilium Achitophelis, propediem quod feliciter cœpit, repurgaturũ. Et quia hoc incendiũ, à Luteri doctrina exortum, nõdum extinctum eſt, & furiam & faces huius incendij nondum quieſcere experientia teſtatur, quin potiùs videmus ſuppoſitũ dudùm ignẽ creſcere, & iam ad culmina ferè flammam eius perueniſſe, ipſosq́ hæreticos noctes atq́ dies nouos errores tanq̃ ignis materiam ſeminare, & graſſanti incendio oleum infundere, ſintq́ multi etiam nobiles (hac tamen in re pluſq̃ ignobiles, nè dicam infames) qui Neronis parricidæ exemplo non è turri Mecænatica, vt ille, ſed Babylonica hoc incendium proſpectant, pulchritudine flammæ vehementer delectati: & quemadmodũ Nero Vrbem incendit, quo nouæ vrbis condendæ, & cognomẽto ſuo appellandæ gloriam quæreret: deſtinauerat enim Romã Neropolim nũcupare: ità Sectarij oẽs vniuerſum orbẽ conantur ſuis prauis ac venenatis dogmatibus incẽdere ac funditùs perdere, vt vetere appellatiõe Chriſtianis detracta, nouam inducant ex ſuo nomine, & vel Luterani, vel Caluiniani, vel Geuſiani appellari gaudeant: Tantum valet ingenioſa perfidia, & inconſulta æternitatis perpetuæque famæ cupido. Cùm igitur tot ſint incendiarij, nemo pius ſiniſtrè interpretari debet, q̃d ad hoc cõmune incendium reſtinguendũ operis huius conſarcinator & collector pientiſsimus, etſi non ex profeſſo theologus, tñ Chriſtianus accurrerit, malè alioquì audituros, ſi talẽtum ſibi concreditũ terræ infoſſum cũ ſeruo pigro abſcõdiſſet. Omnium ſiquidem cuiuſcunq́ ſint ſtatûs aut conditionis, intereſt iſtuc manus adferre auxiliatrices, & aquas lachrymarũ in deuotis precibus, quod ad ſimplicem popellum pertinet: aut aquas doctrinarũ in publicis concionibus aut ſcholaſticis diſputationibus, quod doctorũ eſt & paſtorum: aut deniq́ in priuatis exhortationibus ſiue conferentijs aut ſcriptis, quod omnium eſt eorũ, qui exercitatos habent ſenſus: quorum eſt reddere, iuxta diui Petri ſententiam, rationem de ea, quæ in eis eſt fide & ſpe, ſubmittendo ſempèr ſua dicta & ſcripta Iudicio Romanæ Apoſtolicæ & Catholicæ Eccleſiæ. Vnicuiq́ enim mandauit Deus de proximo ſuo: tantum abeſt, vt quis qui alterũ inſtruere poteſt, & ad viam veritatis, pacis & ſalutis errantes reducere, dicat cum perditiſsimo Cain, Nunquid ego ſum cuſtos fratris mei? Immò B. Iacobi ſententia ad omnes pertinere dinoſcitur cap. vltimo, non ex ſtraminibus, quod Luterus mentitur, ſed afflatu diuini ſpiritûs prolata: Fratres mei, ſi quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, ſcire debet, quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animã eius à morte, & operit multitudinem peccatorũ. Non ergò author operis temerè quicquam aut præſumptuosè egiſſe dici debet, qui nil aliud quærit, niſi gloriam Dei, fidei defenſionem & propagationẽ, & ſalutem & profectum proximorũ. Quin potiùs ſua laude & commendatione fraudandus non eſt, ſed habenda gratia, q́ in gratiam ſtudioſorũ, qui aut carẽt iudicio, aut librorũ copia deſtituti, aut temporis inopia prolixis commentarijs vacare non poſſunt, tantum ſubiêrit moleſtiarum. Propter quos exantlatos labores, & in poſterũ perferendos ad eorum numerum pertinebit, de quibus apud Danielem dicitur: Qui docti fuerint, fulgebunt ſicut firmamentũ: & qui ad iuſtitiã erudiunt multos, quaſi ſtellæ in ppetuas æternitates. Hæc in laudẽ authoris dicta in eum finem volui, vt opus reddatur cõmendatius: Quod nõ ex angulo, aut hæreticorũ cryptis, ſed ex aula pientiſsimi ac auitæ religionis propugnatoris inuictiſsimi Imper. Maximiliani II prodijt. Tu igitur, amice Lector, hiſce alienis laboribus fruere, & volumen hoc tanq̃ inæſtimabilis precij precioſiſsimã margaritã vili pecuniario precio tibi compares, cum iudicio & non perfunctoriè legas, lecta pectoris ſiue memoriæ ſcrinio fideliter recondas. Fieri nequit, vt hæc feciſſe vnq̃ pœniteat: quin potiùs breui temporis ſpatio magnum ſapientiæ ſalutaris fructũ ſinè difficultate magna conſequêris. quod omnibus largiri dignetur Deus benedictus in ſecula.

Datũ Coloniæ ex noſtro Muſæo, ipſo die diui Thomæ Aquinatis doctoris Angelici. 1568.

PARTI.

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER PRIMVS,

CONTINENS

ISAGOGEN DE SACRAE SCRIPTVRAE PARTIBVS IN GENERE, SIVE DE PRINCIPIIS THEOLOGIAE.

D. AMBROSIVS SVPER EPISTOLAM AD ROMANOS, IN PRINCIPIO.

PRINCIPIA RERVM QVAERENDA SVNT, VT NOTITIA EArum *poſſit haberi. Tunc demùm enim faciliùs poterit cauſæ ratio declarari, ſi eius origo diſcatur.*

ET D. CHRYSOSTOMVS IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS, CAPIT. VI. HOMIL. IX.

VBIQVE ENIM DIFFICILIA, *inquit,* SVNT PRINCIPIA ET *exordia. Hæc ergò primùm conſtituamus, & omnia facilia erunt atque leuia*

DE TOTIVS OPERIS DISTRIBV-tione Generali. TABVLA PRIMA.

REBVS QVAE AD *verã pertinent Methodum, in diſciplina quauis rectè conſtituendam, omnibus diligenter perpenſis, commodius nos totius ſacræ ſcripturæ corpus partiri vix poſſe arbitror, quàm ſi*

- PRIMùM *operi ſuſcepto* ISAGOGEN, *hoc eſt generalem præmittamus introductionem, & quandam quaſi præcognitionem, quæ nobis prima commonſtret ſacræ theologiæ principia, ſinè quorum intellectu ad ſolidam diuinarum literarum cognitionem nemo facilè vnquàm poßit peruenire.*
- DEINDE *ipſam adgrediamur œconomiæ explicationẽ, id eſt, veram atq; perfectam ſacræ ſcripturæ artem atq; ſcientiam. Quæ Methodicam continet totius Bibliæ distributionem.* IN
  - *Legem,*
  - *Euangelium, &*
  - *Doctrinam Apoſtolorum.*
- POSTREMò, *ex toto illo ſacræ ſcripturæ corpore, loco cuiuſdam veluti Epilogi, perbreuem colligamus librorũ vtriuſque teſtamenti ſummam, atque totius Doctrinæ Chriſtianæ compendium.*

DE SVBDIVISIONE EIVS-dem in ſpecie. TAB. 2.

EX HAC *Partitione quinque reſultant libri. Quorum.*

- PRIMVS *eſt de ſacra ſcriptura in genere, quam haud abſurde Theologiam dixeris Methodicam.*
- SECVNDVS, *De lege quæ in veteri continetur teſtamento.*
- TERTIVS, *De Euangelio, quæ prima noui teſtamẽti pars eſt.*
- QVARTVS, *De doctrina Apoſtolorum, ſecunda ſcilicet noui teſtamenti parte.*

  Hi tres libri hiſtoricam abſoluunt Theologiam.
- QVINTVS, *de prædictarum Partitionum vſu, & idonea ſacræ ſcripturæ adplicatione ad incidẽtes ſubindè in Eccleſia Dei controuerſias: quam vulgò ſcholaſticam vocant Theologiam.*

DE PARTITIONE SACRAE SCRIPTVRAE in genere. TABVLA 3.

PRIMA HVIus operis pars præcipua, cõtinet ſacræ ſcripturæ quaſi elementa ſeu Principia, quæ pertinẽt ad explicationem aut

- SVBSTANTIAE, ſeu naturæ, De qua ſolent quæri Decem.
  - AN ſit?
  - QVAE ſit?
  - VNDE ſit?
  - QVID ſit?
  - QVIBVS conſtet gradibus?
  - QVAE eius ſint cauſæ?
  - QVAE differentiæ?
  - QVAE vis atque poteſtas?
  - QVIS verus ſit ſacræ ſcripturæ Canon?
  - QVOT hic canon habeat partes?
- CIRCVNSTANtiarum, quarũ præcipuæ ſunt vndecim:
  - AN neceſſaria ſit de fide doctrina aliqua?
  - CVR eam literis mandari oportuerit?
  - AN certa ſit ſcriptura ſancta?
  - AN'ne ſcripta ſint, quæ oportuerit, omnia?
  - AD quam partẽ Philoſophiæ ſacra ſcriptura referri debeat, aut poßit?
  - QVANTA diuinæ huius ſcripturæ ſit authoritas?
  - ITÂNE obſcurè tradita ſit doctrina Chriſtiana, vt intelligi omninò non poßit?
  - AN verò ità difficilis verus eius ſit intellectus, vt à paucißimis tantùm poßit aßequi?
  - QVIBVS rebus ſacræ ſcripturæ cognitio, non facilis tantùm, ſed plana etiàm fieri queat & iucunda?
  - QVID cuique conferat ſacrorum librorum lectio?
  - QVAE vera ſacræ ſcripturæ laus ſit atque commendatio.

QVIBVS tandèm omnibus in libri huius primi epilogo pro excitandis ad frequentiorem ſacrarum literarum lectionem, ſtudioſorum hominum animis piæ aliquot ſubijciuntur exhortationes.

PARS ISAGOGAE PRIMA, DE HIS QVAE AD SVBſtantiam ſacræ pertinent ſcripturæ, & primùm de quæſtione, An ſit? TAB. 4.

DVæ ſunt hac de re opiniones, Quarũ

- VNA *falſa & hæretica, eſt eorum, qui ſacrã ſcripturam vel*
  - IN DVBIVM *vocant, De quorum improbitate conqueritur Chryſoſtomus ſuper epiſtolam Pauli ad Hebræos, Homil. 8.*
  - OMNInò reijciunt teſtamẽtũ, *alij*
    - VETVS
      - TOtum, *vt* — *Carpocrates, Cerdon, Seuerus, Manichæi.* — *Vt refert Auguſtinus duobus in locis,* — *De hæreſib. ad Quoduultdeum, Hæreſ. 7. 21. 24.* — *Ad Honoratum, de vtilitate credendi, cap. 2.*
      - PARTEM, *vt libros Machabæorũ, quos Luterus eò, quòd doctrinæ ſuæ manifeſtè repugnare viderentur, à canone ſacro excludere conatus eſt, qui & Moſen alicubi reijcit, videlicet in ſermon. de Moſe & lege.*
    - *Nouũ nunc*
      - TOTVM, *vt Iudæi.*
      - *Proparte, vt*
        - *Euãgelia omnia, præter euangeliũ*
          - *Matthæi, quod ſolũ admittebant* — *Cerinthus & Ebion.*
          - *Lucæ, quod vnitum recipiebant* — *Cerdon & Marcion.*
        - *Acta Apoſtolorum, vt Cerinthus & Seuerus.*
        - *Epiſtolas Pauli*
          - *Omnes, vt Ebion, Seuerus, Tatianus & Elceſaitæ.*
          - *Ad* — *Timoth. vtranq́, Titum, Hebræos.* — *vt* — *Marcion & Baſilides* — *teſte* — *Hiero. in præf. epiſt. ad Tit. Auguſt. de ciuit. Dei lib. 16. c. 22.*
        - *Iacobi item epiſtolam, quam idem Luterus ſtramineam vocare non erubuit.*
        - *Euangelium & Apocalypſim B. Ioãnis apoſtoli, vt Alogiani, qui negabant filium Dei eſſe verbum. Auguſtin. De hæreſ. ad Quoduultdeum. Numer. 30. Vide Alphonſ. à caſtro de hæreſib.*
    - VTRVNQVE, *vt Saraceni: Quibus & Mahumetani innumeras immiſcuerũt ſpurcitias.*
- ALTERA *vera Catholicorum, qui vtriuſq́ teſtamẽti ſcripturam, quæ & Dei cognitionem, & voluntatis diuinæ ſuggerit notitiam, firmam eſſe & indubiam, tribus probant argumentis:*
  - TESTIMONIO *Chriſti, Ioan. 5. Scrutamini (inquit) ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam habere æternam. Et illæ ſunt, quæ teſtimoniũ perhibent de me.*
  - EVIDENTIA *rei, hoc eſt, ipſis quæ manibus noſtris terimus, ſacræ ſcripturæ monumentis Quæ ſunt*
    - *Scripta iuſſu Dei,*
    - *Conſignata à S. Patribus,*
    - *Propagata ad nos temporis diuturnitate.*
    - *Confirmata miraculorum virtute, teſte Ioã. Driedo. Lib. 1. de eccleſiaſt. ſcriptur.*
  - TOTIVS ECCLESIAE *Catholicæ iudicio. Nam vt diuus ſentit Auguſt. Scripturam diuinam eſſe, per ſuccedentium ſibi inuicèm eccleſiarum & ſanctorum patrum demonſtramus teſtimonia. Lib. 28. contra Fauſtum cap. 2. & 4. Item lib. 13. cap. 4. & 5.*

DE SECVNDA QVAESTIONE, QVAE vera ſit ſcriptura. TAB. 5.

- SACRAE *ſcripturæ nomine*
  - CONTINENTVR PROPRIÈ *tantùm ea, quæ per ſpiritum Dei inſpirata, & per eos qui ſpiritu Dei ſunt locuti, adminiſtrata ſunt: qualia conſeri debent, quæ in ſacro canone, hoc eſt, in libris veteris & noui teſtamenti comprehenſa ſunt. Et huic ſcripturæ competit ſoli, Quòd ſit*
    - PVRA, *hoc eſt, abſque vllius falſitatis commixtione edita.*
    - STABILIS, *Quia verum Dei verbum.*
    - INTEGRA, *id eſt, omnia ad ſalutẽ demonſtrans neceſſaria, aut Per*
      - *Seipſam plano ſermone,*
      - *Eccleſiam Catholicã ſana interpretatione. Driedo lib. 1. ca. 1. de eccleſiaſticis ſcripturis & dogmatibus.*
  - EXCLVDVNTVR *ſub falſis aut ſuſpectis nominibus edita.*
    - EVANGELIA *quædam, vt*
      - *Andreæ,*
      - *Thomæ,*
      - *Bartholomæi,*
      - Nicodemi, *et ſimilia.*
    - LIBELLVS *de ſaluatoris noſtri infantia.*
    - ITINERARIVM *Petri apoſtoli, quod appellatur S. Clementis.*
    - ET ID *genus alia, qua paulò pòſt ſuo numerabimus loco. Diſt. 15. Ca. Sancta Rom eccle.*

DE QVAESTIONE TERTIA, HOC EST,
De ſacrę ſcripturę origine. TABVLA 6.

PERVENIT *ad nos ſacra ſcriptura*

- **REVELATIONE** *& inſpiratione diuina, quæ facta eſt in lege*
  - **ANTIQVA** *per Deum Patrem in veteri primum teſtamento, vbi dictũ eſt à*
    - *Moiſi: Perge igitur, & ego ero in ore tuo, doceboq́ te quid loquaris. Exod. 4.*
    - *Hieremiæ: Eccè dedi verba mea in ore tuo, eccè cõſtitui te hodiè ſuper gentes & regna, vt euellas & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes, & ædifices. Hier. 1.*
    - *Ezechieli, Fili hominis, ſpeculatorem dedi te domui Iſrael: & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Ezechiel. 3.*
  - **NOVA** *Per Chriſtum omnibus hominibus. Nemo enim nouit Chriſtum Dei filium, niſi Pater: neque Patrem quis nouit, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Matth. 11.*
- **TRADITIONE** *Apoſtolorum, Apoſtolicorumq́ virorũ, hoc eſt, Sanctorum patrum & ſcriptorum eccleſiaſticorum monumentis, quos & ipſos ſpiritusſancti inſtinctu, ſua ferè ſcripſiſſe cõſtat. Hinc D. Paulus ad Galatas 1. Euangelium, inquit, quod euangelizatum eſt à me, non eſt ſecundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, ſed per reuelationẽ Ieſu Chriſti.*

DE QVARTA QVAESTIONE, QVID SIT SCRIPTURA. TAB. 7.

QVARTA QVAESTIO *explicatur Definitione*

- **REI**, *per quam ſacra ſcriptura à reliquis literarum ſecernitur monumentis.*
- **NOMINIS**, *quæ diligentem inquirit rationem eorum, quæ ſacrarum literarum continentur appellatione.*

DE NOMINIS DEFINITIONE, SEV VARIIS Sacrę ſcripturæ appellationibus. TABVLA 8.

NOMINIS RAtio per ſe plana eſt. Nec enim aliud ferè ſonat S. Scripturæ vocabulũ, quàm ſcriptum de Deo rebusq́ diuinis teſtimonium. Quod dicitur modò

- BIBLIA, *cùm totum illud ſignificatur opus, quo libri tam veteris, quàm noui teſtamenti continentur omnes.*
- LIBER
  - DOMINI, *in quo veteris tantùm inſtrumenti comprehendũtur volumina.*
  - VITAE, *ſcriptus*
    - INTÙS, *quantùm ad intellectum myſticum & latentem:*
    - FORÌS, *quo ad ſenſum literæ hiſtoricum, planum & patentem. De quo Apocalyp.5.*
- VERBVM *Dei vel Sermo & Doctrina, ab ipſo Deo humano generi de rebus diuinis promulgata. Quod aliâs etiàm mandatum vel præceptũ dicitur diuinum. Pſal.118.*
- TESTAMENTVM. *nam vt clauſum & infirmum eſt teſtamentum, quàm diù viuit teſtator: ità Lactantio teſte, Lex etiàm vetus fuit*
  - INFIRMA, *quia neminem ad perfectũ duxit vnq̃. Heb.7.*
  - CLAVSA, *ob prophetias et figuras, quæ ante mortẽ Chriſti vix intelligebantur. Luc.24. Nõnne cor noſtrum ardens erat &c.*
- INSTRVMENTVM *diſtinctiùs D. Auguſt. cõtra 2. epiſt. Pelag. lib. 3. cap. 4. dici putat, quàm teſtamentum, Vel*
  - QVIA *ſacris ſcripturis inſtruitur quiſq́ ad ſalutem, quid credere, quid ſperare, quid agere debeat. Ioan. Driedo. lib.1. cap.1.*
  - QVÒD *ſcriptura Authentica probatiſſimis ſcriptoribus ac teſtibus ſit obſignata, nec vlla falſitate ſuſpecta.*
- LEX *diuina*
  - GENERALITER *Mandatum, Iuſtificationes, Præcepta, Teſtimonia. Iudicia.* — *Quę (vt pulchrè diſtinguit gloſſa Nu. 18. ca. verſ. Hæc ergò accipies)* — *Conueniũt genere, Differunt ſpecie.*
  - SPECIALITER *Pars aliqua eorum, quæ in lege ſcripta ſunt. d. Gloſſa Num.18.*
- CANON *ſeu Regula, Vel quia*
  - RECTÈ *ducat, nec vnquàm aliorsùm trahat.* / REGAT, *& quaſi normam viuendi præſcribat.* / DISTORTVM *prauũq́ ad modũ regulæ corrigat.* — *Driedo.*
  - AD *Sacram Scripturam tanquàm ad Lydium lapidem fidei ac vitæ Chriſtianæ documenta probanda ſint. Carbaialus de reſtitut. Theologiæ, cap.12.*

DE VERA ET SPECIFICA SACRAE ſcripturæ definitione. TABVLA 9.

DEFINITIO, *qua ſacræ ſcripturæ explicatur natura et ſubſtantia, alia eſt*

- PROPRIA, *ſiue ſtricta, quæ eſt aut*
  - EXPLICITA, *qua ſacræ ſcripturæ dicuntur eloquia diuini ſpiritûs, loquentis per Prophetas & Apoſtolus ſibi inuicem ſuccedentes, quæ cõmuni totius Eccleſiæ conſenſu, in numerum & ordinẽ ſacri Canonis recepta ſunt. Ioan. Driedo.*
  - IMPLICITA, *hoc eſt, in breuem quandam ſummam cõtracta. Atque ſic re vera nihil aliud ſacra eſt ſcriptura, quàm ratio & ſermo de DEO, quæ vno nomine dicitur Theologia.*
- LARGA *& ampla, ità vt rectiùs eam deſcriptionem dicas, quàm definitionem, quali antiquiſſimus olim Theologus Hugo in ſuo vſus eſt tractatu de Arca Noæ: Sacra, inquit, ſcriptura liber eſt vitæ, cuius*

ORIGO	eſt	*Aeterna,*
ESSENTIA		*Incorporea,*
SCRIPTVRA		*Indelebilis,*
ADSPECTVS		*Deſiderabilis,*
DOCTRINA		*Facilis,*
SCIENTIA		*Dulcis,*
PROFVNDITAS		*Inſcrutabilis,*
VERBA		*Innumerabilia.*

ET *vnum tantùm verbum, Omnia. Hugo de S. Victore, vbi ſuprà.*

DE RE-

DE REVELATIONIS DIVINAE GRADIBVS,

ſeu de varijs ſacrę ſcripturę authoribus, Quęſtione huius partis quinta. TABVLA X.

D. CHRYSOSTOMVS *ſuper Epiſtolā ad Hebræ. Homil. 8. docet, ex reuelatione ſacrarum literarum inprimis DEI in nos cognoſcendam eſſe miſericordiam. Vbi diuinæ illius prouidentiæ, qua ſcriptura ſancta ad nos vſque propagata eſt, hos facit veluti gradus. Nam*

- PRIMVM *inſpirauit, inquit, Moiſi, & tabulas lapideas ſcripſit, detinuit eum xl. diebus in monte, & iterùm totidem, vt daret illi legem.*
- POST *hæc autem Prophetas miſit, qui innumera mala paßi ſunt: irruit bellū, quoſuis ſuſtulit & trucidauit, incenſi ſunt libri.*
- INSPIRAVIT *iterùm alium virum, vt mirabiles illas ſcripturas repararet: Eſdrā dico, & ex reliquijs illarum componere fecit.*
- POST *hæc diſpenſauit, vt interpretarētur eas Septuaginta: interpretati ſunt illi.*
- VENIT *Chriſtus, & ſuſcepit eas.*
- APOSTOLI *diſſeminauerunt eas per omnes.*
- SIGNA *& miracula fecit Chriſtus.*
- QVID *autem poſt tam negocioſam diligentiam? Scripſerūt etiàm Apoſtoli, ſicut & Paulus dicit: Ad admonitionē noſtram ſcripta ſunt, in quot fines ſeculorum deuenerunt.* 1. Cor. 10. Rom. 15.

APPENDIX EX AVGVSTINO

de ciuitate Dei lib. xi. Capite 3.

HIC *priùs, inquit, per Prophetas, deindè per ſeipſum, poſteà per Apoſtolos, quantùm ſatis eſſe iudicauit, locutus, etiàm ſcripturam condidit, quæ Canonica nominatur, eminentiſſimæ authoritatis.*

DE QVÆSTI-

DE QVAESTIONE SEXTA, ID EST, DE quatuor Sacræ Scripturæ Cauſis. TABVLA XI.

VT RERVM *ferè omnium, ità ſacræ etiàm Scripturæ Quatuor ſunt cauſæ:*

- MATERIA- *lis alia*
  - EX *qua*, *Reuelationes diuinæ.*
  - DE *qua*, DEVS.
  - IN *qua*, ANIMA.
  - CIRCA *quam*
    - RES, *quæ ipſæ per ſe intelliguntur. Aug. de doctrina Chriſtiana lib.2.cap.1.*
    - SIGNA, *quæ ad quidpiam ſignificandũ adhibentur. Ibidem.*
- EFFICIENS *Duplex*
  - PRINCIPALIS, *omnis boni author DEVS Spiritusſanctus.*
  - INSTRVMENTALIS,
    - *Moiſes,*
    - *Prophetæ,*
    - *Apoſtoli,*
    - *Sancti Patres.*
- FORMA *conſiſtit in*
  - LIBRORVM *collocatione,*
  - SENTENTIARVM *diſpoſitione,*
  - VERBORVM *contextu.*
- FINIS ALI- *us eſt*
  - PROXIMVS, *Charitas. Nam vt (D. Paulo teſte) finis præcepti eſt Charitas, (1.Timoth.1.) ità etiàm D. Auguſtino ſuffragante, nihil hæc ſcientia præcipit niſi charitatem, nihil culpat niſi cupiditatem. Quidquid ergò ad hoc, ait, pertinet, proprium eius eſt. Quidquid autem ad hoc non pertinet, fictum eſſe cognoſcas. Auguſt. lib.3. De Doctrina Chriſtiana Cap.10. & lib.1.cap.37. & vltimo.*
  - VLTIMVS, *Beatitudo æterna. Ioan. 20. Hæc ſcripta ſunt, inquit, vt credatis, quia IESVS eſt filius Dei: & vt credentes, vitam habeatis in nomine eius. Et Paulus 2.Timoth.3. Sacræ literæ te poſſunt eruditũ reddere ad ſalutem per fidem, quæ eſt in Chriſto IESV.*

DE VA-

DE VARIIS SACRAE SCRIPTVRAE DIFFErentijs, à Cauſarum qualitate deſumptis, quæſtione huius partis ſeptima, & primùm de cauſa materiali. TABVLA 12.

A CAVSA *Materiali*
- EX *qua, ſcriptura ſacra conſtat*
  - *Spiritu, &*
  - *Litera. Paul. 2. Corinth. 3.*
- IN *qua, Impreſſa enim ſcriptura eſt, vel in*
  - *Membranis,*
  - *Cordibus hominum. Paul. ibidem.*
- DE *qua, aliâs namque ſcriptura ſancta agit de DEO*
  - *Patre, vt creatore:*
  - *Filio, vt redemptore.*
  - *Spirituſancto, vt gubernatore.*
- CIRCA *quam, Nam ſcriptura S. verſatur*
  - PRIMÒ *circa*
    - *Creationem orbis,*
    - *Hominis lapſum,*
    - *Reparatiõem eiuſdem. Carbaial. de reſtituta Theologia.*
  - SECVNDÒ *circa*
    - *Legem*
    - *&*
    - *Gratiam. Rom. 3. & 7.*

DE DIFFERENTIIS SCRIPTVræ à cauſa efficiente. TABVLA 13.

CAVSAE EFficiẽtis intuitu, *Chriſtus in Euangelio ipſe meminit alibi partium*
- DVARVM *tãtùm, vt Matth. 7. 11. & 22. Lucæ 16. Habẽt, inquit,*
  - MOISEN, *id eſt, legem: &*
  - PROPHETAS, *id eſt, ſermones & diſputationes de Deo & Meſſia.*
- TRIVM *verò, Lucæ vltimo, vbi ait: Quoniam neceſſe eſt impleri oĩa, quæ ſcripta ſunt de me in*
  - *Lege Moiſi, &*
  - *Prophetis, &*
  - *Pſalmis.*

DE SCRI-

DE SCRIPTVRARVM DIFFERENTIIS

à cauſa formali. TABVLA 14.

- **A CAVSA** *formali tria notari poſſunt exempla.*
  - SCRIPTVRAS in vtroque teſtamento &c.
    - *Monendo*
    - *Promittendo*
    - *Minando*
    - eſt
      - *Recta,*
      - *Alta,*
      - *Terribilis.*
    - *Gregor. Homil. 6. ſuper Ezech.*
  - IN LIBRIS OMNIBUS *ſanctis intueri oportet,*
    - *Quæ ibi æterna intimentur,*
    - *Quæ facta narrentur,*
    - *Quæ futura prænuncientur,*
    - *Quæ agenda præcipiantur.*
    - *Auguſti. lib. 1. de Geneſi, ca. 1.*
  - IN SACRA SCRIPTURA
    - *Prohibentur mala,*
    - *Præcipiuntur bona,*
    - *Conceduntur media,*
    - *Suadentur perfecta.*
    - *Hieronymus ad Demetriadem.*

DE DISCRIMINE SCRIPTVRARVM

à cauſa finali. TABVLA 15.

- **A FINALI** *cauſa ſunt hæc tria ſacrarũ literarum diſcrimina:*
  - IN DIVINIS *literis conſtituuntur*
    - BONIS *præmia vitæ æternæ,*
    - MALIS *verò damnationis pœna perpetua. Ioan. 5.*
  - SACRA SCRIPTURA *conſiſtit partim in*
    - SPECVLATIONE, *qua inquirit Dei*
      - *Naturam,*
      - *Potentiam,*
      - *Proprietatem.*
    - PRAXI *ſiue actione earum rerum, quæ ſunt neceſſariæ ad*
      - *Mores,*
      - *Benè beateque viuendi rationem.*
  - IN SCRIPTVRIS SANCTIS, *id eſt, legitimis, propheticis, euangelicis & apoſtolicis, authoritate canõica præditis, Quædam ſic ſunt*
    - POSITA, *vt tantùm ſciantur & credantur, vt eſt, quòd in principio fecit Deus cælum & terram, & quòd in principio erat verbum, & quæcunque facta vel diuina, vel humana, tantummodò cognoſcenda narrantur.*
    - IVSSA, *vt obſeruentur & fiant: vt, Honora patrem & matrem &c.*
    - PROHIBITA, *nè fiant: vt, Non mœchaberis &c. Auguſtinus in præfatione in ſpeculũ.*

QVID SA.

QVID SACRA SCRIPTVRA

à Gentilium prophanis differat literis.

AVGVSTINVS:

QVANTO minor eſt auri, argenti, veſtisque copia, quam de Aegypto ſecum ille abſtulit populus, in comparatione diuitiarum, quas poſteà Hieroſolymę conſecutus eſt, quę maximè in Salomone rege oſtenduntur, tanta ſit cuncta ſcientia, quę quidem eſt vtilis collecta de libris gentium, ſi diuinarum ſcripturarum ſcientię comparetur. Nam quidquid homo extrà didicerit, ſi noxium eſt, ibi damnatur: ſi vtile eſt, ibi inuenitur. Et cùm ibi quiſque inuenerit omnia, quę vtilitèr alibi didicit, multò abundátiùs inueniet ea ibi, quæ nuſquàm omninò alibi, ſed in tátummodò ſcripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate diſcuritur. cap. vlt. lib. 2. De doctrina Chriſtiana.

IDEM:

NON ergò illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus vanorum plena ſunt carmina poëtarum, vllo modo noſtræ conſonant libertati: Non Oratorum inflata & expolita mendacia, Non deniquè ipſorum Philoſophorum garrulæ argutiæ, qui vel prorsùs Deũ non cognouerunt, vel cùm cognouiſſent, nõ ſicut Deum glorificauerunt. Abſit omninò, vt iſtorum vanitates & inſaniæ mendaces, ventoſę nugæ ac ſuperbus error, rectè liberales literæ nominentur, hominum ſcilicet infelicium, qui Dei gratiam per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qua ſola liberamur de morte corporis huius, non cognouerunt, nec in eis ipſis quæ vera ſunt, ſenſerunt. Ad Memorium Epiſtola 131.

ISIDORVS:

QVID prodeſt in mundanis proficere doctrinis, & inaneſcere in diuinis? caduca ſequi figmenta, & cæleſtia faſtidire myſteria? Cauendi igitur ſunt tales libri, & propter amorem ſanctarum ſcripturarum vitandi. Gentilium dicta exteriùs verborum eloquẽtia nitent, interiùs vacua virtutis ſapientia manent. Eloquia autem ſacra exteriùs incompta verbis apparent, intrinſecùs autem myſteriorum ſapientia fulgent. Vnde & Apoſtolus: Habemus, inquit, theſaurum iſtum in vaſis fictilibus. In lib. 3. cap. 13. de ſummo bono.

IDEM:

IDEO libri ſancti ſimplici ſermone conſcripti ſunt, vt non in ſapientia verbi, ſed in oſtenſione ſpiritûs homines ad fidem perducerẽtur. Nam ſi Dialectici acuminis verſutia, aut Rhetoricæ artis eloquẽtia editi eſſent, nequaquàm putaretur fides Chriſti in Dei virtute, ſed in eloquentiæ humanæ argumentis cõſiſtere: nec quenquam crederemus ad fidẽ diuino inſpiramine prouocari, ſed potiùs verborum calliditate ſeduci. Ibidèm.

IDEM:

OMNIS ſecularis doctrina ſpumantibus verbis reſonans, ac ſe per eloquentię tumorem attollens, per doctrinam ſimplicem & humilem Chriſti euacuata eſt, ſicut ſcriptum eſt: Nónne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Ibidèm.

DE OCTAVA PRIMAE PARTIS QVAESTIone, quæ ſcripturæ S. vis ſit, atque poteſtas. TABVLA 16.

QVAE DIuinæ huiꝰ ſcientiæ vis ſit et efficacia, cognoſci poteſt ex

- *VERO ſacræ ſcripturæ vſu: Qui cōſiſtit*
  - NON *tantùm in vero eius ſenſu & intellectu, qui medullam ac radicem exprimit rationis. Hieron. in cap.1. epiſtolæ ad Galatas.*
  - MVLTÒ *minùs in*
    - *Verbis,*
    - *Superficie, aut*
    - *Folijs ſcripturarum*
  - SED *potiùs in exercitio ſeu perfectione volūtatis, quæ his literis expreſſa eſt. Huc reſpiciens D. Paulus, nō auditores legis iuſtos eſſe apud Deū, ſed factores legis iuſtificari docet. Rom.2.*
  - QVIN *etiàm vt D. teſtatur Auguſtinus, Homo fide, ſpe & charitate ſubnixus, eaque inconcuſſè retinens, nō indiget ſcripturis niſi ad alios inſtruēdos, adeò vt per hæc tria multi etiàm in ſolitudine & ſinè Codicibus viuāt. lib.1. De doctrina Chriſtian. cap.39.*
- EFFECTIBVS, *qui tot ſunt, quot nō tantùm libri, ſentētiæ aut verba, ſed quot omninò ſyllabæ, literæ, & puncta. Vt tamē paucis cōplectamur multa, Sacra ſcriptura parit inprimis*
  - NOTITIAM *diuinæ voluntatis:*
  - NOTITIA, TIMOR, REVERENTIA, AMOR, ODIVM *peccati*, CONTRITIO, POENITENTIA, PECCATORVM *remiſſio*, CONSOLATIO, CONSCIENTIAE *trāquillitas* — *autem parit*
    - *Timorem.*
    - *Reuerētiam.*
    - *Amorem.*
    - *Peccati odium.*
    - *Contritionem.*
    - *Pænitentiam.*
    - *Remiſſionem peccatorum.*
    - *Conſolatiōem.*
    - *Tranquillitatē conſcientiæ.*
    - *Spē vitæ æternæ cōſequēdæ.*
  - SPES *deniquè credentium nunquàm confundit, ſed ſaluos facit omnes. Rom.5.*
- VTILITATIBVS. *D. enim Paulus 2. Tim.3. Sacram ſcripturam vtilem eſſe dicit ad*
  - DOCTRINAM, *quæ verſatur circa dogmata, quæ de rebus diuinis aut aſſeruntur, aut comprobantur.*
  - REDARGVTIONEM, *quæ ad confutationem falſorum pertinet dogmatum.*
  - CORRECTIONEM, *qua repræbenduntur vitia, vt faſtus, ambitio, auaritia, deſidia, hæreſes &c.*
  - INSTITVTIONEM, *quæ eſt ad iuſtitiam. vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus. 2. Timot.3.*

DE QVAESTIONE PRIMAE PARTIS nona, quis verus Sacræ Scripturæ ſit Canon. TABVLA 17.

CANON ORdo ſeu regula dicitur Doctrinæ Chriſtianæ, ordo autem librorũ, quibus Sacra continetur ſcriptura, eſt duplex:

- PRIOR veteris teſtamenti, quo continentur libri De
  - SAPIENTIA,
  - BONITATE, &
  - IVSTITIA
  - DEI.
- ALTER libros noui cõtinens teſtamenti, De ſtatu populi Chriſtiani, collecti in
  - FIDE,
  - SPE,
  - CHARITATE.
  - Driedo. lib. 1. cap. 1. De ſcripturis Eccleſiaſticis.
- VTRVNQVE deſignauit
  - HIEREMIAS 31. Conſummabo ſuper domũ Iſrael teſtamentum nouum, non ſecundùm teſtamentũ, quod feci cum Patribus eorum in die, qua eduxi eos de terra Aegypti.
  - SAPIENS, Et hoc quod continet omnia, ſcientiam habet vocis. Sapientiæ 1.
  - AVGVSTINVS lib. 1. De Geneſi cap. 1. Omnis ſcriptura, inquit, bipartita eſt, ſecundùm id quod Dominus Matth. 13. ſignificat, dicens ſcribam eruditum in regno Dei, ſimilem eſſe Patrifamiliâs proferenti de theſauro ſuo noua & vetera: quæ duo etiàm dicũtur teſtamenta.

DE PRIMO SACRAE SCRIPTVRAE ordine, qui libri veteris ſint teſtamenti. TABVLA 18.

LIBRORVM veteris teſtamenti alij

- EXTANT, quorum duplex eſt Canon
  - HEBRAEORVM vnus,
  - ALTER ECCLESIAE.
- DESIDERANTVR, qui Iudæorum interierunt partim
  - INCVRIA,
  - PERFIDIA.

DE HEBRAEORVM CANONE, EX PROlogo D. Hieronymi Galeato. TABVLA 19.

HEBRAEI, *Vt in Prologo Galeato* D. *refert Hieronymus, triplicē faciunt Sacrorum librorum ordinem:*

- PRIMO *ordine continentur 5. lib. Moiſis, quos Hebræi propriè Thorat, id eſt, legem appellant, vt ſunt*
  - *Geneſis,*
  - *Exodus,*
  - *Leuiticus,*
  - *Numeri,*
  - *Deuteronomium.*
- SECVNDVM *ordinē faciunt Prophetarū, cui aſſeribūt libros octo.*
  - IESVM Naue, *qui apud eos Ioſue dicitur.*
  - IVDICVM, *cui compingunt librum Ruth, eò quòd hiſtoria eius, Iudicum facta fuerit tempore.*
  - SAMVELEM, *quem nos primum & ſecundum dicimus Regum.*
  - MALACHIM, *qui tertio & quarto Regum continetur volumine.*
  - ESAIAM.
  - HIEREMIAM, *cum Threnis.*
  - EZECIELEM.
  - LIBRVM 12. *Prophetarum.*
- TERTIVS *Hagiographa poſſidet: Et*
  - PRIMVS *incipit à Iob.*
  - SECVNDVS *à David, quem quinq; inciſionibus & vno Pſalmorū volumine compræhendunt.*
  - TERTIVS *eſt Salomonis, tres libros habens: Prouerbia, quæ illi parabolas appellant:*
  - QVARTVS, *Eccleſiaſtes:*
  - QVINTVS, *Canticū Canticorū:*
  - SEXTVS *eſt, Daniel.*
  - SEPTIMVS, *Verba dierum, ſiue ſignificātiùs Chronicon totius diuinæ hiſtoriæ. Qui liber apud nos* PARALIPOMENON *inſcribitur. Et apud* Hebræos *vnus eſt liber.*
  - OCTAVVS, ESDRAS: *qui & ipſe ſimilitèr apud Græcos & Latinos in duos libros diuiſus eſt.*
  - NONVS *Heſter.*

Aſ- ſu,

- *Si vt poſiti ſunt, numeres: fiūt paritèr veteris legis libri 22. iuxta totidem Hebræorum literas:*
- *Sin, quod aliqui fieri debere putant, librum Ruth (adiectum aliâs libris Iudicum) & Threnorum librum (inter Hieremiæ ſcripta compræhenſum) ſuo loco, hoc eſt, inter Hagiographa collocemus, 24. habebimus libros, qui ſignantur per 24. ſeniores, adorantes agnum in Apocalypſi, cap. 5.*

QVIDQVID *præter hos eſt, id Hebræi extra Canonem eſſe ſtatuebāt, & vno nomine dicebant Apocrypha, id eſt, incerta ſcripta, inter quæ illi numerāt*

- SAPIENTIAM, *Quæ Salomonis inſcribitur.*
- LIBRVM *IESV filij Sirach.*
- IVDITH.
- TOBIAM.
- QVIBVS *addunt*
  - *Eſdræ poſteriores duos,*
  - *Librum Enoch,*
  - *Libros Machabæorum.*

DE ECCLE-

DE ECCLESIASTICO VETERIS TESTAMENTI Canone, ex commentarijs D. Michaelis de Medina. TABVLA 20.

PARTIVNTVR *Eccleſiaſtici Authores ſanctos et diuinos libros ī quatuor claſſes: Quarum*

PRIMA *eorum eſt, qui ad leges & ſtatûs Moſaici præcepta pertinēt: qui numerantur quinque, 1. Geneſis eſt, 2. Exodus, 3. Leuiticus, 4. Numeri, 5. Deuteronomium.*

SECVNDA *acies, totius illius Moſaici ſeculi hiſtoriam ſeptendecim libris complectitur. In his primus numeratur, Ioſue: ſecundus, Iudices: tertius, Ruth: quartus, Regum primus: quintus, Regum ſecundus: ſextus, Regum tertius: ſeptimus, Regum quartus: octauus & nonus, Paralipomenon primus & ſecūdus: decimus, Eſdræ primus: vndecimus, Eſdræ ſecundus, qui Nehemias inſcribitur: duodecimus, Tobias: decimuſtertius, Iudith: decimusquartus, Eſther: decimusquintus, Iob: decimuſſextus, Machabæorū primus: decimuſſeptimus, Machabæorū ſecūdus.*

POST *has tertius ordo & acies eorum librorum conſtituitur, quibus humanæ vitæ ſiue diuinitùs, ſiue iuxta rectæ rationis libramen agendæ, quod apud gentes maximè curârunt philoſophi, præcepta clauduntur: Hos, quòd vitam humanam prudentèr inſtruere, ſit vera ſapientia, Sapientiales vocamus. Sunt verò quinque numero, inter quos, inueterato iam ordine priorem locum Prouerbia Salomonis obtinent, ſecundū Eccleſiaſtes, tertium Cantica Canticorū, quartū Salomonis ſapientia, quintū Ieſu filij Sirach monitorius, quem Eccleſiaſticum vocant.*

QVARTA *deniquè ac poſtrema, non authoritate, ſed ordine, acies Canonicorum librorum veteris teſtamenti, prophetica eius ſeculi vaticinia, quæ pro eius gentis Charitate Deus, quotiès opùs erat, eidem populo indulgebat, amplectitur. Hos à re contenta Prophetales vocamus, quos Hebræis quidem diſsimiliter, decem & octo hoc ordine numeramus. Primum, quòd vel à Dauid compoſitos, vt quibuſdam Græcis ac Latinis placuit, aut à diuerſis authoribus, vt cum Hebræis ſapientibus pleriq; omnes credunt, pſalmos in vnum aceruū congeſtos complectatur, Pſalterium vocârunt: Secundo loco reponuntur prophetiæ ſiue ſermones Iſaiæ, tertio Hieremias ponitur, quarto Baruch, quinto Ezechiel, ſexto Daniel, ſeptimo Oſeas, octauo Amos, nono Michæas, decimo Ioel, vndecimo numeratur Abdias, duodecimo Ionas, decimotertio Nahum, decimoquarto Abacuk: Decimumquintum locum obtinet Sophonias, decimum ſextum Aggæus, decimūſeptimum Zacharias: Tandem Malachias, in quo eius veteris ſeculi propheticus ſpiritus videtur extinctus, memoratur poſtremus. D. Michael de Medina, lib. 6. De recta in Deum fide, Cap. 3.*

DE VTROQVE SIMVL, TAM HEBRAEO ſcilicet, quàm Eccleſiaſtico, Canone.

TABVLA 21.

- SVNT QVI *veteris teſtamenti libros, tum Iudæis tum Chriſtianis ſacros, diuidunt in*
  - LEGEM, *quæ à numero librorũ & Pentateuchus, id eſt, quinarius dicitur, & complectitur*
    - *Geneſin,*
    - *Exodum,*
    - *Leuiticum,*
    - *Numeros,*
    - *Deuteronomium.*
  - PROPHETAS
    - PRIORES, *inter quos cõtinẽtur*
      - *Ioſue,*
      - *Liber Iudicum,*
      - *Samuel, q primus & ſecundus eſt Regũ.*
      - *Malachim, qui tertius & 4. eſt Regum.*
    - POSTERIORES, *per quos intelligunt Prophetas*
      - *Maiores, hi numerantur,*
        - *Eſaias,*
        - *Hieremias,*
        - *Ezechiel.*
      - *minores, q à numero duodecim vocãtur, hi ſunt:*
        - *Hoſeas,*
        - *Iohel,*
        - *Amos,*
        - *Abdias*
        - *Ionas,*
        - *Michæas,*
        - *Nahum,*
        - *Habacuc*
        - *Sophonias,*
        - *Haggæus*
        - *Zacharias,*
        - *Malachias.*
  - HAGIOGRAPHA, *quòd veluti de ſanctis rebus à ſanctis viris pdita ſint, & ſequentes complectitur vndecim libros. Quorum*
    - PRIMVS *eſt Paralipomenon, id eſt, Prætermiſſorum, qui ab Hebræis Verba dierum dicitur. Et hunc Latini in duos diſtinxerunt libros, qui apud Hebræos eſt vnus.*
    - SECVNDVS *eſt hymnorum ſeu Pſalmorum:*
    - TERTIVS, *Prouerbia:*
    - QVARTVS, *Iob:*
    - QVINTVS, *Ruth:*
    - SEXTVS, *Eccleſiaſtes:*
    - SEPTIMVS, *Threni:*
    - OCTAVVS, *Cantica Canticorum:*
    - NONVS, *Eſther:*
    - DECIMVS, *Daniel:*
    - VNDECIMVS, *Eſdras.*
  - LIBROS Eccleſiaſticos, *qui recepti ſunt ab Eccleſia, vt ſunt*
    - SAPIENTIAE *liber, (quem quidam ſuſpicantur eſſe Philonis Iudæi) Concil. Carth. 3. Florent. Trident. Aug.*
    - ECCLESIASTICVS, *(quem putant eſſe Ieſu filij Sirach) Aug. in ſpeculo, & lib. 2. de Doct. Chriſt. Concil. Carth. &c.*
    - LIBER *Tobiæ, Iſido. 6. etym. ca. 1. Aug. de doct. Gelaſ. cõc. ſup.*
    - IVDITH.
    - MACHABAEORVM *duo. Auguſt. lib. 18. de ciuitate c. 36. item in ſpeculo & de doctri. Chriſt. concil. eadem. Innocent. Gela.*
    - *Duæ Hiſtoriæ quæ Danieli annexæ ſunt*
      - *Vna de Suſanna*
      - *Altera de* Belo & Dracone.
    - CANTICVM 3. *puerorum. Baruch cum epiſt. Hieremiæ. & Mardochæi ſomnium. Concil. Florent. & Trident. ſeſſ. 4.*

DE LIBRORVM VETERIS TESTAMENTI Partitione. TAB. 22.

ETSI *Gloß. Eccleſiaſtici 11. ex ſententia D. Auguſtini, Omnes diuinæ ſcripturæ libros, propter perpetuum, qui in illis eſt, conſenſum, vnum dicat eſſe librum, differunt tamen inter ſe*

- *Authoritate,*
- *Argumento,*
- *Tractatione, ſiue ratione docendi.*

QVOMODO AVTHORITATE SACRI INTER ſe differant libri. TAB. 23.

IVXTA HE- *bræorum, vt dictũ eſt, Canonem, Librorum ſacræ ſcripturæ dicuntur alij*

- CANONICI *ſiue authentici, de quibus conſtat, quòd ſpiritu ſancto dictante à ſacris authoribus editi ſint, vt ſunt, quos ſuprà memorauimus, penè omnes, exceptis tantùm paucis non Canonicis.*
- NON CANONICI *ſeu non authentici: quos idcircò apocryphos nominabant, quòd non ſolùm de eorum authoribus, ſed fide etiàm dubitabatur. Cuiuſmodi ſunt*
  - HISTORIAE
    - *Tobiæ, &*
    - *Iudith.*
  - SALOMONIS
    - *Sapientia*
    - *&*
    - *Oratio eiuſdē*
  - LIBER *Eccleſiaſticus* IESV *filij Sirach.*
  - PROPHETA *Baruch.*
  - EPISTOLA *Hieremiæ.*
  - CANTICVM *trium puerorum.*
  - HISTORIA *item*
    - *Suſannæ*
    - *&*
    - *Belis.*
  - SOMNIVM *Mardochai.*
  - EZRAE *lib.*
    - *Tertius*
    - *&*
    - *Quartus.*
  - MACHABAEORVM *Quatuor, quorũ duos priores Latinos, alterum ex Hebræo, alterum ex Græco, Græcos verò omnes 4. habemus, ait Medina libro 6. capite 2.*

HODIE NONNVLLOS ETIAM LIBROS, QVI ab Hebręis numerantur inter Apocryphos, eſſe Canonicos & Authenticos, ex eccleſiaſtico probatur vſu. ex Medina.

VALET APVD integros Chriſtianos, ſemperque valuit multū eccleſiaſticus vſus, præſertim ſanctorum patrum authoritate probatus, quo ex his libris, quemadmodùm & ex alijs ſanctæ ſcripturæ voluminibus, in diuinis officijs, ad inſtructionem fidelium lectiones aſſumuntur. Cur enim ſanctos Pontifices, qui huius ſancti miniſterij inſtitutores credūtur, Ambroſium dico, Gelaſiū, Gregorium, Leonem &c. incertas & Apocryphas doctrinas, quibus nihil magis formidārūt & oderūt, inſtituēdis populis propoſuiſſe credamus, pręſertim cùm multa eſſent in ſancta ſcriptura volumina, quæ illorum loco legi potuiſſent? Sunt autem in hoc genere tot teſtimonia, tum in totius anni liturgijs, tum in Canonicarum horarum lectionibus, capitulis, antiphonis, reſponſorijs &c. vt huc non niſi cum maximo lectoris tędio deducantur.

SEQVVNTVR in martyrum, confeſſorum, virginum & viduarum miſſis, ſub titulo libri Sapiētiæ, tum ex ipſo Sapientię libro, tum ex Eccleſiaſtico, penè omnes lectiones. Ex Machabęorum libris, factum illud Iudę memorabile, quo pro his, qui ceciderant in pręlio, oblationes Hieroſolymas miſerat, quemadmodùm & Epiſtola Paulina recitatur in defunctorum liturgia: Tobiam, Iudith, & Heſter per menſis Septembris dominicos dies, quemadmodùm librum Sapientię per eos, qui celebrantur in Auguſto, & Libros Machabæorum per menſem Octobrem, Epiſtolam Pauli ad Hebræos per tres ferias maioris hebdomadę, ex vetuſta eccleſiaſtica conſuetudine, legi, cum multorum Epiſcoporum concilio docet Gelaſius C. Sancta Rom. eccleſia, diſtinct. 15.

APOCALYPSIS Ioannis, tres epiſtolæ ſub nomine & titulo Ioannis Apoſtoli, Iacobi, Petri prima ac ſecunda, necnon & epiſtola Iudę Apoſtoli, ſub horum titulis, per quinque illas hebdomadas, quæ Pentecoſten & feſtum reſurrectionis interiacent, quaſi diuinæ ſcripturæ, ad inſtructionem fidelium, ab Eccleſia leguntur. Librum Baruch Sabbatho ſancto, & Suſannæ hiſtoriam ſabbatho poſt Dominicam tertiam Quadrageſimæ, adulteræ hiſtoriam eodem ſabbatho, Vltimum Marci capitulum ipſo ſancto Dominicæ reſurrectionis die, quaſi ſanctę ſcripturæ portiones, quibus tāta myſteria cōfirmari oportebat, proponit Eccleſia. Atque hæc quidem, quæ pro iſtorum voluminum diuinitate aſſerenda tum ex Concilijs & patribus, tum ex vſu Eccleſiaſtico protulimus, tanta ſunt argumenta, vt neminem, quanuis hęreticum, & eccleſiaſticę doctrinę infenſiſſimùm hoſtem, eis niſi cum manifeſto leuitatis indicio, reſiſtere poſſe appareat. D. Michael de Medina, lib. 6. De recta in Deum fide, cap. x. per totum.

QVÆ RA-

QVAE RATIONES ECCLESIAM PERMOVErint, vt hos libros veteris teſtamenti, Catalogo diuinorum librorum aſſcriberet. ex eodem.

SED IAM quæ rationes Eccleſiam impulerint, vt eos libros de quibus in tabula vigeſimaprima, quaſi Canonicos coleret, paucis accipies. Inuenit in libro Sapiētię, IESV Saluatoris noſtri mortis & paſſionis non tam Prophetiam, quàm expreſſam hiſtoriam, Sap.2. Inuenit in Eccleſiaſtico libro præter auguſtiſſima illa præcepta viuendi, quę Deum authorem non obſcurè prætendunt, nomine diuinæ ſapientię, diuini verbi proceſſum, & humanę carnis, quam aſſumptura erat, manifeſtum oraculum, aliaque multa, quæ vniuerſis Eccleſiaſticæ reipublicę partibus, martyribus, virginibus, confeſſoribus, & ante hos ordines, Apoſtolis ipſis cōuenire probātur, Eccl.24. Inuenit in Tobia clariùs, quàm alibi ſcripturarum, alterius vitę fieri rationem. Vitam, inquit, illam expectamus, quam Deus daturus eſt ijs, qui fidem ſuam nunquàm mutant ab eo. Tob.2. Inuenit in eodem præter admirandum illum prouidentiæ ordinem, quo, quorsùm iuſti nonnunquàm affligantur, inſtruimur, non modò angelicos Spiritus eſſe, contra Saducęorum inſaniam, ſed etiàm in miniſterium noſtrum cælitùs ſupremos quoſque deſcendere, quod Paulus ſcribit Hebr.1. Inuenit demùm in eo, non modò nuptias DEO acceptas, quod hæretici negant, ſed & eaſdem angelico miniſterio honoratas. Inuenit in Machabæorum libris, non tantùm futurę reſurrectionis fidem, ſanctiſſimi Ducis teſtimonio confirmari, ſed & Purgatorias pœnas, & defunctorum parentationes ſtatui. Inuenit in Iudith hiſtoria, ſanctiſſimæ virginis quæ iuxta diuinum oraculum caput ſerpentis contriuit, expreſſiſſimum typum. Geneſ.3. Inuenit in Baruch Prophetia, quéadmodùm in Eccleſiaſtico, ſapientiæ figura, irrefragabile diuinę incarnationis oraculum. Hic eſt, inquit, Deus noſter, & non reputabitur alius ad eum. Baruch.3. Hic adinuenit omnem viam diſciplinę, & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Quo magis miror, librum hunc, cum epiſtola Hieremię, inter Apocrypha reijci à quodam ex noſtris, leuiſſimo argumento, quòd ſcilicet non ſit in Hebraico Canone, quaſi verò eccleſiaſticas ſcripturas Hebraico Canone aut lingua metiri liceat. Medina lib. 6. De recta in Deum fide, cap.16. Ludouic. Carbaial.

VT ARGVMENTO BIBLICI DIFFERANT LIBRI,

& primùm de Partitione veteris teſtamenti, ex Damaſceno. TAB. 24.

IOANNES *Damaſcenus catalogum librorum veteris teſtamenti diuiſit*

- IN QVATUOR *Pentateuchos, (id eſt, in 4. quinarios volumin̄u) quarum*
  - PRIMA *continet libros legales,*
    - *Geneſin,*
    - *Exodum,*
    - *Leuiticum,*
    - *Numeros,*
    - *Deuteronomium.*
  - SECVNDA, *quæ & Hagiographa, id eſt, Sanctorū ſcripta dicuntur. quæ ſunt hoc modo,*
    - *Ieſus Naue,*
    - *Iudices cum Ruth,*
    - *Regnorum primus cum ſecundo,*
    - *Regnorum tertius & quartus,*
    - *Paralipomenon duo.*
  - TERTIA *eorū, qui verſu facti ſunt libri:*
    - *Iob,*
    - *Pſalterium,*
    - *Prouerbia Salomonis,*
    - *Eccleſiaſtes,*
    - *Cantica Canticorum.*
  - QVARTA *Pentateuchus eſt Prophetica, vt ſunt*
    - *Liber vnus xij. Prophetarum,*
    - *Iſaias,*
    - *Hieremias,*
    - *Ezechiel,*
    - *Daniel.*
- ET DVOS *libros,*
  - *Eſdræ primum & ſecundum,*
  - *Heſter*
- QVI *autem omnium virtutum doctrina referti ſunt, inter hos eſt Sapientia Salomonis & Sapientia Ieſu, quam pater Sirach compoſuit Hebraicè, interpretatus eſt autem Græcè nepos Ieſu & filius Sirach. Studioſi quidem hi libri, pulchriq́ & honeſti, ſed non numerantur in Propheticis libris, neq́ ponebantur in Arca. verba ſunt ipſius Damaſceni, lib. orthodoxæ fidei 4. cap. 18.*

ALIA

ALIA PARTITIO LIBRORVM VETERIS teſtamenti, ex doctrina D. Auguſtini & IIII. Concilij Carthag. TAB. 25.

AVGVSTINVS *lib. 2. De Doctrina Chriſtiana ca. 8. veteris teſtamenti libros ponit 44. Quos partitur in*

- **HISTORIAM**
  - CONTINVAM, *Perpetua temporum ſerie cohærentem, vt ſunt*
    - *Quinque libri Moſis,*
    - *Ieſus Naue,*
    - *Iudicum,*
    - *Ruth, qui magis ad Regnorum principia videtur pertinere:*
    - *Regnorum Quatuor,*
    - *Paralipomenon duo.*
  - DISCRETAM, *ſeu promiſcuam tanquàm ex diuerſo ordine, quæ inter ſe non ità connectitur, neq; annexa eſt. Quales ſunt*
    - *Iob,*
    - *Tobias,*
    - *Heſter,*
    - *Iudith,*
    - *Machabæorum duo,*
    - *Eſdræ duo, q magis ſubſequi videtur ordinatam illam hiſtoriam vſque ad Regnorum vel Paralipomenon terminatam.*
- **PROPHETAS** *ſic dictos*
  - IMPROPRIE, *& ſub quadam ſimilitudine, vt*
    - *Liber Pſalmorum,*
    - *Prouerbiorum,*
    - *Cantica Canticorũ,*
    - *Eccleſiaſtes,*
    - *Sapientia,*
    - *Eccleſiaſticus.*
    - *Hos duos quidẽ Auguſtinus ſimilitudine quadam Salomonis eſſe, ſed à Ieſu filio Sirach ſcriptos fuiſſe, conſtantèr aſſeruit. Quam ſententiã tamen, quæ ad librum* SAPIENTIAE, *libro retractationum ſuarum 2. cap. 4. iterùm reuocauit. Vtrunque verò ſimilitudine quadam eſſe Salomonis, id nunquàm negauit.*
  - PROPRIE
    - *Minores, id eſt, minus principales, 12.*
      - *Oſee,*
      - *Iohel,*
      - *Amos,*
      - *Abdias,*
      - *Ionas,*
      - *Michæas,*
      - *Nahum,*
      - *Abacuc,*
      - *Sophonias,*
      - *Aggæus,*
      - *Zacharias,*
      - *Malachias.*
      - *Hi quoniam nunquàm ſeiuncti, ſed perpetuò cõnexi ſunt, pro vno tantùm habentur.*
    - *Maiores ſiue principales 4.*
      - *Eſaias,*
      - *Hieremias,*
      - *Ezechiel,*
      - *Daniel.*

His xliiij libris, vt idem ait Auguſtinus, totius veteris teſtamenti terminatur authoritas. In quibus omnibus, timentes Deum & pietate mãſueti, quærunt voluntatẽ Dei: & in quibus inuenitur omnia, quæ continent fidem moresq́ viuendi, ſpem ſcilicet atque charitatem. ibid. cap. 9.

QVOMODO

QVOMODO TRACTATIONE VETERIS legis differant libri. Ex compendio Petri Aureoli. TAB. 26.

VETERIS *teſtamenti explicatio pro diuerſa docendi ratione varia eſt, & in ſex diuiditur partes. Quarum alia eſt*

- POLITICA, *quæ legis Moſaicæ continet quaſi ſummam, vt in Pentateucho: cuius veluti partes ſunt,*
  - *Geneſis,*
  - *Exodus,*
  - *Leuiticus,*
  - *Numeri,*
  - *Deuteronomium.*
- CHRONICA, *quæ ſacram deſcribit hiſtoriam, & decem abſoluitur libris: videlicet*
  - *Ioſue,*
  - *Iudicum,*
  - *Ruth,*
  - *Regum IIII.*
  - *Paralipomenon II.*
  - *Eſdræ IIII.*
  - *Tobiæ,*
  - *Iudith,*
  - *Eſther,*
  - *Machabæorum.*
- POETICA *ſiue hymnidica, & quaſi decantatiua: cuius partis libri ſunt III.*
  - *Pſalmorum,*
  - *Threnorum,*
  - *Canticorum.*
- DIALECTICA, *& diſputatiua: quo in genere verſantur libri duo:*
  - *Iob, &*
  - *Eccleſiaſtes*
- ORATORIA, *quæ prophetica dicitur, ſeu quaſi declamatoria, & diuiditur in homilias ſiue ſermones*
  - *Eſaiæ,*
  - *Hieremiæ,*
  - *Baruch,*
  - *Ezechielis,*
  - *Danielis,*
  - *Et in libros XII prophetarum,*
    - *Oſee,*
    - *Iohelis,*
    - *Amos,*
    - *Abdiæ,*
    - *Ionæ,*
    - *Michææ,*
    - *Nahum,*
    - *Abacuc,*
    - *Sophoniæ,*
    - *Aggæi,*
    - *Zachariæ,*
    - *Malachiæ.*
- ETHICA, *ſiue moralis, de qua in tribus agitur libris, ſcilicet*
  - *Prouerbiorum,*
  - *Sapientiæ,*
  - *Eccleſiaſtico.*

SEQVI-

SEQVITVR ADHVC ALIA LIBRORVM VETEris teſtamenti Partitio vulgaris, ex ſententia Latinorum Theologorum, eodem ferè modo & ordine, quomodò ſuprà eccleſiaſticus partitus eſt Canon. TAB. 27.

LATINI *Theologi cōmuniter corp' vtriuſq; teſtamēti, Quadrifariam diuidere ſolēt, in libros ſcilicet*

- **LEGALES,** *quorum nomine appellant 5. libros Moſis,*
  - GENESIN,
  - EXODVM,
  - LEVITICVM,
  - NVMEROS,
  - DEVTERONOMIVM.
  - *Quibus in nouo teſtamēto correſpondent 4. Euangelia,*
    - *Matthæi,*
    - *Marci,*
    - *Lucæ,*
    - *Ioannis.*
- **HISTORIALES,** *ſub quorum appellatione compræhendunt libros decem & ſeptem:*
  - IOSVE,
  - IVDICVM,
  - RVTH,
  - REGVM IIII.
  - PARALIPOMENON II.
  - ESDRAE cum Nehemia,
  - TOBIAE,
  - IVDITH,
  - HESTER,
  - IOB,
  - MACHABAEORVM *lib.2.*
  - *Quibus correſpondent Acta Apoſtolorum.*
- **SAPIENTIALES,** *quales ſunt vj.*
  - PSALTERIVM,
  - PROVERBIA *Salomonis,*
  - CANTICA *Canticorum,*
  - ECCLESIASTES,
  - SAPIENTIA,
  - ECCLESIASTICVS,
  - *Quibus reſpondēt epiſtolæ*
    - *Pauli quatuordecim,*
    - *Canonicæ ſeptem.*
- **PROPHETALES,** *faciunt xvj.*
  - ESAIAM,
  - HIEREMIAM, *cum Baruch*
  - EZECHIELEM,
  - DANIELEM,
  - DVODECIM *Prophetas minores.*
  - *Quibus reſpondet Apocalypſis.*

DE CONCILIATIONE DVBIORVM, QVAE EX varietate prædictarum differentiarum ſuboriri poſſe videntur.

TABVLA 28.

EX TOT *tamq; varijs librorum veteris teſtamenti differentijs duæ naſcuntur difficultates, Quarum eſt*
- VNA *de numero,*
- ALTERA *de collocatione.*

} LIBRORVM.

DE PRIMA DIFFICVLTATE, QVAE ORITVR ex varietate Numeri. TAB. 29.

VETE*ris teſtamẽti libros Alij*

- SEORSÌM *ponunt, atq; ſingulatim diſiungunt in vniuerſum omnes, connumeratis etiàm particularibus, qui alioqui ſub alijs veluti generalioribus contineri videntur: & horum aliqui numerant*
  - XLV. *Idque iuxta communem ſupputationem, quæ in Eccleſiaſtico habetur Canone, vt Concil. Florent. & Trident. ſeſſ. 4.*
  - XLVI. *Qui Threnos ſiue Lamentationes Hieremiæ, ab ipſius ſeiungunt Prophetia, atque ſic priorem numerum vno augent libro.*
- LIBROS *particulares aliquos ſub generalibus comprehendũt capitibus: Et libros faciunt modò*
  - XLIIII. *Iuxta Partitionem Auguſtini, eô quòd is libri Baruch prorſus nullam ibi fecerit mentionem. In cæteris autem cõuenit cum Florentini & Tridentini concilij ſententia.*
  - XXII. / XXIIII. *vt ſecũdũ Hebræos Hieronymus. Qui*
    - *Duodecim Prophetas in vnum contraxit volumen.*
    - *Pro Regum autẽ Quatuor, ponit tantum duos.*
    - *Obmiſſis penitùs ijs, q̃ dicuntur Iudæis Apocrypha.*

    } *Atq; ſic,*
    - *Si hiſtoria Ruth, Iudicũ libro, & Threnorum liber, prophetiæ iungatur Hieremiæ, xxij.*
    - *Sin verò ſinguli pro ſingulis accipiãtur tractatib⁹, 24. ſiunt Libri.*

DE SE-

DE SECVNDA DIFFICVLTATE, QVAE EX DIuerſitate ordinis ſiue collocationis oritur. TAB. 30.

DE LIbrorum veteris teſtamenti collocatione

- **MOVENtur tria:**
  - CVR *Auguſtinus Pentateuchum, hoc eſt, quinque libros Moiſis, quos alij omnes inter legales numerant, Chronicis aſſcribere maluerit.*
  - QVID *rurſùs mouerit Hieronymum, quòd libros hiſtoricos retulerit in ordinem Prophetarum.*
  - ET QVAE *deniquè fuerit cauſa, ob quam inter hagiographa ſeorſim ponantur aliqua, quæ rectiùs multò ad iſtorum ordinem aliquem, ad hiſtoriam videlicet vel Prophetas, pertinere videntur.*
- **SOLVVNtur partim**
  - **EX VI nominũ**
    - *Legis, quæ accipitur interdum*
      - *Generalitèr* — *Pro* — *Toto veteri teſtamento, vt apud Diuum Paulum Ro. 3. ad Galat. 4. & 5. & in alijs multis locis.*
      - *Specialitèr* — *Pro* — *Quinque libris Moiſis, vt Matthęi 22. 11. 7.*
    - *Hiſtoriæ, quæ duas habet ſignificationes:*
      - *Strictam, vt in libris Iudicum, Ruth, Regum, Paralipomenon &c.*
      - *Largam, & ſic etiàm quinque libri Moiſis, non abſurdè referri poſſunt ad hiſtorica. Gloß, in Prolog. ad Lib. Regum.*
    - *Prophetiæ, qua vtimur, pro libro aut*
      - *Ab aliquo prophetarum edito. Qua ſignificatione libri Ioſuæ, Iudicũ, Samuel, Malachim &c. dici poſſunt prophetici.*
      - *Stylo & oratione Prophetica ſcripto, vt Eſaiæ, Hieremiæ, & reliquorum eius ordinis monumenta. Gloß. vbì ſuprà.*
  - PARTIM *verò, & ſi de quibuſdam inter hagiographa poſitis dubitari aliquo modo poßit, ad hiſtorica ne, an prophetica, aut alium proprium locum & ordinem ſint referenda, facilè tamen has & ſimiles difficultates ſuperabit is, qui prædictæ primùm diſtinctionis, deindè verò illius diligentèr meminiße voluērit, quod ex ſeptimo & vndecimo cap. Matthæi ſuprà repetitum fuit, Nullam ſcilicet eße ſcripturam, quæ non vel ad legem, vel ad Prophetas, vel ad Pſalmos pertinere videatur: ac ob id adeò abſurdum non eſſe, quòd vna eademq́ ſcriptura, diuerſò habito reſpectu, ad plures & diuerſos referatur fontes.*

QVI LIBRI VETERIS TESTAMENTI NVNC deſiderentur. TAB. 31.

SVNT PRAEter iam numerata legis diuinæ volumina, quæ modò manibus terimus, & alia multa, quæ vel eius gentis frequẽtibus excidijs, vel temporũ iniuria, vel demùm (quod magis eſt credibile) quòd ad eccleſiaſtici regni gubernationem, & ciuium ſalutẽ neceſſaria non eſſent, prorſus interciderũt. Quæ ſunt, Partim

Hiſtorica, vt liber — Qui citatur

Liber	Qui citatur
BELLORVM *Domini*,	*Numerorum 21.*
IVSTORVM,	*Ioſue 10. & 2. Regum 1.*
VERBORVM *dierũ Salomonis, id eſt, rerum ſub regno illius geſtarum*,	*3. Reg. 11.*
VERBORVM *Regum Iſrael*,	*3. Reg. 14.*
REGVM *Iuda & Iſrael.*	*3. Reg. 15.*

Prophetica, qualia ſunt — Ad

Prophetica	Ad
ASARIAE *filij Obed*,	*Regem Aſa & omnem Iudam & Beniamin. 2. Paralip. 15.*
ANANI,	*Eundem, 2. Paralip. 16.*
MICHAEAE *filij Zemla.*	*Achab regem Iſrael, & Ioſaphat regem Iuda. 3. Reg. 22.*
IAZIELIS *filij Zachariæ*,	*Ioſaphat & omnem Iſrael, 2. Paralip. 20.*
ELIEZER *filij Dodan.*	*Eundem Ioſaphat, 2. Paralip. 28.*
OBED,	*Vniuerſum Iſrael, 3. Reg. 12.*
SEMEIAE,	*Roboam regem Iuda, 4. Reg. 14.*
VRIAE.	*Contra Hieruſalem & terram Iuda, Hiere. 26.*

Promiſcua, hoc eſt, tam hiſtorica quàm prophetica, ex quibus ſunt libri

- SAMVELIS *Videntis, id eſt, Prophetæ.* / NATHAN *Prophetæ.* / GAD *Videntis.* — *1. Paralipomenon vltimo.*
- NATHAN *Prophetæ,* / ACHIAS *Silonites,* / ADDO. — *Qui ſcripſerunt Hiſtoriã Salomonis, 1. Paralip. 29. 2. Paralip. 9.*
- OZAI *Prophetia, 2. Paralip. 33.*
- IONADAB *Rechabitæ ſtatuta, Hieremiæ 35. & 4. Regum 8.*
- IEHV *filij Anani, Ioſaphat hiſtoria. 2. Paral. 20.*
- OZIAE *Regis Iudæ hiſtoria, ab Iſaia filio Amos ſcripta, 2. Paralip. 26.*
- DESCRIPTIONES *Hieremiæ Prophetæ, 2. Machab. 2.*
- IOANNIS *Hyrcani liber dierum, 1. Mach. vlt.*

D. Mich. Medina libr. De recta in Deum fide 6. cap. v.

DE EIS-

DE EISDEM SCRIPTIS, QVAE IN SACRORVM Bibliorum Scriptura commemorantur quidem, ſed nuſquàm inueniuntur, Sententia diui Athanaſij.

QVI Nathan, Addô, Achiæ Silonitæ, Semei & Iehu in libr. Regum, libri eſſe ſcribűtur, non habentur. Prophetæ verò, qui quę prophetârunt, ſcriptis quidem mandârunt, ſed non inueniuntur, hi ſunt: Pſalmorum Dauidis trium millium numerus fuiſſe, in Paralipomenis ſcribitur: quibus tamen CL. tantùm, ab amicis Ezechię regis ſelecti, reliqui verò abſconditi ſunt. Quinque millia parœmiarum à Salomone edita eſſe, ſcriptura in Paralipomenis tradit: nunc verò non ſunt niſi eccleſiaſticę illæ, & Cantica Canticorum. Ex pluribus, quæ myſticę ſunt, ſelectas eſſe ſcriptum eſt, cùm & quinque millia Canticorum Salomonis fuerunt. Et loquutus eſt de arboribus à Cedro quæ in Libano eſt, ad Hyſopum vſque quæ è muro naſcitur. Locutus eſt etiàm de iumentis, de volucribus, de reptilibus, & de piſcibus. Et hæc tamen nuſquàm in Hebraicis literis reperiuntur. Ioſephus Prophetam Ezechielem duos Prophetiæ libros ſcripſiſſe narrat. Nos verò iam vnum duntaxàt inueniri ſcimus. Itaque hæc omnia per impiorum Iudæorum amentiam & incuriam interijſſe manifeſtum eſt. Athanaſius in fine Synopſis.

QVID DE HIS LIBRIS CVIQVE SENTIENdum ſit atque tenendum, iudicium Origenis.

DE HIS libris, qui in vetere illo ſtatu eccleſiæ citantur, nec in noſtris Biblijs inueniuntur, ſic inquit Origenes: Operoſum eſt, ſi velimus nunc inquirere, quàm multorum librorum commemoratio fiat in ſcripturis diuinis, quorum lectio nulla nobis omninò eſt tradita, ſed neque apud Iudæos quidem vſum huiuſmodi reperimus lectionum, quæ ſiue propterea quòd aliqua ſupra humanam intelligentiam continebant, placuit Spiritui ſancto ferre de medio: ſiue quòd eſſent de ſcripturis, quæ vocãtur Apocryphæ, pro eo quòd multa in eis corrupta, & contra fidem veram inueniuntur à maioribus tradita, non placuit eis dari locum, nec admitti ad authoritatem. Supra nos eſt, pronunciare de talibus. Illud tamen palàm eſt, multa vel ab Apoſtolis, vel ab Euangeliſtis exempla eſſe prolata, & nouo teſtamento inſerta, quæ in his ſcripturis, quas Canonicas habemus, nunquàm legimus: in Apocryphis tamen inueniuntur, & euidentèr ex ipſis oſtẽduntur aſſumpta. Origenes Homil. 1. in Cantic.

HACTENVS de veteris teſtamenti Canone, poſthàc de ordine illorum agendum erit voluminum, quę nouum conſtituunt teſtamentum.

DE SECVNDO SACRAE SCRIPTVRAE ORDINE,

Qui libri noui ſint Teſtamenti. TAB. 32.

- **LIBRORum Noui teſtamenti alij**
  - SANCTORVM PAtrum cura & diligentia aſſeruati, ac nobis per manꝰ velut integri ſunt traditi, vt ſunt
    - EVANGELIA quatuor
      - Matthæi,
      - Marci,
      - Lucæ,
      - Ioanuis.
    - EPISTOLAE ſiue Cateche ſes aut
      - Vniuerſales, id eſt, vniuerſis ſcriptæ eccleſijs, 7.
        - Iacobi Apoſtoli vna,
        - Petri apoſtolor. principis 2.
        - Ioannis apoſtoli & euangeliſtæ III.
        - Iudæ vna.
      - Particulares Paulinæ 14. q̃ ſcriptæ ſunt ad certos aut
        - Populos, ad
          - Romanos vna,
          - Corinthios duæ,
          - Galatas vna,
          - Epheſios vna,
          - Philippenſes vna,
          - Coloſſenſes vna.
          - Theſſalonicenſes 2.
          - Hebræos I.
        - Perſonas, ad
          - Timotheum II.
          - Titum I.
          - Philemonem I.
    - ACTA Apoſtolorum, quæ primitiuæ eccleſiæ continent
      - Praxim,
      - Vſum,
      - Executionem.
    - APOCALYPSIS, id eſt, Reuelatio B. Ioannis, in quo libro deſcribitur futurus eccleſiæ ſtatus.
  - HAERETICorum prauitate viciati & corrupti ſunt, Vt
    - EVANgelia
      - Andreæ,
      - Thomæ,
      - Bartholomei,
      - Thadei,
      - Barnabæ,
      - Nicodemi, &
      - Nazaræorũ.
    - ACTVS diuinorum
      - Petri,
      - Andreæ,
      - Philippi, &
      - Thomæ geſta.
    - ET ALIA id generis ſcripta plurima, quæ numerantur à Gelaſio in c. Sancta Romana Eccleſia, Diſtinct. 15.
    - Quæ ſi vocentur Apocrypha, credẽdum eſt id fieri,
      - Non quòd omninò ab apoſtolicis viris non fuerint compoſita:
      - Sed quòd hæretica verſutia, Deo (quòd illa, quæ modò habemus, ſufficerent) permittẽte, eadem mendacijs infecerit.

DE LI-

DE LIBRORVM NOVI TESTAMENTI
Partibus atque differentijs. TABVLA 33.

VT VETERIS, SIC *noui etiàm Teſtamenti libri differunt.*
- AVTHORITATIS *præiudicio,*
- RATIONE *argumenti,*
- GENERE *Doctrinæ.*

DE PARTITIONE LIBRORVM NOVI
Teſtamenti Ab Authoritate. TABVLA 34.

EX HOC *fonte noui Teſtamenti libros dicũt eſſe alios*
- CERTOS, *& indubios ſiue Canonicos, quibus à nemine contradicitur, quales ſunt iam numerati omnes, exceptis tantùm aliquibus controuerſis.*
- INCERTOS *atque dubios, de quibus à nonnullis dubitatum est, & inter Apocrypha ſcripta numerabãt, Vt*
  - *Apocalypſis Ioannis,*
  - *Epiſtola Pauli ad Hebræos,*
  - *Iacobi Canonica,*
  - *Petri poſterior,*
  - *Ioannis duæ paſtremæ,*
  - *Epiſtola item* IVDAE.
  - *Et quædam aliæ ſcripturę partes, quarum & Authoritas & Authores vocãtur in quæſtionem, vt ſunt*
    - *Marci* Euange*liſtæ cap.* 16.
    - *Hiſtoria adulteræ Ioan.* 8. *Medina d. lib.* 6. *cap.* 7.

QVAS OB CAVSAS PER ECCLESIAM
illi etiàm libri, quibus ab aliquibus fuit contradictũ, in Canonem ſint recepti. TABVLA 35.

HODIE SV- *prà nominati libri, tam Veteris quàm noui teſtamenti oẽs Canonici ſunt, & authentici: idq; tam propter*
- SANCTIMONIAM *myſteriorum in illis contentam. Lex enim Domini immaculata est. Pſal.* 18. *& eloquia eius caſta, Pſal.* 11.
- DOCTRINAE *Chriſtianæ*
  - *Veritatem,*
  - *Vnitatem,*
  - *Certitudinem:*
  - *Vtpotè in qua nihil est*
    - *Neq; contrariũ, Epipha cõtra Audianos. Et Auguſt. de ciuitate Dei. lib.* 18. *cap.* 41.
    - *Neq; ſuperfluũ. Matth.* 5. *Iota vnũ aut vnᵘ apex nõ prꝫteribit*
- AVTHORITATEM *Eccleſiæ incõuulſam, quæ tanta est, vt D. Auguſtinus ei, qui præter eas, quas Catholica receperit Eccleſia, aliquas ſcripturas, vel authenticas habendas eſſe crediderit, vel ſaltem vt authenticas veneratus fuerit, anathema dicere non ſit veritus. Sermone* 129. *De tẽpore. &* 1. *Concil. Tolet. cap.* 21.

VT DIVERSITATE ARGVMENTI, NOVI Teſtamenti differant libri. TABVLA 36.

NOVI QVOQVè TEſtamenti libri ſunt alij
- LEGALES, *vt quatuor Euangelia.*
- HISTORIALES, *qualia ſunt Acta Apoſtolorum.*
- SAPIENTALES, *ſiue catechiſtici, vt ſunt Epiſtolæ tam*
  - *Paulinæ, quàm*
  - *Canonicæ.*
- PROPHETICI, *qualis eſt Apocalypſis B. Ioannis Apoſtoli.*

A GENERE DOCTRINAE, QVAE OBSERuanda ſit differentia. TABVLA 37.

IN LIBRIS *Noui teſtamenti agitur de Chriſtianæ & Catholicæ Eccleſiæ*
- CAPITE & *fundamento, hoc eſt, De*
  - *Chriſto &*
  - *Recta in Deum ſide.*
  - *Quorũ*
    - *Cognitio*
    - *&*
    - *Authoritas*
    - *In quatuor explicatur Euangelijs.*
- *&*
- STATV, *in quo cõſiderantur*
  - *Initia,*
  - *Progreſſus,*
  - *Finis.*
  - *Vt in*
    - *Actis Apoſtolorum,*
    - *Epiſt. Apoſt.*
      - *Pauli*
      - *Et aliorũ,*
    - *Apocalypſi.*

DICTIO-

DICTIONIS QVOQVè SPECIE, NON NOVI tantùm, ſed vtriuſque omninò teſtamenti libros inter ſe differre, ex ſententia Iunilij antiquiſſimi rerum Sacrarum ſcriptoris oſtenditur. TABVLA 38.

SPECIes dictiõis, qua Sacra cõcepta eſt ſcriptura, ſunt Quatuor:

- HISTOrica, quæ continetur in libris 17.
  - GENESIS 1.
  - EXODI 1. *Leuitici* 1.
  - NVMER. 1. *Deuterono.* 1.
  - IESV *Naue* 1. *Iudicum* 1.
  - RVTH 1.
  - *Reg. ſecũdum*
    - *Heb.* II.
    - *Nos* IIII.
  - EVANGELIORVM 4.
  - ACTVVM *Apoſtolorum* 1.
  - *Quibus adiungunt*
    - *Paralipomenon* 2.
    - *Iob* 1.
    - *Ezræ* 1.
    - *Iudith* 1.
    - *Heſter* 1.
    - *Machabæorum* 2.
- PROPHETICA, *quę ſuſcipitur in libris decem quoquè & ſeptem:*
  - PSALMORVM CL. *lib.* 1.
  - ISAIAE 1. *Oſeæ* 1.
  - IOHEL 1. *Amos* 1.
  - ABDIAE 1. *Ionæ* 1.
  - MICHAEAE 1. *Nahum* 1.
  - SOPHONIAE 1. *Abacuk* 1.
  - HIEREMIAE 1. *Ezechi.* 1.
  - DANIELIS 1. *Aggæi* 1.
  - ZACHARIAE 1. *Malach.* 1.
  - *Cæterùm de Ioannis Apocalypſi apud orientales aliquãdò dubitatum fuit.*
- PROVERBIALIS, *qualis accipitur in duobus libris*
  - SALOMONIS *Prouerb. lib.* 1.
  - ECCLESIASTIS *lib.* 1.
  - IESV *filij Sirach lib.* 1.
  - *Adiũgunt*
    - *Librum q̃ vocatur Sapientiæ,*
    - *Cantica Canticorum.*
- SIMPLICIS *Doctrinæ, ad quam ptinent libri Canonici* XVII. *id eſt,*
  - EX *epiſtolis Pauli Ad*
    - *Romanos* 1.
    - *Corinthios* 2.
    - *Galatas* 1.
    - *Ephesios* 1.
    - *Philippenſes* 1.
    - *Coloſſenſes* 1.
    - *Theſſalonicẽ.* 2.
    - *Timotheum* 2.
    - *Titum* 1.
    - *Philemonem* 1.
    - *Hebræos* 1.
    - *Adiungũt alias apoſtolorũ Epiſtolas Canonicas, id eſt,*
      - *Iacobi vnã,*
      - *Petri ſecundã,*
      - *Ioannis duas reliquas,*
      - *Iudæ vnam.*
  - B. *Petri prima,*
  - B. *Ioannis prima,*

QVIS TANDEM EX HIS OMNIBVS CERTVS
Sacræ ſcripturæ colligendus ſit Canon, & primùm de veteris Teſtamenti Canone. TABVLA 39.

NVMERVS librorum veteris Teſtamenti, ſecundum Eccleſiaſticum Canonem hic eſt:

GENESIS,
EXODVS,
LEVITICVS,
NVMERI,
DEVTERONOMIVM,
IOSVE,
LIBER *Iudicum*,
RVTH,
REGVM *vnus*,
10. REGVM *ſecundus*,
REGVM *tertius*,
REGVM *quartus*,
PARALIPOMENON *primus*,
PARALIPOMENON *ſecundus*,
ESDRAE *primus*,
NEHEMIAS, *qui & Eſdræ ſecundus*,
TOBIAS,
IVDITH,
ESTHER,
20. IOB,
LIBER *Pſalmorum*,
PROVERBIA *Salomõis*,
ECCLESIASTES,
CANTICA *Canticorum*,
LIBER *Sapientiæ*,
ECCLESIASTICVS,
Eſaiæ Prophetia,
Hieremiæ,
Baruch,
30. *Ezechielis*,
Danielis,
Oſeæ,
Ioëlis,
Amos,
Abdiæ,
Ionæ,
Michææ,
Nahum,
Abacuk,
40. *Sophoniæ*,
Aggæi,
Zachariæ,
Malachiæ,
Machabæorum primus,
45. *Machabæorum ſecundus*.

Libros { *Extra* { *Tertium & Quartũ* }; *Machabæorum*, { *Tertium item & Quartũ*. } } *Eccleſia, quòd in his nulla appáreant diuinitatis veſtigia, tãquam apocryphos acnothos ſeu ſpurios abiecit. Medina.*

QVIBVS *libris ſacris apud Iudæos olim tanta habita eſt reuerentia, vt iuxta illos nullo modo ſederent, ſed in altum ſupra ſe ponerent, nè à quouis indignius tractarentur: ſecuti in hoc præceptum Moiſis, qui Deuteronomij 31. ſic ait: Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei veſtri. Nicolaus de Lyra, in Lucæ cap. 4.*

DE CANO-

DE CANONE NOVI TESTAMENTI ECcleſiaſtico. TABVLA 40.

LIBRI CAnonici Noui teſtamenti ſunt hi:

EVANGELIVM *ſecundùm Matthæum.*
EVANGELIVM *ſecundùm Marcum.*
EVANGELIVM *ſecundùm Lucam.*
EVANGELIVM *ſecundùm Ioannem.*
ACTA *Apoſtolorum.*
EPISTOLÆ
PAVLI *ad Romanos:*
AD *Corinthios prima:*
AD *Corinthios ſecunda:*
AD *Galatas:*
10. AD *Epheſios:*
AD *Philippenſes:*
AD *Coloſſenſes:*
AD *Theſſalonicenſes prima:*
AD *Theſſalonicenſes ſecunda:*
Ad Timotheum vna:
Ad Timotheũ ſecunda:
Ad Titum:
Ad Philemonem:
Ad Hebræos.
Catholicæ.
20. *Iacobi vna:*
Petri prima:
Petri ſecunda:
Ioannis vna:
Ioannis ſecunda:
Ioannis tertia:
Iudæ vna:
27. *Apocalypſis.*

DE SVMMA LIBRORVM VTRIVSQVE Teſtamenti. TABVLA 41.

LIBRORVM *vtriuſq; Teſtamenti, iuxta opinionem*

GLOSSAE 1. *Paral. cap. 23. & 25. ſunt*
VETERIS *Teſtamenti* XLV.
NOVI XXVII.
ſumma LXXII.

QVORVNDAM, *teſtamẽti quidem*
VETERIS XLVII.
NOVI XXVII
ſumma XXXIIII

Sed recepta magis eſt, immò ab Eccleſia ap̄pbata, gloſſæ opinio,

Cũ ꝓpter ſacra ibi huius numeri 72. explicata myſteria,

Tũ quia Eſdræ 3. & 4. non ſint Canonici.

QVID EX HIS LIBRIS TAM VETERIS quàm noui teſtamenti omnibus, Chriſtiano lectori ſit quærendũ. Ex Auguſtino.

IN his omnibus libris timentes Deum & pietate manſueti quærunt voluntatem Dei. Cuius operis & laboris prima obſeruatio eſt, nôſſe iſtos libros, etſi nondùm ad intellectum, legendo tamẽ vel mandare memoriæ, vel omninò incognitos non habere. Deindè illa quæ in eis apertè poſita ſunt vel præcepta viuendi, vel regulæ credendi, ſolertiùs diligentiúſque inueſtiganda ſunt. Quæ quãto quiſq; plura inuenit, tanto eſt intelligentia capacior: In ijs enim quæ apertè in ſcriptura poſita ſunt, inueniuntur illa omnia, quæ cõtinent fidem moreſque viuendi, ſpem ſcilicet atq; charitatẽ, de quibus libro ſuperiore tractauimus. Tum verò, facta quadam familiaritate cum ipſa lingua diuinarum ſcripturarum, in ea quæ obſcura ſunt, aperienda & diſcutienda pergendum eſt, vt ad obſcuriores locutiones illuſtrandas, de manifeſtioribus ſumantur exempla, & quædam certarum ſententiarum teſtimonia, dubitationem de incertis auferant. In qua re memoria valet plurimùm: quæ ſi defuerit, non poteſt his præceptis dari. Auguſt. De Doctrina Chriſtia. lib. 2. capit. 9.

DE PRAEFATAE COLLOCATIONIS LIBRORUM vtriuſque teſtamenti, authoribus. TABVLA 42.

PRAENOMINATI *ſacræ ſcripturæ libri ante annos mille, non dico primùm recepti, (cùm lõgè antiquior illorũ ſit Authoritas) ſed in eum ordinem, quo in hodiernũ vſq; diem in Catholica retinentur Eccleſia, Sunt*

- DIGESTI *per*
  - CANONES *Apoſtolorum. Canone 84.*
  - CON*cilia quatuor*
    - LAODICENSE *ca.59. In quo licèt de libris Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Eccleſiaſtici, Machabæorum & Apocalypſi nulla fiat mentio, vel quia dubium adhuc aliquod de illis fuerit, vel quia ſancti Patres iudicium de re tã graui, in aliud tempus differre voluêrint, nõ tamẽ oportet ſempèr dubitare, nec ab vnius Concilij authoritate negatiuè argumẽtari licebit, cùm ſufficiat hos libros à ſequentibus Concilijs, & paulò poſt totius Eccleſiæ Catholicæ conſenſu approbatos eſſe.*
    - CARTHAGINENSE *tertium, quod ſub Aurelio celebratum eſt, cap.47. In quo ſupradicti libri, vnà cum illis qui in Laodicenſi fuerant obmiſſi, omnes inter Canonicos libros numerati fuerunt.*
    - FLORENTINVM *ſub Eugenio, in quo illi ipſi libri omnes confirmantur vt Canonici.*
    - TRIDENTINVM *Catalogum texuit eorum librorum, quos præcedentia adprobarunt Concilia, eodem planè ordine & numero quo hîc ſunt poſiti. Quam ob rem poſt tot ſacraſanctorum Conciliorum decreta, de authoritate illorum librorum ampliùs dubitare, ſaluo pudore, nemini licebit.*
- REPETITI, *& ſempèr inter Canonica ſcripta poſiti, Ab*
  - INNOCENTIO *Primo, in epiſtola ad Exuperium Toloſanũ epiſcopum, ſub finem.*
  - GELASIO *Papa Romæ cum* LXX. *Epiſcopis, diſt.15.*
  - B. DAMASCENO, *in 4. De orthodoxa fide libro. c.18.*
  - ORIGENE, *In expoſitione Pſalmi primi, & in lib. commentarior. ſuper Matthæum, teſte Euſeb. lib.6. hiſt. Eccleſiaſt.*
  - AVGVSTINO, *lib.2. De doct. Chriſtiana c.8.*
  - HIERONYMO, *in Prolog. ſuper librum Regum.*
  - RVFFINO, *in Expoſitione Symboli.*
  - EVSEBIO, *lib.3. cap.25. lib.4. cap.26. lib.5. cap.8. lib.6. cap.18. vel 25.*
  - ISIDORO *Hiſpalẽ, lib.6. Etymologiar. & lib. de Eccleſiaſticis officijs 1. cap.12.*
  - NICEPHORO *Calliſto, lib.5. cap.16.*
  - NICOLAO *Lyrano, in Biblia de libris Canonicis.*
  - IOANNE *Driedone, de Eccleſiaſticis ſcripturis lib 1.*
  - MICHAELE *Medina, lib.6. De recta in Deum fide.*
  - MELCHIORE *Cano, lib.2. De locis Theologicis.*
  - ET *alijs rerum Eccleſiaſticarum ſcriptoribus quàm plurimis.*
- APPROBATI, *non modò longiſſima temporis præſcriptione, & vſu ſanctorum Patrum communi, ſed penſato totius Eccleſiæ Catholicæ iudicio. Cui qui reſiſtit, & Dei ordinationi, & Spiritûs ſancti Cenſuræ reſiſtere videtur.*

QVAENAM SCRIPTVRAE ETIAM HODIE dicantur Apocryphæ. TABVLA 43.

LIBRI *qui etiā hodiè habentur Apocryphi, ſunt Teſtamenti Aut*

- **VETERIS**, *Vt*
  - ENOCH *Patriarchæ, oratio Ioſeph, Teſtamentum Moiſis, Aſſumptio Moiſis, Abraham, Eldad & Modad, Eliæ Prophetæ, Sophoniæ Prophetæ, Zachariæ Patris Ioānis, Baruch, Ambacum, Ezechiel & Daniel falsò inſcripti. Athanaſius in ſynopſi de diuinis ſcripturis, circa finem.*
- **NOVI**, *q numerātur partim*
  - *Ab eodem Athanaſio in hæc verba, Noui inſtrumenti quibus contradicitur, ſunt hi: Circuitus Petri, circuitus Ioannis, circuitus Thomæ,* Euāgelium *Thomæ, Doctrina Apoſtolorum, Clementina. Athanaſius in Synopſi circa finem.*
  - PER *Gelaſi. Papā in c. ſancta Romana Eccleſia. diſt. 15. vt ſunt,*
    - *Itinerarium nomine Petri, quod appellatur Sancti Clementis, libri 8.*
    - *Actus nomine Apoſtolorū Andreæ, Philippi, Petri & Thomæ.*
    - *Euangelia Thaddæi, Thomæ apoſtoli, (quibus vtūtur Manichæi) Barnabæ, Bartholomæi, Andreæ, & quæ falſauerunt Lucianus & Hircius.*
    - *Liber de infantia Saluatoris, De natiuitate Saluatoris, & de Sancta Maria, & de obſtetrice Saluatoris. Liber qui vocatur Paſtoris, & libri omnes quos fecit Leuticius diſcipulus diaboli.*
    - *Item libri qui appellantur fundamentum, theſaurus, de filiabus Adæ vel Geneſis. Pentametrum de Chriſto, Actus Theclæ & Pauli, Leporius, & liber prouerbiorum ab hæreticis tranſcriptus, & S. Sixti nomine ſignatus.*
    - *Reuelationes quoquè quæ appellantur, Pauli, Thomæ, Stephani: & libri qui appellantur, tranſitus S. Mariæ, Pænitentia Adæ, & alius liber Diogenis, nomine gigantis, qui poſt diluuium cum Dracone ab hæreticis pugnâſſe perhibetur.*
    - *Teſtamentum Iob (aliâs Iacob) De pænitentia Origenis, De pænitentia Cypriani. Libri item qui appellantur Iamnæ & Mambræ, ſors Apoſtolorum, Luſanæ, Canonum Apoſtolorum, & liber Phyſiologus ab hæreticis conſcriptus, ſed B. Ambroſij nomine præſignatus.*
    - *Hiſtoria Euſebij Pamphili, & opuſcula Tertulliani ſiue Africani, &c. Quæ omnia ſunt Apocrypha.*

CENSVRA D. ATHANASII DE APOCRYPHIS.

EX his veriora quædam, & Spiritûs Dei inſtinctum reſipiētia, tranſumpta, & vt legantur, ſelecta ſunt. Hi omnes cognitionis gratia expoſiti ſunt, peruersè verò ſcripti, nothi ac reprobi. Et nullus iſtorum, maximè Apocryphorum, approbatur aut vtilis eſt, præſertim noui inſtrumenti, ſed omnes ab illis, qui ſuprà digeſti, & à vetuſtis ſapientibus ac Patribus approbati ſunt, diuerſi quiddam habent, digni qui abſcondantur magis, quàm qui legantur, etiam alij, & qui inter illos Euangelia quoquè vocantur, extra quatuor illa, quæ tradita nobis ſunt. Sæpè allegat cap. ſancta Romana Eccleſia, Diſtinct. 15.

EPILOGVS

PRIMAE HVIVS ISAGOGAE PARTIS: DE QVIBVSDAM ALIIS SACRAE SCRIPTVRAE PARTItionibus, quæ prædictis & pleniores, & vſui quotidiano magis ſunt accommodatæ: quarum prima hæc eſt: TABVLA 44.

QVAEcūque de rebus diuinis vnq; literis ſūt prodita, ſunt Vel

- CANONICA, id eſt, authentica, de quorum authoritate nemini vnquàm licet vel tantillùm dubitare, & quibus in omnibus religionis ac fidei controuerſijs plena ſempèr et vbiquè adhibenda eſt fides. Quo in numero & ordine habēdi ſunt dubio procul libri, tam veteris, q̄ noui teſtamenti omnes, vt ſuprà in eccleſiaſtico nominati ſunt Canone.
- HAGIOgrapha, id eſt, Sanctis de rebus à ſanctis vel collegijs vel eccleſiarū gubernatoribꝰ edita: quorū alia
  - PLENAM quoquè et indubiā merētur fidem
    - 4. ſynodi: Nicena, Conſtantinopolitana, Epheſina, Chalcedonenſis, Cōtra hæreſim Arrianam, Macedonianam, Neſtorianam, Eutychianam.
    - Et in vniuerſum omnia Concilia ſacra, quæ hactenùs à Patribus ſanctis inſtituta, & in Spirituſancto legitimè celebrata ſunt. c. Sancta Romana. Diſt. 15.
    - Epiſtolæ Decretales, quas beatiſſimi papæ diuerſis tēporibus, ab vrbe Romana, pro diuerſorum Patrum cōſultatione dederunt. ibidem.
  - MINORIS ſunt fidei, quàm Scripturæ ſanctæ & Concilia generalia, vt ſunt opuſcula Cypriani, Athanaſij, Gregorij Nazianzeni, Ioannis Chryſoſtomi, Baſilij, Hilarij, Auguſtini, Ambroſij, Hieronymi, Proſperi, Leonis, & in ſumma omnium orthodoxorum Patrum, qui in nullo à S. Romanæ Eccleſiæ conſortio deuiârunt, nec ab eius fideli prædicatione ſeiūcti ſunt, ſed cōmunionis ipſius gratia, Dei vſq; ad vltimum vitæ ſuæ participes fuerūt. De quorum ſententijs, ſalua religione, licet interdùm dubitare, nec eis aliter adhibenda eſt fides, quàm ſi cū Sacra ſcriptura, & Oecumenicis cōueniunt Concilijs. d. c. Sancta Ro. & D. Aug. ad Hiero.
- APOCRYpha, id eſt dubia, nō Canonica neq; Authentica. Quæ ſunt duplicia, Aut enim
  - DVBItatur De Veritate ſcriptorū, & de Authore nonnunquàm. Cuius claſſis ſunt illa, quæ etiàm hodiè diximus pro Apocryphis haberi. Vt Enoch Patriarchæ, oratio Ioſeph: Euangelia item Thomæ, Andrææ, Nicodemi: Liber de infantia Saluatoris, et itinerarium Petri. Quibus adde epiſtolam Ieſu ad Abagarum, paſſionem Georgij, Qurici & Iulitæ, &c.
  - CONSTAT et de authore, et falſitate ſcriptorū, vt ſunt opuſcula hæreticorum
    - Iouiniani & Galli, Montani & Priſcillæ & Maximillæ, Fauſti Manichæi, Philateria omnia, quæ non ab angelo, vt illi confingunt, ſed magis à dæmone, conſcripta ſunt.
    - Hæc & his ſimilia, q̄ Simon Magus, Nicolaus, Cerinthus, Marcion, Baſilides, Ebiō, Paulus etiàm Samoſatenus, & Bonoſus, qui ſimili errore defecerunt: Montanus quoq; cū ſuis obſcœniſſimis ſequacibus: Apollinaris, Valētinus ſiue Manichæus, Fauſtus, Sabellius, Arriꝰ, Macedonius, Eunomius, Nouatus, Sebatius, Calixtus, Donatus, & Euſtachius, Iubianus, Pelagius, Iulianus et Latien. Cæleſtinus, et Maximianus, Priſcillanus ab Hiſpania, Lampedius, Dioſcorus, Eutychius, Petrus & alius Petrus, ex quibus vnus Alexandriam, alius Antiochiam maculauit, Acacius, Conſtantinopolit. cum conſortibus ſuis, necnon & oēs hæreſes, quas ipſi, eorumq; diſcipuli ſchiſmatici, docuerunt vel conſcripſerunt, quorū nomina minimè retinemus, non ſolùm repudiata, verùm etiàm ab omni eccleſia Rom. eliminata, atq; cum ſuis authoribus authorūq; ſequacibus ſub anathematis indiſſolubili vinculo in æternum confitemur eſſe damnata. d. c. Sancta Rom. diſt. 15.

Ioan. Viguerius inſtitut. Theologiæ, De Doctrinis & dogmatibus.

DE ALIA

DE ALIA SCRIPTVRAE PARTITIONE, QVAE prioris eſt ſumma quædam aut compendium. TABVLA 45.

VT IVS romanũ, ſic Doctrina Chriſtiana aut

- SCRIPTIONE conſtat, & diuiditur in
  - LEGEM,
  - *Senatusconſulta,*
  - *Principũ placita,*
  - *Magiſtratuum edicta,*
  - *Reſponſa prudentum.*
  - *Id eſt, in*
    - *Vtriuſq; teſtamenti diuinã ſcripturã.*
    - *Sanctorum Conciliorum definitiões.*
    - *Summorũ Pontificũ Conſtitutiones.*
    - *Epiſcoporũ, quos nobis Deus præfecit Paſtores, Decreta.*
    - *Sanctorum Authorũ interpretumq́ communem* CONSENSVM. *Medina De rect. in Deum fid. lib. 5. capit. vltimo.*
- SINE *Scriptura ſeruantur, quam Partem mores dicũt eccleſiaſticos, ſiue traditiones Eccleſiæ. Multa enim, vt Diuus ait Auguſtinus, non inueniuntur in Apoſtolorum literis, neq; in concilijs poſteriorum: & tamẽ quia cuſtodiuntur per vniuerſam Eccleſiam, non niſi ab ipſis tradita & mandata creduntur. Auguſt. De Bapt. contra Donatiſt. lib. 2. cap. 7.*

DE SENTENTIARVM SIVE ARGVMENTOrum, quæ ex præfatis colliguntur Scripturis, Differentia. TABVLA 46.

ARGVMENtorum *quæ ex prædictis petũtur ſcripturis, ſunt alia*

- NECESSARIA: *Qualia ſunt, quæ ſumũtur ex*
  - BIBLIA,
  - *Concilijs Oecumenicis,*
  - *Conſtitutionibus Pontificum, per eccleſiã approbatis.*
  - *De quorũ veritate, cùm à Spirituſancto ſint dictata, nõ licet dubitare.*
- PROBABILIA, *q̃ ex ſanctorum* PA*trũ ducũtur opuſculis, De quibus Auguſtinus duas tradit regulas:*
  1. EGO, *inquit, ſolis eis Scripturis & libris, qui Canonici appellantur, didici hunc timorẽ honoremq́ referre, vt nullum eorum ſcribendo errâſſe audeã credere, aut ſi aliquid in eis offendero, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud exiſtimem, quàm mendoſum eſſe Codicem, vel non eſſe aſſecutum interpretem quod ſcriptum eſt, vel minimè intellexiſſe, non ambigam.*
  2. ALIOS *autem ità lego, vt quãtalibet ſanctitate, quantáve doctrina polleant, non ideò verum putem, quia ipſi ità ſenſerunt: ſed quia mihi p alios authores, aut Canonicas ſcripturas, vel probabiles rationes, quòd à vero non abhorreant, perſuadere potuerint. Auguſtinus in epiſtola ad D. Hieron. quæ recitatur in c. Ego. 9. diſtinct.*
- FALSA, *quæ hæreticorũ aut dictis continẽtur, aut ſcriptis: De quibus agitur*
  - IN *c. Quidam autem hæretici. 24. q. 3.*
  - IN *c. Sancta Rom. Eccl. 15. diſt.*
  - IN *c. Damnamus, extr. De ſumma Trinitat. & fide Cathol.*
  - IN *c. vnico. eod. tit. in 6.*
  - IN *Clem. 1. etiàm. eodem tit.*
  - ITEM *in Cle. ad noſtrum. de hæret. in qua damnantur errores Begardorum.*
  - ET *in alijs locis & Concilijs generalibus.*
  - *Tales Doctrinas publicè vel priuatìm aſſerere nõ licet, nec etiàm legere aut tenere libros, eas continentes, propter piculum, quod q amat, pibit in illo, Ecc. 3.*

DE PRAEMISSARVM PARTITIONVM VSV & adplicatione, ad communem eccleſiæ vtilitatem.

TABVLA 47.

PARTITIONŨ *præmiſſarũ atq; adeò totius primæ huiꝰ Iſagogæ partis vſus conſiſtit in*

- ADPLICATIONE, *ad ſolutiones quæſtionũ Theologicarũ. Nam in cauſis eccleſiaſticis definiendis, aut*
  - Recurrendũ eſt
    - *Primò ad Scripta noui vel veteris Teſtamenti.*
    - *Secundò, ad Canones Apoſtolorum & Conciliorum.*
    - *Tertiò, ad Decreta & Decretales epiſtolas Romanorum pontificum.*
    - *Quartò, ad dicta Sanctorum Patrum.*
    - *Quintò, ad exempla Sanctorum.*
  - SI AVTEM *nec hoc modo veritas inuenitur, cõgregandi ſunt Sapientes, & inuocãdum diuinum auxilium: tunc enim quid agẽdum ſit, Dominus reuelabit, iuxta illud: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibì in medio illorum ſum. Matthæi 18. Viguer. vt ſuprà.*
- SANO *de ſcripturis diuinis iudicio, quod continetur his ferè quinq; veluti regulis:*

1.

NON *ſinè cauſa tam ſalubri vigilantia, Canon eccleſiaſticus conſtitutus eſt, ad quem certi Prophetarũ & Apoſtolorum libri pertinent, quos omninò iudicare non audemus, & ſecundùm quos de cæteris lite. vel fidelium, vel infideliũ liberè iudicemus. Auguſt. lib. 2. Contra Creſcon. c. 31.*

2.

NOVVM *& vetus teſtamẽtum recipimus in illo librorum numero, quẽ ſanctæ* Eccleſiæ *tradit authoritas. Aug. Ser. 191. De tẽpore.*

3.

POTVIT *enim fieri, vt Apoſtoli vel Euangeliſtæ, Spiritu S. repleti, ſciuerint quid aſſumendum ex illis eſſet ſcripturis, quid ve refutandum, nobis autẽ nõ eſt abſq; periculo, aliquid tale præſumere, quibus nõ eſt tanta Spiritûs abundantia. Orig. in Prolog. ſuper Cãtica Cantico. circa fin. cũ de apocryphorũ citatiõib. loqtur.*

4.

VNDè *Euangelium apud nos eſſe, docet eccleſia, non hominum eorum ſolum qui nunc ſunt Chriſtiani, ſed eccleſia illa, quæ Matthæi temporibus, ad hoc vſq; tempus certa ſucceſſionum ſerie declaratur. Etiamſi haberemus apud nos verorum Euangeliſtarũ Codices deſcriptos ſuis ipſorum manibus, illos non alio argumento cognoſceremus tales eſſe, quàm ex eccleſiarum ſibi inuicèm ſuccedentium teſtimonio. Quod ſanè teſtimonium eſt ſpiritus ſancti loquentis in Dei eccleſijs & Prophetis. Sic ferè Aug. 28. contra Fauſtum Manich. cap. 2. & 4.*

5.

TENEBIT *igitur vnuſquiſque hũc modum in Scripturis Canonicis, vt eas q̃ ab omnibus accipiuntur eccleſijs Catholicis, præponat eis, quas quædam non accipiunt. In eis verò quæ non accipiũtur ab omnibus, præponat eas, quas plures grauioresq; accipiunt, eis, quas pauciores minoriſq; authoritatis eccleſiæ tenẽt: Si aũt alias inuenerit à pluribus, alias à grauioribus haberi, quãquàm hoc inuenire non poſſit, æqualis tamen authoritatis eas habendas puto. Auguſt. lib. 2. De doctrina Chriſtiana, cap. 8.*

ATQVE *hæc quidem de prima Iſagogæ Parte, hoc eſt, De Sacræ Scripturæ natura & ſubſtãtia, ſaltem ad guſtum aliquem diuinæ huius ſcientiæ præparandum indicâſſe ſufficiat. Supereſt nũc vt de grauioribus paulò ipſius ſcripturæ circumſtantijs, dicamus ea, quæ nos ad vberiorem ducant Doctrinæ Chriſtianæ cognitionem.*

DE ALTE-

DE ALTERA ISAGOGAE PARTE, QVAE AD EXPLICATIONEM PERTInet circunſtantiarum ipſius Scripturæ diuinæ:& primùm de ea quęſtione, num humano generi neceſſaria fuerit de fide Doctrina aliqua. TABVLA 48.

CIRCA *hanc primam quæſtionem*

- DVBITAtur *rationibus tribus:*
  1. FRVSTRA *inueſtigantur ea, quorum ratio captum excedit humanum. A qua curioſitate nos ſcriptura ipſa dehortari videtur, dum nè altiùs ſapiamus quàm oportet, tam fideliter nos D. monet Paulus Rom xj.*
  2. PERFECTA *Dei ſunt opera Deuteron. 32. ac ea naturæ bonitate præditi ſunt, nõ ipſi tãtùm homines, ſed alia etiàm animalia omnia, vt quæ ſibi ſint neceſſaria, ex innata quadã vi, ipſa per ſe poſſint efficere. Qui autẽ, quantùm ex ſe poteſt, facit, is ſecundùm gloſſam Matth. 4. ſuper illud, ſi filius Dei es &c. ſatisfeciſſe videtur.*
  3. AC *vt maximè aliquid deſit naturæ, Chriſtus tamen ſe Apoſtolis ſuis, quid dicto aut facto opùs eſſet, daturũ promiſit: Dum ſteteritis, inquit, ante Reges & præſides, nolite cogitare quid loquamini &c. Matth. 10.*
- DICITVR, *neceſſariã eſſe Doctrinã fidei, vtpotè ſinè qua*
  - *Deo placere poſſit nemo, Ad Heb. xj.*
  - *Sed perpetuò condemnatus ſit omnis infidelis. Marc. vlt.*
- RESPONdetur *ad dubitandi rationes tribus modis:*
  - ET*ſi homo ex ſua natura, quæ ſupra eum ſunt, perueſtigare nequeat: Spiritûs ſancti tamen gratia prælucente, doctrinæ quibuſdam veluti præceptis, ad veram* DEI *notitiam rectè perduci poteſt.*
  - SIC *licèt perfecti ſint homines, quo ad ſtatũ naturæ, multa tamen deſunt eis ad eam, quæ ſurſùm eſt, perfectionem ex hac vita conſequendam. Quæ in hac cæleſti doctrina omnia vberrimè docentur.*
  - DAT *quidem Spiritusſanctus non ipſam tantùm eloquentiã, ſed omnes omninò virtutes, non tamen ob id inutilis, ſed potiùs eò magis neceſſaria eſt Doctrina, quæ gratiæ illius & modum explicat, & quandam demonſtrat quaſi viam.*

APPENDIX EX SENTENTIA D. AVGVST.

HINC *Auguſtinus lib. 4. De Doctrina Chriſtiana cap. 16. ſuper eadem cõtrouerſia huiuſmodi tulit ſentẽtiam: Quiſquis autẽ dicit, hominibus non eſſe præcipiendum, quid vel quemadmodum doceant, ſi Doctores ſanctus efficit ſpiritus: poteſt etiàm dicere, nec orandum nobis eſſe, quia Dominus ait: Scit Pater veſter, quid vobis neceſſarium ſit, antequàm petatis ab eo. Et tamen orandum eſſe monet Matthæi 6.*

DE QVAESTIONE SECVNDA,

Quæ ſit cauſa, cur Deus doctrinam fidei literis mandari voluerit. TABVLA 49.

HVIVS *dubitationis*

- **CAVSAE** *ſunt tres:*
  - PRIMA, *quòd ex D. Pauli ſententia, lex ipſa diuina omnibus hominibus ex vi quadam naturali ſit indita. Cùm enim gentes, inquit, quæ legem nõ habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt: eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex: quia oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum. Rom. 2. Quod tamẽ de præceptis tantummodò morum, & non fidei Regulis, quæ ſupra naturam ſunt, intelligendum eſſe, ſancti aſſerunt Doctores.*
  - SECVNDA, *quia homines, præſertim Chriſtianos, à Deo doceri conſtat ex cap. 31. Hieremiæ, vbi Deus ipſe per os Prophetæ populo ſuo loquitur in hæc verba: Et pangam, ait, vobiſcum fœdus nouum, dando leges meas in mente eorum, & in corde eorum perſcribam eas, & erunt omnes à* Deo *docti.*
  - TERTIA, *Quòd Deus ante editas legis tabulas nec veteris teſtamenti Patribus, neq; in nouo teſtamento ipſis Apoſtolis in ſcriptis aliquid tradiderit vnquàm, ſed primùm illis, Noæ, Abrahæ, eiusq; poſteris: Iob itẽ & Moiſi ipſe coram proprio ferè ſempèr locutus eſt ore. Deindè Apoſtolis ſe pro literis Spiritusſancti gratiam daturum eſſe promiſeris.*
- SOLVTIO *ferè vna, ſcripturã videlicet in defectum naturæ corruptæ ſubrogatam, vt patet ex communi ſententia patrũ:*
  - AVGVſtini
    - IN *lib. 1. de doctrina Chriſtiana c. 39. Homo itaq;, ait, fide, ſpe & charitate ſubnixus, eaq; inconcuſſè retinens, non indiget ſcripturis niſi ad alios inſtruendos. Itaq; multi per hæc tria etiàm in ſolitudine ſinè Codicibus viuunt.*
    - DE *Ciuitate Dei lib. 11. cap. 3. Scripturæ, inquit, fidem habemus de his rebus, quas ignorare non expedit, nec per nos ſcire idonei ſumus.*
  - ORIGENIS, *qui ſuper illud Exodi: Proiecit de manu tabulas, vbi ſacras literas, ſecundas vocauit tabulas. Lib. 1. cont. Celſ.*
  - CHRYſoſtomi
    - SVPER *illud Matthæi, Eccè Cẽturio &c. ca. 8. Scripturæ, inquit, ad præiudicium peccatorum factæ ſunt, non ad neceſſitatem ſanctorum: Quia rectis et fidelibus ſcripturæ neceſſariæ nõ ſunt, ſed iniuſtis. Magiſtra enim omnis iuſtitiæ, ipſa natura eſt hominum.*
    - IN *principio operis imperf. Commentarior. in Euangelium Matthæi, quæ ità exorſus eſt: Oportuerat quidem nihil nos indigere auxilio literarum, ſed tam mundam habere vitam, vt librorum vice gratia Spiritusſancti ſuppeteret noſtris animabus, & ſicut atramento illi, ità corda noſtra inſcripta eſſent à ſpiritu. Quia verò hanc à nobis excuſſimus gratiam, agè vel ſecũdam nauigationem amplexemur.*

DE TERTIA QVAESTIONE,

An certa ſit ſcriptura ſancta. TAB. 50.

NON *ipſam tantùm ſcripturam Canonicam eſſe certam, ſed ea etiàm, quæ diuinis literis ſunt expreſſa, vera eſſe atque firma, probatur*

A

DIGNITATE

AVTHORIS, *qui proculdubiò Spiritus eſt ſanctus, eo potiſſimùm nomine in hunc mundum demiſſus, vt nos omnem veritatem doceret.*

ANTIQVITATE:

NVLLA *enim ſcriptura vel doctrina in toto mundo antiquior eſt, quàm ea quæ in monumẽtis veteris teſtamenti compræhenſa eſt.*

PRAENVNCIATIONE Prophetica:

SOLVS *enim ſpiritus diuinus futura præuidere nouit. Ioannis 16. Et quæ ventura ſunt, annunciabit vobis.*

EVENTV infallibili

EORVM, *quæ per totam ſcripturam vnquàm prædicta fuêre. Auguſt. de ciuit. Dei lib. 12. cap. 10.*

CONSENSV

NON *tantùm ſcriptorum, ſed doctrinæ etiàm conſtanti & perpetuo. Qui licèt loco & tempore eſſent disiuncti atque diſsiti, re ipſa tamenità cõueniunt, vt ex vno eodemq́ ſpiritu, illos omnes omnia ſcripſiſſe, animaduertere liceat. Idem Auguſt. de ciuit. Dei lib. 18. cap. 41.*

INTEGRITATE Scribentium.

AVG. *de ciuitate Dei lib. 11. ca. iij. Et Richard. De Trinitate cap. 2. A ſummæ ſanctitatis viris, inquit, hæc nobis ſunt tradita.*

CONVENIENTIA & æqualitate,

SEV VT *Scholaſtici dicunt Theologi, à rationabilitate. Quid enim rationi cõuenit magis, quàm Deum tanquàm ſummum omnium diligere bonum, & proximum ſicut ſeipſum? In quibus duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Matthæi 22.*

INCONVENIENTIA errorum,

QVOS *ſinguli ſibi hæretici ſomniârunt, & contra ſcripturam ex proprio commenti ſunt figmento. Quid enim turpius eſt, quàm ſecta Mahumetica, quæ ſuis aſſeclis felicitatem promittit porcinam, γαστριμαργίαν ſcilicet & fætidum coitum? Et ſic de ſimilibus.*

MARTYRIO & Perſecutionibus

EORVM, *qui pro hac fide, quæ in ſacris continetur Biblijs, mortem oppetere non dubitârunt. Quanto enim Religio Chriſtiana, cùm à Iudæis & hæreticis, tum à tyrannis acriùs fuit oppugnata, tanto vberiùs creuit, & in immenſum aucta eſt numerum, Iudæis interim in ſua pertinacia per totum orbem miſerè disiectis.*

MIRACVLORVM virtute & Potentia:

QVIBVS *doctrina Chriſtiana multifariàm, multiſq́ modis confirmata eſt. Etſi verò miraculũ aliud prorsùs haberemus nullum, hoc tamen vnum, ſtupendum & potentiſſimum eſſet miraculum, quòd totius orbis amplitudo, ad religionem carni & ſanguini repugnantem, abſque vllis miraculis fuiſſet ſubiugata. Auguſt. de ciuit Dei lib. 22. cap. 5.*

INCONVVLSA Eccleſiæ Catholicę authoritate:

CVJVS *tanta vis eſt, vt D. Auguſtinus ſe nec Euangelio crediturum fuiſſe teſtetur, niſi illum Eccleſiæ moueret authoritas. Auguſt. contra Epiſtolam Manichæi, cap. 5.*

TESTIMONIIS aduerſariorum:

HOC EST, *eorum qui extra catholicæ Eccleſiæ ſunt gremium. Sic enim Ioſephus, etſi Iudæus, de Chriſto tamen in 18. Antiquitatum ſuarum libro ampliſſimum protulit teſtimonium: Fuit, inquit, iiſdem temporibus IESVS ſapientiſſimus vir. Et paulò poſt: Chriſtus, ait, hic erat. Vbi etiàm doctrinam eius narrat, & reſurrectionem confitetur apertè.*

PERSEVERANTIA:

DVRABIT *enim in perpetuum ſacra ſcriptura, nec vnum Iota, aut vnicus ſaltem de lege Domini peribit apex, donèc omnia fiant. Matthæi 5.*

DE QVARTA QVAESTIONE, AN SCRIPTA ſint quę oportuerit omnia. TAB. 51.

ETSI D. *Auguſtinus in Epiſtola ad Madaurẽſes dicat, ſcripturam ſanctam continere omnia quæ ad veram ſalutẽ pertinẽt: ſolet tamen hæc dere interdum*

- **DVBITARI, propter ea quæ habent**
  - **IOANNES apoſtolus &**
    - *Capite xvj. in hæc verba: Adbuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modò: cùm autem venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.*
    - *In fine Euangelij ſui his verbis: Sunt autem & alia multa, quæ fecit Ieſus: quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos, qui ſcribendi ſunt, libros.*
  - D. AVGVSTINVS *in quæſtione ſuper Leuiticũ, cap. 31. Non omnia, inquit, ſunt ſcripta, quæ Deus locutus eſt eis, per quos nobis ſancta ſcriptura eius adminiſtrata eſt.*
- **DISTINGUI duobus modis:**
  - **PRIMO** *loquimur vel de ijs, quæ*
    - *Remota ſunt à ſenſibus noſtris, & ab intellectu infirmitatis humanæ. Auguſtinus ad Oroſium cõtra Priſcillianiſtas ca. 11. De quibus Eccleſiaſticus in 3. capite dicit: Altiora te nè quæſieris, & fortiora te nè ſcrutatus fueris.*
    - *In ipſis ſcripturis ità ſunt poſita, vt eorum nobis mãdata ſit cognitio. De quibus talis traditur regula: Quæ tibi præcepit Deus, illa cogita ſempèr. d. cap. 3. Eccl. Et Auguſtin. ad verbum in citato priùs loco.*
  - **SECVNDO,** *Quorundam cognitio ad ſalutem*
    - *Non eſt neceſſaria, & ea conſultò ſunt obmiſſa.*
    - *Eſt neceſſaria, & ea proculdubiò perſcripta ſunt omnia.*
- **RESPONDERI ex ſententia**
  - SALOMONIS, *omnia in menſura & numero & pondere eſſe conſtituta, Sap. 11.*
  - **DOCTORũ ſcholaſticorũ:**
    - *Primùm, Apoſtolis Ioã. 16. Non nouam doctrinã, ſed prioris explicationem fuiſſe promiſſã. Vndè eſt, quod dici ſolet, Legem*
      - *In veteri teſtamento proponi,*
      - *In Euangelio impleri,*
      - *Per apoſtolicas traditiones declarari,*
      - *Ab apoſtolis imperfecta expoliri,*
      - *Quædam etiàm relicta eſſe diſcutienda.*
    - *Deindè, & ſi mundus libros, qui de rebus à Chriſto geſtis ſcribi poterant, capere poſſet diuinitatis tamen myſteria omnia intelligere nõ potuiſſet, ità vt vnicum illud dictum, Verbum caro factum eſt, in hodiernum vſque diem multi perfectè adhuc capere non potuerint. Gloſſ. Ord. in fine Euangelij Ioannis.*
  - ORIGENIS *in homilia de arca Noæ, qui dicit: In nulla ſcientia omnia eſſe explicata, ſed illa tantùm, ex quibus reliqua omnia ſufficienter poſſint elici.*
  - AVGVSTINI *De Geneſi ad literam libro 5. cap. 8. Quia enim non omnia, inquit, ſcripta ſunt, quemadmodum poſt primam illam rerum conditionem tempora cucurrerint, ſeq́ſecutæ ſint adminiſtrationes creaturarum, quæ primitùs factæ, ſextoq́ illo die conſummatæ ſunt: ſed quantum ſatis iudicauit ſpiritus, qui inerat ſcribenti ea, quæ non ſolùm ad rerum factarum notitiam, ſed etiàm ad futurarum præfigurationem valerent.*
  - CHRYSOSTOMI *in Geneſim homil. 3. Meritò, inquit, theſauro cuipiam confertur diuinarum ſcripturarum lectio. Nam ſicut ex illo quiſquis vel paruam micam capere poteſt, multas ſibi parat diuitias: ità & in ſacra ſcriptura, etiàm in breui dictione variarum ſententiarum vim, & incredibiles diuitias inuenire licet. Et non ſolùm theſauro ſimilia ſunt diuina eloquia: ſed ſonti quoquè largis perennibusq́ ſcaturienti fluentis &c.*

DE QVÆ-

DE QVAESTIONE QVINTA, NVM AD ALIquam Philoſophiæ partem referri debeat aut poſſit ſacra ſcriptura.

TAB. 52.

SVNT HVIVS *diſputationis duo, q̃ ſimul coincidunt, capita:*

- VNVM, *an S. ſcriptura, hoc eſt, ipſa Theologia, ſit ſcientia. Et ex communi SS. patrũ calculo conſtat eam eſſe*
  - NON TANtùm *ſciẽtiam, tum quia*
    - *Stabilis eſt earum rerum perceptio & compræhenſio, quæ ex certis conſtantibusque principijs manifeſta connexione iunguntur.*
    - *Origo eius eſt diuina, Principia certa, ratio firma, authoritas inſuperabilis, cognitio perfecta, finis optimꝰ & perfectio ſumma: quæ eſt vita æterna. Lud. Carbaial. De reſtituta Theolog.*
  - SAPIENTIAM, *eô quòd earum rerum ſuppeditat notitiam, quæ diuinæ ſunt & certæ. Sic enim poſt Platonem D. Auguſtinus in lib. 14. De Trinitate capite 1. veram definiuit ſapientiam, rerum ſcilicet diuinarum cognitionem. Et Apoſtolus Paulus 1. Cor. 2. Theologiani diſertis verbis vocat ſapientiam. Loquimur, inquit, ſapientiam quæ in myſterio eſt abſcondita, quam nemo Principum huius ſeculi nouit.*
  - ATQVE *ſic eo ipſo, quòd ſapientia eſt doctrina hæc cæleſtis, etiàm ſcientia dici debet: cùm ſapientia, vt in 6. Ethicorum habet Ariſtoteles, ſciẽtiam in ſe includat. Licèt econtrà ſcientia, quæ rerum propriè eſt humanarum, ſapientia dici non poßit. Ludouicus Carbaial. De reſtituta Theologia cap. 4. & 5.*
- ALTERVM, *quo id quæritur, ad quam Philoſophiæ partem diuina pertineant eloquia: Qua de re ſempèr tenenda eſt communis hæc Doctorum Scholaſticorum ſententia, Theologiam ſcilicet nulli ſcientiæ ſubalternari, id eſt, nulli Philoſophiæ parti ſubiectã, ſed ſupra omnem mundanam ſcientiam eſſe poſitam, cùm ſit*
  - DONVM *Dei perfectum,*
  - VIRTVS *Spiritûs S. æterna,*
  - LVMEN *rationis & intellectûs cæleſte,*
  - REGVLA *veritatis firma, & infallibilis fidei ratio,*
  - VIA *ſalutis æternæ certiſſima. Doctores Scholaſt. in Proœm. ſententiarum.*

DE SEXTA QVAESTIONE, QVAE ET QVANTA ſit S. ſcripturæ Authoritas.

TAB. 53.

S. SCRIpturæ authoritas, quam Auguſtinus lib. de ciuitate Dei 11. cap.3. dicit eſſe eminentiſſimã, eſt

- POSITA in eo, vt firma fide teneantur omnia, quæ in ſacro continentur Canone, vnde Auguſtin. lib.2. contra Donatiſtas De baptiſmo cap.3. *Quis neſciat, inquit, ſanctam ſcripturam Canonicam tam veteris quàm noui teſtamenti, certis ſuis terminis contineri, eamque omnibus poſterioribus epiſcoporum literis ità præponi, vt de illa omninò dubitari & diſceptari non poſſit: vtrùm verum, vel vtrùm rectum ſit, quidquid in ea ſcriptum eſſe conſtiterit.* Et D. Chryſoſt. in Epiſtola Pauli ad Galatas, ſuper illud: *Sed etiamſi ego, aut angelus de cælo &c.* Scripturis plus fidei adhibendum ait eſſe, quàm angelis vel mortuis reuiuiſcentibus.
- ADQVISITA
  - PRIMÙM, ex eiſdem penè locis & cauſis, ex quibus certitudo eius probata fuit.
  - DEINDÈ per ſummam, quæ in ea eſt,
    - Prudentiam,
    - Caſtitatem,
    - Religionem,
    - Veritatem.
  - QVAE omnia Auguſtinus in lib. De vtilitate credendi ca. 6. ſcribens ad Honoratum, his complexus eſt verbis: *Teſtor Honorate cõſcientiam meã, & puris animis inhabitantem Deum, nihil me exiſtimare prudentius, caſtius, religioſius, quàm illæ ſunt ſcripturæ omnes, quas teſtamenti veteris nomine Catholica Eccleſia retinet. Quidquid enim eſt in ſcripturis illis, altum & diuinum eſt. Ineſt omninò veritas, & reficiendis reſtaurandisq́ animis, crede mihi, accommodatiſſima diſciplina, & planè ità modificata, vt nemò non indè haurire poſſit, quod ſibi ſatis eſt: ſi modò ad hauriendum deuotè & piè, vt vera religio poſcit, accedat.*
- NECESSARIÒ hactenus cuſtodita, atq; adeò in poſterum etiàm tuenda, tum
  - PROPTER virtutem & ſapientiam in diuinis literis compræhenſam. Si enim iuxta Apoſtolum Paulum, *Chriſtus Dei virtus eſt & Dei ſapientia*, Rom.1. & 1. Cor.1. *Qui neſcit ſcripturas, neſcit Dei virtutem*, (D. ait Hieron.) *eiusq́ ſapientiam.* Breuitèr, ignorantia ſcripturarum, Chriſti eſt ignorantia.
  - AD conſequendam fidei integritatem: *Titubabit enim fides, ſi diuinarum ſcripturarum vacillet authoritas. Porrò fide titubante, etiàm ipſa langueſcit charitas.* Verba ſunt Auguſtini in lib.1. De doctrina Chriſtiana, cap.37.

DE QVÆ-

DE QVAESTIONE SEPTIMA.

Itáne obſcurè tradita ſit Sacrarum literarum Doctrina, vt præcepta eius intelligi omninò non poſſint? TABVLA 54.

OBSCVRAM ESSE SA*cram ſcripturam*

- IN TOTVM *negari non poteſt. Nam & D. Petrus in ſua Epiſtola teſtatur: Nō ſicut voluit homo, locutū eſſe ſpiritum: ſed ſicut voluit ſpiritus, locutum eſſe hominem. Et Auguſt. ad Voluſian. Epiſtola 3. ità quædam obſcurè dicit eſſe poſita, vt acutiſſimis maximum negocium faceſſant, &c. Vndè ſcripturam ſanctam in aliquibus eſſe obſcuram, ad longum probat Medina lib. 7. De recta in Deum fide, per multa capita.*
- SED *omninò eam dicere eſſe clauſam, hoc eſt, ità obſcurè traditam, vt nullo pacto intelligi poſſit: id verò non tantùm falſum, ſed impium etiàm eſſet & blaſphemū. Quæ enim blaſphemia poſſit eſſe maior, quàm tatæ obſcuritatis accuſare eum, quem tota eccleſia veritatis agnoſcit eſſe magiſtrum, Spiritum ſcilicet ſanctum? A quo, non vt nobis eſſet incognita, diuina promulgata ſunt eloquia, ſed potiùs vt eorum myſteria intelligeremus, & vitam in eis haberemus æternam.*

DE CAVSIS, CVR OBSCVRE QVAEDAM ſint ſcripta. TAB. 55.

QVOD IN SACRIS LITE*ris aliqua videntur obſcurè tradita, id ratione fit*

- INPRIMìS *naturali, vt ſcilicet ordo ſeruetur in Eccleſia inter profeſſores & diſcipulos, inter Doctores item vel Magiſtros, & auditores.*
- INTERDVM *etiàm ſingulari Dei prouiſum eſt conſilio.*
- PLERVNQVè *autem hominum id accidit vitio.*

QVÆ IL-

QVAE ILLA RATIO SIT NATVRALIS.

TAB. 56.

EVPLICATVR *duobus in locis*

- A DIVO PAVLO *ad Hebræos quinto, vbi alios dicit paſcendos eſſe lacte, alios verò cibo aſſerit opus habere ſolidiore. Quaſi diceret: Spiritum-ſanctum, dum ſacras dictaret literas, omnis & ætatis & conditionis hominum ſingularem habuiſſe rationem, atque eo dictante, quæ ad ſalutē ſunt neceſſaria, ſic perſcripta eſſe omnia, vt tantum quiſque ex earum lectione fructûs & vtilitatis haurire poſſet, quantum impiger & induſtrius lector ipſe vellet.*
- PER CHRY- *ſoſtomū ſuper Matth. cap.23. homil.44. Vbi ponit duas rationes:*
  - PRIMAM, *Quia Deus alios voluit eſſe*
    - *Doctores,*
    - *Diſcipulos:*
    - *Ad quos dixit,*
      - *Loquimini ſacerdotes in cordibus populi, Iſaia 40.*
      - *Interroga Patrē tuum, & docet tibi: Presbyteros tuos, et annunciabunt tibi, Deut.32.*
  - SECVNDAM, *nè*
    - *Non tam vtilis inueniatur,*
    - *Quàm contemptibilis: Quod futurum eſt, ſi ab illis intelligatur, à quibus nec cuſtoditur.*

QVOD IPSIVS DEI IN TRADENDA ſcriptura fuerit conſilium.

TAB. 57.

ET PIA, ET VERO ADmodum ſimilis eſt ſanctiſſ. Patrum cō-iectura, qua diuinam prouidētiam ſcribi quædam obſcurius voluiſſe autumant, ob cauſas Quatuor:

- AD *excitandam legentium induſtriam.*
- Nè *facilitate nimia vileſceret.*
- VT *tam prudentum, quàm ſimpliciorum habeatur ratio.*
- QVÔ *ad ſe trahat in vniuerſum omnes.*

DE PRI-

DE PRIMA CAVSA,

SENTENTIA Auguſtini, quæ habetur in ſuo de vera religione opuſculo, cap. 17.

SI in Scriptura, inquit, ſacra tantùm eſſent quæ facilimè intelligerẽtur, nec ſtudioſè quæreretur, nec ſuauiter inueniretur veritas. Quæ, vt alio in loco idẽ aſſerit Auguſtinus, in Sacræ Scripturæ libris certa ſemper eſt, nec vſquàm deeſſe poteſt: etſi non facilè, propter magnitudinem rei, intellectus quærentibus occurrat. De prędeſtinat. & gratia cap. 1.

DE SECVNDA CAVSA, SENTENTIA eiuſdem. ex lib. 2. de doctr. Chriſt. cap. 6.

ITA obſcurè quædam dicta ſunt, vt denſiſſimam caliginem obducant. Quod totum diuinitùs prouiſum eſſe, non dubito, ad edomandam labore ſuperbiam, & intellectum à faſtidio reuocandum, cui facilè inueſtigata, plerunque vileſcunt. Magnificè igitur & ſalubritèr Spiritusſanctus ità ſcripturas ſanctas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obſcurioribus autẽ faſtidia detergeret. Nihil enim ferè de obſcuritatibus illis eruitur, quod nõ planiſſimè dictum alibi reperiatur.

DE TERTIA CAVSA, D. GREGORIVS Papa ad Leandrum ſic ait:

SACRA ſcriptura ſicut myſterijs ſapientes exercet, ſic ſuperficie ſimplices refouet. Habet enim in publico, vndè paruulos nutriat: & ſeruat in ſecreto, vndè mentes ſublimium in admiratione ſuſpẽdat: quaſi quidam quippe eſt fluuius, vt ità dixerim, planus & altus: in quo & agnus ambulet, & elephas natet. In epiſt. ante libros moral. cap. 4.

IDEM IN MORALIBVS, Lib. 20. cap. 1.

OMNEM ſcientiam atque doctrinam ſacra ſcriptura ipſo etiàm locutionis ſuæ more tranſcendit, vt taceam quòd vera prędicat, quòd ad cæleſtem patriam vocat, quòd à terrenis deſiderijs cor legentis reuocat, quòd dictis obſcurioribus exercet fortes, & paruulis humili ſermone blanditur.

DE QVARTA CAVSA, ALIA AVGVSTINI ſententia, qua præmiſſa concluduntur omnia.

MODVS autem ipſe dicendi, quo ſcriptura ſancta contexitur, quanuis omnibus acceſſibilis, paucis tamen penetrabilis. Nam quæ aperte continet, quaſi amicus familiaris ſinè fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum: Ea verò quæ in myſterijs occultat, nec ipſa eloquio erigit ſuperbo: quò non audeat accedere mens tardiuſcula & inerudita, quaſi pauper ad diuitem: ſed inuitat omnes humili ſermone, quos non ſolùm manifeſta paſcat, ſed etiàm ſecreta exerceat veritate, hoc in promptis, quod in reconditis habens. Sed nè aperta faſtidirentur, eadem rursùs operta deſiderantur: deſiderata, quodammodò renouantur: renouata, ſuauitèr intimantur. His ſalubritèr & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. Auguſtinus in Epiſtola tertia ad Voluſianum.

VT HOMINVM ACCIDAT VITIO, QVOD OBſcura interdùm ſacra ſit ſcriptura. TAB. 58.

OMNI QVIDEM *vitiorum genere. Nam ſi cor, quo creditur ad iuſtitiã, ipſum vel vitijs diffluat, vel ſecularibus curis nubilum, vel carnis implicatum fuerit ſordibus, quid (quæſo) mirum eſt, ſi quæ ſunt ſpiritûs non intelligat homo carnalis? Caßian. lib. 5. De inſtitut. cœnobior. cap. 34. Pulchritudo enim diuinæ veritatis, vt in præfatione theſauri ſui pulchrè dixit beatus Cyrillus, ſic latet, vt ſolìs integro animo & ſyncerè inquirentibus pateat.*

EX PARTE *legentiũ ſanctas ſcripturas, duobus modis accidit obſcuritas:*

INPRIMIS *verò faſtu & vana propriæ prudentiæ perſuaſione. Inter omnia enim vitia, quibus animus humanus plerunquè obfuſcari, & à vero abſtrahi ſolet, non eſt ferè vllum, quod in Theologiæ ſtudioſo æquè ſit graue, aut perniciosum, quàm turpiſsima illa elatio animi & ſuperbia, nõ Deo tantùm inimica, ſed hominibus etiàm odioſa. Nihil enim prorsùs habet ſpiritus diuinus cum ea, quæ inflat, ſapientia commune. Nec vnquàm ſe Chriſtus hominibus patefecit elatis, niſi vel ad terrorem, vel ad confuſionem: humilibus autem ad gratiam & conſolationem perſæpè. DEVS nanque ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Atque hinc ſanè illud eſt, quòd Saluator noſter ipſe Patri ſuo cæleſti tanto triumpho tantas aliquãdò egit gratias, quòd diuini verbi ſui myſteria à ſeculi huius abſcondiſſet ſapientibus, & ea ſuis tam benignè reuelâſſet paruulis. Matthæi 11.*

EPILOGVS.

De obſcuritate ſcripturarum, ex Gregorio.

NEC *igitur clauſa eſt, vt paueſci debeat: nec ſic patet, vt vileſcat: Sed vſu faſtidium tollit, vt tanto plùs diligatur, quanto amplius meditatur. Gregorius in Moralib. libr. 20. capite 1.*

DE OCTA-

DE OCTAVA QVAESTIONE, AN ITA difficilis Sacræ Scripturæ ſit cognitio, vt à paucis poſſit aſſequi. TABVLA 59.

NON MINVS NE*ceſſaria eſt huius quàm prioris quæſtiõis diſcuſſio. Nam etſi clauſa non eſt ſacra ſcriptura, ſi tamen ita difficilis eius ſit cognitio, vt à paucis poſſit aſſequi, idem penè erit àc ſi omninò eſſet clauſa. Variæ autem ſunt hac de re ſententiæ:*

NON *nulli enim ea, de qua diximus, obſcuritate deterriti, de Sacrarum literarum difficultate priùs conqueri, ac ſæpè etiàm animũ deſpondere incipiunt, quàm vllum fecerint periculum.*

ALII *contrà tam facilem ſibi ſomniant Sacræ ſcripturæ cognitionem, vt priſtina eius explicãdæ perdiſcendæque ratione penitùs exploſa, vi quadam temeraria, & illotis (quod aiunt) manibus, in hæc Sacra prorumpentes, liberam omnibus velint eſſe interpretationem eorum, quæ hîc diuinitùs ſunt tradita, ac circulatorum more alios, quod ignorant ipſi, docere priùs, quàm diſcere, præſumant.*

QVERELA D. HIERONYMI CONTRA eos, qui vano facilitatis pretextu, nimiùm Sacris abutuntur literis.

AGRICOLAE, *inquit, cæmentarij, fabri metallorum, lignorum cæſores, lanarij quoquè & fullones, & cæteri qui variam ſupellectilẽ, & vilia opuſcula fabricantur, abſque Doctore, eſſe non poſſunt quod cupiunt. Quod Medicorum eſt, promittunt Medici: tractant fabrilia fabri. Sola Scripturarum ars eſt, quam ſibi paſſim omnes vendicãt. Hanc garrula anus, hanc delirus ſenex, hanc ſophiſta verboſus, hanc vniuerſi præſumunt, lacerant, docent, antequàm diſcant. Alij adducto ſupercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de Sacris literis philoſophantur. Alij diſcunt, proh pudor, à fœminis, quod viros doceant. Et nè parùm hoc ſit, quadam facilitate verborum, immò audacia, ediſſerũt alijs, quod ipſi non intelligunt. Taceo de meî ſimilibus, qui ſi fortè ad ſcripturas ſanctas poſt ſeculares literas venerint, & ſermone compoſito aurem populi mulſerint, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant: nec ſcire dignantur, quid prophetæ, quid Apoſtoli ſenſerint. Sed ad ſenſum ſuum incongrua aptant teſtimonia. Quaſi grande ſit, & non vitioſiſſimum docendi genus, deprauare ſententias, & ad voluntatem ſuam Scripturam trahere repugnantẽ. Hieron. in Prologo Bibliæ, cap. 6. ad Paulinum.*

QVAE VERA SIT HAC DE RE THEOLOgorum ſententia. TAB. 60.

MEDIA AVTEM INTER *iſta duo veluti extrema ſententia, D. eſt Auguſtini, in epiſtola ad Voluſian. Vbi literas ſacras*

- NON *quidem vſqueadeò difficiles eſſe, quin ex ijs ſtudio & diligentia tantum quiſque poſſit aſſequi, quantum ei ad ſalutem vtile ſit atque neceſſarium:*
- ITà TAMEN *eſſe, vt re vera ſunt, ſublimes cenſuit, quod homini etiàm ſolerti, ad eas probè perdiſcendas, vix integram ætatem ſufficere exiſtimârit.*

VERBA IPSIVS AVGVSTINI, EX QVIBVS diſtinctio iſta deſumpta eſt.

TANTA eſt, inquit profunditas Chriſtianarum literarum, vt in eis quotidiè proficerē; ſi eas ſolas ab ineunte pueritia vſq; ad decrepitam ſenectutem, maximo ocio, ſummo ſtudio, meliore ingenio conarer addiſcere: non quòd ad ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti, tanta in eis perueniatur difficultate: ſed quòd cùm quis ibi fidem tenuerit, ſinè qua piè rectéq; non creditur, tam multa, tamque multiplicibus myſteriorum vmbraculis opaca, intelligenda proficientibus reſtant: tantaque non ſolùm in verbis, quibus iſta dicta ſunt, ſed etiàm in rebus quæ intelligendæ ſunt, latet altitudo ſapientiæ, vt annoſiſſimis, acutiſſimis, flagrantiſſimis cupiditate diſcendi hoc contingat, quod eadem ſcriptura quodam loco habet: cùm CONSVMMAVERIT HOMO, TVNC INCIPIET, Eccl. 18.

QVIBVS REBVS SACRAE SCRIPTVRAE cognitio, non facilis tantùm, ſed plana etiàm fieri queat & iucunda. TABVLA 61.

FACILIS FIT *ſacræ ſcripturæ cognitio tribus ferè modis:*

- IVSTA *& idonea interpretatione*
  - *Rerum*
  - *&*
  - *Verborum.*
- STVDIO *atque diligentia, quæ conſiſtit in*
  - *Lectione,*
  - *Meditatione,*
  - *Oratione,*
  - *Exercitatione.*
- ORDINE *doctrinæ, ſeu via docendi diſcendiſque ratione quadam atque Methodo.*

DE IN-

DE INTERPRETATIONE SCRIPTVRARVM.

TABVLA 62.

QVAE DE INTERPRETATIONE *ſcripturæ ſanctæ quæri plerunquè ſolent, referri poſſunt ferè omnia, ad hæc potiſſimùm capita quinque,*

- AN SIT *licita.*
- EX QVIBVS *cauſis fuerit introducta.*
- QVOTVPLEX *ſit eius ratio atque differentia.*
- QVIS *harum differentiarum vſus.*
- AD QVOS *interpretandæ ſcripturæ ſanctæ ius pertineat & authoritas.*
- ET QVIS *in ſacris ſcripturis rectè interpretandis ſeruãdus ſit mos.*

AN SIT LICITA SCRIPTVRAE interpretatio.

TAB. 63.

LICITA EST: QVIA SCRIPTUM *legimus*

- ISAIAE 57. *Viam facite, præbete iter, declinate de ſemita, & auferte offendicula de via populi mei.*
- ECCLESIASTICI 24. *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.*
- LVCAE 3. *Parate viam Dñi, rectas facite ſemitas eius.*
- EPHES. 4. *Ob id enim Dominus, præter Apoſtolos, Prophetas & Euangeliſtas, quoſdam dedit etiàm Doctores, vt hi ſacros illorum libros interpretarentur.*
- 1. COR. 12. *Alij per ſpiritum datur prophetia, alij interpretatio ſermonum.*
- 1. COR. 14. *Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent, &c. Interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant.*

EX QVIBVS CAVSIS ORTA SIT, SCRIPTVRAS interpretandi neceſſitas. TAB. 64.

NON Tantùm licita, ſed etiàm neceſſaria eſt ſcripturarum interpretatio, tū propter

- MVLTIPLICEM *ſcripturæ ſenſum: Nam vt D. Paulus in 1. ad Hebræ. teſtatur cap. Multifariàm multiſq́ modis locutus eſt DEVS*
  - PATRIBVS *olim in Prophetis,*
  - NOBIS *in nouiſſimis dieb' in filio.*
    - *Per*
      - *Parabolas,*
      - *Figuras,*
      - *Aenigmata,*
      - *Tropos.*
        - Quibus plena eſt ſacra ſcriptura. Epiphā. cōt. Orig. hær. 64.
- HAERESES *vitādas: quam cauſam introducendæ interpretationis, præcipuam fuiſſe, teſtantur antiquiſſimi authores.*
  - AVGVSTINVS *in tractatu ſuper Ioannem 18. Neque enim, inquit, natæ ſunt hæreſes, & quædam dogmata peruerſitatis, illaqueantia animas & in profundum præcipitantia, niſi dum ſcripturæ bonæ intelliguntur non benè: & quod in eis non benè intelligitur, etiam temerè & audactèr aſſeritur.*
  - VINCENTIVS LIRINENSIS *aduersùs hæreſes in princip. vbi tali vtitur præoccupatione: Sed forſitan, inquit, requirat aliquis: Cùm ſit perfectus ſcripturarū Canon, ſibiq́ue ad omnia ſatìs ſuperq́ue ſufficiat, quid opus eſt, vt ei eccleſiaſticæ intelligentiæ iungatur authoritas? Quia videlicet ſcripturam ſacram pro ipſa ſui altitudine non vno eodemque ſenſu vniuerſi accipiunt: ſed eiuſdem eloquia alitèr atque alitèr alius atque alius interpretatur, vt penè quot homines ſunt, tot illinc ſententiæ ērui poſſe videantur. Alitèr nanque illam Nouatianus, alitèr Sabellius, alitèr Donatus exponit: alitèr Arrius, Eunomius, Macedonius: alitèr Photinus, Apollinaris, Priſcillianus: alitèr Iouinianus, Pelagius, Cæleſtius: alitèr poſtremò Neſtorius. Atque idcircò multùm neceſsè eſt propter tantos tam varij erroris anfractus, vt propheticæ & apoſtolicæ interpretationis linea, ſecundùm eccleſiaſtici & catholici ſensûs normam dirigatur. Ibidèm.*

QVOTV-

QVOTVPLEX SIT SCRIPTVRAE SENſus. TABVLA 65.

DVPLEX EST *Scripturarũ ſignificatio,*

- **VNA** *verborum*
  - PROPRIA, *quandò ſic accipiuntur verba, vt ſonant, veluti ſi dictio fermentum accipiatur pro temperamento, quo miſcetur panis, vt eo fiat ſapidior.*
  - TRANSLATA, *quandò in alium transferuntur ſenſum, vt cùm vox eadem, ſcilicet fermentum, accipitur pro doctrina aut ſana, Matth.13. aut falſa, vt Matth.16. Cauete à fermento phariſæorum &c.*
- ALTERA *rerũ. Habet enim hoc Sacra ſcriptura præ cæteris humanæ philoſophiæ ſcriptis peculiare, quòd non, vt in alijs diſciplinis, verba tantùm ſuas habeant tam proprias, quàm figuratas ſignificationes, ſed ipſæ etiam res, per voces indicatæ, adhuc aliud & maius quidpiam ſignificent. Vt in eo quod Saluator noſter de ſua dixit perſona Ioan.15. Ego ſum vitis vera, & Pater meus agricola eſt, vos palmites &c. Vbi dictiones, vitis, agricola, palmites: Perſonam Chriſti, Dei Patris, & Apoſtolorum, atque adeò fidelis cuiuſuis ſtatum ſignificant.*

DE VARIIS INTERPRETATIONVM SPEciebus. TABVLA 66.

INTERPRE-*tationis ſpecies ponunt alij*

- DVAS, *iuxta communem interpretationis Diuiſionem.*
- TRES, *vt*
  - *D.* HIERON. *ad Hedibiam quæſt.12.*
  - *S.* HVGO *Victori. in lib.3. de clauſtro animæ cap.8.*
- QVATVOR, *vt D. Auguſt. duobus in locis.*

DE PRIMA INTERPRETATIONIS DIuiſione. TABVLA 67.

VT SCRIPTV-*ræ ſenſus alius verborũ eſt, & alius rerũ, ità etiàm interpretatio eiuſdẽ alia*

- HISTORICA *eſt verborum, qua primariæ vocum inueſtigantur ſignificationes, & ob id communitèr literalis dicitur ſeu Grammatica, vt exempli gratia, vox illa Hieruſalem, iuxta grammaticam interpretationem, ciuitatem ſignificat, olim in Iudæa Metropolitanam.*
- MYSTICA *rerũ, hoc eſt, Spiritualis, qua ſingularũ non tantùm vocũ, ſed rerum etiàm ſignatarũ, inquiruntur ſignificationes: & eſt triplex.*
  - ALLEGORICA, *cùm facta vel ſentẽtiæ alijs rebus ſimilitudinem habentibus accõmodantur: & ſic Hieruſalem* Eccleſiam *ſignificat militantem, vt in Apocalyp. cap.21. Vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalem.*
  - TROPOLOGICA, *ſiue moralis, quãdò ex verbis colliguntur actiones ſeu officia hominis Chriſtiani, quid vnumquemque agere vel non agere deceat. Qua ratione Hieruſalem ponitur pro anima fideli. Vndè Eſa.52. dicitur: Conſurge &c. induere veſtimentis gloriæ tuæ Hieruſalem.*
  - ANAGOGICA, *qua præter verborum ſignificationẽ elicitur aliquid, quod ad cæleſtem pertinet conuerſationem, & hoc pacto Hieruſalem accipitur pro* Eccleſia *triumphante, vt Galat.4. Illa quæ ſurſùm eſt Hieruſalẽ, libera eſt, q̃ eſt mater noſtra. Lyra prol.1. in bibl.*

DE SECVNDA INTERPRETATIONIS Diuiſione. TABVLA 68.

SECVNdo modo interpretatio diuiditur ſecundùm

- D. HIERONYMVM ad Hedibiã, in hæc verba: Triplex in corde noſtro deſcriptio & regula ſcripturarum eſt,
  - PRIMA, vt intelligamus eas iuxta hiſtoriam, in qua eorũ quæ ſcripta ſunt, ordo ſeruatur.
  - SECVNDA, iuxta tropologiam, in qua de litera ad maiora conſurgimus, & quidquid in priori paulò carnalitèr factum eſt, iuxta moralem interpretamur locum, & ad animæ noſtræ emolumentum conuertimus.
  - TERTIA, iuxta intelligentiam Spiritualem, in qua Spirituali theoria, ad ſublimiora tranſimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine et cæleſtibus diſputamus, vt præſentis vitæ meditatio, vmbra futuræ ſit beatitudinis.
- S. HVGONEM De S. Victore in d. lib. 3. De clauſtro animæ, vbi ait, In refectorio Sacræ Scripturæ tres ſunt menſæ:
  - Hiſtorialis,
  - Myſtica,
  - Moralis.

QVIBVS REBVS HAE TRES INTER SE conueniant aut diſcrepent menſæ. TABVLA 69.

MENSAE prędictæ ſiue interpretationes ſcripturarum, partim

- CONVENIVNT ſcopo. Nam vt ſuper Pſal. dicit Caſſiodor. Quidqd in tota ſcriptura vel
  - Docetur, / Præcipitur, / Promittitur, — eſt — Veritas, / Bonitas, / Felicitas.
  - Nam Deus eſt — Veritas / Bonitas / Felicitas — fini — Fallacia. / Malitia. / Miſeria.
- DIFFERũt ſecũdum eundẽ Hugonẽ in d. li. de clauſtro animæ, quatuor modis:
  - PRIMO Menſa — Prima / Secunda / Tertia — Competit — Simplicibus, / Doctoribus. / Vtriſque.
  - SECVNDO in menſa — Prima / Secunda / Tertia — Cibus eſt — Groſſior. / Subtilior. / Dulcior.
  - TERTIO menſa — Prima / Secunda / Tertia — Continet ſaporem — Exemplorum. / Myſteriorum. / Morum.
  - QVARTO menſa — Prima / Secunda / Tertia — Paſcit — Miraculis. / Figuris. / Verbis.

DE TERTIA INTERPRETATIONIS Partitione. TABVLA 70.

QVADRVPLICEM *S. ſcripturæ interpretandæ rationem ponit Auguſtinus duobus in locis:*

- AD LONGUM *in libro de vtilitate credendi, ca. 3.*
  - PRIMA *eſt ſecundum hiſtoriam, cùm videlicet docetur, quid ſcriptum aut quid geſtum ſit, quid non geſtum, ſed tantummodò ſcriptum, quaſi geſtum ſit: Velutì cum Chriſtus Matth. 12. citat ex 1. Samuel. 21. quòd David comederit panes propoſitionis.*
  - SECVNDA *eſt, ſecundum* αἰτιολογίαν, *cùm oſtenditur, qua de cauſa aliquid dictum, vel factum ſit. Exemplũ Matt. 19. Chriſtus prohibens repudium vxoris, niſi interueniente fornicatione, prudentèr etiàm exponit cauſam, ob quam libellus repudij Iudæis anteà conceſſus fuerat: Moiſes, inquit, permiſit eum vobis propter duritiam cordis veſtri.*
  - TERTIAM *vocat ſecundùm* ἀναλογίαν, *qua vtriuſque teſtamenti congruentia oſtenditur.*
  - QVARTAM *ſecundum Allegoriam, cùm docetur non ad literam accipienda eſſe, quæ ſcripta ſunt, ſed figuratè intelligenda: Quomodò 1. Cor. 10. Apoſtolus hiſtoriam Exodi notat Allegoriam fuiſſe populi Chriſtiani, & patribus omnia contigiſſe in figuris.*
- BREVIVS *in lib. De Geneſi ad literam, impfect. c. 2. ſecũdum*
  - HISTORIAM, *cùm ſiue diuinitùs, ſiue humanitùs res geſta commemoratur.*
  - ALLEGORIAM, *cùm figuratè dicta intelliguntur.*
  - ANAGOGIAM, *cùm veteris & noui Teſtamentorum congruentia oſtenditur.*
  - αἰτιολογίαν, *cùm dictorum factorumque redduntur cauſæ.*

APPENDIX.

HAEC *omnia in Sacrarũ ſcripturarum lectione inprimis annotari & obſeruari debere, diligentèr is idem monet Auguſt. in lib. De vera religione cap. 50. in hæc verba: Diſtinguamus, inquit, quam fidem debeamus hiſtoriæ, quam fidem debeamus intelligentiæ, quid mandemus memoriæ, verum eſſe neſcientes, ſed credentes tamen. Et vbi ſit verum, quod non venit & tranſit, ſed ſemper eodem modo manet. Quis ſit modus interpretandæ Allegoriæ, quæ per Sapientiam dicta creditur in Spiritu ſancto: verùm à viſibilibus antiquioribus ad viſibilia recentiora eam perducere ſufficiat, An vſque ad animæ affectiones atque naturam, an vſque ad incommutabilem æternitatem: An aliæ ſignificent geſta viſibilia, aliæ motus animorum, aliæ legem æternitatis: an aliqua inueniãtur, in quibus hæc omnia inueſtiganda ſint. Et quæ ſit ſtabilis fides, ſiue hiſtorica & temporalis, ſiue ſpiritualis & æterna, ad quam omnis interpretatio authoritatis dirigenda ſit. Et quid proſit ad intelligenda & obtinenda æterna, vbi finis eſt omnium bonarum actionum, fides rerum temporalium. Et quid interſit inter Allegoriam hiſtoriæ, allegoriam facti, & allegoriã Sermonis, & allegoriam Sacramenti. Et quomodò ipſa locutio diuinarum ſcripturarum, ſecundum cuiuſque linguæ proprietatem accipienda ſit. Habet enim omnis lingua ſua quædam propria genera locutionum, quæ cùm in aliam linguam transferuntur, abſurda videntur.*

QVÆ CVIVS-

QVAE CVIVSQVE SPECIEI SINT Propria. TABVLA 71.

QVAE PROpria differentiæ cuiuſque ſit natura, bifariàm conſiderari poteſt:

- PRIMÒ ipſa
  - HISTORIA, ALLEGORIA, TROPOLOGIA, ANAGOGIA — Docet
    - Quid geſtum ſit.
    - Quid credas.
    - Quid agas.
    - Quò tendas.
- SECVNDÒ interpretatio
  - HISTORICA, ALLEGORICA, TROPOLOGICA, ANAGOGICA — Pertinet ad
    - Cognitionem.
    - Fidem.
    - Spem.
    - Charitatem.

QVIS PROPRIVS ISTARVM DIFFERENtiarum ſit vſus. TABVLA 72.

VERVS PRAEDIctarũ ſpecierũ, in quas oĩs interpretandi ratio diſtributa eſt, vſus, conſiſtit in eo, vt meminerimus non omnibus omnem, ſed alijs aliam conuenire interpretandi formam, vt colligitur ex ſententia triũ Doctorum,

- EPIPHANII contra Apoſtolicos, vbi ſic ait: Omnia verba non allegoria opùs habent, ſed prout ſe habent, accipienda ſunt: Speculatione autem indigent & ſenſu ad cognoſcendam vniuſcuiuſque propoſiti argumenti vim & facultatem.
- D. THOMAE, in 7. Quodlib. qui quatuor eum explicari dicit modis, aliâs
  - Vno,
  - Duobus,
  - Tribus,
  - Quatuor:
  - — Qui in ſequenti continentur tabula.
- AVGVSTINI aſſerentis
  - NEC illis conſentiendum eſſe, qui ſolùm hiſtoriã recipiunt ſinè allegorica ſignificatione.
  - NEC illis, qui ſolas figuras defendunt, repudiata hiſtorica veritate. lib. 15. De Ciuitate Dei, cap. 27.
  - SED tripartita reperiri prophetarum eloquia, quorũ ſpectent aliqua ad Hieruſalem
    - Terrenam,
    - Cæleſtem,
    - Vtranque. lib. 17. de Ciuitat. Dei, ca. 3.

QVAE CVIQVE MAXIME CONVENIAT interpretatio. TABVLA 73.

ID TAM EX *rerũ quàm verborũ interpretandorum qualitate æſtimari debet:* Nam *quæ ſacris mandantur literis, omnia pertinent vel ad*

- RES GEſtas
  - VETERIS *teſtamenti,*
  - CHRISTI *in nouo teſtamento.*
    - *Et hæc admittunt oẽs interpretationis ſpecies, ſcilicet*
      - *Hiſtoricam, quo ad nudam facti ſeriem.*
      - *Allegoricam, referẽdo ea ad corpus myſticum.*
      - *Tropologicam, ſi illa ad actus noſtros referamus, quæ ſecũdum Chriſtum debent regulari.*
      - *Anagogicam, inquantùm in ipſo Chriſto eſt nobis iter gloriæ demonſtratum.*
- ECCLESIAM *militantẽ, quæ tribus poſſunt explicari modis, Per interpretationem ſcilicet*
  - *Hiſtoricam,*
  - *Ethicam ſeu tropologicã,*
  - *Anagogicã.*
- TRIVMPHANTEM *Eccleſiã, quæ duplicem tantùm habent ſenſum,*
  - *Hiſtoricum*
  - *&*
  - *Anagogicũ.*

Et ſic
- *Senſus literalis ſiue hiſtoricus conuenit omnibus.*
- *Myſticus verò, paucis tantùm Scripturæ locis.*

PRAECEPTA *Charitatis & conſilia Euangelica, quæ vnica tantùm interpretandi forma, literali videlicet ſiue hiſtorica, contenta eſſe & poſſunt & debent. Alioquì enim ſi ſingula ſingulis modis explicare quis conetur, veriùs ſe intricâſſe, quàm explicâſſe depræhendet. De his omnibus & vero allegoriarum vſu, vide tractatum pulcherrimum doctiſſimi viri D. Laurentij à Villauicentio, De formandis Sacris Concionibus, lib.3. cap.1. & de ratione ſtudij Theologici lib.2.cap.20.*

AD QVOS

AD QVOS SACRAS INTERPRETANDI LIteras Ius pertineat atque poteſtas. TABVLA 74.

HOC *Ius p̃tinere ad*

- **DOCTORES** *Eccleſ. Catholicæ, conſtat*
  - **AVTHORITATE**
    - SAPIENTIS *Eccleſ. 8. Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim didicerunt à Patribus ſuis, quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dare reſponſum.*
    - D. AVGVST. *lib. 1. De moribus eccleſiæ Catholicæ, c. 1. Quis enim mediocritèr ſanus, inquit, non facilè intelligat, ſcripturarum expoſitionem ab his petendam eſſe, qui earum Doctores ſe eſſe profitentur: fieriq́; poſſe, immò id ſempèr accidere, vt multa indoctis videantur abſurda, quæ cùm à Doctoribus exponũtur, eo laudanda videantur elatiùs, quo abiectiùs aſpernanda videbantur: & eo accipiantur aperta dulciùs, quo clauſa difficiliùs aperiebantur?*
  - **RATIONE**
    - PRIMÙM, *Quia nulla patet via conuincendi hæreticum, ſi cuiq; liceat ſacram ſcripturam pro ſuo arbitrio interpretari.*
    - DEINDÈ, *antiquos ſapientes fuiſſe nemo negat: eccleſiæ fuiſſe magiſtros, certò conſtat: à Deo fuiſſe eccleſiæ datos, Chriſti erga eccleſiam prouidentia manifeſtat: datos eſſe, vt Apoſtolorũ, Prophetarum, Euangeliſtarumq́; oracula exponerent, Paulus innuit Ephe. 4. Ab vno Paſtore tam multos, atq; diuerſis & locis & temporibus fuiſſe deſtinatos, ſententiæ vnitas & concordia monſtrat. Canus lib. 7. de locis Theolog. cap. 3.*
    - IAM, *vt rectè is infert ibidèm, ſi ſancti oẽs, dũ illas interpretarentur, errârunt: Deo authore errat eccleſia, cùm Doctores ſibi à Chriſto datos ſequeretur, & in ſacrorum Codicum intelligentia, eorum veſtigijs inſiſteret.*
- **ECCLESIAM** *ipſam Catholicam, probatur*
  - TESTIMONIO *Chriſti, quo ipſe nobis Doctorum ſentẽtijs inter ſe diſcrepantibus, (quod Alphonſus de Caſtro lib. 1. aduerſùs hær. ca. 4. etiàm ſanctis poſſe contingere affirmat) atque in omnibus adeò motis De ſcriptura ſancta controuerſijs, ad Eccleſiæ iudicium recurrendum eſſe, tam ſedulò monet atq; p̃cipit.*
  - RATIONE *euidentiſſima: qua enim lege credimus eccleſiæ dicenti, hanc vel illam ſcripturam eſſe diuinã: eadem lege nos credere conuenit, eidem dicenti, hunc aut illum eſſe ſenſum Sacræ ſcripturæ verum. Vide Auguſtinum contra Epiſtolam Manichæi, quam Fundamenti vocant, cap. 5.*
  - AVTHORITATE *Patrum, quorũ hîc duos tantùm teſtes, vt omni exceptiõe maiores, ita etiã validiſſimos adduxiſſe ſufficiat, Videlicet*
    - *Origenẽ in Proœm. lib. 1. Peri Archon: Illa ſola credenda eſt veritas, quæ in nullo ab Eccleſiaſtica traditione diſcordat.*
    - AVGVSTINŨ
      - *Ad Emeritũ contra Donatiſ. Epiſt. 164. Hoc, inqt, obſeruãdũ eſt, quod obſeruat Eccleſia Dei.*
      - *Epiſtola 59. ad Quæſt. Paulin. In ſcripturis ſanctis interpretãdis, etſi multa dici poſſint, q̃ improbanda non ſunt, tamen in his eligendum, quod omnis vel penè omnis frequentat Eccle. quæſt. 5.*

QVIS OPTI-

QVIS OPTIMVS SIT SACRAS SCRIPTVras interpretandi modus. TABVLA 75.

SACRAS *Scripturas rectè interpretādi regulas tradiderunt*

- TYCONIVS *quidā, q ſcripſit olim cōtra Donatiſtas, integrū fecit lib. quē vocauit Regularū, & in 7. diuiſit regulas:*
  - PRIMAM — De *Domino noſtro Ieſu Chriſto & eius corpore.*
  - SECVNDAM — De *Corpore Domini bipartito.*
  - TERTIAM — De *Promiſſis et lege.*
  - QVARTAM — De *Specie & genere.*
  - QVINTAM — De *Temporibus.*
  - SEXTAM — De *Recapitulatiōe.*
  - SEPTIMAM — De *Diabolo et eius corpore.*
  - *Explicationem iſtarum Regularum, nè totiès eadem repetere neceſſe ſit, ſtudioſus lector ipſe videre poterit apud*
    - *Gloſſā in Prologo Bibliæ.*
    - *Pagninū in ſua Iſagoge ad S. literas.*
    - *Ioan. Driedonē De Scriptura Eccleſiaſt. lib. 3. cap. 3.*
    - *Auguſtin. lib. 3. De Doctrina Chriſtiana ca. 30. Vbì eas nec quidem inutiles, non tamē per omnia ſatisfacere putat.*
- AVGVSTINVS *in lib. 2. De doctrina Chriſtiana ca. 7. ponit 7. gradus, quibus ad veram quiſq; ſapientiam peruenire queat: Quorum*
  - PRIMVS *eſt, timore Dei conuerti ad cognoſcendam eius voluntatem.*
  - SECVNDVS, *miteſcere pietate, neque contradicere diuinæ ſcripturæ.*
  - TERTIVS, *diligere Deum propter Deum, & proximum propter Deū: & illum quidem ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente diligere, proximum verò ſicut ſeipſum.*
  - QVARTVS, *per fortitudinem eſurire & ſitire iuſtitiam.*
  - QVINTVS, *conſilio miſericordiæ animam purgare tumultuantem.*
  - SEXTVS, *diligere inimicos: qua re ipſe purgatur oculus, quo Deus videri poteſt.*
  - SEPTIMVS, *ipſa eſt ſapientia, ad quam cùm pertigerit homo, pacatus ea tranquillusque perfruitur.*
- EXTANT *præterea cùm in ipſo Bibliæ Corpore, tum in antiquorum Patrum monumentis, De vera Sacras Scripturas interpretandi ratione varia hincinde præcepta, quæ ſtudioſus quiſque facilè animaduertere & colligere poterit.*
- EX *recentioribus quoquè non multò antè vir dum viueret doctiſſimus, & non abſque ſumma honoris præfatione nominandus, Pater Reuerendus D. Ioannes Hoffmeiſterus, poſt Franciſcum Ruizium Valliſoletanum, vnum in libellum complures collegit ſacras ſcripturas interpretandi veluti Canones: ex quibus exempli tantùm gratia, has generales & perbreues aſſcripſimus Regulas, ex quibus quidem, quàm vſus eiuſmodi regularum, ad ſacras ſcripturas rectè intelligendas & vtilis ſit & neceſſarius, facilè quiuis intelligat.*

REGVLA PRIMA.

SCRIPTVRA diuina nihil temerè vel fortuitò loquitur, ſed & ſyllaba & apiculus vnicus reconditum habet Theſaurum. Chryſoſt. hom. 10. in Geneſim.

REGVLA II.

HVIVS Theſauri myſteria non in legendo, ſed in intelligendo conſiſtunt. Hieron. in Epiſtola aduersùs Luciferian. circa finem.

REGVLA III.

NEQVE opùs habet diuina ſcriptura, vt intelligatur humana ſapientia, ſed reuelatione Spiritûs. Chryſoſt. in hom. 21. in Geneſim.

REGVLA IIII.

VERBA eius ſic proculdubiò ſunt intelligenda, quomodò ea Sancti intellexerũt. Auguſt. De verb. Domini Sermo. 18.

REGVLA V.

HINC nobis non niſi ad certam regulam loqui fas eſt, nè verborum licentia etiàm de rebus, quæ hîc ſignificantur, impiam gignat opinionem. Auguſt. De Ciuitat. Dei lib. 10. cap. 23.

REGVLA VI.

TERMINI enim nobis ſunt poſiti, & fundamẽta & ædificatio fidei, & Apoſtolorum traditiones, & ſcripturę ſanctæ, & ſucceſſiones doctrinæ, & vndiquaquè veritas Dei munita eſt. Epiphanius contra Melchiſedechianos. Hæreſi 55.

REGVLA VII.

QVISQVIS autem voluerit tranſgredi terminos ſanctæ Dei Eccleſiæ, & ſpem traditionis Propheticæ & Apoſtolicæ fidei ac doctrinæ, ab vno argumẽto exigui ac breuis ſermonis, vel exiguo temporis momento in Sapientiæ tranſgreſſione conſtitutus, eo deinceps ad multa vaniloquia & periculoſas opiniones, & ad inconuenientes ac peregrinas quæſtiones, & nunquàm finiendas genealogias, iuxta Apoſtoli dicta, ratiocinatio cõuertetur. Epiphan contra Dimœritas hæreſi 77.

REGVLA VIII.

SANCTAE enim ſcripturæ non temerarios & ſuperbos accuſatores, ſed diligẽtes & pios deſiderant lectores. Auguſtinus contra Adimantum cap. 3.

REGVLA IX.

LICET verò pauca ſint Domini verba, magna tamen, & non numero, ſed pondere ſunt æſtimanda: nec ideò contemnenda, quia pauca: ſed ideò quærenda, quia magna. Auguſtinus Tractat. 37. in Euangelium Ioannis.

REGVLA X.

IN ipſa porrò lectione, Dei non tantùm verba, ſed diuina etiàm facta conſiderari debent.

REGVLA XI.

DOMINI enim noſtri Ieſu Chriſti facta, non ſunt tantummodò facta, ſed ſigna. Si ergò ſunt ſigna, præter id quòd mira ſunt, aliquid profectò ſignificant. Auguſtinus Tracta. 49. in Euangelium Ioannis.

REGVLA XII

AD dicta quòd attinet: Quæcunque Deus in diuina ſcriptura dicit, ea credere oportet quòd ſunt: quomodò verò ſunt, ipſi ſoli cognitum eſt. Epiphan. contra Audianorum hęreſim 70.

REGVLA XIII.

IN vtriſque, hoc eſt, in ipſis Chriſti & dictis & factis, diuina quędam ſunt myſteria, quę nec verbis exprimere, nec mẽte cõcipere poſſumus: Superat enim diuina res & verba & ingenium noſtrum. Vndè fit, vt multa, non vt dicuntur, ſed vt rebus conuenit, intelligantur. Cyrill. in Euangelium Ioannis lib. 1. cap. 4.

REGVLA XIIII.

SVNT etiàm aliqua, quę Deus occulta eſſe voluit, & ea non ſunt ſcrutanda. Quæ autem manifeſta fecit, non ſunt neganda, nè & in illis illicitè curioſi, & in his damnabilitèr inueniamur ingrati. Ambroſius De vocatione Gentium, lib. 1. cap. 7.

REGV-

REGVLA XV.

ATQVE ſicquę humanam excedunt rationem, fide tantùm indigent. Ioannes Chryſoſto.in 1.Cor. homil.4.

REGVLA XVI.

VBICVNQVè autem Sacra ſcriptura ſparſim per diuinos libros, motus in Deo animę, ſeu humana membra deſcribit, id eſt, caput, capillos, oculos, palpebram, nares, os, labia, &c. Hæc & alia his ſimilia, non carnalitèr iuxta hiſtoriã, à rectè intelligentibus ſentienda ſunt: vt à Iudæis, & à pleriſque hæreticis carnalitèr ſapientibus, qui Deum corporeum atque localem opinantur: ſed ſpiritualitèr omnia de ea intelligenda & confitenda ſunt. Auguſtinus De eſſentia diuinitatis, non longè ab initio.

REGVLA XVII.

TVM itaque, qui vult intellectum eorum, quę in ſcripturis Propheticis ſcripta ſunt, capere, diligentèr oportet attendere vel dicentium perſonas, vel ad quos, vel de quibus ſermo fit perſonis. Orig.in cap.Rom.2.

REGVLA XVIII.

EX cauſis item dictorum aſſumenda eſt intelligentia dicendi: quia nõ ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubiectus. Hilar.lib.4.De Trinitate.

REGVLA XIX.

POST hæc cauendum eſt, nè figuratam locutionem, id eſt, tranſlatam, quaſi propriam ſequamur, aut propriam quaſi figuratam accipiamus. Auguſt.lib.3. De Doctrina Chriſtiana capit.5.& 10.

REGVLA XX.

QVIDQVID in ſermone diuino neque ad morum honeſtatem, id eſt, ad diligẽdum Deũ & proximum, neq; ad fidei veritatem, id eſt, agnoſcendum Deum & proximum propriè referri poteſt, figuratum eſſe cognoſcas. Auguſtinus ibidèm cap.10.

REGVLA XXI.

SI quæ porrò ſunt dubia, per ea quæ certa ſunt, interpretari debent. Lyran.in Iudic.2. In verbo, Igitur non ego pecco.

REGVLA XXII.

FACILIVS nanque in ſcripturis quod quæritur, agnoſcitur, ſi ex pluribus locis, quæ de eadem re ſcripta ſunt, proferantur. Origenes in Numer. Homil.19.

REGVLA XXIII.

VNDE rectè monet Auguſtinus, inhærendum eſſe his quæ in ſcripturis ſunt apertiſſima, vt ex his reuelentur obſcura, aut ſi mens nondùm eſt idonea, quæ poſſit ea vel demõſtrata cernere, vel abſtruſa inueſtigare, ſinè vlla hæſitatione credantur. Auguſtinus De peccator.merit.lib.3.cap.4.

REGVLA XXIIII.

SIC etiàm ſecundùm ea quæ ſcripta ſunt, tractare debemus & ea quæ non ſcripta ſunt. Origenes in Matthæi cap.22.tractatu 23.

REGVLA XXV.

NAM & Apoſtoli etſi omnia intelligerent, pauca tamen expoſuerunt, vt ad eaſdem regulas, cętera poſteris intelligenda relinquerent. Auguſt. contra Adimantum cap.12.

REGVLA XXVI.

QVA in re nos quidem non verborum ſeriem, ſed rerum pondus examinare debemus. Ambroſ.lib.8.in Luc.cap.18.

REGVLA XXVII.

QVOTIES ergò ſcripturę diuinæ vtendum fuerit teſtimonijs, ſenſum magìs ex ea capiemus, quàm verba. Quod in euangelijs frequentèr factum inuenitur. Origen. Rom. 3.

REGVLA XXVIII.

QVANDO enim de re conſtat, non opùs eſt certare de nomine. Auguſtinus De origine animæ, Ad Hieronymum epiſt.28.

REGVLA XXIX.

AD vtrunq;, hoc eſt, tam ad rerum, quàm verborum cognitionem pertinet, quandò locũ

VT HOMINVM ACCIDAT VITIO, QVOD OBſcura interdùm ſacra ſit ſcriptura. TAB. 58.

OMNI QVIDEM *vitiorum genere. Nam ſi cor, quo creditur ad iuſtitiã, ipſum vel vitijs diffluat, vel ſecularibus curis nubilum, vel carnis implicatum fuerit ſordibus, quid (quæſo) mirum eſt, ſi quæ ſunt ſpiritûs non intelligat homo carnalis? Caſſian. lib. 5. De inſtitut. cœnobior. cap. 34. Pulchritudo enim diuinæ veritatis, vt in præfatione theſauri ſui pulchrè dixit beatus Cyrillus, ſic latet, vt ſolùm integro animo & ſyncerè inquirentibus pateat.*

EX PARTE *legentiũ ſanctas ſcripturas, duobus modis accidit obſcuritas:*

INPRIMIS *verò faſtu & vana propriæ prudentiæ perſuaſione. Inter omnia enim vitia, quibus animus humanus plerunquè obfuſcari, & à vero abſtrahi ſolet, non eſt ferè vllum, quod in Theologiæ ſtudioſo æquè ſit graue, aut pernicioſum, quàm turpiſſima illa elatio animi & ſuperbia, nõ Deo tantùm inimica, ſed hominibus etiàm odioſa. Nihil enim prorsùs habet ſpiritus diuinus cum ea, quæ inflat, ſapientia commune. Nec vnquàm ſe Chriſtus hominibus patefecit elatis, niſi vel ad terrorem, vel ad confuſionem: humilibus autem ad gratiam & conſolationem perſæpè. DEVS namque ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Atque hinc ſanè illud eſt, quòd Saluator noſter ipſe Patri ſuo cæleſti tanto triumpho tantas aliquãdò egit gratias, quòd diuini verbi ſui myſteria à ſeculi huius abſcondiſſet ſapientibus, & ea ſuis tam benignè reuelâſſet paruulis. Matthæi 11.*

EPILOGVS.

De obſcuritate ſcripturarum, ex Gregorio.

NEC *igitur clauſa eſt, vt paueſci debeat: nec ſic patet, vt vileſcat: Sed vſu faſtidium tollit, vt tanto plùs diligatur, quanto amplius meditatur. Gregorius in Moralib. libr. 20. capite 1.*

DE OCTA-

DE OCTAVA QVAESTIONE, AN ITA diſſicilis Sacræ Scripturæ ſit cognitio, vt à paucis poſſit aſſequi. TABVLA 59.

NON MINVS NEceſſaria eſt huius quàm prioris quæſtiõis diſcuſſio. Nam etſi clauſa non eſt ſacra ſcriptura, ſi tamen ità difficilis eius ſit cognitio, vt à paucis poſſit aſſequi, idem penè erit àc ſi omninò eſſet clauſa. Variæ autem ſunt hac de re ſententiæ:

NONnulli enim ea, de qua diximus, obſcuritate deterriti, de Sacrarum literarum difficultate priùs conqueri, ac ſæpè etiàm animũ deſpondere incipiunt, quàm vllum fecerint periculum.

ALII contrà tam facilem ſibi ſomniant Sacræ ſcripturæ cognitionem, vt priſtina eius explicãdæ perdiſcendæque ratione penitùs exploſa, vi quadam temeraria, & illotis (quod aiunt) manibus, in hæc Sacra prorumpentes, liberam omnibus velint eſſe interpretationem eorum, quæ hîc diuinitùs ſunt tradita, ac circulatorum more alios, quod ignorant ipſi, docere priùs, quàm diſcere, præſumant.

QVERELA D. HIERONYMI CONTRA eos, qui vano facilitatis prętextu, nimiùm Sacris abutuntur literis.

AGRICOLAE, inquit, cæmentarij, fabri metallorum, lignorum cæſores, lanarij quoquè & fullones, & cæteri qui variam ſupellectilẽ, & vilia opuſcula fabricantur, abſque Doctore, eſſe non poſſunt quod cupiunt. Quod Medicorum eſt, promittunt Medici: tractant fabrilia fabri. Sola Scripturarum ars eſt, quam ſibi paſſim omnes vendicãt. Hanc garrula anus, hanc delirus ſenex, hanc ſophiſta verboſus, hanc vniuerſi præſumunt, lacerant, docent, antequàm diſcant. Alij adducto ſupercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de Sacris literis philoſophantur. Alij diſcunt, proh pudor, à fœminis, quod viros doceant. Et nè parùm hoc ſit, quadam facilitate verborum, immò audacia, ediſſerũt alijs, quod ipſi non intelligunt. Taceo de meî ſimilibus, qui ſi fortè ad ſcripturas ſanctas poſt ſeculares literas venerint, & ſermone compoſito aurem populi mulſerint, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant: nec ſcire dignantur, quid prophetæ, quid Apoſtoli ſenſerint. Sed ad ſenſum ſuum incongrua aptant teſtimonia. Quaſi grande ſit, & non vitioſiſſimum docendi genus, deprauare ſententias, & ad voluntatem ſuam Scripturam trahere repugnantẽ. Hieron. in Prologo Bibliæ, cap. 6. ad Paulinum.

QVAE VERA SIT HAC DE RE THEOLOgorum ſententia. TAB. 60.

MEDIA AVTEM INTER *iſta duo veluti extrema ſententia, D. eſt Auguſtini, in epiſtola ad Voluſian. Vbi literas ſacras*

- N o n *quidem vſqueadeò difficiles eſſe, quin ex ijs ſtudio & diligentia tantum quiſque poſſit aſſequi, quantum ei ad ſalutem vtile ſit atque neceſſarium:*
- *Ità* TAMEN *eſſe, vt re vera ſunt, ſublimes cenſuit, quod homini etiàm ſolerti, ad eas probè perdiſcendas, vix integram ætatem ſufficere exiſtimârit.*

VERBA IPSIVS AVGVSTINI, EX QVIBVS diſtinctio iſta deſumpta eſt.

TANTA eſt, inquit profunditas Chriſtianarum literarum, vt in eis quotidiè proficerē, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia vſq; ad decrepitam ſenectutem, maximo ocio, ſummo ſtudio, meliore ingenio conarer addiſcere: non quòd ad ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti, tanta in eis perueniatur difficultate: ſed quòd cùm quis ibi fidem tenuerit, ſinè qua piè rectèq; non creditur, tam multa, tamque multiplicibus myſteriorum vmbraculis opaca, intelligenda proficientibus reſtant: tantaque non ſolùm in verbis, quibus iſta dicta ſunt, ſed etiàm in rebus quæ intelligendæ ſunt, latet altitudo ſapientiæ, vt annoſiſſimis, acutiſſimis, flagrantiſſimis cupiditate diſcendi hoc contingat, quod eadem ſcriptura quodam loco habet: cùm CONSVMMAVERIT HOMO, TVNC INCIPIET, Ecci 18.

QVIBVS REBVS SACRAE SCRIPTVRAE cognitio, non facilis tantùm, ſed plana etiàm fieri queat & iucunda. TABVLA 61.

FACILIS FIT *ſacræ ſcripturæ cognitio tribus ferè modis:*

- IVSTA *& idonea interpretatione*
  - *Rerum*
  - *&*
  - *Verborum.*
- STVDIO *atque diligentia, quæ conſiſtit in*
  - *Lectione,*
  - *Meditatione,*
  - *Oratione,*
  - *Exercitatione.*
- ORDINE *doctrinæ, ſeu via docendi diſcendique ratione quadam atque Methodo.*

DE IN-

DE INTERPRETATIONE SCRIPTVRARVM.

TABVLA 62.

QVAE DE INTERPRETATIONE *ſcripturæ ſanctæ quæri plerunquè ſolent, referri poßunt ferè omnia, ad hæc potißimùm capita quinque,*

- AN SIT *licita.*
- EX QVIBVS *cauſis fuerit introducta.*
- QVOTVPLEX *ſit eius ratio atque differentia.*
- QVIS *harum differentiarum vſus.*
- AD QVOS *interpretandæ ſcripturæ ſanctæ ius pertineat & authoritas.*
- ET QVIS *in ſacris ſcripturis rectè interpretandis ſeruãdus ſit mos.*

AN SIT LICITA SCRIPTVRAE interpretatio. TAB. 63.

LICITA EST: QVIA SCRIPTVM *legimus*

- ISAIAE 57. *Viam facite, præbete iter, declinate de ſemita, & auferte offendicula de via populi mei.*
- ECCLESIASTICI 24. *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.*
- LVCAE 3. *Parate viam Dñi, rectas facite ſemitas eius.*
- EPHES. 4. *Ob id enim Dominus, præter Apoſtolos, Prophetas & Euangeliſtas, quoſdam dedit etiàm Doctores, vt hi ſacros illorum libros interpretarentur.*
- 1. COR. 12. *Alij per ſpiritum datur prophetia, alij interpretatio ſermonum.*
- 1. COR. 14. *Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent, &c. Interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant.*

EX QVIBVS CAVSIS ORTA SIT, SCRIPTVRAS interpretandi neceſſitas. TAB. 64.

NON Tantùm licita, ſed etiàm neceſſaria eſt ſcripturarum interpretatio, tũ propter

- MVLTIPLICEM *ſcripturæ ſenſum: Nam vt D. Paulus in 1. ad Hebræ. teſtatur cap. Multifariàm multiſq; modis locutus eſt DEVS*
  - PATRIBVS *olim in Prophetis,*
  - NOBIS *in nouiſſimis dieb⁹ in filio.*
    - *Per*
      - *Parabolas,*
      - *Figuras,*
      - *Ænigmata,*
      - *Tropos.*
        - Quibus plena eſt ſacra ſcriptura. Epiphã. cõ. Orig. hær. 64.
- HAERESES VITÃDAS: *quam cauſam introducendæ interpretationis, præcipuam fuiſſe, teſtantur antiquiſſimi authores.*
  - AVGVSTINVS *in tractatu ſuper Ioannem 18. Neque enim, inquit, natæ ſunt hæreſes, & quædam dogmata peruerſitatis, illaqueantia animas & in profundum præcipitantia, niſi dum ſcripturæ bonæ intelliguntur non benè: & quod in eis non benè intelligitur, etiàm temerè & audacter aſſeritur.*
  - VINCENTIVS LIRINENSIS *aduerſùs hæreſes in princip. vbi tali vtitur præoccupatione: Sed forſitan, inquit, requirat aliquis: Cùm ſit perfectus ſcripturarũ Canon, ſibique ad omnia ſatis ſuperque ſufficiat, quid opus eſt, vt ei eccleſiaſticæ intelligentiæ iungatur authoritas? Quia videlicet ſcripturam ſacram pro ipſa ſui altitudine non vno eodemque ſenſu vniuerſi accipiunt: ſed eiuſdem eloquia alitèr atque alitèr alius atque alius interpretatur, vt penè quot homines ſunt, tot illinc ſententiæ ẽrui poſſe videantur. Alitèr nanque illam Nouatianus, alitèr Sabellius, alitèr Donatus exponit: alitèr Arrius, Eunomius, Macedonius: alitèr Photinus, Apollinaris, Priſcillianus: alitèr Iouinianus, Pelagius, Cæleſtius: alitèr poſtremò Neſtorius: Atque idcircò multùm neceſſè eſt propter tantos tam varij erroris anfractus, vt propheticæ & apoſtolicæ interpretationis linea, ſecundùm eccleſiaſtici & catholici ſenſus normam dirigatur. Ibidèm.*

QVOTV-

QVOTVPLEX SIT SCRIPTVRAE SENſus. TABVLA 65.

DVPLEX EST *Scripturarū ſignificatio,*

- VNA *verborum*
  - PROPRIA, *quandò ſic accipiuntur verba, vt ſonant, veluti ſi dictio fermentum accipiatur pro temperamento, quo miſcetur panis, vt eo fiat ſapidior.*
  - TRANSLATA, *quandò in alium transferuntur ſenſum, vt cùm vox eadem, ſcilicet fermentum, accipitur pro doctrina aut ſana, Matth.13. aut falſa, vt Matth.16. Cauete à fermento phariſæorum &c.*
- ALTERA *rerū. Habet enim hoc Sacra ſcriptura præ cæteris humanæ philoſophiæ ſcriptis peculiare, quòd non, vt in alijs diſciplinis, verba tantùm ſuas habeant tam proprias, quàm figuratas ſignificationes, ſed ipſæ etiam res, per voces indicatæ, adhuc aliud & maius quidpiam ſignificent. Vt in eo quod Saluator noſter de ſua dixit perſona Ioan.15. Ego ſum vitis vera, & Pater meus agricola eſt, vos palmites &c. Vbi dictiones, vitis, agricola, palmites: Perſonam Chriſti, Dei Patris, & Apoſtolorum, atque adeò fidelis cuiuſuis ſtatum ſignificant.*

DE VARIIS INTERPRETATIONVM SPEciebus. TABVLA 66.

INTERPRE-*tationis ſpecies ponunt alij*

- DVAS, *iuxta communem interpretationis Diuiſionem.*
- TRES, *vt*
  - D. HIERON. *ad Hedibiam quæſt.12.*
  - S. HVGO *Victori. in lib.3. de clauſtro animæ cap.8.*
- QVATVOR, *vt D. Auguſt. duobus in locis.*

DE PRIMA INTERPRETATIONIS DIuiſione. TABVLA 67.

VT SCRIPTV-*ræ ſenſus alius verborū eſt, & alius rerū, ita etiam interpretatio eiuſdē alia*

- HISTORICA *eſt verborum, qua primariæ vocum inueſtigantur ſignificationes, & ob id communitèr literalis dicitur ſeu Grammatica, vt exempli gratia, vox illa Hieruſalem, iuxta grammaticam interpretationem, ciuitatem ſignificat, olim in Iudæa Metropolitanam.*
- MYSTICA *rerū, hoc eſt, Spiritualis, qua ſingularū non tantùm vocū, ſed rerum etiam ſignatarū, inquiruntur ſignificationes: & eſt triplex.*
  - ALLEGORICA, *cùm facta vel ſentētiæ alijs rebus ſimilitudinem habentibus accōmodantur: & ſic Hieruſalem Eccleſiam ſignificat militantem, vt in Apocalyp. cap.21. Vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalem.*
  - TROPOLOGICA, *ſiue moralis, quādò ex verbis colliguntur actiones ſeu officia hominis Chriſtiani, quid vnumquemque agere vel non agere deceat. Qua ratione Hieruſalem ponitur pro anima fideli. Vndè Eſa.52. dicitur: Conſurge &c. induere veſtimentis gloriæ tuæ Hieruſalem.*
  - ANAGOGICA, *qua præter verborum ſignificationē elicitur aliquid, quod ad cæleſtem pertinet conuerſationem, & hoc pacto Hieruſalem accipitur pro Eccleſia triumphante, vt Galat.4. Illa quæ ſurſùm eſt Hieruſalē, libera eſt, q̃ eſt mater noſtra. Lyra prol.1. in bibl.*

DE SECVNDA INTERPRETATIONIS Diuiſione. TABVLA 68.

SECVNDO modo interpretatio diuiditur ſecundum

- D. HIERONYMVM ad Hedibiã, in hæc verba: Triplex in corde noſtro deſcriptio & regula ſcripturarum eſt,
  - PRIMA, vt intelligamus eas iuxta hiſtoriam, in qua eorũ quæ ſcripta ſunt, ordo ſeruatur.
  - SECVNDA, iuxta tropologiam, in qua de litera ad maiora conſurgimus, & quidquid in priori paulò carnalitèr factum eſt, iuxta moralem interpretamur locum, & ad animæ noſtræ emolumentum conuertimus.
  - TERTIA, iuxta intelligentiam Spiritualem, in qua Spirituali theoria, ad ſublimiora tranſimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine et cæleſtibus diſputamus, vt præſentis vitæ meditatio, vmbra futuræ ſit beatitudinis.
- S. HVGONEM De S. Victore in d. lib. 3. De clauſtro animæ, vbi ait, In refectorio Sacræ Scripturæ tres ſunt menſæ:
  - Hiſtorialis,
  - Myſtica,
  - Moralis.

QVIBVS REBVS HAE TRES INTER SE conueniant aut diſcrepent menſæ. TABVLA 69.

MENSAE prędictæ ſiue interpretationes ſcripturarum, partim

- CONVENIVNT ſcopo. Nam vt ſuper Pſal. dicit Caſſiodor. Quidqd in tota ſcriptura vel
  - Docetur, / Præcipitur, / Promittitur, — eſt — Veritas, / Bonitas, / Felicitas. — Nam Deus eſt — Veritas / Bonitas / Felicitas — fini — Fallacia: / Malitia. / Miſeria.
- DIFFERũt ſecũdum eundẽ Hugonẽ in d. li. de clauſtro animæ, quatuor modis:
  - PRIMO Menſa Prima / Secunda / Tertia — Competit — Simplicibus, / Doctoribus. / Vtriſque.
  - SECVNDO in menſa Prima / Secunda / Tertia — Cibus eſt — Groſſior. / Subtilior. / Dulcior.
  - TERTIO menſa Prima / Secunda / Tertia — Continet ſaporem — Exemplorum. / Myſteriorum. / Morum.
  - QVARTO menſa Prima / Secunda / Tertia — Paſcit — Miraculis. / Figuris. / Verbis.

DE TER-

DE TERTIA INTERPRETATIONIS Partitione.

TABVLA 70.

QVADRVplicem S. ſcripturæ interpretandæ rationem ponit Auguſtinus duobus in locis:

- **AD LONgum in libro de vtilitate credendi, ca. 3.**
  - PRIMA eſt ſecundùm hiſtoriam, cùm videlicet docetur, quid ſcriptum aut quid geſtum ſit, quid non geſtum, ſed tantummodò ſcriptum, quaſi geſtum ſit: Velutì cum Chriſtus Matth. 12. citat ex 1. Samuel. 21. quòd Dauid comederit panes ꝓpoſitionis.
  - SECVNDA eſt, ſecundùm αἰτιολογίαν, cùm oſtenditur, qua de cauſa aliquid dictum, vel factum ſit. Exemplũ Matt. 19. Chriſtus prohibens repudium vxoris, niſì interueniente fornicatione, prudentèr etiàm exponit cauſam, ob quam libellus repudij Iudæis anteà conceſſus fuerat: Moiſes, inquit, permiſit eum vobis propter duritiam cordis veſtri.
  - TERTIAM vocat ſecundùm ἀναλογίαν, qua vtriuſque teſtamenti congruentia oſtenditur.
  - QVARTAM ſecundùm Allegoriam, cùm docetur non ad literam accipienda eſſe, quæ ſcripta ſunt, ſed figuratè intelligenda: Quomodò 1. Cor. 10. Apoſtolus hiſtoriam Exodi notat Allegoriam fuiſſe populi Chriſtiani, & patribus omnia contigiſſe in figuris.
- **BREVIVS in lib. De Geneſi ad literam, impfect. c. 2. ſecũdùm**
  - HISTORIAM, cùm ſiue diuinitùs, ſiue humanitùs res geſta commemoratur.
  - ALLEGORIAM, cùm figuratè dicta intelliguntur.
  - ANAGOGIAM, cùm veteris & noui Teſtamentorum congruentia oſtenditur.
  - αἰτιολογίαν, cùm dictorum factorumque redduntur cauſæ.

APPENDIX.

HAEC omnia in Sacrarũ ſcripturarum lectione inprimis annotari & obſeruari debere, diligentèr is idem monet Auguſt. in lib. De vera religione cap. 50. in hæc verba: Diſtinguamus, inquit, quam fidem debeamus hiſtoriæ, quam fidem debeamus intelligentiæ, quid mandemus memoriæ, verum eſſe neſcientes, ſed credentes tamen. Et vbi ſit verum, quod non venit & tranſit, ſed ſemper eodem modo manet. Quis ſit modus interpretandæ Allegoriæ, quæ per Sapientiam dicta creditur in Spiritu ſancto: verùm à viſibilibus antiquioribus ad viſibilia recentiora eam perducere ſufficiat, An vſque ad animæ affectiones atque naturam, an vſque ad incommutabilem æternitatem: An aliæ ſignificent geſta viſibilia, aliæ motus animorum, aliæ legem æternitatis: an aliqua inueniãtur, in quibus hæc omnia inueſtiganda ſint. Et quæ ſit ſtabilis fides, ſiue hiſtorica & temporalis, ſiue ſpiritualis & æterna, ad quam omnis interpretatio authoritatis dirigenda ſit. Et quid proſit ad intelligenda & obtinenda æterna, vbi finis eſt omnium bonarum actionum, fides rerum temporalium. Et quid interſit inter Allegoriam hiſtoriæ, allegoriam facti, & allegoriã Sermonis, & allegoriam Sacramenti. Et quomodò ipſa locutio diuinarum ſcripturarum, ſecundum cuiuſque linguæ proprietatem accipienda ſit. Habet enim omnis lingua ſua quædam propria genera locutionum, quæ cùm in aliam linguam transferuntur, abſurda videntur.

QVÆ CVIVS-

QVAE CVIVSQVE SPECIEI SINT Propria. TABVLA 71.

QVAE PROpria differentiæ cuiuſque ſit natura, bifariàm conſiderari poteſt:

- PRIMÒ ipſa
  - HISTORIA
  - ALLEGORIA
  - TROPOLOGIA
  - ANAGOGIA
  - Docet
    - *Quid geſtum ſit.*
    - *Quid credas.*
    - *Quid agas.*
    - *Quò tendas.*
- SECVNDÒ *interpretatio*
  - HISTORICA
  - ALLEGORICA
  - TROPOLOGICA
  - ANAGOGICA
  - *Pertinet ad*
    - *Cognitionem.*
    - *Fidem.*
    - *Spem.*
    - *Charitatem.*

QVIS PROPRIVS ISTARVM DIFFERENtiarum ſit vſus. TABVLA 72.

VERVS PRAEDIctarũ ſpecierũ, in quas oĩs interpretandi ratio diſtributa eſt, vſus, conſiſtit in eo, vt meminerimus non omnibus omnem, ſed alijs aliam conuenire interpretandi formam, vt colligitur ex ſententia triũ Doctorum,

- EPIPHANII *contra Apoſtolicos, vbi ſic ait: Omnia verba non allegoria opùs habent, ſed prout ſe habent, accipienda ſunt: Speculatione autem indigent & ſenſu ad cognoſcendam vniuſcuiuſque propoſiti argumenti vim & facultatem.*
- D. THOMAE, *in 7. Quodlib. qui quatuor eum explicari dicit modis, aliâs*
  - *Vno,*
  - *Duobus,*
  - *Tribus,*
  - *Quatuor:*
  - *Qui in ſequenti continentur tabula.*
- AVGVSTINI *aſſerentis*
  - NEC *illis conſentiendum eſſe, qui ſolùm hiſtoriã recipiunt ſinè allegorica ſignificatione.*
  - NEC *illis, qui ſolas figuras defendunt, repudiata hiſtorica veritate. lib. 15. De Ciuitate* DEI, *cap. 27.*
  - SED *tripartita reperiri prophetarum eloquia, quorũ ſpectent aliqua ad Hieruſalem*
    - *Terrenam,*
    - *Cæleſtem,*
    - *Vtranque. lib. 17. de Ciuitat. Dei, ca. 3.*

QVAE CVIQVE MAXIME CONVENIAT interpretatio. TABVLA 73.

ID TAM EX rerũ quàm verborũ interpretandorum qualitate æſtimari debet: Nam quæ ſacris mandantur literis, omnia pertinent vel ad

- **RES GESTAS**
  - VETERIS teſtamenti,
  - CHRISTI in nouo teſtamento.
    - Et hæc admittunt oẽs interpretationis ſpecies, ſcilicet
      - Hiſtoricam, quo ad nudam facti ſeriem.
      - Allegoricam, referẽdo ea ad corpus myſticum.
      - Tropologicam, ſi illa ad actus noſtros referamus, quæ ſecũdùm Chriſtum debent regulari.
      - Anagogicam, inquantùm in ipſo Chriſto eſt nobis iter gloriæ demonſtratum.
- **ECCLESIAM** militantẽ, quæ tribus poſſunt explicari modis, Per interpretationem ſcilicet
  - Hiſtoricam,
  - Ethicam ſeu tropologicã,
  - Anagogicã.
- **TRIVMPHANTEM** Eccleſiã, quæ duplicem tantùm habent ſenſum,
  - Hiſtoricum
  - &
  - Anagogicũ.
    - Et ſic
      - Senſus literalis ſiue hiſtoricus conuenit omnibus.
      - Myſticus verò, paucis tantùm Scripturæ locis.
- PRAECEPTA Charitatis & conſilia Euangelica, quæ vnica tantùm interpretandi forma, literali videlicet ſiue hiſtorica, contenta eſſe & poſſunt & debent. Alioqui enim ſi ſingula ſingulis modis explicare quis conetur, veriùs ſe intricâſſe, quàm explicâſſe depræhendet. De his omnibus & vero allegoriarum vſu, vide tractatum pulcherrimum doctiſſimi viri D. Laurentij à Villauicentio, De formandis Sacris Concionibus, lib.3. cap.1. & de ratione ſtudij Theologici lib.2.cap.20.

AD QVOS SACRAS INTERPRETANDI LIteras Ius pertineat atque poteſtas. TABVLA 74.

HOC *Ius pertinere ad*

- **DOCTORES** *Eccleſ. Catholicæ, conſtat*
  - **AVTHORITATE**
    - SAPIENTIS *Eccleſ. 8. Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim didicerunt à Patribus ſuis, quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dare reſponſum.*
    - D. AVGVST. *lib. 1. De moribus eccleſiæ Catholicæ, c. 1. Quis enim mediocritèr ſanus, inquit, non facilè intelligat, ſcripturarum expoſitionem ab his petendam eſſe, qui earum Doctores ſe eſſe profitentur: fieriq́ poſſe, immò id ſempèr accidere, vt multa indoctis videantur abſurda, quæ cùm à Doctoribus exponũtur, eo laudanda videantur elatiùs, quo abiectiùs aſpernanda videbantur: & eo accipiantur aperta dulciùs, quo clauſa difficiliùs aperiebantur?*
  - **RATIONE**
    - PRIMVM, *Quia nulla patet via conuincendi hæreticum, ſi cuiq́ liceat ſacram ſcripturam pro ſuo arbitrio interpretari.*
    - DEINDÈ, *antiquos ſapientes fuiſſe nemo negat: eccleſiæ fuiſſe magiſtros, certò conſtat: à Deo fuiſſe eccleſiæ datos, Chriſti erga eccleſiam prouidentia manifeſtat: datos eſſe, vt Apoſtolorũ, Prophetarum, Euangeliſtarumq́ oracula exponerent, Paulus innuit Ephe. 4. Ab vno Paſtore tam multos, atq́ diuerſis & locis & temporibus fuiſſe deſtinatos, ſententiæ vnitas & concordia monſtrat. Canus lib. 7. de locis Theolog. cap. 3.*
    - IAM, *vt rectè is infert ibidèm, ſi ſancti oẽs, dũ illas interpretarentur, errârunt: Deo authore errat eccleſia, cùm Doctores ſibi à Chriſto datos ſequeretur, & in ſacrorum Codicum intelligentia, eorum veſtigijs inſiſteret.*
- **ECCLESIAM** *ipſam Catholicam, probatur*
  - TESTIMONIO *Chriſti, quo ipſe nobis Doctorum ſentẽtijs inter ſe diſcrepantibus, (quod Alphonſus de Caſtro lib. 1. aduerſùs hær. ca. 4. etiàm ſanctis poſſe contingere affirmat) atque in omnibus adeò motis De ſcriptura ſancta controuerſijs, ad Eccleſiæ iudicium recurrendum eſſe, tam ſedulò monet atq́ pcipit.*
  - RATIONE *euidentiſſima: qua enim lege credimus eccleſiæ dicenti, hanc vel illam ſcripturam eſſe diuinã: eadem lege nos credere conuenit, eidem dicenti, hunc aut illum eſſe ſenſum Sacræ ſcripturæ verum. Vide Auguſtinum contra Epiſtolam Manichæi, quam Fundamenti vocant, cap. 5.*
  - AVTHORITATE *Patrum, quorũ hîc duos tantùm teſtes, vt omni exceptiõe maiores, itàetiã validiſſimos adduxiſſe ſufficiat, Videlicet*
    - *Origenẽ in Proœm. lib. 1. Peri Archon: Illa ſola credenda eſt veritas, quæ in nullo ab Eccleſiaſtica traditione diſcordat.*
    - *Auguſtinũ*
      - *Ad Emeritũ contra Donatiſ. Epiſt. 164. Hoc, inqt, obſeruãdũ eſt, quod obſeruat Eccleſia Dei.*
      - *Epiſtola 59. ad Quæſt. Paulin. In ſcripturis ſanctis interpretãdis, etſi multa dici poſſint, q̃ improbanda non ſunt, tamen in his eligendum, quod omnis vel penè omnis frequentat Eccle. quæſt. 5.*

QVIS OPTI-

QVIS OPTIMVS SIT SACRAS SCRIPTVras interpretandi modus. TABVLA 75.

SACRAS *Scripturas rectè interpretādi regulas tradiderunt*

- TYCONIus *quidā, q̄ ſcripſit olim cōtra Donatiſtas, integrū fecit lib. quē vocant Regularū, & in 7. diuiſit regulas:*
  - PRIMAM
  - SECVNDAM
  - TERTIAM
  - QVARTAM
  - QVINTAM
  - SEXTAM
  - SEPTIMAM
  - De
    - *Domino noſtro Ieſu Chriſto & eius corpore.*
    - *Corpore Domini bipartito.*
    - *Promiſſis et lege.*
    - *Specie & genere.*
    - *Temporibus.*
    - *Recapitulatiōe.*
    - *Diabolo et eius corpore.*
  - *Explicationem iſtarum Regularum, nè totiès eadem repetere neceſſe ſit, ſtudioſus lector ipſe videre poterit apud*
    - *Gloſſā in Prologo Bibliæ.*
    - *Pagninū in ſua Iſagoge ad S. literas.*
    - *Ioan. Driedonē De Scriptura Eccleſiaſt. lib. 3. cap. 3.*
    - *Auguſtin. lib. 3. De Doctrina Chriſtiana ca. 30. Vbì eas nec quidem inutiles, non tamē per omnia ſatisfacere putat.*
- AVGVSTINVS *in lib. 2. De doctrina Chriſtiana ca. 7. ponit 7. gradus, quibus ad verum quiſq; ſapientiam peruenire queat: Quorum*
  - PRIMVS *eſt, timore Dei conuerti ad cognoſcendam eius voluntatem.*
  - SECVNDVS, *miteſcere pietate, neque contradicere diuinæ ſcripturæ.*
  - TERTIVS, *diligere Deum propter Deum, & proximum propter Deū: & illum quidem ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente diligere, proximum verò ſicut ſeipſum.*
  - QVARTVS, *per fortitudinem eſurire & ſitire iuſtitiam.*
  - QVINTVS, *conſilio miſericordiæ animam purgare tumultuantem.*
  - SEXTVS, *diligere inimicos: qua re ipſe purgatur oculus, quo Deus videri poteſt.*
  - SEPTIMVS, *ipſa eſt ſapientia, ad quam cùm pertigerit homo, pacatus ea tranquillusque perfruitur.*
- EXTANT *prætereà cùm in ipſo Bibliæ Corpore, tum in antiquorum Patrum monumentis, De vera Sacras Scripturas interpretandi ratione varia hincindè præcepta, quæ ſtudioſus quiſque facilè animaduertere & colligere poterit.*
- EX *recentioribus quoquè non multò antè vir dum viueret doctiſſimus, & non abſque ſumma honoris præfatione nominandus, Pater Reuerendus D. Ioannes Hoffmeiſterus, poſt Franciſcum Ruitzium Valliſoletanum, vnum in libellum complures collegit ſacras ſcripturas interpretandi veluti Canones: ex quibus exempli tantùm gratia, has generales & perbreues aſſcripſimus Regulas, ex quibus quidem, quàm vſus eiuſmodi regularum, ad ſacras ſcripturas rectè intelligendas & vtilis ſit & neceſſarius, facilè quiuis intelligat.*

REGVLA PRIMA.

SCRIPTVRA diuina nihil temerè vel fortuitò loquitur, ſed & ſyllaba & apiculus vnicus reconditum habet Theſaurum. Chryſoſt. hom. 10. in Geneſim.

REGVLA II.

HVIVS Theſauri myſteria non in legendo, ſed in intelligendo conſiſtunt. Hieron. in Epiſtola aduersùs Luciferian. circa finem.

REGVLA III.

NEQVE opùs habet diuina ſcriptura, vt intelligatur humana ſapientia, ſed reuelatione Spiritûs. Chryſoſt. in hom. 21. in Geneſim.

REGVLA IIII.

VERBA eius ſic proculdubiò ſunt intelligenda, quomodò ea Sancti intellexerūt. Auguſt. De verb. Domini Sermo. 18.

REGVLA V.

HINC nobis non niſi ad certam regulam loqui fas eſt, nè verborum licentia etiàm de rebus, quæ hìc ſignificantur, impiam gignat opinionem. Auguſt. De Ciuitat. Dei lib. 10. cap. 23.

REGVLA VI.

TERMINI enim nobis ſunt poſiti, & fundamēta & ædificatio fidei, & Apoſtolorum traditiones, & ſcripturę ſanctæ, & ſucceſſiones doctrinæ, & vndiquaquè veritas Dei munita eſt. Epiphanius contra Melchiſedechianos. Hæreſi 55.

REGVLA VII.

QVISQVIS autem voluerit tranſgredi terminos ſanctæ Dei Eccleſiæ, & ſpem traditionis Propheticæ & Apoſtolicæ fidei ac doctrinæ, ab vno argumēto exigui ac breuis ſermonis, vel exiguo temporis momento in Sapientiæ tranſgreſſione conſtitutus, eo decæterò ad multa vaniloquia & periculoſas opiniones, & ad inconuenientes ac peregrinas quæſtiones, & nunquàm finiendas genealogias, iuxta Apoſtoli dicta, ratiocinatio cōuertetur. Epiphan contra Dimœritas hæreſi 77.

REGVLA VIII.

SANCTAE enim ſcripturæ non temerarios & ſuperbos accuſatores, ſed diligētes & pios deſiderant lectores. Auguſtinus contra Adimantum cap. 3.

REGVLA IX.

LICET verò pauca ſint Domini verba, magna tamen, & non numero, ſed pondere ſunt æſtimanda: nec ideò contemnenda, quia pauca: ſed ideò quærenda, quia magna. Auguſtinus Tractat. 37. in Euangelium Ioannis.

REGVLA X.

IN ipſa porrò lectione, Dei non tantùm verba, ſed diuina etiàm facta conſiderari debent.

REGVLA XI.

DOMINI enim noſtri Ieſu Chriſti facta, non ſunt tantummodò facta, ſed ſigna. Si ergò ſunt ſigna, præter id quòd mira ſunt, aliquid profectò ſignificant. Auguſtinus Tracta. 49. in Euangelium Ioannis.

REGVLA XII

AD dicta quòd attinet: Quæcunque Deus in diuina ſcriptura dicit, ea credere oportet quòd ſunt: quomodò verò ſunt, ipſi ſoli cognitum eſt. Epiphan. contra Audianorum hęreſim 70.

REGVLA XIII.

IN vtriſque, hoc eſt, in ipſis Chriſti & dictis & factis, diuina quędam ſunt myſteria, quę nec verbis exprimere, nec mēte cōcipere poſſumus: Superat enim diuina res & verba & ingenium noſtrum. Vndè fit, vt multa, non vt dicuntur, ſed vt rebus conuenit, intelligantur. Cyrill. in Euangelium Ioannis lib. 1. cap. 4.

REGVLA XIIII.

SVNT etiàm aliqua, quę Deus occulta eſſe voluit, & ea non ſunt ſcrutanda. Quæ autem manifeſta fecit, non ſunt neganda, nè & in illis illicitè curioſi, & in his damnabilitèr inueniamur ingrati. Ambroſius De vocatione Gentium, lib. 1. cap. 7.

REGVLA XV.

ATQVE ſicque humanam excedunt rationem, fide tantùm indigent. Ioannes Chryſoſto.in 1.Cor. homil.4.

REGVLA XVI.

VBICVNQVÈ autem Sacra ſcriptura ſparsìm per diuinos libros, motus in Deo animę, ſeu humana membra deſcribit, id eſt, caput, capillos, oculos, palpebram, nares, os, labia, &c. Hæc & alia his ſimilia, non carnalitèr iuxta hiſtoriā, à rectè intelligentibus ſentienda ſunt: vt à Iudæis, & à pleriſque hæreticis carnalitèr ſapientibus, qui Deum corporeum atque localem opinantur: ſed ſpiritualitèr omnia de ea intelligenda & conſitenda ſunt. Auguſtinus De eſſentia diuinitatis, non longè ab initio.

REGVLA XVII.

TVM itaque, qui vult intellectum eorum, quę in ſcripturis Propheticis ſcripta ſunt, capere, diligentèr oportet attendere vel dicentium perſonas, vel ad quos, vel de quibus ſermo fit perſonis. Orig. in cap. Rom. 2.

REGVLA XVIII.

EX cauſis itemi dictorum aſſumenda eſt intelligentia dicendi: quia nō ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubiectus. Hilar. lib. 4. De Trinitate.

REGVLA XIX.

POST hæc cauendum eſt, nè figuratam locutionem, id eſt, tranſlatam, quaſi propriam ſequamur, aut propriam quaſi figuratam accipiamus. Auguſt. lib. 3. De Doctrina Chriſtiana capit. 5. & 10.

REGVLA XX.

QVIDQVID in ſermone diuino neque ad morum honeſtatem, id eſt, ad diligēdum Deū & proximum, neq; ad fidei veritatem, id eſt, agnoſcendum Deum & proximum propriè referri poteſt, figuratum eſſe cognoſcas. Auguſtinus ibidèm cap. 10.

REGVLA XXI.

SI quæ porrò ſunt dubia, per ea quæ certa ſunt, interpretari debent. Lyran. in Iudic. 2. In verbo, Igitur non ego pecco.

REGVLA XXII.

FACILIVS nanque in ſcripturis quod quæritur, agnoſcitur, ſi ex pluribus locis, quæ de eadem re ſcripta ſunt, proferantur. Origenes in Numer. Homil. 19.

REGVLA XXIII.

VNDE rectè monet Auguſtinus, inhærendum eſſe his quæ in ſcripturis ſunt apertiſſima, vt ex his reuelentur obſcura, aut ſi mens nondùm eſt idonea, quæ poſſit ea vel demōſtrata cernere, vel abſtruſa inueſtigare, ſinè vlla hæſitatione credantur. Auguſtinus De peccator. merit. lib. 3. cap. 4.

REGVLA XXIIII.

SIC etiàm ſecundùm ea quæ ſcripta ſunt, tractare debemus & ea quæ non ſcripta ſunt. Origenes in Matthæi cap. 22. tractatu 23.

REGVLA XXV.

NAM & Apoſtoli etſi omnia intelligerent, pauca tamen expoſuerunt, vt ad eaſdem regulas, cętera poſteris intelligenda relinquerent. Auguſt. contra Adimantum cap. 12.

REGVLA XXVI.

QVIA in re nos quidem non verborum ſeriem, ſed rerum pondus examinare debemus. Ambroſ. lib. 8. in Luc. cap. 18.

REGVLA XXVII.

QVOTIES ergò ſcripturę diuinæ vtendum fuerit teſtimonijs, ſenſum magìs ex ea capiemus, quàm verba. Quod in euangelijs frequentèr factum inuenitur. Origen. Rom. 3.

REGVLA XXVIII.

QVANDO enim de re conſtat, non opùs eſt certare de nomine. Auguſtinus De origine animæ, Ad Hieronymum epiſt. 28.

REGVLA XXIX.

AD vtrunq;, hoc eſt, tam ad rerum, quàm verborum cognitionem pertinet, quandò locū

VT HOMINVM ACCIDAT VITIO, QVOD OBſcura interdùm ſacra ſit ſcriptura. TAB. 58.

EX PARTE *legentiũ ſanctas ſcripturas, duobus modis accidit obſcuritas:*

OMNI QVIDEM *vitiorum genere. Nam ſi cor, quo creditur ad iuſtitiã, ipſum vel vitijs diffluat, vel ſecularibus curis nubilum, vel carnis implicatum fuerit ſordibus, quid (quæſo) mirum eſt, ſi quæ ſunt ſpiritûs non intelligat homo carnalis? Caßian. lib. 5. De inſtitut. cænobior. cap. 34. Pulchritudo enim diuinæ veritatis, vt in præfatione theſauri ſui pulchrè dixit beatus Cyrillus, ſic latet, vt ſolũ integro animo & ſyncerè inquirentibus pateat.*

INPRIMÌS *verò faſtu & vana propriæ prudentiæ perſuaſione. Inter omnia enim vitia, quibus animus humanus plerunquè obfuſcari, & à vero abſtrahi ſolet, non eſt ferè vllum, quod in Theologiæ ſtudioſo æquè ſit graue, aut perniciosum, quàm turpißima illa elatio animi & ſuperbia, nõ Deo tantùm inimica, ſed hominibus etiàm odioſa. Nihil enim prorsùs habet ſpiritus diuinus cum ea, quæ inflat, ſapientia commune. Nec vnquàm ſe Chriſtus hominibus patefecit elatis, niſi vel ad terrorem, vel ad confuſionem: humilibus autem ad gratiam & conſolationem perſæpè. DEVS nanque ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Atque hinc ſanè illud eſt, quòd Saluator noſter ipſe Patri ſuo cæleſti tanto triumpho tantas aliquãdò egit gratias, quòd diuini verbi ſui myſteria à ſeculi huius abſcondiſſet ſapientibus, & ea ſuis tam benignè reuelâſſet paruulis. Matthæi 11.*

EPILOGVS.

De obſcuritate ſcripturarum, ex Gregorio.

NEC *igitur clauſa eſt, vt paueſci debeat: nec ſic patet, vt vileſcat: Sed vſu faſtidium tollit, vt tanto plùs diligatur, quanto ampliùs meditatur. Gregorius in Moralib. libr. 20. capite 1.*

DE OCTAVA QVAESTIONE, AN ITA difficilis Sacræ Scripturæ ſit cognitio, vt à paucis poſſit aſſequi. TABVLA 59.

NON MINVS NE*ceſſaria eſt huius quàm prioris quæſtiõis diſcuſſio. Nam etſi clauſa non eſt ſacra ſcriptura, ſi tamen ità difficilis eius ſit cognitio, vt à paucis poſſit aſſequi, idem penè erit àc ſi omninò eſſet clauſa. Variæ autem ſunt hac de re ſententiæ:*

NON *nulli enim ea, de qua diximus, obſcuritate deterriti, de Sacrarum literarum difficultate priùs conqueri, ac ſæpè etiàm animũ deſpondere incipiunt, quàm vllum fecerint periculum.*

ALII *contrà tam facilem ſibi ſomniant Sacræ ſcripturæ cognitionem, vt priſtina eius explicãdæ perdiſcendæque ratione penitùs exploſa, vi quadam temeraria, & illotis (quod aiunt) manibus, in hæc Sacra prorumpentes, liberam omnibus velint eſſe interpretationem eorum, quæ hîc diuinitùs ſunt tradita, ac circulatorum more alios, quod ignorant ipſi, docere priùs, quàm diſcere, præſumant.*

QVERELA D. HIERONYMI CONTRA eos, qui vano facilitatis prętextu, nimiùm Sacris abutuntur literis.

AGRICOLAE, *inquit, cæmentarij, fabri metallorum, lignorum cæſores, lanarij quoquè & fullones, & cæteri qui variam ſupellectilẽ, & vilia opuſcula fabricantur, abſque Doctore, eſſe non poſſunt quod cupiunt. Quod Medicorum eſt, promittunt Medici: tractant fabrilia fabri. Sola Scripturarum ars eſt, quam ſibi paſſim omnes vendicãt. Hanc garrula anus, hanc delirus ſenex, hanc ſophiſta verboſus, hanc vniuerſi præſumunt, lacerant, docent, antequàm diſcant. Alij adducto ſupercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de Sacris literis philoſophantur. Alij diſcunt, proh pudor, à fœminis, quod viros doceant. Et nè parùm hoc ſit, quadam facilitate verborum, immò audacia, ediſſerũt alijs, quod ipſi non intelligunt. Taceo de meî ſimilibus, qui ſi fortè ad ſcripturas ſanctas poſt ſeculares literas venerint, & ſermone compoſito aurem populi mulſerint, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant: nec ſcire dignantur, quid prophetæ, quid Apoſtoli ſenſerint. Sed ad ſenſum ſuum incongrua aptant teſtimonia. Quaſi grande ſit, & non vitioſiſſimum docendi genus, deprauare ſententias, & ad voluntatem ſuam Scripturam trahere repugnantẽ. Hieron. in Prologo Bibliæ, cap. 6. ad Paulinum.*

QVAE VERA SIT HAC DE RE THEOLOGORVM ſententia. TAB. 60.

MEDIA AVTEM INTER *iſta duo veluti extrema ſententia, D. eſt Auguſtini, in epiſtola ad Voluſian. Vbi literas ſacras*

- NON *quidem vſqueadeò difficiles eſſe, quin ex ijs ſtudio & diligentia tantum quiſque poſſit aſſequi, quantum ei ad ſalutem vtile ſit atque neceſſarium:*
- ITà TAMEN *eſſe, vt re vera ſunt, ſublimes cenſuit, quod homini etiàm ſolerti, ad eas probè perdiſcendas, vix integram ætatem ſufficere exiſtimâris.*

VERBA IPSIVS AVGVSTINI, EX QVIBVS diſtinctio iſta deſumpta eſt.

TANTA eſt, inquit profunditas Chriſtianarum literarum, vt in eis quotidiè proficerē, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia vſq; ad decrepitam ſenectutem, maximo ocio, ſummo ſtudio, meliore ingenio conarer addiſcere: non quòd ad ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti, tanta in eis perueniatur difficultate: ſed quòd cùm quis ibi fidem tenuerit, ſinè qua piè rectéq; non creditur, tam multa, tamque multiplicibus myſteriorum vmbraculis opaca, intelligenda proficientibus reſtant: tantaque non ſolùm in verbis, quibus iſta dicta ſunt, ſed etiàm in rebus quæ intelligendæ ſunt, latet altitudo ſapientiæ, vt annoſiſſimis, acutiſſimis, flagrantiſſimis cupiditate diſcendi hoc contingat, quod eadem ſcripturà quodam loco habet: cùm CONSVMMAVERIT HOMO, TVNC INCIPIET, Ecci 18.

QVIBVS REBVS SACRAE SCRIPTVRAE cognitio, non facilis tantùm, ſed plana etiàm fieri queat & iucunda. TABVLA 61.

FACILIS FIT *ſacræ ſcripturæ cognitio tribus ferè modis:*

- IVSTA *& idonea interpretatione*
  - *Rerum*
  - *&*
  - *Verborum.*
- STVDIO *atque diligentia, quæ conſiſtit in*
  - *Lectione,*
  - *Meditatione,*
  - *Oratione,*
  - *Exercitatione.*
- ORDINE *doctrinæ, ſeu via docendi diſcendique ratione quadam atque Methodo.*

DE IN-

DE INTERPRETATIONE SCRIPTVRARVM.

TABVLA 62.

QVAE DE INTERPRETATIONE *ſcripturæ ſanctæ quæri plerunquè ſolent, referri poßunt ferè omnia, ad hæc potißimùm capita quinque,*

- AN SIT *licita.*
- EX QVIBVS *cauſis fuerit introducta.*
- QVOTVPLEX *ſit eius ratio atque differentia.*
- QVIS *harum differentiarum vſus.*
- AD QVOS *interpretandæ ſcripturæ ſanctæ ius pertineat & authoritas.*
- E QVIS *in ſacris ſcripturis rectè interpretandis ſeruãdus ſit mos.*

AN SIT LICITA SCRIPTVRAE interpretatio.

TAB. 63.

LICITA EST: QVIA SCRIPTVM *legimus*

- ISAIAE 57. *Viam facite, præbete iter, declinate de ſemita, & auferte offendicula de via populi mei.*
- ECCLESIASTICI 24. *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.*
- LVCAE 3. *Parate viam Dñi, rectas facite ſemitas eius.*
- EPHES. 4. *Ob id enim Dominus, præter Apoſtolos, Prophetas & Euangeliſtas, quoſdam dedit etiàm Doctores, vt hi ſacros illorum libros interpretarentur.*
- 1. COR. 12. *Alij per ſpiritum datur prophetia, alij interpretatio ſermonum.*
- 1. COR. 14. *Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent, &c. Interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant.*

EX QVIBVS CAVSIS ORTA SIT, SCRIPTVRAS interpretandi neceſſitas. TAB. 64.

NON Tantùm licita, ſed etiàm neceſſaria eſt ſcripturarum interpretatio, ſũ propter

MVLTIPLICEM *ſcripturæ ſenſum: Nam vt D. Paulus in 1. ad Hebræ. teſtatur cap. Multifariàm multiſq́ modis locutus eſt DEVS* — PATRIBVS *olim in Prophetis,* / NOBIS *in nouiſſimis dieb⁹ in filio.* — *Per* — *Parabolas, Figuras, Ænigmata, Tropos.* — *Quibus plena eſt ſacra ſcriptura. Epiphã. cõt. Orig. hær. 64.*

AVGVSTINVS *in tractatu ſuper Ioannem* 18. *Neque enim, inquit, natæ ſunt hæreſes, & quædam dogmata peruerſitatis, illaqueantia animas & in profundum præcipitantia, niſi dum ſcripturæ bonæ intelliguntur non benè: & quod in eis non benè intelligitur, etiam temerè & audacter aſſeritur.*

HAERESES VItãdas: *quam cauſam introducendæ interpretationis, præcipuam fuiſſe, teſtantur antiquiſſimi authores.*

VINCENTIVS LIRINENSIS *aduersùs hæreſes in princip. vbi tali vtitur præoccupatione: Sed forſitan, inquit, requirat aliquis: Cùm ſit perfectus ſcripturarũ Canon, ſibique ad omnia ſatìs ſuperque ſufficiat, quid opùs eſt, vt ei eccleſiaſticæ intelligentiæ iungatur authoritas? Quia videlicet ſcripturam ſacram pro ipſa ſui altitudine non vno eodemque ſenſu vniuerſi accipiunt: ſed eiuſdem eloquia alitèr atque alitèr alius atque alius interpretatur, vt penè quot homines ſunt, tot illinc ſententiæ ẽrui poſſe videantur. Alitèr nanque illam Nouatianus, alitèr Sabellius, alitèr Donatus exponit: alitèr Arrius, Eunomius, Macedonius: alitèr Photinus, Apollinaris, Priſcillianus: alitèr Iouinianus, Pelagius, Cæleſtius: alitèr poſtremò Neſtorius: Atque idcircò multùm neceſſè eſt propter tantos tam varij erroris anfractus, vt propheticæ & apoſtolicæ interpretationis linea, ſecundùm eccleſiaſtici & catholici ſensûs normam dirigatur. Ibidèm.*

QVOTV-

QVOTVPLEX SIT SCRIPTVRAE SENſus. TABVLA 65.

DVPLEX EST *Scripturarũ ſignificatio,*

- VNA *verborum*
  - PROPRIA, *quandò ſic accipiuntur verba, vt ſonant, veluti ſi dictio fermentum accipiatur pro temperamento, quo miſcetur panis, vt eo fiat ſapidior.*
  - TRANSLATA, *quandò in alium transferuntur ſenſum, vt cùm vox eadem, ſcilicet fermentum, accipitur pro doctrina aut ſana, Matth.13. aut falſa, vt Matth.16. Cauete à fermento phariſæorum &c.*
- ALTERA *rerũ. Habet enim hoc Sacra ſcriptura præ cæteris humanæ philoſophiæ ſcriptis peculiare, quòd non, vt in alijs diſciplinis, verba tantùm ſuas habeant tam proprias, quàm figuratas ſignificationes, ſed ipſæ etiam res, per voces indicatæ, adhuc aliud & maius quidpiam ſignificent. Vt in eo quod Saluator noſter de ſua dixit perſona Ioan.15. Ego ſum vitis vera, & Pater meus agricola eſt, vos palmites &c. Vbi dictiones, vitis, agricola, palmites: Perſonam Chriſti, Dei Patris, & Apoſtolorum, atque adeò fidelis cuiuſuis ſtatum ſignificant.*

DE VARIIS INTERPRETATIONVM SPECiebus. TABVLA 66.

INTERPRE-*tationis ſpecies ponunt alij*

- DVAS, *iuxta communem interpretationis Diuiſionem.*
- TRES, *vt*
  - *D.*HIERON. *ad Hedibiam quæſt.12.*
  - *S.* HVGO *Victori.in lib.3.de clauſtro animæ cap.8.*
- QVATVOR, *vt D.Auguſt. duobus in locis.*

DE PRIMA INTERPRETATIONIS DIuiſione. TABVLA 67.

VT SCRIPTV-*ræ ſenſus alꝰ verborũ eſt, & alius rerũ, ità etiàm interpretatio eiuſdẽ alia*

- HISTORICA *eſt verborum, qua primariæ vocum inueſtigantur ſignificationes, & ob id communitèr literalis dicitur ſeu Grammatica, vt exempli gratia, vox illa Hieruſalem, iuxta grammaticam interpretationem, ciuitatem ſignificat, olim in Iudæa Metropolitanam.*
- MYSTICA *rerũ, hoc eſt, Spiritualis, qua ſingularũ non tantùm vocũ, ſed rerum etiàm ſignatarũ, inquiruntur ſignificationes: & eſt triplex.*
  - ALLEGORICA, *cùm facta vel ſentẽtiæ alijs rebus ſimilitudinem habentibus accõmodantur: & ſic Hieruſalem* Eccleſiam *ſignificat militantem, vt in Apocalyp. cap.21. Vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalem.*
  - TROPOLOGICA, *ſiue moralis, quãdò ex verbis colliguntur actiones ſeu officia hominis Chriſtiani, quid vnumquemque agere vel non agere deceat. Qua ratione Hieruſalem ponitur pro anima fideli. Vndè Eſa.52. dicitur: Conſurge &c. induere veſtimentis gloriæ tuæ Hieruſalem.*
  - ANAGOGICA, *qua præter verborum ſignificationẽ elicitur aliquid, quod ad cæleſtem pertinet conuerſationem, & hoc pacto Hieruſalem accipitur pro* Eccleſia *triumphante, vt Galat.4. Illa quæ ſursùm eſt Hieruſalẽ, libera eſt, q̃ eſt mater noſtra. Lyra prol.1.in bibl.*

DE SECVNDA INTERPRETATIONIS Diuiſione. TABVLA 68.

- SECVNDO modo interpretatio diuiditur ſecundùm
  - D. HIERONYMVM ad Hedibiã, in hæc verba: Triplex in corde noſtro deſcriptio & regula ſcripturarum eſt,
    - PRIMA, vt intelligamus eas iuxta hiſtoriam, in qua eorũ quæ ſcripta ſunt, ordo ſeruatur.
    - SECVNDA, iuxta tropologiam, in qua de litera ad maiora conſurgimus, & quidquid in priori paulò carnalitèr factum eſt, iuxta moralem interpretamur locum, & ad animæ noſtræ emolumentum conuertimus.
    - TERTIA, iuxta intelligentiam Spiritualem, in qua Spirituali theoria, ad ſublimiora tranſimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine et cæleſtibus diſputamus, vt præſentis vitæ meditatio, vmbra futuræ ſit beatitudinis.
  - S. HVGONEM De S. Victore in d. lib. 3. De clauſtro animæ, vbi ait, In refectorio Sacræ Scripturæ tres ſunt menſæ:
    - Hiſtorialis,
    - Myſtica,
    - Moralis.

QVIBVS REBVS HAE TRES INTER SE conueniant aut diſcrepent menſæ. TABVLA 69.

- MENSAE prędictę ſiue interpretationes ſcripturarum, partim
  - CONVENIVNT ſcopo. Nam vt ſuper Pſal. dicit Caſſiodor. Quidqd in tota ſcriptura vel
    - Docetur, / Præcipitur, / Promittitur, — eſt — Veritas, / Bonitas, / Felicitas. — Nam Deus eſt — Veritas / Bonitas / Felicitas — fini — Fallacia: / Malitia. / Miſeria.
  - DIFFERũt ſecũdùm eundẽ Hugonẽ in d. li. de clauſtro animæ, quatuor modis:
    - PRIMO Menſa — Prima / Secunda / Tertia — Competit — Simplicibus, / Doctoribus. / Vtriſque.
    - SECVNDO in menſa — Prima / Secunda / Tertia — Cibus eſt — Groſſior. / Subtilior. / Dulcior.
    - TERTIO menſa — Prima / Secunda / Tertia — Continet ſaporem — Exemplorum. / Myſteriorum. / Morum.
    - QVARTO menſa — Prima / Secunda / Tertia — Paſcit — Miraculis. / Figuris. / Verbis.

DE TER-

DE TERTIA INTERPRETATIONIS Partitione.

TABVLA 70.

QVADRVplicem S. ſcripturæ interpretandæ rationem ponit Auguſtinus duobus in locis:

- **AD LONgum in libro de vtilitate credẽdi, ca. 3.**
  - PRIMA eſt ſecundùm hiſtoriam, cùm videlicet docetur, quid ſcriptum aut quid geſtum ſit, quid non geſtum, ſed tantummodò ſcriptum, quaſi geſtum ſit: Velutì cum Chriſtus Matth. 12. citat ex 1. Samuel. 21. quòd Dauid comederit panes ꝓpoſitionis.
  - SECVNDA eſt, ſecundùm αἰτιολογίαν, cùm oſtenditur, qua de cauſa aliquid dictum, vel factum ſit. Exemplũ Matt. 19. Chriſtus prohibens repudium vxoris, niſi interueniente fornicatione, prudentèr etiàm exponit cauſam, ob quam libellus repudij Iudæis anteà conceſſus fuerat: Moiſes, inquit, permiſit eum vobis propter duritiam cordis veſtri.
  - TERTIAM vocat ſecundùm ἀναλογίαν, qua vtriuſque teſtamenti congruentia oſtenditur.
  - QVARTAM ſecundùm Allegoriam, cùm docetur non ad literam accipienda eſſe, quæ ſcripta ſunt, ſed figuratè intelligenda: Quomodò 1. Cor. 10. Apoſtolus hiſtoriam Exodi notat Allegoriam fuiſſe populi Chriſtiani, & patribus omnia contigiſſe in figuris.
- **BREVIVS in lib. De Geneſi ad literam, imperfect. c. 2. ſecũdùm**
  - HISTORIAM, cùm ſiue diuinitùs, ſiue humanitùs res geſta commemoratur.
  - ALLEGORIAM, cùm figuratè dicta intelliguntur.
  - ANAGOGIAM, cùm veteris & noui Teſtamentorum congruentia oſtenditur.
  - αἰτιολογίαν, cùm dictorum factorumque redduntur cauſæ.

APPENDIX.

HAEC omnia in Sacrarũ ſcripturarum lectione inprimis annotari & obſeruari debere, diligentèr is idem monet Auguſt. in lib. De vera religione cap. 50. in hæc verba: Diſtinguamus, inquit, quam fidem debeamus hiſtoriæ, quam fidem debeamus intelligentiæ, quid mandemus memoriæ, verum eſſe neſcientes, ſed credentes tamen. Et vbì ſit verum, quod non venit & tranſit, ſed ſemper eodem modo manet. Quis ſit modus interpretandæ Allegoriæ, quæ per Sapientiam dicta creditur in Spirituſancto: vtrùm à viſibilibus antiquioribus ad viſibilia recentiora eam perducere ſufficiat, An vſque ad animæ affectiones atque naturam, an vſque ad incommutabilem æternitatem: An aliæ ſignificent geſta viſibilia, aliæ motus animorum, aliæ legem æternitatis: an aliqua inueniãtur, in quibus hæc omnia inueſtiganda ſint. Et quæ ſit ſtabilis fides, ſiue hiſtorica & temporalis, ſiue ſpiritualis & æterna, ad quam omnis interpretatio authoritatis dirigenda ſit. Et quid proſit ad intelligenda & obtinenda æterna, vbi finis eſt omnium bonarum actionum, fides rerum temporalium. Et quid interſit inter Allegoriam hiſtoriæ, allegoriam facti, & allegoriã Sermonis, & allegoriam Sacramenti. Et quomodò ipſa locutio diuinarum ſcripturarum, ſecundùm cuiuſque linguæ proprietatem accipienda ſit. Habet enim omnis lingua ſua quædam propria genera locutionum, quæ cùm in aliam linguam transferuntur, abſurda videntur.

QVÆ CVIVS-

QVAE CVIVSQVE SPECIEI SINT Propria. TABVLA 71.

QVAE PROpria differentiæ cuiuſque ſit natura, bifariàm conſiderari poteſt:

- PRIMÒ *ipſa*
  - HISTORIA
  - ALLEGORIA
  - TROPOLOGIA
  - ANAGOGIA
  - Docet
    - *Quid geſtum ſit.*
    - *Quid credas.*
    - *Quid agas.*
    - *Quò tendas.*
- SECVNDÒ *interpretatio*
  - HISTORICA
  - ALLEGORICA
  - TROPOLOGICA
  - ANAGOGICA
  - *Pertinet ad*
    - *Cognitionem.*
    - *Fidem.*
    - *Spem.*
    - *Charitatem.*

QVIS PROPRIVS ISTARVM DIFFERENtiarum ſit vſus. TABVLA 72.

VERVS PRAEDI*ctarū ſpecierū, in quas oīs interpretandi ratio diſtributa eſt, vſus, conſiſtit in eo, vt meminerimus non omnibus omnem, ſed alijs aliam conuenire interpretandi formam, vt colligitur ex ſententia triū Doctorum,*

- EPIPHANII *contra Apoſtolicos, vbi ſic ait: Omnia verba non allegoria opùs habent, ſed prout ſe habent, accipienda ſunt: Speculatione autem indigent & ſenſu ad cognoſcendam vniuſcuiuſque propoſiti argumenti vim & facultatem.*
- D. THOMAE, *in 7. Quodlib. qui quatuor eum explicari dicit modis, aliâs*
  - *Vno,*
  - *Duobus,*
  - *Tribus,*
  - *Quatuor:*
  - *Qui in ſequenti continentur tabula.*
- AVGVSTINI *aſſerentis*
  - NEC *illis conſentiendum eſſe, qui ſolùm hiſtoriā recipiunt ſinè allegorica ſignificatione.*
  - NEC *illis, qui ſolas figuras defendunt, repudiata hiſtorica veritate. lib. 15. De Ciuitate* DEI, *cap. 27.*
  - SED *tripartita reperiri prophetarum eloquia, quorū ſpectent aliqua ad Hieruſalem*
    - *Terrenam,*
    - *Cæleſtem,*
    - *Vtranque. lib. 17. de Ciuitat. Dei, ca. 3.*

QVAE CVIQVE MAXIME CONVENIAT interpretatio. TABVLA 73.

ID TAM EX *rerũ quàm verborũ interpretandorum qualitate æſtimari debet: Nam quæ ſacris mandantur literis, omnia pertinent vel ad*

- RES GEſtas
  - VETERIS *teſtamenti,*
  - CHRISTI *in nouo teſtamento.*
  - *Et hæc admittunt oẽs interpretationis ſpecies, ſcilicet*
    - *Hiſtoricam, quo ad nudam facti ſeriem.*
    - *Allegoricam, referẽdo ea ad corpus myſticum.*
    - *Tropologicam, ſi illa ad actus noſtros referamus, quæ ſecũdùm Chriſtum debent regulari.*
    - *Anagogicam, inquantùm in ipſo Chriſto eſt nobis iter gloriæ demonſtratum.*
- ECCLESIAM *militantẽ, quæ tribus poſſunt explicari modis, Per interpretationem ſcilicet*
  - *Hiſtoricam,*
  - *Ethicam ſeu tropologicã,*
  - *Anagogicã.*
- TRIVMPHANTEM *Eccleſiã, quæ duplicem tantùm habent ſenſum,*
  - *Hiſtoricum*
  - *&*
  - *Anagogicũ.*
- *Et ſic*
  - *Senſus literalis ſiue hiſtoricus conuenit omnibus.*
  - *Myſticus verò, paucis tantùm Scripturæ locis.*
- PRAECEPTA *Charitatis & conſilia Euangelica, quæ vnica tantùm interpretandi forma, literali videlicet ſiue hiſtorica, contenta eſſe & poſſunt & debent. Alioquì enim ſi ſingula ſingulis modis explicare quis conetur, veriùs ſe intricâſſe, quàm explicâſſe deprehendet. De his omnibus & vero allegoriarum vſu, vide tractatum pulcherrimum doctiſſimi viri D. Laurentij à Villauicentio, De formandis Sacris Concionibus, lib.3. cap.1. & de ratione ſtudij Theologici lib.2.cap.20.*

AD QVOS

AD QVOS SACRAS INTERPRETANDI LIteras Ius pertineat atque poteſtas. TABVLA 74.

HOC *Ius p̃tinere ad*

- DOCTORES *Eccleſ. Catholicæ, conſtat*
  - AVTHORITATE
    - SAPIENTIS *Eccleſ. 8. Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim didicerunt à Patribus ſuis, quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dare reſponſum.*
    - *D.* AVGVST. *lib. 1. De moribus eccleſiæ Catholicæ, c. 1. Quis enim mediocriter ſanus, inquit, non facilè intelligat, ſcripturarum expoſitionem ab his petendam eſſe, qui earum Doctores ſe eſſe profitentur: fieriq́ poſſe, immò id ſempèr accidere, vt multa indoctis videantur abſurda, quæ cùm à Doctoribus exponũtur, eo laudanda videantur elatiùs, quo abiectiùs aſpernanda videbantur: & eo accipiantur aperta dulciùs, quo clauſa difficiliùs aperiebantur?*
  - RATIONE
    - PRIMVM, *Quia nulla patet via conuincendi hæreticum, ſi cuiq́ liceat ſacram ſcripturam pro ſuo arbitrio interpretari.*
    - DEINDÈ, *antiquos ſapientes fuiſſe nemo negat: eccleſiæ fuiſſe magiſtros, certò conſtat: à Deo fuiſſe eccleſiæ datos, Chriſti erga eccleſiam prouidentia manifeſtat: datos eſſe, vt Apoſtolorũ, Prophetarum, Euangeliſtarumq́ oracula exponerent, Paulus innuit Ephe. 4. Ab vno Paſtore tam multos, atq́ diuerſis & locis & temporibus fuiſſe deſtinatos, ſententiæ vnitas & concordia monſtrat. Canus lib. 7. de locis Theolog. cap. 3.*
    - IAM, *vt rectè is infert ibidèm, ſi ſancti oẽs, dũ illas interpretarentur, errârunt: Deo authore errat eccleſia, cùm Doctores ſibi à Chriſto datos ſequeretur, & in ſacrorum Codicum intelligentia, eorum veſtigijs inſiſteret.*
- ECCLESIAM *ipſam Catholicam, probatur*
  - TESTIMONIO *Chriſti, quo ipſe nobis Doctorum ſentẽtijs inter ſe diſcrepantibus, (quod Alphonſus de Caſtro lib. 1. aduerſùs hær. ca. 4. etiàm ſanctis poſſe contingere affirmat) atque in omnibus adeò motis De ſcriptura ſancta controuerſijs, ad Eccleſiæ iudicium recurrendum eſſe, tam ſedulò monet atq́ p̃cipit.*
  - RATIONE *euidentiſſima: qua enim lege credimus eccleſiæ dicenti, hanc vel illam ſcripturam eſſe diuinã: eadem lege nos credere conuenit, eidem dicenti, hunc aut illum eſſe ſenſum Sacræ ſcripturæ verum. Vide Auguſtinum contra Epiſtolam Manichæi, quam Fundamenti vocant, cap. 5.*
  - AVTHORITATE *Patrum, quorũ hîc duos tantùm teſtes, vt omni exceptiõe maiores, ità etiã validiſſimos adduxiſſe ſufficiat, Videlicet*
    - *Origenẽ in Procem. lib. 1. Peri Archon: Illa ſola credenda eſt veritas, quæ in nullo ab Eccleſiaſtica traditione diſcordat.*
    - *Auguſtinũ*
      - *Ad Emeritũ contra Donatiſ. Epiſt. 164. Hoc, inqt, obſeruãdũ eſt, quod obſeruat Eccleſia Dei.*
      - *Epiſtola 59. ad Quæſt. Paulin. In ſcripturis ſanctis interpretãdis, etſi multa dici poſſint, q̃ improbanda non ſunt, tamen in his eligendum, quod omnis vel penè omnis frequentat Eccle. quæſt. 5.*

QVIS OPTI-

QVIS OPTIMVS SIT SACRAS SCRIPTVras interpretandi modus. TABVLA 75.

SACRAS *Scripturas rectè interpretãdi regulas tradiderunt*

- TYCONIVS *quidã, q ſcripſit olim cõtra Donatiſtas, integrũ fecit lib. quẽ vocauit Regularũ, & in 7. diuiſit regulas:*
  - PRIMAM — *De Domino noſtro Ieſu Chriſto & eius corpore.*
  - SECVNDAM — *De Corpore Domini bipartito.*
  - TERTIAM — *De Promiſsis et lege.*
  - QVARTAM — *De Specie & genere.*
  - QVINTAM — *De Temporibus.*
  - SEXTAM — *De Recapitulatiõe.*
  - SEPTIMAM — *De Diabolo et eius corpore.*
  - *Explicationem iſtarum Regularum, nè totiès eadem repetere neceſſe ſit, ſtudioſus lector ipſe videre poterit apud*
    - *Gloſſã in Prologo Bibliæ.*
    - *Pagninũ in ſua Iſagoge ad S. literas.*
    - *Ioan. Driedonẽ De Scriptura Eccleſiaſt. lib. 3. cap. 3.*
    - *Auguſtin. lib. 3. De Doctrina Chriſtiana ca. 30. Vbi eas nec quidem inutiles, non tamẽ per omnia ſatisfacere putat.*
- AVGVSTINVS *in lib. 2. De doctrina Chriſtiana ca. 7. penis 7. gradus, quibus ad verum quiſq; ſapientiam peruenire queat: Quorum*
  - PRIMVS *eſt, timore Dei conuerti ad cognoſcendam eius voluntatem.*
  - SECVNDVS, *miteſcere pietate, neque contradicere diuinæ ſcripturæ.*
  - TERTIVS, *diligere Deum propter Deum, & proximum propter Deũ: & illum quidem ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente diligere, proximum verò ſicut ſeipſum.*
  - QVARTVS, *per fortitudinem eſurire & ſitire iuſtitiam.*
  - QVINTVS, *conſilio miſericordiæ animam purgare tumultuantem.*
  - SEXTVS, *diligere inimicos: qua re ipſe purgatur oculus, quo Deus videri poteſt.*
  - SEPTIMVS, *ipſa eſt ſapientia, ad quam cùm pertigerit homo, pacatus ea tranquillusque perfruitur.*
- EXTANT *prætereà cùm in ipſo Bibliæ Corpore, tum in antiquorum Patrum monumentis, De vera Sacras Scripturas interpretandi ratione varia hincindè præcepta, quæ ſtudioſus quiſque facilè animaduertere & colligere poterit.*
- EX *recentioribus quoquè non multò antè vir dum viueret doctiſsimus, & non abſque ſumma honoris præfatione nominandus, Pater Reuerendus D. Ioannes Hoffmeiſterus, poſt Franciſcum Ruitzium Valliſoletanum, vnum in libellum complures collegit ſacras ſcripturas interpretandi veluti Canones: ex quibus exempli tantùm gratia, has generales & perbreues aſcripſimus Regulas, ex quibus quidem, quàm vſus eiuſmodi regularum, ad ſacras ſcripturas rectè intelligendas & vtilis ſit & neceſſarius, facilè quiuis intelligas.*

REGVLA XV.

ATQVE ſicquę humanam excedunt rationem, fide tantùm indigent. Ioannes Chryſoſto.in 1.Cor. homil.4.

REGVLA XVI.

VBICVNQVè autem Sacra ſcriptura ſparsìm per diuinos libros, motus in Deo animę, ſeu humana membra deſcribit, id eſt, caput, capillos, oculos, palpebram, nares, os, labia, &c. Hæc & alia his ſimilia, non carnalitèr iuxta hiſtoriã, à rectè intelligentibus ſentienda ſunt: vt à Iudæis, & à plerìſque hæreticis carnalitèr ſapientibus, qui Deum corporeum atque localem opinantur: ſed ſpiritualitèr omnia de ea intelligenda & confitenda ſunt. Auguſtinus De eſſentia diuinitatis, non longè ab initio.

REGVLA XVII.

TVM itaque, qui vult intellectum eorum, quę in ſcripturis Propheticis ſcripta ſunt, capere, diligentèr oportet attendere vel dicentium perſonas, vel ad quos, vel de quibus ſermo fit perſonis. Orig. in cap. Rom. 2.

REGVLA XVIII.

EX cauſis item dictorum aſſumenda eſt intelligentia dicendi: quia nõ ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubiectus. Hilar. lib.4. De Trinitate.

REGVLA XIX.

POST hæc cauendum eſt, nè figuratam locutionem, id eſt, tranſlatam, quaſi propriam ſequamur, aut propriam quaſi figuratam accipiamus. Auguſt. lib.3. De Doctrina Chriſtiana capit.5. & 10.

REGVLA XX.

QVIDQVID in ſermone diuino neque ad morum honeſtatem, id eſt, ad diligẽdum Deũ & proximum, neq; ad fidei veritatem, id eſt, agnoſcendum Deum & proximum propriè referri poteſt, figuratum eſſe cognoſcas. Auguſtinus ibidèm cap.10.

REGVLA XXI.

SI quæ porrò ſunt dubia, per ea quæ certa ſunt, interpretari debent. Lyran. in Iudic.2. In verbo, Igitur non ego pecco.

REGVLA XXII.

FACILIVS nanque in ſcripturis quod quæritur, agnoſcitur, ſi ex pluribus locis, quæ de eadem re ſcripta ſunt, proferantur. Origenes in Numer. Homil. 19.

REGVLA XXIII.

VNDE rectè monet Auguſtinus, inhærendum eſſe his quæ in ſcripturis ſunt apertiſſima, vt ex his reuelentur obſcura, aut ſi mens nondùm eſt idonea, quæ poſſit ea vel demõſtrata cernere, vel abſtruſa inueſtigare, ſinè vlla hæſitatione credantur. Auguſtinus De peccator. merit. lib.3. cap.4.

REGVLA XXIIII.

SIC etiàm ſecundùm ea quæ ſcripta ſunt, tractare debemus & ea quæ non ſcripta ſunt. Origenes in Matthæi cap.22. tractatu 23.

REGVLA XXV.

NAM & Apoſtoli etſi omnia intelligerent, pauca tamen expoſuerunt, vt ad eaſdem regulas, cętera poſteris intelligenda relinquerent. Auguſt. contra Adimantum cap.12.

REGVLA XXVI.

QVA in re nos quidem non verborum ſeriem, ſed rerum pondus examinare debemus. Ambroſ. lib.8. in Luc. cap.18.

REGVLA XXVII.

QVOTIES ergò ſcripturę diuinæ vtendum fuerit teſtimonijs, ſenſum magìs ex ea capiemus, quàm verba. Quod in euangelijs frequentèr factum inuenitur. Origen. Rom. 3.

REGVLA XXVIII.

QVANDO enim de re conſtat, non opùs eſt certare de nomine. Auguſtinus De origine animæ, Ad Hieronymum epiſt.28.

REGVLA XXIX.

AD vtrunq;, hoc eſt, tam ad rerum, quàm verborum cognitionem pertinet, quandò locũ

ſcripturæ aliquem rectè intelligere volumus, tria diligentèr conſideranda ſunt: Tempus, quandò ſcriptum ſit, quod ſcriptum eſt: Perſona, quę dicit, vel per quam, aut de qua dicitur: Et res, propter quam aut de qua ſcribitur. Sic enim abſq; errore ſenſum poterimus inueſtigare. Cyrillus in Theſauro lib. 8. cap. 2. & lib. 9. cap. 4.

REGVLA XXX.

QVIBVS diligētèr perpenſis, proxima cura hæc erit, vt in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis eruuntur, & ſanitate Catholicæ fidei muniuntur, id potiſſimùm deligamus, quod certum apparuerit eum ſenſiſſe, quem legimus. Si autem hoc latet, id certe, quod circunſtantia ſcripturæ non impedit, & cū ſana fide cōcordat. Si autem & ſcripturæ circunſtantia pertractari & diſcuti non poteſt, ſaltē id ſolū, quod fides ſana præſcribit. Aliud eſt enim, quod potiſſimùm ſcriptor ſenſerit, nō dinoſcere: aliud autem, à pietatis regula errare. Si vtrunq; vitetur, perfectè ſe habet fructus legentis: ſi verò vtrunq; vitari non poteſt, etiàm ſi voluntas ſcriptoris incerta ſit, ſanæ fidei congruā non inutile eſt tenuiſſe ſententiam. Auguſt. de Geneſi ad literam, lib. 1. cap. 21.

REGVLA XXXI.

AT VERÒ ſi vltra hanc diligentiam adhuc occurrerit aliquid, quod abſurdum videatur, non licet tamen dicere, Author huius libri non tenuit veritatem: Sed, aut Codex mendoſus eſt, aut interpres errauit, aut tu nō intelligis &c. Aug. cōtra Fauſtū li. 11. cap. 5. & 6.

REGVLA XXXII.

PRAETEREA piùs lector id etiàm vel inprimis aduertere & perpendere debet, veram ſacræ ſcripturę elucidationem conſiſtere non tantùm in propria ipſius expoſitione, ſed etiàm in ſancta operatione. Gloſſ. in proœm. Bibliæ.

REGVLA XXXIII.

HINC diuinę ſcripturæ non ſolùm præcepta Dei continent, ſed etiàm vitam moresq; iuſtorum, vt ſi fortè occultum eſt, quemadmodùm accipiendum ſit quod præcipitur, in factis iuſtorum intelligatur. Auguſt. De mendacio ad Conſentium: cap. 15.

REGVLA XXXIIII.

PORRÒ etſi multa verba ſint in Scripturis diuinis, quę poſſunt trahi ad eum ſenſum, quē ſibi vnuſquiſq; ſpontè præſumpſit, non tamen id fieri oportet: nō enim ſenſum quem extrinſecùs adulteretis, alienū & extraneū debetis quęrere, aut quoquomodo ipſum ex ſcripturarum authoritate confirmare, ſed ex ipſis ſcripturis ſenſum capere veritatis. Clemens epiſtola 5. de communi vita.

REGVLA XXXV.

OPTIMVS enim lector eſt, qui dictorum intelligentiā expectet ex dictis potiùs, quàm imponat: & retulerit magìs, quàm attulerit, neq; cogat id videri dictis cōtineri, quod ante lectionem prçſumpſerit intelligendum. Hilarius de Trinitate lib. 1.

REGVLA XXXVI.

AD hæc piùs lectòr illud etiàm obſeruare debet, in S. ſcilicet ſcripturis interpretandis, etſi multa dici poſſint, quæ improbanda non ſint, tamē in his eligendum, quod omnis vel penè omnis frequentat ecclesia Auguſt. in epiſtola 59.

REGVLA XXXVII.

SI AVTEM ſemèl aut bìs lecta nondùm intellexerimus, non improbemus, non detrahamus, ſed perſeueremus, excitemus, interrogemus. Ioā. Damaſ. lib. 4. ca. 18. Orthod. fidei.

REGVLA XXXVIII.

OMNIVM verò conſultiſſimum eſt, non plùs ſapere, quàm oportet ſapere: ſed ſapere ad ſobrietatem, & vnicuiq; ſicut Deus diuiſit menſuram fidei. Rom. 12.

REGVLA XXXIX.

DENIQVè, nemo ad cognitiōem veritatis magìs appropinquat, quàm qui intelligit in rebus diuinis, etiàm ſi multùm proficiat, ſempèr ſibi ſupereſſe quod quærat. Nam ſi ſe ad id in quod tendit, perueniſſe prçſumit, non quæſita reperit, ſed in inquiſitione deficit. Leo in Sermone 9. de natiuitat. Chriſti.

REGVLA XL.

CONSIDEREMVS itaq; non quantùm ſciamus, ſed quantùm ignoremus. Victorin. lib. 7. Didaſc.

Didaſc.Et Diuum imitemur Auguſtinum, qui ſe in ſcripturis ſanctis plura ignorare, quàm ſcire fatetur.In epiſtola ad Ianuarium 119.circa finem &c.

REGVLA XLI.

SAPIENTER autem dicit homo tanto magìs vel minùs, quanto in ſcripturis ſanctis magìs minúſve profecit.Non dico in eis multùm legendis, memorięq; mandandis, ſed benè intelligendis, & diligentèr earum ſenſibus indagandis.Sunt enim qui eas legunt, & negligunt:legunt, vt teneant:negligunt, nè intelligant.Quibus longè ſinè dubio pręferendi ſunt, qui verba earum minùs tenent, & cor earum ſui cordis oculis vident. Sed vtriſq; ille melior, qui & cùm volet, eas dicit, & ſicut oportet, intelligit.Auguſt.libr.4. De Doctrina Chriſtiana.cap.5.

APPENDIX DE VERSIONIBVS BIBLIORVM S.ſcripturæ, quæ illæ & quot ſint, ex HEBRAEO in Gręcum factæ, & qui fuerint interpretes, ac quandò ſacram ſcripturam interpretati ſint, ex Athanaſio. TABVLA 76.

PRIMA *verſio eſt* LXXII.*interpretum. Hi, cùm Hebræi eſſent, ſeni electi ex vnaquaq; tribu, diuinam ſcripturam ſub Ptolemæo Philadelpho interpretati ſunt, ducentis triginta annis ante incarnationem Domini noſtri Ieſu Chriſti.*

ALTERA *eſt Aquilæ, qui cùm Sinopæ Ponti ortus, & Græcus eſſet, Hieroſolymis baptizatus eſt. Poſteà verò reprobato Chriſtianiſmo, Iudæis ſeſe coniunxit, & diuinam ſcripturam peruerſa ratione vertit, ſub Hadriano Rege, trecentis triginta poſt* LXX.*verſionem annis.*

TERTIA *eſt Symmachi.Hic cùm Samaritanus eſſet, nec populo ſuò acceptus propter ambitionis morbum haberetur, ad Iudæos ſeſe recepit, ac ſecundò circunciſus eſt. Et vt Samaritanos ſubuerteret, vertit & ipſe diuinas literas, ſub Seuero Rege annis poſt verſionem Aquilæ* LVI.

QVARTA *Theodotionis Epheſij eſt. Hic cùm primùm hæreſi Marcionis Pontici fauißet, poſteà aſſectatoribus hæreſis illius ſuccenſus, & ipſe ſacram ſcripturam, ſub Commodo Rege, eo ipſo tempore, quo Symmachus, ad ſubuerſionem prædictæ hæreſis, interpretatus eſt.*

QVINTA *interpretatio cùm abſcondita fuißet, Pithis inuenta eſt, & ſub Antonio Rege Caracalla dicto, in Iericho à quodam ex illis, qui Hieroſolymis pietati vacauerant, conflata.*

SEXTA *& ipſa Pithis inuenta eſt, anteà ſub Alexandro Mammeæ filio, Nicopoli ſeptentrionali à quodam Origenis familiari compoſita.*

SEPTIMA *& Poſtrema S. Luciani magni religioſi & martyris eſt, qui & ipſe, cùm in prædictas verſiones, & Hebraicos libros incidißet, & diligentèr quæ vel veritati deerant, vel ſuperflua aderant, inſpexißet, ac ſuis quoq; locis correxißet, verſionem hanc Chriſtianis fratribus edidit, quæ ſanè poſt ipſius certamen & martyrium, quod ſub Diocletiano & Maximiano Tyrannis ſuſtinuit, libro videlicet propria ipſius manu ſcripto comprehenſa, Nicomediæ ſub Conſtantino Rege magno, apud Iudæos in pariete armarij calce circunlito, quo cuſtodiæ gratia poſita fuerat, inuenta eſt. Athanaſius in Synopſi diuinæ ſcripturæ circa finem. De his tranſlationibus Vide Euthymium in præfatione ad Pſal. & Gloſſam in præfat. Bibliæ.*

DE TRANSLATIONE D. HIERONYMI.

NOVISSIMÈ ſuperueniens B.Hieronymus peritus in tribus linguis, Hebraica, Græca & Latina, primò correxit tranſlationem LXXII.interpretũ in Latino cum aſteriſcis & obe-

lis. Poſteà verò trāſtulit immediatè Bibliam de Hebræo in Latinum ſinè aſteriſcis & obelis. Et hac tranſlatione nunc vbiquè vtitur tota Romana Eccleſia, licèt non in omnibus libris. Et ipſius tranſlatio meritò cæteris anteſertur, quia eſt verborum tenacior, & perſpicuitate ſententiæ clarior. In præfatione Bibliæ De Canonicis & non Canonicis libris. Iſidor. de off. Eccleſ. lib. 1.

APPROBATIO EIVSDEM PER CONcilium Tridentinum.

INSVPÈR eadem Sacroſancta Synodus conſiderans nō parùm vtilitatis accedere poſſe Eccleſię Dei, ſi ex multis Latinis editionibus, quę circunſeruntur, ſacrorum librorum, quænam pro Authentica habenda ſit, innoteſcat: ſtatuit & declarat, vt hæc ipſa vetus & vulgata editio, quæ longo tot ſeculorum vſu in Eccleſia ipſa probata eſt, in publicis lectionibus, diſputationibus, prædicationibus, aut expoſitionibus, pro Authentica habeatur, & quòd eam nemo reijcere quouis prætextu audeat vel præſumat. Decretum ſecundum ſeſſionis quartæ.

CONCLVSIO LOCI HVIVS COMMVNIS
De ſacræ ſcripturę interpretatione, ex eodem Concilio Tridentino.

PRAETEREA ad coercenda petulantia ingenia decreuit, vt nemo ſuæ prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum, ad ædificationem doctrinæ Chriſtianæ pertinentiū, ſacram ſcripturam ad ſuos ſenſus contorqueat, aut cōtra eum ſenſum, quem tenuit & tenet ſancta mater Eccleſia, cuius eſt iudicare de vero ſenſu & interpretatione ſanctarum ſcripturarum, aut etiàm contra vnanimem cōſenſum Patrum, ipſam ſcripturam ſacram interpretari audeat, etiàm ſi huiuſmodi interpretationes nullo vnquàm tempore in lucem edendæ forent. Qui contrauenerint, per ordinarios declarentur, & pœnis à iure ſtatutis puniantur. In d. Decret. 2. Seſſion. 4.

QVOMODO STVDIO AC DILIGENTIA faciliot ſacra fiat ſcriptura. TABVLA 77.

VT NIHIL EST *tam difficile, quod non inueſtigando fiat facile, ità piè ſuper Eccleſiaſticū monet Hieron. Scripturarum notitiam non ocioſis dari aut vota facientibus, ſed laborantibus. Eum autem laborem, qui ſacris impenditur literis, ſtudium dicere ſolemus, quod conſiſtit in*

- LECTIONE, *in qua illa debet obſeruari ratio, quam Lucæ 1. D. præſcripſit Ambroſius: Legimus (inquit) aliqua,*
  - *Nè negligantur,*
  - *Nè ignoremus,*
  - *Vt teneamus,*
  - *Vt euitemus.*
- MEDITATIONE, *quæ frequens eſt cogitatio, inueſtigans rei vniuſcuiuſque*
  - *Modum,*
  - *Cauſam,*
  - *Rationem.*
- ORATIONE, *Nam Sacræ ſcripturæ intellectū vt haberēt, multi magis profeciſſe leguntur per orationē, quàm per ſtudij ſimplicis exercitationē. Hieron. ad Paulinū, & poſt eum Gloſſa Apocal. 5.*
- EXERCITIO *pietatis, quo proficimus, & eorū ſæpè conſequimur cognitionē, quæ abdita alioqui videri poſſunt & abſtruſa. Augu. lib. 1. De moribus Eccleſiæ Catholicæ cap. 1. De vera item innocentia cap. 3. & cap. 37.*

S. ISI.

S. ISIDORI IVNIORIS EPISCOPI HISPALENSIS

aureæ de ſingulis, quæ ad ſacrum pertinent ſtudium, ſententiæ: & primùm

DE LECTIONE.

I.

GEMINVM confert donum lectio ſanctarum ſcripturarum: ſiue quia intellectum mentis erudit, ſeu quòd à mundi vanitatibus abſtractũ hominem ad amorẽ Dei perducit. Excitati enim illius ſermone, ſubtrahimur à deſiderio vitæ mundanæ, atque accenſi in amore ſapientiæ, tanto vana ſpes mortalitatis huius nobis vileſcit, quanto ampliùs legẽdo ſpes æterna claruerit. Iſidorus lib. 3. ſententiarum de ſummo bono, cap. 8.

II.

NEMO poteſt ſenſum ſcripturæ ſacræ cognoſcere, niſi legendi familiaritate, ſicut eſt ſcriptum: Ama illam, & exaltabit te glorificaberis ab ea, cùm eam fueris amplexatus. Idem d. lib 3. cap. 9. Prou. 4.

III.

QVANTO quiſq; màgis in ſacris eloquijs aſſiduus fuerit, tanto ex eis vberiorem intelligentiam capit: ſicut terra quæ quanto ampliùs excolitur, tanto vberiùs fructificat, Ibid.

IIII.

QVANTO ampliùs ad quamlibet artem homo conſcendit, tanto magis ad hominem ars ipſa deſcendit, ſicut in lege ſcribitur: Moiſes aſſcendit in montem, & Dominus deſcendit ibidem. Exod. 19.

DE MEDITATIONE.

I.

OMNIS profectus ex lectione & meditatione procedit. Quæ enim neſcimus, lectione diſcimus: quæ autem didicimus, meditationibus conſeruamus. Iſidorus libro tertio ſententiarum, capite octauo.

II.

MEDITATIO autem legis eſt, non ſolùm in legendis ſcripturis, ſed in his etiàm quę ſcripta ſunt, faciendis. Hieron. ſuper Pſal. 1.

DE ORATIONE.

I.

ORATIONIBVS mundamur, lectionibus inſtruimur: vtrunq; bonum eſt, ſi liceat: ſi nõ liceat, melius eſt orare, quàm legere. Iſidorus d. lib. 3. ſententiarum, cap. 8.

II.

QVI vult cum Deo ſemper eſſe, frequentèr debet orare, frequentèr & legere. Nam cùm oramus, cum Deo loquimur: cùm verò legimus, Deus nobiſcum loquitur. Ibid.

DE EXERCITIO PIETATIS.

LECTOR ſtrenuus potiùs ad agẽdum quæ legit, quàm ad ſciendum erit promptiſſimus. Minor enim pœna eſt, neſcire quid appetas: quàm ea quæ noueris, nõ implere. Sicut enim legendo ſcire concupiſcimus, ſic ſciendo recta quæ didicimus, implere debemus. Iſidorus ibid.

DE ORDINE DOCTRINAE, SIVE DE RATIONE

atque methodo compendiò perueniendi ad veram ſacrarum literarum cognitionem. TAB. 78.

STVDENDI RATIO in Theologia omnis atque Methodus, conſiſtit in
- COGNITIONE *earũ ſcientiarũ, quæ futuro Theologo ſunt neceſſariæ.*
- OBSERVATIONE *ordinis, quo ſacri legendi ſunt libri.*
- STVDIO *& cura retinẽdi, atque in vſum publicum vertendi ea, quæ ex ſacris quiſque hauſerit fontibus.*
- SPECVLATIONE *finis, ad quem hæc ſtudiã omnia ſunt referenda.*

DE DOCTRINARVM PARTITIONE IN GENERE,

ex lib. 2. Auguſtini de doctrina Chriſtiana. TABVLA 79.

- DVO *ſunt genera doctrinarum:*
  - VNVM *earũ rerũ, quas inſtituerũt homines: Quæ ſunt partim*
    - SVPERSTITIOſæ, *nẽpe quidquid inſtitutũ eſt ab hominibus ad facienda & colenda idola, vel ad colendam ſicut Deũ creaturã, vel ad cõſultationes & pacta quædam ſignificationũ cum dæmonib⁹ placita atq; fœderata. Ex quo genere ſunt*
      - *Haruſpicum & Augurum libri.*
      - *Omnes ligaturæ atq; remedia, quæ fiunt vel in*
        - *Præcantationibus,*
        - *Quibuſdam notis, quas characteres vocant.*
        - *Rebus ſuſpendendis atque alligandis.*
        - *Hæc mitiori nomine vocant Phyſicam.*
      - *Inanes obſeruationes, vt ſi membrum aliquod ſalierit: ſi iunctim ambulantibus amicis, lapis aut canis, aut puer medius interuenerit, & id genus penè innumera.*
      - *Genethliaci ſiue natalium dierum conſideratores, qui vulgò Mathematici vocari volunt. Nam quiſque liber cùm ad huiuſmodi Mathematicum ingreſſus fuerit, dat pecuniã, vt ſeruus indè exeat aut Martis, aut Veneris, aut potiùs omnium ſiderum.*
      - *Prædictiones euentuum ex conſtellatione, id eſt, ex notatione ſiderum.*
    - NON *ſuperſtitioſæ, id eſt, nõ cum dæmonibus, ſed cum ipſis hominib⁹ inſtitutæ, ſunt omnia: q̃ ideò valẽt inter homines, quia placuit inter eos vt valeant. Eorum quædã ſunt*
      - *Superflua & luxurioſa, cuius generis ſunt*
        - *Illa ſigna, quæ ſaltando faciunt hiſtriones.*
        - *Picturæ atque ſtatuæ, cæteraq; huiuſmodi opera ſimulata: niſi cùm intereſt, quid eorum qua de cauſa, & vbi, & quandò, & cuius authoritate fiat.*
        - *Millia deniquè fictarum fabularum & falſitatum, quarum mendacijs homines delectantur, humana inſtituta ſunt. Et nulla magìs hominum propria, quæ à ſeipſis habent, exiſtimanda ſunt, quàm quæque falſa & mendacia.*
      - *Commoda & neceſſaria qualia ſunt*
        - *Omnes penè philoſophiæ partes: præſertim*
          - *Politica hominũ inſtituta.*
          - Phyſica.
            - *Leges*
            - *Mores*
            - *Diſtinctio*
            - *Pacta.*
            - *Significationũ genera innumerabilia*
            - *Pondera*
            - *Menſuræ*
            - *Numeri.*
              - *Rerum*
              - *Perſonarum.*
        - *ARTES*
          - *Liberales*
            - *Grammatica*
            - *Dialectica*
            - *Rhetorica*
            - *Arithmetica*
            - *Geometria*
            - *Muſica*
            - *Aſtronomia.*
          - Mechanicæ, quibus aliquid fabricatur, vel
            - Quod remaneat poſt operationem artificis ab illo effectum, vt Domus, ſcamnũ, aut vas aliquod.
            - Quæ miniſteriũ quoddã exhibẽt operãti Deo, ſicut medicina & agricultura.
            - Quarum omnis effectus eſt actio, ſicut ſaltationum, curſuum, & luctaminum.
  - ALTERVM *earũ quas animaduerterunt iam peractas aut diuinitùs inſtitutas: vt ſunt*
    - VERITAS *connexionum & ORDO Rerum.*
      - Quæ non inſtituta ſunt ab hoĩbus, ſed notata. Aug. à c. 19. vſque in fin. lib. 2. De doctrina Chriſtiana.

DE AR-

DE ARTIBVS ATQVE SCIENTIIS AD THEOLOgiæ ſtudium vel neceſſarijs, vel conducentibus, Sententia D. Auguſtini ex eiſdem libris, De Doctrina ſcilicet Chriſtiana, & primùm

DE PHILOSOPHIA Gentilium in genere.

PHILOSOPHI autem qui vocentur, ſi qua fortè vera & fidei noſtræ accommoda dixerunt, maximè Platonici, non ſolùm formidanda non ſunt, ſed ab eis etiàm tanquàm iniuſtis poſſeſſoribus, in vſum noſtrum vendicanda. Sicut enim Aegyptij nō ſolùm idola habebant & onera grauia, quæ populus Iſrael deteſtaretur & fugeret, ſed etiàm vaſa atq; ornamenta de auro & argento & veſtem, quæ ille populus exiens de Aegypto, ſibi potiùs tanquàm ad vſum meliorem clanculò vendicauit, non authoritate propria, ſed præcepto Dei, ipſis Aegyptijs neſcienter commodantibus ea, quibus non benè vtebàtur: ſic doctrinæ omnes Gentilium, non ſolùm ſimulata & ſuperſtitioſa figmenta, graueſq; ſarcinas ſuperuacanei laboris habent, quæ vnuſquiſq; noſtrûm, duce Chriſto, de ſocietate gentiliū exiēs, debet abominari atq; deuitare, ſed etiàm liberales diſciplinas vſui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta vtiliſſima continent, deq; ipſo vno Deo colendo, nõnulla vera inueniuntur apud eos. Quod eorum tanquàm aurum & argentum, quod non ipſi inſtituerunt, ſed de quibuſdam quaſi metallis diuinę prouidentię, quę vbiquè infuſa eſt, eruerunt, & quo peruersè atque iniurioſè ad obſequia dæmonum abutūtur, cùm ab eorum miſera ſocietate, ſeſe animo ſeparat, debet ab eis auferre Chriſtianus ad vſum iuſtum prædicandi euangelij.

VESTEM quoquè illorum, id eſt, hominum quidem inſtituta, ſed tamen accommodata humanæ ſocietati, qua in hac vita carere non poſſumus, accipere atque habere licuerit, in vſum conuertenda Chriſtianum: nam quid aliud fecerūt multi boni fideles noſtri? Nõnne adſpicimus quanto auro & argento & veſte ſuffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus Doctor ſuauiſſimus, & martyr beatiſſimus? quanto Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? Vt de viuis taceam, quanto innumerabiles Gręci? Quod prior ipſe fideliſſimus Dei famulus Moiſes fecerat, de quo ſcriptum eſt, quòd eruditus fuerit omni ſapientia Aegyptiorum. Auguſtinus lib. 2. De doctrina Chriſtiana cap. 40. Actor. 7.

DE ARTIBVS HVMANIS IN GENERE.

QVAMOBREM videtur mihi ſtudioſis & ingenioſis adoleſcentibus & timentibus Deū, beatamque vitam quærentibus, ſalubritèr præcipi, vt nullas doctrinas quæ pręter eccleſiā Chriſti exercentur, tanquàm ad beatam vitam capeſſendam ſecurè ſequi audeant, ſed eas ſobriè diligenterque dijudicet. Et ſi quas inuenerint ab hominibus inſtitutas vanas, propter diuerſas voluntates inſtituentium, & ignotas propter ſuſpiciones errantium, maximè ſi habeant etiàm cum dæmonibus initam ſocietatem, per quaſdam ſignificationum quaſi quædam pacta atque conuenta, repudient penitùs & deteſtentur: alienēt etiàm ſtudia à ſuperfluis & luxurioſis hominum inſtitutis.

ILLA verò inſtituta hominum, quæ ad ſocietatem conuenientium valent, pro ipſa huius vitæ neceſſitate non negligant. In cæteris autem doctrinis, quę apud gentes inueniuntur, pręter hiſtoriam rerum vel præteriti temporis, vel pręſentis, ad ſenſus corporis pertinentium, quibus etiàm vtilium artium corporalium experimenta & coniecturę annumerantur, & præter rationem diſputationis & numeri, nihil vtile eſſe arbitror. In quibus omnibus tenendum eſt, NE QVID NIMIS. & maximè in ijs quę ad corporis ſenſus pertinentia voluuntur temporibus, & continentur locis. Auguſt. de doctrina Chriſtiana libr. 2. cap. 39.

DE GRAMMATICA.

IPSA quidem arte Grammatica, qua diſcitur locutionis integritas, non indigerent pueri, ſi eis inter homines, qui integrè loquerentur, creſcere daretur & viuere. Neſcientes quippe vlla nomina vitiorum, quidquid vitiorum cuiuſq; ore loquentis audirent, ſana ſua cõſuetudine reprehenderent & cauerent, ſicut ruſticos vrbani reprehendunt, etiàm qui literas neſciunt. Auguſt. de doctrina Chriſtiana lib. 4. cap. 3.

DE LITERIS ET NOTIS.

Maximè aſſumendæ ſunt literarum figuræ,ſine quibus legere non poſſumus:linguarumque varietas,quantùm ſatis eſt.Ex eo genere ſunt etiàm notæ, quas qui didicerunt, proprie iam notarij appellantur.Vtilia ſunt iſta,nec diſcuntur illicitè, nec ſuperſtitione implicant:nec luxu eneruant,ſi tantum occupent,vt maioribus rebus,ad quas adipiſcendas ſeruire debent,non ſint impedimento.Auguſt.lib.2.De Doctrina Chriſtiana cap.26.

DE TROPIS.

Sciant autem literati,modis omnibus locutionis, quos Grammatici Græco nomine Tropos vocant,authores noſtros vſos fuiſſe & multipliciùs atque copioſiùs,quàm poſſũt exiſtimare vel credere,qui neſciunt eos,& in alijs iſta didicerunt. Quos quidem tropos qui nouerunt,agnoſcunt eos in literis ſanctis, eorumque ſcientia ad eas intelligendas aliquantùm adiuuantur.Auguſt.lib.3.De doctr.Chriſtiana cap.29.

DE DIALECTICA.

In iis quæ ad rationem animi pertinent,regnat diſciplina diſputationis & numeri. Diſputationis diſciplina plurimùm valet ad omnia genera quæſtionum, quæ in literis ſanctis ſunt penetranda & diſſoluenda.Auguſt.lib.2. De doctrina Chriſtiana.cap.31.

SOPHISTICE.

Tantùm ibi cauenda eſt libido rixandi,& puerilis quædam oſtentatio decipiẽdi aduerſarium.Sunt enim multa quæ appellantur Sophiſmata, falſę concluſiones rationum, & plerunquè ità veras imitantes,vt non ſolùm tardos,ſed ingenioſos etiàm minùs diligentèr attentos decipiant.ibidèm.

DE VTRAQVE.

Veritas ſententiarum in ſanctis libris eccleſiaſticis inueſtiganda eſt. Regula connexionum,quid conſequens,aut non conſequens,aut repugnans ſit, etiàm extra Eccleſiam diſci poteſt.Quanquàm natura ipſa homines inſtruxit,vt ingenioſus citiùs videat concluſionem non eſſe ratam,quàm præcepta eius capiat. Vtiliſſima tamen eſt hæc notitia, tum alijs nominibus,tum ad ſoluenda & explicanda ambigua ſigna: Siquidem veris certiſque ſententijs,cùm incertæ vera connexione iunguntur,etiàm ipſæ certæ fiant neceſſe eſt. Qvumque ingenia his reddantur exercitatiora,cauendum, ne reddant etiàm maligniora, & inflatiora:hoc eſt,vt qui didicerunt iſta, ament decipere veriſimili ſermone atque interrogationibus:aut aliquid magnum,quo ſe bonis atque innocentibus anteponant,aſſecutos putent.Ibidèm iuncto cap.32.33.34.35.&37.

DE RHETORICA ET ELOQVENTIA.

Qvod etiàm de Rhetorica tenendum,nè ipſa ſpectacula veritatis magìs delectẽt, quàm veritas in iudicando & diſputando.Sunt etiàm quædam pręcepta vberioris diſputationis quæ iam eloquentia nominatur. Quæ nihilominùs vera ſunt, quanuis poſſint eis etiàm falſa perſuaderi.Sed quia & vera eſſe poſſuns,non eſt facultas ipſa culpabilis, ſed ea malè vtentium peruerſitas.d.lib.2.De doctrina Chriſtiana,cap.36.

DE ARITHMETICA, GEOMETRIA, Muſica,& Poëtice.

Nvmerorvm etiàm imperitia,multa facit non intelligi, tranſlatè ac myſticè poſita in ſcripturis.Ac numerum & Muſicam pleriſque locis in ſanctis ſcripturis poſita honorabilitèr inuenimus.Auguſtinus de doctrina Chriſtiana lib.2.cap.16.Siue autem in ſeipſis cõſiderentur numeri,ſiue ad figurarum aut ſonorum,aliarúmve motionum leges adhibeantur, incommutabiles regulas habent, neque vllo modo ab hominibus inſtitutas, ſed ingenioſorum ſagacitate compertas.Idem d.libr.2.cap.38.

DE ASTRONOMIA.

SIDERVM autem cognoſcendorum non narratio, ſed demonſtratio eſt: quorum perpauca ſcriptura commemorat. Et quanquàm ſiderũ cognitio per ſeipſam ſuperſtitione quoſdam non alliget, non multùm tamen ac propè nihil adiuuat tractationẽ diuinarum ſcripturarum, & infructuoſa intentione plùs impedit. Et quia familiaris eſt pernicioſiſſimo errori fatua ſata cantantium, commodiùs honeſtiuſque contemnitur. Auguſtinus lib. 2. De doctrina Chriſtiana, cap. 29.

DE LINGVARVM COGNITIONE.

LATINAE quidem linguæ homines, etiàm duabus alijs ad ſcripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebræa ſcilicet & Græca: vt ad exemplaria præcedentia recurratur, ſiquam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas.

QVANQVÀM & Hebræa verba non interpretata ſæpè inuenimus in libris, vel quia propter ſanctiorem authoritatem ſeruata eſt antiquitas, vt in Amen & Halleluia: vel quia transferri in aliam linguam non potuiſſe dicuntur, vt Racha & Oſanna. Auguſtinus De Doctrina Chriſtiana 2. cap. 11.

QVONIAM verò aut ignotum verbum facit hærere lectorem, aut ignota locutio, ſi ea veniant ex alienis linguis, aut quærenda ſunt ab earum linguarum hominibus, aut linguæ eædem, ſi & ocium eſt, & ingenium, ediſcendæ, aut plurium interpretum conſulenda collatio eſt.

SI autem ipſius linguæ noſtræ aliqua verba locutioneſque ignoramus, legendi conſuetudine audiendique innoteſcunt. Nec vlla ſunt genera verborum locutionumque magis mandanda memoriæ, quàm quæ ignoramus: vt cùm peritior occurrerit homo, aut talis lectio, quæ vel ex præcedentibus, vel conſequentibus, vel vtrique oſtendat, quam vim habeat, adiuuante memoria facilè poſſimus diſcere. Idem in d. lib. 2. cap. 14.

DE PHYSICA ET GEOGRAPHIA.

EST ETIÀM narratio demonſtrationi ſimilis, qua non præterita, ſed præſentia indicantur ignaris. In quo genere ſunt, quæcunque de ſitu locorum, naturiſque animalium, lignorum, lapidum, herbarum, aliorúmve corporum ſcripta ſunt. Nanque rerum ignorátia facit obſcuras figuratas locutiones, cùm ignoramus vel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas, aliarúmve rerum, quæ plerunquè in ſcripturis ſimilitudinis alicuius gratia ponuntur. Exod. lib. 2. cap. 29.

DE HISTORIA.

QVIDQVID de ordine temporum tranſactorum indicat hiſtoria, plurimùm nos adiuuat ad ſanctos libros intelligẽdos, etiamſi præter eccleſiam puerili eruditione diſcatur. Nam & per Olympiadas, & per Conſulum nomina ſæpè multa quæruntur à nobis, & ignorantia conſulatùs, quo natus eſt Dominus, & quo paſſus eſt, nonnullos coēgit errare, vt putarent, quadragintaſex annorum ætate paſſum eſſe Dominum: Quia per tot annos ædificatum eſſe templum, dictum eſt à Iudæis, quod imaginem Dominici corporis habebat. d. libro 2. capite 28.

DE OFFICIO DOCTORIS CHRISTIANI, ex eodem Auguſtino.

DEBET IGITVR diuinarum ſcripturarum tractator & Doctor, defenſor rectæ fidei ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere: atq; in hoc opere ſermonis conciliare auerſos, remiſſos erigere, neſcientibus quid agatur, quid expectare debeant, intimare. Vbi aũt beneuolos, intentos, dociles aut inuenerit, aut ipſe fecerit, cętera peragẽda ſunt, ſicut cauſa poſtulat. Si docendi ſunt qui audiunt, narratione faciendum eſt: Si tamen

indigeat res, de qua agitur, vt innoteſcat. Vt autem quæ dubia ſunt, certa fiant, documentis adhibitis, ratiocinandum eſt.

Si verò qui audiunt, monendi ſunt potiùs quàm docendi, vt in eo quod iam ſciunt, agendo non torpeant, & rebus aſſenſum accommodent, quas veras eſſe fatentur, maioribus dicendi viribus opùs eſt. Ibi obſecrationes & increpationes, concitationes & coercitiones, & quæcunque alia valent ad commouendos animos, ſunt neceſſaria. Et hęc quidem cuncta quæ dixi, omnes ferè homines in ijs, quæ loquendo agunt, facere non quieſcunt.

Sed cùm alij faciant obtusè, deformitèr, frigidè: alij acutè, ornatè, vehementèr: illum ad hoc opus vndè agimus, iam oportet accedere, qui poteſt diſputare vel dicere ſapientèr, etiàm ſi non poteſt eloquentèr, vt proſit audientibus: etiamſi minùs prodeſſet, quàm ſi & eloquentèr poſſet dicere. Qui verò affluit inſipienti eloquentia, tantò magis cauendus eſt, quanto magìs ab eo in ijs quæ audire inutile eſt, delectatur auditor: & eum, quoniam diſertè dicere audit, etiàm verè dicere exiſtimat. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana lib. 4. capite quarto & quinto.

QVO ANIMO THEOLOGIAE STVDIOSVM, præditum eſſe conueniat.

Sed hoc modo inſtructus diuinarum ſcripturarum ſtudioſus, cùm ad eas perſcrutandas
1.Cor.8. accedere cœperit, illud Apoſtolicum cogitare non ceſſet: Sciētia inflat, Charitas ędificat. Auguſtinus libro ſecundo de doctrina Chriſtiana capite 41. Et contra Adimantum capite tertio: Sancta ſcriptura, inquit, non temerarios & ſuperbos accuſatores, ſed diligentes & pios lectores deſiderat. Omnia enim quæ leguntur in ſcripturis ſanctis, ad inſtructionem & ſalutem noſtram intentè oportet audire: Maximè tamen memoriæ commendanda ſunt, quæ aduersùs hęreticos valent plurimùm. Auguſtinus ſuper Epiſtolam Ioannis tractatu 2.

EADEM DE RE EIVSDEM AVGVSTINI ſententia.

Ad cognitionem diuinarum ſcripturarum talis homo accedat, qui de ſanctis libris tam ſanctè & veracitèr exiſtimet, vt nolit aliqua eorum parte delectari per officioſa mendacia, potiusque id quod non intelligit, tranſeat, quàm cor ſuum præferat illi veritati. epiſtola octaua ad Hieronymum.

QVO OR-

QVO ORDINE SACRA LEGENDA SINT VOlumina. TAB. 80.

OPTIMVS *diſciplinarum omniũ magiſter eſt ordo: Quo ſinè nemo vnquàm perfectam Theologiæ aſſequi poterit artem. Quarènè & oleum perdere velimus & operam, hoc ordine ſacrarum literarum legendi ſunt authores:*

PRINCIPIÒ *libri canonici, non ſemèl nec oſcitantèr, ſed vehementi attentione ſunt euoluendi, atque illo perlegendi ſunt ordine, quo in canone eccleſiaſtico ſunt collocati: vtpotè ex quibus hauriendum fundamentum Prophetarum & apoſtolorum, & dogmata catholicæ perdiſcenda ſint fidei.*

DEINDÈ *illi legendi ſunt libri, in quibus præcipua capita ſiue loci communes vniuerſæ Theologiæ, ex ipſis ſacræ ſcripturæ fontibus dilucida ac certa Methodo explicantur. Quales ſunt*

- CLEMENS,
- DIONYSIVS,
- ORIGENES,
- CYPRIANVS,
- AVGVSTINI *opuſcula,*
  - *De vera religione.*
  - *Enchiridion ad Laurentium.*
  - *De eccleſiaſticis dogmatib.*
  - *De fide ad Petrũ Diacon.*
  - *De doctrina Chriſtiana.*
  - *De ſpiritu & litera.*
  - *De natura & gratia.*
  - *De peccatorum meritis & remiſſione.*
  - *De fide & operibus.*
  - *De perfecta iuſtitia.*
- LIBELLVS *ſententiarũ Proſperi ex operib⁹ D. Auguſt.*
- IOANNES *Damaſcenus,*
- PETRVS *Lombardus,*
- IOANNES *Roffenſis,*
- CARDINALIS *Hoſius,*
- IOAN. *Viguerius, & ſimiles.*

POST HAEC *ad eos libros legendos cõuertas animum, quibus Eccleſiarum Praxis continetur, quiq́ ad gubernationẽ Eccleſiaſticã informant. Cuius generis ſunt*

- INPRIMÌS *hiſtoriæ Eccleſiaſticæ.*
- VITAE *ſanctorum martyrum, Pontificum & illuſtrium confeſſorum.*
- DEHINC *Canones in Concilijs & ſynodis diuerſis euulgati.*
- SIMVLque *Pontificum atque eximiorum Theologorum de varijs quæſtionibus reſponſa.*
- QVIBVS *addas licet ex his congeſtos libros decretorum.*
- PRAETEREA *qui inſcribuntur De officio Epiſcoporum, presbyterorum, diaconorum: Necnon de ordinatione ſeu reformatione eccleſiarum.*
- POSTREMÒ, *in quibus ratio diſpenſandi ſacramenta, & quidquid ad ritus cæremoniasq́ue ſtatas ac ſolennes pertinet, explicatur.*

DENIQVE *tam nonos quàm veteres legas in ſacram ſcripturam editos commentarios. Non quòd hi poſtremo loco ſint habẽdi, ſed quòd ex præcedentiũ cognitione, facilior ad eos paretur aditus. Nam & hi aut ſacras enarrãt literas, aut explanant locos communes, aut aliqua ſcribunt ad inſtitutionem & ædificationem eccleſiarum. Quo loco habendi ſunt*

- QVATVOR *Doctores Eccleſiæ Latinæ,*
  - *Hieronymus,*
  - *Auguſtinus,*
  - *Ambroſius,*
  - *Gregorius Magnus.*
- ALII *ſacrarum literarũ interpretes, &*
  - *Græci*
    - *Baſilius Magnus,*
    - *Origenes,*
    - *Chryſoſtomus,*
    - *Gregorius Nazanzenus,*
    - *Cyrillus.*
  - *Latini ex*
    - *Vetuſtioribus*
      - *Cyprianus,*
      - *Hilarius,*
      - *Beda presbyter,*
      - *Bernardus.*
    - *Neotericis*
      - *Rupertus Tuitiẽ,*
      - *Dionyſius Riccelius,*
      - *Thomas Caietanus,*
      - *Ioannes Eccius.*

QVIBVS REBVS FACILIME RETINERI ET publicum ad vſum accommodari poſſint ea, quæ ex ſacra quiſque perceperit lectione. TAB. 81.

VERVM SAcræ ſcripturæ vſum tum rectè vnuſquiſque aſſequetur, ſi

- **PRIMVM** *locos ex ſacra ſcriptura colligat communes, qui tanquàm elementa & communia quædam ſunt Principia Theologiæ, quibus diligentèr aſſcribat, quidquid vſquàm vel legerit, vel audiuerit memoria dignum, vt cùm vſus poſcat, ex iis veluti promptuario quodam vberrimo iterùm poſſit repetere. Sunt autem loci huiuſmodi: Sacra ſcriptura, Deus, Trinitas, creatura, Angelus bonus, angelus malus, Homo, Eccleſia, lapſus hominis, Peccatum originale, Arbitrium, voluntas hominis, Lex, Peccatum, Mors, Damnatio æterna, Euangelium, Chriſti incarnatio, Paſſio, Mors, Reſurrectio, Pænitentia, Fides, Iuſtificatio, Charitas, Bona opera, Spes, Sacramenta, Sacrificia, Circunciſio, Agnus Paſchalis, Baptiſmus, Euchariſtia, Cæremoniæ, Traditiones diuinæ, Leges eccleſiaſticæ, Functiones eccleſiaſticæ, Magiſtratus, Reſurrectio vniuerſalis, Iudicium extremum, vita æterna: & alij eius generis loci complures, ſinè quibus ægrè quis ad altiora progredi, immò ſinè quorum aliquanta cognitione, nihil vnquàm certi de quæſtionibus in Theologia propoſitis conſtituere poterit.*
- **DEINDE** *vtiliſſima illa amplectatur ſcholaſticæ diſciplinæ exercitia ſiue progymnaſmata: Quorum alia*
  - **PVBLICA**, *vt ſunt*
    - *Diſputationes,*
    - *Declamationes.*
  - **PRIVATA**, *in quib⁹ ſe etiam intra parietes quisque poteſt exercere: inter quæ præcipua ferè hæc ſunt:*
    - *Epiſtolæ,*
    - *Tractatio thematum per cauſas & quæſtiones,*
      - *An ſit,*
      - *Quid ſit,*
      - *Qualis ſit.*
    - *Inueſtigatio artificij*
      - *Dialectici* } *In bonis authorib.*
      - *Rhetorici* } *In bonis authorib.*
    - *Paraphraſis, Epitome, Dialogus, Commentatio, & Sermo extēporalis.* — *De quibus omnibus vide librum tertium de rectè formando theologiæ ſtudio, reſtitutum per D. Laurentium à Villauincentio.*

DE DV-

DE DVPLICI STVDIORVM SACRAE lectionis fine. TABVLA 81.

DVO SVNT SACRO- *rum ſtudiorum fines, omnibus his, qui Theologiæ nauant operam, propoſiti:*

Vnus, vt ipſi vera pietate proficiant, & meliores quotidiè euadant & ſanctiores, ac ità verum immortalemque beatitudinem, apud immortalem tandèm adipiſcantur Deum. De quo diuus Paulus 2. Timoth. 3. Paſtores eccleſiæ ſub Timothei perſona his monet verbis: Permane in ijs quæ didiciſti, & credita ſunt tibi, ſciens à quo didiceris, & quòd ab infantia ſacras literas nôſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu.

ALTER, *docere alios, ſalubria dare conſilia, atque ex verbo DEI viam monſtrare, qua hi quoquè ad ſalutem perueniant. Nam qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: & qui ad iuſtitiã erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Daniel 12. cap.*

VTRVNQVE *ſimul idem quoquè Paulus in priori ad Timotheum epiſtola, vnica complexus eſt ſententia: Attende lectioni, inquit, exhortationi, doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij. Hæc meditare, in his eſto, vt profectus tuus manifeſtus ſit omnibus. Attende enim tibi & doctrinæ, inſta in illis. Hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies, & eos qui te audiunt. 1. Timoth. 4.*

DE EODEM EX AVGVSTINO.

TAB. 83.

FINIS SA- *cræ ſcripturæ conſiſtit in* { FIDE, SPE, & CHARITATE. } QVIBVS *omnis militat &* { *Scientia,* *Et Prophetia.* } *Auguſtinus libro primo de doctrina Chriſtiana capite trigeſimoſeptimo.*

ET PAVLO POST.

QVAPROPTER, *inquit, cùm quiſque cognouerit, finem præcepti eſſe charitatem de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum ſcripturarum ad iſta tria relaturus, ad tractationem illorum librorum ſecurus accedat. d. lib. 1. cap. 40.*

QVID CVIQVE CONFERAT SACRORVM librorum lectio. TABVLA 84.

SCRIPTVRAM *ſanctam omnibus eſſe accommodatam, nec quæri poſſe ad ſalutẽ quidquam, quod non totum nũc in ſcripturis ſit adimpletum, pulcherrimè declarat Chryſoſtomus ſuper Matth. ca. 22. Homilia 41. operis imperfecti, per inſignia aliquot Exempla*

- VIRTVTVM. *nam*
  - QVI *ignarus eſt, inquit, inueniet ibi quod diſcat.*
  - QVI *contumax eſt & peccator, inueniet ibì futuri Iudicij flagella quæ timeat.*
  - QVI *laborat, inueniet ibì glorias & promiſſiones vitæ perpetuæ, quibus ampliùs excitetur ad opus.*
  - QVI *puſillanimis eſt & infirmus, inueniet ibì mediocres iuſtitiæ cibos: qui & ſi pinguem animam non faciunt, tamen mori non permittunt.*
  - QVI *magnanimus eſt & fidelis, inueniet ibì ſpirituales eſcas continentioris vitæ, quæ perducant eum propè ad angelorum naturam.*
  - QVI *percuſſus eſt à diabolo, & vulneratus eſt in peccatis, inueniet ibì medicinales cibos, qui eum per pœnitentiam reuocent ad ſalutem.*
- VITIORVM
  - VT QVID *enim ibì ſcriptum eſt, quòd Achan propter furtum laminæ aureæ ſit lapidatus, niſì vt habeant fures quod timeant?*
  - VT QVID *ibì filij Iſrael, qui fornicati ſunt cum filiabus Moabitarũ, percuſſi refugerunt in Beelphegor, niſì vt habeant fornicatores quod perhorreſcant?*
  - VT QVID *concupitores carnis, caſtigati ſunt in deſerto, niſi vt nemo delicias concupiſcat?*
- POENITENtiæ:
  - VT QVID *enim Dauidem arguit Nathan & ſuſcepit, niſì vt adulteri & homicidæ pœnitentiæ remedium non deſperent?*
  - RAAB *meretrix ſanctificata eſt, vt meretricibus ſpes daretur.*

QVÆ

QVAE VERA SACRAE SCRIPTVRAE LAVS ſit atque commendatio. TAB. 85.

VERA SACRAE *ſcripturæ LAVS æſtimatur ex* { DIGNITATE, AVTHORITATE, VTILITATE, DIVINA, *quæ ſub ea latet, eloquentia.*

DE SACRAE SCRIPTVRAE DIGNITATE, EX IOSVE.

NON RECEDAT volumen legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt cuſtodias & facias omnia, quę ſcripta ſunt in eo. Tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Non declines à verbis legis huius ad dexteram vel ad ſiniſtram, vt intelligas cuncta quæ agis. Ioſuæ 1.

EX DEVTERONOMIO.

INTERROGA de diebus antiquis, qui fuerũt ante te, ex die quo creauit Deus hominem ſuper terram, à ſummo cælo vſque ad ſummum eius, ſi facta eſt aliquandò huiuſcemodi res, aut vnquàm cognitum eſt, vt audiret populus vocem Domini loquentis de medio ignis, ſicut tu audiſti & vidiſti Deut. 4.

EX PROVERBIIS.

IVSTI ſunt omnes ſermones mei, non eſt in eis prauum quid, neq; peruerſum: recti ſunt intelligentibus, & æqui inuenientibus ſcientiam. Prouerb. 8.

EX PSALMIS.

ELOQVIA Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terrę, purgatum ſeptuplùm Pſalm. 11.

LEX Domini immaculata, conuertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam pręſtans paruulis.

IVSTITIAE Domini rectæ, lętificantes corda: pręceptum Domini lucidum, illuminans oculos.

TIMOR Domini ſanctus, permanens in ſeculum ſeculi: iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa.

DESIDERABILIA ſuper aurum & lapidem precioſum multùm, & dulciora ſuper mel & fauum. Pſal. 18.

BEATI qui ſcrutantur teſtimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

MIRABILIA teſtimonia tua Domine: ideò ſcrutata eſt ea anima mea.

AEQVITAS teſtimonia tua in æternum: & omnes viæ tuæ veritas.

Principium verborum tuorum veritas: in ęternum omnia iudicia iuſtitiæ tuæ. Pſal. 118.

EX EPISTOLA PETRI.

ET habemus firmiorem Propheticum ſermonem, cui benè facitis, attendentes, quaſi lucernæ lucenti in loco caliginoſo, donèc dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris: hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetia ſcripturæ, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquandò Prophetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines. 2. Petr. 1.

EX HIERONYMO.

ORO te frater chariſſime, inter hęc viuere, iſta meditari, nihil aliud nôſſe, nihilque aliud quærere, nónne tibi videtur iam hic in terris regni cæleſtis habitaculum? Hieronymus ad Paulinum.

EX AVGVSTINO.

Imperatoris ſacram nemo ſinè periculo ſui ſanguinis contemnit, ſed omnes ſuſcipiunt cum tremore & veneratione,& adorant viliſſimam chartulam atramento ſcriptam,& velut diuinos adorant apices.Scripturæ diuinæ leguntur, verba Dei tonant, ipſe Dominus admonendo præſens præſentibus loquitur, & non auditur: aut faſtidioſè homines audiunt, aut (quod peius eſt) ſedentes fabulis vacant.Imperator longè poſitus, de chartula loquitur,& tremitur,& quaſi præſens in illa charta adoratur.Teſtamentum dominicũ recitatur ab aliquibus hominibus,& contemnitur. Ipſum Prophetæ clamant, Apoſtoli prædicant, Euangelia loquuntur, per ſeipſum hominibus confabulatur,& non auditur. Auguſtinus in tractatu de arbore ſcientiæ boni & mali.

COMMENDATIO SACRAE SCRIPTVRAE ab Authoritate.

EX DEVTERONOMIO.

Leges verba legis huius coram omni Iſrael, audientibus eis,& in omni populo congregato, tam viris quàm mulieribus, paruulis & aduenis qui ſunt intra portas tuas, vt audientes diſcant,& timeant Dominum Deum veſtrum,& cuſtodiant, impleantque omnes ſermones legis huius.Deut.31.

EX PROVERBIIS.

Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt omnibus ſperantibus in ſe. Prou.30.

EX PSALMIS.

Omnia mandata tua veritas.
In æternum Domine verbum tuum permanet in cælo.
Ignitum eloquium tuum vehementer,& ſeruus tuus dilexit illud.Pſal.118.

EX EVANGELIO MATTHAEI.

Et quicunque non receperit vos, neque audierit ſermones veſtros: exeuntes foràs de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris.Amèn dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm illi ciuitati.Matth.10.

EX AVGVSTINO.

Cedamvs & conſentiamus authoritati ſanctæ ſcripturæ, quæ neſcit falli, nec fallere. Lib.1.De peccatorum meritis.cap.22.Et lib.2.ſuper Geneſ.ad literam cap.5. Maior eſt huius ſcripturæ authoritas, inquit, quàm omnis humani ingenij capacitas.

EX EODEM.

Adest Domini gratia & miſericordia,& non ſinit peruertere ſcripturam ſuam. Quia circunſepſit veritate ſua omnes ſententias ſuas,& liberauit, vt quiſquis indè aliquid præſcindere voluerit, aut inducere malè legendo, vel interpretãdo, ille qui cor habet, quod præciſum eſt, iungat ſcripturæ,& legat ſuperiora vel inferiora.& inueniet ſenſum, quem ille volebat malè interpretari.Auguſt.de verbis Domini ſerm.49.

EX EODEM.

O domine, iſta tua ſcriptura vera eſt, quoniam tu verax & veritas edidiſti eam. Et iterùm:O homo, quod ſcriptura mea dicit, ego dico.Et tamen illa temporalitèr dicit: verbo autem meo æterno tempus non accidit, quia æquali mecum æternitate conſiſtit. Libro confeſſionum 13.cap.29.

EX EODEM.

Cùm eſſemus infirmi ad inueniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc nobis opùs eſſet authoritate ſanctarum literarum, iam credere cœperam, nullo modo te fuiſſe tri-

buturum tam excellentem illi ſcripturæ per omnes iam terras authoritatem, niſi & per ipſam tibi credi, & per ipſam te quæri voluiſſes. Confeſſionum lib. 6. cap. 5.

LAVS SACRAE SCRIPTVRAE AB VTILITATE.

EX DEVTERONOMIO.

ET NVNC Iſrael audi præcepta & iudicia, quę ego doceo te, vt faciens eas, viuas, & ingrediens poſſideas terram, quam Dominus Deus Patrũ veſtrorũ daturus eſt vobis. Deu. 4.

EX EODEM.

SCITO ergò hodiè, & cogitato in corde tuo, quòd Dominus ipſe eſt Deus in cælo ſurſùm, & in terra deorsùm, & non ſit alius. Cuſtodi præcepta eius atque mandata, quæ ego præcipio tibi, vt benè ſit tibi & filijs tuis poſt te, & permaneas multo tempore ſuper terrã, quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi. Ibidèm.

EX EODEM.

SI AVTEM audìeris vocem Domini Dei tui, vt facias atque cuſtodias omnia mandata eius, quæ ego tibi præcipio hodiè, faciet te Dominus Deus tuus excelſiorem cunctis gentibus, quæ verſantur in terra. Venientque ſuper te vniuerſæ benedictiones iſtæ, & apprehendent te, ſi tamen præcepta eius audieris. Deut. 28. Catalogum autem iſtarum benedictionum integrum & prolixum vide eodem cap. iuncto cap. 30. & in Leuit. cap. 26.

CONTRA verò ſi audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt cuſtodias & facias omnia mandata eius, & cæremonias, quas ego præcipio tibi hodiè, venient ſuper te omnes maledictiones iſtæ, & apprehendent te. Quę maledictiones & graues & acerbę plurimęq; in prædictis ſacrę ſcripturę numerãtur locis, Leuitici nimirùm 26. Deut. 28. & 30.

EX PSALMIS.

BONVM mihi lex oris tui, ſuper millia auri & argenti.
Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.
Declaratio ſermonum tuorum illùminat, & intellectum dat paruulis.
Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum. Pſal. 118.

EX PAVLO AD Rom. 15.

QVAECVNQVE ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus &c.

EX EODEM, 2. Timoth. 3.

OMNIS ſcriptura diuinitùs inſpirata, vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus.

EX HIERONYMO.

AMA ſcientiam ſcripturarum, & carnis vitia non amabis. Ad Ruſticum Monach. Et ſuper illud Pſalm. 147. Et adipe frumenti ſatiat te: Pinguiſſimus, inquit, ſermo diuinus eſt,

omnes in ſe habens delicias, quidquid volueris, ex ſermone diuino naſcitur: ſicut tradunt Iudæi, Quoniam manna quandò comedebant, ſecundùm voluntatem vniuſcuiuſque ſic ſapiebat in ore.

EX EODEM.

SI quidquam eſt, quod in hac vita ſapientem virum teneat, & inter preſſuras & turbines mundi æquo animo manere perſuadeat: id eſſe vel primum reor, meditatiõem & ſcientiam ſcripturarum. Cùm enim à cęteris animantibus hoc vel maximè differamus, quòd rationale animal ſumus, & loqui poſſumus: ratio autem omnis & ſermo, diuinis libris cõtineatur, per quos & Deum diſcimus, & quarè creati ſimus, non ignoramus: miror quoſdam extitiſſe, qui aut ipſi ſe inertię & ſomno dantes, nolint quæ pręclara ſunt, diſcere: aut cæteros qui id ſtudij habent, reprehendendos putent. Quibus cùm poſſim diſtrictiùs reſpondere, & breuiter eos vel offenſos dimittere, vel placatos, multo eſſe melius ſcripturas legere, quàm augendis & cumulandis opibus inhiare: Illud dicam, quod vel apud iniquiſſimum iudicem obtineam, placere mihi ocium meum, & ſolitudinem omni celebritate iucundiorem videri. Hieron. in Præfatione epiſtolæ Pauli ad Epheſios.

DE ELOQVENTIA QVAE SACRIS ineſt literis, ex Auguſtino.

HIC aliquis forſitan quærit, vtrùm authores noſtri, quorum ſcripta diuinitùs inſpirata, Canonem nobis ſaluberrima authoritate fecerunt, ſapiẽtes tantummodò, an eloquẽtes etiàm nuncupandi ſunt. Quæ quidem quæſtio apud meipſum, & apud eos qui mecũ, quod dico, ſentiunt, facilimè ſoluitur.

NAM vbi eos intelligo, non ſolùm eis nihil ſapientius, verùm etiàm nihil eloquentius mihi videri poteſt. Et audeo dicere, omnes qui rectè intelligunt quod illi loquuntur, ſimul intelligere non eos alitèr loqui debuiſſe. Sicut eſt enim quædam eloquẽtia, quæ magis ætatem iuuenilem decet, eſt quæ ſenilem, nec iam dicenda eſt eloquentia, ſi perſonæ non congruat eloquentis, ità eſt quædam quæ viros ſumma authoritate digniſſimos planeq; diuinos decet. Hac illi locuti ſunt, nec ipſos decet alia, nec alios ipſa: ipſis enim congruit, alijs autem quanto videtur humilior, tanto altiùs non ventoſitate, ſed ſoliditate tranſcendit.

VBI VERÒ non eos intelligo, minùs quidem mihi appáret eorum eloquentia: ſed eam tamen non dubito eſſe talem, qualis eſt vbi intelligo. Ipſa quoquè obſcuritas diuinorum ſalubriumq; dictorum, tali eloquentiæ miſcenda fuerat, in qua proficere noſter intellectus non ſolùm inuentione, verùm etiàm exercitatione deberet. Auguſtinus De Doctrina Chriſtiana lib. 4. cap. 6.

ELOQVENTIAM DIVINARVM LITERARVM, cum ſapientia eſſe coniunctam. ex eodem.

SAPIENTER autẽ dicit homo tanto magis, vel minùs, quanto in ſcripturis ſanctis magis minúsve profecit. Non dico in eis multùm legendis, memorięq; mandandis, ſed benè intelligendis, & diligentèr earum ſenſibus indagandis: ſunt enim qui eas legunt, & negligunt: legũnt, vt teneant: negligunt, nè intelligant. Quibus longè ſinè dubio pręferendi ſunt, qui verba earum minùs tenent, & cor earum ſui cordis oculis vident. Sed vtriſq; ille melior, qui & cùm volet, eas dicit: & ſicut oportet, intelligit.

HVIC ergò, qui ſapientèr debet dicere, etiàm quod non poteſt eloquentèr, verba ſcripturarum tenere maximè neceſſarium eſt. Quãto enim ſe pauperiorem cernit in ſuis, tanto eum oportet in iſtis eſſe ditiorem: Vt quod dixerit ſuis verbis, probet ex illis, & qui proprijs verbis minor erat, magnorum teſtimonio quodammodò creſcat. Probãdo enim delectat, qui minùs poteſt delectare dicendo.

PORRÒ qui non ſolùm ſapientèr, verùm etiàm eloquentèr vult dicere, quoniam profectò plùs proderit, ſi vtrunq; potuerit, ad legendos vel audiendos, & exercitatione imitandos eloquentes eum mitto libentiùs, quàm Magiſtris artis Rhetoricæ vacare pręcipio, ſi tamen

ſi tamen ij qui leguntur & audiuntur, nõ ſolùm eloquentèr, ſed etiàm ſapientèr dixiſſe, vel dicere, veraci prędicatione laudantur. Qui enim eloquentèr dicunt, ſuauitèr: qui ſapientèr, ſalubritèr audiuntur.

PROPTER quod non ait ſcriptura, multitudo eloquentium: ſed, multitudo ſapientium, ſanitas eſt orbis terrarum. Sicut autem ſæpè ſumẽda ſunt & amara ſalubria, ità ſempèr vitanda eſt pernicioſa dulcedo. Sed ſalubri ſuauitate, vel ſuaui ſalubritate quid melius? Quanto enim magìs illic appetitur ſuauitas, tanto faciliùs ſalubritas prodeſt.

SVNT ergò Eccleſiaſtici viri, qui diuina eloquia non ſolùm ſapientèr, ſed eloquentèr etiàm tractauerunt. Quibus legendis magìs non ſufficit tempus, quàm deeſſe ipſi ſtudentibus & vacantibus poſſunt. d. lib. 4. De doctrina Chriſt. cap. 5.

PIAE ALIQVOT AD SALVBERRIMA SAcrarum literarum capeſſenda ſtudia, & exhortatiunculæ, ex eiſdem fontibus petitę.

EX DEVTERONOMII CAP. IIII.

CVSTODI igitur temetipſum & animam tuam ſolicitè, nè obliuiſcaris verborum quę viderunt oculi tui, & nè excidant de corde tuo cunctis diebus vitę tuæ. Docebis ea filios ac nepotes tuos.

EX CAPITE VI.

ERVNTQVE verba hæc, quæ ego prǽcipio tibi hodiè, in corde tuo: & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque conſurgens. Et ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, ſcribeſque ea in limine & oſtijs domûs tuę &c.

EX CAPITE XI.

PONITE hæc verba mea in cordibus & in animis veſtris, & ſuſpendite ea pro ſigno in manibus, & inter oculos veſtros collocate. Docete filios veſtros, vt illa meditentur, quãdò ſederis in domo tua, & ambulaueris in via, & accubueris atque ſurrexeris. Scribes ea ſuper poſtes & ianuas domûs tuę, vt multiplicentur dies tui, & filiorum tuorum in terra, quam iurauit Dominus Patribus tuis, vt daret eis, quandiù cęlum imminet terrę.

EX CAPITE XVII.

POSTQVAM autem ſederit Rex in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribûs, & habebit ſecum, legetq; illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba & cęremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt. Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dexteram vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet ipſe & filius eius ſuper Iſrael.

EX EVANGELIO IOANNIS.

SCRVTAMINI ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere: Et illę ſunt quæ teſtimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Ioan. 5.

EX D. PAVLO.

TESTIFICOR coram Deo & Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, & per aduentum ipſius, & regnũ eius: Prædica verbum: inſta opportunè, importunè: argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. Erit enim tempus cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi Magiſtros prurientes auribus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangeliſtæ, miniſterium tuum imple, ſobrius eſto. 2. Timo. 4.

EX AVGVSTINO

HORTOR, vt valeo, vt literarum verè certeq; ſanctarum ſtudio te curam non pigeat impędere. Syncera enim & ſolida res eſt, nec fucatis eloquijs ambit ad animum, nec vllo

linguæ

linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitat. Multùm mouet non verborum, ſed rerum auidum, & multùm terret, factura ſecurum: præcipuè Apoſtolorum linguas hortor vt legas: ex his enim ad cognoſcendos prophetas excitaberis, quorũ teſtimonijs vtuntur Apoſtoli. Auguſtinus ad Voluſian. epiſt. 1.

EX EODEM.

ROGO vos, diſcite Sacram ſcripturã, ſæpè legite, quia omni melle dulcior eſt, fortior vino, lenior oleo, ſublimior auro, argento purior. Præcipuè in Deũ prouocat, & Deum diligere inuitat, corda illuminat, linguam purificat, conſcientiã probat, animam ſanctificat, fidem roborat, diabolum reijcit, peccata ſpernit, animas frigidas calefacit, lumen ſcientiæ oſtendit, tenebras ignorantiæ expellit, triſtitiam ſeculi extinguit, lætitiam Spiritûs ſancti accendit, ſitienti potũ tribuit, de inſipientibus ſapientes facit, primos de nouiſſimis ponit, magnos de minimis, nobiles de ignobilibus efficit, naturam frenat, prohibet leuitatem, temperat dolorem, confert ſpem, coronat ſenem, docet iuuenem, mitigat dedignantes, reuocat errantes, inſtruit ignorantes, ſanat ægros, roborat infirmos, brutos facit ſenſatos, ſomnolentos excitat, ocioſos increpat, laborantes lætificat, pigros incitat, credentibus gratiam dat, Reges humiliat, humiles exaltat, honores multiplicat. Quamobrem qui hanc diligit, & diligentèr legem implet, in regno cęlorum maximus vocabitur, & in præſenti eccleſia præmia & munera obtinebit. Auguſtinus De laudibus Sacrę ſcripturæ, Serm. 38. ad Fratres in Eremo.

EX COMMENTARIIS CHRYSOTOMI IN primum cap. Geneſis.

MERITÒ theſauro cuipiam confertur diuinarum ſcripturarum lectio. Nam ſicut ex illo, quiſquis vel paruum fruſtum capere valet, multas ſibi parat diuitias, ità & in ſacra ſcriptura, etiàm in breui dictione variam ſententiarũ vim, & indicibiles diuitias inuenire licet. Et non ſolùm Theſauro ſimilia ſunt diuina eloquia, ſed fonti quoquè largis perennibusque ſcaturienti fluentis.

ET PAVLO POST:

MAGNA enim eſt huius Theſauri abundantia, & larga huius fontis vbertas. Vndè etiàm qui ante nos fuerunt, pro viribus aquas hausère, & ſimilitèr qui poſt nos futuri ſunt, idem attentabunt, neq; ſic totum euacuare poterunt, ſed magis interim augeſcunt flumina, & increſcunt. Hæc enim ſpiritualiũ fluminum natura eſt, vt hoc magis ſcaturiant, & accreſcat ſpiritualis gratia, quo quis magis indè haurire ſtudet. Propter hoc & Chriſtus dicebat: (Ioan. 7.) Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuentis.

HIERON. AD DEMETRIADEM.

FINEM iungo principio, nec ſemèl monuiſſe contentus ſum, Ama ſcripturas ſanctas, & amabit te ſapientia: dilige eam, & ſeruabit te: honora illam, & amplexabitur te: Hęc monilia in pectore, & in auribus tuis hæreant: Nihil aliud nouerit lingua, niſi Chriſtum: Nihil poſſit honorare, niſi quod ſanctum eſt.

LIBRI PRIMI FINIS.

PARTITIONUM THEOLOGICARUM LIBER SECUNDUS,

CONTINENS

OECONOMIAM VETERIS TESTAMENTI, LEGIS SCILICET ANTIQUAE, ET EIUSDEM PARTIUM.

D. PAULUS AD ROMANOS III. ET AD GALATAS III.

SCIMUS AUTEM, QUONIAM QUAECUNQUE Lex loquitur,ijs qui in lege ſunt,loquitur, vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo, quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. Atque hinc ſcriptura concluſit omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide IESV Christi daretur credentibus. Priùs autem quàm veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eam fidem, quæ reuelanda erat. Itaque Lex Pædagogus noſter fuit in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur.

QVO ORDI-

QVO ORDINE ATQVE methodo ſingula huius Doctrinæ capita ſint pertractanda.

TABVLA I.

METHODI VIS *ferè omnis ex ordine potiſſimum pſpicitur. Ordinis autẽ ratio, quãtum ad inſtitutam attinet Oeconomiam, conſiſtit præcipuè in*

- PERPETVA *& continua librorum vtriuſq; teſtamenti ſerie.*
- PROPRIA *libri atq; adeò loci cuiuſq; ſignificatione.*
- DILIGENTI *cùm Authoris, tũ loci atque temporis inueſtigatione.*
- COMMODA *& idonea argumenti narratione.*
- ARTIFICIOSA *generũ in ſuas partes diſtributione.*
- DILVCIDA *partium ſubdiuiſione.*
- BREVI *rerum præcipuarum epilogo ſeu epitome.*

Quæ ratio diligentèr obſeruãda eſt tam in

- *Toto Bibliæ corpore, quàm in*
- *Singulis ſacræ ſcripturæ voluminibus.*

ARGVMENTI LIBRI HVIVS AD PRAECEDENTEM Continuatio.

PRAEFATIS hactenùs, quanta fieri potuit breuitate, ijs velutì Principijs, quæ in genere, cùm ad diligẽtem omnium ſacræ ſcripturæ & cauſarum & partium inueſtigationẽ, tum ad neceſſariam doctrinæ Chriſtianæ præcognitionem pertinere videbantur, proximum porrò eſt, vt quod à principio nos facturos recepimus, ipſum nunc adgrediamur opus, Oeconomiam ſcilicet Bibliæ, ac tandèm vberiorem ſingularum partium ſuſcipiamus enucleationem: Ità tamen, vt non tam ſcripturam hîc totam explicare voluiſſe, quàm totius ſcripturæ rectè explicandæ perdiſcendęque rationem quandam atque Methodum tradere videamur.

DE SIGNIFICATIONIBVS Bibliæ

TABVLA 2.

SACRAM SCRIPTVRAM *totam, atque adeò libros, qui in canonem recepti ſunt, omnes, vno nomine appellari Biblia, iam ſuprà oſtenſum fuit. Ipſa autem Biblia accipiuntur interdùm pro*

- LEGE: *Lex enim vniuerſalis, D. Auguſtino teſte, continet omnia quæ de vnaquaque re legitimè præcipiuntur, lib. 4. Quæſtion. 33. ſup. Numer. vnde D. Paulus, vt ait Chryſoſtomus Homil. 7. in Epiſt. ad Roma. totum vetus teſtamentum legem appellare conſueuit, præſertìm ad Galat. 4. Hæc enim ſunt duo teſtamenta, inquit, vnum quidem in monte Sina.*
- TESTAMENTO, *Quo nomine non (vt apud Iureconſultos) illud tantùm continetur, quod non valet niſi teſtatoribus mortuis: ſed olim omne pactum & placitum, teſtamẽtum vocabant. Nam Laban & Iacob teſtamentum fecerũt, quod vtiquè etiàm inter viuos valeret, Geneſ. 31. Auguſtinus in Pſal. 82.*

DE PAR-

DE PARTITIONE LEGIS.

TABVLA 3.

- **LEX**
  - **ACCIpitur aliquando**
    - **GENERALITER**, *et eo nomine ſimul omnia veteris inſtrumenti ſanctarum ſcripturarum ſignificantur eloquia. Atque ſic continet ſub ſe &*
      - **PROPHETAS**: *Qua ratione D. Paul. 1. Cor. 14. in lege ſcriptū eſſe dicit, quod citat ibi ex propheta Eſa. 28. In alijs linguis, & in alijs labijs loquar populo huic.*
      - **PSALMOS**, *vt ipſe Dominus Ioan. 15. In lege, inquit, eorum ſcriptum eſt, Quia oderunt me gratis, cùm hoc legatur in Pſal. 34.*
    - **PROPRIE** *vocatur lex, quæ data eſt per Moiſen, ſecundùm quod dictum eſt, Lex & Prophetæ vſque ad Ioannē prophetauerunt Matth. 11. Et, In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ, Matth. 22. Hic vtiquè propriè lex appellata eſt de monte Sina. Auguſtinus De Trinitat. lib. 15. ca. 17.*
  - **DIVIDITVR** *iuxta communē traditiōem, in*
    - **DIVInā**, *quæ diſtribuitur in*
      - **NON** *ſcriptā, hoc eſt, naturalem rationē, aut*
        - *Primæuam, id eſt, hominū mentibus cū ipſa ſimul natura ab initio inſitam*
        - *Corruptam, & obſcuratam, propter tranſgreſſionem præcepti in paradiſo.*
      - *Scriptā, id eſt, expreſſam Dei volūtatē. Quā rectè quidam ſubdiuidunt in*
        - *Antiquā, quòd veteris Teſtamēti cōtineat p̄cepta, quę pertinent vel ad*
          - *Mores piè formandos,*
          - *Iudicia rectè inſtituenda,*
          - *Cæremonias ritè peragendas.*
          - *His aliqui addūt totius veteris Teſtamenti*
            - *Promiſſiones,*
            - *&*
            - *Sacramēta.*
        - **NOVAM**, *Quæ in nouo exprimitur teſtamento, & lex dicitur gratiæ ſiue charitatis.*
    - **HVMANAM**, *quæ hominum commercijs certam præſcribit quaſi formam, & vulgò Ius dicitur Ciuile, cuius tria ſunt præcepta:*
      - *Honeſtè viuere,*
      - *Alterum non lædere,*
      - *Suum cuique tribuere. Inſtit. de iuſt. & iur.*

DE TESTAMENTO, ET EIVS PARTIbus in genere. TABVLA 4

- TESTAmentum quoquè
  - DICItur vel
    - PACTVM, *Geneſ.9. Statuam pactum meum vobiſcum. & ibi Chryſoſt. Homil.7.*
    - PROMISSIO, *vt eſt promiſsio quæ facta eſt*
      - ADAE, *de ſemine mulieris, Geneſ.3.*
      - NOAE, *de diluuio non reiterando, Gene.9.*
      - *Abrahæ & ſemini eius, De*
        - *Terra Chanaā*
        - *Venturo meſsia*
        - *Futura liberatione filiorū Iſrael*
        - — *Geneſ.12. 15. 18. & alijs multis in locis.*
    - PRAECEPTVM, *Ioſuæ 7. Peccauit populus, & tranſgreſſus eſt teſtamētum meum, quod poſui ad eos.*
  - DISTINguitur bifariàm
    - SECVNDÙM *Irenæum, humano generi 4. data ſunt teſtamenta:*
      - *Vnum quidem ante cataclyſmū ſub Adam.*
      - *Secundum poſt cataclyſmum ſub Noe.*
      - *Tertiū eſt legiſlatio ſub Moiſe.*
      - — *Et hæc omnia vno nomine vetus dicūtur teſtamentū.*
      - *Quartum verò, quod renouat hominem, & recapitulat in ſe omnia: quod eſt per Euangelium eleuans & pennigerans homines in cæleſte regnum. verba ſunt Irenæi lib.3. de hæreſ. cap.11.*
    - IVXTA *communem diuiſionem, in teſtamentū*
      - VETVS *ſiue primū, quod nihil ferè eſt aliud, quàm prophetia noui teſtamenti. Auguſt. contra Fauſtū Manichæ. lib.15. cap.2. Ideò ſic dictum, vel quòd temporalium rerum promiſsiones contineat. Aug. contra Fauſtum Manichæ. lib.4. cap.2. vel quia per nouum aboleatur.*
      - NOVVM *ſiue ſecundum, iuxta Auguſt. lib.18. De Ciuitat. Dei. cap.54. quod eſt perfectio veteris teſtamenti, ſic dictum, quòd æternæ vitæ contineat promiſsionem. Idem Auguſt. dicto loco cōtra Fauſtum Manichæum lib.4. cap.2.*

DE VETERI TESTAMENTO IN SPECIE.

TABVLA 5.

PRAETER EA *quæ de veteri habenus dicta ſunt teſtamento, adhuc non inutilitèr quæri poſſe videntur tria:*

1. QVID ſignificet. *Nam veteris teſtamenti nomine continentur*
   - PROPRIÈ, *Lex Dei, quæ data eſt per Moiſen. Aug. lib. 18. De Ciuitat. Dei cap. 11. & Retractat. 1. cap. 22.*
   - LARGÈ, *Lex Moiſis & omne vetus inſtrumẽtum, quæ D. Hieronymus, ſcribens Algaſiæ, elemẽta mũdi vocari dicit, quòd ijs quaſi elementis & religionis exordijs Deum diſcamus.*

2. QVAE ex veteri teſtamento obſeruãda ſint vel relinquenda. *Loquimur enim de his, q̃ pertinent vel ad*
   - MORES *corrigendos, & illa mandata proculdubiò obſeruanda ſunt: De his enim dictum eſt, Mandatũ Domini lucidum, illuminans oculos. Pſal. 18.*
   - CAEREMONIAS *legis, & ritus ſacrificiorum. Et ea omninò ſunt relinquenda. Hieron. lib. 2. aduersùs Pelagian.*

3. CVM *veteris Teſtamenti multa, præſertim cæremonialia, ſint abrogata, cur libros nihilominùs antiquæ legis Eccleſia retineat omnes. Id quod tribus fit de cauſis:*
   - PRIMVM, *non ad conſequendas illas temporalium rerum promiſſiones, ſed ad intelligendas in eis noui teſtamenti prænunciationes: veteris quippe teſtificatio, fidem nouo conciliat. Auguſt. contra Fauſtũ Manichæ. lib. 4.*
   - DEINDE, *nè Prophetiã extinguamus: Quia in illis contenta, in vmbra facta ſunt futurorum. Auguſt. contra Fauſtum lib. 32. cap. 9.*
   - POSTREMO, *Quia vetus teſtamentũ, vt antea quoquè dictum fuit, rectè intelligentibus prophetia eſt noui teſtamenti, ſuprà tab. 4. ex Auguſt. contra Fauſtum lib. 15. cap. 2.*

DE VETERIS TESTAMENTI AVTHOribus.

TABVLA 6.

VETERIS TE*ſtamenti libri ſunt*

- SCRIPTI *primùm iuſſu omnipotentis Dei, & Spiritusſancti inſtinctu editi, Per* MOISEN & PROPHETAS. *Vt de ſingulis pòſt ſuo patebit loco.*
- AMISSI *in expugnatione Babylonica,* / RESTITVTI *p Eſdrã ſcribã velociſſimũ.* NICEPHORVS *lib. 4. cap. 15. Euſeb. lib. 5. cap. 8. Athanaſius in Synopſi de diuina ſcriptura.*
- ASSERVATI *& in ſummo precio habiti ab Hebræis, quorum beneficio ad Chriſtianam peruenerunt Eccleſiam.*
- RECEPTI *in Canonem, Conciliorum aliquot præcellentium authoritate, atque vnanimi totius Eccleſiæ conſenſu.*
- APPROBATI *in nouo teſtamento per Chriſtum & Apoſtolos. Qui pro cõfirmatione doctrinæ euãgelicæ, ex eiſdem veteris inſtrumenti libris integras ſæpè produxerunt ſententias.*

DE ARGVMENTO LIBRORVM veteris teſtamenti in genere. TABVLA 7.

IN LIBRIS *veteris Teſtamenti agitur de ſtatu populi Dei, hoc eſt, Eccleſiæ Catholicæ per omnes eius partes & ætates. Habet enim Eccleſia ætates ferè quinque:*

- INFANTIAM, *hoc eſt, initium à primis illis Parentibus noſtris, Adam & Eua, vſque ad tempora Noæ.*
- PVERITIAM, *à Noe vſque ad tempora Abrahæ, & ſub Abrahamo vſq; ad Moiſen.*
- ADOLESCENTIAM, *à tempore Moiſis, quo Eccleſia ſub lege, veluti adoleſcens ſub tutoribus & magiſtro degebat, vſque ad inductionem populi Iſraelitici in terram promiſſionis per*
  - IOSVE *& ſequẽtes iudices,*
  - REGES,
  - PROPHETAS.
- IVVENTVTEM, *ab inductione præfata vſque ad Saluatoris noſtri Domini Ieſu Chriſti aduentum. Quo tempore licèt à cura Pædagogi nondum exempta eſſet Eccleſia, accepit tamen à prophetis, qui tum extiterant, clariſſimas de Chriſto eiuſque regno & vniuerſis adeò fidei noſtræ myſterijs reuelationes.*
- PERFECTAM *ætatem. Vbi enim venit plenitudo temporis, de qua Paulus ad Galat. in 4. agit capite, miſit Deus filium ſuum vnigenitum, natum ex muliere, natum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret. Qui tandèm Eccleſiam ſibi congregauit talem, qualis in veteris teſtamento præfigurata & adumbrata erat in*
  - SYNAGOGA,
  - TABERNACVLO,
  - SACERDOTIO.

DE VETERIS TESTAMENTI PARTIBVS.

TABVLA 8.

TRACTAtio veteris Teſtamēti omnis, in ſex diuiditur Partes: in quibus illa, de qua in præcedēti tabula dictum eſt, Eccleſia īſtruitur

- LEGIBVS, *vt in quinq; libris Moiſis,*
  - GENESI,
  - EXODO,
  - LEVITICO,
  - NVMERIS,
  - DEVTERONOMIO.
- EXEMPLIS *virtutum & vitiorum deſumptis ex hiſtorijs*
  - IOSVE,
  - IVDICVM,
  - RVTH,
  - REGVM *quatuor,*
  - PARALIPOMENON 2.
  - ESDRAE *duobus,*
  - TOBIAE,
  - IVDITH,
  - ESTHER
  - IOB.
- FORMA *laudandi Deum, in quem finem Dauid ſuos edidis Pſalmos.*
- PRAECEPTIS *diuinæ Philoſophiæ, hoc eſt, recta in Eccleſia Dei verſandi ſcientia, in quinq; videlicet libris Sapientiæ: Quales ſunt*
  - *Prouerbia Salomonis,*
  - *Eccleſiaſtes,*
  - *Cantica Canticorum,*
  - *Liber Sapientiæ,*
  - *Eccleſiaſticus.*
- RERVM *futurarū Reuelatiōibus diuinis, qbus popul⁹ Dei peccator ad pænitētiam inuitatur modò*
  - COMminatione pœnarum,
  - PROmiſſione Beneficiorum.
    - *De quibus promiſcuè agitur in libris Prophetarum*
      - *Maiorū*
        - *Eſaiæ,*
        - *Hieremiæ cū Baruch,*
        - *Ezechielis,*
        - *Danelis.*
      - *Minorum*
        - *Oſee,*
        - *Iobelis,*
        - *Amos,*
        - *Abdiæ,*
        - *Ionæ,*
        - *Michææ,*
        - *Nahum,*
        - *Abacuk,*
        - *Sophoniæ,*
        - *Aggæi,*
        - *Zachariæ,*
        - *Malachiæ.*
- PRAEPARATIONE *ad crucem, & ratione conſolandi afflictos. Quod fit in 2. libris Machabæorum.*

PARS VETERIS TESTATI PRIMA.

DE LEGIBVS DIVINIS. TABVLA 9.

LEGES DIuerſo tempore hominibus datæ.

- PRIMA, *in Paradiſo ante peccatum, prohibitione ligni.*
- SECVNDA, *poſt præuaricationem & expulſionem ex Paradiſo, de humani generis multiplicatione.*
- TERTIA, *Noæ ante diluuiū de fabricanda Arca.*
- QVARTA, *poſt diluuium de Diuiſionibus gentium.*
- QVINTA, *Abrahæ de circūciſione & immolatione filij.*

  Hæ leges ſignificātur p V. viros, quos Chriſtus Ioan. 4. ſidens apud fontem dixit habuiſſe mulierem illam Samaritanam. Gloß. Ibid.

- SEXTA, *Moiſi in monte Sinai. Hæc intelligitur per ſextum illius Samaritanæ virum, qui tamen nō verus erat maritus. Vndè Saluator noſter mulierem illam, hoc eſt, Eccleſiam Catholicam, ab illo putatiuo marito, id eſt, à lege literæ, quæ nullam contulit ſalutem, ad verum mittit virū, quæ lex eſt ſpiritûs & gratiæ, in nouo Teſtamento compræhenſa, à quo ſpiritualem virtutum concipiat prolem.*
- SEPTIMA, *eſt illa ipſa lex Spiritûs, & Euangelium gratiæ per Ieſum Chriſtum, quæ etiàm lex fidei dicitur, & peccatum (quod per legem Moiſis non aufertur, ſed oſtenditur tantùm) etiàm abluit & tollit. Rom. 8. & ibi Gloß.*

HIC *de ſexta tātùm lege, quæ (vel quia Moiſi à Deo priùs reuelata, vel quia ab ipſo Moiſe populo deindè Iudaico fuerit propoſita) vno nomine lex appellari ſolet Moſaica.*

DE LEGE MOSAICA, IN SPECIE.

TABVLA IO.

LEGIS MOſaicæ appellatione rerum ſacrarũ ſcriptores bifariam vti conſueuerunt:

- IN GENERE, *pro toto legis volumine, quod quia in partes quinque eſt diuiſum, communitèr* PENTATEVCHVM *dicere ſolent.*
- IN SPEcie, *pro lege Decalogi, quæ (vt patet ex 19. Exodi capite) data fuit*
  - A DEO *per miniſterium Angelorum.*
  - MOISI, *& per eũ filijs Iſrael, atq; adeò omnibus hominibus ſub ipſius Dei caſtris militantibus. Sed non niſi priùs* — *Sanctificatis & Mundatis.*
  - IN *monte Sinai.*
  - NON *ſtatim poſt peccatum, vt experti homines arbitrij libertatem ad ſalutem non ſuffitere, eo minùs ſuperbirent, & legis neceſſitatem eo protliuiùs agnoſcerent. Gloſ. ad Galatas 3. Sed poſt duo tandem millia annorum à principio mundi, die ſcilicet quinquageſima ab exitu Iſrael de Aegypto, quæ tertia fuit menſis Iunij, teſte Auguſtino quæſtione ſeptuageſima in Exodum.*
  - CVM
    - *Clangore Buccinæ,*
    - *Tonitru & fulgure in nube denſiſſima,*
    - *Strepitu vehementi.*
    - — *Habentur hæc omnia dicto cap. 19. Exod.*
  - Nè AVT
    - *Proprijs viribus nimiùm attribuerent, d. gloſ. ad Galat. 3.*
    - *Aliquid ſibi defuiſſe quærerentur. Auguſtinus Pſal. 57.*
  - VT *qui reuocari à peccatis ratione non poterant, pœnarum minis atque terroribus coërcerentur. Auguſtinus capite tertio, De vtilitate credendi, ad Honoratum.*

DE PENTATEVCHO, HOC EST, DE QVINque libris Moiſis, & primùm dè varijs eius typis.

TABVLA II.

ETSI HISTORIA *Moiſis per ſe vna ſit & indiuidua, commodioris tamen vsûs gratia, per partes quaſi diſtincta eſt in libros quinque: Qui ſignificantur per Quinque*

- VECTES, *tabulas tabernaculi continentes, quibus Eccleſia ab omni præſeruabatur impetu. Exod. cap. 26. & 40.*
- COLVMNAS *tabernaculi, Exod. 27.*
- VIROS, *qui Iudæis in auxilium de cælo apparuerũt, in equis, frenis aureis decoris, 2. Machab. 10.*
- PANES *illos, de quibus fragmenterũ 12. collecti ſunt cophini, Luc. 9.*
- PORTICVS *piſcinæ, Ioannis 5.*

DE AVTHORE PENTATEVCHI.

TABVLA 12.

PENTATEVCHI

AVTHOR *eſt Moiſes, Theologorum omnium antiquiſſimus. Quòd autem nomen ſuum libris à ſe ſcriptis nuſquàm addiderit, id Franciſcus Ruizius Valliſoletanus ideo factum eſſe putat, quòd is ſcripſerit præſentibus, atq; ſic illi ſuperuacanea fuerit præſentiæ ſuæ declaratio. In lib. de regulis intelligendi ſacras ſcripturas, reg. 151.*

RESTAVRATOR *Eſdras. Hieron. aduerſùs Heluidium: Siue Moiſen, inquit, dicere voluëris authorem Pentateuchi, ſiue Eſdram eiuſdem reſtauratorem operis, non recuſo. Idem quoquè ſentit D. Auguſtinus de mirabilibus ſacræ ſcripturæ, lib. 3. cap. 33.*

DE MOISE ET VARIIS EIVS NOMINIBVS.

TABVLA 13.

MOISES ID NO-*minis ab euentu ſortitus eſt, eô quòd de flumine ſit ſaluatus. Auguſt. de tempore Serm. 88. Aquam enim Moi Aegyptij vocãt, *eſis verò ſaluatus: Indè Moiſes, id eſt, ex aqua ſaluatus. Ioſephus lib. 2. antiquitat. cap. 9. Aliâs etiàm dictus eſt*

*iſes

- MARED, — *Rebellans.*
- IARED, — *Deſcendens, quòd de monte deſcenderit.*
- PATER *Iedor,* — *Sepium, quòd quaſi quadam ſepis lege circundederit populum.*
- HEBER, — *Iunctor, eô quòd populum Dei ſeruitio iũxerit.*
- PATER *Socho,* — *Prophetia, eô quòd ipſe ſit doctor Prophetarum.*
- ICVTHIEL, — *Sperans in Deum, eô quòd ſpem habuerit liberandi populum de Aegypto: ſiue quòd ſpe parentum de aquæ periculo liberatus ſit.*
- PATER *Zancha.* — *Gubernator, eô quòd magnam populo in eremo gubernationem exhibuerit, ſiue q doctrina ſua quotidiè gubernaret. Hieron. in Quæſt. in Paralipom.*

ID eſt,

DE ORIGINE MOISIS.

NATVS eſt tempore captiuitatis Aegyptiacæ ex matre Iochabet,(non illa quidem quæ propriè fuit filia Leui,ſed de alia,de tribu eiuſdem Leui profecta.Lyranus in cap.2. Exodi) & patre Amram.Fuit autẽ Moiſes ab Abraham.Erat enim Ammiramis filius, qui fuit ex patre Chaat,qui natus eſt de Leui:Leui verò de Iacob, qui fuit ex Iſaac filio Abraham. Ioſephus Antiquitatum Iudaicarum lib.2.cap.9.

DE VITA ET MORIBVS, REBVSQVE AB EO præclarè geſtis remiſſiuè.

QVAE de Moiſis educatione miraculoſa,forma præcellẽti,moribus heroicis,ſtudijs pręclaris,prudentia ſingulari,rerum gerẽdarum dexteritate inaudita,ac vita eius tota omnibus numeris abſoluta,in ſacris literis ſingulatìm explicata ſunt, ea omnia D.Gregorius ille frater Baſilij Magni, & epiſcopus Nyſſenus,in breuiſſimam collegit ſummam, quam veluti formulam viuendi cuilibet Chriſtiano commodam atque perfectam,inter cętera eius opera præclara poſt ſe perſcriptam reliquit. Quem librum vel ſemèl legiſſe, per omnem vitam profuerit plurimùm.

DE MORTE EIVSDEM.

REFERT Auguſtinus alicubì,non poſſe deeſſe qui credant, ſi non deſunt qui aſſerant, Moiſen adhuc viuere: quia ſcriptum ſit, eius ſepulcrum non inueniri, Deut.34.& apparuerit cum Domino in monte,vbi & Helias fuit,Matth.17.quem mortuum legimus non eſſe,ſed raptum 4.Reg.2.Quaſi verò Moiſis corpus non potuerit alicubi ſic abſcondi, vt prorsùs homines lateret vbi eſſet, atque indè ad horam diuinitùs excitari, quandò cum Chriſto Helias & ipſe ſunt viſi: ſicut ad horam multa ſanctorum corpora ſurrexerunt, quandò paſſus eſt Chriſtus, & poſt eius reſurrectionem apparuerunt multis in ſancta(ſicut ſcriptum eſt)ciuitate. Auguſtinus in Euangel.Ioann.tractatu 124.

VBI MORTVVS SIT, ET QVANDO.

MORTVVS eſt Moiſes anno ætatis ſuæ 120. oculis necdùm caligantibus, nec dentibus motis,aut genis conciſis,ſuper montem Nebo,& ſepeliuit eum Dominus in valle terræ Moab contra Phogor:& nullus hominum cognouit ſepulcrum eius vſque in hodiernũ diem,Deut.34.Quod gloſſa ibidèm à Deo ideò factum eſſe dicit,nè Iudæi colerent Moiſen tanquàm Deum,propter magnitudinem & multitudinem ſignorum.Vndè & virgã, in qua ſigna fecerat, vt plurimi putant, ne adoretur, ſecum abſtulerat. Quoniam & ſerpentem quem fecerat, filij Iſrael poſtmodùm adorabant. Omnis autem illius ætas in tres quadragenarias partes diuiditur.Quadraginta enim annis,in Aegypto in domo Pharaonis ab infantia literas didicit.xl. annis exul ab Aegypto in domo ſacerdotis Madian fuit. Et 40. annis per deſertum ducatũ populo prębuit. Auguſt. de mirabilibus ſacræ ſcripturæ lib.1.cap.35.

DE LAVDIBVS MOISIS, ECCLEſiaſticus cap.45.

DILECTVS Deo & hominibus Moiſes,cuius memoria in benedictione eſt Similem illũ fecit in gloria ſanctorum,& magnificauit eum in timore inimicorum, & in verbis ſuis monſtra placauit.Glorificauit illum in cõſpectu Regum,& iuſſit illi coram populo ſuo, & oſtendit illi gloriam ſuam.In fide & lenitate ipſius ſanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne.Audiuit enim eum, & vocem ipſius,& induxit illum in nubem. Et dedit illi cor ad præcepta,& legem vitæ & diſciplinæ,docere Iacob teſtamentum ſuum, & iudicia ſua Iſrael.

DEVTERONOM. VLTIMO.

ET non ſurrexit vltrà Propheta in Iſrael ſicut Moiſes,quem nõſſet Dominus facie ad faciem,in omnibus ſignis atq; portentis,quæ miſit per eum,vt faceret in terra Aegypti Pharaoni,& omnibus ſeruis eius,vniuerſæq; terræ illius,& cunctam manum robuſtam, magnaque mirabilia,quæ fecit Moiſes coram vniuerſo Iſrael.

DE AR-

DE ARGVMENTO ET PARTIBVS PENTA- teuchi. TAB. 14.

IN QVINque libris Moſis agitur de qualitate
{ DOMINI
MINISTRI
CORPORIS
POPVLI
EPILOGI } LEGEM { *Statuentis:*
Proponentis:
Continentis:
Recipientis:
Explicantis. } *vt in* { *Geneſi,*
Exodo,
Leuitico,
Numeris,
Deuteronomio.

GENESIS

LIBER PENTATEVCHI PRIMVS, DE CREATIONE cæli & terræ.

DE CONTINVATIONE. TAB. 15.

VETERIS ILLIVS, *quæ in his libris deſcribitur, Eccleſiæ ſtatus eſt quintuplex: alius enim fuit tempore*
{ PATRIARCHARVM,
DVCVM,
IVDICVM,
REGVM,
PONTIFICVM, } DE { *Primo*
Secundo
Tertio
Quarto
Quinto } *Agitur in libr.* { *Geneſi,*
Reliquis Pentateuchi libris et in Ioſue,
Iudicum & Ruth,
Regũ & Paralipõ.
Eſdræ.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

LEGIS diuinæ ſummam traditurus ſcriptor Pentateuchi Moiſes, eius primum oſtendit latorem: Quô, cognito eo, faciliùs quiſq; intelligat, quid cùm de ipſa lege, tum de eius authore Deo & credere & ſentire debeat. Deum autem homo neq; rectiùs cognoſcere, neq; faciliùs appræhendere poterit, quàm ex operibus creationis, & ordine rerum creatarum ſapientiſſimo, qui in hoc primo deſcribitur libro.

DE RATIONE NOMINIS. TABVLA. 16.

GENESIM
{ GRAMMATICI *ortum dicunt ſeu natiuitatem. Auguſt. in Categorijs cap. 21.*
THEOLOGI *accipiunt pro libro*
{ CAELI *& terræ, Quòd Deus in illis alia omnia nobis intuenda reliquerit, vt ſic omnes creaturas ſimul compræhẽdat tam in cælo quàm in terra: vt Chryſoſt. in 2. cap. Geneſeos homilia duodecima. Cuius principium olim ante annum triceſimum à nemine legebatur. Hieron. in proœm. in Ezechielem.*
IVSTORVM, *Auguſtinus de ciuit. Dei lib 23. cap. 38. Hieron. in Ezechielem cap. 6. Sed in Quæſtion. Hebraicis ſuper Regum lib. idem Hieronymus tractans id, quod ait, Eccè ſcriptum eſt in libro iuſtorum: Liber, inquit, iuſtorum liber Samuelis eſt, vbi continentur prophetæ iuſti, Samuel, Gad, & Nathan.*

VBI ET QVANDO SCRIPTVS SIT HIC LIBER.

SCRIPTVS eſt liber Geneſeos, in lingua Hebraica, non in principio aut ſtatim poſt Adã, neq; omnibus hominibus, ſed Iudæis tantùm, & poſt multas tandèm generationes. Chryſoſt. ad populum Antiochenum Homil. 7. tũc ſcilicet, cùm creuiſſet error eorum, qui de mundi creatione dubitabant. Auguſtinus in lib. Quæſtion. veteris teſtam. cap. 3.

SVMMA-

SVMMARIVM GENESIS, EX D. HIERONYMO ad Paulinum. TABVLA 17.

IN GENESI *agitur De*
- CREATVRA *mundi, Geneſ.1.*
- EXORDIO *generis humani, cap.2.*
- DIVISIONE *terræ, cap.10.& 11.*
- CONFVSIONE *linguarum, cap.11.*
- DESCENSIONE *Hebræorum vſque ad Aegyptum, cap.12.&c.*

EXPLICATIO SVMMARII EX ATHANASIO.

TAB. 18.

PRIMVS *liber Moſis continet*
- ORDINEM *creationis cæli & terræ: Die nanque*
  - PRIMO *facta eſt lux.*
  - SECVNDO *firmamentum, quod Deus cælum vocauit.*
  - TERTIO *congregatæ ſunt aquæ, viſaq́ arida, & collectiones aquarum, vocatæ maria, arida verò terra, terraque germinauit herbam fæni & omne lignum.*
  - QVARTO *proceſſit ſol & luna, & vniuerſus aſtrorum chorus.*
  - QVINTO *facta eſt volucrum, piſcium & cæterorum, quæ in aquis agunt, generatio.*
  - SEXTO *quadrupedia, & beſtiæ & ſerpentes, & iumenta, homoque ad imaginem & ſimilitudinem Dei formatus.*
  - SEPTIMO *requieuit ab operibus, dieiq́ benedixit ſeptimo.*
- TRANSGRESSIONEM *Adæ, illiusq́ è paradiſo eiectionem.*
- CAEDEM *Abelis, factam per fratrem ſuum proprium.*
- TRANSLATIONEM *Enoch.*
- FABRICATIONEM *Arcæ.*
- DILVVIVM *factum temporibus Noe.*
- STRVCTVRAM *turris.*
- DIVISIONEM *linguarum.*
- DISPERSIONEM *nationum.*
- EGRESSVM *Abrahæ ex Chaldæa.*
- LEGEM *de circuncíſione latam.*
- SODOMORVM *ſubuerſionem.*
- IVSIVRANDVM *promiſſionis Dei Abrahæ facta.*
- GENERATIONEM *Iſaac, Iacob, & qui ex illo ſunt, Patriarcharum.*
- VENDITIONEM *Ioſeph, & miraculoſam eius liberationem.*

Athanaſius in ſynopſi de diuinis ſcripturis.

ARGVMENTVM.

Ex præfationibus Anton. Fonſecæ ante commentaria Thomę Caietani in Pentateuchum.

PRIMVS liber exponit originem & cauſas rerum omnium. In quo voluit Moiſes fidelis propheta Domini mundo oſtendere, in natura rerum aliquod numen & aliquam diuinam naturã ſubſiſtere. Quòd Deus vnus ſit, aduersùs eos, qui multos deos introduxerũt: Quòd hic mundus ſit creatus, aduersùs eos qui eum ſtatuerunt ſempiternum: Quòd hũc gubernet, contra nonnullos qui ſato & ſtellis omnia ſubijciunt, mundumq; prouidẽtia Dei deſtituunt: Quòd vindex malorum ſit, & omnia propter hominem creauerit.

DESCRIBIT prętereà hominis ortũ, qualis fuerit ab initio, quomodò lapſus ſit, quomodò ab vno nati ſint omnes: perq; terras ſparſi flagitijs nefarijs, diluuio tandèm ab irato Deo obruti fuerint. Rursùs qui in illo ſeruati, omnibus regnis dederint initium.

POSTREMÒ Abraham, Iſaac, Iacob & Ioſeph ſanctorum patriarcharum, qui ante legẽ tabularem vixerunt, vitę deſcribũtur, mores, illuſtria dicta, ſacta, & religio, & quomodò de terra Chanaan deſcenderunt in Aegyptum. Atq; propter hos aliosq; viros beatos, dictus eſt à quibuſdam hic liber primus, LIBER IVSTORVM, totiès in ſcripturis repetitus.

DE PARTIBVS GENESIS.

TABVLA 19.

GENE-*ſis deſcribit ipſius Dei, legem ſtatuentis,*

- SVMMAM *omnipotentiã, ab*
  - OPERE *creationis, De quo agitur in cap.1. 2.3.4.& 5.*
  - STVDIO *generis humani conſeruandi, quod præſtitit in liberatiõe Noæ à periculis diluuij, cap.6.7.8.& 9.*
  - MVLTIPLICATIONE *gentium, & veræ religionis propagatione, quæ linguarum beneficio ſparſa fuit per orbẽ, cap.10.& 11. quãuis non ità multò pòſt extinctam propemodum.*
  - *vndè dicitur*
    - *Creator,*
    - *Seruator,*
    - *Auxiliator*
- IMMENSAM *beneuolentiã, & amorem erga humanũ genus ineffabilem, Ex*
  - SEGREGATIONE *Abraham à generatione praua & peruerſa, & hoc quo ad*
    - *Locum vndè iuſſus eſt exire,*
    - *Signũ circũciſionis,*
    - *Factum oblationis filij.*
    - *A cap.12. vſque ad cap.25.*
  - PRAESERVATIONE *& cuſtodia Iſaac, quem ſeruauit & defendit inter illas nefarias nationes, à cap.25. vſq. ad cap.29.*
  - PRAEELECTIONE *& multiplicatione Iacob, à cap.29. vſq. ad cap.39.*
  - EXALTATIONE *Ioſeph, à capite 39. vſque in finem Geneſis.*

DE ALIA, HVIC NON ABSIMILI, SED VBERIOre tamen, Partitione Geneſis, ex ſententia Bedæ presbyteri in lib. Quæſtion. ſuper Geneſim in principio.

TAB. 20.

GENESIS Con*tinet electionem populi miniſterio Patriarcharũ, ſiue rerum in eccleſia Dei geſtarũ ſeriem, tempore patriarcharũ*	ADAE,	A capite	*Primo*	*Vſque ad caput*	*Sextum.*
	NOAE,		*Sexto*		*Duodecimum.*
	ABRAHAM,		*Duodecimo*		*Vigeſimumquintũ.*
	ISAAC,		*Vigeſimoquinto*		*Vigeſimumoctauũ.*
	IACOB,		*Vigeſimooctauo*		*Triceſimũſeptimũ.*
	IOSEPH.		*Triceſimoſeptimo.*		*Quinquageſimum.*

DE PRI-

DE PRIMA PARTE GENESIS.

TABVLA. 21.

PARS GEneſis prima cõplectitur primorum hominum Adæ & Euæ

- **CREATIONEM, quorum gratia creata ſunt**
  - TERRA, DIES, NOX, SOL, LVNA, STELLAE, PISCES, BESTIAE terræ.
  - Sub hoc diſcrimine,
    - Homo quidem
    - Cætera verò omnia
    - Ad
      - Gloriam Dei, Geneſ. 1.
      - Hominis vtilitatẽ, ibid.
- **COLLOCATIONẽ in paradiſum voluptatis, in quo produxit Deus**
  - LIGNVM
    - Omne
      - Pulchrum viſu, &
      - Ad veſcendum ſuaue.
    - Vitæ, in medio Paradiſi.
    - Sciẽtiæ
      - Boni & Mali,
      - cum præcepto, nè ex eo comederent.
  - FLVVIVM ad irrigãdum paradiſum, qui deindè diuiditur in 4. flumina, nomine
    - Phiſon, Gehon, Tigris, Euphrates.
    - toto cap. 2.
- **CONIVNCTIONEM**, quæ per legitimum facta eſt Matrimonium.
- **LAPSVM**
  - PRIMOrum parentum
    - Adæ & Euæ.
    - Quem
      - Produxit peccatũ mala cupiditatis.
      - Conſequũtur
        - Pœnitentia, Pœna, Cõſolatio per promiſsionem futura reparationis.
        - cap. 3.
  - CAIN, ob perpetratum fratricidiũ, cui pro pœna mox
    - Accedit
      - Maledictio,
      - Deſperatio. à princip. cap. 4. vſq; ad verſ. Cognouit autem Cain.
    - Subiungitur Genealogia
      - Ipſius Cain vſque ad Lamech. à d. verſ. Cognouit, vſq; in fin. cap. 4.
      - Adæ, atque adeò totius generis humani, à principiò vſque ad Noam, toto cap. quinto.

De Adæ ſignificatione myſtica, & quomodò totum terrarum deſignet orbem, Vide Auguſt. ſuper Pſal. 95.

DE SECVNDA GENESIS PARTE.

TABVLA 22.

- RECENſentur in hac parte ea, quæ acciderũt circa diluuiũ, partim
  - ANTE diluuiũ, vt ſunt
    - CAVSA diluuij, humani ſcilicet cordis malitia, capite 6. verſ. Videns autem Dominus.
    - COMMINATIO ſiue prædictio diluuij, verſ. Cumq́ vidiſſet Deus. eodẽ.
    - ARCAE Noæ inſtructio, in qua Noë vir iuſtus cum ſuis conſeruaretur. verſ. Fac tibi arcam de lignis, eod. cap. 6.
  - IN IPSO diluuio
    - INSTANTE cõſiderantur
      - Noæ ingreſſus in arcam, cap. 7. verſ. Fecit ergò &c.
      - Aquarum acceſsio. verſ. Anno ſexcenteſimo.
      - Diluuij ipſius exceſſus & inundatio. verſ. Factumque eſt diluuium 40. diebus ſuper terram.
      - Omnis creaturæ extra arcam viuentis interitus. verſ. Conſumptaque eſt omnis caro. dic. cap. 7.
    - RECEDENTE,
      - Arca menſe ſeptimo requieuit. cap. 8. verſ. Requieuit arca.
      - Explorat Noe ſiccitatem terræ, verſ. Cumq́ tranſiſſent 40. dies. eod.
      - Terra arefacta, euocatur ex arca cum præcepto, vt creſcant & multiplicentur. eod.
      - Liberatus Noë, — Verſ. Egreſſus eſt ergò Noe.
        - Aedificat altare,
        - Offert,
        - Adorat Deum.
      - Paciſcitur Dominus cum Noe, diluuium ampliùs non futurum. Verſ. Odoratusq́ eſt Dominus. d. cap. 8.
  - POST DIluuium deſcribuntur Noæ
    - BENEDICTIO ca. 9. verſ. Benedixitq́ De' Noe, &c. vnà cum
      - Confirmatione matrimonij. verſ. Creſcite. eod.
      - Conceſsione ciborum. verſ. Et omne quod mouetur. eod.
      - Gladij poteſtate. verſ. Quicunq effuderit. eod.
      - Inuentione vini. verſ. Cæpitque Noe. d. cap. 9.
    - MVLTIPLIcatio ſeminis: Quæ pars continet — toto ca. 10.
      - Propagationem generis humani ex
        - Noe
        - &
        - Filijs eius
      - Initia
        - Regnorum &
        - Monarchiarum
    - DIVISIO gentiũ, vbi etiàm
      - Agitur de
        - Structura turris Babylonicæ, cap. 11. verſ. Venite, faciamus nobis ciuitatem.
        - Confuſionem linguarum, verſ. Venite igitur, deſcendamus &c. eod.
      - Repetitur Genealogia Noæ — Verſ. Hæ ſunt generationes Sem. dict. c. 11.
        - A Sem vſq; ad Abraham

DE SIGNIFICATIONIBVS NOAE.

NOE Latinè dicitur iuſtus, vel requies. Vndè parentes eius dixerunt, Quia hic faciet nos requieſcere ab operibus & à triſtitia, & à terra cui maledixit Dominus Deus. Ambroſ. de arca & Noe. cap. 2. Et ſignificat eos, per quos Eccleſia regitur: ſicut per illum in aquis arca gubernata eſt, quæ figuram geſtabat Eccleſiæ. Auguſtinus libro ſecundo Quæſtionum Euangelicarum, cap. 44.

DE TER-

DE TERTIA GENESIS PARTE, QVOMODO Abraham ex imperfecto ductus ſit ad perfectum.

TAB. 23.

IN TERTIA parte deſcribitur fides Abrahæ

- **INCHOATA, ratione**
  - **DEI cui præſtitit**
    - *Obedientiã, parẽdo vocationi diuinæ de terra ſua, pro qua accepit*
      - *Benedictionem. cap. 12. in princip.*
      - *Promiſſionem*
        - *De Chriſto*
        - *&*
        - *Terra Chanaan.*
    - *Deuotionem, dum ædificauit Deo altare, inuocauitque nomen Domini. verſ. Apparuitque Dominus Abraham. eod.*
    - *Conſtantiam in fide, qua ſuperauit famis neceſſitatem, impetrauitque vt ſibi coniunx, in aulam Pharaonis rapta, reſtitueretur, Pharaone interim à Deo percuſſo. verſ. Facta eſt autem fames. d. cap. 12.*
  - **PROXIMI, rebus in**
    - *Secundis: orta enim cõtentione inter ſuã & fratris ſui Lot familiã de iure paſcẽdi, benignè cum fratre terrã diuiſit in duas partes, ſcilicet*
      - *Iordanem &* / *Canaã* — *Quam inhabitauit* — *Lot* / *Abraham* — Accepitq; Abraham ſecũdo promiſſionem de venturo Chriſto cap. 13. per tot.
    - *Aduerſis: cùm enim Lot bello Sodomitico fuiſſet abductus, Abraham perſequens hoſtes, reduxit eum liberatum. Quos è bello redeuntes humanitèr excipit Melchiſedech Rex Salem & ſacerdos Dei, cui viciſſim Abraham ex omnibus dedit decimas. tot. cap. 14.*
  - **SVI ipſius**
    - *Petitione prolis, ad quã promittũtur ei*
      - *Iſaac, & ex eo numeroſa poſteritas, quæ vt affligenda ſit in terra aliena, ità expleto tempore ſit magno cumulo reſtituenda & amplificanda.*
      - *Terra Canaan, tertio & quarto promittitur. Cui promiſſioni credidit Abraham, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. ca. 15.*
    - *Regenda vxore, cuius rogatu prolis ſuſcipiendæ cauſa, ità vſus eſt ancilla ſua Agar, nè illa ſibi in Dominam ſuam vllum ſumeret imperium, ſed humiliata, eius ſe ſubijceret imperio & voluntati. cap. 16.*
- **PROFICIENS, quam exhibuit iterum**
  - **DEO**, *ſuſcipiendo ſymbolum circuncifionis, vt ſit ſignũ fœderis inter Deũ & ſemẽ Abrahæ cum tota ſua familia ca. 17. Vbì etiàm*
    - *Mutantur nomina*
      - *Abræ* in *Abraham,*
      - *Sarai* in *Saram.*
    - *Confirmantur promiſſiones De*
      - *terra Canaan. 15.*
      - *Iſaac. c. 17.*
  - **PROXIMO operibus**
    - *Corporalibus, dum Dei angelos ſuo recipit hoſpitio, qui ei excidiũ prædicunt Sodomorum cap. 18. à princip. vſque ad verſ. Dixitq; Dominus: Num celare potero.*
    - *Spiritualibus, orando pro liberatione Lot & aliorũ à periculis ſubuerſiõis Sodomorũ. Quæ vt acciderit, ad longũ exprimitur p to. c. 19.*
  - **SIBI ipſi, reſpectu**
    - *Coniugis, quam timore regis Abimelech ſimulat ſororem ſuam, eamq; ſecundò raptam, Dei beneficio iterùm recuperat, cap. 20.*
    - *Filij Iſaac, quem, viſitãte Dño, Sara in ſenectute ſua*
      - *Concepit ac Peperit* — *Inito fœdere inter* — *Abimelech & Abraham* — *tot. ca. 21.*
- **PERFECTA, adhuc erga**
  - **DEVM**, *à quo tẽtat⁹, immolauit ei filiũ ſuũ Iſaac: Quod adeò placuit Deo, vt Abrahę Chriſtũ ꝓmitteret ſaluatorẽ, & multiplicationẽ ſeminis ſui, ſicut ſtellas cęli. c. 22.*
  - **PROXIMUM scilicet**
    - *Vxorem, quam piè ſepeliuit in agro, quem emit à filijs Heth. cap. 23. per totum.*
    - *Filium, cui pari pietate, per ſeruũ ſuũ ſeniorẽ fidelẽ, in vxorẽ impetrat virginem pulcherrimã & viro incognitã Rebeccã filiã Bathuel, cap. 24.*
  - **ET ſeipſum**
    - *Secundam ducendo vxorem Ceturam.*
    - *Diſtribuendo hæreditatem ſuam inter filios,*
      - *Legitimum Iſaac, ca. 25. &*
      - *Concubinarum Iſmael & c. ibid.*
      - *vbi etiàm*
        - *Deſcribuntur generationes* *Iſaac & Iſmael.*
        - *&*
        - *Vendit Eſau primogenita.*

ABRAHAM QVOMODO PATER MVLTARVM dicatur eſſe gentium, ex Auguſtino.

Beatvs Abraham, pater multarum gentium à Domino dictus eſt. Omnes enim gentes, quæ in Chriſtum credunt & crediture ſunt, filij ſunt Abrahæ, imitando fidem, non naſcendo per carnem. Nam ſicut Iudæi per infidelitatem degeneres, facti ex filijs Abrahæ filij diaboli, & progenies viperarum ſunt in Euãgelio appellati: ità è contrario omnes gentes, quæ Chriſtum fideliter credunt, Abrahæ filij effici meruerunt. Auguſtinus ſermone 54. de Tempore.

DE MVTATIONE NOMINIS ABRAE. ex Ambroſio.

Mvtat Devs Abræ nomen litera addita, vt de Abram vocaretur Abraham, hoc eſt, de patre vano, ſicut habet Latina interpretatio, vocaretur pater ſublimis, pater electus: vel de patre, fieret & pater filij. Vanus erat, cùm Deum neſciret: electus factus eſt, poſtquàm cognouit Deum. pater erat, cùm de ancilla prolem haberet: Sed pater filij non erat, quia non erat ei filius, qui non erat legitimo ſuſceptus coniugio. Ambroſ. libr. 1. de Abraham cap. 4.

QVA RATIONE CHRISTIANI EX SEMINE DIcantur Abrahæ.

Hìc ſecundùm meritum filius eſt Abrahæ, qui fidem ſequitur, per quam Deo dignus extitit Abraham. Facti ſumus enim filij Abrahæ, imitando fidem, D. ait Auguſtinus, non naſcendo per carnem. Sicut Iudæi degenerando exhæredes, ſic nos imitãdo adoptati. Auguſtinus ſuper Ioannem tractatu 49. Fides ergò Abrahæ, ſemen eſt Abrahæ: proindè qui pertinent ad credulitatis ſimilitudinem, ipſi pertinent ad hæredum promiſſionem. Auguſtinus de vera innocentia, cap. 233.

VT IMITANDVS SIT ABRAHAM.

Si qvae es anima mea, quæ cupis ſequi veſtigia fidei Abrahę, exi de terra & de cognatione tua: relinque populum tuum & domum patris tui, id eſt, fideliter renuncia diabolo, pompis & angelis eius: & ſequere viam rectam, quæ te perducat in terram, in qua diteſcas & emineas, & efficiaris ſocius Abrahæ. Sed cùm iſta omnia feceris, ſi virtus charitatis (quæ omnia credit) eſt in te, adhuc Deus tentabit te. & tentatum, coronabit te. Expetit à te ſacrificium dilecti tui: quid à te expetit? quod Abrahæ illi dictum eſt, Da mihi vnicum filiũ tuum. Tibi dicit ſapientia: Fili, da mihi cor tuum. Ipſe eſt dilectus vnicus. Quid metuis offerre cor tuum? offer ſacrificium cõtritionem cordis Domino Deo tuo: & dic ei cum propheta, Holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contri-
Pſal. 50. tum & humiliatum Deus non ſpernis: nihil metuas tali ſacrificio oblato: & Deo acceptũ erit, & quod obtuleris, integrum permanebit.

DE PAR-

DE PARTE GENESIS QVARTA.

TABVLA 24.

PROPOnuntur de Patriarcha Iſaac Quatuor:

- 1. MATRIMONIVM cum Rebecca, cui licèt ſterili Dominus ad deprecationẽ Iſaac prædicit, ex vtero eius duos populos egreſſuros: Quorum
  - *Vnus alterũ ſuperaret, &*
  - *Maior ſeruiret minori.*
  - cap. 25. verſ. Hæ quoque. vſq; in fin.
- 2. GENEAlogia: nam Rebecca duos peperit ei gemellos. Quorũ
  - QVI primus egreſſus eſt Eſau, rufus erat, & totus in morẽ pellis hiſpidus.
  - ALTER egrediẽs, plãtam fratris tenebat manu, & idcircò appellatus eſt Iacob.
  - Quibus adultis, factus eſt
    - Eſau vir gnarus venãdi & homo agricola.
    - Iacob autem vir ſimplex habitabat in tabernaculis, cui Eſau vendidit primogenita ſua.
  - Quẽ amabat
    - Iſaac,
    - Rebecca.
- 3. PROBAtio fidei, in
  - ADVERSIS: Nam orta in terra fame, in Aegyptum regionem frugibus tam abundantem, cedere ſtatuerat: verùm quandò id Deum nolle intelligeret, in terra potiùs peregrinatus eſt intermedia, quantumuis ſterili, in terra ſcilicet Geraris, id eſt, aduenæ appropinquantis, à principio cap. 26. vſque ad verſ. Seminauit autem Iſaac.
  - PROSPERIS, quibus vſqueadeò non eſt abuſus, vt in loco acceptæ benedictionis ædificaret altare, inuocaretque nomen Domini. à d. verſ. Seminauit autem. vſque in fin. cap. 26.
- 4. CVRA poſteritatis, & ſtudium conferendi benedictionem filio Eſau. Circa quã contigerunt tria:
  - 1. IACOB matris conſilio benedictionẽ præripit fratri Eſau.
  - 2. INDIGNABVNDVS Eſau, de interficiendo fratre conſultat.
  - 3. MATER id reſciſcens, à ſe amandat filium Iacob.
  - ca. 27.

ISAAC VNDE SIC DICTVS FVERIT.

Isaac filius Abraham Patriarchæ, qui natus eſt ei in ſenectute, cùm eſſet ſterilis mater eius. Atque hinc Iſaac interpretatur riſus. Riſerat enim & pater, quandò ei promiſſus eſt, admirãs in gaudio. Riſerat & mater, quod poſteà negauit angelo. Sed poſt partum ait, Riſum mihi fecit Deus. Auguſtinus lib.16. de ciuitate Dei, cap.31.

DE NOMINIS EIVS INTERPRETATIONE MYSTICA. ex Ambroſio.

Itaqve ipſo nomine figuram & gratiã ſignificat. Iſaac etenim riſus Latinè ſignificatur. Riſus autem, inſigne lætitiæ eſt. Ambroſ. lib. de Iſaac, cap.1. in principio.

DE DVOBVS FILIIS ABRAHAE. ex eod.

Abraham duos habuit filios: vnum de ancilla Iſmael, & vnum de libera Iſaac. Sed quidem qui de ancilla, ſecundùm carnem natus eſt, quia iuxta conſuetudinem natus eſt. Iſaac verò non ſecundùm conſuetudinem, ſed ſecundùm prouidentiam Dei virtute natus eſt, quippe cùm Sara & anus eſſet, & ſterilis. In typum enim Chriſti natus eſt Iſaac. Ideò hæc per allegoriam aſſerit dicta, vt aliud ex alio ſignificent perſonæ Iſmael & Iſaac. Iſmael enim Iudæorum ſignificat natiuitatem, vel eorum qui ſerui ſunt peccati: Iſaac verò Chriſtianorum, quia in libertatem naſcitur. Liber enim fit, qui accipit remiſſionem peccatorum. Hæc enim ſunt duo teſtamenta.

ET NON MVLTO POST.

Sed quid dicit ſcriptura? Eijce ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac. Hæc verba Saræ ſunt, quæ typum habet Hieruſalem cæleſtis, de promiſſione generans Iſaac: vt eiecto filio ancillæ, id eſt, Iudæo populo incredulitatis cauſa abiecto, (ſerui enim peccati ſunt, quibus data remiſſio peccatorum nõ eſt) hęres ſit filius liberæ illius Hieruſalem ſupernę, qui eſt populus nouus regni cælorum. Itaque non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ: qua libertate nos Chriſtus liberauit. Fuimus igitur ancillæ filij, dum peccatis eramus obnoxij: ſed accepta remiſſa peccatorum à Chriſto, liberati ſumus. Ambroſ. in epiſtolam ad Galat. cap.4.

QVIS NOBIS POPVLVS PER NATIVITATEM ſignificetur Iſaac.

Rectè ſignificat Iſaac, per repromiſſionem natus filios gratiæ, ciues ciuitatis liberę, ſocios pacis ęternę. Vbi ſit non amor proprię ac priuatę quodammodò voluntatis, ſed communi eodemque incommutabili bono gaudens, atque ex multis vnum cor faciens, id eſt, perfectè facta concors obedientia charitatis. Auguſtinus de ciuitate Dei lib.15. cap.3. Reliqua hiſtorię huius myſteria videnda ſunt in lib. D. Ambroſij de ipſo Iſaac & anima.

DE QVIN-

DE QVINTA PARTE GENESIS.

TABVLA 25.

- DESCRIbitur ſtatus Iacob
  - INCIPIentis, in
    - PATRIS *obedientia, ca. 28. vbi narrantur tria:*
      - 1. *Quomodò Patris iuſſu profectus ſit in Meſopotamiam ad Laban pro vxore. in principio.*
      - 2. *Vt receperit oraculum diuinum, dum ſcalam vidit in ſomnis, de venturo Chriſto. verſ. Igitur egreſſus Iacob.*
      - 3. *Qaalitèr vouerit Iacob Domino ſe lapidem, quē erexerat in titulum, vocaturum domum Dei. verſ. Surgens ergò.*
    - PROLIS *multiplicatione, ca. 29. cuius occaſione ſcriptura recitat*
      - *Aduentum Iacob in domum Laban, in principio.*
      - *Pactum eiuſdem cum Laban, quo ſe obſtringit ei ſeruiturū 7. annos pro filia Rachel. ver. Et poſtquàm impleti ſunt dies. eod.*
      - *Laboris præmium, promiſſum ſcilicet coniugium. verſ. Dixitque ad Laban. eod.*
      - *Coniugij fructus*
        - *Liæ. verſ. videns autem* DOMINUS*. eod.*
        - *Rachelis, cap. 30.*
    - ADQVISITIONE *bonorum temporalium. Nam inito cum Laban pro paſtione ouium pacto, ditatus eſt Iacob vltra modum, & habuit greges multos, ancillas & ſeruos, camelos & aſinos. verſ. Nato autem Ioſeph. vſque in fin. d. cap. 30.*
  - PROFICIentis, *in perferēdis malis ſibi illatis à*
    - LABAN, *qui eum Dei iuſſu in patriam fugientem cum vxoribus & rebus ſuis, inſecutus eſt, atq; de ablatis clàm per coniugem ſuam Rachel idolis, cum eo expoſtulat. toto cap. 31.*
    - ESAV, *quem timuit ex*
      - *Auditu: cùm enim intelligeret Iacob, in occurſum ſibi venire fratrem Eſau cum quadringentis viris, tunc*
        - *Præmiſit primùm ante ſe legatos, qui eū muneribus placarent, c. 32. à princip. vſq; ad ver. Dixitq; Iacob.*
        - *Poſteà oratiōe ad* DEŪ *facta, luctatus eſt cum angelo, ſuperiorque euaſit, & ꝑ Iacob dictus eſt Iſrael. à d. verſ. vſq; in fin.*
      - *Aduentu, ex quo ità perculſus eſt, vt pronus in terrā cadens, ſeptiès oraret, donèc appropinquaret frater. Sed ab eo tā fraternè eſt exceptus, vt inita inter eos gratia, vnuſquiſq; magna cū trànquillitate tum lætitia, rediret ad ſua. tot. cap. 33.*
    - SICHEM *filio Hemor, per raptum filiæ ſuæ Dinæ, quæ à dicto Sichem fuerat oppreſſa: ex qua re grauiſſima deindè ſecuta eſt cædes Sichimitarū. c. 34. per tot.*
  - PERfectinam
    - COMmendatur à
      - *Pietate, qua abiecit & infodit idola. cap. 35. in princip. meruitque*
        - *Cōfirmationē mutati nominis Iacob in Iſrael. ver.* APPARUIT *aūt iterū. eo.*
        - *Promiſſionem terræ Canaan. ver. Ego Deus. eodem.*
      - *Patiētia in ferēda*
        - *Morte*
          - *Deboræ nutricis Rachelis. verſ. Eodē tempore. eod.*
          - *Coniugis Rachel. verſ. Mortua eſt ergò. eodem.*
        - *Iniuria Ruben, qui dormiuit cum Bala concubina patris ſui. verſ. Cumque habitaret. eodem.*
      - *Veneratione Patris Iſaac, quem ante obitū in ciuitate Mambre viſitauit, & mortuum ſepeliuit. verſ. Venit etiàm. vſque in fin. d. cap. 35.*
    - SECERNITVR *ab Eſau. Cuius genealogia deſcribitur cap. 36. tum*
      - *Filiorum, in principio.*
      - *Nepotum. verſ. Hæ ſunt autem generationes &c.*

IACOB QVIS FVERIT, ET VNDE ſic dictus.

ISAAC duos habuit filios, Iacob & Eſau, quorum primus ab vtero maledictus, ſcilicet Eſau, Iacob autē electus: ideò ſic dictus, quia cùm frater eius Eſau prior egrederetur, plantam fratris ſui tenebat manu, Geneſ.25. Vir fuit ſimplex, habitans in tabernaculis: ſed cùm haberet ſpiritum Dei, emit primogenita fratris ſui edulio lentis, & præripuit benedictionem fratri ſuo, vndè rectè dictus eſt ſupplantator. Geneſ.25. & 27.

DE EIVSDEM IACOB NOMINIS mutatione, ex Auguſtino.

Gen.17. QVID ſibi vult, quòd cùm Abraham priùs vocaretur Abram, Deus illi mutauit nomen, & dixit: Non vocaberis Abram, ſed Abraham? & ex illo non eſt vocatus Abrā, ſed ſolummodò Abraham. Iacob autem quandò accepit aliud nomen, eadem verba audiuit: Non
Gen.32. vocaberis Iacob, ſed Iſrael: & tamē poſteà ſempèr & Iacob vocatus eſt, & Iſrael. Hoc ideò, quia nomē Abrahę, in hoc ſeculo explicandū fuit. Hic, eſt enim factus Pater multarū gentiū, vndè nomen accepit. Nomen autem Iſrael, ad alterū ſeculum pertinet, vbi videbimus Deum. Populus ergò Dei, populus Chriſtianus, in hoc tempore & Iacob eſt, & Iſrael: Iacob in re, Iſrael in ſpe. Auguſt. Sermone 40. De verbis Domini.

HVNC PATRIARCHAM QVATVOR HABVISſe virtutes cardinales, probat Ambroſius his verbis:

QVID ſapientius ſancto Iacob, qui Deum vidit facie ad faciem, & meruit benedictionē? Quid iuſtius, qui ea quæ acquiſierat, oblatis muneribus, cum fratre diuiſit? Quid fortius, qui cum Deo luctatus eſt? Quid modeſtius, qui modeſtiam ità & locis & temporibus deferebat, vt filiæ iniuriam mâllet prætexere coniugio, quàm vindicare, eò quòd inter alienos poſitus, amori potiùs cōſulendum, quàm odia colligenda cenſebat? Ambroſius lib.1. De officijs, cap.25.

DE SOMNII, QVOD HABVIT, INTERpretatione, ex eodem.

ET profectus eſt Iacob, & dormiuit: quod eſt quieti animi indicium: Et vidit angelos Dei aſcendentes & deſcendentes, hoc eſt, Chriſtum præuidit in terris, ad quem angelorum caterua deſcendit atque aſcendit, obſequium proprio Domino pio præbitura ſeruitio. Et venit ad puteum, vt biberet de ſuis vaſis, & de puteorum ſuorū fontibus, & ſuperfluerent ei aquæ de ſuo fonte. Fons enim vitæ eſt in manibus iuſti. Ambroſius lib. 2. De ipſo Iacob & vita beata, cap.4.

QVID CVIQVE IN VITA PATRIARCHAE HVIVS Iacob ſit imitandum, eiuſdem D. Ambroſij ſententia.

IMITEMVR ergò Patriarcham Iacob, odorem eius, virtutem eius, laborē eius. Sicut enim Abrahæ opera facere debemus, vt filij eius appellari iure mereamur: ità etiàm exercitia atq; certamina ſancti Iacob ſubire debemus, vt Deus Iacob, Deus noſter eſſe credatur. Nam ſi opera Iacob, vel (quia illum æquare non poſſumus) ſtudia operis eius ac fidei non agnoſcat in nobis, quomodò quaſi DEVS Iacob nos iuuare dignabitur? Ambroſius ſuper Pſal.45. Apud quem plura de tota Patriarchæ iſtius hiſtoria vide in lib. De ipſo Iacob & vita beata.

DE SEXTA

DE SEXTA GENESIS PARTE. TABVLA 26.

- **DE deſcẽſu in Aegyptum**
  - **IOSEPH,** Deque eius
    - **VENDITIONE**
      - **PRINCIPALITER** De
        - Occaſione c.37. Quæ fuit triplex:
          - Fratrum accuſatio, in principio.
          - Patris erga ipſum Ioſeph dilectio. verſ. Iſrael autem. eodem.
          - Futurorum præuiſio. verſ. Accidit quoquè. eodem
        - Conditione venditi. verſ. Cumque fratres. Quæ depræbenditur ex
          - Obedientia, in verbo, Præſtò ſum. ibid.
          - Diligẽtia, in verbo, Fratres meos quæro. ibid.
        - Forma venditiõis & ordine. verſ. Qui cùm vidiſſent. vſq; in fin. c.37.
      - **INCIDENTER** De
        - Nuptijs Iudæ cum filia hominis Cananæi, vocabulo Sua, cuius primogenitus HER, nequam fuit in cõſpectu Domini. cap.38. à princip. vſque ad verſ. Quam cùm vidiſſet Iudas.
        - Inceſtu Iudæ cum nuru ſua Thamar, ex qua duo ꝓgeniti ſunt filij,
          - Phares, &
          - Zara. à d. ver. Quam cùm &c. vſque in fin. cap. 38.
    - **EXALTATIONE** per
      - Phutipharem, ibiq; De
        - Incarceratione eius iniuſta, quã propter cõtinentiam ſuam, & negatum heræ ſuæ ſtuprum fuit perpeſſus. toto cap. 39.
        - Adquiſita ibi mentis illuſtratione & cognitione occultorũ, cuius beneficio paulopòſt liberatus eſt à periculo vitæ. ca. 40.
      - Regem Pharaonem. cap. 41. vbi Ioſeph
        - Interpretatur Pharaonis inſomnia De
          - Septem bobus
            - Craſſis,
            - Macilentis.
          - Et totidem ſpicis
            - Plenis,
            - Tenuibus.
        - Et regis iuſſu, qui mutato nomine vocauit eum Saluatorem mundi, dominus fit totius Aegypti.
  - **FRATRŨ** Ioſeph, Qui fuit duplex
    - **PRIMUS** deceſ fratrum, Qui
      - Deſcendunt in Aegyptum pro emendis alimentis, relicto domi apud Patrem fratre minore. cap. 42. à princip. vſque ad verſ. Cumque adoràſſent.
      - Agnoſcuntur à fratre Ioſeph, qui tum princeps erat terræ Aegypti, ab eoq; tentantur aliquouſq;, & in carcerẽ conijcitur Simeon, facta comminatiõe, eũ antea non egreſſurũ, q̃ minimũ ei adducãt fratrẽ Beniamin. d. verſ. Cumq; adoràſſent.
      - Redeunt ad patrem petentes Beniamin. verſ. At illi portantes. Et hæc eſt Cataſtrophe ſomnij, quod ſe Ioſeph vidiſſe narrauit fratribus ſuis, ſuprà cap. 37.
    - **SECUNDUS** Beniamin cũ fratrib⁹. Vbi deſcribitur ſecundæ huius profectionis
      - Proſperitas, dum
        - Redeunt cum fratre Beniamin ad Ioſeph cum muneribus incolumes. cap. 43. à princip. vſque ad verſ. Eduxitque ad.
        - Educitur è carcere Simeon. d. verſ. Eduxitq; ad eos.
        - Epulantur cũ Ioſeph. verſ. Rurſumq; lota facie. vſq; ad fin. d. cap. 43.
      - Concomitans aduerſitas. Rurſùs enim tentãtur fratres Ioſeph, & clàm intruſo minimo fratri cyatho, accuſantur furti. Ex qua re in grauiſſima conijciuntur pericula, vt ſic eliceretur amor eorum in patrem & Beniamin. toto cap. 44.
      - Manifeſtatio fraternitatis. Nam poſtquàm ſatis tentati erant, Ioſeph ſe cognoſcendum præbet fratribus ſuis, mittitque pro patre. cap. 45. per tot.
  - **PATRIS** Ioſeph, ipſius ſcilicet Iacob, cum omnibus q̃ habuit. Vbi agitur De
    - NVMERO deſcendentium, & occurſu Ioſeph in aduentum patris. cap. 46.
    - RECEPTIONE eorundem & inhabitatione terræ Geſſen. Vbi cùm Iacob annum attigiſſet 147. & nunc ſibi mortem imminere videret, iuramento adigit filium Ioſeph, vt funus ſuum ſepeliat in terra Canaan. cap. 47.
    - BENEDICTIONE Iacob, qua fauſta interprecatur.
      - Nepotibus ex Ioſeph, adoptans ſibi
        - Effraim &
        - Manaſſen
        - cap. 48.
      - & Filijs: Quibus &
        - Prædicit futura, deq; altiſſimis myſterijs vaticinatur. à princ. c. 49. vſq; ad ver. ut bened. eis.
        - Et eos in ſpem erigit vitæ immortalis. à d. ver. vſque in fin. cap. 49.
    - SEPULTURA & exequijs Iacob. ca. 50. Vbi etiam Ioſeph
      - Remittit fratribus deprecantibus iniuriam ſibi illatam.
      - Moritur, expletis 110. vitæ ſuæ annis: & conditus aromatibus, repoſitus eſt in loculo in Aegypto. in fin. cap. 50.

SVM.

SVMMA HISTORIAE IOSEPH.

IOSEPH filius Iacob ferè iunior, filius ſenectutis, & dilectiſſimus inter omnes fratres ſuos. Qui cùm fratres ſuos de peſſimo accuſaſſet crimine, conati ſunt eum interficere, & vendiderunt eum Iſmaelitis, à quibus rursùs venditus eſt in Aegypto. Geneſ.37. Emit eũ Phutiphar Eunuchus Pharaonis, princeps exercitûs. Geneſ.39. fuitq; Dominus cum eo, & erat vir in cunctis proſperè agens, habẽs gratiam apud dominũ ſuum, pulchra facie & decoro adſpectu. Tentus eſt porrò in carceribus duobus annis, atq; è carcere ſublatus, aperuit Pharaoni ſomnium, & promotus ab eo eſt in Principem Aegypti. Erat autẽ triginta annorum, quandò ſtetit in conſpectu Pharaonis, & Princeps effectus eſt. Geneſis 41.

DE DIVINIS IPSIVS IOSEPH ET CORPOris & animi dotibus. ex Auguſtino.

ERAT Ioſeph corpore caſtus, & mente pudicus. Fulgebat in eo ſpecies corporis, ſed plùs fulgebat animi pulchritudo. Et cùm multis ſpecies corporis obeſſe ſoleat ad ſalutem, ſancto viro nocere nõ potuit, quia eam animi pulchritudo gubernauit. Caro enim eius, ancilla animæ fuit, & anima dominũ ſuum fideliter tenuit, cui in nullo caro dominari potuerit. Rogatur quidem à Domina ſua & muliere impudica, vt cum ea concumberet, qui acquieſcere noluit, quia dominium animæ non amiſerat nec in conditione ſeruili: Vndè calumnia appetitus, in carcerem miſſus eſt: ſed vir ſanctus carcerem illũ, palatium deputauit: immò ipſe in carcere, etiàm in palatio erat: quia vbi fides, caſtitas et pudicitia, illic palatium Chriſti eſt, illic templum Dei, illic habitaculum Spirituſſancti. Si quis ergò vir de ſpecie corporis ſibi blanditur, vel ſi qua mulier de carnis ſuæ pulchritudine gloriatur, ſequantur exemplum Ioſeph, ſequantur exemplum Suſannæ. Sint corpore caſti, ſint mente pudici: & tales non ſolùm hominibus, ſed etiàm Deo erunt ſpecioſi. Tria enim ſunt in Eccleſia exempla caſtitatis, quæ imitari ſinguli debẽt, Ioſeph, Suſanna, & Maria. Viri Ioſeph imitentur, mulieres Suſannam, virgines Mariam. Auguſtinus in ſermone quodam.

DE EISDEM, EX AMBROSIO.

QVID de Ioſeph loquar, qui vtiquè habebat cupiditatem libertatis, & ſuſcepit ſeruitij neceſſitatem? Quàm ſubditus in ſeruitute, quàm in virtute conſtans, quàm benignus in carcere, ſapiens in interpretatione, in poteſtate moderatus, in vbertate prouidus, in fame iuſtus, ordinem laudis rebus adiũgens, & opportunitatem temporibus, æquitatem populis officij ſui moderatione diſpenſans? Ambroſ. lib. 1. officiorum, cap. 24.

DE SENSV HISTORIAE HVIVS SPIRITVali, ex eodem Auguſtino.

QVOTIÈS lectiones vobis fratres chariſſimi de teſtamento veteri recitantur, non hoc ſolùm debetis attendere quod ſonat in verbo, ſed quod intelligitur & ſapit in ſpiritu. Eccè audiuimus quòd B. Iacob genuerit filium, & vocauerit nomen eius Ioſeph, & eum plùs quàm reliquos filios ſuos dilexerit. Hoc loco beat⁹ Iacob figurã habuit Dei Patris, ſanctus quoq; Ioſeph typum geſſit Domini Saluatoris. Diligebat ergò Iacob filium ſuum, quia Deus Pater dilexit vnicũ ſuum, ſicut ipſe dixit: Hic eſt filius meus dilectus. Miſit Iacob filium ſuum, vt de fratribus ſuis ſolicitudinẽ gereret: & Deus Pater miſit vnigenitum ſuũ, vt genus humanum peccatis languidum, viſitaret. Ioſeph, dum fratres ſuos quæreret, errabat in eremo: & Chriſtus genus humanum requirebat, quod errabat in mundo. Ioſeph fratres ſuos quærebat in Sichimis: Sichima interpretatur humerus. Sempèr enim peccatores dorſum magis, quàm faciẽ, ponũt in faciem iuſti. Humeri enim retrò ſunt. Sicut enim fratres Ioſeph inuidia percuſſi, fraternæ dilectioni dorſum magis quàm facies offerebãt, ità infelices Iudæi, veniente ad eos ſalutis authore, inuiderẽ potiùs quàm diligere maluerunt.

INVENIT aũt Ioſeph fratres ſuos in Dothaim. Dothaim, interpretatur defectio. Verè in grãdi defectione erant, qui de parricidio cogitabant. Vidẽtes ergò Ioſeph fratres ſui, de morte illius tractauerunt: Sicut videntes Iudæi verum Ioſeph Dominum Chriſtum, vt eum crucifige-

crucifigerent, vno omnes conſilio ſtatuerũt. Ioſeph expoliauerunt fratres ſui tunica polymita & talari, & Iudæi Chriſtum per mortẽ crucis, expoliauerunt tunica corporali. Ioſeph exutus tunica, mittitur in ciſternã, id eſt, in lacum: & Chriſtus expoliatus carne humana, deſcẽdit in infernũ. Ioſeph poſteaquàm de ciſterna leuatur, Iſmaelitis, id eſt, gentibus venditur: & Chriſtus poſteaquàm de inferno regreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ioſeph per conſiliũ Iudæ triginta argenteis diſtrahitur, & Chriſtus per conſilium Iudæ Iſcariotis eodem numero venũdatur. Ioſeph deſcendit in Aegyptum, & Chriſtus in mundum. Ioſeph à penuria frumenti ſaluat Aegyptum, & Chriſtus à fame verbi Dei liberat mundum.

Nisi Ioſeph fratres ſui vendidiſſent, defecerat Aegyptus: niſi Iudæi Chriſtum crucifixiſſent, perierat mundus. Interpretatur Ioſeph augmentatio ſiue ampliatio. Sed in illo Ioſeph ampliationem non habuit, niſi ſola Aegyptus: in noſtro verò Ioſeph augmentum habere meruit vniuerſus mundus. Ille Ioſeph erogauit triticum, noſter erogare dignatus eſt verbum. Nos ergò qui nullis præcedentibus meritis tanta bona per miſericordiam veri Ioſeph Domini noſtri Ieſu Chriſti conſecuti ſumus, ad quos non vmbra veteris Teſtamenti, ſed ipſa veritas venit, quantùm poſſumus, cum Dei gratia laboremus, vt quod nobis contulit iudicatus, integrum inueniat iudicaturus. Auguſtinus ſermone 81. de Tempore. *Ioſeph interpretatur augmentatio.*

DE SENSV EIVSDEM HISTORIAE ALLEgorico, verba præfati Auguſtini.

Secvndvm verò allegoricam rationem, Ioſeph in ſe typũ Domini geſſit, quod priùs cognoſcimus in eo, quòd tunicam multicolorem habuit: & Dominus ac Saluator noſter Eccleſiam ex varijs gentibus congregatam, velut indumẽtum veſtis accepit. Eſt & alia varietas tunicæ huius: habet enim Eccleſia diuerſas & varias gratias, habet martyres, habet cõfeſſores, habet Sacerdotes, habet miniſtros, habet virgines, vel viduas, habet operarios iuſtitiæ. Sed varietas iſta non eſt colorum, ſed gratiarum. Ioſeph diſtractus à fratribus, ab Iſmaelitis comparatus eſt: & Saluator noſter diſtractus à Iudæis, à gentibus cõparatus eſt. Denique Iſmaelitæ, qui Ioſeph comparauerunt, diuerſa ſecum odoramẽta portabant, vt exindè oſtenderetur, quòd venientes Gentes ad fidem Chriſti, diuerſis odoribus iuſtificentur, toti mundo fragrantes. Auguſtinus in Sermone quodam.

ET LIBRO XII. CAP. XXVIII. CONtra Fauſtum.

Christvs, inquit, in Ioſeph innuitur, qui perſequẽtibus & vendentibus fratribus, in Aegypto poſt labores honoratur. Didicimus enim labores Chriſti in orbe gentiũ, quẽ ſignificabat Aegyptus, per varias paſſiones martyrum: & nunc videmus honorem Chriſti in eodem orbe terrarum, erogatione frumenti ſui ſibi omnia ſubiugantis. Plura de hiſtoriæ huius fructibus vide apud Ambroſium in libro De ipſo Ioſeph.

EPILOGVS GENESIS,

EX PRAEFATIONIBVS ANTE Caietanum.

Complectitvr Geneſis hiſtoriam bis mille trecentorum & nouem annorum: nempe ab exordio mundi vſque ad mortem Ioſeph. Tantaque eſt huius libri dignitas, vt ex illo cùm Apoſtoli, tum Chriſtus ipſe, in nouo teſtamento vigintiſeptem teſtimonia apertè & ad verbum citauerint: eiuſdem verò ſententiæ extant citata teſtimonia plùs octo & triginta.

EXODVS,

LIBER PENTATEVCHI SECVNDVS.
De exitu filiorum Iſrael ex Aegypto.

CONTINVATIO.

QVEM in modum Eccleſia Dei Patriarcharum miniſterio primùm collecta fuerit, diligẽtèr hucuſquè oſtenſum eſt. Nunc quomodò Ducum, Moiſis videlicet, eiuſq; ſucceſſoris Ioſuæ, opera dehinc & aucta, & à periculis grauiſſimis liberata ſit, eadem pertractabitur fide atq; diligentia. Ex præfationibus ante Caietanum in Pentateuch.

VEL

POST oſtenſam legiſlatoris dignitatem, rectè hîc ſequitur tractatio de conditione miniſtri, per quem Deus Opt. Max. legem ſuam humano generi proponere voluit.

VNDE SIC DICTVS SIT HIC LIBER.

SECVNDVS liber Moiſis, ideò dictus eſt Exodus, quòd earum præcipuè rerum contineat hiſtoriam, quæ filijs Iſrael in exitu de Aegypto memoria cõtigerunt dignæ: eſtq; inter reliquos Pentateuchi libros ferè præcipuus, cùm propter inſignia quæ hic deſcribuntur facta, tum quia ſub figura rerum præteritarum futurum exprimit Eccleſiæ ſtatum. Vide Rabanum in præfat. in Exod.

ARGVMENTVM EX PRAEFATIONIBVS ante Caietanum.

IN eo tractat Moiſes de Inſtitutiõe Reip. Iſraelis. Nam cùm Abrahamo alijsq; Patriarchis promiſiſſet Dominus, ſe multiplicaturum ſemen ipſorum, vt fieret gens maxima populusq; celeberrimus: cumq; populus conſiſtere nõn poſſit, niſi certis legibus & magiſtratibus, certaq; religione fuerit conſtitutus & ordinatus, ideò in hoc libro Moiſes legũ publicarum, magiſtratuũ, & religionis inſtitutionem tradit: & quo pacto ex multis virorum millibus, Iudæorum gens in vnum legitimum corpus à Deo conſtituta ſit, nimirùm eam ob cauſam, vt certus eſſet populus, in quo promiſſiones de Chriſto, vſque ad eius aduentum, conſeruarentur.

ET LICèT huius libri hiſtoria multa cõplectatur, ingreſſũ ſcilicet populi Iſrael in Aegyptũ cũ ſeptuaginta Iudæis, eiuſq; egreſſum cũ ſexcentis millibus: vt oſtenderet re ipſa cõprobari, iam inceptas Dei promiſſiones de multiplicando ſemine Abrahæ: Item quomodò contra Amalechitas pugnârint, cælitùs depluto pane paſti ſint, referatque duodecim primas populi manſiones, vſq; ad deſertum Sinai: Illud tamen commemoratur præcipuè, admirabilis illa & omnibus ſeculis decantata liberatio Iſraelitarũ ex Aegypto, per quam mundo ferè vniuerſo glòria Dei noſtri cognita fuit: quam & ipſe Deus effecit, vt ſuã orbi oſtenderet fortitudinem.

TRADIT & magnam illam ac glorioſam promulgationem Decalogi, quæ, excepto euangelio, maxima & clariſſima inter omnes rés diuinas in terra fuit: in qua aperta eſt Dei noſtri voluntas, & quid ipſe à nobis requirat, qui ſalutem noſtram meditatur. Et certè ſi ſua rebus vocabula dare volu. ris, hunc librum Catechiſmum Chriſtianiſmi potiùs, quàm Exodum, diceres, cùm nihil aliud doceat, quàm Dei legis veram religionem, mores ſanctos, cæremonias & ritus.

QVAE LIBRI HVIVS SIT VTILITAS.

EXODI hiſtoria, futuræ Chriſtianæ plebis allegoria fuit. Auguſt. ad Honoratum de vtilitat. credendi. cap. 3. Et ſi diligentèr ſtationes eas manſioneſque caſtrorum, & conditiones locorum, quæ Exodo continentur, retractemus, magna in ipſis cæleſtis itineris mirabilia cernemus.

DE PARTIBVS EXODI IN GENERE

TABVLA 27.

DVO SVNT, DE QVIBVS IN HOC *libro ſcriptura promiſcuè tractare videtur, De*
- VOCATIONE *Moiſis, à 3. capitis princip. vſque ad cap. 19.*
- SECVNDA, *hoc eſt, ſpirituali, hominis creatione, à 19. cap. vſque in fin.*

DE VOCATIONE MOISIS, PRIMA *Exodi Parte.*

TABVLA 28.

AD MOISIS *vocationem ſpectãt, quę in hoc libro tractantur De*
- MIRACVLOSA *præſeruatione in ſcirpo, cap. 2.*
- PERSECVTIONIBVS *& profligatione ex Aegypto, circa finem cap. 2.*
- MANDATO *diuinitùs accepto, 3. & 4. cap.*
- PRODIGIIS *& miraculis, quibus decẽ plagæ illatæ ſunt Aegypto, itemq́ mitigatæ. à cap. vſque ad cap. 14.*
- MAGNIFICENTIA, *qua is idem coram populo fuit glorificatus. à ca. 14. vſque ad cap. 19.*

DE SECVNDA SIVE SPIRITVALI HOMI*nis creatione.*

TABVLA 29.

QVAE HIC *de exitu ſcribuntur filiorum Iſrael, ea (vt in fine Exodi rectè monet gloſſa) duplici intelligi poſſunt ratione:*
- PRIMÒ *ſecũdum hiſtoriã. De*
  - *Corporali exitu filiorum Iſrael ex terra Aegypti.*
  - *Liberatione populi Dei per*
    - *Tranſitum maris rubri.*
    - *Submerſionem Pharaonis cum omni ſuo exercitu.*
  - *Pugna Iſraelitarum cum Amalech.*
  - *Lege data in monte Sina.*
  - *Conſtructiõe tabernaculi & vaſorum eius, deque Sacerdotum*
    - *Veſtibus*
    - *&*
    - *Vnctione.*
- SECVNDÒ *myſticè: Per illa enim ſpiritualitèr intelligũtur*
  - SPIRITVALIS *ſanctorum hominum ex vera Aegypto, id eſt, hoc mundo & vitiorum tenebris exitus.*
  - BAPTISMVS *ſanguine Chriſti conſecratus, in quo Diaboli vitia ſubmerguntur, & animæ fidelium liberantur, nempe à poteſtate ſatanæ.*
  - VICTORIA *Chriſti & ſuorum, & diaboli confuſio.*
  - INFORMATIO *hominis, vt à terrenis ſubleuatus, cæleſtibus diſcat ſubijci diſciplinis.*
  - ECCLESIA *præſens & diuerſæ perſonæ fidelium diuerſis officijs deputatæ, ſicut vaſa diuerſis vſibus deputata erant, vel officijs, & ſacramẽtorum & orationum ſacratarum ſuauiſſima odoramenta. Gloſſa. ibidem.*

DE SECVNDAE PARTIS EXODI SVB-diuiſione. TABVLA 30.

D. HIERON. IN EPISTO-*la ad Paulin. libri huius ſummam his pauciſsimis complexus eſt verbis: Patet, inquit, Exodus cum*

- DECEM *plagis, cap. 7. 8. 9. 10. 11. & 12.*
- DECALOGO, *cap. 20.*
- MYSTICIS *diuiniſque praeceptis, cap. 21. 22. & 23. &c.*

DE DECEM PLAGIS. TABVLA 31.

INDVXIT DO-*minus contra Pharaonem Plagas Decem:*

- PRIMAM, *qua fluminis vndam mutauit in ſanguinem. cap. 7.*
- SECVNDAM, *qua ranas in tota Aegypto produxit. cap. 8.*
- TERTIAM, *qua cyniphes. eod.*
- QVARTAM, *qua muſcam caninam. eod.*
- QVINTAM, *qua mortem iumentorum. cap. 9.*
- SEXTAM, *qua hulcera turgentia & vrentia hominibus & iumentis immiſit. eod.*
- SEPTIMAM, *qua grandinem & ignem flammantem deiecit. eod.*
- OCTAVAM, *qua locuſtam induxit. cap. 10.*
- NONAM, *qua triduanas vniuerſæ Aegypto tenebras, dempta tellure filiorum Iſrael, intulit. eod.*
- DECIMAM, *qua omnes Aegypti primogenitos, ab homine vſque ad iumēta, occidit. cap. 12.*

DE PRÆ-

DE PRAECEPTIS DIVINIS. TABVLA 32.

TRIPLICIA *ſunt, de quibus in hoc libro agitur, præcepta:*

- MORALIA, *ab ipſa lege naturæ dictata.*
- IVDICIALIA, *quibus præſcribitur forma iuſtitiæ inter homines obſeruanda.*
- CAEREMONIALIA, *quibus exprimitur ratio Deum extrinſecùs colendi.*

Cap.

- XX.
- XXI. &c.
- XXV. &c.

Interim tñ̃ pcepta hæc nonnunquàm inter ſe permiſcẽtur hiſce capitibus &c.

DE PRAECEPTIS MORALIBVS. TABVLA 33.

PRAECEPTA *moralia ſunt, q̃ ipſa dictat ratio: Quorũ finis eſt charitas: Ipſa autem Charitas eſt tum*

- DEI, *cui debemus*
  - FIDELITATEM,
  - REVERENTIAM,
  - OBSEQVIUM *ſiue ſeruitia.*

  Quæ tria illa ſpectãt primæ tabulæ præcepta.
  - *Non habebis deos alienos coram me.*
  - *Non aſſumes nomen Domini DEI tui in vanum.*
  - *Memẽto vt diẽ ſabbathi ſanctifices.*

  His aliqui addunt quartũ: Non facies tibi ſculptile, neq; omnem ſimilitudinem: ſed hoc ſub primo continetur.
- PROXIMI, *ad quã reliqua pertinẽt ſecundæ tabulæ præcepta.*
  - HONORA *Patrẽm tuum & matrem tuam, vt ſis lõgæuus ſuper terram.*
  - NON *occides.*
  - NON *mœchaberis.*
  - NON *furtum facies.*
  - NON *loquẽris contra proximum tuum falſum teſtimonium.*
  - NON *concupiſces domum proximi tui.*
  - NON *deſiderabis*
    - *Vxorem,*
    - *Seruum,*
    - *Ancillam,*
    - *Bouem,*
    - *Aſinum,*
    - *Omnia quæ illius ſunt. Exod. 20.*

    Qui Deo aſcribũt 4. præcepta, ex his duobus vnum tãtùm faciunt præceptũ.

DE PRAECEPTIS IVDICIALIBVS. TABVLA 34.

PRAECEPTA IVdicialia *ad retmẽdam in Republica hominum ſocietatem pertinent. Suntque re vera aliud ferè nihil, quàm determinationes ſecundæ Partis Decalogi, hoc eſt, eorũ præceptorum, quæ ad officia pertinent erga proximum exercenda. Quibus præſcribuntur formulæ in Gloſ. in procem. in epiſtolam Pauli ad Hebræ. Vt ſunt in ſumma formulæ*

- CONTRActuum
  - Emptionis, *cuius exemplũ ponitur in principio cap. 21. De*
    - *Seruo empto,*
    - *Filia in ancillam vendita.*
  - DEPOSITI, *c. 22. verſ. Si quis cõmẽdauerit amico.*
  - MVTVI, *eod. verſ. Qui à proximo ſuo &c.*
  - COMMODATI, *ibidem.*
  - VSVRARVM, *eod. verſ. Si mutuum dederis &c.*
  - PIGNORIS, *eod. verſ. Si pignus à proximo.*
- POENArum, *quæ infligũtur hominib⁹ facinoroſis vel propter*
  - *Damna, in qbus ſeruatur pœna talionis, q̃ eſt reddere*
    - *Animam* … pro *Anima,*
    - *Oculum* … pro *Oculo,*
    - *Dentem* … pro *Dente,*
    - *Manum* … pro *Manu,*
    - *Pedem* … pro *Pede,*
    - *Aduſtionem* … pro *Aduſtione,*
    - *Vulnus* … pro *Vulnere,*
    - *Liuorem* … pro *Liuore.*
  - DELICTA ex
    - *Maleficio*
      - *Idololatriæ, ca. 20, verſ. Qui immolat Dijs, occidetur.*
      - *Homicidij, ca. 21. ver. Si quis per induſtriam &c.*
      - *Furti, eod. verſ. Qui furatus fuerit &c. & c. 22. in principio.*
      - *Stupri, cap. 22. verſ. Si ſeduxerit quis virginem.*
      - *Coitûs contra naturam, eod. verſ. Qui coiêrit cum iumẽto, morte moriatur.*
    - *Quaſi maleficio, vt eſt pœna*
      - *Male indicantis,*
      - *muneribus corrupti. d. glo. ibi.*
      - *De quibus agitur in principio cap. 23.*

DE PRÆ-

DE PRAECEPTIS CAEREMONIALIBVS.

TABVLA 35.

CAEREmonialia Præcepta, ſunt determinationes primæ partis Decalogi, hoc eſt, eorum quæ ad ipſius DEI reſpiciunt cultum. Quorum alia pertinent ad

- SACRAMENTA, vt ſunt
  - CIRCVNCISIO maritũ,
  - VNCTIO Regum.
  - De quibus agitur in
    - Geneſi, &
    - Libris regum.
- SACRIFICIA, Quorum exempla ſunt
  - Immolatio agni Paſchalis, cuius ritus traditur cap. huius libri 12.
  - Iuge ſacrificium, & ſimilia, De quibus agitur in Leuit. cap. 6. in principio.
  - Quæ erant figura pfecti illi⁹ ſacrificij Chriſti in cruce offerendi. gloſ. Matth. 5.
- RITVS varios, quorũ hoc in libro aliqui tãtum referũtur, qui ſpectant ad cultũ Dei
  - VERVM De
    - Primitijs offerendis, hic Exod. cap. 25. in principio.
    - Confectione tabernaculi. eodem.
    - Situ et forma
      - Arcæ,
      - Propitiatorij,
      - Cherubin,
      - Menſæ,
      - Sacrorum vaſorũ,
      - Candelabri,
      - Lucernarum,
      - Veli,
      - Tentoriorum,
      - Altaris,
      - Atrij,
      - Olei lucernarum.
      - Quæ omnia
        - Explicantur Exodi ca. 25. 26. & 27.
        - Repetuntur cap. 35. 36. 37. 38. 39. & 40.
    - Ornatu Aaronis & filiorum eius. cap. 28.
    - Modo conſecrandi Sacerdotes, ritûque pro eis offerendi. cap. 29.
    - Altari thymiamatis, & labio ſeu labro æneo. cap. 30.
    - Præcepto Sabbathi. cap. 31.
  - Falſum, ob cuius deteſtationem Moiſes duas Decalogi lapideas fregit tabulas. cap. 32. Quas ei DOminus
    - Tradiderat ſcriptas digito Dei. cap. 31. in fine.
    - Reſtaurauit ad
      - Pœnitentiam populi. ca. 33.
      - Interceſſiõem Moiſis. c. 34.

DE PRAECEPTORVM DIFFERENTIIS.

TABVLA 36.

TRIPLICIA *illa præcepta, Moralia ſcilicet, iudicialia & Cæremonialia, duobus differunt inter ſe modis:*

- PRIMÒ
  - MORALIA, *præſertim illa, quæ in diuino continentur Decalogo, cùm nihil ſint aliud, quàm communes ſententiæ, ex naturalibus ductæ rationibus, perpetua ſunt & immutabilia.*
  - IVDICIALIA *verò & cæremonialia, per nouam Euangelij legem, non tantùm mutata, ſed penitùs etiam ſublata, & quod amplius, obſeruatio illorum vt peſtis eſt probibita. Vnde D. Paulus ad Gal. 5. Si circūcidamini, inquit, nihil vobis proderit Chriſtus.*
- SECVNDÒ
  - CAEREMONIALIA / IVDICIALIA *verò & Moralia* — *Reducūtur ad*
    - *Præceptū de obſeruatione Sabbathi, de quo agitur Exodi cap. 20. & 31.*
    - DVO *illa naturæ præcepta,*
      - *Diliges Dominū Deū tuum ex toto corde tuo, & proximū tuū ſicut teipſum. Le. 19. Deute. 6. Matth. 22. Mar. 12.*
      - *Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, ità & vos facite illis. Matt. 7.*

DE VSV PRAECEPTORVM LEGAlium.

TABVLA 37.

EORVM *quæ ſcripturis ſunt præcepta, ſeruātur quædam*

- IN *veteri tantùm teſtamēto, vt Sabbathum & oblatio hoſtiarum: quorum obſeruatio, vt dictum eſt, hodiè penitùs eſt ſublata.*
- TOTO *vitæ huius tempore, vt in futuro ſuam conſequantur mercedem. Quò illud pertinere videtur, quod Luc. 16. cap. dicitur: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.*
- TAM *in hac, quàm in futura vita. Vt, Non habebis Deos alienos, Deutero. 5. & ſimilia.*

EPILOGVS EX PRAEFATIONIBVS ante Caietanum in Pentateuchum.

COMPLECTITVR Exodus hiſtoriam 140. annorum, incipiens à morte Ioſeph vſq; ad diem quo Moiſes completo tabernaculo, in monte Sinai illud erexit, vnxit & conſecrauit cum omnibus vaſis ſuis: Nam à morte Ioſeph vſque ad egreſſum de Aegypto, interceſſerunt anni 140. et ab egreſſu vſque ad conſecrationé tabernaculi, interceſſit annus vnus, Exod. 12. & 40. Cæterùm ſi rectè attendas, reperies vigintiquinque teſtimonia à Chriſto & Apoſtolis ex hoc libro ad verbum deſumpta: eiuſdem verò ſententiæ, 19. duntaxàt.

LEVITICVS LIBER, PENTATEVCHI TERTIVS.

CONTINVATIO.

QVAESTIONIBVS de legis cùm authore, tum miniſtro abſolutis, commodè nunc ſubijcitur ipſarum legum diuinarum tractatio. In qua ſacrificiorum ritus, & hoſtiarum diuerſitas ac ſacerdotum miniſteria deſcribuntur. Origenes Homilia 1. in Leuiticum.

NOMINIS INTERPRETATIO EX PRAEFATIONIBVS ante Caietanum.

HVIC (Exodo) pulchrè ſubnectitur liber tertius, qui à Leuiticis miniſterijs, quæ inſtituit, nomẽ obtinuit: & appellatus eſt Leuiticus. Hebræis verò dicitur Vaicra, hoc eſt, Et vocauit: quòd hactenùs à conſtitutione mundi tam magnifica & gratioſa vocatio hominibus non contigerit. Inuenitur quidem Deum vocâſſe de cælis, de nube, & de rubo ardenti: ſed hîc vocat ex domicilio, quod maieſtate ſua & gloria impleuit: & quod ſibi vnicè in terris delegerat, vt inter homines habitaret. Caietanus in Leuiticum.

QVID REI, EX ATHANASIO.

QVAE huius argumenti ſumma ſit, ex ipſa nominis patet explicatione. Continet enim hic liber, vt verbis diui vtar Athanaſij, peculiaritèr vniuerſam Leuitici muneris diſpoſitionem, quo ſcilicet pacto ex tribu Leui ad ſacerdotium electi ſint & vncti Aaron atque illius filij: Et quid diſcriminis ſit inter ſacrificia & oblationes, & qualis ſit vniuerſi tabernaculi cultus. Atque ſic libro iſto in ſumma De vero Dei agitur cultu. Athanaſius in Synopſi.

VERVS DEI CVLTVS IN QVIBVS CONSISTAT.

TABVLA· 38.

VERVS *Dei cultus conſiſtit*
- **PRINCIPALITER** *in actu mentis interiori, ſeu (vt Auguſtinus dixit) in*
  - *Fide,*
  - *Spe,*
  - *Charitate.*
- **SECVNDARIÒ,** *in quibuſdam actibus exterioribus, qui ſunt quaſi quædam proteſtationes cultus interioris.*

DE PARTITIONE LEGVM, IN HOC LIBRO Propoſitarum.

TAB. 39.

LEVITICVS *liber, in quo (vt Paulino D. ſcripſit Hieron.) ſingula ſacrificia, immò ſingulæ penè ſyllabæ, & veſtes Aaron, & totus ordo Leuiticus, cæleſtia ſpirant ſacramenta, agit*
- **POTISSI***mùm de cæremonijs & legibus*
  - **SACRIFICII** *& offerendorum, à principio Leuitici vſque ad cap.* 8.
  - **SACERDOTII** *& conſecrandorum, à cap.* 8. *vſq; ad* 11.
  - **EDVLII** *& cibariorum, quæ animalia ſint munda, & quæ immunda. cap.* 11.
  - **PVRIFICATIONIS** *immundorum. à cap.* 12. *vſque ad c.* 23.
  - **IVBILEI,** *Phaſe, & ſolenniorum. à cap.* 23. *vſque ad cap.* 27.
  - **VOTORVM** *atque promiſſionum. à cap.* 27. *vſque in finem.*
- **INCIDEN***tèr etiàm De*
  - **PRAECE***ptis*
    - *Moralibus, à cap.* 19. *vſque ad cap.* 21.
    - *Iudicialibus, à cap.* 21. *vſque ad cap.* 24.
  - **OBSEQVIIS** *præſtãdis, & ibi de legibus*
    - *Tabernaculi,*
    - *Vtenſilium,*
    - *Et indumentorum.*

Hæc & alia id generis plura, per ſe quiſque facilè animaduertere poterit: nos hîc ea tantùm attingere voluimus, quæ ad præcipuas pertinẽt antiq̃ legis cæremonias.

DE SACRIFICIIS, ET PRIMVM CVR FVERINT inſtituta.

TAB. 40.

SACRIFICIA *veteris teſtamenti fuerunt inſtituta ad*
- **DOCTRINAM** *Iudæorum, vt*
  - *Reuocarentur ab impia illa, ad quam proni erant, idololatria.*
  - *Exercerentur in vero Dei cultu.*
- **FIGVRAM** *veri nouæ legis ſacrificij, videlicet Chriſti, in ara crucis immolati. Lyra in principium Leuitici.*

IN SA-

IN SACRIFICIIS. QVAE SINT CONSIDERanda. TAB. 41.

CIRCA *doctrinam de ſacrificiis (quæ ſunt quædam proteſtationes fidei offerentium) conſideranda ſunt quinque:*

- 1. IPSA *ſacrificia. Quorũ triplex erat ratio. Offerebãtur enim*
  - ANIMALIA, *vt armenta, pecudes, aues. ca. 1.*
  - RES *aridæ, vt ſimila, panis, thus, lagana, fermentũ, ſal. cap. 2.*
  - LIQVIDA, *vt vinum & oleum. eod.*
  - *Et dicebatur propriè*
    - *Sacrificiũ,*
    - *Oblatio,*
    - *Libatio.*
  - *Fiebant autẽ ſacrificia vel*
    - *In holocauſtum, cap. 1.*
    - *Pacifica, quæ non erant ex auibus. cap. 3.*
    - *Pro peccatis cõmiſſis aut*
      - *p ignorantiã, cap. 4. & 5.*
      - *Ex ꝓpoſito, c. 6. et 7.*
- 2. PERSONAE *Alia enim offerri ſolebant pro perſonis*
  - PVBLICIS, *vt pro*
    - *Populo toto vitulus*
    - *Principe hircus*
    - *Sacerdote vitulus*
    - → *Immaculatus, cap. 4.*
  - PRIVATIS, *hoc eſt, propria cuiuſque anima, pro qua immaculata offerebatur capra, aut ouis, vel duo turtures, vel duo pulli columbarum, vel certè ſimilæ pars ephi decima. cap. 4. & 5.*
- 3. TEMPVS. *Aliqua enim offerebantur*
  - INTERPOLATÈ, *hoc eſt, ſtatis & diuerſis temporibus. dict. cap. 1. 2. 3. 4. & 5.*
  - CONTINVÈ, *id eſt, omni die: Quale IVGE erat ſacrificium, dict. cap. 6 & Exodi 29.*
- 4. LOCVS. *Qui eſt aut*
  - SACER, *vt*
    - *Altare, &*
    - *Oſtium tabernaculi.*
  - *Prophanus.*
- 5. CAVSAE, *Quarũ triplex erat differentia. Offerebant enim quandoquè*
  - NECESSARIÒ, *& hoc vel ex*
    - *Præcepto, vt*
      - *Primitias*
        - *Frugum,*
        - *Vuarum,*
        - *Fructuum.*
      - *Decimas &*
      - *Primogenita animalium.*
    - *Voto tam*
      - *Fructuum, quàm*
      - *Animalium.*
  - *Sponte,*
  - *Caſu.*

ISTORVM *ſacrificiorum omnium ritus atque leges, ſingulatim explicãtur à principio huius libri vſque ad caput eiuſdem octauum.*

DE CONSECRATIONE SACERDOTIS AARON & filiorum eius. TABVLA 42.

IN CONSE-*cratione ſacerdotum, Aaron ſcilicet & filiorum eius, obſeruãda ſunt tria:*

- 1. RITVS, *quo vſus eſt Moiſes in conſecratione ſacerdotum, Qui*
  - STATIM *vt iuſſerat Dominus, obtulit Aaronem & filios eius: veſtiuitq́ eos tunicis lineis, & cinxit balteis, eiſque impoſuit mitras.*
  - POST *hæc vnxit & conſecrauit eos oleo.*
  - CONSECRATOS *deniquè, dies & noctes in tẽplo manere, ac Domini cuſtodias obſeruare præcepit.sot.cap.*8.
- 2. VSVS, *quo executus eſt Aaron officium ſuum, quandò*
  - PRIMVM *obtulit pro* { *Se, &* / *Populo* } *Vitulum, cuius ſanguinẽ obtulerũt ei filij ſui.*
  - DEIND*è etiàm populo benè precatus eſt.*
  - QVAE *tandèm omnia Domini approbauit gloria, quæ tum manifeſtò apparuit.cap.*9.
- 3. POENA *& interitus filiorũ Aaronis, malè ſacra adminiſtrantium*
  - NADAB & ABIV.
    - QVI *cùm vino paululùm obruti, minùs reuerentèr ſacra peregiſſent, igne cælitùs extincti, extraq́ caſtra filiorum Iſrael ſepulti, atq ob id etiàm ſacerdotibus ad ſacra ingredientibus & vinũ & omne quod inebriare poteſt, interdictum fuit.cap.*10.*per totum.*

DE LE-

DE LEGIBVS EDVLIORVM, HOC EST, DE diſcrimine ciborum, ex Synopſi D. Athanaſij. TABVLA 43.

INTER *cibos mundos & immundos ità diſcernitur, quòd animalia omnia ſunt aut*

- GRADIENTIA, *vt iumenta, quorum alia*
  - VNGVLAS *habent diuiſas, & ruminatione comeſta regerũt: quæ habentur munda, vt ſunt vitulus, ouis, capra, ceruus, caprea, bubalus, pygargus, tragelaphus, camelopardalis, & quæ alia ſunt huiuſmodi.*
  - RVMINANT *quidem, vngulam verò non diuidũt: qualia ſunt Camelus, lepus, & chœrogryllus.* — *Et ſunt immunda.*
  - FINDVNT *vngulã, non autem ruminant, vt ſus.* — *Et ſunt immunda.*
- VOLATILIA, *quæ ſunt aut*
  - PROHIBITA, *vt* — *Aquila, gryphes, haliætus, vultur, miluus, coru⁹, paſſer, noctua, larus, accipiter, nycticorax, cataractes, ibis, porphyrion, cygnus, herodius, charadri⁹, veſpertilio, & q̃ his ſunt cõſimilia. Itẽ volatilia repẽtia, quæ 4. ingrediũtur pedibus, omnia ſunt immũda.*
  - PERMISSA, *quæ crura habẽt pedibus ſublimiora, ità vt illis de telluris ſuperficie ſaliant, qualia ſunt bruchus, attagen, locuſta, lacerta, & quæ his ſunt ſimilia.*
- AQVATICA, *& horũ*
  - QVAE *pinnulas habent & ſquamas, munda ſunt, vt trigla, ſcarus, glaucus, ceſtreus & ſimilia.*
  - QVAE *verò alterutris iſtarum carent, immunda nec edẽda eſſe, ſacra dicit ſcriptura: qualis eſt ſepia, quæ pinnulas quidem habet, ſed ſquamas non habet.*
- REPENTIA, *vt* — *Serpens, Muſtela, Crocodilus, & ſimilia.* — *Quæ immunda ſunt omnia.*

DE LEGIBVS PVRIFICATIONIS. TAB. 44.

NON BRVTA *tãtùm animalia redduntur, vt dictũ eſt, immunda, ſed contaminantur ſæpè etiam*

- IPSI *homines, aut*
  - SINGVLI *& priuati, & hoc 5. modis:*
    - *Puerperio,* — xij.
    - *Lepra,* — xiij. & xiiij.
    - *Emanatione ſeminis,* — A principio 15. vſq; ad verſ. Mulier quæ redeunte
    - *Fluxu ſanguinis,* — Ad verſ. Mulier, vſq; in finem cap. 15.
    - *Et maximè idololatria.*
    - *De horum qualitate & purgandi ritu tractatur in cap.*
  - TOTVM *Reip. corpus, de cuius quaſi cura ſeu reformatione agitur cap. 16. 17. & 18.*
- RES *quoquè inanimatæ, vt* — *Sanctuarium, Tabernaculum, Altaria, Et vaſa templi.* — *Quæ expiantur iuxta formam præſcriptam cap. 16.*

APPENDIX.

QVAE *hic interſeruntur à cap. 17. vſque ad cap. 23. pertinẽt (vt dictum eſt in genere) vel ad*

- PRAECEPTA
  - MORALIA,
  - IVDICIALIA.
- OPERAS *& obſequia fidelium.*

DE LEGIBVS SOLENNIORVM.

TABVLA. 45.

SOLENNITAS *veteris legis pertinebat partìm ad*

- **FERIAS** *Domini, quales ſunt*
  - SABBATHVM, *qui dies eſt ſeptimus, dictus requiei.*
  - PHASE, *id eſt, tranſitus, quæ eſt 14. menſis primi, qua immolatus eſt agnus paſchalis.*
  - AZYMORVM, *per 7. dies poſt phaſe proximos.*
  - PENTECOSTE, *dies quinquageſimus ab oblatione primitiarum.*
  - FESTVM *tubarum, quæ eſt prima dies menſis ſeptimi.*
  - FERIAE *tabernaculorum 7. diebus, à 15. menſis ſeptimi.*
  - SABBATHVM *terræ, id eſt, annus ſeptimus, dictus requietionis: Quo omnis terra iuſſa erat quieſcere.*
  - IVBILEVS, *id eſt, annus quinquageſimus.*
  - } *Quarum ratio indicatur cap. 23. 24. & 25.*
- PANES *Propoſitionis, quorum ritus explicatur cap. 24. poſt principium.*
- PROMISSIONES *factas ſeruantibus mandata Dei.*
- POENAS *tranſgreſſoribus paratas.*
  - } *Quæ numerantur in ſpecie cap. 26.*

DE LEGIBVS VOTORVM.

TAB. 46.

VOTA

- FIVNT *vel de*
  - PERSONIS
  - REBVS
  - } *Offerendis.*
- REDIMVNTVR *tum*
  - VOTA
  - DECIMAE
  - } *Aeſtimatione precij aut*
    - *Totius,*
    - *Partis.*
- } *De quibus omnibus vltimo agitur huius libri capite.*

EPILOGVS EX PRAEFATIONIBVS ante Caietanum.

IN HOC libro videre licet, quàm deceat, ſanctos, doctos & integros eſſe ſacerdotes. In hoc item omnia Euangelij myſteria, licèt typis inuoluta, ipſius Chriſti ſacerdotium & ſacrificium, adeoque tota redemptio & omnes Chriſti virtutes, continentur.
Sunt qui dicant, hunc librum complecti hiſtoriam primi & ſecundi anni, dum pararetur tabernaculum: & poſtmodùm eo erecto, ſacrificia inciperent, populusque ad iuſtas cæremonias à Domino per Moiſen edoceretur. Alij verò ſentiunt tempus vnius menſis duntaxàt continere, ab erectione tabernaculi, vſque ad diem, quo præcepit Dominus Moiſi numerare populum. Nam calendis primi menſis anni ſecundi, erectum eſt tabernaculum Exod. 40. Hinc Dominus vocauit Moiſen de tabernaculo teſtimonij, vt traderet illi holocauſtorum ritus, vſque ad Calendas menſis ſecũdi anno altero egreſſionis ab Aegypto; Quo tempore iuſſit Dominus Moiſi numerare ſummam filiorum Iſrael Numer. 1.
Huius libri tredecim locos ad verbum, & totidem ſententias citârunt tum Euangeliſtæ, tum Paulus ipſe.

NVME-

NVMERI, LIBER PENTATEVCHI QVARTVS, DE ordine filiorum Iſrael.

CONTINVATIO.

Cvm parùm ſit, in Eccleſia leges eſſe, niſi etiàm ſint, qui eas recipiant ac tueantur: ideò Moiſes poſt expoſitum legum catalogum, populum, cui has leges præſcripſerat, in certos diſtribuit ordines atque claſſes.

DE LIBRI HVIVS TITVLO ET INTENTIONE.

Vtrvnqve verbis breuiſſimis in ſua Synopſi indicauit Athanaſius: Numerorum liber, inquit, vocatur propterea, quòd in ſe totius populi numerum complectitur, recéſita iuſſu Domini vnaquaq; Iudæorũ tribu. Et Iſidorus: Liber Numeri, inquit, appellatur, quia multitudinis Iſraelıticę perfectorum virorũ computationem tenet & numerum: profectiones quoquè, manſionesq; à finibus Aegypti vſq; ad mortem Moiſis. Sunt autem quæ hoc in libro continentur, myſticè intelligenda ferè omnia, de cõſolatione videlicet prædicationis Euangelicæ.

Moisis enim intentio in hoc opere pręcipua eſt ea, nobis populi Chriſtiani deſcribere profectum, ſiue aſſcenſum à terra in cælum, per 12. tribus Iſrael & 42. mãſiones. Vt autem per tribus Iſrael populus Chriſtianus, ità per manſionum progreſſum, virtutum ſignatur profectus. Nec malè huc quadrat dictum Salomonis illud, quo innumeros dicit eſſe eos qui pereunt, ſaluandos verò omnes eſſe numeratos, Eccl. 1. Hinc D. Hieron. ad Paulinum, libri huius attingens rationem, in hæc prorumpit verba: Numeri verò nònne totius arithmeticæ, & prophetiæ Balaam, & 42. per eremum manſionum myſteria continent?

ARGVMENTVM EX PRAEFATIONIBVS ANTE CAIETANVM.

Describit hic liber geſta à ſecundo anno vſq; ad mortem Moiſis, hiſtoriamq; totam à manſione in monte Horeb, vſque ad manſionem in campeſtribus Moab è regionè Hiericho. Referuntur in eo egregia variorum motuum, tumultuumque in repub. & populi rebellis exempla. Indicatur, quæ ſors, quis euentus eueniat ſeditioſis. Oſtenditur & mira conditio eorum, qui præſunt reip. vtque in toleranda & à ſuis, & ab exteris illata iniuria omnium hominum patientiſſimus & conſtantiſſimus fuerit Moiſes: qui tamé & ipſe nõ caruit ſuis vitijs. Multa itidèm ponuntur in hoc libro, quæ ad politiam pertinent & religionem. Ad finem propè deſcribuntur varia bella, & leges quędam copioſiùs explicatæ in campis Moabiticis. Caietanus in Leuitic.

DE PARTIBVS LIBRI NVMERORVM.

TABVLA 47.

ORDINES *ſiue Numeri, in quos populus Iſrael diſtributus fuit, ſunt octo:*

1. PVGNANTIVM *ſiue bellatorum, à princip. vſque ad cap. 7.*
2. OBLATORVM, *& quid ſinguli principes obtulerint. cap. 7.*
3. MINISTRORVM
   - *Leuitarum*
   - *Sacerdotum*
   - *Eorumq; officia, à c. 8. vſq; ad c. 13.*
4. EXPLORATORVM, *à cap. 13. vſque ad cap. 16.*
5. PECCATORVM
   - *Chore,*
   - *Dathan,*
   - *Abiron, &*
   - *Scortantium cum Madianitidibus.*
   - *à cap. 16. vſque ad c. 26.*
6. GENITORVM *in deſerto, à cap. 26. vſque ad cap. 33.*
7. MANSIONVM, *cap. 33.*
8. PRAESIDIORVM, *à cap. 34. vſque in finem.*

DE NVMERO ET ORDINE PVGNATORVM.

TABVLA 48.

POSTEAQVAM *populus Dei, cum legibus, cum iudicijs & cæremonijs inſtructus, atque nũc tandem ad terram promiſſam educẽdus, eoque nomine cum barbaris gentibus, eam occupãtibus, multa & grauiſſima bella forent ſuſcipienda, Deus opt. Max. pericula ei in hoc itinere obuentura diuinitùs præuidens, iuſſit ſummã vniuerſam cõgregationis filiorũ Iſrael, per cognatiões & domos ſuas & nomina ſingulorum, quidquid ſexûs eſſet maſculini, à 20. anno & ſuprà, virorũ fortium ex Iſrael, numerari. Quod diligẽtèr executum fuit per Moiſen & Aaronem. Nam*

- PRIMVM *cõſtituti ſunt ex tribub⁹ Belli duces & principes, nempè de tribu*
  - RVBEN, *Eliſur filius Sediur.*
  - SIMEON, *Salamiel filius Suri Saddai.*
  - IVDA, *Nahaſon filius Aminadab.*
  - ISACHAR, *Nathanael filius Suar.*
  - ZABVLON, *Eliab filius Helon.*
  - IOSEPH *filiorum Ephraim, Eliſama filius Amiud.*
  - MANASSE, *Gamaliel filius Phadaſſur.*
  - BENIAMIN, *Abidan filius Gedeonis.*
  - DAN, *Achiezer filius Amizaddai.*
  - ASER, *Phegiel filius Ochran.*
  - GAD, *Eliaſaph filius Duel.*
  - NEPHTALI, *Abira filius Henan.*
  - → *Per hos principes myſticè 12. intelliguntur Apoſtoli, & eorũ ſucceſſores: ſicut per Moiſen & Aaronem rectè ipſum intelligimus CHRISTVM.*
- DEINDÈ
  - NVMERANTVR *ex omni populo ad arma ferenda idonei*
    - *Turmatim,*
      - *Non omnes homines: nec enim numerati ſunt*
        - *Mulieres, Serui, Alienigenæ,* — *Propter* — *ſexûs fragilitatem, Degenerationem, Barbariẽ.*
        - *Pueri, nec infra annũ 20. exiſtẽtes, exceptis* — *Primogenitis, Filijs ſacerdotum aut Leuitarum.*
        - → *Vt enim non omnes ad bellum apti, ità non omnes diuinis numeris ſunt digni.*
      - *Sed tantùm Iſraëlitæ, maſculi vltra 20. annũ agentes, & ad pugnam apti ex tribu*
        - *Prima 46500.*
        - *Secunda 59300.*
        - *Tertia 74600.*
        - *Quarta 54400.*
        - *Quinta 57400.*
        - *Sexta 40500.*
        - *Septima 32200.*
        - *Octaua 35400.*
        - *Nona 62700.*
        - *Decima 41500.*
        - *Vndecima 45650.*
        - *Duodècima 53400.*
        - → *Sũma, ſexcenta tria millia quingẽti quinquaginta, per quos omnes ſignificãtur credentes.*
    - *Seorsim, vt putà*
      - *De tribu Leui Moiſes & Aaron ſecundùm vocẽ Domini à menſe vno & ſuprà numerârunt 22000.*
      - *Primogenitos verò maſculos, in omnibus alijs tribubus ſolus numerauit Moiſes, & inuẽtus eſt illorum numerus 22273. Hæc omnia in 1. 2. & 3. tractantur capit.*
  - DESCRIBUNTUR
    - *Stationes ſiue claſſes*
    - *Et officia.*
    - → *Per ſingulas tribus. à cap. 1. vſque ad cap. 5.*
  - EIICIVNTVR *ex caſtris*
    - *Leproſi,*
    - *Qui ſemine fluunt,*
    - *Polluti ſuper mortuo.*
    - → *cap. 5.*
  - PRAESCRIBUNTUR
    - *Leges, &*
    - *Modus benedicendi.*

DE NV-

DE NVMERO ET ORDINE OBLATORVM.

TABVLA 49.

PERFECto iam tabernaculo, & excubijs ad eiꝰ cuſtodiam diſtributis, vt perfectio propoſita, ipſius Dei ſuſciperetur auſpicio, oblata ſunt ſacrificia pro felici ſucceſſu. Eorũ autem quæ oblata fuerunt, duplex erat ordo: Nam

- IPSO die quo vnxit Moiſes tabernaculũ, xij Principes tribuũ obtulerunt in conſpectu tabernaculi
  - SEX plauſtra tecta
  - CVM bobus xij.
    - Ità vt venderent
      - Singuli bouem,
      - Bini plauſtrũ.
        - Ex his diſtributa ſunt
          - Gerſonitis plauſtra duo, & 4. boues.
          - Meraritis 4. plauſtra & 8. boues, iuxta ordinẽ miniſterij ſui.
- IN DEDICATIÕE quoquè altaris, per dies 12. continuos, ſingulis diebus ſinguli principes obtulerunt
  - ACETABVLVM argenteum pondo centum triginta ſiclorum.
  - PHIALAM argẽteam, habentem 70. ſiclos iuxta pondus ſanctuarij.
    - Vtrunq plenũ ſimila cõſperſa, oleo in ſacrificium.
  - MORTARIOLVM ex decẽ ſiclis aureis, plenum incenſo.
  - BOVEM de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum.
  - HIRCVM pro peccato.
  - ET IN hoſtia pacificorum,
    - Boues 2.
    - Arietes v.
    - Hircos v.
    - Agnos anniculos v.
  - Summa oblatorum fuerunt in dedicatione altaris,
    - Acetabula argẽtea 12.
    - Phialæ argenteæ 12.
      - Siclorum 2400. põdere ſanctuarij.
    - Mortariola aurea 12. ſimul auri ſicli 120.
    - In holocauſta,
      - Boues 12.
      - Arietes 12.
      - Agni anniculi 12.
    - Hirci pro peccato duodecim,
    - In hoſtiam pacificorum,
      - Boues 24.
      - Arietes 60
      - Hirci 60.
      - Agni anniculi 60.

DE NVMERO ET ORDINE MINISTRORVM.

TABVLA 50.

QVANDO *vero parùm ſit ſacrificia eſſe inſtituta, niſi etiàm ſint, qui his rectè ſeruire poſſint: ideò Dei iuſſu in miniſterium tabernaculi & ſacerdotum ordinati & conſecrati ſunt*

- LEVITAE *in hunc ferè modum, qui habetur Numer. octauo. Nã*
  - PRIMVM *electi & ſegregati ſunt*
    - *Ex tribu Leui*
    - *A vigintiquinq; annis & ſuprà*
    - *In locũ primogenitorum.*
  - DEINDE *adſperſi aqua luſtrationis, raſis pilis & mũdatis veſtibus, oblati ſunt Domino.*
  - POST *hæc p̃ſentati ſunt*
    - *Populo, q eis imponeret manus.*
    - *Aaroni & filijs eius, à quo in conſpectu Domini eleuati et oblati ſunt.*
  - OFFEREBATUR *pro eis*
    - *Simila oleo conſperſa pro libamine,*
    - *Bos in holocauſtũ.*
  - ATQVE *ſic demùm ab omni populo ſegregati, adplicati ſunt tabernaculo, vt ingrederentur & miniſtrarent in tabernaculo vſque ad annum 50. cap. 8.*
  - *Horũ erat*
    - *Numerus 8580. cap. 4. in fin.*
    - *Officia*
      - *Seruire Deo,*
      - *Curam agere templi & vaſorum,*
      - *Et orare pro populo, ca. 7.*
    - *Victus, decimæ, cap. 5.*
- *Porrò ad onus populi ſuſtentandum additi ſunt Moiſi ſeptuaginta viri,*
  - *Congregati ex ſenioribus populi Iſraelitici,*
  - *Quorũ ætas Moiſi cognita, & eruditio fuerat perſpecta,*
  - *Iuſſi ire vnà cũ Moiſe ad oſtiũ tabernaculi fœderis, cap. 11.*
  - Hi
    - *Sunt illuminati ſpiritu, qui erat in Moiſe.*
    - *Prophetârunt, nec vltrà ceſſauerunt.*
- SVMMVS *ſacerdos erat Aaron. ſcriptum eſt enim: Aaron autem & filios eius conſtitues ſuper cultum ſacerdotij. Externus qui ad miniſtrandum acceſſerit, morietur. Numer. 3.*

DE NVMERO ET ORDINE EXPLORATORUM. TABVLA 51.

IVSSIT DOMINVS MITTI viros duodecim, de ſingulis ſcilicet tribubus ſingulos, qui conſiderarent terram, quam eis ſe daturum promiſerat. Fecit autem Moiſes quod Dominus imperauerat, atq; ex deſerto Pharan viros principes exploratum miſit xij, videlicet de tribu

- RVBEN, *Sammua filium Secbur.*
- SIMEON, *Saphat filium Huri.*
- IVDA, *Chaleb filium Iephona.*
- ISACHAR, *Igar filium Ioſeph.*
- EPHRAIM, *Oſee filium Nun.*
- BENIAMIN, *Phalti filium Raphu.*
- ZABVLON, *Geddiel filium Sodi.*
- IOSEPH, *ſceptri Manaſſæ, Gaddi filium Suſi.*
- DAN, *Ammiel filium Gemalli.*
- ASER, *Zathur filium Michael.*
- NEPHTALI, *Nabali filium Vapſi.*
- GAD, *Guel filium Machi.*

De quorum relatione, & turbis ex ea motis, vide c. 13. 14. & 15.

DE NVMERO ET ORDINE PRAEVARI-cantium. TAB. 52.

CVM AVTEM *populo Dei aduerſarius & hoſtis eius perpetuus diabolus, hac felicitatem inuideret, ſuis dolis et fraudibus effecit, vt multi ex ſuprà numeratis principibus & hominibus facti fuerint partim*

REBELLES, *aduerſùs Moiſen & Aaron. Quales fuerũt*

- CORE *filius Iſaar.* / DATHAN *atque Abiron.* / HON *quoquè filius Pheleth de filijs Ruben.* — *Cuius criminis cauſa, dirupta eſt terra ſub pedibus eorum: & aperiẽs os ſuum, deuorauit illos cum tabernaculis ſuis & vniuerſa ſubſtantia eorum: Deſcenderuntq́ viui in infernum, operti humo &c. Core autẽ & CCL viri, igni cæleſti conſumpti ſunt.*
- ALIIQVE *filiorum Iſrael CCL viri proceres ſynagogæ, & qui tempore conſilij per nomina vocabantur. cap. 16.*

INCREDVLI. *Murmurauit enim omnis multitudo filiorum Iſrael ſequenti die, contra Moiſen & Aaron dicens: Vos interfeciſtis populum Domini. Quam ob cauſam 14700. viri percuſſi ſunt, & igni abſumpti eodem. Permulti etiàm ob ſimile murmur ab igneis ſerpentibus extincti ſunt, cap. 21.*

MARIA *quoquè ſoror Moiſis murmurans, punita eſt lepra. cap. 12. virgaq́ Aaronis germinauit, in ſignum rebellium filiorum Iſrael. cap. 17.*

QVIN *ipſe etiàm Aaron, cùm factus eſſet incredulus, prohibitus eſt intrare terram Canaan, quam Deus filijs dederat Iſrael: Sed iuſſus ire in montem Hor, ibi occubuit, & ſucceſſit ei filius ſuus Eleazar. cap. 20.*

BALAAM, *dum accerſitus à Balac rege Moabitarum, peruerſa meditatur, & aſinam, quæ os eius Domino aperiente locuta eſt, cædit, ab angelo primò corripitur, poſteà ob conſilium datum in exitium filiorum Iſraël, ab ipſis cæditur. cap. 22. & 31.*

EX *filijs Iſrael plurimi cum filiabus Moabitarum fornicantur, & ab ijs inuitati, illarum dijs ſacrificant. Eam ob cauſam vehementèr concitata ira diuina, ad 24. millia ex illis occidit. cap. 25.*

DE NV-

DE NVMERO ET ORDINE DE NOVO genitorum in deſerto. TABVLA 53.

EXTINCTIS PROPTER *varia peccata iis, qui ſuprà numerati fuerant, Moiſes & Eleazar ex præcepto diuino iterùm numerauerunt omnem ſummam filiorũ Iſrael de nouo genitorum in deſerto, à 20. annis & ſuprà per domos & cognatiões ſuas, cunctos qui poſſent ad bella procedere. De ſtirpe*

RVBEN	43730
SIMEON	22200
GAD	40500
IVDA	76500
ISACHAR	64300
ZABVLON	60500
MANASSE	52700
EPHRAIM	32500
BENIAMIN	45600
DAN	64400
ASER	53400
NEPHTALI	45400

Summa filiorum Iſrael de nouo numeratorum, Sexcenta millia & mille ſeptingenti triginta. cap. 26.

DE NVMERO ET ORDINE MANſionum. TABVLA 54.

VT TOTIVS proceſſûs ab Aegypto vſq; ad Iordanẽ, terminum ſcilicet terræ promiſſæ, perbreuem haberemus quandam quaſi ſummã, deſcripta ſunt loca, in qbus filij Iſrael ſuas habuerunt manſiones: non quidem omnia, ſed tãtùm ea, in quibus illis contigerũt aliqua notatu digna. Manſiones verò præcipuæ filiorũ Iſrael, qui egreßi ſunt de Aegypto per turmas ſuas in manu Moiſis & Aaronis, quas deſcripſit Moiſes iuxta caſtrorum loca, quæ iuſſu Domini mutabant, ſunt 42. videlicet,

- ANTE *tranſitũ maris rubri, 4.*
  - *Rameſſe, i. cõmotio turbulenta, vel vt Hier. tonitruũ gaudij.*
  - *Socoth, id eſt, tabernacula ſiue tentoria.*
  - *Etham, id eſt, fortitudo atque perfectio.*
  - *Phihabiroth, id eſt, os nobilium.*
- A MARI *rubro vſq; ad mõtem Sinai, 8.*
  - *Marath, id eſt, amaritudo.*
  - *Elim, id eſt, arietes forteſque, vbi erant 12. fontes aquarũ, & palmæ 70.*
  - *Mare rubrum, quod Hebraicè dicitur Iam Suph.*
  - *Eremus Sin: eremus enim omnis vſq; ad montem Sinai, dicitur Sin.*
  - *Daphca, id eſt, pulſatio.*
  - *Alus, id eſt, fermentum.*
  - *Raphidim, i. viſio oris fortium, vel vt Hier. Sanitas fortiũ.*
  - *Solitudo Sinai.*
- A MONTE *Sinai vſq; ad Cades,* 21.
  - *Sepulcra Concupiſcentiæ.*
  - *Hazeroth, id eſt, atria.*
  - *Rethma, id eſt, Sonitus aut iuniperus.*
  - *Remmon-phares, id eſt, mali Punici diuiſio.*
  - *Lebna, id eſt, lateres.*
  - *Reſſa, id eſt, freni.*
  - *Ceelatha ſiue Caaltha, id eſt, Eccleſia.*
  - *Sepher, id eſt, pulchritudo.*
  - *Harada, id eſt, miraculum.*
  - *Maceloth, id eſt, cætus.*
  - *Thaath, id eſt, pauor.*
  - *Thare, id eſt, paſtura, ſiue, vt Hiero. abactor ſeu depulſor.*
  - *Methca, id eſt, dulcedo.*
  - *Heſmona, id eſt, feſtinatio.*
  - *Moſeroth, id eſt, vincula ſiue diſciplina.*
  - *Bene-iaacan, id eſt, filij neceßitatis ſeu ſtridoris.*
  - *Mons Gadgad, id eſt, nuncius, expeditio, vel conciſio.*
  - *Ietebátha, id eſt, bonitas.*
  - *Hebrona, id eſt, tranſitus ſiue tranſitio*
  - *Aſion-gaber, id eſt, in lingua viri, ſiue delationis hominis.*
  - *Cades, id eſt, mutata ſiue tranſlata.*
- A CADES *vſque ad Campeſtria Moab, 9.*
  - *Mons Hor, id eſt, mons montis ſiue vertex.*
  - *Salmona, id eſt, imaguncula.*
  - *Phunon, id eſt, os oris.*
  - *Oboth, id eſt, magi, ſiue Pythones, vel tagaræ grandes.*
  - *Ie-abarim, id eſt, acerui lapidũ tranſeuntium.*
  - *Dibon-gad, id eſt, fortitèr intellecta tentatio.*
  - *Helmon deblathâim, contemptus plagarũ ſiue opprobriorũ.*
  - *Montes Abarim contra Nabo, id eſt, montes tranſeuntium.*
  - *Campeſtria Moab ſupra Iordanem contra Hiericho.*

DE ISTORVM OMNIVM MYSTICA interpretatione.

PER hoc autem quòd populus Iſrael exiens de Aegypto, venit ad terram promiſſionis per 42. manſiones, intelliguntur myſticè 42. generationes, per quas Dei populus ab Abraham Patre fidei noſtræ venit ad Chriſtũ Matth. 1. Chriſtus autem eſt hæreditas illa, quæ nobis tam in veteri quàm in nouo teſtamẽto promiſſa eſt. De ſingularũ porrò manſionũ ſignificatione ſpirituali, vide elegantem libellũ D. Hieronymi ad Fabiolam de 42. manſionibus. Item apud Bedam in Quæſtion. ſuper librum Numer.

DE NVMERO ET ORDINE PRAEſidiorum. TABVLA 55.

- VBI VENtum eſt in mõtana Moab ad fines terræ pmiſſæ, fit porrò
  - PRAECEPTVM, cap.33. vt
    - DISPERDANT *Iſraelitæ cũctos habitatores terræ illius.*
    - CONFRINGANT *titulos.*
    - COMMINVANT *ſtatuas.*
    - VASTENT *omnia excelſa.*
    - MVNDENT *terram.*
    - HABITENT *in ea.*
  - DIVIſio
    - TOTIVS *terræ in 4. partes,*
      - *Meridionalem,*
      - *Orientalem,*
      - *Occidentalem,*
      - *Septentrionalem.*
      - *Per Eleazar, Ioſue et deputatos, ex ſingulis tribubus vnũ. cap. 34.*
    - CIVITAtũ *& ſuburbiorũ, Pro*
      - *Habitatione Leuitarum: Quibus deſtinata fuerunt*
        - *Oppida 48. vt in ipſis maneant. cap. 35.*
        - *Suburbia totidem, quæ ſint pro iumentis & pecoribus.*
      - *Refugio, oppida ex illis 48. ciuitatibus, Sex:*
        - *Trans Iordanẽ tria,*
        - *&*
        - *In terra Canaã tria.*
        - *vt cõfugiat ad eas, qui nolens fuderit ſanguinem, cap. 35.*
  - PROMVLGAtio legum
    - CONNVbiorum,
    - ET *hæredi tatum:*
    - *Vt*
      - *Ducãt & nubant quibus velint, tantũ ſuæ tribûs & cognationis hoĩbus, ne cõmiſceatur poſſeſſio filiorũ Iſrael de tribu in tribũ.*
      - *Hæreditates permaneant in familijs, nec ſibi miſceantur tribus, ſed ità maneant vt à Domino ſeparatæ ſunt. cap. 36.*

EPILOGVS.

COMPLECTITVR hic liber Hiſtoriam trigintanouem annorum. Nam omnia ferè continet, quæ ſub Moiſe ſunt facta, vſque ad vndecimũ mẽſem anni quadrageſimi ab egreſſu de Aegypto. Vnũ duntaxàt locum huius libri in Ioanne citatum reperi, ſententias verò decem & octo, tum in Ioanne, tum in alijs.

Ante Caietanum in Pentateuchum.

DEV-

DEVTERONOMIVM,

LIBER PENTATEVCHI VLTIMVS, quem epilogum ſiue epitomen dicunt eſſe legis Moſaicæ.

CONTINVATIO.

APVD Rabinos dictus eſt hic liber Meſne, id eſt, repetita lectio. Nam, vt dicunt, nihil habet ferè aliud, quàm memoriam rerum antè dictarum: idq; eorũ cauſa factum eſt, qui leges traditas, memoriæ non mandauerãt. Nam multi cùm iuuenes & pueri eſſent, eo tempore quo ex Aegypto egreſſi ſunt, non ſatis eas intellexerant. Alij verò, dum lex daretur, nondum nati & in lucem editi erant.

ADDITVR itaq; ſuperioribus velut Enchiridion, & compẽdium totius philoſophię cęleſtis, & quaſi cõmentarius ac explanatio Decalogi. Etenim prætermiſſis illis, quæ ad Leuitas & Sacerdotes pertinent, tantùm ea docentur, quę vulgo & populo erant neceſſaria. Itaq; ſi propriè ad noſtrum vſum librũ hunc velis appellare, rectè appellaueris explanationem decalogi copioſiſſimam & elegantiſſimam.

Explicatio Decalogi. DOCET ſiquidem omnes ex decem præceptis benè viuere, inſtituitq; internum conſciẽtiæ regnum, prophanamq; ſimul politiam. Tradit prætereà egregium cæremoniarũ modum, diuina ſanè æquitate & ſapientia: vt nihil ſit in vniuerſo genere vitæ, quod non hic ſit ſapientiſſimè & æquiſſimè diſpoſitum. Atq; hac ratione voluit Dominus librum hunc à ſuis, ſempèr tractari manibus. Fonſeca ante commentaria Caietani in Pentateuch.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO, EX BEDA.

AB aliquibus interrogari ſolet, ſi aliquis ordo ſit, qui hunc ordinem voluminum legis ſignificaret. Quod ità ſoluitur: quia Geneſis iſtã ſententiã ſignificat, qua dicitur: Lex Domini immaculata, cõuertens animas: Exodus, Sapientiam præſtans paruulis: Leuiticus verò, demonſtrans, Præceptum Domini illuminans: Numerus verò, Iudicia Dei verè iuſtificata. Hæc autem quatuor volumina, quatuor euangelia figurant eodem numero. Deuteronomium verò, totum euangelium: quia Deuteronomium nouata lex interpretatur.

SED ſciendum eſt, quomodò ſupradictus ordo, huic ordini voluminũ conueniat. Quod ità dicendum eſt, quòd idcircò ſentẽtia prima Geneſi coaptatur: Quia Geneſis enunciat, omnia verbo Dei eſſe creata, quæ idcircò lex eſt, in illa quoq; animarum conuerſio, id eſt, à vita ad mortem, vt Adam intelligitur: & à morte ad vitam, vt Noe. Exodus, Sapientiam pręſtans paruulis, adimplẽdo, quod Abrahæ, Iſaac & Iacob, de terra repromiſſionis Deus promiſit. Omnes enim, in Dei comparatione, paruuli ſunt. Leuiticus autem, præceptũ lucidum illuminans, diſcernendo inter munda & immunda animalia. Numeri verò, iudicia Dei vera ſunt, maximè in Prophetia Balaam, in benedictionibus, maledictionibusq;. Beda ſup. Leuit. in Princip. Quòd autem Deuteronomium ſecunda lex, vel iteratio legis dicitur: ſignificat, quòd nouũ teſtamentũ veteri ſuccederet. Idẽ in principio Deuteronomij.

DE NOMINIS SIGNIFICATIONE.

GRAECA eſt iſta huius libri appellatio, quę Latinè redditur Lex ſecunda. Non quòd duę ſint leges, vt exiſtimare videntur ij, qui legem aliã à Deo, aliam verò per Moiſen datam eſſe contendũt, ex eo, quòd ſuprà in Numeris in ſingulis ferè capitulis repetatur hæc clauſula, Locutusq; eſt Dominus ad Moiſen: hic autem à principio ſtatim Moiſes locutus eſſe dicatur. Sed quòd ſit quaſi iteratio vel repetitio quatuor librorũ præcedentium, ſiue epitome tòtius legis Moſaicæ. Aug. lib. 1. De mirabilibus S. Scriptur. cap. 35. & Quæſt. 49. ſuper Deuteronomium. Sic D. quoq; Hierony. hunc librum alibì iterationem præteritorũ, aduersùs Pelagian. lib. 1. circa finem, alibì verò meditatorium vocauit Euãngelij, hoc eſt, legis euãgelicæ præfigurationẽ, Ad Fabiolam de 42. manſionibus circa finem, & ad Paulinum de hoc lib. cap. 7. Vbi is illud etiàm affirmare videtur, Etſi pauca dicta ſint priùs, quæ non hic repetantur, ità tamen ſingula hic eſſe pertractata, quaſi noua ſint omnia. Sic enim intelligit hunc locum Iſidor. lib. Etymolog 8.

Liber Deutero. præfiguratio euangelij.

DE LI.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE. TABVLA 56.

DE HVIVS LIBRI AVthore triplex fuit opinio:

- VNA eorum, qui Moiſen hunc librum non ſcripſiſſe, ſed dictâſſe tantum, & verba eius poſteà Ioſue aut alios, ex memoria repetita in vnum volumen collegiſſe autumant, ex eo, quòd in principio nullius ſcripti, ſed verborum tãtùm Moiſis, & in fine, mortis ipſius fiat mentio.
- ALTERA hanc rem ità diſtinguentium, Quòd Eſdras & principium ſcripſerit huius libri, & finem: reliqua verò eſſe Moiſis.
- TERTIA verò eſt eorum, qui hanc controuerſiam ſic dirimere ſtudent, Quòd totus hic liber ſcriptus ſit à Moiſe, excepto vltimo tantum capite, quod ſcriptum dicunt à Ioſue poſt mortem Moiſis. Et hæc, vt cõmunior, ità dubio procul etiàm verior eſt opinio, vt quæ probetur ex ipſa ſcriptura infrà cap. 31. vbi dicitur expreſsè: Scripſit itaq; Moiſes legem hanc, & tradidit Sacerdotibus filijs Leui, qui portabãt arcam fœderis Domini. Et paulò pòſt: Poſtquàm autem ſcripſit Moiſes verba legis huius in volumine atq; compleuit, præcepit Leuitis qui portabãt arcam fœderis Domini, dicens: Tollite librum iſtum &c. Gloſſ. in principio Deuteron.

VBI ET QVANDO HIC LIBER SCRIptus ſit. TABVLA 57.

DEVTERONOMII liber ſcriptus eſt

- A MOISE, cap. 31. hoc ipſo libro.
- AD omnem populum Iſrael.
- TRANS Iordanem.
- ANNO ab egreſſu filiorum Iſrael de Aegypto 40, die 1. menſis vndecimi.

(AD … vndecimi:) Cap. 1. & Gloſſ. hìc eodem lib.

DE EIVSDEM LIBRI AMISSIONE & recuperatione.

DEVTERONOMII volumẽ, D. Ioan. Chryſoſt. in cap. Matth. 2. Hom. 9. ſcribit, loco quodam defoſſum, ac penè deletum, poſt multũ temporis fuiſſe repertum. Quod quibus accederit modis, fuſiùs explicat is idem 1. Cor. 2. Homil. 7. Liber Deuteron. inquit, vix tãdèm repertus in ruderibus. Siquidem magna librorum copia perijt, & pauca ex priori captiuitate volumina ſuperfuerunt, quod ex reliquijs planè conſtat. Et quid ego captiuitatẽ memoro? Nam & ante captiuitatem multa abolita ſunt librorum volumina, cùm Iudæi in vltimam prolapſi ſunt impietatem: Quod in calce quarti Regum manifeſtè dephenditur. Chryſoſt. ibidèm.

DE AR-

ARGVMENTVM HVIVS *libri explicare videtur Hieron. in fin. illius Epiſtolæ ad Fabiolã de 42. manſionibus, in hæc verba: Succedit Deuteronomium ſecunda lex, Meditatorium euangelij, ibique breuitèr diſcimus,*

QVAE *inter Pharan & Tophel & Laban & Hazeroth & loca aurea, abiecto Iuda infeliciſſimo, vndecim dierũ via de Horeb, per viam montis Seir, vſque ad Cadesbarne Moiſes populo ſit locutus, & extremum canat cãticum, in quo apertiſſimè Synagoga proijcitur, & Eccleſia Domino copulatur.*

BENEDICVNTVR *filij Iſrael.*

ET *rursùs in Simeone Iudas miſerandus excluditur.*

ASSCENDIT *Moiſes in montem Nabo, in verticem Phaſga, qui eſt contra Hiericho, & oſtendit ei Dominus omnem terram Galaad vſque ad Dan & Neptalim, & Ephraim & Manaſſen, & vniuerſam terram Iuda, vſq; ad mare magnum cõtra Auſtrum, & regionem campeſtrẽ Hierichuntis, ciuitatis Palmarum, vſque Segor. &c. Quis poteſt nôſſe tanta myſteria? Hactenus Hieronymus manſione 42.*

BREVITER *complectuntur 4. hi libri, Exodus ſcilicet, Leuiticus, Numeri & Deuteronomiũ, acta populi Iſraelitici, ab egreſſu ex Aegypto in deſertum, vſque ad ingreſſum terræ promiſſæ.*

DE EODEM, BEDA.

IN DEVTERONOMIO nanque, quæ eſt ſecunda lex, narrantur ea, quæ in Pharau & Obeth, Laban & Aſeroth vſque Cadesbarne fuerunt populo dicta à Moiſe, mandata videlicet atque promiſſa, maledictiones peccatorum, & promiſſiones beatitudinis. Ibì canit canticum Moiſes, ibì dat benedictionem filijs Iſrael, ibique, terra repromiſſionis conſpecta, moritur atque ſepelitur.

NONNVLLI autem Hebræorum quatuor tantùm libros legis computant, id eſt, Geneſim, Exodum, Leuiticum, & Numeros: Deuteronomium autem, repetitionem eorundem librorum, & quaſi quoddam legis meditatorium dicunt, ea duntaxàt ratione, pro eo quòd illa quatuor proprias rerum geſtarum continent cauſas, iſte verò omnium. Beda.

Deuteron. meditatorium legis.

DE PRÆ-

DE PRAECIPVIS DEVTERONOMII PARtibus. TABVLA 59.

CONTINET *hic liber repetitiõem, ſiue ſummam & Epitomen*

- ITINERIS *& laborum ab Iſraelitis perpeſſorum, à princip. vſque ad c.4.*
- FOEDERIS *& præceptorũ*
  - *Iudicialium,*
  - *Ceremonialiũ,*
  - *Moralium.*
  - *à cap.4. vſque ad ca.27.*
- OFFICIORVM *Eccleſiaſticorũ, qualia in Deuteronomio per diſcurſum hincindè repetuntur.*
- *à c.27. vſq; ad cap.33. Et Leuit.26.*
  - BENEDICTIONVM *ſiue promiſſionum diuinarum, quæ filijs mandatis Dei obtemperantibus paratæ ſunt.*
  - MALEDICTIONVM *ſiue pœnarum, quæ in legũ trãſgreſſores conſtitutæ ſunt.*
- PRAEDICTIONVM, *in qua parte Moiſes, iam moriturus, benedicendo filijs Iſrael, quæ cuilibet tribui futura erant, breuitèr expoſuit atque prophetauit. cap.33.*
- QVIBVS *peractis, ipſe dein Moiſes*
  - *Moritur,*
  - *Defletur ab Iſraelitis,*
  - *Sepelitur à Deo,*
  - *Subſtituitur ei Ioſue. cap.34.*

AD *hæc enim veluti capita generalia, quæ perpauca ſunt, referri poſſunt ferè omnia, quæ non tantùm in hac Deuteronomij epitome ex quatuor libris prioribus repetuntur, ſed etiàm quæ in toto ferè continentur Pentateucho.*

DE PARTIVM ISTARVM SVBDIVISIone remiſſiuè. TABVLA 60.

DE PARTIBVS *bis Deuteronomij*

- TRIBVS *prioribus, in præmiſſis libris tantum eſt dictum, quantũ ad verum huius libri intellectum ſit ſatis.*
- RELIQVIS *verò, Benedictionibus putà, maledictionibus, atque prædictiõibus propheticis, in locis paulò antè citatis, tam abſoluta & ſuccincta habetur tractatio, vt neque cõmodiùs, neque perfectiùs tradi aut comprœhendi poſſe videatur, quàm ibi propoſita ſunt & explicata, cap. videlicet huius lib.27.28.29.30.31.32. & 33.*

EPILOGVS.

COMPLECTITVR hiſtoriam duorum menſium anni quadrageſimi, ab egreſſu ex Aegypto, nouiſſimæq; manſionis tempus in campis Moabiticis, vbi & Moiſes ſeruus Dei moritur, & ſepelitur. cap.34. Eaque eſt huius libri Maieſtas, vt in nouo teſtamento quinquagiès, & eo ampliùs in teſtimonium adferatur.

PARS VETERIS TESTAMENTI SECVNDA, DE HISTORIA SACRA, HOC EST, De viuis virtutum vitiorumq́ue exemplis, & primùm

QVOMODO HAEC PARS BIBLIAE, COhæreat cum ſuperiori.

In duobus in locis pulchrè admodùm D. oſtendit Auguſtinus. Nam in Quæſtionibus ex vtroque teſtamento, cap. 119. Tantam dicit prouidentiam eſſe Domini circa nos, vt errare nos nolens, & legem & exempla bonorum operum daret, quibus modeſta & tranquilla agi poſſit vita cum Dei timore. Et in libro de vera religione cap. 25. Diuina prouidentia, inquit, non ſolùm ſingulis hominibus quaſi priuatim, ſed vniuerſo generi humano, tanquàm publicè conſulit. Quid cum ſingulis agatur, Deus ſcit, qui agit atque ipſi, cum quibus agitur, ſciunt. Quid autem agatur cum genere humano, per hiſtoriam commendari voluit, & per prophetiam.

DE VTILITATE S. HISTORIAE, SENtentia D. Ioannis Chryſoſtomi.

Sive de rege loqui voles, eccè Rex: ſiue de militibus, ſiue de re familiari, ſiue de publicis ciuilibusq́ue negocijs, videbis in ſcripturis horum omnium magnam copiam. Huiuſmodi commemorationes maximam adferunt vtilitatem. Impoſſibile eſt enim, impoſſibile inquam eſt, animum in hoc genus hiſtorijs verſantem, à cupiditatibus ſuperari. Chryſoſt. in homilia 1. De Dauid & Saule.

QVOMODO LEGENDA SIT HISTOria, ex D. Hieronymo.

Historia vt veritatis fundamentum amanda, magis tamen ſequenda ſpiritualis intelligentia. Hieron. ad Euſtochium virginem, circa finem.

QVOT

QVOT LIBRIS CONSTET HISTORIA ſacra. TABVLA 61.

SACRA HIſtoria Decem & ſeptem continetur libris: videlicet,

- IOSVE,
- IVDICVM,
- RVTH,
- REGVM 4.
- PARALIPOMENON 2.
- ESDRAE 2.
- THOBIAE,
- IVDITH,
- ESTHER,
- IOB,
- MACHABAEORVM 2.

QVAE TOTIVS ILLIVS HISTORIAE, QVAE his 17. continetur libris, ſit ſumma. TABVLA 62.

OSTENDItur his libris, Deũ re vera præſtitiſſe omnia, quæ Iſraelitis Deutero. 27. 28. & 29. legẽ eius vel

- OBSERuantibus promiſit in ſumma
  - TERRAM fluẽtem lacte & melle.
  - DEFENSIONEM laborantium.
  - HVMILIVM emerſionem.
  - EXALTATIONEM iuſtorum.
  - AVXILIVM in periculis.
  - CONSOLATIONEM in afflictionibus.
  - DE hoſtibus triumphum.
  - Quę illis obtigiſſe probantur in lib.
    - Ioſuæ,
    - Iudicum,
    - Ruth,
    - Reg. 1. 2. & 3. vſque ad c. 12. Par. 1. & 2. vſque ad cap. 10.
    - Eſdræ 2.
    - Tobiæ, Iudith, Eſther, Iob.
    - Machabæorum 2.
- TRANSGREDIENTIbus comminatus eſt potiſſimum duo:
  - Expulſionem & Captiuitatẽ.
  - De quibus agitur
    - à dicto c. 12. lib. 3. Regum vſque ad finem.
    - Paralipomenon ſecũdo, à dicto c. 10. ad finẽ vſq.

IOSVE, LIBER BIBLIAE
SEXTVS, PARTIS SECVNDAE PRIMVS,
De rebus geſtis Ieſu filij Naue.

CONTINVATIO.

SECVNDVM veteris Eccleſiæ ſtatum, ſuprà in duo diuiſimus tempora: vnum Moiſis, alterum Ioſuæ. Cùm ergò, quis eccleſiæ illius ſtatus fuerit ſub ducatu Moiſis, hucvſquè ſit dictum, proximum eſt, vt de illa nunc dicamus Reip. forma, quæ ſub Ioſue, ſecundo populi Iſraelitici Duce, fuit obſeruata.

CVR HIC LIBER HOC NOMINE SIT INSCRIPTVS.

EA volumina, quæ deincèps ad Eſdram vſque ſequuntur, non prorsùs ab illis ſunt conſcripta, quorum inſcriptiones præferunt, & de quibus tractant. Ferũtur autem à Prophetis, qui ſingulis temporibus vixerunt, eſſe ſcripta. Diſtinguendum eſt itaq; inter illorum inſcriptiones. Præſens liber inſcriptionem habet, Ieſus Naue, propterea quòd ipſe Ieſus Naue, Moiſis ſucceſſor, populi dux factus eſt, cuius iſto volumine hiſtoria & res geſtæ continentur. Athanaſius in Synopſi. Ieſus autem hic dicitur Naue, ad differentiã alterius Ieſu filij Sirach, & Ieſu filij Ioſedech. Priùs dictus Oſee Num.13. ſeu Anſes, ſicut Auguſtinus habet De Quæſtion. ex nouo teſtamento, cap. 80. vel, vt Ambroſius in epiſtola ad Roman. cap. 9. Auxes.

IOSVE QVIS ET QVALIS FVERIT.

FORTIS in bello Ieſus Naue ſucceſſor Moiſis in Prophetis, qui fuit magnus ſecundùm nomen ſuum, maximus in ſalutem electorum Dei. Vir in quo fuit ſpiritus Dei, qui hoſtes Domini percuſſit, Eccl. 46. Iſte eſt, qui filios Iſrael introduxit per Iordanem in terrã promiſſionis: qui item 31. Reges terræ percuſſit, & deleuit de terra nomen eorum, Ioſ. 3. & 12. Mortuus eſt, annos habẽs 110. ſepultusq; in finibus poſſeſſionis ſuæ, in monte Ephraim, Ioſuę vlt.

DE EODEM, EX IOSEPHO.

ILLE verò (Moiſes) ex multitudine pugnacem eligens iuuentutem, ſuper eos inſtituit Ieſum Naue filium, de tribu Ephraim, valdè robuſtum, & ad labores tolerandos fortiſſimum, ad cogitandum & loquendum ſimul nimis idoneum, qui nôſſet decentèr Deũ & Moiſen doctorem colere pietate, eſſetque apud Hebræos aptus. Ioſephus lib. 3. cap. 2.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE.

QVIS libri huius ſcriptor fuerit, certò non conſtat. Magiſter tamen hiſtoriæ Scholaſticæ, ipſum Ioſue eius autumat eſſe authorẽ. Cui ſuffragatur etiàm Ioan. Driedo De ſcript. & dogmat. eccleſiaſt. lib. 1. cap. 1. Sic & Ioſue, inquit, poſt Moiſen omnia verba, quæ locutus eſt ad ipſum Dominus, ſcripſit in volumine legis Domini, quemadmodùm legitur Ioſuæ vltimo. Alij Eleazarum filium Aaronis ſacerdotẽ, qui comes & ſocius Ioſuæ fuit, hæc omnia poſteritatis cauſa in literas retuliſſe putant.

ARGVMENTVM

ORIGENES homil. 1. in lib. Ieſu Naue indicat nobis: Hic liber, inquit, geſta non tam Ieſu Naue, quàm Sacramenta Ieſu Domini noſtri depingit. Et Hiero. ad Paulin. Veniam ad Ieſum Naue, qui typum Domini non ſolùm geſtis, verùm etiàm nomine præfert. Idem affirmant Auguſtinus contra Fauſt. cap. 31. lib. 12. & lib. 16. cap. 19. & Ambroſius Pſal. 47. in fin.

DE HVIVS LIBRI SCOPO ET INTENtione. TABVLA 63.

CONTINET *probationem primæ promiſſionis à*
- IORDANIS *diuiſione,*
- MVRORVM *Hiericho ſtupenda colliſione,*
- QVINQVE *Regum captiuitate,*
- TOTIVS *terræ depopulatione.*

DE HISTORIAE IOSVAE PARTIBVS. TABVLA 64.

AGITVR *hoc libro de*
- INGRESSV *filiorum Iſrael in terram promiſſionis, à principio vſq; ad cap.6.*
- SVBVERSIONE *regnorum impiorum, cap.6.*
- DIVISIONE *terræ ſanctæ, cap.13. 14. &c.*
- DVCIS
  - ORDINATIONE & OBITV. — *Cap.23. & 24.*

DE PRIMA PARTE. TABVLA 65.

De ingreſſu ſcilicet filiorum Iſrael in terram promiſſam.

IN PRIMA *parte*
- ORDINATVR *acies. cap.1.*
- MITTVNTVR *exploratores. cap.2.*
- INGREDIVNTVR *Iſraelitæ in terrã promiſſam ſiccis pedibus per Iordanem. Vbi deſcribuntur facta in*
  - INGRESSV, EXITV — *cap.3. Iordanis. cap.4.*
  - STATV, *cap.5. ibique De*
    - *Circuncisione,*
    - *Paſchæ celebratione,*
    - *Confortatione populi.*

DE IMPIORVM REGNORVM SVBVERSIONE,

ſecunda parte Ioſuæ. TABVLA · 66.

DESCRIbũtur in hac parte

- **ADQVIſitio terræ,**
  - **HIERIcho**
    - *Principalitèr, cap. 6.*
    - *Incidentèr, de anathemate Achai, propter quod lapidatur, cap. 7.*
  - **HAI, cap. 8.** *Cuius occaſione cœperunt alij ſeſe*
    - *Communire,*
    - *Dédere.*
    - *Cap. 9.*
- **SVBuerſio**
  - **QVINQVE** *Regũ ſimul congregatorum, Regis ſcilicet*
    - *Ieruſalem*
    - *Hebron*
    - *Ierimoth*
    - *Lachis*
    - *Eglon*
    - *Quos percuſſit Ioſue, & interfecit eos atque ſuſpendit ſuper 5. ſtipites, cap. 10.*
  - **REGVM** *26. Quorũ debellati ſunt alij tempore*
    - *Moiſis, vltra Iordanem,*
      - *Seon Rex Amorrhæorum,*
      - *Og Rex Baſan.*
      - *Quorũ terrã Moiſes in poſſeſſionẽ dedit Nume 21.*
        - *Rubẽitis,*
        - *Gaditis,*
        - *Mediæ tribus Manaſſæ.*
    - *Ioſuæ*
      - *Gazer.*
      - *Dabir.*
      - *Gader.*
      - *Herma.*
      - *Hered.*
      - *Lebna.*
      - *Adullam.*
      - *Maceda.*
      - *Beth-el.*
      - *Taphua.*
      - *Opher.*
      - *Aphec.*
      - *Saron.*
      - *Madan.*
      - *Aſor.*
      - *Semeron.*
      - *Acſaph.*
      - *Thenac.*
      - *Mageddo.*
      - *Cedes.*
      - *Iathanam Carmeli.*
      - *Dor.*
      - *Galgal.*
      - *Therſa.*
      - *Quorum terram Ioſue tradidit in poſſeſſionem filijs Iſrael, ſingulis partes ſuas, tam in mõtanis quàm planis atq; campeſtribus.*
  - *Omnes reges citra Iordanẽ cum Rege Hiericho & Hai, 31. cap. 11. & 12.*

DE DI-

DE DIVISIONE TERRAE SANCTAE,
tertia Ioſuę parte. TAB. 67.

CIRCA DI-*uiſionem terræ ſan-ctæ conſiderantur tria:*

- LIMITES *terræ diſtribuendæ. cap.* 31.
- PERSONAE *diuidentes*
  - ELEAZARVS *ſacerdos,*
  - IESVS *Naue,*
  - DE *vnaquaque tribu vnus.*
  - *cap. xiiij.*
- PARTES *aſſignatæ*
  - TRIBV-*bus*
    - *Iudæ, cap.* 15.
    - *Filiorum Ioſeph, cap.* 16.
    - *Dimidiæ Manaſſæ, cap.* 17.
    - *Filiorum Beniamin, cap.* 18.
    - *Sex reſiduarum tribuum, cap.* 19.
  - *Fugitiuis, Ciuitates refugij. cap.* 20.
  - *Sacerdotibus & Leuitis. Quibus à tribubus alijs, pro ſuſtentatione ſua ſeparatæ ſunt ciuitates cum ſuburbanis, cap.* 21.

DE INSTITVTIONE PRINCIPIS, PARTE IOSVAE
vltima. TABVLA 68.

INSTRVITVR *Dux, quantùm ad tria tempora,*

- BELLI, *cap.* 22.
- PACIS, *cap.* 23.
- MORTIS
  - *Ioſuæ,*
  - *&*
  - *Eleazaris.*
  - *cap.* 24.

EPILOGVS.

COMPLECTITVR hic liber à morte Moiſis, vſque ad obitum Ioſuę, annos 32. Tam diù enim Ioſue ex quorundam ſententia pręfuit imperio. Moritur itaque anno mundi 2525. Ab exitu Aegypti 73.

IVDICVM LIBER,

BIBLIAE SEPTIMVS, SECVNDAE VERÒ partis ſecundus.

De ſucceſſoribus Ioſuæ.

CONTINVATIO.

ABSOLVTA ſecunda eccleſię & reip.Iſraelitice forma, ducum ſcilicet authoritate, commodiſſimè nunc tertius ſequitur illius reip. ſtatus, de iudicum poteſtate.

ALIA ORDINIS RATIO.

DICTVM eſt hactenùs de ingreſſu filiorum Iſrael in terram promiſſionis: in ſequentibus verò, de progreſſu ſeu gubernatione agitur populi ingreſſi. Nec ſanè myſterio caret hæc iudicum diſtributio ſingulari. Sicut enim poſt Chriſtũ apoſtoli, ità poſt Ioſue noſtri ſuccedunt iudices. Gloſſ. hic.

DE LIBRI HVIVS NOMINE.

A MATERIA procul dubiò hic liber id ſortitus eſt nominis. Iudicum enim vocatur propterea, quòd poſt mortem Ieſu Naue, populum ſuum Deus à relictis Chananæorum gentibus preſſum, per iudices ſeruauit. Quorum hoc volumine ſingulorum & facta continentur, & tempora. Athanaſ. in ſynopſi.

DE AVTHORE.

SVNT qui putent iudicum quenque per ſe annotâſſe & in acta redegiſſe ea, quæ ſuo tempore populo acciderunt memorabilia. Quis autem acta illa omnia in vnum redegerit volumen, incerta eſt ſententia. Alij nanque id Samuelem, alij Eſdram, alij verſimiliùs Ezechiam pręſtitiſſe putant. Gloſſ. ad librum Ioſuę. Ioannes Driedo in lib. 1. de eccleſiaſt ſcriptur. cap. 3 Samueli potiùs hanc laudem aſſcribere videtur. Poſt mortẽ Ioſuæ, inquit, ſcripta ſunt geſta iudicum & principum in terra ſancta: Quorum hiſtorias ſparſas & diuiſas, ſecundùm ſucceſſionis ſeriem nũc pridèm editas Samuel collegiſſe creditur in vnum volumen, quod vocamus Iudicum.

DE ARGVMENTO.

HABET hic liber probationem ſecundæ promiſſionis, Deum ſcilicet firmiſſimum ſempèr & certiſſimum fuiſſe populi ſui defenſorem. vt enim peccantem populum in manus tradiderat nationum, ità reuerſis pro defenſione 14. ſubſtituit Iudices, qui eos de vaſtantium manibus liberarent, Iudic. 2. Et ſic, vt dictum eſt, initium ſumit ab hoc libro tractatio de gubernatione populi Iſraelitici, quæ facta eſt primùm per iudices. Petr. Aureol.

Principium gubernationis populi Iſraelitici.

QVOTVPLEX FVERIT GVBERNATIONIS illius forma. TABVLA 69.

DEVS OLIM *populum Iſrael tribus gubernauit modis: Per*

- IVDICES, *à Ioſue vſque ad Saulem Regem.*
- REGES, *à Saule vſque ad tranſmigrationem Babylonis.*
- PONTIFICES, *à reditu captiuitatis Babylonicæ, ad tempus propè Chriſti, quandò Ioannes Hyrcanus, qui deſcendit de Machabæis, primus impoſuit ſibi Diadema regium. Lyranus hic in princip.*

DE PRI

DE PRIMA REIP. ISRAELITICAE ADMIniſtrandæ ratione.

Etsi devs Opt. Max. pro diuina ſua prudentia, abſque vllo medio ipſe regere poſſet omnia, ad ſeruandum tamen vniuerſitatis decorum atque ordinem, ea quæ ſunt inferiora, per ſua voluit regere inſtrumenta. Sic populum Iſrael rexit primùm per Iudices, tanquàm per miniſtros idoneos & decentes, qui propter virtutis excellentiam creſcenti tum Eccleſiæ, quidam eſſent quaſi mediatores. Horum pietate Deus in diebus eorum flectebatur miſericordia, audiebatque afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtantium. infrà eod. cap. 2.

DE POTESTATE IVDICVM.

Ivdices illi qui ad tempus vſque Saulis tenebant gubernacula, nõ regebant per modũ imperij ſeu alicuius dominij: ſed tantùm per modum miniſterij, exhortationis, & conſilij. Deus enim retinuerat ſibi iſtud dominiũ. Vndè cùm filij Iſrael, vt infrà 8. habetur cap. liberati eſſent per Gedeonem de manibus Madian, & ei dicerent: Dominare nobis tu, & filius tuus, & filius filij tui: Reſpondit, Non dominabor veſtrî, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur Dominus. Atque hinc etiàm illud eſt, quòd Moiſes & Ioſue non numerentur inter Iudices, quòd illi non iudicârint tantùm, ſed rexerint etiàm populum Dei. Ex Lyrano.

DE IVDICVM NVMERO, ORDINE ET IMPErio, ex Athanaſio. tabvla 70.

IVDICVM *quos Deus in defenſionem populi Iſraelitici ſuſcitauit, fuerunt xiij.*	Othoniel.	*Quorum res geſtæ deſcribuntur hoc libr. cap.*	*iij.*	*Iudicârũt Iſraelem Annos*	*xl.*
	Abod ambidexter.		*Eod.*		*lxxx.*
	Samgar filius Anath.		*Eod.*		*i.*
	Debora cũ Barac filio Abinoëm.		*iiij.*		*xl.*
	Gedeon, qui & Ierobaal dictus eſt.		*vj. vij. viij.*		*xl.*
	Abimelech, filius Gedeonis ex concubina.		*ix.*		*iij.*
	Thola filius Phua.		*x.*		*xxiij.*
	Iair Galaadites.		*Eodem*		*xxij.*
	Iephte Galaadites.		*xj.*		*vj.*
	Abeſan Bethleemita.		*xij.*		*vij.*
	Ahialon Zabulonites.		*Eod.*		*x.*
	Abdon Pharatonites.		*Eod.*		*viij.*
	Samſon de ſtirpe Dan,		*13.14.15. & 16.*		*xx.*
	Vſque ad Eli ſacerdotem. Qui populum iudicare incepit Anno mundi 2811.				

EPILOGVS.

SVMMA	Ivdicvm, *xiij.* / Annorvm, *cccc. xj.*	*Athanaſius in Synopſi.*

Hieronymus ad Paulin.

In ivdicvm *libro, quot principes populi, tot figuræ ſunt.*

RVTH

RVTH, LIBER BIBLIAE OCTAVVS, PARTIS SECVNDAE TERTIVS,

De hiſtoria fœminæ illius Moabitidę nomine Ruth, vel De Rebus geſtis populi Iſraelitici, ſub principatu Eli ſacerdotis, vt vult Ioſephus.

CONTINVATIO.

SECVNDVM Hebræorum Partitionem, quam in prologo Galeato D. explicat Hieron. hic liber non ſeparatus, neque diſtinctus eſt liber, ſed coniungitur cum libro Iudicum. Quem tamen D. Auguſtinus ad Regnorum magis principia pertinere exiſtimauit, Libro de doctrina Chriſtiana 2. cap. 8.

INSCRIPTIONIS RATIO.

NEQVE hic liber ab authoris, ſed fœminæ illius nomine ſic inſcriptus eſt, cuius hiſtoria hic contexitur. Eſt autem Ruth genere Moabitida, caſtitate honeſta, relicta cognatione paternaque ſuperſtitione, ad pietatem ac verum Dei cultũ conuerſa, Bethleem Iudę cum ſocru ſua incunctantèr conceſſit. Vbi & Booz ex tribu Iuda, matrimonio coniuncta eſt, ex qua poſteà Dauid originem hoc ordine ſumpſit: Booz ex Ruth ſuſtulit filium Obed, Obed verò genuit Ieſſe, Ieſſe Dauidem. Athanaſius hic in Synopſi, & Ioſephus lib. 5. cap. 14. per totum.

QVOMODO RVTH TYPVM GERAT ECCLESIAE, ex Theophylact.

RVTH alienigena fuit, coniuncta autem Booz: ità & eccleſia ex gentibus alienigena exiſtens, & à teſtamentis extraria, oblita autem populi ſui, & cultûs ſimulacrorum & diaboli patris ſui, cui iuncta erat, nupſit filio Dei. Theophyl. ſuper Matth. cap. 1.

DE AVTHORE.

AFFIRMANT aliqui incertum eſſe, quis hanc hiſtoriam conſignârit: Ioannes tamẽ Driedo eius authorem eſſe ſcribit, qui libri ſcriptor fuerit Iudicum, id eſt, Samuelem libro 1. De eccleſiaſt. ſcriptur. cap. 3.

ARGVMENTVM.

VEL ex præmiſſis facilè, quæ huius libri ratio ſit atque ſumma, patére poterit. Deſcribitur enim hic ſeorſim Ruth. Quæ, vt Hieronymus aſſerit in epiſt. ad Paulinũ, Eſaiæ explet vaticinium, dicentis: Emitte agnum Domine Dominatorem terræ, de petra deſerti ad montem filiæ Sion, hoc eſt, de Ruth gentili. Gentes enim lapides pro Deo colebant, & ob id à Deo deſerti erant. Ad Hieruſalem, vel potiùs ad Eccleſiam, quæ eſt in contemplatione tanquàm ſpeculationis filia. *Eſa. 16.*

DE SCOPO ET INTENTIONE. TAB. 71.

DEVM *placidiſſimum ſempèr oppreſſis fuiſſe omnibus, probat ex*
- *Peregrinatione Elimelech,*
- *Reuerſione Noëmi,*
- *Deſponſatione Ruth. Petr. Aureolus.*

DE LIBRI HVIVS PARTIBVS. TAB. 72.

SVNT HVIVS LIbri 4. *tantùm capita, in quibus agitur de ipſius Ruth*
- *Conuerſione ad Iudaiſmum, cap. 1.*
- *Vita & moribus, cap. 2.*
- *Occaſione futurarum nuptiarum, cap. 3.*
- *Contractu matrimonij inter ipſam Ruth & Booz, per ceſſionem propinquioris, cap. quarto toto.*

EPILOGVS.

FACTA videtur hæc hiſtoria anno centeſimo ſeptuageſimo poſt exitum ex Aegypto, anno mundi 2623.

REGVM

REGVM LIBRI, HOC EST, HISTORIA DE SECVNDA IVdaicæ adminiſtrandæ reipub. forma, Siue, de gubernatione populi Iſraelitici miniſterio Regum.

CONTINVATIO.

Bene poſt Iudicum, ſequitur liber regum: Quoniam nunc ſunt præſules eccleſię, poſtmodùm Regnum: ſeu quia præcedet iudicium, ſequetur imperium ſempiternum. Quam connexionem hîc approbat gloſſa 1. Regum in principio.

TITVLI EXPLICATIO.

Regum nominantur iſti libri ob id, quòd Regum cùm Iuda tum Iſrael, & facta contineant, & annos. Athanaſius in Synopſi.

DE AVTHORE, EX IOAN. DRIEDONE.

Dubia eſt ſententia, quis horum librorum ſit author. Alij enim Ezechiam, alij Eſdram eos edidiſſe dicunt. Alij autem Samuelem collegiſſe geſta Eli, Saul & Dauid in primo libro Regum recitata, vſque ad ſuam mortem. Cætera autem eiuſdem Dauid geſta, vſq; ad obitum illius, Nathan & Gad prophetę ſcripſiſſe videbantur, propter id quod dicitur in fine primi Paralipomenon: Geſta Dauid regis priora & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Samuelis Videntis, & in libro Nathan prophetæ, & in volumine Gad. Ex qua ſententia conſequens eſſe videtur, Samuelem conſcripſiſſe geſta Dauid, & ità edidiſſe eũdem primum librum Regum, ſaltem vſque in cap. 25. Vbi Samuel moritur. Deindè Gad & Nathan ſcripſiſſe partes ſequentes, à dict. cap. 25. vſque in finem libri ſecundi.

Sed hoc non placet: Siquidem libri ſecundùm Hebræos inſcribuntur huius vel illius, non ſempèr ob id, quòd is vel ille fuerit libri illius author, ſed interdùm ob aliam cauſam. Nam ſecundùm Hieronymum & cæteros, primus & ſecundus Regum apud illos inſcribuntur eſſe Samuelis, & tamen eſt manifeſtum, non ambos eſſe editos à Samuele.

Vndè Iſidorus & alij antiquiſſimi pàtres tradunt, Samuelem ſcripſiſſe primam partem primi libri Regum, Dauid autem ſcripſiſſe ſequentia vſque ad calcem ſecundi libri. Poſt mortem autem Dauid, cęterorum Regum Iſrael geſta, in tertio & quarto libris Regũ ſcripta, (quæ & ſparſa fuerant per ſingulorum regum hiſtorias) à diuerſis prophetis, ſecundùm ſeriem ſucceſſionis deſcripta, alij Eſdram, alij Hieremiam in vnum volumen collegiſſe tradunt. Sed quòd Hieremias id fecerit, eſſe veroſimilius ex eo conijcitur, quòd vltimi libri Regum, & libri Hieremiæ, ſimilis eſt finis. Ioan. Driedo lib. 1. cap. 3. De ſcriptur. Eccleſiaſticis.

ARGVMENTVM. TAB. 73.

AGITVR IN *his lib. de regno Iſrael*
- Vnito, *in libro Samuelis, id eſt, Regum*
  - *Primo, &*
  - *Secundo.*
- Diviso, *in libro Malachim, id eſt, Regum*
  - *Tertio, &*
  - *Quarto.*

DE PAR-

DE PARTITIONE VOLVMINIS REGVM.

TABVLA 74.

REGVM LI*bri diſtinguũtur ſecundum*
- HEBRAEOS *in libros Quatuor, videlicet*
  - *Primum,*
  - *Secundum,*
  - *Tertium,*
  - *Quartum.*
- NOSTROS, *id eſt, Græcos & Latinos, in volumina duo:*
  - *Samuelis,*
  - *&*
  - *Malachim.*

VOLVMEN SAMVELIS: QVAE PRIMA pars eſt hiſtoriæ Regum de regno Iſrael vnito.

QVIS HVIVS VOLVMINIS SIT AVTHOR.

PATET hoc ex ijs, quæ ſuprà ex Ioanne Driedone ſunt adducta. Sortitus eſt enim hic liber id nominis ab eius authore Samuele. Sed quæritur, cùm Samuel primi Regum 25. deſcribatur mortuus eſſe, priùs quàm fierent ea, quæ in ſecundo Regum libro recitantur geſta, cur D. Hieronymus dicat Samuelis eſſe? Cui quęſtioni ſic reſpondet ipſe Driedo: Priores Regum libros inſcribi Samuelis, non quòd ipſe ambos ſcripſerit, ſed quòd illorũ duorum Regum, Saul inquam & Dauid, quorum geſta in his libris deſcribũtur, ipſe Samuel Propheta extitit, qui & vtrunque in regem vnxit. Ipſe enim Samuel & vates, & Propheta, & ſacerdos fuit & Iudex populi. Niceph. lib. 2. ca. 4. Eius natiuitas deſcribitur 1. Reg. 1.

DE SAMVELIS STATV ET CONDITIONE, ex Eccleſiaſtico.

DILECTVS à Domino Deo ſuo Samuel Propheta, renouauit imperium, & vnxit principes in gente ſua. Eccl. 46.

DE EODEM, EX IOSEPHO.

SAMVEL filius Helchanæ viri Leuitæ, ex coniuge Anna, quæ cùm eſſet ſterilis, ſuis precibus à Deo hunc impetrauit filium. Quem ideò parentes eius vocàuerunt Samuelé, quaſi à Deo poſtulatum. Qui pleno iam anno duodecimo prophetauit. Nam & cladem prædixit Iſraeliticam, & filiorum Eli ſacerdotis perditionem. Ioſephus lib. 5. cap. 15. ex 1. & 3. cap. 1. Reg. 1.

HISTORIAE HVIVS SCOPVS ET INTENTIO.

TAB. 75.

INTENDIT PROBARE *quartã promiſſionẽ, euectionẽ ſcilicet filiorũ Iſrael in regnum, vt appáret in*
- SAMVELE, *à princip. 1. Reg. vſque ad cap. 17.*
- DAVIDE, *per totum primum & ſecundum Regum: & primum, partim etiàm ſecundum, Paralipomenon.*
- SALOMONE, *à principio tertij Regum, vſq. ad ca. 12.*

ARGVMENTVM. TAB. 76.

CONTINENTVR *hoc volumine libri 2. Regũ:*
- PRIMVS
- SECVNDVS
  - De *Regno Iſrael Per*
    - *Electionem,*
    - *Succeſſionem.*

REGVM LIBER PRIMVS, BIBLIAE IX, SAMVELIS PRIMVS, PARtis ſecundę Quartus.

De regno per electionem. TABVLA 77.

- **IN LIB.** *Regum primo agitur De*
  - **OCCASIONIBVS** *gubernationem Iudicum transferēdi in arbitrium Regū, malitia ſcilicet filiorum*
    - **HELI**, *cap.2. quorū peccata punita ſunt*
      - *Debellatione populi.*
      - *Captiuatione Arcæ, ca.4. Quæ capta*
        - *Circunducitur, cap.5.*
        - *Reducitur, cap. 6. & 7.*
    - **SAMVELIS**, *qui erant auari. Propterea Iſraelitæ petunt Regem, & Deus orantem Samuelem docet Ius Regis, cap.8.*
  - **INITIO** *Regū, ſiue de Regno*
    - **SAVLIS** *labili, in quo conſiderātur*
      - *Inſtitutio, cap.9.*
      - *Vnctio, cap.10.*
      - *Confirmatio, cap.11. Cui ſubiungitur increpatio Samuelis, qua arguit populum ingratitudinis, quòd petiêrunt Regem, cap.12.*
      - *Reprobatio: Saul enim inobediens præcepto Dei, abijcitur ab ipſo. Propter*
        - *Diffidentiam, cap 13.*
        - *Iuramentum, cap.14.*
        - *Cupiditatem, & elationem ex victoria, cap.15.*
    - **DAVIDIS** *ſtabili, in qua parte deſcribūtur*
      - *Inunctio Dauidis, cap.16. Quæ non ideò facta eſt, vt ſtatim, ſed tum demùm poſſideret, cùm ſic viſum eſſet Deo. Deus autem tolerauit Saulem in poſſeſſione Regni vſque ad mortem ſuam, vt ex perſecutiōe Dauid, malitia Saulis magis innoteſceret, & Dauidis innocentia atque patientia probaretur.*
      - *Aemulatio & inuidia Saulis, propter victoriam qua Goliath occiditur à Dauide. cap. 7. & 18.*
      - *Perſecutio manifeſta, Qua Saul*
        - *Inuaſit*
          - *Ipſum Dauidem, cap.19.*
          - *Filium eius proprium Ionathan, cap.20.*
        - *Eiecit Dauidem ex Regno, cap.21. & 22.*
        - *Inſecutus eſt eundem varijs modis, cap.23. 24. 25. & 26.*
        - *Profligauit eum in exilium, cap.27.*
      - *Mors Saulis, & exaltatio Dauidis, ca.28. 29. 30. & 31.*

REGVM LIBER SECVNDVS, BIBLIAE X, SAMVELIS SEcundus, Partis ſecundę quintus.

De regno per ſucceſſionem. TABVLA 78.

DIVIDItur hic Liber IN

- *Proœmium, quomodò Saulem defleuerint.*
- HISTOriã *ſucceſſoris Saul*
  - DE *facto, Isboſeth filij Saul, quem instituit Abner princeps militiæ, cap. 2. Huius regnũ*
    - *Debilitatur ex*
      - *rebellione ſuorũ,*
      - *cõfœderatiõe Abner cũ Dauid. c. 3.*
    - *Deſtruitur omninò ex morte eiuſdem, cap. 4.*
  - DE iure, *nimirùm Dauidis iamdudũ inuncti à Samuele, & à Deo electi. cuius deſcribitur*
    - *Electio, & in Regem inunctio in Hebron ſuper Iudam cantùm, cap. 2.*
    - *Innocentia in pſperis, ob quam in Regẽ electus fuerit. In qua parte ipſius deſcribuntur*
      - *Confirmatio ſuper totum regnum, cap. 5.*
      - *Deuotio erga Deum in*
        - *Deducenda arca, cap. 6.*
        - *Aedificanda domo Domini, cap. 7.*
      - *Fortitudo in debellandis aduerſarijs, ca. 8.*
      - *Pietas erga proximum, domũ ſcilicet Saul propter Ionathan amicum ſuum, ca. 9.*
      - *Gratitudo pro accepto beneficio, cap. 10.*
    - *Inſolentia quæ in illo repræhenſa & punita eſt. Vbi etiàm oſtenditur eius pœnitẽtia & patiẽtia in aduerſis. Peccauit autẽ Dauid tribus modis. Per*
      - *Luxuriam ca. 11. ꝑpter quam punitus eſt*
        - *Occultè occiſione pueri, cap. 12.*
        - *Manifeſtè cap. 13.*
      - *Negligentiam, cap. 21.*
      - *Superbiam, cap. 24.*
      - (*De bonorum varijs pœnis agitur à ca. 13. vſq. ad c. 21.*)
- EPILOGVM, *qui cõtinet*
  - GRATIARVM *actionem Dauidis pro liberatione à multifarijs periculis, cap. 22.*
  - PROPHETIAM *Dauidis de futuris: cui ſubijcitur catalogus fortium virorum, cap. 23.*

EPILOGVS TOTIVS voluminis Samuelis.

LIBER Samuelis habet annos ab Eli vſque ad Dauidis mortem, 120. Nam Eli 40, Samuel cum Saule 40, & Dauid annos 40 regnârunt.

VOLV-

VOLVMEN MALACHIM, HOC EST, Regum hiſtoriæ pars ſecunda. De Regno Iuda & Regno Iſrael diuiſo.

DE RATIONE NOMINIS.

Rectiùs hunc librum Malachim, id eſt, Regum, quàm Malachot, id eſt, Regnorũ dici, teſtis eſt Hieronymus in prologo Galeato. Non enim (vt is inquit ibidèm) multarum gẽtium deſcribit regna, ſed vnius Iſraelitici populi, qui tribubus duodecim cõtinetur: a materia ſic dictus, eò quòd Regum complectatur hiſtoriam. Gloſſ. ſuper epiſtolam D. Hieronymi ad Paulinum.

AVTHOR.

Qvae in hoc continentur volumine, ſub ſingulis ſcripta ſunt Regibus. Quis verò illa omnia in hoc vnum collegerit volumen, nondùm ſatis conſtare putant. Alij enim (vt dictum eſt) Eſdram hanc hiſtoriam contexuiſſe, alij Hieremiam eius authorem eſſe, colligunt ex eo, quòd vltimi Regum & libri Hieremiæ idem ferè ſit finis. Gloſſ. in dict. epiſtola Hieron. ad Paulinum.

ARGVMENTVM.

Describvntvr his libris Regnũ Iuda & Regnum Iſrael. Per regnum autem Iuda deſignatur paucitas fidelium: per regnum Iſrael, multitudo hæreticorum. Vndè Hieron. ad Paulinum ſic ait: Si hiſtoriam reſpicias, verba ſimplicia ſunt: Si in litera ſenſum latentem, eccleſiæ paucitas, & hæreticorum contra eccleſiam bella narrantur.

SCOPVS. TABVLA 79.

DECLARATVR *in hoc volumine effectus primæ comminationis, Deum ſcilicet fuiſſe validũ eiectorem populi Iſraelitici ex decurſu Regum* { Ivda 19. | Israel 18. } { *à cap. 12 tertij Regum, vſque in finem Quarti.* }

PARTITIO. TAB. 80.

DISTRIBVITVR *hoc volumen in duos libr. Regum poſteriores, videlicet* { Tertivm *&* Qvartvm } { *In quibus agitur de regno filiorum Iſrael* } { *Inſtaurato & florente,* | *Declinante & cadente.* }

REGVM LIBER TERTIVS, BIBLIAE XI, MALACHIM PRIMVS, ſecundę partis Sextus.

De florentis regni Dauidici ſtatu ſub imperio Salomonis.

TABVLA 81.

- IN REgno Salomonis conſideranda ſunt tria:
  - VNITAS
    - ADQVISITA
      - *Electione, cap. primo.*
      - *Confirmatione, cap. ſecundo.*
    - AVCTA *& ſtabilitæ virtutibus, ſcilicet* — *cap. 3.*
      - *Deuotione erga Deum.*
      - *Sapientia in iudicijs.*
      - *Magnificentia in familijs.*
      - *Sanctimonia in cultu Dei & in ædificijs.*
      - *Opulentia in diuitijs.*
    - ORNATA *gloria, qua clarus & conſpicuus fuit*
      - *Familijs & ſubiectis, capite quarto.*
      - *Aedificijs, cap. 5.*
        - *Templi, ca. 6. vbi etiàm de eius*
          - *Dedicatione, cap. 8.*
          - *&*
          - *Remuneratione ædificantium, capite nono.*
        - *Curiæ, ſiue palatij regalis, cap. 7.*
      - DIVITIIS *& opulentia, quæ conſiſtebat in*
        - *Amplitudine ſumptuum,*
        - *Multitudine prouentuum,*
        - *Magnitudine effectuum, cap. 10.*
  - DECLINATIO, *quæ ſecuta eſt ex*
    - TRANSGRESSIONE *Salomonis, peccato videlicet*
      - *Luxuriæ,*
      - *&*
      - *Idololatriæ.*
    - MORTE *ipſius Salomonis, cap. 11.*
  - DIVISIO, *quæ contigit tempore Roboã, qui conſilium ſecutus eſt iuuenum, propter quod regnũ Dauid diuiſum eſt in regnum Iuda, & in regnũ Iſrael. Hoc autem loco agitur*
    - PRINCIPALITER *De regibus Iuda duarũ tribuũ Iſrael,*
    - ACCESSORIE *de regibus 10. tribuũ Iſrael, eis cõregnãtibus. Atq; ſic quo ad hunc librum attinet, agitur de*
      - *Roboam & Ieroboam ſibi conregnante, cap. 12. 13. & 14.*
      - *Abia & Aſa, & Regibus Iſrael eis conregnantibus, cap. 15. & 16.*
      - *Ioſaphat & Achab partim ſecum regnãte. Qui reuocatur à peccatis*
        - *Signis cæleſtibus, c. 18. et 19.*
        - *Victorijs mirabilibus, c. 20.*
        - *Diuinis comminationibus, cap. 21. & 22.*

REGVM LIBER QVARTVS, BIBLIAE XII, PARTIS SECVNDAE VII.

De cadentis regni ſtatu, ſub imperio Regum Iuda & Iſrael.

TABVLA 82.

QVAE HOC *vltimo regum habẽtur libro, ſub bimẽbri cõtinentur partitione: Agitur enim de Regno*

- IVDAE *& Iſrael, eorumque defectione ſimul. Quæ pars complectitur acta ſub*
  - IORAM. *de*
    - *Morte & deſcenſione ad inferos Ochoziæ impij, cap.1.*
    - *Aſſcenſu Eliæ ad cælos, miraculis Eliſæi, & exaltatiõe Iehu propter virtutis conſtantiam, à cap.2. vſq; ad cap.11.*
  - ATHALIA, *dicta cap.11.*
  - IOAS, *cap.12. & 13.*
  - AMASIA, *cap.14.*
  - AZARIA, *cum actis Ioathan, cap.15.*
  - ACHAZ, *& eius*
    - *Præuaricatio, cap.16.*
    - *Totius regni Iſraelitici exterminatio, quæ ex præuaricatione illa conſecuta eſt, cap.17.*
- IVDAE *& eius deſtructione per ſe: vbi ponũtur ea, quæ geſta ſunt ſub*
  - EZECHIA, *cap.18.19. & 20.*
  - MANASSE *& Amon, cap.21.*
  - IOSIA *& Ioachaz, cap.22. & 23.*
  - IOACHIM, *eiusq; filio, cap.24.*
  - SEDECHIA, *cap.25.*

EPILOGVS MALACHIM.

ANNOS complectuntur duo libri Malachim à Regno Salomonis vſque ad captiuitatem Babylonicam quadringentos vigintiquinque.

EPITOME RERVM GESTARVM SVB REGIbus Iudæ, ex ſynopſi diui Athanaſij. TABVLA 83.

DAVID.

Post *interitum Saulis, qui annos regnauerat quadraginta, regnauit David ſuper vniuerſum Iſraelem & ipſe annos xl. in Hebron ſeptem, deindè ſuper omnem Iſraelem & Iuda xxxiij. & fecit quod rectum erat corde perfecto, ſub hoc erant Prophetæ, Samuel, Nathan, Gad.*

SALOMON FILIVS DAVID.

Et ipse *ſuper omnem populum regnauit annos xl, & fecit quod malum erat. Sub iſto erant Prophetæ Nathan & Gad.*

ROBOAM FILIVS SALOMONIS

Regnavit *annos xvij, & fecit quod malum erat: Sub hoc ſciſſum eſt regnum. Manſerunt autẽ cum ipſo in Hieruſalem tribus duæ, Iuda & Beniamin: in Samaria verò reliquæ decẽ. Habuit ſub ſe prophetas, Abian Silonitem, & Semeiam, & Addo.*

ABIA FILIVS ROBOAM

Annos *regnauit iij. Cor huius non erat perfectum, ſicut Dauidis, ſed ambulauit in peccatis Patris ipſius. Sub hoc vixit Addo Propheta.*

ASA FILIVS ABIAE

Quadraginta *vnum regnauit annos, & fecit quod rectum erat: veruntamen adhuc manebant excelſa. Sub iſto prophetæ erant, Azarias filius Oded, & Anani.*

IOSAPHAT FILIVS ASAE

Regnavit *annos xxj, & fecit quod rectum erat: attamen adhuc erant excelſa. Tandem verò culpari meruit, quòd amicitiam iunxerat cum Ochozia rege Iſrael, & in ſtructura nauium ſocius illi fuerat. Sub hoc erant Prophetæ Elias, Eliſæus, Michæas, Iehu filius Anam, Iaziel filius Zachariæ, & Eliezer filius Dodabu de Mareſa.*

IORAM FILIVS IOSAPHAT

Annos *regnauit octo, & fecit quod malum erat. Habuit enim vxorem filiam Achab. Sub hoc erant Prophetæ Elias & Eliſæus.*

OCHOZIAS FILIVS IORAM

Vnicum *regnauit annum, & fecit quod malum erat.*

ATHALIA REGINA

Mater *ipſius Ochoziæ regnauit annos ſeptem.*

IOAS FILIVS OCHOZIAE

Regnavit *annos xl. Iſte occidit Zachariam, & donec Ioiada vir prudens viueret, à quo inſtruebatur, fecit quod rectum erat. Hunc interfecerunt ipſius ſerui in domo Mello. ſub iſto prophetauit Zacharias filius Ioiadæ.*

AMASIAS FILIVS EIVS

Viginti novem *annos regnauit, & fecit initio regni quod rectũ erat, ſed non ſicut David. Nã adhuc populus immolabat in excelſis, & lucos non excidit. Sub hoc prophetârunt Prophetæ quidam, quorum tamen nomina ſcripta non ſunt. Poſteaquàm verò eos, qui in monte Seir habitabant, percuſſit, in ſuperbiam elatus, ſimulacra eorum quos percuſſerat, coluit: ob quam cauſam & in manus hoſtium traditus, percuſſus eſt.*

AZARIAS, QVI ET OZIAS,

ANNOS regnauit 52. & primùm quod rectum erat, fecit, ſicut & Pater ipſius, excelſa tamen non ſuſtulit. Vbi verò rerum ſucceſſu potiri cœpit, elatus eſt animo, voluitque per ſeipſum immolare in templo, quod ſolis Sacerdotibus licebat. Quapropter & lepra percuſſus eſt, poſtquàm audiſſet, Non tuum eſt, Ozia, immolare Domino, ſed Sacerdotum filiorum Aaron, qui ad hæc ſanctificati ſunt. Sub hoc prophetauit Eſaias.

IOATHAM FILIVS AZARIAE

REGNAVIT annos ſedecim, & fecit quod rectum erat: quemadmodùm pater eius, veruntamen excelſa non eſt demolitus: & ſub hoc erat Eſaias.

ACHAZ FILIVS IOATHAM

TOTIDEM regnauit annos, & fecit quod malum erat: & ſub iſto prophetauit Eſaias, deindè & Oded.

EZECHIAS FILIVS EIVS

ANNOS regnauit 29. & fecit quod rectum erat, ſicut Dauid, perfectè. Iſte demolitus eſt ſerpentem æneum, quem ſuſpenderat Moiſes: Sub hoc quoquè prophetauit Eſaias. Iſto regnante, Sennacherib & Rapſaces Aſſyrij Dominum blaſphemauerunt, qui quidem poſteà percuſſi ſunt, tum autem vna nocte cæſi ſunt ab angelo de illorum exercitu millia centum octogintaquinque. Ezechias verò cùm ægrocaret, vt iam moriturus eſſet, ad prorogationem vitæ annos accepit quindecim.

MANASSES FILIVS EZECHIAE

QVINQVAGINTAQVINQVE annos regnauit, & malum fecit. Quæ nanque Ezechias pater eius demolitus fuerat, ipſe reſtituit. Alter Ieroboam factus eſt Iudæ, vt huius gratia idem acciderit Hieruſalem, quod Samariæ. Huius enim gratia repræhenſus eſt, quòd peccare fecerat Iudam, ob quam cauſam & in Babylonem captiuus abductus eſt. In captiuitate tamen conſtitutus, quemadmodùm in Paralipomenis ſcriptum eſt, pœnitentiam egit, atque ità emendatum D[illegible] in Hieruſalem reduxit: vbi & regnum recuperauit. Poſtquàm verò pœnitentiam egiſſet [illegible] lum, vt Deo ſeruiret, docuiſſet, tandèm mortuus eſt. In ciuitate tamen Dauid [illegible] ſed in horto ſuo, horto Ozam.

AMON FILIVS MANASSAE

DVOS regnauit annos, & fecit quod malum erat, ſicut pater eius Manaſſes, & occiderunt illum ſerui ipſius, ſepultusque eſt in horto Ozam, in quo ſepultus eſt & pater ipſius.

IOSIAS FILIVS AMON

REGNAVIT [illegible] inta vnum. Hunc populus regem creauit, cùm annos octo natus eſſet, & fecit quod rectum [illegible] ambulans in omni via Dauid, nec declinans neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Vniuerſos quippe lucos ſuccidit, & tuncta ſimulacra ſuſtulit, cùm annorum eſſet ſedecim: Legem verò Dei quæſiuit, & cùm neglectam inueniſſet, legi curauit, ac Paſcha celebrandum præconis voce promulgauit, celebrauitq́. ſicut ſcriptum eſt. Iſtum occidit Pharao Nechao ad Euphratem, cùm velut amicus ad eum veniſſet. Sub hoc fuerunt Prophetæ Ieremias, Sophonias, & Olda prophetiſſa, vxor Sellum.

IOACHAZ FILIVS IOSIAE.

MENSES *regnauit tres, & fecit quod malum erat. Tranſtulit hunc Pharao Nechao. Sub hoc quoque prophetauit Ieremias.*

ELIACHIM ALTER FILIVS IOSIAE.

QVI *& Ioachim nominatus eſt, regnauit annos xj. & fecit quod malum erat.*

IOACHIN, QVI ET IECHONIAS FILIVS Eliachim.

SIMILITER *menſes regnauit tantùm tres, & fecit quod malum erat, tranſlatusque eſt in Babylonem.*

MATHANIAS FILIVS IOSIAE.

HVNC *Nabuchodonoſor conſtituit Regem. Sedechiamque mutato nomine vocauit, regnauitque annos 11. & fecit quod malum erat. Sub iſto quoquè erat Ieremias. Ad hunc vſque durauit regnũ Iuda, ſub quo diſsipatum eſt, ſicut & Regnum Samariæ. Vrbs nanque Hieruſalem capta, & vniuerſi in Babylonem captiui, ablatis quoque templi vaſis, abducti ſunt.*

Regnũ Iudæ diſsipatum

EPILOGVS.

REGES itaque in Ieruſalem à Dauide vſque ad captiuitatem Babylonicam fuerunt 21. præter Athaliam Reginam, quæ & ipſa (ſicut dictum eſt) poſt Ochoziæ filij mortem ſeptem annos regnauit. Athanaſius in Synopſi De ſcripturis diuinis.

EPITO-

EPITOME RERVM GESTARVM SVB REGIbus Iſrael, qui regnârunt in Samaria. TABVLA 84.

IEROBOAM FILIVS NABATH.

HIC *cùm rediſſet ex Aegypto, diuiſo regno, regnauit in Samaria. Tam inſignitèr autẽ, quod malum erat, fecit, vt ſimilis illi non fuerit. Veritus enim nè facta defectione ſubuerteretur, duos aureos vitulos fecit, populumque ſeduxit, dicens: Hi ſunt Dij tui, qui reduxerunt vos ex Aegypto. Inſtituit etiàm populo dies feſtos ac ſacerdotes, atquè ità peccare fecit & aberrare Iſraelem. Ipſum enim omnes poſteri Reges imitati ſunt. Regnauit autem annos 22. Sub hoc erat Propheta Achia Silonita, & qui contra ipſum & altare ipſius clamauit.*

NADAD FILIVS IEROBOAM.

REGNAVIT *annos duos, & fecit quod erat malum. Nec ampliùs poſt illum de genere ipſius quiſquam regnauit.*

BAASA DE ALIA STIRPE, ET ELA filius eius.

ANNOS *regnauit 24. & fecit quod malum erat, nec de huius ſtirpe poſteà quiſquam regnauit, præterquàm filius eius Ela duobus annis, fecitque malum.*

ZAMBRI, ET AMRI ALTERIVS GENERIS.

DIEBVS *ſeptem regnauit, & quod malum erat, fecit. Cui ſucceſſit Amri princeps militiæ, & regnauit 12. annos, & operatus eſt nequitèr ſuper omnes qui fuerunt ante eum.*

ACHAB FILIVS AMRI.

VIGINTIDVOS *regnauit annos, & præ cæteris, quod malum erat, fecit. Sub hoc Prophetæ erant Elias, Eliſæus, Michæas, & qui Regi Achab de Syria & filio Ader prophetauit, & qui proprio iuſſu percuſſus ac vulneratus, Regem Achab redarguit. Et prætereà ſeorsùm habitantes multi Prophetarum filij.*

OCHOZIAS FILIVS ACHAB.

REGNAVIT *annos duos, & fecit, quod malum erat. Sub hoc quoquè erat Elias & Eliſæus. Quinquagenarios enim illius igne cælitùs in verbo Domini percuſſit Elias.*

IORAM ALTER FILIVS ACHAB.

ANNOS *regnauit 12. & fecit quod malum erat. Poſt hunc nemo ampliùs de hac ſtirpe regnauit. Sub iſto aſſumptus eſt in cælum Elias. Eliſæus verò perdurauit vſque ad Ieroboam filium Ioas Regem Iſrael. Erant autem ſub iſtis etiàm filij Prophetarum.*

IEHV DE ALIA STIRPE FILIVS Ioſaphat.

VIGINTI *octo regnauit annos. Hic genus Achab ſuſtulit, ſtatuamque illius contriuit, & Prophetas Baal per inſidias occidit. Et hactenùs quidem fecit quod rectum erat, promiſſionemque accepit, quòd 4. ipſius filij ſeſſuri eſſent ſuper thronum Iſrael: veruntamen legem Domini non ſeruauit toto corde. Neque enim à peccatis Ieroboam abſtinuit propter vitulos aureos.*

IOACHAZ

IOACHAZ FILIVS IEHV, ET IOAS.

SEPTENDECIM *annos regnauit, fecitque quod malum erat. Ieruſalem expugnauit, & templi aurum & vaſa abſtulit. Huic ſucceſſit Ioas filius eius, qui regnauit annis 16. fecitque malum in conſpectu Domini.*

IEROBOAM FILIVS IOAS.

REGNAVIT *annos 41. & fecit quod malum erat.*

ZACHARIAS FILIVS IEROBOAM.

MENSES *regnauit 6. & operatus eſt malum. Hactenùs poſteritas Iehu in quartam generationem durauit.*

SELLVM EX ALIA PROGENIE FILIVS IABIS.

DIES *tantùm regnauit 30. & quod malum erat, operatus eſt.*

MANAHEN EX ALIO GENERE FILIVS GADI.

DECEM *annos regnauit, & operatus eſt quod malum erat.*

PHACEIA FILIVS MANAHEN.

ANNOS *regnauit duos, & fecit quod malum erat. Sub hoc prophetârunt Eſaias & Oſee.*

PHACEE DE ALIA STIRPE FILIVS ROMELIAE.

REGNAVIT *annos 20. Hic occidit Phakeiam, & fecit quod malum erat. Sub hoc quoquè erant Eſaias & Oſee Prophetæ.*

OSEE ALIVNDE NATVS, FILIVS ELA.

Finitum regnum Samariæ. Samaritæ hæretici.

NOVEM *regnauit annos. Iſte occidit regem Phakee, & operatus eſt malum. Veruntamen non ſicut qui ante ipſum regnârunt. Sub iſto Oſee finitum eſt Regnum Samariæ. Tunc enim ceſſauit ac perdita eſt Samaria. Quam deincèps Aſſyrij inhabitârunt, ex quibus orti ſunt hæretici Samaritæ. Athanaſius in Synopſi.*

EPILOGVS.

TABVLA 85.

SVMMA- *ta tempora eorum, qui*
- HIEROSOLYMIS *à tempore Dauidis vſq; ad Sedechiam regnârunt, conſtituunt*
  - ANNOS *quadringentos.*
  - REGES, *dempta Athalia, eiuſdem ſtirpis, videlicet* David, *viginti vnũ. Ex his fecerũt quod erat*
    - *Rectum, 9.*
    - *Malum, 12. excepta Athalia.*
- IN SAMARIA A *Ieroboam vſq; ad Oſee regnârũt, ſunt*
  - ANNI 241.
  - REGES VNI- *uerſi decem & nouem. Horum*
    - *Octo regnum inuaſerunt.*
    - *Omnes verò ſecũdum peccatum Ieroboam, quod malum erat, fecerũt.*

PARA-

PARALIPOMENON,

HOC EST,

SVPPLEMENTVM HISTORIAE SACRAE, SEV totius penè veteris inſtrumenti Epitome.

CONTINVATIO.

CVM huius voluminis eadem ferè ſit materia, quæ eſt prioris, ſcilicet Regum, idemq́; (vt mox patebit) huius ſit, qui illius eſt finis, rectè poſt principales illos libros, quibus Regũ acta deſcripta ſunt, hi ſequuntur veluti acceſſorij, in quibus ſupplẽtur ea, quæ illic omiſſa videri poterant. Differunt tamen, quòd in Regum libris de regno vtroque, hoc eſt, tam Iſrael quàm Iuda, hic tantùm De Iuda Règibus agatur. Gloſſa hic in Prologo D. Hiero. 1.

RATIO NOMINIS.

GRAECA eſt huius voluminis inſcriptio Paralipomenon, quæ Latinè redditur, liber prætermiſſorum. Iſidorus lib. 6. Etymolog. At iuxta Hebræum, aliqui Latinè verterunt, verba dierum. Hinc Hieron. in Prologo galeato ſignificantiùs hunc librum dici putat chronicũ totius diuinæ hiſtoriæ, id eſt, temporaneum, vel Chronica chronicorum, eô quòd totum complectatur tempus ab Adam vſque ad captiuitatem Babylonicã factam ſub Sedechia, in qua terminatur vltimus liber Regum, ſicut & ſecundus Paralipomenon. Gloſſ. in 1. Prol. D. Hieron.

Chronica Chronicorum.

AVTHOR.

HOS libros quis contexuerit, à quibuſdam incertũ creditur. Alij enim autumãt ab Eſdra, alij ab Hieremia cõſcriptos: Rabbi tamen Salomon ſcribit Eſdram in vnum collegiſſe volumen ſingulorum Regum hiſtorias ſparſas, & à diuerſis prophetis ſecundùm ſeriem ſucceſſionis ſcriptas. Ioan. Driedo lib. 1. De Scriptur. Eccleſiaſt. cap. 3.

ARGVMENTVM.

PARALIPOMENON liber, inſtrumenti veteris Epitome, tantus ac talis eſt, vt abſq; illo ſi quis ſcientiam ſcripturarũ ſibi voluẽrit arrogare, ſemetipſum irrideat. Per ſingula quippe nomina, iuncturaſque verborum, & prætermiſſæ in libris Regum tanguntur hiſtoriæ, & innumerabiles explicantur Euangelij Quæſtiones. Hieron. ad Paulin. cap. 7.

SCOPVS. TABVLA 86.

EFFECTVM OSTENDIT *ſecundæ comminationis, Deum ſcilicet fuiſſe fortiſſimum* Regum *expulſorem: & captiuitatẽ populi ſub regibus Aſſyriorum & Chaldæorum*

- TEGLAT *phalaſar,*
- SALMANASAR,
- NABVCHODONOSOR.

A fine Regum quarti, vſque in fin. Paralipomenon 2.

DE PARTITIONE PARALIPOMENON in genere.

APVD Hebræos Paralipomenon liber vnus eſt, & apud illos vocatus Dibre haiamim, id eſt, Verba dierum, qui propter magnitudinem apud nos diuiſus eſt in libros duos. Hiero. hic in Prolog 1. In quorum primo habetur omnium tribuum Genealogia, ab Adam vſq; ad reges ſecundùm tribus & populos & gentes: In ſecundo verò exponũtur geſta Regũ.

PARA-

PARALIPOMENON PRIMVS, BIBLIAE 13. PARTIS SECVNDAE octauus. De Regno Dauidis. TABVLA 87.

DAVIDIS in hoc libro recenſentur

- GENEALOGIA p duas generationes: Ab
  - ADAM / IACOB
  - vſq. ad
    - Iacob, / Tranſmigrationem Babylonis
    - cap.
      - Primo,
      - Secundo cum ſequentibus.
- ELECTIO, cap. 10.
- VNCTIO, cap. 11. iunctis auxilijs quibus regnum fuit adeptus, cap. 12.
- GVBERNATIO ſiue diſpoſitio regni, cap. 13.
- VIRTVTES,
  - PRVDENTIA in rebus agendis, cap. 14.
  - PIETAS in fouendo cultu diuino, cap. 15. 16. & 17. Ex quo conſecutus eſt
    - Ampliationem Regni, cap. 18.
    - Defenſionem ab inimicis, cap. 19. & 20.
- SVPERBIA, cap. 21.
- RES GESTAE & cura circa
  - CVLTVM Dei, cap. 22.
  - MINISTERIVM domus Domini, cui præfecit
    - Leuitas, cap. 23.
    - Sacerdotes, cap 24.
    - Cantores, cap. 25.
    - Ianitores & Sacriſtarios, cap. 26.
  - GVBERNATIONEM populi, 27. 28. & 29.

PARALIPOMENON SECVNDVS LIBER, BIBLIAE 14. SECVNDAE partis nonus. TABVLA 88.

DE regno Salomonis

- INTEGRO & vnico, in quo nobis 2. proponuntur inſignia:
  - PIETAS in diuinis, præſertim cura circa ædificationem templi, à princip. vſque ad cap. 8.
  - MAGNIFICENTIA in humanis. cap. 8.
    - Quib' rebus parauit ſibi
      - Famam & Nominis gloriam.
        - Cap. 9.
- DIVISO, cap. 10. vbi deſcribuntur tempora ſiue res geſtæ ſub temporibus
  - ROBOAM filij Salomonis, cap. 11. & 12.
  - ABIAE, cap. 13.
  - ASA, cap. 14. 15. & 16.
  - IOSAPHAT, cap. 17. 18. 19. & 20.
  - IORAM, cap. 21.
  - OCHOSIAE, cap. 22.
  - IOAS, cap. 23. & 24.
  - AMASIAE, cap. 25.
  - OZIAE, cap. 26.
  - IOATHAN, cap. 27.
  - ACHAZ, cap. 28.
  - EZECHIAE, cap. 29. 30. 31. & 32.
  - MANASSAE, cap. 33.
  - IOSIAE, cap. 34. & 35.
  - FILIORVM eius, cap. 36.

DE SCRIPTIS PROPHETARVM, QVORVM in libris Paralipomenon ſubindè facta eſt mentio.

TABVLA 89.

HISTORIAS ... SCRIPSERVNT

Hiſtorias	Scripſerunt
DAVIDIS	*Samuel, Nathan & Gad.*
SALOMONIS	*Nathan & Abia.*
ROBOAM	*Semeias & Addo Prophetæ.*
ABIAE	*Addo propheta.*
ASAE	*Habentur in lib. Sermonum de Regibus Iuda.*
IOSAPHAT	*Iehu Propheta filius Hanani.*
IOAS	*Relata ſunt in ſcripturam Regnorum.*
AMASIAE	*Sunt in libro Regum Iuda & Iſrael.*
OZIAE	*Eſaias Propheta.*
IOATHAN	*Sunt in lib. Reg. Iuda & Iſrael.*
ACHAZ	*In lib. habentur Reg. Iuda & Iſrael.*
EZECHIAE	*Eſaias Propheta filius Amos.*
MANASSAE	*Relata ſunt in Sermonem Videntium.*
IOSIAE	*In lib. ſunt Regum Iuda.*
IOACHIM	*In lib. habentur Reg. Iuda & Iſrael. Athanaſius in Synopſi.*

ESDRAE LIBRI QVATVOR DE TERTIA REIP. IVDAICAE FORMA, ſiue de gubernatione populi Iſraelitici miniſterio Pontificum.

CONTINVATIO.

POST iudicum Regumq́; imperium, rectè nunc de Pontificum agitur poteſtate. Hoc autem opus quadripartitum, prioribus duobus libris ob id ſtatìm adiectum aliqui putant, quod finis ſecundi Paralipomenon, idem ſit cum principio Eſdræ. Hieron. in lib. de Hebraic. Quæſtio. Alij verò hos libros propheticis ſcripturis de ipſa captiuitate Babylonica, ferè omnibus poſtponere, & Malachiæ libro adnectere ſolét, vt Auguſtinus De Ciuitat. Dei lib. 18. cap. 36. & Hieron. tã in prolog. galeato, quàm in epiſtola ad Paulin. Sunt etiàm qui his libris præponant Tobiam, eô quòd hiſtoria eius præceſſerit. Gloſſa hîc in principio Eſdræ.

ESDRAS QVIS FVERIT, EX GLOSS.

ESDRAM tradunt quidam eſſe Malachiam Prophetam, quia plura quæ in eius libro continentur, hic etiàm commemorat, dicens: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, Malach. 2. Alij aſſerunt eſſe Ioſedec patrem Ieſu ſacerdotis magni, Eſdram verò eſſe ſacerdotem, virum iuſtum & glorioſum. Gloſ. ord. 1. Paralipomenon 6. Quem alibì etiàm cum ſcriptura velocem appellat ſcribam, & Sacerdotem, qui tempore Nehemiæ reparauerit libros veteris teſtamenti per Chaldæos combuſtas. Gloſſa in pręfat. Hieron. ad lib. Regum, & 2. Machabæorum 2. Is etiàm promptiores inuenit literarum figuras, quàm anteà Hebræi habuerunt. Gloſſ. & Beda Eſdræ 7.

DE EODEM, EX IOSEPHO.

ERAT autem in Bábylone vir iuſtus, & gloria magna politus apud multitudinem, primus populi ſacerdos nomine Eſdras, qui cùm legum Moiſis integram haberet experientiam, Xerxi regi amicus factus eſt. Quem in literis ſuis lectorem nominat Legis Dei, deditq́; ei plenam veræ religionis inſtituendæ facultatem, ſic ei ſcribens inter cætera: Sed etiàm tu Eſdra, ſecundùm Dei ſcientiam cenſores ordina, qui Syriæ & Phœniciæ tuam legem ſcientibus indicent, eamque diſcendam ignorãtibus trade. Et ſi quis ex gente tua, Dei ſui legem vel Imperatoris tranſgreſſus fuerit, puniatur, & vel morte condemnetur, aut pecunijs &c. Atque hunc Eſdram contigit poſt gloriam quam apud Deum habuerat, in ſenectute veneranda finire vitam, & in Hieroſolyma multa ſepeliri liberalitate. Ioſeph. lib. 11. cap. 5.

SCOPVS. TABVLA. 90.

EFFECTVM CONTINET QVINtæ promiſsionis, *Deum ſcilicet ſuos nunquàm dereliquiſſe, ſed propitium fuiſſe reductorem filiorum Iſrael, & defenſorem in captiuitate,* SVB
- CYRO,
- DARIO,
- REGIBVS *Medorum.*

PARTITIO. TABVLA 91.

ESDRAE LIBRI *ab Hebræis in vnum cõtracti ſunt volumen. Nonnulli in 4. partiuntur libros. Quorum alij ſunt*
- CERTI, *authentici, & canonici*
  - PRIMVS, *qui propriè dicitur Eſdræ,*
  - SECVNDVS, *Nehemiæ.*
  - *Sæpè tamen hæc confundi ſolent, et vterque dicitur Eſdræ.*
- INCERTI *& apocryphi,*
  - TERTIVS *&* QVARTVS.

ESDRÆ.

ESDRAE PRIMVS LIBER, BIBLIAE XV, PARTIS SECVNdæ decimus.

RATIO NOMINIS ET AVTHORIS.

AB authore hoc nomen obtinuit. Eſdras enim iſte cùm & ſacerdos eſſet & lector, reditũ filiorum Iſrael ex Perſia ad Hieruſalem deſcripſit. Athanaſius in ſynopſi. Eſdras autẽ qui interpretatur adiutor, clarus habetur in Babylone anno 7. Darij Mnemonis magni Artaxerxis, qui facultatem dedit illi, vt cum pópulis & ſacerdotibus illic relictis, redire in Hieruſalem volentibus, aſſcenderet in terram ſanctam, ad explendum omnia ad Dei cultum in templo iam ædificato pertinentia, prohibens etiàm vectigalia imponi ſacerdotibus, dans eiſdem per Eſdram poteſtatem conſtituendi iudices ac Præſides, qui reos iudicent, ſiue in mortem, ſiue in exilium, ſiue in carcerem, ſiue in condemnationem ſubſtantiæ eorum, 1. Eſdrę 7. Sacerdotũ Poteſtas & authoritas.

ADHVC DE EODEM ESDRA, ex Auguſtino.

ESDRAS magìs rerum geſtarum ſcriptor eſt habitus, quàm Propheta. Et infrà, niſi fortè Eſdras in eo Chriſtum prophetâſſe intelligendus eſt, quòd inter quoſdam iuuenes orta quæſtione, quid ampliùs valeret in rebus, cùm Regem vnus dixiſſet, alter vinum, tertius mulieres, quę plerunquè regibus imperarent, idem tamen tertius Veritatem ſuper omnia demonſtrauit eſſe victricem: conſulto autem euangelio, Chriſtum agnoſcimus eſſe Veritatem. Auguſtinus De Ciuitate Dei lib. 18. cap. 36. 3. Eſ. 3. & 4. Ioan. 14.

ARGVMENTVM.

SCRIPSIT hunc librum Eſdras de rebus geſtis filiorum Iſrael, priuſquàm ex Babylone in Hieruſalem aſſcenderet Nehemias.

PARTITIO. TABVLA 92.

AGITVR HOC *libro de*
- REDVCTIONE *populi ſub Ieſu filio Ioſedec, à principio vſque ad cap. 7.*
- INSTRVCTIONE *reducti populi per Eſdram legis Doctorem, cap. 7. & indè vſque in finem.*

ESDRAE SECVNDVS LIBER, BIBLIAE XVI, PARTIS SECVNDAE xj, dictus Nehemiæ.

ET NOMINIS ET AVTHORIS RATIO QVAE SIT.

Et hic liber ab authore ſuo ſic eſt inſcriptus. Athanaſ. in Synopſi. Quę Nehemias ſcripſit de rebus Iudæorum & de ædificatione Ciuitatis Hieruſalem, ſub ſuo ſeculo geſtis. Nehemias autem, qui Latinè dicitur conſolator à Domino, clarus habetur ſub eodem Dario Mnemonę, anno regni eius 20. quo ex Babylone venit in Hieruſalem, ſub Eliaſib Pontifice, habens à Rege facultatem reædificandi muros Hieruſalem.

RATIONIS REDDITIO.

Sortitvr autem hic liber ſecundus, nomen Eſdræ ob duas cauſas. Prima eſt, quia liber ille cõtinet ea, quæ ſub vtriſque ſimul ſunt geſta. Deindè, quia ſecundùm Hebręos, duo iſti libri in vnum librũ ſeu volumen connectuntur, qui apud Græcos & Latinos, in duos libros diuiſus eſt, vt patet ex Prolog. galeato. Vndè & ipſe Hiero in prologo Eſdrę: Apud Hebræos, inquit, Eſdræ Nehemięque ſermones in vnũ volumen coarctantur.

ITERVM DE NEHEMIA, EX IOSEPHO.

Nehemias Iudæus, Xerxis Perſarum regis pincerna, qui accepit à Rege poteſtatem, vt muros Hieroſolymę reædificaret, ac reliquam partem templi perficeret: Quos labores per annos ſuſtinuit duodecim & menſes quatuor. Ac vbi multa bona & laudibus digna, cum ſumma feciſſet magnificentia, ad ſenectutem perueniẽs, defunctus eſt, vir benignus & natura iuſtus, atque munificentiſſimus erga propriam gentem: qui in ſui memoriam æternam, muros Hieroſolymitanos reliquit. Ioſephus lib. 11. cap. 5.

QVOD NEHEMIAS IN SACRIS LITERIS HABEAT teſtimonium, ex Eccleſiaſtico.

Et Nehemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros euerſos, & ſtare fecit portas & ſeras, qui erexit domos noſtras. Eccl. 49.

BEDA DE EODEM, NEEMIAE 5.

Atqve vtinàm aliquis in diebus noſtris Nehemias, id eſt, conſolator à Domino veniens, mores noſtros compeſcat, & præcordia noſtra ad amorem diuinum accendat, & manus noſtras à proprijs voluptatibus auertens, ad conſtruendam Chriſti conuertat ciuitatem. Ibid. & Gloſa ordinar.

DE EIVSDEM SIGNIFICATIONE MYSTICA.

Nehemias interpretatur Latinè conſolator Dominus, vel conſolator à Domino, qui cùm renouauerit muros Hieruſalem, & populum Dei ab hoſtium inſultatione liberatũ, in diuinæ Legis obſeruantia ſublimauerit, profectò conſtat, quia & vocabulo, & opere, & perſona ſua non inconuenientèr mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum deſignet, qui ſe ad conſolationem pauperum ſpiritu miſſum inſinuat, cùm aſſcenſurus in cęlum, diſcipulis ait: Ego rogabo patrem, & alium paracletum, hoc eſt, conſolatorem dabit vobis. Ioan. 14. Beda in Nehemiam, in princip.

ARGVMENTVM.

Continet hiſtoriam de reędificatione muri per Nehemiam, qui fuit miſſus tanquàm Dux à latere Regis ad reædificationem ciuitatis.

PARTITIO. TABVLA 93.

NEHEMIAS *à Rege miſſus, venit in Hieruſalem,*
- PRIMÒ *ad reædificationẽ ciuitatis Hieruſalẽ, in quo aduentu*
  - VENIT *primò ad ciuitatem, cap.1. & 2.*
  - MVRO *circunducto muniuit eam, à ca.3. vſq. ad ca.7.*
  - EANDEM *portis clauſit & vectibus, cap.7.*
  - CIVITATE *clauſa, menſem ſeptimum celebrauit feſtiuum, cap.8.*
  - POPVLOS AM *reddidit, cap.xj.*
  - DEDICAVIT *eam miniſterio Sacerdotum, cap.12. Vbi conſequentèr etiàm Genealogia Sacerdotum & Leuitarum deſcribitur.*
- SECVNDÒ, *ad malorum in eius abſentia ortorum, correctionem, cap.13.*

ESDRAE TERTIVS ET QVARTVS LIBER, PARTIS SECVNDAE XII, & XIII.

De titulo & vtriuſque authoritate.

DICVNTVR hi libri propterea tertius & quartus, quia apud Græcos & Latinos ſuperior liber Eſdræ diuidebatur in duos. Hieron. in Prolog. Galeat. Sunt autem Apocryphi, teſte Hiero. in prolog. Eſdræ: nec in Eccleſiaſticum canonem recepti, quemadmodum ex Tridentino concilio, Florent. Carthag. & alijs manifeſtum eſt.

Pauca tamen in gratiam Lectoris de his ſubijciemus.

ARGVMENTVM CVM PARTITIONE. TABVLA 94.

CONTINET REpetitionem *alibi deſcriptorum, hoc ordine:*
- PRIMÒ, *Quædam alibi ſcripta repetit, cap.1. & 2. lib.3.*
- SECVNDÒ, *Quæ huius libri ſunt propria, ſubiungit, cap.3. & 4.*
- TERTIÒ, *redit ad repetitionem eorum, quæ alibì ſcripta ſunt, cap. 5. & ſeq.*
- QVARTÒ *deſcribuntur viſiones Eſdræ, toto lib.4.*

SVMMA EORVM, QVI EX CAPTIVITATE rediêrunt Hieroſolymam. TABVLA 95.

EX CAPTIVITATE *aſcenderunt Hieroſolymam*

- HOMINES
  - DE *tribubus Iuda & Beniamin, cũ Leuitis, in vniuerſum numero quadraginta duo millia, trecenti & ſexaginta.*
  - SERVI *& ancillæ ſeptem millia, trecenti triginta ſeptem.*
  - CANTORES *ducenti quadraginta quinque.*
- CAMELI *quadringenti triginta quinque.*
- ASINI *ſex millia, ſeptingenti viginti. 1. Eſd. 2. 2. Eſdræ 7. & 3. Eſd. 5.*
- AEDIFICATORES *autem erant Zerobabel, & Ieſus filius Ioſedech, & Nehemias.*
- ESDRAS *verò cùm eſſet dexter in cognitione legis, legem proferebat & legebat, diſponebatque cuncta ad templum pertinentia, & Leuitas quoquè ex lege ipſe deſignabat. Prætereà & alienigenas vxores abijci curauit ab illis, qui eas tempore captiuitatis duxerant. Abiecerunt enim illas omnes, & mundati ſunt, & Paſcha (ſicut ſcriptum eſt) & ieiunium legitimè ſeruârunt. Athanaſius in Synopſi.*

PARASCEVE AD RELIQVORVM LIBRORVM hiſtorialium explicationem, & quæ illorum ſit ſumma. TABVLA 96.

LIQVIDAM FACI-*unt hi libri Quintam & poſtremam promiſſionem, quam ſuprà attigimus, Deum ſcilicet præcipuum fuiſſe adiutorem populi Iſraelitici in tempore captiuitatis. Adſtitit enim*

- TOBIAE,
- IVDITH *& vniuerſo populo,*
- HESTER *& toti populo,*
- MACHABAEIS *& omni populo,*

SVB *captiuitate*

- *Aſſyriorum,*
- *Nabuchodonoſor, (Chaldæorum, ſeu Aſſyriorum ſecunda,*
- *Medorum,*
- *Græcorum, Pet. Aureolus.*

TOBIAE LIBER, BIBLIAE XVII, PARTIS SECVNDAE XIIII:

Id eſt, hiſtoria de vitá & moribus Tobię, in qua proponitur exemplum crucis in matrimonio.

RATIO INSCRIPTIONIS.

TOBIAE vocatur hic liber propterea, quòd hiſtoriã illius habet. Erat autem hic de tribu Nephtalim, in captiuitate cõſtitutus in ciuitate Niniue, miſericors, & timẽs Dei. Athanaſ.

QVO TEMPORE FACTA SIT HISTORIA TOBIAE:

PRAECESSIT autem Tobias hiſtoriam Iudith, vt dicunt, plùs minùs ducentos vigintiquinque annos.

AVTHOR.

INCERTI eſt authoris, & inter apocrypha à Iudæis numeratur hic liber. Hebræi enim ſecârunt eum à catalogo diuinarum ſcripturarũ, & mancipârunt his, quę hagiographa memorant. Hieron. hic in præfatione ad Chromatium. Cùm itaque liber iſte eorum, quos illi vocãt apocryphos, veteris teſtamenti ſit primus, non infrugiferum fuerit de apocryphis hîc pauca interſerere.

APOCRYPHA SCRIPTA QVAE DICANTVR.

TABVLA 97.

SCRIPTA *Apocrypha dicũtur duobus modis:*	IMPROPRIE, *extra canonem Hebræorũ tãtùm poſita, vt ſunt Liber*	*Tobiæ,* *Iudith,* *Eccleſiaſticus,* *Sapientiæ,* *Baruch,* *Machabæorum.*	*Quæ tamen à ſequentibus eccleſijs recepta, & tandem ſæpiùs approbata ſunt, ac indè eccleſiaſtici hi libri dici cœperunt.*
	PROPRIE, *ab eccleſia nondum recepta, vt sũt euangelia*	*Andreæ apoſtoli,* *Thomæ,* *Bartholomæi,* *Nicodemi,* *Libellus de infantia ſaluatoris,* *Itinerariũ Petri apoſtoli, quod vocatur Clementis.*	*Et id genus alia. Quæ eccleſia hactenùs ſempèr de falſitate habuit ſuſpecta. de quibus libr. 1. tab. 43.*

QVIS HVIVS DIFFERENTIAE SIT VSVS.

CVM ergò duplex ſit Canon, Hebræorum vnus, alter Eccleſiæ, ea quæ propriè dicuntur apocrypha, huius inſtituti non ſunt: ſed de illis tantùm hic nobis ſit ſermo, quę in Hebręorum canone ſiue catalogo non ſunt compræhenſa. Qua in re nè quis temerè impingat, duæ hîc notandæ ſunt regulæ.

REGVLA PRIMA.

ETSI apocrypha omnia extra canonem ſint poſita, non tamen ſequitur, ſi liber aliquis in Hebræorum Canone non ſit expreſſus, eum mox apocryphum eſſe dicendum. Diſt. 15. ca. Sancta Rom. & Medina lib. 6. De recta in Deum fide. Cuius ratio in ſequenti redditur regula.

SECVNDA REGVLA.

AN liber aliquis ſit canonicus, nécne, ad ſolius eccleſiæ pertinet iudicium. Illius enim authoritas certa regula eſt, ad libros vel in ſacrarum literarum numerum recipiẽdos, vel etiàm ex eo numero reijciendos. Quam regulam tenuit Irenæus lib. 3. aduerſ. hæreſ. cap. 2. 3. & 4. & Auguſtin. lib contra Fauſt. 13. cap. 4. & lib. 28. cap. 2. & 4. Et ſecundo lib. de doctrina Chriſtiana cap. 8. Hæc eadem definitur à concilio Toletano 1. in hæc verba:

DECRETVM CONCILII TOLETANI.

Si quis dixerit vel crediderit alias ſcripturas eſſe Canonicas, præter eas quas Catholica recipit Eccleſia, anathema ſit.

IVDAEORVM OBIECTIONES CONTRA librum Tobiæ.

In libro Tobiæ illud tolerari nō poſſe aiunt, quòd eius hiſtoriæ capite tertio Sara Raguelis filia, in Rages ciuitate Medorū fuiſſe dicatur, cùm peractis iam nuptijs capite nono, Raphael in Rages ad Gabelum pecuniæ dehitorem, à Tobia mittatur. Ab ea (aiunt) vrbe miſſus eſt Raphael, in qua Saram Raguelis filiam matrimonio ſuſceperat: ſuſceperat autē eam in Rages ciuitate Medorum: Non igitur in Rages potuit mitti, aut Sara non fuit Rages, qua in vrbe tertio illo capite fuiſſe refertur.

RESPONSIO MICHAELIS MEDINAE.

Sed hæc calumnia facilè ex editione ſeptuaginta euaneſcit, in qua tertio illo cap. non in Rages, ſed in Ecbatanis Mediæ, Sara memoratur fuiſſe, quæ ciuitas nono capite ponitur, atque ità in Chaldaico originali ſcriptum fuiſſe: itáque Hieronymum conuertiſſe, fuiſſeque vitio ſcriptorum, vnam pro alia ciuitate intortam, non eſt dubitandum. Neq; verò mihi placet eorum reſponſio, qui ideò Hieronymum vrbem illam, in qua Sara fuiſſe ſcribitur, Rages appellâſſe credunt, quòd ad Rages vrbis, in qua Gabelus agebat, pertineret dominium, quemadmodùm Mediolanum non ipſam vrbem ſolam, ſed & quę ſunt Mediolani territorij, appellare aſſueuimus &c. aut quòd eſſet illi vrbi finitima. quo pacto ea quæ parùm diſtant, eodem nomine vocare ſolemus. Primò quidem, quòd hic modus loquendi, ſit omninò improprius, nec ſanctæ ſcripturæ familiaris. Deindè, quòd ipſa hiſtoriæ ratio locum certum, non autem integrum dominium aut regionem, inſinuare videatur. Poſtremò, quòd vt plurimùm hæc loquendi licentia authori hiſtoriæ licuiſſet, nō tamen licuiſſe Hieronymo, qui optimi ac fidelis interpretis, cuius eſt originalē ſenſum exprimere, pręſtabat officium. Sunt verò multa in hac noſtra vulgari verſione ſimilia, quæ non interpretis vitio, ſed ſcriptorum incuria irrepſiſſe credendum eſt. Medin. De recta in Deum fide lib. 6. cap. 14.

LIBER TOBIAE AN ET CVR HABENDVS ſit authenticus. TABVLA 98.

NON *hunc tantùm librum, ſed eius ordinis etiàm reliquos, Iudith, Sapientiam, Eccleſiaſticum, duoſque Machabæorum, quos Hebræi à catalogo ſuo excluſerant, nunc & Canonicos eſſe & authenticos, probatur authoritate*

- Avgvstini, *lib. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 8.*
- Isidori, 6. *Etymologiarum, cap. 1.*
- Innocentii *primi, in epiſtola ad Exuperium Toloſanum epiſcopum.*
- Gelasii *Papæ, cum concilio 70. epiſcoporum.*
- Concilii
  - *Carthagineñ tertij, quod etſi prouinciale, à Leone tamen confirmatū fuit. 20. diſt. nĉt. cap. de libellis.*
  - *Florentini ſub Eugenio 4.*
  - *Tridentini ſub Paulo 3.*

QVO TEMPORE CONTIGERIT HAEC HISTORIA.

Tobiae hiſtoriam ex ipſa ſcriptura planè cognoſcimus eſſe completam in diebus Salmanazar & Sennacherib Aſſyriorum regum, qui ſecundùm ſucceſſionem regnârūt ſub tēporibus Ezechiæ regis Iuda. Sub cuius regno x. tribus per Salmanazar fuerunt ex Samaria tranſlatæ in Medorum montes: Quod ante captiuitatem duarum tribuum in Babylonē, accidit anno 135. aut circiter. Driedo de ſcriptur. eccleſiaſt. libr. 1. part. 2. capit. 3. Ante deſtructionem verò ciuitatis, anno 131. Ludouic. Carbaialus de reſtituta Theologia cap. 14.

DE ARGVMENTO.

Vitam & mores deſcribit Tobiæ, vt ex eo noſtros quoquè mores rectè formare & inſtituere queamus. Vndè D. Auguſt. in lib. De quæſtion. ex vtroq; teſtamento cap. 119. Dei ergò

famulus,

ſamulus, inquit, ſanctus Tobias poſt legem exemplum nobis datus eſt, vt quæ legimus, quomodò fiant ſciamus: & ſi tentationes aduenerint, à Dei timore non recedamus, neq; auxilium aliundè, quàm ab ipſo ſperemus.

PARTITIO. TAB. 99.

HVNC LIBRVM *in duas ſecuerūt partes, in quibus deſcribi aiunt*
- VITAE *rationē ipſius Tobiæ laudabilē & honeſtā, à princip. vſq; ad c. 4.*
- CONSOLATIONES *diuinas circa filij ſui*
  - MISSIONEM *in Rages ad Gabelum, à cap. 4. vſque ad x. cap.*
  - REVERSIONEM, *& quæ ſibi deincèps contigerint, dict. cap. 10. 11. & 12.*
  - ET *futurum reip. ſtatum, cap. 13. & 14.*

HISTORIAE HVIVS SVMMA.

CVM prædicta partitionis ratio propter nimiam breuitatem, nonnihil ſit obſcura, lubuit totius hiſtoriæ huius ſummam ex D. Athanaſio huc aſſcribere. Iſti, inquit, Tobiæ ſtudium erat ſepeliendi mortuos ex Iudæis. Huius gratia delatus ad regem Achirelē, fuga ſibi conſuluit. Regreſſus è fuga, cùm mortuos aliquot ſepeliſſet, extra ſepta obdormiuit, & cùm pro more ſuo apertos haberet inter dormiendum oculos, albuginem illis contraxit, & ab eo tempore viſum amiſit.

ERAT autem in Ecbatanis filia Raguelis cognati ipſius, nomine Sara. Hanc dæmō Aſmodæus non permittebat vt nuptijs potiretur. Occiderat enim iam ſeptem adoleſcentes, qui illam ſponſam acceperant. Propter hanc cauſam cùm vehementèr contriſtata, precibus ſe dediſſet, miſit illi Deus auxiliatorem Raphaëlem archangelū. Tobiàs igitur cùm filio ſuo Tobiæ mandâſſet, nè ſibi aliundè vxorem, quàm è tribu & cognatione ſua ſumeret, decē illi talentorum chirographum dedit, præcepitque vt abiret, & peteret ea.

FILIVS autem cùm nec viam nôſſet, nec hominem ad quem erat proficiſcendū, egreſſus eſt, vt viæ ſibi ducem quæreret, & Dei prouidentia incidit in Raphaelem, qui hominis inſtàr foris ſtabat, precioque illum conduxit, eô quòd ſe viæ huius gnarum diceret. Comitatus itaq; illum eſt angelus in ſpecie hominis, qui Azarias diceretur. Cùm autem ad Tigridis vſque fluenta perueniſſent, volebat Tobias in illa lauandi gratia deſcēdere, & mox piſcis quidam grandis inſultum in illum faciebat. Angelus verò iuſſit illi, vt piſcem hunc appræhenderet, & in fruſta ſecaret, eq; illo epar, cor, & bilem deſumeret & ſeruaret.

ROGANTE poſteà puero, in quē illa vſum profutura iudicaret, reſpondit: Epar & cor incenſa, dæmonia fugant, bilis verò oculorum albuginem repurgat. Huius itaque cōſilio & cooperatione, Tobias iſto ſuffitu dæmoniū fugauit, & in ſuperiore Aegypti parte, per angelum ligauit, atque ità Saram filiam Raguelis in vxorem accepit. Cùm autē apud vxorem hæreret, Azariam tanquàm hominem in Mediam miſit, & cùm per illum decem talēta recepiſſet, ad patrem vnà cum illo & vxore ſua reuerſus eſt.

REVERSVS verò, oculos patris felle piſcis oblinijt: quo facto, deciderūt ab illis ſquamę, & mox viſum recepit ſenex. Is cùm cæcus fieret, annorum erat 58. cùm verò viſum reciperet, 66. Tum demùm angelus ſeipſum manifeſtauit, quòd non homo eſſet, ſed angelus à Deo miſſus, vt ipſis & Saræ opem adferret. Vbi verò ſenex factus fuiſſet Tobias, filio ſuo mandauit, vt in Mediam abiret, propterea quòd futurum eſſet, vt Niniue ſecundùm verbum Ionę prophetæ, ſubuerteretur.

ET viribus deſtitutus, mortuus eſt annorum 158. filius verò eius in Mediā migrauit, vbi tandèm ſepultis ſocero & ſocru, & de Niniuæ ſubuerſione percepta ſama, mortuus eſt annorum 107. Hactenùs Athanaſius.

QVAE EX HAC HISTORIA SINT PERDISCENDA.

EA ſummatìm perſtringit Ambroſius in lib. de Tobia, cap. 24. in hæc verba, Tobias tibi dicit: Luxuria mater eſt famis, in quo continentiam docet. Dicit etiàm, Mercedem omni homini, qui penès te operatus fuerit, redde eadem die, & non maneat apud te merces hominis. Dicit tibi, Noli vinum bibere in ebrietate: Dicit tibi, De pane tuo communica eſuriētibus. Vide quid te fœnerare cupiat. Et de veſtimentis tuis nudos tege. Ex omnibus quæ abundauerint tibi, fac eleemoſynam. Omni tempore benedic Dominū. In his itaq; fœnus æternum eſt, & vſura perpetua.

IVDITH LIBER, BIBLIAE XVIII. PARTIS SECVNDAE XV.

De liberatione Iſrael à perſecutione Holofernis.

TITVLI SIGNIFICATIO.

HOC NOMINE vocatur iſte liber ob eam cauſam, quòd hiſtoriam de Iudith continet, quomodò per illam Deus filios & populum Iſrael, ab Holopherne impugnatos & obſeſſos, ſaluauerit, Holophernem verò percuſſerit. Athanaſ.

DE AVTHORE.

PHILO teſtatur, Ioachim filium Ioſuæ ſacerdotis magni, geſta Iudith ſcripſiſſe, & anniuerſariam liberationis memoriam quotannis agendam inſtituiſſe tradit, ſub rege Priſco Artaxerxe Aſſuero: qui à lxx. Nabuchodonoſor appellatur, qui & regni ſui anno xiij. audiens Holophernem principem militiæ ſuæ à Iudæis occiſum, publico edicto vetuit templum erigi: Quod filius eius, nomine Darius Longimanus, anno regni ſui primo iterùm relaxauit, regnauitque annos xxxvij. Cui ſucceſſit Darius Nothus, regnans annos xix. Ioann. Driedo De eccleſiaſt. ſcriptur. lib. 1. cap. 3. part. 2.

DE HISTORIAE HVIVS TEMPORE, FIDE ET authoritate.

QVAE in hoc continentur libro, geſta fuerunt tempore Cambyſis filij Cyri, poſt liberationem à captiuitate Babylonica anno Zorobabelis 37. mundi verò 3463. Gloſſ. Tu copioſiùs de his omnibus conſule Carbaialum de reſtituta Theologia cap. 15. per tot. & Ioan. Driedonem in citato priùs loco. Quæ non incommodè ad verbum huc aſcribi poterant omnia, niſi nobis verendum fuiſſet, nè ſi perſequi ſingula conaremur, in molē hoc opus creſceret penè infinitam.

AN AVTHENTICVS HIC SIT LIBER.

ETSI Hieron. in prologo galeato Hebræorum canonem ſecutus, hunc librū inter Apocrypha collocauerit, & hic in prologo Iudith verbis affirmet diſertis, authoritatem eius, ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt, minùs idoneam iudicari: fatetur tamen is idem, Synodum Nicenam eundem hunc librum in numero ſanctarū ſcripturarum legitimè computaſſe. Et Auguſtinus huius hiſtoriæ diſcurſum exponit penè totum, ad populum in ſermone 228. & 229. de tempore.

OBIECTIONES IVDAEORVM CONTRA LIBRVM Iudith.

SIMILI calumnia Iudith librum ſugillant, qua Tobiam. Quomodò, aiūt, cùm Iudith hiſtoria poſt Babylonicam captiuitatem acciderit: quo tempore, quòd totius Aſiatici imperij ſumma eſſet apud Perſas, neq; apud Medos, neq; apud Babylonios, vlla erat regni poteſtas, aut Arphaxat regnare potuit in Media, aut Ecbatanas in robur fortitudinis ſuæ ædificare, aut Nabuchodonoſor rex Aſſyriorum, qui Holophernem cum exercitu miſerit, eidem præualere?

RESPONSIO MICHAELIS MEDINAE.

VERùM hunc nodum non minori opera Chriſtiani ſcriptores, quàm præcedentē diſſoluūt. Neq; enim, vt iſti putant, de Nabuchodonoſore illo primo aut ſecundo, qui ambo Perſicum præceſſerunt imperium, ſed de Artaxerxe ſiue Aſſuero Priſco Cyri filio, qui poſt patrem, cùm duodecim annis Nabuchodonoſoris cognomento regnâſſet in Niniue, tyranno illo Arphaxat, qui poſt Cyri apud Scythas internecionem, Ecbatanarum vrbe refecta, Medorum regnum occupare moliebatur, excluſo, paternam recuperauit monarchiā: vndè exaltatum cor eius fuiſſe deſcribitur, & ad vniuerſas gentes, quò in illius imperium, quod iure paterno acquiſiuiſſe videbatur, concederent, legatos miſiſſe.

FVIT verò hic Artaxerxes, vel gētis cōſuetudine, apud quā, vt anteà docuim', πολυωνυμία in pro-

in proceribus, precipuè verò regibus, familiaris erat, vel vt multis natiõibus & regnis, ipſis nominibus, quibus anteà ſuos reges appellare ſolebãt, placidus haberetur, τετράωνμος. nam præter nomẽ Cambyſis, quo nomine apud hiſtoricos græcos eſt celebris, Artaxerxes Perſico nomine, & Aſſuerus Medico, & demùm Nabuchodonoſor Aſſyrico aut Babylonico fuit appellatus.

Qvod nè Iudæi Chriſtianorum cõmentum exiſtiment, ſanctarum ſcripturarum teſtimonio probabimus. Eccè ego, inquit apud Hieremiam Dominus, aſſumam Nabuchodonoſor regem Babylonis ſeruum meum, & ponam thronum eius ſuper lapides iſtos, quos abſcondi, & ſtatuet ſolium ſuum ſuper eos, veniensque percutiet terram Aegypti: quos in mortem, in mortem: quos in captiuitatem, in captiuitatem: quos in gladium, in gladium. Loquitur verò de lapidibus, quos ſancto prophetæ ſub muro latericio in porta domus Pharaonis in Taphnis abſcondere iuſſerat. Hier.43.

Et rvrsvs verbum quod locutus eſt Dominus ad Hieremiã prophetam, ſuper eo, quòd venturus eſſet Nabuchodonoſor rex Babylonis, & percuſſurus terrã Aegypti &c. Hier.46. Conſtat autem, Aegyptum vſque ad hunc Cambyſem Cyri filium, aut ſucceſſorem, qui ſuperſtitionis tædio in eandem exercitum conuertit, nunquàm fuiſſe ſubuerſam. Quanquàm anteà idem Nabuchodonoſor, qui Hieroſolymam ſuccendit, ad fluuium Euphratem ſuperato Nechao Aegypti Pharaone, eiuſdem tentàrit imperium. Hic ſolus eſt, qui (vt hiſtoriæ docent) non modò Aegyptum domuit, ſed celeberrimum & toti orbi venerabile Iouis Ammonis templum, omnemque Aegypti ſuperſtitionem ſubuertit. Iuſtin. hiſt. libr. 1.

Ex his apertè colligitur, quarè Philo in breuiario temporum, Iudith hiſtoriam ſub Cambyſe cõtigiſſe commemoret, quòd idem nimirùm Cambyſes cum Nabuchodonoſore iſto Niniuita, Aſſuero, aut Artaxerxe fuerit, qui propter occiſum à Iudæis Holophernem & Samaritarum prauas ſuggeſtiones, templũ, quod Cyrus indulſerat, ædificari prohibuit. Medina de rectà in Deum fide, lib. 6. cap. 15.

ARGVMENTVM.

Continet hiſtoria iſta fortiſſimum matronæ conſtantiſſimæ factum, quo illa populũ Iſrael ab impij Holophernis crudeliſſimi tyranni perſecutionibus miraculosè liberauit. In cuius laudem Origenes Iudicum cap. 7. homil. 9. ità prorumpit: quid ego illam magnificam, inquit, & omnium fœminarum nobiliſſimam memorem Iudith? quæ iam perditis penè rebus, non dubitauit ſola ſuccurrere, ſeque ſuumq; caput immaniſſimi Holophernis neci ſola ſubijcere: & proceſſit ad bellũ non in armis, neq; in equis bellicis, aut in ſubſidijs militaribus freta, ſed virtute animi & confidentia fidei, cõſilio ſimul & audacia hoſtem peremit: & quam viri perdiderant, fœmina reddidit libertatem patriæ. Orig.

PARTITIO. TAB. 100.

DESCRIBITVR *hoc libro perſecutionis ab Holopherne Iſraelitis illatæ*
- Occasio, *à princip. vſque ad cap. v.*
- Ipsa *perſecutio, à cap. v. vſque ad cap. viij.*
- Liberatio, *à cap. viij. vſque in finem.*

SVMMA HISTORIAE IVDITH, EX Synopſi Athanaſij.

Nabvchodonosor Aſſyriorum rex cùm bellum gereret aduerſùs Arphaxad Regem Medorum, paſſim ab omnibus gentibus, ad Aegyptum vſque auxilia petierat. Cùm verò nemo auxilium miſiſſet, ſed omnes contradixiſſent, poſteaquàm victoriam eſſet conſecutus, & Arphaxad bello ſuperâſſet, bellum intulit illis, qui nihil auxilij miſerant, miſitque Holophernem aduersùs eos magno exercitu. Hic alias quidem gentes omnes bello cepit, & idola ipſorum confregit: Iſraelitæ verò ſeſe communiebant, nec obediebãt Holopherni, neque minis illius perturbabantur.

Scripsit autem ſacerdos Ioiachim ciuibus Bethuliæ, vt viã Holopherni obſtruerent. Per ipſorũ enim territoriũ ducturus erat exercitũ. Illi, quod iuſſi erãt, viã Holopherni obſtru-

xerunt

xerunt. Holophernes igitur aciem belli aduerſus eos direxit. Achior verò princeps Ammonitarum, conſilium dederat Holopherni, nè genti Hebræorum bellum inferret, proptereà quòd à Deo protegerentur. Ille indignatus, miſit eum ad Bethulianos, interitū illi comminatus, ſi quandò Hebræos vinceret. Achior itaque in Bethulia refocillabatur, Holophernes verò ciuitatem obſidebat, & iam aquas illius occupauerat.

Hic Iudith, cùm ſiti iam periclitaretur populus, & principes ciuitatē tradituri eſſent, depoſitis viduitatis veſtibus, (maritum enim mortuum lugebat, & continuò ieiunabat) ſeipſam inſtàr ſponſæ ornauit, & multis adhortata primores ciuitatis, nè ciuitatem, ſicuti iam ſtatuerant, poſt quinque dies traderent, ad Holophernem egreſſa eſt, & tertia poſt exitum die, ſua illum ſapientia decepit, & clàm ignorantibus hoc illius militibus, capite truncauit.

Quo facto, fugerunt Aſſyrij, Iſraelitæ verò vndequaquè concurrentes, in fugam datos trucidàrunt, atque ità liberati, hoſtiumq́ue ſpolijs direptis, Iudith victrici, quæcunq; Holophernis fuerant, tradiderunt. Ipſa verò Iudith Hieroſolymam profecta, omnia obtulit Domino, indeq́ue domum reuerſa, pietatis exercitium retinuit, & ad mortem vſque in viduitate perdurauit. Nemo enim illi nuptias perſuadere potuit. Mortua eſt autē poſtquàm in viduitate honeſtè vixiſſet, ætatis anno 105. Athanaſ.

HESTER, LIBER BIBLIAE XIX, PRRTIS SECVNDAE XVI.

De cruce Eccleſiæ, & miranda eius liberatione.

ET NOMINIS ET TEMPORIS REDDITA RATIO.

Sic vocatvr hic liber, proptereà quòd hiſtoriam de Heſter complectitur. Athanaſ. in ſynopſi. Quæ hiſtoria Suſæ in Perſia accidit, poſt reditum ex Babylonia tēpore Aſſueri. Nam poſt Darium Nothum Magnus ſucceſſit Artaxerxes, Aſſuerus, Darius Mnemon, Darij & Pharaſtidis filius, ſub quo hiſtoria Heſter fuerat completa. Et ità Eſther poſterior eſt Iudith annis 74. & vltrà. Neque his obſtat ætas Mardochæi: nam iuxta Philonis ſententiam ipſe vixit annis 198. Quis autem ille fuerit Aſſuerus, ſub quo hæc geſta fuēre, cupidū eius rei lectorem iterùm remittimus ad Ioan. Driedon. De eccleſiaſt. ſcriptur. lib. 1. cap. 3. Communitèr Aſſuerus cenſetur eſſe Artaxerxes Cyri ſucceſſor in Perſia.

AVTHOR.

Anceps eſt inter doctores etiàm catholicos de authore hiſtoriæ huius opinio. Sunt enim qui ab Eſdra deſcriptam eſſe putent, inter quos eſt Iſidor. lib. 6. Etymologiar. Euſebius alium poſteriorem quendam ipſam edidiſſe docet, exiſtimans hiſtoriam illam poſt mortē Eſdræ contigiſſe. Alij eum huius libri authorem fuiſſe exiſtimant, qui fuerit Iudith, Ioachim ſcilicet ſummum Iudæorum pontificem. Ioann. Driedo de ſcriptur. eccleſiaſt. dict. lib. 1. cap. 3. part. 2.

ARGVMENTVM.

Nvda hìc & ſimplex narratur hiſtoria, quomodò ſcilicet per nobiliſſimam hanc fœminam Deus vniuerſam Iudæorum gentem iamiàm perituram ſeruauerit, & Aman, qui excidium illius inſidioſè machinabatur, percuſſerit. Athanaſ. in ſynopſi.

PARTITIO. TAB. 101.

AGITVR *hoc libro de ipſius Eſther* { Exaltatione, *cap. 1. & 2.* / Liberatione, *ab indè vſque in finem.* }

SVM-

SVMMA EX SYNOPSI D. ATHANASII.

ARTAXERXES rex, abiecta vxore ſua, aliam in regno ſuo, quæ omnium eſſet honeſtiſſima & formoſiſſima, quam in vxorem acciperet, quæſiuit. Et inuēta eſt Heſter natione Iudæa. Illi cognatus erat nomine Mardochæus, & ipſe in captiuitate, quę ſub Sedechia erat, in eodem cum illa loco conſtitutus.

REX autem quendam ex aula ſua, nomine Aman, in ſublime euexerat, iuſſeratq; illū ab omnibus adorari. Hic cùm à Mardochæo, propter Deum, quem ille colebat, non adoraretur, indignè tulit: & cùm cognouiſſet quòd Iudæus eſſet, Regi Artaxerxi perſuaſit, vt edicto iuberet, vniuerſos in regno ſuo Iudæos vno die menſis duodecimi penitùs ac funditùs perdi.

HOC comperto, Mardochæus luctum induit & ieiunauit, atque ante Heſter prouolutus, vt ipſa opem ferret, precatus eſt. Heſter itaque, præmiſſis ieiunio & precationibus ad Deum, regali ſe mundo ornauit, & inuocata etiā (erat autem illicitū inuocatis accedere regem) extra temporis opportunitatem, ad regem ingreſſa eſt, ſperās precationem opportunitatis loco futuram.

CVM inſolentiam facti admiratus eſſet rex, illa in terram præ metu proſtrata eſt. At regis commotionem DEVS in ſuauem affectum & manſuetudinem immutauit, ità vt è ſolio ſurgens, coniugem proſtratam erigeret, & metū ponere hortaretur, immò optionem daret petendi quicquid vellet. Illa, vt rex cum Aman ad conuiuium ſuum venire dignaretur, non ſemel, ſed ſecundò quoquè petijt.

AMAN præ gaudio effuſus ac geſtiens, quòd dignus haberetur à regina vocari ad conuiuium, adhuc ampliùs aduersùs Mardochæum erigebatur, curabatque lignum ſublime collocari, volens in eo ſequenti die ſuſpendere Mardochæum.

REX verò bona quadam prudentia motus, noctem illam duxit inſomnem: & cùm dormire nequiret, iuſſit ſibi commentarios actorum ſuorum legi: cumque legerentur, ventū eſt ad eum locum, in quo conſcriptum erat beneficium, Regi à Mardochæo factum. Duos enim Eunuchos regi inſidiantes prodiderat, & conuicerat coram rege. Hic rex approbans Mardochæi erga ſe animum, quærebat, quonam digno illum honore, pro hoc beneficio afficeret.

CVM autem manè ad eum ingrederetur Aman, quærit ab illo rex, quonam & quali honore dignus ſit is, qui Regem beneficio afficeret. Ad hoc Aman, cùm arbitraretur ſe eum eſſe, de quo rex quærebat, dignum eſſe dixit, qui alter rex vocetur. Rex igitur Mardochæū iſto honore celebrari, & Aman ante illius faciem præcedere iuſſit. Heſter verò opportunitatem nacta, pro Iudæis orauit.

AMAN cùm regem mœrore affectum, & ira commotum propter indignum contra Iudæos facinus vidiſſet: illo abſente, Reginæ ſupplicauit, ad genua illius procumbēs, & adblandiens. Rex cùm regreſſus videret Aman genua reginæ contingere, ſuſpicatus quòd id turpitudinis gratia faceret, iuſſit eum in ligno, quod Mardochæo parauerat, ſuſpendi, & edicto ſtatuit, vt Iudæi omnes ſecuritate fruerentur, hoſtes verò eorum ab ipſis interimerentur.

NVMERVS autem eorum qui occiſi ſunt, fuit 65000. factiq; ſunt illis feſti dies quartuſdecimus & quintuſdecimus mēſis duodecimi, qui vocatur Ader. Dicitur autē illa dies ipſorum lingua Phrure. Quapropter & Iudæi in illa Aman incendunt, & feſtum diem agunt ſalutis ipſorum memorialem. Athanaſius.

IOB LIBER, BIBLIAE XX, PARTIS SECVNDAE XVII, DE AFflictionibus & conſolationibus iuſtorum.

TITVLVS.

Iob inſcriptus eſt hic liber, quoniam hiſtoriam illius complectitur, quid perpeſſus ſit, tentatus à diabolo, & quomodò vicerit, ac piè illatas plagas tolerauerit, rursùs omnia duplicata receperit, illuſtriorq́; quàm fuerat anteà, ſactus, iterùm x. liberos adeptus ſit: vixit enim poſt plagas acceptas annos adhuc clxx. Athanaſius in ſynopſi. Eius hiſtoria olìm legebatur in cõuentu Eccleſiæ in diebus ſanctis, in diebus ieiunij, in diebus abſtinẽtiæ &c. Origen. non longè à principio in Iob.

QVIS FVERIT ILLE IOB, CVIVS RES GESTAE hoc libro deſcriptæ ſunt.

Origenes vulgarem editionem ac opinionem ſecutus, ſic ait, de Iob loquens: In regione Auſitide morabatur, illic natus, ex ipſis fuit, & inter eos vixit. Auſitæ gen' ſunt Eſau, poſteritas Edom. Nam Auſitæ & Minæi, & Euchæi, & Themanitæ & cæteræ omnes tribus, erant ex cognatione atque proſapia Eſau filij Iſaac, qui & Edom cognominatus eſt. Et tunc vniuerſæ tribus, Idumæi vocitatæ ſunt, ex nomine Eſau ità nuncupatę. Nũc verò omnes vno nomine Arabi appellãtur, non ſolùm Idumæi, ſed & Ammonitæ & Moabitę. Origen. in lib. Iob poſt principium.

Arabi habet exemplar.

Hvic ſententiæ vulgò ſuffragantur ferè omnes: & quidam ex gentilibus Ariſtæus, in Iudaica hiſtoria refert, Iob etiàm filium fuiſſe Eſau, habitâſſeque in Idumæa & Arabię finibus, iuſtitia & diuitijs præcipuum, tentatumq́ue diuinitùs magnis calamitatibus. Hinc Auguſtinus lib. de ciuitate Dei 18. cap. 47. huius Iob, quem virum vocat ſanctum & mirabilem, honeſtiſſimam facit mentionem: Qui nec indigena, inquit, nec proſelytus, id eſt, aduena populi Iſrael fuit: ſed ex gente Idumæa genus ducens, ibì ortus, ibidem mortuus eſt: Qui diuino ſic laudatur eloquio, vt quòd ad iuſtitiam pietatemq́ue attinet, nullus ei hominum ſuorum temporum coæquetur.

Sed Hebræi quos imitatur Hieron. in libro de quęſtionibus Hebraicis, dicunt Iob nõ (vt volunt aliqui) de genere Eſau, qui eſt de Abraham, ſed de Huz, qui eſt de Nachor fratre Abrahę, deſcendiſſe, quemadmodùm docet hiſtoria Geneſis 22. Quòd Nachor frater Abrahæ ex Melcha vxore genuit Huz primogenitum, à quo Hebræi dicunt fuiſſe eum, qui dicitur in libro Iob: Vir erat in terra Huz nomine Iob, &c. Ibid.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE.

TABVLA 102.

HISTORIA Iob
- SCRIPTA *primùm eſt Syriacè in Arabia, vbi & Iob habitabat, Licèt minùs perfectè, vt placet Origeni.*
- DEINDE *tranſlata eſt ex*
  - SYRO
  - HEBRAEO
  - GRAECO & HEBRAEO
  - *In*
    - *Hebræum*
    - *Græcum*
    - *Latinum*
    - *Per*
      - *Moiſen,*
      - *Septuaginta interpretes, teſte Origene,*
      - *Hieronymum, vt ipſe teſtatur.*
- DIGESTA *verò aut per*
  - MOISEN,
  - PROPHETAM *aliquem,*
  - IPSVM IOB.
  - *Vide Gregorium in præfatione ad lib. Iob. Orig. in prolog. ad eundẽ. & Ioan. Driedon. lib. 1. de eccleſiaſ. ſcriptur. c. 3.*

QVO TEMPORE GESTA SIT HAEC historia.

QVIBVS autem ſeculis geſta ſint ea, quæ ſcribuntur in libro Iob, non oportet curioſiùs inquirere, niſi quatenùs ad intellectum eiuſdem hiſtoriæ & ſcripturarum conducat. Ioann. Driedo de ſcriptur. Eccleſiaſt. lib. 1. cap. 3. Etſi verò ſcriptura in Geneſi, enarrans geſta longè ante Moiſis tempora, eiuſdem Iob meminerit, non tamen indè ſequitur, quòd is longè ante Moiſis tempora extiterit. Sed iuxta opinionem Origenis, temporibus Patriarcharum & Moiſis vixiſſe perhibetur. Origen. in Ezechiel. Homil. 4. Erat enim quintus ab Abraham ex poſteris Eſau, vt habet Athanaſius in ſynopſi.

AD QVAM PARTEM BIBLIORVM HIC liber referri debeat.

TABVLA 103.

HIC LIBER, *ſi ſpectes*
- VERBORVM *contextum,*
- VIM *argumentorum,*
- RERVM *geſtarum ſeriem,*

Refertur ad
- *Pſalmos,*
- *Dialecticam ſacræ ſcripturæ tractationem, habetque Dialogi ſeu familiaris colloquij ſpeciem,*
- *Hiſtoriam.*

ARGVMENTVM.

LIBER Iob, patientiam & reliquas virtutes ipſius cōmẽdat: diſputationem quoquè Iob cum amicis habitam, continet: qui licèt ad conſolandum veniſſent, iniurioſi tamen & cõtumelioſi in Iob fuerunt. Nam auditẽtes quòd Iob in grauiſſima afflictione cõſtitutus malediceret diei natiuitatis ſuæ, ſe quoquè innocentem à Deo tam acerbè affligi aſſereret, ipſum arguunt impatientiæ, arrogantiæ, blaſphemiæ, multorumque aliorum criminum: propter quæ contendunt ipſum meritò à Deo afflictum, cùm Deus (vt impiè volebant) hìc tantùm malos flagellet: ideoque vt Iob ſe ob ſua peccata à Deo affligi agnoſcat, & ab illis reſipiſcens, ad Deum ſe cõuertat, iuſtitiæ quoquè diuinæ humilitèr ſe ſubijciat, multis rationibus exhortantur: Dei potentiam, ſapientiam, iuſtitiam & bonitatem aſſiduè ad hæc commendantes: item quòd Deus in præſenti vita tantùm malis mala, & bonis bona diſpenſet. Quamobrem Iob reſipiſcẽti liberationẽ à flagellis & bona quæq; promittunt.

AT Iob conſtantèr ſuam tuetur iuſtitiam, & in præſenti vita vniuerſa æquè euenire iuſto & impio, ſed veram iuſtorum retributionem poſt hanc vitam eſſe expectandam aſſerit, nempe futuram reſurrectionem: quam quidem, teſte Hieronymo ad Paulinũ, ſic prophetat, vt nullus de ea vel manifeſtiùs, vel cautiùs ſcripſerit. Tum demùm ipſius Iob à Deo correptionem & reſtitutam felicitatem, amicos quoquè per ipſius orationem DEO reconciliatos hic liber explicat.

EX BEDA.

SANCTVS Iob vir ſummæ patientiæ & virtutis, Deique teſtimonio approbatus, multa de Chriſto Domino prophetauit: cuius etiàm ipſe perſonam figuraliter geſſit: quod & ipſo nomine declaratum eſt. Nam Latinè Iob, dolens interpretatur. Multa etiàm de Eccleſiæ myſterijs, peccatorum quoquè felicitate præſenti, necnon & diaboli virtute atque potentia obſcurè locutus eſt. Iſti autem tres amici Iob, eos figurant qui intùs ſunt, & Chriſtianitatis nomine pallian tur: de quibus vel maximè ſunt hæretici. Beda in princip. comment. in Iob.

NOTATIO QVAEDAM EX B. GREGORIO.

QVAEDAM verba reſponſionum Iob imperitis lectoribus aſpera reſonant: quia ſanctorum dicta piè intelligere, ſicut dicuntur, ignorant: & quia animum dolentis & iuſti in
ſemetipſis aſſumere neſciunt, ideò doloris verba benè interpretari non poſſunt. Si enim Iob 1. & 42.
beati Iob reſponſa redarguunt, falſam etiàm de eo Domini ſententiã fuiſſe teſtantur. qui duplicia recipere quæ amiſerat meruit, ex remuneratiõe edocuit, quia nequaquàm vitiũ, ſed virtus fuit omne quod dixit. Aſſertioni quoquè huic adiũgitur, quòd ipſe pro amicis delinquẽtibus intercedit. Ità Gregorius in prolog. moraliũ in Iob cap. 5. & 6. Vide & Auguſtinum concione 4. in pſalmum 103.

CONTINET *hic liber (capita in genere duo:*

- DESCRIPTIONEM *fortunæ Iob*
  - PROSPERAE, *cap. 1. vſq; ad verſ. Quadā autem die &c.*
  - ADVERSAE, *quo ad bona*
    - *Externa, à citato verſ. vſque in fin. d. cap. 1.*
    - *Corporis, cap. 2. per totum.*
- DISPVTATIONEM, *quæ ſumitur ex argumentis, partim*
  - PROBABILIBVS,
  - APPARENTIBVS,
  - QVAESTIONIBVS CAPTIOSIS,
  - NECESSARIJS.
  - *Et dicitur*
    - *Dialectica,*
    - *Sophiſtica,*
    - *Tentatiua,*
    - *Demõſtratiua.*
    - *Cuius generis hoc loco eſt, quæ fit inter*
      - *Ipſum Iob & tres eius amicos: Quæ diſputatio nouem continet reſponſiones Iob, & 8. replicationes amicorũ, ad 9. enim tacuerunt, à capit. 3. vſque ad cap. 23.*
      - *Heliu, Cui Iob nõ reſpondit, à capit. 32. vſque ad cap. 38.*
      - *Dominum & Iob varijs modis tentatũ, à cap 38. vſque ad cap. 42.*
      - *Dominum & amicos Iob, vbi ipſe Dominus definiuit eos recte non locutos, à cap. 24. vſq; in finē.*

Hinc licet expendere, cur hunc librum aliqui dicāt eſſe dialecticum.

TERTIA PARS VETERIS TESTAMENTI, DE LAVDIBVS DIVINIS, ſiue de antiqua Deum laudandi forma.

CONTINVATIO.

CVM vis omnis, non ſacræ tãtùm ſcripturę, ſed totius etiàm religionis catholicæ ſumma, in vero cõſiſtat veri Dei cultu, prima ſanè & ferè pręcipuam ſempèr piorum ſacrificiorũ, ſacrorumque rituum fuit in Eccleſia Dei cauſa, quibus ipſa religio in hũc vſq; diem proculdubiò propagata eſt, atque conſeruata. Eorum porrò ſacrificiorum, quibus ſancti Patres in veteri vtebantur teſtamento, duo fuerunt genera: Vnum, quo populi quotidiana expiabantur peccata: alterum, quod in actione gratiarum & in laude verſabatur diuina.

Sacrificia veteris legis.

POSTQVAM ergò veteris teſtamenti ſacrificia & ritus in his obſeruati, in libris Moiſis, in eo pręſertìm, qui ob id dicitur Leuiticus, primùm inſtituti, deindè verò hiſtoriarũ exemplis multifariè illuſtrati fuerint, & approbati, adpoſitè admodùm illis hîc nunc laudis ſubijciuntur ſacrificia. Iam & ſi non vna ſit Deum rectè laudandi forma, celeberrima tamen ferè ſempèr fuit ea, quę in ſacrorum Pſalmorum conſiſtit decantatione. Vndè aliqui partem hanc Bibliæ hymnidicam ſeu (vt illorum vtamur verbo) decantatiuam, alia ratione haud abſimili poeticam appellare conſueuerunt.

Sacrificia laudis.

DE SA-

TABVLA 105.

VT POEtica prophana rectè à quibuſdam diuiditur in	CARMINA, DRAMATA, ELEGIAS:	ITA cantus eccleſiaſtic' alius eſt	Lætitiæ, Amicitiæ, Luctûs atq; doloris.	Quibus correſpondet	Pſalmi, Cantica canticorum, Threni.	De quibus agitur ī lib.	Pſalmorũ, Cantici cāticorum, Hieremiæ prophetæ.

Hic nunc de Pſalmis tantùm: de reliquis ſuo agendum erit loco. Licèt enim hoc ipſum pſalmorum volumen, à quibuſdam inter propheticos referatur libros, nobis tamen rectiùs hic liber ſeorſim poni viſus eſt, eò quòd ſaluator noſter Pſalmos ipſe à reliquis ſacræ ſcripturæ partibus ſeiunxerit Lucæ 24.

PSALTERIVM DAVIDIS, SIVE LIBER PSALMORVM, LIBER Bibliæ vigeſimuſprimus.

RATIO INSCRIPTIONIS, EX COMMENTARIIS BEDAE.

INTITVLATVR autem hic liber apud omnes tam Hebræos, quàm Græcos atq; Latinos, totius reſpectu, liber hymnorum, Soliloquiorũ de Chriſto. Hymnus eſt propriè laus Dei metricè ſcripta. Conſtat enim, totũ pſalterium in Hebræo metricè cōpoſitum eſſe. Vndè propriè in Hebræo dicitur liber hymnorum. Apud nos verò & fortaſsè apud Græcos, nō ſeruat, impediente tranſlatione, metrum. Dicitur tamen apud nos rectè liber hymnorũ: quia licèt non teneat metrum, tenet tamen id quod eſt pręcipuum, ſcilicet, quod in omni parte, tam apud nos, quàm apud Hebræos, laude Dei eſt conſpicuum.

LIBER verò ſoliloquiorum de Chriſto, non ideò dicitur Pſalteriũ, quòd de ſolo Chriſto apud aliquos in omni parte ſua loquatur, cùm etiàm interdùm (vt ſuperiùs oſtendimus) de corpore, id eſt, de Eccleſia, loquatur: ſed quia præcipuè & maximè de eius diuinitate vel humanitate loquitur, ideò dicamus, quòd emphaticè ſic nominetur, ſicut in Euangelio, Iudæorum pater Abraham vocatur, non quia non ſit pater in fide multarum gentium credentium: ſed quia ipſi præcipuè in eius paternitate gloriabantur, cùm carnalis pater eorũ eſſet. Poteſt etiàm, ſi quis altiùs ſpeculetur, Pſalterium dici de ſolo Chriſto loqui: Quia vbi etiàm de corpore loquitur, ex magna coniunctione corporis & capitis, vt ſuprà diximus, de ipſo Chriſto per membra loquitur. Beda ibid. *Iohan. 8.*

DE VERBORVM SVB HAC INSCRIPTIONE CONtentorum ſignificatione.

PSALTERIVM D. Hieronymus ad Dardan. de diuerſis generibus muſicorum, vno verbo dixit laudatorium. Eſt enim organum ſiue inſtrumentum muſicum, ad hymnos diuinos præparatum. Baſil. Magnus in Pſal. 29. in principio. Hinc venit dictio Pſalmus. Hieron. in procemio Pſalmorum. Quem Baſilius in dict. loco ſic definiuit: Pſalmus, inquit, ſermo eſt muſicus, quandò concinnè apteque ſecundùm harmoniæ rationem, ad organum pulſatur. Atque ſic differt à cantico, quod eſt vox concinna, quæ cum harmonica modulatione redditur ſinè organi ſono & concentu.

DE EODEM, EX HILARIO.

IN hoc libro eo organo prophetatum eſt, Græcè Pſalterio, Hebraicè Nabla nuncupato, quod vnum omnium muſicorum organorum rectiſſimum eſt, nihil in ſe vel peruerſum continens vel obliquum. Neque quod ex inferioribus locis in ſonum concentûs muſici commouetur, ſed in formam Dominici corporis conſtitutum organum, ſinè vllo inflexu deflexúve, directum eſt organum ex ſupernis commotum & impulſum, & in cantionem ſupernæ & cæleſtis inſtitutionis animatum, non humili & terreno ſpiritu, vt cætera terræ organa, perſonum. Hilar. in prologo in pſalmorum explanationem.

DE VARIIS SACRARVM CANTIONVM ET ORganorum ſpeciebus atque differentijs, ex Euthymio in Præfatione in Pſalterium.

TABVLA 106.

PSALTES

DEVS eſt, *Qui canitur.*

PSALMVS

POEMA eſt *& carmen, quod de eo canimus, ſiue quod ſimul cum Pſalterij inſtrumento ſuaui voce profertur.*

PSALMODVS

POETA eſt, *qui hæc conficit carmina.*

PSALTODVS EST

CHORVS *canentium Pſalmos.*

DIAPSALMA

MVTATIONEM *ſententiæ aut cantûs ſignificat, aut pauſam ſeu interiectionem quandam pulſationis, vel fulgorem atque illuminationem diuini ſpiritûs, quæ tunc canentibus apparebat: ſcribebantur enim omnia hæc ab eis diligenter.*

ODE SEV CANTICVM

Moiſes author cātici, Dauid Pſalmi.

VOX *quædam eſt muſica cum harmonia, ſolo ore prolata. Quanquàm impropriè ipſum etiàm canticum ſæpenumerò Pſalmus dicatur. Eſt autem canticum Pſalmo antiquius. Moiſes quippe cantici author fuit, ſicut Dauid Pſalterij, quo anteà ad demulcendos tantùm greges vtebantur. Sed Dauid huiuſmodi inſtrumentum ſapientiùs coaptauit, & illius vſum ad Deum tranſtulit.*

HYMNVS

EST *diuinæ gloriæ extenſior atque amplior quædam laus.*

CONFESSIO

ETIAM *amplum quoddam teſtimoniū eſt & fides, quâ aut bona quæ recipimus fatemur, aut mala quæ commiſimus.*

ORATIO

PRECES *ſignificat, & votum promiſsionem, omniaque ad Deum pertinent.*

CANTICVM AVTEM PSALMI

TVNC eſt, *quandò muſice per organicum inſtrumentum priùs diſponitur, & deindè conſequitur vox ore emiſſa, quæ ſecundum occupat locum.*

PSALMVS VERO CANTICI

DICITVR *tunc, quandò eius quod nunc diximus, ſic contrarium.*

DIFFERENTIA PSALTERII A' CITHARA.

TABVLA 107.

DIFFERVNT *Pſalterium & citharam, quòd*
- PSALTERIVM *ex ſuperiore parte habet teſtudinem, illud ſcilicet concauum lignum, cui chordæ innitentes reſonant:*
- CITHARA *ex inferiore parte idipſum lignum cauum & ſonorum habet. Auguſtin. in Pſal. 32. & 42.*

DE PRINCIPIBVS CANTORVM, SIVE Choris præfectis.

CANTORVM quatuor erant principes, quatuor choris præfecti, ob totidē mundi climata, ad quæ Pſalmorum voces peruenturæ erant. Vnuſquiſque autem chorus ex duobus & ſeptuaginta cantoribus conſtabat, vt quidā retulerunt ſe apud Hebræos legiſſe, iuxta proportionem ac numerum linguarum, quæ in Babylonicæ turris ædificatione confuſæ, ſeu potiùs diuiſæ fuerunt. Euthymius in præfa. Pſal.

QVA DE CAVSA DAVID CHOROS Cantorum inſtituerit.

VT magnitudo ſonitus organorum & vocū populi cor, & delectatio terrori mixta, compungeret. In Præambulis, quæ habentur ante Enarrationes Remigij in pſalmos.

QVID HAEC OMNIA, IVXTA ANAGOGEN ET ſenſum moralem ſignificent, ex Euthymio.

PSALMVM tunc canimus, quandò corpus noſtrum, quaſi pſalterij inſtrumentum, intendimus, & per bona opera quodāmodò ipſum palpantes, bonas ac concinnas actiones perficimus, quanquàm ad altiores contemplationes nondùm aſſcenderimus.

ODEN verò aut canticum canere tunc dici poſſumus, quandò abſq; vllis operationibus, veritatis tantùm myſteria contemplamur, effecti iam in ea re admodùm exercitati: & canticum pſalmi, quandò præcedentibus bonis actionibus, in cōtemplationem deuenimus, iuxta quod dicitur: Concupiſti ſapientiam? ſerua mandata, & Dominus eam tibi miniſtrabit.

PSALMVM etiàm Cantici tunc verè canimus, quandò contemplatione, occulta quædam quæ ad mores pertinent, nobis reuelante, nos in eorum operationem procedimus. Hac ratione fortaſsis pſalmi primo loco, & deindè cantica collocata ſunt, cùm deceat vt per actiones ad contemplationem accedamus.

ET alij quidem cantorum, tuba, tympano, organo, cymbalis, lyra, aut cithara dulcè ac ſuauitèr canebant, Dauid verò regium pſalterij inſtrumentum tenebat. Tubæ, ſyringæ, ac fiſtulę inflantur, lyra & cithara intenduntur, cymbala & tympana pulſantur, & alia quęcunque ſonum potius habent, quàm vocem.

PSALTERIVM verò (quod etiàm alicubi cynnirā, & citharā, & lyram appellant) ad id genus inſtrumentorum pertinet, quæ intenduntur. Eſt tamen inſtrumentum hoc rectum, & supernè cauſas habet, vndè emittat voces: ea nimirùm ratione, vt addiſcamus & nos recti conſiſtere, ſupernaq; ac cęleſtia meditari: atq; vt hoc pacto efficiamur ſpirituale pſalterium, conſentiente intra nos in vnum anima & corpore, ipſoque ſancto ſpiritu, velud peritiſſimo quodam artifice, pulſante nos ac percutiente.

DECEM verò claui, in ipſius pſalterij brachio circunuoluti, intendebant chordas, easque remittebant ad ipſius modulantis arbitriū ac concentum. Et dextera quidem manus plectrū tenebat, ſiniſtra verò deſupèr contrectans & circunferens clauos, grauem aut acutam, ſeu etiàm mixtam vocem reddebat: decem pręterea chordas vocibus ſibi inuicem contrarijs habebat. Ex quo docemur, oportere nos, ex decem ſibi mutuò aduerſantibus chordis, ex quinq; nimirùm animę potentijs, & ex quinq; corporis ſenſibus, harmoniacū & concinnum cantum in hac vita Deo pręludere. Euthymius in d. pręfatione in lib. Pſalmorum.

ADHVC DE MYSTICA SIVE SPIRITVALI ISTORVM interpretatione, ex Baſilio Magno in Pſalmum 29.

DIVO Baſilio teſte, pſalteriū figuratè eſt corporis noſtri ſtructura. Pſalmus verò ipſę actiones ſunt corporis, quas veluti debitas exoluimus in gloriam Dei, cùm ſic decorè ad pręſcriptum verbi Dei noſipſos componimus, vt nihil conficiamus, quod in ipſo corporis motu appareat inconcinnum. Canticum eſt, quodcunque contemplatione ſimplici theologicaque comprehenditur.

AD IDEM AVGVSTINVS.

AVGVSTINVS verò in Pſalmo 42. apertiùs hoc myſteriũ explicat, in hæc verba: Sed quia pſalterium iſtud Organum dicitur, quod de ſuperiore parte habet teſtudinem: illud ſcilicet tympanum & concauum lignum, cui chordæ innitentes reſonant: Cithara verò id ipſum lignum cauum & ſonorum ex inferiore parte habet: diſcernẽda ſunt opera noſtra, quandò in pſalterio ſint, quandò in cithara, vtraque tamen placita Deo, & ſuauia eius auditui.

QVANDÒ ergò ex pręceptis Dei aliquid agimus, iuſſis eius obtemperantes, & obaudientes, ad implenda pręcepta eius, vbì facimus & non patimur, pſalterium eſt. Faciunt enim ità & angeli, nec tamen aliquid patiuntur. Cùm autem aliquid patimur tribulationum, tentationum, ſcandalorum in hac terra: quia non patimur, niſi ex inferiore parte, id eſt, ex eo quòd mortales ſumus, ex eo quòd primæ noſtræ cauſæ quiddam tribulationum debemus: & quia patimur multa ab eis, qui non ſunt deſupèr, cithara eſt. Venit enim ſonus ſuauis ex inferiore parte: patimur & pſallinus, vel potiùs cantamus & citharizamus. Auguſtin. ibidèm. Hinc Germani zitarn dicunt pro flere.

DE LIBRI HVIVS, QVEM DICIMVS PSALTERIVM, authore: ex Euthymij Præfatiòne in Pſalmos.

AIVNT quidam, pſalmos non ſolius eſſe Dauid, ſed quoſdam Idithum, alios filiorum Core, alios item Aſaph, Ethan & Eman Iſraelitæ, vnũ Moiſis, & alios Salomonis. Quod manifeſtum eſſe aſſerunt ex inſcriptionibus, eoſque poſt captiuitatem dicunt ab Eſdra fuiſſe in vnum collectos. Multi etiàm Pſalmi pro inſcriptione habent tantùm Alleluia, & alij inſcriptionem ſinè authore, alij etiàm omni prorsùs carent inſcriptione. Quam ob
Act. 1. cauſam totum hoc opus, non pſalmos Dauid, ſed indefinitè, librum Pſalmorum appellari aiunt, vt in Actibus Apoſtolorum legimus, atque indicari, quòd totus Pſalmorum liber, ſoli Dauid aſſcribendus non ſit. Nam quòd pſalterium appellamus hanc pſalmorum collectionem, impropriè id dicimus: Quia pſalterium propriè Organi quoddam genus eſt, quod apud Hebræos dicitur Nabla, à pſallendo ſic dictum, quemadmodùm oratoriũ ab orando. Sed huiuſmodi appellatio, ad pſalmorum librum poſtmodùm tranſlata eſt. Qui tamen vel ea etiàm ratione denominationem hanc ſortitus eſt, quia Pſalmos continet.

ALII verò, quibus ego conſentio, aſſerunt Pſalmos omnes, à Dauide fuiſſe compoſitos.
Principes Cantorũ Cæterùm inſcriptiones Idithum, filiorum Core, Aſaph, Eman & Ethan, hoc tãtùm volunt ſignificare, quòd his viris, quos B. Dauid elegerat ex tribu Leui in duces ac principes Chororũ, quoſque inſtituerat, vt varijs organis Deum laudarent, & quorum organorum genera aperte poſtremus omnium Pſalmus connumerat: quòd his, inquam, viris vnuſquiſque Pſalmorum, iuxta nominum inſcriptionem, priuatìm ad pſallẽdum ſit traditus, cùm alij Pſalmi ab vniuerſis cantoribus, atque in commune canerentur. Illi igitur Pſalmi, qui priuatìm ab aliquo eorum decantati ſunt, cantoris ſui inſcriptionẽ retulerunt.

DE

DE EODEM, EX LVDOVICO VIVE.

TABVLA 108.

HAC DE re Ioan. Ludouicus Viues in lib. D. Auguſt. De Ciuitat. Dei 17. cap. 14. ex ſentẽtia Iacobi Peres varias recitat fuiſſe opiniones:

- NAM Hebræos
  - ANTE *Origenem hanc quæſtionem inter ſe non habuiſſe ambiguam, ſed itâ & crediſſe cũctos, & literis prodidiſſe, omnes Pſalmos Dauidis eſſe authorem.*
  - POSTEA *verò quàm Origenes cœpit oſtendere, quæcunque in Prophetis continentur, ad Chriſtum iam natum pertinere, multùm iritauit Iudæos ad veteribus contrarias opiniones. Quorum dixerunt aliqui, ipſum Dauid feciſſe Pſalmos*
    - *Omnes, quemadmodum ſuperiores Iudæi docuerant.*
    - *Nouem duntaxàt.*
    - *Omnes, q ipſius nomine præſcribuntur.*
    - *Cæteros*
      - *Qui habẽt titulos ꝑfixos, ſpiritu prophetico cõſcriptos à ſanctis viris,*
        - *Filijs Coræ,*
        - *Aſaph,*
        - *Ethan,*
        - *Idithum.*
      - *Qui non habẽt, eos ab alijs viris ſanctis cõſcriptos eſſe, qui tamen ignorentur.*
- ISTIS *opinationibus poſteriorum ſuã adiecit Rabbi quidam Salomõ Gallus, homo inſigni impudentia, isque decem Pſalmiſtas eſt commentus, videlicet*
  - *Melchiſedech,*
  - *Abraham,*
  - *Moiſen,*
  - *Filios Core,*
  - *Dauid,*
  - *Salomonem,*
  - *Aſaph,*
  - *Idithum,*
  - *Ethan,*
  - *Eman.*
- PORRÒ
  - *Origenes,*
  - *Ambroſius,*
  - *Hilarius,*
  - *Auguſtinus,*
  - *Caſsiodorus*
  - *Pſalmos vnius eſſe Dauidis tradiderunt.*

QVÆ

QVAE S. PATRVM SIT HAC DE RE ſententia. TABVLA 109.

APPARET *etiàm hic eſſe diſcrepantiam inter*

- HIERONYMVM, *cuius hæc extant ad Sophronium verba: Pſalmos omnes eorum teſtamur authorum, qui ponuntur in titulis, Dauid ſcilicet, Aſaph, & Idithum, filiorum Core, Eman Ezrahitæ, Moiſis & Salomonis, & reliquorũ quos Eſdras primo volumine comprehendit.*
- AVGVSTINVM *aſſerentem, vt appáret, contrarium in d.cap.14.lib. De Ciuitate Dei 17. vbi ſic ſtatuit: Mihi autem credibiliùs videntur exiſtimare, qui omnes illos centum quinquaginta Pſalmos eius (Dauidis ſcilicet) operi tribuunt.*
- QVIN *ipſe etiàm Auguſtinus dictæ ſuæ ſententiæ apertè contradicere videtur: idq́ vbi agit*
  - DE *titulo Pſalmi primi: Non enim omnes Pſalmi (inquit) à Dauid editi ſunt. Ipſe enim Dauid ex omni populo quatuor Principes ſpiritu-ſancto mundatos elegit, quorum nomina ſunt Aſaph, Eman, Ethan & Idithum: vt in quemcunque diuinus ſpiritus intrâſſet, hymnum Deo caneret. Dauid ergò ſolus nouem Pſalmos ore proprio cecinit: Reliqui autem, ab illis 4. principibus, iuxta titulorum inſcriptionem ſunt dicti.*

DISCREPANTIAE ISTIVS CONCILIATIO.

VERVM rectiùs has ſententias intuenti, facilis erit ſolutio, ſi quis perpendat, Pſalmorum aliquos ab alijs quidem, iuſſu & mandato Dauidis ſcriptos, ab eo tamen diſpoſitos fuiſſe atque editos. Nam & Chriſtus Matthæi 22. Iudæis obiecit, quòd Dauid in Spiritu dixerit Dominum ſuum. Quod teſtimonium ex 109. ſumptum eſt Pſalmo, Dixit Dominus Domino meo &c. Quem tamen Pſalmum non à Dauid factum, ſed ſibi ab alio aſſcriptũ fuiſſe, vel ex ipſo conſtat titulo. Atque ſic ſaluari poteſt communis Doctorum Eccleſiaſticorum ſententia, Pſalmos nimirùm omnes, opus eſſe ipſius Dauid. Cui ſuffragari teſtatur Ioannes Ludouicus Viues multa argumenta, quæ adducta ſunt per eum, quem diximus, commentatorem Iacobum Peres, quibus is probat hanc opinionem eſſe veriorem.

ALIA SOLVTIO EX ATHANASIO.

SOLI Dauidi Pſalmorum liber inſcribitur propterea, quòd ille primus ſpiritum pſallendi à Deo accepit, primusq́; Pſalmos compoſuit & ſcripſit, & prædictos Pſalmiſtas, vtpotè Aſaph, Idithum, Eman, & filios Core, ipſe ex Sacerdotibus ſelegit ac inſtituit, ſtationẽ quoquè locorum illis, & ordinem melodiæ, ac tempus pſallendi matutinum & veſpertinum determinauit, & ità ordinauit, vt alij aperto, alij clauſo tabernaculo, alij à dextris, alij à ſiniſtris ſtarent: atque ità quidam Deo pſallerent, laudemq́ue ac hymnum voce canerent: quidam verò confeſſionem ac laudem præluderent, illi in muſicis inſtrumentis, citharis, nablis, ac cymbalis, iſti in tubis ſublimè perſonarent. Athanaſ. in Synopſi.

Tempus pſallẽdi.

DE DAVIDIS ORIGINE, STATV, ET CONditione, ex Ioſepho.

OBETH habuit filium Ieſſe, ex quo Dauid, qui regnauit, & principatum ſuis filijs per viginti & vnam generationes virorum longo tempore dereliquit. Ioſephus lib. 5. cap. 14. Qui ex Paſtore ouium in Regem electus & inunctus eſt. Puer quidem colore rubeus, & pulcher adſpectu. De quo tacitè dixit Samuel ad Ieſſe: Hic eſt qui Deo placuit ad regnandum. Idem lib. 6. cap. 10. Cùm filium ſuum Salomonem monuiſſet de omnibus rebus & amicis, & de his quos nouerat pœna dignos, defunctus eſt, cùm vixiſſet annis 70. Ex quibus regnauit 7. annis in Hebron ſuper tribum Iuda, & menſes ſex: in Hieroſolymis

autem regnauit ſuper prouinciam vniuerſam annis trigintatribus. Hic enim fuit vir optimus, & omni virtute plenus, quam eſſe oportet in regibus, quibus tantarum gentium committitur ſalus: fortis, qualis non fuit alius. Idem Ioſephus lib. 7. cap. 16. & vltimo.

DE EODEM, EX ECCLESIASTICO.

Et quaſi adeps ſeparatus à carne, ſic Dauid à filijs Iſrael, cum leonibus luſit quaſi cum agnis, & in vrſis ſimiliter fecit, ſicut in agnis ouium in iuuentute ſua, Eccl. 47.

QVO TEMPORE PSALMI IN ECCLESIA cantari cœperint.

Hac de re extat ſententia Auguſtini lib. confeſſionum 9. cap. 7. in hæc verba: Tunc (tempore ſcilicet Iuſtinæ & filij eius Regis Valentiniani) Hymni & Pſalmi vt canerētur ſecundùm morem Oriētalium Partium, nè populus mœroris tædio contabeſceret, inſtitutum eſt: & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac penè omnibus gregibus tuis (Deo enim loquitur) & per cætera orbis imitantibus. Auguſtinus.

ARGVMENTVM.

Ex præfatione cuiuſdam recentioris in commentarios Auguſtin. in Pſalm.

Psalmi per modum laudis compræhendunt, quidquid in Sacra ſcriptura continetur. Vndè & hic Pſalmorum liber Regiſtrum eſt totius Sacræ ſcripturæ, & cōſummatio totius Theologicæ paginæ. Vide Dionyſij Eccleſiaſticam Hierarchiam in Contemplatione de Synaxi.

EX PROLOGO IPSIVS AVGVSTINI eiuſdem operis.

Psalmorvm liber, quæcunque vtilia ſint, ex omnibus continet. Futura prędicit, veterum geſta commemorat, legem viuentibus tribuit, gerēdorum ſtatuit modum. Et vt breuitèr dicam, cōmunis quidam bonæ doctrinæ theſaurus eſt, aptè ſingulis neceſſaria ſubminiſtrans. *Liber Pſalmorū, theſaurus doctrinæ Chriſtianæ.*

EX HILARII PROLOGO IN PSALMOS.

Svnt enim vniuerſa allegoricis & typicis contexta virtutibus, per quæ omnia vnigeniti Dei filij in corpore & gignendi, & patiendi, & moriendi, & reſurgendi, & in æternum conglorificatis ſibi qui in eum crediderint, regnandi, & cæteros iudicandi, Sacramenta panduntur.

EX EPISTOLA HIERON. AD PAVLINVM, De omnibus diuinæ hiſtoriæ libris.

David Simonides noſter, Pindarus, & Alcæus, Flaccus quoq;, Catullus, atq; Serenus, Chriſtum lyra perſonat: & in decachordo Pſalterio ab inferis excitat reſurgentem.

SVMMA TOTIVS PSALTERII QVAE SIT, ex Baſilij Magni procemio in Pſal.

Psalmorvm liber quiduis ex omnibus in ſe complectitur, quod vſui ſit omnibus. Futura certiſſimis præcinit oraculis, hiſtoricam continet narrationem, leges ſancit vitæ ſanctiùs inſtituendæ, cuique agenda præſcribit & ſubmonet. Vtque ſemel omnia, liber hic bonæ omnis doctrinæ vbertimum quoddam eſt & commune promptuarium: Vulnera animarum perſanat, quantalibet vetuſtate occalluerint: vulneri recēns inflicto celerem citamque adfert emendationem: diutino item morbo affectum priſtinæ afferit ſoſpitati: quod verò incolume eſt & integrum, tuetur interim ac ſeruat. Denique omnem prorſus vitioſę affectionis intemperiem, quoàd eius fieri poteſt, ab animis noſtris reuellit ac ſubmouet, quātiſcunque modis per vitæ iſtius corruptam conſuetudinem inualuerint, idq; cum peramœna quadam deductione, ac moderata iucunditate animorum, quæ & menti honeſtas inſerat cogitationes. Hæc Baſilius. *Promptuarium.*

QVIS

QVIS SCOPVS, EX PRAEFATIONE EVthymij in Pſalmos. TABVLA 110.

SCOPVS *huius operis primus, tractare DE*
- PROPRIIS *ærumnis ac laboribus.*
- ANTIQVITATIBVS *Iudaicis & alijs vetuſtioribus, quæ continent*
  - GENERATIONEM *& geſta Patriarcharum,*
  - *Peregrinationes,*
  - *Migrationes,*
  - *Deſcenſum in Aegyptum,*
  - *Seruitutem,*
  - *Exitum ex Aegypto,*
  - *Legem datam,*
  - *Tabernaculum,*
  - *Sacerdotium,*
  - *Numeros,*
  - *Deuteronomium,*
  - *Ieſum Naue,*
  - *Diſtributionem promiſſæ terræ, Iudices, &c.*
- REBVS *naturalibus & vniuerſo Dei opificio.*
- CRVCIS *diſpenſatione.*
- PROPHETIA *earum rerum, quæ poſt Chriſti in cælos aſſcenſionem contigerunt.*
- THEOLOGIA *Trinitatis.*
- INTELLECTVALIBVS *creaturis, de angelis, dæmonibus, & anima, eiusque motibus & potentijs.*
- MORVM *diſciplina & inſtitutione.*
- COGITATIONIBVS, *de dæmonum inſidijs, de ſanatione paſſionum, deque pugna aduerſus illas.*
- MANDATIS *& præceptis diuinis. Euthymius in Præfatione in Pſalmos.*

INTENTIO QVAE, EX AVGVSTINO.

ELEGANTER hoc declarat D. Auguſtinus in prologo ſuo ad Pſalmos: Quoniam quidē Spiritusſanctus, inquit, videns obluctātem ac reſiſtentem ad virtutis viam humani generis animum, & ad delectatiōes vitæ huius magis indignari, quàm ad virtutis rectū iter erigi, delectabilibus modulis cantilenę, vim ſuæ doctrinę permiſcuit: vt dum ſuauitate carminis mulcetur auditus, diuini ſermonis paritèr vtilitas inſeratur. Auguſtinus.

DE PARTIBVS PSALTERII. TABVLA cxj.

PSALTErij diuiditur in
- LIBROS *quinque:*
  - PRIMVM, *à principio vſque in Pſalmum quadrageſimum.*
  - SECVNDVM, *à 40. vſque ad 71.*
  - TERTIVM, *à 71. vſque ad 88.*
  - QVARTVM, *ab 88. vſque ad 105.*
  - QVINTVM, *à 105. vſque in 150.*
  - *Quod indè colligūt, quia totiès reperiatur in Pſalmis hæc clauſula, Fiat fiat. Auguſtinus in Pſalmum 105.*
- PSALMOS *centum & quinquaginta, Cuius numeri rationes & myſteria acutè (vt omnia) explicat D. Auguſtin. in Pſalmum 150.*

IVDICIVM DE HAC PARTITIONE HILARII.

HANC partitionē reijcit D. Hilarius in principio prologi ſui ad pſalmos. Sed nos, inquit, ſecundùm apoſtolicam authoritatem, librum pſalmorum & nuncupamus, & ſcribimus.
Act. 1. Ità enim in Actis apoſtolorum dictum meminimus: Scriptum eſt enim in libro pſalmorū:
Pſal. 108. Fiat domus eius deſerta, & epiſcopatū eius accipiat alter. Ergò neque ſecundùm quoſdā Hebrę os, quinq; libri, neq; ſecundùm plurimorum ſimplicitatem, pſalmi Dauid dicendi ſunt: Sed ſecundùm apoſtolicam authoritatem, liber pſalmorum eſſe noſcēdus eſt. Hilar.

EADEM DE RE SENTENTIA D. HIERO. AD SOPHRONIVM.

Scio quoſdam putare, ait, pſalterium in 5. lib. eſſe diuiſum, vt vbicunq; apud Septuaginta interpretes ſcriptū eſt, Fiat fiat, finis librorū ſit, pro quo in Hebręo legitur, Amē Amē. Nos autem Hebręorum authoritatem ſecuti, & maximè Apoſtolorum, qui ſempèr in nouo teſtamento, pſalmorum librum nominant, vnum aſſerimus pſalmorum volumen. Quæ ſententia ipſi etiàm probatur Auguſtino, in pſalmum 150.

DE PSALMORVM DISTRIBVTIONE IN genere. TABVLA III.

VARIAE *ſunt Pſalmorũ Diuiſiones, ſed hic in genere ſufficiat obſeruâſſe duas:*

- **VNAM**, *à cauſa formali deſũptam, qua Pſalmorũ alij dicuntur*
  - **ALLELVIA** *ſiue iubilei, qui cordis vberiùs exprimunt iubilum, & in Dei laudem prorumpunt: vt ſunt, Lauda anima mea Dominum, Laudate Dominum de cælis &c.*
  - **CANTICA**, *qui ore à Leuitis & ſacerdotibus canebantur, vt eſt videre in canticis 15. graduum, ideò ſic dictis, quòd Dauid dum aſcenderet ad domum Domini per 15. gradus, in quolibet gradu vnũ ex ijs, & in fine cecinit, Eccè nunc benedicite Domino &c.*
  - **INTELLECTVS**, *qui in futurum profundius aliquid de Deo ſpeculantur, vt eſt Pſalmus, Miſericordias Domini &c.*
  - **PSALMI** *abſolutè, ſic dicti, quòd in organo exteriori, vt cithara & Pſalterio, canerentur.*
  - **TITVLI**, *qui perſonã Chriſti propiùs præ ſe ferũt in titulo: Qualis eſt, Eripe me Domine &c. Pſal. 139.*
  - **ORATIONES**, *qui feruentiori animo pronunciãtur, vt ſunt, Exaudi orationem meam &c. De vultu tuo iudiciũ meum, & ſimiles.*
- **ALTERAM**, *à fine deductam. Pſalmi enim oẽs cantari ſolẽt aut in Perſona*
  - **CHRISTI**,
  - **ECCLESIAE**,
  - **PROPHETAE**,
  - *quibus ferè ſempèr*
    - *Confitemur* — *Beneficia accepta & Delicta commiſſa.*
    - *Petimus bona* — *Corporis & Animæ.*
    - *Repetimus ſeu recitamus* — *In laudem, Pro gratiarum actione.*
    - *Hieron. in proœmio pſalmorum.*

DE SINGVLORVM PSALMORVM PARtitione in ſpecie.

ETSI huius quoquè rei inueſtigatio per ſe vtiliſſima ſit atq; pernéceſſaria, longior tamen eius eſt tractatio, quàm quæ ſuſcepto conueniat operi, quo viam tantùm exactioris ſacræ ſcripturæ tractationis demonſtrare inſtitutum eſt. Tot enim ſunt Pſalmi cuiuſq; Partes, quot non tantùm verſus, ſed etiàm quot omnìnò verba, & quot penè ſyllabæ. Ad hæc ſi diligens lector illa, quę de Pſalmorum differentijs ac circunſtãtijs huc collecta ſunt, diligentiùs paulò & iudicio exactiori perpendere voluẽrit, futurũ arbitramur, vt per ſe ſingulos Pſalmos in proprias claſſes collocare, ac vnumquenq; in ſuas veluti partes diſtribuere poſſit. Deniquè ſi quis pleniorem adhuc Pſalmorum omnium deſideret cognitionem, is eam ex ſolidiſſimis D. Auguſtini commentarijs, & aliorum in ſingulos penè editis lucubrationibus, his maximè adiutus principijs, abundè & intelligere & conſequi poterit.

IN PSALMIS QVAE SINT CONSIDE-randa.

TABVLA 113.

IN PSALMORUM *lectione pro faciliori eorum intelligentia duo in genere ſunt obſeruanda:*

- NVMERVS *& ordo, qui magni ſacramenti continet ſecretum. Auguſt. in Pſalm. 150. Vbi iterum duo reſpicienda ſunt tempora:*
  - VNVM *Hebræorum, apud quos diſcretus fuit numerus Pſalmorum, ſed ijdem ſinè ordinis annotatione conſcripti ſunt. Eſdras enim, vt antiquæ traditiones ferunt, incompoſitos eos, & pro authorum ac temporum diuerſitate diſperſos, in volumen vnum collegit & retulit.*
  - ALTERVM 70. *interpretum, qui eos in numerum atque ordinem redegerunt, ſingulis quibuſque numeris pro efficientia ſua & abſolutione perfectis, perfectorum & efficientium pſalmorum ordinē deputantes. Hilarius in Prolog. ad Pſalm. Vt nunc Pſalmi ſint centum & quinquaginta.*
- TITVLI *& inſcriptio, q̃ ab alijs dicũtur cauſæ ſiue claues, per quas ingredimur Pſalmorum intellectum. Hiero. in Proœm. ad Pſal. Sunt autem Pſalmorum tituli diuerſi: Dicuntur enim alij*
  - IN *finem. Eſt autem finis, cuius cauſa cætera ſunt, ipſum autem nulli alij cauſam ſuam præſtat. Ob finē enim omnia, nihil verò aliud poſt finem. (Atque is eſt Chriſtus.)*
  - PSALMVS, *qui eſt, cùm ceſſante voce, pulſus tantùm organi concinentis auditur.*
  - CANTICVM, *quod eſt, cùm cantantium chorus libertate ſua vtens, neque in conſonum organi adſtrictus obſequium, hymno canoræ tantùm vocis exultat.*
  - CANTICVM *Pſalmi, quod eſt, cùm organo præcinente, ſubſequens & æmula organo vox chori canētis auditur, modum Pſalterij modulis vocis imitata.*
  - PSALMVS *cantici, qui eſt, cùm choro antè canēte, humanæ cantationis hymno ars organi conſonātis aptatur, vociſque modulis præcinētis pari pſalterium ſuauitate modulatur.*
  - AVT *alias dictiones habentes, quæ aut res geſtas ſecundùm hiſtoriam ſignificent, aut tempora, aut dies, aut aliud aliquid complexæ ſint. Hilarius in Prologo in Pſalmos.*

FXPLI-

EXPLICATIO TITVLORVM, EX EODEM loco Hilarij. TABVLA 114.

IN FINEM.

HIC *titulus quotiès reperitur præfixus, Pſalmum ad Chriſtum Saluatorem noſtrum, non alitèr, quàm in finem legis, directum eſſe intelligi debet, Rom. 10. Finis enim eſt, cuius cauſa cætera ſunt: Ob finem ipſum autem nulli alij cauſam ſuam præſtat. Ob finem enim omnia, nihil verò aliud poſt finẽ. Nanq; omnia ad finem tenditur, ſed in fine definitur. Ità finis & anteriorum perfectio eſt, & ex ſe nihil in aliquid aliud protendens, propria in ſemetipſo ipſa poſſeſsio eſt.*

PSALMI *igitur qui inſcribuntur, in finem, tituli intelligendi ſunt, vt ex perfectis atq; abſolutis bonorum operum doctrinis & ſpeciebus exiſtant: Quia ad ea quæ dicuntur, fidei ſe noſtræ curſus extendat, & in his nullo vlteriore procurſu, ipſo ſuo optatæ & adeptæ beatitudinis fine, requieſcat. Hilarius.*

PSALMVS.

IN *eo Pſalmo, in quo tantùm Pſalmus inſcribitur, fidelium operum & religioſorum geſtorum aut doctrina, aut confeſsio continetur, cùm propheta, commemorando quæ egerit, ad doctrinam nos geſtorum ſimilium inſtituit, motu corporei organi noſtri ad pios officiorum vſus temperato. Idem.*

CANTICVM.

AT *verò cùm Canticum tantùm in titulo ponitur, ſcientia in eo ſpiritualis, & intelligentia cæleſtis arcani, quam quis per cognitionem ſapiẽtiæ conſequitur, exiſtit, cùm commemoratis fidei operibus, ſolam doctrinam perfectæ de Deo cognitionis oſtendit. Non enim ſtatim omnis ſcientia in bono opere eſt, neq; rurſùm omne opus bonum veram ſcientiam conſequitur. Idem.*

CANTICVM PSALMI.

OB *quod & illud, quod in tertio ſuperſcriptionũ genere eſt, Canticũ Pſalmi, cùm bonorum operum efficientiæ ſcientia & doctrina cõiungitur. Priùs enim in bonis operibus viuẽdum eſt, vt perfecta poſſet ea, quæ deincèps ſuccedit, diuini ſacramenti eſſe cognitio, ſecundùm id quod dictum eſt: Deſiderâſti ſapientiam? ſerua mandata, Dominus præſtabit tibi eandem. Præſtat ergò Dominus Sapiẽtiam his, qui per meritum operum, gratiam intelligentiæ conſequuntur. Ex his ergò operum doctrinæq; ſtudijs Pſalmi illius, qui Canticum Pſalmi ſuperſcribitur, erat cauſa noſcenda. Idem.* Eccl. 1.

PSALMVS CANTICI.

VBÌ *autem eſt Pſalmus cantici, illic per cognitionis ſcientiam, vſus boni operis tractatur, cùm deſideratam nobis fidelium geſtorum efficientiam præſtet anterior de Deo adepta cognitio. Idem.*

EPILOGVS TITVLORVM

HAEC *igitur muſicæ artis quadrifaria diuerſitas, Pſalmorũ eſt diuerſitati coaptata, vt Pſalmus per organi corporei motũ in commemoratione geſtorum ſit: Canticum verò per ſapientiæ cognitionẽ habeat in ſe doctrinæ ſcientiam. Canticum verò Pſalmi eſt, cùm præeunte geſtorum merito, cognitio præſtatur: Pſalmus deinde cantici, cùm per adeptæ ſcientiæ cognitionem, fidelium geſtorũ opus inchoatur & geritur. Hilarius in d. prologo.*

TITVLI EX AVTHORVM NOMINIBVS, AVT rerum geſtarum ſignificationibus.

ALIAE *verò ſuperſcriptiones, quæ aut res geſtas ſecundùm hiſtoriam ſignificant, aut tempora, aut dies, aut aliquid aliud complexæ ſunt, vel ex interpretatione nominum, vel ex comparatione geſtorum, vel ex conſimilium ſpecie, ex quibus rebus Pſalmus conſiſtat, oſtendunt: vt ſicubì eſt, Pro die ſabathi, aut Pro occultis filij, aut Pro die octaua, per corporalem ſuperſcriptionum ſignificantiã, ſpiritualis Pſalmi intelligatur editio, vel cùm illius Dauid, vel illi Dauid, vel Abſalon, vel Saul, vel Doëg in titulo ſub geſtorum hiſtoria prænotantur, in eo per nominum qualitates, vt illi, vel illius Dauid, aut per hominum virtutes, vt eſt Abſalon, & prophetiam quæ in Pſalmo ſit, conſequantur. Hilarius in prologo ſuper Pſalm.*

DE PSALMIS SINE TITVLO.

NON *omnes Pſalmi præfixas habent cauſas vel inſcriptiones, ſed leguntur aliqui ſinè titulis: De*

quibus Hilarius, in Prologo ſuo ad Pſalmos, ſic ait: De his autē Pſalmis, qui ſinè authorum nominibus ſub diuerſis ſuperſcriptionibus habentur, antiquorum virorum iſta traditio eſt: quòd ex eo pſalmo, cuius author in ſuperſcriptione proponitur, qui deincèps ſinè authorum ſuperſcriptione ſucceduns, eius eſſe exiſtimandi ſunt, qui anterioris Pſalmi author inſcribitur, vſque in eum Pſalmum, quo nomen authoris alicuius præferatur. Hilarius.

DE HORVM INTELLECTV, EX EODEM LOCO.

EOS *verò, is idem ait Hilarius, qui ſinè inſcriptione vlla ſignificationis alicuius habeantur, vt eſt primus vel ſecundus, & cæteri complures alij, intelligendum eſt ex doctrina Spiritusſancti, ad ſpiritualem cognitionem generalis ſcientiæ fuiſſe cantatos: vt vnuſquiſque ex his ſecundùm fidei ſuæ ſynceritatem, rationem intelligentiæ ſpiritualis expeteret.*

QVIS SIT TITVLORVM PRAEFATORVM IN Pſalmorum explicatione vſus.

SCRIPTVRA *Pſalmorum myſteria in titulis ponere, & frontē Pſalmi ſublimitate ſacramenti decorare ſolet, vt ſciamus, qui intraturi ſumus, cùm tanquàm ſuper poſtem, quid intùs agatur, legerimus, vel cuius domus ſit, vel quiſnam illius prædij ſit poſſeſſor. Sunt enim, vt dictum eſt, Pſalmorū tituli veluti claues, per quas in Pſalmorum intellectum ingredimur. Auguſtin.*

DE VIRTVTE ET LAVDIBVS PSALMORVM Baſilius Magnus.

PSALMVS *igitur, animi lætitia, trāquillitas animarum, pacis caduceus, cogitatiōum tumultuantium ac fluctuantium moderator, animi cōmotionem mitigat: Laſciuiam refrenat Pſalmus. Idem amoris conciliator, diſsidentium compoſitor, inimicorum reconciliator eſt. Et paulò pòſt: Pſalmus item dæmonū fugator, angelici auxilij præbitor, ſecuritas in timoribus nocturnis, & requies diurnorum laborum, infantium tutela, iuuenum præſidium, ſenū conſolatio, mulierum ornatus competentiſsimus, in ſolitudine dulce diuerſoriū præbet, fora moderatur: incipientibus inſtitutio, proficientibus augmentum, abſolutis firmamentum, Eccleſiæ vox. Inſupèr celebritates illuſtrat: triſtitiā quæ ex Deo eſt, operatur: lachrymas è corde lapideo prouocat. Pſalmus deniq; officium eſt angelorū, adminiſtratio cœleſtis, ſpirituale thymiama. Quid enim non indè diſces? non fortitudinis magnificētiam? non iuſtitiæ ſeueritatem? non modeſtiæ decus atq; ornamentum? non prudentiæ perfectionem? non pœnitentiæ modum? non patientiæ menſuram? nónne demùm omnia, quæ poſsis bona excogitare? Hic & perfecta reperitur Theologia, vaticinium inprimis venturi Chriſti, futuri iudicij terror, reſurrectionis ſpes, ſupplicij metus, gloriæ promiſsio, myſteriorum reuelatio, omnia deniquè, vt in magno communique promptuario, in Pſalmorum libro condita reperiuntur. Baſilius in Prologo ad Pſalm.*

DE PSALMORVM ADPLICATIONE.

TABVLA 115.

DVPLEX EST *pſalmorū adplicatio. Fit enim vel ad*

- SVMMA *illa, de quibus in præcedenti dictum eſt ſchemate, ſiue genera ſiue capita. Quod qua ratione commodè fieri queat, ex ipſa Pſalmorum inſcriptione ſiue titulis citra negocium ferè cognoſci poterit.*
- VARIAS *hominum affectiones atq; neceſsitates. Qua de re magnus ille Athanaſius integrum ſcripſit opuſculum, quod Rainerij Snoij Goudani paraphraſibus in Pſalmos Dauidicos adiunctum circumfertur.*

CANTVM ECCLESIASTICVM QVAlem eſſe deceat.

CANTVS (Eccleſiaſticus) plenus ſit grauitate: nec laſciuiam reſonet, nec ruſticitatem. Sic ſuauis, vt non ſit leuis: ſic mulceat aures, vt moueat corda: Triſtitiam leuet, iram mitiget, ſenſum literæ non euacuet, ſed fœcundet. Vndè, vt refert Auguſtinus lib. 10. Confeſſ. cap. 33. Athanaſius Epiſcopus Alexādrinus, tam modico flexu vocis faciebat ſonare lectorem Pſalmi, vt pronuncianti vicinior eſſet, quàm canenti.

PARS VETERIS TESTAMENTI QVARTA, DE DIVINA PHILOſophia, ſiue Sapientiæ cæleſtis ſtudio atque diſciplina.

CONTINVATIO.

TAM manifeſta eſt huius tractatûs ad præcedentes cohærentia, vt per ſe facilè obuia & cognita eſſe queat. Neq; enim alium fere in finem, aut lex ipſa Dei populo tam ſeuerè præcepta, aut hiſtoriæ ſacræ exempla ità diligentèr inculcata, aut diuinę laudes adeò copioſè; tantaque cum maieſtate ſunt decantatæ, quàm vt ex illis generalia quædam benè beateq; viuendi colligerentur quaſi præcepta & regulæ: Quæ dictorum factorumque omnium diuinas continent rationes, quas animam legum dicere ſolemus. Cùm ergò hucuſque de legum corpore, tam diſertè in ſuperioribus Bibliæ Sacrę libris tractatum ſit, non abſurdũ eſt, vt tandèm etiàm de ipſarum legum anima dicatur, ſcilicet ratione. Sacrarum autẽ rerum rationes ex diuina petuntur philoſophia. Quæ potiſſimùm in ſequentibus hiſce cõtinetur libris, quos maiores noſtri ob id dixerunt Sapientiales.

DE PHILOSOPHIAE DIVINAE PARTIBVS.

TABVLA 116.

LIBRORVM *quibus diuina traditur Sapientia, ſunt Quinque:*
- PROVERBIA,
- ECCLESIASTES,
- CANTICA *Canticorum,*
- SAPIENTIA,
- ECCLESIASTICUS.

QVORVM præcepta pertinẽt ad
- *Philoſophiam*
  - *Moralem,*
  - *Naturalem,*
  - *Theoricam ſiue contemplatiuam.*
- *Iudicia inſtruenda,*
- *Populi vniuerſi inſtitutionem.*

QVIS HORVM LIBRORVM SIT Author.

AVGVSTINVS in libro De Ciuitate Dei 17. cap. 20. hos libros magna ex parte regi tribuit Salomoni. Vbì de ipſo Salomone, Dauidis filio loquẽs, ſic ait: Prophetaſſe etiàm ipſe (Salomon) reperitur in ſuis libris, qui tres recepti ſunt in authoritatem Canonicam, Prouerbia, Eccleſiaſtes, & Canticum canticorum. Alij verò duo, quorum vnus Sapientia, alter Eccleſiaſticus dicitur, propter eloquij nonnullam ſimilitudinem, vt Salomonis dicantur, obtinuit conſuetudo. Non autem eſſe ipſius, non dubitant doctiores, eos tamen in authoritatem, maximè occidentalis antiquitùs recepit eccleſia.

DE ORIGINE, VITA ET MORTE SALOMONIS Epitome, ex varijs authoribus in hoc redacta veluti compendium.

SALOMON interpretatur Pacificus, Auguſtinus De Ciuitate Dei lib. 17. cap. 8. Quod nominis ei indidit Propheta Nathan, Filius fuit Dauid ex Bethſabea, Ioſephus lib. 7. antiq. cap. 7. Imperauit in diebus pacis, cui ſubiecit Deus omnes hoſtes, vt conderet domum in nomine ſuo, & pararet ſanctitatem in ſempiternum, quemadmodùm eruditus eſt in iuuentute ſua. Et impletus eſt quaſi flumen ſapientia, & terram retexit anima ſua, Eccl. 47. Cœpit autem regnare Patre adhuc viuente: & bonis initijs malos habuit exitus. Quippe ſecundę res, quę ſapientum animos fatigant, huic magis obſuerũt, quàm profuit ipſa ſapientia, etiàm nunc & deincèps memorabilis, & tunc longè lateq; laudata. Auguſtin. De Ciuitate Dei lib. 17. cap. 20. Nam irrationabili conſtrictus amore, vxores Principum inſigniumq; virorũ filias duxit 70. & 300. habuit concubinas. Mortuus tandèm valdè lon-

gæuus:qui regnauit quidem annis 40,(aliàs octoginta) vixit autem quatuor & nonaginta,& ſepultus eſt io Hieroſolymis,cunctos felicitate & prudentia atq; diuitijs excellens Reges.Ioſephus d.lib.8.cap.

ALIVD TESTIMONIVM DE SALOMONE ET eius libris, ex Athanaſio.

SALOMON filius Dauidis,cùm regnum Patris ſui accepiſſet,à Deo petijt, vt ſapientiam acciperet magis quàm diuitias & hoſtium vltiõem.Haoc cùm eſſet adeptus præ omnibus mortalibus,qui ante & poſt ipſum fuerunt,Sapiens,ac propter ea, quæ faciebat & dicebat,admirabilis factus,tria millia parabolarum, & quinq; millia carminum prolocutus eſt,diſputauitq; de omnibus,tam de ijs quæ ex terra proueniunt, quàm de omnis generis animantibus.Scripſit libros Canonicos tres, Prouerbia videlicet, Eccleſiaſteo & Canticum canticorum,& alterum præter iſtos,oon Canonicum,quæ Sapiẽtia Salomonis dicitur.Athanaſius in Synopſi.

PROVERBIORVM SALOMONIS LIBER, BIBLIAE XXII, QVARtæ partis Primus, De Morali Philoſophia.

RATIO COLLOCATIONIS, QVAM VOcant continuationem.

QVI SAPIENTIAM ſcire deſiderat,eũ ab eruditione morali incipere oportet, & intelligere illud quod ſcriptum eſt:Concupiſti ſapientiam?ſerua mandata, & Dominus eam dabit tibi.Ob hoc Magiſter hic,qui primus homines diuinam Philoſophiam docet, operis ſui exordium Prouerbiorum poſuit libellũ,in quo moralis traditur locus. Origeoes in Prolog.ad Cantica.

SVMMA.

QVAE hoc continentur libro, vno nomine dicta vocantur ſapientum, hoc eſt, ſententię ſiue ſermones,nullam ſophiſmatum fallaciam habentes,neq; per probabilitatis ſpeciẽ ſeducentes,ſed exactè veri, nec ſecundùm Dialecticam protaſin dicti, ſed tanquàm qui ab ipſis ſint cogniti,& velut ipſorum ſeotentia prolati. Athanaſius hic in tituli explicatione.

QVOTVPLICIA SINT, QVAE HVC PERtinent, Sapientum Dicta. TABVLA 117.

SAPIENTVM *Dicta, quantùm huic cõuenit loco, ſunt ferè triplicia:*	PROVERBIA, *ſiue parœmiæ:*	*Quæ promiſcuè huic libro reperiuntur inſerta.*
	PARABOLAE, *quas Latini ſimilia ſiue ſimilitudines dicere ſolent:*	
	AENIGMATA, *hoc eſt, obſcurè dicta.*	

DE PROVERBIIS.

PROVERBIORVM nomen, de eo quod vulgaritèr dicitur, apud externos compoſitum eſt, & de illis plerunquè, quæ in triuijs dicuntur.Oemos enim apud illos via dicitur. Vndè parœmia definitur verbum iuxta viam, vſu multorum tritum, & quod à paucis ad plura ſimilia transferri poteſt.Apud nos verò Prouerbium eſt ſermo vtilis, ſub vmbra figuraque

raq; idonea expreſſus, multùm & vſus & grauitatis complectens, in receſſu quoquè multùm altæ ſententiæ contegens. Baſilius Magnus in huius lib. princip. Homil. 12. variarum rerum.

DE PARABOLIS.

PARABOLAE ſunt ſermones, qui velut imagines ſunt eorum quæ dicũtur. Ex ipſis nanque propter ſimilitudinem, quod dicitur, intelligitur: vt, ſicut venti, nebulæ & pluuiæ, ità qui gloriantur in dono mendaci. Athanaſius luc in ſynopſi.

DE AENIGMATE.

AENIGMATA verò ſermones ſunt obſcuri, qui ità cautè ſunt poſiti, vt mœrore afficiant, ſi quis in illos incidat: propterea quòd nihil manifeſti habeant, & ne quidem ſuſpicionẽ aliquam ſenſus præbent: vbi verò diligẽtèr inquiſiti fuerint, ſenſum quem habent, indicant. Quales ſunt, Sanguiſugæ tres ſunt filiæ dilectione dilectæ. Et hæ tres & quarta non dicunt, ſatis eſt. Infernus & amor mulieris, & terra quæ non ſaturatur aqua, & aqua & ignis nunquàm dicunt, ſatis eſt. Et iterùm: Tria ſunt, quæ cognitu mihi ſunt impoſſibilia, & quartum non cognoſco: Via aquilæ volantis, & via ſerpentis ſupra petram, & via nauis in mari euntis, & via viri in adoleſcentia: & quæcunque eiuſmodi ſunt ænigmata. Nam licet aliorum cogitationem moueãt, alia tamen ſignificant: & obſcura quidẽ ſunt, abſconditum verò ſenſum habent. Idem Athanaſ. ibid. *Prou. 29.*

QVARE PROVERBIORVM TANTVM NOMINE hic liber ſit inſcriptus.

PROVERBIA dictæ ſunt huius libri ſententiæ, quòd hoc nomine etiàm reliqua contineri videantur. Nam & Chriſtus Prouerbium in genere, occultiorem & obumbratum appellauit ſermonem, qui cùm obſcuritate tegatur, nòn facile ab audientibus percipiatur. *Iohan. 16.* Cyrillus in Euangel. Ioan. lib. 11. cap. 8. Atque hinc prouerbium etiàm accipitur pro obſcuritate, vt idem Cyrillus ibidem cap. 11. Et Origenes in prologo ad Cantica: Prouerbia attitulauit hunc libellum, inquit, quod vtiquè nomẽ ſignificat, aliud quidem palàm dici, aliud verò intrinſecùs indicari. Quò illud etiàm pertinet, quod Hieron. in cap. 12. Eccleſiaſtis dixit, huius libri occultas eſſe ſententias.

QVIS HVIVS LIBRI SIT AVTHOR.

SALOMONEM huius libri eſſe authorem, id paulò antè ex Auguſtini commentarijs de ciuitate Dei oſtẽſum eſt, & probatur etiàm teſtimonio Ioſephi, qui ſic ſcribit de Salomone: Compoſuit libros de canticis & modulationibus quinquiẽs mille: parabolarum atq; ſimilitudinum fecit libros tria millia. Per vnumquodque enim arboris genus parabolam duxit, ab hyſſopo vſque ad cedrum. Eodem modo de iumentis, & de reliquis terrenis, necnon aquatilibus & aëreis animalibus diſputauit. Nullam nanque naturam ignorabat, inexaminatamque prætèrijt, ſed de omnibus philoſophatus eſt, & diſciplinam proprietatum eorum eminentèr expoſuit. Præſtitit autem ei Deus, vt etiàm contra dæmones, ad vtilitatem hominum & eorum curas ediſceret: & incantationes inſtituit, quibus ægritudines ſoleant mitigari: modos etiàm coniurationum, quibus obſtricti dæmones, nè denuò redeant, effugantur, inſtituit. Ioſephus lib. 8. cap. 2.

QVOT SALOMON SCRIPSERIT LIBROS.

TABVLA 118.

AVTHOR *huius libri dictus eſt modò*
- SALOMON, IDIDA, ECCLEſiaſtes: } *Id eſt,*
  - *Pacificus, Dilectus, Cōcionator.* } Iuxta quem numerum tria ſcripſiſſe fertur volumina:
    - *Prouerbia, Canticū canticorum, Eccleſiaſten:* } AD
      - *Paruulos, Maturos, Perfectos.* } De quib. Hierō. in epiſtola ad Paulin. Salomon, inquit, pacificus & amabilis Domini,
        - Mores corrigit, Naturam docet, Eccleſiā iungit & Chriſtum, ſanctarūq; nuptiarū dulce canit epithalamiū.

DE LIBRI EIVSDEM ARGVMENTO.

PROVERBIORVM liber, inſtructio morum eſt quædam, necnon animi perturbationum correctio. Deniquè vitæ in vniuerſum documentum, frequentes ac breues eorum, quæ ſunt agenda, continés præceptiones. Baſilius Magnus in principium Prouerbiorum, Homil.12. ex diuerſis.

SCOPVS.

IN Prouerbijs paruulum docés, & quaſi de officijs per ſententias erudiens: Vndè & ad filium, eius ſermo crebrò repetitur. Hieron. in primum caput Eccleſiaſtis.

PARTITIO. TAB. 119.

PROVERBIORVM *collectionem diuidit Lyranus in Partes tres:*
- PRIMAM, *à princip. vſq; ad cap.10.*
- SECVNDAM, *à capit.10. vſque ad cap.25.*
- TERTIAM, *à capit.25. vſque in finem.*

} *Non quòd tres ſint libri, ſed q; tria hîc inueniātur principia et pfatiōes:*
- *Vnum, cap.1.*
- *Alterum, in cap.10.*
- *Poſtremū, in cap.25.*

ALIA ET COMMODIOR PARTITIO.

TABVLA 120.

MAGIS VERO *ad rem facit illa diuiſio, qua totū hunc librum in quatuor diſtribuunt partes, in quibus Salomon*
- SAPIENTIAM *introducit ipſam, vt Dominam*
  - EXHORTANTEM *paruulos ad ſtudium ſapientiæ, cap.1.*
  - REVOCANTEM *à deſiderio mulieris extraneæ ad amorem ſuū, cap.2.*
  - PROMITTENTEM *multa bona, à cap.2. vſque ad cap.8.*
  - GLORIANTEM *de ſua dignitate atque excellentia, cap.8.*
  - INVITANTEM *ad conuiuium paratum, cap.9.*
- IPSE *varia tradit tam virtutum præcepta, quàm cautelas vitiorum. Ordine alio vſqueadeò ſtrictè non obſeruato, quàm vt ſpiritus eloqui dabat illi. à cap.9. vſque ad cap.25.*
- INTER *cap.24. & 30. inſeruntur alia capita quinque, quæ ab ipſo Salomone hoc libro primùm non compræhenſa, ſed ab ore eius in membranis & ſchedulis excepta, longoq; tēpore pòſt, Regis Ezechiæ iuſſu, à ſapientibus, hiſce parabolis, veluti corpori, adiecta ſunt.*
- VLTIMIS *verò duobus capitibus, triceſimo videlicet & xxxj, ſtylo quodam amatorio omnes homines in vnum veluti corpus colligere ſtudet.*

QVIS PROVERBIORVM SIT VSVS.

PROVERBIIS *vtimur, cùm non palàm, quod volumus, oſtendere cupimus. Omnia enim quæ prouerbialitèr dicuntur, alium verba ſenſum ſignificare videntur, alium ex ipſis verbis veritas parturit. Cyrillus in Theſaur. libro quinto, capite quarto.*

ECCLE-

ECCLESIASTES, LIBER BIBLIAE XXIII, PARTIS QVARTAE Secundus, De Philoſophia naturali.

CONTINVATIO.

CVM intellectu & moribus quis profecerit, proximũ eſt vt veniat etiàm ad naturalis intelligentiæ diſciplinam, atque ibi rerum cauſas naturasq; diſtinguens, cognoſcat vanitatem vanitatum relinquendam, ad æterna autem & perpetua properandum: & ideò poſt Prouerbia ad Eccleſiaſten peruenitur, qui docet (vt diximus) viſibilia omnia & corporea, caduca eſſe & fragilia: quæ vtique cùm ità eſſe depræhenderit is, qui ſapientiæ ſtudet, ſinè dubio contemnet ea ac deſpiciet. Orig. in prolog. ad Cantica canticorum.

NOMINIS RATIO.

ECCLESIASTES propriè concionator dicitur. Quod nominis hîc liber ideò ſortitus eſt, quia Salomon in eo quaſi tumultuantis turbæ ſuſcepit ſenſum, vt ea per inquiſitionẽ dicat, quæ fortaſſè per tentationem mens imperita ſentiat. Gregor. lib. 4. dialog. cap. 4.

ALIA LIBRI HVIVS DESCRIPTIO.

TABVLA 121.

VOCANT HVNC LIBRVM *aliqui, Soliloquium Salomonis, in quo ipſe loquitur interdum in Perſona*

- SAPIENTIS, *vt in hoc dicto: Cogitaui à vino abſtrahere animam meam, vt transferrem animum meum ad ſapientiam &c.*
- STVLTI, *cùm inquit: Vadam, & affluam diuitijs, & fruar bonis.*

AVTHOR.

ET hunc librum ſcripſit Salomon. Athanaſ. hîc. Et patet ex ijs, quæ paulò antè ex Auguſtini commentario de ciuitate Dei lib. 17. cap. 20. adducta fuére.

ARGVMENTVM.

IN hoc ſecundo Salomonis libro de contemptu vaniſſimi huius agitur mundi. Nam vt in principio Prouerbiorum ſcribit Baſilius Magnus, ideò Eccleſiaſtes attingit Phyſiologiam, nobisque in hac vita vanitatem palàm oſtendit, vt in ijs quæ citò prætereunt, minimè ſit homini inuigilandum, neque item animi curas in rebus vanis collocandum. Et Orig. hîc in Proœmio: In hoc, inquit, libro Salomon naturalem complectitur Philoſophiam, multa de rebus naturalibus diſſerens, & inania ac vana ab vtilibus neceſſarijsque ſecernens, relinquendam vanitatem monet, & vtilia rectaque ſectanda.

SVMMA.

SVMMA præſentis libri eſt, mundi huius cognoſcere & contemnere vanitatem. Bernard. ſuper Cantic. ſermo. 1. Hoc eſt, cõtemnendum eſſe totum mundum cum omni eius concupiſcentia, & ſoli adhærendum Deo.

SCOPVS.

IN Eccleſiaſte verò maturæ virum ætatis inſtituens, nè quidquam in mundi rebus putet eſſe perpetuum, ſed caduca & breuia vniuerſa quæ cernimus. Hieronym. in Eccleſiaſt. in princip.

PAR-

PARTITIO. TAB. 122.

RES MVNDI *huius vniuerſas, vanitati ſubiectas eſſe probare nititur Salomon, ab enumeratione præcipuarum rerum, quas mūdus magni facere ſolet, ac loco quaſi omnium, decem ponit vana, videlicet*

- STVDIVM *ſcientiarum, cap.1. Qui addit ſcientiam, addit & laborem.*
- APPETITVM *deliciarum, cap.2.*
- DESIDERIVM *longioris vitæ, cap.3.*
- AMBITIONEM *authoritatis, præeminentiæ atque dominationis, c.4.& 5.*
- CVPIDITATEM *diuitiarum, in medio capitis quinti, & in ſexto per totū.*
- ARTEM *diuinandi ſeu præſcientiam futurorum, cap.7.*
- VENATIONEM *laudis & famæ, cap. octauo.*
- SECTATIONEM *fortunæ, in medio capitis octaui, & per tot. cap.9.*
- ROBVR *virium corporis, in medio cap.9.& in 10. per totum.*
- SPECIEM *floridæ iuuentutis, cap.11.& 12. vbi ſic concludit: Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Item: Deum time, & mandata eius obſerua: Hoc eſt omnis homo.*

CANTICVM CANTICORVM, LIBER BIBLIAE XXIIII, QVARtæ partis tertius, de rerum cæleſtium contemplatione, ſiue de adhęrendo Deo.

CONTINVATIO.

INTER libros Salomonis, rectè hoc volumen nouiſſimum tenet locum, vt tunc ad eum veniatur, cùm & moribus quis fuerit defæcatis, & rerum corruptibilium atque incorruptibilium ſcientiam diſtinctionemq́; didicerit, per quæ in nullo poſſit ex his figuris, quibus ſponſæ ad ſponſum cęleſtis, id eſt, animæ perfectæ amor ad verbum Dei, deſcribitur ac formatur, offendere. Origen. hîc in prologo.

AD QVAM PARTEM PHILOSOPHIAE PERTINEAT.

TOTVS contemplatiuus eſt hic liber, in quo amorem cæleſtium, diuinorumq́; deſideriū incutit animę ſub ſpecie ſponſæ ac ſponſi, charitatis & amoris vijs perueniendum docens ad conſortium Dei.

NOMINIS RATIO SIVE INSCRIPTIO.

CANTICVM hoc loco epithalamium, ſiue carmen ſignificat nuptiale, de coniunctione Chriſti & eccleſiæ. Canticum autem dicitur canticorum, quòd alijs cāticis omnibus præferatur. Lyra hîc. Vndè Origen. in hómilia priori in Cantica: Beatus, inquit, qui intelligit cantica, & canit ea: ſed multò beatior ille, qui canit cantica canticorum.

CANTICVM QVID DIFFERAT A' PSALMO.

VTRVM autem omne canticum Pſalmus ſit, an potiùs omnis pſalmus canticum, an ſint quædam cantica, quæ non poſſint dici Pſalmi, & quidam pſalmi, qui non poſſint dici cātica, quæri poteſt: ſed animaduertendæ ſcripturæ ſunt, nè fortè cāticum lætitiam indicet. Pſalmi autem dicuntur, qui cantantur ad pſalterium, quo vſum eſſe Dauid prophetam, in magno myſterio prodit hiſtoria. Auguſt. in pſalm.4.

ALIA DIFFERENTIA.

PSALMVS ad corpus, canticum refertur ad mentem. Hieron. libr.3. in epiſtolam Pauli ad Epheſ. cap.5. Hinc cantare & pſallere dicimus, id eſt, verbo & ore laudare. ore quippe cātatur, manibus autem pſallitur. Auguſtin. in pſalm.104. Sic canticum cantare nouum, eſt Deum in nouitate ſpiritûs adorare. Baſilius Magnus in pſalm.32.

QVOTV-

QVOTVPLICIA SINT CANTICA.

CANTICA fidelium, ex ſententia diui Bernardi in ſententijs, ſunt quatuor: Victoriæ, quod ſubmerſo canitur Pharaone, Exod.15. Adhortationis, quod terram promiſſionis concinunt intraturi, Num.3. Lætitiæ, quod de ſuſceptione filij cantat Anna, 1.Reg.2. Fortitudinis, quod Dauid cantat, de manu Saulis ereptus. Bernard. ibid.

DE EODEM, SENTENTIA ORIGENIS.

MVLTA autem in ſacris ſcripturis ſunt cantica. Habemus integrum volumen, de canticis canticorum ſcriptum. Ecce & in hoc libro habemus canticum, & in Numeris canticum ſcriptum eſt, & in Deuteronomio, & in Exodo, & in primo Regnorum libro. In primo *Iudic.5.* paralipomenon, & in alijs multis locis inuenies cantica diuina eſſe deſcripta. Origen. in 5. *1.Reg.2.* Iudicum cap. homilia ſexta.

AVTHOR.

EX præmiſſis ſatis conſtat, etiàm hunc librum eſſe Salomonis. Teſtatur id etiàm Orig. hîc in prolog. circa finem. Et locutus eſt Salomon, inquit, tria millia parabolarum, & erant cantica eius quinque millia. Ex his ergò 5. millibus canticis, volunt videri hoc vnum eſſe canticum quod habemus. Sed vſquequò vel vbi cantata ſint, non ſolùm ad vſum, ſed ne ad notitiam quidem peruenit eccleſiarum Dei. Orig. ibid.

ARGVMENTVM.

DESCRIBITVR in hoc loco mutuus Dei & populi Iſraelitici amor. Sub populi autem Iſraelitici perſeuerantia in fide, ex mente Lyrani & communi doctorum calculo, Christi intelligitur Eccleſia. Quæ ob fidei puritatem & integritatē ſponſa dicitur ſponſi ſui, Domini ſcilicet ac Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Lyra in hunc librum.

SVMMA.

CANTICA canticorum, animæ perfectionis modum demonſtrant. Sponſi nanq; ac ſponſæ concordiam cōtinent, hoc eſt, animæ cum Deo verbo familiaritatem. Baſilius Magnus in principio Prouerb.

SCOPVS.

AD extremum iam conſummatum virum, & calcato ſeculo præparatum, in cantico canticorum ſponſi iungit amplexibus. Niſi enim priùs reliquerimus vitia, & pompis ſeculi renunciātes, expeditos nos ad Chriſti aduentū parauerimus, nō poſſumus dicere, Oſculetur me oſculo oris ſui, &c. Hieron. ſuper Eccleſiaſten, in princip.

GENVS ORATIONIS.

ORATIO huius libri tota eſt figurata. Auguſtin. de Geneſi ad literam lib.8. cap.1. Et in ſpeculo ex canticis: Hic liber, inquit, totus amores ſanctos Chriſti & eccleſiæ figurata locutione commendat, & prophetica pronunciat altitudine &c. Atque hinc forſan eſt, quòd Origenes hæc ipſa canticorum cantica, ante annum triceſimum non legenda putārit. Verùm vt proſequitur in citato loco Auguſtinus, & ſi difficilimus ſit hic liber, poſſumus tamen facilè aduertere, quantùm ſit diuina illa & diuinitùs inſpirata charitas appetenda, quantique pendenda.

PAR-

TABVLA 123.

CANTICA *Salomonis in decẽ diuiditur Dramata, in quibus agitur De*

- PEREGRINATIONE *patrum*
  - THARE,
  - ABRAHAM,
  - ISAAC,
  - IACOB,
  - *Capite 1. in princip.*
- MVLTIPLICATIONE *populi, verſ. Dum eſſet rex. eod.*
- OPPRESSIONE *eiuſdem ab Aegyptijs, verſ. Eccè tu pulchra es. eod.*
- DEFENSIONE *Dei & apparitione, quæ Moiſi facta eſt in Rubo. capit. 2. verſ. Sicut malus inter ligna.*
- EXITV *Iſrael de Aegypto in genere, verſ. Dilecte mi. eod. In ſpecie verò de*
  - EGRESSIONE, *verſ. Surge, propera amica mea. eod.*
  - PRAECESSIONE *nubis in columna, verſ. Eccè iſte venit ſaliens. eod.*
  - LEGISLATIONE, *verſ. Sonet vox tua. eodem.*
  - DEBELLATIONE *Amalech, ver. Capite nobis vulpes. eod.*
- PEREGRINATIONE *per deſertũ 40. annis, cap. 3. & ibi De*
  - CIRCVITIONE, *quam fecerunt propter peccatum murmurationis. verſ. Surgam, & circumibo ciuitatem. eod.*
  - VOCATIONE *populi nouitèr generati ad ingreſſum terræ ſanctæ. verſ. Capilli tui ſicut greges. cap. 4.*
  - CONTEMPLATIONE *terræ ſanctæ. ver. Veni de Libano. eod. vbi continetur inuitatio DEI ad terram ſanctam.*
- INTRODVCTIONE, *cap. 5. verſ. Veniat dilectus meus. Vbi etiàm explicatur, quomodò primò cæperint comedere de fructibus terræ ſanctæ. vndè dicitur: Comedi fauum cum melle meo &c. eod.*
- DELECTATIONE *& exaltatione Synagogæ, verſ. Ego dormio. eod. c. 5. ac ibi De*
  - PERSECVTIONE *& liberatiõe populi Iſraelitici ſub temporibus iudicum, verſ. Percuſſerũt me. eodem.*
  - CLAMORE *populi, & reuerſione ad Deum, verſ. Adiuro vos filiæ Hieruſalem. dicto capit. 5. & cap. 8.*
- ERVDITIONE *& ſapientia plebis Iſraeliticæ. verſ. Ego murus. d. cap. 8.*
- VLTIMA *verò ſponſæ eſt, de ſponſi æterni habitatione in populo Iſrael, relictis cæteris gentibus. Verſic. Fuge dilecte mi. in fine cantici.*

SAPIEN-

SAPIENTIAE LIBER,

BIBLIAE XXV, QVARTAE PARTIS QVARTVS,

De ſecunda parte moralis Philoſophiæ, hoc eſt, De officio Magiſtratuum. TABVLA 124.

Quot ſint moralis Philoſophiæ partes.

IN MORIBVS *hominum rectè formandis ſacra ſcriptura fungitur officio interdùm*	PARENTIS, MAGISTRATŪS, PRAECEPTORIS,	*Vt in lib.*	*Prouerbiorum, Sapientiæ, Eccleſiaſtici.*	*In quibus inſtituitur*	*Priuatus quiſq; vt filius, Magiſtratus, Vniuerſus populus.*

CONTINVATIO.

In volumine Prouerbiorum Salomon ſub perſona patris erga filium communia edidit præcepta, quid homo quiuis aut imitari, aut fugere debeat. Hic vt princeps magiſtratus inſtruit, quid imperando ac iudicando præ oculis habere debeant.

TITVLVS.

PROPTEREÀ hic liber Sapientiæ ſortitus eſt nomen, quia in eo Chriſti aduentus, qui eſt ſapientia patris, & paſſio eius, euidentèr exprimitur.

QVAE D. OLIM AVGVSTINI DE LIBRI huius authore fuerit ſententia.

In libr. 2. de doctrina Chriſtiana capit. 8. Auguſtinus de libri huius authore ità ſcripſerat: Nam illi duo libri, inquit, vnus qui Sapiētia, & alius qui Eccleſiaſticus inſcribitur, de quadam ſimilitudine Salomonis eſſe dicuntur. Nam Ieſus filius Sirach, eos ſcripſiſſe conſtantiſſimè perhibetur.

VT AVGVSTINVS HANC SENTENTIAM retractârit:

QVAM ſententiam poſteà in ſecundo retractationum libro cap. 4. iterùm retractauit his verbis: In ſecundo ſanè libro, de authore libri, quem plures vocant Sapiētiam Salomonis, quòd etiàm ipſum, ſicut Eccleſiaſticum, Ieſus Sirach ſcripſerit, non ità conſtare, ſicut à me dictum, poſteà didici, & omninò probabilius comperi, non eſſe eius libri authorem. Auguſtinus.

QVIS ERGO VERVS SIT HVIVS DOCTRINAE author.

LIBER qui Sapiētiæ Salomonis inſcribitur, apud Hebræos nuſquàm eſt. Quin & ipſe ſtylus Græcam eloquentiam redolet: & nonnulli ſcriptorum veterum hunc eſſe Iudæi Philonis affirmant. Ità Hieron. in præfat. in libros Salomonis ad Chroma. & Heliod. Philonē autem hunc eſſe quidam putant non eum qui ſub Nerone claruit, de quo vulgò apud Græcos dicitur: Aut Plato Philonem ſequitur, aut Platonem Philo. qui & in laudem religionis Chriſtianæ apud primitiuam Eccleſiam obſeruatæ conſcripſit nonnulla, quemadmodùm teſtatur Hieron. de viris illuſt. ſed alium quendam Philonem vetuſtiorem, peritiſſimum linguæ græcæ, ſupra centum & 60. annos ante Chriſti ortum, ſub temporibus Oniæ pontificis Iudæorum. Driedo libr. 1. de Eccleſiaſt. ſcripturis. cap. 3. part. 2. Ex qua ſententia duæ naſcuntur Quæſtiones.

QVAESTIO PRIMA.

PRIMVM quæritur hoc loco acutiſſimus Theologus Ioan. Driedo, ſuper eo quod Hieron. dicit: Sapientiam quæ vulgò Salomonis inſcribitur, & librum Ieſu filij Sirach, non eſſe Salomonis, cùm tamen totus antiquorum patrum chorus, vt Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Origenes in ſuis libris planè aſſerant, Salomonem dicere ea, quę in eiſdem libris cõtinentur, recitantes ex Sapientia & Eccleſiaſtico teſtimonia, tanquàm diuinas ſententias, & tanquàm dictas à ſapientiſſimo Salomone ex Dei ſpiritu loquente?

SECVNDA QVAESTIO.

DEINDE, qua ratione Auguſtinus in lib. 2. de doctrina Chriſtiana capit. 8. conſtantiſſimè tradat, illos duos libros, quorum vnus eſt Sapiẽtia, & alter Eccleſiaſticus inſcribitur, non Salomonem, ſed Ieſum filium Sirach ſcripſiſſe, cùm longè ante Euſebius doceat, quòd omnis antiquorum chorus, librum attitulatum Sapientiæ, Salomonis eſſe dixerit? Driedo lib. 1. cap. 2.

RESPONSIO AD VTRANQVE.

SALOMONI frequentiùs attribuitur hoc opus, non quòd ab ipſo Salomone ſit confectũ vel editum, ſed quòd ſententias contineat Chriſti veri Salomonis, ab eo prolatas, qui eſt vel Salomon ipſe figurans Chriſtum, vel perſonam gerit illius. Is eſt enim frequens in ſcripturis vſus, vt is qui loquitur, in perſona alterius loquatur. De Auguſtini retractatiõe dictum eſt. Driedo cap. 4. dict. lib. 1.

AN SIT AVTHENTICVS.

INTER canonicas & ſanctas ſcripturas numeratur à concilio 3. Carthag. Innocentio I. ad Exup. Gelaſio cum concilio 70 epiſcoporum, Iſidoro lib. 6. etymolog. Concil. Florent. & Trident. B. Auguſt. lib. 2. de doctr. Chriſtiana cap. 8. Hic in ſuo de ſanctorum prædeſtinatione libro, cap. 14. illud ei libro dedit teſtimonium: Quæ cùm ità ſint, inquit, non debuit repudiari ſententia libri Sapiẽtiæ, qui meruit in eccleſia Chriſti, de gradu lectorum eccleſiæ Chriſti, tam longa annoſitate recitari, & ab omnibus Chriſtianis, ab epiſcopis vſque ad extremos laicos fideles, pœnitentes, catechumenos, cum veneratione diuinæ authoritatis audiri. Auguſt.

TESTIMONIA PATRVM EX SALOMONIS libro, qui Sapientia dicitur, deſumpta.

EST ingens eorum librorũ, quos inter apocryphos nonnulli poſuerunt, diuinitatis teſtimonium, quòd eoſdem Eccleſiaſtici doctores ſine vllo diſcrimine, pro Eccleſiaſticis dogmatibus adducant. Neq; enim ea apocryphis authoribus, quos nullius authoritatis credebant, voluiſſent ſancire. Sunt verò in hoc genere per ſanctos authores loci multi diſperſi, qui curioſi lectoris ſtudio notari poterunt. Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 9.

PATRES

PATRES AVTEM QVI HVIVS LIBRI AVTHOritatem approbârunt, hi ſunt. TABVLA 125.

DIONYSIVS

APOSTOLI *Pauli diſcipulus, libro de Eccleſiaſtica Hierarchia cap.2. vſurpat ex eo quaſi ex diuina ſcripcura illud: Acuet diram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos, Sap.5. & cap.4. de diuinis nominibus, Amator factus ſum formæ illius, Sap.8.*

ORIGENES

ADAMANTIVS, *ſanctarum ſcripturarum obſeruator grauiſſimus, in eius libri citatione eſt tam frequens, vt eos omnes locos huc velle pertrahere ſit opus immenſum.*

BASILIVS

SANCTARVM *ſcripcurarum integerrimus cultor, contra Apologeticum Euuomij, & in Pſal.37. vſurpat illud: In maleuolam animam non intrabit ſapientia. Item in eodem apolog. Omnia in ſapientia feciſti. Sap.9. In epiſtola verò 141. coërcet hæreticos illo eiuſdem libri teſtimonio: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Et libro de ſpiritu ſancto cap.30. appellat propheticum oraculum illud, Prudens in tempore tacebit, Sap.8.*

CYRILLVS ALEXANDRINVS

PATRIARCHA, *cuius & ſanctitas & erudicio non Græcis modò, ſed & Latio fuerunt venerandæ, lib.2. contra Iulianum apoſtatam, ſub nomine diuinæ ſcripturæ adducit illud: Et delectabar per ſingulos dies, ludens coram illo omni tempore &c. Sap.8.*

IOANNES CHRYSOSTOMVS

CONSTANTINOPOLITANVS *Patriarcha, in vaſtiſſimo illo ſuorum librorum pelago, tam frequens eſt in petendis ex hoc libro Sapientiæ ſub nomine ſanctæ ſcripturæ ſentẽtijs, vt ſi huc adducendi fuiſſent loci, multas chartas implerent.*

HILARIVS

PICTAVIENSIS *Epiſcopus, cuius eruditionem & ſacrarum literarum peritiam, olim non ſolùm Galli, ſed vniuerſæ per orbem Chriſtianũ prouinciæ ſenſerunt, dum Pſalmũ centeſimũ decimũoctauum exponit, ex hoc libro illa verba vſurpat: Magna ſunt iudicia tua Domine, Sapien.17. Idem in Pſal.136. adducit illud: Spiritus Domini repleuic orbem terrarum, Sap.1. Et in Pſalm.127. vſurpat illud, Salomonis nomine: Quæſiui ſapientiam mihi accipere ſponſam.*

CYPRIANVS

CARTHAGINENSIS *Epiſcopus, eloquentia, eruditione, Martyrij gloria & antiquicate celebris, multa ex eodem libro, diuinæ ſcripturæ nomine, deſumit, ex quibus pauca adducemus. Epiſtolarum libro primo, epiſtola nona, & libro tertio ad Quirinum, vſurpac illud, Qui abijcit diſciplinã, infelix eſt, Sap.3. Lib.2. de habitu virginum, illud: Quid nobis profuit ſuperbia? Sap.5. Tractatu 1. aduerſùs Demetrian. illud: Stabunt iuſti in magna conſtantia, Sap.5. Libro tertio ad Quirin. tractat ſub ſapientiæ Salomonis titulo, penè totum huius libri caput tertiumdecimum. In eodem adducit illud, Qui ambulat ſimpliciter, ambulat cõfidentèr, Sap.1. Libro de exhortatione ad martyrium, illud: Etſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt &c. Sap.3. In eod. lib. illud: Omnia idola nationum æſtimauerũt Deos. Sap.15. Libro item de ſingularitate clericorum, illud: Qui enim cuſtodiẽrunt iuſtitiam, iuſtè iudicabuntur, Sap.6. Item illud: Quis enim hominum ſcire poterit conſilium Dei? Sapien.9. Quin & illud eod. lib. Deprimit terrena habitatio ſenſum multa cogitantem, Sap.9. Aduerſùs Iudæos illud: Contumelia & tormento interrogemus eum, Sap.2. Et alia multa.*

AVGVSTINVS,

CVIVS *& eruditio & in dinoſcendis ſcripturis diligentia fuit ſempèr illuſtris, ità eſt in hoc libro adducendo perpetuus, vt ſi omnia huc adducenda eſſent teſtimonia, iuſtum conficerent librum. Sufficit hîc, pauca pro multis inſerere. Lib. 3. Contra literas Petiliani, cap. 26. vſurpat illud: Spiritusſanctus diſciplinæ effugiet fictum. Libro de præſcientia Dei ad Dardan. cap. 3. illud, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, Sap. 1. Item in libro de eſſentia Dei, illud: Auris zeli audit omnia &c. Lib. de mendacio, cap. 5. illud: Os quod mentitur, occidit animam ſuam, Sap. 2. In ſoliloquio, illud: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Libr. 4. de Geneſi ad literam, cap. 3. 4. & 5. illud: Omnia in menſura, numero & pondere diſpoſuiſti, Sap. 11. Et illud: Multitudo ſapientium, ſanitas eſt orbis terrarum, Sap. 6. Libro item quarto de Trinitate, cap. 20. illud: Iuſtus ſi morte præoccupatus fuerit, &c. cum alijs penè infinitis. Hæc ex Medina.*

ARGVMENTVM.

AGITVR in hoc libro ſub iuſtitiæ & ſapientiæ nomine ſummatim de omni virtutum genere, tam iuſtitiæ, quàm ſapientiæ vocabulo vniuerſalitèr accepto. Gloſſ. hîc circa principium.

SCOPVS.

REFORMATIO eſt iudiciorum, vt Magiſtratus ſubditis ſuis benè præſint. Quos in principio ſtatim his alloquitur verbis: Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. Quærite de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum. cap. huius libri 1.

PARTITIO. TAB. 126.

DIVIDITVR *autē totus hic liber in partes tres: Quarum*

- PRIMA *exhortationem continet, ad excitandum vnumquenque ad zelum & amorem iuſtitiæ capeſſendum, à princip. vſque in finem cap. 6.*
- SECVNDA *originem explicat ſapientiæ, à cap. 7. vſque ad cap. 10.*
- TERTIA *virtutis vtriuſque, tam iuſtitiæ ſcilicet, quàm ſapientiæ, effectus declarat ac vtilitates. à d. cap. 10. vſque in finem.*

CAPITA EXHORTATIONIS.

TABVLA 127.

PRIMAE PAR*tis, quæ exhortationem continet ad iuſtitiam, ſex ſunt capita, in quibus*

- PRAEMITTIT *introductionem ad ſapientiam generalem, cap. 1.*
- ENVMERAT *ea, quæ à ſtultis & inſipientibus contra ſapientiæ ſtudium obijciuntur, cap. 2.*
- QVIBVS *reſpondet in 3. cap.*
- RECENSET *laudes ſapientiæ, cap. 4. ab eius emolumentis, quibus e regione opponit inſipientiæ incommoda, cap. 5.*
- PRAEMISSA *omnia veluti per epilogum repetit, & in vnū colligit aceruum, cap. 6. Vbi tandèm ſic concludit hanc partem: Si ergò delectamini in ſedibus & ſceptris ô Reges populi, diligite ſapientiam, vt in perpetuum regnetis.*

DE ORI-

DE ORIGINE SAPIENTIAE.

TABVLA 128.

HVIVS PARcis *initium ſumitur à fine ſexti capitis, vbi ſapiens rationem explicat originis, & diuiditur in tria vicisſim capita.*

- OSTENDIT *ſapientiam rem eſſe inæſtimabilem, & ob id nec auro, nec argento comparandam, cap. 7.*
- REQVIRIT *in ſapientiæ ſtudioſo feruorem atque perſeuerantiam, capit. 8.*
- DOCET, *opus eſſe ſapientiæ ſtudioſo deuota precatione ad Deum, à quo vt bona omnia, ſic etiàm ipſa venit ſapientia. cap. 9. Vbi etiàm forma cõtinetur precationis.*

DE EFFECTV SEV FRVCTIBVS ET EMOLVmentis ſapientiæ.

TABVLA 129.

IN HAC *parte Salomon ſapientiæ vtilitates demonſtrat exemplo*

- PERSONArum *priuatarum, ſcilicet*
  - ADAE,
  - NOAE,
  - ABRAHAE,
  - LOTH,
  - IACOB,
  - IOSEPH,
  - MOISIS.
  - *In quibus mirabiles claruiſſe cùm iuſtitiæ tum ſapientiæ effectus, declaratur toto cap. 10.*
- TOTIVS *populi Iſraelitici, cui in memoriã reuocat ſapientiæ quatuor in eum collata beneficia.*
  - AQVAE ET *fontis propter*
    - *Iuſtitiam conceſſa filijs Iſrael, cap. 11.*
    - *Iniuſtitiam & idololatriam negata Chananæis, cap. 12. 13. 14. & 15.*
  - CARNIS *& panis & Mannæ, cap. 16.*
  - DIEI ET LVcis, *Nam filij Iſraël iuſtitiam*
    - *Derelinquentes, denſiſſimis circumdati ſunt tenebris, cap. 17.*
    - *Arripientes, iterùm adepti ſunt beneficium lucis, cap. 18.*
  - COLVMNAE *& nubis, cap. 19.*

ECCLESIASTICVS, LIBER BIBLIAE XXVI, PARTIS QVARTAE

vltimus, De tertia moralis Philoſophię parte, in qua (vt dictum eſt) Ieſus Sirach fungitur officio pręceptoris.

CONTINVATIO.

POST Magiſtratuum inſtitutionem, cômodè nunc populi corriguntur mores: vt ſic mutua concordia inter omnes reip. Chriſtianæ partes tueri & conſeruari queat.

TITVLI EXPLICATIO.

LIBRVM Ieſu filij Sirach, dicit ſe Hieronymus apud Hebræos reperiſſe, non Eccleſiaſticum, vt apud Latinos, ſed Parabolas prænotatum: cui iuncti erant Eccleſiaſtes & Canticũ canticorum: vt Salomonem nô modò librorum nůmero, ſed & materiarum genere coęquaret. Raban. hîc in prolog.

QVID DIFFERAT HAEC INSCRIPTIO ab Eccleſiaſte.

ECCLESIASTICVS, congregator vel collector interpretatur, ſicut ille (ſcilicet Eccleſiaſtes) concionator: ſed Eccleſiaſtes ad Chriſtum refertur, Eccleſiaſticus verò ad quemlibet prædicatorem. Idem Rabanus ibidem.

AVTHOR.

SECVNDVM ſententiam Ioannis Damaſceni veteris Theologi græci, Ieſus pater Sirach, compoſuit Hebraicè librum iſtum: Nepos autẽ eius etiàm vocatus Ieſus filius Sirach, eundem librum traduxit in linguam Græcam. vide ipſum Damaſcenum lib. 4. cap. 18.

QVANDO SIT SCRIPTVS.

EX traditione veterum, vt Euſebij, Hieronymi, Auguſtini & aliorum, certò cognoſcimus, Ieſum filium Sirach edidiſſe librum illum ante natiuitatem ſaluatoris noſtri annos ferme ducentos, paulò ante tempora Iudæ Machabæi & fratrum eius, & id quidem, vt ex præfatione, quam is, per quem ſermo libri côpoſitus eſt, eidem libro præſcripſit, intelligitur, ſub temporibus Ptolemæi Euergetis, qui regnauit in diebus Simonis Magni pontificis Oniæ filij, cuius & ipſe meminit in vltimo libri ſui capite. Ioan. Driedo de ſcriptur. eccleſiaſt. lib. 1. cap. 3.

AN SIT AVTHENTICVS.

IVDAEI hunc librum non recipiunt, quia in eodem Domini paſſio manifeſtè probatur. Gloſſa ordin. hîc in prolog. galeat. circa finem in verſ. Igitur ſapientia &c. Verùm à ſanctis patribus eum æquè ac Sapientiæ librum, in numerum & ordinem librorum ſacrorum receptum atque numeratum eſſe, primùm liquet ex eo, quòd illi ſententias huius libri allegârint in ſuis libris vt ſacram ſcripturam. Deindè probat hoc ipſum Auguſtinus verbis paulo antè recitatis ex libro 2. de doctrina Chriſtiana cap. 8. vbi de Sapientia Salomonis & hoc libro differens, ſic ait: Qui tamen quoniam authoritatem meruerunt, inter propheticos numerandi ſunt. Deniq;, quòd eadem concilia, ij demq; pontifices Max. à quibus Sapientiæ liber inter canonicos numeratus eſt, Eccleſiaſticum etiàm recenſuerint.

S. PA-

S. PATRES QVI HVIVS LIBRI TESTIMONIJS tanquàm authenticis vſi ſunt.

TABVLA 130.

CYPRIANVS

DE laude martyrij, allegat illum locum, Fili, accedens ad ſeruitutem Dei &c. Eccl. 2. In libro de ſingularitate clericorum, illud ex eodem: Qui ſpernit modica, paulatim decidit, &c. Eodem libro illud: Cum ſaltatrice noli eſſe aſſiduus, nè audias illam, Eccl. 5. Item illud: De veſtimentis procedit tinea, & de muliere iniquitas viri, Eccl. 42. In epiſtola ad Quirinum, illud: Qui baptizatur à mortuo, quid prodeſt lauatio eius? Eccleſ. 34. In eadem epiſtola, illud: Initium ſapiĕtiæ timor Domini, cap. 1. & illud: Multùm iurans, replebitur iniquitate, Eccl. 23. In epiſtolarum lib. 3. epiſtola 11. adducit illud: Ex tota anima tua time Deum, & ſacerdotes eius ſanctifica, Eccl. 7. Libro item epiſtolarum 1. epiſtola 3. illud: Sepi aurem tuam ſpinis, Eccl. 15. Et pluribus alijs in locis multò plura.

HILARIVS

IN Pſal. 67. vſurpat illud: Initium ſapientiæ timor Domini, Eccleſ. 1. lib. 12. De Trinitate, illud: Ante ſecula fundata ſum, Eccleſ. 24.

AVGVSTINVS

PRIMÙM tractatu 9. in epiſtolam Ioannis, adducit illud: Initiũ ſapientiæ timor Domini, Eccl. 1. Contra Fauſtum lib. 22. cap. 53. illud: Fili, concupiſcens ſapientiam, conſerua iuſtitiam, Eccleſ. 1. contra epiſtolam Parmeniani lib. 3. illud: Non contradicas verbo veritatis vllo modo &c. Eccle. 4. In lib. 50. homiliar. 13. homil. illud: Non tardes conuerti ad Dominum, Eccleſ. 5. De ſalutaribus documentis cap. 6. illud: Multi pacifici ſint tibi, & conſiliarius ſit tibi vnus. Eccleſ. 6. De ſpeculatione peccatoris, cap. 3. 4. & 5. illud: Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis, Eccleſ. 7. lib. de amicitia, cap. 5. illud: Amicus fidelis medicamentum eſt vitæ, Eccleſ. 6. De ſancta Virginitate, illud: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, Eccleſ. 3. De conflictu vitiorum & virtutum, ca. 3. illud: Timenti Deum benè erit in extremis, Eccleſ. 1. Homiliarum lib. 50. homil. 9. illud: Beatus diues, qui poſt aurum non abijt, Eccleſ. 31. De ſalutaribus documentis, cap. 53. illud: Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu Patris ſui, Eccleſ. 34. De ſpiritu & anima cap. 11. illud: Melior eſt iniquitas viri, quàm benefaciens mulier, Eccleſ. 42. Et ſimilia alia hincinde multa. Lege Medinam.

ARGVMENTVM.

SYLVAM continet hic liber optimarum ſentĕtiarum, quas Ieſus Sirach, vt ipſe hîc in procemio ſuo teſtatur, ex varijs libris congeſſit. Vndè etiàm propter ſummam virtutum, quas tractat, excellentiam πανάρετον, id eſt, omnium virtutum quaſi receptaculum appellatur. Cuius tanta claritas, tantaque Latinitas eſt, vt ipſe ſibi commentator ſit. Rabanus in prolog.

SCOPVS.

CORRECTIO eſt morum, vt homines in vniuerſum omnes, iuſtitiæ & ſapientiæ præceptis inſtructi, atque adeò omnium virtutum præſidio adiuti, gratiam habeant in præſenti, & gloriam in futuro videant ſeculo. Et Eccleſiaſticus in procemio ſuo ipſe hunc librũ ſe illis ſcripſiſſe teſtatur, qui volunt animum intendere & diſcere, quemadmodùm mores debeat inſtituere is, qui ſecundùm legem Domini vitam agere propoſuerit.

PARTITIO. TAB. 131.

IN HOC LIBRO *tria maximè sũt obſeruãda:*

- ENCOMIA *ſiue commendationes ſapientiæ,* } *Promiſcuè à principio vſq; ad cap. 44.*
- PRAECEPTA *ſiue ſentẽtiæ prudentũ, tam de ſapientiæ, quàm alijs virtutum ſpeciebus.* } *Promiſcuè à principio vſq; ad cap. 44.*
- EXEMPLA *ſapientum, à d. cap. 44. vſq; in finem.*

DE SAPIENTIAE DIVINAE ENCOMIIS &laudibus. TABVLA 132.

ENCOMIA SAPIENTIÆ *non vno traduntur in loco, ſed ipſis virtutum præceptis ſparſim ſunt inſerta. Præcipuæ verò ſapientiæ commendationes, quarum in hoc libro peculiaris habetur tractatio, ſunt nouem. Quæ attinguntur in Capite*

- PRIMO, *in verſ. Omnis ſapientia à Domino &c.*
- MEDIO *cap. 4. verſ. Sapientia filijs ſuis vitam inſpirat.*
- SEXTO, *in verſ. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam.*
- CIRCA *finem 14. verſ. Beatus vir qui in ſapientia morabitur.*
- VIGESIMOQVARTO, *verſ. Sapientia laudabit animam ſuam.*
- CIRCA *medium 32. verſ. Qui timet Deum, accipiet doctrinam.*
- PRINCIPIO *cap. 36. verſ. Miſerere meî Deus.*
- TRICESIMONONO, *verſ. Sapientiã omnium antiquorum requiret ſapiens, &c.*
- CIRCA *finem 42. commendat ſapientiam*
  - *In genere, verſ. Memor ero igitur operum Domini.*
  - *In ſpecie verò, cap. 43. per totum.*

DE

DE PRAECEPTIS

SENTENTIAE PRVDENTVM, SIVE LOCI communes, explicantur hoc libro LII. TABVLA I53. QVORVM

PRIMVS EST DE

TIMORE *Dei, De quo agitur circa medium cap.1.verſ.Timor Domini gloria &c. vſque in fin.*

II. DE

PATIENTIA, *toto cap.2.quod incipit, Fili, accedens ad ſeruitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem.*

III. DE

PIETATE *erga Parentes, in princip.cap.3.vſque ad verſ. Fili, in manſuetudine opera tua perfice.*

IIII. DE

HVMILITATE, *d.cap.3.à loco citato, vſque ad verſ.Ignem ardentem extinguit aqua, &c.*

V. DE

ELEEMOSYNA *& commiſeratione erga Pauperes, à fin.cap.3.vſque ad medium quarti, verſ. ſcilicet, Sapientia filijs.*

VI. DE

VERITATE *& iuſtitia, à d.loco vſque in finem cap.4.*

VII. DE

DETESTATIONE *peccati, & conuerſione ad pœnitentiam, à princip.cap.5.vſque ad verſ. Eſto manſuetus ad audiendum verbum Dei.*

VIII. DE

TACITVRNITATE, *à d.verſ.Eſto manſuetus, vſque in fin.cap.5.*

IX. DE

AMICITIA *vera, quæ cum virtute ſit coniuncta, à princip.cap.6.vſque ad verſ. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam.*

X. DE

PRVDENTIA *gubernandi familiam, cap.7.per totum. Vbi varia traduntur officia Patrisfamiliâs, tam erga domeſticos, quàm extraneos.*

XI. DE

TRANQVILLITATE *& concordia, toto cap.8.incipiente: Non litiges cum homine potente.*

XII. DE

CASTITATE *& pudicitia, à princip.cap.9.vſque ad verſ.Non derelinquas amicum tuum.*

XIII. DE

CONSTANTIA, *maximè in amicitia retinenda, indè vſque ad verſ. In manu hominum artificum opera laudabuntur, & principes populi in ſapientia, eod.*

XIIII. DE

PRVDENTIA *adminiſtrandi Remp.d.verſ.In manu, cap.9.& toc.cap.10.*

XV. DE

POENITENTIA, *per tot.cap.12.quod incipit, Si benefeceris, ſcito cui benefeceris.*

XVI. DE

AFFABILITATE *& ſocietate honeſta, toto cap.13.*

XVII. DE

LIBERALITATE, *à primo verſ.cap.14. Beatus vir qui non eſt lapſus, vſque ad verſ. Beatus vir qui in ſapientia morabitur.*

XVIII. DE

FIDVTIA *in Deum, cap.16.17.& partim 18.vſque ad verſ.Fili, in bonis non des querelam.*

XIX. DE

SVAVILOQVENTIA *ſeu lingua curiali, à præfato verſiculo vſque in finem cap.18.*

XX.

Suſpicio fugienda

NON *facinora tãtùm, ſed leuem etiàm culpam, atque adeò facinorum ſuſpicionem omnem eſſe fugiendam, à princip. cap. 19. vſque ad verſ. Eſt prudentiæ nequitia.*

XXI.

INTER *prudentiam veram & falſam eſſe diſtinguendum, à d. verſ. vſque in finem eiuſdem cap. 19.*

XXII.

VT CAVENDVM *ſit ab omni peccato, cap. 21. à principio: Fili, peccâſti? non adijcias iterùm &c. vſque ad verſ. Non erudietur, qui non eſt ſapiens in bono.*

XXIII.

IN *verbis & geſtibus ſeruandam eſſe modeſtiam & maturitatem, indè vſque in finem d. cap. 21.*

XXIIII.

PRO *ſtrenuitate contra pigritiam, agitur cap. 22. vſque ad verſ. Confuſio patris eſt de filio indiſciplinato.*

XXV. DE

DISCIPLINA *filiorum, ab allegato verſ. vſque ad verſ. Pungens oculum, deducet lachrymas.*

XXVI. DE

PROHIBITA CONtumelia *verborum, tam erga*
- AMICOS, *à d. verſ. Pungens, vſque in fin. cap. 22.*
- QVÀM *in Deum, cap. 23. à principio vſq; ad verſ. Eſt & alia loquela.*
- ET *quoſcunque homines, vſque ad verſ. Homini fornicario, eiuſd. cap. 23.*

XXVII. DE

FORNICATIONE, *à fine cap. 23. vſque ad verſ. Sapientia laudabit animam ſuam, cap. 24.*

XXVIII. DE

MVLIERE *bona, & mala, circa finem cap. 24. iuncto cap. 25. & 26. per totum.*

XXIX.

DIVITIAS *vix abſque iniquitate comparari, cap. 27. à principio, Multi deliquerunt propter inopiam, vſque ad verſ. Qui denudat arcana amici, eod.*

XXX. DE

AMORE *proximi & fide amicorum, à d. verſ. vſque in finem cap. 27.*

XXXI. DE

VINDICTA *prohibita, cap. 28. per tot. Vbi etiàm agitur de lingua tertia & nequam.*

XXXII. DE

GRATITVDINE *& ingratitudine, cap. 29. à principio, Qui facit miſericordiam, vſque in finem.*

XXXIII. DE

LIBERORVM *educatione atque correctione, cap. 30. à principio vſque ad verſ. Melior eſt pauper &c.*

XXXIIII. DE

AVARITIA *& cupiditate lucri, à dict. verſ. in finem cap. 30. & in cap. 31. vſque ad verſ. Super menſam.*

XXXV. DE

TEMPERANTIA *& ſobrietate, à præfato loco vſque in finem d. cap. 31.*

XXXVI. DE

OFFICIIS *ſenum atque iuuenum præſidentium, cap. 32. à principio vſque ad verſ. Qui timet Deũ, excipiet doctrinam.*

XXXVII. DE

INSTITVTIONE *Patrumfamiliâs, quales eſſe debeant erga filios, vxorem, ſeruos & amicos, cap. 33. à verſ. Audite me magnates, vſque in fin.*

XXXVIII. DE

AVGVRIO *ex ſomnijs & alijs præſtigijs probibitis, cap. 34. à principio, Vana ſpes & ſomnia extollunt imprudentes: vſque ad verſ. Spiritus timentium Deum quæritur.*

XXXIX. ADHVC DE

VANITATE *eorum, qui ſpem ſuam in ſomnijs potiùs, vel in prudentia, quàm in Deo ponere conſueuerunt, à prædicto verſ. vſque ad verſ. Miſerere noſtrî, cap. 36.*

XL. DE

VIRI *& vxoris legitima coniunctione atque ſocietate, circa finem dict. cap 36. verſ. Omnem eſcam.*

XLI. DE

CONSILIO *& conſiliario bono, quanti ſint facienda, cap. 37. à principio vſque ad verſ. Fili, in vita tua, circa fin.*

XLII. DE

SANITATE *corporali tuenda per abſtinentiam, à fine cap. 37. vſque ad verſ. Fili, in mortuum produc lachrymas, cap. 38.*

XLIII. DE

PRAEPARATIONE *ad mortem, quomodò fieri debeat. à citato loco vſque ad verſ. Sapientiam ſcribe in tempore vanitatis.*

XLIIII. DE

ARTIFICVM *operis, earumque vtilitatibus, à d. verſ. vſque ad cap. 39. Quod octauam continet Sapientiæ commendationem.*

XLV. DE

MISERIA *vitæ humanæ, cap. 40. à principio, Occupatio magna creata hominibus. vſque ad verſ. Omne munus.*

XLVI. DE

ARMIS *& quibuſdam quaſi remedijs contra prædictam miſeriam. à verſ. præfato vſque in finem d. cap. 40.*

XLVII. DE

MORTIS *recordatione amara, cap. 41. à principio vſque ad verſ. Noli metuere iudiciũ mortis &c.*

XLVIII. DE

REMEDIIS *contra timorem mortis, à prædicto loco vſque ad verſ. Curam babe de bono nomine. eodem.*

XLIX. DE

BONI *nominis adquiſitiõe & boneſtæ famæ conſeruatione, & quibus ea rebus parari queant, à præallegato verſ. Curam babe: vſque ad verſic. Veruntamen in bis, eod.*

L. DE

VERECVNDIA, *vbì deceat, vel nõ deceat, à d. verſ. finali cap. 41. vſq; ad verſ. Non pro bis omnibus confundaris, cap. 42. Ac ibì de differentia inter verecundiam veram & confuſionem.*

LI. ADHVC IN SPECIE,

DE *quibus rebus non ſit erubeſcendum. Indè vſque ad verſ. Filia patris abſcondita. eodem.*

LII. DE

CRIMINE *ſtupri, ab illo loco vſque ad verſic. Memor ero. eodem cap. 42. Nam cætera quæ ibì & in toto cap. 43. ſequuntur, vt in præcedenti dictũ eſt ſchemate, ad nonam pertinent Sapientiæ commendationem.*

DE EXEMPLIS SAPIENTVM.

TABVLA 134.

IN TERTIA *Parte Eccleſiaſticus nos ad Sapientiæ virtutumq́ omnium ſtudiū allicere conatur, exemplis ſanctorū* Patrum *veteris teſtamēti. Quorum omni ferè tempore aliqui his virtutibus ornati fuerūt, vt*

- ANTE *legem*
  - ENOCH,
  - NOE,
  - ABRAHAM,
  - ISAAC,
  - IACOB, &
  - DVODECIM *Patriarchæ.*
  - *De quibus agitur in cap. 44.*
- SVB *lege*
  - MOISES,
  - AARON,
  - PHINEES,
  - *Cap. 45.*
- POST *legem tempore ſcilicet Iudicum,*
  - IOSVE,
  - CALEPH,
  - SAMVEL, &
  - CAETERI *Iudices,*
  - *Cap. 46.*
- TEMPORE *Regum*
  - NATHAN,
  - DAVID,
  - SALOMON,
  - *cap. 47. Vbi etiā fit mentio De*
    - *Roboam &* Hieroboam, *qui diſmiſerunt legem.*
    - *Helia, Eliſæo, Ezechia, & Eſaia, cap. 48.*
    - *Tandèm de Ioſia, Ieremia, Ezechiele, & 12. Prophetis agitur in ca. 49. vſq; ad fin.*
- POST *Reges*
  - ZOROBABEL,
  - IESVS *ſacerdos magnus,*
  - NEHEMIAS, &
  - *Simō filius Oniæ,*
  - *Circa fin. cap. 49. vſq; ad fin. ca. 50.*

EPILOGVS ECCLESIASTICI.

TABVLA 135.

TANDEM SE- *ipſum introducit Ieſus filius Sirach*

- SCRIBENTEM *Doctrinam ſapientiæ, in fin. cap. 50.*
- ORANTEM, *in princip. cap. 51. verſ. Confitebor tibi Domine Rex &c.*
- LABORANTEM *pro ſapientia adquirenda, circa medium eiuſdem verſ. Cùm adhuc iunior ſum, quæſiui ſapientiam &c.*
- INVITANTEM *ad ſapientiam, verſ. Appropiate ad me indocti, vſq; in finem Eccleſiaſtici.*

PARS VETERIS TESTAMENTI QVINTA, DE RERVM FVTVrarum reuelationibus diuinis.

ORDINIS SIVE COLLOCATIOnis ratio.

Ita Deus Opt. Max. ſuam hactenùs inſtruxit Eccleſiam, vt nihil quidem homini, quod ad conſequendam perfectam pertineat ſalutem, vlla ratione deeſſe queat. Sed hoc Maieſtati ſuæ diuinæ videbatur parùm, niſi etiàm eorum, qui à præmiſſarum legum obſeruatione, quoquo modo cecidiſſent, ſingularem haberet curam. Tanta eſt enim diuinæ naturæ ſuæ bonitas atque clementia, vt nullo vnquàm tempore mortem velit peccatoris, ſed magìs, vt conuertatur & viuat. Ezechiel. 18. & 33.

Hanc ſuam voluntatem humano generi per Sacroſancta prophetarum aperuit oracula. Nam etſi peccatorum pertinacia eouſquè diuinam adigat iuſtitiam, vt pœnam totiès meritam decernere cogatur, non facilè tamen ſuam exequitur ſententiã, ſed inuitat priùs per prophetas ſuos ad pœnitentiam omnes, antequàm puniat. Origen. in Hieremiam homilia 1. Et hoc duobus ferè modis, pœnarum comminatione, niſì reſipiſcant: & promiſſione beneficiorum, ſi in viam redire ſtudeant.

Atqve hic mos erat apud Iudæos vetus, vt prophetæ diuinitùs afflati prædicerent illis quæ imminerent, ſiue bona eſſent, ſiue mala, authoritate licèt pari, voto tamen & conſilio longè diuerſo: Bona quidem, vt eueniant: mala verò, vt auertantur. Nam ſic & Chriſtus ipſe gehennam minatur, nè gehennam inferat. Quarè & nos, inquit D. Chryſoſtomus, verba terreant prolata, ſed rerum non contriſtet auſteritas. Chryſoſt. homil. De Iona Propheta.

ALIA CONTINVATIO.

Hactenùs actum eſt de lege, hîc nunc de legum interpretibus dicendum erit. Sunt enim prophetæ interpretes legis, vt apoſtoli interpretes ſunt vtriuſq; & legis & prophetarum.

PARTITIO. TABVLA 136.

TRIA HOC *loco erunt explicanda*:	QVID *ſit Propheta.*
	PROPHETAE *qui dicantur.*
	QVAE *ſint eorum ſcripta.*

DE PROPHETIA, ET PRIMVM, QVID ſit prophetare.

PROPHETARE, nihil aliud eſt, quàm rerum futurarum præuidere ac pandere euentus. Chryſoſt. De verbis Eſaiæ, Vidi Dominum, homilia 2. Quæ verba quem myſticum habeant ſenſum, non minùs elegantèr quàm piè D. explicat Bernardus: Non conſiderare, inquit, quæ videntur, ſed quæ non videntur, ſinè dubio prophetare eſt: ambulare in ſpiritu, ex fide viuere, quæ ſurſùm ſunt quærere, non quæ ſuper terram, obliuiſci quæ retrò ſunt, & extendi in anteriora, ex magna parte ptophetare eſt. Alioqui, quonam modo cõuerſatio noſtra in cælis eſt? Bernardus in Sermone 2. ad fratres de altitudine & baſſitudine cordis. Atq; hinc eſt, quod D. Paulus dixit, præſtantius eſſe prophetare, quàm linguis loqui, 1. Cor. 14. & ibi Ambroſ.

PROPHETIA QVID.

PROPHETIA eſt facultas illa præuidendi ac prædicendi futura. Quæ ob id in ſacris literis communitèr dicitur viſio. Hieron. lib. 3. in Oſeam, cap. 12. Et in prophetam Amos in principio. Breuitèr prophetiam dicit Auguſtinus, quidquid in ſcripturis ſacris Chriſtum & futuram ſignificauit eccleſiam. Auguſtinus contra Adimantum, cap. 15. in fine.

ALIA DEFINITIO.

CASSIODORVS Prophetiam dicit eſſe diuinam inſpirationem, rerum euẽtus immobili veritate denunciantem. Nicolaus de Lyra in præſatione ad Pſalmos. Dicitur etiàm oraculum, id eſt, eloquium vel reſponſum diuinum. Gloſſ. in prolog. Eſaiæ.

QVIBVS MODIS FIAT HAEC INSPIRATIO.

TABVLA 137.

FIT AVTEM *inſpiratio dicta Aut*
- GRATIA, *vt in Moiſe, & in cæteris bonis.*
- PERMISSIONE, *Vt in*
  - SIBYLLA *Vate*
  - INFIDELIBVS *philoſophis.*
  - *Qui multa diuino inſtinctu prædixerunt. Beda in præfat. ad Pſalmos.*

ORIGO.

SPIRITVS SANCTI donũ eſt Prophetia, quæ non humana volũtate allata, ſed diuinitùs hominibus à Deo conceſſa eſt & infuſa, Rom. 12. 1. Cor. 12. 2. Pet. 1. Nihil enim loqui poteſt propheta Dei, niſi quod Deus in os eius poſuerit, vt docet Michæas 3. Reg. 22. Vndè os prophetarum, os plerunquè ipſius dicitur Domini. Hieron. in Quæſtion. Hebraicis in lib. Regum.

QVOT MODIS CONTINGAT HAEC infuſio.

PROPHETIS ſuis Deus olìm, aut in viſione, aut per ſomnium loquebatur: Soli autem Moiſi facie ad faciem locutus eſt. Num. 12. Si quis inter vos, inquit, propheta fuerit, in viſione appareho ei, aut per ſomnium loquar.

AN DIVIDATVR PROPHETIA.

ETSI Origenes dicat, Prophetias non eſſe diuiſas, ſed quaſi ex vno ſpiritu, quaſi ex vna anima & ex vna voce, conſenſu videlicet operante in eis, ſunt dictæ & ſcriptæ. Origen. in Matthęum tractat. 6. Sunt tamen, vt iam dictum eſt, varia prophetandi genera: quorũ vnũ eſt ſomniorum, quale eſt in Daniele. Hierony. lib. 4. in Hierem. cap. 23. vbì ait: Sunt hodiè quoquè ſomniatores in eccleſia, & maximè in noſtro grege, qui errores ſuos Domini iactant prophetiam.

DIVISIO PRIMA, EX BEDA.

TABVLA 138.

PROPHETIA *eſt diuina inſpiratio, qua rerum euentus demonſtratur aut per*
- VISIONES, *Vt*
  - EZECHIELI,
  - DANIELI,
  - BEATO *Ioanni*
  - *In ecſtaſi poſitis diuina inſpiratio per quaſdam imagines futura præmonſtrauit.*
- FACTA, *vt in immolatione Abraham, qui monitus à Deo, propriũ immolauit filium, qui Chriſti fuit figura.*
- DICTA, *vt quod in Moiſe de Chriſto legitur: Suſcitabo de fratribus veſtris Prophetam, tanquàm me, ipſum audite, & vt*
  - *Pſalterium, &*
  - *Quorundam dicta Prophetarum, Bed. in Prolog. Pſalterij*

SECVNDA DIVISIO, EX ORIGENE.

TABVLA 139.

EST PRO- *phetia alia*
- VETERIS, / NOVI — *Teſtamenti*
  - *Illa fit per verba, Hæc dicit Dominus.*
  - *Hæc fit ad*
    - *Aedificationem,*
    - *Exhortationem,*
    - *Conſolationem.*
    - *1. Cor. 14. & Orige. in cap. 12. epiſtolæ ad Romanos.*

TERTIA DIVISIO, EX CHRYSOSTOMO.

TABVLA 140.

PROPHETIA *alia eſt ex*
- PRAESCIENTIA, *vt hæc: Eccè virgo concipiet &c. Eſa. 7.*
- IVDICIO *operum: vt, Adhuc 40. dies, & Niniue ſubuertetur: ſubintelligimus, niſi pœniteat. Ion. 3.*
- DIFferunt *duob⁹ modis:*
  - *Tum quòd*
    - *Prior ſit immutabilis:*
    - *Altera verò mutari ſoleat, ſecundùm quod verba ſonant, non ſecundùm intellectum.*
  - *Tum quòd*
    - *Illa impleatur* DEI *ſolummodò operatione, vt q̃ virgo pareret.*
    - *Hæc impleatur hominum adminiſtratiõe ſiue cooperatione, vt pœniteat, & ſic fiat iuſtus. Chryſoſt. Matthæi 1. homilia 1. operis imperfecti*

EADEM DIVISIO LATIVS EXPLICATA

per D. Anſelmum. TABVLA 141.

ALIA PRO- *phetia eſt ex*

- PRAEDESTINATIONE *Dei, quod neceſſarium eſt omnibus modis euenire, vt ſine noſtro impleatur arbitrio: vt eſt, Eccè virgo concipiet &c. Eſa.7.*
- PRAESCIENTIA *Dei, cui noſtrum admiſcetur arbitrium, & cooperante gratia conſequimur præmium, vel ab ea iuſtè relicti, tormentum.*
- NON ex *præſcientia, ſed eſt quædam quaſi comminatio more humano facta: ſicut illud, Morieris tu, & non viues, Eſai.38. Item, Adhuc* XL. *dies, & Niniue ſubuertetur, Ion.3. Quod intelligendum eſt, niſi corrigantur, Anſelmus in Matthæi cap.1.*

QVARTA DIVISIO. TABVLA 142.

ADHVC ALIA *Prophetia eſt De*

- PRAETERITO, *vbi de caſu primi angeli dicitur: Quomodò de cælo cecidiſti Lucifer, qui manè oriebaris? Eſa.14.*
- FVTVRO, *vt, Dominus ad iudicium veniet cum ſenioribus populi ſui. Eſai.3.*
- PRAESENTI, *Cuius exemplum eſt in verbis Apoſtoli 1.Cor.14. Occulta cordis eius manifeſta fiunt. Vbi ſpiritus non prædicit, quod futurum, eſt, ſed quod eſt oſtendit. Anſelmus 1.Cor.14.*

QVA RATIONE PROPHETIA PRAETERITO

aut præſenti tempori poſſit accommodari. TABVLA 143.

PRO DECI- *ſione huius non ineptæ dubitationis, notandum eſt, quod innuit hac de re, B. Gregor. ſuper Ezechielē homil.1. Duplicem videlicet eſſe Prophetiæ ſignificationem.*

- PROPRIAM *& ſtrictam, quandò prædicuntur futura. Ea enim eſt Prophetiæ natura, multo antè tempore prædicere, quæ certò euentura ſunt. Chryſoſto. in Eſaiam.*
- LARGAM, *quandò non tantùm prædicūtur futura, ſed produntur occulta. Et ſic prophetiæ tēpora ſunt tria, vt rectè dicatur, Prophetiam aliam eſſe De tempore*
  - FVTVRO: *vt, Eccè virgo concipiet & pariet filiū, Eſai.7.*
  - PRAETERITO: *vt, In principio creauit Deus cælum & terram. Vbi de illo tempore dixit homo, quo non erat homo, Geneſ.1.*
  - PRAESENTI: *Quandò apoſtolus Paulus in proximè citato loco dicit, Occulta eius manifeſta fiunt &c. Et hæc dicitur Prophetia, non quòd prædicat ventura, ſed quia prodit occulta. Anſel. vbi ſuprà.*

QVO-

QVOMODO OCCVLTORVM INTERPRETATIO, dici poſſit Prophetia.

Eivs rationem idem Gregorius reddit eam: Rem quippe, ait, quamlibet, ſicut ab oculis noſtris in futurum ſubtrahunt tempora, ità ab oculis noſtris in præſenti ſubtrahit cauſa. De hac Prophetia, hoc eſt, de interpretatione ſcripturarum, dicit Eccleſiaſticus: Adhuc doctrinam quaſi prophetiam effundam, Eccl.24.

PROPHETIA QVID DIFFERAT A' DIVINATIONE.

Alivd apud ſcripturas diuinas Prophetia, aliud diuinatio habetur. Prophetia enim ex inſtinctu Spiritusſancti proficiſcitur, diuinatio autem dæmonum fit miniſterio. Origen. ſup. Num. cap.22. homil.13.

DE SPIRITV PROPHETICO.

Avgvstinvs in lib. De Geneſi ad literam 12 cap 9. diſertè probat, Prophetiam ad mentem pertinere potiùs, quàm ad nudam viſionem. Proindè, inquit, quibus ſigna per aliquas rerum corporalium ſimilitudines demonſtrantur in Spiritu, niſi acceſſiſſet mentis officium, vt etiàm intelligerentur, non erat Propheta: magisq; propheta erat qui interpretabatur, quod alius vidiſſet. quàm ipſe qui vidiſſet. Vndè apparet, magis ad mentem pertinere Prophetiam, quàm ad iſtum ſpiritum, qui modo quodam proprio vocatur ſpiritus, vis animæ quædam mente inferior, vbi corporalium rerum ſimilitudines exprimuntur. Itaq; magis Ioſeph propheta, qui intellexit, quid ſignificarent ſeptem ſpicæ & ſeptem boues, quàm Pharao, qui eas vidit in ſomnis. Illius enim ſpiritus informatus eſt, vt videret: huius mens illuminata, vt intelligeret.

QVOS AFFICIAT SPIRITVS PROPHETIAE.

Habere prophetiam, & malis contingere poteſt: Inuenimus enim Saulem Regem habuiſſe prophetiam. Perſequebatur ſanctum Dauid, & impletus eſt ſpiritu Prophetiæ, & prophetare cœpit. Auguſtinus in Epiſtolam B. Ioan. tractatu 7.

QVOMODO AFFICIAT. TABVLA 144

SPIRITVS *Prophetiæ, vt D. ſcribit Auguſtinus, afficit aut*

- SCIENTES, *& quidem alios per*
  - *Informationē Spiritûs, duobus modis: Aut per*
    - SOMNIVM, *ſicut non ſolùm pleriq; ſancti, ſed & Pharao & Nabuchodonoſor: vterq; vidit quod nemo eorum intelligere valebat, ſed tamen vterq; videre poterat.*
    - DEMONSTRATIONEM, *in ecſtaſi, quod nonnulli ſtuporē interpretantur, ſicut Danieli demonſtratum eſt, quod non intelligebat. Et Petro illud vas ſummiſſum de cælo quatuor linteis: Nam & ipſe, quid illa demonſtratio figuraret, poſteà cognouit.*
  - FRVCTVM *mentis ad intelligētiam aut*
    - CVM *hæc ipſa, quæ demonſtrantur imaginibus, quid ſignificēt, & quò pertineant, reuelantur: quæ certior prophetia eſt: nam magis ipſam Apoſtolus vocat Prophetiam, ſicut Ioſeph meruit intelligere, quod Pharao non niſi videre: & Daniel exponit regi, quod ille cernit & neſcit.*
    - QVANDÒ *verò ità mens afficitur, vt nō rerum imagines cōiecturali examinatione intelligat, ſed res ipſas intueatur, ſicut intelligitur ſapiētia & iuſtitia, omnisq; incommutabilis & diuina ſpecies, ad prophetiam de qua nunc agimus, non pertinet.*
  - VTRAQVE *inſpiratione, ideſt, vtroq; munere Prophetiæ donātur hi, qui & rerum imagines in ſpiritu vident, & quid valeant, ſimul intelligunt: aut certè manifeſtis locutionibus in ipſa demonſtratione informantur, ſicut in Apocalypſi quædam exponuntur.*
- NESCIENTES *autem afficit prophetiæ ſpiritus, ſicut Caiphas cùm eſſet Pontifex prophetauit de Domino, quòd expediret vnum mori pro tota gente, cùm aliud in verbis quæ dicebat, attenderet, quæ non ſe à ſeipſo dicere, neſciebat. Auguſtinus ad Simplicianum de ſolutione quarundam Quæſtion. lib.2. quæſtion.1.*

QVO TEMPORE AFFICIAT. TABVLA 145.

VT NON *vno modo, ità nec ſempèr Prophetiæ Spiritus, Prophetæ attingit animũ, ſed attingit aliqñ ex*

- PRAESENTI, *nec tamen ex futuro.*
- FVTVRO, *nequaquàm verò ex præſenti.*
- PRAESENTI, *& futuro.*
- PRAETERITO, *præſenti, & futuro.*
- PRAETERITO, *non autem ex futuro.*
- FVTVRO, *nec tamen ex præterito.*
- IN *præſenti, ex parte, & ex parte non.*
- IN *futuro, ex parte, & ex parte non.*

Exempla ſingulorũ vide apud Gregorium ſuper Ezechielem in principio. Et partim in præfatione Nicolai DE *Lyra ad Pſalmos.*

QVIS PROPHETIAE SIT FINIS.

PROPHETICA oracula non in hoc edebantur, vt Iudæi futura vtcunquè prænoſſent: ſed vt per ea quæ didiciſſent, lucrum luculentum reportarent, ac proindè redderentur modeſtiores, timore perculſi propheticę comminationis, & pollicitatione bonorũ ad obeũdam virtutem efficerentur alacriores, & vt vtraq; ex parte edocerentur & potentiam Dei, & erga eos ipſius prouidentiam. Et nè exiſtimarent, quæ futura prędicebantur, ea temerè aut fortuito caſu euentura, ſed vt certiſſimè ſcirent, Dei hæc ſupremo fieri Decreto. Chryſoſt. in Eſai. cap. 7.

QVANDO COEPERIT.

TEMPORE primi templi prophetę diſcurrebant per Iudęam, populum à malis retrahendo. Tempore verò ſecundi templi, non leguntur habuiſſe niſi Aggęum, Zachariam, & Malachiam, qui prophetauerunt tempore ędificationis templi ſecundi. Sed poſteà populus Iudaicus caruit prophetis eiuſmodi per 300. annos & ampliùs, vſque ad tempus Ioãnis Baptiſtę, Qui cœpit prædicare pœnitentiam, & Chriſti enunciare aduentum. Lyranus in Eſa. cap. 35.

QVANDIV DVRAVERIT.

PROPHETIA, vt tradunt Iudæi, ceſſauerat ante finem ſecũdi templi per 42. annos: quod tempus concurrit cum paſſione Chriſti. Burgenſis in addit. ad Lyran. 1. in cap. 1. ad Hebr.

DE GRADIBVS PROPHETIAE, EX Lyrano. TABVLA 146.

EX PRAEdictis ſanctorũ Patrum ſemĕtijs, colliguntur prophetiæ quatuor quaſi gradus:

- PRIMVS, *quandò cùm viſione alicui cõmunicata datur viſionis intelligẽtia, ſicut Ieremias vidit ollam ſuccenſam, & facies eius à facie aquilonis, vt habetur Ierem. 1. cap. Per quam viſionem intellexit ſignificari exercitum Regis Babylonis venturum ad comburendam ciuitatem Hieruſalem.*
- SECVNDVS, *quandò non fit talis viſio ſeu apparitio, ſed auditur vox inſtruens de aliquo ſupernaturali, ſicut 1. Reg. 3. Samuel audiuit vocem Domini ſibi loquentis, nec tamen vidit aliquam effigiem ſibi appárentem.*
- TERTIVS, *quandò nõ ſolũ auditur vox inſtruens, ſed etiàm cũ hoc appáret perſona aliqua loquens, Aut*
  - HOMINIS *ſancti, ſicut 2. Mach. 15. habetur cap. quod Onias iam defunctus apparuit Iudæ Machabæo; dicens ei de Hieremia propheta ſimilitèr apparẽte: Hic eſt qui multùm orat pro populo &c.*
  - ANGELI, *quales ſunt veteris ac noui teſtamenti reuelationes ferè omnes.*
  - DEI, *vt Eſa. 6. vbi dicitur: Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum &c.*
- QVARTVS, *quandò ſinè apparitione alicuius figuræ vel ſigni ſenſibilis, capitur veritas intelligibilis, de occultis per diuinam reuelationem, quo modo factæ ſunt reuelationes Dauidis. Lyranus in præfatione ad librum Pſalmor.*

DE PROPHETIS.

QVID PROPHETA SIT.

PROPHETA Dei, iuxta ſententiam Auguſtini, aliud eſt nihil, quàm enunciator verborũ Dei, hominibus qui Deum vel non poſſunt, vel non merentur audire. Auguſtinus ſuper Exodum quæſtione 17.

VNDE SIC DICTVS.

A PRAEVIDENDO nomen habet propheta. vt enim Prophetias viſiones appellari dictũ eſt, ità Prophetæ videntes dici conſueuerunt, 1. Reg. 9. Hieron. lib. 3. In Oſee, cap. 12. Et in prophetam Amos, in princip.

ALIA ETYMOLOGIA. TAB. 147.

PROPHETA SECVNdum nominis interpretationẽ, dicitur quaſi procùl fans, quia denũciat ea, quæ procùl à natura ſeu remota ſunt à cognitiõe humana: Idque propter difficultatem

- RERVM cognoſcẽdarum, q̃ naſcitur ex
  - *Eminentia rerum diuinarum.*
  - *Occultis myſterijs, quæ ſoli Deo ſunt cognita.*
  - *Diſtãtia*
    - *Loci*
    - *Tẽporis*
      - *Præſentis,*
      - *Præteriti,*
      - *Futuri.*
- PERSONAE *cognoſcentis myſteria Prophetiæ.*
- MODI *intelligendi & cognoſcendi ſigna Prophetica.*

Exempla, quibus illuſtratur hæc tabella, vide in præfatione Nicolai de Lyra in pſalmos.

PROPHETARVM APPELLATIONE QVI continentur.

PROPHETARVM appellatione continentur non veri tantùm prophetæ, ſed etiàm falſi: Hic nunc de veris, poſt etiàm de falſis dicendum erit.

QVOT MODIS DICATVR ALIQVIS propheta. TABVLA 148.

PROPHETA *iuxta Britonem in prologum Galeatũ ad verb. ſecundùm ordinẽ prophetarũ dicitur tripliciter:*

- OFFICIO, *quandò aliquis eligebatur, qui in dubijs conſuleret Dominum, ſicut Moiſes & Ioſue.*
- MISSIONE, *ſicut ille quem mittebat Dominus, ad denunciandum quæ ei inſpirauerat, vt Ionas.*

Hi ꝓpriè dicuntur prophetę.

- GRATIA, *ſicut ille qui per inſpirationem notitiam aliquorum dabat, quæ nec natura, nec diſciplina aliqua dari poterat, ſicut Dauid & Daniel. Hi quia nec electi fuerant, neque miſſi, inter prophetas non numerabantur.*

VERI PROPHETAE QVI.

TABVLA 149.

VERI PROphetæ ſũt omnes, qui à DEO miſſi ſunt & inſtructi, vt futura prædicerent, quales nõ illi tantùm ſunt,

- QVI LIBROS *de ſuis viſionibus reliquerunt,*
  - ESAIAS, *Hieremias, Baruch, Ezechiel,*
  - DANIEL, *Oſee, Iohel, Amos,*
  - ABDIAS, *Ionas, Michæas, Nahum,*
  - ABACVC, *Sophonias, Aggæus,*
  - ZACHARIAS, *Malachias,*
  - → *De his tãtùm in hac quinta agitur parte.*
- SED *etiàm quorũ non extant quidem monumenta, & ob id inter prophetas nõ nũerantur. (Viues ſuper Auguſt. de ciuit. Dei lib. 17. cap. 1. ſed tamẽ habent ſua in ſacris literis teſtimonia, vt*
  - PATRIarchæ
    - *Adam, primus et homo & propheta. Qui myſterium Chriſti vidit in ſopore.*
    - *Enoch.*
    - *Noe.*
    - *Abraham Gen. 20.*
    - *Iſaac.*
    - *Iacob et cæt.*
  - DVCES, *Reges, & alij: vt*
    - *Moiſes.*
    - *Aarõ Exo. 7.*
    - *Septuaginta ſeniores Numer. 11.*
    - *Samuel.*
    - *Dauid.*
    - *Nathan.*
    - *Gad.*
    - *Salomon.*
    - *Abias.*
    - *Addo.*
    - *Elias.*
    - *Eliſæus.*
    - *Hanani.*
    - *Iehu filius Hanani.*
    - *Iahaziel.*
    - *Semeias.*
    - *Azarias filius Obed.*
    - *Vrias & cæt.*
  - → *Horũ tempora, vitã, ꝓphetias, & res geſtas ſtudioſi ex priuata lectiõe ipſi obſeruare poterũt.*

Et quidem
- *Hi omnes typi fuerũt Chriſti. Hieron. in Hieremiã cap. 11.*
- *Longè tamen adhuc plures fuiſſe prophetas patet ex eo, quòd ſcriptura teſtetur, Abdiã ꝓphetas centum abſcõdiſſe in ſpelunca, nè occiderentur ab Iezabel domina ſua. 3. Reg. 18.*

QVOTV-

QVOTVPLICES SINT PROPHETAE.

TABVLA 150.

PROPHETAE ex ſentẽtia D. Auguſtini cõtra Fauſt. Manichæum lib.19. capit.2. ſunt tripli-ces. Alij enim ſunt

- IVDAEORVM: veri enim Prophetæ ex Iudæorum tantùm proſapia. Auguſt. in epiſtola ad Rom. inchoata. Oportebat enim vt ex illa gente orirentur Chriſti prænunciatores, ex qua gẽte carnem aſſumpturus erat, quem prænunciabant. Et hi
  - Parentes habuerũt
    - Matrem, Sapientiam. Origen. in Hieremiam Homil.11.
    - Patrem, Deum ſpiritumſanctum. Idem in Euangel. Ioan. Tom.30. in fin.
- GENTIVM, de quibus ſi quis ambigat, inquit Auguſtinus, audiat Paulũ, qui ſcribens ad Titum de Cretenſibus, dicit: Dixit quidam proprius eorum Propheta: Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri &c.
- VERITATIS, nam & hãc habere ſuos ꝓphetas, ſignificant
  - Tam Chriſtus Matt.23. Eccè ego mitto ad vos prophetas & ſapiẽtes & ſcribas, & ex illis occidetis & crucifigetis &c.
  - Quàm idem Paulus Epheſ.4. Ipſe Dominus cõſtituit primùm Apoſtolos, deindè Prophetas.
  - Atque hi verè prophetæ noui ſũt teſtamẽti, nõ quòd Iudæorũ prophetæ omnes fuerint falſi, ſed quòd Chriſtum, quẽ illi prædicabãt, hi digito demonſtrauerint, vt Ioan. Eccè agnꝰ Dei, Ioan.1.

ALIA DIVISIO. TABVLA 151.

PROPHETArum porrò alij ſunt teſtamenti

- VETERIS, quales ſolos ſancta ſcriptura nuncupat eos, qui prænunciauerũt aduentum Chriſti, vel ad quos ſermo factus eſt de aduentu Chriſti. Rupert. Abb. in cap.1. Oſeæ. Licèt enim omnia ſancta Moiſes & prophetæ conſcripſerint, tamen ad comparationem Prophetiæ, in qua Saluatoris aduentum prophetârunt, humilia ſunt cætera. Hieron. in commentar. in Michææ. ca.4.
- NOVI, non qui vaticinantur futura, quales in veteri legimus teſtamento, ſed qui infideles & imperitos arguant atque dijudicent. Hieron. lib.2. in epiſtolam ad Epheſ. cap.4. Qui etiàm doctores & interpretes ſcripturarum dici ſolent, ſicut prophetia interdùm facultatem ſignificat interpretandi ſacras ſcripturas, 1. Cor.14. Quin etiàm vt Moiſes olim optabat omnes prophetare, Num.11. ità Chryſoſtomus hanc appellationem ad omnes homines quodammodo extendere videtur, dum ait: Prophetæ dicuntur, non tantùm qui prophetârunt de Chriſto, ſed etiàm qui interpretantur ea, quæ de Chriſto ab antiquis fuerant prophetata, id eſt, Doctores eccleſiarum. Sed & omnes Chriſtiani prophetæ dicuntur, qui in regnum, & in ſacerdotium, & in prophetiam vnguntur. Nec enim poteſt quis propheticos interpretari ſenſus, niſi habeat ſpiritum Prophetiæ. Chryſoſt. Matth.7. homil.19. operis imperfect.

PROPHETARVM NOVI TESTAMENTI ſubdiuiſio.

PROPHETAS ergò duplici genere intelligamus,& futura dicentes,& ſcripturas reuelantes. Quanuis ſint & Apoſtoli prophetæ,quia primus gradus omnia ſubiecta habet. Ambroſ.1.Cor.12.

TYPVS PROPHETARVM.

SICVT Moiſes olim legem,ſic Helias prophetam ſignificabat. Chryſoſtomus in Marcũ homil.10. Porrò vt prophetæ per Heliam ſignificantur,Hieron in Malachiam cap.4. circa finẽ:ità propheta quilibet perſonam gerit Heliæ, Auguſt.libr.2. De doctrina Chriſtiana. cap.16.

PROPHETA ET VATES QVID DIFFERANT.

HOC vatis proprium eſt,mente commoueri,& neceſſariò compelli,& trahi tanquàm furijs percitum. Propheta autem non eiuſmodi eſt,ſed ſobria mente, & modeſta, & firma, quæ loquitur omnia vt decet,nouit. Chryſoſt.1.Cor.12.homil.29.

QVO IN LOCO PRAE CAETERIS CELEBRES fuerint prophetæ.

NON eſt quidem prophetia alligata loco,ſed omnibus ferè communis. Hieron. tamen in Elaiam lib.5.cap.22.tradit,Sion ſeminariũ fuiſſe prophetarum,in qua extructum templũ, & viſiones Domini multiplicatæ ſunt. Hebræi in ea ſunt hæreſi, quòd omnes prophetæ fuerint in monte Sinai,& ibi à Deo acceperint prophetias ſuas,ſicut Moiſes legem. Sed hoc falſum eſſe,vel indè conſtare poterit,quòd Eſaias 600.annis pòſt fuerit primùm natus,quem demùm ſecuti ſunt Hieremias, Ezechiel,Daniel,Aggæus,Zacharias,& alij. Lyran.in Eſaiæ 48.

QVO TEMPORE CELEBRES FVERINT prophetæ.

PROPHETAE non ſolùm fuerunt ante Chriſti aduentum,ſed etiàm poſt Chriſti aſſcenſionem. De prophetis porrò,qui poſt aſſcenſionem fuerunt,ſcribit Paulus 1.Corint.12. Et quoſdam conſtituit in Eccleſia,primùm quidem apoſtolos,deindè prophetas:(de quibus non dictum eſt,Lex & prophetæ vſque ad Ioannem:ſed de ijs qui primum Chriſti aduen- *Matth.11.* tum prophetauerunt:Quos qui vult nôſſe,actus apoſtolorum legat. Et illud 1.Corint. 14. Prophetæ duo vel tres loquantur,&c.

CVIVS INSTINCTV DOCVERINT PROPHETAE.

NON vt Montanus cum inſanis fœminis ſomniat, Prophetæ in Ecſtaſi ſunt locuti, vt neſcirent quid loquerentur:& cùm alios erudirent, ipſi ignorarent quid dicerẽt: Sed iuxta Salomonem,qui loquitur in Prouerbijs,Sapiens intelligit quæ profert de ore ſuo,& in labijs ſuis portabit ſcientiam:etiàm ipſi ſciebant quid dicerent. Hieron in prolog. Commẽtarior.in Eſaiam. Vbi hanc ſententiam multis probat argumentis. Ex quibus tandèm manifeſtum euadit quod dixit B. Petrus:Non enim voluntate humana allata eſt aliquandò prophetia:ſed ſpiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines, 1. Petr.2.

QVOMODO PROPHETAE VIDERINT DEVM.

DEVM viderunt Prophetæ,non in ſubſtantia:ſic enim nemo vidit eum vnquàm.1.Ioan.4. Sed in figuris Chryſoſt.de incomprehenſibili Dei natura,homilia quarta.

QVOT SINT VISIONVM GENERA. TAB.152.

TRIA SVNT *viſionum genera:*

- CORPORALE, *quo videmus cælum & terram, & huiuſmodi.*
- SPIRITVALE, *quo ſicut in ſomnis, imagines rerum videmus & hominum.*
- INTELLECTVALE, *quod eſt in ratione, per quod creatorem cognoſcimus, & ſpiritu ſancto reuelante intelligimus quodlibet. Gloſſa ordinaria Eſa.cap.1.*

VT PRO-

VT PROPHETARVM VISIONES SINT MVLtiplicatæ. TABVLA 153.

DEVM, TESTE *Chryſoſt. in Geneſ. cap. 12. homilia 32. vidit*
- ESAIAS *ſedentem, Eſa. 6.*
- DANIEL, *vt antiquum dierum, Daniel. 7.*
- ZACHARIAS *autem alitèr eum contuitus eſt, Zachar. 1.*
- SED *& Ezechiel alitèr, vndè dicebat: Ego viſiones multiplicaui, hoc eſt, vnicuique apparui pro ſua dignitate. Ezechiel. 1.*

CVR PRAEMISSI SINT PROPHETAE.

PRAEVIDENS Dominus Ieſus Chriſtus impios quoſdam futuros, qui miracula eius calumniarentur, magicis artibus ea tribuendo, prophetas antè præmiſit. Nunquid enim ſi magus erat, & magicis artibus fecit, vt coleretur & mortuus, magus erat antequàm natus? Prophetas audi ô homo mortue, & vermeſcendo calumnioſe. Prophetas audi, lege: audi qui ante Dominum venerunt. Auguſt. in Euangel. Ioann. Tractat. 35. cap. 8.

DE OFFICIIS PROPHETARVM.

TABVLA 154.

OFFICIORVM, *quæ ad prophetas ptinẽt, ſtudioſi ex priuata lectione per ſe varia colligere potերunt: Pręcipua tamẽ ex quib. cætera etiàm pendére videntur, hæc ſunt:*

- ARGVERE *populum de peccato, eumque ad pœnitentiam excitare. Exod. 23. Num. 14. 1. Reg. 2. 12. & 13. Eſa. 2. 58.*
- PRAEDICERE *futura, ſiue læta ſint, ſiue triſtia. Orige. in lib. Regnor. homil. vnica poſt princip. An autem & quandò proſpera nuncient, vel triſtia Prophetæ, ex titulis eorum depræhẽdi dicit Hieron. libr. 4. in Hiere. cap. 23. vbi hac de re tradit Regulas duas:*
  - *Vbicunquè graue eſt, quod Dominus comminatur, & plenum ponderis ac laboris & importabile, in titulo quoquè* ἄῤῥα *, hoc eſt, pondus ſiue aſſumptio dicitur.*
  - *Vbicunquè autẽ proſpera Dominus pollicetur, ſiue poſt comminationem meliora promittit, ibi viſio dicitur, vel certè verbũ Domini.*
- ORARE *pro populo, vt eueniant bona & proſpera. Auguſtinus in Quæſtion. ex veter. teſtam. cap. 46.*
- DOCERE eundem & VERBO, & OPERE. *Illis enim prophetica fuit*
  - *Non tantùm lingua,*
  - *Sed etiàm*
    - *Vita, Auguſtinus contra Fauſt. Manichæũ, lib. 22. cap. 24.*
    - *Facta, quæ omnia ſunt myſtica. Auguſt. eod. cap. 8.*
  - *Vt ſic verba et opera eorum nobis ſint exemplo.*
- CONSOLARI *afflictos, & promiſſionibus mitigare pœnarum rerumque aduerſarum ſeueritatem, vt 1. Reg. 12. Oſee 11.*

PROPHETARVM SCOPVS.

PROPHETARVM ſcopum Chriſtum eſſe, D. Auguſtin. declarat ſuper Ioann. tractat. 9. in hæc verba: Lege libros, inquit, Propheticos omnes, non intellecto Chriſto, quid tam inſipidum & fatuum inuenies? Intellige ibi Chriſtum, nõ ſolùm ſapit quod legis, ſed etiàm inebriat, mutans mentem à corpore, vt præterita obliuiſcens, in ea quæ antè ſunt, extendaris. Quod clariùs exprimens D. Bernard. in epiſtola 106. in hæc prorumpit verba: Propheticæ lectionis ſenſus, Chriſtus eſt: quem citiùs ſequendo, quàm legendo, cõſequi potes. Quid enim quæris verbum in verbo, quod iam caro factũ, præſtò eſt oculis? Iam enim de latibulo prophetarum, egreſſus eſt ad oculos piſcatorum.

DE PSEVDOPROPHETIS.

NON OMNES ESSE PROPHETAS, QVI SE oſtentant Prophetas, ex Origene.

ATQVI, inquit, ſi aliquis quidem propheta eſt, prophetat: Sin verò quis prophetat, non continuò etiàm eſt propheta. Nam & Balaam prophetauit Num. 23. Perſpicuum tamẽ eſt, quòd propheta non erat: Augurem enim fuiſſe, ſcriptum eſt. Origen. in Euangel. Ioann. tom. 30.

PSEVDOPROPHETA QVIS DICATVR.

PSEVDOPROPHETAM à vero propheta præcipuè vocatio diſtinguere videtur. Reuerà enim pſeudoprophetæ ſunt illi, qui ſibi hoc munus non vocati arrogant, & genuinum prophetæ ſenſum, ſub ſpecie veri ſubuertere nituntur. De quibus Deus alibì ipſe cõqueritur: Non miſi eos, & non pręcepi eis: viſionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & ſeductionem cordis ſui prophetant vobis, Hierem. 14. Item cap. 23. Non mittebam prophetas, & ipſi currebant: non loquebar ad illos, & ipſi prophetabant. Et iterùm Ezechiel. 13. Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes, ait Dominus, cùm Dominus nõ miſerit eos, & perſeuerauerunt confirmare ſermonem.

ALIA INTER VERVM ET FALSVM PROPHEtam differentia.

PROPHETAE veri à falſis differunt: Quia veri, ſi quid de ſuo ſpiritu dicunt, per ſpiritum edocti, citiùs illud corrigunt: Falſi autem & falſa denunciant, & in ſua falſitate perdurãt. Greg. ſuper Ezechiel. homil. 1 & Hieron. in 4. Commentar. in Ezechiel. cap. 13. Cùm prophetarum, inquit, nomen ſecundùm regulam ſcripturarum bonis malisque commune ſit, in eo differunt, quòd boni Prophetæ eſſe dicuntur ſapientes, mali autem ſtulti & inſipientes. Hieron.

PSEVDOPROPHETARVM ORIGO.

TABVLA 155.

EX PATRE DIAbolo *ſunt Pſeudoprophetæ, qui vbiquè diſſeminauit zizania. Nam cùm eſſent*	PROPHETAE, APOSTOLI, CHRISTVS, DOGMATA *ſana,*	*Ipſe ſub borũ ſpecie excitauit*	*Pſeudoprophetas,* *Pſeudoapoſtolos,* *Pſeudochriſtos,* *Corrupta dogmata.*	*De quibus vide Chryſoſto ſuper Lucam, cap. 16. De Lazaro cõcione quarta.*

PSEVDO-

PSEVDOPROPHETAE QVI ET QVOT SINT.

TABVLA 156.

FALSORVM PROphetarum ſempèr infinitus ferè fuit numerus: præcipui verò, quorum in ſacris literis fit mentio, ſunt

- BAAL *quadringenti quinquaginta,* } *Qui ſe omnes vni opponebant Eliæ, 3. Reg. 18.*
- LVCORVM *quadringenti,* }
- SEDECHIAS *cum alijs quadringentis, qui bellum cõſulunt Regi Achab contra Ramoth Galaad, diſſuadente Michæa ſolo Dei Propheta, 3. Reg. 22.*
- PROPHETAE *Samariæ, & prophetæ Hieroſolymitani, Hierem. 23.*
- HANANIAS, *Hierem. 28.*
- ACHAB *& Sedechias, Semeia Nehelamites, Hierem. 29.*

CVR DEVS PERMITTAT FALSOS PROPHETAS in Eccleſia graſſari.

CAVSAM cur in Eccleſia Dei nouæ ſubindè naſcantur hæreſes, diuinus Moiſes docet inprimis hanc eſſe, quòd diuina eius maieſtas ſic ſuos tentare ſoleat, vt palàm fiat, vtrùm diligant eum, an non, in toto corde & in tota anima ſua, Deuter. 13. Et B. Paulus 1. Corint. 11. Oportet (inquit) hæreſes eſſe, vt hi qui probati ſunt, manifeſti fiant. Qua de re latiùs apud Vincentium Lirinenſem contra nouationes.

PSEVDOPROPHETARVM IMPOSTVRAS, quantunuis ſignis & portentis phaleratas, ſempèr tamen eſſe fugiendas.

TABVLA 157.

CVM NVLLA Veræ religioni peſtis ſit pernicioſior quàm falſa doctrina, ideò Deus ipſe tam ſolicitè & paternè hortatur filios ſuos fideles & pios omnes, vt ſibi à fœtido caueant Pſeudoprophetarum fermento: idque

- CVM *in veteri teſtamento per os miniſtri ſui Moiſis: Si ſurrexerit in medio tui Prophetes, inquit, aut qui ſe ſomnium vidiſſe dicat, & prædixerit ſignum atque portentum, & euenerit quod locutus eſt, & dixerit tibi: Eamus & ſequamur Deos alienos, (quos ignoras) & ſeruiamus eis: non audies verba Prophetæ illius aut ſomniatoris, quia tentat vos Dominus Deus veſter, &c. Deut. 13.*
- TVM *in nouo, ex ore dilectiſſimi filij ſui Saluatoris noſtri Domini Ieſu Chriſti, dicentis: Surgent enim Pſeudochriſti & Pſeudoprophetæ: & dabunt ſigna magna & prodigia, ità vt in errorẽ ducantur (ſi fieri poteſt) etiàm electi. Tunc ſi quis vobis dixerit, Eccè hîc eſt Chriſtus, aut illic, nolite credere, &c.*

QVI SPIRITVS SINT EX DEO.

REGVLAM huius rei nemo nec breuiorem, nec commodiorem vnquàm ſtatuere poterit, quàm beatus apoſtolus Ioãnes in prima ſua epiſtola poſt ſe ſcriptam reliquit: Chariſſimi, inquit, nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt: Quoniam multi 1. Ioan. 4. pſeudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc (autem) cognoſcitur ſpiritus Dei: Omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum (tunc venturum) in carne (iam) veniſſe, ex Deo eſt: & omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum, ex Deo non eſt. &c. Sed dicas, Pelagiani & Donatiſtæ olìm, & nouæ ſectæ modò confitentur Chriſtum in carne veniſſe, & tamen non ſunt ex Deo: quia alijs erroribus pernicioſis tenentur. Reſpõdet Ambroſius Catharinus, quòd ſi conſiderentur verba dilecti iuxta profundiorem ſenſum, agnoſcemus totam in eis fidẽ noſtram compræhendi: vt quicunque in vno quouis articulo pertinacitèr errauerit, non verè confiteatur hunc, Chriſtum videlicet in carne veniſſe. Qui enim credit Chriſtũ, etiàm doctrinam eius euangelicam, & quæcunque ipſe vel per ſeipſum docuit eſſe credẽda,

vel mandauit obſeruāda: aut per apoſtolos, & ſucceſſiuè per eos qui in Eccleſia poteſtatem & authoritatem ab ipſo per ſpiritumſanctum accipiũt, reuerentèr ac ſyncera fide recipit & confitetur, idque non ſolùm corde, ſed etiàm opere.

FALSVS PROPHETA QVOMODO A' VERO ſit dinoſcendus.

QVANVIS Chryſoſt.in epiſtola Pauli ad Corinth.priorem, cap.12.homil.29. hoc iudiciũ putet eſſe difficilimum, quis nimirùm mundo, & quis immundo loquatur ſpiritu, tum quòd prophetarum dicta in futurum plerunquè ſint concepta, nec ante id tempus facilè cognoſci queat, quiſnam prophetet, aut quis mentiatur: tum quòd etiàm pſeudoprophetæ ſuadent ſigno, eadem facientes in ſimulatione, quę faciũt fideles in veritate. Nam quãdoquè caſtitati ſtudent, & ieiunia celebrant, & eleemoſynas faciunt, & omnem eccleſiaſticum ſupplent canonem. Chryſoſt in Matth.cap.24.homil.49. Vtcunquè tamen ſe ex hac difficultate extricare poterit, quiſquis ſpiritus malos à bonis dijudicare didicerit, & duas B. Vincentij Lirinenſis obſeruauerit quaſi regulas.

REGVLA PRIMA.

MOISES poſtquàm à falſis prophetis cauendum eſſe docuiſſet, ipſe hãc quæſtionem mouit in hæc verba: Quòd ſi tacita cogitatiõe reſpõderis, quomodò poſſum cognoſcere verbum, quod Dominus non eſt locutus? & ſtatim ſubdit: Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc Dominus non eſt locutus, ſed per tumorem animi ſui propheta confinxit, & idcircò non timebis eum. Deut.18.

SECVNDA REGVLA.

CONTRA verò, & ſi interdùm eueniant quæ falſi prædixerint prophetæ, non tamen ſequitur eos proptereà veros dici prophetas, aut eorum doctrinam ob id ſolùm, vt veram, mox eſſe amplectendam, maximè ſi expreſſo Dei repugnet verbo, eiuſdem ſcripturæ probatur authoritate, quæ hic iam ex 18. Deuter.cap. adducta fuit, vbi expreſsè dicitur: Si prædixerit ſignum & portentum, & euenerit quod locutus eſt, non audies verba prophetæ illius. Ratio eſt, quia pſeudo ille propheta Deos docuerat alienos, & tentat vos Dominus Deus veſter. Vincentius Lirinenſis.

Quamobrem hac in re nos cautos eſſe volens, Ille, inquit, eſt verus & germanus Catholicus, qui veritatem Dei, qui eccleſiam, qui Chriſti corpus diligit: qui diuinę religioni, qui catholicæ fidei nihil præponit, non hominis cuiuſpiam authoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philoſophiam: ſed hæc cuncta deſpiciens, & in fide fixus & ſtabilis permanens, quicquid vniuerſalitèr antiquitùs eccleſiã catholicam tenuiſſe cognouerit, id ſolum ſibi tenendum credendumque decernit: quicquid verò ab aliquo deinceps vno, præter omnes vel contra omnes ſanctos nouum & inauditum ſubinduci ſenſerit, id non ad religionem, ſed ad tentationem potiùs intelligat pertinere. Ità ille.

PSEVDOPROPHETARVM NOTAE, SIVE MOres hæreticorum.

EOS ità deſcripſit Paulus: Erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti, ſinè affectione, ſinè pace, criminatores, incontinentes, immites, ſinè benignitate, proditores, proterui, tumidi, & voluptatum amatores magis quàm Dei: habentes ſpeciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Quemadmodùm autem Iamnes & Mambres reſtiterunt Moiſi, ità & hi reſiſtunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Quorum inſipientia manifeſta erit omnibus. 2. Timoth.3. Nec minùs luculentèr Vincentius: Hoc apud omnes hæreſes quaſi ſolenne eſt ac legitimum, vt ſempèr prophanis nouitatibus gaudeant, antiquitatis ſcita faſtidiant, & per oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ, à fide naufragent. Siue apud ſuos, ſiue alienos: ſiue priuatim, ſiue publicè: ſiue in ſermonibus, ſiue in libris: ſiue in conuiuijs, ſiue in plateis: nihil vnquàm penè de ſuo proferunt, quod non etiàm ſcripturæ verbis adumbrare conentur. Sciunt enim fœtores ſuos nulli ferè citò eſſe placituros, ſi nudi & ſimplices exhalentur: atque idcircò eos cæleſtis eloquij velut quodam aromate adſpergũt: vt ille qui humanum facilè deſpiceret errorem, diuina non facilè contemnat oracula, &c.

FALSORVM PROPHETARVM POENAE.

MALIS prophetis diuina ſcriptura non vno in loco peſſimè minatur. Nam in Hieremia cap.14. hæc dicit Dominus de pſeudoprophetis, qui prophetāt in nomine meo, quos ego non miſi: in gladio & fame conſumentur prophetę illi: & populi quibus prophetant, erūt proiecti in vijs præ fame & gladio. Sic Ezechielis 13. Dominus falſos prophetas ipſe eſt allocutus: Quia locuti eſtis vana, inquit, & vidiſtis mendacium, ideò eccè ego ad vos: Et erit manus mea ſuper prophetas, qui vident vana, & diuinant mendacium. In conſilio populi mei non erunt, & in ſcriptura domûs Iſrael non ſcribentur, nec in terrā Iſrael ingredientur. Deniquè Moiſes Deut.13. & 18. falſum prophetam interficiendum eſſe ſtatuit.

DE LIBRIS PROPHETICIS.

PROPHETARVM APPELLATIONE QVI LIBRI contineantur.

SICVT legis appellationem aliquandò vniuerſalitèr cum prophetis & pſalmis, interdùm verò & propriè, præter pſalmos & prophetas eam tantùm quę per Moiſen data eſt, accipere ſolemus: ità etiàm communitèr prophetæ ſimul cum pſalmis, propriè verò per ſe abſque pſalmis hoc nomine appellantur. Auguſt. de Trinitat. lib.15. cap.17.

AN DAVID FVERIT PROPHETA.

NON ſolùm propheta fuit Dauid, ſed prophetis alijs non paucis potior habetur & excellentior. Nicolaus de Lyra in pręfatione ſuper pſalterium.

QVA RATIONE PSALMORVM LIBER INTER prophetas numerari poſſit, aut non poſſit. TABVLA 158.

LIBRVM *Pſalmorū ponunt*
- HEbræi
- LAtini

Inter
- *Hagiographa*
- *Libros ꝓpheticos. Nicolaus de Lyra in ꝑfatione Pſalmor.*

Vtraq; opinio ſuos habet deſenſores. Conciliatur autē iſta cōtrouerſia hac diſtinctione, Quòd aliquis propheta dicatur vel
- *Actu, & nō officio, vt Dauid, Iob, & alij complures.*
- *Officio, & non actu, vt multi ſummi pontifices, & ſic Helchias.*
- *Vtroque modo, actu ſcilicet & officio, vt Eſaias, Hieremias.*

Dauid ergò inter ꝓphetas
- *Primo modo numerari & poteſt, & debet.*
- *Secundo autē modo & 3. non poteſt.*

Matthæus Dorin gius in prio mum caput Hieremiæ.

AN EXTENT OMNIA PROPHETARVM ſcripta.

NON extare omnia de rebus geſtis prophetarum ſcripta, aut quæ ab illis fuêre compoſita, ſatis clarè oſtendit Chryſoſto. in Matt. ca.2. homil.9. Multa, inquit, ex propheticis periêre monumentis, quod ex hiſtoria paralipomenon videre licet. Deſides enim cùm eſſent Iudæi, & crebrò in impietatem laberentur, alia quidem perdiderunt negligentèr, alia verò tum incenderunt, tum conciderunt. Et hoc quidem Hieremias, illud verò author quarti libri Regum aſſerunt: Quoniam poſt multum temporis vix Deuteronomij volumen ſit repertum, defoſſum quodam in loco ac penè deletum. Si autem priusquàm barbarus miles graſſaretur, adeò libros neglexerunt, multò magis, barbaris ingruentibus, id factū eſt.

NVM ILLA SALTEM QVAE EXTANT PROPHETARVM oracula, ſint integrâ,

NON omnes integræ extant conciones propheticæ, ſed tantùm fragmenta & ſelecta aliquot earũ capita, quæ iudicata ſunt eccleſijs maximè profutura, & ex quibus reliqua poſſunt intelligi. In libr. de rectè formand. Theolog. ſtudio reſtituto per Laurentium à Villauicentio, lib. 2. cap. 13. obſeruat. 4.

AN VNO EODEM'QVE TEMPORE SVA prophetæ ediderint oracula.

NEQVAQVÀM: Liquet enim, vt D. hac de re ſcribit Chryſoſtomus, non vno & continẽti tempore prophetas ſua oracula edidiſſe omnia: ſed pro diuerſa'qualitate temporis (dum numine adſpirarentur) quaſdam enunciabant inciſiones, quæ tandèm cõſcriptæ, librum vnum, ſua omni parte abſolutum, perfecerunt. Chryſoſt. in Eſaiæ 2. caput.

VTRVM EODEM ORDINE PROPHETARVM conciones ſint ſcriptæ, quæ fuerunt habitæ.

NEC id quidem. Nam Origenes in Cantica canticorum homilia 1. Prophetica dicta non temporibus, ſed ratione dicit eſſe penſanda. Quod clariùs ediſſerens D. Hieron. Notandũ eſt, inquit, quòd in Prophetis, maximeque in Ezechiele & Hieremia, nequaquàm regũ & temporum ordo ſeruetur: ſed præpoſterè quod iuxta hiſtoriam poſteà factum ſit, priùs referri: & quod priùs geſtum ſit, poſteà. Aliud enim eſt hiſtoriam, aliud prophetiam ſcribere. Hieron. in Hierem. cap. 21. Et in ſcriptis propheticis præcipua ratio habetur eorum, ad quos inſtituta eſt prophetia, quid auditoribus & lectoribus debeat proficere. Gloſſ. ord. Hieremiæ 25. in princip.

CVR IN PROPHETIS PLERAQVE TAM obſcurè ſint tradita.

IN Prophetis, inquit, D. Hieron. difficultas eſt, vt non facilè pateat ſanctum canibus, & margaritæ porcis, & prophanis ſancta ſanctorum, Hieron. in Nahum cap. 3.

QVAE RES PROPHETARVM SCRIPTA FACIANT obſcura, ratio prima.

INTER multas & varias cauſas, quæ tam obſcura faciunt atque difficilia prophetarũ oracula, pręcipua ferè hęc eſt: Quia prophetia omnis ænigmatibus & præciſis ſententijs inuoluitur. Dum enim de alio loquitur, tranſit ad aliud, nè ſi ordinem ſcripturę conſeruet, non ſit vaticinium, ſed narratio. Hieron. in Nahum 2. Cuius generis eſt, quòd in eo ipſo propheta Nahum, ad finem capitis primi dicuntur læta ad Iudam: protinus verò ca. 2. dicũtur triſtia, ſed ad Niniuen referenda.

RATIO SECVNDA.

SIC Chryſoſt. in Matth. ca. 2. homil. 8. Hanc dicit eſſe quaſi legem prophetiæ, vt multa ſępè de alijs dicãtur quidem, ſed in alijs impleantur, vt illud quod de Simeone & Leui dici-
Gen. 49. tur: Diuidam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſrael. Hoc enim non ipſis, ſed in eis etiàm factum eſt, qui de illorum ſtirpe proceſſerunt.

TERTIA RATIO.

ALIAM huius rei rationem reddit Euthymius in Pſal. 117, vt nimirùm ipſę Prophetiæ, vmbra quadam ac velamine obtegantur, nè ſi apertiùs traderentur, maius ſacris literis immineret ab inimicis periculum.

QVAE IN PROPHETARVM LECTIONE IN PRIMIS ſint aduertenda. Regula prima.

IN prophetis hiſtoriæ veritas quærenda primùm, deindè allegoria. Hieron. in Zachar. lib. 3. cap. 14. Hoc eſt, poſt hiſtoriæ veritatem ſpiritualitèr omnia ſunt intelligenda. Idem in procem Commentar. in Eſaiam. Quam ſententiam latiùs explicans in Eſa. lib. 4. cap. 11. Prudens & Chriſtianus lector, inquit, hanc habeat repromiſſionum prophetalium regulam, vt quæ Iudæi & noſtri, immò non noſtri, Iudaizantes carnalitèr futura contendunt, nos ſpiritualitèr iam tranſacta doceamus, nè per occaſionem iſtiuſmodi fabularum & inextricabilium (iuxta Apoſtolum) quęſtionum, Iudaizare cogamur. Hieronym.

SECVN-

SECVNDA REGVLA, EX IOAN. DRIEDO.

SED hîc obſeruandum eſt, nè in vniuerſum omnia prophetarum dicta & facta, ità referamus ad tempora futura, vt interim negligamus hiſtoriæ veritatem, quàm propheta nunc vt præſentem, nūc vt præteritam inſinuat. Mos eſt prophetarum, ſpiritu prophetico trāſire de literà ad ſpiritum, & recitare hiſtoriā rerum tam præſentium, quàm geſtarum, velut vmbram, typum ſeu figuram eorum, quæ futuræ ſunt. libr. 3. de eccleſiaſticis ſcripturis, tractatu 2. cap. 5.

TERTIA REGVLA D. GREGORII.

INTER cæterà prophetiæ miracula, hoc quoque mirandum habent libri prophetarum, quòd ſicut in eis res verbis, ità nonnunquàm verba rebus exponuntur: vt eorum nòn ſolùm dicta, ſed etiàm res geſtę prophetiæ ſint. Gregor. 22. Moralium capit. 21. & ſuper Ezechiel. homil. 11.

EORVM PROPHETARVM ORDO ET NOMINA,

quorum monumenta ad nos vſque peruenerunt. TABVLA 159.

Prophetarum libri alio ordine ſunt

EDITI, vt	POSITI IN CANONE, vt
ABDIAS.	ESAIAS.
IONAS.	HIEREMIAS.
AMOS.	BARVCH.
MICHAEAS.	EZECHIEL.
OSEAS.	DANIEL.
ISAIAS.	OSEE.
IOHEL.	IOHEL.
NAHVM.	AMOS.
ABACVK.	ABDIAS.
SOPHONIAS.	IONAS.
HIEREMIAS.	MICHAEAS.
DANIEL.	NAHVM.
EZECHIEL.	ABACVK.
AGGAEVS.	SOPHONIAS.
ZACHARIAS.	AGGAEVS.
MALACHIAS.	ZACHARIAS.
	MALACHIAS.

DE TEMPORIBVS PROPHETARVM.

TEMPORVM inueſtigationem ad intelligenda prophetarum oracula non vtilem tātùm, ſed etiàm neceſſariam docet Hieron. his verbis: Proindè qui neſcit tempora eorum quę dicta ſunt, quæ ve euenerunt, quî poterit homini contentioſo demonſtrare Prophetię certitudinem?

PROPHETARVM LIBROS NON TANTVM IPSIS philoſophis, ſed etiàm nomine philoſophorum eſſe antiquiores.

AVGVSTINVS verò de ciuit. Dei lib. 18. cap. 37. propheticam authoritatem Gręciæ ſapiētum ac philoſophorum ſcriptis probat longè eſſe antiquiorem. Tempore, inquit, noſtrorum prophetarum, quorum iam ſcripta ad notitiam ferè omnium gentium peruenerunt, philoſophi gentium nondùm erant, qui hoc etiàm nomine vocarentur, quod cœpit à Samio Pythagora, qui eo tempore, quo Iudæorum ſoluta eſt captiuitas, cœpit excellere atq; cognoſci. Multo ergò magis cæteri philoſophi poſt prophetas reperiuntur fuiſſe. Quam ſententiam multis argumentis confirmant Ioſephus contra Apionem, Euſebius in Euangelica præparatione, & Iuſtinus martyr ad gentes.

QVAE FVERINT ILLA TEMPORA, SVB QVIBVS prophetarum cœpit doctrina. TABVLA 160.

PROPHETarũ iuxta doctrinã Hieron. in Hierem. in principio, & Gloſſ. Hiere. 1. alij prophetârunt

- ANTE *captiuitatem decẽ tribuum Iſrael, ſiue duarũ tribuum Iudæ & Beniamin, vt*
  - ESAIAS,
  - OSEE,
  - IOEL.
- POST *captiuitatem, vt*
  - DANIEL,
  - AGGAEVS,
  - ZACHARIAS.
- IMMINENTE *captiuitate, vt*
  - HIEREMIAS *in terra Iuda,*
  - EZECHIEL *in Babylone.*

Vltimi — *Aggæus, Zacharias, Malachias.*

Intermedij omnes inter — *Legem Et Chriſtum, Gregor. Nazianzenus in Apologetico.*

VNDE COGNOSCERE LICEAT, QVO TEMPORE Prophetarum quiſque ſuo perfunctus fuerit officio.

EA DE re Ludouicus Viues talem tradidit regulam: Nuſquàm certiùs, inquit, colligũtur tempora, quàm ex ipſis eiſdem prophetis, ſi ſub quibus ſcripſerint, teſtificẽtur. Ideò, cùm eorum teſtimonia, ac veluti ſyngraphas habuerimus, aliorum adducere ſuperuacaneum fuerit. Vide hac de re, ac de vniuerſis Prophetarum temporibus pulchrè multa apud Auguſt. de ciuit. Dei. lib. 18. cap. 27. cum ſequentib. & ſcholijs Ioan. Ludouic. Viuis.

LIBRORVM PROPHETICORVM DIVISIO SECVNdùm materiam ſubiectam. TABVLA 161.

EPIPHANIVS IN *lib. de menſuris & ponderibus, (Pag. mihi 611.) libros prophetarum à priſcis teſtatur partitos fuiſſe in 9. ſpeculationes, ſeu potiùs in locos communes: nempè in*

- DOCTRINAS,
- SPECVLATIONES,
- EXHORTATIONES,
- MINAS,
- LVCTVS,
- CONSOLATIONES,
- PRECES,
- HISTORIAS,
- PRAEDICTIONES.

DE PRAE-

DE PRAEDICTIONVM PARTITIONE.

TABVLA . 162.

PRAEDICTIONŨ *porrò quadruplices ſunt differentiæ:*

- PRIMÒ, *aliæ ſunt De*
  - REIECTIONE *legis ſecundùm carnem,*
  - NOVO *teſtamento legi ſucceſſuro.*
- SECVNDÒ, *aliæ iterùm ſunt De*
  - DEPOSITIONE *prioris populi,*
  - VOCATIONE *Gentium.*
- TERTIÒ, *aliæ De*
  - PROMISSIONIBVS *ad Patres factis,*
  - CHRISTO *peculiaritèr,*
  - ECCLESIA.
- QVARTÒ, *nonnullæ ſunt Contra*
  - PROVINCIAS *& certas perſonas,*
  - OMNES *in vniuerſum impios. Villauicẽt. De Theolog. ſtud. rectè formando, lib. 2. cap. 13. obſeruat. 7.*

ALIA PROPHETICORVM LIBRORVM diuiſio.

TABVLA 163.

PROPHETARVM, *qui primi fuerunt verbi diuini Doctores, dicuntur alij*

- MAIORES, *ob magnam ſententiarum plenitudinem.*
- MINORES, *quòd non tanta ſit in eis ſententiarum plenitudo, vt ait Petrus Aureolus.*

DE PROPHETIS MAIORIBVS, AC PRImùm quarè ſic dicantur.

TABVLA 164.

PROPHETARVM *primò aliqui dicuntur maiores, vel quia*

- CAETERIS *ſunt principaliores, & Spiritusſanctus illis adfuit in magna latitudine & plenitudine ſententiarum, vt habet idem Aureolus.*
- PROLIXIORA *volumina condiderunt, comparatione ſcilicet eorũ, quorũ ſermones ſunt breues. Auguſt. De Ciuit. Dei, li. 18. c. 29.*

QVI ET QVOT HVIVS CLASSIS ſint Prophetæ.

TABVLA 165.

QVATVOR SVNT *Prophetæ, qui à patribus numerantur inter maiores.*

- ESAIAS, *id eſt, Salus Domini,*
- HIEREMIAS, *id eſt, excelſus Domini, cui adiunctus eſt amanuenſis eiuſdem Baruch, id eſt, Benedictus.*
- EZECHIEL, *id eſt, robur vel imperium Domini,*
- DANIEL, *id eſt, iudicauit me Dominus.*

QVO ORDINE HI PROPHETAE INTER ſe cohereant. TABVLA 166.

MAIORES *Prophetæ ſecũdum ipſius captiuitatis & exilij, cuius denũciãdi grãtia miſſi fuêre Prophetæ, tẽpus diſtinguuntur. Eius autem temporis quinque ſunt partes, nempè*

- PRAECONCEPTAE *atq; definitæ, quo De⁹ Iſraelitas propter peccatorũ multitudinem atq; pertinaciam eijciendos ſtatuit de terra ſancta. Id quod ſic futurum eſſe ex iuſſu diuino denunciauit Eſaias.*
- EXECVTIONIS *præfatæ diffinitiuæ, in quod tempus incidit Hieremias.*
- TRANSMIGRATIONIS *primæ Babylonicæ, quo tempore in Chaldæa prædicauit, & cõſolatus eſt captiuos Ezechiel.*
- DESOLATIONIS, *quo tempore ab Hieremia miſſus eſt Baruch.*
- REVOCATIONIS, *quo Deus populi ſui miſertus, captiuos reducere dignatus eſt in terram promiſſionis. Ac eo quidem nomine miſſus fuit Daniel, Qui denunciauit deſtructionẽ regni Chaldæorum, & introductionem regni Medorum, ac deindè etiàm regni Græcorum. Hæc ferè Petrus Aureol.*

QVAE quidē omnia cõtigerũt *ſub temporibus Regum, partim*

- *Oziæ, Achaz & Ezechiæ:*
- *Ioſiæ, Ioachim, & Sedechiæ.*
- *Ioachin.*
- *Sedechiæ: q omnes reges Iuda fuêre.*
- *Cyri Regis Perſarum.*

PROPHETIA ESAIAE, LIBER BIBLIAE XXVII, PARTIS QVINTAE primus.

QVIS HVIVS LIBRI SIT AVTHOR.

LIBRI quatuor Prophetarum maiorum, & duodecim minorum, ſinguli ſuorum authorum nominibus ſunt inſcripti. Ioan. Driedo. Quod hîc ſemèl pro ſempèr annotáſſe conuenit, nè in ſequentibus idem totiès repetere ſit opùs.

ESAIAS QVIS FVERIT.

ESAIAS, cuius Prophetia duodecim prophetis, iuxta nũmerum verſuum, aut maior eſt, aut æqualis, filius fuit Amos, vt patet ex primis huius Prophetię verbis. Hieron. in Prolog. Commentar. in Eſaiam, Auguſt. De Ciuitat. Dei lib. 18. cap. 27. Amos autem pater Eſaiæ, non vt pleriq; autumant, tertius duodecim Prophetarum eſt, ſed alius, diuerſiſque apud Hebręos ſcribuntur literis. Idem Hierõn. Eſai. 1. in princip. Dicitur fuiſſe auunculus ipſius Manaſſæ ex parte matris. Vndè illum generis nobilitatem duxiſſe ferunt. Gloſſ. 4. Reg. 21. circa finem.

QVALIS FVERIT.

VIR nobilis & vrbanæ erat eloquentiæ, nec habens quidquã in eloquiò ruſticitatis admiſtum, non tam Propheta, quàm Euangeliſta dicendus. Ità enim vniuerſa Chriſti Eccleſiæq; myſteria ad liquidum proſecutus eſt, vt non eum putes de futuro vaticinari, ſed de præteritis hiſtoriam texere. Hieron. in prolog. ad Eſaiam. Cui Auguſtinus tale dedit teſtimonium, quòd Euangelij vocationiſque gentiũ prænunciator præ cæteris fuerit apertior. Auguſt. lib. Confeſſ. 9. cap. 5.

QVO IN LOCO PPOPHETAVERIT.

PROPHETAVIT autem Eſaias in Hieruſalem & Iudæa, hoc eſt, tribubus Beniamin & Iudæ. Hieron. in Prolog. in Eſaiam.

QVANDO FACTA FVERIT HAEC PROPHETIA.

TEXVIT Eſaias hoc oraculum, decem tribuhus necdùm in captiuitatem ductis, hoc eſt, ſub Ozia, Ioathan, Achaz, Ezechia regibus Iuda, Eſai.cap.1.in princip. & Hiero.in Prolog. Tempore enim Regis Oziæ cœpit prophetare. Licèt autem & tempore Manaſſæ filij Ezechiæ prophetauerit, nullam tamen de illius tempore fecit mentionem: tum quia peſſimus fuit in cultu idolorum, & in occiſione & perſecutione innocentum, vt habetur 4.Re.21. Tum quia ab eo occiſus fuit, eò quòd peccata ipſius & populi arguebat. Lyra in Eſá. cap.1.

QVOS HABVERIT CONTEMPORANEOS.

VNO atque eodem tempore, Eſaiam, Oſee, Ioël, & Amos prophetâſſe, ex Regibus, qui ponũtur in titulo, cognoſcimus. (Sic enim Eſaias ſuam auſpicatur prophetiã: Viſio Eſaiæ filij Amos, quam vidit ſuper Iudam & Hieruſalem, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ Regum Iuda &c.) Sed principium verbi Domini fuit in Oſee filio Beeri. Hieron.luc in principio.

AD QVOS FACTA SIT ISTA PROPHETIA.

PROPHETAVIT Eſaias contra Iudæam & Hieruſalem: Deindè etiam contra gentes, videlicet Babylonem & Philiſtæos & Damaſcum. Viſionem vidit contra Aegyptum, contra Idumæam, contra Phalanga Sion, contra Tyrum, & contra quadrupedia in ſolitudine. Exponit & exodum Sennacherib, & arrogantiam Rapſacis, & vtriuſq; caſum ac perditionem, &c. Deniquè etiàm de Eunuchis prophetauit & gentibus, & in calce de die Iudicij. Athanaſ.in Synopſi.

QVIBVS DE REBVS.

DE vtroq; agit regno, id eſt, X.tribuum Iſraël, & duarum Iuda & Beniamin, nunc commixtìm, nũc ſeparatìm. Et cùm interdùm ad præſentem reſpiciat hiſtoriam, & poſt Babyloniæ captiuitatem, reditum populi ſignificet in Iudæam: tamen omnis eius cura de vocatione gentium, & de aduentu Chriſti eſt. Hieron.in Prologo ad Eſaiam.

FVSIOR HVIVS ARGVMENTI EXPLICAtio, ex eod. Hieronymo:

NVLLVS, inquit, me putet, voluminis iſtius argumẽtum breui cupere ſermone comprehendere, cùm vniuerſa Domini Sacramenta præſens ſcriptura contineat: & tam natus de virgine Emanuel, quàm illuſtrium patrator operum atque ſignorum, mortuus ac ſepultus, & reſurgens ab inferis, & Saluator vniuerſarum gentium prędicetur. Quid loquar de phyſica, Ethica & logica? quicquid ſanctarum eſt ſcripturarum, quidquid poteſt humana lingua proferre, & mortaliũ ſenſus accipere, iſto volumine cõtinetur. Hieron.in Procœm. Commentar. in Eſaiam.

DE EODEM, EX AVGVSTINO.

ESAIAS inter illa, quæ iniqua arguit, & iuſta præcepit, & peccatori populo mala futura prædixit, etiàm de Chriſto & Eccleſia, hoc eſt, de rege, & ea, quam condidit, ciuitate multo plura quàm cæteri, prophetauit: ità vt à quibuſdam Euãgeliſta, quàm propheta, potiùs diceretur. Auguſtinus De Ciuitat Dei.lib.18 cap.29.

DE SEVERITATE VITAE.

HIC Propheta corporis caſtigatione pleriſque iam ſuperatis, nudus & diſcalceatus ad tertium annum inceſſit. Origen.contra Celſum lib.7.

DE MORTE EIVSDEM.

A MANASSE rege Iuda, vt Hebræi ferunt, ſerra lignea ſerratus, & in duas partes diſſectus eſt. Vndè quod ad Hebræos xj. de Sanctorum ſupplicijs legitur, ſerrata ſunt, ad Eſaiã referri ſolet. Hieron.in Eſa.lib.15.cap.57. Sic Euſebius: Manaſſes impius, inquit, Eſaiam interfecit, ſtatuamque ſuam poſuit quinque facies habentem. Sepultus eſt ſub Quercum Rogel, iuxta tranſitum aquarum, quas olim Ezechias Rex iacto obſtrúxerat puluere. Idem Hieron.in ſuo ad hunc librum argumento, vt refert Ioan.Ludo. Viues in Auguſt.De Ciuitat.Dei lib.18.cap 24.

DE CAVSIS, CVR SIT OCCISVS ESAIAS, ex Origene primùm.

AIVNT Eſaiam ideò eſſe ſectum à populo, quaſi legem præuaricantem, & extra ſcripturas annunciãtem. ſcriptura enim dicit, Nemo videbit faciem meam, & viuet. Iſte verò ait, *Exo.33.* *Eſa.6.*

Vidi Dominum Sabaoth. Moiſes, aiunt, non vidit, & tu vidiſti? Et propter hoc eum ſecuerunt, & condemnauerunt eum vt impium. Non enim ſciebant, quia duabus alis velauerunt faciem Dei Seraphim. Vidit Dominum, ſed faciem non vidit Eſaias: nec Moiſes vidit. Poſteriora vidit, vt ſcriptum eſt, Moiſes. Origenes in Eſaiam Homilia 1.

DE EISDEM, EX HIERONYMO.

Eſai. 1. HEBRAEI dicunt, duas ob cauſas interfectum Eſaiam: Quòd principes Sodomorum &
Exo. 33. populum Gomorrhæ eos appellauerit, & quòd Domino dicente ad Moiſen, Non pote-
Eſa. 6. ris videre faciem meam, iſte auſus ſit dicere: Vidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum, & eleuatum &c. Hieron. in Eſa. lib. 1. cap. 1. Hoc autem quòd viderit Dominum, ſcripſit Eſaias eo contigiſſe anno, quo mortuus eſt Rex Ozias. Idem Hieron. in Quæſtion. ſeu tradition. Hebraicis in Paralipomenon.

QVAE IN HAC PROPHETIA SINT obſeruanda.

EA tradit Hieron. in Procemio ſuorum Cómentariorum in Eſaiam his verbis: Vndè poſt hiſtoriæ veritatem, inquit, ſpiritualitèr accipienda ſunt omnia: Et ſic Iudæa & Hieruſalé, Babylon & Philiſtijm, Moab & Damaſcus, Aegyptus & deſertú mare, Idumęa & Arabia, ac vallis Sion, vel vallis viſionis, & ad extremum Tyrus, & viſio quadrupedum, intelligéda ſunt, vt cuncta quæramus in ſenſu: & in omnibus his quaſi ſapiens architectus Paulus
1. Cor. 3. Apoſtolus iaciat fundamentum, quod non eſt aliud præter Chriſtum Ieſum.

PARTITIO. TAB. 167.

PROPHETIA *Eſaiæ diuiditur in duos principales tractatus,*

- TRAGICVM, *qui multifarias continet exprobratiões & comminationes, quibus Propheta præcipuè populum Iudaicum perſtringit, & à peccandi libidine abſtrahere ſtudet, à princip. huius lib. vſque ad cap. 40. Aliâs hæc pars oraculum triſte dicitur & flebile.*
- COMICVM, *qui crebras habet tum exhortationes, tum conſolationes, à d. cap. 40. vſq. in fin. libri. Et lætum appellatur nuncium. Petrus Aureol.*

TRACTATVS PRIMVS. TABVLA 168.

DIVIDITVR *in quinque Partes. Perſtringit enim Propheta ſuis comminationibus gentem modò*

- IVDAICAM, *nempè regnum duarum tribuum Iudæ & Beniamin, idq́ per tredecim capita.*
- FINITIMAM *totam: Vbi vicinis nationibus in vniuerſum omnibus, varias minatur pœnas & aduerſitates, per xj. capita.*
- VNIVERSAM *mundi machinam ſimul & ſummatim, per 4. capita.*
- RELIQVAS *X. tribus & ſimul etiàm duas antè dictas coniunctim, per 4. iiſdèm capita.*
- RVRSVS *gentem Iudaicam, id eſt, duas tribus ſeparatim, per capita octo. Petrus Aureol.*

PARS

PARS PRIMA ADVERSVS DVAS TRIbus regni Iudaici.

TABVLA 169.

IN PRIMA *parte huius Prophetiæ Eſaias duplicem videtur habuiſſe reſpectũ: vnũ videlicet ad populũ Iudaicum, & alterum ad Chriſtum. Vndè capita ſub ea cõpræhenſa partim*

- **AD POPULŨ** *referuntur Iudaicũ. Atq; ſic ſub hoc veluti mẽbro tractatûs primi, continẽtur*
  - EXPROBRATIO *flagitiorum, propter quorũ multitudinẽ & atrocitatem, legis antiquæ fit euacuatio & abrogatio, ca.1. & 2. Vbi inter cætera dicitur: Nè offeratis vltrà ſacrificium fruſtrà &c. Et, Incenſum abominatio eſt mihi &c.*
  - NOVAE *legis introductio, & noui gregis electio, cap.2. Erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domûs Domini &c.*
  - COMMINATIO *multiplicis ſupplicij, præcipuè ob necem Chriſti, cap.3. &c.*
  - NOVI *gregis ab ijs pœnis præſeruatio, cap.4.*
  - POENA *populo comminata, iuſta oſtenditur, cap.5.*
  - IMPOSITIO *officij Prophetici, & purgatio labiorum eius per calculũ, quem Seraphin forcipe tulerat de altari. Quæ iuxta Hebræũ, viſio Eſaiæ prima eſt, cap.6. verſ. In anno quo mortuus eſt &c.*
  - LIBERATIO *populi Iſraelitici, & ſpeciatim Achaz, de manibus duorum Regum; Raſin ſcilicet regis Syriæ, & Phacee filij Romeliæ Regis Iſrael, cap.7. & 8.*
  - LIBERATIO *item Regis Ezechiæ de manu Sennacherib Regis Aſſyriorum, à duobus filijs ſuis interfecti, cap.9. & 10.*
  - GRATIARVM *actio & Canticum laudis, cap.11. & 12.*
- **AD CHRIſtũ**, *Cuius reſpectu populo prædicit*
  - ABOLITIONEM *legalium ſacrificiorum, rituum, &c. cap.1.*
  - EVANGELII *ſubſtitutionem, & gentium vocationem, ca.2.*
  - DESTRVCTIONEM *Hieruſalem & Synagogæ, cap.3.*
  - ECCLESIAE *nouæ ædificationem, cap.4.*
  - COMPOSITIONEM *cãtilenæ de Synagoga repudiata, c.5.*
  - DESTINATIONEM *filij Dei, cap.6. ibi, Vade, & dices populo huic.*
  - EIVSDEM *filij incarnationem, conceptionem, & natiuitatẽ ex virgine, cap.7. Eccè virgo concipiet & pariet.*
  - DISCIPVLORVM *& credentium collectionem, & aliorum ſcandalum & offenſionem, cap.8.*
  - PASSIONEM *Chriſti, & regni eius inchoationem, cap.9.*
  - CONVERSIONEM *filiorum Iſrael ad Chriſtum, cap.10.*
  - RESVRRECTIONEM *Chriſti glorioſam, & Eccleſiæ ex diuerſis populis adunationem ſub vno paſtore Chriſto, ca.xj.*
  - SACRAMENTORVM *efficaciam, & gratiarum diffuſionẽ per totam Eccleſiam, cap.12. Confiteor tibi Domine, &c. Vbi dicitur, Haurietis aquas de fontibus Saluatoris.*

PARS

PARS COMMINATIONVM SECVNDA ADuerſùs finitimas nationes. TABVLA 170.

SECVNDA *Pars Comminationum, decem continet onera, Quibus Propheta minatur,*

1. BABYLONIIS, *quorum deſtructio facta eſt per Cyrum & Darium, cap.13.& 14. Vbi interiectis quibuſdam de Chriſto, inuehitur in* Nabuchodonoſor *Regem Babylonis.*
2. PHILISTAEIS, *circa finem cap. 14. ibi, Nè læteris Philiſtæa omnis tu, &c.*
3. MOABITIS, *cap.15.& 16. iterùm interiecta Prophetia de Chriſto venturo ex Ruth Moabitide, à princip. cap.16. vſque ad verſ. Emitte agnũ Domine.*
4. DAMASCO *& Syris, tot. cap.17.*
5. *Aethiopibus & Aegyptijs, cap.18.19.& 20. Vbi iterùm multa interſeris Propheta de Chriſto.*
6. ASSYRIIS, *ſiue rurſùm Babylonijs, cap.21.*
7. *Idumæis, circa finem eiuſdem cap.*
8. ARABIBVS, *in eod. cap. ibi, Onus in Arabia &c.*
9. HIEROSOLYMIS, *maximè Principibus & Præpoſitis templi, cap. 22. Onus vallis &c.*
10. TYRIIS, *cap.23. Onus Tyri &c.*

PARS COMMINATIONVM TERTIA, ADuerſùs totam mundi machinam. TABVLA 171.

PRAENVN-*ciat excidium totius orbis terrarũ, agitque De*

- IVDICIO *extremo, totius terræ diſſipatione, & ſententia proferenda in dæmones & homines malos.*
- IVSTITIA *diuina, quam prædicat, adhibita etiàm gratiarum actione.*
- PRAEMIO *ſiue gloria bonorum, cap.26.*
- SVPPLICIIS *damnatorum, cap.27.*

PARS COMMINATIONVM QVARTA, ADVERſùs duas, itemque X. tribus Iſrael coniunctìm. TABVLA 172

HAEC *Pars cõminando dicit, Væ*

- POPVLO *Iſraelitico, id eſt, X. tribubus cap.28. Væ coronæ ſuperbiæ &c.*
- GENTI *Iudaicæ, id eſt, duabus tribubus, cap.29. Væ Ariel.*
- RELIQVIIS, *quas Nabuzardan voluit eſſe ſub manu Godoliæ, volentibus dehortãte Hieremia deſcendere in Aegyptum, cap.30. Væ filij deſertores.*
- EIS *qui deſcendunt in Aegyptum, cap.31. Væ qui deſcendunt. Vbì iterùm Propheta ſe vertit ad Chriſtum, ac de eo multa identidèm vaticinatur.*

PARS

PARS COMMINATIONVM QVINTA ADuerſùs Gentem Iudaicam, id eſt, duas tribus ſeorsim. TABVLA 173.

IN POSTREMA *tractatûs primi parte, propheta procedit duobus modis:*

- PRIMO, *obſcurè & prophetice,* *De*
  - EZECHIA *& eius perfectione, ſub cuius figura agit de Chriſto, cap.32.*
  - SENNACHERIB, *& eius deſtructione, cap.33.*
  - ROMANIS, *& Iudæorum ab illis facta vaſtatione ſub Tito & Veſpaſiano, & hoc (vt dicunt Magiſtri Iudæorum) ſub figura Idumææ & Boſræ, cap 34.*
  - ECCLESIAE *propagatione & florido ſtatu, cap.35.*
- SECVNDO, *dilucidè & ferè hiſtoricè, introducens*
  - SENNACHERIB *ſuperbientem, cap.36.*
  - EZECHIAM
    - *Ad Deum clamantem, & Dominum illum eripientem, cap.37.*
    - *Infirmū conualeſcentem, cap.38.*
    - *Vanè gloriantē, oſtendendo Babylonijs diuitias ſuas. Vndè Eſaias comminando concludit, Captiuitatem futuram, & omnia deportanda in Babylonem.*

TRACTATVS ESAIAE SECVNDVS, QVI conſolatorius eſt, & populo Iſrael nunciat liberationem. TABVLA 174.

CVM POPVLVS IVDAICVS IN AFFLI*ctionibus ſuis etiàm à Regibus ſuis eſſet derelictus, introducit Propheta perſonam Christi, populi ſui miſerentis, ac ità pro cōſolatione afflictarum mentium, agit in ſumma De liberatione populi facta per*

- CHRISTVM
- CYRVM,
- ITERùM *per Chriſtum,*

A

- *Peccato,*
- *Exilio,*
- *Peccato.*

DE LIBERATIONE CHRISTI, PRIMA SEcundi tractatûs Parte. TABVLA 175.

IN HAC PRIMA *parte inuehitur ſubindè propheta in idololatriam, idq́; nè putent homines cultum Chriſto impenſum, eſſe idololatriam, quod hodieq́ Iudæi ſentiunt. Agit verò De*

- PRAECVRSORE *Ioanne Baptiſta, & eius prædicatione, cap. 40. verſ. Vox clamantis in deſerto.*
- VNIONE *naturarum in Chriſto, & humanitatis aſſumptione ex ſemine Abrahæ, c.41. verſ. Et tu Iſrael ſerue meus, ſemē Abrahæ.*
- INCARNATI *verbi conuerſatione, cap.42. verſ. Nō clamabit &c.*
- VOCATIONE *teſtium, ſcilicet Apoſtolorum, cap.43. verſ. Educ forâs populum cæcum &c.*
- SPIRITVSANCTO, *Apoſtolis in die Pentecoſtes diuinitùs inſpirato, cap.44. verſ. Effundam Spiritum meum &c.*

DE CYRI LIBERATIONE, PARS SEcunda TABVLA. 176.

OSTENDIT *Propheta, quomodò liberatio facta ſit per Cyrum, nimirùm non ex ſua aut idolorum virtute, ſed Potentia diuina quæ Cyro vſa ſit ceu inſtrumento. Itaque commemorat hîc*

- DIVINAE *liberationis organum ſeu inſtrumentum, Regem ſcilicet Cyrum, cuius tamen occaſione ſe vertit ad ipſum Chriſtum, cùm ait: Rorate cæli deſuper &c. Item, Tantùm in te eſt Deus, & non eſt præter te Deus, cap.* 45.
- LIBERATOREM *præcipuum, ſcilicet Deum. Vndè ait, Ego feci, & ego feram, cap.* 46.
- LIBERATIONIS *modum, qui conſiſtit in deſtructione Babylonis & regni eius, cap.* 47.
- CAVSAM *huius prædicationis, nè ſcilicet Iudæi liberationem ſuam aſcriberent idolis, cap.* 48. *verſ. Prædixeram tibi ex tunc.*

ITERVM DE CHRISTO, PARTE SEcundi tractatûs Tertia. TABVLA 177.

REDIT ITErùm *ad liberatiõem Chriſti Eſaias, ac deincèps quaſi Euãgeliſta & Apoſtolus, expromit myſteria fidei noſtræ, quæ ad Chriſtũ potiſſimùm pertinent, de quo dũ agit, iſthæc duodecim proſequitur:*

- INFANTIAM *& abſconſionẽ Saluatoris, quam per annos ferè triginta quaſi ignotus latuit, cap.* 49.
- MVLTIFARIAS *iniurias & perſecutiones in hoc mundo perpeſſas, ca.* 50. *verſ. Corpus meum percutientibus dedi &c.*
- SAPIENTIAM *& doctrinam ſiue prædicationem Chriſti, cap.* 51. *&* 52. *Vbi dicit, Audite me, qui ſequimini quod iuſtum eſt, &c.*
- PASSIONEM *& mortem, atque in his omnibus ſummam patientiam ac tolerantiã, circa fin. cap.* 52. *verſ. Eccè intelliget ſeruus meus, & per totũ cap.* 53. *Vbi dicitur: Non eſt ſpecies ei neque decor.*
- ECCLESIAM, *& ipſius formationem ex latere Chriſti, cap.* 54. *&* 55. *vbi etiã*
  - OSTENDIT, *Eccleſiam non arctari ad vnum aliquem populum, ſed ſparſam eſſe per vniuerſum orbẽ, cap.* 56.
  - PRAECEPTA *habet moralia, quibus Eccleſia inſtruitur, cap.* 57. *&* 58.
- GLORIAM *& reſurrectionem, cap.* 59. *&* 60. *ibi, Eccè non eſt abbreuiata manus Domini.*
- FAMAM *& exiſtimationem, per totum orbem diffuſam, idque apoſtolorum prædicatione.*
- NOMINIS *Chriſtiani, noui ſanè & glorioſi, impoſitionem, quo credentes ornantur, cap.* 62. *verſ. Et vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit &c.*
- ASSCENSIONEM *Triumphalem, & glorioſum ingreſſum in cælum, cap.* 63. *Quis eſt iſte qui venit &c.*
- IVDAEORVM *nequitiam & excæcationem, circa medium* 63. *verſ. Miſerationũ Domini recordabor. Vbi reducit in memoriã beneficia Dei, præcipuè illud, quo educti ſunt Iudæi ex Aegypto, & beneficium aduentûs Chriſti, cap.* 64.
- REVERSIONEM *Iudæorum ad Chriſtum & eius miſericordiam, cap.* 65.
- IVDICIVM *extremũ, ac ibi iterùm de bonorũ p̃mijs et pœnis malorũ, c.* 66.

PRO-

PROPHETIA HIEREMIAE, LIBER BIBLIAE XXVIII, PARTIS QVINtæ Secundus.

HIEREMIAS VNDE SIT ORIVNDVS.

HIEREMIAS & Sacerdos & Propheta. Author operis imperfecti in Matt.cap.22. hom.41. Tertullian.aduerſ.Gnoſticos. Auguſtinus eum Gentium dixit prophetam, in lib. De quęſtion.ex veter.teſtament.cap.44. Anathothites fuit, & de genere Sacerdotum. Greg. 1.Re. cap.13. Eſt autem Anathoth viculus, tribus ab Hieroſolymis diſtans millibus. Hieron. hîc in prolog.

QVIS EIVS FVERIT PARENS.

PATER Hieremiæ, Helkias ſacerdos ille magnus, qui librum legis inuenerat tempore Ioſiæ. Hieron.in quæſt.Hebraicis in 1.Paralipomenon: & ipſe propheta fuit. Quod patet ex primis huius prophetiæ verbis: Filij Helciæ &c. Tradunt enim Hebræi, cuiuſcunque prophetæ pater aut auus ponatur in titulo, ipſos quoq; prophetas fuiſſe. Hieron.in Sophon. in princip. & Gloſſa hic cap.1.in princip.

Regula, quorum propheta-rum parẽtes fuerint propheta.

NATIVITAS EIVS.

SACERDOS ex ſacerdotibus, & in matris vtero ſanctificatus, virginitate ſua Euangelicũ virum Chriſti Ecclesiæ dedicans. Hieron.hîc in prolog. & in Apologia aduersùs Ruffin. Auguſt.epiſtola 57. Vndè in Sermone de natiuitate S.Ioan.Bapt.quem quidam D.Bernardo, alij alteri adſcribunt, ità legimus: Et Hieremiæ quidem admiranda ſanctificatio: Quia & ſi in peccato conceptus eſt, naſcitur tamen ſiriè peccato. Antè enim quàm exiret de vẽtre, ſanctificatus eſt, nec poterat naſci non ſanctus, qui in vtero matris erat ſanctificatus, &c.

QVANDO ACCEPERIT SPIRITVM PROPHETIAE.

SACRA ſcriptura teſtatur ipſa, Hieremiam & Danielem ſpiritum prophetiæ percepiſſe adhuc pueros, Hiere.1. & Daniel.13.

QVIBVS ET QVID PPOPHETAVERIT.

PROPHETAVIT in Hieruſalem, De futura ſiccitate, & contra gentes Aelam. Repręhendit iniuſtitias Hieruſalem in multis. & de aduentu Regis Babylonij, ad excidendum terrã Aegypti, & aduersùs Babylonem &c. Athanaſ. in Synopſi, vbì fuſiùs hinc agitur.

VBI PROPHETAVERIT.

IN Iuda tantùm & in Beniamin prophetauit, & Ciuitatis ſuæ ruinas quadruplici planxit alphabeto, (id eſt, quatuor lamentationibus, quarum ſinguli verſus, ſingulis reſpondent Hebræorum literis.) Hieron.in præfatione in Hieremiam.

QVIBVS TEMPORIBVS PROPHETAVERIT, ſententia Origenis.

INTER Eſaiam & Hieremiam interceſſerunt anni 150. Hieron.in Eſaiam lib.9. cap.30. in princip. Cœpit autem prophetare in diebus Ioſiæ filij Amon regis Iuda, vſque ad annum tertiumdecimum regni eius: Deindè prophetauit in diebus Ioachim filij Ioſiæ regis Iuda, vſq; ad conſummationem vndecimi anni Sedechiæ filij Ioſiæ regis Iuda, ità vt eius prophetia per tres reges contexta ſit vſque ad captiuitatem Hieruſalem in quinto menſe. Origen.Homil.1. in Hieremiam.

DE EODEM AVGVSTINVS.

HIEREMIAS propheta de maioribus eſt, ſicut & Eſaias. Prophetauit autem regnante Ioſia in Hieruſalem, & apud Romanos Anco Martio, iam propinquante captiuitate Iudęorum. Tetendit autem prophetiam ſuam vſq; ad quintum meſem captiuitatis, ſicut in eius literis inuenitur. Prophetauit ergò non ſolùm Anci Martij, verũ etiàm Tarquinij priſci temporibus. Auguſt.De Ciuitat.Dei lib.18.cap.33.

EADEM DE RE TESTIMONIVM HIERONYMI.

HIEREMIAS cũ eſſet adhuc puer, prophetare cœpit anno 13. Ioſiæ filij Amon Regis Iudæ, prophetauitq́; in Imperio eius annis decẽ & nouem: & poſteà ſub Ioachin filio eius annis xj. & ſub Sedechia, qui vltimus fuit Regum Iuda, annis xj. vſque ad 5. menſem, quandò à Babylonijs capta eſt Hieruſalem. Ac per hoc ab exordio Prophetiæ ſuæ, vſq; ad captiuitatem Hieruſalem, in qua & ipſe captus eſt, prophetauit annis 41. præter illud tempus, quãdò ductus eſt in Aegyptum. Ibiq; prophetauit in Taphnis, vt hoc ipſo volumine continetur. Hieron. lib. 1. in Hierem. cap. 1. in princip.

QVI HVIVS PROPHETAE FVERINT contemporanei.

SOPHONIAS & Hieremias contemporanei fuerunt. Athanaſius in Synopſi. Auguſt. De Ciuitat. Dei lib. 18. cap. 33.

QVO GENERE MORTIS INTERIERIT Hieremias.

IOSEPHVS lib. 10 c. 10. teſtatur, Hieremiã in cœno fuiſſe dimerſum. Diuus porrò Hieron. in ſummario ſiue argumento in Hieremiam, & Author operis imperfecti in Matth. ca. 22. Homil. 41. dicunt eum poſt multas iniurias tandèm apud. Taphnas in Aegypto à populo lapidibus obrutum occubuiſſe.

DE SEPVLTVRA EIVS MIRACVLIS CELEBRI.

IACET verò in eo loco ſepultus, quo dudùm Pharao Rex habitauerat. Et quoniam poſtulatione ſua deſugatis ab eodem loco ſerpentibus, Aegyptios à tactu aſpidum facit eſſe ſecuros, magna eum ibi religione Aegyptij venerantur. Idem Hieron. hic in ſummario.

DE LIBRIS HIEREMIAE COMBVSTIS, ex Ioſepho.

PROPHETA Hieremias omnes prophetias ſuas conſcribens, ieiunante populo, & in Eccleſiam congregato, in tẽplo menſe nono quinti anni Regis Ioachin, relegit librũ, quẽ de futuris rebus ciuitati & populo tẽploq́; conſcripſiſſe videbatur. Audientes itaq; principes, tulerunt ab eo librum: iuſſeruntq́; eum, & ſcribam Baruch, de medio tolli, ne quibuſdam fierent manifeſti. Ipſum verò librum portantes, regi dederunt. Qui præſentibus amicis iuſſit ſcribam ſuum relegere, & audiens quæ ſcripta noſcebantur in libro, iratus Rex dirupit eum, & igne cremauit: & requiſitos Hieremiam & Baruch, iuſſit ad ſe puniẽdos adduci. Illi ſiquidem eius tunc iram declinauerunt. Ioſephus Antiq. lib. 10. cap. 8.

DE EISDEM LIBRIS ITERVM RESTITVTIS.

POSTQVÀM aũt combuſſerat Rex volumẽ, & Sermones quos ſcripſerat Baruch ex ore Hieremiæ, factum eſt verbum Domini ad Hieremiam, dicens: Rursùs tolle volumen aliud, & ſcribe in eo omnes ſermones priores, qui erant in primo volumine, quod combuſſit Ioachin Rex Iuda &c. Et paulò poſt: Hieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch filio Neriæ ſcribæ: qui ſcripſit in eo ex ore Hieremiæ omnes Sermones libri, quem combuſſerat Ioakim Rex Iuda igni: & inſupèr additi ſunt ſermones multò plures, quàm anteà fuerant, Hierem. 36. cap. circa finem.

DE GENERE ORATIONIS, QVA HAEC prophetia eſt perſcripta.

SERMONE quidem hic propheta, apud Hebræos Eſaia & Oſee & quibuſdã alijs prophetis videtur eſſe ruſticior, ſed ſenſib⁹ par eſt; quippe qui eodẽ ſpiritu prophetauerit. Hiero. in Prolog. Hieremiæ: Et in procœmio lib. 6. in Hierem. Qui quantùm in verbis, ait, ſimplex videtur & facilis, tantùm in maieſtate ſenſuum profundiſſimus eſt. Compaſſiõe certè hic Hieremias inter prophetas habetur præcipuus. Gregorius Nazianzenus in oratione ad ſubditos timore percuſſos.

PROPHETIA HIEREMIAE IN QVOT diuidatur libros. TABVLA 178.

DVO SVNT HVIus Prophetæ volumina: { CONCIONVM *propheticarum vnum:* } *Quib⁹ adnectitur* *Oratio Hieremiæ.*
{ ALTERVM *Threnorũ, ſiue Lamentationum.* }

SACRA-

SACRARVM CONCIONVM HIEREMIAE partitio. TABVLA 179.

ETSI AVTHOR COMPENDII *Biblici Petrus Aureolus hunc librum in ſedecim diſtribuerit Partes, faciliorem tamen eius explicationẽ futuram eſſe iudicauimus, ſi has conciones diuideremus in ea, quæ contigerunt partim*

- ANTE *publicationem iniunctæ Prophetiæ,*
- IN *ipſa prædicatione ſeu executione legationis,*
- POST *factam executionem.*

Atque ſic in

- *Antecedentia,*
- *Adiuncta,*
- *Conſequẽtia.*

PRIMA PARS PROPHETIAE EX ANTEcedentibus. TABVLA 180.

ANTE*cedentia p̃dicationem Hieremiæ, explicant*

- CONDITIONEM *& qualitatem Legati, hoc eſt, ipſius Prophetæ Hieremiæ legalitatem atq; ſufficientiam, cap.1. verſ. Priuſquam te formarem, nôui te.*
- FORMAM *ſiue tenorem mandati, ſub his verbis: Tu ergò accinge lumbos tuos, & ſurge, & loquere ad eos, eodem.*
- IVSTIFICATIO*nem decreté pœnæ. Qua demonſtratur, cauſam huius legatiõis, licèt ſeuerioris, fuiſſe iuſtã atq; pernecesſariam. Id quod probat Ab*
  - INGRATITVDINE *Iudæorũ, & culpa grauiſſima in* DEV*, cap.2.*
  - SVMMA *clementia Dei, ſub figura ſponſi contempti, volentis ſponſam etiàm ipſum ſpernentem, ad ſe recipere, cap.3.*
  - FACILITATE *veniæ conſequendæ, cap.4. verſ. Si conuerteris Iſrael, &c.*
  - PRAEVARICATIONE *omnium, vt nec facilè inueniretur vnus qui faceret iudicium, cap.5. Circumite vias Hieruſalem, &c.*
  - PERVERSIONE *ſacerdotum & Prophetarũ, cap.6. verſ. A propheta vſq; ad ſacerdotem cuncti faciunt dolum, &c.*
  - PROPHANATIONE *templi & ſacrificiorum, cap.7. verſ. Nolite confidere.*
  - MENDACIIS *& impietate ſcribarum & hominum doctorum, cap.8. verſ. Verè mendacium operatus eſt ſtylus mẽdax ſcribarum, &c.*
  - INTERIECTA *Lamẽtatione, cap.9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum?*
  - CAECITATE *& ignorantia Iudæorum, qua verſi erant ad idololatriam, cap.10. Audite verbum.*
  - PACTO *Domini cum filijs Iſrael, quod Iudæis reducit in memoriam, vt ex his omnibus illorum culpa aggrauetur &c. cap.11.*
- DIFFICVLTATEM *atque periculum huius legationis, verſ. Tu autem* DOMINE*, d. cap.11. & cap.12. per tot. Vbi cõqueritur propheta de malis, quæ prænidit ſe ex hac legatione ſubiturum. Cuius rei occaſione addita etiàm his inuenies multa de Paſſione Chriſti.*

SECVNDA PARS HVIVS PROPHETIAE ex adiunctis. TABVLA 181.

PRAEDICATIONIS MVnus *adgreditur Propheta*
- CONTRA *Hieruſalem & Iudæam,*
- IN *rectores vrbis eiuſdem,*
- AD VERSÙS *eos, qui alijs in Babylonem transmigrantibus, remanſerant in Hieruſalem.*

PRAEDICATIO PRIMA. TABVLA 182.

IN PRAE-*dicatione Prophetiæ primæ conſideranda ſunt*
- FORMA *ſub metaphoris*
  - LVMBARIS *linei, quod computruit, cap.13.*
  - SERMONVM *ſiccitatis, cap.14.*
  - MOISIS *& Samuelis, qui etſi aliâs exauditi ſint, nunc tamen exaudiri non poſſint, cap.15.*
  - EVNVCHI *& hominis ſterilis, cap.16.*
  - STYLI *ferrei & adamantini lapidis, cap.17.*
  - FIGVLI *& confracti vaſis, cap.18.*
  - LAGVNCVLAE *& teſtei vaſis, cap.19.*
- EFFECTVS, *qui alius ferè non erat, quàm quòd Propheta perſecutioni fuit ſubiectus, atq; ſic pro beneficio prædicationis accepit iniurias. cap.20.*

PRAEDICATIO SECVNDA. TABVLA 183.

HVIVS *quoquè prædicatiõis duplex habetur Ratio:*
- VNA *circa formã, qua prophetizat contra*
  - VRBEM *Hieruſalem, cap.21.*
  - REGEM, *cap.22.*
  - MALOS *prophetas atq; Doctores, cap.23. Vbi agit etiàm De aduentu Chriſti. verſ. Ecc è diẽs venient.*
- ALTERA *circa effectum, qui eſt Duplex:*
  - PRIMÒ *enim narrantur quædam ità eueniſſe, vt prædixerat Hieremias, maximè quo ad primam tranſmigrationem Iechoniæ & principum eius in Babylonem: ibiq; proſpera promittũtur tranſmigrantibus, remanentibus verò aduerſa, c.24. & 25.*
  - ITERVM *perſecutiones fert Propheta ob veritatis prædicationem à*
    - *Populo, cap.26.*
    - *Falſis prophetis, cap.27. & 28.*

TERTIA PRAEDICATIO. TABVLA 184.

HIC VERO *conſiderantur Quinque:*
- CONSOLATIO, *quam præmittit Propheta tertiæ prædicationi ad egreſſos in Babylonem, à cap.29. vſque ad cap.34. Vbi multa itidèm de Chriſto habentur.*
- IPSA *Prophetia, quà prædicitur captiuitas Sedechiæ, & remanentibus in Hieruſalem deſolatio, cap.34.*
- ADDITIO *de libro Hieremiæ primùm confecto, deindè combuſto, ac tandèm iterùm refecto, per tot. cap.35. & 36. Et fit in cap.35. mẽtio obedientiæ Rechabitarum erga Ionadab de non bibendo vino.*
- TERTIA *Prophetæ perſecutio, qua capitur & incarceratur, cap.37. & 38.*
- HISTORIA *de captiuitate Hieruſalem & combuſtione templi atque muri, cap.39. Vbi etiàm agitur de liberatione Hieremiæ.*

PARS

PARS TERTIA CONCIONVM HIEREMIAE ex conſequentibus. TABVLA 185.

HAEC PARS *tria cõtinet mēbra:*

- PRIMÒ *enim narratur, quanta beneuolentia Hieremias populum ſecum vnà liberatum, & reliquias ſuperſtites, contra conſilium deſcendentes in Aegyptum vſque, prophetando ſit proſecutus, à cap. 40. vſque ad cap. 46.*
- DEINDÈ *hæc Prophetia etiàm ad alias protenditur nationes, vtputà contra* { *Aegyptios, Paleſtinos, Moabitas, Ammonitas, Babylonios.* } *à cap. 46. vſque ad cap. 50.*
- TANDÈM *lamentatur propheta pro concluſione* { *Combuſtionem templi, & Deprædationem vaſorum.* } *cap. 52.*

PROPHETIAE HIEREMIAE PARS ALTERA, SIVE LAMENTATIONES Hieremiæ, quæ Græcè dicuntur Threni.

CONTINVATIO. TAB. 186.

DVPLEX EST *continuandæ huius partis cum præcedentibus ratio:*

- VNA *remota, à triplici ſacræ ſcripturæ poëſeos differentia, qua antè vbi de Pſalmis agi cæptum fuit, omnem ſacræ ſcripturæ cantum, in Pſalmos, Cantica & Threnos, ſiue Lamentationes partiti ſumus: Cùm ergò de Pſalmis & canticis, ſuo dictum ſit ordine, æquum fuit vt, nacta occaſione tam opportuna, tandém etiàm vel ſemèl ageretur de Threnis.*
- ALTERA *propinqua, quæ cum materia ſuſcepta omninò cohæret. Hactenùs enim de futura actum fuit clade, hìc de præſenti agitur calamitate: at vt ſe pœnam anteà longè decretam prædixiſſe teſtaretur inuitum, ſic eo vehementiùs nunc deplorat irrogatam. Ex mente Gloſſæ hìc in principio.*

DE LIBRI HVIVS TITVLO.

HIC liber apud Hebræos eſt ſinè nomine, niſi quòd à prima dictione, qua incipit, vocant eum Echa, id eſt, Quomodò. In commentarijs tamē appellant eum Cinoth, id eſt, Lamētationes: LXX autē, Threnos, quod etiàm Lamentationes ſiue fletus ſignificat. Atq; hunc ipſum librum, ijdem Hebræi, putant eſſe eum, quem Ioakim rex Iuda, ab initio legiſſe, & mox in ignem proieciſſe dicitur, Hier. 36.

QVAE SIT HVIVS LIBRI SVMMA.

DEPLORAT propheta ruinam peruerſi populi, & ſubuerſionem perfidæ ciuitatis, quæ ſempèr contraria Domino ſuo ſentiebat, & præceptis ſuis aduerſabatur, ingrata beneficiorum Dei, Prophetas eius ipſumque hæredem nouiſſime trucidabat. Vnde in manus hoſtium tradita, deuaſtata eſt ità, vt quæ priùs diuerſis gentibus & prouincijs imperabat, poſtmodùm dura ſeruitute premeretur. Hieron. in Threnor. cap. 1. ſtatim in princip.

DE HORVM MYSTICA INTERPRETATIONE.

MYSTICE autem plangitur anima fidelis hominis, quæ quondàm plena fuit numeroſitate virtutum, & imperabat diuerſis affectibus, dominans concupiſcentijs carnis: poſteà autem à malignis ſpiritibus flammis libidinis ſuccenſa, deſtituta angelorũ ſolatio, & carens diuino conſortio, tot ſeruit ſceptris dedita, quot vitijs. Idem ibidèm.

DE GENERE ORATIONIS.

LAMENTATIONES Hieremiæ in Hebræo, ſcriptæ ſunt metris, id eſt, verſibus, quorum ſinguli per ordinem, à ſingulis auſpicantur Alphabeti literis. Quale genus carminis tum fortè, tempore ſcilicet Hieremiæ, vſitatũ fuit: ſic vt primus verſus inciperet à prima litera Aleph, ſecundus à Beth, tertius à Gimel, & ſic de cæteris. Quibus Paſchaſius hũc Prophetam non ob id vſum fuiſſe teſtatur, vt metris vel ornatu luderet, ſed quòd ſapiẽtia humana vltrò diuinæ ſeruiat ſapientiæ. Gloſſ. in Lamentat. Hierem. cap. 2. in princip.

QVOT LIBRI HVIVS SINT PARTES.

TABVLA 187.

DIVIDITVR *hic liber in duas partes, videlicet in*
- QVATVOR *planctus ſiue Lamentationes & totidèm capita, quibus Propheta deplorat destructionem*
  - CIVITATIS *Hieruſalem, quæ erat caput regni.*
  - ISRAEL *& totius regni.*
  - AVT
    - *Populi*
    - *Chriſti*
    - *Secũdùm ſenſũ*
      - *Iudaicũ*
      - *Literalẽ.*
  - SANCTVARII *& templi.*
- ORATIONEM *Hieremiæ ad Deum, quo eius implorat auxilium & miſericordiam, vt afflictis opituletur.*

De qbus agitur in cap. 1. 2. 3. 4.

SVBDIVISIO.

SINGVLA capita totidem conſtant verſibus, quot ſunt literæ apud Hebræos, quæ (vt dictum eſt) ſingulæ ſingulis præponuntur verſibus. Atque hinc eſt, quòd D. Hieron. dixit in prologo Hierem. hunc prophetam ciuitatis ſuæ ruinas quadruplici plãxiſſe alphabeto. Idem in epiſtola ad Paulinum de libris ſacris, huius libri hiſce meminit verbis: Et quadruplex diuerſis metris nectit alphabetum. Et in procem. Ezechiel. de Hieremia loquens, ſic ait: Qui in Lamẽtationibus ſuis ſub typo Hieruſalem, 4. plagas mundi quadruplici plangit alphabeto.

AN LITERAE SINGVLIS VERSIBVS PRAEFIXAE, hoc loco aliquid ſignificent.

REFERT hîc Lyranus quoſdam in ea fuiſſe opinione, quòd exiſtimarent literas, quibus Lamentationes Hieremiæ diſtinctæ ſunt, ad ſignificandam verſuum ſententiam huc eſſe appoſitas. Quam opinionem falſam eſſe aliquot docet rationibus & argumentis. Interim tamen negari non poteſt, Hebræorum literas per ſe poſitas, ſuas habere interpretationes, nec earum connexiones omninò eſſe ocioſas, ſed ſua habere myſteria. Hieron in procem. Lamentationum. Quæ vel ſemèl rectè intellexiſſe, cùm magni ſit momenti, & operæ valdè precium; ea quàm fieri poteſt breuiſſimè, ex ſanctorum patrum in hunc librum commentarijs, huc aſſcribere lubet.

DE IN-

DE INTERPRETATIONE LITERARVM HEBRAIcarum. Hieron. in proœm. Lamentationum ad Euſebium. TABVLA 188.

	ALEPH,		*Doctrina,*
	BETH,		*Domus,*
	GIMEL,		*Plenitudo,*
	DALETH,		*Tabularum,*
	HE,		*Iſta,*
	VAV,		*Et,*
	ZAIN,		*Hac,*
	HETH,		*Vita,*
	TETH,		*Bonum,*
	IOD,		*Principium,*
LITERARVM APVD *Hebræos ſunt xxij.*	CAPH,	INTERpretantur	*Manus,*
	LAMED,		*Diſciplinæ, ſiue cordis,*
	MEM,		*Ex ipſis,*
	NVN,		*Sempiternum,*
	SAMECH,		*Adiutorium,*
	AIN,		*Fons ſiue oculus,*
	PHE,		*Os, (oris)*
	ZADE,		*Iuſtitiæ,*
	COPH,		*Vocatio,*
	RES,		*Capitis,*
	SIN,		*Dentium,*
	THAV,		*Signa.*

DE CON-

DE CONNEXIONE SIVE DE ORDINE intelligentiæ iſtarum literarum, ex eod. Hieron. TABVLA 189.

CONnexiones literarũ Hebraicarum ſunt ſeptẽ: Quarũ eſt

- PRIMA literarũ quatuor,
  - ALEPH, *doctrina*
  - BETH, *domûs:*
  - GIMEL, *plenitudo*
  - DALETH, *tabularum:*
  - *Doctrina domûs, plenitudo tabularum: Quòd videlicet, doctrina eccleſiæ, quæ domus Dei eſt in librorum reperiatur plenitudine diuinorum.*
- SECVNDA quatuor,
  - HE, *iſta*
  - VAV, *&*
  - ZAIN, *hæc*
  - HETH, *vita*
  - *Iſta & hæc vita. Quæ enim alia poteſt eſſe vita ſinè ſcientia ſcripturarum, per quam etiàm ipſe Chriſtus cognoſcitur, qui eſt vita credentium?*
- TERTIA duarum,
  - THET, *bonum*
  - IOD, *principium.*
  - *Bonum principium: Quia quãuis nunc ſciamus vniuerſa quæ ſcripta ſunt, tamen ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus, & nũc per ſpeculum videmus in ænigmate. Cùm autem meruerimus eſſe cum Chriſto, & ſimiles angelis fuerimus, tunc librorum doctrina ceſſabit.*
- QVARTA duarum,
  - CAPH, *manus*
  - LAMED, *cordis ſiue diſciplinæ.*
  - *Manus cordis, ſiue diſciplinæ. Manus intelliguntur in opere: cor & diſciplina interpretantur in ſenſu: Quia nihil facere poſſumus, niſi quæ priùs facienda ſint, ſecerimus.*
- QVINTA trium,
  - MEM, *ex ipſis*
  - NVN, *ſempiternum*
  - SAMECH, *adiutoriũ.*
  - *Ex ipſis ſempiternum adiutorium. Hoc explanatione non indiget, ſed omni luce manifeſtius eſt, ſcripturis æterna ſubſidia miniſtrari.*
- SEXTA trium,
  - AIN, *fons*
  - PHE, *oris*
  - ZADE, *iuſtitię.*
  - *Fons ſiue oculus oris iuſtitiæ, ſecundùm illud quod in in tertio numero expoſuimus.*
- SEPTIMA quatuor.
  - COPH, *vocatio*
  - RES, *capitis*
  - SIN, *dentium*
  - THAV, *ſigna.*
  - *Per dentes articulata vox prðmitur, & his ſignis ad caput omnium, qui eſt Chriſtus, itur: per quẽ venitur ad regnum ſempiternum.*

HVIVS CONNEXIONIS VSVS.

Ex quibus Hieron. infert: Verùm hæc idcircò inſeruimus, vt inſtruant lectorem, quò ſciat nõ fruſtrà iuxta ſeriem literarum à Propheta hæc eſſe edita, ſed vniuerſa quæ ſcripta ſunt, ad Chriſti & Eccleſiæ pertinere ſacramenta.

DE PRI-

DE PRIMO ALPHABETO SIVE LAMENtatione Hieremiæ.

ARGVMENTVM.

PRIMI Threni ciuitatis, potiſſimùm Hieruſalem, deplorant excidium, quę anteà, Dauidis maximè tempore & Salomonis, Domina fuerat gentium ſibi ſubiectarum, vt habetur 2. Regum & 3. at nunc facta fuerat quaſi vidua, hoc eſt, dignitate Regni & Sacerdotij deſtituta. Vide hinc Gloſſ. ordinariam.

PARTITIO LAMENTATIONIS PRIMAE.

TABVLA 190.

EIVS LAMENtationis duo ſunt mēbra:

- PRIMÒ *ſeipſum alloquitur Propheta, & ſumma quaſi cum admiratione ipſius vrbis Hieruſalem, quæ in vaſtiſſimum creuerat Regnum, miſerandam deplorat deſolationem, à princip. vſq; ad verſ. O vos omnes qui tranſitis &c.*
- DEINDÈ *ciuitas ipſa lamentatur ſeipſam, à d. verſ. O vos omnes vſque in fin. cap. primi.*

MEMBRVM PRIMVM. TAB. 191.

HAEC PARS *vndecim habet verſus. Quibus (vt dictum eſt) vrbis ipſius Hieruſalem deplorat iacturā atq; amiſſionem priſtinæ*

- AVTHORITATIS, *cap. 1. verſ. Quomodò ſedet ſola &c.*
- LAETITIAE *& iocunditatis, verſ. Plorans plorauit &c.*
- SECVRITATIS, *verſ. Migrauit Iuda.*
- CELEBRITATIS *& ſolennitatis multiplicis Dñi, verſ. Viæ Sion lugēt &c.*
- PACIS *& tranquillitatis, verſ. Facti ſunt hoſtes eius &c.*
- FORTITVDINIS *& bellicæ probitatis, verſ. Egreſſus eſt à filia Sion &c.*
- PROSPERITATIS *& rerum omnium affluentiæ, verſ. Et recordata eſt Hieruſalem dierum &c.*
- LAVDIS *& famæ, verſ. Peccatum peccauit Hieruſalem, &c.*
- PVLCHRITVDINIS *atque formæ, verſ. Sordes eius in pedibus eius &c.*
- DIVINI *cultûs & ſanctitatis cæremoniarum, verſ. Manum ſuam miſit hoſtis.*
- SATIETATIS *& ſaturitatis, verſ. Omnis populus quærens panem. eod. ca. 1.*

SECVNDVM MEMBRVM LAMENtationis primæ. TABVLA 192.

SECVNdum membrū *quatuor habet partes, in quib⁹ ciuitas*

- DEPLORAT *magnitudinem & immenſitatem miſeriæ ſua, idq; quatuor verſiculis, quorum primus eſt, O vos omnes qui tranſitis &c.*
- LAMENTATVR *implacabilitatē iræ diuinæ, verſ. Idcircò ego plorans, & ſequēti.*
- CONFITETVR *ſuam culpam & laudat iuſtitiam Dei, verſ. Iuſtus eſt Dñs &c.*
- SOLATVR *ſeipſam, atque diuinam ſibi affuturam ſperat clemētiam, verſ. vltimo.*

LAMENTATIO HIEREMIAE SECVNDA.

IN hac Lamentatione ſecunda, Propheta admirando quæritat, quomodò pulcherrima habitatio Sion, & inclyta Iſraelitarum gens, quæ angelico miniſterio ſuffulta, per ipſius Domini ducatum, de terra Aegypti per mare rubrum tranſlata eſt, & in deſerto multis miraculis, ac diuinis ſolatijs, diutiſſimè per Moiſen & Aaron educata, ità vt vocabulo ſcabelli pedum Domini, propter ſtatum diuini cultûs, qui in ipſa plebe tunc præcipuus erat, meritò nuncuparetur: nunc de ſumma felicitate, in maximam miſeriam, in die furoris Domini, & vindictæ in eam prolatæ, quaſi de cælo in terram proiecta & conculcata ſit. Hieronymus in Lamentat. cap. 2. in principio.

DIVISIO SECVNDAE LAMENTATIONIS.

TABVLA 193.

A' CAPIT. THRENORVM *ſecundo incipit ſecunda Lamentatio: in qua propheta terræ Iſrael atque adeò totius regni deſtructionem deplorat. Diuiditur autem hic planctus in quatuor partes. Nam*

- PRIMÒ *Propheta, ſicut homo deſolatus, loquitur ad ſeipſū, c.2. verſ. Quomodò obtexit caligine &c. in prīc.*
- SECVNDÒ *ſermonem conuertit ad terram atq; regnū Iſrael, verſ. Cui comparabo te &c. eod.*
- TERTIÒ *vtile & ſalutare adhibet remedium ſiue conſilium, verſ. Clamauit cor eorum ad Dominum, &c.*
- QVARTÒ *inſtituit orationem, piumq; texit oraculum, verſ. Vide Domine, vſque in fin. cap.2.*

DE PRIMA SECVNDAE LAMENTATIONIS parte. TABVLA 194.

HIC PLANctus *ſiue ſoliloquium duodecim cōtinet partes, in quibus propheta intuetur priorē regni Iſrael ſtatum: atq; in ea contemplatione percurrit duodecim felicitatis gradus, q. bus hoc regnum alia regna antecellere videbatur. Nam &*

FERTILITATE *ſoli hoc regnum præcipuum erat: adeò vt diceretur terra ſancta, terra promiſſionis, terra inclyta, & terra fertilis atq; pinguis. d.cap.2. verſ. Quomodò obtexit caligine &c.*

ALIA *regna ſuperabat principum nobilitate atque præſtantia. Stirps enim Dauid regnabat in Iſrael. verſ. Præcipitauit Dominus, nec pepercit.*

MILITVM *robore præ cæteris valebat plurimùm. verſ. Confregit in ira furoris ſui omne cornu Iſrael &c.*

VENVSTATIS *& amænitatis eorum quæ gignit humus, laudem alijs regnis facilè omnibus præripiebat. verſ. Tetendit arcum ſuum quaſi inimicus &c.*

VRBES *habebat munitiſſimas & fortia caſtella ac propugnacula. verſ. Factus eſt Dominus velut inimicus.*

LOCVS *ipſe rerum ſacrarum dignitate ſanctiſſimus erat. Nam in hoc regno ſolo Dei reſidebat tabernaculum. verſ. Et diſſipauit quaſi hortum tentorium ſuum &c.*

SACRIFICIORVM *quoquè frequentia alijs præcellebat, & Dei altare ibì fuit erectum. verſ. Repulit Dominus altare ſuum &c.*

AVXERAT *huius regni dignitatem atque præſtātiam ipſius vrbis Metropolitanæ, Hieruſalem ſcilicet, nobilitas & excellentia, quæ iſtius regni caput erat atque ſolium. verſ. Cogitauit Dominus diſſipare murum.*

NVLLIBÌ *amplior fuit cætus hominum doctorum, diuina ſapientia atque prophetiæ dono illuſtrium. Nullum enim aliud Regnum receperat legem Dei, habebátve prophetas Dei. verſ. Defixæ ſunt in terra: item in verb. Reges eius & principes.*

REGNI *huius populus, honore atque reuerentia alijs dignior erat, tum ob ſenes & virgines vtriuſque ſexûs, tum ob vitæ ſanctimoniam &c. verſ. Sederunt in terra, conticuerunt ſenes &c.*

A MVLTITVDINE *infantium commendabatur hoc regnum, DEO Opt. Maxim. præ cæteris nationibus multiplicante ſemen filiorum Iſrael, ſicut Abrahæ promiſerat Geneſ. 15. verſ. Defecerunt præ lachrymis oculi mei &c.*

ANNONAE *& victûs copia, ac cæteris naturæ beneficijs, vitæ terminus huic populo euſquè plerunque prorogatus fuit, vt iuxta benedictionem diuinam filios viderent filiorum. verſ. Matribus ſuis dixerunt, Vbi eſt triticum?*

SECVN-

SECVNDA PARS LAMENTATIONIS SECVNDAE.

TABVLA 195.

EA PARS PRO-*phetiæ, in qua propheta ſermonem ſuum dirigit ad populum Iſrael, quinque obtinet verſiculos, in quibus ipſi populo quinque ob oculos ponit. Nimirùm*

- VT *conſideret magnitudinem pænæ & miſeriæ ſuæ. verſ. Cui comparabo te? dict. cap. 2.*
- ORIGINEM *ſuæ culpæ & malitiæ: Quæ origo fuerunt Prophetæ non aperientes filijs Iſrael iniquitatem ſuam, vt eos ad pænitentiam prouocarent. verſ. Prophetæ tui viderunt tibi falſa &c.*
- QVàM *nemo è vicinis gentibus ipſi compatiatur. verſ. Plauſerunt ſuper te &c.*
- EXVLTATIONEM *& gaudium gentis aduerſariæ & nationis inimicæ. verſ. Aperuerunt ſuper te os ſuum inimici.*
- HOC *non eſſe factum caſu, ſed potiùs ſecundùm præfinitionem iuſtæ ſententiæ Dei. verſ. Fecit Dominus quæ cogitauit &c.*

SECVNDAE LAMENTATIONIS PARS TERTIA.

TABVLA 196.

PRO REMEDIO *& conſilio his malis adhibẽdo, Propheta populum Iſrael ad Deum recurrere monet, à quo vt eo faciliùs & auxilium conſequatur, & ſalutẽ, ſex res docet eos obſeruare. Quæ ſunt,*

- ORARE *cum clamore. verſ. Clamauit cor eorum. eod. cap. 2.*
- PLORARE. *eod. verſ. in verb. Deduc quaſi torrentem.*
- IN*plorando perſeuerare, eod. verſ. in verb. Non des requiem.*
- NOCTù *in oratione vigilare. verſ. Conſurge, lauda in nocte &c.*
- COR *ſuum humiliare, & ſicut aquã effundere. ibidèm in verb. Effunde ſicut aquam cor tuum &c.*
- LEVATIONE *manuũ ad Deum, & alijs geſtibus ipſum placare. eod. verſ. Conſurge, in verb. Leua ad Dominum manus tuas.*

QVARTA PARS LAMENTATIONIS SECVNDAE.

TABVLA 197.

IN VLTIMA PAR-*te Lamentationis ſecundæ, Propheta textum ponit precationis ad Deum: qua nititur diuinam permouere miſericordiam, allegando*

- DIVINAM *magnificentiam, & vilitatem propriam. verſ. Vide Domine & conſidera, quem vindemiaueris ità &c. d. cap. 2.*
- INFELICITATEM *multã iam perpeſſam, videlicet Quòd*
  - *Mater comederit filios.*
  - *Propheta & ſacerdos occiſi ſint in ſanctuario.*
  - *Nulli ætati pepercerit gladi⁹.*
- HOSTIVM *& aduerſariorum immanitatem atq; malitiam. Quo magìs Deus compatiatur. verſ. vocâſti quaſi ad diem ſolennem. vſque in finem cap. ſecundi.*

PLANCTVS HIEREMIAE TERTIVS.

ARGVMENTVM.

HAEC pars primùm calamitatem gentis Iudææ, ſeu potiùs humani generis deflendo pronunciat: Deindè ſacramentũ Dominicæ incarnationis ac paſſionis manifeſtè exprimit: vbi Iudæorum perſecutio, & innocẽtis Chriſti pœna, ac mors deſcribitur. Hieron. in procem. 2. lib. Commẽtar. in Lamentation. & in ipſo libro Commentar. 2. in cap. 3. ſic ait: Conqueritur ergò populus fidelis paupertatem ſuam in correptione indignationis Domini: Quia plurimos à ſtatu rectæ fidei, & ſtudio bonorum operum in tenebras erroris, & vitiorum barathrum cernit deuolui. Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi. Dicit autem idem Matt. 20. Hieron. hoc alphabetum trimetro ſcriptum, & à ternis literis, ſed eiſdẽ, ternos verſus incipere. Hieron. in d. procem.

PARTITIO LAMENTATIONIS TERTIAE. TAB. 198.

HVIVS LAMENTATIONIS *duplicem tradunt intellectum:*

- VNVM, *quòd deploret hoc in loco Propheta ipſius populi captiui afflictionem, vel ſuã ipſius in carcere & lacu conſtituti.*
- ALTERVM *literæ magis conſonum & appoſitum, quòd Chriſti potiùs lugeat paſſionem.*

SECVNDVM PRIMVM INTELLECTVM. TAB. 199.

PROPHETA *induit perſonam, modò*

- DEPINGENTIS *& deplorantis ſuam miſeriam, cap. 3. à verſ. 1. Ego vir videns. vſque ad verſ. Et dixi, Recordare paupertatis &c.*
- EXPECTANTIS *& implorantis Dei auxilium atque clementiam. à d. verſ. Recordare. vſque ad verſ. Pars mea Dominus &c.*
- CONFIDENTIS *firmitèr & expectantis Dei beneuolẽtiam. à d. verſ. Pars mea. vſque ad verſ. Quis eſt iſte qui dixit &c. Vbì ad longum oſtendit, bonũ eſſe, Dei cauſa opprobrijs ſaturari, nec ideò minùs ſperandum eſſe.*
- REPROBANTIS *falſum iudicium atque ſententiam eorũ, qui hæc caſu potiùs huic populo, quàm Dei ordinatiõe & iuſta animaduerſione cõtigiſſe autumant. à d. verſ. Quis eſt iſte, vſq. ad verſ. Scrutemur vias noſtras &c.*
- CONFITENTIS *& pœnitentis ſuper iram, malitiam & culpam. à d. verſic. Scrutemur. vſque ad verſ. Inuocaui nomen tuum Domine &c.*
- ADSPICIENTIS *ſeu inuenientis atque iamiam captantis conſolationem diuinam. à d. verſ. Inuocaui. vſque in fin. Lamentationis tertiæ.*

IVXTA SECVNDVM INTELLECTVM.

TABVLA 200.

CONVERTIT *ſe ad Chriſtum, ac illius acerbiſſimam iuxtà & indigniſſimam deplorat paſſionem. Quam ſexdecim perſequitur articulis, quibus agit de*

- DENVDATIONE *ſeu ſpoliatione, qua exuẽrunt eum omnibus veſtimẽtis atque ornatu. cap. 3. verſ. Ego vir videns &c.*
- CAPTIVITATE *& vinculis, quibus noctu à coborte & tribunis alligatus eſt. verſ. Me minauit & adduxit in tenebras &c.*
- VEXATIONE, *qua per totam noctem in domo Annæ & Caiphæ fuit à Iudæis vexatus. verſ. Tantùm in me vertit &c.*
- PEDVM *ſuorum confoſſione. verſ. Circumædificauit aduersùm me &c.*
- VOCIFERATIONE, *qua clamauit in cruce, nec tamen exaudiri viſus eſt. verſ. Sed & cum clamauero.*
- ILLVSIONIBVS *& blaſphemijs. verſ. Vrſus inſidiãs factus eſt mihi &c.*
- CIBATIONE *& potatione, ex vino myrrhato cum felle mixto. verſ. Repleuit me amaritudinibus &c.*
- SOLITVDINE *& deſtitutione ſiue defectione omnium, excepto latrone, de cuius conuerſione agit in verſ. Memoria memor ero &c.*
- COLAPHIS *& verberibus. verſ. Dabit percutienti ſe maxillam.*
- EFFVSIONE *lachrymarum in cruce, verſ. Oculus meus afflictus eſt.*
- MORTE, *ſepultura & lapidis obuolutione. verſ. Venatiõe ceperũt me &c.*
- EIVLATIONE *& fletu mulierum. verſ. Inundauerunt aquæ.*
- DESCENSIONE *ſua ad limbum. verſ. Inuocaui nomẽ tuum de lacu &c.*
- RESVRRECTIONE *ſua. verſ. Appropinquâſti in die &c.*
- MALITIOSA *Iudæorum machinatione, qui poſt reſurrectionem dederunt pecuniam militibus, vt dicerent corpus Ieſu à diſcipulis eius ſublatum eſſe. verſ. Vidiſti Domine iniquitatem illorum aduersùm me.*
- SVMPTO *propter illud peccatum à Iudæis ſupplicio, quo in hodiernum vſque diem affliguntur. verſ. Perſequeris in furore tuo &c.*

LAMENTATIO HIEREMIAE QVARTA.

ARGVMENTVM.

IN hoc alphabeto, quod ſicut primum & ſecúdum, Sapphico metro decurrit, vt in cęteris caſum populi Iudaici, atque vaſtationem vrbis lamentabili voce propheta hiſtorialitèr deplorat: ſpiritualitèr autem lapſum animæ fidelis, atque ruinam in peccatis miſerabilitèr plangit. Hieron. in procem. lib. 3. Commentar. in Lamentat. Hierem.

IDEM dicto. lib. 3. cap. 1. in princip.

LICET hæc hiſtorialitèr, inquit, vrbis Hieroſolymitanæ deſtructionem, & templi cócremationem videantur ſonare, vbi totus ille ornatus veterum diſſipatus eſt, & ad nihilum redactus: tamen altiori ſenſu templi myſtici deiectionem ſignificat, quod quotidiè in reproborum vita & moribus obfuſcatur atque deſtruitur.

PARTITIO QVARTAE LAMENTATIONIS.

TABVLA 201.

PLANCTVS QVARTVS, *quo propheta tẽpli & diuini cultûs luget deſolationẽ, in 3. diuiditur partes:*	DEPLORAT *templi & diuini cultûs deſolationem: à princip. ca. 4. vſque ad verſ. Non crediderunt Reges &c.*
	INQVIRIT *cauſam huius deſolationis, & inueſtigat rationes. à dict. verſ. Non crediderunt.*
	PRAEDICIT *lætabũdus futuram conſolationẽ. verſ. Gaude &c.*

PARS PRIMA LAMENTATIONIS QVARTAE.

TABVLA 202.

IN PRIMA PARTE, *hoc eſt, in ipſius templi deploratione, Propheta luget quatuor:*	APPARATVM, *quo ipſum templum erat inſtructum atq; exornatũ, d. cap. 4. verſ. 1. Quomodò obſcuratum eſt aurum, &c.*
	COETVM *atque frequentiam eorum, partìm nobilium &c. qui in illud ingredi conſueuerant. verſ. Filij Sion inclyti &c.*
	NAZARAEORVM *ritus atque cælibatum, quo oblectabatur. verſ. Candidiores Nazaræi &c.*
	STRVCTVRAE *atq; totius fabricæ ſtatum flammis penitùs abſumptum. verſ. Compleuit Dominus furorem ſuum &c.*

SECVNDA PARS QVARTAE LAMENTATIONIS,

quæ malorum iſtorum reddit cauſas. TABVLA. 203.

CAVSAS AVTEM *huius deſolationis templi oſtendit fuiſſe has:*	EFFVSIONEM *ſanguinis iuſti & innocentis Prophetarum, Zachariæ, Eſaiæ & aliorum. verſ. Propter peccata Prophetarum eius.*
	PRAESTOLATIONEM *humani, putà Aegyptiaci, auxilij potiùs quàm Dei. verſ. Cum adhuc ſubſiſteremus.*
	MORTEM *& interfectionẽ Chriſti. verſ. Spiritus oris noſtri Chriſt.*

LAMENTATIONIS QVARTAE PARS TERTIA.

TABVLA 204.

CIRCA CONſolationem duo facit propheta:

- IRONICÈ *loquitur ad nationes vicinas & Idumæos. verſ. Gaude & lætare filia Edom &c.*
- VERISSIMÈ *cõſolatur Iudæos de reditu à captiuitate Babylonis. Quod tamen iuxta literam rectiùs accipiemus de conuerſione Iudæorum ad fidem Ieſu Chriſti, quæ erit ſub finem mundi. verſ. vltimo, Completa eſt iniquitas tua.*

PARS THRENORVM SECVNDA, id eſt, Oratio Hieremiæ.

ARGVMENTVM.

POST Lamentationem ergò (quæ literis Hebraicis ſecundùm ſeriem earundem literarũ quadruplicẽ, opportunis locis, vt diximus, prænotata eſt) ſequitur oratio Prophetæ, quę vaſtationem vrbis Hieruſalem, & caſum populi Iudæorum hiſtorialitèr deplorat: Et ſpiritualitèr ruinam animarum fidelium, & vaſtationem, quam paſſæ ſunt à nequitijs ſpiritualibus, flebiliter commemorat. Ad extremum verò, ipſius Domini opem & miſericordiam ſubuenire afflictis humilitèr deprecatur. Hieron. hîc in procem.

ORATIONIS HIEREMIAE ARTIFICIVM SIVE Methodus.

TABVLA 205.

CAPVT HOC *Quintum, & huius voluminis vltimum, Orationem Prophetæ continet pro populo afflicto. In qua ità progreditur:*

- DEVM *ad clementiam & miſericordiam admodùm piè commouet. verſ. Recordare Domine, capite quinto.*
- EXPONIT *multiplicem calamitatem & afflictionem Iudæorum. verſ. Hæreditas noſtra.*
- RECITAT *iniurias multifarias, ab aduerſarijs illatas captiuis. verſic. Mulieres Sion &c.*
- DEPLORAT *priſtinam dignitatem atque conſolationem, quòd defecerit eos ſapientia cum rẽrum omnium excellentia & iucunditate. verſ. Senes defecerunt de portis.*
- AGNOSCIT *culpam, & iuſtam fatetur punitionem. verſ. Væ nobis quia peccauimus.*
- PRAEDICAT *diuinam maieſtatem, in æuum omne permanſuram. verſic. Tu autem Domine in æternum &c.*
- ITERVM *confugit ad benignitatem diuinam, quam pro celeri implorat populi reductione & reditu. verſic. Quarè in perpetuum obliuiſceris &c. ſeu pro conuerſione ad fidem Chriſti. verſ. Conuerte nos Dñe &c.*
- CONTEMPLATVR *diuinam ſeueritatem, atque indè cernit nõ ità celeritèr ſuas admitti preces. verſ. Sed proijciens repuliſti nos, iratus es contra nos vehementèr. d. cap. 5. & vltimo.*

PROPHETIA BARVCH, LIBER BIBLIAE XXIX, QVINTAE PARTIS TERTIVS.

CONTINVATIO.

SI ordinem reſpiciamus temporum, hic liber proximum obtinet locum poſt hiſtoriã Tobiæ, quæ temporibus Ezechiæ contigit. Fuit autem Baruch ſcriba Hieremiæ, & librũ hũc, dempta epiſtola Hieremiæ, poſt Hieroſolymorum deſtructionem cõſcripſit, adiunxitque ad verba Hieremiæ, quæ anteà ſcripſerat. Vide Lyranum in cap. 1.

BARVCH QVIS FVERIT.

FILIVS erat Neriæ filij Maaſiæ, hîc cap. 1. & à tempore Ioakim filij Ioſiæ, ſcriba ſiue notarius fuit prophetæ Hieremiæ, 36. Hiere. Refert hoc ipſum beatus etiàm Auguſtinus de ciuitate Dei lib. 18. cap. 33.

MYSTICA HVIVS NOMINIS INTERpretatio D. Hieronymi.

BARVCH, in lingua noſtra benedictus dicitur, qui erat filius Neri, qui interpretatur lucerna mea, dicente propheta: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis ardens, Pſal. 118. Neri quoquè pater Baruch, filius Maaſiæ, id eſt, facturæ & operis Domini. Animaduertamus ergò, quantis virtutum priuilegijs diſcipulus Baruch Hieremiæ miniſtrauerit, dicente Dauid: Ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabat, pſal. 100. Hieron. in 32. cap. Hieremię.

QVO TEMPORE PROPHETAVERIT.

HIERVSALEM per Chaldæos iam deſtructa deſcendit cum Hieremia Baruch in Aegyptum, poſt interfectionem ſcilicet Godoliæ, Hier. 43. atque tunc ſcripſit ea, quæ per quinque habentur huius libri capita. Nam epiſtolæ illius, quæ in ſexto continetur capite, Baruch non author, ſed ſcriptor tantùm fuit ante Hieroſolymę excidium. Vide Lyranum in Baruch cap. 1. & 6.

IVDICIVM DIVI HIERONYMI DE PROPHETIA Baruch, in præſatione ad Hieremiam.

LIBELLVM autem Baruch, qui vulgò editioni Septuaginta copulatur, nec habetur apud Hebræos, & ψευδόγραφον epiſtolam Hieremiæ, nequaquàm cenſui diſſerẽdam. Quibus verbis apertè indicat, id quod communitèr dicitur, librum iſtum, qui Baruch nomine prænotatur, in Hebræo canone non haberi, ſed tantùm in vulgata editione, ſimilitèr & epiſtolam Hieremiæ. Propter notitiam tamen legentium hîc ſcripta eſſe, quia multa de Chriſto nouiſſimiſque temporibus indicant, vt habet Pręfatio in Baruch.

CENSVRA DE EODEM, IOAN. Ludouici Viuis.

SED Ioannes Ludouicus Viues, vir noſtra ætate doctiſſimus, in Auguſtin. De ciuitate Dei lib. 18. cap. 33. hunc librum in Eccleſia receptum eſſe teſtatur, in hęc verba: Hieremias, inquit, in libro ſuorum vaticiniorum, Baruch ſcribam & miniſtrum fuiſſe ſuum ſignificat: cuius extat breuis prophetia, quam Eccleſia recepit, quoniam de Chriſto & poſtremis temporibus pleraque continet. Viues.

SANCTI PATRES, QVORVM TESTIMO- nijs hic liber probatur Authenticus. TABVLA 206.

EPIPHANIVS.

BARVCH *prophetiæ, ſub nomine ac titulo Hieremiæ Prophetæ, quaſi nullam inter vtrunq; differentiam conſtituens, meminit Epiphanius contra hæreſim trigeſimam, quæ eſt Ebionæorum, illo loco, quo de Chriſto inquit: Homo eſt, & quis cognoſcet eum?*

AMBROSIVS.

MEMINIT *eiuſdem Ambroſius in Pſalm. 118. Sermone 18. illo loco, Proficiſcimini &c.*

CYRILLVS.

ITEM *Cyrillus Alexandrinus lib. 10. contra Iulianum Apoſtatam, illo loco, In terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt.*

PARTITIO PROPHETIAE BARVCH. TAB. 207.

DIVIDITVR *hic liber in*
- PROPHETIAM *ipſius Baruch,*
- ET *Epiſtolam Hieremiæ.*

DE PARTIBVS PROPHETIAE BARVCH. TABVLA 208.

HVIVS *Prophetiæ hæ ferè ſunt partes:*
- PRIMÒ *omnium propheta cōmemorat populi captiui in Babylone ſtudiū placādi Deū per*
  - OBLATIONEM *& ſacrificia, à princip. cap. 1. vſque ad verſic. Et dicetis Domino Deo &c.*
  - CONFESSIONEM *omnium peccatorum ſuorum & iuſtitiæ diuinæ, à dict. loco vſque ad verſic. Auerte iram tuam à nobis, cap. 2.*
  - ORATIONEM *& ſupplicationem feruentem. inde vſque ad verſ. Audi Iſrael, cap. 3.*
- DEINDÈ *ſubijcit propheta ſalutarem admonitionem, ab illo loco, Audi Iſrael, vſq; ad, Obliti eſtis &c.*
- POSTEÀ *habet querelam ſiue Lamentationem ciuitatis Hieruſalem ſub figura nutricis, deſiderantis reditum captiuorum. verſ. Obliti enim eſtis. vſque ad verſ. Animæquior, circa finem cap. 4.*
- QVIBVS *tandem pro conſolatione adijcit, Promiſſionem iocundam, regalem atque diuinam mox Hieroſolymæ aduenturam. à d. verſ. vſque in finem cap. quinti.*

DE EPISTOLA HIEREMIAE ET EIVS PARTIBVS. TABVLA. 209.

IN HAC EPISTOLA *quæ habetur in 6. & vltimo huius libri capite Hierem. inſtruit captiuos in Babylone. Quæ in 3. ſubdiuiditur partes. In quibus*
- B) PROHIBETVR *Idololatria, verſ. Nunc autem videbitis &c. eod.*
- A) NARRATVR *captiuitatis huius cauſa, à princip. ca. 6. vſq; ad verſic. Nunc autem &c.*
- C) DETEGITVR *idolorum falſitas & ignominia. verſ. Nam ligna ipſorum polita à fabro &c. eod.*

PROPHE-

PROPHETIA EZECHIELIS, LIBER BIBLIAE XXX, QVINTAE PARTIS Quartus.

QVIS FVERIT HIC PROPHETA

EZECHIEL, quem Gregorius Naziāzenus in oratione ad Hieronem inter prophetas admirandum dicit & ſubtiliſſimum, in Apologetico verò magnorum vocat inſpectorem, & myſteriorum ac viſionum interpretem) & propheta erat & Sacerdos. Author operis imperfecti in Matthæum 22. Homil. 41. Interpretatur autem hoc nomen Ezechiel, fortitudo Dei. Gregor. in Ezechiel. Homil. 2.

CVR EI FRONS DATA FVERIT ADAMANTINA.

DATA ei fuit frons adamantina, quòd dura quæ ventura erant, locuturus eſſet, Ezech. 3. Vndè & ſibi & alijs dicitur fuiſſe durus. Gregor. in 1. Regum cap. 9. lib. 4.

VBI PROPHETAVERIT.

SIMVL cum Daniele in captiuitate fuit populi Iudaici in Babylone, quod ex eius ſcriptis apertè colligitur. Auguſt. in Pſal. 64. & in lib. 18. De ciuitat. Dei, cap. 34. ac ibi etiàm Viues.

QVANDO PROPHETAVERIT.

SECVTVS eſt Hieremiam, & prophetare cœpit anno quinto tranſmigrationis Iechoniæ: qui idem annus regni erat Sedechiæ. Hieron in Hierem. lib. 5. caq. 29. triceſimo ætatis ſuæ anno. Idem Hiero. hic in Prolog. Abſoluit autem prophetiam ſuam annis 20. Gregor. in Ezechiel. homil. 13.

DE MYSTICA EIVS AETATIS INTERPRETATIONE.

NON fruſtrà in trigeſimo anno prophetat Ezechiel. Nam & nomē eius figura Chriſti eſt. Interpretatur quippe Ezechiel imperium Dei, imperium autem Dei, nullus eſt, niſi Chriſtus Ieſus. Filius quoquè Buzi ſcribitur, quod interpretatur contemptus. Si venias ad hæreticos, & audias eos ſpernentes, & pro nihilo ducentes creatorem, & inſupèr etiàm criminantes, videbis iuxta illos contemptiſſimi creatoris filium Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Origenes in Ezechiel. Homil. 1.

DE PROPHETIS SIBI CONTEMPORANEIS.

CONTEMPORANEVS ei fuit, vt dictum eſt, Daniel, & confirmat hoc idem Auguſtinus De ciuitat. Dei, lib. 18. cap. 34. In ipſa porrò captiuitate Babylónica, inquit, Daniel & Ezechiel prophetauerunt priùs, alij ſcilicet duo ex maioribus prophetis.

QVIBVS PROPHETAVERIT.

PATET hoc ex verbis D. Hieron. quibus auſpicatus eſt ſuum in hunc prophetam prologum. Ezechiel propheta, inquit, cum Ioachim Rege Iuda captiuus ductus eſt in Babylonem, ibique eis, qui cum eo captiui fuerant, prophetauit pœnitentibus, quòd ad Hieremiæ vaticinium ſe vltrò aduerſarijs tradidiſſent, & viderent adhuc vrbem Hieroſolymam ſtare, quam ille caſuram eſſe prædixerat. Hæc Hierony. Prophetauit etiàm contra prophetas Iſraelis, & conteſtatus eſt Hieruſalē de iniquitatibus & peccatis ipſius. Vide hinc plura apud Athanaſ. in Synopſi.

QVID PROPHETARIT.

EVNDEM ferè habet concionis ſuæ ſcopum, quem habuit Hieremias. Nam & Hieruſalē prædicit vaſtationem atque abductionem populi, & cauſas monſtrat huius mali, ac ſedulò ſuos concaptiuos, ad ſeriam hortatur pœnitentiam, vt ex infrà poſita patebit tabula.

DE GENERE MORTIS.

AVTHOR operis imperfecti in Matthæum, cap.23. Homilia 46. refert, hunc Prophetam ſuper lapides tractum, excerebratum eſſe.

DE PROPHETAE HVIVS DIFFICVLTATE.

HVIVS prophetæ difficultatem Hebræorum probat traditio. Nam niſi quis apud eos ętatem Sacerdotalis miniſterij, id eſt, triceſimum annũ impleuerit, nec principia Geneſeos, nec Canticum canticorum, nec huius voluminis exordium & finem legere permittitur, vt ad perfectam ſcientiam & myſticos intellectus, plenum humanæ naturæ tempus accedat. Hieron. in Procemio lib.1. Commentar. in Ezechielem.

PARTITIO PROPHETIAE EZECHIELIS. TABVLA 310.

OPVS *huius Prophetæ, ſeptẽ habet Partes:*

- ORACVLVM *ingens de præpotẽte Deo, ſedente ſuper thronum poſitum ſuper firmamẽtum, quod imminebat quatuor animalibus, quibus quatuor monarchiæ ſignificabãtur, cap.1.*
- MISSIONEM *Ezechielis Prophetæ, demandatumq́ illi grande munus prædicandi, cap.2. verſ. Fili hominis; mitto ego te, & toto 3. cap.*
- COMMINATIONEM *iudicij, & pœnarum, quæ nunciat Iudæis obuẽtura, videlicet*
  - OBSIDIONEM *& famem Hieruſalem, cap.4.*
  - CAPTIVITATEM *atq; diſperſionem populi, cap.5.*
  - DEPOPVLATIONEM *ac deſolationem regionis, c.6. & 7.*
  - ENVMERATIONEM *abominationum atque ſcelerum, quæ fiebant Hieroſolymæ & in templo, cap.8.*
  - EVERSIONEM *ciuitatis ac templi combuſtionem, cap.9. & 10.*
  - ANIMADVERSIONEM *in Principes, reges & Prophetas, cap.11. 12. & 13.*
  - EXCLVSIONEM *omnis de ferendo remedio conſolationis, cap.14.*
- MVLTITVDINEM PECcatorum *vrbis Hieruſalẽ, atq; totius Iudaici populi, quibus tot tantaque ſupplicia cõmeruêre, ca.15. Quæ innuit ſub parabolis*
  - VITIS, *cap.15.*
  - SPONSAE *deformis, cap.16.*
  - AQVILAE *grandis, cap.17.*
  - VVAE *acerbæ & agreſtis, cap.18.*
  - LEAENAE *& leonis, cap.19.*
  - SALTŪS *& nemoris comburendi, cap.20.*
  - GLADII *elimati, cap.21.*
  - SCORIAE *ſtanni, ferri & æris, cap.22.*
  - DVARVM *vnius fœminæ filiarum, cap.23.*
  - OLLAE *æneæ, & pinguis animalis, cap.24.*
- DENVNCIATIONEM *excidij etiã aliarũ nationũ*
  - *Ammonitarum,*
  - *Tyriorum,*
  - *Aegyptiorum.*
  - *à c.26. vſq; ad cap.33.*
- PROMISSIONEM *futuræ conſolationis, & populi captiui ab exilio reuocationem, à cap.33. vſque ad cap.40.*
- STRVCTVRAM *ſolennis tabernaculi & noui templi, à cap. ſcilicet 40. vſque in finem Ezechielis.*

PROPHETIA DANIELIS, LIBER BIBLIAE XXXI, QVINTAE PARTIS Quintus.

DE DANIELIS ORIGINE, EX EPIPHANIO.

DANIEL propheta ex tribu quidem ſuerat Iuda, genere optimatum, Regiæ adminiſtrationis filius, adhuc infans puſio, è Iudæa in Babylona perductus eſt. Prognatus auté in Bethebero ſuperiore haud procùl à Hieroſolymis. Epiphanius De prophetarum vita & interitu.

DE EADEM, EX HIERONYMO.

DANIEL fuit de genere Dauid, ſi tamen, vt Hebræis placet, de ſemine regio fuit. Hieron. in Danielem poſt principium, & de filijs fuit Iuda, non ſacerdos, ſicut in fine Belis ſabula continet. Idem in Daniel. cap. 2.

DE VOCATIONE EIVS AD MVNVS prophetandi.

QVONIAM, inquit Auguſtinus, cùm eſſet ſpiritu Dei plenus, & prophetiæ munere condonatus, quæ hominibus cæteris fiebant incognita, ipſi Deus demonſtrabat. Auguſtinus De mirabilibus ſacræ ſcripturæ, lib. 2. cap. 30. Quæ deſumpta videntur ex Antiquitatibus Ioſephi, libr. 10. cap. 12. Vbi ſic ait: Præcipuè tamen Daniel ſapientia erat idoneus, & ad ſomniorum interpretationes expertus, eique reuelabatur apertè diuinitas.

DE FORMA HVIVS PROPHETAE, ET moribus eiuſdem.

VIR adſpectu quidem aridiſſimus, ac ſqualore obſitus, in ſauore autem ac gratia Domini perquàm ſpecioſus. Epiphanius De prophetar. vita. De cuius vita, pietate, ieiunijs & alijs dotibus præclaris ſi quis plura nôſſe cupiat, Ioan. videat Chryſoſto. De incompræhenſibili Dei natura, Homil. 3. Gregor. certè de illo loquens in Moralibus in Iob, lib. 1. cap. 13. Quid per Danielem, inquit, (cuius mira abſtinentia deſcribitur) niſi continentium vita figuratur?

DE EIVS SAPIENTIA ET AVTHORITATE.

MAXIMO in precio habitus eſt ſapientiæ nomine à Balthaſare vltimo Chaldæorum rege, & deindè apud Darium Medum gratioſiſſimus, vt in libro ipſius Danielis & Ioſephi de Antiquitatibus 10. legimus. Ioan. Lud. Viues ſuper Auguſt. De Ciuit. Dei lib. 18. cap. 34.

DE NOMINIS SVI MVTATIONE.

EX Daniele Balthaſar vocatus eſt. Et hoc nomen illi inditum ſuit, vel (vt Ioſephus refert, lib. 10. cap. 12) à Rege Nabuchodonoſor, vel (vt putat Ioannes Lud. Viues in Auguſt. De ciuitat. Dei, lib. 18. cap. 34.) ab eunucho regio, cui puerorum erat demandata cura. Hoc certum eſt, illum in Babylonia Balthaſarem fuiſſe dictum. Origenes in Numer. cap. 31. homil. 25. Ab archangelo autem Gabriele, vir dicitur deſideriorum, ſiue amabilis & Dei amore dignus, Daniel. 9. & ibi Hieron. Quo nomine etiamnùm in hodiernum diem apud ſanctos Patres appellari ſolet. Orig. in epiſtola ad Roma. lib 6. cap. 8.

VBI ET QVANDO PROPHETAVERIT.

IVXTA ſententiam Sacræ hiſtoriæ communem, Daniel tempore captiuitatis prędicauit in Babylone. Cui etiàm ſuffragatur B. Auguſtinus: Quò, inquit, tempore (captiuitatis putà Babylonicæ) Daniel, quem in primordio captiuitatis vnum de obſidum numero poſuimus, in Babylone ex Iudæorum ſtirpe, illuſtri ſama clarebat. Auguſt. De mirabilibus Sacræ ſcriptur. lib. 2. cap. 30.

QVID ET QVIBVS PROPHETAVERIT.

FIDEM populo prædicauit Iudaico, cui contemporaneus ſuus prophetauit Ezechiel: ac impijs quidē prædicit deſtructionem, pijs verò certam promittit, ac digito quaſi demonſtrat liberationem. Quo autem hoc faciat ordine, & qua occaſione, infrà ſcripta latiùs declarabit Partitio.

GENVS MORTIS, EX EPIPHANIO.

TVNC igitur Babylone ex hac vita diſceſſit Daniel vir ſanctus in pace. Et humatus eſt in anguſta cauerna honoribus magnis. Extat monumentum ipſius vſque ad hoc ſeculum noſtrum, in Babylone cunctis notiſſimum. Epiphanius De prophetar. vita & interitu, in vita Danielis, in fine.

DE SCRIPTIS DANIELIS, ET AN LIBER eius ſit Authenticus.

D. HIERONYMVS Porphyrium negare dicit hunc librum eſſe Danielis, in præfatione Commentar. in Danielem. Porrò in Apologia aduersùs Ruffinum ait ſe non negâſſe Danielem eſſe prophetam, vt quem ſtatim in fronte prologi prophetam eſſe confeſſus ſit: ſed quid Hebræi dicerent, & quibus argumentis ſuam niterentur probare ſententiam, voluiſſe monſtrare: & docuiſſe lectorem, eccleſias Chriſti hunc Prophetam, iuxta Theodotionem legere, & non iuxta Septuaginta tranſlatores. Et poſt pauca: Quòd autem refero, inquit, quid aduersùm Suſannæ hiſtoriam, & hymnum trium puerorum, & Belis draconisq; fabulas, quæ in volumine Hebraico non habentur, Hebræi ſoleant dicere: qui me criminatur ſtultum, ſe ſycophantam probat. Non enim quid ipſe ſentirem, ſed quid illi contra nos dicere ſoleant, explicaui. Hæc Hieron.

ALIVD D. HIERONYMI DE HOC LIbro teſtimonium.

ILLVD in præfatione commoneo, nullum Prophetarùm tam apertè dixiſſe de Chriſto. Non enim ſolùm ſcribit eum eſſe venturum, quod eſt commune cum cæteris, ſed etiàm quo tempore venturus ſit, docet, & reges per ordinem digerit, & annos enumerat, ac manifeſtiſſima ſigna prænunciat. Idem.

DE GENERE ORATIONIS, ET QVO STYlo editus ſit hic liber.

LIBER Danielis vſque ad capitulum octauum, Chaldaico Syriacoque ſermone conſcriptus eſt. Cætera quæ ſequuntur vſque ad finem voluminis, Hebraicè leguntur. Hiero. in Daniel. cap. 7. in fine.

DE TRANSLATIONIBVS EIVSDEM.

HIERONYMVS in dicta Apologia aduersùs Ruffinũ tradit quatuor huius libri in promptu eſſe editiões, Aquilę, Symmachi, Septuaginta, & Theodotiõis. Ex quibus Eccleſiæ receperunt Theodotionis interpretationem, qui vtiquè poſt aduentum Chriſti incredulus fuit: illa interìm, quæ illis LXX. aſſcribitur viris, poſthabita: eò quòd à veritate multùm diſcordet, & ob id recto iudicio ſit repudiata. Vide Hieron. in Præfatione Commentar. in Danielem, & in alia Præfatione in ipſum Danielem.

CAVSA, CVR LXX. INTERPRETVM editio à vero aberrauerit.

IDEM Hieron. in prologo huic lib. præfixo monet, Danielem maximè & Eſdram Hebraicis quidem literis, ſed ſermone Chaldaico conſcriptos. Iam an ipſi LXX. noluerint Chaldaicæ linguæ lineas in tranſlatione ſeruare, an verò ſub nomine eorum, ab alio non ſatis Chaldæam linguam ſciẽte editus ſit liber, ignorare ſe dicit: ſe tamen Eccleſię iudicium ſecutum confitetur. In citato priùs loco aduerſ. Ruffinum.

PARTITIO PROPHETIAE DANIELIS.

TABVLA III.

PPOPHETIAE *huius Pars alia eſt iuxta Hebræos*	CANONICA, *quæ in Hebræorum Canone inter Sacros numeratur libros.*
	APOCRYPHA, *quæ non itidèm in Hebræorum Canone comprœhenſa eſt.*

PRIMÆ

PRIMAE PARTIS SVBDIVISIO.

TABVLA 212.

IN PARTE *huius prophetiæ prima, fiunt in ſumma hæc tria:*

- **OSTENDITVR** *Danieli collatū*
  - **DONVM** *intellectûs & ſapientiæ, cap. 1. verſ. Dedit autem Deus Danieli.*
  - **VT** *poſſit intelligere*
    - *Somnia, cap. 2.*
    - *Viſiones, cap. 3.*
    - *Audita, cap. 4.*
    - *Scripta, cap. 5.*
- **PROBATVR** *ſanctimonia Danielis, dum iuſſu Regis, quòd eum adorare nollet, in lacum leonum proiectus, ſaluus & incolumis euadit, cap. 6.*
- **EXPROMITVR** *prophetia de*
  - **SVCCESSIONE** *quatuor monarchiarum & regnorum ſub ſpecie quatuor beſtiarum, itemque de regno Chriſti tanquàm quinto, cap. 7.*
  - **DESTRVCTIONE** *regni Medorum, & erectione ſiue introductione regni Græcorum ſub figura arietis & hirci, cap. 8.*
  - **REDVCTIONE** *Iudæorum ex captiuitate, & ibi, tam de aduentu quàm morte Chriſti ſub myſterio 70. hebdomadarum, cap. 9.*
  - **DEVASTATIONE** *regni Græcorum, & perſecutione Machabæorum, vbi etiàm agitur de Antichriſto, cap. x. & xj.*
  - **RESVRRECTIONE** *& Iudicio ſupremo, cap. 12.*

DE SECVNDA HVIVS PROPHETIAE Parte.

TABVLA. 213.

HIERONYMVS IN DICTO *Prologo in Danielem, huius partis dicit eſſe*

- **HYMNVM** *trium puerorum,*
- **HISTORIAM** *Suſannæ,*
- **BELIS** *& draconis fabulas.*

De quibus agitur in cap.

- III.
- XIII.
- XIIII.

DE VA-

DE VARIIS ADVERSVS HAEC SCRIpta Calumnijs.

MVLTA aduerſùs hunc librum ſcripſit impius Porphyrius. Vt autem eius calumnijs per Euſebium, Apollinarium & Methodium abundè ſit occurſum, vide ipſum Hierony. in vtroque prologo, tam in Danielem, quàm in ſuos ſuper eo commentarios.

QVOD D. HIERONYMI DE HIS PARTIBVS fuerit Iudicium.

QVAE verò ipſius hac de re ſententia fuerit Hieronymi, id abundè ſatis, grauiſſima eius declarat aduerſùs Ruffinum Apologia, vbi ſic ait, quemadmodùm etiàm paulò ſuprà cõmemoratum eſt: Quòd autem refero, quid aduersùm Suſannæ hiſtoriam, & hymnũ triũ Puerorum, & Belis draconisque fabulas, quæ in volumine Hebraico non habentur, Hebræi ſoleant dicere: Qui me criminatur ſtultum, ſe ſycophantã probat. Non enim, quid ipſe ſentirem, ſed quid illi contra nos dicere ſoleant, explicaui &c. Atque ſic intelligenda eſt etiàm D. Auguſtini de his capitibus ſententia, cùm ait: De lacu verò, iterùm & Abacuc tranſlato in Belis & draconis fabula, idcircò in hoc ordine non ponitur, quòd in authoritate ſcripturæ diuinæ (ſecundùm Hebræos videlicet) non habentur. Auguſt. de mirabilibus ſacræ ſcripturæ, lib. 2. cap. 32.

ADHVC ALIA DE EISDEM SCRIPTVRIS TEſtimonia, & primùm de Hymno trium Puerorum, ex Concilio Toletano.

TRIVM puerorum hymnum, in quo vniuerſa cæli & terræ creatura Deum collandat, vt docet Concilium Toletanum quartum, Eccleſia tota Catholica per totum orbem diffuſa celebrat. Vide etiàm hinc duas B. Chryſoſt. homil. Tom. I.

DE HISTORIA SVSANNAE, TESTImonium Origenis.

HISTORIAM Suſannæ, Hebræi de Catalago diuinorum voluminum deſecârunt. Nos autem & ſuſcipimus & opportunè contra eos proferimus. Auguſtinus certè hanc hiſtoriam, atque adeò totum caput 13. Danielis exponit Tractat. 36. in Euangelio Ioannis.

DE BELIS DRACONISQVE HISTORIA.

MERSIO Danielis in lacum leonum, adducitur ab Ambroſio ſermone 18. in Pſal. 118. Medina de recta in Deum fide, lib. 6. cap. 9.

DE MI-

DE MINORIBVS PROPHETIS, ET PRIMVM,

QVARE HOC NOMINE APPELLENTVR.

TABVLA 214.

RELIQVI DEHINC PROPHEtarum, communitèr dicuntur Minores,
- PROPTER breuitatem voluminum, vt ait Auguſtinus in ſpeculo de Prophetis minoribus: & quòd eorum ſermones ſint breues, in eorum comparatione, qui maiores vocãtur. Idem Auguſtinus De ciuitate Dei, lib.18.cap.29.

VERISIMILE eſt enim, pro Concionum vel magnitudine vel breuitate, Prophetas alios Maiores, alios verò dictos fuiſſe minores, pótiùs quàm à gratia vel abundãtiori vel minori. Conſtat enim, poſteriores Prophetas, quales aliqui ſunt, etiàm ex minoribus non minùs luculentas habuiſſe reuelationes de Chriſto, quàm priores. Vide Auguſtinum de ciuitat. Dei, lib.18.cap.29. & in ſpeculo de Prophetis minoribus.

DE NVMERO ET ORDINE PROPHEtarum minorum.

TABVLA 215.

PROPHETAS minores eſſe duodecim, inter omnes cõuenit. Non idem tamen eorum eſt apud omnes ordo: ſed alitèr eos numerant

- SEPTVAGINTA interpretes, qui ponunt
  - PRIMVM Oſee,
  - 2. Amos.
  - 3. Micheam.
  - 4. Ioel.
  - 5. Abdiam.
  - 6. Ionam.
  - 7. Nahum.
  - 8. Abacuc.
  - 9. Sophoniam.
  - 10. Aggæum.
  - 11. Zachariam.
  - 12. Malachiam
- HEBRAEI, qui collocant Prophetas minores hoc ordine, quos Hieron. ſequitur:
  - 1. Oſeam.
  - 2. Ioel.
  - 3. Amos.
  - 4. Abdiam.
  - 5. Ionam.
  - 6. Micheam.
  - 7. Nahum.
  - 8. Abacuc.
  - 9. Sophoniã.
  - 10. Aggeũ.
  - 11. Zachariã.
  - 12. Malachiã.
  - QVOS nos iuxta interpretationẽ D. Hieron. in Prolo. cõmentari. in Ioel, poſſumus dicere
    - 1. Saluatorem.
    - 2. Incipientem.
    - 3. Portantem.
    - 4. Seruum Domini.
    - 5. Columbam.
    - 6. Quẽ quaſi, aut, quẽ veluti.
    - 7. Conſolationem.
    - 8. Amplexantẽ, ſiue luctantẽ.
    - 9. Arcanum Domini.
    - 10. Feſtiuum, ſiue ſolennem.
    - 11. Memoriam Domini.
    - 12. Nuncium meum.

NOTA.

Ex his poſteriores ad tempus Chriſti appropinquantes, habuerunt clariores reuelationes de Chriſto, quàm priores. Gloſſ. 1.Reg.3.

DE NVMERO ET ORDINE REGVM Iſrael & Iuda. TABVLA 26.

REGVM NOMINA SVNT ALIA

DECEM TRIBVVM,	DVARVM TRIBVVM.
HIEROBOAM.	ROBOAM.
NADAB.	ABIA.
BAASA.	ASA.
HELA.	IOSAPHAT.
ZAMRI.	IORAM.
AMRI.	OCHOZIAS.
ACHAB.	ATHALIA.
OCHOZIAS.	IOAS.
IORAM.	AMASIAS.
IEHV.	OZIAS, *ſeu Azarias.*
IOACHAZ.	IOATHAN.
IOAS.	ACHAZ.
HIEROBOAM.	EZECHIAS.
ZACHARIAS.	MANASSES.
SELLVM.	AMON.
MANAHEM.	IOSIAS.
PHACEIA.	IOACHAZ.
PHACEE.	IECHONIAS, *qui & Ioakim.*
OSEE.	IOACHIN.
	SEDECHIAS.

DE VARIIS TRIBVVM APPELLATIONIBVS,

Deq; earũ in prophetis minoribus vſu Regulæ tres. ex prologo in lib.12.prophetarũ.

PRIMA REGVLA.

QVOTIESCVNQVE *ad X. tribus tenditur Propheti a, ſub his nominibus deſignãtur, id eſt,*
- *Ephraim.*
- *Samaria.*
- *Iſrael.*
- *Ioſeph.*
- *Iezrael.*
- *Bethel.*
- *Bethauen.*
- *Et interdùm Iacob.*

SECVNDA REGVLA.

QVANDO AVTEM AD DVAS *loquitur tribus, ſub his nominibus ſermo profertur, id eſt,*
- *Iuda,*
- *Hieruſalem.*
- *Beniamin.*
- *Domus David.*
- *Et interdùm Iacob.*

TERTIA REGVLA.

ALIQVOTIES *Iſrael ad totas duodecim Tribus refertur.*

QVOD LIBER XII. PROPHETARVM MINORVM, vnum ſit volumen.

VOLVMEN duodecim prophetarum minorum, vnus eſt liber: vel, vt eſſent apud Hebræos tot libri quot ſunt literæ Alphabeti: vel ſecundùm Iſidorum propter ſermonum breuitatem. Vndè etiàm, vt notatum fuit, dicuntur Minores, quòd breues ſint, & ſibi inuicèm ea cauſa connexi. In expoſitione prologi ad librum Oſeæ.

MINO-

MINORVM PROPHETARVM OFFICIA diſtributa. TABVLA 217.

PROPHEtarũ, quos minores dicere ſolemus, alij funguntur ferè officio	COMMINANtis captiuitatem &c. Vt ſunt	OSEE, IOEL, AMOS, MICHAEAS.	Qui cõminãtur	Vtriq; regno, Iſraelitico & Iudaico. Duabus tãtùm tribubus, ſeu (vt ait Hieronymus) Regno Iudaico. Non iſtis duobus tantùm regnis, ſed vicinis etiàm Regnis omnibus. Regno principalitèr Iſraelitico, eo q; alteri regno fuerit cauſa errorū.
	CONSOLANTIS, quo ad Iudæos, (Reliquis enim nationibus fuerũt & biminaces) Quorum ſimilitèr ſũt quatuor:	ABDIAS, IONAS, NAHVM, ABACVC.	QVI ꝓphetias, ſuas texũt cõtra	Regnũ Idumæorũ, qui nati erãt de Eſau, & æmuli Iſraelitarũ. Niniuen & Regnum Aſſyriorũ. Eoſdem, à pœnitentia ad prædicationẽ Ionæ ſuſcepta, iterùm declinantes, & x. tribus in captiuitatem abducentes. Nabuchodonoſor & Regnum Chaldæorum, à quibus captæ ſunt duæ tribus reliquæ.
	REVOCANTIS à captiuitate Babylonica. Quorũ itidèm ſunt quatuor:	SOPHONIAS, AGGAEVS, ZACHARIAS, MALACHIAS.	Qui p̃dicauerunt liberationem. Et quidem	Primus, Futuram. Secundus verò & tertius præſentem, & ob id exhortantur populum ad exitũ è Babylone, & inſtaurationem Hieroſolymæ. Quartus præteritam, hortans ad ſtudium pietatis.

HIERON. AD PAVLINVM.

DVODECIM Prophetæ in vnius voluminis anguſtias coarctati, multò aliud quàm ſonant in litera, præfigurant.

PROPHETIA OSEAE, LIBER BIBLIAE XXXII, QVINTAE PARTIS SEXTUS.

DE PROPHETAE HVIVS ORIGINE.

OSEE propheta filius Beeri, in Belomoth, vel ſecundùm Gloſſam in Botſchemetz, de proſapia tribûs Iſachar progenitus. Epiphan. De vita & interitu prophetarum. Cuius nominis interpretationem Origenes annotauit his verbis: Oſeas filius Beeri, inquit, interpretatur ſeruatus: Beèri autem vox, ſonat puteos. Efficitur enim quilibet eorum, qui ſeruantur, putei filius, quia ſapientia Dei ex profundo ſcaturit &c. Hierony. vt dictum eſt, interpretatur eum ſaluatorem, in prolog. Commentar. in Iohelem.

HVNC PROPHETAM NON VERBO TANTVM prophetaſſe, ſed eius etiàm facta, fuiſſe prophetica.

QVÒD Oſeas Dei iuſſu fornicariam duxerit in vxorem, in eo figuram gerit Chriſti: qui patris iuſſa exequens, ex Gentium fornicatione accepit in corpore ſuo Eccleſiam. Gloſſ. hic cap. 1. poſt principium. Quarè autem Deus Opt. max. interdùm ea, quæ ſpeciem habent mali, fieri aut præcipiat, aut permittat, vide elegantem diſputationem D. Hiero. in prolog. Commentar. in noſtrum hunc Oſeam. Vbì cum eo ipſo propheta ſic concludit: Quis ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, & cognoſcet ea?

VBI ET QVANDO PROPHETARIT. TAB. 218.

IN IVDAEA *& Hieruſalē prophetauit in diebus Regum*
- IVDA
  - OZIAE,
  - IOATHAN,
  - ACHAZ,
  - EZECHIAE:
  - *Id eſt,*
    - *Fortitudinis Domini,*
    - *Conſummationis atque perfectionis,*
    - *Virtutis,*
    - *Imperij Domini.*
- ISRAEL, *Ieroboam, id eſt, moræ vel temporalitatis, filij Ioas, Regis Iſrael, cap. 1. hic in princip. & ibi Hierony.*

SVPPVTATIO HORVM TEMPORVM, EX COMMENTAR. Hieron. in hunc Prophetam.

AZARIAS, quì vocatur & Ozias, de ſtirpe Dauid, regnauit in Hieruſalem ſuper duas tribus, quæ appellabantur Iuda, annis 52. Cui ſucceſſit in regnum filius eius Ioathan: qui & ipſe regnauit annis ſedecim. Cuius anno vndecimo decem tribus, quæ appellabantur Iſrael, captæ ſunt à Salmanaſar rege Chaldæorum, & in Medorū mōtibus collocatæ. Poſt Achaz regnauit filius eius Ezechias annis 28. EO autē tempore, quo Ozias regnare cœpit ſuper Iudam, duodecimum annum ſuper Iſrael regnabat Hieroboam pronepos Iehu, cui Dominus repromiſerat vſque ad quartam generationem ſobolem illius regnaturam, eô quòd percuſſiſſet duos reges impios Iuda & Iſrael. Hieronymus in 1. cap. Oſeæ.

DICTORVM VTILITAS PRIMA.

HAEC ideò hìc obſeruanda eſſe, tradit idem Hieron. vt intelligamus Oſee prophetam, & ante captiuitatem Iſrael, & poſt captiuitatem eius vaticinatū, & tam vicinam, quàm præſentem & præteritam, & denunciaſſe venturam, & luxiſſe ingruentem, & inemendationem Iudæ retexuiſſe præteritam. Idem loco memorato.

SECVNDA VTILITAS.

DEINDE, vt perſpicuum fieret, prophetante Oſee regnum X. tribuum eſſe finitum: quod à primo Rege Hieroboam vſque ad vltimum Oſee permanſit, annis ducentis & quinquaginta. Idem.

SYN-

SYNCHRONI OSEAE QVI FVERINT.

CONTEMPORANEI eius fuerunt Eſaias, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, & Michæas. Hæc omnia ferè Hieron. in Oſeam, cap. 1. poſt principium.

QVID ET QVIBVS PRAEDICAVERIT.

IVDAEOS prædixit in vltimo tempore ad Chriſtum redituros. Prophetauit autem contra decem tribus de eorum fornicatione & de interitu Samáriæ, pauca de duabus loquens reliquis. Gloſſ. in principio capitis 1.

QVOD SIGNVM DEDERIT DE ADVENtu Chriſti.

PRAEDIXIT porrò Dominum cælitùs venturum in terram. Cæterùm hoc fore indicium aduentûs eius: Si quercus illa in Selom findatur à ſeipſa in portiones bis ſenas, & fierent totidem quercus: & accidit ità. Epiphanius de prophetar. vita &c.

DE MORTE ET SEPVLTVRA.

VITAM cùm poſuiſſet in pace, propria terra humatus eſt. Epiphanius ibidèm.

PROPHETIAE EIVS PARTITIO.

TABVLA 219.

OSEAE PRORHETIA ETSI *difficilè poteſt continuari, reſpectu tamen ipſius prophetæ, in quinq; diſtribuitur partes, eò quòd is hanc prophetiam ediderit ſub perſona modò*

- VATIS, *futura in ſeipſo antè, quàm fiant, præſignificantis, cap. 1. 2. & 3.*
- IVDICIS, *& in iudicio contendentis cum eis, contra quos prophetabat, à cap. 4. vſque ad cap. 8.*
- PRAECONIS, *ſeu tubæ ſonitu clangẽtis, ca. 8. & 9.*
- PATRIS, *expoſtulantis cum filijs ob declaratam erga accepta beneficia ingratitudinem, à cap. 10. vſq; ad cap. 14.*
- AMICI, *familiaritèr & amãtèr conſulẽtis, c. 14. & vlt.*

SVB PERSONA VATIS. TABVLA 220.

PRAEdicit filijs *Iſrael*

- POENAM *venturam ſuper Iſrael & domum regiam, ſub primo portento filij nati de fornicaria, à loco illo, Vade, ſume &c. cap. 1. vſque ad ver. Et concepit adhuc &c.*
- CAPTIVITATEM
  - DVARVM *quidem tribuum temporalem,*
  - DECEM *verò perpetuam,*
  - *Sub portẽto ſecũdo, De filia q̃ vocata eſt, Sinè miſericordia. d. verſ. Et concepit, &c.*
- CAECITATEM *atq; duritiem cordis vtriuſque gentis, ſub tertio portento, De filio qui dictus eſt, Non populus meus vos: Quod hodiè licet cernere in Iudæis vſque ad verſic. Et erit in loco vbi dicetur. eodem.*
- ILLVMINATIONEM *reliquiarum ex Iudæis, videlicet Apoſtolorum & Iudæorum in Chriſtum credentium. à d. verſic. vſque in fin. cap. 1.*
- CAPTIVITATEM *prædictam fuiſſe iuſtam, interpellat iudicium eorum, qui ſalui facti, & miſericordiam conſecuti ſunt. à principio capit. 2. vſque ad verſ. Propter hoc eccè ego &c.*
- PROSEQVITVR *illuminationem reliquiarum promiſſam, à d. verſ. Propter hoc, vſque in finem, cap. 2.*
- APERIT *aliam conuerſionem filiorum Iſrael. quæ tum demùm ſit futura, cùm plenitudo gentium intrauerit, ſub portento de muliere adultera &c. cap. 3. Vbi concluditur, Futuros quidem filios Iſrael per multos dies ſinè Rege, ſinè Sacrificio & ſinè altari: ſed tandem reuerſuros ad Dominum Deum, & Dauid Regem ſuum, ſcilicet Ieſum Chriſtum. Ibidèm.* Rom. 11.

SVB PERSONA IVDICIS. TABVLA 221.

PROSEquutur Propheta octo prædicationis ſuæ membra, in quibus

- INTRO *ducit*
  - DOMINVM *volentem ſubire iudicium, iuſtè ne an iniuſtè populum, tam grauitèr multiſque modis peccãtem. punire ſtatuerit, à princip. cap. 4 vſque ad verſic. Veruntamen &c.*
  - POPVLVM *iudicium eiuſmodi ſubire nolentem. d. verſic. Veruntamen.*
- IVDICIO *ſic recuſato Propheta X. tribubus comminatur ſupplicium propter duo peccata*
  - IGNORANTIAE *& oblitæ legis Dei. verſic. Nocte feci tacere &c. eodem.*
  - IDOLOLATRIAE, *verſ. Fornicati ſunt &c. vſque in finem. capit. 4.*
- INGREDITVR *iudicium, excluſo toto populo, cum cætu Sacerdotũ, Principũ & Maiorum. à princip. cap. 5. vſque ad verſ. Ruet etiàm Iudas &c.*
- ETIAM *duabus reliquis comminatur tribubus, conſilium ſuum negligentibus, ab eo loco, vſque ad verſic. Ephraim in deſolatione erit &c. eod.*
- REPRAEHENDIT *Iſraelitas, quòd afflicti non confugiant ad Deum, ſed ſubſidium vanum & inutile, quærant à Rege Aſſyriorum. Indè vſque ad verſic. Vadens ad locum meum, &c. eodem.*
- OSTENDIT *eos olim ad Chriſtum reuerſuros, & eius opẽ imploraturos. à d. ver. Vadens, vſque in finem cap. 5. & per totum ferè 6. Vbi etiàm de Chriſti æterna generatione, temporali natiuitate, & reſurrectione habentur nonnulla.*
- MISERICORDIAM
  - PROMITTIT *duabus Tribubus,*
  - NEGAT *eandem decẽ reliquis.*
  - *Circa finem cap. 6.*
- REDDIT *eius rei rationem, cur nimirùm miſericordia illis præſtita, his verò negata ſit. Quæ eſt, quòd nulli ex regibus Iſrael ad Deum reuerſi ſint, cùm tamẽ reges Iuda ad eum redièrint. Per totum cap. 7.*

SVB PERSONA PRAECONIS. TAB. 222.

DESCRIBIT
- DVAS
  - CVLPAS
    - *Tranſgreſſionem legis, à princip. cap. 8. vſque ad verſ. Ipſi regnauerunt.*
    - *Aſſumptionem regis Hieroboam, & omnium eorum qui regnârunt deincèps in 10. tribubus cõtra volũtatem diuinã, d. verſ. Ipſi regnauerunt &c. Vbi etiàm deridet vitulum, quem fecerunt Deum. eod.*
  - POENAS,
    - *Perſecutionem factã ab Aſſyrijs tempore Phul, Theglatphalaſar, Salmanaſar & Sennacherib. verſ. Deuoratus eſt Iſrael. eod. Quæ pœna correſpõdet aſſumptiõi regis.*
    - *Aliam perſecutionem illatam ab Aegyptijs. verſic: Qui multiplicauit &c, vſque in fin. cap. 8. Quæ correſpondet tranſgreſſioni legis.*
- SEX *mutationes filiorum Iſrael, de ſtatu proſpero in aduerſũ, vt de*
  - *Opulentia & lætitia, in famem & triſtitiã, ac ſterilitatẽ opulentiæ contrariam, à princip. cap 9. vſque ad verſ. Scitote Iſrael &c.*
  - *Sapientia & prophetia, qua prædicus fuit populus Iſrael, in ſtultitiam & amentiam. d. verſ. Scitote.*
  - *Sanctitate, quam in pluribus habuit, in peccata & ſpurcitias. verſ. Quaſi vuas in deſerto &c. eod.*
  - *Fœcunditate filiorum, in ſterilitatẽ. verſ. Ephraim quaſi auis auolauit &c. eod.*
  - *Dignitate, in ignominiam & opprobrium. verſ. Ephraim, vt vidi. eodem.*
  - *Prælectione, in abiectionem. verſ. Abijciet eos &c. in fin. d. cap. 9.*

SVB PERSONA PATRIS. TAB. 223.

ARGVIT INGRA-*titudinem filiorum Iſrael, erga collata illis beneficia, præſertim quatuor:*
- POSSESSIONEM *terræ vberrimæ, cap. 10. per tot.*
- EDVCTIONEM *atq; liberationẽ ab Aegyptiaca ſeruitute, per tot. c. 11.*
- PROTECTIONEM *Iacob patris ſui, in peregrinatione illius in Meſopotamiam Syriæ, toto cap. 12.*
- CONSERVATIONEM *totius populi in deſerto & ſolitudine, per cap. xiij. integrum.*

SVB PERSONA AMICI CONSVLENTIS.

TABVLA 224.

PROPHETIAM *ſuam tandem concludit, dum*
- EXPRIMIT *ſuam indignationem contra filios Iſrael, quòd Deum ſuum dereliquerint, verſ. 1. cap. 14.*
- SVAM *ſubdit conſolationem, verſ. Conuertere Iſrael. eod.*
- CVI *deindè adijcit promiſſionem diuinam, verſic. Sanabo contritionem eorum. eod.*
- ANIMVM *legentis excitat ad attentionem diligentem eorum, quæ hoc libro ſunt propoſita, verſ. Quis ſapiens. d. cap. 14. & vltimo.*

PROPHETIA IOHELIS LIBER

BIBLIAE XXXIII, QVINTAE PARTIS ſeptimus.

QVIS ET VBÌ NATVS FVERIT IOHEL.

IOHEL propheta filius Phatuel, de tribu Ruben natus dicitur in agro Bethorō, vbi etiàm in pace mortuus eſt & ſepultus. Hic in prologo, & Epiphan. De vita & interit. Prophetar.

QVO TEMPORE FLORVERIT.

AVGVSTINVS de ciuit. Dei lib.18.cap.27. dicit ſe huius & Ionæ prophetæ tempora non in illorum ſcriptis, ſed in Chronicis inuenire potuiſſe, Iohelem tunc prophetâſſe, cùm iam regnaret Ioathan. Quòd tempus Hieronym. extendit etiàm ad Achaz, Ezechiam & Ieroboam. Tempora quoquè, ait, in quibus prophetauit, eadem debemus accipere, quę & in Oſee legimus, in diebus ſcilicet Oziæ, Ioathan & Achaz & Ezechiæ Regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Iſrael. Hieron. in 1. cap. Iohelis. Sed Nicolaus de Lyra ſequitur opinionem Rabini Salom. qui Iohelem putat tempore potiſſimùm Ioram Regis prophetâſſe Iſrael.

AD QVOS HAEC PROPHETIA FVERIT inſtituta.

SICVT in Oſee ſub nomine Ephraim ad decem tribus confertur vaticinium, quæ vel Samaria, vel Iſrael ſæpè memorantur: ſic in hoc Propheta omne quod dicitur, ad tribum Iuda, & ad Hieruſalem pertinere credendum eſt, & nullam omninò Iſraelis, id eſt, decem tribuum, in hoc fieri mentionem. Hieron. in Commentar. cap. 1.

SVMMA EIVS PROPHETIAE QVAE SIT.

DESCRIBIT terram duodecim tribuum, eruca, brucho, locuſta, rubigine vaſtante, conſumptam, & poſt euerſionē prioris populi effuſum iri ſpiritumſanctum ſuper ſeruos Dei & ancillas, id eſt, ſuper centum viginti credētium nomina, & effuſum iri in cœnaculum Sion. Qui centum viginti ab vno vſque ad quindecim paulatim & per incrementa ſurgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in Pſalterio myſticè continentur. Prologus in hunc Prophetam tertius. *Act. 2.*

PARTI-

PARTITIO PROPHETIAE IOHELIS.

TABVLA 225.

- DVAS *hîc propheta ſűpſit ſibi partes, in quarum*
  - PRIMA *minatur*
    - TOTI *regioni Iudææ deuaſtationem, cap.1.per tot.*
    - SION *& Regiæ ciuitati*
      - *Obſidionem, capit.2.verſ. Canite tuba in Sion &c.*
      - *Perturbationem.verſic ante faciem eius.eod.*
      - *Depopulationem & captiuitatem.verſ.Vrbem ingreditur.eod.*
  - SECVNDA *cõſolatur iterũ,*
    - HORTANDO *ad pœnitentiam.verſic. Nunc ergò dicit Dominus &c. d.cap.1.*
    - REPROMITTENDO
      - *Beneuólentiam & abundantiam poſt reditum de captiuitate, vérſ. Zelatus eſt Dominus.eodem.*
      - *Spiritusſancti gratiam in filios Iudæorum effundendam. Quod debet referri ad apoſtolos poſt conuerſionem populi prioris. verſ.Erit poſt hæc.eod.*
      - *Vindictam diuinitùs exercendam in iudicio in omnem gentem, cap.3.in principio.*
      - *Bonis gloriam, malis pœnam à iudicio æternam, ver. Et erit in die illa.vſque in fin. cap.3. & vltimi.*

PROPHETIA AMOS, LIBER BIBLIAE XXXIIII, QVINTAE PARTIS VIII.

AMOS VNDÈ SIT ORIVNDVS.

AMOS propheta, è Thecue oppido oriundus eſt, de tribu Zabulon. Epiphan. de vit. & interi. prophet. Quem Deus de grege caprarum ſumptum, ſpiritu ſuo inſtruxit, & ad propheticam dignitatem extulit. Baſil. Magn. epiſtola 55. Sic enim de ſeipſo in 7. fatetur capite, paſtorem ſe vel armentarium fuiſſe, indè diuinitùs ablatum atq; miſſum, vt Dei populo prophetaret. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana, libr. 4. capit. 7. Non eſt ergò, vt ſuprà monuimus, pater hic Eſaiæ: quanquàm & ille propheta extiterit. Hieron. hîc & alijs pluribus in locis. Sed is eſt, quem ablatum de numero paſtorum, miſit Dominus vt in Samaria prophetaret. Idem hic in Prolog.

AMOS CVR SE PROPHETAM ESSE NEGARIT.

QVÓD autem Amaſiæ ſacerdoti Bethel in d.cap.7. De ſeipſo loquens, reſpõdit: Non ſum Propheta, neque filius Prophetæ, ſed armentarius ego ſum, vellicás ſycomoros: id eum B. Gregor. lib. 2. Moralium, cap. 41. in Iob, ideò feciſſe putat, vt oſtenderet prophetiæ ſpiritũ tum ſibi deeſſe ſenſiſſe, cùm hæc diceret.

QVO TEMPORE PROPHETAE OFFICIO functus fuerit.

PROPHETARE cœpit ſub Ozia, quandò & Eſaias prophetię ſuę habuit exordium, vt ait Hieron. in Eſa. lib. 3. cap. 7. Ità enim de ſuo tempore ſcribit ipſe 1. cap. Et refert hoc idem Auguſt. de ciuit Dei libr. 18. cap. 27. vbi ait, Amos quoquè in diebus Oziæ regis ſe prophetâſſe ſcribit. Prophetauit tamen etiàm ſub Ieroboam filio Ioas regis Iſrael. Hieron. in 1. ca. Amos. Porrò in prologo 3. dicitur, eum aliquantulùm exorſum eſſe ante Iſaiam.

CONTRA

CONTRA QVOS PROPHETAVERIT.

PROPHETAVIT in gentes, ait Hieron. quæ lectione, id eſt, ipſa operis narratione compræhenſę ſunt in d. prolog. Videlicet contra Damaſcum, Gazam, Aſcalon, Azotũ, Accaron, Tyrum, Idumæam, Theman, filios Ammon & Moab: Athanaſius in ſynopſi. Maximè enim contra x. tribus locutus eſt, interſerens pauca de duabus. Et eſt hic Amos primus, qui prophetauit contra Iſrael, dicens: Iſrael autem captiuus ducetur de terra ſua. Hieron. in Eſaiam lib. 3. cap. 7. ex ſententia Hebræorum.

DE QVIBVS REBVS PROPHETAVERIT.

IMPERITVM Hieron. ſcribit hunc prophetam fuiſſe ſermone, ſed non ſcientia: Ad Pammachum hîc in prolog. Commentar. vt qui ruborum mora diſtringens, repentè propheta effectus ſit. Idem ad Heliodorum de vita ſolitaria. Denũciat autem gentibus prædictis irã Dei, ob cauſas quas memorauit. Hieron. hîc in prolog. 1.

DE PROPHETAE HVIVS MORTE.

HVNC Amaſias ſacerdos frequentèr plagis afflixit, tandèm filius eius Ozias vecte per tempora transfixit. Poſt hæc ſemiuiuus in terram ſuam euectus, poſt aliquot dies dolore vulneris expirauit: ſepultuſque eſt cum patribus ſuis. Epiphan. de prophet. & in prolog. 3. in Amos.

PARTITIO PROPHETIAE AMOS.

TABVLA 226.

HAEC PROphetia ferè tota verſatur in minis: In qua propheta vltionem minatur

- PRIMÙM (capit. 1.)
  - DAMASCO,
  - GAZAE, *vel Philiſtæis,*
  - TYRO,
  - EDOM,
  - FILIIS *Ammon.*
- DEINDÈ (cap. 2. & ſequẽtib.)
  - MOAB,
  - IVDAE, *id eſt, duabus tribubus.*
  - ISRAEL, *id eſt, decem tribuum populo.*
- RVRSVS *ſpecialitèr filijs Iſrael propter peccatum.*
  - IDOLOLATRIAE, *cap. 3.*
  - IMPOENITENTIAE, *cap. 4.*
  - INIVSTITIAE, *violentiæ & rapinæ, cap. 5.*
  - LASCIVIAE *& ſuperbiæ, cap. 6.*
  - MALITIAE *& affectatæ ignorantiæ, cap. 7.*
  - AVARITIAE, *cui delicto pro pœna præmittit viſionẽ vncini pomorum, cap. 8.*
- POSTREMÒ
  - COMMINATVR *Iſraelitis in peccato obſtinatis negationem miſericordiæ Dei. cap. 9. Vidi Dominum.*
  - ALIIS *duabus tribubus, præſertim reliquijs in Chriſtum credituris, promittit miſericordiam. ibid.*
  - INTRODVCIT *Chriſtum & in eum credituros, dum ait: In die illo ſuſcitabo tabernaculum Dauid, &c.*

PRO-

PROPHETIA ABDIAE, LIBER BIBLIAE XXXV, QVINTAE PARTIS IX.

DE PROPHETAE HVIVS ORIGINE.

ABDIAS propheta, qui interpretatur ſeruus Domini, ex famulatu Dei nomē accepit. Hieron. in epiſtolam Pauli ad Titum poſt principium. Originem duxit ex Sichen, agroq; Betachamar. Epiphan. de vita prophet. Secundùm doctores Hebraicos & Latinos, diſpenſātor domûs Achab regis Iſrael. Lyranus hic in princip. Pòſt, relicta aula, Heliæ ſe adiunxit diuinatori, & eius factus eſt diſcipulus, cuius gratia, plurimùm ſuſtinens, ſeruatus eſt. Idē Epiphan. ibidèm. Paruus eſt hic propheta, verſuum ſupputatione, non ſenſuum: Alioqui ea videt, ea audit, quæ prophetali digna ſunt ſeruitute. Hieron. in cap. 1. huius, alludens ad nomen Abdiæ, quod vt diximus, ſignificat ſeruum Domini.

QVOMODO AD PROPHETIAE MVNVS PERVENERIT.

CVM Iezabel ad necem vſque perſequeretur prophetas Domini, Abdias cētum ex his pauit in ſpecubus, qui non curuauerūt genu Baal: & de 7. millibus erant, quos Helias arguitur ignoraſſe: Pro quo pietatis officio gratiā accepit prophetalē, & de duce exercitûs, fit dux Eccleſiæ. Tunc in Samaria paruum gregem pauerat, nunc in toto orbe Chriſti paſcit eccleſias. Hieron. cap. 1. hic in princip. & in Epitaphio Paulæ ad Euſtoch. Vt vel hinc intelligere liceat, veriſſimum eſſe, quod ſaluator noſter Chriſtus apud Matthæ. in 10. dixit capite: Qui prophetam recipit in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Eius autē pars magna in Hieremiæ volumine continetur. Idem Hieron. hic d. cap. 1.

QVO TEMPORE DOCVERIT.

HVIVS prophetæ tempus D. Auguſtin. de ciuitate Dei lib. 18. cap. 31. neque ex ſuis, nec aliorum ſcriptis chronicis ſatis liquere aſſerit, his verbis: Tres, inquit, prophetæ de minoribus, Abdias, Nahum & Abacuc, nec ſua tempora dicunt ipſi, nec in Chronicis Euſebij & Hieronymi, quandò prophetārint, inuenitur. Abdias enim poſitus eſt quidem ab eis cum Michæa, ſed non eo loco vbi notantur tempora, quandò Michæam prophetaſſe ex eius literis conſtat. Quem Euſebij locum ità hic ſuper Auguſtinum explicat Ioannes Ludou. Viues: Abdiam Euſebius Michææ coniungit, regno Ioſaphat. de Abdia rectè: de Michæa verò contra ſuum Michææ ipſius teſtimonium, quod Auguſtinus annotauit. Quippe Michæas ſe viſionem vidiſſe perhibet ſub regibus Ioathan, Achaz & Ezechia, multò poſterioribus Ioſaphat. Fuit ergò hic propheta vetuſtior quouis ſuperiorum ætate Ioſaphat regis Iuda, rege Latinorum Tyberino Syluio.

ADVERSVS QVOS PROPHETAVERIT.

VISIONEM annunciat contra Idumæam & finem eius, & contra gentes, quæ Iſraeli inſultabant. Prædicit enim futurum, vt domus Eſau à poſteris Iacob expugnetur. Athanaſ. in ſynopſi.

QVO GENERE MORTIS INTERIERIT ABDIAS.

SVVM autem diem obiens, in agro Betachamar cum patribus ſuis ſepulturam obtinuit. Epiphanius de vita Prophet. Sepulcrum eius eſt in Samaria, vbi etiàm Heliſæus & Ioannes Baptiſta ſepulti ſunt. Hieron. in Epitaphio Paulæ ad Euſtoch.

ARGVMENTVM.

COMPLECTITVR D. Hieron. huius prophetiæ ſummam, paucis hiſce verbis ad Paulinum de diuinis ſacræ ſcripturæ libris. Abdias, ait, qui interpretatur ſeruus Domini, perſonat cōtra Edom ſanguineum, terrenumque hominem: fratris quoque Iacob ſemper æmulum haſta percutit ſpiritali.

QVIS

QVIS HORVM VERBORVM SIT SENSVS.

SENSVM iſtorum verborum latiùs explicat prologus, quem quidam D. Hieronymo tribuunt. Iacob, inquit, Patriarcha fratrem habuit Eſau, qui ob ruborem corporis ſui Edom Hebræa lingua appellatus eſt, quod Latinè ſanguineus dicitur vel rufus. Is memoratum fratrem ſuum, (qui Iſrael nomẽ acceperat) graui odio commotus, interimere conatus eſt. Qua de cauſa omnes qui populũ Iſrael, id eſt, filios patriarchæ Iacob, prædicti Eſau odiũ imitati, perſecuti ſunt, Eſau & Edom appellati ſunt. Hæc ibi. Atque ſic à Iacob Iſraelitæ, id eſt, viri videntes, & ab Eſau ſiue Edom, Idumæi ſunt appellati. Idumæa autem caro eſt, quæ pugnat aduersùs ſpiritum, vt quibuſdam placere ait D. Hieronym.

PARTITIO PROPHETIAE ABDIAE.

TABVLA 227.

VNICVM HAbet hæc Prophetia caput, in quo Propheta Abdias
- INVEHItur in Idumæos propter eorũ
  - SVPERBIAM *& arrogantiam, verſ. Superbia cordis tui extulit te &c.*
  - SCIENTIAM *vanam & mundanam, verſ. Non eſt prudentia in eo &c.*
  - INVIDIAM *& malitiam erga fratrem ſuum Iacob, verſic. Propter interfectionem &c.*
- PROMITTIT *filijs Iacob, quantùm ad tribum Iuda, durationem perpetuam, & Ieſu Chriſti Saluatoris præſentiam in monte Sion, verſ. Et in monte Sion erit ſaluatio, &c.*

PROPHETIA IONAE, LIBER BIBLIAE XXXVI, PARTIS QVINTAE decimus.

DE ORIGINE, STATV, ET CONDITIONE IONAE.

IONAS propheta, qui columba interpretatur & dolens, teſte Hieronym. in cap. 1. Ionæ, patria fuit ex terra Cariathamaum, haud porrò ab Azoto vrbe Græcorũ mari vicina. Epiphan. de vita prophet. Filius Amathi prophetę, id eſt, veritatis, qui fuit de Geth, quę eſt in Opher. Tradunt autem Hebræi, hunc eſſe filium viduæ Sareptanæ, quem Helias propheta mortuum ſuſcitauit. Porrò Geth, in ſecundo Sephorim milliario, quæ hodiè appellatur Diocæſarea, euntibus Tiberiadem, haud grandis eſt viculus. Vbì & ſepulcrum eius oſtenditur. Quòd autem additur, quæ eſt in Opher, ad diſtinctionem aliarum eius nominis Geth fit vrbium. Hieron. in prooemio in Ionam. Et Auguſt. de mirabilibus ſacræ ſcripturæ, libr. 2. cap. 17.

QVO TEMPORE IONAS DONVM ACCEperit Prophetiæ.

TEMPORIBVS Ieroboam regis Iſrael, filij Ioas, Ionam prophetam fuiſſe, quartus liber Regum indicare videtur. Traduntque Hebræi, Oſee & Amos & Eſaiam ac Ionam, iiſdẽ prophetâſſe temporibus. Hieronymus ibid.

QVIBVS ET QVID PROPHETAVERIT.

CONCIONATVS eſt Niniuitis, quibus futuram vrbis prædicauit ſubuerſionem, quam pœnam vt effugiant, hortatur illos ad pœnitentiam, vt videre licet per totum hunc librũ.

SVMMA TOTIVS PROPHETIAE.

AD prophetam Ionam factum eſt verbum Domini, vt abiret in Niniuen, ibique prædicaret quòd poſt triduum ſubuertenda eſſet Niniue. Ille verò prædicationem hanc fugiens, nauem conſcendit: ex qua poſteà, cùm vrgeret tempeſtas, eiectus & à cete marino deuoratus eſt. Poſt tres autem dies eiecit cete Ionam viuentem, atq; ità ſecundò factũ eſt ad eum verbum Domini. Quo facto, abijt, & prædicauit in Niniue. Illi audita hac prædicatione, pœnitentiam egerunt, & amouit ab illis Dominus iram ſuam. Athanaſ. in Synopſi.

SCOPVS HISTORIAE HVIVS QVIS SIT. ET DE ſenſu eius myſtico.

IONAS autem propheta nõ tam ſermone Chriſtum, quàm ſua quadam paſſione prophetauit: profectò apertiùs, quàm ſi eius mortem & reſurrectionem voce clamaret. Vt quid enim exceptus eſt ventre beluino, & die tertio redditus, nisi vt ſignificaret Chriſtum de profundo inferni die tertio rediturum? Auguſtinus de ciuit. Dei lib. 18. cap. 30. Sic enim ſaluatot noſter hanc prophetiam Iudæis ipſe interpretatus eſt, atque pro ſigno ſuæ reſurrectionis certiſſimo, eorum obiecit incredulitati. Matthæi 12. & Lucæ 11. Sicut enim Ionas, inquit, fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.

PARTITIO PROPHETIAE IONAE.

TABVLA 228.

DESCRIBIT *Ionas*
- SEIPSŨ
  - DOMINI *Imperio reſiſtentem, à principio capitis primi vſque ad verſ. Dominus autem miſit &c.*
  - EAM *ob cauſam in mare proiectum, à d. loco vſque in finem cap. 1.*
  - DE *ventre ceti magno miraculo prodeuntem. tot. cap. 2.*
  - DIVINO *mandato & imperio tandem obedientem, cap. 3. à princip. vſq; ad verſ. Et crediderunt viri Niniuitæ &c.*
  - DE *non impleto oraculo ſuo dolentem, & quaſi de mendacio erubeſcentẽ. à princip. cap. 4. vſque ad verſ. Et præparauit Dominus Deus.*
- REGEM *& populum Niniuæ, prophetæ dictis commotos, egiſſe pænitentiam, d. cap. 3. verſ. Crediderunt. vſque in finem eiuſdem.*
- DOMINVM *ſub quodam portento & iudicio lenientem & demulcentem, ſub ſigno ſcilicet hederæ viridis, quæ percuſſa exaruit, à d. verſ. Et præparauit vſque in finem capit. quarti & vltimi.*

PROPHETIA MICHAEAE, LIBER BIBLIAE XXXVII, PARTIS QVINTAE vndecimus.

DE PERSONA MICHAEAE.

MICHAEAS Moraſthites, qui interpretatur humilis & cohæres Chriſti, Propheta de tribu Ephraim oriundus. Epiphan. de vit. Prophetar. Qui tanto ardore complexus eſt ſuos, vt anathema eſſe optârit pro fratribus. Hieron. in Michæam lib. 1. cap. 2.

QVO TEMPORE IN NVMERVM ADSCITVS ſit Prophetârum.

ETSI hic Propheta coætaneus fuerit eorũ, qui ſub Ozia rege prophetârunt, vt ſunt Oſee, Amos & Eſaias, Hieron. tamen in cap. huius libri 1. à principio ſtatim tradit, Michæã Oziæ temporibus non prophetâſſe, ſed filij eius Ioathã, poſt quem regnauit Achaz, Ezechia in patris Achaz imperium ſuccedente: Sub quo decem tribus ab Aſſyrijs in captiuitatem ductæ ſunt. Concordat cum hac ſupputatione Auguſt. de ciuit. Dei lib. 18. cap. 27. Michęas, inquit, etiàm eadem ſuæ prophetiæ commemorat tempora poſt dies Oziæ.

AD QVOS PERTINEAT HAEC PROPHETIA.

PROPHETAVIT contra Hieruſalem & Samariam, & contra prophetas populi ſeductores, & contra Achab. Athanaſ. in ſynopſi.

QVID PRAEDIXERIT.

PRAENVNCIAVIT etiàm aduentum ſeruatoris, dicens: In poſterioribus diebus illuſtris erit mons domûs Domini. Athanaſ. ibid.

DE PROPHETAE HVIVS MORTE.

MICHAEAS, quem in maxillam percuſſit Sedechias filius Canaan, 3. Regum 22. quũ plurima deſignâſſet ille Achab regi Iſrael, ab eiuſdem filio, cui nomen Ioram, pręcipitatus occubuit, eò quòd de iniquitatibus ſuis, progenitorumque ſuorum, quas perpetrauerant, redarguiſſet. Is mortis carcere liberatus, in Marathi propria terra planè ſolitarius, tumulum iuxta Polyandrium ſortitus eſt. Et eſt quidem monumentum ipſius, in hodiernum vſque tempus, nobiliſſimum. Epiphanius de vita & interitu prophetar.

PARTITIO PROPHETIAE MICHAEAE.

TABVLA. 229.

- DIVIDItur hæc ꝓphetia in duas partes, videlicet in
  - COMMINAtiones, quibus comminatur filijs Iſrael propter
    - PECcatum
      - Idololatriæ commiſſum in Deum, cap.1.verſ. In ſcelere.
      - Calumniæ & iniuſtitiæ erga proximum, in princip.cap.2.
      - Incredulitatis & contumaciæ erga cœtum prophetarum, verſ. O Iſrael.eodem.
    - CVLPAM Principum, cap.3.in princip.
    - IMPOSTVRAS & ſeductiones Pſeudoprophetarum.verſ. Hæc dicit Dominus.eodem.
    - COMMVNIA delicta, tam principum, quàm prophetarum atque ſacerdotum.verſ. Audite hoc principes.d.cap.3. vbi propheta in hæc cõcludit verba: Propter hoc cauſa veſtrî Sion quaſi ager arabitur, & Hieruſalē quaſi aceruus lapidū erit, & mons tēpli in excelſa ſyluarū.
  - CONSOLATIones à promiſſionibus diuinis ſumptas: Quibus iterū cōſolatur eūdem populum, dum prædicit illi
    - SALVTEM atque redemptionē Chriſti fore vniuerſalē, id eſt, omnibus cõmunem, cap.4. Vbi agit de
      - VOCAtione
        - Gentium, verſ. Et erit in nouiſſimo.
        - Iudæorum multorum, verſ. In die illa.
      - REGNI Chriſti poteſtate, id eſt, Eccleſia primitiua futura in Sion, vbi Apoſtoli cum alijs ſpiritum ſanctum receperunt, ibid.
      - EXILIO Chaldæorum & Babyloniorū, quod conſilio diuino neglecto ſubire coacti ſunt, verſ. Dole & ſatage &c. d.cap.4.
    - NOBILITAtem Chriſti, tot.ca.5. Ibiq́ agit de
      - Patientia Chriſti, verſ. In virga &c.
      - Eiuſdem ortum in Bethleem, ver. Et tu Bethleem &c.
      - Generatione Chriſti à patre æterna, verſic. Et egreſſus eius à principio &c.
      - Eius matre virgine, verſ. Propter hoc &c.
      - Apoſtolorum
        - Vocatione, ver. Et ſuſcitabimus &c.
        - Diſperſione per orbem, verſ. Et erūt reliquiæ &c.
        - Triūpho, ver. Et erit in die illa &c.
    - LEGIS Chriſti ſuauitatem, cap.6. Quo loco Propheta
      - Commemorat partim beneficia diuina, verſic. Popule meus.
      - Excludit legis antiquæ onera, verſ. Quid dignū offeram.
      - Subſtituit nouæ legis ſuauia conſilia, verſ. Indicabo tibi homo.
      - Aperit filijs Iſrael & ſcelera ſua, & flagella, verſ. Audite tribus.
    - SCANDALVM & occæcationem Iudæorū.c.7. In qua parte Michæas
      - Miratur Iudæorum nequitiam, malignitatem & cæcitatem, verſ. Non eſt botrus.
      - Suam declarat fidem & credulitatē. verſ. Ego autem ad Dominum.
      - Orat feruēter Chriſtum, vt reuertatur ad ſuū gregem & hæreditatem ſuam. ver. Paſce populum tuum &c. vbi cõcludit, Dabis veritatem Iacob, miſericordiam Abraham &c.

PROPHETIA

NAHVM, LIBER

BIBLIAE XXXVIII, PARTIS QVINTAE duodecimus.

CVIAS SIT PROPHETA NAHVM.

NAHVM Propheta (qui Conſolator interpretatur) natus erat ab Elkeſi, trans Iordanem fluuium, verſus Begabar, de tribu Simeon. Atque hic eſt propheta ille, qui poſt Ionam oſtentum ac prodigium dedit ſuper Niniue, quod ab aquis dulcibus igneq́; terreno, olim vaſtaretur. Id quod tandem contigit, quippe eam ex terræ motu igne vndiquè ambiente, mox etiàm aqua de ſolitudine ſuperueniens, ſublimiores etiàm omnes vrbis locos occupauit. Epiphan. de vit. Prophet.

HELKESAEVS QVIS FVERIT, EX HIERONYMO.

QVIDAM putant Helkeſæum patrem eſſe Nahum, & ſecundùm Hebræam traditionem, etiàm ipſum prophetam fuiſſe, cùm Helkeſæi vſque hodiè in Galilæa viculus ſit paruus quidem, & vix ruinis veterum ædificiorum indicans veſtigia ſed tamen notus Iudæis, & mihi quoquè à circunducente monſtratus. Hieron. in procem. huius prophetę ad Paulam & Euſtoch.

QVO TEMPORE PRAEDICAVERIT.

QVÒD D. Hieron. hic in Prologo, hunc prophetam ex traditione Hebrçorum ante aduentum regis Aſſyriorum, qui populum Iſrael cap iuum in ſuas regiones tranſtulerat, fuiſſe confirmat: id gloſſa eiuſdem prologi, non itá intelligendum eſſe monet, quòd tum etiàm prophetauerit: Sed prophetáſſe illum potiſſimùm tempore Ezechię, eo ſcilicet, quo etiàm Michæas prophetáſſe perhibetur. Ioſephus autem libro antiquitatum 9. cap. 11. ſcribit, hūc fuiſſe tempore Ioathan regis Iuda Expirauit animam in pace, & in Begabar ſedibus ille ſuis placidus in morte quieſcit. Epiphan.

QVID ET QVIBVS PRAEDICAVERIT.

ARGVMENTO conuenit hic liber cum prophetia Ionæ, quòd vterque de Niniue Aſſyriorum metropoli, quæ nunc vocatur Ninus, texat vaticinium Nam vbi Niniuitæ, accepta clementia diuina, qua illis pœna per Ionam prædicta, tam benignè fuerat remiſſa, itá eſſent ſecuri, vt in antiqua & longè grauiora relaberentur vitia, hic propheta ſpiritu perfuſus ſancto, eiſdem Niniuitis ac omnibus Iſraelis perſecutoribus, iudicium DEI & interitū denunciat venturum. Quomodò autem ſint impleta, quæ pręd̄ixit illis Nahum, ex ipſo contextu cognoſcere licebit.

DE PROPHETIAE HVIVS TITVLO.

INSCRIBITVR hęc prophetia Onus Niniuæ, eô quòd eam, aduerſùs quam videtur, premat, nec ſinat eleuare ceruicem. Hieron. hic ad Paulam & Euſtochium. Sunt autem quatuor in duodecim prophetarum volumine, è quibus tres in principio λῆμμα, id eſt, Pondus, titulum habent, Nahum, Abacuc, & Malachias. Zacharias in medio & circa finē bis habet hunc titulum. Hieron. in prologo in prophetam Abacuc ad Chromatium.

DE SENSV HVIVS PROPHETIAE MYSTICO.

IN procemio in hunc prophetam B. Hieron. hanc prophetiam ſecundùm ἀναγωγὴν texi ait de conſummatione mundi, in conſolationem ſanctorum, vt quæcunque in mundo vident, quaſi prætereuntia & caduca contemnant, & præparent ſe ad iudicij diem, vbi vltor aduerſùm veros Aſſyrios futurus, Dominus eſt.

PAR-

PARTITIO PROPHETIAE NAHVM. TAB. 230.

TRIA POtiſsimùm exeq. tur in hoc libr. Propheta Nahum, Nam &

- MINATVR
  - IN *vniuerſum omni nationi legem diuinam transgredièti pœnam, à princip. cap. 1. vſque ad verſ. Bonus Dominus.*
  - IN SPEcie,
    - *Regi Aſſyriorum Sennacherib mortem, d. verſ. Bonus Dominus &c. Quæ ſecuta eſt tempore Ezechiæ, quo liberata fuit Hieruſalem.*
    - *Niniuæ ciuitati depopulationē, tot. c. 2. vbi ꝓpheta introducit*
      - *Nabuchodonoſor*
        - *Proficiſcentem contra Niniuen, verſic. Aſcendit qui &c. eod.*
        - *Oppugnantem eam, verſ. Aſcendent muros eius &c.*
      - *Niniuen & Regem Aſſyriorum ſuccumbentes atque fugientes, verſ. Et Niniue quaſi &c. eod.*
      - *Iterùm Nabuchodonoſor eius opes diripientem, verſ. Diripite argentum. eodem.*
- CAVSAM *huius mali aſsignat, multitudinem fornicationum, atque ità culpam omnem in ipſam transfert ciuitatem Niniuen, cap. 3. vſque ad verſic. Et erit: omnis qui viderit &c.*
- *Prædicit Niniuen omnibus gentibus fore ludibrio, quæ anteà cunctis fuerat terrori, d. verſ. Et erit &c. Vbi ſic concluditur hæc prophetia: Regni Aſsyriorũ gloriam, ſicut locuſtæ auolant, tranſituram.*

PROPHETIA ABACVC, LIBER BIBLIAE XXXIX, PARTIS QVINTAE XIII.

VNDÈ ORIVNDVS SIT ABACVC.

ABACVC propheta ex agro Bethzochar, è tribu Simeon oriundus. Epiphan. de vita prophet. Qui vel ex eo, quòd amabilis Domini eſt, vocatur amplexatio: vel quòd in certamen & luctam, & vt ità dicam, amplexum cum Deo congreditur: amplexantis, id eſt, luctantis ſortitus eſt nomen. Hieron. hic in prologo ad Chromatium.

QVO TEMPORE PROPHETAE OFFICIO functus fuerit.

EO tempore fuit Habacuc, quo iam duæ tribus, quæ vocabantur Iuda, ductæ erant in captiuitatē, vt probatur ex hiſtoria Danielis c. 14. vbi Habacuc propheta miſſus, ac ab angelo deportatus fuit cum cibo ad Danielem in lacum leonum, qui erat in Babylone. Atq; vel hinc patet, tunc vaticinatum eſſe Abacuc, cùm Iuda & Beniamin iam in captiuitatē abijſſent, à Nabuchodonoſore ductæ, in quem & Babylonem hęc ſua diriguntur vaticinia. Ioannes Ludou. Viues partim ſup. Auguſtin. de ciuit. Dei libr. 18. cap. 31. Vide Hieronymi prologum in hunc prophetam.

QVID ET QVIBVS FVERIT VATICINATVS.

PROPHETIA eius eſt contra Babylonem & Nabuchodonoſor regem Chaldæorum: vt quomodò prior propheta Nahum, quem Habacuc ſequitur, vaticinium habuit cōtra Niniuen & Aſſyrios, qui vaſtauerunt decem tribus, quæ vocabantur Iſrael: ità Habacuc prophetiam habeat aduersùs Babylonem & Nabuchodonoſor, à quibus Iuda & Hieruſalē, templumque ſubuerſa ſunt. Hieron. in eodem prologo.

DE MORTE HABACVC.

CVM de aduentu Domini non pauca vaticinatus eſſet, biennium antequàm populus à Babylone rediјſſet, mors eũ occupauit, & magnis honoribus in agro ſuo ſepultus eſt. Epiph.

PROPHETIAE HVIVS SVMMA.

SVMMAM huius prophetiæ D. Auguſt. de ciuit. Dei, lib. 18. cap. 31. his paucis complexus eſt verbis: Habacuc, inquit, de quo alio, quàm de Chriſti aduentu, qui futurus erat, intelligitur dicere, Et reſpondit Dominus ad me, & dixit: Scribe viſum apertè in buxo, vt aſſequatur, qui legit ea: Quia adhuc viſio ad tempus, & orietur in fine, & non in vacuũ: Si tardauerit, ſuſtine eum: Quia veniens veniet, & non morabitur?

PARTITIO PROPHETIAE ABACVC. TAB. 231.

CONTINET *hic liber tria, nempe*

- QVERELAM *Prophetæ, admodùm confidenter ex Deo perquirẽtis, cur ſinat pios ab impijs opprimi, & adeò creſcere virib⁹ regem Nabuchodonoſor, ca. 1. idq́ duas ob cauſas. Sic enim*
  - REGEM *illum & eius exercitum fore inuictum, verſ. Adſpicite in gẽtibus. eodem.*
  - SVAM *potentiam illum non Deo, ſed ſuo aſſcripturum idolo, verſ. Ter mutabitur ſpiritus eius. ibid.*
- RESPONSVM *diuinum, cap. 2. per totum. In qua parte propheta*
  - PARAT *ſe ad audiendũ diuinum reſponſum, verſ. Super cuſtodiã.*
  - PROMITTIT *illud reſponſum fore luculentum, verſ. Et reſpondit mihi Dominus.*
  - PRAEDICIT *deſtructionem regni Chaldæorũ, verſ. Et quomodò vinum. eod. cap. 2.*
  - DISCVRRIT *per vitia, quibus hoc regnũ meruit excindi, qualia ſunt*
    - *Violentia, qua alia regna oppreſſit, verſic. Væ ei qui multiplicat.*
    - *Auaritia, verſ. Væ qui congregat.*
    - *Cædes & malitia, verſ. Væ qui ædificat.*
    - *Ebrietas & crapula, in qua Rex Balthaſar eſt interfectus, verſ. Væ qui dat potum.*
    - *Idololatria, verſ. Væ qui dicit ligno. d. cap. 2.*
- GRATIARVM *actionẽ prophetæ cantico comprehenſam, toc. ca. 3. in quo prophetiã texit de*
  - INCARNATIONE *& prædicatione Chriſti, cũ deſignatione*
    - *Temporis, verſ. In medio annorum.*
    - *Loci, verſ. Deus ab auſtrò.*
    - *Modi, verſ. Operuit cælos &c.*
  - PASSIONE *eiuſdem, verſ. Splendor eius.*
  - DESTRVCTIONE *mortis, & Chriſti reſurrectione, verſic. Ante faciem eius.*
  - SPOLIATIONE *inferni, verſ. Egredietur diabolus.*
  - CONVERSIONE *totius orbis, à ritu gentili & peruerſo, ad Chriſtum, verſ. Adſpexit & diſſoluit.*
  - IVDICIO *extremo, verſ. Suſcitans ſuſcitabis.*
  - LIBERATIONE *populi à captiuitate Chaldaica, cauſa venturi Chriſti, & deſtructione regis Babylonis. verſ. Egreſſus es in ſalutem populi.*
  - NOMINE *& titulo Chriſti, verſ. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo. d. cap. 3. & vltimo.*

PRO-

PROPHETIA SOPHONIAE, LIBER BIBLIAE XL, PARTIS QVINTAE Decimusquartus.

DE SOPHONIAE ORIGINE.

SOPHONIAS Propheta Sarabathides, ſiue à monte Sarabatha, è tribu ac proſapia erat Simeon, teſte Epiphan. Qui nomine prophetico & glorioſa maiorum ſuorum ſtirpe generatus eſt. Habuit enim patrem Chuſi, auum Godoliam, proauum Amariam, atauũ Ezechiam, omnes prophetas: iuxta regulam qua aiunt, omnes maiores quos in titulo nominat propheta aliquis, etiàm Prophetas fuiſſe: & talem quadrigam ipſe velut extremus auriga compleuit. Hieron. ferè cap. 1. commentariorum in hunc Prophet. in princip.

VNDE HOC NOMINE FVERIT appellatus.

NOMEN Sophoniæ alij ſpeculam, alij arcanum Domini tranſtulerunt. Siue igitur ſpecula, ſiue abſconditum Domini interpretetur, vtrunque Prophetæ conuenit. Dicitur enim ad Ezechiel: Fili hominis, ſpeculatorem te poſui domui Iſrael. Idem ibidèm.

DE MYSTICA HORVM NOMINVM interpretatione.

FILIVS erat Chuſi, qui interpretatur humilitas, vel Aethiops meus. Habebat quoquè auum Godoliam, qui dicitur magnitudo Domini: & proauum Amariam, qui & ipſe vertitur in Sermonem Domini: & atauum Ezechiam, qui ſonat fortitudinem Domini. De fortitudine itaque Domini, natus eſt ſermo Domini: & de ſermone Domini, nata eſt magnitudo Domini: & de magnitudine Domini, nata eſt humilitas: vt cùm peruenerit aliquis ad perfectum, dicat: Non ſum dignus vocari Apoſtolus, 1. Cor. 15. Et illud in Pſal. Domine, non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei. Pſal. 130. Hieron. vbì ſuprà.

QVO TEMPORE HIC PROPHETA FVERIT celebris.

IN diebus Ioſiæ filij Amon Regis Iudæ, ſe prophetàſſe Sophonias teſtatur ipſe cap. huius lib. 1. Vide Auguſt. De ciuitat. Dei lib. 18. cap. 33. Atque ſic patet eum ante tempus prophetàſſe captiuitatis Babylonicæ. Lyranus in d. cap. 1.

QVID ET QVIBVS CONCIONATVS ſit.

PROPHETAVIT in Hieruſalem & vniuerſa Iudæa, prædixitque diem, in quo demolienda eſſent omnia idola & nemora, futurusque eſſet fletus multus ac planctus. Prophetat autem & de ſeruatore, & de reſurrectione eius, quam noſtri gratia fecit. Deindè & contra Gazam, & Aſcalon, & Azoton, & Accaron, & contra Moab & Ammon, & Damaſcum, & Niniuen, & Aethiopas. Athanaſ. in Synopſi.

DE EIVS MORTE.

VITAM cum morte commutauit in Apocalypſi Domini, & ſolitarius in aruo ſuo funeratus eſt. Epiphan.

PARTITIO PROPHETIAE SOPHONIAE.

TABVLA 232.

QVINque habet hæc Prophetia partes:

- COMMINATIONEM *generalem ad omnes populos, cap.1. verſ. Congregans congregabo.*
- CASTIGATIONẽ *ſpecialẽ ad*
  - HABITATORES *Hieruſalem & Iudæos, verſ. Et extendam, eod.*
  - SACERDOTES, *verſ. Et diſperdam. eod.*
  - REGES *& Principes, verſ. Et erit, in die hoſtiæ.*
  - HABITATORES *omnes, verſ. Et erit in die illa.*
  - LATITANTES, *verſ. Et erit in tempore illo.*
  - QVIBVS *addit magnitudinem & acerbitatem tribulationis. Ibi, Iuxtà eſt dies magnus. vſque in fin. d. cap. 1.*
- EXHORTATIONEM *ad Pœnitentiam, cap. 2. verſ. Quærite Dominum, quærite iuſtum.*
- EXTERMINIVM *etiàm aliarum gentium, tot. ca. 2. putà*
  - *Philiſtinorum, præſertim ciuitatum*
    - *Gazæ,*
    - *Aſcalonis,*
    - *Azoti,*
    - *Accaronis.*
    - *Verſ. Quia Gaza. eod.*
  - *Moabitarum & Ammonitarum, verſ. Audiui opprobrium Moab. eod.*
  - *Aethiopum, verſ. Sed & vos Aethiopes, eod.*
  - *Aſſyriorum & Babyloniorum, verſ. Et extendet manum ſuper &c. vſque in finem cap.*
- CONSOLATIOnem *maximam ad futurã liberatæ ciuitati Hieruſalem cap. 3. per tot. Qũa in parte Propheta*
  - *Ab exprobratione incipit, vt oſtendat illos conſolatione indignos. verſ. Væ prouocatrix. eodem.*
  - *Deindè præſentiam Chriſti promittit, verſ. Dominus iuſtus in medio eius. eod.*
  - *Iudæos malos ad præſentiã Chriſti occæcatũ iri prædicit, ver. Neſciuit iniquus.*
  - *Quoſdam Iudæos oſtendit credituros, verſ. Dixi: attamen timebis me, &c.*
  - *Multas gentes Iudæis in Chriſtum credentibus adiungendas docet. verſ. Quapropter expecta me, eod.*
  - *Tandem huius nouæ Hieruſalem, quæ eſt Eccleſia, ex gentibus & Iudæis collecta, gloriã & exultationem prædicit, verſ. Lauda Sion. vſque in fin. cap. 3. & vltimi.*

PRO-

PROPHETIA AGGAEI, LIBER BIBLIAE XLI, QVINTAE PARTIS Decimusquintus.

VNDE SIC DICTVS SIT AGGAEVS.

AGGAEVS, qui (vt refert Epiphanius) etiamdùm iuuenis ad prophetiæ munus vocatus eſt, & re & nomine feſtiuus ſiue ſolennis interpretatur & lætus. Hier. in Prolog. Commẽtarior. in Prophetiam Ioelis, & in Epiſtola ad Paulin. de diuinis Sacræ ſcripturæ libris.

QVANDO FLORVERIT.

QVO tempore Aggæus in ordinem cooptatus fuerit Prophetarum, breuiſſimè oſtendit, Auguſt. De ciuitat. Dei lib. 18. in principio ſtatìm capitis 35. Vbi ſic ait: Reſtant tres minores Prophetæ, qui prophetauerunt in fine captiuitatis, Aggæus, Zacharias, Malachias. Gloſſa Lyrani hoc loco dicit eum prophetâſſe poſt reditum captiuitatis Babylonicæ regis Darij anno ſecundo, menſe eiuſdem anni ſexto, cap. 1. Aggæi.

QVID ET QVIBVS PROPHETAVERIT.

SERMO ſibi fuit præcipuè ad Zorobabel & Ieſum filiũ Ioſedech, & deindè ad totum populum, qui erat in Iuda & Hieruſalem, quibus præcepit vt reædificarent templum Domini. Gloſſ. Lyrani hîc in princip. cap. 1.

DE SCRIBENDAE HVIVS PROPHETIAE occaſione.

OCCASIO huius Prophetiæ deſcribitur ad longum in 2. Paralipomenon. Nam ibì Nabuchodonoſor rex Chaldæorum, Sedechiam regem Iuda, propter violatam fidem & factam ab eo diſceſſionem, cum omni populo in Babyloniam duxit captiuum, temploque accenſo, totam deſtruxit ciuitatem Hieruſalem. Mortuo autem Nabuchodonoſore, & filio eius Balthaſare, vt in Danielis 5. habetur capite, interfecto, Darius Medus ſucceſſit in regnum vnà cum Cyro rege Perſarum.

IS VERÒ Cyrus primo regni ſui anno, cum vaſis à Nabuchodonoſore ablatis, miſit in Hieruſalem circiter quinquaginta millia Iudæorum, quibus præfecit Zorobabel filium Salathiel, & Ieſum filium Ioſedech, eiſque præcepit, vt templum Domini iterùm ædificarent. Illi præcepto Regis incumbendo, altari extructo, fundamẽta iecerunt tẽpli, 1. Eſd. 3. Verùm cùm intereà Cyrus vita decederet, eiq; Artaxerxes in regno ſuccederet, gentibus quæ erant circa Hieruſalem, mandauit nè templum inſtaurari permitterent, 1. Eſd. 4. & 5. Quam ob rem opus ſuſceptum, vſque ad annum Darij filij Hyſtaſpis ſecundum, manſit imperfectum.

QVO anno Aggæus & Zacharias Prophetæ, nec regis curantes edictum, nec populorum adiacentium timentes inimicitias, & Zorobabelem & totum hortati ſunt populum, vt templi reædificationem proſequerentur, atq; ad finem vſq; perducere ſtuderent, eò quòd tempus, quo Hieremias templum reædificandum eſſe prædixerat, iam adeſſet. Gloſſa in 1. cap. huius Prophetæ.

ARGVMENTVM EX D. HIERONYMO in Epiſt. ad Paulinum.

AGGAEVS feſtiuus & lætus, qui ſeminauit in lachrymis, vt in gaudio meteret, deſtructũ templum ædificat, Deumque Patrem inducit loquentem: Adhuc vnum modicum eſt, & ego commouebo cęlum & terram, & mare, & aridam, & mouebo omnes gẽtes, & veniet deſideratus cunctis gentibus. Aliam de occaſione huius Prophetiæ narrationem vide in Prologo D. Hieron. in hunc ipſum Prophetam.

ISTO-

ISTORVM OMNIVM SVMMA. TABVLA 233.

OMNIA AV-*tem quę in textu huius prophetiæ cōtinentur, pertinent vel ad*

- REVERSIONEM *populi,*
- AEDIFICATIONEM *templi,*
- RENOVATIONEM *Ciuitatis,*
- OBSERVANTIAM *Sacerdotum,*
- INTERITVM *Regnorum gentium externarum. d. gloſſ. ſuper Epiſtolam Hieron. ad Paulin.*

DE GENERE MORTIS, QVO INterijt Aggæus.

AGGAEVS, qui vt oculis ſtructuram templi Hieruſalem vidit, itá primus omnium cecinit ibì Alleluia, quod eſt, Laudibus efferamus viuentem Deum, Amen Amen, (quod, Fiat Fiat, interpretatur) eodem loci vitam finiuit, & humo prope Sacerdotes, cum honore & gloria conditus eſt. Proindè etiamdùm hodiè pſallimus, Alleluia, qui hymnus Aggæi & Zachariæ perhibetur. itá Epiphanius.

PARTITIO PROPHETIAE AGGAEI.

TABVLA 234.

QVAE CON-*tinentur in hoc Propheta, in quatuor diuiduntur membra: In quibus*

- REPRAEHENDITVR *torpor & negligentia eorum, qui poſtquàm de Babylonia rediſſent, magnifica ſibi extruebãt ædificia, templi verò inſtaurandi prorsus nullam habebant curam. à princip. cap. 1. vſque ad verſic. Et nunc hæc dicit Dominus.*
- DEO HANC *incuriam diſplicuiſſe, duplici confirmat ſigno:*
  - QVOD *ex templi neglectu ſecuta ſit paupertas & inopia, d. verſ. Et nunc.*
  - EX *inſtauratione verò templi, rerum omnium ſint habituri copiam, verſ. Aſcendite in montem. eod.*
- EXHORTATVR *populum ad ædificationem templi, verſ. Et dixit Aggæus, vſque in fin. cap. 1.*
- PROMITTITVR
  - FILIIS *Iſrael*
    - *Chriſtus, à princip. cap. 2. vſque ad verſ. In viceſima. in verb. Veniet deſideratus cunctis gentibus.*
    - *Succeſſus bonus & copia rerum temporalium, ſi templum inſtaurent. d. verſ. In viceſima. eod.*
  - ZOROBABELI, *Chriſtum ab eo deſcenſurum. verſ. Aſſumam te, vſque in fin. cap. 2.*

PRO-

PROPHETIA ZACHARIAE, LIBER BIBLIAE XLII, PARTIS QVINTAE Decimusſextus.

DE GENERE ET PARENTIBVS ZACHARIAE.

PROPHETA hic ſeipſum deſcribit, dum ſe mox in principio huius Propheti ę Zachariam nominat, filium quidem Barachiæ, nepotem verò prophetæ Addo, cap.1.hîc. Neque ambigi dicit quidam, quin hic Addo is ſit, qui iuxta Paralipomenon librum, miſſus eſt ad Ieroboam, filium Nabath, ſub quo altare diruptum eſt, & manus Regis aruit, rurſumque ad preces illius reſtituta eſt.3.Reg.13. *2.Par.12. fit mentio Addo videntis.*

VERVM vt in Auguſt.de ciuit.Dei lib.18.cap.35.ſcribit Ioan. Ludouicus Viues, in neutro Sacrarum literarum loco, nominatur Addo. Nam in lib. Regum ſubticetur nomen prophetæ, in Paralipomenon nuncupatur Semeias: & propheta qui illis temporibus vixerit, non potuit ne atauus quidem eſſe hominis Iudaici Babylone captiui. Ità Viues: cum quo Gloſſ.Lyrani hoc loco concordat.

DE NOMINVM ISTORVM INTERpretatione.

ZACHARIAS, interpretatur memoria Domini: Barachia, benedictio Domini: Addo, teſtimonium eius. Quoniam ergò populus, qui ab ædificatiõe templi deſecerat, adhuc Domini habebat memoriam, & propter memoriam benedictionem, & ob benedictionem teſtimonium, idcircò ad eum Zacharias filius Barachiæ, filij Addo, mittitur. Hieron.in 1.cap. Zachariæ.

QVOD PLVRES IN SACRIS LITERIS HOC nomine ſint appellati.

PLVRES in ſacra ſcriptura eſſe Zacharias, refert Hieron.in Matth.lib.4. cap.23. circa fin. Alius enim fuit Ioiadæ, alius Barachiæ, & alius pater Ioannis Baptiſtæ. Eſtque inter Doctores ſacros aliquanta controuerſia, quis ex his omnibus ille fuerit Zacharias, quem Iudæi, vt Matthæi 23 obiecit illis Chriſtus, inter templum occiderunt & altare: tum quibus ex cauſis fuerit occiſus. Quibus de rebus diuerſi diuerſa ſentire videntur. Quæ ſi quis plenè cognoſcere cupiat, poterit videre ea, quę Origenes, Hieron. & Anſelmus in cap. Matt. 23. perſcripſerunt. Chryſoſtomum verò in cap. Matth.1.homil.1. & in Sermone de natiuit. Ioan. Baptiſtæ, ex Luc.cap.1.

QVO TEMPORE FVERIT CLARVS.

HVNC prophetam Aggæus duobus præceſſit mẽſibus. Cùm enim Aggæus anno Darij 2. menſe verò ſexto, die prima eiuſdem menſis prophetare incepiſſet Zacharias menſe octauo eiuſdem anni fudit vaticinium. Vndè rectè iuxta ordinem duodecim prophetarum ille decimus, & hic vndecimus ponitur. Hieron.in 1.cap.huius.

DE EIVSDEM PROPHETAE EX HAC VITA diſceſſu.

DECESSIT vltima ſenectute in Iudæa, & proximè cum Aggæo Propheta humatus eſt. Epiphan. De vita & interit.prophetar.

QVÆ

QVAE PROPHETAE HVIVS FVERIT Doctrina.

EANDEM quoquè habuit cum Aggæo prouinciam atque legationem. Vterq; enim miſſus fuit, vt populum Dei ad templi animaret reparationem. Auguſt. De ciuitat. Dei lib. 18. cap. 35. de Zacharia loquens, Zacharias, inquit, De Chriſto prophetauit & Eccleſia, dum
Zach. 9. ait: Exulta valdè filia Sion, iubila filia Hieruſalem: eccè Rex tuus veniet tibi iuſtus & Saluator: ipſe pauper & aſſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ: & poteſtas eius à mari vſque ad mare, & à fluminibus vſque ad fines terræ &c.

DE VISIONIBVS ZACHARIAE, ET TOtius prophetiæ Summa.

ZACHARIAS memor Domini ſui, multiplex in Prophetia, Ieſum veſtibus ſordidis indutum, & lapidem oculorum ſeptem, candelabrumque aureũ cum totidem lucernis, quot oculis, duas quoquè oliuas à ſiniſtris lampadis cernit, & dextris: & poſt equos varios, & ruſos, & albos, & diſſipatas quadrigas ex Ephraim, & equum de Hieruſalem, pauperem regem vaticinatur, & prædicat ſedentem ſuper pullum aſinæ filium ſubiugalis. Hieron. hic in argumento. Vide etiàm Synopſim Athanaſij.

QVIS PROPHETIAE HVIVS FVERIT effectus.

EFFECTVS vtriuſque & Aggæi & Zachariæ concionum, breuitèr deſcribitur in Prologo Zachariæ præfixo, his verbis: Tunc ſurrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Ieſus filius Ioſedech, & principes eius, inchoaueruntque ædificare domum Dei, quæ eſt in Hieruſalem. Quibus cùm adeſſent Prophetæ, adiuuerunt eos ſua exhortatione.

PARTITIO PROPHETIAE ZACHARIAE.

TABVLA 235.

PROPHETIA *Zachariæ quatuor reſpicit tempora, Nimirùm*	PRAESENS *tempus, ſcilicet inſtaurationis templi, cap. 1. 2. 3. & 4.*
	FVTVRVM, *videlicet inhabitationis in Hieruſalem, cap. 5. 6. 7. & 8.*
	MACHABAEORVM, *cap. 9. & 10.*
	ROMANORVM, *à cap. 11. vſque in finem totius Prophetiæ.*

TEM

CONTINET Prophetias, quæ pertinẽt ad confortationem

- **TOTIVS** *populi, tot. ca.1. Quo in loco*
  - **ADMONENTVR** *omnes, nè ſint increduli, verſ. Nè ſitis ſicut Patres veſtri.*
  - **PROMITTITVR** *conſolatio, verſ. In die vicesima.*
  - **EXPLICATVR,** *eadem conſolatio qualis ſit, verſ. Et dixit ad me.*
  - **PRAEDICITVR** *4. regnorum, quæ Iudæos vexârunt, deſtructio, verſ. Et leuaui oculos meos. vſque in finem cap.1.*
- **AD CIVITATIS &** *templi Hieruſalẽ ædificationem, cap.2. per tot. Vbi*
  - **PRAEMITTITVR** *apparitio Angeli metiri volentis locum, in quo Hieruſalem debeat ædificari. In principio.*
  - **INTRODVCITVR** *apparitio alterius angeli prohibentis Hieruſalem metiri. verſ. Et eccè angelus.*
  - **VOCANTVR** *filij Iſrael toto orbe diſperſi ad habitãdũ ĩ Hieruſalẽ reædificata. ver. O, ô, fugite de terra.*
  - **OSTENDITVR,** *filijs Iſrael etiàm alios populos adiungẽdos. ver. Et applicabũtur gentes. Quæ omnia nõ tam de ipſa ciuitate Hieruſalem, quàm de regno Chriſti & tota Eccleſia ſunt intelligenda. vſque in fin. cap.2.*
- **IESV** *Sacerdotis magni, qui venerat de Babylone ad ædificandum templum, cap.3. Ibiq́ Propheta*
  - **INTVETVR**
    - *Ieſum in veſte ſordida, & Satanam ſibi aduerſantem, pro eo quòd vxorẽ duxerat alienigenam. in principio.*
    - **CVLPAM** *ipſi Ieſu remiſſam. ver. Qui reſpõdit.*
  - **AVDIVIT** *promiſſionem ampliſſimam factam ipſi Ieſu. verſ. Et conteſtabatur angelus.*
  - **CONVERTIT** *Prophetiam ad Chriſtum naſciturum ex Zorobabele. verſ. Audi Ieſu Sacerdos magne. vſque in fin. cap.3.*
- **ZOROBABELIS** *ducis regni primarij. Per tot. cap.4. Et ibi*
  - **INQVIRITVR** *myſterium aurei candelabri, quo ſignificabatur robur Spiritusſancti, cuius virtute, & non robore exercitûs, templum reſtitui deberet. ver. Et reſpõdi.*
  - **PRAEDICITVR** *Chriſtus naſciturus ex Zorobabele. verſ. Quis tu mons magne.*
  - **PETITVR** *expoſitio duarum oliuarum, quæ deſignabant duos filios olei, Zorobabelem ſcilicet & Ieſum ſacerdotem magnum. vſque in fin. cap.4.*

TEMPVS INHABITATIONIS. TABVLA 237.

IN DVO *partitur capita principalia, quæ explicant*

- PROPHETIAM *eorum quę infra tẽpus Zorobabelis & Machabæorum futura ſint. In qua parte prædicit quatuor, videlicet*
  - IDOLOLATRIAM *abolendã, cap.5. Quã abolitionem tres declarans viſiones,*
    - *Vna de volumine maledictionis, in principio.*
    - *Altera de amphora & impietate ſedense ſuper ea, quæ ſignificat idololatriam. verſ. Et egreſſus.*
    - *Tertia duarũ mulierum, decem ſcilicet tribuum Iſrael, & duarũ Iuda, quæ illam impietatem tranſtulerũt ſecũ in Babylonẽ, ac ibi eã reliquerũt. Ad ver. Vſq; in fin. cap.5.*
  - MEDORVM *monarchiã à Græcis diſtinguendam, cap. 6. ſub figura quadrigarum quatuor, quarum*
    - *Prima cum equis rufis,* — Significat monarchiam *Aſſyriorum,*
    - *Secunda cum nigris,* — Significat monarchiam *Medorum,*
    - *Tertia cum albis,* — Significat monarchiam *Græcorum,*
    - *Quarta cũ varij coloris equis,* — Significat monarchiam *Romanorũ, in princip.*
  - PRINCIPATVM *Ieſu magni illius ſacerdotis, futurum eſſe glorioſum, & poſt eum conſequentes, etiàm alios Sacerdotes, fore* DVCES, *vſque ad tempora Machabæorum, verſ. Et ſumes aurum & argentum, vſque in fin. cap. 6.*
  - POPVLI *pacem atque proſperitatẽ, cum explicatione quæſtionis: An, quemadmodùm filij Iſrael tempore captiuitatis per annos XX. quinto quoquo menſe, diem illam, qua capta erat Hieruſalem, ieiunârunt: ità etiamnùm poſt reditum ſit eodem tempore ieiunandum, cap. 7 à verſ. Loquere ad omnem populum, vſque in finem eiuſdem.*
- PROMISSIONES *eorum, quæ de Pace & proſperitate filiorum Iſrael, in 7. capite breuiùs tacta fuerunt per totum caput octauum. Vbi eis promittuntur,*
  - *Futura ſanctitas, verſ. Zelatus ſum Sion.*
  - *Aetatis longæuitas, verſ. Adhuc habitabunt ſenes.*
  - *Bonorum temporalium abundantia & proſperitas, verſ. Vinea dabit fructum ſuum.*
  - *Benedictio & celebritas, verſ. Et erit.*
  - *Quæ tandèm omnia ad Chriſti refert tempora, à quo iſta Prophetia capturaſit effectũ, verſ. Vſqueq; ò &c. Vbi caput hoc 8. ità concludit Propheta, Apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium fimbriam viri Iudæi.*

TEM-

TEMPVS MACHABAEORVM.

TABVLA 238.

- **PROPHE**tia huius temporis habet duo capita, in quibus agitur De Machabæorũ
  - **PROBI**tate, in ca. videlicet 9. Ob quam
    - **PROMITTITVR** eiſdem victoria contra finitimas ciuitates
      - *Tyri,*
      - *Sidonis,*
      - *Gazæ,*
      - *Aſcalonis, &*
      - *Reliquarum.*
      - *Verſ. Onus verbi Domini.*
    - **DEINDE**, nè Machabæum propter hant virtutem habeant pro Deo, redit pꝓpheta ad Chriſtum, ac eius aduentum deſcribit 4. modis:
      - *Non fore illum bellatorem, neq; ſuper equũ, ſed ſuper aſinam ingreſſurum, verſ. Eccè Rex tuus.*
      - *Nec habiturum arcũ aut quadrigam, verſ. Et diſperdam.*
      - *Sed pace adquiſiturum dominium, verſ. Et loquetur pacem.*
      - *Non deniquè liberaturum populum per ſagittam & arcum, vt falsò expectant Iudæi, ſed per ſanguinẽ proprium ſuos redempturum, verſ. Tu verò in ſanguine teſtamenti. vſque in fin. d. cap. 9.*
  - **PROSPERITA**te, capit. 10. In qua parte Propheta
    - **PROMITTIT** *futuram illo tempore bonorum omnium copiam & abundantiam, verſ. Petite pluuiam &c.*
    - **CONTRA** *verò aliorum execratur idololatriam, quam, Antiocho duce, multi in Iſrael, tam Sacerdotes quàm alij, receperant. verſ. Quia ſimulacra. Item, Super paſtores iratus eſt furor meus.*
    - **PRAEDICIT** *Iudæos, qui, dum Machabæi rerum potirentur, aufugerunt, iterùm fore congregãdos. verſ. Sibilabo, & congregabo eos. Vſque in fin. cap. 10.*

TEMPVS ROMANORVM. TABVLA 239.

CONTINET *deſtructionem Hieruſalem, ſimul ac diſperſionem Iudæorum per vniuerſum orbem, & captiuitatem eorum æternã, quæ in hodiernum vſque durat diẽ. In qua parte agitur De*

- PECCATO *paſtorum & Sacerdotum, quorũ malitia & inuidia Chriſtus circumuentus & interfectus eſt, Cuius rei cauſa pòſt à Roman. capta eſt Hieruſalem. Quam propheta per totum cap. vndecimum*
  - PRIMÙM *deplorat, verſ. Paſce pecora &c.*
  - DEINDE *ponit eius cauſam, quæ fuit venundatio Chriſti, ſub parabola duarum virgarum, quæ deſignabant duo pacta, quæ* DEVS *inijt cum filijs Noæ, & cum patre Abraham, verſ. Et aſſumpſi mihi duas.*
  - OSTENDIT, *Chriſti doctrinam negligentibus dandum eſſe Antichriſtum. verſ. Et dixit Dominus ad me. vſque in fin cap.11.*
- PERSECVTIONE *fidelium & congregatione Iudæorũ, quæ poſt deſtructionem Hieruſalem à Romanis ſecuta eſt, tot. cap.12. Vbi etiàm agitur De*
  - COLLECTIONE *Eccleſiæ primitiuæ, In princip.*
  - PROTECTIONE *eiuſdẽ diuina, ver. In die illa, dicit Dominus*
  - PLANCTVM *piorum ſuper paſſione & morte Chriſti. verſ. Et erit. Vbi ſequitur, Plangent eum. eod.*
- IVDAEORVM *& infidelium diſperſione, cap.13. per totum. Ac ibi etiàm prædicit*
  - SACRAMENTORVM *efficaciam, verſ. In die illa erit.*
  - CESSATIONEM *pſeudoprophetiæ & idololatriæ, verſ. Et erit in die illa, dicit Dominus. &c.*
  - FIDELES *veritatem & fidem ſuam zelaturos, ità vt configant etiàm filios ſuos, ſi eos inuenerint infideles. verſ. Et erit cùm prophetauerit, &c.*
  - PASSIONEM *Chriſti, à qua arguit, falſos prophetas illos longè iuſtius pati, quam Chriſtum. verſ. Framea, ſuſcitare ſuper paſtorem meum. vſque in fin. d. cap.13.*
- FINE *& conſummatiõe ſeculi. ca.14. In quo Zacharias conſequentèr agit De*
  - OBSIDIONE *Hieruſalèm facta per Romanos, In princip.*
  - ADVENTV *Domini ad iudicium, verſic. Et egredietur Dominus.*
  - DIE *iudicij extremi, verſ. Et veniet Dominus, & in die illa non erit lux, ſed frigus & gelu.*
  - GLORIA *ſanctorum & Hieruſalem cæleſti, ver. Et erit, in die illa. exibunt.*
  - POENA *damnatorum, verſ. Et hæc erit plaga.*
  - FIDELIVM *congregatione, quæ eſt Eccleſia, ad quam multæ gentes ſint conuerſuræ. verſ. Sed & Iudas pugnabit.*
  - CONVERSIONE *Romani imperij ad Roma. Eccleſiam, verſ. In die illa erit, quod ſuper frenum &c. Id quod tempore contigit Conſtantini.*
  - SANCTITATE *ac deuotione gentium ad fidem conuerſarum, verſ. Et erunt lebetes in domo, vſque in finem cap.14. & huius Prophetiæ vltimi.*

PRO-

PROPHETIA MALACHIAE, LIBER BIBLIAE XLIII, QVINTAE PARTIS Decimusſeptimus & vltimus.

DE PROPHETAE HVIVS FAMILIA ET ORIGINE.

MALACHIAS propheta è tribu Zabulon emicuit. Hic poſt reditum populi de Babylone, natus perhibetur in Sopha, in terra nempè Zabulon. Ob vitæ autẽ, qua præditus erat, ſanctimoniam &, quam præ ſe ferebat, manſuetudinem, Malachil (id eſt, angelus) dici cœpit. Epiphan. De vit. Prophet. Hieronymus porrò eum non à forma angelum, ſed ab annunciando dici ſcribit: vt angelus dicatur, non quaſi formoſus, ſed annuncians Dominum. Vndè etiàm ſcriptura hoc in loco Sacerdotes Dei omnes, angelos Dei eſſe teſtatur. Idem hìc, & in prologo ad Prophetam Iohel.

EADEM DE RE OPINIO ORIGENIS.

ORIGENES, cùm in hunc Prophetã ſcriberet, ſignificationem dedit ſe putare, eum reuerà fuiſſe angelum, iuxta id quod de Ioanne dicitur: Eccè mitto angelũ meum ante faciem tuam. Sed hoc noſtri doctores omninò non recipiunt, quòd angelus de cælo veniens, ſuſceperit corpus humanum, nè animarum ruinas de cælo ſuſcipere cogamur. Gloſſ. hìc ex Hieronymo. Neque etiàm nomina, cùm in alias linguas veniunt, ex etymologia mutanda ſunt. Nemo enim Platonem vocat latum, aut Ariſtotelem optimum perfectum, vel Ioſue ſeruatorem, vèl Athenas Mineruas. Sed relinquuntur nomina, vt cuique in proprio ſunt impoſita ſermone. Ludouicus Viues ſuper Auguſt. De ciuitat. Dei, lib. 18. cap. 35.

HEBRAEORVM DE HOC PROPHETA iudicium.

HEBRAEI autem hunc ipſum Prophetam Malachiam, exiſtimant Eſdram eſſe Sacerdotẽ: tum, quòd omnia quæ in illius libro continentur, etiàm hic Propheta commemorat, dicens: Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum eſt: tum, quòd vtriuſque & tempus, & titulus cõueniat vtrique. Hieron. hìc in Prolog. ad Minerium & Alexandrum monachos. Videndus eſt omninò de hac opinione Auguſtinus, De ciuitat. Dei lib. 18. cap. 35. & lib. 20. cap. 25.

QVOMODO HIC PROPHETA TITVLO CVM Eſdra conuenire poſſit, cùm titulum omninò nullum habeat.

QVEMADMODÙM de Pſalmis dici ſolet, qui titulos non habent, eorum eſſe credendos, quorũ priores Pſalmi nominibus prænotati ſunt, ità & *Malachi, id eſt, Eſdras, poſt Aggæum & Zachariam, qui ſub Dario prophetârunt, fuiſſe credendus eſt. Et propterea titulum ſeu inſcriptionem non habere, quia liber eius ſit pro titulo. Hieron. in præfat. Malachiæ ad Miner. & Alexandr. monachos.

QVANDO EDITA SIT HAEC Prophetia.

MALACHIAS cęteris Prophetis poſterior, qui fuit poſt reditũ è Babylone, ac poſt ciuitatis inſtaurationem, deq; rebus noſtris, apertè vaticinatus eſt. Etenim poſteaquàm rediiſſent, ac reſtituta ciuitate templum extruxiſſent, hanc illis præſentem narrat deſolationem, ac

futuram denunciat ſacrificiorum ſublationem. Hieron. aduerſus Iudæos orat. 2. Id quod idem Hieron. hic in prolog ad Miner. ſub Dario Hyſtaſpe factum eſſe teſtatur.

AD QVOS HAE CONCIONES FVErint perſcriptæ.

AD Iſrael ſiue ſuper Iſrael, & non contra Iſrael, locutus eſſe dicitur. Quod Hieron. in 1. huius prophetiæ capite aliquid putat habere conſolationis. Aliud eſt enim, quandò verbi gratia, ad illum vel illum ſcribimus: aliud, quandò contra illum & illum: Quia in altero pars amicitiæ, in altero inimicitiarum aperta eſt confeſſio. Hieron. in Malach. cap. 1.

QVID DOCVERIT MALACHIAS.

ONVS ſiue pondus dicit graue, quo Iſraeli exprobrat tranſgreſſiones eius, & accuſat illũ neglectarum decimarum, & omiſſæ communicatiõnis cum pauperibus. Prophetauit etiàm de die iudicij & illuſtratione ſeruatoris, Heliamque ante aduentum eius mittendum prænunciat. Athanaſ. in Synopſi.

DE HISTORIAE HVIVS PERSCRIBENDAE occaſione. ex prologo in Malachiam in Biblijs.

Leuit. 21. & 22. DEVS per Moiſen populo Iſrael præceperat Sacerdotes tabernaculi ſui omni corporali vitio liberos, hoſtias omni vitio vacuas ſibi offerre Quibus leges ſuas ad populum regendum ob hoc dederat, vt per Sacrificiorum oblationem, internuncij DEI & hominum facti, populum præceptis cæleſtibus facerent obedire. Sed quia tanti muneris gratiam cõtemnentes, ſupradictus populus ac Sacerdotes, ſacrificia vitio deturpata, ipſi criminibus atque impietatibus maculati, Deo offerre cœperunt: ideò per Malachiam prophetã Deus populum ſuum Iſrael increpans repræhendit, ac diem iudicij venturi prænunciat, vt paulò antè fuit oſtenſum.

QVAE EIVS SIT SVMMA.

MALACHIAS apertè & in fine omnium Prophetarum dicit de abiectione Iſrael & vocatione gentium. Non eſt mihi, ait, voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum, magnũ eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Ibidem.

DE PROPHETAE HVIVS MORTE atque ſepultura.

ANTE diem adhuc iuuenis, Propheta hic noſter fato eſt functus, iuxtaque maiores ſuos in proprio agello repoſitus eſt. Epiphan. De vita Prophetarum.

PARTITIO PROPHETIAE MALACHIAE.

TABVLA 240.

MISSVS FVIT *hic propheta, vt populo Iudaico annũciaret peccata ſua. Quod dum facit, reprehendit in eis*

INGRATITVDINEM *cum exprobratione*
- *Dilectionis Dei,*
- *Liberationis à captiuitate,*
- *Reſtaurationis vrbis ac tẽpli Hieruſalem.*

à princip. capit. 1. vſq. ad verſ. Dicit Dominus.

IMPIETATEM *atque ſacrilegium, quo pro oblatis Deo animalibus ſupponebant viliora. d. verſ. Dicit Dominus. eod.*

OB *quam impietatem minatur illis amiſsionem ſacerdotij & ſacrificij: ac eius rei occaſione de vocatione gentium agit: Sacerdotio item & ſacrificio Chriſtiano, verſ. Non eſt voluntas mihi.*

IMPVDENTIAM *ſacerdotum, qui oblatis non contenti, obmurmurabãt, dicendo, Eccè quale præmium habemus pro labore noſtro. verſ. Eccè de labore, vſque in fin. cap. 1.*

TRANSGRESSIONEM *pacti Dominici, initi inter Deũ & Leui. Dum autem mentionem facit Leui, intelligit Aaron, Phinees, Moiſen & filios eius. cap. 2. in princip.*

SVPERBIAM *& contemptum tam ſacerdotum, quàm aliorum, verſ. Nũquid non pater. eod.*

LASCIVIAM *& voluptatem, cui vſqueadeò erant dediti, vt vxores ex captiuitatis moleſtia factas deformiores, commutarent pulchrioribus, ſicut appáret in lib. Eſdræ. verſ. Transgreſſus eſt Iuda. hic eod. cap. 2.*

DESPERATIONEM: *cùm enim gentes exaltari, & ſe preſſos viderent, prouerbij loco in ore habebant impium illud dictum, quòd in conſpectu Dei, mali in eodem eſſent precio quo boni: verſ. Laborare feciſtis Dominum. vſque in fin. cap. 2.*

FALSAM *eſſe hanc opinionem, oſtẽdit ex aduentu Chriſti, qui redditurus ſit cuiuis ſecundùm opera ſua. cap. 3. in princip.*

AVARITIAM *atque diſſidentiam, quòd temporibus paulò difficilioribus abſtinerent ab immolatione & ſacrificijs. verſ. Reuertimini ad me. eod.*

BLASPHEMIAM *in iuſtitiam diuinam. Obloquebantur enim Deo, quòd malos non modo non ſtatim puniret, ſed etiam perǽmijs afficeret, bonis interìm ſæpè afflictis. verſ. Inualuerunt ſuper me: vſque in fin. cap. 3.*

CVI *blaſphemiæ opponit*
- *Diem iudicij, in quo nulli bono malè, nec malo cuiquam ſit benè futurum. cap. 4. in princip.*
- *Ac demùm agit de præcurſore aduentûs vltimi & iudicij extremi, ſcilicet de propheta Helia, verſic. Eccè ego mittam vobis Heliam. vſque in finem dicti cap. 4. & vltimi.*

EPILOGVS PROPHETARVM. TAB. 241.

VETEris teſtamēti pphetæ, qui diuino afflati sūt ſpiritu, & quorū monumēta ad nos vſque puenerunt, ſunt xvij. — Qui prophetârunt — De — Tēpore

IONAS,	Niniuitis.	Subuerſiōe vrbis.	Oziæ regis anno 15. Ieroboā 30. Mūdi 3150.
OSEAS,	Contra Samariā, id eſt, decē tribus Iſrael.	Earū fornicatione, & interitu Samariæ.	Oziæ 18. Ieroboam 33. mundi 3153.
ABDIAS,	Contra Idumæos, & oēs pſecutores filiorum Iſrael.	Véturis ſuper eos calamitatibus.	Tempore regis Ioſaphat, āno Oziæ 22, mūdi 3157.
AMOS,	Contra gentes finitimas.	Ira Dei ſup illas vētura, & captiuitate 10. tribuū.	Anno Oziæ 23. mūdi 3158.
ESAIAS,	In Iudæā & Hieruſalē, id eſt, tribui Beniamin & Iudæ.	impœnitentiū ira, pœnitentiū verò gratia.	Ante captiuitatē ſub Ozia āno 28, mundi 3163.
IOEL,	Eidem tribui Iudæ & Hieruſalem.	Terra 2. tribuum, ante Sp. S. effuſionē, eruca, brucho, locuſta conſumenda.	Anno Oziæ 34, mundi 3169.
MICHAEas,	Contra Hieruſalē & Samariam.	Aduentu Saluatoris.	Circa annum Ioathan 2, mundi 3190.
NAHVM,	Aſſyrijs & præcipuè Niniuitis relapſis.	Iudicio & interitu illis obuenturo.	Eodem tēpore quo & Michæas.
ABACVC,	Contra Babylonē & Nabuchodonoſor.	Aduentu Dñi & Babylonici regni ſubuerſione.	Circa annū Manaſſe 37, mundi 3283. quo tempore 2. tribus erant in captiuitate.
HIEREmias,	Ciuitati Hieruſalem.	Futura ſiccitate, & aduētu regis Babylonij.	Decimotertio anno Ioſiæ, mundi 3316.
BARVCH,	Populo in captiuitate Babylonica exiſtenti.	Inuocatione noīs diuini, et ſpe futuræ liberatiōis.	Hieruſalē iam per Chaldæos deſtructæ.
SOPHOnias,	In Hieruſalē & vniuerſa Iudæa.	Idolorum deſtructione.	Ioſiæ anno 20, mūdi 3323, adhuc ān captiu. Babylon.
EZECHIel,	Concaptiuis ſuis cum Iechonia in Chaldæā abduct.	Deuaſtatiōe Hieruſalē & abductione populi.	Iechoniæ vel Ioachim anno 5, mūdi 3350.
DANIEL,	Eidem populo Iudaico, cui & Ezechiel.	Deſtructione impiorum, & piorū liberatione.	Tēpore capt. Bab. circa ān. Nabuch. 23, mundi 3361.
HAGgæus,	Toti populo, qui erat in Iuda & Hieruſalem.	Reædificatiōe tēpli, quā illis ſeriò præcipit.	In fin. captiu. Babylon. poſt reditum Darij, anno Zorobabelis 18, mundi 3444.
ZACHArias,	Eiſdem quibus et Aggæus.	Eadem quoquè de re, ſcilicet de readificatione templi, & aduentu Chriſti.	Duos cātum menſes poſt Aggæū.
MALAchias.	Ad Iſrael.	Futura ſacrificiorum ſublatione, & Heliæ aduētus Chriſti præcurſore.	Eiſdem temporibus quibus & Zacharias poſt reditū à Babylone, & reſtaurationē ciuitatis.

PARS

PARS VETERIS TESTAMENTI SEXTA ET VLTIMA, DE PRAEparatione ad crucem, & viuo quodam afflictos conſolandi velut exemplo, quod continetur in duobus libris MACHABAEORVM.

ORDINIS RATIO QVAE SIT.

LIBROS Machabæorum omninò eſſe hiſtoricos, ac ob id eos, materiarum atte̅ta ſimilitudine, ad ſecūdam potiùs teſtamenti partem, quàm ad vllam aliam referri & poſſe & debere, nullum eſt reuerà dubium: verùm ſi quis temporum obſeruet ordinem, meritò hos libros poſt ſcripta prophetica poſitos eſſe depræhendet, cùm ea hiſtoria, quæ in hoc deſcribitur volumine, poſt captiuitatem Babylonicam, quæ prophetarum ſcriptis continetur, annis acciderit ferè trecentis & quadraginta octo. Is enim fuit annus, quo Iudas Machabæus, Dei præſidio ſuſis tyranni illius copijs, templum iterùm recuperauit, anno ſcilicet 3. poſtquàm ab Antiocho idolum in eo poſitum fuerat, ante natum Chriſtum 152.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

CVM illa quæ in præcedentibus libris, de corrupta hominis natura, deq; tam varijs eccleſiæ illius antiquæ caſibus, & grauiſſimis rerum penè omnium mutationibus ſunt perſcripta, eò procul dubio pertineant omnia, vt animus humanus, neque in ſecundis rebus nimiùm efferatur, nec protinùs deijciatur in aduerſis, ſed regia ſempèr & quaſi media tā erga Deum, quàm proximum incedat via: rectè hic liber, cæterorum omniū veluti epilogus, in hunc poſtremum reſeruatus eſt locum, vt qui vtriuſque exceſſus optimum contineat temperamentum. Quod ex varijs rerum humanarum afflictionibus, atq; diuinis conflatum eſt conſolationibus. Nam ſicut plerunque vtilis eſt ad retinendam æquabilitatē tentatio, vt agnoſcamus militiam eſſe hominis vitam ſuper terram, Iob 7. ità etiàm ad tuendā in fide conſtantiam, neceſſaria ſempèr eſt conſolatio, nè videamur derelicti. Fidelis enim eſt Dominus, qui non patietur nos tentari ſupra id, quod poſſumus, ſed faciet etiàm cum tentatione prouentum, vt poſſimus ſuſtinere. 1. Cor. 10. cap.

DE MACHABAEORVM LIBRIS ET HISTORIA IN genere, & primùm vndè ſic dicti.

VEL à Iuda Machabæo, primo Iudæorum poſt captiuitatem Babylonicā duce, cuius nūc nobiles deſcribuntur triumphi, ſic dicti ſunt: vel à ſeptem fratribus Machabæis, qui ſub Antiocho rege, pro ſacris legibus dira tormenta paſſi ſunt.

DE PRIMA HVIVS INSCRIPTIONIS RATIONE.

INTERPRETATVR autem Machabæus, protegens vel protectio. Protegebat enim Iudæorum caſtra gladio ſuo, 1. Machab. 3. Ex cuius nomine hi libri nuncupati ſunt Machabæi. Brito ad Gloſſam in prolog. 1.

PRO EADEM SENTENTIA OPINIO Gotfridi Viterbienſis.

MACHABAEVS, inquit, interpretatur nobilis vel triumphans. Ipſi Machabæi filij Matathiæ fuerunt quinque: Ioannes, Simon, Iudas Machabæus, Eleazar, & Ionathas. Machabæi iſti quot triumphos geſſerint aduerſùs gentem Perſarum, & de circunfinitimis nationibus, & quomodò pro legis obſeruātia ſint occiſi, manifeſta narrat hiſtoria. Idem Viterbienſ. in fin. lib. 13.

DE SECVNDA EIVSDEM INTITVLATIONIS ratione.

MACHABAEI 7. fratres, ab vna matre, Machabæa nomine, geniti, cuſtodientes legem, patris traditionem, non manducantes carnem porcinam, ob hoc ab Antiocho rege ſæuiſſimo in Antiochia, martyrij gloria coronati ſunt, atque ſepulti cum magna veneratione ibi quieſcunt. prolog. 2. in libros Machab.

DE HO-

DE HORVM NOMINIBVS EX IOSEPHO.

TABVLA 242.

NOMINA 7. fratrũ Machabęorũ, ſunt
- MACHABÆUS, ABER, MACHIR, IVDAS, ACHAS, ARETH, IACOB.
  - DE quorum
    - Supplicijs
    - Et conſtantia matris
      - Agitur
        - In libro 2. Machabæorum, cap. 7.
        - Apud
          - Ioſephũ in libello de impio ratiõis.
          - Ambroſ. libr. 2. de Iacob & vita beata, cap. 11. & 12.
          - Greg. Naziãz. in orat. de Machab.
          - Bernardum epiſt. 98.
          - Chryſoſto. in ſermone de Machab.
          - Euſeb. Emiſenũ ſerm. de 7. Mach.

VNDE ORTI FVERINT MACHABAEI.

MODIM vicus iuxta Dioſpolim, vndè fuerunt Machabæi: quorum hodieque ibidèm ſepulcra monſtrantur. Hieron. de locis Hebraicis in litera M, circa fin.

VBI NVNC SINT SEPVLTI.

Vulgò, Zu Mauiren. SED nunc ad Coloniam Agrippinàm tranſlati referũtur, vbi in Eccleſia ſanctimonialiũ, ad Machabęos dicta, coluntur. Eraſmus in præfatione ad dictũ libellũ Ioſephi de imperio rationis.

DE MACHABAEORVM FESTO, ET SACRO eius myſterio.

MACHABAEORVM 7. fratrum feſtum in eccleſia celebratur, idq; propter ſingulare myſterium. Nam per numerum ſeptenarium, vniuerſitas ſignificatur, cùm totidem diebus totum reuoluatur tempus. Hinc per 7. hos fratres, prò lege Moſaica duriſſimè cruciatos, vniuerſitas pręfigurata fuit martyrio eorum, qui pro lege Chriſtiana ſunt paſſi. Per matrẽ autem ipſorum, quæ ſingulos hortabatur; vt cruciatus pro lege fortitèr tolerarent, ſancta mater ſignificatur eccleſia, quę filios ſuos hortatur vbiquè, pro lege Chriſti & iuſtitia cõſtantèr grauia ſuſtinere. Sic per hoc, quòd ipſa etiàm paſſa eſt mater, ſignificatur, quòd eccleſia patiatur in filijs, ſicut & Chriſtus, eorũ patér, pati dicitur in iſtis. Lyran' in 2. Mac. 7.

MACHABAEORVM LIBRI AN SINT AVTHENTICI.

DE rationibus, ob quas hi libri non à Iudæis tantùm, ſed ab alijs etiàm in dubium ſunt vocati: & quibus ad eas ſundamentis, pro aſſerenda illorum authoritate, ſit reſpondendum, ad longum pertractant Ioannes Driedo lib. 1. cap 3. part. 2. D. Melchior Canus epiſcopus Canarienſis, lib. 2. ca. 9. 10. & 11. & D. Michael Medina, de recta in Deum fide, lib. 6. c. 9. 12. & 13. Quos hac de re diligentèr euoluere, & vtile videtur, & neceſſarium.

D. AVGVSTINI DE HIS LIBRIS CENSVRA.

ET hanc quidem ſcripturam, quæ appellatur Machabæorum, non habent Iudæi, ſicut legem & prophetas & pſalmos, quibus Dominus teſtimonium perhibet, tanquàm teſtibus ſuis, dicẽs: Oportebat impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege, & prophetis, & pſalmis de me, Luc. 24. ſed recepta eſt ab eccleſia non inutilitèr, ſi ſobriè legatur vel audiatur, maximè propter illos Machabæos, qui pro Dei lege ſicut veri martyres à perſecutoribus tam
Rom. 8. indigna atq; horrenda perpeſſi ſunt: vt etiàm hinc populus Chriſtianus aduerteret, quoniam non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, pro quibus paſſus eſt Chriſtus: ſi tanta patientiſſimè pertulerunt pro lege, quam dedit Deus per famulum hominibus illis, pro quibus nondùm tradiderat filium. Auguſt. contra ſecundam Gaudẽtij epiſtolam lib. 2. cap. 23. Item de ciuit. Dei lib. 18. cap. 36. Machabæorum libros, inquit, non Iudæi, ſed eccleſia pro canonicis habet, propter quorundam martyrum paſſiones vehementes atque mirabiles, qui antequàm Chriſtus veniſſet in carnem, vſque ad mortem pro Dei lege certauerunt, & mala grauiſſima atque horribilia pertulerunt. Ità Auguſtinus. Quid multis? de librorum horum authoritate canonica habemus totius orbis Chriſtiani conſenſum, in generali Tridẽtina ſynodo ſeſſ. 4. explicatum. Nec mirum cùm etiàm olim inter canonicos libros & ſcripturas ſanctas cõmemorati ſint ab ijſdem concilijs & S. patribus, qui Tobiam, Sapientiam & Eccleſiaſticum in ſacrorum voluminum catalogum retulerunt.

CATA-

CATALOGVS PATRVM, QVI IN REBVS FIDEI ſua ex his libris adduxerunt argumenta. TABVLA. 243.

B. DIONYSIVS

ATHENIENSIS, *Pauli apoſtoli diſcipulus, dum angelicarum virtutũ ſigna, quibus in ſancta ſcriptura apparuerũt, enumerat, apparitionem equitis cataphracti, qui Heliodorum oppreſſit, adducit, 2. Machab. 3.*

CYPRIANVS

LIBRO 3. *ad Quirinum, eius loci meminit: Abraham nónne in tentatione inuentus eſt fidelis, 1. Machabæor. 2. Meminit quoquè in eodem illius: Iuſtum eſt, Deo ſubditum eſſe. ibidem. Libro etiàm de exhortatione martyrÿ, latè tractat hiſtoriam matris, & 7. filiorum, & Eleazaris, 2. Machabæo. 6. & 7. cap.*

AVGVSTINVS

CONTRA *literas Petiliani lib. 1. cap. 92. ex priori libro Machab. citat illud: Abraham in tentatione fidelis inuentus eſt, 1. Machab. 2. Et illud: Daniel in ſua ſimplicitate liberatus eſt de ore leonũ, ibid. Ex ſecundo libro, De anima & origine eius allegat illud: Neſcio qualitèr in vtero meo appariuiſtis, 2. Machab. 7. Et contra Gaudentij ſecundam epiſtolam, lib. 2. cap. 23. illud: Razias vir amator ciuitatis, 2. Mach. 14.*

QVAE TOTIVS HISTORIAE HVIVS SIT SVMMA, ex Cypriano.

QVID in Machabæis beatorum martyrum grauia tormenta, & multiformes 7. fratrum pœnæ, & cõfortans liberos mater in pœnis, & moriens ipſa quoque cum liberis? Nónne magnæ virtutis & fidei documẽta teſtantur, & nos ad martyrij triumphum ſuis paſſionibus adhortantur? Cyprianus epiſtola 6. libr. 4.

DE CRVCE ET PERSECVTIONIBVS PIORVM, ſententia diui Pauli.

PER multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, Act. 14. Ac iterùm: Omnes, qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur. 2. Tim. 3.

DE VARIIS PERSECVTIONVM GENERIBVS. TABVLA 244.

DVO SVNT *perſecutionum genera:*
- VNVM, *quo publicus turbatur Eccleſiæ ſtatus.*
- ALTERVM, *quo ſinguli tentantur homines.*

DE PRIVATIS SINGVLORVM TENTATIONIBVS.

QVÀM diù in corpore viuimus, aut à diabolo, aut à ſenſuum noſtrorum concupiſcentia moleſtias pati neceſſe eſt. Propterea quidem in Eccleſiaſtico eſt ſcriptum: Fili, accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in iuſtitia & in timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Marulus lib. 3. euangeliſtarij, cap. 16. Eccl 2.

DE TRI-

DE TRIBVLATIONVM CAVSIS. TAB. 245.

QVINQVE SVNT (inquit Beda) differentiæ cauſarum, pro quibus in hac vita moleſtijs corporalibus affligimur: Aut enim ad

- MERITA augenda per patientiam iuſti corporis infirmitate grauātur, vt B. patres Iob & Tobias, & innumeri martyres in vtroq; teſtamēto.
- VIRTVTVM cuſtodiam, nè ſuperbia tentante diſpereant ſicut Apoſtolus Paulus, cui, nè magnitudine reuelationum extolleretur, datus eſt ſtimulus carnis ſuæ angelus ſatanæ qui eum colaphizaret. 2. Cor. 12.
- PECCATA noſtra intelligēda & corrigēda, ſicut Maria ſoror Aaron in eremo ob verba temeritatis & ſuperbiæ lepra percuſſa eſt. Num. 12.
- DEI gloriam, ſicut cæcus natus in euangelio, qui neque ipſe peccauit neq; parentes eius, ſed vt manifeſtarentur opera Dei in illo, Ioan. 9. Sicut Lazarus, cuius infirmitas non fuit ad mortem, ſed pro gloria Dei, vt glorificaretur filius Dei per eam. Ioan. 11.
- DAMNATIONIS æternæ inchoationem: quod reproborum eſt propriū, ſicut Antiochus & Herodes, 2. Mac. 9. Act. 12. Bed. in 2. c. Marci.

CVM QVIBVS HOSTIBVS PVGNANDVM SIT militi Chriſtiano, ſiue de tribus tentationum modis. TABVA 246.

TENtamur aut à

- DEO, vt probemur, ſic tētati ſunt
  - ABRAHAM, vt obedientiſſimum ſibi oſtenderet.
  - FILII Iſrael 40. annos per deſertum deducti, vt manifeſta fieret illorum conſtantia in obſeruādis Dei mandatis.
  - Quæ tentatio probationis eſt, non malitiæ, neque præcipitationis.
- DIABOLO, vt vincamur, & præcipitemur. Nam hic eſt
  - PHARAO ille teterrimus, qui nos vetat exire de Aegypto, & Moiſen ſequi in deſertum.
  - LEO rugiens, qui circuit quærēs quem deuoret.
  - FVR & latro, qui non venit, niſi vt furetur & mactet.
  - LVPVS rapax, Dominico ouili ſempèr inſidians.
  - Qui nūc
    - Promiſſis allicit,
    - Minis terret,
    - Aſſentatione blāditur,
    - Verberibus compellit.
- CARNE, vt mancipia fiamus diaboli. Perpetuus enim eſt inter hæc duo cōflictus, videlicet inter
  - CARNEM, cuius opera ſunt
    - Fornicatio,
    - Immunditia,
    - Luxuria,
    - Idolorum ſeruitus,
    - Veneficia,
    - Inimicitiæ,
    - Contentiones,
    - Aemulationes,
    - Item
      - Iræ,
      - Rixæ,
      - Diſſenſiones,
      - Sectæ,
      - Inuidiæ,
      - Homicidia,
      - Ebrietates,
      - Comeſſationes, & his ſimilia, ad Gal. 5.
  - ET ſpiritum, cuius fructus ſunt
    - Charitas,
    - Gaudium,
    - Pax,
    - Patientia,
    - Longanimitas,
    - Bonitas,
    - Benignitas,
    - Manſuetudo,
    - Fides,
    - Modeſtia,
    - Continentia,
    - Caſtitas. ad Galat. 5.

Marcus Marulus libro 3. euangeliſtarij, capite 17. & ſequentibus.

DE PER-

DE PERSECVTIONVM VTILITATE.

NON ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Paulus ad Rom. 8. Et ad Corinthios: Id enim quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna. Aurem certè cordis tribulatio aperit, quam ſæpè proſperitas huius mundi claudit. Gregor. in Moralib. 2. Cor. 4.

NON SEMPER, NEC OMNES PRODESSE PERSEcutiones, ſed eas tantùm, quæ patienter ſuſcipiuntur & iniuſtè.

HAEC eſt enim gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias, patiens iniuſtè. Quæ enim eſt gratia, ſi peccãtes & colaphizati ſuffertis? Sed ſi benè facientes patiẽter ſuſtinetis, hęc eſt gratia apud Deum, 1. Petr. 2. Et in cap. quarto: Nemo autem veſtrûm, inquit, patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Chriſtianus, non erubeſcat: glorificet autem Deum in iſto nomine.

CVR INTERIM ETIAM PATIANTVR IVSTI, ſententia Gloſſæ ordinar.

Nè indignemini, ſi mali in hoc mundo floreant, & vos patimini, quia non eſt Chriſtianæ religionis, in mundo exaltari, ſed deprimi: mali nihil habent in cęlo, vos nihil in mundo. Sed ſpe illius boni, ad quod tenditis, quidquid in via contigerit, gaudere debetis. Gloſſa ſuper illud, Omne gaudium exiſtimate fratres. Hinc D. Paulus: Et in nullo terreamini, ait, ab aduerſarijs, quæ illis eſt cauſa perditionis, vobis autem ſalutis. Et hoc à Deo: Quia vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolùm vt in eum credatis, ſed vt etiàm pro illo patiamini, ad Philip. 2. Iac. 1.

QVID PIO HOMINI CONSIDERANDVM, ſi etiàm iuſtos in hac vita affligi videat.

QVVM recognoſco Iob in ſterquilinio, Ioannem eſurientem in eremo, Petrum extenſum in patibulo, Iacobum decollatum ab Herodis gladio: cogito, qualitèr Deus in futuro cruciabit, quos reprobat, qui ità durè affligit quos amat. Gregor. in Moralib.

TRIBVLATORVM PRECES CVR NON ſemper exaudiantur.

INTELLIGAT homo medicum eſſe Deum, & tribulationem medicamentum eſſe ad ſalutem, non pœnam ad damnationem. Sub medicamẽto poſitus, vreris, ſecaris, clamas. Nõ audit medicus ad voluntatem, ſed audit ad ſanitatem. Auguſtinus ſuper Pſal. 21. expoſitione 2.

TENTATIONES ET PERSECVTIONES homini Chriſtiano ad ſalutem eſſe neceſſarias.

TENTATIONES vincere poſſumus: nè autem tentemur, efficere non poſſumus. Vndè D. Paulo non fuit à Domino dictum, Non tenteris: ſed, ſufficit tibi gratia mea, 2. Cor. 12. Alioquì ſaluator noſter ipſe ſub crucem ſuam inuitat in vniuerſum omnes: Si quis vult poſt me venire, inquit, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me &c. Matthęi 16.

QVOT MODIS DICAMVR CRVCEM TOLLERE.

DVOBVS modis crux tollitur, cùm aut per abſtinentiam affligitur corpus, aut per afflictionem proximi affligitur animus. Gregor. homil. 32. ſuper illud euang. Si quis vult venire. Sed hæc de piorum cruce & perſecutionibus, pręcipuo huius partis ſcopo præfata ſufficiant: nunc iterùm ad ſuſceptam redeamus artificij & œconomiæ demonſtrationem.

TABVLA 247.

HISTORIA MA- *chabæorum ſecatur primùm in duos libros,*	PRIMVM & SECVNDVM.	*Scriptus eſt autem, teſte* Hieronymo,	*Prior Hebraicè, Alter verò Græcè: quod ex ipſa quoque phraſi probari poteſt.*	Hieron. *in prologo galeato.*

MACHABAEORVM LIBER PRIMVS, BIBLIAE XLIIII, SEXTAE

partis primus. De prælijs inter Hebræorum duces & gentes alias, ſiue de liberatione populi Iudaici, ſub Matathia, Iuda, Ionatha & Simone.

DE PRIMI HVIVS LIBRI AVTHORE, DRIEDO.

DE Machabæorum libris ſciendum eſt, quòd Machabæorum geſta ac facta, in his libris deſcripta, babebantur olìm tãquàm veriſſima apud veteres Hebræos, etiàm ante Chriſtũ, quanuis non ab initio cum ſupputationibus temporum digeſta fuerant & ordinata, ſicut ſunt collecta poſtmodùm in duo hæc volumina, non ab eodem, ſed à duobus diuerſis authoribus, nobis quidem incertis: cuius indicium hoc eſt, quòd primus (ſi Hieronymo credimus) hebraicè, ſecundus græcè ſcriptus inuenitur. Item ſecundus epitome, id eſt, compendium ſiue breuiarium quoddam eſt cuiuſdam voluminis magni editi à Iaſone Cyrenæo, quemadmodùm dicit eiuſdem libri author in capit. 2. Ab Iaſone, inquit, Cyrenæo quinque libros compræhenſos, tentauimus vno volumine breuiare. Quis autem fuerit abbreuiator, quibus item tẽporibus ſcripſerit librũ iſtum, certò non conſtat: niſi fortè fuerit Ioſephus, qui (vt inquit Hieron. in lib. de viris illuſtribus) cõſcripſit librum valdè elegantem, in quo Machabæorum digeſta ſunt martyria. Et plura quæ ibi ſequuntur. Ioann. Driedo de ſcriptur. Eccleſiaſt. lib. 1. cap. 3. Part. 2.

DE EODEM, D. MICHAEL A' MEDINA.

MACHABAEORVM priorem, à quopiam ſcriba eorum, qui Sanedrim conſtituebant, vel à toto eodem concilio, qui annales digerendi curam agebant, fuiſſe editum, communiori doctiorum ſententia tenetur. Secundam verò epitomen illorum quinq; librorũ, quos Iaſon Cyrenæus, eorum temporum ſcriptor ediderat, fuiſſe, ex eiuſdem 2 cap. colligitur: quæ epitome facta fuerit à Simone Machabæo ſacerdote maximo, in epiſtolę modum, ad mittendum fratribus per Aegyptum diſperſis, vt ſolennia pro beneficijs receptis illic contenta concelebrarent. Neque verò Iaſon, neque ſcriba ille, neque Simon Machabæus tantæ potuerunt eſſe vetuſtatis, vt à totius illius ſeculi hominibus, eorum ſcripta in ordinem diuinorum voluminum redigerentur, quanuis vel propter authorum ſanctitatem, vel geſtorum gloriam, vel ſtyli veritatem venerabiles eſſent. D. Michael Medina de recta in Deũ fide lib. 6. cap. 12.

ARGVMENTVM PRIMI MACHABAEORVM libri.

TABVLA 248.

DESCRIBIT *bic liber*	PRAELIA *inter*	*Hebræorum duces, Genteſque Perſarum.*
	PVGNAM *Sabbatorum.*	
	ET *nobiles Machabæi triumphos.*	
	FOEDVS *quoquè amicitiarum cum Romanorum ducibus atque legationum hic in prolog. ſecundo Bibliorum.*	

ARGV-

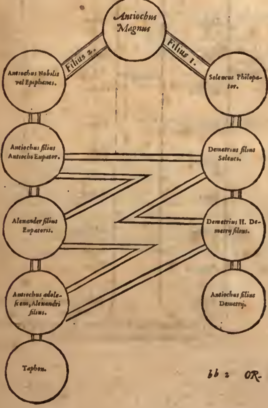
ARGVMENTI HVIVS DECLARATIO, EX LYRANO.

AD euidentiam autem hiſtoriæ, aliquid eſt hîc præmittendum, ex prædicti regni (Syrię videlicet) ſucceſſione. Sciendum igitur, quòd poſt mortem Alexandri magni, eius monarchia in quatuor regna fuit diuiſa, Macedoniæ, Aſiæ, Aegypti, & Syriæ, ſicut Danielis 8. fuerat prophetatum. Hîc principalitèr agitur de regno Syriæ, & occaſionalitèr tantùm de regno Aegypti. Lyranus in Machab. 1. in principio.

PROCESSVS REGNI SYRIAE, EX EODEM.

SCIENDVM igitur, quòd mortuo Alexandro magno, primus regnauit in Syria Seleucus, & alij quatuor poſt ipſum, & ſextus fuit Antiochus magnus, qui duos habuit filios, ſcilicet Seleucum Philopatorem, qui ſibi ſucceſſit in regno tanquam primogenitus, & Antiochum epiphanem, qui traditus fuit Romanis obſes, & audita morte patris, & inertia Seleuci ſui fratris, venit in Syriam, & ab aliquibus ciuitatibus receptus fuit, & tandèm Syrię regnum obtinuit. Propter quod inter poſteros eius, & poſteros fratris ſui, de Syrię regno longa fuit concertatio: ità vt nunc vna, nunc altera pars præualeret, & Syriæ regnum de vna poſteritate tranſiret ad aliam: Quemadmodùm hic tranſitus & cõmutatio, in ſequẽti arbore, per lineas tranſuerſim ductas, apertiùs oſtenditur. Idem eodem in loco.

EPITOME REGVM QVI PERPETVO AFflixerunt Iudæos.

ORDO SVMMORVM SACERDOTVM AD EOS

vſque, quorum in libris Machabæorum fit mentio, & primò eorum qui fuerunt ante captiuitatem Babylonicam. TABVLA. 249.

ANTE CAptiuitatem Babylonicam poſt regnum Dauidis

PRIMVS *Sadoch, qui fuit Pontifex templi quod ædificauit Salomon.*

Huic Sadoch	*Succeſſit*	*Achimaas eius filius.*
Achimaa		*Ioram.*
Iora		*Auxieramus.*
Auxieramo		*Nideas.*
Nidea		*Sudeas.*
Sudea		*Hilus.*
Hilo		*Ioathan.*
Ioathan		*Vrias.*
Vria		*Nerias.*
Neria		*Odeas.*
Odea		*Sellum.*
Sellum		*Helchias.*
Helchia		*Zara.*
Zara		*Ioſedech, qui captiuus in Babyloniam adductus eſt.*

ISTI *ſiquidem omnes in Pontificatum filij patribus per ordinem ſucceſſerunt. Gloſ. Ordinar. in cap. 3. Machab. 2.*

ORDO PON-

ORDO PONTIFICVM POST CAPTIVITATEM Babylonicam.

TABVLA 250.

POST CAptiuitatem Babylonicam,	SVMMO *pontifici Ioſedech*	*Succeſſit*	*Ieſus eius filius, ſub quo templum readificatum eſt.*
	IESV		*Ioachim filius.*
	IOACHIMO		*Ioannes filius.*
	IOANNI		*Filius Iaddus, ſub quo Alexander rex Macedonum Hieroſolymam venit.*
	IADDO		*Onias filius.*
	ONIAE		*Simon filius, cognomento Iuſtus.*
	SIMONI		*Eleazarus eius frater, qui Ptolomæo Philadelpho petente, 70. interpretes ad interpretandam legem diuinam tranſmiſit.*
	ELEAZARO		*Manaſſes eius auunculus.*
	MANASSAE		*Onias II. Simonis Iuſti filius.*
	ONIAE II.		*Simon Oniæ filius, ſub quo Ieſus Sirach Sapientiæ librum compoſuit.*
	SIMONI		*Onias tertius, eiuſdem Simonis filius.*

Sub quo pontifice omnia hæc, quæ de Simone præpoſito templi narrantur, facta ſunt, regnante Syriæ & Aſiæ Seleuco Philopatore; cui ſucceſſit in regnum Antiochus Epiphanes. Simon autem præpoſitus templi Hieroſolymorum, ad Apollonium Phœniciæ ducem confugiens, multis ei muneribus repromiſsis, Sacerdotiũ ſibi vendicare cœpit. Quo Seleucus audito Heliodorum mittit ad negocium peruidendum, qui cùm in Iudæam peruenisſet, iniquè dijudicans, & multa perperàm gerens, diuinis aduersùm ſe ſignis deterretur, & ad Seleucum reuertitur. Onias autem ſacerdos curauerat, vt Simon profugus fieret &c. dict. gloſſ. in 2. Mach. 3.

DE PARTIBVS LIBRI MACHABAEORVM primi.

TABVLA 251.

IN LIB. I. *res explicātur geſtæ pro tuenda libertate populi Iudaici maximè Syriæ ſub 4. ducib⁹*

- MATATHIA, *capit.1. & 2.*
- IVDA, *à cap.3. vſque ad 9.*
- IONATHA, *à 9. cap. vſque ad 13.*
- SIMONE, *à cap.13. vſque in finem lib. primi.*

SERIES RERVM SVB MATATHIA PRO DEfenſione populi geſtarum contra Antiochum Epiphanem.

TABVLA 252.

QVAE SVB *Matathia geſta sūt, duobus continentur capitibus, in quorum*

- PRIMO *agitur de perſecutiōibus Antiochi. Qui*
  - PRIMùM *Aegyptum & Hieruſalem ſuæ ſubiecit ditioni, cap.1. verſ. Et paratum eſt reg.*
  - DEINDè *exuſta Hieruſalem, Dei tollit legem, ac in locū eius ſua obtrudit impia dogmata, ac idolum erigit ſuper altare Dei, idq́ ſub mortis pœna colēdum præcipit, verſ. Et conuertit Antiochus.*
  - DENIQVè *huic idolo repugnantes, morte plectuntur & ignominia afficiuntur: pueri verò circūciſi, à ceruicibus per domos ſuſpendebantur vniuerſas. ver. Et apud quēcunque.*
  - PII *verò multi in id cōueniunt, ſe potius morituros, quàm cibis coinquinari immundis. verſ. Et multi de pop.*
- IN SECVNDO *verò capite narrantur tria,*
  - ZELVS *Matathiæ & filiorum eius, atque adeò totius populi fœderati ſtudium pro tuenda lege Dei: qui idolis ſacrificare magna conſtantia pernegant & recuſant. verſ. Hi viderunt mala.*
  - CONSILIVM *Iudæorū, quo ſe etiàm ſabbatho defenſuros ſtatuunt. verſ. Et dixit vir prox.*
  - EXHORTATIO *Matathiæ morituri ad populum pro antiquæ religionis retinenda conſtantia. verſ. Et appropinquauerunt dies.*

DE REBVS SVB IVDA MACHABAEO, SEcundo Iudæorum Duce geſtis, quæ in ſex proximè ſequentibus continentur capitibus.

TABVLA 253.

DESCRIbitur quatuor inſignes Iudæ Machabæi expeditiones bellicæ. Contra

- ANTIOCHVM *Epiphanem: ex quo bello quatuor celebres reportauit victorias, nimirùm aduerſus*
  - APOLLONIVM, *quē occidit. ver. Et cognouit Iudas. cap. 3.*
  - SERON *principem Syriæ, qui & ipſe cum toto exercitu profligatus & contritus eſt. Ibidem. verſ. Et audiuit.*
  - GORGIAM, *cuius inſidijs in ipſo occurrit tempore, ex cuius exercitu, vſque ad tria ciciderunt millia virorum, cap. 4.*
  - LYSIAM, *quem magna profligauit dexteritate, cæſis quinque millibus de eius exercitu. Eodem cap. verſ. Quibus ille auditis.*
  - *Quibus cōſecutis, pro gratiarum actione*
    - *Templum purificat,*
    - *Altare dedicat,*
    - *Inſtituit Encænia.*
- GENTES *finitimas, quas Iſraelem perdere tentātes, auxiliantibus fratribus Simone & Ionatha, non tantùm ad extremum vſque profligauit, vt in principio 5. habetur cap. ſed etiàm hæc memoria præſtitit digna:*
  - CIVITATEM *Ephron euertit ob denegatum tranſitum, cap. 5.*
  - EXPVGNAVIT *filios Eſau. verſ. Et exiuit Iudas. eod.*
  - IDOLA *gentium igne exterminat atque ſuccendit. verſic. Et declinauit Iudas. d. cap. 5.*
- ANTIOCHVM *Eupatorem, Epiphanis illius filium. Qui*
  - VENIT *in Iudæam*
    - *Peditum centum millibus.*
    - *Equitum viginti millibus. verſic. Et cognouit Lyſias. cap. 6.*
  - VNICO *cum Iuda conflictu, 600. amiſit viros. verſ. Et appropinquauit, eod.*
  - EX *conſilio Lyſiæ init cum Iuda pacem, quam tamen mox iterùm violauit. verſ. Et audiuit Lyſias. d. cap. 6.*
- DEMETRIVM *filiū Seleuci quo tempore Iudas*
  - NICANOREM *interfecit, quo viſo, milites eius proijciunt arma, & aufugiunt. tot. cap. 7.*
  - PACEM *init cum Romanis. cap. 8. per tot.*
  - TANDEM *ex conflictu cum Bacchide & Alchimo Demetrij ducibus, ſtrenuè peracto, & ipſe cecidit. cap. 9.*

RERVM A IONATHA TERTIO IVDAEOrum Duce geſtarum ſumma. TABVLA 254.

DVCATVS *Ionathæ, qui fratri ſuo in c. 9. verſ. Et cōgregati ſunt &c. ſubſtituitur, in quatuor diſtinctus eſt tempora, totidem Regū Syriæ, nimirum*

- DEMETRII, *ſub quo Ionathas tria præclara præſtitit facta:*
  - SVMIT *à Iambris pœnas propter captum ab illis fratrem ſuum Ioannem, verſ. Et cognouit Ionathas d. cap. 9.*
  - BIS *graui conflictu oppugnatus ab Alchimo & Bacchide, ſempèr euaſit victor incolumis. verſ. Et anno 153. eodem.*
  - PACEM *componit cum Bacchide, eique reſtituit omnem captiuitatem, verſ. Et cognouit Ionathas. vſque in finem cap. 9.*
- ALEXANDRI *filij Antiochi Eupatoris, quo tempore cupit Demetrius intre pactum cum Ionatha, quod is refellēs, fœdus paciſcitur cū Alexandro, cap. x. Qui ſic fœderati, pro defenſione mutua duo ſuſcipiunt bella:*
  - VNVM *Alexander pro Ionatha contra Demetrium, in quo is idem Demetrius etiàm interimitur, cap. 10. verſ. Et congregauit Rex &c.*
  - ALTERVM *Ionathas pro Alexandro contra Demetrium præfati Demetrij filium, in quo bello deuictus eſt illius* DVX *Apollonius cum toto exercitu, ex quo octo ferè millia virorum occubuerunt. verſ. In anno 165. vſque in fin. d. cap. 10.*
- DEMETRII *II. qui cum Ionatha fœdus confirmās, Iudæā liberam permittit, cap. xj. Sub quo Rege, Ionathæ 4. contigerunt memoria digna:*
  - DEMETRIVM *confœderatum liberat ab Antiocho Alexandri filio, quem in eum excitauerat Tryphon. verſ. Tryphon autem erat &c. eodem.*
  - SED *Demetrius liberatus, ictum prius fœdus turpitèr violat. verſ. Et mentitus eſt omnia quæ dixit. eod.*
  - EXPVLSO *Demetrio, pacem init cum Rege nouo Antiocho. verſ. Poſt hæc autem. eodem.*
  - EXTERAS *debellauit gentes. verſ. Et exijt Ionathas. vſque in fin. d. cap. xj.*
- ANTIOCHI *filij Alexandri, cuius temporis acta deſcribuntur capit. 12. Et ſunt quæ Ionathæ hiſtoriam reſpiciunt, potiſſimum tria:*
  - PRIMÒ, *confirmandi cum gentibus fœderis gratia Ionathas legatos mittit Romam, & ad Spartiatas. d. cap. 12. mox à principio.*
  - PRINCIPES *Demetrij compellit in fugam, verſ. Et audiuit Ionathas, quoniam regreſſi ſunt Principes. eod.*
  - TRYPHON *Ionathan prætextu ſimulatæ ſubiectionis & amicitiæ, dolo inducit, vt cū paucis militibus ingrederetur Ptolemaidā. Quo facto, ciues clauſerunt portas, & comprehenderunt eum: & omnes qui cum eo intrauerant, gladio interfecerūt, verſ. Et cùm cogitâſſet Tryphon. eod. Quem poſteà Tryphon noua excogitata fraude, vnà cum filijs, pro eius liberatione cum pecunijs, in obſides miſſis, interficit, cap. 13. Vſque ad verſ. Tryphon autem &c.*

DE ACTIS SIMONIS, QVARTI POPVLI Iudaici Ducis poſt captiuitatem Babylonicam. TABVLA 255.

QVAE A *Simone p Iudaici populi ſalute geſta fuerunt, pertinent vel ad*

- DEFENSIONEM *& proſequutionem eorum quæ à Ionatha fuerant incepta, c.13. Vbi poſt initam cũ Demetrio pacẽ,*
  - EXPVGNAT *Gazam, verſ. In diebus illis adplicuit Simon ad Gazam. eod.*
  - ARCEM *Sion occupat, verſ. Qui autem erant in arce. eod.*
  - IOANNEM *filium conſtituit Ducem, verſ. Et videns Simon Iuannem &c. d. cap. 12.*
- RENOVATIONEM *fœderũ cum*
  - SPARTIATIS *& Romanis, cap. 14. Vbi prædicatur ſumma ſub hoc Duce Simone in Iſrael quies.*
  - ANTIOCHO *vltimo Demetrij filio: Quod tamen Antiochus non multò pòſt temerè iterùm & iniuſtè violauit. ca. 15. Pro qua leuitate tamen & is tandèm à filijs Simonis profligatur. cap. 16. à principio.*
- MORTEM: *Nam in medio vltimi huius cap. 16. ſcribitur, quomodò Ptolemæus Abobi filius, Simonem cum duobus filijs interfecerit in conuiuio. ver: Et Ptolemæus, vſque in finem huius primi Machabæorum libri.*

MACHABAEORVM LIBER SECVNDVS, BIBLIAE XLV, SEXTAE

partis ſecundus, De tribulatione populi Iudaici, & liberatione eiuſdem per Iudam Machabæum.

CONTINVATIO.

IN hiſtorijs ſcribitur, in ſecundo Machabæorum libro hiſtoriam nõ continuari, ſed tantùm repeti primo libro dicta. Brito in prologum lib. I. Machabæorum. Vbi docet nihil aliud eſſe ſecundum Machabæorum, quàm Epiſtolam, quam ſcribunt Iudas Machabęus & ſenatus Iudæorum Hieroſolymæ, ad illos Iudæos, qui hincindè in diuerſis Oriẽtis regionibus diſperſi erant. Idem ex ſententia Rabani dicit, quòd ſecundus liber, etſi nonnihil diuerſam à priore habeat narrationem, eadem tamen ſit hiſtoriæ veritas. Nec tamen ob id ocioſa eſt hæc narratio: nam præter prioris teſtimonia, multa narrantur hìc, ibi non compræhenſa.

DE LIBRI HVIVS SECVNDI AVTHORE, ET QVID eius narratio differat à priori.

SECVNDVS liber hiſtoriæ Machabçorum, licèt breuior ſit priori eiuſdem operis libro in hiſtorica narratione, antiquiora tamen quodammodò continet tempora. Habet quoquè diuerſam à priore narrationem, ſed tamen hiſtoriæ non deſtruit veritatem: qui licèt multa prioris libri contineat teſtimonia, tamen plura interſerit, quæ in illo non reperiuntur. Scriptus enim ab his videtur, qui morati ſunt in terra Iuda, ad eos qui in exteris ſuerunt regionibus. Gloſſ. Ordin. in princip. lib. ſecundi.

EADEM DE RE SENTENTIA MEDINAE.

FALLVNTVR Iudæi, dum duos Machabæorum libros vnam & eandem hiſtoriam exiſtimant, cùm prior integram vſque ad Ioannis Sacerdotium narrationem contineat, poſterior verò ſola Iudæ facta, nec omnia recenſeat. Sunt illi duo libri duorum authorũ: Prior ab eius gentis Concilio, quod annales conficiendi curam gerebat, compoſitus: Poſterior à Simone ſacerdote maximo, ex quinque libris in epiſtulæ modũ coactus. D. Michael Medina lib. 6. De recta in Deum fide, cap. 13.

ARGVMENTVM.

SECVNDVS liber Machabæorum de ciuitatis Hieruſalem deſolatione, per Antiochum facta primum, narrationem contexit: De Heliodoro quoquè volente templum ſpoliare, & diuina correptione flagellato, de ſignis cæleſtibus in aere circa Hieruſalem apparentibus commemorat. Inſuper de templi violatione iuſſu Antiochi facta, Iudæorumq; compulſione ad legis præuaricationem, de paſſione ſeptem fratrum Machabæorum & matris ipſorum, de Iuda Machabæo fortitèr reſiſtente Antiochi ducibus proſequitur: de plaga quoquè diuino iudicio illata Antiocho, de ſera eius pœnitentia ac miſera morte, de templi emundatione per Iudam facta, de occiſione Iudæorum, qui idolorum donaria ſub tunicis abſportauerant, atque SACRIFICIO PRO DEFVNCTIS OBLATO: deniquè de Nicanoris morte, & eius capite in Hieruſalem delato, rem geſtam refert.

DE HVIVS LIBRI PARTIBVS.

TABVLA 256.

DVAS hic liber habet partes:

- PROOEMIũ, *in quo Iudæi Hieroſolymitani eos qui in Aegypto habitabãt,*
  - HORTANTVR *ad obſeruationẽ feſtorum*
    - *Scenopegiæ, id eſt, Tabernaculorum, cap. 1. ver. Et nunc frequentate.*
    - *Ignis, qui datus eſt, quandò Nehemias ædificato templo & altari, obtulit ſacrificia. verſ. Et diem ignis. eod.*
  - INSTRVVNT *de materia huius libri, ca. 2. verſ. De Iuda verò Machabæo. Vbi dicit ea, quæ à Iaſone Cyrenæo quinque libris comprehenſa fuerant, ſe in hoc breue coëgiſſe compendium.*
- NARRATIONEM *ſiue contextum totius hiſtoriæ De actis Iudæ Machabæi & ſociorum eius, à cap. 3. vſque in finem libri ſecundi.*

DE IPSIVS HISTORIAE PARTITIONE in Genere.

TABVLA 257.

AGITVR IN HAC *Hiſtoria de*
- IVDA *Machabæo & fratribus.*
- TEMPLI *magni purificatione, & de ara dedicatione.*
- PRAELIIS, *quæ pertinent ad Antiochum Nobilem, & eius filium Eupatorem.*
- ILLVMINATIONIBVS, *quæ de cælo factæ ſunt ad eos, qui pro Iudæis fortitèr fecerunt, ità vt quantunuis pauci vniuerſam vindicarent regionem.*
- IIS *ſummatim quæ ab Iaſone Cyrenæo quinque libris compræhenſa ſunt. cap. 2. verſ. De Iuda verò Machabæo &c.*

ALIA PARTITIO IN SPECIE, SIVE VBErior iſtorum omnium per ſingulas partes diducta explicatio.

TABVLA 258.

TOTO HOC *libro de liberatione agitur templi, facta per*
- ONIAM, *ex cuius hiſtoria obſeruandi ſunt hi veluti gradus:*
  - TEMPLI *honor & dignitas, in qua priùs fuerat, ſumma: quæ deſcribitur à Princip. cap. 3. vſque ad ver. Simon autem.*
  - CONTEMPTVS *eiuſdem templi maximus, d. verſ. Simon autem. eod. cap.*
  - POENA *pro eodem contemptu cælitùs inflicta, verſ. Heliodorus autem. eodem.*
  - EIVSDEM *pœnæ mitigatio per orationē Oniæ, verſ. Tunc verò ex amicis. Vſque in fin. cap. 3.*
  - INCOMMODA *& perſecutiones Iudæorum ſub Oniæ ſucceſſoribus, à cap. 4. vſque ad octauum.*
- IVDAM, *cap. 8. Et hoc partim tempore*
  - ANTIOCHI *Nobilis, cap. 8. vſque ad cap. xj.*
  - ANTIOCHI *Eupatoris, à cap. xj. vſque ad cap. 14.*
  - DEMETRII *Seleuci, d. cap. 14. & 15.*

DE REBVS IVDAE MACHABAEI GEſtis tempore Antiochi Epiphanis. TABVLA 259.

- SVB ANtiocho, q Epiphanes ſeu Nobilis appellabatur, hæc acciderunt:
  - MALA *quibus afflicti ſunt Iudæi, ſunt*
    - TENTATIONES *variæ per execrabilem Pontificum ambitionem, d.cap.4.*
    - PERSECUTIONES
      - PRAEVISAE *ex ſignis cæleſtibus, cap.5.in princip.*
      - *Perpeſſæ, quandò*
        - IASON *perſecutus eſt ciues ſuos, eod. verſ. Sed cùm falſus.*
        - Antiochus *ſpoliauit templum, d.cap.5. verſ. His itaque geſtis.*
        - *Iudæi legem Dei relinquere compellũtur, & templũ multis violatur modis, tot.cap.6.*
    - MARTYRIA *& ſupplicia ſeptem fratrum Machabæorum, ca.7. per tot.*
  - LIBERATIO *ab eiſdem periculis miraculoſa. Nam induſtria & pietate Iudæ Machabæi,*
    - BELLO *ſatis dubio vincitur Nicanor, profligato toto Antiochi exercitu, tot.cap.8.*
    - ANTIOCHVS *ipſe Perſepolim expoliare conatus, à Domino percutitur, ac tandèm moritur, cap.9.per tot.*
    - CIVITATE *recuperata, templum purgatur ab idolis, ac Deo priſtina reſtaurantur Sacrificia, cap.10. A princip. vſque ad verſ. Nunc autem de Eupatore &c. Vbi etiàm apparatus & ſumma fucuri deſcribitur belli contra dictum Eupatorem.*

ACTA IVDAE SVB IMPERIO ANTIOCHI Eupatoris. TABVLA 260.

CONTRA *Eupatorem Iudas quatuor geſſit bella, cum*
- DVCIBVS *Antiochi tria, videlicet cum*
  - LYSIA, *quem auxilio cælitùs demiſſo vertit in fugam, cap. xj.*
  - TIMOTHEO, *qui in bello capitur, & rursùs dimittitur illæſus, cap. 12.*
  - GORGIA, *quem fugere compulit in Mareſa. verſ. Et poſt Pentecoſtẽ, &c. eod. Vbi Iudas oblaco pro mortuis ſacrificio, ſpem oſtendit reſurrectionis futuræ, à d. loco vſq; in fin. cap. 12.*
- IPSO EV*patore vnũ, in quo bello*
  - IVDAS *quatuordecim hominum interficic millia in caſtris Antiochi, cap. 13. verſ. Quibus Iudas cognitis.*
  - RHODOCVS *Iudæorum prodicor comprœhenditur. ver. Enũciauit autem myſteria hoſtibus Rhod. &c. eod.*
  - ANTIOCHVS *cum Iudæis redit in gratiam. verſ. Iterùm rex ſermonem habuit, dict. cap. 13.*

DE SVCCESSV RERVM IVDAE SVB Demetrio Seleuco. TABVLA 261.

DEMETRII SELEV*ci tempore, Iudæ Machabæo duo feliciter acciderunt pro liberatione templi & populi Iudaici. Nam &*
- NICANOR *ad interficiendum Iudæos à Demetrio miſſus, pactum init cum Iudæis, quod tamen, rege impellente, iterùm ſoluit, tot. cap. 14.*
- EIVS *perfidiæ Nicanor dignas luit pœnas. Nã exercitu ipſius Nicanoris proſtrato, Iudas Machabæus caput eius, cũ manibus præſcindi iubet, & linguam particulatim auibus dari, cap. 15. per totum.*

HISTORIAE SACRAE EPILOGVS.

POST mortem Simonis Machabæi, & filij eius Ioannis Hyrcani, terminum accipiunt hiſtoriæ Machabæorum. Omnes etiàm aliæ Canonicæ hiſtoriæ finem habent, ſola Romana hiſtoria remanente. De Iudæis autem Ioſephus & Egeſippus, à tempore Machabæorum ſeriem ſcripſerunt, & non ſolùm Sacerdotes, ſed etiàm reges poſteà, vſq; ad Herodẽ, ſub quo Chriſtus natus eſt, fuiſſe demonſtrant. Vndè Iudæi, qui in tranſmigratione Babylonis vnctionem regum ſuorum defeciſſe aſſerunt, mentiuntur: Quia poſt Machabæos regnauit Ioannes Hyrcani filius, nomine Ariſtobulus, & Alexander frater eiuſdem Ariſtobuli, & vxor Alexandri, nomine Alexandra, & poſteà Ariſtobulus filius Alexandri. Et poſt Ariſtobulum regnauit frater eius Hyrcanus, quem Hyrcanum Pompeius Magnus per violentiam fratri ſuo Ariſtobulo viuenti ſubrogauit, ipſumque Ariſtobulum captum in Hieruſalem, Romam vinctum tranſmiſit. Poſt quem poſteà Herodes alienigena, filius Antipatri Pagani, & matre Iudæus, per potentiam Romanorum ſucceſſit. Ex his omnibus patet, quia naſcente Chriſto, ablatum eſt ſceptrum & regnum de Iuda, ſecundùm Patriarcham dicentem: Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, *Gene. 49.*
donèc veniat qui mittendus eſt, ſcilicet Chriſtus. Gotfridus
Viterb. Part. 12.

VETERIS TESTAMENTI SVMMA, EX DIONYſIO AREOPAGITA.

nyſio Areopagita. TABVLA 262.

QVAE SIT LIBRORVM *veteris teſt.amenti ſumma, breuitèr is à deſcribit Dionyſius Areopagita cap. 3. De Eccleſiaſtica Hierarchia. Tota ſcriptura, inquit, Canonica & Hagiographa deſcribit vel*

- RERVM *à* DEO *creatarum*
  - *Subſtantiam,*
  - *Ordinationẽ,*
  - *Gubernationẽ.*
  - *Quod ſit (inquit Dionyſ. Carthuſ.) præſertim in Geneſi, Exodo, & alijs libris Moiſis.*
- LEGALEM *Hierarchiam, ideſt, Principatum Iſraeliticæ plebis ſub lege: quod ſpecialitèr ſit in libro Numerorum.*
- DIVINI *populi hæreditatum diſtributiones & habitatiões: quod ſit præcipuè in Ioſuæ libro. Vbi deſcribitur, qualitèr terra promiſſionis fuit ſorte diuiſa & diſtributa in hæreditatem duodecim tribuum, quæ tunc deditæ erant cultui veri Dei.*
- GVBERnationem
  - IVDICVM, *De quibus in libro agitur Iudicum.*
  - REGVM *ſapientũ, De quibus in libris Regum & Paralipomenon.*
- INTELLIGENTIAM *Sacerdotum diuinorum. Vt fuerunt Eſdras ſcriba velox, & Hieremias, & Machabæi. De quibus in libris Eſdræ & Machabæorum.*
- GESTA *antiquorum virorum in multis & varijs anxietatibus, Iob videlicet & Tobiæ, vt patet in libris eorũ.*
- IMMVTABILEM *in patientia philoſophiam, qua ſancti illi viri in rebus aduerſis fuerant vſi.*
- ACTIONVM *ſapientes Synagogas, ideſt, congregationes fideles in actibus ſtrenuas.*
- DIVINORVM *amorum Cantica, videlicet Cantica Canticorum.*
- DIVINAS *imagines, ideſt, Perſonas ſeu Typos ſpiritalis ſponſi ac ſponſæ, ſicut in Canticis.*
- FVTVRORVM *propheticas prædicationes, ideſt, vaticinia Prophetarum, tam quatuor maiorum, quàm duodecim minorum.* *Vide Dionyſium Carthuſ. in caput 3. Eccleſ. hierarchi. B. Dionyſij Areopagitæ.*

ANA-

ANACEPHALAEOSIS DE STATV TOTIVS orbis ſub Imperio Hebræorum, ex Chronicis Euſebij.

TABVLA 263.

POPVLVS *Hebræorum Gens Dei electa,*

- VIXIT *ſub tutela & imperio*
  - PATRIARCHARVM,
  - DVCVM,
  - IVDICVM,
  - REGVM,
  - ITERVM *Ducum, poſt ciuitatem ſcilicet Babylonicam.*
  - PONTIFICVM & *Ante* / *Poſt* *captiuitatem.*
- REM *habuit cum*
  - REGIBVS
    - PERSARVM, &c.
    - AEGYPTIORVM,
    - SYRIAE,
    - ALIENIGENIS,
  - ET *Cæſaribus Romanis.*

DE PATRIARCHIS. TABVLA 264.

HEBRAE*orum Patriarchæ fuerunt*

- ABRAHAM } ANNIS *Centum.*
- ISAAC } ANNIS *Sexaginta.*
- IACOB *qui poſteà dictus eſt Iſrael, &*
  - FILIOS *habuit* 12. *ex coniuge*
    - *Lia*
      - *Ruben,*
      - *Simeon,*
      - *Leui,*
      - *Iudam,*
      - *Iſachar,*
      - *Zabulõ.*
    - *Zelpha ancilla Liæ.*
      - *Gad,*
      - *Aſer.*
    - *Rachel*
      - *Ioſeph,*
      - *Beniamin.*
    - *Bala*
      - *Dan,*
      - *Neptalim.*
    - (Ruben … Neptalim:) *Hi authores fuerunt & capita XII. tribuum Iſrael.*
  - *Præfuit annis CXXI.*
- IOSEPH *dux Aegypti annis LXXX.*

POST hos Hebræi ſeruiunt in Aegypto annis 144.

DE HE-

DE HEBRAEORVM DVCIBVS.

TABVLA 265.

DVCES HEBRAEORVM DVO,	MOISES,	ANNIS *præfuit*	XL.
	IOSVE		XXVII.

DE IVDICIBVS. TABVLA 266.

IVDICES *præfuerunt Hebræis XIII. inter quos*	OTHONIEL	*Præfuit annis*	XL.
	Aioth		LXXX.
	Baruch		XL.
	Gedeon		XL.
	Abimelech		III.
	Thola		XXIII. vel XXVI.
	Iair		XXII.
	Iepthe		VI. vel VII.
	Abeſan		VII.
	Abialon		X.
	Abdon vel Labdon		VIII.
	Samſon		XX.
	Heli ſacerdos		XL.

DE REGIBVS HEBRAEORVM. TAB. 267.

REGNVM *Hebræorum duplex,*

- VNITVM *ſub Regibus*

	Annis
Saul, cum quo Samuel,	XL. vt habetur (Acto.13.
Dauide,	XL.
Salomone.	XL.

- DIVISVM *in Regnum*
  - IVDAE *ſeu duarũ tribuũ, cui præfuerunt*

	Annis
Roboam,	XVII.
Abias,	III.
Aſa,	XLI.
Ioſaphat,	XXV.
Ioram,	VIII.
Ochozias,	I.
Athalia regina,	VII.
Ioas	XL.
Amazias.	XXIX.
Ozias	LII.
Ioathan	XVI.
Achaz	XVI.
Ezechias	XXIX.
Manaſſes	LV.
Amon	XII.
Ioſias	XXXI.
Ioachaz	Menſes III.
Ioachim	XI.
Iechonias vel Ioachin	III. Menſes.
Sedechias	XI.

  - ISRAEL *vel Samariæ, quod erat reliquarum decem tribuũ Iſrael, eius Reges fuerunt*

	Annis
Hieroboam	XXII.
Nadab	II.
Baaſa	XXIIII.
Hela	II.
Amri	XII.
Achab	XXII.
Ochozias	II.
Ioram	XII.
Iehu	XXVIII.
Ioachaz	XVII.
Ioas	XVI.
Hieroboam	XLI.
Zacharias	VI.
Sellum	Dies xxx.
Manahen	X.
Phaceia	II.
Phacee	XX.
Oſee	IX.

POST hæc tempora ſecuta eſt tranſmigratio Babylonica & captiuitas Iudæorum. Vbi LXX. annis ſub Regibus fuerunt gentium.

DE HE-

DE HEBRAEORVM PONTIFICIBVS ET prophetis.

TABVLA 268.

SVB HAEC *temporæ regũ videlicet Iudæ & Samariæ, fidei potiſsimum rerumq́; ſacrarum curam habuerũt*

- PROphetæ
  - *Ionas*
  - *Oſeas*
  - *Abdias*
  - *Amos*
  - *Eſaias*
  - *Iohel*
  - *Michæas*
  - *Nahum*
  - *Abacuc*
  - *Hieremias*
  - *Baruch*
  - *Sophonias*
  - *Ezechiel*
  - *Daniel*
  - *Aggæus*
  - *Zacharias*
  - *Malachias*
  - *Qui clarue-runt ſub regibus vtriuſq; Regni*
    - *Tam Iuda,*
    - *Quàm Iſrael.*
    - *Et maximè tranſmigratione Babylonica imminente.*
- PONtifices
  - *Sadoch*
  - *Achimaas*
  - *Ioram*
  - *Auxieramus*
  - *Nidæas*
  - *Sudæas*
  - *Hilus*
  - *Ioathan*
  - *Vrias*
  - *Nerias*
  - *Odæas*
  - *Sellum*
  - *Helchias*
  - *Zara*
  - *Ioſedech qui captiuus in Babylonẽ ductus eſt.*
  - *Qui omnes*
    - *Pontificatum filijs per manum tradiderunt*
    - *Deindè ordine ſibi mutuò ſucceſſerunt*
      - *Vſq; ad captiuitatem Babylonicã*

De reliquis pontificibus qui fuerunt poſt captiuitatem, videatur Ioſephus lib. 20. antiq. ca. vltimo, & Euſeb. in Chron.

DE HEBRAEORVM DVCIBVS, QVI POST BAbylonicam captiuitatem in hiſtorijs ſacræ ſcripturæ commemorantur.

TABVLA 269.

DVCES *fuerunt*

- *Iudas Machabæus* — *Annis* III.
- *Ionathas* — *Annis* XIX.
- *Simon* — *Annis* VIII.
- *Hyrcanus* — *Annis* XXVI.

DE ALIARVM GENTIVM REGIBVS, ET PRIMO Perſarum.

TABVLA 270.

PERSA-rum reges:	*Cyrus*	*Annis*	XXX.
	Cambyſes		IX.
	Fratres magi		VII. menſibus.
	Darius		XXXVI.
	Xerxes		XX.
	Artabanus		VII.
	Artaxerxes		XL.
	Xerxes		II. menſibus.
	Sogdianus		XVIII.
	Darius Nothus		XIX.
	Artaxerxes, qui & Memnon		XL.
	Artaxerxes Ochus		XXVI.
	Arſes		IIII.
	Darius Arſam filius		VI.

SVBVERSO *Perſarum Regno, regnauit Alexander Magnus annis VI.*

DE REGIBVS IVDAEORVM ALIENIGENIS.

TABVLA 271.

REGES *Iudæorum alienigenæ:*	*Ariſtobulus*	*Annis*	I.
	Iannæus, qui & Alexander		XXVI.
	Alexandra		IX.
	Hyrcanus Pontifex		XXXIIII.
	Herodes rex		XXVII.
	Archelaus Dux		IX.
	Herodes Tetrarcha		XXIIII.
	Agrippa		VIII.
	Agrippa rex		XXVI.

HEBRAEORVM *regnum à Romanis eſt finitum.*

DE REGIBVS AEGYPTIORVM.

TABVLA 272.

REGES *Aegypti poſt tempora Alexandri:*	*Ptolemæus Lagi filius*	*Annis*	XL.
	Ptolemæus Philadelphus		XXXVIII.
	Ptolemæus Euergetes		XXVI.
	Ptolemæus Philopator		XVII.
	Ptolemæus Epiphanes		XXIIII.
	Ptolemæus Philometor		XXV.
	Ptolemæus Euergetes		XX.
	Ptolemæus ſiue Soter		XVII.
	Ptolemæus Alexander		X.
	Ptolemæus Cleopatræ filius		VIII.
	Ptolemæus Dionyſius		XXX.
	Cleopatra		XXII.

POSTEA *regnârunt ibi Romani.*

DE RE-

DE REGIBVS SYRIAE ET ASIAE.

TABVLA. 273.

REGES *Syriæ & Aſiæ fuerunt*	*Seleucus, qui & Nicanor*	*Annis*	LII.
	Antiochus Soter		XIX.
	Antiochus, qui & Theos		XV.
	Seleucus Gallinicus		XX.
	Ceraunos		III.
	Antiochus Magnus		XXXVI.
	Seleucus, qui & Philopator		XII.
	Antiochus Epiphanes		XI.
	Antiochus Eupator		II.
	Demetrius Soter		XII.
	Alexander		X.
	Demetrius		III.
	Antiochus Sidetes		IX.
	Demetrius		IIII.
	Antiochus Gryphus		XII.
	Antiochus Cyzicenus		XVIII.
	Philippus		II.

DE CAESARIBVS ROMANIS.

TABVLA 274.

CAESA-*res cum quibus præcipuè rem habuerunt Hebræi, fuerunt*	*Iulius Cæſar*	*Annis*	IIII.	*Atque his temporibus abſoluitur vniuerſa Hebræorũ hiſtoria.*
	Octauius Auguſtus		LVI.	
	Tiberius		XXIIII.	
	Caligula		III.	
	Claudius		XIIII.	
	Nero		XII.	
	Galba	*Menſibus*	VII.	
	Otho		III.	
	Vitellius		VIII.	
	Veſpaſianus	*Annis*	IX.	
	Titus		II.	

Hactenus ex initio Chronicorum Euſebij.

EPILO-

EPILOGVS DE AETATIBVS MVNDI.

TABVLA 275.

SEX SVNT *ætates mundi, inquit Aug. quæſt. 49. ſuper Iudicū:*
- PRIMA *ab Adam*
- SECVNDA *à diluuio*
- TERTIA *ab Abraham*
- QVARTA *à Dauid*
- QVINTA *à Tranſmig.*
- SEXTA *à Chriſto*

vſq. ad
- *Diluuium.*
- *Abraham.*
- *Dauid.*
- *Tranſmigrationem in Babyloniam.*
- *Chriſtum.*
- *Huius ſeculi finem.*

TEMPORVM SVPPVTATIO VSQVE AD CHRIſtum.

TABVLA 276.

DVRAnit ætas

	iuxta Hebr. annis	iuxta 70. interpr.
PRIMA	1656.	2242.
SECVNDA	292.	1072.
TERTIA	941.	94.
QVARTA	473.	481.
QVINTA	600.	84.

Vide Maßæi Chronica.

SVMMATIM *ergò numerantur à* CONDITO *mundo vſque ad* CHRISTVM *anni iuxta ſupputationem*
- *Hebr.* 3962.
- *Septuag.* 5328.

Euſeb. Cæſareen. in Chron. habet annos 5199. alij plures, pauciores alij.

DE RELIGIONVM VARIETATE ANTE CHRISTI ortum, ex Epiphanio.

TABVLA 277.

ANTE CHRISTI *aduentum, teſte Epiphan. in præfation. operis cōtra Hæreſes, viguit*
- BARBARISMVS *ante diluuium à tempore Adami.*
- SCYTHISMVS *poſt diluuium à diebus Noæ.*
- GRAECISMVS *ab idololatris cœpit, diuiſus poſteà in ſectam*
  - *Pythagoræorum.*
  - *Platonicorum.*
  - *Stoicorum.*
  - *Epicuræorum.*
- IVDAISMVS *à tempore Abrahæ: diuiſus tandē in*
  - *Scribas.*
  - *Phariſæos.*
  - *Saducæos.*
  - *Hemerobaptiſtas.*
  - *Oſſæos.*
  - *Nazaræos.*
  - *Herodianos.*
- SAMARITISMVS *à tempore Nabuchodonoſor, diſſectus in*
  - *Gorthenos.*
  - *Sebuæos.*
  - *Eſſenos.*
  - *Doſithæos.*

INTER

INTER OMNES PRISCORVM SECVLORVM gentes, ſolos Hebræos veram ſecutos fuiſſe fidem & pietatem, ex Euſebio.

SOLVM, inquit, Hebræorum genus, inter tot tantosque errores (cùm anteà de variarum gentium impijs ſuperſtitionibus eſſet locutus) ab vno voluptatis collo, tãquàm hydra in diuerſa capita profuſos, veram pietatem ſecutum eſt. Hebræi enim ſoli pia ſanctaque conſideratione primùm elementa, & quæ ab elementis compoſita ſunt, ſolem ſimiliter, & lunam & cęteras ſtellas, & cælum ipſum, non ſolùm deos non eſſe, verùm etiàm animæ penitùs expertia iudicarunt.

Deindè, quoniam neque à lapidibus caſu vnquàm ſinè artifice domus ędificari, nec pãnus abſque texente fieri, nec nauis ſinè gubernatore nauigare poteſt: cùm animalibus rationalibus atque irrationalibus & ſubſtantijs animatis atque inanimatis plenum hunc mundum viderent, non abſque ſapiẹntia Dei omnia facta putantes, à magnitudine atque pulchritudine creaturarum, puritate mentis, creatorem omnium immortalem cognouerunt.

CVM autem non contemnendam totius partem, hominem eſſe viderent, partem eius præcipuam, animam videlicet, verum hominem: corpus verò, quaſi hominis indumentũ, eſſe affirmârunt. Quarè maiorem curã cultũi animæ afferre non dubitârunt, creatori hoc Deo placere arbitrantes, qui à genere hominum non corporis robore, ſed animi ratione, omnia quæ in terris ſunt, gubernari conſtituit.

HIS fundamentis iactis, corpus quidem & quæ corpori ſuauia ſunt, nõ maioris quàm reliqua pecora, fecerunt. Animum autem, qui rationalis atque intellectiuus eſt, quiq; ad ſimilitudinem Dei creatus eſt, ſummo ſtudio excoluerũt, nec quidquam verum bonum, præter bonorum omnium largitorem Deum credentes, extremum finem, ſummamque beatitudinem in cognitione atque coniunctione Dei poſuerunt, qui ſolus humanæ vitæ rerumque omnium cauſa eſt.

QVARÈ illum ſolum Deum cognoſcere, illi ſe ſoli vitæ puritate cõiungere ſtuduerũt ac pietate, veraque in Deum religione, altiſſimi ſacerdotes, genus electum atq; regium, & gens ſancta, alijsque ſimilibus appellationibus digni viſi ſunt. Cur igitur reprehendendi nos ſumus, qui hæc Græcorum, Aegyptiorum, Phœnicum, cæterarumque gentium nugis præpoſuimus?

IN TANTVM virtutis multi ex genere ipſorum peruenerunt, vt angelorũ viſione diuiniſque oraculis, non ſyllogiſmis neque coniecturis inſtituerentur, vt quæ futura erant, plerunquè Dei gratia repleti quaſi pręſentia viderent. Hæc antequàm Græcorum nomen eſſet, immò verò etiàm ante Moiſen à Iuda Iudęi appellati ſunt. Hebræi verò ab Hebero, à quo Abraham originem traxit. Multis ante Moiſen ſeculis, abſq; lege aliqua ſcripta piè ſancteque viuebant, abſque doctrina legũ, oraculis veritatem diuinis & mentis acumine, magnitudineque animi conſecuti.

PRIMVS verò apud eos eximius ille Theologus Moiſes ſcripta reliquit, qui diuinitùs antequàm leges poneret, maiorum vitas animis hominum impreſſit. Ità bonorũ pręmijs, & impiorum ſupplicijs, ad amplexandam virtutem, & fugiẽdam impietatem exhortatus, leges tandèm in medium propoſuit. Iudicauit etiàm, nè fortè difficilima legis pręcepta Iudæi dicerent, atque ab illis reſilirent, priſcorum exempla eſſe proponenda, vt omnibus pateret, abſque legum mandatis ſola ratione nixos, optimè Maiores Iudęorum vixiſſe, atque ideò non eſſe ſibi difficile, vitas illorum imitari, ſi paria diuinitùs conſequi pręmia deſiderarent. Euſeb. lib. 7. de euangelica præparatione, cap. 2.

SVMMA

SVMMA TOTIVS HISTORIAE BIBLICAE, QVAE in ſeptem diuiditur partes. TABVLA 278.

PRIMA

CONTINET *ea, quæ ab orbe condito ſub patribus & patriarchis acciderunt, De quibus agitur in Geneſi, & in 1. Paralipomenon, item ab initio libri primi antiquitatum Ioſephi vſque ad cap. 6. libri 2. iuxta nouam tranſlationem.*

SECVNDA,

QVAE *ſub Moiſe & Ioſue ducibus, & poſt hos à iudicibus acta ſunt: eaq; in Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronomio, Ioſue & Iudicum libris habentur, Et in Ioſepho, à ſexto ſecundi, vſque ad caput ſextum libri ſexti.*

TERTIA,

QVAE *ſub Saule, Dauide, Salomone, in regno Hebræorum geſta ſunt. Et hæc explicant Primus, Secundus, Tertius vſque ad cap. xij. libr. 3. Regum, Duo Paralipomenon, Et Ioſephus à cap. 6. libri ſexti, vſque ad cap. 4. libri octaui.*

QVARTA,

HEBRAEI *regni diuiſionem in regnum Iudæ & regnum Iſrael, & quæ ſub vtriuſque regni Regibus ſunt facta, & huius tranſlationem in Medos & Perſas, illius tranſmigrationem in Babyloniã, vt habet tertius & quartus liber Regum, Secundus Paralipomenon, & partim quidam prophetæ, Ioſephus verò à cap. 4. octaui, vſque ad librum vndecimum.*

QVINTA,

REDITVS *Iudæorum ex Babylone, & quæ illis & ducibus ſuis ſub regibus Perſarum, Aegypti & Syriæ acciderũt: quorum multa à prophetis ſunt vaticinata, & in libris Eſdræ, Nehemiæ, Machabæorum, Iudith, in Ioſephi item vndecimo libro vſque ad caput xviij. libri xiij. habentur.*

SEXTA,

IVDAEORVM *ſtatum ſub regibus alienigenis: (tunc enim appropinquante Meſſiæ aduentu, ſceptrum de Iuda fuit ablatum) De illo Ioſephus à cap. xviij. libri 13. deincèps.*

SEPTIMA,

HVMANAE *ſalutis aſſertorem Ieſum Chriſtum, Qui finis eſt & conſummatio legis Moſaicæ, itẽ apoſtolicam primæuam vitam, de quibus Euangeliographi & acta docent Apoſtolorum. Abbreuiator Ioſephi.*

F I N I S.

SIT LAVS DEO,

AMEN.

PARTI-

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER TERTIVS,

CONTINENS

OECONOMIAM PRIORIS PARTIS NOVI TESTAMENTI, EVANGELII SCILICET IESV CHRISTI.

D. PAVLVS AD GALATAS III. ET IIII. & Titi II.

AT VBI VENIT FIDES, IAM NON SVMVS SVB PAEdagogo. *Hoc eſt, Poſtquàm venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Apparuit enim gratia Dei Saluatoris noſtri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & ſecularia deſideria, ſobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum.*

VT HVIVS LIBRI TRACTATIO CVM PRAECEDENTIBVS COHAEREAT.

INITIVM Euangelij, finis eſt legis, D. ait Chryſoſt. in Euangelium Marci, homil. 1. Quaſi dicat: Vbi lex deſinit, ibi euangelium incipit. Itá vt lex vetus ſit quædam diſpoſitio ad nouam. Lyranus in præfatione in 4. euangeliſtas. Atque hoc eſt, quod ſuperiùs ex eodē Auguſtino adduximus, vetus ſcilicet teſtamentum rectè intelligentibus prophetiam noui eſſe teſtamenti. contra Fauſt. lib. 15. cap. 2. Quò etiàm D. Paulus in 3. ad Galat. capit. reſpexiſſe videtur, dum legem dicit fuiſſe pædagogum noſtrum in Chriſto. Cùm ergò, quæ legis in veteri teſtamento fuerit ratio & authoritas, in ſecundo huius operis libro per ſingulos téporum atque locorum ordines fuerit oſtenſum: conſequens porrò eſt, vt etiàm in ordinē redigantur ea, quæ de perfectione ipſius legis in ſacris continentur literis.

ADPROBATIO EIVSDEM CONTINVATIONIS, ex ſententia diui Pauli ad Galat. 4.

DICO autem, inquit, quāto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cùm ſit dominus omnium, ſed ſub tutoribus & actoribus eſt vſque ad præfinitum tempus à patre: ità & nos cùm eſſemus paruuli, ſub elementis mundi huius eramus ſeruiētes. At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factū ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Vbi Paulus paruulos vocat, ſub legis ſeueritate degentes: & legem Moiſis atque adeò omne vetus inſtrumentum. Hieronymus ad Algaſiam, elementa vocauit mundi, quibus quaſi elementis & religionis exordijs Deum diſcimus. Ex quibus ſanè verbis etiàm alia & ſecūda colligitur hūc librum ad ſuperiora continuandi ratio: videlicet, quòd ibi de collapſa, hic de reſtaurata agendum ſit Eccleſia.

LEX ET PROPHETAE IN QVIBVS CONSISTANT, ET quomodò Chriſtus impleuerit vtrunque, ex authore operis imperfecti in Matthæum.

LEX & prophetæ duo hæc agunt: Et de Chriſto prophetizant, & legem viuendi conſtituunt: quæ vtraque Chriſtus impleuit. De ſe quidem ſic, quandò natus eſt, & vocatus eſt Emanuel: quandò circunciſus eſt, quandò præſentatus eſt in templum, & oblatū eſt pro illo ſacrificium, ſcilicet duo turtures, aut duæ columbæ, quandò in Aegyptum fugit, legem adimpleuit: Quandò in Nazareth conuerſatus eſt, quandò cum aſino in templum ingreſſus eſt, quandò à pueris laudatus eſt, quandò crucifixus eſt inter iniquos, quandò felle & aceto potatus eſt, quandò in manibus patris ſui ſpiritum commendauit, quandò veſtimenta ſua diuidenda reliquit, quandò deſcendit ad inferos, & viſitauit omnes dormientes: quandò aſcendit in ſtrepitu, quandò ſedit ad dexteram patris, quādò adhuc vēturus eſt, vocans terram à ſolis ortu vſque ad occaſum, quandò ſederit in valle Ioſaphat, & iudicauerit omnes gentes, adimplet prophetias: Quia niſi hæc facta fuiſſent, mendaces erant prophetæ: nunc autem omnes impleti ſunt, & adhuc implebuntur, cùm ſtellæ ceciderint, cùm ſol tenebratus fuerit, cùm luna ſanguineo colore mutata fuerit, cùm cælum plicatum fuerit ſicut liber.

SECVNDÙM autem modum viuendi, legem impleuit duobus modis. Primùm exteriores quidem legis figuras ſoluens, interiores autem veritates eius adimplens: Vtputà, in lege pręcepit omne opus ſeruile in ſabbato quenquam facere nō debere, præterquàm quod fit omni animæ, ſcilicet quod eſt neceſſarium vitæ humanæ: hoc figurale eſt, quia ſic Deus in ſabbatho ceſſat ab opere. Spiritualitèr ſecundùm euangelicam veritatem, opus ſeruile peccatū eſt. Quoniā omnis qui facit peccatū, ſeruus eſt peccati. Omne autē opus bonū,
Ioan. 8. non eſt ſeruile, ſed liberale, & pro animæ fit libertate, licet videatur ipſum opus in prima facie corporale. Vides ergò quia Chriſtus ſabbathis operās, adimpleuit legē, nō ſoluit: manifeſtauit,

niſeſtauit, non occultauit? Deindè impleuit legem in iſtis minimis, de quibus ſaluator noſter Chriſtus ipſe diſſerit Matthæi 5. Mandata enim Moiſis in actu facilia ſunt, Non occides, non adulterabis: & ideò in remuneratione modica, in peccato autem magna. Mandata autem Chriſti, id eſt, Neque iraſcaris, neque cõcupiſcas, ipſo actu difficilia ſunt: & ideò in remuneratione magna ſunt, in peccato autem minima. Author operis imperfecti in Matth. 5. Homilia 10.

DE EODEM, SENTENTIA CLEMENTIS ROMANI.

LEGEM enim naturæ non ſuſtulit, ſed confirmauit: Nam qui dixit in lege, Dominus De-
us tuus, Dominus vnus eſt: idem dicit in Euangelio, Vt cognoſcant te ſolum Deum: & qui Deut. 6.
dixit, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: in Euangelio renouato præcepto, Mandatũ Ioan. 17.
nouum, inquit, do vobis, vt diligatis vos inuicèm. Qui tunc cædem prohibuit, modò pro- Leuit. 19.
hibet inconſideratam iram: qui tunc adulterium, modò illicitam cupiditatem: qui tunc la- Ioan. 13.
trocinium, modò magìs commendauit eum, qui de proprijs laboribus inopibus præbet:
qui tunc odium prohibuit, nunc inimicorum dilectionem præcepit: qui vindictam, nunc Gen. 9.
præcipit patientiam, non quòd iniuſta ſit vindicta, quæ iuſtè ſumatur, ſed quòd præſtan- Matth. 5.
tior ſit patientia. Neque verò naturales affectiones excidi iuſſit, ſed illarum exuperantiã:
qui colendos parentes præcepit, ipſe ijs ſubiectus erat: qui ſabbatum ſeruari voluit, vt ille
dies conſumeretur in legum meditatione, nunc quotidiè iuſſit nos cogitantes conditæ
naturæ prouidentiæque legem, gratias agere Deo.

CIRCVNCISIONEM ſuſtulit, cùm eam in ſe expléſſet. Ipſe enim erat, cui repoſita erat expectatio gentium: qui iuſiurandum præceperat, & periurium prohibuerat, omninò iurare vetuit. Baptiſmum, ſacrificium, ſacerdotium, localem adorationem, alio modo mutauit: pro quotidiano baptiſmo, vnum ſolum baptiſmum inſtituit, qui in eius mortẽ perficitur: pro vna tribu, de qualibet natione præcepit optimos deligi: nec corporum integritatem ſpectari, ſed religionem ac vitam. Pro ſacrificio cruento, rationale & incruentum ac myſticum ſacrificium inſtituit, quod in mortem Domini per ſymbola corporis & ſanguinis ſui celebratur: pro adoratione locali, ab ortu ſolis vſque ad occaſum in omni loco imperij ſui, nomen ſuum celebrari ſtatuit.

QVARE non ſuſtulit à nobis legèm, ſed vincula: Nam de lege Moiſes inquit: Medita- Deut. 6.
beris verbum, quod ego tibi mando, ſedens domi, ſurgens & ambulans in via. Et Dauid Pſal. 1.
ait: In lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditaberis die ac nocte: Vbiquè enim Pſal. 118.
nos legibus obſequentes eſſe vult, non legum contemptores. Beati enim, inquit, imma-
culati in via, qui ambulant in lege Domini: Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius, in toto Bar. 4.
corde exquirunt eum, Et iterùm: Beati ſumus Iſrael, quoniam quæ placent Deo, cognita Ioan. 13.
ſunt nobis. Et Dominus inquit: Si hęc cognouiſtis, beati eſtis ſi feceritis ea. Clemens Roman. in conſtitutionibus apoſtolicis lib. 6. cap. 23.

DE VARIIS NOVI TESTAMENTI APPELLAtionibus. TABVLA PRIMA.

TESTAmentũ nouũ dicitur interdum,

- LEX *noua, ſiue ſecunda reſpectu veteris, quæ (vt ſuprà monuimus) dicitur prima.*
- GRATIA, *quia non quaſi debitum iuſtitiæ redditum eſt, ſed gratuitò datum. Auguſtinus in expoſitione epiſtolæ Pauli ad Rom. inchoata.*
- EVANGELIVM, *non propter ea bona tantùm, quæ iam extitiſſent, ſed propter ea, quæ futura eſſent. Chryſoſt. in epiſtolam ad Rom. in principio.*

QVIBVS NOMINIBVS PAVLVS VTRVNQVE ſignificauerit teſtamentum.

2. Cor. 3. D. PAVLVS teſtamentum vetus comparauit literæ, nouum autem viuum dixit ſpiritum: Litera (inquit) occidit, ſpiritus autem viuificat. Quem locum Auguſtinus ſic vult accipiendum, quòd legis litera, quæ docet non eſſe peccādum, ſi ſpiritus viuificans deſit, occidat. De ſpiritu & litera ad Marcellinum cap. 5. Quæ diſtinctio etiàm Chriſti confirmatur ſentētia, in 6. Ioan. cap. prolata, vbi ait: Verba quæ ego loquor vobis, ſpiritus & vita ſunt.

QVID NOVO CVM VETERI CONVENIAT teſtamento.

VNVS idemque eſt ſcopus, idemque author, tam veteris, quàm noui teſtamenti. Id quod Origenes cōtra hæreticos, qui dicebant Deum legis non eſſe bonum, ſed iuſtum: & Moiſis legem non bonitatem continere, ſed iuſtitiam, his declarat verbis:

VIDEANT ergò qui Deum paritèr criminātur & legem, Quomodò Moiſes ipſe & Aaron priores fecerunt hoc, quod poſtmodùm Euangelium docuit: Eccè diligit Moiſes inimicos, & orat pro perſecutoribus ſuis, quod vtique fieri Chriſtus in Euangelijs docet. Audite enim, quomodò cadentes in faciem ſuper terram, orant pro illis, qui ad interficiendum eos inſurrexerant.

SIC ergò inuenitur & euangelij virtus in lege, & fundamēto legis ſubnixa intelliguntur Euangelia. Nec vetus teſtamentum nomino ego legem, ſi eam ſpiritalitèr intelligam. Illis tantummodò lex vetus efficitur teſtamentum, qui eam carnalitèr intelligere volūt. Et neceſſariò illis vetus effecta eſt, & ſenuit, quia vires ſuas non poteſt obtinere.

NOBIS autem qui eam ſpiritalitèr & euāgelico ſenſu intelligimus & exponimus, ſempèr noua eſt, & vtrunque nobis nouum teſtamentum eſt, non temporis ætate, ſed intelligentiæ nouitate. Origen. in Numeror. cap. 16. & 17. homil. 9.

DE EODEM, EIVSDEM ORIGENIS ſententia etiàm alibì repetita.

DEBES ergò priùs meditari, inquit, legem Dei, vt ſi fortè actus tui intēperati ſunt & mores inconditi, lex Dei te emendet & corrigat. Vis videre quia Moiſes ſempèr cum Ieſu eſt,
Matt. 17. hoc eſt, lex cum euangelijs: Docet te Euangelium, quia cùm transformatus eſſet in gloriā Ieſus, etiàm Moiſes & Elias ſimul cum ipſo apparuerunt in gloria. Vt ſcias quia lex & prophetæ & Euangelia in vnum ſempèr conueniunt, & in vna gloria permanent. Deniquè
Luc. 9. & Petrus cùm vellet eis tria facere tabernacula, imperitiæ notatur, tanquàm qui neſciret quid diceret. Legi enim & prophetis & Euangelio non tria, ſed vnum eſt tabernaculum, quæ eſt Eccleſia Dei. Idem Origenes in Leuit. cap. 8. De indumentis pōtificis homil. ſexta.

SENTENTIAE PRAEDICTAE RATIO ex Hieronymo.

RATIONEM iſtorum aſſignat Hieron. ad Gerontiam de Monogamia, his verbis: Hęc dicimus, inquit, non ſeparantes legem & Euangelium, vt Marcion calumniatur: ſed vnum atque eundem ſuſcipientes Deum, qui pro varietate temporum atque cauſarum, principium & finis, ſerit vt metat: plantat, vt habeat quod ſuccidat: iacit fundamētum, vt ędificationi, conſummato ſeculo, culmen imponat. Et D. Auguſt. Manichæos & alios hæreticos qui dicebant, alium datorem fuiſſe legis, quæ data eſt per Moiſen, alium autem largitorē euangelicæ gratiæ, illum quidem Deum malum, illum verò Deum bonum, hoc refutat argumento, quòd vnus idemque fuerit vtriuſque author Deus. De tempore Dominica quinta poſt octauas Epiphaniæ, ſermone ſecundo.

DE VETERIS ET NOVI TESTAMENTI differentijs.

Exod. 9.
Act. 2. IN hac tam mirabili congruentia illud certè plurimùm diſtat, quòd ibi populus accedere ad locum, vbi lex dabatur, horrendo terrore prohibetur: hìc autem in eos ſuperuenit ſpiritus ſanctus, qui eum promiſſum expectantes, in vnum fuerant congregati. Ibì in tabulis lapideis digitus Dei operatus eſt, hìc in cordibus humanis. Ibì ergò lex extrinſecùs poſita eſt, qua iniuſti terrerentur: hìc intrinſecùs data eſt, qua iuſtificarentur. Auguſtin. de ſpiritu & litera cap. 17.

DE EISDEM SENTENTIA HIERONYMI.

TV nos Manichæos vocas, cur legi Euangelium præferentes, in illa vmbram, in hac veritatem eſſe dicamus: & non intelligis ſtultitiam tuam impudentiæ copulatam. Aliud eſt, damnare legem, quod Manichæus facit: aliud, legi præferre euangelium, quæ Apoſtolica doctrina eſt. In illa enim ſerui, in hoc præſens Dominus loquitur: Ibi promittitur, hîc impletur: ibi initia, hîc perfectio eſt: in illa operum fundamenta iaciuntur, hîc fidei & gratiæ culmen imponitur. Hieron. lib. 1. aduerſ. Pelagian.

VSVS SIVE SCOPVS VTRIVSQVE TESTAMENTI verus quis ſit, ex Auguſtino.

LEX data eſt, vt gratia quæreretur: gratia autẽ data eſt, vt lex impleretur. Auguſtinus, qui etiàm lib. 3. contra duas epiſtolas Pelagianorum cap. 2. Lege, inquit, dicimus fieri, vt Deus, quid fieri velit, audiatur: gratia verò fieri, vt legi obediatur.

ADHVC DE VTRIVSQVE TESTAMENTI differentijs, ſententia Iſidori.

INTER legem & euangelium hoc intereſt, quòd in lege litera, in Euangelio gratia: Illa habuit vmbram, iſta veritatem: Illa data eſt propter tranſgreſſionem, iſta propter iuſtificationem. Illa ignoranti demõſtrat peccatum, iſta agnitum iuuat vt vitetur. Illa flagitijs deditos increpat, iſta peccãtes bonitate propria liberat. Illa talionem decreuit reddere, iſta etiàm pro inimicis orare iuſſit. Illa cõiugio multas habere, creſcere & generare præcipit, iſta continentiam ſuaſit. Illic prædicatur circuncisio carnis, hîc lauacrum in ablutionẽ cordis & corporis. Illic Chanaan regnum & promiſſiones temporalium rerum continentur, hîc vita ęterna regnumq́ue cælorum promittitur. Illic ſabbati ociũ & requies celebratur, hîc ſabbati requies in Chriſto habetur, qui dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos, & inuenietis requiem animabus veſtris. Illic à ſanctis animalia immunda prohibentur, hîc in corpore Chriſti (id eſt, in ſanctis ſuis) nõ admittitur, quidquid per illa immũda animalia in moribus hominum ſignificatur. Illic pecoribus immolaris, carnis & ſanguinis hoſtiæ offerebantur: hîc ſacrificium carnis & ſanguinis offertur Chriſti, quod per illa animalia figurabatur. Illic ex carne agni paſcha celebratur, hîc paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus, qui eſt verus agnus immaculatus. Illic neomeniæ (id eſt, nouæ lunæ) principia celebrãtur, hîc noua creatura in Chriſto accipitur, vt Paulus ait: Si qua noua in Chriſto creatura, vetera tranſierunt: ecce facta ſunt omnia noua. Matth. 11. 1. Cor. 5. 2. Cor. 5.

QVID plura? In lege quippe res geſtæ pro figura in ſignificationem futurorum annunciabantur: in gratia verò euangelicæ veritatis, quæ enunciata fuerunt, explentur. Item in lege mandata ſcripta ſunt & promiſſa: Sed in lege mandata tenentur, quæ legem implere vel conſeruare iubẽt: promiſſa verò, in euangelij plenitudine conſummantur. Item, lex peccatum monſtrauit, nõ abſtulit: ſed ſub ſuo terrore redactos homines, ſeruos effecit, & indè ſpiritum ſeruitutis habuiſſe priorem populum Apoſtolus docuit. Euangelium verò veniens, crudelitatem legis amouit: peccata quæ lex puniebat per ſpiritum ſeruitutis, laxauit: per ſpiritum adoptionis, filios ex ſeruis reddidit, amorem implẽdæ legis omnibus donauit: & ſi deinceps punienda commiſerint, per eundem adoptionis ſpiritum indulget. Formam benè agendi præbuit, & vt poſſint agi quæ docuit, adiutorium ſpiritum infundit. Nam præcepta legalia, comparatione Euangelij, etiàm non bona dicuntur, quia quod præcipiunt, non perficiunt. Gratia verò Euangelij quod exteriùs imperat, interiùs vt perficiatur iuuat. Ezechielis enim teſtimonio dicitur: Dedi eis præcepta non bona. Vtique nõ bona, Euangelio comparata, quia in eis quædam inutilia infirmioribus ſenſibus agenda permiſſa ſunt, ſicut illud, vbi Deus Iſraelitarum cupiditatem ſpolijs Aegyptiorum ſatiari permiſit. Nam pro eo quòd carnalis populus modum egrederetur vindictæ, lex permittit carnalibus rependere vicem mali, quod Euangelium firmioribus vetat. Vndè Iunilius in libro ad Primaſium epiſcopum: Veteris teſtamenti intẽtio eſt, nouum figuris & ęnigmatibus demonſtrare: Euangelij autem, ad æternæ beatitudinis gloriam mentes humanas accendere. Iſidorus in libro differentiarum. Eze. 20. Exod. 12.

DE PARTITIONE EORVM, QVAE IN NOVO continentur teſtamento. TABVLA 2.

QVAE IN NOVO TEſtamēto continētur omnia, ad Eccleſiæ pertinēt inſtitutionem & conſtructionem, & in duas diuiduntur partes: Videlicet in

- EVANGELIVM *Chriſti, in quo tum vita & actiones ipſius deſcribuntur, tum ſalutaris doctrina proprio eius ore promulgata, qui totius Eccleſiæ caput eſt, explicantur.*
- DOCTRINAM *apoſtolorum, qui diuino ſpiritu afflati, eccleſiæ in Chriſto fundatæ ædificium conſummârunt.*

DE EVANGELIO.

INTER omnes diuinas authoritates, quæ ſanctis literis continentur, Euangelium meritò excellit. Quod enim lex & prophetæ futurum prænunciauerunt, hoc redditum atq; completum in Euangelio demonſtratur. Auguſtinus de conſenſu Euangeliſtarum, lib. 1. cap. 1.

APPELLATIONES EVANGELII PLVRES.

TABVLA 3.

EVANGElium appellatur modò

- VERBVM *fidei, Rom. 10. Siue, quod idem eſt, Prædicatio veritatis & vitæ, Ioā. 6.*
- VIRTVS *Dei, ad ſalutem omni credenti, Rom. 1.*
- SCIENTIA *ſalutis, Lucæ 1.*
- CAELESTIS *quædā epiſtola. D. Michael Medina de recta in Deum fide. lib. 3. ca. 9.*
- DOCTRINA *Chriſtiana. Matthæi 4. & 9. Marci 1. Lucæ 4. & 6.*

VERA EVANGELII DEFINITIO.

TABVLA 4.

EVANGElium diffinitur duobus modis:

- LARGO *quodam modo, quodcunque nuncium bonum dici poteſt Euangelium. Auguſtinus contra Fauſtum Manichæum lib. 2. cap. 2. Qua ratione non dubitauit Origenes affirmare, aliquo modo Euangelium eſſe quæ ſcripſerunt apoſtoli: cùm ad Euangeliſtæ munus attineat, adhortatoria etiàm oratione fidē ijs, quæ de Ieſu tradita ſunt, adquirere. Origen. in præfat. ad Euangelium Ioannis.*
- PROPRIÈ *tamen hoc vocabulum obtinuit annunciatio Saluatoris. Aug. lib. 2. cap. 2. contra Fauſt. Manichæ. Atque hoc modo narratores originis, dictorum, factorum, paſſionū Domini noſtri Ieſu Chriſti, propriè dicti ſunt euāgeliſtæ. Idem Auguſt. ibid.*

DEFINITIONES ORIGENIS.

ORIGENES in præfatione ad Euangelium Ioannis, ità definit: Euangeliū, inquit, eſt oratio, quæ bonam & conuenientem rationi rerum annunciationem continet, quæ lætū reddunt auditorem propter vtilitatem, ſimulatquè ab ipſo admiſſa fuerint quæ annunciantur. Nec verò minùs talis oratio eſt Euangelium, quamuis ex habitu audientis perpēdatur. Vel Euangelium oratio eſt, continens boni præſentiam cuicunque credenti. Vel, oratio affirmans adeſſe bonum, quod expectabatur. Omnes autem, quas prędicamus, definitiones ijs conueniunt, quæ inſcribuntur Euangelia.

ALIA DEFINITIO HIERONYMI.

EVANGELIVM abbreuiatus atque perfectus eſt ſermo, qui pro cunctis lacinioſæ legis cęremonijs dedit præceptum breuiſſimum dilectionis & fidei: vt quod nobis fieri noluerimus, ne fecerimus alteri. Hieron. lib. 4. Comment. in Eſaiam, cap. 10.

DEFINITIO IOAN. DRIEDONIS DE EODEM.

EVANGELIVM eſt bonæ rei nuncium, à Chriſto manifeſtatum; in ſcripturis legis & prophetarū velatū. Vndè dicitur Euangeliū pacis, Euangelium regni cęlorum, Euangelium ſalutis æternæ, Euangelium gloriæ Dei, Euangelium gratiæ & miſericordiæ, Euangelium magni gaudij. Dried. lib. 2. cap. 3.

QVAE ILLA SINT BONA, QVAE NOBIS Chriſti promittuntur Euangelio. TABVLA 5.

EVANGELIVM EX *ſententia Chryſoſtomi in Euangelium Matthæi in princip. & cap. 4. homilia 8. in tenebris ſedentibus nunciat,*

- *Pœnarum ſublationem,*
- *Veniam peccatorum,*
- *Sanctificationem atque iuſtitiam,*
- *Redemptionem, Adoptionem filiorum,*
- *Cælorum hæreditatem,*
- *Cum Dei filio fraternitatem,*
- *Paternitatem Dei,*
- *Reſurrectionem mortuorum,*
- *Vitæ immortalitatem,*
- *Societatem angelorum & communicationem Spiritus,*
- *Beatitudinem cæleſtem,*
- *Poſſeſsionem gloriæ ſempiternæ.*

QVOT IN ECCLESIA SINT EVANGELIA, ſententia eiuſdem Chryſoſtomi Catholica.

VNDE dilucidum eſt, quatuor Euangelia vnum eſſe Euangelium. Quum enim quatuor eadem loquantur, non eſt aliud atque aliud, ob perſonarum differentiam, ſed vnum ob eorum qui loquuntur, conſonantiam. Nam etſi decies mille ſint Euangeliſtæ, qui ſcribũt euangelia, modò ſcribant eadem, multa illa vnicum ſunt Euangelium: neq; quidquã obſtat ſcribentium multitudo, quò minus vnum ſit euangelium. Quemadmodùm exaduerſò, ſi quis vnus ſcribens commemoret contraria, non eſſet vnum Euangelium quæ ſcribuntur. Vt enim vnum ſit Euangelium, aut non vnum, non æſtimatur numero ſcribentium: ſed hinc, eadem ne ſint, an diuerſa quæ ſcribuntur. Chryſoſt. in epiſtolam Pauli ad Galat. cap. 1.

QVAE SINT ILLA EVANGELIA, SVB ISTO quaternario numero per Eccleſiam Catholicam approbata, ex Athanaſio.

QVATVOR nobis Euãgeliorum libros ſacri ſanctæ & Catholicæ eccleſiæ Canones ſanxerunt. Primum, ſecundùm Matthæum: Alterum, ſecundùm Marcum: Tertium, ſecundùm Lucam: Quartum, ſecundùm Ioannem, iuxta Prophetiam viſionis, quam Ezechiel Propheta de quatuor Cherubim vidit. Quatuor enim Cherubim propheta ille vidit, vnũ ſimilem homini, id eſt, Euangelium ſecundùm Matthęum: Alterum ſimilem vitulo, quo ſignificabatur Euangelium ſecundùm Marcum: Tertium ſimilem leoni, id eſt, Euangelium ſecundùm Lucam: Quartum ſimilem aquilæ, imaginem habentis Euangelij ſecundùm Ioannem. Præter iſta non eſt vllum aliud Euangelium. Athanaſ. in Synopſi diuinæ ſcripturæ circa finem. *Ezech. 1.*

VBI, ET QVANDO, QVIBVSQVE LITERIS quatuor iſta edita ſint Euangelia.

EVANGELIVM ſecundùm Matthæum, ab ipſo Matthæo Hebraica dialecto conſcriptum eſt, & editum Hieroſolymis, & interpretante Iacobo fratre Domini, ſecundùm carnem, expoſitum, qui & primus à ſanctis Apoſtolis Hieroſolymorum Epiſcopus cõſtitutus eſt.
EVANGELIVM ſecundùm Marcum, Romæ quidem ab Apoſtolo Petro prædicatum eſt, editum verò à Marco beato apoſtolo, & ab ipſo Alexandriæ poſteà, & in Aegypto, & in Pentapoli, & in Libya prædicatum.
EVANGELIVM ſecundùm Lucam, prædicatum quidem eſt ab Apoſtolo Paulo, cõſcriptum verò & editum à Luca beato apoſtolo ac medico. Quemadmodùm & Apoſtolorũ Acta prædicauit Apoſtolus Petrus, idem verò Lucas literis mandauit.

EVANGELIVM verò ſecundùm Ioannem, & prædicatum eſt ab Ioanne Apoſtolo & dilecto, cùm exul eſſet in Patmo inſula, & poſteà ab eodem Epheſi editum, per Gaium dilectum Apoſtolorum hoſpitem, de quo & Paulus Romanis ſcribens, dicit: Salutat vos Gaius hoſpes meus, & tota Eccleſia. Idem Athanaſ. ibidèm.

QVAE IN EVANGELIO QVOVIS PRAEcipuè ſint ſpectanda, ex ſententia Hieronymi. TABVLA 6.

QVATVOR *ſunt qualitates, De quibus ſancta contexuntur Euangelia:*	*Præcepta,*	In	*Præceptis*	*Conſiſtit*	*Iuſtitia,*
	Mandata,		*Mandatis*		*Charitas,*
	Teſtimonia,		*Teſtimonijs*		*Fides,*
	Exempla,		*Exemplis*		*Perfectio.*

ATQVE hi quatuor ſunt menſes, quos Chriſtus ante meſſem prædixit, dicens: Nónne
Ioan. 4. quatuor menſes ſunt vſque ad meſſem? vt & nos per præcepta Dei & mandata, ac teſtimonia atque exempla, maturos poſt iudicium metamus cum gaudio fructus, qui in lachrymis timoris ſemina pœnitentiæ iactauimus in terra, noſtros portantes charitatis manipulos cum gaudio metamus in cælo. In præfatione ad Euangel. Marci.

EVANGELII VIRTVS QVIBVS IN REBVS SIT poſita, iudicium Hieronymi.

HAERETICI non habent Dei Euangelium, quia non habent Spiritum ſanctũ, ſinè quo humanum fit euangelium quod docetur: Nec putemus in verbis ſcripturarum eſſe euangelium, ſed in ſenſu. Non in ſuperficie, ſed in medulla. Non in ſermonum folijs, ſed in radice rationis. Alioquì & Diabolus, qui loquirur de ſcripturis, & omnes hæreſes, ſecun-
Ezech. 13. dùm Ezechielẽ indè ſibi conſuunt ceruicalia, quę ponant ſub cubito vniuerſæ ætatis. Hieron. in lib. 1. In epiſtolam ad Galat.

QVAM OB CAVSAM EDITA SINT Euangelia.

EVANGELII ſcribendi cauſa fuit, vt omnes crederent Ieſum Chriſtum eſſe filium Dei. Hilarius lib. 6. De Trinitate.

IN QVEM FINEM EVANGELIA REDACTA ſint in ſcripturam.

SICVT neceſsè fuit ad confirmationem fidei euangelium prædicare, ſic & contra hæreticos ſcribi. In Prologo in Matthæum.

QVOD EVANGELII SIT CAPVT.

EIVSDEM Euangelij hoc caput, hoc ſummum eſt, vt Deum hominem factũ, crucifixum, vitæ redditum ſciamus. Chryſoſto. in epiſtolam ad Corinth. priorem, cap. 15. homil. 38.

DE MINI-

DE MINISTERIO, SIVE DE SCRIPTORIBVS EVANGELII.

De ſacro Euágelij miniſterio ſic ſcribit D.Paulus in 4.ad Epheſios capite: Et ipſe (Chriſtus ſcilicet) dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores ad cõſummationem Sanctorum, in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti: donèc occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.

DE DIVERSIS EORVNDEM OFFICIIS.

TABVLA 7.

CHRISTVS DEdit Eccleſiæ ſuæ	APOSTOLOS,	Ad	*Regendam Eccleſiam.*
	PROPHETAS,		*Futura prædicenda, Act. xj. & xiij.*
	EVANGELISTAS,		*Euangelium ſcribendum.*
	PASTORES & *Doctores*		*Curam animarũ & morum informationem. Lyranus ad Epheſ.4.*

DE EVANGELISTIS.

Evangelistae propriè dicti ſunt narratores originis, factorum, dictorum & Paſſionum Domini noſtri Ieſu Chriſti. Auguſt. contra Fauſtum Manichæ. lib.2. cap.2.

ALIA EVANGELISTAE DESCRIPTIO, EX D. Ioan. Driedone.

Evangelista ab euangelizando dictus. Eſt autem euangelizare, bona hæc annunciare: regnum videlicet cælorum, Pacem, Salutem æternam, gratiam & miſericordiam. Euangeliſta, bonus dicitur bonæ rei nuncius. Driedo De ſcriptur. Eccleſiaſt. lib.2 cap.3.

QVORVM EVANGELIA SINT AB Eccleſia recepta.

Evangelistae ſunt plures, veri tantùm quatuor: Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. Hieron. in præfatione ad Euangelium Matthæi. Nam ex alijs plurimis iſtorum tantùm quatuor electa ſunt Euangelia, & tradita eccleſijs. Origenes in præfatione Euangelij Lucæ. Quæ Epiphanius in libro quem inſcripſit Ancoratus, ſummas dicit habere mille centum ſexagintaduas.

Haec tamen quatuor, vnum tantùm ſunt Euangelium, quia vnum nobis decantant Deum. Iuncta enim ſibi ſunt Euangelia, hærentque mutuò, & in toto orbe volitantia huc illucque diſcurrunt, nec finem habent volatûs, nec aliquandò ſuperantur & recedunt, ſed ſempèr ad vlteriora procedunt. Hieron. in Ezechielis cap.1.

Atqve hinc eſt, quòd quatuor illa Sacroſancta euangelia ſupremum dignitatis apicem ſummamque authoritatem, à tota Chriſtianorum ſchola habere dinoſcuntur. Ioan. Driedo De Script. eccleſiaſt. lib.1. cap.3. part.3.

QVARE

QVARE ALIIS EXCLVSIS, ILLA TANTVM quatuor adprobata ſint euangelia.

QVOD poſthabitis alijs euangelijs, hæc quatuor tantùm, quæ diximus, euangelia in Canonem ſunt recepta, cùm tamen duo ex euangeliſtis intermedij, Marcus videlicet, atque Lucas, nō vt cæteri ipſius Chriſti, ſed Pauli tantùm & Petri fuerint diſcipuli, eius rei tres ferè aſſignantur cauſæ.

PRIMA.

QVOD ſancti Patres veri iudices rerum, & non dignitatum, non tam perſonam aut titulos, quàm ſancti ſpiritûs afflatum in ſcriptura quærebant, &c. Medina lib. 1. cap. 4.

SECVNDA.

DEINDÈ cùm extitiſſent quidam, qui ſinè ſpiritu & gratia Dei conati ſunt magìs ordinare narrationem, quàm hiſtoriæ texere veritatem, teſte Hieron. in præfat. in Matthæum, futurum erat, vt multi ſub Apoſtolorum diſcipulorumque Chriſti ēffi&#x1f;cto nomine infinitos eccleſię poſſent obtrudere errores, niſi euangeliſtarum, quorum fides & integritas, iam tum, cùm recens adhuc omnium eſſet memoria, exacto totiùs Eccleſiæ iudicio cognita fuerat & approbata, certus conſtitutus fuiſſet numerus.

TERTIA.

DENIQVÈ non caret hæc res ſingulari diuinæ prouidentiæ myſterio. Eccleſia enim quę ſupra Petram Domini voce fundata eſt, quatuor flumina paradiſi inſtàr eructans, quatuor & angulos & anulos habet, per quos quaſi arca teſtamenti, & cuſtos legis Domini, lignis immobilibus vehitur. Hieron. in Præfat. in Commentarios in Euangeliū Matthęi.

DE EODEM MYSTERIO, EX PROLOGO in Matthæum, teſtimonium.

CÙM autem plures, inquit, Euangelium ſcripſerint, quatuor tantùm habent authoritatis teſtimonium: Quia per 4. mundi partes fidem nunciāt Trinitatis, & ſunt quaſi quatuor rotæ in quadriga Domini, quæ vehit eum per prædicationem euangelij, & genus humanum, quadrifida morte peremptum, eorum erat prædicatione viuificandum: Vndè & aliorum euangelia deciderunt, nec recepta ſunt: quia nolebant præfinitum numerum caſſari propter virtutem Sacramenti.

CVR QVATVOR, ET NON PAVCIORES, aut potiùs omnium loco vnus receptus ſit Euangeliſta.

SVFFICIEBAT vnus Euangeliſta cuncta memorare, ſed cùm quatuor ſint, qui euangelia conſcribant, nec eiſdem certè temporibus, aut in eiſdem locis, neque paritèr congregati, neque mutuò colloquentes, & tamen quaſi vno ore pronunciant, fit hoc ſinè dubio veritatis grande documentum. Chryſoſt. in Euangel. Matthæi poſt principiū.

Atque hinc Irenæus neque plura, neque pauciora Euangelia eſſe poſſe oſtendit, quàm quatuor. Lib. aduerſ. hæreſes 3. cap. xj.

DE VARIIS EVANGELISTAVVM TYPIS.

TABVLA 8.

QVAtuor Euāgeliſtæ
- DICVNtur
  - QVADRIGA *Domini.*
  - CHERVBIM, *quod interpretatur ſcientiæ plenitudo.*
  - CORPVS *plenum oculis.*
  - *Hieron. ad Paulin. De diui. ſacræ ſcripturæ libris.*
- FIGVRANtur per quatuor
  - ILLOS *in lege celebres*
    - *Moiſen*
    - *Aaronem*
    - *Nadab*
    - *Abiud*
    - *Auguſt. Quæſt. ſuper Exod. lib. 2. cap. 102.*
  - MENSAS *de quadris lapidibus, ad Sacrificium & holocauſtum extructas: De quibus Ezechielis xj. agitur capite.*
  - ANIMALIA *quæ apparuerunt*
    - *Ezechieli, capite prophetiæ ſuæ I.*
    - *Ioanni, in Apocalypſi cap. 4.*

VISIO EZECHIELIS DE IIII. ANIMALIBVS, EX procœmio D. Hieron. in Comment. in Matthæum.

PRIMA viſio habetur in Ezechiele in hæc verba: Et in medio ſicut ſimilitudo quatuor animalium, & vultus eorum, facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Et paulopòſt: Et dorſa eorum plena oculis, & ſcintillæ ac lampades in medio diſcurrentes, & rota in rota, & in ſingulis quatuor facies.

QVID QVATVOR DENOTENT FACIES.

TABVLA 9.

FACIES
- HOMINIS
- LEONIS
- VITVLI
- AQVILAE

ſignificat Euangeliſtam
- *Matthæum, qui quaſi de homine exorſus eſt ſcribere, Liber Generationis Ieſu Chriſti &c.*
- *Marcum, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius.*
- *Lucam, qui à Zacharia ſacerdote ſumpſit initium.*
- *Ioannem, qui aſſumptis pennis aquilæ, & ad altiora feſtinans, de verbo Dei diſputat. Hierony. in eodē procemio Commentar. in Euangelium Matthæi.*

DE SECVNDA VISIONE IOANNIS in Apocalypſi.

APOCALYPSIS Ioannis poſt expoſitionem 24. ſeniorum, qui tenentes citharas & phialas, adorant agnum Dei, introducit fulgura, & tonitrua, & ſeptem ſpiritus diſcurrentes, & mare vitreum & quatuor animalia plena oculis, dicens: Animal primum ſimile leoni, & ſecundum ſimile vitulo, & tertium ſimile homini, & quartum ſimile aquilæ volanti. Et poſt paululū, Plena, inquit, erant oculis, & requiem non habebant, die ac nocte dicētia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt. Apocalyp. 4. Hieron. ibidèm.

QVOMO-

QVOMODO ANIMALIA ILLA QVATVOR, Quatuor ſignificent Euangeliſtas.

TABVLA 10.

SVB HIS *IIII. figuris, quæ nõ ſunt deceptoriæ, ſed iucundi myſterij ſibi conſciæ,*

- DESIGNANtur *quatuor Euangeliſtæ, Nam*
  - MATTHAEVS
  - MARCVS
  - LVCAS
  - IOANNES
  - *Intelligitur in*
    - *Homine, quia circa humanitatẽ Chriſti principalitèr moratur.*
    - *Leone, quia agit de reſurrectiõe.*
    - *Vitulo, agens de Sacerdotio.*
    - *Aqla, ſcribẽs ſacramẽta diuinitatis.*
- DESCRIbitur
  - IPSE *Chriſtus, Qui*
    - *Homo*
    - *Leo*
    - *Vitulus*
    - *Aquila*
    - *Fuit in*
      - *Natiuitate.*
      - *Reſurrectione.*
      - *Paßione.*
      - *Aſſcenſione.*
  - CHRISTI,
    - *Humanitas*
    - *Sacerdotium*
    - *Regnum*
    - *Diuinitatis ſacramentũ.*
    - *In*
      - *Homine.*
      - *Leone.*
      - *Vitulo.*
      - *Aquila.*

SENTENTIA D. AVGVSTINI DE PRAEdictis quatuor figuris.

VNDè mihi videntur, inquit, qui ex Apocalypſi illa quatuor animalia ad intelligendos quatuor Euangeliſtas, interpretati ſunt, probabilius aliquid attendiſſe illi, qui Leonem in Matthæo, hominem in Marco, vitulum in Luca, aquilã in Ioanne intellexerunt: quàm illi, qui hominem Matthæo, aquilam Marco, bouem Lucæ, leonem Ioanni tribuerũt. De principijs enim librorum quandam coniecturam capere voluerunt, non de tota intentione Euangeliſtarum, quæ magis fuerat perſcrutanda.

MVLTò enim congruentiùs ille, qui regiam Chriſti perſonam maximè commẽdauit, per Leonem ſignificatus accipitur. Vndè & in Apocalypſi, cum ipſa tribu regia leo commemoratus eſt, vbì dictum eſt, Vicit leo de tribu Iuda. Secundùm Matthæum enim & magi narrantur veniſſe ab Oriente, ad regem quærendum & adorandũ, qui eis per ſtellam natus apparuit: & ipſe Rex Herodes regem Chriſtum formidat infantem, atque vt eum poſſit occidere, tot paruulos necat.

QVòD autem per vitulum Lucas ſignificatus ſit, propter maximam victimam Sacerdotis, neutri dubitauerunt. Ibì enim à ſacerdote Zacharia incipit ſermo narrantis: Ibì cognatio Mariæ & Elizabeth commemoratur: Ibì Sacramenta primi Sacerdotij in infante Chriſto impleta narrantur. Et quæcunque alia poſſunt diligentèr aduerti, quibus appareat Lucas intentionem circa Sacerdotis perſonam habuiſſe.

MARCVS ergò, qui neque ſtirpem Regiam, neque Sacerdotalem, vel cognationem, vel conſecrationem narrare voluit, & tamen in eis verſatus oſtenditur, quæ homo Chriſtus operatus eſt, tantùm hominis figura in illis 4. animalibus ſignificatus videtur.

HAEC autem animalia tria, ſiue leo, ſiue homo, ſiue vitulus, in terra gradiuntur: vndè iſti tres Euangeliſtæ in his maximè occupati ſunt, quæ Chriſtus in carne operatus, & quę præcepta mortalis vitæ exercendæ carnem portantibus tradidit.

AT verò Ioannes ſuper nubila infirmitatis humanæ, velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutiſſimis atque firmiſſimis oculis cordis intuetur. Auguſtinus de cõſenſu Euangeliſtarum, lib. 1. cap. 6.

DE OR-

DE ORDINE EVANGELISTARVM.

ISTI igitur quatuor Euãgeliſtæ, vniuerſo terrarũ orbe notiſſimi, & ob hoc fortaſsè quatuor, quoniã quatuor Partes orbis terræ, per cuius vniuerſitatem Chriſti Eccleſiã dilatari, ipſo ſui numeri ſacramento quodammodò declarârunt, hoc ordine ſcripſiſſe videntur: PRIMÙM Matthæus, deindè Marcus, tertiò Lucas, vltimò Ioãnes. Vndè alius eis fuit ordo cognoſcendi atq; prædicandi, alius autẽ ſcribendi. Ad cognoſcendũ quippe atq; prædicandum, primi vtiq; fuerunt, qui ſecuti Dominum in carne præſentem, dicẽtem audiêrunt, facientemque viderunt, atque ex eius ore ad euangelizandum miſſi ſunt.

SED in conſcribendo euãgelio, quod diuinitùs ordinatũ eſſe credendum eſt, ex numero eorũ quos ante paſſionẽ Dominus elegit, primum atq; vltimũ locũ duo tenuerũt, primũ Matthæus, vltimũ Ioannes, vt reliqui duo, qui ex illo numero non erant, ſed tamẽ Chriſtum in illis loquentem ſecuti erant, tanquàm filij amplectẽdi, ac per hoc, in loco medio conſtituti, vtroq; ab eis latere munirentur. Aug. De conſenſu Euangeliſtarum lib. 1. cap. 2.

DE CONSENSV EVANGELISTARVM.

QVATVOR euangeliſtæ non omnes omnia conſcripſerunt, ſed alius iſta, alius illa, ſumma tamen cum concordia veritatis, Auguſt. De temp Dominica Paſchæ, Sermone 4.

NONNVNQVÀM ſanè alius Euangeliſta contexit, quod alius diuerſis temporibus dictum indicat. Non enim omnimodò ſecundùm rerum geſtarum ordinem, ſed ſecundùm ſuæ quiſq; recordationis facultatem, narrationem, quam exorſus eſt, ordinauit. Auguſtinus in Quæſtion. ex Matthæo cap. 15.

QVÒD autem alius alium verborum tenet ordinẽ, non eſt vtiq; contrarium. Neq; illud contrariũ eſt, ſi alius dicit quod alius prætermittit: Vt enim quiſq; meminerat, & vt cuiq; cordi erat, vel breuiùs vel prolixiùs, eandem tamen explicare ſententiam, ità eos explicâſſe, manifeſtum eſt. Auguſt. d. lib. De conſenſu Euangeliſt. 2. cap. 12.

ET quanuìs ſinguli ſuum quendã narrandi ordinem tenuiſſe videantur, nõ tamẽ vnuſquiſq; eorum, velut alterius præcedentis ignarus voluiſſe ſcribere reperitur, vel ignorata prætermiſiſſe, quæ ſcripſiſſe alius inuenitur: Sed ſicut vnicuiq; inſpiratum eſt, non ſuperfluam cooperationem ſui laboris adiunxit. Auguſt. De conſenſu Euangeliſt. lib. 1. cap. 2.

EX quibus perſpicuum euadit, etſi in verbis aliquibus nõ omninò conueniant Euangeliſtæ, rebus tamẽ & ſententijs omninò non diſcrepare. Aug. in quæſt. ſuper Geneſ. nũ. 64.

DE EODEM. TABVLA xj.

EVANgeliſtæ

- DISCREpant nonnunquàm
  - *Verbis,*
  - *Temporibus,*
  - *Locis,*
  - *Miraculis recenſendis,*
  - *Rebus alijs minutiorib.*
  - *Quæ variè narrantur, nè videantur vel*
    - *Ad decipiendũ communi conſilio fuiſſe cõgregati,*
    - *Ex humana quadam conſpiratione euangelium condidiſſe.*
- CONVENIVNT *circa dogmata fidei Chriſtianæ: Qualia ſunt,*
  - *Quòd Deus homo factus ſit.*
  - *Quòd mirabilia operatus.*
  - *Quòd crucifixus.*
  - *Quòd ſepultus.*
  - *Quòd reſurexerit.*
  - *Quòd aſſcenderit in cœlum.*
  - *Quòd iudicaturus ſit.*
  - *Quòd ſalutaria præcepta dederit.*
  - *Quòd non contrariam legem intulerit priori.*
  - *Quòd filius Dei ſit.*
  - *Quòd vnigenitus ſit.*
  - *Quòd eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ, & quæcunque ſunt talia.*

Chryſoſt. Homil. 1. in Euangel. Matthæi.

SENTENTIA CYRILLI DE CONCORDIA Euangeliſtarum.

NVLLA in Euangeliſtis eſt diſcrepantia. Nam cùm neceſſarium ad pietatem nõ eſſet, modum quoque rerum omnium minutiùs conſcribere, alius aliter ſcripſiſſe videtur. Quia cùm omnia quæ ſcribunt, ſacta ſunt, non omnia omnes, ſed alius aliud conſcripſit. Cyrillus in Euangelium Ioannis lib.12.cap 35.

AVTHOR OPERIS IMPERFECTI IN MATthæum Homil.28.

SICVT ex diuerſis itineribus venientes, ad vnam manſionem contendunt: ſic & Euangeliſtæ ex diuerſis occaſionibus loquentes, in vnum ſenſum ingrediuntur.

REGVLA CONCORDANDI EVANGEliſtas per D. Ioan. Driedonem.

SI apud vnum Euangeliſtam aliquid ſactum narratur, quod videtur ab alio Euangeliſta etiàm recitatum, ſecundùm aliquam tamen ſui partem alteri repugnans, vt omninò ſolui non poſſit, iam nihil aliud intelligatur, quam vtrunque in diuerſis locis aut temporibus ſactum eſſe, & ità vtrunque Euangeliſtam, verum dixiſſe. Nihil enim ohest veritati euangelicæ, ſi vnus commemorat, quod alter tacet. Ioan. Driedo De ſcriptura eccleſiaſt, lib.3.tractat.3.cap.4.

ALIA REGVLA EIVSDEM.

QVAE vnus aut alter Euangeliſta narrat, ſinè vlla temporis conſequentis differentia, ea intelliguntur ſacta ſecundùm ordinem, quem trahere poſſumus ex alio euangeliſta. Quę ſi apud omnes Euangeliſtas recenſentur ſacta, non intimata temporis conſequentis differentia, pro certo credantur ſacta, quanuis ſactarum rerum ſeries ſit nobis incerta. lib.3. tractat.2. cap.3.

CVR DOMINVS NIHIL SCRIPSERIT, VT alijs de ipſo ſcribentibus neceſſe ſit credere.

SED nequaquàm dicendum eſt, quòd ipſe non ſcripſerit, quandoquidem membra eius id operata ſunt, quod dictante capite cognouerunt. Quidquid enim de ſuis ſactis & dictis nos legere voluit, hoc ſcribendum illis tanquàm ſuis manibus imperauit. Auguſt. De conſenſu Euangeliſtarum, lib.1.cap.35.

VNDE QVATVOR EVANGELISTARVM SCRIpta, fidem atque authoritatem Euangelij ſortita fuerint: & vndè conſtet, verum apud nos eſſe Euangelium.

VERVM apud nos Euangelium eſſe, inquit Auguſtinus, Catholica nos docet Eccleſia, nõ hominum eorum ſolùm, qui nunc ſunt Chriſtiani, ſed eccleſia illa, quæ ab ipſis Matthæi temporibus ad hoc vſque tempus certa ſucceſſionũ ſerie declaratur. Etiamſi haberemus apud nos verorum Euangeliſtarum Codices, deſcriptos ſuis ipſorum manibus, illos non alio argumento cognoſceremus tales eſſe, quàm ex eccleſiarum ſibi inuicèm ſuccedentiũ teſtimonio. Quod ſanè eſt teſtimonium Spiritûs ſancti, loquentis in Dei eccleſijs & Prophetis.

EVANGELISTARVM OMNIVM QVAE præcipua intentio, & quis eorum ſit ſcopus.

TABVLA 12.

SCOPVS OMNI-	MATTHAEVS	Deſcri-	*Meßiam & Chriſtũ à lege promiſſũ.*
bus Euangelij ſcriptoribus	MARCVS	*bit vt*	*Regem omnium & Dominum.*
fuit, homo ille Ieſus de ma-	LVCAS		*Saluatorem hominum.*
ria virgine natus: Quem	IOANNES		*Filium Dei.*

EVANGELIVM MATTHAEI, LIBER BIBLIAE XLVI, NOVI TEſtamenti primus, & primæ eius partis primus. De Humanitate Chriſti.

DE LIBRI HVIVS INSCRIPTIONE SIVE TITVLO.

LIBER hic vocatur genealogiæ ſiue generationis Chriſti. Quod nominis à primis Euangeliſtæ ſortitus eſt verbis, quibus Euangelij ſui narrationem auſpicatus eſt, Liber generationis Ieſu Chriſti &c. Nam hic mos Hebræis fuit familiaris, vt libros ſuos à capite plerunquè, id eſt, primis eorum verbis, inſcriberēt. Sic primus liber Moiſis, ab exordio ſuo dictus eſt Geneſis: quo cum huius libri initium, non nomine tantùm, ſed re etiàm ipſa conuenire videtur. Vt enim ibi de generatione hominis primi, & totius mundi creatione ſcribitur: ità hîc de generatione ſecundi agitur hominis, ac de mundi ipſius diſſeritur reſtauratione. Anſelmus hîc in princip.

ALIA EIVSDEM TITVLI RATIO, EX Chryſoſtomo.

EVANGELIVM ſuum (Matthæus) vocauit librum generationis Chriſti, ab ipſo omniū fonte & capite bonorum. Chryſoſt. in caput Matthæi primum, Homil 2.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE D. MATthæo, & in qua lingua ſcripſerit Euangelium.

MATTHAEVS, qui & Leui, ex publicano apoſtolus, primus in Iudæa propter eos, qui ex circunciſione crediderant, Euangelium Chriſti Hebraicis literis verbiſq; compoſuit. Hieron. in Catal. ſcript. Eccleſiaſt. Idem alibi: Nouum teſtamentum Græcum eſſe, dubiū non eſt, excepto apoſtolo Matthæo, qui primus in Iudæa euangelium Chriſti Hebraicis literis edidit. Hoc certè cùm in noſtro ſermone diſcordat, & in diuerſos riuulorū tramites ducit, vno de fonte quærēdum eſt. Hieronymus in Præfatione ad Damaſum in 4. Euangelia. Quis verò poſteà idem Euangelium in Græcum tranſtulerit, non ſatis certum eſt, eodē teſte Hieronymo in Catalogo ſcript. Eccleſiaſt. vbi etiàm hæc addit: Porrò ipſum Hebraicum habetur vſq; hodiè in Cæſareenſi bibliotheca, quam Pamphilus martyr ſtudioſiſſimè confecit. Mihi quoquè à Nazaræis, qui in Berrhœa vrbe Syriæ hoc volumine vtuntur, deſcribendi facultas fuit. Hæc ille.

QVO TEMPORE EDITVM SIT A' D. Matthæo euangelium.

DE tempore autem quo fuit ſcriptum, diuerſæ ſunt Patrum Sententiæ. Nam Irenęus antiquiſſimus rerum diuinarum ſcriptor, lib. 3. aduerſ. Valent. cap. 1. affirmat, Matthæum in Hebræis ipſorum lingua ſcripturam edidiſſe euangelij, dum Petrus & Paulus Romę euāgelizarent, & fundarent Eccleſiam. Euſebius verò in Chronicis, & quidam alij tradunt, dum Petrus Antiochenæ præſideret eccleſię, Matthęum in Iudęa ſcripſiſſe euangelium, anno 3. Caij Cæſaris Caligulæ, qui longè pręceſſit ſecundum Neronis annum, qui fuit 25. à morte Chriſti, in quo Paulus vinctus Romam mittitur, quemadmodùm dicunt Hieron. de viris illuſtrib. & Euſebius in Chronicis.

QVAE ſi ità ſint, etſi Matthęus ſuum ediderat euangelium, dum Paulus pręedicabat Romę, porrò Lucas qui poſt Matthęum probatur conſcripſiſſe euangelium, commendatur à Paulo tanquàm euangeliſta, cuius laus, inquit, eſt in euangelio per omnes eccleſias: & 2. *Cor.* 8.
id quidem in ſecunda ad Corinthios, quam conſtat Paulū ſcripſiſſe, antequàm Romam vinctus duceretur: non iniuria quis dubitet, quomodò hæ tam diuerſæ ſententiæ, ſibi conſtare queant.

PVGNAE ISTIVS CONCILIATIO.

PRO diſſolutione huius difficultatis ſciendum eſt, primùm, Patres in his, quæ aut facti ſunt, aut ex ſacris ſcripturis demonſtrari non poſſunt, aut ſi poſſunt, nōdum ſeculis illo-

rũ neq; ſcripturis ſacris, neq; experimento, neq; authoritate vel ratiône cèrta fuerunt elucidata, crebrò inter ſe diſcrepare, cum pace tamen Chriſtiana & fide catholica, ſe inuicèm neq; iudicantes, neq; à ſacra communione ſeparantes. Quemadmodùm D. Cyprianus cũ ſuis collegijs quondàm in Aphrica diſſentiebat à cæteris &c. Deindè non eſſe contrarietatẽ vllam, ſi Matthæus dicatur ſcripſiſſe priùs euangelium ſuum in Iudæa, & poſteà Petro & Paulo prædicantibus Romæ, èdidiſſe ipſum in lucem, & dediſſe legendum omnibus. Donèc maneret in Iudæa Matthæus, viuis vocibus prædicabat illis euangelium ſuũ iam ſcriptum, quod pòſteà, indè commigrans, omnibus legendum tradidit. De hoc ſic loquitur Euſebius lib. eccleſiaſt. hiſtoriæ 3. cap. 24. Matthæus primò Hebræis prædicauit euangelium Verùm cùm pararet tranſire ad gentes, patria lingua ſcripturam compoſuit, & ea quæ prædicauerat, compræhendens, reliquit his ad memoriam, à quibus proficiſcebatur, vt gentibus prædicaret. Iohannes Driedo De ſcripturis eccleſiaſt. lib. 1. cap. 4. Theophylactus in præfatione ad euangelium Matthæi, dicit Matthæum hoc euangelium Hebraico ſcripſiſſe idiomate poſt octo annos aſſumpti in cælos Chriſti.

QVID AD HOC SCRIBENDVM EVANGElium Matthæum impulerit.

SICVT referunt, Matthæum conſcribere euangelium cauſa cópulit talis: Cùm facta fuiſſet in Palæſtina perſecutio grauis, nè periclitarentur diſpergi omnes, vt carẽtes fortè Doctoribus fidei, carerent doctrina, petiérunt Matthæum, vt omnium verborum & operũ Chriſti conſcriberet eis hiſtoriã, vt vbicunq; eſſent futuri, totiùs ſecũ haberẽt fidei ſtatũ. QVÒD autem ab humana eius cœpit natiuitate, & humanam eius generationem expoſuit, compulit impia impudentia Iudæorum, denegantium Ieſum Chriſtum de Dauid ſemine ducere genus. In prologo operis imperfecti in Matthæum, quod Chryſoſtomi operibus ſub incerto authore inſertum eſt.

DISPOSITIO TOTIVS EVANGELII SEcundùm Matthæum, ex Prologo eodem.

TABVLA 13.

CORPVS AVtẽ narrationis ſuæ Matthæus ordinauit hoc modo:	PRIMÒ, *natiuitatem.*
	Deindè, Baptiſmum.
	Tertiò, tentationem.
	In quarto, doctrinam.
	In quinto, miracula.
	In ſexto, Paßionem.
	In ſeptimo, reſurrectionem & aſſcenſionem eius.

NON ſolùm hiſtoriam de Chriſtò exponere volens per hæc, verùm etiàm euangelicę vitæ ſtatum docere: Quoniam nihil eſt, quòd ex parentibus naſcimur, niſi iterùm per aquã & Spiritum ſanctum renati fuerimus ex Deo. Poſt baptiſmum autem neceſsè eſt contrą diabolum ſtare, quoniam ad hoc quiſq; vngitur, & reædificatur in baptiſmo, vt côtra tyrannum ſuſcipiat bellum. Poſt hæc quaſi omni ſuperata tentatione, factus idoneus ad docendum: Si quidem Sacerdos eſt, doceat: & Doctrinam ſuam bonæ vitæ (quaſi miraculis) factis commẽdet: Si autem laicus eſt, operibus doceat fidem. Deindè neceſsè eſt, exire nos de hoc ſtadio mundi, & tunc reſtat, vt tentationum victoriam, reſurrectionis merces ſequatur & gloria.

EVANGELII HVIVS QVIS SIT SCOPVS.

MATTHAEVS in euangelio ſuo potiſſimùm verſatur in eo, vt oſtendat Meſſiã illũ, in tota ſerie ſcripturarum veteris teſtamenti toties promiſſum, iam tum adueniſſe, & hunc eſſe reuerà hominem illum Ieſum, qui dicitur Chriſtus. Petrus Aureol.

ARGVMENTVM, QVO BREVIS EXPRIMITVR hiſtoriæ ſumma.

IN quocunq; homine veteris teſtamenti abſolutę & perfectę ſunt Prophetię ad Meſſiam pertinentes, is verus Meſſias & ſolus eſt Chriſtus: Aſt verò in homine Ieſu reuerà abſolutũ & perfectũ eſt, quidquid de venturo Meſſia vſquã ſcriptũ aut prędictũ ſacri reliquerũt Prophetę: Homo itaq; Ieſus, verus Meſſias & ſolus eſt Chriſtus in ſcripturis promiſſus. Idẽ.

DE PROBATIONE MINORIS, HOC EST,

De certis quibuſdam & indubitatis demonſtrationibus, quibus homo Ieſus verus probatur eſſe Meſſias. TABVLA 14.

PRIMVS EVANGELISTA *Matthæus, teſtimonia Prophetarum de venturo Meſſia, quibus nō alitèr, quàm certiſſimis quibuſdam demonſtrationibus ſeu notis, eius aduentus cognoſci queat atque dijudicari, confert cum perſona hominis Ieſu, ex quibus conuincit, eundē verè eſſe Chriſtum illum & Meſſiam, à lege promiſſum. Sunt autem venturi Meſſiæ notæ, quas Matthæus in ſuo demonſtrat Euangelio, 22.*

- DAVIDICA *& Regia Proſapia, cap. 1.*
- CONCEPTVS *& partus virgineus, eod.*
- REGVM *ſtella duce adoratio, cap. xj.*
- NOMEN *Nazaræi, id eſt, floridi, potiùs quàm Bethlemitæ. cap. 2.*
- ANTECESSIO *præconis & præcurſoris, tot. cap. 3.*
- MINISTERIVM *angelorum, cap. 4.*
- CONVERSATIO *in patria, & vocatio apoſtolorum, eodem.*
- DOCTRINA *iuſtitiæ perfectæ, explicatio & innouatio Decalogi, & expoſitio conſiliorum nouæ legis, cap. 5. 6. & 7.*
- OPERA *& miracula diuina, cap. 8. 9. 10. & 11.*
- MORES *tranquilli & ſumma in cōuerſatione modeſtia, cap. 12.*
- ERVDITIO *parabolica, ſiue modus docendi per parabolas, cap. 13. per totum.*
- SVSTENTATIO *populi prouida & benigna, cap. 14.*
- HYPOCRISIS *& prauarum doctrinarum deteſtatio, cap. 15. & 16.*
- GEMINA *vnius perſonæ natura, diuina ſcilicet & humana, cap. 17.*
- HIERARCHICA *noui eiuſdemque æterni regni conſtitutio, cap. 18. 19. & 20.*
- SVMMA *rerum inopia & paupertas, cap. 21.*
- EXCAECATIO *Iudæorum, cap. 21. 22. & 23.*
- PROPHETICA *futurorum & arcanorum enarratio, cap. 24. & 25.*
- NOVI *ſacrificij & ſacramenti inſtitutio, cap. 26.*
- PASSIO *acerbiſſima & ſalutaris, cap. 27.*
- RESVRRECTIO *magnifica & Triumphalis, cap. 28.*
- GENTIVM *ex omni lingua & tribu conuocatio, dicto cap. 28.* *Petrus Aureol.*

DE PRIMA VERI MESSIAE NOTA.

TABVLA 15.

PRIMA NOTA *fuit, Dauidica et Regia propagatio ex ſemine & radice Ieſſe, quam*

- FVTVRAM *prædixerũt Prophetæ,*
  - ESAIAS *cap. xj. verſ. Egredietur virga de radice Ieſſe, &c.*
  - HIEREMIAS *cap.2. verſ. Eccè dies venient, dicit Dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit Rex, &c.*
  - EZECHIEL *cap.37. Eccè ego aſſumã filios Iſrael de medio nationũ, & erunt mihi populus, & ſeruus meus Dauid erit Rex ſuper eos, & princeps in perpetuum.*
  - AMOS 9. *In die illo ſuſcitabo tabernaculum Dauid &c.*
  - AGGAEVS 2. *ad Zorobabel, qui deſcendit de ſemine Dauid: Ponam te quaſi ſignaculum, quia elegi te.*
  - ZACHARIAS 4. *de Zorobabel dicit, Quòd educet lapidem primarium, hoc eſt, Chriſtum.*
- IN *Chriſto impletam probat Euangeliſta Matthæus in ipſo ſtatim Euangelij ſui exordio, cap.1.*

DE NOTA SECVNDA.

TABVLA 16.

SECVNDA NOTA *eſt, Natiuitas ex virgine, Quæ fuit*

- PRAEDICTA *per Eſaiam 7. verſ. Eccè virgo concipiet & pariet filium.*
- DEMONSTRATA *in Chriſto per Euangeliſtam Matthæum, 1. ca. verſ. Chriſti autem generatio ſic erat.*

DE TERTIA NOTA.

TABVLA 17

TERTIAE *notæ duæ ſunt Partes:*

- APPARITIO *ſtellæ, quã prædixit Balaam Num.24. Orietur ſtella ex Iacob, &c.*
- REGVM *adoratio, de qua Pſalmiſtæ: Reges Tharſis & inſulæ munera offerent, &c.*

vtrãq;

- *Præuidit Eſaias cap.60. Surge, illuminare Hieruſalem, quia venit lumen tuum. Item, Et ambulabũt gentes in lumine tuo, Rurſùs, Oẽs de Saba venient &c.*
- *Extitiſſe oſtendit Euãgeliſta Matthæus, In princip. cap.2.*

DE QVAR-

DE QVARTA NOTA.

TABVLA 18.

QVARTA NOTA eſt ratio cognominis, quod illi multò antè inditum fuit. Licèt enim
- PROPHETÆ
  - PRAEDIXIſſent
    - *Naſciturum in Bethleem Iudæ, Michæas c.5. Et tu Bethleem Effrata &c. Ex te enim mihi egredietur &c.*
    - *Diſceſſurum ex terra Iuda, trucidandosq́; paruulos: Hieremias 31. Vox in excelſis audita eſt lamẽtatiõis, luctus & fletus Rachel plorãtis &c.*
    - *Seceſſurum in Aegyptum, Oſee 11. Ex Aegypto vocaui filium.*
  - *Iidem tamen affirmârunt, ob id eum non Bethleemitam, Effrateum, aut Aegyptium, ſed Nazaræum nuncupandũ eſſe, à ciuitate quæ vocatur Nazareth ſumpto nomine.*
- MATTHAEVS *verò hæc omnia in Chriſtum cadere teſtatur, dic. cap. 2. verſ. Qui cùm receßiſſent &c.*

DE QVINTA NOTA.

TABVLA 19.

QVINTA *nota eſt vaticiniũ de præcurſore Chriſti, quẽ*
- VIAM *Chriſte præparaturũ prædixerant*
  - *Eſaias 40. Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domini.*
  - *Malachias 3. Eccè ego mitto angelum meum, &c.*
- IAM *veniſſe, eumq́ue fuiſſe Ioannem Baptiſtam, probat Matthæus capite tertio & vndecimo.*

DE SEXTA NOTA. TAB. 20.

SEXTA NOTA EST *poſt reportatam de dæmone victoriam, miniſterium angelorũ: quod*
- POLLICITVS *eſt Pſalmographus his verbis: Angelis ſuis mãdauit de te. Item, In manibus portabũt te &c. Præterea, Super aſpidẽ & baſiliſcũ ambulabis, & cõculcabis leonẽ & draconẽ. Pſal. 90. Euſeb. lib. 9. de demonſtrat. euang. cap. 7.*
- PRAESTITERVNT *angeli in deſerto, Matth. 4.*

DE SEPTIMA NOTA.

TABVLA 21.

SEPTIMA NOTA *eſt conuerſatio in Galilæa, & vocatio diſcipulorum. Quorum vtrunque*
- PRAEDIXIT *Eſaias capite*
  - OCTAVO: *Liga teſtimonium, Signa legem in diſcipulis meis. Eccè ego & pueri mei, quos dedit mihi Dñs &c.*
  - NONO: *Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon & terra Neptalim, via maris trans Iordanem Galilææ gẽtium. Populus qui ambulabat in tenebris &c.*
- EVENISSE *ſcribit Matthæus dict. cap. 4. putà*
  - *Vocationem*
    - *Petri,*
    - *Andreæ,*
    - *Iacobi,*
    - *Ioannis.*
  - *Alleuiationẽ, i. informationẽ ſeu inſtitutionẽ primã, q̃ facta eſt à Chriſto per vniuerſam Galilæã, d. c. 4.*

DE NOTA OCTAVA.

TABVLA 22.

NOTA *octaua duo habet membra:*

- VNVM, *quòd prædixerint prophetæ, eum qui mittendus eſſet, iuſtitiã perfectiorem traditurum. Inter hos eſt*
  - ESAIAS 11. *Erit iuſtitia cingulum lumborum eius.*
  - HIEREMIAS 23. *Faciet iudicium & iuſtitiam in terra.*
  - OSEE x. *Tempus requirẽdi Dominum, cùm venerit qui docebit vos iuſtitiam.*
- ALTERVM, *quòd decalogus per eum deberet renouari, monuit*
  - HIEREMIAS 31. *Et feriam domui Iſrael, & domui Iudæ fœdus nouum, nõ ſecundùm pactum quod pepigi cùm eis, putà decem Verborum decalogi.*
  - IDEM d.c.31. *Hoc erit pactũ quod feriam cum domo Iſrael: Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam.*
- VTRVNQVE *Chriſtũ executum eſſe, demõſtrat Matth. c.5.6.& 7. vbi cõtinentur*
  - *Sermo Domini in monte.*
  - *Explicatio atque innouatio decalogi.*
  - *Traditio conſiliorum nouæ legis, in quibus iuſtitia cõſiſtit pfecta, ſub his verbis: Niſi abũdauerit iuſtitia veſtra. Et, Erat enim docẽs eos ſicut poteſtatẽ habẽs.*

DE NOTA NONA.

TABVLA 23.

NOTA *verò nona ſunt opera & miracula planè diuina: Quæ*

- PRAEVIDIT *in Meſsia venturo Eſaias cap.35. Eccè Deus noſter ipſe veniet, & ſaluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt. Tunc ſaliet claudus ſicut ceruus, & aperta erit lingua mutorum.*
- DEMONſtrat his oĩbus Chriſtũ claruiſſe Euãgeliſta Matthæus p 4. capita. Nã in capite
  - OCTAVO *& nono oſtendit*
    - *Curâſſe infectos lepra, febri & paralyſi laborantes, immundoq́ ſpiritu ſiue dæmone vexatos.*
    - *Poteſtatem exercuiſſe in ventos, mare, & mortuos.*
    - *Feciſſe etiàm alia miracula penè infinita.*
  - DECIMO, *re teſtatur ipſa, hanc poteſtatem ſuis etiàm communicâſſe apoſtolis, vt virtute ſua miracula, quæ ipſe feciſſet, & ipſi facerẽt.*
  - VNDECIMO *diſcipulis Ioannis reſponſum fuit: Euntes renunciate Ioanni, quæ audiſtis & vidiſtis. Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes euangelizantur. Ac ob id non multò pòſt, cœpit Chriſtus ciuitatibus, in quibus virtutes illæ & prodigia diuina facta fuerant, exprobrare incredulitatem ſuam.*

DE NO-

DE NOTA DECIMA.

TABVLA. 24.

DECIMA *nota eſt, pacifica & humilima cõuerſatio. Hæc autẽ duo*

- PRAENVNCIATA *ſunt per Eſaiam cap. 42. Ecce ſeruus meus &c. Non clamabit, nec accipiet perſonam, nec audietur vox eius foris. Calamum quaſſatum nõ conteret, & linũ fumigans non extinguet: Non erit triſtis, nec turbulentus, donèc ponat in terra iudicium.*
- EXTITERVNT *in Chriſto vberrima, Matthæi 12. per totum. Vbì allegat prædictam prophetiam, Eccè puer meus: & proſequitur ibì de pacificà & humilimà Chriſti cum hominibus conſuetudine, multa.*

DE VNDECIMA NOTA.

TABVLA 25.

VNDECIMA *nota cõtinet parabolas, quibus Chriſtũ*

- VSVRVM *eſſe prædixerunt*
  - DAVID: *Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio. Pſal. 77.*
  - ESAIAS 6. *Auditu audietis, & nõ intelligetis, iuxta 70.*
- VSVM *fuiſſe teſtatur Euangeliſta Matthæus 13. Exijt qui ſeminat, ſeminare &c. vbi etiàm ad verbum inducit prophetias.*

DE DVODECIMA NOTA.

TABVLA 26.

NOTAM DVO-*decimã vnico verbo exponunt ſumma liberalitas & incomparabilis beneficẽtiæ hilaritas, à qua virtute Meſsiã venturũ*

- CONMENDAT *Ezechiel 34. Suſcitabo ſuper gregem paſtorẽ vnũ, qui paſcat eum, ſeruum meum Dauid. Ipſe paſcet, & ipſe erit eis in paſtorem.*
- OSTENDIT *eandem in Chriſto ſummam & mirabilem fuiſſe Matthæus 14. Cùm enim propter decollationem Ioannis ſeceſsiſſet in deſertum, multa millia eorum, qui eum ob ſermonis dulcedinem ſequebãtur, quinque panibus & duobus tantùm pauit piſcibus. Vbi etiàm multi languentes & malè habentes, ex ſolo attactu fimbriæ veſtimẽti eius curati, ac priſtinæ ſanitati fuerunt reſtituti.*

DE NOTA DECIMATERTIA.

TABVLA 27.

DECIMATER-*tia nota Chriſti venturi fuit, eũ ab hypocriſi & falſo cultu homines auocaturũ, quẽadmodùm*

- PRAEDIXERAT *Eſaias 11. Non ſecundùm viſionem oculorum iudicabit, neque ſecundùm auditum aurium arguet: ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ. Et cap. 29. Populus iſte labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me.*
- FECISSE *perhibet Matthæus cap. 15. & 16. Vbì etiàm hanc prophetiam, Populus iſte &c. inducit ad verbum.*

DE NO-

DE NOTA DECIMAQVARTA.

TABVLA 28.

NOTAM VERI *Meſſiæ decimamquartã ſtatuunt Prophetæ, duplicem in Chriſto naturam: videlicet,*

- HVMANAM
  - ESAIAS ix. *Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis.*
  - MICHAEAS v. *Et tu Bethleem Effrata, ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael.*
- DIVINAM
  - IDEM *Michæas v. Et egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis.*
  - ESAIAS *d. cap. 9. Et vocabitur nomen eius, admirabilis, cõſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi &c.*
- VTRANQVE *in Chriſto fuiſſe, demonſtratur in ca. 16. & 17. Et*
  - DIVINAM *quidem ex*
    - *Reſpõſione D. Petri: Tu es Chriſtus filius Dei viui.*
    - *Transfiguratione Dñi, Quia ſplẽduit facies eius ſicut ſol.*
  - SED *humanã p*
    - *Reuelationem paſſionis ſuper eum futuræ.*
    - *ſolutionẽ didrachmi tributũ.*

DE NOTA DECIMAQVINTA.

TABVLA 29.

DECIMA-*quinta nota, eſt Eccleſiaſtica Hierarchia, in qua Meſſiam Monarcham futurum eſſe*

- PRAE*dixerunt*
  - ESAIAS ix. *Multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis.*
  - DANIEL 7. *ait, in Chriſto reſuſcitari regnum nouum quod deſtru et alia regna omnia. Non regnum terrenum, ſed regnum cæleſte & regnum ſanctorum.*
- CHRISTVM *imperium tenuiſſe declarat Euangeliſta Matthæus c. 18. 19. & 20. Vbi agit de regno Chriſti, quod eſt Eccleſia, Quomodò ſit*
  - DISPO*ſitũ in*
    - *Humilitate in princip. ca. 18. Quis putas maior eſt in regno cælorum?*
    - *Fraterna charitate: ſi peccauerit in te frater tuus. eodem.*
    - *Miſericordia & pietate. Ideò aſſimilatũ eſt regnum cælorum. ibidem vſque in fin.*
    - *Caſtitate matrimoniali, c. 19. Si licet homini dimittere.*
    - *Pudicitia virginali & viduali, Sunt eunuchi &c. ibid.*
    - *Paupertate: Tũc oblati ſunt ei paruuli. Itẽ, Si vis perfectus eſſe.* Et ibi, *Eccè nos reliquimus omnia. eodem.*
    - *Probitate & virtutum exercitio, ca 20. Sub parabola de operarijs cõductis ad vineam excolendam.*
    - *Concordia, pace & tranquillitate. Et aſſcendens Ieſus. Quo loco repræhenditur contentio duorum fratrum de ambitione. eod.*
  - FVNDATVM *in precũ & orationũ aſſiduitate. Quod cæcorũ oſtenditur exẽplo, qui ad Deũ clamantes, miſericordiã conſecuti ſunt. d. cap. 20. vſque in fin.*

DE NO-

DE NOTA DECIMASEXTA.

TABVLA 30.

DECIMASEXTA *nota eſt, cum imperio iuncta humilitas, in qua Chriſtum ad regnum ſuum*

- ACCESSVRVM *annunciat Zacharias 9. Exulta ſatis filia Siō, iubila filia Hieruſalem: Ecce rex tuus venit tibi iuſtus & Saluator. Ipſe pauper & aſſcendens ſuper aſinam & ſuper pullum filium aſinæ. Et loquetur pacem gentibus, & poteſtas eius à mari vſque ad mare.*
- INGRESSVM *Hieroſolymam teſtatur Matthæus, à principio cap. 21. vſque ad verſ. Manè autem reuertens &c. Vbi hæc prophetia ad verbum penè refertur.*

DE NOTA DECIMASEPTIMA.

TABVLA 31.

DECI- *maſeptima Nota fuit, Dei permiſſione Iudæos excæcandos, id quod*

- FVTVRVM *præcinuit Eſaias 6. Excæca cor populi huius. Item ca. 29. Claudet oculos veſtros: Prophetas & principes veſtros, qui vident viſiones, operiet.*
- FACTVM *& vſq. ad inſaniam corda Iudæorum excæcata eſſe probauit Matthæus, à prædict. loco capit. 21. vſq. ad cap. 24. ſub*
  - FIGVRA *ficulneæ, quæ non protulit fructum, & areſacta eſt. ſignificabat enim Iudæos.*
  - VARIIS *Parabolis de*
    - *Duobus filijs.*
    - *Agricolis, qui interfecerant hæredem Domini vineæ.*
    - *Nuptijs & inuitatis qui fuerunt indigni, capite xxij.*
  - SPECIE *machinationis iniquæ, ibid. Tunc abeuntes phariſæi, mittunt diſcipulos ſuos cum Herodianis.*
- PVNITVM, *at ob id Iudæis maledictum eſſe, patet ex cap. xxiij. per tot.*

DE NOTA DECIMAOCTAVA.

TABVLA. 32.

NOTA DE- *cimaoctaua fuit, Chriſtum prophetã ſeu interpretem arcanorum omnium*

- FORE, *vt prædixerat Moiſès 18. Deuteron. Prophetã ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui. Rursùs, Prophetã de fratribus tuis ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ipſum audies, vt petiſti à Domino Deo tuo in Horeb.*
- FVISSE *probat Matthæus c. 24. & 25. tribus potiſſimùm argumentis: Quòd ſcilicet*
  - PRO- *phetauerit*
    - *Deſtructionem ciuitatis & templi Hieruſalem futurum per Romanos, Titũ ſcilicet & Veſpaſianum.*
    - *Signa, quæ diem iudicij ſint præceſſura, cap. xxiiij.*
  - DETERMINAVERIT *modũ, quo homines venturi ſint ad iudicium, ſub parabolis quinq. virginũ, & talẽtorum inter ſeruos in lucrum diſtributorũ, à princip. c. 25. vſque ad verſ. Cùm autẽ venerit.*
  - DECLARAVERIT *formã iudicij celebrandi, à prædicto loco vſque in finem cap. 25.*

DE NO-

DE NOTA DECIMANONA.

TABVLA 33.

NOTA XIX. eſt, inſtitutio noui ſacrificij & ſacramenti ſub ſpecie panis & vini. Quam

- ORACVLO ſuo promiſerant
  - DAVID *Pſal. 109. Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, qui obtulit panem & vinum, vt habetur Geneſis 14.*
  - ZACHARIAS 9. *Quid bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?*
  - VIDE *B. Cypr. lib. 2. epiſt. 3. ad Cæcilium. & B. Irenæum libr. 4. contra hæreſes Valentini cap. 32.*
- AD *effectū perduxit Chriſtus Matthæi xxvj. Vbi agit de cœna Domini vſq; ad verſ. Et hymno dicto.*

DE VIGESIMA NOTA.

TABVLA 34.

NOTA VIgeſima pertinet ad omnis generis opprobria, contumelias & ignominias. Quas Chriſtum

- PATI debere prædixerũt
  - ESAIAS *LIII. Sicut ouis ad occiſionē ducetur. Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. Et cum ſceleratis reputatus eſt. Et 50. Corpus meum dedi percutientibus &c.*
  - ZACHARIAS ix. *Tu quoq; in ſanguine teſtamēti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Et 12. Adſpicient ad me quē confixerunt, & plangent eum planctu quaſi ſuper vnigenitum &c.*
  - HIEREMIAS xj. *Cogitauerũt ſuper me conſilia, dicentes: Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentiũ &c.*
  - DAVID, *Foderunt manus meas &c. Et, Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea. Pſal. 21.*
- PASSVM *eſſe non hæc ipſa tantùm omnia, ſed alia etiàm plura, ac tandèm ipſam crudeliſſimam ſuſtinuiſſe mortem, teſtatur Matth. à prædict. loco. cap. 26. vſque in finem cap. 27.*

DE NOTA VIGESIMAPRIMA.

TABVLA 35.

VIGESIMAprima nota, eſt victoria & Triumphus Chriſti glorioſus. Quo eum à mortuis

- RESVRRECTVRVM præuiderant
  - OSEE vj. *Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos. Et 13. Ero mors tua, ô mors, morſus tuus ero inferne.*
  - PSALMISTA: *Caro mea requieſcet in ſpe: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec ſanctum tuum dabis videre corruptionem. Pſal. 15.*
- TERTIA *die reſurrexiſſe teſtatus eſt cum alijs Euangeliſtis & apoſtolicis ſcripturis Matthæus cap. xxviij.*

DE NO-

DE NOTA VIGESIMASECVNDA.

TABVLA 36.

VLTIMA NOTA eſt, Gẽtium ad vnitatem fidei conuocatio. Quam à Chriſto

- *FIERI debere prædixerũt prophetæ*
  - *Iacob Geneſis 40. Ipſe erit expectatio gentium.*
  - *Eſaias 9. Ipſum gentes deprecabuntur. Et 2. Et fluent ad eum omnes gentes. Sic 49. Dedi te in lucem gentiũ, vt ſis ſalus mea vſq; ad extremũ terræ. Et 42. Legem eius inſulæ expectabunt.*
  - *Zacharias 8. Apprehendent homines ex omnibus linguis gentium, fimbriam viri Iudæi.*
  - *Malachias 1. Non eſt mihi voluntas in vobis. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus.*
- FACTAM *atque collectam ex omnibus gentibus Eccleſiam, teſtis eſt Euangeliſta Matthæus d. cap. 28. Vbi Chriſtus ipſe concludit in hæc verba: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra: Euntes ergò, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti, docentes eos ſeruare omnia, quæcunque mandaui vobis. Et eccè ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.*

EPILOGVS.

ATQVE ſic manifeſtum euadit, hominem Ieſum, de quo omnis euangeliſtarum inſtituta eſt doctrina, verè eſſe Meſſiam & Chriſtum illum, à lege & prophetis promiſſum.

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM, BIBLIORVM LIBER XLVII, Noui teſtamenti & primæ eius partis ſecundus.

De Reſurrectione, ſiue de regno Chriſti.

CONTINVATIO.

DIVVS Marcus, qui interpretatur expolitus, Euangeliũ ſuum appoſitè admodùm auſpicatur ab eo, quod in fine Matthæi Chriſtus de ſeipſo teſtatus eſt: Data eſt mihi, inquit, omnis poteſtas in cælo & in terra, &c. Ex quo rectiſſimè noſter hic infert Euangeliſta, eoq; ferè omnia dirigit, vt oſtendat, eundem hominem Ieſum, quem Matthæus demonſtrauit eſſe Chriſtum, à lege promiſſum, etiàm regem ac Dominum eſſe omnium ſupremum.

QVIS EVANGELII HVIVS SIT AVTHOR.

SVNT qui putent huius Euãgelij authorem eſſe diuum Petrum, eò quòd Hieron. ad Hedibiam quæſtion. II. dicat, Beatum Petrum habuiſſe interpretẽ Marcum, cuius Euangeliũ, Petro narrante, & illo ſcribente, ſit compoſitum. Communis verò opinio non negat hoc euangelium ipſius eſſe Marci, licèt in eo conſcribendo Petri, vti preceptoris ſui, ſecutus ſit authoritatem, ac quod ipſum referẽtem audiêrat, id poſteritati poſt ſe ſcriptum reliquerit. Ità Lucã quoquè præceptorem ſuum D. Paulum imitatum fuiſſe teſtatur Chryſoſt. Matth. I. hom. 4. Euãgeliſtarum duorum, inquit, ſuum quiſque probè ſecutus eſt magiſtrũ, Marcus quidem Petrum, verborum parcitate gaudentem: Lucas verò Paulum, fluminum copiàm vbertate loquendi ſuperantem.

DE EODEM SENTENTIA D. HIERONYMI.

MARCVS diſcipulus & interpres Petri, iuxta quod Petrum referentem audiêrat, rogatus Romæ à fratribus, breue ſcripſit Euangelium, quod cùm Petrus audiſſet, probauit, & Ec-

cleſiæ legẽdum ſua authoritate dedit, ſicut ſcribunt Clemens in ſexto hypotypoſeon libro, & Papias Hierapolitanus epiſcopus. Hieron. in catalogo ſcriptorum eccleſiaſticorũ.

MARCVS EVANGELISTA QVIS FVERIT.

MEMINIT huius Marci, vt Hieron. in d. refert loco, & Petrus in epiſtola prima ſub nomine Babylonis, figuraliter Romã ſignificãs: Salutat vos Eccleſia, quæ eſt in Babylone collecta, & Marcus filius meus &c. Fuſiùs in prologo huius Euangelij deſcribitur in hæc omninò verba:

MARCVS Euangeliſta Dei electus, & Petri in baptiſmate filius, atque in diuino ſermone diſcipulus, ſacerdotium in Iſrael agens, ſecundùm carnem Leuita, conuerſus ad fidem Chriſti, Euangelium in Italia ſcripſit, oſtendens in eo, quid & generi ſuo deberet, & Chriſto &c.

DE VITA EIVS ET MORTE.

ASSVMPTO itaque Euangelio, quod ipſe confecerat, perrexit Aegyptum, & primus Alexandriæ Chriſtum annuncians, conſtituit Eccleſiam, tanta doctrina & vitæ continentia, vt omnes ſectatores Chriſti ad exemplum ſui cogeret. Ità Hieron. in catalogo, & Euſebius lib. 2. hiſt. eccleſ. cap. 16 Deniquè amputâſſe ſibi poſt fidem pollicem dicitur, vt ſacerdotio reprobus haberetur: (cuius rei meminit etiàm Iſidorus) ſed tantùm conſentiens fidei prędeſtinatę potuit electio, vt nec ſic in opere verbi perderet, quod priùs meruerat in genere: In dicto prologo. Conſtitutis autem & confirmatis Eccleſijs per Libyam, Marmaricã, Ammoniacam, Pentapolim, Alexandriam, locaque quæ Bucolicæ dicebantur, vicina Alexãdriæ circa mare Aegyptium, plena ferocium barbarorum, atq; Aegyptum vniuerſam, ad vltimum tentus eſt à paganis, qui remanſerunt Alexandriæ. Qui videntes eum die ſancto paſchæ miſſam facientem, miſerunt funem in collum eius, & trahebant eum ad loca Bucolicæ, quæ erant iuxta mare ſub rupibus, vbi erat Eccleſia conſtructa. Et defluebãt carnes eius in terram, ac ſaxa inficiebantur ſanguine. Veſpere autem facto miſerũt eum in carcerem, vbi circa mediam noctem, primò angelica viſitatione cõfortatus eſt, deindè ipſo Domino ſibi apparente, ad cæleſtia regña vocatus eſt. At manè dum traheretur ad loca Bucolicæ, gratias agens & dicens, Domine, in manus tuas commendo ſpiritum meum, defunctus eſt, & à viris religioſis ſepultus in loco lapidis exciſi cum gloria. Ordinauerat autem pro ſe epiſcopum Alexandriæ Anianum. Mortuus eſt verò octauo Neronis anno. Alijs quoque eccleſijs longè lateque epiſcopos, presbyteros, & diaconos dederat. Ado Treuirenſ. in martyrologio 7. Calend. Maij.

QVO CONSILIO MARCVS, ET POST EVM LVCAS, cùm non fuerint Apoſtoli, ad Euangeliſtarum munus ſint vocati, ſententia beati Auguſtini.

AT ne putaretur, inquit, quòd attinet ad percipiendum & prædicandum Euangelium, intereſſe aliquid, vtrùm illi annuncient, qui eundem Dominum hîc in carne apparentẽ, diſcipulatu famulante, ſecuti ſunt, an ij, qui ex illis fideliter comperta crediderunt, diuina prouidentia procuratum eſt per ſpiritum ſanctum, vt quibuſdam etiàm ex illis, qui primos apoſtolos ſequebantur, non ſolùm annunciandi, verùm etiàm ſcribendi Euangeliũ tribueretur authoritas. Hi ſunt Marcus & Lucas. Auguſtinus de conſenſu Euangeliſtarum, lib. 1. cap. 1.

QVO TEMPORE SCRIPSERIT EVANGELIVM ſuum Marcus.

HVNC Theophylactus Euangelium ſuum ſcripſiſſe dicit Romæ, poſt decẽ aſſumpti Chriſti annos in argumento hic. Irenæus id poſt mortem Petri & Pauli factum eſſe affirmat, Contra Valent. lib. 3. cap. 1.

QVAESTIO.

SED quomodò hęc ſibi conſtare poterunt, cùm Hieronymus & cæteri (vt dictum eſt) patres tradant, Petrum vidiſſe Euangelium Marci, ſuaque authoritate probatum, eccleſiæ legendum tradidiſſe? Ioan. Driedo de ſcriptur. eccleſiaſt. lib. 1. cap. 2.

RESPON-

RESPONSIO.

NIHIL repugnant, Marcum, quod ex ore Petri, vel vt à Petro audiuerat, ſcripſiſſe euãgelium, & hoc ipſum vbi Petrus approbâſſet, eo demùm mortuo, omnibus legendum obtuliſſe. Idem Driedo de ſcriptur. Eccleſiaſt. lib. 1. cap. 4.

DE HVIVS EVANGELII CHARACTERE, ſiue ſcriptionis modo.

EST autem character huius Euangelij manifeſtus, nihil ferè habens, quo mens hæreat. Et per omnia fermè proceſſum eundem habet, quẽ Matthæus: niſi quòd Matthæus ſit diffuſior. Theophylact. hîc in prologo. Vndè etiàm noſter hic Marcus à quibuſdam abbreuiator Matthæi dici cõnſueuit. Et author Commentariorum illorum, qui vulgò aſſcribũtur Hieronymo, in hunc Euangeliſtam, eam putat eſſe cauſam, quarè tam pauci in hoc ſcripſerint Euangelium, quòd eadem penè narret quæ diſſerit Matthæus.

EIVSDEM EVANGELII ORDO ATQVE DISPOSITIO.

DENIQVE cùm perfecti euangelij opus intrans, & à Baptiſmo Domini Deum prædicare inchoans, non laborauit natiuitatem carnis, quam in prioribus viderat, dicere. Sed totius exprimens expoſitionem deſerti, ieiunij numerum, tentationem diaboli, congregationẽ beſtiarum, & miniſterium protulit angelorum: & inſtituens nos ad intelligendum, ſingula in breui compingens, nè authoritatem factæ rei demeret, & perficiendi operis plenitudinem non negaret. Prologus in Marcum.

EVANGELII, QVOD EST SECVNDVM Marcum, ſcopus & ſumma.

CVICVNQVE omnes pârẽt poteſtates, is re vèra ſummus eſt imperator: verùm Chriſti potẽtiæ, omnes poteſtates aliæ ſunt ſubiectæ: Eſt ergò ſummus Imperator & Dominus omnium Chriſtus.

DE PROBATIONE MINORIS PROPOSITIONIS, ſiue de potentia diuina. TABVLA 37.

HOMINEM IEſum, *quem Matthæus demonſtrauit eſſe Chriſtum à lege promiſſum, Marcus oſtẽdit etiàm Regem ac Dñm omniũ eſſe ſupremũ: idq́ probat ex ſumma eius authoritate & poteſtate incõparabili. Cuius ipſe xx. enumerat quaſi ſpecies: niſi officia & effectus dicere mâlis ſeu potiùs argumẽta, vtputà*

- *Obſequium ſiue miniſterium ſpirituum, cap. 1.*
- *Curationem omnis generis morborum, eod.*
- *Remiſſionem peccatorum, cap. 2.*
- *Diſpenſationem & àrbitrium legis, eod.*
- *Ius authoritatem ſuam transferendi in alios, cap. 3.*
- *Imperium ſuper mare & ventos, cap. 4.*
- *Poteſtatem vitæ & necis, cap. 5.*
- *Prouiſionem rerum ad vitæ ſuſtentationem neceſſariarum, cap. 6.*
- *Abrogationem traditionum impiarum, cap. 7.*
- *Reſtitutionem auditûs & loquelæ, eod.*
- *Illuminationem viſûs, cap. 8.*
- *Mutationem naturæ, dict. cap. 8. & in princip. 9.*
- *Poteſtatem in exteros, cap. 9.*
- *Interpretationem ſeu potiùs perfectionem legis ſcriptæ, cap. 10.*
- *Imperium Dauidicum, eod. & in cap. 11.*
- *Iudicium atq́ ſcientiam cogitationum cordis alieni, d. cap. 11. & 12.*
- *Cognitionem euentuum futurorum, cap. 13.*
- *Fortitudinem & conſtantiam in ferendis aduerſis, cap. 14. & 15.*
- *Poteſtatem in mortem, cap. 16.*
- *Imperium ſupra cælos, eod. 16. cap. & vltimo.*

DE OBSEQVIO ET MINISTERIO SPIRITVVM.

TABVLA 38.

PRIMVM DIVINÆ *in Chriſto poteſtatis argumentum eſt, obſequiũ & miniſteriũ, quo omnes ei ſeruiebant Spiritus*

- *Prophetici,*
  - *Eſaiæ,*
  - *Malachiæ,*
  - *Ioannis Baptiſtæ.*
- *Diuinus, qui in ſpecie columbæ dimiſſus eſt ſuper eum.*
- *Angelici, Nam & angeli miniſtrabant ei.*
- *Apoſtatici, id eſt, dæmones, qui ab hominibus obſeſſis expulſi clamabant: Scimus quia ſanctus Dei es. à princip. cap. 1. vſque ad verſic. Et protinùs egredientes.*

DE CVRATIONE MORBORVM.

TABVLA 39.

ARGVMENTVM SECũdum *eſt, virtus curandi omnes languores corporis, vt ſunt*

- *Febris,*
- *Lepra, &*
- *Aliæ infirmitates omnes.*

Quas Chriſtum ſolidiſſimè & ex fundamẽto curâſſe pbibet Marc. d. verſ. Et ptinùs, vſq; in fin. ca. 1.

DE REMISSIONE PECCATORVM.

TABVLA 40.

ARG. TERTIVM EST, *curatio morborum animi, i. remiſſio peccatorum. Quam poteſtatẽ ſibi Chriſtus ab inuidis Iudæis, vendicauit non tantùm*

- *Verbis, dum ait: Vt autem ſciatis, quia filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata: ſed etiàm*
- *Reipſa, hoc eſt, curatione paralytici, tam in*
  - *Mente à peccato, quàm in*
  - *Corpore à paralyſi.*

à princip. cap. 2. vſque ad verſ. Et erant diſcipuli Ioan.

DE LEGIS DISPENSATIONE.

TABVLA 41.

ARG. QVARTVM *eſt, arbitrium atque poteſtas legis Moſaicæ*

- *Moderandæ,*
- *Mutandæ:*

Qua poteſtate Chriſtus vſus eſt

- *Diſpenſando cum diſcipulis, nè tam ſtrictè cogerentur ieiunare, q̃ Ioannis diſcipuli.*
- *Immutando ſabbathi obſeruationem, à prædict. loco cap. 2. vſque in finem eiuſdem, & in principio tertij.*

DE SVBROGATIONE SIVE DELEGATIONE potestatis diuinæ.

TABVLA 42.

ARG. QVINTVM EST, *Ius authoritatem ſuam transferendi in alios. Quod ius Chriſto competere, Marcus exemplo probat apoſtolorum, quibus dedit poteſtatem*

- *Curandi infirmitates,*
- *Eijciendi dæmonia.*

à prædict. loco vſque in fin. cap. 3. vbi elegãti diſputatione conuincit, poteſtatem hãc nulli creaturæ poſſe attribui, niſi eã habeat à DEO.

DE IM-

DE IMPERIO IN MARE ET VENTOS.

TABVLA 43.

SEXTVM ARgumentum eſt, Poteſtas imperandi elemētis { AQVAE & AERI. } Cuius rei occaſione Chriſtum ſub varijs parabolis docuit ex naui, cap. 4. per tot.

DE POTESTATE VITAE ET NECIS.

TABVLA 44.

SEPTIMVM arg. eſt, Poteſtas { MORTIS & VITAE. } Quā probat euangeliſta Marcus exēplo { Porcorum, ex ſpirituum immundorum ingreſſu ad 2000. ſuffocatorum. Filiæ Archiſynagogi, per Chriſtum à mortuis reſuſcitatæ, cap. 5. per tot.

DE PROVISIONE ALIMENTORVM.

TABVLA 45.

OCTAVVM ARgumentum eſt, procuratio cibi corporalis. Cuius occaſione Euangeliſta ponit { PRIMVM cauſas, cur Chriſtus exiuerit in deſertū, nimirum propter { Contemptum prophetæ in patria ſua propria. Decollationem Ioannis Baptiſtæ. DEINDÈ ad propoſitum redeundo, oſtendit Chriſtum quinque tantùm panibus & duobus piſcibus ad ſatietatem vſque paviſſe quinque millia hominum, toto cap. 6.

DE ABROGATIONE TRADITIONVM IMPIARVM.

TABVLA 46.

NONVM eſt argumentum, abrogatio friuolarum traditionum humanarum & diuinis legibus repugnantium, quas Chriſtus reprobat, à princip. cap. 7. vſque ad verſic. Et indè ſurgens Vbi { PRIMÙM Chriſtus ipſe arguitur à phariſæis, quòd diſcipuli ſui non lotis manibus manducarent. DEINDÈ arguit & ille eos, quòd propter traditiones ſuas irritum fecerint mandatum Dei.

DE RESTITVTIONE AVDITVS.

TABVLA 47.

ARG. DECIMVM EVANgeliſta Marcus bis breuiſſimis populi verbis complectitur: Benè omnia fecit, & { SVRDOS audire, & MVTOS loqui. } d. cap. 7. à verſ. Et indè ſurgens, vſque in finem.

DE CVRATIONE VISVS. TAB 48.

PRO ARGVMENTO vndecimo ponitur illuminatio viſûs. Loquitur autem Euangeliſta de duplici viſu, { SPIRITVALI ſcilicet, dum ait: Adhuc cæcatum habetis cor veſtrum? Oculos habentes, non videtis? & aurem habentes, non auditis? & CORPORALI, dum cæco facultas videndi { Primùm imperfectiùs, Deindè perfectè reſtituitur. Marc. 8.

DE MVTATIONE NATVRAE. TAB. 49.

DVODECIMVM ARGVmentum eſt, mutatiò naturæ patibilis in impatibilem. Ad cuius euidentiam Euangeliſta

- PRIMVM recitat diuerſas hominum opiniones de Chriſto.
- DEINDE Chriſtus prædicit mortem & reſurrectionem ſuam, cap. 8.
- DENIQVE ſe per hãc reſurrectionẽ transfiguratiõe ſignificatã, omnem mortalitatẽ exuturum declarat, cap. 9.

DE POTESTATE IN EXTEROS. TAB. 50.

ARGV. DECIMVM EST, virtutem Chriſti non alligatã eſſe loco, ſed extendi etiàm ad omnes nationes & populos. Quod Euangeliſta Marcus cap. 9. probat

- PRIMVM fundamento fidei, quæ ad omnia ſe porrigit. Credēti enim omnia ſunt poſſibilia. Vndè Chriſtus à diſcipulis interrogatus, cur illi dæmoniũ illud, cuius hoc loco mentionem facit Marcus, eijcere non potuerint, eorum incredulitatem in cauſa fuiſſe reſpondit.
- DEINDE exemplo extranei cuiuſdam, qui & ſi Chriſtũ minimè ſequeretur, neq; ab eo ſubrogatus eſſet, dæmonia tamen in Chriſti nomine eijciebat.

DE INTERPRETATIONE LEGIS DIVINAE.

TABVLA 51.

ARGVMENTVM XIIII. eſt, legis interpretatio, atq; adeò perfectio: perficit enim Chriſtus legem Moſaicã euangelicis conſilijs, dum

- REPROBAT libellum repudij,
- PRAEDICAT
  - Virginitatẽ,
  - Caſtitatem,
  - Paupertatẽ,

— Marci cap. 10.

DE IMPERIO DAVIDICO. TAB. 52.

ARGVMENTVM xv. eſt, Imperium Dauid, quod in Chriſto perfectum, poſt Euangeliſtam Matthæum comprobant etiàm apud Marcũ, d. ca. 10. & 11.

- DVO filij Zebedæi, dicentes: Da nobis vt vnus ad dexteram ſedeat, alter ad ſiniſtram in regno tuo.
- CAECVS adclamans: Ieſu fili Dauid, miſerere meî.
- TOTVS populus occurrens & clamans: Benedictus qui venit in nomine Domini. Et, Benedictum quod venit regnum patris noſtri Dauid, Oſanna in excelſis.

DE CORDIS PERSCRVTATIONE.

TABVLA 53.

DECIMVMSEXTVM ARgumentum eſt, cogitationum humanarum perſcrutatio: qua Chriſtus hominum malignorum depræhendit aſtutias. Vt patet dict. cap. 11. ex

- Maledictione ficûs infructuoſæ: Quæ proculdubiò figura fuit areſactionis Phariſæorum.
- Diſputatione Chriſti de
  - Poteſtate diuina
  - &
  - Baptiſmo Ioannis.

DE PRÆ-

DE PRAESCIENTIA EVENTVVM futurorum. TABVLA 54.

DECIMVMSEPTIMVM *Argumentum eſt, cognitio eorũ quæ futura ſunt, qua Chriſtus præſciuit totum decurſum mundanæ fabricæ. Id quod ex diuina illa patet Prophetia Marci 13. Vbi non abſque magno terrore prædicit*	DESTRVCTIONEM *Hieruſalem, quæ facta eſt per Titum & Veſpaſianum.*
	PERSECVTIONEM *fidelium, præſertim per 300. annos ſub Imperatorum Romanorum principatu vſque ad Conſtantinum duraturam.*
	ADVENTVM *Antichriſti, &*
	IVDICIVM *extremum, ad quod ſe ipſum venturũ prædixit.*

DE CHRISTI FORTITVDINE ET conſtantia in ferendis malis. TABVLA 55.

ARGVMENTVM XVIII. *eſt, aduerſorum omnium atq; adeò mortis perpeſſio patientiſſima. Quam*	DECLARAVIT *Chriſtus in omnibus Paſſionis ſuæ articulis ad mortem vſque crucis.*
	TESTATVS *eſt Centurio verbis disertis, Verè hic homo filius Dei erat, cap. 14. & 15.*

DE POTESTATE IN MORTEM. TABVLA 56.

DECIMVMOCTAVVM ARGVmentum, *eſt poteſtas in mortem & infernum: quam Chriſtus iuxta euangelicum teſtimonium D. Marci 16. cap. probauit*	SVA *glorioſa reſurrectione.*
	VIVA *corporis ſui oſtenſione, & viſibili cõſuetudine cum Apoſtolis habita.*

DE IMPERIO SVPRA CAELOS. TABVLA 57.

DIVINAE MAIESTATIS ET *potentiæ argumentum, quo Euangeliſta Marcus, circa finem Euangelij ſui, Chriſti regnum & imperium probare nititur, eſt poteſtas ſupra omnes cælos. Quam ipſe*	DENVÒ *velut acquiſiuit ſuæ lætiſſimæ aſcẽſionis triumpho.*
	NVNC *ſedens in gloria Dei Patris,*
	VENTVRVS *tandèm iudicare viuos et mortuus, & ſeculum per ignem.*

EPILOGVS.

PATET ergò, hominem Ieſum, quem Euangeliſta Matthæus demonſtrauit eſſe Meſſiam à lege promiſſum, etiàm Regem eſſe, & DOMINŨ omnium ſupremum.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM, LIBER BIBLIAE XLVIII, Noui teſtamenti & primæ eius partis tertius. De Sacerdotio Chriſti.

CONTINVATIO.

DESCRIPTA Chriſti reſurrectione, per quam leo ille de tribu Iuda vniuerſum cæli & terræ ſubiecit ambitum, & regnum parauit immortale, optimo ſanè ordine Pontificatûs eius atq; Sacerdotij ſequitur deſcriptio, quæ ſub vituli, hoc eſt, immolationis myſterio, paulò antè vberiùs explicato, continetur.

ARGVMENTVM.

LVCAS (vt dictum eſt) circa Sacerdotalem Domini ſtirpem atq; perſonam magis occupatus videtur: vndè per vitulum ſignificatus eſt, propter maximam victimam Sacerdotis. Auguſtinus De conſenſu Euangeliſtarum, vbi ſuprà. Et Ambroſius hic: Vitulus enim, inquit, ſacerdotalis eſt victima: Vndè benè congruit vitulo hic euangelij liber, qui à Sacerdotibus inchoauit, & conſummauit in vitulo, qui omnium peccata ſuſcipiens, pro totius mundi vita eſt immolatus. Ambroſ.

DE HVIVS EVANGELII AVTHORE.

QVOD Marco contigiſſe diximus, vt euangelium eius quidā ſuo aſſcriberent Magiſtro, D. nimirùm Petro, id noſtro etiàm accidit Lucæ. Cùm enim & is quæ à Paulo audiuerat, in hoc quod pia maiorum noſtrorum traditione ad nos vſq; peruenit, redegiſſet euangelium, non defuerunt qui id ipſi Paulo, ex cuius ore, vt in eccleſiaſtica hiſtoria teſtatur Euſebius, fuiſſet exceptum, rectiùs attribuendum eſſe putarent, quàm Lucæ: ac ob id Pauli verba, quotieſcunq; in epiſtolis ſuis dicit, iuxta Euangelium meum &c. de Lucę Euangelio intelligenda eſſe crederent. Sed certum eſt, Diuum Lucam nō ea ſolùm ſcripſiſſe, quæ à Paulo tantùm, ſed etiàm à cæteris perceperat Apoſtolis, quod ipſe quoquè in principio huius voluminis ſui teſtatur, dicens: Sicut tradiderunt nobis, qui à principio ipſi viderūt, & miniſtri fuerunt ſermonis. Vndè communis iandiù & à principio vſq; naſcentis eccleſiæ, conſtans vbiq; retinuit vſus, vt hoc, cuius partitiōem præ manibus habemus, nō Pauli, ſed Lucæ dicamus euangelium, non ex D. Pauli tantùm ſacris concionibus exceptum, ſed aliorum quoq; Apoſtolorum doctrina collectum. Quin ipſe etiàm Paulus in ea epiſtola quam ſcripſit ad Corinth. 2. cap. 8. Lucæ hoc euangelium aſſcribere videtur, cùm ait: Miſimus cum illo fratrem, cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias. Ità enim hæc verba intelligunt ſancti Patres hoc loco ferè omnes. & Hieron. in Catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum.

LVCAS ISTE QVIS ET QVALIS FVERIT.

LVCAS medicus Antiochenſis, vt eius ſcripta indicant, Græci ſermonis nō ignarus fuit, ſectator apoſtoli Pauli & omnis peregrinationis eius comes: de quo idem Paulus ad Coloſſenſes: Salutat vos Lucas medicus chariſſimus, & ad Timotheum: Lucas eſt mecum ſolus. Euangelium ſicut audierat, ſcripſit: Acta vero Apoſtolorum ſicut viderat, compoſuit. Hieron. in Catalog. Vir ſummæ induſtriæ, diſcēdi ſtudioſus, laboris patientiſſimus, qui à Paulo auelli non potuit. Chryſoſt. homil. 10. in poſter. epiſto. ad Timoth. Hunc eundem euangeliſtam tradunt veteres Eccleſiæ tractatores, medicinæ artis fuiſſe ſcientiſſimum, & magis Græcas literas ſciſſe, quàm Hebræas. Vndè & ſermo eius tam in euangelio quàm in Actibus Apoſtolorum comptior eſt, & ſecularem redolet eloquentiam, magiſq; teſtimonijs Græcis vtitur, quàm Hebræis. Matthæus autem & Ioannes, quorum alter Hebræo, alter Græco ſermone euangelia texuerunt, teſtimonia de Hebraico poſuerunt. Hieron. in cap. 6. Eſaiæ. Sicut autem Apoſtoli de piſcatoribus piſcium, piſcatores hominum facti ſunt: ità Lucas de medico corporum, in medicum verſus eſt animarū: cuius liber quotieſcunq; legitur in Eccleſijs, totiès eius medicina nō ceſſat. Idem Hieron. in epiſt. ad Philemonem.

lemonem. Fertur is quoq; primus, Chriſti & eius matris, atq; item principum Apoſtolorum effigiem pingendi arte adumbraſſe. Vndè in omnem deinde habitabilem orbem tam venerandum & precioſum opus eſt illatum. Nicephorus lib. . hiſtor. Eccleſ. cap. 43.

DE MORTE EIVS.

VIXIT octoginta & quatuor annos, vxorem non habens. Sepultus eſt Conſtantinopoli, ad quam vrbem viceſimo Conſtantij anno, oſſa eius cum reliquijs Andreæ apoſtoli trãſlata ſunt de Achaia. Hieron. in Catal.

DE SCRIPTIS AB EO RELICTIS, ex Euſebio.

LVCAS ergò, genere quidem Antiochenus, arte medicus, hanc medicinam, quam ex Apoſtolorum vel ſocietate, vel traditiõe ſuſceperat, duos nobis medicinales libros (euãgelium intelligens & Acta apoſtolorum) reliquit, quibus non corpora, ſed animæ curẽtur. Euſeb. in eccleſiaſt. hiſtoria, lib. 3.

QVO TEMPORE LVCAS SVVM SCRIpſerit de Chriſto Euangelium.

POST Chriſti aſcenſionem anno 15. Lucam ſuum ſcripſiſſe euãgelium refert Theophylactus in euangelium Matthæi, & hic in principio. Et Auguſtinus de concordia euangeliſtarum eo tempore Marcum & Lucam ſua dicit ſcripſiſſe euangelia, quo non ſolùm ab eccleſia Chriſti, verùm ab ipſis etiàm adhuc in carne manentibus Apoſtolis probari meruerunt. Auguſt.

DE EODEM IOANNES DRIEDÒ.

VERÙM hìc non videtur prætereundum, Lucam ſcripſiſſe euangelium, priuſquàm cum Paulo vinctô Romam duceretur, quod hinc poſſumus colligere, quòd in Actuum apoſtolorum proœmio Romæ edito teſtetur, ſe ſcripſiſſe euangelium, & quòd ſecunda ad Cor. in qua teſtatur laudem Lucæ in euangelio eſſe, iam ſcripta erat, priuſquàm Paulus & Lucas Romam veniſſent. Driedo lib. De eccleſiaſt. ſcriptur. cap. 3 part. 3.

QVOMODO SCRIPSERIT.

PROLIXIOREM hũc euãgelij librum, quàm cæteros eſſe, nemo dubitauerit. Et ideò non ea quæ falſa ſunt, ſed quæ vera, ſibi vendicat. Non ſcripſit omnia, ſed aſſecutus eſt omnia. Quia ſi ſcribantur, quæ Chriſtus, vt Ioan. 21 ait cap. fecit omnia, nec ipſum capere mundũ arbitror. Aduertis enim, quòd conſultè etiàm ea, quæ ab alijs ſunt ſcripta, præterijt, vt diuerſa in euangelio gratia refulgeret, & proprijs quibuſdam ſinguli libri myſteriorum geſtorumque miraculis eminerent. Ambroſ. in proœmium Lucæ. Sermo eius, tam in euãgelio quàm in Actibus apoſtolorum, comptior eſt & ſeculare redolet eloquentiam Hieron. in cap. 6. Eſaiæ. Hiſtorico ſtylo hunc euangelij librum digeſſit. Nam velut quẽdam hiſtoricum ordinem tenuit, & plura nobis geſtorum domini miracula reuelauit: ità tamen, vt omnes ſapientiæ virtutes euangelij iſtius complecteretur hiſtoria: docet naturalia, docet moralia, docet etiàm rationabilia. Ambroſ. in præfatione Commentariorum in Lucam.

AD QVEM SCRIPSERIT.

AD Theophilum ſcripſit, hoc eſt, ad eum quem Deus diligit. Si Deum diligis, ad te ſcriptum eſt. Si ad te ſcriptum eſt, ſuſcipe munus euangeliſtæ: pignus amici in penetralibus animi diligentèr aſſerua. Bonum depoſitum cuſtodi: per Spiritumſanctum qui datus eſt nobis, frequentiùs inſpice, ſæpiùs diſcute. Fides pignori debetur, fidem ſequitur diligentia, nè commiſſa tibi pignora aut tinea conſumat, aut ærugo. Idẽ Ambroſ. in d. præfatione. Vbi tineam interpretatur hæreticum, & æruginẽ malas dicit animi eſſe cupiditates.

CVIVS IMPVLSV EDITVM SIT HOC euangelium.

CÙM eſſent iam ſcripta euangelia, per Matthæum quidem in Iudæa, per Marcum autem in Italia, Lucas ſancto inſtigante ſpiritu, in Achaiæ partibus hoc ſcripſit euangelium, ſignificans etiàm ipſe in principio, ante ſuum alia eſſe deſcripta. Cui extra ea, quæ ordo euangelicæ diſpoſitionis expoſcit, ea maximè neceſſitas laboris fuit, vt primùm Græcis fidelibus omni prophetatione venturi in carnem Dei Chriſti manifeſta eſſet humanitas, nè Iudaicis fabulis attenti, in ſolo legis deſiderio tenerentur, vel nè hęreticis fabulis & ſtultis ſolicitationibus ſeducti, exciderẽt à veritate, elaboraret. Prolog. in Lucam.

IN QVEM FINEM FACTA SIT hæc ſcriptio.

CAVSAM ſcriptionis ſuæ finalem Lucas in prologo huius Euangelij ponit ipſe: Vt habeas, inquit, eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem: id eſt, vt ſæpè commonitus, certus ſis, ac in certitudine permaneas. Chryſoſt. Matthæi 1. homil 1.

QVAE HVIVS EVANGELII SIT SVMma & intentio.

CVIVSCVNQVE hominis actiones alijs ex ſua virtute adferunt ſalutem, is rectè dicitur Saluator: Sed Chriſti actiones omnes ad totius mundi ſalutem inſtitutæ ſunt, Chriſtus ergò rectiſſimè verus dicitur totius mundi Saluator. Petrus Aureol.

QVAM CHRISTVS HVMANO GENEri attulerit medicinam & ſalutem, ſiue De Partibus Euangelij ſecundùm Lucam. TABVLA 58.

CHRISTVM PORRO *medicinam & ſalutem huic mundo nõ attuliſſe tantùm, ſed reipſa etiàm præſtitiſſe: id planiſſimum facit D. Euangeliſta Lucas ab ipſius Chriſti ſalutari*

- IN *hunc mundum ingreſſu,*
  - 1. *In conceptione, cap. 1.*
  - 2. *In natiuitate, cap. 2.*
  - 3. *In baptiſmo, cùm hominibus innotuit, cap. 3.*
- CONVICTV *cum hominibus & conuerſatione, cap. 4. 5. 6. & 7.*
- OFFICIO, *ſtudio, & voluntate, cap. 8. 9. & 10.*
- DOCTRINA, *à capit. xj. vſque ad cap. 22.*
- EX *hac vita per mortem tranſitu, cap. 22. & 23.*
- REDITV *ad nos per reſurrectionem à mortuis, cap. 24.* *Petrus Aureol.*

DE CHRI-

DE CHRISTI IN HVNC MVNDVM ingreſſu ſalutifero. TABVLA 59.

- **INGRESſum Chriſti deſcribit Euangeliſta Lucas triplicem:**
  - PRIMVM, *quo deſcendit in vterum virginis mariæ per conceptionem, vbi ſaluatorem eum eſſe oſtenditur cap.1. per*
    - ANNVNCIATIonem *angelicam, quæ facta eſt*
      - *Zachariæ de præcurſore Chriſti Ioanne Baptiſta, quòd is Dominum præceſſurus, eiq́ plebem præparaturus ſit perfectam.*
      - *Mariæ, cui dicitur; Vocabis nomen eius Ieſum.*
    - EXCLAMATIONEM *Elizabeth, quæ ait: Benedictus fructus ventris tui.*
    - CANTICVM *Zachariæ, quo is præ gaudio in hæc prorupit verba, Benedictus Dominus Deus Iſrael, quia viſitauit, & fecit redemptionem plebi ſuæ.*
  - SECVNDVM, *quo venit in lucem humanam, ſcilicet per natiuitatem. Quæ ipſa etiàm humani generis eum ſaluatorem demõſtrat, cap. 2. per Vocem*
    - ANGELICAM *ad Paſtores: Eccè euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.*
    - Propheticam
      - *Simeonis geſtientis & dicentis: Quia viderunt oculi mei ſalutare tuũ &c.*
      - *Annæ, quæ ſuperueniens confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Iſrael.*
    - EVANGELICAM, *ipſius nimirùm Lucæ, qui caput 2. Euangelij ſui ità concludit: Et Ieſus proficiebat ſapientia & ætate, & gratia apud Deum & homines.*
  - TERTIVM, *quo hominibus innotuit per Baptiſmum Ioannis, vbi totius mundi Saluatorem eum eſſe teſtantur*
    - VOX *Dei patris, de cælo aperto audita: Tu es filius meus dilectus.*
    - SPIRITVSSANCTVS, *qui ſub ſpecie columbæ viſus eſt ſacratiſſimo eius vertici inſidere.*
    - EVANGELISTA, *recenſendo Genealogiã illius à primo homine Adam, vſq́ ad Ioſeph virũ Mariæ, de qua ipſe fuit natus. Hæc omnia habẽtur Luc. 3.*

DE SALVTARI CHRISTI CONVICTV atque conuerſatione. TABVLA 60.

QVAM VERO CHRIſti cōuerſatio generis humani eum ſaluatorem oſtenderit, pulcherrimæ eius & prorsùs diuinæ teſtantur virtutes: quas ille verè excoluit, ac viuo ſuo exemplo hominum mentibus inſinuauit. Hinc Euangeliſta Lucas præcipuas Chriſti actiones breuiſsimis quidē perſtringit verbis. Sed ijs tamen depingit coloribus, vt Chriſtum nobis perfectiſſimum ob oculos ſiſtat exemplar pulcherrimarum virtutum videlicet,

AGENDAE pœnitentiæ & abſtinentiæ, cap. 4. Vbi ieiunium, quod Chriſtus 40. diebus & noctibus exercuit in deſerto, deſcribitur vſq; ad ver. Et regreſſus eſt.

RELIGIONIS & Pietatis in Deum, qua incitante ſecūdum conſuetudinem ſuam venit in Synagogam, ac vt manifeſtum fieret Iudæis, eum eſſe ſaluatorem, non caſu incidit in locum Eſai. 61. Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, quem ad ſe pertinere oſtendit, d. ver. Et regreſſus &c. eodem.

PATIENTIAE & tolerantiæ. Nam etſi conſilium Phariſæorum, quo eum ex monte præcipitare decreuerant, optimè intelligeret, at nihil commotus, per illorum medium tranſibat; & lenitate ſuperabat malitiā, eo loco, Et duxerunt illum vſq; ad ſupercilium &c. eodem.

LIBERALITATIS & Beneficentiæ, qua languores omnium liberaliſſimè ſanabat, omnibus ſe medicum & ſaluatorem exhibens: Vndè ait, Quia & alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnū Dei, quia ideò miſſus ſum. ver. Et deſcendit in Capharnaum, vſque in fin. cap. 4.

HVMILITATIS & beneuolentiæ, qua inter peccatores degit perhumanitèr, diſcipulos ad ſe acciuit familiaritèr, & verum ſe medicum probans, non ſe veniſſe iuſtos, ſed peccatores vocare ad pœnitentiam, ait: Non egent medico, inquit, qui ſani ſunt; ſed qui malè habēt. cap. 5. per tot.

VERITATIS & ſynceritatis. Poſteaquàm enim Phariſæorum reprehendit hypocriſin, qui ſabbathum ſuperſtitiosè colebant, viuo dehinc probauit exemplo etiā ſabbatho licere benefacere. à princip. cap. 6. vſque ad ver. Factum eſt autem &c.

PERFECTIONIS tantæ, quantam nemo ante eum habuit, nec quiſquam habiturus eſt vnquàm. Quod indicat illa ſublimis concio De veræ beatitudinis partibus & conſilijs euangelicis: Quæ priùs in ſeipſo expreſſit, ac deindè alios docere cœpit. à d. ver. Factum eſt vſque in fin. cap. 6.

MISERICORDIAE atque clementiæ, qua motus fuit erga
- Seruum Centurionis,
- Filium vnicum viduæ, qui defunctus efferebatur.
- Peccatricem, procumbentem ac lachrymantē ad ſanctiſſimos eius pedes, toto cap. 7.

DE SVMMO STVDIO ET VOLVNTATE,

quibus Chriſtus officium veri executus eſt Saluatoris. TAB. 61.

SI CONAtum ſpectet atq; diligentiã, quã Chriſtus pro conſeruatione hominum indefeſſus adhibuit, nihil deprehendes ab eo prætermiſſũ, quod ad ſalutem illorũ pertinere videretur. id quod facilè euincit EVÃGELISTA *Lucas à ſummo ſtudio, quod Chriſt⁹ illis ſeruãdis impẽdit, partim*

- *Per ſe*
  - VOCANDO *omnes homines ad ſalutem, varijs & ſaluberrimis perſuaſionibus parabolicis ad eam rem adhibitis, quibus animos omnium ad pietatem inducere & ſanare conabatur.*
  - PERAGRANDO *Iudææ regionem, dæmonia eijciendo, languores curando, atque mortuam puellam excitando, cap. 8. per tot.*
- PER *alios, dum ad hoc ſuos inſtituit*
  - PRIMÙM *apoſtolos 12. Quibus dedit virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia &c. toto cap. 10. Nam quæ ibi continentur, omnia pertinent ad Apoſtolicam viuendi normam.*
  - DEINDÈ *alios diſcipulos LXXII, quibus functionis ſuæ præſcripſit formam, iuxta quam in prædicatione ſalutis verſari deberent, à principio cap. 10. vſque ad verſ. Et conuerſus ad diſcipulos. Vbi etiàm oſtendit fore quoſdam, qui ad prædicationem regni Dei maneant duri & obſtinati: alios porrò, nempè humiles & ſimplices, qui eam libentibus animis ſint complexuri.*

DE DOCTRINA CHRISTI.

TABVLA 62.

Vt exemplo ſuo nos ad virtutis & pietatis ſtudium hactenùs excitauit Chriſtus, ità ſaluberrima eius doctrina eò potiſſimùm eſt inſtituta, vt animorum morbos & vitia depellat. Atq; hinc nos benigniſſimus Ieſus tam ſedulò dehortatur

---

AB

INHVMANITATE ET INCLEMENTIA, AD

PIETATEM *& miſericordiã, ſub parabola ſauciati, cuius ſolus miſertus erat Samaritanus. verſ. Et conuerſus ad diſcipulos, d. capit. 10.*

AB IMMODERATIS CVRIS ET DISTRACTIOnibus animi ad

VITAM *tranquillam & vni Deo intentam. Vndè dictum eſt Marthæ ſolicitæ: Porrò vnum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit. Ibidèm etiàm docet diſcipulos orare, mentemque, excluſis rebus labentibus, orando & meditando vni Deo coniungere.*

A LIVORE ET INVIDENTIA, AD

MVTVAM *charitatem, beneuolentiam, cap. xj. ver. Et erat eijciens. Vbi acritèr caſtigat inuidiam Iudæorum blaſphemãtium, & dicentiũ Chriſtũ in poteſtate Beelzebub dæmonia eijcere: quod erat, opera Spiritusſancti per ſummam contumeliam adſcribere ſatanæ.*

AB HYPOCRISI ET SIMVLATIONE AD

SYNCERAM *& minimè ſucatam viuendi rationem. Nam piè admodùm monet Chriſtus, vt videamus, nè lumen quod in nobis eſt, tenebræ fiant: deindè etiàm obiurgat phariſæos hypocritas, eoſque dicit ſimiles eſſe monumentis &c partim xj. & xij. cap.*

AB IMMODICA CVRA ET SOLICITVDI-
ne, amoreque vitioſo temporalium, ad

STVDIVM *atque deſiderium beatitudinis æternæ, eod. Sub parabola diuitis, cui dictum fuit: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te &c. Nolitè ergò ſoliciti eſſe, ait benigniſſimus Ieſus, animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori quid induamini, &c. cap. 12.*

A' NIMIA SECVRITATE ET OSCITANTIA, AD

PROVIDENTIAM *atque diligentiam, nè mors ſubita nos imparatos opprimat, atque iudicio ſiſtat noxios. A quo malo nos piè admodùm dehortatur: Sint lumbi veſtri, ait, præcincti, Et vos eſtote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet &c. d. cap. 12. verſ. Sint lumbi veſtri, vſque in fin. eiuſdem.*

A' PERTINACIA ET ANIMI OBSTI-
natione ad

POENITENTIAM, *cap. 13. Niſi pœnitentiam, inquit, habueritis, omnes ſimilitèr peribitis. Quod latiùs ibi proſequitur ſub parabola ficûs infructuoſæ. Ac tandèm inhabitatoribus Hieruſalē pœnitētiam negligentibus ſeueriſſimè comminatur: Eccè, ait, relinquetur vobis domus veſtra deſerta.*

A' COMESSATIONIBVS ET POMPA
conuiuiorum, ad

FRVGALITATEM *& erga Pauperes benignitatem, cap. 14. In quo eam præſcribit conuiuijs legem, vt non vocemus potentes, ſed Pauperes, debiles, claudos & cæcos. Agit etiàm de conuiuio paradiſi, & ad illud ferenda cruce docet perueniri.*

AB ANIMI ELATIONE ET SVPER-
bia, ad

HVMILITATEM *& modeſtiam. Nanque cum peccatoribus ipſe manducat & conuerſatur familiaritèr, eaque cauſa, murmurantibus phariſæis opponit parabolam 99. ouium & vnius perditæ, item decem drachmarum, & filij prodigi, cap. 15.*

AB AVARITIA ET VITAE MOL-
litie, ad

LIBERALITATEM, *ab exemplo diuitis epulonis, & villici qui de mammona iniquitatis fecit ſibi amicos, cap. 16.*

AB APOSTASIA AD

FIDEI *conſtantiam, dum apoſtolis ſuis prædicit perſecutionem, quæ ante diem iudicij ſit futura. Vbi etiàm diſcipuli petunt, vt adaugeat illis fidem. Præmiſerat enim in ipſo capitis exordio impoſſibile eſſe, vt non veniant ſcandala: ſed ijs moueri non debemus.*

A' TORPORE ANIMI ET CORDIS
tepore ac acedia, ad

DEVOTIONEM *& orationis inſtantiam ac perſeuerantiam, ſub parabola viduæ inſtantèr poſtulantis à Iudice vindictam contra aduerſarium ſuum. Porrò orantes hortatur ad animi ſummiſſionem, ſub parabola phariſæi et publicani. Remedium autem efficaciſſimum contra acediam apponit, admonens de aſſumenda cruce, & deniquè adiungit cæcum feruentèr orantem vt illuminetur, lumenque ea precandi inſtantia impetrantem, cap. 18.*

AB OCIO ET DESIDIA AD

OPERVM *bonorum ſtudium & ſedulitatem. Ad quæ nos hortatur exemplo Zachæi, proponendaque*

daque parabola De homine nobili, qui peregrè profecturus, diſtribuit ſeruis ſuis pecuniæ ſummam, vt negociarentur, è quibus ſeruus nequam mnam ſuam repoſuit in ſudario, damnatusque eſt à domino ſuo, quòd nihil feciſſet lucri, cap.19.

AB IRA ET ACERBITATE ANIMI, AD

MANSVETVDINEM: *Et hoc ſuo ipſius exemplo. Nam etſi Iudæorum iniurias ſæpè eſſet expertus, atq; inſidias, quas ſibi ſtruebant, neutiquàm ignoraret: nihilominùs tamẽ viſitat eos manſuetus, inſidiens pullo aſinæ, fletq; ſuper ciuitatem Hieruſalem, vbi erat paulò pòſt occidendus, cap.19.*

A MALITIA ET ASTVTIA, AD

STVDIVM *veritatis: ab exemplò verſutæ diſputationis Phariſæorum, Saducæorum, Scribarũ, & Principum Sacerdotũ, qui Chriſto inſidiabantur, multis ab eo parabolis confutati & pudefacti, cap.20.*

A TIMORE ET PVSILLANIMITATE, AD

VIRILEM *perſeuerantiam & animi firmitatem, ad quam diſcipulos ſuos hortatur, dum illis narrat perſecutiones futuras. Iacula enim (quod dici ſolet) præuiſa, minùs feriunt, toto cap.21.*

DE SALVTIFERO CHRISTI EX HAC vita diſceſſu. TABVLA 63.

EXITVM CHRIſti morietis fuiſſe verè ſalutarem, inter alia quæ recenſet Lucas in ca. Euangelij 22. & 23. abundè ſatis teſtant vel hæc pauciſſima:

- INSTITVTIO *ſacroſanctæ Eucharistiæ, in qua nobis Sacratiſſimũ ſuum corpus in memoriam ſuî reliquit, ità dicens, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur, &c.*
- SVDOR *eius factus ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram, in ſignum lauacri ſalutaris.*
- ORATIO *ipſius Chriſti clementiſſima; qua pro perſecutoribus ſuis patrem ſuum rogauit in cruce: Pater, inquiens, dimitte illis, quia neſciunt quid faciunt.*
- CONVERSIO *latronis, cui Chriſtus gratiam promiſit. Hodiè, inquit, mecum eris in paradiſo.*
- TESTIMONIVM *Centurionis: Verè hic homo iuſtus erat. Si iuſtus, ergò & Saluator ille; cuius fit mentio Eſa. cap.51.*

DE REGRESSV, HOC EST, RESVRrectione Chriſti. TABVLA 64.

CHRISTI REDItus ab inferis, qui per reſurrectionem ſuam cõtigit glorioſam, eiuſmodi fuit, qualis decuit verum mundi ſaluatorem. Hanc ipſam autẽ reſurrectionem vberrimè probant,

- PRIMÙM *frequentiſſimæ apparitiones, quibus ſe apoſtolis non ſemel ad oculum ſtatuit:*
- DEINDÈ *Sermo Chriſti cum diſcipulis euntibus in Emaus ſuauiſſimus, cap.24. Vbi poſtquàm illis Paſſionis ſuæ myſteria ad longũ explicâſſet, in hæc tandèm ſaluberrima concluſit verba: Et ſic oportebat Chriſtũ pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitẽtiam, & remiſſionem peccatorum in omnes gentes: quibus verbis oſtendit, ſe verum eſſe mortalium omnium medicum & ſeruatorem.*

E P I L O G V S.

DVBIVM ergò ampliùs nemini hinc eſſe neque poteſt, neq; debet: Videlicet Chriſtum Ieſum non tantùm eſſe Regem, aut Imperatorem ac DOMINUM cæli & terræ ſupremum, ſed vnicum etiàm generis humani ſaluatorẽ, & verum medicum, EXTRA quèm nulli vnquàm vlla ſperanda ſit ſalus.

EVANGELIVM IOANNIS, LIBER BIBLIORVM XLIX, PARTIS Noui teſtamenti primæ quartus, De diuinitate Chriſti.

CONTINVATIO.

CVM legiſſet D. Ioannes Matthæi, Marci & Lucæ volumina, probauit quidem textũ hiſtoriæ, & vera eos dixiſſe firmauit, ſed vnius tãtùm anni, in quo & paſſus eſt Chriſtus, hiſtoriam texuiſſe. Prætermiſſo itaque anno, cuius acta à tribus expoſita fuerant, ſuperioris temporis, antequàm Ioannes clauderetur in carcerem, geſta narrauit, ſicut manifeſtũ eſſe poterit his, qui diligentèr quatuor euangeliorum volumina legerint. Hieron. in Catalogo ſcriptor. eccleſiaſticor.

DE IOANNIS EVANGELISTAE origine.

IOANNES, qui interpretatur gratia Dei, & ſignificatur per Aquilã, filius fuit Zebedæi, frater Iacobi Apoſtoli, vnus ex diſcipulis Domini: Qui virgo electus à Deo eſt, quẽ de nuptijs volentem nubere vocauit Deus. Hiero. ibidèm, & in eo qui illi aſſcribitur, prologo in Ioan.

DE EADEM, THEOPHYLACTVS.

HIC enim patre quidem piſcatore natus, eandem quam pater exercebat artẽ. Non ſolùm imperitus erat gentilium diſciplinarum & Iudaicæ eruditionis, ſed planè totus illiteratus erat, quemadmodùm diuiniſſimus Lucas in Actis apoſtolorum de eo tradit. Nam & pa-
Actor. 4. tria eius vilis & obſcura, non inſignibus artibus clara, ſed piſcaturæ apta, Bethſaida erat. Nihilominùs illiteratus ille, ignobilis ille, quique in nullo ſpectabilis erat, vide quantum ſortitus ſit ſpiritum. Etenim quæ nullus aliorum euangeliſtarum nos docuit, ea ipſe intonare auſus eſt.

FORTASSIS autem non abſurdum fuerit, nomina & matris eius & euangeliſtæ aperire. Etenim mater eius, quæ Salome dicebatur, interpretatur pacifica: Ioãnes autẽ, gratia eius. Sciat igitur omnis anima, quòd Pax, quæ erga homines, & quæ in anima ab affectionibus libera, mater ſit diuinæ gratiæ, generat iſtam in nobis.

CONSIDEREMVS autem & mirabilius quiddam, quod circa ſanctum illum Euangeliſtam accidit: Vnus enim ille tres matres habere compáret, Deiparã, Salomen, & tonitruũ.
Mar. 4. Nam filius tonitrui eſt propterea, quòd in Euangelio vocaliſſimus fuerit: Deiparæ, dicit
Ioan. 19. enim, Ecce mater tua. Theophylact. in Prologo huic euangelio præfixo.

DE VITAE EIVS SANCTIMONIA, & ſuauitate morum.

DILECTVS eſt Iohannes præ diſcipulis omnibus maximè à Domino, eò quòd abſolutè mitis erat, ſuauiſſimisque moribus ac mundo corde, nempe virgo. Theophylact. ibidèm, Cui virginitatis in hoc euãgelio duplex datur teſtimonium, & quòd præ cæteris dilectus à Deo dicitur, & huic matrem ſuam pendens in cruce, commendauit Dominus, vt virginẽ virgo ſeruaret. Hieron. in d. Prologo ad hoc euangelium. Ad hæc de pectore Chriſti vbi recubuit, euangelij fontem potauit, & quaſi vnus de paradiſi fluminibus, verbi Dei gratiam in orbem diffudit. Viterb. in Chronicis, Parte 14.

DE OFFICIIS EIVS ET DIGNITATIBVS.

IOANNES & Apoſtolus eſt, & Euãgeliſta, & Propheta. Apoſtolus, quia ſcripſit ad eccleſias vt Magiſter. Euangeliſta, quia librum euangelij condidit, quod, excepto Matthæo, alij ex duodecim apoſtoli non fecerunt. Propheta, vidit enim in Patmos inſula (in quam fuerat à Domitiano principe, ob nomini martyrium relegatus) Apocalypſin, infinita futurorum myſteria continentem. Hieron. lib. 1. aduerſ. Iouinianũ. Vbi de Priuilegijs huius Euangeliſtæ vide pulchra multa.

DE

DE EVANGELISTAE HVIVS MIRACVLIS.

MIRACVLA eius hæc ſunt: Virgas ſilueſtres in aurum mutauit: Lapides de littore collectos, in gemmas conuertit: Item alias gemmas confractas & contritas, in propriam formã reſtituit: Et matronam viduam ad preces populi ſuſcitauit: Iuuenem mortuũ reddidit rediuiuum: Venenum abſque periculo bibit, & iuuenem eodem veneno mortuum ſuſcitauit. Viterb. d. parte 14. Tertullianus refert, quòd à Domitiano miſſus in feruentis olei dolium, purior & vegetior exiuerit, quàm intrauerit. Hieron. d. lib. 1. aduerſ. Iouinian.

DE EIVS MORTE.

VIXIT annis 99. Requieuit autem apud Epheſum ſexto Calend. Ianuarij. Quod ità accidit. Nam anno LXVIII. poſt paſſionem Domini, tumulum (fratribus valedictis) intrauit, & tanquàm in lecto, facta oratione, quieuit. Vndè quidam eum non mortuum aſſerunt, ſed in ſepulcro viuum requieſcere & dormire affirmant: Pro eo, quòd terra ipſius tumuli ſcaturiens, & ſe commouens, ſempèr ad ſuperna conſcendat, & in ſuperficie ſepulturæ ſe moueat, & puluis quaſi flatum intùs quieſcentis, ſempèr ebulliat. Viterb. in d. part. 14.

DE RELICTIS POST SE SCRIPTIS.

QVARTODECIMO anno ſecundam poſt Neronem perſecutionem mouente Domitiano, in Patmon inſulam relegatus, ſcripſit Apocalypſim, quam interpretantur Iuſtinus Martyr & Irenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à ſenatu reſciſſis, ſub Nerua Principe redit Epheſum, ibique rogatus ab Aſiæ epiſcopis, ſuũ ſcripſit Euangelium, aduersùs Cerinthum, alioſque hæreticos, & maximè tunc Ebionitarum dogma conſurgens, qui aſſerunt Christum ante Mariam non fuiſſe. Vbi ad Traianũ vſque Principem perſeuerans D. Ioannes, totas Aſiæ fundauit, rexitque eccleſias.

SCRIPSIT autem & vnam epiſtolam, cuius exordium eſt; Quod fuit ab initio, &c. quæ ab vniuerſis eccleſiaſticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autem duæ, quarum principium eſt, Senior electæ dominæ &c. Senior Caio chariſſimo, quem ego diligo in veritate, Ioannis presbyteri aſſeruntur, cuius & hodiè alterum ſepulcrum apud Epheſum oſtenditur. Hieron. in Catalog. ſcriptor. eccleſiaſticorum. Idem autem ipſe Hieronymus in Prologo in Epiſtolas Canonicas, omnes tres epiſtolas dicit eſſe Ioannis, & ità ſentit Eccleſia.

DE EISDEM, IOANN. DRIEDO.

CÙM autem iam omnes Pauli & cæterorum Apoſtolorum epiſtolæ ſcriptæ forent, & iam per omnem Aſiam, Europam & Africam eſſent ſemina fidei ſparſa, & eccleſiæ conſtitutæ, & hæreſes in Eccleſia inciperent, contra diuinitatem Chriſti pullulare, Cerintheis & Ebionitis negantibus Chriſtum hominem Deum eſſe: poſtremus omnium Ioannes ſolutus ab exilio, rogatus ab omnibus tunc penè Aſiæ epiſcopis, & multarum eccleſiarum legationibus, poſtquàm Apocalypſin iam in Patmo ſcripſerat, vt aſſerit ſuper Ioannem prologus, à quibuſdam Hieronymo aſſcriptus, in Aſia ſuum edidit euangelium, De diuinitate Chriſti, cæteris Euangeliſtis altiùs ſcribens contra hæreticos, qui aſſerunt Chriſtum ante Mariam non fuiſſe. Driedo de ſcrip. eccleſiaſt. lib. 1. cap. 3. Par. 3.

DE EVANGELII HVIVS EXCELlentia & ſublimitate.

OMNIBVS ſcripturæ diuinæ paginis euangelium excellit, quia quod lex & Prophetæ futurum prædixerunt, hoc completum dicit euangelium. Inter ipſos autem euangeliorum ſcriptores, Ioannes eminet in diuinorum myſteriorum profunditate. Auguſtin. in Prologo in Commentaria ſuper euangelium Ioannis.

QVID HOC EVANGELIVM A RELIQVIS differat Euangeliſtarum ſcriptis.

TRES priores Euangeliſtæ in his rebus maximè diuerſati ſunt, quas Chriſtus per humanam carnem temporalitèr geſſit. porrò autem Ioannes ipſam maximè diuinitatem Domini, qua Patri eſt æqualis, intendit, eamque præcipuè ſuo euangelio, quantùm inter homines ſufficere credidit, commendare curauit. Itaque longè à tribus iſtis ſuperiùs fertur, ità vt hos videas quodammodò in terra cùm Chriſto homine conuerſari, illum autem tranſcendiſſe nebulam, qua tegitur omnis terra, & perueniſſe ad liquidum cælum. Auguſtinus De conſenſu Euangeliſtar. lib. 1. cap. 4.

QVAE DIFFERENTIAE ISTIVS ſit ratio.

IDEÒ autem tres illi euangeliſtæ, Matthæus ſcilicet, Marcus & Lucas, plura nobis viuẽdi dederunt præcepta, quia eam maximè ſecuti ſunt Partem, quæ actiua dicitur. Quia verò Ioannes contemplatiuam magìs tenuit, ideò cùm eius euangelium ſupereminеat cęteris, multo pauciora tamen in eo morum præcepta comperimus. Idem Auguſtinus in Speculo, De euangelio Ioan. ex cap. 4.

QVAE IOANNI DESCRIBENDAE HISTOriæ euangelicæ fuerit cauſa.

IOANNES verò ipſe quidem cauſam ſcriptionis tacet. Vt autem loquitur ſermo ſuperiùs repetitus, & Patrum ad nos traditione delatus, nec ipſe ad ſcribendum abſque certa ratione deſcendit. Sed quia illa iam trium fuerat intentio, vt in ſuſcepti morarentur hominis ſacramento, & de ipſa deitate dogma periclitabatur taceri, ad ſcribendum, Chriſto inſpirante motus, acceſſit, quod ex ipſa certa hiſtoria, & de euangelij declaratur exordio. Neq; enim ab inferioribus cœpit, vt cæteri: ſed ad ſuperiora continuò, ad quæ vrgebatur, aſſcẽdit, propter quæ librum ipſum profectò compoſuit. Neque enim ſolis inuenitur differre principijs, ſed per totius ferè euangelij textum grandior cæteris ingreditur atque ſublimior. Chryſoſt. in Matthæi cap. 1. homil. 1.

QVAE HISTORIAE HVIVS SVMMA ſit & intentio.

SVMMA huius hiſtoriæ euangelicæ conſiſtit in eo, quòd author eius D. Ioannes demonſtret, hominem illum Ieſum verè fuiſſe filium Dei. Quòd autem is primo narrationis ſuæ capite vel ſolo contriuerit hæreſes, tractat Ambroſius De fide lib. 1. cap. 5. Theophylactus & ſcriptores alij in prædictũ caput quàm plurimi.

DE PARTITIONE ISTIVS, QVOD SEcundùm Ioannem eſt, Euangelij. TABVLA 65.

EVANGELIVM *Ioannis eam ſentẽtiam, quòd Chriſtus Ieſus ſit verè filius Dei,*	PRIMÒ *aperit & proponit, à principio Capitis 1. vſque ad medium eiuſdem.*
	DEINDE *confirmat & adſtruit, à prædicto loco vſque ad finem capitis 20.*
	POSTREMÒ *infert & concludit, Circa finem 20. & per totum 21. Porrò ibidem etiàm Euangeliſta de ſeipſo quædam commemorat, tanquàm eorum, quæ ſcripſit, teſte certiſſimo, & ipſi Chriſto præcipuè charo &c.*

DE

DE SENTENTIAE EIVS PROPOSITIONE.

TABVLA 66.

IN HAC PARte ponit Euangeliſta Ioannes totius euangelij ſui veluti ſummam, hominem ſcilicet Ieſum verè fuiſſe filium Dei, eundemque

- *Vnigenitum.*
- *Patri coæternum.*
- *Non factum, nec creatum, ſed genitum.*
- *Perfectum Deum, perfectum hominem, ex anima rationali & humana carne ſubſiſtentem.*
- *DEVM, / Hominem,* — *Ex ſubſtantia* — *Patris. / Matris.*
- *Vnum cum patre, non conuerſione diuinitatis in carnem, ſed aſſumptione humanitatis in Deum.*
- *Per quem omnia facta ſunt.*
- *Lucem, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*
- *Saluatorem, plenum gratiæ & veritatis, de cuius plenitudine omnes accepimus gratiam.*

Hæc omnia Athanaſius ferè in ſuo ſymbolo colligit ex prima parte Ioann. Cap. 1.

DE SENTENTIAE HVIVS CONFIRMATIONE & probatione.

TABVLA 67.

IN IPSA PORrò ſententiæ huius confirmatione Euãgeliſta Ioannes prolixè docet Ieſum, verè eſſe filium Dei, idq́ his argumẽtis, quòd is idem

- *Mediam obtineat in Trinitate perſonam, d. c. 1. verſ. Et hoc eſt teſtimoniũ.*
- DEO SIT IN *omnibus diuinitatis conditionibus & perfectionibus per omnia æqualis, videlicet*
  - *Authoritate, cap. 2.*
  - *Efficacia ſaluandi, vel ſalutem conferendi, cap. 3.*
  - *Penetratione mentium & immenſitate, cap. 4.*
  - *Operationis ſimilitudine, cap. 5.*
  - *Animi & cordis plena refectione, cap. 6.*
  - *Doctrinæ maieſtate, cap. 7.*
  - *Aeternitate, cap. 8.*
  - *Honore, Latriæ vni Deo debitæ dignitate, cap 9.*
  - *Eſſentiæ identitate, cap. 10.*
  - *Beneuolentia & miſericordia, cap. 11.*
  - *Imperio & regno, cap. 12.*
  - *Charitate, cap. 13.*
  - *Diuinitate, cap. 14.*
  - *Collatione gratiæ & ſanctitatis infuſione, cap. 15.*
  - *Sapientia, & ſcientiæ ſplendore, cap. 16.*
  - *Beatitudine & felicitate, cap. 17.*
  - *Patientia & longanimitate, cap. 18 & 19.*
- *Et quòd ab eo ſicut à patre procedat Spirituſſanctus, capite vigeſimo, vſq; ad eum locum, Multa quidem & alia ſigna &c.*

DE PRIMA CONDITIONE.

TABVLA 68.

CHRISTVM IN *Trinitate mediam obtinere perſonam, probatur teſtimonio*

- D. IOAN. EVANgeliſtæ cap. 1. vbi in vna Dei eſſentia tres oſtẽdit eſſe perſonas:
  - *Vnam patris, ſub his verbis: Qui miſit me baptizare, ille mihi dixit.*
  - *Alteram, id eſt, mediam, filij, dum ait: Poſt me veniet vir, qui ante me factus eſt, quia prior me erat.*
  - *Tertiam, ſpiritusſancti, his verbis: Super quẽ videris ſpiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt q baptizat in ſpiritusancto.*
- *Nathanaelis, exclamantis: Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Iſrael.*

DE SECVNDA CONDITIONE.

TABVLA 69.

PAREM CHRIſto *cum Deo patre fuiſſe authoritatem, oſtenditur cap. 2. Ex*

- *Mutatione naturæ, aquæ ſcilicet in vinum.*
- *Stupore, quem hominum mentibus ſolo interdùm adſpectu iniecit, ità vt nemo ſe ei poſſet opponere. Cuius exemplum eſt grauiſſimũ, quòd ementes & vendentes exiguo quaſi flagello etiàm inuitos eiecit ex templo, eorumque menſas ſubuertit.*
- *Signis quę faciebat, quibus multi cõpellebantur credere in eum. d. c. 2.*

DE TERTIA CONDITIONE.

TABVLA 70.

QVOD VNI *Deo eſt propriũ ſaluare, nimirùm homines, Eſaia 45. Id D. Ioannes Chriſto probat cum Deo fuiſſe commune, cap. 3. à*

- *Prophetia Chriſti de ſeipſo. Oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui credit in ipſo, non pereat, ſed vitam habeat æternam.*
- *Teſtimonio Ioannis: Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum.*
- *Baptiſmi efficacia: Quo ſacramento velutì medio, ſalus ex Chriſto in omnes deriuatur fideles.*

DE CONDITIONE QVARTA.

TABVLA 71.

SALVATORI NOSTRO *Ieſu Chriſto etiàm mẽtes hominum atq; adeò intimos cordium receſſus fuiſſe cognitos & perſpectos, liquet cap. 4. ex*

- *Colloquio cum Samaritana, cui etiàm res illius ſecretiſſimas, & quęcũq; (licèt occultè) feciſſet, enarrauit.*
- *Curatione etiàm abſentium. Curauit enim Reguli filium longo interuallo diſtantem.*

DE CON-

DE CONDITIONE QVINTA.

TABVLA 72.

OPERANDI MODO CHRI*ſtum Deo fuiſſe æqualem, ſatis manifeſtũ reddit curatio Paralytici in ſabbato ad piſcinam probaticam, Ioan. 5. Vbi ipſe Iudæis, id ex inuidia culpantibus, reſpondit ſe eodem modo, quo pater,*

- *Operari, ibi: Pater meus vſque modò operatur, & ego operor.*
- *Viuificare: Sicut enim pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius, quos vult, viuificat.*
- *Iudicare: Pater enim non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio.*
- *In die iudicij homines ex ſepulcris reſuſcitare. Quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem filij Dei, d. cap. 5.*

DE CONDITIONE SEXTA.

TABVLA 73.

IN MENTIBVS REFI*ciendis, & cordibus exatiãdis vim Chriſto eandem eſſe, quã Patri; indicatur cap. 6. duobus argumentis:*

- *Miraculo, quo panes hordeaceos quinque, & piſciculos duos, ità benedixit & multiplicauit, vt non tantùm quinq; millibus hominum ſufficerent, ſed ex reliquijs etiàm duodecim cophini fragmentorum colligerentur.*
- *Suauiſsima illa concione, de pane illo vitæ, mentes reficiente, qui caro eſt Chriſti, Ex quo quiſquis manducauerit, viuet in æternum.*

DE CONDITIONE SEPTIMA.

TABVLA 74.

DOCTRINA CHRI*ſtum Deo parem fuiſſe, id in capite ſeptimo teſtantur,*

- *Chriſtus ipſe: Qui in die feſto docens in templo, ſuî apud Iudæos admirationẽ excitauit: tum etiàm dixit: Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me.*
- *Miniſtri pontificum & phariſæorum: qui cùm Chriſtum apprahendere non poſſent, dominis ſuis, à quibus vt illum caperẽt, ablegati erant, reſponderunt: Nũquàm ſic locutus eſt homo, ſicut hic homo. d. cap. 7.*

DE CONDITIONE OCTAVA.

TABVLA 75.

SE CVM PA*tre æternum declarat Chriſtus, à Iudæis repræhenſus, q ſeipſum dixiſſet lucem mundi, his omninò argumẽtis:*

- *Quòd ipſe ſolus nihil dicat, ſed quæ à patre acceperit, proferat: Ergò teſtimonium hoc, quod de ſeipſò dederit, etiàm patris ſui eſſe.*
- *Quòd non iudicet ſecundùm carnem, ſed quemadmodùm præceperit illi pater.*
- *Quòd è ſupernis ſit & vnum cum patre.*
- *Quòd ſit antequàm Abraham fieret, ergò etiàm æternus, & ſimilia. Quæ omnia explicantur cap. 8.*

DE CON-

DE CONDITIONE NONA.

TABVLA 76.

LATRIAE QVOQVE *cultum, Chriſto eũdem deberi, quo Deus colitur pater, id diligenter explicat D. Ioannes cap. 9. vbi*

- *Primùm oſtenditur, Chriſtum honore eſſe dignum, quia operà fecerit patris.*
- *Deindè Chriſtus ob id paſſus eſt ſe adorari à cæco nato, cui viſum reſtituerat, qui honor ſoli debetur Deo.*

DE CONDITIONE DECIMA.

TABVLA 77.

EANDEM ESSEN- *tiam eſſe hominis IESV, quæ Dei: hoc Chriſtus ipſe apud Ioan. 10. tribus innuit in locis. Vbi ſe dicit eſſe*

- *Oſtium, per quod cunctis pateat ad vitam ingreſſus. Ego ſum oſtium. Per me ſi quis introierit, ſaluabitur.*
- *Paſtorem bonum, quem cognoſcunt ſeruandi omnes. Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco oues meas. Et poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterùm ſumendi eam.*
- *Vnum cum patre. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus eſt. Ego & pater vnũ ſumus. Pater in me eſt, & ego in patre. io. c. 10.*

DE CONDITIONE VNDECIMA.

TABVLA 78.

BENEVOLENTIAM *& miſericordiam Chriſti abundè ſatìs declarant*

- *Lachrymæ pro Lazaro.*
- *Excitatio Lazari à mortuis.*
- *Cõmiſeratio ergà afflictas ſorores Lazari Marthã & Mariã.*
- *Conſolatio, qua mœſtis ſororibus viuum reſtituit Lazarum, cap. 11.*

DE CONDITIONE DVODECIMA.

TABVLA 79.

REGNO ET IM- *perio Chriſtum Deo fuiſſe æqualem, oſtendunt capite decimo*

- *Congratulatio celebris, quam Iudæi Chriſtum Hieroſolymam ingredientem honorificè exceperunt vt regem, & acclamatio publica, Benedictus qui venit in nomine Domini, ex Iſrael.*
- *Vox quæ venit de cælo, dicens: Et clarificaui, & iterùm clarificabo: quod pertinet ad eam gloriam & claritatem imperij, quam habet toto orbe terrarum in Eccleſia ſua, ſuper quam à Deo patre conſtitutus eſt rex. Pſal. 2.*

DE CONDITIONE DECIMATERTIA.

TABVLA 80.

VT DEVS CHARI- *tas eſt, ità maiorem charitatem ergà genus humanũ nemo habuit, quàm mitiſſimus Ieſus, quam*

- *Exhibuit, quandò ipſe verus Dominus & magiſter Apoſtolis lauit pedes, ineſtimabili ſummi amoris dignatione.*
- *Præcepit & mandauit, dicens: Exemplum dedi vobis. Item mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicèm, ſicut dilexi vos. cap. 13.*

DE CON-

DE CONDITIONE DECIMAQVARTA.

TABVLA 81.

INDIVISA DEI *patris, & filij operatio at-q; inſeparabilis diuinitatis vnio, c.14. inter cætera declarantur his maximè dictis:*

- *Creditis in Deum? & in me credite.*
- *Ego ſum via, veritas, & vita.*
- *Non credis, ait ad Philippum, quia ego in patre, & pater in me eſt? &, Pater in me manens, ipſe facit opera.*
- *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit: & pater meus diliget eũ, & ad eum venemus, & manſionem apud eum faciemus. Vbi ergò pater, ibi & filius: & contrà, d. cap. 14.*

DE CONDITIONE DECIMAQVINTA.

TABVLA 82.

COLLATIONE GRAtiæ *Deo parem fuiſſe Chriſtũ, facilè patet ex ijs, quæ ipſe 15. ediſſerit capite, De*

- *Similitudine vitis, vt enim ea nutrit palmites, itâ Chriſtus fidelibus impertit ſanctitatẽ. Ego ſum vitis vera, inqt, vos palmites.*
- *Gratiæ promiſſione, verſ. Elegi vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat.*
- *Et ſimilibus alijs ad cultum ſanctitatis pertinentibus, quæ, nisi ipſo concedente, haberi non poteſt.*

DE CONDITIONE DECIMASEXTA.

TABVLA 83.

SIC ETIAM SAPIENtiæ *lumine Chriſtũ, Deo nõ fuiſſe inferiorem, oſtenditur*

- *Dicto Chriſti, quo diſcipulis ſuis indicauit, ſe adhuc habere multa illis dicenda. Verùm quandò illa necdùm capere queant, miſſurum Spiritum ſanctum, qui illos omnem doceat veritatem.*
- *Confeſſione diſcipulorum: Eccè nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis. Nunc ſcimus quia ſcis omnia. cap. 16.*

DE CONDITIONE DECIMASEPTIMA.

TABVLA 84.

BEATITVDINEM *atque felicitatem, quam habuit cum Deo parem, vt alia multa, itâ etiàm hæc, quæ Ioannis 17. habẽtur capite, maximè reddunt teſtatã: vt ſunt*

- *Clarificatio patris, de qua Chriſtus ait: Clarifica me tu pater apud temetipſum claritate, quam habui priùs q̃ mundus fieret, apud te.*
- *Vitæ æternæ gloria. Hæc eſt autem, inquit, vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.*
- *Communicatio huius gloriæ electis omnibus. Pater, quos dediſti mihi, volo vt ſint mecum: vt videant claritatem meam, quam dediſti mihi, quia dilexiſti me ante conſtitutionem mundi.*

DE CON-

DE CONDITIONE XVIII. TAB. 85.

SVMMAM CHRIſtus patientiam & longanimitatem tunc maximè declarauit, quãdò paſſus eſt ſe

- *Ligari à coborte, quam paulò antè vnico tãtùm verbo proſtrauerat.*
- *Cædi pugnis, virgis, atque flagellis.*
- *Illudi, conſpui, & ſpinis coronari.*
- *Cruci, quam ipſe portauit, affigi.*
- *Occidi tandèm adſpectante matre mæſtiſſima, & inter latrones reputari, cap. 18.*

DE CONDITIONE XIX, ET VLTIMA.

HABVISSE Chriſtum facultatem elargiendi Eccleſiæ ſuæ Spirituſſancti gratiam, atque ſpiritumſanctum ab eo ſimul & à patre procedere, id probat celeberrimus ille actus, quẽ deſcribit Euangeliſta hic noſter D. Ioannes capite Euangelij ſui 20. Cùm enim Ieſus à mortuis ſumma totius orbis ſalute reſurrexiſſet, atque ad apoſtolos congregatos clauſis ianuis veniſſet, datis priùs omnibus ſignis, quòd ipſe verus eſſet Chriſtus ille crucifixus, ac dato illis pacis ſymbolo, tandèm inſufflauit & dixit eis: Accipite ſpiritumſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: quorum retinueritis, retenta ſunt. Ioan. 20.

DE SENTENTIAE ILLATIONE VEL CONCLVSIONE.

TABVLA 86.

SENTENtiæ huius illatio vel concluſio tria habet membra:

- PRIMÒ *enim conditionibus prædictis omnibus (quarum vnaquæuis ad inſtitutam probationem ſatis ſit firma) infert tandèm Euangeliſta id, quod primo loco propoſuerat: illum ſcilicet hominem Ieſum, quem Matthæus demonſtrauit Chriſtum, Marcus Imperatorem, & Lucas Saluatorem probauit eſſe omnium, verum & vnicum eſſe filium Dei, & ipſum quoquè Deum, Deo patri authoritate, potentia ac diuinitate per omnia æqualem.*
- DEINDÈ *cauſam explicat huius demonſtrationis potiſſimam, atque adeò totius euangelicæ doctrinæ finalem vt ſcilicet credentes vitam habeant æternam, d. cap. 20. verſ. Multa quidem & alia ſigna.*
- IN *poſtremo tandèm capite, vigeſimo ſcilicet primo, Fidem huic euangelio habendam eſſe oſtendit duas ob cauſas:*
  - *Vnam, quòd hæc omnia ipſe viderit, & tempore cœnæ Dominicæ requieuerit in ſinu ipſius Dei ac Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, & ab eo (vt aſſerit Theophylactus) ad ſcribẽdum hoc euangelium ſæpè ſit admonitus.*
  - *Alteram, quòd Chriſtus hunc diſcipulum prædilectum, ſic manere, id eſt, viuere vſque ad conſummationem ſeculi voluit, vt tunc cum Enoch & Elia de illo teſtetur: vt idem Theophylactus hunc locum quoſdam intelligere ait.*

QVATVOR EVANGELIORVM HARMONIA, EX AMMONIO ALEXANDRINO collecta, & in hęc quæ ſequuntur, capita nunc primùm diſtributa.

De æterna & temporali Chriſti generatione. *Caput I.*

IN principio erat verbum, per quod condita ſunt omnia, in fine tandem temporum caro factum, Ioan. 1. Idq; nouo naſcendi modo, ex virgine Maria, Ioſeph quidem nuptui tradita, Matth. 1. ſed Gabrielis paranymphi cęleſtis nuncio è ſpiritu ſancto grauida, Luc. 1. Quæ res maritum Ioſeph, ſacramenti neſcium, traxit in admirationē, vt niſi diuino fuiſſet edoctus oraculo, conſilium de virgine deſerenda, ità vt cōceperat animo, hauddubiè impléſſet, Matthæi 1.

CENSI capite ſunt tum fortè Octauij Auguſti edicto, omnes qui romano parebāt imperio, quum Ioſeph Bethleem, quę ciuitas erat Dauid, ad quē genus referebat, ſimul cum virgine proficiſcitur. Vbi illa partu ſoluta, enixa eſt Chriſtum. Aderat mox angelus è cęlo delapſus præco, agmine cæleſtium ſpirituum longo ſtipatus, qui paſtoribus noctù, eo loci excubias agentibus, natum hominibus ſeruatorem nunciaret, Luc. 2.

De infantia Chriſti. *Cap. 2.*

NEQVE latuit Magos ad ſolis ortū longis terrarū ſpatijs etiàm diſſitos ea natiuitas Matt. 2. Quippe poſt circunciſum octauo die infantem Ieſumq; vocatnm, Luc. 2. Ipſi tertiodecimo Hieroſolymam noua quadam ſtella duce venientes, Regem Iudæorum prædicāt natum. Ac communicato cum Herode principe & ſcribis conſilio, in Bethleem inuentum adorant, ac venerantur muneribus, Matthæi 2.

Sed & iuſtus ille Simeon, Annaque Phanuelis filia, prophetico ſpiritu afflati, oblatū die XL. in templum agnouerunt Chriſtum, lætis precationibus fauſta terris ominantes, Luc. 2. Iniquo animo hæc tulit Herodes, natumq; recèns puellum conatur extinguere. Itaq; Ioſeph rediens Nazareth, Luc. 2. oraculo admonetur, vt fuga in Aegyptum infantis vitę cōſulat, idque in tempore: Nam non multò pòſt ira ſuccenſus rex, bimulos omnes ac natū minores, gladio ſuſtulit, Matth. 2.

Creſcebat intereà puer, & confortabatur ſpiritu, continuum ſeptennium agens in Aegypto vſq; poſt Herodis interitum Quem vbi Ioſeph cęlitùs per quietem didicerat, reducem ſeſe tum patriæ Nazareth protinùs exhibuit, Lucæ 2.

De pueritia Chriſti. *Cap. 3.*

PORRÒ annum agens Ieſus duodecimum, parentes Hieroſolymā ſequutus, quò illi ſtatis quibuſdam anni diebus ſacrorum gratia cōfluebant, Patris cæleſtis agens negociū, diuinæ legis doctorum cœtui triduo permiſtus, parentes paululùm declinauit. Deindè inuentus ab eis, diuinamq; voluntatem cauſatus, quia ſe ſubduxerat, domum redit morigerus in omnibus, Lucæ 2.

De præcurſore Chriſti Ioanne Baptiſta. *Cap. 4.*

IOANNES aliquātò pòſt Zachariæ filius, Chriſti anteambulo, prædicatiōis munere clarus fuit, Matth. 3. Mar. 1. Luc. 3. Acceſſit prædicationi pœnitentiæ, iuncto baptiſmo, tanta vitæ ſanctimonia, cultusque auſteritas, vt à Iudæorum primoribus dubitatū ſit, num eſſet ille Chriſtus, legatione ad ſciſcitandum veritatem in id decreta. Verùm Ioānes faſſus planè quod erat, Eſaiæ de ſe affert vaticinium, quò clariùs delegata ſibi à Deo prouincia intelligeretur, Ioannis 1.

De perfecta Chriſti ætate. *Cap. 5.*

IESVS intereà trigeſimum fermè ætatis annum attigerat, quum Galilæam relinquēs, Iordanis peteret fluenta, vbi à Ioanne lauacro tinctus, multū primò reluctante, quaſi prępoſterum illud eſſet officium: auditaque vox patris cæleſtis, hunc dilectum ſibi filium atteſtantis, Matth. 3. Mar. 1. Luc. 3.

Subductus hinc in deſertum, poſt quadraginta dierum inediã, tentatoris ſuſtinuit graſſantis inſidias, Matth.4. Mar.1. Luc.4. Ioannes deindè viſo Ieſu, agnum Dei hũc eſſe apertè indicat, qui totius mundi auferat delicta. Atque eo teſtimonio primùm illecti Bariona cum fratre Andrea, Ieſum ſequuntur: Philippus mox vocatus, addit ſe ſocium, Ioan.1.

Tertio die vocatus ad nuptias, virtutem diuinam, aqua in vinum mutata, prodidit, ſimulq́; eiectis è templo mercatoribus, Ioan.2. Huic acceſſit copioſa piſcium captura in Ieſu verbo, quum vano labore Petrus totam noctem conſumpſiſſet. Vndè ſtupor ille, verbaq́;: Exi à me Domine, quia homo peccator ego ſum. Luc.5. Baptizabant intereà paſsim & Ieſu & Ioannis diſcipuli, Ioann.4. Quæ res materiam ortæ pòſt inter illos æmulationis cuiuſdam ſuppeditabat.

De morte Ioannis, cuius ipſe ſibi fuit propheta. *Cap.* 6.

VERÙM Ioannes de Ieſu rebus feliciùs promouendis, ità loquebatur: Illũ oportet creſcere, me autem minui. qui de cælo venit, ſuper omnes eſt, Ioann.3. Atque ità futurum, breui indicauit euentus, Ioaune per Herodem, quòd ſe admonuiſſet errati, primùm cõiecto in vincula, deindè capitis damnato, Matth.14. Mar.6. Quæ crudelitas, Ieſu in Galilææ migrandi in fines Zabulon & Neptalim, occaſio fuit. Vbi primùm pœnitẽtiam, regniq́; cęleſtis confinitatem prædicauit, Matth.4.

ANNVS DOMINICAE PRAEDICATIONIS PRImus, & primùm de euangelij prędicatione. Cap. 7.

Eſa.61. FIRMATA de ſe, editis miraculis, diuinitatis opinione, ad doctrinam euangelicam longè lateque diuulgandam Ieſus animum conuertit. Locumque Eſaiæ, quo ait: Spiritus Domini ſuper me, eò quòd vnxerit me, euangelizare pauperibus miſit me, cum ijs quæ ſequuntur, palàm ſuæ perſonæ congruere indicauit, Luc.4.

De vocatione apoſtolorum. *Cap.* 8.

ELEGIT autem diſcipulos 12. Matth.10. Marc.3. Lucæ 6. quibus conſcenſo monte ſeparatim propoſuit beatitudinis quaſdam formulas, longè diuerſas ab ijs quas vulgus hominũ ſectatur. Proindè definiuit arma, quibus velit eſſe inſtructos, cęleſtis doctrinæ pręcones, poteſtate illis facta, impuros dæmones pellendi, ſimulq́; curandi morbos, Matth.5. Nec minor illi fuit ſolicitudo docendi plebem, poſtquàm relicto monte, in latè patentes campos deſcenderat, Luc.6.

De miraculis Chriſti. *Cap.* 9.

DOCTRINAM ſecuta ſunt miracula, aut ſi quis ſic mãlit appellare, varia in miſeros collata beneficia. Lepra vitiatum corpus ſuæ puritati reſtituitur, Matth.8. Marc.1. Luc.5. Centurionis famuli paralyſis conſolidatur, Matth.8. Luc.7. Vexatus à cacodęmone in ſynagoga ſibi reſtituitur, Mar.& Luc.4. Viduæ natus vnicus, à morte ad vitam reuocatur, ad portam ciuitatis Naim, Luc.7. Quid multa? omnes corpore affecti, quos fama per vniuerſam Syriam diſperſa de Ieſu coegerat, bonæ valetudini reducuntur, Matth.4. Marc.3. Luc.4. Ioann.6. Nec contentus ijs beneficijs corporalibus, mulierem in phariſæi conuiuio, malè actæ vitæ conſcientia, ægram abſoluit, Luc.7.

De impedimentis vitæ æternæ. *Cap.* 10.

MVLTOS tum cupido inceſſerat illum ſequendi: verùm affectus terrenarum rerum obſtitit. Alius enim fortunæ ſtrepitum ſibi pollicetur, & audit filium hominis ne tantillum quidem habere ditionis, vt caput eò reponat, quum alitibus nidi ſint, & vulpibus ſui ſpecus. Alius paterni funeris curationem præfert Chriſti contubernio, cui dicitur: Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos, Matthęi 8. Lucæ 9. Alius proindè domeſticorum ac neceſſariorum curam prætexuit, vt non protinùs ſequeretur, quem aranti ſimilem facit, vultu in tergum verſo, Lucæ 9.

De actis Chriſti in regione Geraſenorum. *Cap.* 11.

CAETERVM regionem petituro Geraſenorum, traijciendus erat lacus, in quo naui vectus dormiebat, ac coorta interim tempeſtate, ventos mareq́; cõpeſcuit, Matth.8. Mar.4. Luc.8.

Luc 8.Porrò ad portum vbi appulit,ſpiritibus immundis obnoxios, præter modum ſæuientes liberans,porcorum gregem rapi in præceps permiſit,Matth.8.Marc.5.Luc.8.

De reditu per Capernaum in Iudæam,& vocatione Matthæi ad apoſtolatum. Cap.12.

REDIENS indè Capernaum,paralyticum per tegulas demiſſum,alienæ fidei reſpectu ſanat,Matth 9.Marc.2.Luc.5.Et pauculos poſt dies Iudæam repetit,atq; in teloneo conſpectum Matthæum publicanum,vocat ad apoſtolici muneris functionem,Matth. 9.Marc. 2.Luc.5.

De itinere in Galilæam per Samariam,& colloquio cum muliercula apud puteum. Cap.13.

RVRSVS in Galilæam profectus per mediam Samariam, in colloquium incidit cum muliercula prope puteum. Vndè illa edocta,Meſſiam veniſſe,qui dicitur Chriſtus,palàm fatetur,Ioan.4.

De geſtis ſub profectione in Canam Galilææ,& quid phariſæi potiſſimùm in Chriſto repræhenderint. Cap. 14.

DEINDÈ in Canam Galilææ ſe contulit intereundum regij cuiuſdā viri filium iam moribundum,ea hora qua ille ſalutem petebat,viuere prędicauit,Ioannis 4. Succedit mox conuiuium Leui,quo receptus Ieſus ſimul cum publicanis,à Phariſæis repræhēditur. Verùm ille medicum ſe eſſe teſtatus,morbo laborantes potiſſimùm ſua ope indigere indicauit.Proindè miſericordiam qua egentibus ſuccurreret,longè præſtare ſacrificio.

De æmulatione inter diſcipulos Ioannis & apoſtolos Domini. Cap.15.

VERTERVNT item vitio diſcipulis Ieſu,Ioannis ſectatores,quòd ſe non ad phariſęorum morem ieiunijs macerarent.Et audiunt iniquum videri,vt ſe ſponſo præſente lugeant filij,nouumq; viuendi inſtitutū, veterum permiſſione confundatur:perindè ac in communi rerum vſu deſipere dicatur,qui veteri veſtimēto particulam noui panni aſſuat, nouumque vinum vtribus annoſis audeat committere,Matth.9.Marc.2.Luc.5.

De malignitate phariſæorum,qua nouum petunt ſignum. Cap.16.

NEC contenti phariſæi obtrectatione,qua omnia Chriſti facta calumniabantur: Sed ſignum quoq; nouum expetunt,quaſi verò ille nullum exhibuerit. Et reportant aptū malignitati ſuæ reſponſum,In filios videlicet degeneres & ſceleratos, Ionæ ſignū rectè competere,aluo piſcis triduo olim incluſi,cuius monitis Niniuitæ etiàm deploratæ improbitatis homines reſipuerint:Atque ea ratione damnationem manere incredulos.

Subiecit mox Reginæ Auſtri exemplum,quam Salomonis ſapientia ab vltimis terrarū oris attraxerat.Et quod omnium aptiſſimè quadrabat, impuri ſpiritus in hominem vndè pauloantè exierat,reditum longè infeliciſſimum:Quandò,quòd ad veritatis attinet prædicationem,Ionas & Salomon in multis partibus ſe eſſent inferiores,Matth.12. Luc.11.

Verbi diuini obſeruationem,Parentibus,amicis,& rebus omnibus eſſe anteponendam. Cap. 17.

NECDVM ſermonem inſtitutum finierat,& mulier quædam è medio turbæ beatum exclamat ventrem Chriſti genitricis,ac felicia vbera.Sed ille,quod potiùs eſſet, magiſq; è re noſtra, valebat expendi:Beatos videlicet haud dubiè futuros, qui verbum Dei conciperent animo,generarent benefactis,Lucæ 11.

Dequè in prędicationis Euangelicæ negocio,quemadmodùm abeſſe debeat cognationis & alterius cuiuſuis neceſſitudinis affectus,matre ac fratribus ſe quærentibus,diffiniuit,dum illos repudiat,& diuinæ voluntati morigeros,parentes & fratres ſuos agnoſcit,Matthæi 12.Marc.3.Luc.8.

Iterùm doctrina confirmatur miraculis,quæ phariſæi dæmonis artibus tribuebant. Cap.18.

SERMO autem Domini cùm iam confirmandus eſſet miraculis, commodùm à Iairo ſynagogę præfecto inuitatur ad beneficium defunctæ filiæ præſtandum. Id quod facilè obtinuit,Matth.9.Marc.5.Luc.8.Cæci item duo Ieſum ſequentes,viſum precibus impetrārunt,Matth.9.Mutus dæmoniacus,eiecto immundo ſpiritu,loquitur,ità vt turbam non mediocris caperet inſolitæ rei admiratio.

Verùm phariſęi, dona Dei non agnoſcentes, Beelzebub dæmoniorum principi accepta Chriſti opera referunt, Matth.9. Luc.11. Qua in re tam atrox piaculum eſt admiſſum, vt neque hic dilui queat, nec futuro ſeculo, Matth.12. Mar.3 Luc.11. Quanquàm nihil eſt, cur miremur natura improbos in maledicta prorumpere, quòd vir bonus de bono theſauro bona proferat, malignus pernicioſa: Verumque ſit, quod dicitur, Ex arbore fructũ dinoſci. Atquì proſpiciendum erat, nè lingua peccaremus, de quocunq; verbo ocioſo coram Deo iudice exactam rationem reddituri, Matth.12.

Chriſtus à Martha excipitur hoſpitio. *Cap.19.*

SVB hęc ingreſſus Ieſus oppidulum quoddam, à Martha hoſpes excipitur, quæ dum ſedulò in apparando conuiuio occupata, ſororem Mariam, ab ore Domini pendentem, incuſaret, mox diſcit ſe negocijs, non quidem negligendis, ſed fluxis tamen incumbere, ſorore interim quæ ſunt optima, complectente, Lucę 10.

De electione 72. diſcipulorum, & eorum poteſtate. *Cap.20.*

DESIGNAVIT pręterea alios 72. diſcipulos, quos in meſſem euangelici negocij tum impendiò copioſam, anteambulones præmitteret, nihil obmittens pręceptorum ſalubrium, quę ad apoſtolicam integritatem venandam ijs conducerent: Deniquè pręceptis dotes additę ſunt curandorum languorum, ſimulque eijciendorum dęmonum.

Superbos verum euangelij ſenſum capere non poſſe. *Cap.21.*

COEPTIS felix non defuit ſucceſſus, atque indè in arrogantiam lapſi diſcipuli, Dominico ſermone, quo ſe vidiſſe ait, ſatanam ceu fulgur è cęlo deciduum, ad modeſtiam reuocantur, Lucæ 10. Eadem fermè hora commendatur à Chriſto lętitia geſtiente, patris ſui cęleſtis benignitas, quæ magnates euangelij ſacramenta celâſſet, infimæ ſortis hominibus illa aperuiſſet, Matth.11. Lucę 10. Cæterùm felicitatis comes inuidia, Phariſæos tum extimulabat, vt Chriſto ac ſuis vndiquè obturbarent.

De ſabbato. *Cap. 22.*

FLECTEBAT ille fortè iter ſabbato per ſegetes, & apoſtoli famem ſpicis manu conuulſis ſolabantur, quod opus à ſuperſtitioſulis iſtis veluti impium carpebatur. At Ieſus Dauidis exemplo, ſcripturæque diuinæ permiſſu, innoxios eſſe diſcipulos oſtendit, ſeq; tanquàm ſabbato ſuperiorem, eius legibus nequaquàm adſtringi, Matth.12. Marc.2. Lucę 6.

Proximo dein ſabbato arentem hominis dexteram in ſynagoga ad vigorem reduxit, vetitum vtiquè non eſſe Sabbato conteſtans, vt beneficus exiſtas, quandò in puteum collapſam pecudem impunè extraxeris, vt nefas quoquè videri poſſit, tunc hominis ſalutem negligere, Matth.12. Marc.3. Lucæ 6. Quæ res prima ęmulis occaſio fuit, vt de perdẽdo Ieſu conſilium ceperint.

Chriſtus maleuolentiæ phariſæorum cedens, primùm in montẽ ſe recepit: deindè è naui docens, auditoribus vtiles aliquot proponit parabolas. *Cap. 23.*

Parabolæ — VERÙM ille ad tempus cedens improborum maleuolentię, montem conſcendit, in quo ſolidam eam noctem precibus vacauit, Matth.12. Lucæ 6. Poſtero die verbi cęleſtis eminẽtiam ac fructum è naui ad plebem in littore collectã exponit, parabolis in eam rem varijs

De ſemine — atque adeò aptiſſimis adductis: Nempè ſeminantis, cuius ſeges partim in iter publicum, petram & ſpinas, partim in fertile ſolùm inciderat, Matth.13. Marc.4. Lucę 8. Cominis huic

De zizania — parabolę erat illa, de ſeminante zizaniam in agrum, dormiente eo qui bonũ ſemen in eũdem ſparſerat, Matth.13. Mar.4. Tum illa de grano ſinapis minimo, in iuſtã arboris magni-

De grano ſinapis. — tudinem ſuccreſcente. Cui ſucceſſit ea de fermento, quod mulier abſcondit in farinæ ſa-

De fermẽto — tis tribus, Matth.13. Lucę 13.

De Theſauro in agro reperto. — DEINDÈ dimiſſa plebe, in ędium penetralibus explicat diſcipulis parabolarum ſuperiorum myſteria, adiectis inſupèr alijs, putà de theſauro in agro reperto, ac negociatore margaritas pulchras quęrente, quę vtraque non niſi diuẽditis omnibus potuerint acquiri, latentèr indicans verbi cęleſtis ſublimitatem. Ac nè quis hoſtium illius veritus inſidias,

De ſagena miſſa in mare. — defectionem meditetur, aut de tollendis è medio improbis cogitet, eoq; differat ſuũ in re euangelica ſtudiũ, protinùs verriculo in mare iacto, piſcibusq; extractis, pro eo quòd boñi fuerint aut vitioſi, retentis aut abiectis, tolerandum hoc tædium, quandiù viuas, oſtendit, Matth.13. Id quod fermè ſuperiore quoquè de zizanijs parabola non obſcurè docuit.

ANNVS

ANNVS DOMINICAE PRAEDICATIONIS SEcundus,& primùm, Prophetam gloriȩ non expertem niſi in patria. Cap. 24.

ANNI autem ſecundi initium Ieſus docendæ patriæ dedicauit Porrò frequentia & familiaritas, prorsùs contemptibilem reddidere, vt diceret id ſibi commune eſſe cum Prophetis, qui in patria duntaxat expertes gloriæ fuiſſent, Matt.13.Mar.6.Luc.4.Heliæ exemplũ ac Heliſæi non abſurdè huc trahebatur, quorum neuter in gentem ſuam impendiò beneficus extitiſſet. Cæterùm hic ſermo quantùm exagitauerit municipes Ieſu, euentus planè edocuit. Conati enim ſunt illum ex edito vrbis loco præcipitare, erantq́; dictis parùm creduli, vt nullo illic prodito miraculo, diuina virtute è manibus illorum laberetur, Matthęi 13.Lucę 4.

Fugit Chriſtus fraudes Herodis. Cap.25.

HERODES interim tetrarcha, necato Ioanne, cùm fama de Chriſti miraculis per omnem finitimam regionem dimanaret, ſuſpicans Ioannem reuixiſſe, deſiderio videndi illius tenebatur, Matth.14.Marc.6.Luc.9. At Ieſus, agnita fraude, in ſolitudinem ſe abdidit, quò ſecuta ingens turba, cõmeatu iam deficiente, de quinq; panibus & piſcibus duobus paſcitur. Quo beneficio Ieſus adeò ſibi multitudinis animos conciliauit, vt dignũ iudicarent principatu. Sed is alienus ab omni ambitione, clanculùm fugit in montem, vbi ſolus perpetuis precibus noctem ad quartam vſq; caſtrenſem vigiliam protraxit, Matth.14. Mar.6. Lucæ 9.Ioannis 6.

De diſcrimine & periculo diſcipulorum in tempeſtate maris. Cap.26.

ERANT tum diſcipuli in ſummo marinæ tempeſtatis diſcrimine, ventis prętcr modũ ſæuientibus, & nauim qua vehebantur, in diuerſum agitantibus, quum Ieſus in vndis perindè atquè in ſolida terra deambulans, pręſentia mœſtos ſua ſolatur. Verùm illi nouitate rei deterriti, ſpectrũ eſſe inane quod viderant, putabant, Matth.14.Mar.6.Ieſu autem loquente, Petrus fide in Chriſtum ſuper mare ambulat, incredulitate mergitur, Matth.14. Conquieuit autem ilicò ventus Domino nauim ingreſſo, Matth.14.Marc.6.

De actis Chriſti, dum traiiceret in terram Genezareth. Cap.27.

ET traiecit in terrã Genezareth, Matth.14. Vbi varijs languoribus affectos, qui vel fimbriã veſtis illius optabant contingere, ſanauit, Matth.14.Marc.6. Poſtero die inuẽtus ab ijs, quos pauit in ſolitudine, cauſam intelligẽs, qui ſe longis ambagibus quęſiſſent, cibum corporalem ad cæleſtem alimoniam comparandam longo ſermone cohortatus, Manna illo cibo longè eſſe inferius edocuit Proindè quum de verbo vitæ æternæ loquens iam panem nominaret, modò carnem & ſanguinem, multi horrore rei perperàm intellectæ concepto, à Chriſto deſciuêre. At Petrus contrà, quòd verba hęc ſint vitæ æternæ, perdurandũ ſuadebat, Ioan.6.

De reprœhenſa nimis anxia traditionum obſeruatione. Cap.28.

DEINDÈ cùm vocatus ad phariſæi cuiuſdam prandium, neglecto lauacro diſcubuiſſet, & is plurimùm eo fuiſſet offenſus, ſtultos vocat, qui nimiùm anxiè Maiorum obſeruarẽt traditiones, iudicio Dei & charitate interim obmiſſis, Lucę 11. Decimabant illi mentham, rutam, & olus quoduis, in vaſis quoquè mundandis quę ad victum pertinebant, plus iuſto erant curioſi. Cęterùm ambitioſi in affectãdis primis in ſynagoga cathedris, hypocritę in extrinſeco cultu, vereq; ſepulcra foris dealbata. Impij deniquè in ſenes valetudinarios, quibus oblationum prætextu ſubtrahebant alimoniam, circunuentis falſa doctrina liberis. Vndè cæcos vocat illos Chriſtus, & plantationem quã pater cæleſtis minimè agnoſcat, ideoq́ue breui interituram. Rectè proindè in iſtos competere Eſaiæ vaticiniũ, quo ait: Populus hic me labijs honorat, cor autem eorum longè eſt à me: ſine cauſa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata mortalium. Oſtendit autem hominem minimè contaminari ab ijs, quæ per os immitterentur: ſed magis adulterio, fornicatione, homicidio, furto, auaritia, impoſtura, dolo, impudicitia, obtrectatione, ſuperbia, & ſtultitia, quæ

omnia in cordis officina clàm concepta, magno malo foràs prodirent in publicum: eſſeq́; ſimplex genus expiandarum impuritatum, ſi eleemoſyna in fratrem beneficus exiſtas, Mat. 15. Marc. 7. Lucæ 11.

Chriſto, relicta Iudæa, pergenti ad oras finitimas Tyri & Sidonis, offeruntur claudi, cæci & languidi. Cap. 29.

DIMISSA indè Iudęa, Ieſus in oras finitimas Tyri perrexit & Sidonis. Vndè Chananæa quędam mulier egreſſa, fidei magnitudine, iugiq́; precum inſtantia, filiæ à dæmone vehementèr afflictæ ſalutem impetrauit, Matth 15. Marc. 7. Et ilicò cæcos, claudos, ac quoſuis imbecilles ac valetudinarios ad pedes Domini porrectos ille ſanitati reſtituit, magnaque hinc populum cepit admiratio, Matth. 15. Longè autem maior, muto ſurdoq́; audiendi ac loquẽdi officijs reddito, dum relictis Tyri finibus, Decapoleos peragrat oras: acclamabãt enim, etiàm prohibente Domino: Benè omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui, Marci 7.

De profectione Chriſti versùs Hieroſolymam ad ſolennia Pentecoſtes. Cap. 30.

CONTVLIT autem ſe eo itinere Hieroſolymam ad ſolennia Pentecoſtes, vbi ad probaticam piſcinam expoſitum duodequadraginta annorum languidũ, ſabbato, mirum in modum ſæuientibus Phariſęis, ſanum fecit. Porrò cauſam ſciſcitantibus, dixit ſe patris cęleſtis Dei opera in omni ſua functione hactenùs fuiſſe adiutum. Scripturas diuinas, in quibus illi vitam ęternam conſtituebant, de ſe certum prębere teſtimoniũ. Deniquè, quòd omnium maius acceperit à Deo: Id quod Ioannes quoquè non obſcurè firmâſſet. Verùm incredulos viciſsim ſibi gloriam tribuere, quæ quàm ſit vana, abundè perſpicuum ex eo videri, quòd à ſolo Deo omnis gloria procedat. Incitauit hic ſermo magis atque magis iſtorum in Ieſum animos, vt necis illius non mediocre ſeminarium extiterit, Ioan. 5. Aliquantò pòſt tranſmiſſo mari Galilææ, ex ſeptem panibus & pauculis piſcibus quaterna millia hominũ cibauit in ſolitudine, Matth. 15. Marci 8.

Indè digreſſus, nauigio venit ad oras Dalmanutha, vbi diſcipulos dehortatur à fermento phariſæorum. Cap. 31.

VNDè digreſſus, nauigio venit in oras Dalmanutha, vbi laceſſitus à phariſæis, accuratè docuit impoſturas illorum prorsùs fugiẽdas, fermentum appellans, eô quòd multos ſenſìm lupum mentientes, ouilla huiuſmodi corrumperent, Matth. 7. 16. Mar. 8. Lucæ 12.

De rebus geſtis in partibus Cæſareæ Philippi, vbi Chriſtus Petrum crucem deſſuadentem vocauit ſatanam. Cap. 32.

AC mox in Cæſareæ Philippi partes conceſſit, & confeſſionem Petri de ſe recipiens, eius occaſione, claues regni cæleſtis promiſit, ità ſuam ſtabiliendo eccleſiam, vt portæ inferorum nihil virium aduersùs illam ſint habiturę. Indicat autem quanta ſe maneat calamitas, deniquè & mors ipſa, in quam conſpiraturi ſint Iudæorum ſcribæ & antiſtites: Sed tertio mox die ſit reuicturus, Matth. 16. Marc. 8. Luc. 9. At Petrus mortem audiens, increpuit occultè Dominum, ceu parùm conſultè acturus ſit, ſi illam ſpontè ſuſcipiat. Quocontrà Ieſus à ſe abegit Petrum, ſatanam eum vocans, qui diuinæ voluntati repugnet, & in humanis tantùm rebus ſit oculatus, Matth. 16. Mar. 8. Quin magìs domandos oſtẽdit humanos affectus, ſeſe prorsùs abnegato, & cruce ſua ipſius ſuſcepta, quô liberiùs illum ſequi nobis liceat, Matth. 16. Mar. 8. Lucæ 9. Contemptum autem ſe in humana ſpecie, aliquãdò in gloriam patris inter angelorum agmina viſendum ait, quandò ius ſit redditurus, & præmia cuique pro meritis. Sed quid ego, inquit, vos longiùs moror? quandò ex hoc pręſenti cœtu quidam ſunt, quibus maieſtas mea etiamnùm viuis palàm reddetur conſpicua, Matt. 16. Mar. 9. Lucæ 9.

De transfiguratione Domini. Cap. 33.

ET interiectis ſex fermè diebus, planè contigit hęc promiſſio, pręſentibus in monte quodam excelſo, Petro, Ioanne, & Iacobo diſcipulis, qui mirabili luce coruſcũ viderunt, cum Moſe & Helia ſermones miſcentem, patre cęleſti tum denuò filium hunc eſſe dilectum teſtante. Atque hæc viſio tam grata fuit apoſtolis, vt cogitârint de ſedibus illic conſtituẽdis: placuit enim, nunquàm ab immenſo hoc gaudio diuelli, Matthæi 17. Marci 9. Lucę 9.

Quan-

Quanq́ quòd ad fidem attinet, quæ ijs rebus geſtis debebat accendi, Apoſtoli adhuc mirè frigebant. Id quod obſtitit, quò minùs à dæmone arreptum potuerint liberare. Nam Ieſus ſanato homine protinùs incredulitatem taxat, & fidem ſummo præconio extollit, Matth.17. Marc.9. Luc.9.

Venit Chriſtus Capernaum, & ſoluit tributum. *Cap.* 34.

VENIT deindè Capernaum, vbi tributum ſoluit, Petro ad mare piſcatū miſſo: fore enim ait, vt ſtaterem, id eſt, quatuor drachmas in ore piſcis quem primum præhēdiſſet, inueniret. Etiamſi oſtenderet ſe tanq̃ terræ Dominum, minimè ad hoc teneri, Matth.17.

Reprehendit Chriſtus in diſcipulis ſuis ambitionem, & puerorum ab illis requirit innocentiam. *Cap.* 35.

INVASERAT autem diſcipulos ex viſis miraculis, & auditis de regno cælorum ſermonibus, partim liuor, quo ægrè ferebat quiſq; alterū ſibi præferri: partim ambitio, qua honores ijs qui in terris ſunt ſimiles, animo cōceperāt. Sed præceptor vtrunq; damnans, accerſito puello, regnum cæleſte ad illos duntaxat pertinere dixit, qui prorſus in alium hominem mutati, ſeſe ad paruuli modum ſcirent demittere, Matth.18. Mar.9. Luc.9.

Quomodò Chriſtus affectus fuerit erga pœnitentes, & quotiès nos fratribus in nos peccantibus dimittere debeamus. *Cap.* 36.

DENIQVÈ qualiter Deus erga huiuſmodi eſſet affectus, parabola oſtenditur ouis centeſimæ, quam amiſſam reperiens, humeris lætus imponat, vocatis ad epulandū eius rei gratia amicis. Confinis eſt huic parabolæ, quā de drachma perdita recenſuit, magno cū gaudio inuenta. Et quę omniū maximè indulgentem in nos Patrē cęleſtē piumq́;, modò reſipiſcamus, expreſſit, de filio ꝓdigo, cui parens obuiā vadēs, in illius cupidè ruit amplexus, Stola ad hęc priori ſimul cū anulo & crepidis afferri iuſſis, opiparum mox apparando cōuiuium, Luc.15.

CAELESTIS autē Parentis erga nos benignitatē, oſtendit modis omnibus formulā eſſe agendi cū lapſis fratribus, quò animas illorū lucremur, dum ſolicitè primò arguimus ſoli, deindè adhibitis arbitris, ac mox eccleſia, poſtremò tantiſpèr abijcimus, dum illos pudeat delicti, ratū deindè ac firmū ſe in cælis habiturū, quidquid illi in terris ſuo nomine collecti ſtatuerent. Cæterùm in condonando errato noluit Petro normā aut modū præſcribere, ſeptuagieſſepties abſoluendū peccantem docendo, Matth.18. Luc.17.

Quò autē clariùs intelligamus, ob inclementiā noſtram non ſolùm à Deo noxā nobis non remitti, ſed etiàm redire eam q̃ remiſſa eſt ſemèl, parabolam dixit de Rege, qui ſeruū cui condonata erant debita, ad carcerem & pœnam repetijt, quia parem benignitatē conſeruo non impertiērat, Matth.18.

Digreſſus Ieſus à Galilæa in Iudæam, reſpondet Phariſæis ad interrogationem, Num marito liceat vxorem ex quauis cauſa abijcere. *Cap.*37.

FINITO hoc ſermone, digreſſus à Galilæa Ieſus, in Iudæā, quæ ſita eſt trans fluenta Iordanis, profectus eſt, magna ſe comitante hominū multitudine, quorū ille primò languidos curat, deindè ad doctrinā animū conuertit. At Phariſæi, quibus mos erat, in deteriorē omnia torquere partem, captioſè ſciſcitantur: Num liceat marito, ex quauis cauſa vxorem abijcere? Futurū rati, vt ſi permitteret, ſecum pugnare videretur, qui repudium vetuiſſet: Sin negaret, in legem Moiſis delinqueret. Verùm Chriſtus reſpondit, Moiſen ad duritiem Iudæorū reſpexiſſe, cùm diuortijs frena laxāſſet. Cæterùm diligentiùs expēdenda erat vel ex Geneſeos libro diuina hac in re voluntas, Matth.19. Marc.10.

Difficultate autē attētā, quæ incidit in re vxoria, cælibatū prætulit, Eunuchos eſſe nōnullos teſtatus, qui ſe caſtrarent regni cæleſtis gratia. Verùm id negocij ad pauciſſimos, quibus conceſſum ſit, ptinere, Matt.19. Affertur ſubita occaſiōe idoneū puritati & abſolutę modeſtię exēplū, improbitate matrū adducti infantes, Apoſtolis impendiò ꝓhibētibus, quos omnes ad ſe vocans, Dominus complexus eſt & exoſculatus, talium eſſe comprobans regnum cælorum, Matth.19. Mar.10. Luc 18.

Relinquens Iudæam, Galilæam repetit: vbi liberata muliere obſeſſa, eludit ſeruos Herodis, eum ab his finibus abigentes. *Cap.*38.

RVRSVS, deindè relinquens Iudæam, quia in perniciem illius Iudæi conſpirauerât, Galilęam petit, Ioan.7. Vbi cùm audiſſet Pilatum præſidem extrema crudelitate in quoſdam Galilęos animaduertiſſe, adeò vt ſanguinē quoq; necatorum cum ſacrificijs miſceret, ad reſipiſcentiā omnes cohortatur, ſi ab interitu velint ſeſe vindicare. Ad pauciores enim plerunq; pœnā pertingere, veluti illis quoq; contigiſſet, quos duoſdeuiginti turris in Siloe olim compreſſerat, quum multo plures culpæ fuiſſent obnoxij. Et vt tenaciùs memoriæ inſideret, quod maximè omnium vellet, parabolā ſubiecit de arbore fici, cui ſuccifionem comminatur Paterfamiliâs, quia fructum de ſe non ediderat, atque ſic feciſſet niſi vinitor ſuaſiſſet dilationem, ſpe quadam de frugibus etiamnùm concepta, Luc.13.

Parab. De arbore fici.

Docebat fortè tunc in Synagoga Sabbato, & verba comprobans miraculis, mulierem decem & octo annis dęmonio obnoxiā ſanat, quanq̄ vitio ſibi verterit illud Princeps ſynagogæ, Chriſtus autē ait legem non ſolui, ſi ſabbato bouē aut aſinū ligatum vinculis expedias, & aquatum ducas. Cęterùm multo minùs, quia Abrahæ filiā quis ab immundi ſpiritûs poteſtate exemerit. Phariſæi huic felici ſucceſſui inuidētes Euangelici negocij, ſummouere loco Dominum conati: Abi hinc, aiunt, quò necē, cui te Herodes deſtinauit, euadas: atq; Ieſus fraude cognita, reſpondit, quod iſtos vehementèr morderet: Ite, inquit, dicite vulpi huic: Eccè eijcio dæmonia, & perficio ſanitates hodiè & cràs, & tertia die conſummor, Luc.13.

Iterùm venit Hieroſolymam ad celebritatem Scenopegiæ, vbi varium vulgi de ſe audit iudicium. Cap. 39.

SVBIECIT mox ſeminarium odij & maleuolentiæ illorū, teſtimonium perhibens operū malignitati: & quandoquidem in propinquo tum erat ſcenopegiæ celebritas, contulit ſe Hieroſolymam, vbi poſt diuerſam vulgi de ſe opinionē, (quidam enim virum bonū eſſe Ieſum prædicabant, alij impoſtorē) ipſe in longum protracto ſermone, nō ſuum agere ſe negocium, ſed patris, qui ſe miſiſſet, indicat. Mirabantur enim qui illum audiebant, quomodò probè literas calleret, quas nunq̄ didiciſſet. Ac mox ſecreta cordium illorū prodit, quòd pertinaci propoſito eſſent ſupplicium de ſe ſumpturi. Et inieciſſent illi planè manus, niſi remoratus illos fuiſſet Dominus, eò quòd hora ſua nondùm adeſſet, Ioan.7.

Concio Chriſti aduerſus auaritiam, & quid cuiq; ad perfectionem properanti ſit faciundum. Cap. 40.

NEQVE ità multò pòſt acceſſit Ieſum quidam, fratrem ſuum incuſans cupiditatis, q hæreditatem ſecum nō partiretur. At ille ad ſe minimè pertinere ait forenſe iudiciū. Admonuit tamen, auaritiam modis omnibus eſſe fugiendā, propoſita in hoc diuitis parabola, cuius opes magnis ſudoribus per improbitatē partæ, ad incertum veniſſent hæredē, ſtulti illius anima noctū, dum minimè ità fore cogitâſſet, ablata, Luc.12. Exorſus mox aliū ſermonem deindè in templo, degenerare Iudæos ab auitis moribus probabat, quandoquidem Abraham factis non referentes, diabolum imitarentur, cuius verè eſſent filij. Illi cōtrà Samaritanum appellant & dæmoniacum, lapidum iactu, niſi abiens ſibi proſpiciat, perniciem allaturi, Ioan.8.

Præteriēs tum ſortè quendam, ex eo tempore quo fuerat natus, cæcum, omnibus mēdicitate cognitum, cui videndi tribuit facultatem, atq; ea res multùm Phariſæos vrebat, Ioan.9. Quum protinùs adoleſcens quidam accedens: Magiſter, inquit, bone, quid boni faciam, vt conſequar vitam æternam? At Ieſus præceptorum Dei obſeruationem cōmendauit: Ità tamen, vt meritis proprijs diffideremus, quòd non ſit bonus niſi vnus, nempè DEVS. Verùm iuuene arrogantiùs ſeſe iactante, quòd diuinis iuſſibus ſedulò paruiſſet, Chriſtus quem nihil latebat, intuitus cor eris aliquantò appetētius, ad vendenda omnia, quæ mox eroget in pauperes, ſeq; ſequendum inuitat. Verùm quum ille in diuerſum ſe torqueret, rectè (ait Dominus) ex ijs moribus conſequitur: Faciliùs camelum per acûs foramē, quàm diuitem regnum cæleſte, ingredi. Proindè Petro res Chriſti amore dimiſſæ, fiduciam ſperandæ mercedis fecerant, & protinùs audit, in Maieſtate Domini proximas ſedes, ſui ſimiles habituros, deniquè centuplum, ſimul cum gloria cæleſti recepturos, Matth.19. Mar.10. Luc.18.

Vt

Vt Phariſæi hanc Concionem deriſerint Cap. 41.

CAETERÙM opibus & potentia præſtantès, hæc quæ de rerum terrenarum contemptu diſſeruerat, ceu propoſito ſuo repugnantia effuse ridebant, quum Ieſus parabolam minimè ridiculam affert de Lazaro, id eſt, in ſolum Deum ſpem omnem collocante, qui ex fame & ſqualore ereptus, in ſinũ Abrahę, cuius verè erat filius, recipitur. Epulone quodam diuite contrà, qui omnes vitę delicias ſectatus, Lazarum prædictũ nõ alimonia, & ne micis quidem panis dignatus fuiſſet, in tartara deiecto, vbi perpetuò pœnas acerbiſſimas ac penitùs intolerabiles ſit daturus, Luc 16.

Laudatur prouidentia illius, qui ſibi ex mammona iniquitatis parauit amicos. Cap. 42.

PROXIMAM parabolam diſcipulis propoſuit de iniquo diſpenſatore, qui in rem ſuã Dominica bona cautus profuderat, latenter indicans, nihil hic noſtrum eſſe, ſed Domini, qui tamen prudentiam laudet miniſtri, ex bonis alienis in egentes benefici: vndè illum viciſſitudo quædam maneat officij. Luc. 16.

Parabola de conductis in vineam Domini operarijs. Cap. 43.

ALIAM item ſuperioribus connexuit parabolam Patrisfamiliâs, qui varijs diei horis operarios in vineam ſuam mercede pacta conduxit imparem laborem pari præmio remunerans, quo ſignificari voluit, iam olim futurum, vt Gentes fide Iudæos anteuerterent, Matth. 20. Parab. de laborantibus in vinea.

Reſtituto Paralytico, ambitionem repræhendit eorum, qui primos vbiquè affectant accubitus. Cap. 44.

CONQVIEVIT autem pauliſpèr à Sermone Ieſus, & Phariſæi cuiuſdam ingreſſus ædes Sabbato vt cibum caperet, hydropicum ſanauit, ac mox docuit perperàm agere, qui inuitati ad conuiuium, primos accubitus curiosè ambirent. Optimates enim verè eſſe ac aliorum anteſignanos, qui ſeſe ſcirent animo demittere. Proindè in conuiuijs apparandis, inopum voluit haberi rationem, qui ad reddendum vices eſſent impotes, tamen illius præmij quod ſperandum ſit in reſurrectione iuſtorum, certa viderentur occaſio, Luc. 14. Et hæ quidem res geſtæ, finem ſecundo Dominicæ prædicationis anno impoſuêre.

ANNVS DOMINICAE ~~PRIMAE~~ PRAEDICATIonis tertius, & primùm, quid egerit Chriſtus in porticu templi Salomonis in Encænijs Iudæorum. Cap 45.

EXTREMVS annus Dominicæ prædicatiõis, idem illi planè, qui & vitæ finis fuit. Deambulabat tum fortè Ieſus in porticu templi Salomonis in Iudæorum Encænijs, & cingebant illum Iudæi, improbis conatibus fermè vrgentes, vt palàm Chriſtum ſe eſſe fateretur. Verùm ille ex operibus facilè iudicandum oſtendens, quis eſſet, vnum nihilominùs ſe eſſe cum Patre ingenuè confitetur. Quo dicto, lapidibus, ni fugiat, obruere Dominum adorti ſunt, Ioan. 10.

Fugit Dominus inſidias eorum, qui eum lapidibus obruere moliebantur, in vlteriorem ripam Iordanis, & reſuſcitat Lazarum quatriduo mortuum. Cap. 46.

FVGIT igitur in vlteriorem ripam Iordanis, & triſte accipit nuncium de Lazari morbo, dormire hominem ſignificans qui iam fato conceſſerat. Præbuit ea mors Iudææ repetẽdæ occaſionem, etiamſi diſcipuli, cauendam Domino eam regionem, ob necem quam ei Iudæi minabantur, apertè prædicerent. Venit igitur Bethaniam quarto die, ex quo Lazarus in monumentum reconditus fuerat, & deploratum iam penitusq; deſperatũ ſe reuocaturum ad vitam pollicetur. Nec mirum ſi Lazaro præſtaret, quod omnes in illo expectamus. ait enim: Ego ſum reſurrectio & vita: qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Nec mora, dicto fides certa affuit: prodit è monumento, qui quartum iam diem mortuus fuerat.

Conſilium Iudæorum de occidendo Chriſto, quorum furori iterùm cedens, profectus eſt in Efræm. Cap. 47.

QVA re permoti ex Iudæis complures, fidei Chriſti colla ſubdiderunt. Porrò Phariſæi vbi hæc reſciuêre, coacto concilio in foribus eſſe periculum, niſi vnus IESVS multorum

torum

torum vice pereat, Caiphæ Pontificis ſententia cognoſcunt. Itaque mox decernitur, quo celeriùs fieri poſſit, quoq; commodiùs è medio tollatur, Ioan.11. Ceſſit furori Dominus, Efræm profectus, quæ vrbs non longè à vaſta ſolitudine aberat, vbi in tuto manſit cum diſcipulis ſuis, Ioan.11.

Vt Christus ipſe, adueniente hora ſua, vltrò venerit ad locum paßionis, ſ. in Hieruſalem: & quomodò diſcipulos aduersùs Iudæorum malitiam & conatus improbos ad manſuetudinē hortatus ſit & patientiā. Cap. 48.

Postquàm aũt ità viſum eſt illi, vt mortem ſuſciperet, declinauit latibula, & iter flexit Hieroſolymam. Eundum autem illi erat per mediā Samariam & Galilæā, qua oppidum quoddam ingreſſus, decem viros à lepra mundauit, è quibus vnus duntaxàt, & ille Samaritanus, rediens à Sacerdotibus, gratias egit, Luc.17. Præmiſit autem nuncios, quos auerſati ſunt Samaritani, Iacobo & Ioanne vindictam expetentibus, vt flamma cæleſtis contu-
4.Reg.1. maces abſorbeat ad eum modum, quo, Helia orante, contigit. Sed increpuit concitatos in
Spiritus verè apoſtolicus. iram Dominus, ſpiritum cæleſtem & verè apoſtolicum, eſſe ſpiritum lenitatis, manſuetudinis, & patientiæ indicans, ſeque haud quaquam veniſſe vt perdat animas, ſed vt ſeruet. Luc.9.

Prædicit Christus diſcipulis ſuis Paßionem & reſurrectionem ſuam, & ambitionem repræbendit filiorum Zebedæi. Cap. 49.

Ait autem ad illos ſecretò: Eccè aſſcendimus Hieroſolymam, prodeturq; illic filius hominis primarijs ſacerdotibus & ſcribis, qui illum damnantes capitis, Gentibus tradent, quô illuſum ac flagris cæſum cruci affigant. Cæterùm tertia die reſurgens à morte, reuiuiſcet, Matth.20. Marc.10. Luc.18. Diſcipuli ijs verbis in ſpem erecti, futuri cuiuſdam regni ditionem affectabant, ac primi omnium Iacobus & Ioannes, Zebedæi filij ſimul cum matre prima loca Dominici regni ambiebant, (Ieſu hanc mentis elationem paucis verbis cōfutante, quippe ſacta mentione de calice, id eſt, pœna crucis) & dona Dei, quibus vtriſq; via aperitur ad ſumma contendendi. Deniquè cæteros monet, Principatū non cogitent, cuius inter ethnicos reſpectus quidem habeatur. Verùm ſuo exemplo qui aliorum neceſſitatibus inſeruiturus aduenerit, rectiùs facturos, qui omnem animi faſtum deponant, Matth.20. Marc.10. Luc.22.

In ſuſcepto hoc ad Hieroſolymam itinere, diuertit primùm ad Zachæum, vbi cæcis viſum reddidit. Cap. 50.

Rectà autem Hieroſolymam petens, delatus eſt Hiericho, inter eundum nano illo Zachæo, vt ſe hoſpitio reciperet, accerſito. Qui poſtquàm res per neſas aliquãdò partas, quadruplo redderet, dimidio nihilominùs in pauperes, concepto cæleſtium amore, diſpenſato, ſalutem eo die huic domui cōtigiſſe ait Ieſus, vereq; Zachæum Abrahæ eſſe filium, quippe quem beneſactis refert, Luc.19. Et mox cæcis, vehementi clamore miſericordiam poſcentibus, viſum reddidit. Sciſcitatus tamen priùs, num id gratum haberent, cùm multi cæcutiant, qui tamen lucem penitùs execrantur, Matth.20. Marc.10. Luc.18.

Deindè diuertit in ædes Simonis leproſi Bethaniæ, vbi Maria illi venerandum caput precioſo vngit oleo. Cap. 51.

Divertit proindè eodem itinere in ædes Simonis cuiuſdam, cognomento leproſi Bethaniæ, ac inibi conuiuans cum Lazaro, Martham habuit miniſtram, & Mariam eius ſororem plùs ſolito officioſam. Nam alabaſtrum vngento refertum precioſo fregit, liquore toto in caput Dominicum diffuſo. Id cùm malè haberet diſcipulos, qui diuenditū vnguentum maluiſſent, & inopia laborantibus precio conſultum: Fore ait, vt nunquàm deſint Pauperes quos foueamus, ſed vnctionem hanc in mortis ac ſepulturæ ſuæ gloriam meritò impendi, quòd eius rei geſtæ memoriam nulla vnquàm obliteratura eſſet obliuio, Matth.26. Marc.14. Ioan.12.

Adpropinquans ciuitati Hieruſalem, iubet ſibi adduci aſinam cum pullo, cui inſideat, & ſic manſuetus ingrediatur ciuitatem. Cap. 52.

Vicinvs indè Hieruſalem Dominus, nouam aduentûs ſui pompam inſtruit. Miſſos enim à Bethphage ad oppidum, quod eregionè ſitum erat, diſcipulos, iubet aſinam ſimul cum pullo adducere, quibus inſideat. Ac ſic iumentorum vectus tergis, ſterni ſibi viam veſti-

veſtibus ac arborum frondibus paſſus eſt,& à pueris promiſcuaq; multitudine acclamari lætis gratulationibus: Oſanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Iſrael, Matth.21.Marc.11.Luc.19.Ioan.12.

Fleuit Chriſtus ſuper ciuitatem Hieruſalem. *Cap.* 53.

CAETERUM propiùs intuitus ciuitatem, defleuit illius cladem omnium miſerrimam, quam à Romanis Principibus Tito & Veſpaſiano eſſet acceptura,Luc.19.Iamque erat intra vrbis mœnia,cùm ſubitus omnes occupat motus, quo nouarum rerum cupidi, ſcire geſtiebant,quis ouationibus vſqueadeò inſolitis Hieroſolymam ingrederetur,Matth.21 Ioan.12.

Ciuitatem ingreſſus, ſtatim viſitat templum, quod ab ementium & vendentium ſordibus purgato, mox docere incipit, & primò omnium nimiam de proprijs operibus repræhēdit fiduciam. *Cap.* 54.

AC protinùs templum inuiſens,primum ſtudium domui paternæ cæleſtis negociatoribus purgandæ adhibuit,flagello ex funibus ad eam rem parato,Matth.21.Marc.11. Luc.19. Proximum,cæcis ac claudis ſenſuum integritati reſtituendis,Matth.21.Quærebant Iudæi ſignum acerbæ illius caſtigationis,& audiunt fore vt templum ab ijs diruendum,ſua virtute reſtauretur,Ioan.2.Sedens autem eregionè gazophylacij Dominus, viduam pauperculam duo minuta æris (id eſt,quadrantem) inijcientem contemplatus, cùm nihil illi eſſet reliqui,plùs omnibus iniecisse eam oſtendit,Marc.12.Luc.21. Alij ad primum annū referunt illud Ioan. 2.

Ac mox docendæ multitudini intentus,elationem phariſaicam damnat, qua nimiùm pleriq; de ſuis benefactis præſumerent,omnibus præ ſe alijs,veluti nihil videantur, contemptis.Seruiebat huic negocio parabola Phariſæi,iactantis bona ſua,& Publicani, nihil horum agnoſcentis,ſed totū quod aſſequi poſſit boni,diuino beneficio tribuentis: quorum poſterior,iuſtitiæ dotes à Deo acceperit,Luc.18. Parab. De Phariſæo & Publicano.

Veſpere conceſſit Bethaniam, vbi eum nocturno tempore viſitat Nicodemus. *Cap.* 55.

APPETEBAT autem veſpera,& redijt Ieſus Bethaniam,Matth.21. Marc.11. Vbi Nicodemus nocturno congreſſu arcana cæleſtis generationis didicit, cauſamque Dominici aduentùs,&imminentis iam exitij,vt videlicet omnis qui credit in Chriſtum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Rectiùs hoc cum Nicodemo factū colloquiū, ad primum annum refertur.

Execratur ficum. *Cap.* 56.

POSTERO die rediens Hieroſolymam famelicus, & accedens ficum arborem, cùm nil præter folia in ea repeririſſet,execratus eſt illam,quia fructum non edidiſſet, imprecatus vt perpetuò ſterilis permaneret,Matth.21. Marc. 11.

Ingreſſus templum, liberat adulteram: vbi aduenientibus ad ſe ethnicis, petit à patre ſuo clarificari: & accedente veſpera, iterùm conceſſit Bethaniam. *Cap.*57.

INGRESSO autem templum Domino, Scribæ & Phariſæi adulteram in opere neſario deprehenſam producunt, captiosè quærentes quid fieri ſtatueret.Porrò Ieſus ità reſponſum temperauit,vt neque illam abſoluens,Moiſis legem abrogare,neque condemnans, in tanta peccantium multitudine vindictam à ſola hac paupercula expetere videretur, Ioan.8.

Oſtendit autem mox fore,vt gloria ſua ethnicis à Patre cæleſti reuelaretur, cōmodam nactus occaſionem ethnicorum quorundam aduenarum,qui Philippi & Andreæ vſi patrocinio,Ieſum videre deſiderabant.Qua hora Patrem inuocauit,vt ſe clarum gentibus redderet,id quod facilè impetrauit,voce cælitùs audita, Et clarū reddidi,& poſthàc reddam,Ioan.12.Redijt eodem die, cùm adueſperaſceret,Bethaniam, Marc.11.poſtridiè Hieroſolymam repetiturus.

Redeundo à Bethania in Hieruſalem, quæ ad orationem efficacem ſint neceſſaria, diſerta demonſtrat concione.

Cap. 58.

ET diluculo videntes ficum execratam à Domino,aruiſſe,trahuntur in admirationē. verū Ieſus fidei ptinaci maiora tribuit,Matt.21.Mar.11.preces parū efficaces eſſe prędicās,q̄ fi- deca-

Parab. De iniquo Iudice. de careant, Matth. 21. Cui hoc addidit, inſtantes quoquè eſſe preces & tenaci propoſito fixas oportere, parabolam afferens iniqui iudicis, quem vidua precibus tandèm vrgentibus, ad ius reddendum induxerit, alioqui in rebus agendis remiſſum. Vndè appareat deſperati eſſe hominis, ne tantillú quidem de Deo præſumere, Luc. 18.

Templum ingreſſus, interrogatur à Phariſæis de ſuæ prædicationis poteſtate, quibus propoſitis quibuſdam parabolis, ſuam illis exprobrat incredulitatem, adeò vt illis publicanos præferat & meretrices. *Cap. 59.*

At quum veniſſet in templum, à Sacerdotum anteſignanis & plebis ſenioribus interrogatur, quis illi feciſſet poteſtatem docendi. Ieſus autem hác quæſtionem altera repulit de Baptiſmo Ioannis, num è cælo eſſet, an ex hominibus, Matth. 21. Marc. 11. Luc. 20. Publicanos, ait, & meretrices, in cælis præferri incredulis, quòd Ioanni obſequentes reſipuerint.

Parab. De duob⁹ filijs. Ad quod mirè congruebat parabola de duobus filijs, quorum vterque iuſſus à parente vineam colere, qui operam eſſet pollicitus, ceſſator fuit: qui illam negauit, reſipiſcens tandèm præſtitit, Matth. 21.

De Patrefamiliâs vineam locante. Pſal. 117. Proxima huic parabola erat de Patrefamiliâs, vineam colonis locante, qui miniſtros ſimul cum herili filio fructus poſcentes trucidâſſent: quam adduxit, vt ſententiam rogati, ſeipſos damnarent, qui pari ſcelere cum colonis notarētur. Verùm quò meritas ob id pœnas intelligerent euidentiùs, lapidem ſe eſſe reprobatú ab ędificantibus, teſtatus eſt, cuius meminit Propheta. In quem lapidem aut impingenti, aut ab eodem illiſo haud dubiè ſit pereundum, Matth. 21. Marc. 12. Luc. 20.

Huc pertinebat & illa parabola, quam de rege nuptias filio apparante, recenſuit. Inuitati enim totiès Iudæi, obſtinati animo, varias cauſas errori pręτexuerút, Matth. 22. Luc. 14.

Subornantur qui tentent Chriſtum, an'ne Cæſari tributum ſit perſoluendum. *Cap. 60.*

Svbornant tú Phariſæi diſcipulos, qui ſimul cum Herodianis ad Ieſum profecti, de tributo Cæſari pendendo interrogarent, vt ſi licere id affirmaret, Iudæos offenderet, qui prophano principi parére indignum putabant: ſin fas nó eſſe, Cęſareanos inſenſos haberet. Sed Dominus verſutiam ſubodoratus, numiſmatis inſcriptióem ab alijs diſcere cupit, quaſi ipſe ignoraret, quæ ad veram pietatem non eſſent maximoperè conducibilia, quorum vſus quoquè ceu promiſcuus videretur, Matth. 22. Marc. 12. Luc. 20.

Victi Phariſæi à Chriſto, alium ſubornant legis Doctorem, qui eum de magno interroget mandato. *Cap. 61.*

Vervm dum nihil hinc acceſſerat Phariſæis victoriæ, videntes Saducæos quoquè ſuccubuiſſe, qui reſurrectionem non credebant, dum arguuntur inſcitiæ ſcripturarum, quæ crebrò Deum appellant Abraham, Iſaac & Iacob: Neque conſentaneum ſit, Deum rectè

Quæſt. De magno mādato. dici mortuorum, Matth. 22. Marc. 12. Luc. 20. Ruſùs alium ſubornant legis Doctoré, qui quærat de magno mandato, & reſponſum accipit liuore, odio & maleuolentia iſtorú nó indignum, de proximo videlicet poſt Deum diligendo, parabola, vndè id perſpicuú fieri

Parab. de eo qui incidit in latrones, & Samaritano. poſſet, de vulnerato à latronibus, in medium allata, qui à Sacerdote & Leuita prætereuntibus neglectus, Samaritani tandèm cuiuſdam pietatem ſenſiſſet. Hoc aptum eſſe ait exéplum, quod alieni à charitate, imitarentur. Luc. 10.

Mittuntur tandèm miniſtri, qui Chriſtum vi adoriantur & capiant. *Cap. 62.*

Missi ſunt protinùs ab æmulis miniſtri, qui captum afferrét, ſed deterruit illos ſermo, cui parem nunquàm audiſſent: deindè quod dixerat, Quæretis me, & non inuenietis, Ioan. 7.

Exortus indè varius in populo de Chriſto rumor. Vbi etiàm ipſi interrogantur Phariſæi, cuius filium credant Chriſtum. *Cap. 63.*

Deindè varius in plebe rumor de Ieſu ſubortus eſt: Quidam Prophetam eſſe prædicabant, quidam verò Chriſtum: alij, ex Bethleem oppido naſci Chriſtum, nó à Galilęa originem trahere, contendebant, Ioan. 7. Porrò Ieſus Phariſæos in hac controuerſia acceſſit

in vnú

in vnum collectos,& interrogauit:Cuius tandèm filium crederēt Chriſtum? Et cùm incunctanter reſponderent,Dauid,clàm notauit impiam illorum de ſe opinionem: Quippè qui hominem confitebantur,Deum iguorarent:Niſi enim Deus ſit, abſurdum videri quòd Dauid in Pſalmis Dominum appellet,qui illi ſit filius, Matth.22.Marc.12.

Docetur populus, Sanæ doctrinæ non officere Doctorum improbitatem. Cap. 64.

DEINDÈ plebem intuitus,docebat ſanam doctrinam,quam de authore à Moiſe recepiſſent,patientèr à Scribis & Phariſæis in cathedra Moiſis conſidentibus recipiēdam.Atquì vitæ exemplum,eò quòd eſſet turpiſſimum,haud quaquam vt ſequaris, proponendum. Nam onerant,inquit,ſarcinis imperitiores,quas digito ipſi dedignātur attingere. Omnia agunt ad oſtentationem,ambiunt loca honorificētiora,Rabbi ab hominibus ſalutari geſtientes,quandò vnus eſt Rabbi & Pater,nempè qui agit in cælis.

Phariſæis comminatur exitium. Cap. 65.

DEINDÈ ad Phariſæos verſus, comminatus eſt illis exitium:Væ,ait, vobis Phariſæi, Scribæ & hypocritæ,qui regnum cælorum alijs clauditis,ipſi perpetuò exortes. Vòratis domos viduarum,longùm precamini,vagamini terra mariq;, vt in ſuperſtitionem veſtram pertrahatis ſimpliciores.Væ vobis duces cæci,qui ex Patribus homicidis nati, vt illi prophetas,ità vos apoſtolos trucidabitis,quò verè reatum cōtrahatis omnis innoxij ſanguinis.Futurum vobis auguror, vt me aliquandò videatis in gloria,quem iam habetis deſpectui,Matth.23.Marc.12.Luc.11.

Diſcipulis templi ſtructuram admirantibus prædicitur primùm eiuſdem templi ruina, deindè totius mundi annunciatur deſtructio,datis quibuſdam veluti ſignis, quæ vniuerſalem rerum humanarum omnium interitum ſint præceſſura. Cap. 66.

EXEVNTI autem templum Domino,diſcipuli præclara & ſumptuoſa eius phani ædificia,admiratione quadam capti,oſtendunt.Sed ille vanitatem mentibus eximit,prædicens breuì fururum,vt ne vllus quidem lapis alteri cohæreat lapidi,Matth.24.Marc.13.Luc.21. Ac mox abiens,in monte oliuarum vrbem intuitus,pauliſpèr conſedit: Vbì ſecretò huic congreſſi diſcipuli,initia futuræ huius cladis cōdiſcunt,videlicet Antichriſtos, bella, ſeditiones,terræmotus,peſtilentiam,famem,terrifica de cælo ſigna, idolum abominabile, Danielis vaticinio celebre,extremam deniq; calamitatem eorum qui docebunt Euangelium.Quanq̄ ne vnus quidem capillus è capite illorum ſit periturus:fore enim, vt in patientia ſua animas aſſeruent. Signa mūdi interitū præcedētia.

Hieruſalem verò,captis habitatoribus, & quaquauerſùm abductis,à gētibus tantiſpèr calcatū iri,dum euangelium vniuerſos illarum fines occupauerit: tum enim finem inſtare mundi,quem & ipſum portenta quædam præcedent in ſole, luna, ſtellis, & pelago, Matth.24.Marc.13.Luc.21.Solicitè autem cauendum ait, nè crapula, ebrietate, aut curis huius vitæ detineamur,ità vt improuidos opprimat ex inopinato dies illa, Luc.21. vſqueadeò incerta,vt nec angeli cæleſtes eam poſſint prædicere,Matth.24. Venit enim ſubitò, ceu fulgur coruſcans è cælo,Luc.21.Et ad eum fermè modum,quo diluuium, quod cōtigit Noę temporibus:edentes enim & bibentes, ac nuptijs incumbentes, inexpectatum corripuit.

Vigilandum eſſe,nè imparatos obruat nos dies illa magna & incognita,in qua Dominus ab agnis bædos,id eſt,à bonis ſeparabit malos. Cap.67.

ITAQVE prudenti cuiq; vigilandum eſt,boni Patrisfamiliâs exēplo, qui furibus nocturnis domum ſuam patére non ſinit.Itidèm frugì miniſter non indulget potationibus,rixis aut ſomno ſub id tempus,quo Domini ſuſpectum habet aduentum,Matth.24. Sic videntur deſipere virgines in occurſum ſponſi venturæ cum incenſis lampadibus, ſi noctù excitatæ è ſomno,oleum quod in promptu eſſe illis debuerat,iam primùm emptum irint. Et ſeruus ille parùm frugì traditur extitiſſe,qui acceptam à Domino pecuniam,per incuriam domi ocioſam iacere paſſus eſt,quam ille cum fœnore ſe recepturum ſperauerat. Parab. de x. virginibus. Parab. de talento in ſudariolo retento.

Separari autem tunc à bonis,ait Ieſus, eos,qui fuerint noxij homines & ſcelerati,non alitèr quàm Paſtor ab ouibus hœdos ſegregat:bonorum numero cenſeri eos,qui ſuo no-

mine miſeris charitatis opera impenderint: malorum cōtrà, qui hæc pertinacitèr negauerint. Hos execrabiles, igni & cruciatibus nunq̄ finiendis tradi: illos benedictos, ad cæleſte regnum vocari, Matth. 25.

Sequenti die Dominū in Bethania manſiſſe, & quid intereà contra eum Sacerdotum moliti ſint Antiſtites & ſcribæ. *Cap.* 68.

CAETERÙM profectò poſt hunc ſermonem in Bethaniam Domino, vbì conſentaneum eſt illum ſequentē egiſſe diem, intereà Sacerdotū antiſtites & ſcribæ, coacto concilio in Caiphæ atrio, capiendū per inſidias Ieſum morteq; plectendū ſtatuunt. Inuentus eſt huic negocio idoneus Iudas diſcipulus, qui pecunia corruptus, triginta argenteos ſtipulatur à Iudæis, vt prodat Magiſtrum, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22.

De præparatione vltimæ Cœnæ Domini, & quid in ea geſſerit Chriſtus. *Cap.* 69.

POSTERO die, qui primus erat eorū, quibus à fermento abſtinebant Iudæi, pręmiſit Ieſus duos ex diſcipulis, qui paſcha in ciuitate pararent, ipſe ſecutus, vnà cœnans, Matt. 26. Mar. 14. Luc. 22. lauit pedes diſcipulorum, tanto exemplo ad animi demiſſionem & modeſtiam illos inuitans. Simul ex eo cœtu, quem tanto ardore dilexerat, quendam eſſe ſubindicans, qui ſe eſſet Iudæis proditurus, Matt. 26. Ioan 13. Et mox accepto pane, deindè vini calice, corpus eſſe ſuum ac ſanguinem teſtatus, manducare illos iuſſit & bibere, quòd ea ſit futura calamitatis ſuæ mortiſq; memoria. Fore proindè, vt omnibus ea res fieret offendiculo, Petro contrà neq; carceres, nec mortem ſe formidaturum conſtantèr pollicente. Sed Ieſus trinam de ſe illius negationē pręd ixit, Matt. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

Facta cœna, præſcribit Chriſtus diſcipulis ſuis nouum mendatum dilectionis, eoſq; contra futura inſtruit pericula, & patrem orat non pro apoſtolis, tantùm, ſed pro omnibus etiàm qui in eū ſint credituri. *Cap.* 70.

COMMENDAT autem protinùs nouum illud de mutua dilectione mandatum, Symbolum id eſſe ſignificans, quo diſcipuli ſui ab exteris dinoſcantur, Ioan. 13 Deindè ad proxima pericula inſtruens animos, iubet mœrorē ac metum omnē deponere, iturum ſe pręparatum ſuis locum, quo illos ad ſe recipiat. Et planè ſe viam eſſe, veritatem ac vitā: argumentū prætereà videri, quòd ſe magiſtrum ament, ſi pręceptis ſint morigeri. Nunquàm ſe cōmiſſurum, vt deſertos omni ſolatio relinquat, quandò ſpiritum cęleſtem conſolatorē in hoc illis mittendum deſtinauerit, pacem intereà ſuam inpertiens, Ioan. 14.

Deniquè, vt omnē ſpem ſalutis non aliò, ſed in ſe duntaxàt collocent, vitem ſi eſſe pręd icat, à qua ſemotus palmes, ſterilis reddatur, & mox in flammas, poſtq̄ aruerit, videatur conijciendus. Nō ſe item electū ab ijs fuiſſe, ſed cum delectu illos factos fuiſſe apoſtolos. Magiſtro proindè hunc mundum tendere inſidias, vt Prophetæ oraculo continetur: Odio, inquit, habuerunt me gratìs. Itaq; non mirum videri, ſi idem accidat diſcipulis, qui dignitate cenſeantur inferiores, Ioan. 15.

Cæterùm ſpiritū conſolatorē, cuius pauloantè meminit, ſuo aduētu incredulū hunc mundū de peccato condemnaturum, breuem eſſe triſtitiā, & parientis fœminæ ſimilimā. Vt enim hanc ingens finiat gaudiū recèns natii nfantis, ità diſcipulorum corda poſt præſentē mœrorem lætitia perpetua exhilarabit. Poſtremò pacem Ieſus diſcipulis in ſeſe habituros ſpondet, modò ſuo exemplo animentur, qui mūdum vicerit, Ioan. 16. Fixis deindè in cęlū oculis, Patrē orat, vt ſe clarū mundo reddat, diſcipulos & eos quoquè qui illorū verbo credituri ſint, à malo ſeruet, vnumque faciat per dilectionē, ad eum modū, inquit, quo ego & tu vnum ſumus, Ioan. 17.

De egreſſu Ieſu trans torrentem Cedron in hortū, montem ſ. oliueti, & quid ibi fecerit. *Cap.* 71.

ET eueſtigiò cùm hymnum abſoluiſſet cum diſcipulis Ieſus, vrbem egreſſus in prædium Gethſemani, quod eſt ſitū vltra torrentē, qui à cedris nomen habet. vndè hortus erat Iudæ proditori non ignotus. Solebat enim ſe plerunq; Dominus in ſemotū ab vrbano ſtrepito receſſum hunc cum ſuis recipere. Illic accerſito ad ſe Petro cum duobus Zebedæi filijs, cæteros iubet quietos paululùm ſe expectare, qui precibus velit inſiſtere. Et pgreſſus indè, mœſtū ſe eſſe indicat, taliq; triſtitia teneri, quæ ſola morte ſit finienda, iubens item illis, vt conſideant & ſecū vigilent. Ipſe ſolus non admodùm longo ſpatio diſiunctus, ſed

quod

quod iactu lapidis poſſis attingere, humi pronus cõſternitur, patrẽ orans, ſi qua fieri poſſit, immunem ſe reddat ab imminente ærumnarũ calice, nè huuc deguſtet. Quanquàm ſi omninò ità viſum ſit, nihil detrectaturum ſe, verùm in omnibus morem geſturum.

Et ſurgens à precibus, quos vigilare iuſſerat, ſomno oppreſſos inuenit. Itaq; rursùs admonet, ne dormiant, ſed orent magis Deum, nè ſinat illos labi in tentationem, ꝙ Spiritus equidẽ nihil non moliatur, at caro perq̃ eſt fragilis. Ac mox rediens ad preces, tertiò eaſdẽ repetijt, totiès ſomnolentos increpans. Laborabat autẽ angore tanto Dominus, vt ſudore eius ſanguinolento tellus etiàm maderet, cùm protinùs è cælo vox angelica auditur, quæ animum ac robur addidit.

Qualem ſe Chriſtus erga proditorem Iudam, & Pontificum miniſtros ad capiendum eum inſtructos, exhibuerit. Cap. 72.

IAMQVE aderat Iudas ꝓditor cum cohorte ac miniſtris Phariſæorũ, & Pontificijs, quibus in occurſum veniẽs Dominus, oſcitantibus diſcipulis inquit: Dormite iam & requieſcite, quaſi verò tẽpore tam periculoſo quies apta videatur. Et cõpellãs multitudinẽ tertiò; quẽ quærant, ſciſcitatur. Illis totiès reſpondentibus, Ieſum Nazarenũ: Dominoq; ſubijciente, Ego ſum, in terrã dilabuntur. Ac protinùs, vt diſcipulos abire paterentur, ſi ſe quęrerent, iuſſit. Quo dicto, Iudas exoſculatus eſt Magiſtrũ. Nã id ei ſymbolũ fuit proditionis, quã cũ Iudæis pactus fuerat. Et cõfeſtim illi hoſtiles manus inijciũt, vinculis mẽbra ſtringẽtes.

At Petrus prolato in mediũ gladio, miniſtro Pontificio, cui Malcho nomẽ erat, dexterã abſcidit auriculã, quam conſeſtim Dominus loco ſuo reſtituit, vetans gladio ferire eũ, qui nolit ferro ſuccumbere. Verſus indè ad capientes, cauſam reddidit, cur ſe veluti latronẽ caperent, id quod priùs crebrò docenti in templo nunq̃ contigiſſet: Nimirũ quia iã ꝑmiſſa videretur tenebris poteſtas quiduis audẽdi, atq; ità futurum, Prophetarum oracula præcinuerint.

Quomodò Chriſtus à ſuis derelictus, in domum Annæ ductus, & quid ibi paſſus ſit. Cap. 73.

DISCIPVLI intereà omnes fuga ſaluti ſuæ conſuluère: cũ magno impetu in ædes Annæ, qui Caiphæ Pontifici ſocer erat, Ieſus ducitur, interrogatus ibi de diſcipulis & doctrina. Verũ ille potiùs quærendũ duxit ab auditoribus, quorũ ingẽs erat numerus, quidnã illos docuiſſet. Ad q̃ verba Põtificis miniſter alapã Dño, nõ alitèr, q̃ ſi fuiſſent cõtumelioſa, impegit. Et audiuit: Si ꝑperã locutus ſum, de hoc ꝓfer teſtimoniũ: Sin rectè, cur abs te vapulo?

Quæ Chriſtus fuerit paſſus in domo Caiphæ Pontificis. Cap. 74.

MISSVS deindè Caiphæ, vbì omne Iudæorũ conciliũ teſtes iniquos aduersùs Dominũ cõquiſierat, reiectis quibuſdã ceu friuolis ac prorsùs ineptis, quũ ſæpè interrogatus, nihil ad obiecta reſponderet, quærit Pontifex: Num Chriſtũ Dei filium ſe eſſe fateretur. At ille: Tu, inquit, ità dixiſti, fore ſignificans, vt aliquandò multa luce conſpicuũ in nubibus cæli Dei filiũ viderent, quẽ modò humilẽ aſpernarentur. Ad quã vocẽ Pontifex ceu execrabilem concitatus, veſtem ſcidit, & morti obnoxiũ eſſe Ieſum, toto cœtu adclamante, ꝓnunciat. Illudebant illi intereà miniſtri, velato capite mẽbra feriẽtes, ac fœdantes ſputo, Prophetã inſupèr ſalutabant, ſedulò exigentes, vt illum proderet, qui ſe verberâſſet, multis quoquè alijs huiuſmodi in hunc collatis conuicijs.

PETRVS NEGAT CHRISTVM. Cap. 75.

INTEREÀ Petrus in Annę atrio ſemèl atq; iterũ ab ancilla alijsq; interrogatus de Ieſu: Nũ illius eſſet diſcipulus, cõſtantèr ac deindè ſanctè iurans, illum abnegauit. Id quod in Caiphæ quoq; ædibus ad eũ modũ accidit. Et cũ vocẽ edidiſſet gallus, meminit Petrus verbi Dominici: Priusq̃ gallus bis cecinerit, tu me tertiò abnegabis. Atquì Ieſus intuitus Petrũ, mœſtũ reddidit, vt ſe foràs cum ingenti fletu proriperet, Matt. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioã 18.

Vt Ieſus adueniente diluculo, in die Paraſceues, primùm ductus ſit in prætorium Pilati, & quantis ibi affectus ſit iniurijs. Tum de nefanda Iudæ deſperatione, & falſis in Chriſtum accuſationibus. Cap. 76.

PORRÒ vbì primùm diluxerat dies paraſceues, vinctũ omnis Iudæorũ multitudo Ieſum in Prætorium ducit ad Pilatum præſidem, non tamen euntes intrò, nè contaminarętur, ſed paſcha manderent. Id cùm viderat Iudas, pœnituit eum ꝓditionis, & cõiectis in tem-

plum triginta argenteis. Vndè illi agrum in peregrinorũ ſepulturam mercati ſunt: Peccaui, inquit, ſanguinem iuſtum vobis tradens: ac mox abiens, laqueo vitam finiuit.

Exijt autem forás ad Iudæos Pilatus, accuſatiõem in Ieſum receptum: ſed illi opinione ſeipſos cõmendabant, quo grauiùs reum premerent. Si hic, aiunt, immunis eſſet à ſcelere, non vtiquè cõſpectui tuo illum obtuliſſemus. Verùm accuſationem, nè in ea parte Te moremur, paucis accipe: Subuertit populum noſtrũ: Vetuit tributa pendi Cæſari: dixitq; ſe Chriſtum Regem eſſe. Præſes recepta accuſatione, interrogauit ſecretò Ieſum, Rex ne eſſet, & ſubodoratus accuſationis Iudæorum vanitatẽ, abſoluere Dominum cõſtituit. At illi ſeditioſum eſſe hominem prodiderunt, qui à Galilæa exorſus, doctrina ſua motus in populo ad Hieroſolymas vſque pertingentes ſuſcitauerit.

Quomodò Chriſtus ad Herodem miſſus, & ab eodem deluſus, Pilato iterùm fuerit traditus. *Cap.* 77.

AVDITA autẽ Galilęa, Pręſes Ieſum Galilęum eſſe edoctus, ad Herodem tetrarchã, qui tũ Hieroſolymis forte agebat, miſit. Vbi expectatus vt portẽta ederet, cõticuit. Itaq; indutus veſte alba, ludibrio habetur ab Herode, oĩq; exercitu, atq; ad Pilatũ Pręſidẽ remittitur.

Pilatus Chriſtum, agnita ſua innocentia, liberare ſtuduit: ſed propter metum Iudæorum, condemnauit innocentem. *Cap.* 78.

QVI innocuum liberare pro virili adnitens, conſuetudinẽ Iudęis ſolennem, qua in Paſchali celebritate vinctum aliquẽ illis dimittere ſolebat, fauori ſuo prętexuit. At illi in diuerſum nitentes, Barrabã quẽdam vinculis eximi homicidã cupiunt, Ieſum verò voce increbreſcente cruci affigi deſiderant. Præſes autẽ lenire illorum ſæuitiẽ volens, nudatũ veſte, flagris cædi iuſſit. corona ex ſpinis mox ceruici impreſſa, & arũdo dextræ tradita, corpus multis atq; adeò horrendis plagis cõtuſum eſt, ſalutariq; à militibus, Rex Iudæorum, cœptus per ludibrium.

Vnde Pilatus eum eripiens, iam ſatis ſuperq; caſtigatum Iudæis oſtendit, quò ad cõmiſerationẽ eos cõmoueret. Innocentiã viri etiàm atq; etiàm inculcãs, quã vxor, q̃ in ſomnis multa ob Ieſum paſſa, de illo palàm pręedicabat. Cæterùm obſtinati eiuſdẽ tenaces ꝓpoſiti, cruci affigendum clamant. Niſi enim ità faceret Præſes, Cæſari illum aduerſari. Lauit mox manus Pilatus, immunem ſe eſſe ab innoxio ſanguine conteſtatus. Verùm illi ſibi & filijs hunc imprecati, ad condemnandum cruci Ieſum, præſidem impulerunt.

Chriſtus Iudæorũ poteſtati à Pilato traditus, cruci affigitur. *Cap.* 79.

ITAQVE lata hac ſententia, eductus inter duos latrones Dominus, crucẽ ipſe ſibi geſtare cogitur. Sed & Simonem quendã Cyrenenſem adigunt ad opem in ea re ferẽdam. Sequebatur ingens multitudo, & inter eam matronæ quędã à Galilęa Ieſu ſermone attractę. Hę iunctæ Hieroſolymitanis, miſerè Domini vicem deplorabãt, ſed is Hieroſolymitanis iuſſit, vt ſe ac ſuos magis lugerent liberos, qui ceu lignum aridum, pœnis eſſent digniſſimi.

Affixus autẽ cruci in caluariæ loco, inter duos latrones medius pendebat, omnium iniurijs & probris expoſitus. Quum ille ne tũc quidẽ ſolitę in omnes beneuolentię poterat obliuiſci. Ac primò Patrem cęleſtẽ precatus, vel errori illorum daret veniam, Latroni mox oranti, vt in regno cęleſti non grauaretur ſui vel meminiſſe, paradiſum eo die ſe præſtaturum, quã non rogatus pollicetur. Titulus prætereà à Pilato ceruici Dominicę appoſitus eſt, Iudęis multũ repugnãtibus, ad eũ qui ſequitur modũ: Ieſus Nazarenus Rex Iudęorũ.

Quæ prætereà Chriſtus in cruce egerit moribundus. *Cap.* 80.

VESTES, militum voluntati ceſsẽre, vt Prophetæ oraculo continetur, ſorte in ijs partiẽdis iacta. Cõmendabat Ieſus Mariam genitricem cruci vicinã Ioanni diſcipulo, mulierem appellãs, nè quid affectibus humanis tribuere videretur, qui Patris cæleſtis iam ageret negocium. Filium inſupèr ſe eſſe negans, dum illum in vicem ſuam ſubſtituit.

Congruebant mirè hę res geſtæ cũ Dauidis vaticinio, vt videri poſſit ad illud reſpexiſſe Dominus, cùm voce Hebręa clamaret: Deus Deus meus, cur me deſeruiſti? Huc item pertinebat, quòd ſiti affici ſeſe clamabat, felle mox & aceto potatus.

Eueniſſe tũ omnia dixit, quę oraculis olim vates futura de Chriſto præcinuiſſent. Itaq; demiſſo in pectus capite, patrem affatus: In manus, inquit, tuas commendo ſpiritum meum. Quæ vox illi vitam linquenti extrema fuit.

Quæ

Quæ ſigna & Prodigia Chriſti mortem fuerint ſecuta. *Cap.* 81.

MORTEM extemplò ſecuta ſunt prodigia. Sol caligine obducitur, tellus tremit, velum templi dirumpitur, petræ diſſiliunt, & monumenta aperiuntur, prodeuntibus indè quibuſdam perſpectæ ſanctitatis hominibus. Quæ res Centurioni, qui tum aderat, alijſque complurimis fidem de Chriſto faciebant: pulſis enim pectoribus, domum redeuntes, verè hunc eſſe Dei filium fatebantur.

Rogabant protinùs Pilatum Iudæi, vt corpora cõdemnatorum eo die pateretur auferri, ob ſequẽs Sabbatum quoq; celeriùs extinguerentur. Latronibus crura cõminuta ſunt, Chriſto iam exanimi latus cuſpide confoſſum, cruoris & aquæ vbertim riuos edidit.

Veſperi Ioſeph Decurionis precibus à Pilato conceſſum corpus Dominicum honorificè ſepelitur, obſeruato etiàm Iudæorũ in vngendo ritu. Qua in re Nicodemus, cuius paulo ſuperiùs facta mentio, allatis myrrhæ & aloës libris plùs minùs centum, ſuo nõ defuit officio. Sed & mulieres eregionè monumenti ſedentes, ac locũ tacitè ſecum conſiderantes, ægrè diuelli indè poterant, Matth. 27. Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 19.

De victoria triumphali, & glorioſa Chriſti Reſurrectione. *Cap.* 82.

POSTERO die Iudæi, nè corpus Dominicũ clàm à diſcipulis auferretur, veriti, à præſide Pilato excubias ſepulcro Dominico adhiberi impetrárũt. Nondùm enim exciderat illorum mentibus, quod de reſurrectione ſua peracto triduo aliquandò prędixerat Chriſtus. Itaq; in muniẽdo ſepulcro magna lapidis mole, cõſignãdoq; oſtio, nihil prętermiſſũ, Matt. 2[illegible].

Sed quid ſunt ad Deum humana conſilia? Tertia die terræ motus ingens ad Domini reſurrectionẽ, adſpectuſq; angelicus ceu fulgur cuſtodum animos vſq; adeò exterruit, vt à mortuis nihil viderentur differre. Quod vbì reſciuêre Iudæi, excogitato commento ſubornârunt pecunia, qui dicerent furtìm Ieſum è monumento noctù ſublatum, Matth. 28.

Chriſti reſurrectio per angelos nunciatur primùm mulierculis ſepulcrum Domini viſitantibus. *Cap.* 83.

INTEREÀ Maria Magdalena, Maria Iacobi, & Salome dum Sabbato legis pręcepto obſequentes quieuiſſent, diluculo pręparatis ad vngendũ corpus Dominicum aromatis, ad ſepulcrum properant, Luc. 23. Vbì cùm lapidẽ oppidò ingentem ab oſtio motum cernerẽt, ac corporis Dominici veſtigiũ, id quod referebant faſciæ, iubentur ab angelis Chriſti reſurrectionẽ diſcipulis illius prædicare, metum deponere, eum qui viuat, inter mortuos minimè quærere, deniq; meminiſſe quid prædixerit adhuc in Galilæa agẽs Dominus, iam de proditione, modò de pœnis, ac de morte, à qua tamen tertia die reſurrecturus, Matth. 28. Marc. 16. Luc. 24.

Diſcipuli Dñi, huic mulierculaꝛum nuncio credere primùm noluerunt. *Cap.* 84.

MVLIERES dicto audientes, reſurrexiſſe quidem diſcipulis narrabant Dominum: Sed illi vera eſſe negabant, q̃ dicebãtur, ac mulierculas planè aiebãt deſipere, Luc. 24. quãquàm Ioannes & Petrus conſpecto ſepulcro, veraces fuiſſe mulieres depręhendere poterant, Luc. 24. Ioan. 20.

De prima Chriſti poſt reſurrectionẽ apparitione, quæ facta eſt Mariæ Magdalenæ. *Cap.* 85.

MARIAM autem Magdalenam mœror pauliſpèr circa monumentum, diſcipulis abeuntibus, retinuerat, quę mora illi primò conſpiciendi Domini occaſio fuit, Ioan. 20.

De ſecunda Chriſti apparitione facta duobus diſcipulis euntibus in Emaus. *Cap.* 86

AC mox eodem die in Emaus ab Hieruſalem profectis duobus apparuit diſcipulis, dum in longum de Domino ſermonem protraherent, ipſe, quàm obtuſo eſſent ingenio, productis à Moiſe ac Prophetis de ſe ſcripturis oſtendit. Quippè omninò videri neceſſariũ, vt Chriſtus pœnis plecteretur, & ità demùm gloriam ſibi æternam pararet, Luc. 24. Mar. 16.

De tertia apparitione, quæ facta eſt toti diſcipulorum collegio, ſolo abſente Thoma: quibus precatur pacem, & priores illis de morte ac reſurrectione ſua conciones in priſtinam reuocat memoriam, data inſupèr noua ſpiritûs ſancti gratia. *Cap.* 87.

NEQVE ità multò pòſt apparuit diſcipulorũ cœtui, dum fores eſſent clauſæ veſperì, pacem illis imprecatus. Deindè rei nouitate obſtupeſcẽtibus, latus, manus ac pedes prębuit contrectandos, iuſſitq; afferri, ſi quid haberent quod eſſet eſui: atq; ibi coràm piſcis aſſi

partem comedit ac fauum mellis, id quod ſpiritus nulla ratione poſſit efficere.

Aperuit protinùs ſcripturæ arcanæ ſenſa, fierique non potuiſſe dixit, vt quæ de ſe in lege Moiſis, prophetis, ac pſalmis ſint conſcripta, irrita prorsùs videantur. Commonefecit item eos verborum, quæ ſuper hac re crebrò habuerit, quo pacto videlicet extrema queq; ferenda fuerint Chriſto, & tertia die reſurgendum à morte. Iamque fore, vt in illius nomine pœnitentia etiàm in gentibus prędicetur, iuncta peccatorum cõdonatione, Luc. 24.

Viſo autem Domino, ingens lætitia perfudit diſcipulos. Et ille denuò pacem comprecatur, ſuo tum nomine ad apoſtolicam cohortatus functionem, ad eum ſanè modũ, quo ipſe patris legationem obijſſet. Nec mora, ſpiritum cęleſtem afflatu ſuo impertit, in quo errata aut remittant, aut certè diutiùs conſtringant, Ioannis 20.

De quarta apparitione, qua octaua poſt reſurrectionem die, iterùm congregatis apparuit diſcipulis, præſente tum D. Thoma, cui ſuam exprobrat incredulitatem. *Cap.* 88.

RVRSÙS poſt dies octo, clauſo oſtio diſcipulis viſus, ſolito pacis ſymbolo cõſalutat, Thomæ ibì diſcipuli caſtigans pertinacem de ſe dubitationem, quòd condiſcipulis ea quæ ſuperiùs geſta memorauimus ſe abſente, parùm fuiſſet credulus. Digiti tum in latus cuſpide iampridèm apertum immiſſi, ac manus Chriſti membris clauis nupèr perfoſſis admotę. Vbi beatitudinis præconio commendantur à Domino, quicunque non viſa pietatis ſtudio crederent, Ioannis. 20.

De quinta apparitione, qua ſe diſcipulis in mari Tiberiadis piſcantibus manifeſtum reddidit. Vbi Petro agnos ſuos concredidit paſcendos, atque adeò totius ei eccleſiæ commendauit curam. *Cap.* 89.

TERTIÒ in mari Tiberiadis piſcantibus diſcipulis manifeſtum ſe reddidit, dum præcipetet in dexteram iactari verriculum, vbi pranſus vnà poſt tertiò confeſſum ſui amorem, Petro paſcendos concredidit ſuos agnos, ſub quodam verborum inuolucro adijciens, quis illum maneret pro ſuo nomine vitę exitus, Ioan. 21.

De ſexta apparitione, qua ſe diſcipulis viſendum præbuit in monte, quem locum ad hoc illis conſtituerat Ieſus: ibique nonnullorum de ſua reſurrectione dubitantium repræhendit incredulitatem. *Cap.* 90.

POSTREMÒ in Galilęa viſendum ſe prębuit Dominus, in monte quem ad hoc deſtinârat, confluentibus eò diſcipulis & adorantibus, vbì parùm ſyncerę fidei homines reprætendit, quia eos, qui ſe reſurrexiſſe viderant, vanos reputâſſent.

De conuocatione gentium, ſiue collectione eccleſiæ catholicæ, opera & miniſterio apoſtolorum, quibus ad hoc ſacram inſpirat doctrinam, & miraculorum confert poteſtatem. *Cap.* 91.

TRADITAM autem ſibi mox indicat omnium, quæ cęlo terraque cõtinentur, ditionem, conteſtatus eam eſſe veræ & ſalutaris doctrinę formulam, quam ſe doctore auribus hauſiſſent. Iamque nihil reſtare aliud, quàm vt ea gentibus lõgè lateq; innoteſceret, id quod veſtrarum, inquit, poſthàc erit partium.

Doctrinę huius comitem voluit eſſe baptiſmum, qui in patris, filij, & ſpiritusſancti nomine credituris impenderetur. Ad hęc non defutura miracula, & valetudinis reſtituendę varia beneficia. Quanquàm quid attinet hæc commemorare, quum ipſe ſuo negocio ſe præſtò affuturum certò definierit? Eccè, inquit, vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad ſeculi conſummationem, Matth. 28. Marc. 16.

De magnifica Chriſti aſcenſione, & diuiſione apoſtolorum, quorum ſonus in omnem exiuit terram. *Cap.* 92.

HAEC dicens, receptus eſt in cælum, ſedetque ad dexteram Dei. At diſcipuli Dominicis obtemperantes iuſſibus, cæleſtem doctrinam in orbem vniuerſum diuulgârunt, & Dominicam opem ſempèr circa ſe ad eum modum, quo prædixerat ille, pręſentem ſenſerunt, Marci 16.

ALIA

ALIA QVATVOR EVANGELIORVM CONCORDIA, SIVE TOTIVS

Euangelicæ hiſtoriæ compendium, ex concordia euangelica Cornelij Ianſenij Hulſtenſis, in partes quinque diſtributum.

PRIMA EVANGELICAE HISTORIAE PARS, continens per compendium, quæ ad Chriſti infantiam & pueritiam pertinent.

Verbum Dei æternum, vita & lux, caro factum. *Cap.1.*

VERBVM, quod apud Deum erat ab ęterno, & ipſum Deus exiſtens, per quod omnia fa-
cta ſunt, omnium item vita, ſed hominum peculiaritèr lux, miſſo prius teſtificandi gratia
Ioanne, in mundum tandèm venit, carnemque aſſumpſit, nobiſcum conuerſatus, Ioan.1.

Annunciatur Ioannis conceptio Zachariæ, & concipitur ab Elizabeth. *Cap.2.*

QVOD ad hunc accidit modum: In diebus Herodis regis Iudææ, Zacharię ſacerdoti ſeni
per angelum Gabrielem apud aram prædicitur, filium, qui Ioannes ſit nuncupandus, ipſi
ex vxore Elizabeth, ſterili & anu, naſciturum, ipſumque vſque ad horum euẽtum, ob in-
credulitatem, mutum permanſurum, Lucæ 1.

Chriſti incarnatio Mariæ nunciatur. *Cap.3.*

ITAQVE cùm poſt hęc verba mox concepiſſet Elizabeth, ſexto ab eius conceptu menſe,
idem Gabriel à Deo ad Mariam, deſponſatam Ioſepho, miſſus Nazareth, prædicitur, filiũ,
qui Ieſus ſit appellandus, ex ipſa naſciturum, idque illęſa eius virginitate, nimirùm per ſpi
ritusſancti ſuperuentionem, Lucæ 1.

Viſitatur à Maria Elizabeth. *Cap.4.*

EX quo nuncio, cùm item conceptum cognatæ ſuæ Elizabethis virgo intellexiſſet, atque
ob id illam mox ſalutandi cauſa inuiſeret, ad eius præſentiam mater fœtusque ſpiritu af-
flantur, lętitięque ſigna edunt: vndè & virgo ad magnificandum Deum celebri commo-
uetur carmine, Lucæ 1.

Naſcitur Ioannes, & Zacharias recepta loquela benedicit Deum. *Cap.5.*

POST tres ergò deincèps menſes, quibus apud anũ virgo perſeuerauit, peperit Elizabeth
filium, cui cùm octauo die alijs fruſtrà renitentibus, nomen Ioannis impoſitum à paren-
tibus eſſet, recepta Zacharias loquela, magnificè DEI beneficium humano generi re-
cèns præſtitum, prophetico ſpiritu cantauit, Lucæ 1.

Texitur à Matthæo Genealogia Chriſti. *Cap.6.*

SECVTA eſt ſuo tempore, hoc eſt, ſexto dein menſe, Chriſti generatio, nobile habens ex
Abraham per Dauid exordium, per tres teſſeradecades: in quarum prima regnum Abrahę
promiſſum expectabatur: In ſecunda, idem in Dauide cœptum floruit: In tertia idem col-
lapſum, nouo modò per Chriſtum expectabatur reſtaurandum, Matth.1.

Angelus Ioſepho nunciat ſacrum virginis conceptum. *Cap.7.*

CAETERÙM priuſquàm virgo Chriſtum pareret, Ioſeph eius maritus, cùm animo fluctu-
aret, quòd à ſe neutiquàm cognitã, grauidam aduerteret, angeli in ſomnis monitu confir
matus eſt, nè deſponſatam ſibi relinqueret vxorem, edoctus illam è Spirituſancto conce-
piſſe, Matth.1.

Natus in Bethleem Chriſtus, paſtoribus nunciatur, & circunciditur. *Cap.8.*

PROINDÈ cùm Cęſarei occaſione edicti cum illa aſcendiſſet è Nazareth in Bethleem ci
uitatem Dauid, accidit vt tum ibidèm virgo filium pareret, quem pannis inuolutum, ac
in præſepio poſitum, angeli monitu, paſtores primi inuiſerunt, Lucæ 2.

Magi ſtella duce inuentum Chriſtum adorant. *Cap.9.*

AC poſt hos magi ex Oriente nouæ ſtellæ ortu exciti, Hieroſolymis priùs de natiuitatis loco propheticis verbis inſtructi, ac deindè eiuſdem ſtellæ ductu ad eundem locum delati, ex quo poſt ſacra munera puero oblata, nè ad vafrum Herodem redirent, oraculo in ſomnis commonefacti, alia via redièrunt ad ſua, Matthæi 2.

Oblatus in templo Chriſtus, à Simeone & Anna agnoſcitur. *Cap.10.*

POST hęc demùm ipſo purificationis puerperæ die, oblatus tanquàm primogenitus in templo puer, primùm à Simeone iuſto ſene, poſt lõgam eius expectationem, deindè & ab Anna vidua agnoſcitur ac prędicatur, Lucæ 2.

Angeli monitu fugit cum puero in Aegyptum, & redit Ioſeph. *Cap. 11.*

QVIBVS peractis, Ioſeph angeli impulſu, cum puero & matre fugiens in Aegyptum, eundem Herodis iniuriæ ſubtraxit, quam noui regis metu impius ille in Bethleemiticos exercuit infantes. Quo extincto, rurſum angeli monitu, in terram Iſrael regreſſus Ioſeph, relicta metu Archelai Herodis filij Iudæa, oraculo, ceſſit in Nazareth Galilæę: vndè Nazarętæ nomen puer accepit, Matthęi 2.

Quæſitus à parentibus Ieſus, inuenitur in templo. *Cap.12.*

QVI iam duodennis factus, cum ſolenni paſchæ die parentibus pro conſuetudine Hieroſolymam petentibus iunctus & ipſe eò aſſcendiſſet, ab ipſis deſideratus, poſt triduum in templo eſt repertus inter doctores: cum quibus reuerſus Nazareth, ſubditus illis, profecit non tantùm ætate, ſed & ſapientia ac gratia apud Deum & homines, Lucæ 2.

SECVNDA EVANGELICAE HISTORIAE PARS, continens acta Chriſti ab eius baptiſmo, vſque ad ſecundum paſcha, hoc eſt, acta vnius anni & aliquot menſium.

Prædicat & baptizat Ioannes. *Cap.13.*

CVM autem iam virilem attigiſſet ętatem Ioannes & Chriſtus, tempusq́; eſſet prędicandi per ipſos euangelij, anno quintodecimo imperij Tiberij Cęſaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, prior Ioannes auſteritate loci, veſtitûs ac victûs populo venerabilis, verbo ac baptiſmo ad pœnitentiam homines inuitare cœpit, ſeuerè inceſſens ac terrens, pręſertim phariſęos ac Saducæos, turbis miſericordiæ opera, publicanis iuſtitię tenorem, militibus iniuriæ abſtinentiam præſcribens: ſe non, vt putabatur, Chriſtum eſſe conteſtans, ſed aliũ qui poſt ſe ventutus eſſet fortior ac dignior, Matthæi 3. Marci 1. Lucæ 3.

Baptizatur à Ioanne Chriſtus, eiusq́, à Luca genealogia in Deum reducitur. *Cap.14.*

ET eccè promiſſus Chriſtus, mox inter alios, & ipſe Ioannem adijt baptiſmi gratia, quem ab eo, licèt aliquandiù reluctante, ſuſcipiens, paterna voce ac ſpiritusſancti in columbę ſpecie deſcenſu declaratus eſt eſſe filius Dei, cùm catenùs putaretur eſſe filius Ioſeph, iam triceſimum agens annum, per quem deincèps humanum genus reduceretur ad Deum, vt qui filius Dei exiſtens, homo factus eſt, homines per ſe Dei filios redderet, Matthęi 3. Marci 1. Lucæ 3.

Ieiunat & tentatur in deſerto Chriſtus. *Cap. 15.*

PATERNO ac ſpiritûs teſtimonio declaratus, quis eſſet Ieſus, mox in deſertum ſeceſſit, vbì poſt quadragenarium ieiunium, ſinè omni cibo peractum, tandèm famis occaſione, variè eſt à ſatana tentatus, ſcire percupido, num is eſſet, qui cæleſti voce denunciatus erat: quo in omnibus ſuperato, ſancti angeli miniſterium ei debitum obtulerunt, Matthæi 4. Marci 1. Lucæ 4.

Ioannes teſtificatur de Chriſto. *Cap. 16.*

SVCCESSIT his Ioannis de ipſo teſtimonium, qui & rogantibus miſſis ad ſe ſacerdotibus reſpondit ſe nequaquàm eum, quem putabant, eſſe: ſed alium iam veniſſe, qui is eſſet ſe dignior ac prior: & poſtera die præſentem Ieſum digito demonſtrans, denunciauit ipſum eſſe, qui à ſe promiſſus erat, & ab omnibus expectabatur, Ioan. 1.

Demon-

Demonſtratū à Ioanne Chriſtum, quinque diſcipuli agnoſcere & ſequi incipiunt. Cap. 17.

AC rurſum altera die eundē diſcipulis ſuis demonſtrãdo, agnū Dei prædicauit, qua occaſione quinque illum diſcipuli agnoſcere ac ſequi cœperūt, Andrea ipſum fratri Simoni, Philippo eundem Nathanaëli inſinuante, Ioan. 1.

Mutatur aqua in vinum in nuptijs. Cap. 18.

TERTIA dehinc die, diſcipulis videntibus, per matris ſolicitationem, aquam in nuptijs cōuertit in vinum, hoc ſuorum omnium miraculorum primo, Galilææ vicum, cui Cana nomen erat, cohoneſtans, ac ſe tandèm, quis eſſet, poſt aliorum teſtimonia declarās, Ioan. 2.

In paſchate eijcit Dominus vendentes & ementes in templo, mortem & reſurrectionem ſuam Iudæis inſinuans. Cap. 19.

POST hæc ſeipſum magìs manifeſtaturus, è Capharnaū, vbi aliquot diebus cum ſuis manſerat, ob inſtans Paſcha Iudæorum, aſſcendit Hieroſolymam, vbi flagello de funiculis facto, è templo abegit vendentes, rogatuſque ſignum vendicatæ authoritatis, myſtico ſermone templum à Iudæis ſoluendum, & à ſe poſt triduum excitandum, denunciat: multiſq; eo loci patratis miraculis, pleroſq; ad credendum in ſe pertrahit, Ioan. 2.

Nicodemus docetur myſteria fidei. Cap. 20.

DE quorum numero vnus Nicodemus Phariſæus princeps Iudæorū, nocturno cum ipſo colloquio docetur regenerationis per aquam & ſpiritum myſterium, crucis item ac fidei vim, Ioannis tertio.

Baptizat per diſcipulos Chriſtus in Iudæa. Cap. 21.

REGENERATIONIS neceſſitate denunciata, Dominus qui ad hoc vſque tempus in Galilæa commoratus fuerat, cum ſuis diſcipulis in Iudæa morari incipiēs, cœpit & baptizare, cùm adhuc Ioannes baptizaret. Qua occaſione cùm diſcipuli Ioannis quærerentur apud ipſum, quòd plures ad Ieſum confluerent, Ioannes rurſùm illum, ſe longè ſuperiorē non obſcurè teſtatus eſt, quem proindè neceſſe eſſet creſcere, ſe autem minui, Ioan. 3.

Ioannes ab Herode, ob repræhenſum adulterium, recluditur in carcerem. Cap. 22.

QVI ſub idem tempus, quaſi ſuo defunctus officio, Chriſto ſuam auſpicante legationem, ab Herode tetrarcha ob repræhenſum adulterium, coniectus eſt in carcerem, Matthęi 14. Marci 6. Lucæ 3.

Ioanne tradito, Chriſtus rediens in Galilæam per Samariam, mulieri Samaritanæ innoteſcit. Cap. 23.

HVIVS captiuitatem, ac ſimul phariſæorum contra ſe ob populi ad ſuum baptiſmum cōfluxum, inuidiam intelligens Dominus, relicta Iudæa, ſuam repetijt Galilæam. In quo itinere, cùm neceſſariò interiacentem Samariam pertranſiret, occaſione petitæ à ſe fatigato aquæ, mulieri cuidam Samaritanæ, poſt longam vltrò citroque collocutionem, tandèm innoteſcit, ac per eam multis Samaritanorum, apud quos duos dies rogatus manſit, poſt quos cœptum proſecutus iter, peruenit in Galilæam, ab incolis benignè receptus, ob miracula Hieroſolymis conſpecta, Matth. 4. Marci 1. Lucæ 4. Ioan. 4.

Sanatur à febri filius reguli. Cap. 24.

RVRSÙM ergò inuiſens vel in tranſitu Canam Galilææ, à ſe priùs miraculo primo nobilitatam, Reguli filium in Capharnaum ex febri periclitantem, à patre ſeriò requiſitus, abſens verbo ſanitati reſtituit, fuitque id ſecundum iam miraculum, ab ipſo in Galilęa editum, Ioan. 4.

Prædicat in Galilæa Chriſtus, & fama eius vbiquè ſpargitur. Cap. 25.

CAETERÙM iam ingreſſus Galilęam, relicta ob cauſam ciuitate Nazareth, in qua enutritus, ad hoc vſque tempus habitauerat, Capharnaum nobile Galilęę emporium, velutì cōmodam ſuæ prędicationis ſedem, ſibi pro māſiōne delegit, in qua & ex qua deincèps poſt Ioannem, palàm ac clarè aduentum regni Dei denunciauit, ad pœnitentiam ac fidem prouocando, quam prædicationem cùm per vniuerſam Galilæam longè lateque ſpargeret, morborumque curationibus illuſtraret, per totam Syriam celebre factum eſt nomē eius, ità vt ad eum vndiquè cum ægris plerique confluerent, Matth. 4. Marci 1. Luc. 4.

Vocati

Vocati è naui quatuor diſcipuli, ſequuntur Chriſtum. Cap. 26.

CVM autem opus illi eſſet perpetuis quibuſdam ſuorum operum ac doctrinæ teſtibus ac coadiutoribus, mox à prædicationis exordio, cùm fortè iuxta mare eſſet Galilçæ, è mari duo fratrum piſcatorum paria ad ſe ſequendum euocat, miraculo capturæ piſcium priùs in ſui admirationem raptos: qui & mox omnibus relictis, conſtantes iam illi adhçſerunt. Erant autem Petrus & Andreas fratres, Iacobus item & Ioannes fratres, Zebedæi filij, Matthçi 4. Marci 1. Lucæ 5.

Sanatur in ſynagoga dæmoniacus. Cap. 27.

CVM his Capharnaum ingreſſus, in ſynagoga ſabbato poſt doctrinam ſpiritum immundum pellit à dæmoniaco, multis ob hoc ipſius poteſtatem & doctrinam mirantibus, Marci 1. Lucç 4.

Curatur à febri ſocrus Simonis, & ægroti multi. Cap. 28.

VNDè egreſſus, & cum eiſdem diſcipulis in domum Petri ingreſſus, febricitãtem eius ſocrum ſuo imperio ſanat. Quarum rerum fama increbreſcente, ad veſperam eius diei domus à multis languidis & dæmoniacis, eò adductis, obſeſſa eſt, quos omnes manibus impoſitis curauit. Poſtridiè verò, ſummo manè egreſſus Dominus, ſolus deſertũ petijt orandi cauſa: vbi primùm à Simone cum ſuis ipſum requirente, deindè & à turbis repertus eſt, Matthæi 8. Marci 1. Lucæ 4.

Reprehenduntur à Chriſto tres ipſum ſequi volentes. Cap. 29.

ITAQVE cùm ſe à turbarum multitudine, circunſeptum videret, iuſſit diſcipulos tranſfretare, ibi tum quidam ipſum ſequi volentes reijciuntur, Matthæi. 8. Lucæ 9.

Maris tempeſtas iuſſu Chriſti ſedatur. Cap. 30.

CVM autem dimiſſis turbis, nauim aſcendiſſet, ipſo inter nauigandum obdormiẽte, grauis tempeſtas exorta, metum diſcipulis iniecit, à quibus excitatus, poſt increpatam illorũ diffidentiam, ſuo imperio trãquillum mare reddidit, cum omnium qui aderant ſtupore, Matthæi 8. Marci 4. Lucæ 8.

Sanatis in regione Geraſenorum duobus dæmoniacis, dæmones porcos ingreſſi, præcipitant in mare. Cap. 31.

NAVIGIO ergò delatus in regionem Geraſenorũ, Galilææ oppoſitam, obuios duos dæmoniacos liberauit à dçmonibus, quibus ipſius permiſſu in porcos ad duo millia ingreſſis, eoſque in mare demergentibus, à perplexis incolis rogatus vt diſcederet, rursùs eò, vnde venerat, transfretauit, Matthçi 8. Marci 5. Lucæ 8.

Sanatur paralyticus per tegulas demiſſus. Cap. 32.

EGRESSVS nauim, à turba confluente benignè excipitur, ac Capharnaum rursùs ingreditur, vbi vna dierum in domo exiſtens ac docens, paralyticum per tegulas, ob turbam, ad ſe demiſſum, poſt peccatorum remiſſionem ſanat, phariſçorum obmurmurationem confutans, Matthçi 9. Marci 2. Lucç 5.

Vocatur Matthæus, & de ieiunio diſputatur cum diſcipulis Ioannis & phariſæorum. Cap. 33.

POST quæ rursùm ad mare egreſſus, in via Matthæum ad telonium ſedentem, ad ſequelã ſui vocat, à quo deinde conuiuio cum pleriſque publicanis exceptus, ſecum ob id Phariſæorum murmurationem ſapientèr repreſſit, ſicut & eorundem cum diſcipulis Ioannis murmurationem aliam, mox ſubſequentem, ob neglectum à diſcipulis ipſius ieiunium, Matthçi 9. Marci 2. Lucæ 5.

Suſcitatur filia archiſynagogi, & curatur hæmorrhoiſſa. Cap. 34.

CVI diſputationi cùm adhuc eſſet intentus, à principe quodam ſynagogæ Iairo, rogatur pro ſananda moribunda eius filia duodenni, ad quam dum pergit curandam, hçmorrhoiſſam duodennem in via ſanat, ac poſteà domum Iairi ingreſſus, eius filiam iam mortuam vitæ reddidit, Matthæi 9. Marci 5. Lucæ 8.

Duo cæci curantur, & vnus dæmoniacus. Cap. 35.

VNDè digreſſus, duobus cæcis ſe ſequentibus, viſum reddidit, ac poſt eos mox dçmoniacum mutum curat, turbis quidem mirantibus, at phariſæis calumniantibus, Matthæi 9.

TER-

TERTIA PARS, CONTINENS ACTA CHRISTI à ſecundo Paſchate vſque ad tertium, hoc eſt, Acta ſecundi anni prędicationis eius.

Sanato in ſabbato homine, qui laborauerat 38. annos, diſputat cum Iudæis Dominus. Cap. 36.

POST hęc, cùm ob paſcha Iudæorum, Dominus rurſùm aſcendiſſet è Galilæa Hieroſolymam, apud Probaticā piſcinam ſabbato eum, qui triginta & octo annos languerat, curat, iuſſum à ſe tollere ſuum grabatum: vndè Iudæorum inſectationi obnoxius, prolixè diſſerit de ſua cum patre operatione, ac poteſtate etiàm mortuos ſuſcitandi, & iudicandi omnes, pro quorum confirmatione teſtimonia profert Patris, Ioannis, ſuorum operum, omniumque ſcripturarum, Ioan. 5.

Phariſæos, ob confricatas à diſcipulis ſpicas in ſabbato offenſos, confutat Dominus. Cap. 37.

SIC confutatis ſemèl Iudæis, cùm deindè phariſęi diſcipulos ob ſpicas ſabbato decerptas, confricatas ac comeſas calumniarentur, rurſùm eorum calumniam confutat, Matthęi 12. Marc. 2. Lucæ 6.

Eoſdem ob ſanatam in ſabbato manum aridam offenſos, rurſùm confutat Dominus. Cap. 38.

ITIDÈM & tertiò faciens, cùm alio quodam ſequenti ſabbato, in ſynagoga curans quendam habentem manū aridam, ſentiret phariſæos tacitè ſe criminari. Qua tamen ſatisfactione cùm nihilo meliores illi efficerentur, ſed conſultarent de perdendo ipſo, Dominus ſeceſſit ad mare, multa tamen eum ſequente turba, ex omnibus collecta regionibus, cuius ęgros cunctos & dęmoniacos curauit, Matth. 12. Marc. 3. Lucę 6.

Electis duodecim Apoſtolis, diſſerit Dominus in quibus ſita ſit beatitudo. Cap. 39.

QVO tempore cùm turbis relictis, in montem orandi cauſa aſcendiſſet, poſt noctē orando tranſactam, ex omnibus diſcipulis ad ſe vocatis duodecim legit, quos & apoſtolos nominauit. Cum quibus è monte deſcendens, coram immenſa hominum multitudine, inſigni ſermone ſummam euangelicæ vitę ac perfectionis complexus eſt, primùm quidē docens, quibus in rebus verè, contra hominum ſententiam, ſita ſit felicitas ac infelicitas hominum, Matthęi 5. Marci 3. Lucę 6.

Præcipitur abundantior iuſtitia quàm ſit phariſæorum. Cap. 40.

DEINDÈ veterem legem perfectioribus mandatis adimplens, per quorum obſeruationē phariſęorum iuſtitia ſuperanda ſit, Matth. 5. Lucę 6.

Docet quomodò facienda eleemoſyna, quomodò item orandum & ieiunandum. Cap. 41.

TVM & eleemoſynam, orationem ac ieiunium, aliter à nobis exhibenda, quàm à phariſęis, docens, Matthęi 6.

Docet abijciendum curam rerum terrenarum. Cap. 42.

AB auaritia poſteà, ac ſolicitudine rerum temporalium auocans, Matthęi eod. cap. 6.

Non temerè iudicandum. Cap. 43.

ADIICIENS his, nec temerè iudicandum, nec temerè docendum, orationi inſtandum, à pſeudoprophetis cauendum, ſuæq; huic doctrinæ firmitèr inhęrendum, Matth. 7. Lucæ 6.

Curatur leproſus. Cap. 44.

DOCTRINAM ſecuta leproſi mundatio, quem mundatum ad ſacerdotem miſit, Matth. 8. Marci 1. Lucę 5.

Sanatur ſeruus Centurionis. Cap. 45.

INGRESSVS deindè Capharnaum, Centurionis ob raram fidem inſignitèr commendati ſeruum, abſens paralyſi liberauit, Matth. 8. Luc. 7.

Reſuſcitatur filius viduæ. Cap. 46.

POST quod ad ciuitatem Naim profectus, vnigenitum viduæ filium ſepulturę proximū, ad vitam reuocat, Lucę 7.

Mittit

Mittit Ioannes ex carcere diſcipulos. *Cap.* 47.

HIS autem miraculis ex diſcipulorum ſuorum narratione auditis, Ioannes è carcere ad Chriſtum diſcipulos miſit, per quos rogaret, num ipſe eſſet expectatus Meſſias. Quibus cum mandato ad Ioannem remiſſis, cœpit Dominus & Ioannis prædicare dignitatem, & eorum exprobrare duritiam, qui nec per Ioannem, nec per ſe, ad reſipiſcentiam commoti fuiſſent, phariſæos potiſſimùm ac ſcribas notans, eisque apud Deum præferens publicanos, atque apud ſeculum abiectos, Matthæi 11. Lucæ 7.

Mulieri peccatrici remittuntur peccata. *Cap.* 48.

QVOD ipſum inſigni aliquandò exemplo demonſtratum eſt, cùm rogatus à Simone phariſæo ad conuiuium Dominus, Peccatrici ob ſingularem doloris & amoris ſignificationem, multa peccata remiſſa, ac phariſæo frigidè amanti, ac parùm humili prælatam eſſe teſtatus eſt, Lucæ 7.

Curato dæmoniaco cæco & muto, confutantur phariſæi. *Cap.* 49.

CVM autem poſt longum per diuerſa loca circuitum ſeſe aliquandò domum recepiſſet, confeſtim rurſum à turba circundatus, oblatum ſibi dæmoniacum, cæcum & mutum, ab omnibus ſimul liberat malis. Quod factum cùm admirantibus turbis, rurſùm quidã phariſæorum ac ſcribarum calumniarentur tanquàm dæmoniacum, alij cæleſte potiùs ſignũ requirerent: Dominus primùm efficacibus oſtendit rationibus, nequaquàm illud debere videri diabolica factum virtute, ſed potiùs contraria, diuina ſcilicet, atque ob id phariſæorum calumniam, tanquàm in ſpiritum ſanctum commiſſam inexpiabilem, tum & negat illis dandum, quale volebant ſignum è cælo, ſed potiùs è terra, quòd eos maximè ſit condemnaturum, Matth. 12. Marc. 3. Lucæ 11.

Matri & fratribus carnalibus præferuntur verbi Dei obſeruatores. *Cap.* 50.

HAC eius rationabili, ac planè diuina diſputatione audita, mulier quædam è turba felicẽ proclamat tanti magiſtri matrem. At Dominus felices prædicat auditores, & obſeruatores verbi Dei. Quos eoſdem mox matrem ac fratres appellat, cùm à quodam interpellaretur, ſuggerente matris fratrumque aduẽtum, quærentiũ illi loqui, Matth. 12. Marc. 3. Luc. 8. & 11.

Proponitur parabola ſeminantis. *Cap.* 51.

EODEM die egreſſus domo, rurſùm mare adijt, vbi cõgregata ad eum turba plurima, iterùm cœpit docere, ſed in varijs parabolis. Et inprimis parabolam propoſuit ſeminantis, quadriformi ſeminis euentu, variam verbi diuini in hominibus operationem indicans, quemadmodùm apoſtolis ſuis ſeorsùm aperuit, Matth. 13. Mar. 4. Lucæ 8.

Parabolæ zizaniorum, ſeminis creſcentis, grani ſinapis, & fermenti. *Cap.* 52.

TVM & ſubiunxit parabolam de zizanijs, ſemini bono permixtis, quę ad conſummationẽ ſeculi paterfamiliàs creſcere voluit, ſignificans in regno euangelico malos ſemper bonis permixtos fore, quemadmodùm item apoſtolis ſuis ſeorsùm aperuit. Adiecit & tres parabolas, ſignificantes modum ac vim incrementi euangelicæ doctrinæ, parabolam ſcilicet de ſemine, quod in terram iactum, ſensìm creſcit nocte & die: parabolam de grano ſinapis, quod cùm minimum ſit, creſcit in arborem: parabolam de fermento, quod tribus farinæ ſatis commixtum, totum fermentat, Matth. 13. Marc. 4.

Parabola theſauri, margaritæ, & ſagenæ. *Cap.* 53.

QVIBVS apud populum habitis, ſed domi ſeorsùm apud diſcipulos explicatis adiecit apud eoſdem priuatim duas, inſinuantes eiuſdem euangelicæ doctrinæ precium, de theſauro ſcilicet & margarita inuentis, & omnium bonorum diſtractione emptis, tertiam addès de ſagena, bonos ſimul & malos piſces concludẽte, ſignificans rurſùm malorum ac bonorum in eccleſia permixtionem, Matth. 13.

Docens in Nazareth Dominus, incredulitatis eam condemnat. *Cap.* 54.

POST quas parabolas egreſſus in patriam ſuam Nazareth, poſtquàm in ſynagogã die ſabbati obuium Iſaiæ locum, in ſe expletum expoſuiſſet, ac deindè incredulitatis ſuos ciues condemnâſſet, ab eis ciuitate eiectus, ſubduxit ſe de medio eorum, cùm conarentur è montis ſupercilio præcipitare, Matth. 13. Marc. 6. Lucę 4.

Mittun-

Mittuntur ad prædicandum duodecim Apoſtoli. Cap. 55.

CIRCVMIENS deincèps omnes ciuitates ac vicos, cum apoſtolis & aliquot mulieribus ei miniſtrantibus, miſertus turbarum, quòd paſtoribus bonis deſtitutæ eſſent, mittit cum certis mandatis ac præſcriptis duodecim apoſtolos, pridèm à ſe electos, prædicens eis mala, quę ob euangelicam prędicationem eos manebant, ac contra ea ipſos cõfirmans. Quibus ablegatis, ſuoque officio fungentibus, per euangelij prędicationẽ & morborum curationem, ſecutus eſt ipſos Dominus quoquouersùm, Matth. 9. & 10. Mar. 6. Lucę 8. & 9.

Deſcribitur Ioannis decollatio, & fama Ieſu apud Herodem. Cap. 56.

CÙM hęc agerentur, Herodes tetrarcha, fama nominis Ieſu ad ſe delata, dubitare cœpit, num Ioannes à ſe decollatus, à morte reuixiſſet. Pauloantè enim Herodes die ſuo natalitio Ioannem, à ſe nupèr incarceratum, ad petitionem ſaltantis filiæ Herodiadis, in carcere dęcollari iuſſit, capite eius in diſco puellæ tradito, Matth. 14. Mar. 6. Luc. 9.

Quinque panibus paſcuntur quinque millia hominum. Cap. 57.

ITAQVE cùm intelligeret Dominus, quam de ſe ſuſpicionem haberet Herodes, & ſimul quia ad ipſum reuerſi erant apoſtoli, peractis mandatis, inuidiæ declinandæ ac ſimul quietis cauſa, cum ſuis ſeceſſit nauigio trans mare Galilææ in deſertum locum, vbi cùm item ad ipſum conflueret immenſa hominum multitudo, poſt doctrinam ac morborum curationem, quinque millia virorum, quinque panibus hordeaceis ac duobus piſcibus pauit, duodecim cophinis fragmentorum poſt refectionem collectis, Matthæi 14. Marci 6. Lucæ 9. Ioan. 6.

Ambulat Ieſus ſuper mare, & Petrus. Cap. 58.

ACCIDIT autem hoc, inſtante iam alio Iudæorum paſchate, ob quod miraculum cùm aduerteret ſe à turba rapiendum in Regem, diſcipulis iuſſis ſe trans mare præcedere, ipſe ſolus in montem fugit, vndè ad ſuos pedeſtri in mari itinere veniens, nocturno tempore conſternatos ob tempeſtatem ac phantaſmatis exiſtimationem, confirmat, Petrò facultatem faciens ambulandi ſuper aquas, omnique tempeſtate ſedata, nauem in petitam ripam deferens. In quam reuerſus, vndique collectos ægros contactu fimbriæ ſanauit, Matth. 14. Marci 6. Ioan. 6.

Diſſerit de manducando pane cæleſti. Cap. 59.

POSTERA die, cùm occaſione miraculi quinque panum, ad ipſum plerique conuenirent, à panis corporalis deſiderio abducit ad quærendum panem cęleſtem, diſſerens de eo pane prolixè, quem iam pater miſiſſet in mundum, quem & ipſe daturus erat pro vita mundi, quem qui ederet, haberet vitam ęternam: qui non ederet, viuere non poſſet, Ioan. 6.

QVARTA PARS EVANGELICAE HISTORIAE, continens acta tertij anni, vſque ad Lazari reſuſcitationem.

Reprehenduntur phariſæi diſcipulos calumniantes, quòd illotis manducarent manibus. Cap. 60.

ACCIDIT autem poſt hæc, vt cùm Dominus non in Iudæa ob Iudęorum odium, ſed in Galilæa conuerſaretur, quidam phariſęorum ac ſcribarum ad ipſum ex Hieroſolymis deſcenderent, quibus offenſis, ac cum Ieſu expoſtulãtibus, quòd diſcipuli eius illotis manducarent manibus contra ſeniorum traditionem, Dominus viciſsim obijcit neglectum mandatorum Dei, docens, quæ intrant in os, non polluere mẽtem, ſed quæ de ore ex corde prodeunt, Matth. 15. Marci 7.

Sanatur filia Chananææ. Cap. 61.

HINC egreſſus in partes Tyri & Sidonis, Chananęę filiam à dęmonio liberat, improbis matris victus precibus, Matth. 15. Marci 7.

Reſtituitur ſurdus & mutus. Cap. 62.

VNDÈ reuerſus ad mare Galilęæ, ſurdũ & mutum, digitis in aures miſſis, ac lingua ſputo contacta, ſanat. Marci 7.

Septem panibus paſcuntur quatuor millia. Cap.63.

ASSCENSO deinceps mõte, multos ad ſe debiles delatos curauit, ac rursùm multitudinis quę ipſum triduo ſecuta erat, miſertus, eam in deſerto pauit ſeptẽ panibus ac paucis piſciculis, ità ſaturans quatuor millia virorum, præter paruulos & mulieres, vt ſupereſſent ſeptem ſportæ fragmentis plenæ. Quo miraculo peracto, ſtatim conſcenſa naui, venit in fines Magedan, Matth.15. Marci 8.

Phariſæi ſignum quærentes, reijciuntur: eorumque fermentum cauendum docetur. Cap.64.

ACCEDENTES autem ad Ieſum Phariſæi & Saducæi, rursùm tentantes, ſignum cęleſte ab eo requiſiêrunt. Ipſe verò rursùm tale eis dandum negat, ſed potiùs è terra. Eiſque dimiſſis, rursùm aſſcenſa naui transfretauit, ibi tum diſcipulos à ſe commonitos cauere fermentum phariſæorum & Saducæorum, cùm de panibus ſoliciti eſſent, diffidentiæ coarguit, in memoriam reducens duo ſuperiora multiplicationis panum miracula, Matth.16. Marci 8.

Cæcus ſanatur in Bethſaida. Cap.65.

CUM autem veniſſet Bethſaidã, cæco ad ſe adducto, viſum reſtituit, priùs imperfectè, poſteà perfectè, Marci 8.

Petrus Chriſtum confitens, commendatur. Cap.66.

ILLINC digreſſus in partes Cæſareæ Philippi, poſtquàm rogâſſet hominum de ſe ſententiam, ac Petrus poſt multorum diuerſas opiniones, ab alijs indicatas, veram confeſſionem edixiſſet, beatum illum ob id pronunciauit, ac ſingulare illi eccleſiæ ſuæ regimen addixit. Eundem tamen mox ſeuere redarguit, cùm ſtatim ſubijciens de ſua paſſiõe Hieroſolymis ſubeunda, Petrum reluctantem audiret, addens crucem omnibus poſt ſe tollendam, qui ſalui eſſe vellent, Matth.16. Marci 8. Lucę 9.

Transfiguratur Dominus. Cap.67.

POST quæ cùm gloriæ ſuæ, quę crucem ſequeretur, ſpecimen aliquod edere promiſiſſet, octauo deindè die, coram tribus apoſtolis in monte, poſt colloquium cum Moiſe & Elia, transfiguratus eſt, paterna voce è cęlis ei teſtimonium rursùs dante, Matthęi 17. Marci 9. Lucę 9.

Eijcitur dæmonium, quod non potuerunt eijcere diſcipuli. Cap.68.

QVAM viſionem cùm ſuis ſilentio ad tempus tegendam iuſſiſſet, ac è monte deſcendiſſet, poſtera die eijcit è puero dęmonium, quod ob imperfectionem fidei diſcipuli non potuerunt eijcere, conteſtans, tale dęmoniorum genus in ieiunio & oratione expellendum, Matth.17. Marci 9. Lucę 9.

Statêre in ore piſcis inuento, ſoluitur didrachma, ac mors prædicitur. Cap.69.

INDE profectus, cùm adhuc in Galilęa diuerſaretur, omnibus admirandus, ſecundò imminentem ſibi prædicit paſſionem, apertis quidem verbis, ſed tamen à diſcipulis necdùm intellectis. Poſt longam autem profectionem, rursùm Capharnaum reuerſus, nè quem ſcandalizaret, pro ſe ac Petro didrachma ſolui iuſſit, ſtatêre ex ore piſcis recepto, Matth. 17. Marci 9. Lucę 9.

Contendentibus diſcipulis pro primatu, humilitas docetur. Cap.70.

EODEM loci, quia intellexerat diſcipulos inter eundum pro primatu inter ſe cõtendiſſe, eoſdem, puero in medium producto, humilitatem docet, ſaluandis neceſſariã, ac per eam quenque maximum fieri, Matth.18. Marci 9. Luc.9.

Scandalum puſillorum cauendum docetur. Cap.71.

MOX ſubijcit ſtudioſè cauendum, nè quis ſcandalum aut faciat, (puſillis potiſſimùm) aut ipſe alicundè patiatur, Matth.18. Mar.9.

Condonandum fratri in nos peccanti, docetur. Cap.72.

ET quia fieri non poteſt, quin aliquandò ſcandala & offenſiones oriantur, docet deindè quomodò monendus frater peccans, quomodò item eidem condonandum, efficaci ad hoc adhibita ſimilitudine de patrefamiliâs, qui ſerui ſui, in cõſeruum immiſericordis, debitum decem millium talentorum, ſemèl remiſſum repetijt, Matth.18.

Dominus, relicta Galilæa, venit in Iudæam, nec recipitur à Samaritis. Cap.73.

His

HIS dictis, profecturus Hieruſalem, vbì, quemadmodùm prędixit, paſſurus erat, migrauit in totum à Galilæa. Priuſquàm tamen eam relinqueret, cognatis monentibus, vt ob inſtātem tabernaculorum feſtiuitatem, in Iudæam tranſiret, non acquieuit, nec priùs eo aſcēdit, quàm illi præceſſiſſent. cùm ergò iam pergeret Hieruſalem, & inter eundum à Samaritanis quibuſdam ciuitate excluderetur, noluit tamen, petentibus licet diſcipulis nonnullis, iniuriam vindicari, ſed patientiam docens, abijt cum eis in alium pagum. Matthæi 19. Marci 10. Lucæ 9. Ioan. 7.

In itinere curat decem leproſos. Cap. 74.

IMMÒ nec benefacere quidem in Samaria ob id deſtitit. Nam Samariæ quendam vicum ingreſſus, obuios decem leproſos curauit, collaudato Samaritano, qui ſolus ad ipſum, gratias acturus, redijt, Lucę 17.

Docet in templo in feſto Scenopegiæ. Cap. 75.

INGRESSVS autem Hieruſalem, in media ſcenopegiæ ſolennitate, poſt longam Iudęorum expectationem cœpit docere in templo, contra quorundam calumniam, & doctrinę ſuæ & operum rationem reddens, adeò efficacitèr hęc aliaque differens, vt cùm eum quidam compræhendere deſiderarent, atque ad id etiàm Phariſęi miniſtros mitterent, nemo illi manus inijcere auſus fuerit, Ioan. 7.

Adulteram mulierem abſoluit. Cap. 76.

POST hęc perrexit in montem olìueti, ac vbì diluxiſſet, rursùm regreſſus in templum docendi gratia, adulteram mulierem à ſcribis & phariſęis ſubdolè adductam, abſoluit, ſcribis ac phariſæis pudore affectis, Ioan. 8.

Rursùm docet in templo, & lapidantium ſe manibus eripit. Cap. 77.

TVM & nouo ſermone oſtendit quis eſſet, ac poſt longam cum Iudæis contentionē, cùm eò tandèm deuentum eſſet, vt tanquàm blaſphemum lapidare vellent, abſcondit ſe, egreſſus è templo, Ioan. 8.

Cæco nato reſtituitur viſus. Cap. 78.

SECVTA eſt mox noua calumnia, ob cæcum à natiuitate, quem in tranſitu Dominus ſabbato viſu donauit, iuſſum priùs lutum à ſe oculis impoſitum abluere in Siloe: vndè cùm cæcus ipſum contra phariſæos defendere pergeret, atq; ob id ab eis eijceretur, à Chriſto receptus eſt, & in fide pleniùs inſtructus, Ioann. 9.

Diſſerit Dominus de vero paſtore & ouibus. Cap. 79.

DISSERIT deindè Dominus de veri paſtoris ac mercenarij conditionibus, ſibi veri paſtoris conditiones cōpetere adſtruens, Iudæorum verò principes mercenarios inſinuans, Ioann. 10.

Mittuntur 72. diſcipuli, & redeunt. Cap 80.

POST hæc etiàm alios ſeptuagintaduos diſcipulos deſignauit, qui inſtàr aliorum duodecim, ipſum bini præcederent ad quæuis loca, eadem illis mandata præſcribens, quę nupèr ipſis duodecim. Quibus cum gaudio ad ſe reuerſis, etiàm ipſe felicitatem ipſorum prædicans, viciſsim in ſpiritu exultauit, quòd diuina ſapientia paruulis eſſet detecta, ſapientibus ſuperbis tecta, Lucæ 10.

Et quidem, quæ hactenùs habita ſunt, ordinem inter ſe conſequentem habent: quæ verò ſequuntur, aliquouſquè ſinè certo ordine referentur.

Proponitur parabola de Samaritano. Cap. 81.

CVM ergò aliquandò turgidus quidam legiſperitus, tentandi gratia Dominū rogaret de commoda ratione conſequendæ vitæ æternæ, ac Domini iuſſu ipſe protuliſſet duo dilectionis mandata, arrepta hinc occaſione, parabolam de Samaritano introduxit, qui hominis à latronibus vulnerati, à ſacerdote autem ac Leuita neglecti, ſolicitam habuit curam, notans contemptos Samaritanos, in dilectionis negocio Iudæos excellere, Lucę 10.

Martha Dominum ſuſcipit hoſpitio. Cap. 82.

CONTIGIT autem, vt dum aliquandò Dominus iter faceret in Hieruſalem, à Martha reciperetur hoſpitio in Bethania, quæ cùm Marię ſororis interpellaret ſanctū ocium, cohibita eſt ab ipſo, Mariæ parte præ ipſius collaudata, Lucę 10.

Docet orationis modum ac vim. Cap. 83.

 Quodam

QVODAM tempore, cùm ab oratione ceſſaſſet, rogatus à diſcipulis orationis modũ, & breuem illis orandi formam præſcripſit, & efficacem orationis perſeuerantis vim oſtendit, parabola introducta de eo, qui importunitate panes ab amico nocte impetrauit, Lucę 11.

Reprehendit præpoſteram phariſæorum munditiam. *Cap.* 84.

ALIO tempore, cùm inter loquendum à quodam phariſæo ad prandium vocatus eſſet, ac ab eo ob neglectam lotionem reprehenderetur, liberè phariſæorum ac ſcribarum taxauit præpoſteram & munditiam & religionem, ſuperbiam item, hypocriſim, ac homicidalem animum, Lucæ 11.

Docet non timendam mortem corporis. *Cap.* 85.

AB eorundem hypocriſi potiſſimùm aliquandò coram multa hominum turba ſuos cauẽdum docet, eoſdem à timore hominum corpus occidentium auocans, & ad nominis ſui confeſſionem confirmans, Lucæ 12.

Docet abijciendam diuitiarum ſolicitudinem. *Cap.* 86.

AB auaritia item, ác ſolicitudine rerum temporalium, eorum animos abduxit, occaſione ſumpta ab eo, qui de hęreditate cum fratre diuidenda ſolicitus erat, ſimilitudinem inducens de homine, qui cùm ob fructuum abundantiam, ſolicitus eſſet de receptaculis, eadẽ nocte coactus eſt, omnibus relictis, hinc migrare, Lucæ 12.

Docet officium fidelis ſerui erga venturum Dominum. *Cap.* 87.

SVBIECIT his officium fidelis ſerui, erga venturum Dominũ, docens ob aduentûs ſui incertitudinem, ſemper ſuos paratos eſſe debere ad excipiendum ipſum, Lucę 12.

Docet pœnitentiam agendam ob Dei patientiam. *Cap.* 88.

CVM autem inter loquendum hęc, quidam nunciarent de Galilęis à Pilato occiſis, illinc occaſione accepta, ad pœnitentiam agendam inuitat, inducta ſimilitudine de arbore ob ſterilitatem amputanda, poſt longam fructuum expectationem, Lucæ 13.

Sanatur mulier contracta. *Cap.* 89.

RVRSVM autem cùm in ſynagoga ſabbatis aliquandò doceret, ac mulierẽ dæmonis malitia contractam ſanaret, archiſynagogum obmurmurantem reddita ratione repreſſit, & pudore cum alijs ſuffudit, populo interim gaudente, vndè & ſubiecit duas illas à ſe nupèr dictas parabolas, de grano ſinapis ac fermento, ſignificans rursùm Euangelicam doctrinam ex humilibus initijs in ſummam amplitudinem proceſſuram, Lucę 13.

Docet anguſtam eſſe viam regni cælorum. *Cap.* 90.

CAETERVM cùm aliquandò per ciuitates ac vicos docens iter faceret in Hieruſalem, rogatus num ſint pauci ſaluandi, cũtendendum docuit ad ingreſſum per anguſtã portam, cuius oſtium ſemèl clauſum, nemo ingredi poterit, quodque ſamiliaritatem prætendentibus pleriſque excluſis, exteros recipiet. Eodem tempore monitus à quibuſdam Phariſæorum, vt ſibi ab Herode caueret, in Hieruſalem ſibi moriẽdum prędixit, eius ciuitatis obſtinatam incredulitatem & ſecuturam vindictam deplorans, Lucæ 13.

Sanatur hydropicus in ſabbato. *Cap.* 91.

ALIO aliquandò tempore, ingreſſus ad ſumendum ſabbato cibum in domum cuiuſdam inter phariſęos magni, hydropicum ſtudio ante ſe collocatũſanat, tacitę phariſęorum reprehenſioni, ratione efficaci ſatisfaciens. Eodem deindè conuiuio docuit & inuitatos, quam humilitatem in deligendo menſæ loco ſeruare debeant, & inuitantem, quos maximè inuitare conueniat. Cumque eò ſermo proceſſiſſet, vt à quodam mentio ingereretur, de manducando pane in regno Dei, Dominus aſſumpta parabola de homine quodã, qui inuitatis ad cœnam paratam ſeſe excuſantibus, pauperes vndecunquè collectos introduci iuſſit, ſignificauit ſuperbis Iudæis excluſis, ad cæleſte conuiuium humiles ac gẽtiles admittendos, Lucę 14.

Docet omnibus renunciandum. *Cap.* 92.

QVODAM autem tempore, cùm multæ cum ipſo irent turbæ, docuit eum, qui verus eius eſſe vellet diſcipulus, debere omnibus terrenis affectibus eſſe ſuperiorem, crucemque ei baiulandam, proindè quenque apud ſe expendere debere, num his par ſit, inſtàr ędificantium

ꝑantium aut militantium, Lucæ 14. Et hęc quidem varijs ſic locis ac tẽporibus acciderũt.

In feſto encæniorum eripit ſe lapidantium manibus. *Cap.93.*

PORRÒ cùm poſt tabernaculorum feſtiuitatem, quæ ſeptimo quoquo menſe celebrabatur, ob encæniorum feſtum, quod in fine noni menſis obſeruabatur, Dominus rursùm Hieróſolymam aſſcendiſſet, atque in templo ambularet, à Iudęis ipſum circundantibus rogatus, vt palàm ediceret, num ipſe eſſet Chriſtus, opera dixit de ſe teſtimonium perhibere, ſed per hęc illos ad fidem non adduci, quòd non eſſent ex ouibus ſuis. Eò autem ꝑcedente ſermone, vt ſe patri æquaret, rursùm Iudęi lapidare ipſum adgrediuntur, quorũ conatum cùm irrationabilem verbis oſtendiſſet, ſubtraxit ſe tandèm manibus quęrentiũ eum appræhendere, ſeceſſitq́ue in fines Iudęæ trans Iordanem, in locum Ioãnis baptiſmo inſignem. Nec ibì tamen latére potuit, quin ad ipſum plurimi conuenirent, quos pro more & docuit, & curauit, Ioann. 10.

Proponuntur parabolæ de oue, drachma, & filio perditis. *Cap.94.*

CVM ergò ad illum publicani, ac peccatores plerique accederent audiendi gratia, ac ob id phariſæi & ſcribæ murmurarẽt, tribus parabolis, ſcilicet de oue, drachma, ac filio perditis, ſed poſteà inuentis, oſtendit quàm grata ac iucunda ſit Deo angelisq́ue ſanctis peccatorũ conuerſio, Luc. 15.

Parabola de villico iniquo. *Cap. 95.*

SVBIECIT deindè parabolam de diſpenſatore iniquo, qui cùm intelligeret ſe diſpenſatione priuandum, prudentèr ſibi de bonis Domini proſpexit, inſinuãs bonis temporalibus amicos parandos, per quos poſteà benè nobis ſit, ac eleemoſynis inſiſtendum, auaris phariſęis hęc ridentibus, Lucę 16.

Differit de matrimonij indiſſolubilitate. *Cap. 96.*

QVI cùm tentandi animo rogarent, num licitum eſſet diuortium, oſtendit Dominus matrimonij omnimodam indiſſolubilitatem, ob quam cùm diſcipuli còlligerent coniugij difficultatem, diſſeruit de cęlibatu, tanquàm qui coniugio ſit pręferendus, ſed quem nõ omnibus contingit præeligere, Matth. 19. Marc. 10. Lucę 16.

Parabola de diuite epulone proponitur. *Cap. 97.*

ADIECIT his, phariſæorum auaritiam ac luxum notaturus, parabolam de diuite epulone, qui hîc ſelix, cùm nullam pauperi Lazaro miſericordiam exhibuiſſet, in alio ſeculo infelix, nullam viciſsìm à Lazaro felici conſecutus eſt, Lucę 16.

Docet ſcandalum vitandum, & fidei virtutem. *Cap. 98.*

DE ſcandalo vitando deindè, ac fratre monendo, ac in gratiam recipiẽdo, rursùm ſermonem inſert apud diſcipulos, de fidei item virtute diſſerit, ac humilitate exhibẽda poſt pręſtita multa opera bona, Lucæ 17.

Proponitur parabola de Phariſæo & publicano. *Cap. 99.*

RVRSÙM autem quandoquè, quo phariſæorum retunderet ſuperbiam, parabolam proponit de phariſæo ac publicano, templum ſimul ingreſſis, quorum ille per ſuperbiam iuſtitia excidit, hic per humilitatem iuſtitiam adeptus eſt, Lucæ 18.

Paruulis manum imponit, & adoleſcentem diuitem ad perfectionem inuitat. *Cap. 100.*

CVM autem inter loquendum, paruuli ad ipſum deferrentur, ac diſcipuli ob id indignarẽtur, increpatis diſcipulis, paruulos ſuſcipiens ac complexans, rursùm docuit paruulorum ſimplicitatem & humilitatem imitandam ei, qui ſaluus eſſe volet. Cæterùm cùm poſt hęc indè abijſſet Dominus, in viam egreſſus, adoleſcentem quendam diuitem, qui de ratione obtinendæ vitæ ęternæ ſolicitè inquirebat, poſt mandatorum obſeruationem, ad perfectionem, omnium bonorum in pauperes diſtributione, inuitat: quod cùm adoleſcẽti durum videretur, diſſeruit Dominus de difficultate, quam diuitiæ afferunt hominibus ad obtinendum regnum Dei, & felicitate eorum, qui propter ipſum omnia relinquerent, Matth. 19. Marci 10. Lucæ 16.

Proponitur parabola de operarijs in vineam conductis. *Cap. 101.*

POST quæ parabolam proponit de patrefamiliàs, varijs diei horis operarios in vineã conducente, quibus in fine diei eandem ille reddi voluit mercedem, concludens ſic fore nouiſſimos primos, & primos nouiſſimos, Matthæi 20.

QVINTA PARS, CONTINENS ACTA CHRISTI, à Lazari reſuſcitatione, vſque ad Chriſti aſſcenſionem.

Lazarus reſuſcitatur. *Cap.* 102.

CVM autem Dominus adhuc eſſet in finibus illis Iudææ, (in quos, vt diximus, Iudæorum perſecutionem fugiēs, ſeceſſerat, vbi & ſuperiora geſta ſunt) ibiq́ue Lazari infirmitatem, ex nuncio à ſororibus miſſo intellexiſſet, non priùs in Iudæam pergere voluit, quàm ſciret eum mortuum. Tunc enim in Iudæam profectus cum ſuis, poſt fidutiam Marthæ ac Mariæ ſororibus ingeſtam, poſt turbationem ac lachrymas in ſe prouocatas, quatriduo mortuum è ſepulcro ſuſcitat, multis Iudęorum, qui ſpectabant, per hoc ad fidem adductis, Ioann.11.

Conſultant Phariſæi de perdendo Domino. *Cap.* 103.

ID cùm quorundam narratione intellexiſſent pontifices & phariſęi, collecto concilio, ex ſententia Caiphę pontificis, certò definiuerunt ipſum occidendum. Itaque Dominus publicum fugiens, ſeceſſit iuxta deſertum in ciuitatem Ephręm: & iam paſcha proximū erat, cùm hęc agerentur, Ioan.11.

Mortem ſuam prædicit, & Zebedæi filijs primatum petitum denegat. *Cap.* 104.

ITAQVE cùm iam appeteret tempus ſubeundæ in proximo paſchate paſſionis, Dominus è ſuo ſeceſſu aſſcendens Hieruſalem, in via duodecim diſcipulis ſeorſùm ſumptis apertè iam tertiò prædicit, quæ Hieroſolymis paſſurus erat, nec tamen intellexerunt, quæ dicebantur. Cùm autem ſuſpicarentur adeſſe tempus regni ipſius, mater filiorū Zebedæi cum filijs Dominum accedens, filiorum nomine petiuit primas in regno ipſius ſedes. At Dominus & oſtendit imprudentem ipſorum petitionem, & ex ea ſuborientem aliorum indignationem repreſſit, docēs rurſum, primo in regno Dei humilitatem maximè congruere, Matth.20. Marci 10. Lucę 19.

Sanatur cæcus ante ingreſſum Hiericho. *Cap.* 105.

POST hęc, cùm ciuitati Hiericho, quæ Hieruſalem eūti obuiàm erat, iam proximus eſſet, cæcum conſtantèr, licèt à turba prohiberetur, miſericordiam implorantem, viſu donat, Lucæ 18.

Zachæus publicanus Chriſtum ſuſcipit. *Cap.* 106.

HIERICHO ingreſſus, Zachęum ſe videndi cupidum ex arbore vocat, atque ab eo ſuſceptus conuertit, ſalute illi ob conuerſionem promiſſa, Lucæ 19.

Parabola proponitur de decem minis. *Cap.* 107.

SVBIECIT mox parabolam de homine nobili, qui traditis decem ſeruis ſuis, decē minis, profectus in regionem longinquam, poſt reditum rationem inijt cum eis, collaudatis ſeruis frugi, inutili autem ſeruo reprobato, ac hoſtibus ſuis interfectis, ſignificans in regno ſuo, quod iam inſtare exiſtimabant, ſimilia euentura. Lucę 19.

Duo cæci ſanantur poſt egreſſum Hiericho. *Cap.* 108.

QVIBVS dictis cùm ex Hiericho pergeret Hieroſolymam, duos rurſùm cæcos, quorum alteri nomen erat Bartimæus, non longè ab Hiericho cæcitate poſt conſtantes illorū preces liberauit, Lucæ eod.

Cæna in Bethania facta, Maria Dominum perfundit vnguento. *Cap.* 109.

COEPTVM ergò proſecutus iter, ante ſex dies paſchę venit Bethaniam, vbi in domo Simonis leproſi honorifica exceptus eſt cœna, in qua Lazaro accumbente cum alijs, & Martha miniſtrante, Maria precioſo vnguento perfudit caput Domini recūbentis. Ob quod, cùm indignarentur diſcipulorum quidam, & præcipuè Iudas, Dominus ab eorum calumnia Mariam vendicauit, conteſtatus factum bonum fuiſſe ac myſticum, Matthæi 26. Marci 14. Ioan.12.

Inſidens aſino, intrat Dominus glorioſè in Hieruſalem. *Cap.* 110.

POSTRIDIE aſello inſidens, ab apoſtolis iuſſu ipſius adducto, per viam ramis inſtratam, cum gratulabunda populi acclamatione, intrat glorioſè in Hieruſalem, deplorans ante ingreſſum futurum ciuitatis excidium, Matth.21. Mar.11. Luc.19. Ioan.12.

Cæci & claudi curantur à Chriſto, & Gentiles ipſum videre deſiderant.
Cap. III.

TEMPLVM deindè ingreſſus, cæcos ac claudos ſanauit, cumq́; pótifices, phariſæi, ac ſcribæ ob ea, quæ videbant & audiebant, indignarentur ac contabeſcerent, gentiles quidam contrà accendebantur deſiderio videndi ipſum, qua occaſione ad ipſius petitionem voce cæleſti eius claritas declarata eſt, Matth 21. Ioan.12.

Maledicitur ficulnea, & eijciuntur ementes & vendentes è templo.
Cap. 112.

POST ſalutares deindè monitiones, veſperi ciuitatem egreſſus, conceſſit cum ſuis in Bethaniam. Vndè cùm manè reuerteretur in ciuitatem, ficulneæ fructibus caréti, in via maledicit, ac maledicendo aridam facit Ingreſſus mox templum, zelo commotus, eméntes & vendentes eiecit, principibus Sacerdotum, ac ſcribis ob id grauitèr turbatis. Rursùm auté veſpera facta, ciuitatem egreſſus eſt: cumque manè reuerteretur, diſcipulis mirantibus, ficum arefactam eſſe, fidei vim & orationis expoſuit, Matth.21. Marc.11. Luc.19.

Proponitur Quæſtio de baptiſmo Ioannis, & parabola de duobus filijs.
Cap. 113.

TEMPLO dehinc docédi gratia repetito, multis à Phariſæis & Sadducæis impetitus, ſubdolè Quæſtionibus, ipſe viciſsim varijs eós notauit & quæſtionibus, & parabolis. Et inprimis rogatus à pontificibus ac ſcribis, qua authoritate faceret, quæ faciebat, viciſsim de baptiſmo Ioannis rogat, ex cælóne ſit, an ex hominibus: illisq́; ignorantiam profitétibus, negat item ſe illorum reſponſurum quæſtioni, ſubijciens parabolā de duobus filijs, quorum is Patris voluntatem peregit, qui priùs recuſauerat: alter neglexit, qui promiſerat, inferens, peccatores ipſis fore coram Deo priores, Matth.21. Marc.11. Luc.20. Ioan.20.

Notantur Phariſæi parabola de locata vinea.
Cap. 114.

ADIECIT & alteram parabolam de vinea, quæ cultoribus fructum negantibus, inſupèr & ſeruos & filium Domini occidentibus, alijs ſit locanda, ſignificans ſe ab eis occidendum poſt prophetas, ac regnum Dei ab ipſis ad gentes transferendum, Matth.21. Marc.12. Luc.20.

Parabola proponitur de nuptijs filij. *Cap.* 115.

TERTIAM deindè adiunxit, de nuptiali cóuiuio, ad quod inuitatis venire recuſantibus, ac etiàm vocantes occidentibus, alij priùs non inuitati recepti ſunt, ſignificās rursùm pro Iudæis Gentes ad gratiam admittendas euangelicam, Matth.22. Luc.14.

Soluitur Quæſtio de tributo Cæſari dando. *Cap.* 116.

PER hæc phariſæi ſe notatos ſentientes, nec tamen vim inſerre audentes, inito conſilio vt eum caperent in ſermone, quæſtionem per ſubornatos proponunt, de cenſu Cæſari perſoluendo, Matth.22. Mar.12. Luc.20.

Soluitur Sadducæorum Quæſtio contra reſurrectionem.
Cap. 117.

QVA ſapientèr ſoluta, acceſſerunt & Sadducæi, quæſtionem de reſurrectione, quam illi nequaquàm credebant, inferentes, ſed & hac prudentèr diſcuſſa, Matth.22. Marc.12. Luc.20.

Soluitur quæſtio Phariſæorum de maximo mandato.
Cap. 118.

AC reſurrectionis fide comprobata, ſucceſſerút & Phariſæi, de primo legis mandato rogantes, Matth.22. Mar.12. Luc.20.

Quæſtio proponitur de Chriſto, cuius filius ſit.
Cap. 119.

AD quam interrogationem cùm Dominus duo dilectionis mandata reſpondiſſet, ſubintulit & ipſe viciſsim Quæſtionem de Chriſto, cuius filius eſſet. Ad quam cùm non poſſent reſpondere, deſiérunt ipſum vlteriùs ea die interrogare, Matth 22. Marc 12. Luc. 20.

Docet audiendos & cauendos ſcribas. Cap. 120.

ILLIS ergò ceſſantibus, & confuſis, Dominus ad plebem conuerſus, docere cœpit audiendam doctrinam, ſed vitanda opera ſcribarum ac Phariſæorum, eorumq; vitia varia, vt & aliàs apertè depingit & inſectatur, Matt.23. Marc.12. Luc.20.

Præfertur oblatio viduæ. Cap. 121.

HIS alijsq; dictis, cùm ſederet contra gazophylacium, in quod multi munera mittebant, viduæ duo minuta immittentis oblationẽ præfert omnibus oblationibus, Mar.12. Luc.21.

Prædicitur euerſio templi & Hieruſalem. Cap. 122.

POST hæc egreſſus templo, diſcipulis mirantibus templi magnificam ſtructuram, prædicit eius perfectam deſtructionem, Matt.24. Marc.13. Luc.21.

Prædicitur aduentus filij hominis. Cap. 123.

CVIVS cùm ab ipſo in monte Olìueti ſedente tempus, ſimul & aduentûs ſui tempus requirerent, longè repetito ſermone, prædicit ventura poſt ſe mala, falſos ſcilicet Prophetas & Chriſtos, bella, famem, peſtes, perſecutiones, ac demùm templi, vrbisq; Hieruſalẽ euerſionem, atq; poſt hæc tandèm ſe in magna maieſtate apertè venturum ad iudicium, terrificis ſignis præcedentibus, quæ impios conturbarent, pijs verò ſpem redemptionis præberent, Matt.24. Mar.13. Luc.17. & 21.

Docet quomodò ad aduentum ſuum nos parare debeamus. Cap. 124.

PROINDÈ monet ſuos, vt ad hunc ſuum aduentum inopinatum ſeſe parent ſobrietate, vigilantia, oratione, cuius vim quo magìs inſinuaret, parabolam adiecit de iudice iniquo, quem cùm Dei hominumq́ue metus non moueret, viduę conſtantes preces vicerunt, Matth.24. Marc.12. Luc.17.18. & 21.

Parabola de decem virginibus. Cap. 125.

QVÓQVE ad vigilantiam ac diligentiam magìs prouocaret, ſubiũgit duas Parabolas, alteram de decem virginibus, quarum ſolùm quinq; prudentes, in nuptialem thalamum cum ſponſo ac ſponſa receptæ ſunt, alijs quinq; fatuis excluſis, quòd oleum non haberẽt in lampadibus ſuis, Matth.25.

Parabola de diſtributis talentis. Cap. 126.

ALTERAM de talentis, à Domino in ſeruos diſtributis, quorum qui lucrum fecerunt, laudati ſunt & honorati: qui inutilis fuit, non tantùm vituperatus eſt, ſed in tenebras etiã eiectus exteriores, Matth. eodem.

Modum aperit iudicandi in nouiſſimo Iudicio. Cap. 127.

POST hæc, modum proſequitur futuri nouiſſimi Iudicij, nimirùm quomodò filius hominis in Maieſtate magna àdueniens, ſeparatione bonorum à malis facta, illos ob præſtita miſericordiæ opera ad æternam vocabit vitam, hos ob eorundem operum neglectum, in ignem mittet æternum, Matth.25.

Paciſcitur Iudas cum Iudæis. Cap. 128.

HAEC prolocutus, ſubiecit poſt biduum ſe in Paſchate crucifigendum. Quod poſtquàm dixit, vt quod diuinitùs prædictum erat, adimpleretur: ecce mox poteſtate facta diabolo, & Principes Iudæorũ collecti, conſiliũ inierunt de capiendo & occidendo Ieſu, & ad eos conſultantes, ingreſſus Iudas, triginta argenteis pactus eſt, ſe illum eis traditurum, Matth.26. Marc.14. Luc.22.

Paratur agnus Paſchalis. Cap. 129.

POST quę, cùm iam adeſſet dies prima azymorum, miſſo Petro & Ioanne, Dominus paſchalem agnum veſperi edendum parare iuſſit in Hieruſalem, in domum eis nouo ſigno demonſtratam. Itaque hora opportuna, cum reliquis apoſtolis veniẽs, diſcubuit, agnũq; paſchalem eſitauit, Matth.26. Marc.14. Luc.22.

Lauantur apoſtolorum pedes. Cap. 130.

POST cuius eſum, ſuorum diſcipulorum, Petro licèt aliquandiù renitente, lauit pedes, in exemplum ſimul & myſterium. Exemplum quidem humilitatis ac charitatis, myſterium verò puritatis, Euchariſtiam ſumpturis neceſſarię, Ioan.13.

Inſtituitur Euchariſtia. Cap. 131.

POST agni ergò typici eſum, ac pedũ lotionẽ, ſuũ corpus ac ſanguinẽ diſcipulis, ſumẽda tradit, atq; idẽ eis in poſterũ faciendũ pręcipit in ſui memoriã, Matt.26. Marc.14. Luc.22.

Præ-

Prædicitur Iudæ proditio. Cap. 132.

PRAEDICIT deindè ſe à diſcipulorum vno tradendum, omnibusq; perplexis, Iohanni, quis eſſet, intincto pane demonſtrat: quo ſumpto, Iudas eius iuſſu egreſſus eſt, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

Contentio diſcipulorum pro primatu, ſedatur, & prædicitur eorum abnegatio. Cap. 133.

SECVTA mox rurſùm contentio inter apoſtolos de primatu, quam non ſolùm, vt olim, ſedat humilitatis præcepto, ſed & magni honoris promiſſo. Poſt de ſuo diſceſſu ſermonē inferens, nouum dilectionis mandatum ſuis commendat, eosq; omnes in ipſa nocte ſcādalum in ſe paſſuros, ac Petrum qui ſibi id euenturum fortitèr negauit, ter ſe ante ſecundum gallicinium negaturum prædicit, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

Sermo Domini poſt cœnam. Cap. 134.

MOX ad conſolationem mœſtorum diſcipulorum conuerſus, prolixo eodemque longè amantiſſimo & mellitiſſimo ſermone varijs modis eorum deiectos animos erigit, Ioā. 14.

Continuatio ſermonis. Cap. 135.

EADEM oratione contra imminentia eos præmunit mala, hæc agens partim inter accūbendum, partim exiens indè, Ioan. 15. & 16.

Oratio Ieſu ad Patrem. Cap. 136.

QVO ſermone completo, oratione ad Patrem habita, ſuos omnesque credituros illi comendat, Ioan. 17.

Ter orans, deprecatur mortem, & capitur. Cap. 137.

HIS omnibus geſtis, egreſſus Dominus cum ſuis in hortum quendam, à ſe frequentari ſolitum orationis gratia, angorem animi ſui ob inſtantem mortem, primùm delectis à ſe tribus apoſtolis familiarioribus, deindè patri in oratiōe, qua ter mortē deprecatus eſt, aperuit: poſt quod ab angelo confortatus, vltrò ſe hoſtibus, Iuda prodente, capiēdum tradidit, Petrum à vi inferenda prohibens, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 18.

Iudicatur & illuditur in domo Caiphæ. Cap. 138.

CAPTVS ac vinctus poſt Annam Caiphæ pontifici præſentatur, apud quem poſt acceptam in domo Annæ ob liberum reſponſum crudelem alapam, poſt auditos falſos teſtes, ſed nihil idoneum adferentes, tanq̃ blaſphemus condemnatur & illuditur, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 18.

Ter Petrus negat Dominum. Cap. 139.

QVAE dum geruntur, Petrus nocte ipſa ter Dominum negauit: ac Domino ipſum reſpiciente, ad ſecundum gallicinium lapſum ſuum agnoſcens, egreſſus foràs, fleuit amarè, Matth. 26. Marc. 14 Luc. 22. Ioan 18.

Ducitur ad Pilatum Ieſus, & Iudas ſe laqueo ſuſpendit. Cap. 140.

MANè facto, Principes Iudæorum rurſùm Dominum, à ſe ob veritatis confeſſionem condemnatū, vinctum tradiderunt Pilato præſidi. Quibus viſis, Iudas pœnitentia ductus, laqueo ſe ſuſpendit, proiectis priùs in templo argenteis, quibus deinde decreto concilij emptus eſt ager in ſepulturam peregrinorum, Matt 27.

Accuſatur coram Pilato, & ab eo mittitur ad Herodem. Cap. 141.

PILATO præſentatus Dominus, de varijs accuſatur à Iudæis, quæ cùm parùm probabilia iudex exiſtimaret, atq; innocentem ipſum iudicaret, intelligens Galilæum eſſe, ad Herodem Galilææ tetrarcham ipſum miſit, qui ob ſilentium à ſe contemptū, indutumq; veſte alba, eundem mox remiſit ad Pilatum, eidem ob honorem ſibi exhibitum per hæc reconciliatus, Luc. 24.

Barraba dimiſſo, flagellatus & coronatus Chriſtus, traditur crucifigendus. Cap. 142.

PILATVS de innocentia rei ſatis apud ſe perſuaſus, atq; ob id perplexus, varijs illum abſoluere pergit modis. Et primùm quidē tentat, num occaſione feſti poſſit dimitti populi fauore: deindè cùm id non ſuccederet, & præ illo Barrabas latro eligeretur dimittendus, eundem grauitèr flagellatum, & ſpinea corona, veſteq; purpurea illuſum Iudæis videndū exhibet, ſi vel ſic ſatiati deſiſterent. At cùm eo magis eius necem poſcerent, ac metū Pilato inijcerent, manibus aqua lotis, poſt innocentiam frequentèr à ſe teſtatam, crucifigendum Iudæis tradidit, Matth. 27. Mar. 15. Luc. 23 Ioan. 18. & 19.

Ducitur

Ducitur ad crucem, & crucifigitur. *Cap.* 143.

TRADITVS ducitur ad mortem, crucem ſuis geſtans inprimis humeris, quæ deindè poſt ipſum portanda Simoni cuidam Cyrenenſi impoſita eſt, atq; inter eúdum plorantes mulieres, non ſuam mortem, ſed imminẽs ipſis excidiũ, deplorare iubet. Ad montem dehinc Caluariæ progreſſus, vino myrrhato ſelle mixto potatur, ac crucifigitur inter duos latrones, cum affixo titulo. Pendẽs in cruce, orat pro crucifixoribus ſuis, quanq̃ coràm cerneret milites veſtimenta ſua ſibi diuidẽtes, eoſdemq; cum principibus Iudæorum audiret ſibi illudentes, & conuiciantes. Quod cùm vnus latronum itidem faceret, alter eo repræhenſo, ad Dominum ſe conuertens, obtinuit paradiſi promiſſionem. Matrem deindè ex cruce diſcipulo commendat. A patre ſe derelictũ queritur, aceto ſitim profeſſus potatur, ac tandem omnibus conſummatis, in manus patris Spiritum tradens, moritur, circa horã nonam, cùm ante ſextam in crucem fixus fuiſſet, varijs interim ſignis oſtenſis, ex quibus & centurio & omnis turba innocentiam eius intelligebant, Matth.27. Marc.15. Luc.23. Ioan.19.

Aperitur eius latus, & ſepelitur honorificè. *Cap.* 144.

MORTVO latus lancea aperitur, ſanguine ſimul & aqua indè profluente, honorifica ſepultura eidem à Ioſepho ac Nicodemo impenditur, ſepulcrumq; eius altera die principũ ſtudio cuſtodibus munitur, Matth.27. Marc.15. Luc.23. Ioan.19.

Surgit Chriſtus, & angeli apparent mulieribus. *Cap.* 145.

IN cuius diei, quæ Sabbatum erat, veſpera ſanctæ conuenerunt mulieres, emptisq; ac paratis aromatibus, cùm ſummo manè ſepulcrum vngendi gratia adijſſent, ab angelo docentur Dominum reſurrexiſſe: quod cùm eiuſdem iuſſu diſcipulis & inprimis Petro renunciâſſent, Petrus & Ioannes ad monumẽtũ excurrunt: ſed illis abeuntibus, cùm Maria Magdalena ad ſepulcrum perſiſteret, poſt angelorum colloquium prima meruit Dominum à morte rediuiuum videre, ac poſt eam mulieres reliquæ, quibus in via Dominus occurrit. Huius reſurrectionem cùm ſatis ex angelorum verbis cognoſcerẽt cuſtodes milites, pecunia tamen à Pontificibus corrupti, mentito diſcipulorum furto texerunt. Eandem mulieribus, quæ Dominum viderant, prædicantibus, nec diſcipuli crediderunt, Matth.28. Marc.16. Luc.24. Ioan.20.

Apparuit Dominus duobus diſcipulis euntibus Emaus. *Cap* 146.

ITAQVE poſt hæc, eadem die, duobus diſcipulis in Emaus euntibus, iunctus in aliena ſpecie, poſt diuturnum cum eis colloquiũ, agnitus eſt in fractione panis, Mar.16. Luc.24.

Bis apparet Dominus congregatis in domo diſcipulis. *Cap.* 147.

QVIBVS in Hieruſalem reuerſis, eadem veſpera, dum apud apoſtolos vndecim ſibi narrant Dominum viſum, ac viciſſim audiunt Petro viſum, aſſiſtẽs in medio per ianuas clauſas Dominus, videndum ſe ac palpandum omnibus præbet, fidemq; edendo cum ipſis cõfirmat, poteſtate poſt hæc remittendi retinendiq; peccata eis concredita. Cæterùm cùm abſens Thomas aliorum teſtificationi non adquieſceret, octauo poſt die rursùs ianuis clauſis ingreſſus Dominus, ipſum videndo ac palpando ad fidem adducit, Marc.16. Luc. 24. Ioan.20.

Apparet diſcipulis Dominus ad mare Galilææ. *Cap.* 148.

POST hæc à ſeptem diſcipulis in mari Tiberiadis piſcãtibus, cùm eius licèt incogniti iuſſu immenſam piſcium vim concluſiſſent, tandem agnitus eſt. Vbi poſt communem cum eis menſam, Petro ſuas oues paſcendas commiſit, vtque ſe ſequeretur præcepit, excuſſa eius de Ioanne cura, Ioan.21.

Apparet diſcipulis in monte Galilææ. *Cap.* 149.

VISVS deindè eſt à ſuis in monte Galilææ, quem olim eis conſtituerat. Vbi & negocium eis iniungit euangelizandi ac baptizandi, collata etiàm poteſtate ſignorum, Matt. 28. Marc.16.

Promittit Spiritum ſanctum, & aſſcendit in cælum. *Cap.* 150. *& vltimum.*

DEHINC poſt ſcripturarum explanationem, poſt promiſſionem ſpiritusſancti, quem in Hieruſalem eos expectare iuſſit, cùm eduxiſſet ſuos foràs in Bethaniam, è monte Olíueti aſſcendit in cælum, vbi ſedet à dextris Patris, cum quo & Spiritusſancto, eſt benedictus in ſecula. Amen.

PERE-

PEREGRINATIO IESV CHRISTI, EX QVATVOR EVANGELIIS COLlecta, ac nobis per Reuerendum D. Ioannem Egenolph. à Knorringen, Auguſtanæ & Herbipolenſis Eccleſiæ Canonicum &c. Virum antiquæ & pietatis & familię ampliſs. communicata.

CHRISTVS in Nazareth conceptus, in Bethleem naſcitur. Octauo die ſiſtitur Domino in Hieruſalem. Fugit in Aegyptum. Redit habitatque in Nazareth. Natus duodecim annos, diſputat Hieroſolymis in templo. Redit cum parentibus in Nazareth. Natus ferè triginta annos, baptizatur in Iordane, littore eius orientali in Bethabara: In deſerto ieiunat, & tentatur à Diabolo, à quo tandèm ductus in Hieroſolymam ſuper pinnaculum templi, Deindè in montem excelſum. Venit Bethabaram trans Iordanem ad Ioannem. Vocat diſcipulos, Petrum, Andream & Philippum. In Cana Galilææ aquam in vinum mutans, nuptijs adeſt. Capernai cum matre & ſuis paucis diebus manet: Hieroſolymis ſub paſcha vendentes ementesque ex templo eijcit. Hinc abiens, moratur in Iudæa cum diſcipulis ſuis: Capto Ioanne, abiens in Galilæam, venit Sichar Samariæ ad fontem Iacob, quatuór menſibus ante meſſem. Samariæ duos dies manet. Pergens in Galilæam, venit Canam. Vbì ſanat filium Reguli. In Nazareth ſynagogam ingreditur. Capernai habitat: incipit prædicare regnum Dei. Galilæam totam perambulat, docens in Synagogis. Iuxta mare Galilęę, vocat Simonem & Andream, Iacobum & Ioannem. Hinc Galilæam totam peragraturus, primùm reuerſus Capernaum, domum Simonis & Andreę ingreditur. Diluculo in deſertum egreditur, ac deincèps totam Galilæam peragrat. Traijcit mare Galilææ tempeſtuoſum, venitque in regionem Gergeſenorũ, vbì porci à dæmonijs merguntur. Iterùm trãſfretat Capernaum. Egreſſus ad mare Galilææ, vocat Mattheum. Reuerſus Capernaum, accumbit in domo Matthæi. Adijt ædes Iairi archiſynagogi. Aſcẽdit Hieroſolymam, ad feſtum paſchæ. Abijt per ſata ſabbatoſecundo, diſcipulis ſpicas confricantibus & edentibus. Alio Sabbato Hieroſolymis ſynagogam intrat. Indè ſeceſſit ad mare Galilææ. Nauiculam ingreditur propter preſſuram multitudinis. Aſcendit in montem, duodecim apoſtolos ex diſcipulis ſelegit, de beatitudinibus diſſerit. In vna Ciuitatum Galileæ leproſum curat. Vbì cùm propter vulgi de ſe ſermonem, non poſſet manifeſtè verſari, ſecedit in deſertum. Intrat Capernaum. Naim it. A Simone Phariſæo inuitatur. Venit in domum ſuam Capernai. Concionatur è nauicula in littore maris Galilææ. Redit Capernaum & domũ. Venit Nazareth, vbi à Synagoga expellitur. Et præcipitandus, in ſupercilium montis, in quo Nazareth ſita eſt, ducitur. Deindè circumit Ciuitates & vicos Galilææ, Duodecim apoſtolos binos mittit annunciatum regnum Dei. Circumcundoq; (quantùm videtur) Capernaum, redit ſeorsùm à turba ſe conuenientium, atque hîc iam redeunt Apoſtoli, perfuncti prædicationis munere. Ducit Apoſtolos, eſuriẽteſque ex itinere, in propinquũ deſertum, vt liberi à turba quieſcant, edantque. Transfretans mare Galilææ, ſecedit in deſertum Bethſaidę tranſmarinum, & confluente illuc quoquè turba, ſubit in montẽ cum ſuis: vndè iterùm deſcendens, Turbas docet, ac paſcit quinque panibus & duobus piſcibus, Cumque vellent eum Regem creare, iterùm in montem ſeceſſit: Diſcipulis abnauigantibus, CHRISTVS ſuper mare Galilææ ambulans inſequitur: ſimul appellunt ad littus terræ Genezareth, quæ eſt Bethſaidæ & Capernai. pergunt Capernaum. Verſatur in Galilææ locis. Secedit in partes Tyri ac Sidonis. Redit ad mare Galilææ per medios fines Decapoleos. Aſcendit in montem vltra mare Galilææ. Cibat turbam ſeptem panibus & piſcibus paucis Nauigat in fines Magedan & Dalmanutha. Iterùm transfretat mare Galilææ. Redit Bethſaidam. Exit in partes Cęſareæ Philippi. In monte Tha-

te Thabor transfiguratur. Iter facit per Galileam. Redit Capernaum, & domum. Migrans ex Galilea, tranſit per mediam Samariam & Galilæam: Ex hac præmittit duodecim diſcipulos ſuos Hieroſolymam ad feſtum tabernaculorum, mox occulte ſubſequens: præmittit nuncios Samariam, qui illi parent: à Samaritanis non recipitur: venit Hieroſolymã, docet palàm in templo vltimo die feſtiuitatis. Pergit in montem Olíueti. Diluculo redit in templum. Mittit Septuagintaduos diſcipulos, binos in omnem locum quò ipſe venturus erat. In Bethania à Martha ſuſcipitur hoſpitio. Per ciuitates ac Caſtella ambulans ac docens, Hieroſolymam venit: Vbi in domo Principis Phariſæorum, cibum ſumit, in Encænijs ambulat in Templo, in porticu Salomonis, idq; hyeme. Abijt in fines Iudææ trans Iordanem: Vbi Ioannes primùm baptizabat. In Bethania Lazarum ſuſcitat. Subducit ſe in Ephrem oppidum iuxta deſertum, in quo ieiunauerat, ſitum. Hieroſolymam ſub feſtum Paſcha clàm aſſcendens cum duodecim diſcipulis, intrat Hiericho & domum Zachæi. Venit Bethaniã ante ſex dies Paſchæ: cœnat cum Maria, Martha, & Lazaro. Venit Bethphage iuxta montem olíueti. Intrat Hieruſalem, aſina & pullo eius vectus, ingrediturq; in Templum. Veſperè egreditur Bethaniam. Poſtridiè manè Hieroſolymam regreſſus, in templo docet, vendentes ementesque eijcit. Veſperè egreſſus Hieroſolymam, rursùs Hieroſolymam venit, docens quotidiè in templo: Vbì quodam die contra Gazophylacium ſedens, offerentes munera ſpectat. Egreſſus templum, ſecedit in montem Olíueti, & interdiù in templo docens, veſperè ſempèr in eũdem regreditur. Hieroſolymam venit, paſchalem agnum comeſturus. Poſt cœnam egreditur trans torrentem Cedron, in hortum Gethzemani, qui erat in monte olíueti: Vbì iactum lapidis à diſcipulis recedit, orat, precéque finita ad illos rediens, comprehenſus eſt. Hieroſolymis primum ad Annam ducitur, Deindè ad Caipham. Ad Pilatum in prætorium, Ad Herodem, Ad Pilatum iterùm in prætorium, à quo in atrio prætorij flagellandus traditur: Foràs eductus, populo oſtenditur, in prætorium reducitur. Foràs iterùm ductus, morti adiudicatur. extra ciuitatem in Caluariæ loco crucifigitur. In ſepulcro cõditur. Tertio die reſurgens, appáret Mariæ Magdalenæ. Occurrit mulieribus, miſſis ab angelo Hieroſolymam nunciatum apoſtolis reſurrexiſſe Chriſtum: Hic videtur appáruiſſe Petro. Comitatus euntes Emauntem, Appáret apoſtolis Hieroſolymis, primùm abſente Thoma, deindè iterùm preſente Thoma. Poſteà Petro, Thomæ, Nathanaeli Cananæo, & filijs Zebedæi, alijsque duobus diſcipulis, iuxta mare Tiberiadis ſitæ Galilææ. Præmiſſis vndecim diſcipulis in mõtem quendã Galilææ, ibì plusquàm quingentis fratribus ſimul appáret. Indè diſcipulos ſuos Hieroſolymam duxit, deindè viſus eſt Iacobo, 1. Corint. 15. Eductis diſcipulis ſuis in Bethaniam, ex monte Oliuarum in cælum ſublatus eſt, illis videntibus. Poſt aſſcenſionem in cælum, primùm viſus eſt Stephano, Acto. 7. Deindè Paulo, 1. Cor. 15. Tertiò Ioanni Apoſtolo in Patmo, Apocalypſ. 1.

F I N I S.

SIT LAVS DEO.

PAR-

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER QVARTVS,

CONTINENS

OECONOMIAM SECVNDAE PARTIS NOVI TESTAMENTI, DOCTRINAE SCILICET APOSTOLORVM.

D. PAVLVS AD EPHESIOS IIII.

Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, ad conſummationem Sanctorum, in opus miniſterij, in ædificationē corporis Chriſti: donèc occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, vt iam non ſimus paruuli fluctuãtes, & circunferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in aſtutia ad circunuentionem erroris: veritatem autem facientes in charitate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput, Chriſtus: ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundùm operationem in menſuram vniuſcuiuſque membri, augmentum corporis facit in ædificationem ſuî in charitate.

DE DOCTRINA APOSTOLORVM.

QVA RATIONE HAEC PARS DOCTRINÆ Chriſtianæ, cum præcedentibus cohæreat libris.

QVADRVPLICIA pauloantè, per quatuor Euangeliſtas, tanquàm eximios quoſdam regni cæleſtis Archicancellarios, de Chriſto tradita ſunt myſteria, in quibus conſiſtit totius religionis Chriſtianæ ſumma, humanitatis ſcilicet, regni, Sacerdotij & diuinitatis Chriſti. Quorum cognitio quidem homini Chriſtiano adeò eſt neceſſaria, vt ſinè hac ſaluus nemo fieri queat. Verùm quandò non eſt cuiuſuis, tanta myſteria per ſe nôſſe aut appræhendere, diuinitùs ſanè inſtitutum eſt Sacrũ illud Apoſtolorũ Collegiũ, quos propterea Eccleſiæ ſuæ præfecit Chriſtus, vt Sacrorũ myſteriorũ diſpẽſatores eſſent & interpretes, 1. Cor. 4. & 11. Atque ſic poſt euangelij traditionem, rectè Apoſtolorum ſequitur Doctrina & prædicatio. Vt enim parùm eſt, in Rep. benè conſtituta Ius eſſe poſitum, niſi etiàm ſint qui iura reddere poſſint: ità verbi diuini authoritas in Eccleſia ſinè miniſterio eorum, qui ſcripturę rectè interpretandæ & graniam habeant & poteſtatem, retineri non poteſt.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

IN Sacroſancto Ieſu Chriſti euangelio, quod licèt à pluribus, diuerſis & locis & temporibus editum, & iuxta myſticum quatuor euangeliſtarum numerũ in quatuor libros ſit diuiſum, vnum tamen eſt: nec plura, cùm vnus ſit Chriſtus, eſſe poſſunt: potiſſimùm agitur de eodem Chriſto, qui toti populo Chriſtiano, id eſt, vniuerſæ Eccleſiæ ſuæ, & Dux datus eſt, & caput. Porrò verò in Apoſtolicis Epiſtolis eius Eccleſia, quæ myſticum illius corpus eſt, vberiùs & accuratiùs de ijs, quæ ad fidem & mores pertinent, inſtituitur: vt facilè appáreat, ad quatuor ſacroſancta Euangelia, quæ ſupremum dignitatis apicem ſummamque authoritatem à tota Chriſtianorum Schola obtinent, aptiſſimo ordine nec ſinè ſingulari præpotentis Dei prouidentia, apoſtolorum epiſtolas eſſe adiectas.

BREVIS HVIVS PARTIS SVMMA.

CATECHISTICA ferè eſt hæc tradinio omnis, & ſaluberrimas complectitur Apoſtolorũ Inſtitutiones, quæ credendorum agendorumque, hoc eſt, fidei ac morum cõtinent præcepta ſaluberrima, & ſummariam quandam verę pietatis cognitionem, ac viuos rerũ diuinarum omnium veluti fontes. Quæ dubio procul omnia ad hunc vnum tendũt quaſi ſcopum, vt fide, quæ per dilectionem operatur, mens imbuta, quemadmodùm præclarè ab Auguſtino dictum eſt in Enchiridio, cap. 5. tendat benè viuendo etiàm ad ſpeciẽ peruenire, vbi eſt ſanctis & perfectis cordibus nota & ineffabilis pulchritudo, cuius plena viſio ſumma felicitas.

DE TRIBVS HVIVS PARTIS MEMbris. TABVLA I.

APOSTOLORũ ſcripta verſantur circa Eccleſiæ, quam ex præcepto diuino ſuſceperant inſtituendam, vel

- INITIA, *quæ explicanda ſibi ſumpſit Lucas Euangeliſta libro quem dicimus Acta Apoſtolorum.*
- FIDEM *et mores informandos, de quo agitur in epiſtolis*
  - PAVLI, *quas ad certas ſpeciatìm ſcripſit Eccleſias.*
  - ITEM
    - *Iacobi,*
    - *Petri,*
    - *Ioannis,*
    - *Iudæ.*
    - *Quæ*
      - *Scriptæ ſunt generatìm ad vniuerſam Chriſti Eccleſiã.*
      - *Communitèr dictæ ſunt Canonicæ, quòd in Canonẽ Eccleſiaſticæ ſcripturæ receptæ ſint, vt ait Gloſſa ordinaria.*
- DECVRSVM *resq; futuras, totumque adeò ſtatum, qui in diuina illa D. Apoſtoli Ioannis, & Euangeliſtæ & Prophetæ Apocalypſi, ad viuum depictus atque deſcriptus eſſe depræhenditur.*

PARS LIBRI QVARTI PRIMA, DE ACTIS APOSTOLORVM, LIber Bibliæ L, Partis huius primus.

DE LIBRI HVIVS AVTHORE.

AVTHOR huius libri, in quo deſcribuntur res ab Apoſtolis geſtæ, D. eſt Lucas Euangeliſta. Is enim, vt B. ait Hieron. de medico corporum, in medicum verſus animarum, Eccleſijs Euangelium dereliquit & Actus Apoſtolorum: qui libri quotieſcunquè leguntur in Eccleſijs, totiès eius medicina non ceſſat. Hieron. in Epiſtolam ad Philemonem circa finem.

CONTINVATIO EIVSDEM AD EVANGElium Lucæ.

QVOMODÒ cohæreat hæc de Apoſtolorum Actis D. Lucę deſcriptio, cum hiſtorica euãgelij ſui narratione, ſatis ipſe declarat primis huius libri verbis: Vbi ſe Chriſti hiſtoriam, quam aſſecutus erat, ad Chriſti aſſumptionem vſque perduxiſſe teſtatur: quibus hęc quæ in delegata Euangelij prædicatione, ab ipſa ſtatìm aſſcenſione vſque in biennium Pauli Romæ commorantis, id eſt, vſque ad annum Neronis quartum, contigiſſe hoc libro cõmemorat, aptiſſimò ordine connectuntur, indè hîc ſumpto narrationis exordio, in quo Euangelium deſinit. Vide Ioan. Driedonem lib. 1. cap. 3. Part. 3.

ARGVMENTVM.

HIC liber executionem continet mandati illius diuini, quod à Magiſtro ſuo Chriſto, Marci vltimo, acceperant Apoſtoli: Euntes in mundum vniuerſum, pręedicate Euangelium omni creaturæ. Nam vt in ipſo Euangelij volumine modus deſcribitur, quo lex noua à Chriſto lata eſt atque edita: ità in hoc libro promulgationis oſtenditur ratio, qua lex eadem Spirituſancto Authore, miniſterio verò Apoſtolorum, vniuerſo mundo publicata fuit & exhibita. Gloſſa Lyrani hîc in princip.

ARGVMENTI HVIVS PARTES, EX OECVMENIO.

CAPITA eorum quę hîc narrat Lucas, hęc ſunt: Angelis excipientibus aſſumptum eſſe Dominum, Spiritumſanctum in Quinquageſima in Apoſtolos & omnes qui aderant, effuſum fuiſſe: Matthiam loco Iudæ proditoris fuiſſe ſubſtitutum: Septem Diaconos inſtitutos fuiſſe: Quo pacto electus Paulus fuerit, & quæ ſit paſſus: Quæcunque item Apoſtoli ex fide in Chriſtum miracula fecerint. Oecumenius in Acta Apoſtolorum.

DE APOSTOLORVM VARIIS APpellationibus. TAB. 2.

APOSTOLI *ſunt, qui à Domino ad res eius gerẽdas miſſi ſunt.* Ambroſ. *in Epiſtola ad Ro. cap. 1. Et dicuntur interdum*

- SAL *terræ & lux mundi, Matth. 5. Sal, inquit, hic Chryſoſt. ſpiritale, & lumen intelligibile, ipſoque ſole fulgentius.*
- DISPENSATORES *myſteriorum Dei, 1. Cor. 4.*
- CHRISTI *miniſtri, ibidem.*
- TESTES *præordinati paſsionis & reſurrectionis Chriſti, quam prædicare debebant omnibus gentibus, Luc. 24. Act. 1. & 10.*
- CREDENTIVM *Magiſtri, Chryſoſto. ſuper illud Sapientiæ, Iuſtorũ animæ in manu Dei ſunt.*
- SACERDOTVM *principes, Chryſoſt. in Euangel. Marci, Homil. 1.*
- TOTIVS *mundi Doctores, & ob id prophetis potiores, Chryſoſt. in Matt. 5. Homil. 15.*
- BEATISSIMI *lucis Angeli. Idem in Act. cap. 2. homil. 4.*

DE QVATVOR APOSTOLORVM GENERIBVS ex Commentar. D. Hierony. in cap. 1. Epiſtolæ ad Galatas. TABVLA 3.

QVATVOR *ſunt Apoſtolorum genera:*	VNVM, *quod neque ab hominibus eſt, neque per hominẽ, ſed per Ieſum Chriſtum & Deum Patrem:*	*Cuius generis ſūt*	*Eſaias, cæteriq́ue prophetæ, & ipſe Apoſtolus Paulus.*
	ALIVD, *quod à Deo quidem eſt, ſed per hominem:*		*Ieſus filius Naue, qui à Deo quidem eſt Apoſtolus conſtitutus, ſed per hominem Moiſen.*
	TERTIVM, *quod ab homine, non à Deo:*		*Cum hominũ fauore & ſtudio aliqs ordinatur.*
	QVARTVM, *quod neque à Deo, neque ab homine, neque per hominem, ſed à ſemetipſo.*		*Pſeudoprophetæ & Pſeudo Apoſtoli.*

DVODECIM APOSTOLORVM NOMINA, ET quibus in locis Chriſti Euangelium prædicauerint, quóve modo vitam finiêrint, Ex Oecumenio. TABVLA 4.

APOSTOLORVM, VT MATTH. X. NVmerantur capite, ſunt XII. Quorum.

PRIMVS

SIMON Petrus Apoſtolorum Princeps, (veluti per ſuas Epiſtolas ipſe indicat) in Ponto, Galatia, Cappadocia & Bithynia, præterea & in Italia prædicato Euangelio, Romæ tandèm, Nerone Imperatore, verſo deorsùm capite crucifigitur, ſepelitur autem ibidèm tertio Calendas Iulij.

II.

ANDREAS frater eius, ſicut tradiderunt maiores noſtri, Scythis & Sogdianis ac Sacis Domini noſtri Ieſu Chriſti Euangelium prædicauit: in magna quoq; ciuitate, vbi caſtrũ eſt Apſorus, & Phaſis fluuius. ſepelitur autem Patris Achaiæ ciuitate, ab Aegea Proconſule crucifixus.

III.

PHILIPPVS Apoſtolus in Phrygia Euangelium Domini prædicauit. ſepelitur autem in Hierapoli.

IIII.

BARTHOLOMAEVS Apoſtolus Indis Euangelium Domini prædicauit ijs, qui felices appellantur, ipſisq; Euangelium Matthæi tradidit. Albani cōſopitur, quæ magnæ Armeniæ Indicæ vrbs eſt.

V.

IACOBVS Zebedæi filius duodecim tribubus, q̃ in diſperſione erant, Euāgeliũ prædicauit, & ab Herode Tetrarcha, qui etiàm Agrippa dicebatur, gladio interemptus, in vrbe a Marmarica ſepultus eſt.

VI.

IOANNES frater eius in Aſia Chriſti prędicauit Euágelium. Traiano * autem Imperatore, in Patmos inſulam, propter verbum Domini relegatus, ibi conſcripſit Euangeliũ. Sepelitur autem Epheſi adhuc viuens, Dei voluntate ſic ordinante. VII.

* Aut in librario mendum fuit, aut memoriæ lapſus in Authore. Euſebius Cæſar. & hūc ſecutus Hieron. alijq; plurimi dicūt, ſub Domitiano id factum eſſe.

VII.

THOMAS Apoſtolus,ſicut proditū memoriæ eſt,Parthis, Medis,Perſis,Carmanis,Hyrcanis & Bactris Chriſtum euangelizauit.In vrbe Calamina Indiæ ſepultus eſt.

VIII.

MATTHAEVS Publicanus euangeliſta,Euangelium Hebraica lingua conſcriptum edidit.In Hierapoli Parthiæ obdormiuit,atque ibidem eſt ſepultus.

IX.

IACOBVS Alphæi,qui Iuſtus eſt cognominatus, primus Hieroſolymorum Epiſcopus, lapidibus à Iudæis in Hieruſalem eſt interfectus,atque ibi ſepultus in templo eſt.

X.

THADDAEVS,qui & Lebbæus,& Iudas Iacobi appellabatur,Edeſſenis & toti Meſopotamię verbum Chriſti annūciauit ſub Augaro Edeſſenorum principe.Beryti eſt defunctus ac ſepultus.

XI.

SIMON Cananæus Cleopæ filius,qui & Iudas,poſt Iacobum Iuſtum Epiſcopus Hieroſolymis extitit. cumque annum centeſimum ac vigeſimum ageret, crucis martyrió ſub Traiano Rege è vita diſceſſit.

XII.

MATTHIAS vnus ex LXX. diſcipulis,loco Iudę Iſcariotis cum vndecim connumeratus,in Aethiopia exteriore moritur,in regione vbi eſt caſtrum Apſarus, cùm ibi verbum Domini nunciaſſet.Oecumenius in Acta Apoſtolorum. Plura de ſingulorū Apoſtolorum origine,vita,Martyrio & morte videnda ſunt apud Euſebium, Nicephorū,Hieronymum & alios illuſtrium virorum ſcriptores, quos in vnum velutì corpus redegit Ioachimus Perionius in libello de vitis Apoſtolorum.

ITEM DE QVIBVSDAM E LXX. DIſcipulis Domini, ex eodem. TABVLA 5.

PRAETER HOS DVOdecim *Apoſtolos, Dominus deſignauit etiàm alios ſeptuagint aduos:& miſit illos binos ante faciem ſuam in omnē ciuitatem & locum, quò erat ipſe venturus. Ex quorū numero fuerunt etiā hi:*

- *Barnabas.*
- *Soſthenes.*
- *Cephas cognominis Petri.*
- *Matthias, qui inter duodecim connumeratus poſteà fuit.*
- *Barſabas.*
- *Linus, de quo ad Timotheum ſcribēs meminit Paulus.*
- *Thaddæus.*
- *Cleopas, & qui cum ipſo erant.*

Oecumenius in Acta Apoſtolorum.

NOMINA SEPTVAGINTA DISCIPVLOrum, ex Hippolyto & Dorotheo.

1 Iacobus frater Domini, epiſcopus Hieroſolymorum.
2 Cleopas epiſc. Hieroſolymorum.
3 Matthias, qui 12. Apoſtolorum numerum ſarciuit.
4 Thaddæus, qui Abgarum à morbo liberauit.
5 Ananias, qui baptizauit Paulũ, poſteà epiſcopus Damaſci.
6 Stephanus primus Martyrum.
7 Philippus, qui eunuchũ baptizauit.
8 Procorus epiſc. Nicomediæ.
9 Nicanor, qui, cùm Stephanus coronaretur martyrio, obijt.
10 Timon epiſc. Boſtri in Arabia.
11 Parmenas epiſc. Solorum.
12 Nicolaus epiſc. Samariæ.
13 Barnabas epiſc. Mediolan.
14 Marcus euangeliſta epiſc. Alexandriæ.
15 Lucas Euangeliſta.
16 Silas epiſc. Corinthi.
17 Syluanus epiſc. Theſſaliæ.
18 Creſcens epiſc. Carthaginis in Galatia.
19 Epænetus epiſc. Paneadenſium.
20 Andronicus epiſc. Paneadenſium.
21 Amplias epiſc. Odyſſeæ.
22 Vrbanus epiſc. Macedoniæ.
23 Stachus epiſc. Byzantij.
24 Barzabas epiſc. Heracleæ.
25 Phygello, epiſc. Epheſiorũ, ſed à Paulo diſcedens, Simoni ſtuduit.
26 Hermogenes Megarenſium occidentalium antiſtes.
27 Demàs, qui deindè factus eſt ſacerdos idolorum.
28 Apelles epiſcop. Smyrnæ ante Polycarpum.
29 Ariſtobulus epiſc. Britanniç apud Gallos.
30 Narciſſus epiſc. Athenarum.
31 Herodion epiſc. Patarenſium.
32 Agabus Propheta.
33 Rufus epiſc. Thebarum.
34 Aſyncritus epiſc. Hyrcaniæ.
35 Phlegon epiſc. Marathonenſium.
36 Hermes epiſc. Dalmatiæ.
37 Patrobas epiſc. Potionenſium.
38 Hermoes epiſc. Philippopolis.
39 Linus epiſc. Romæ.
40 Gaius epiſc. Epheſi poſt Timotheum.
41 Philologus epiſc. Sinopes, aliàs Sinorũ.
42 Olympas, cuius Apoſtolus meminit.
43 Herodias, cum Petro Romæ ſub Nerone cæſus eſt.
44 Lucius epiſc. Laodiceæ.
45 Iaſon epiſ. Tarſenſium.
46 Soſipater epiſc. Iconij.
47 Eraſtus epiſc. Paneadis.
48 Quartus epiſc. Beryti.
49 Apollo epiſc. Cæſareæ.
50 Cephas epiſc. Coniæ.
51 Soſthenes epiſc. Colophonij.
52 Epaphroditus epiſc. Adricenſium.
53 Tychicus epiſc. Colophoniæ.
54 Cæſarus epiſc. Dyrrhachij.
55 Marcus conſobrinus Barnabæ, epiſc. Apolloniadenſium.
56 Iuſtus epiſc. Eleutheropolis.
57 Artemas epiſc. Lyſtrenſium.
58 Clemens epiſc. Sardicenſium.
59 Oneſiphorus, epiſc. Coroneæ.
60 Tychicus alter, epiſc. Chalcedonẽſiũ.
61 Carpus epiſc. Beraiæ Thraciæ.
62 Euodius epiſc. Antiochiæ.
63 Ariſtarchus epiſc. Apameæ Syriæ.
64 Marcus } epiſc. Bibliapoli.
65 Ioannes } epiſc. Bibliapoli.
66 Zenas epiſc. Dioſpolis.
67 Philemon epiſc. Gazæ.
68 Ariſtarchus alter.
69 Pudens.
70 Trophimus cum Paulo martyrio coronatus.
71 Timo.
72 Miges.

QVID

QVID SANCTI POTISSIMVM PRAEDICAuerint Apoſtoli.

APOSTOLI cęteriq; Domini diſcipuli, non inueniuntur vſi vllo alio Euangelio, quàm eo, quod in ſępe nominato quatuor Euangeliſtarum volumine eſt comprehenſum. Ioan. Driedo lib. 4. cap. 1. Porrò quod maximè agit hic liber (Actuū Apoſtolicorū,) eſt Reſurrectionis Chriſti declaratio. Quæ ſi credita fuerit, & cæteris apta eſt via. Argumentū igitur, inquit Chryſoſtomus, & ſcopus huius libri, ſi quis rei ſummam craſſiore ſermone velit complecti, hic potiſſimùm eſt:

DE PSEVDOAPOSTOLIS.

PSEVDOAPOSTOLI operarij ſunt iniquitatis, transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti, qui dicunt, Hęc dicit Dominus, & Dominus non miſit illos, 2. Cor. 11. Vide Hieron. in 1. cap. ad Galatas.

PSEVDOAPOSTOLI CVR ECCLESIAM inuadere permittantur.

IDEÒ interdùm falſa fieri Deus ſigna conceſſit, vt abundantiùs vera monſtraret. Propterea & Pſeudoprophetas tempore prophetarum, & pſeudoapoſtolos cum Apoſtolis apparére permiſit, vt diſceres, quia ſplendentes eius vbiquè virtutes nequaq̃ obſcurare poſſit ſimilitudo & vmbra quędam virtutum: Chryſoſt. de laudibus D Pauli homil. 4.

DE LIBRI IPSIVS, QVI DE ACTIS INSCRIBITVR Apoſtolicis, præſtantia ex D. Hieronymo ad Paulinum.

ACTVS Apoſtolorum, nudam quidem videntur ſonare hiſtoriam, & naſcentis Eccleſiæ infantiam texere: Sed ſi nouerimus, ſcriptorem eorum Lucam eſſe Medicū, cuius laus eſt in Euāgelio, animaduertemus paritèr omnia verba illius, animę languētis eſſe medicinā.

DE VTILITATIBVS EIVSDEM, EX CHRYſoſtomi Homil. 1. in Act.

SIQVIDEM hinc non minor nobis contingere poterit vtilitas, quàm ex ipſis Euangelijs: tanta ſcatet philoſophia, tanta abundat cùm omnium dogmatum rectitudine, tum præcipuè eorum, quæ de ſpiritu ſancto prodita ſunt.

VTILITAS PRIMA.

ETENIM promiſſa, quæ Chriſtus in euangelio antè verbis pollicitus erat, ea hîc re pręſtita & exhibita videre licet, ipſamque veritatem ipſis factis relucentem intueri.

SECVNDA VTILITAS.

SIMVLque videre eſt, diſcipulos mirificè ad meliora tranſmutatos, nimirùm ſanctoſpiritu vim ſuam in illis exercente.

VTILITAS TERTIA.

CONSPICIES autem hîc & illa, nimirùm apoſtolos ipſos ceu volucres, terram mariaque percurrentes, ac timidos illos quōdàm rudesq; ſubitò in alios homines eſſe verſos, faſtuq; diuitiarum, gloria, ira, concupiſcentia, breuitèr rebus omnibus, ſuperiores eſſe factos.

QVARTA VTILITAS.

VIDEBIS ſummam inter ipſos concordiam, nec quicquam omninò prioris illius liuoris aut inuidentię reſidere, nec iam loci principis ambitū inter ipſos feruere, ſed omnē virtutem in eis abſolutam perſpicies, tum ſummam eximiamq; charitatem in illis relucentem.

QVINTA VTILITAS.

QVIN & dogmata quædam hîc reperire licebit, quę niſi liber fuiſſet proditus, haudquaquàm fuiſſent vlli tam dilucidè cognita, quin potiùs, quod eſt caput ſalutis noſtrę, fuiſſet occultum, & in obſcuro latuiſſet: tam de his loquor, quæ ad benè viuendū, quàm quæ ad fidei noſtræ dogmata pertinent. Hæc omnia Chryſoſt. loco memorato.

NVM HOC IN LIBRO APOSTOLORVM omnium deſcribantur acta.

PORRÒ eorum quę hîc tractantur, maior pars ſunt acta Pauli, qui plùs omnibus laborauit. Eius rei cauſa eſt, quòd is qui librum hunc conſcripſit, diſcipulus & cultor Pauli fuit: nimirùm beatus Lucas, cuius virtutem cùm ex alijs multis argumentis, tum hoc pręcipuè licet perſpicere, ꝙ pręceptori ſuo indiuulſus adhęſerit, ꝗq; per omne tempus illum fuerit aſſectatus. Idem ibidem.

QVAESTIO CHRYSOSTOMI.

QVÒD ſi quis dixerit, quid tandèm fuit in cauſa, quo minùs omnem hiſtoriam ad finem vſque perſecutus ſit, cùm illi ſempèr adfuerit?

RESPONSIO EIVSDEM.

HVIC ſic reſpondere poterimus: Primùm, quòd hæc quoquè ſufficiebant his, qui vellent animum aduertere: deindè, quòd Euangeliſtæ ſempèr incubuerunt in ea quę magis vrgebant, nec illis curæ fuit hiſtorias conſcribere. Siquidem non parùm multa & abſque ſcripto tradiderunt.

QVID POTISSIMVM IN HOC LIBRO ſit admirandum.

ITAQVE cùm omnia ſint admiratu digna, quæcunque hoc libro continentur: tamen illud potiſſimùm admirandum in apoſtolis, quomodò ſe ad infirmorum ac rudium captũ demiſerint, atque hocipſum eis ſpiritusſanctus ſuggeſſit, in hoc illos pręparans, vt in diſpenſando verbo Dei verſarentur.

ALIA D. CHRYSOSTOMI QVAESTIO.

VNDÈ factum ſit, vt cùm tam multa de Chriſto diſſeruerint, pauca dixerint de eius diuina natura, plurima verò de eius natura humana, de morte, de reſurrectione, & aſſcenſu?

RESPONSIO EX EODEM.

ETENIM quod id temporis quærebatur, illud erat, vt homines audirent eum excitatum à mortuis, aſſcendiſſe in cælum. Quemadmodùm igitur ipſe Chriſtus illud inprimis agebat, vt perſpicuum faceret, quòd veniſſet à patre: itidèm hic præcipuè ſtudet hoc perſuadere, quòd reuixit, ꝙque in cælum receptus eſt, ꝙque ad eundem reuerſus eſt, à quo profectus fuerat.

Nam niſi hæc priùs credita fuiſſent, præſertim cùm acceſſiſſet aſſertio de reſurrectione, deq; in cælum reditu, nimirùm vniuerſum dogma Iudæis viſum fuiſſet vanum & incredibile. Proindè etiàm Apoſtoli ſenſim ac paulatim inſtituunt Iudæos, ſeſeq; miro ſtudio ad captum imbecillium in diſpenſatione dogmatum demittunt.

QVI SECVTI FVERINT EX HAC MOdeſtia fructus.

CAETERÙM quo magis ſe demittunt apoſtoli, hoc vberior contingit illis è diuini ſpiritûs liberalitate gratia, dum in eius nomine maiora faciunt, quàm ipſe fecerat, nimirùm vt vtroque modo proficiat euangelium, dum ſeſe demittentes, auditores humiles & humi iacentes erigunt, & ſermonem de reſurrectione, miraculis probabilem reddũt. Hactenùs Chryſoſt. Homil. 1. in Act.

PARTITIO. TAB. 6.

ECCLESIAE ITAQVE *& fundamento, & capite, quod eſt Chriſtus, in* EVANGELIORVM *libro declarato: Lucas porrò oſtendit, vt Eccleſia per Chriſtum inſtituta & collecta, ſuas paulatim adquiſiuerit vires. Agit enim hoc libro, De naſcẽtis primùm Eccleſiæ Catholicæ*

- *Corroboratione & confirmatione, cap. 1. vſque ad verſ. His autem auditis.*
- *Augmentatione in Hieruſalem, à d. loco vſque ad cap. 6.*
- *Propagatione ſiue diſſeminatione per totam Iudæam & Samariam, cap. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. vſque ad verſ. Et illi qaidẽ qui diſperſi fuerant.*
- *Certa appellatione, quòd ad credẽtes attinet, qui dicti ſunt Chriſtiani, d. c. 11.*
- *Tranſlatione à Iudæis ad Gentiles, ſiue de gentium conuerſione. à prædicto loco per ſedecim capitula integra vſq; in finem totius libri Actorum.*
- *Perſecutionibus, & liberatione ab eiſdẽ miraculoſa, diuerſis ſparſim locis.*

DE EC-

DE ECCLESIAE CORROBORATIONE, ET CONfirmatione. TABVLA 7.

ECCLESIA *Dei robur ac firmamentū accepit fortiſſimum ex*

- *Promiſſione Chriſti, qua adhuc cum diſcipulis cōueſcens & loquens de regno Dei, præcepit eis, ab Hieroſolymis nè diſcederent, vſque dum acciperent gratiam ſpiritusſancti in ipſos superuenturum. à princip. cap. 1. vſque ad verſic. Et cùm hæc dixiſſet.*
- *Adſpectu aſſcendentis Chriſti cum triumpho & gloria. Nam videntibus Apoſtolis eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. verſic. Et cùm hæc dixiſſet, eod.*
- *Subrogatione Matthiæ in Apoſtolatum Iudæ, verſ. In diebus his exurgens Petrus, d. cap. 1. vſque in finem eiuſdem.*
- *Duorum virorum in veſtibus albis, id eſt, angelorum adſtantium teſtimonio, quòd is idem Chriſtus quem in cælum aſſumptum viderunt, ſic iterum aliquandò ſit venturus, verſ. Cumq́ intuerentur, ibidèm.*
- *Spiritusſancti miſſione in corda Apoſtolorum, quibus in die Pentecoſtes iuxta præceptum Domini congregatis, & in oratione perſeuerantibus, apparuerunt diſpertitæ linguæ tanquàm ignis, ſeditq́ ſupra ſingulos eorum: & repleti ſunt omnes ſpiritusſancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout ſpiritus dabat eloqui illis. à princip. cap. 2. vſque ad verſ. Stupebāt autem omnes &c.*
- GRAVISSIMA *illa Petri diſputatione, qua refutauit calumniam eorum, qui Apoſtolos magnalia Dei loquentes dicebant muſto plenos, per prophecias*
  - *Iohelis 2. De ſpiritusſancti miſſione ſub his verbis: Et erit in nouiſſimis diebus &c. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem.*
  - *Dauid, Pſal. 15. De reſurrectione Dominica: Prouidebam Dominum in cōſpectu meo ſemper &c. Quoniā non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.*
  - *Eiuſdem Dauid, Pſal. 109. De aſſcenſione Domini: vbi probat, non Dauid, ſed Chriſtum Dominum aſſcendiſſe in cælum. Dixit enim Dominus Domino meo &c. donèc ponam inimicos tuos ſcabellum &c.*

DE EC-

DE ECCLESIAE PRIMITIVAE AVGMENTIS ET acceſſionibus. TABVLA 8.

DESCRIBIT *autē D. Lucas tres inſignes & memorabiles* Eccleſiæ *augmentationes, quibus deindè credentium numerus ad infinitam ferè creuit multitudinem, videlicet,*

- VNAM *trium milliū animarū, d.cap.2. in ver. His aūt auditis &c. circa quam obſeruandi ſunt hi propagādæ religionis Chriſtianæ veluti gradus:*
  - *Euangelij prædicatio. Principiò enim D. Petrus ijs q ab eo ſalutis cōſequendæ ingrebant rationem, prædicauit* { *Pænitentiā,* / *Baptiſmum.* } *Quorū fruct⁹ ſunt* { *Donum ſpiritusſancti.* / *Remiſsio peccatorum.* }
  - *Reſipiſcentia: Nam ex hac prima ſtatim concione D. Lucas mox circiter tria millia hominum ad fidem conuerſos & baptizatos eſſe perhibet.*
  - *Exempla piæ & honeſtæ conuerſationis eorum, qui fidē ſuſceptam vitæ & morum cuſtodiebāt ſanctimonia. Erant enim perſeuerantes in doctrina apoſtolorum, & communicatione, & fractione panis; & orationibus.*
  - *Augmentatio Eccleſiæ multifaria. Exemplo nanque conuerſationis tam piæ, ad Eccleſiam Chriſti indiès accedebant plures. Dominus enim, vt ait Lucas, augebat qui ſalui fierent, quotidiè in idipſum, In fin. cap. 2.*
- ALTERAM *quinque milliū, cui⁹ occaſiōe agit de*
  - *Sanatione claudi per D. Petrum in nomine Chriſti facta in templo. Quod miraculum cauſam dedit huic auctioni ſecūdæ. à princip. cap. 3. vſque ad verſ. Videns autem Petrus &c.*
  - *Excuſatione Petri, & egregia ad populum concione poſt iſtud miraculum cum exhortatione ſecunda ad pænitentiam, d. verſ. Videns autem, vſque in fin. cap. 3.*
  - *Incarceratiōe apoſtolorū Petri & Ioānis, In princip. c. 4.*
  - *Liberatione eorum illuſtri & glorioſa, verſ. Factum eſt autem &c. eodem.*
  - *Gaudio credentium ex hac liberatione, & profectu eorum vberrimo. verſ. Dimiſsi autem &c. vſque in fin. cap. 4.*
  - *Alio miraculo, morte ſcilicet Ananiæ & vxoris eius ſubitanea, quo fraus & ſimulatio punita eſt. In principio capit. quinti.*
- TERTIAM *numeri indefiniti, in qua parte D. Lucas facit quatuor:*
  - *Primùm extollit miracula apoſtolorum, quibus infinitus tandem numerus ad fidem Chriſti permotus fuit, verſic. Per manus autem Apoſtolorum, eod. vbi oſtenditur, plurimos ex vmbra tantùm D. Petri fuiſſe curatos.*
  - *Deindè aliam & nouam perſecutionem ortam recitat ex inuidia Saducæorū: ac ibi de ſecunda ait incarceratione apoſtolorum, verſ. Exurgens autem princeps, eod.*
  - *Tertiò refert diſputationem, quam apoſtoli, angelorū miniſterio liberati, cum principe ſacerdotum habuerūt: Deo ſcilicet magis obediendum eſſe, quàm hominibus, verſ. Et cùm adduxiſſent illos, d. cap. 5.*
  - *Quartò declarat ſententiam Gamalielis de prædicatione verbi diuini. Quoniam, inquit, ſi ex hominibus eſt hoc conſilium aut opus, diſſoluetur: Si verò ex Deo, non poteritis diſſoluere, nè fortè & Deo repugnare videamini, &c. ibidem.*

DE EC-

DE ECCLESIAE DISSEMINATIONE, SIVE PROpagatione fidei Chriſtianæ. TABVLA 9.

CRESCENTE *numero diſcipulorum, doctrina fidei diffuſa eſt in Iudæam & Samariã vniuerſam, idq́; per*

- MINISTERIUM *virorum Apoſtolicorum, videlicet diuorum*
  - *Stephani Protomartyris, poſt cuius necem & martyrium ſecuta ſunt*
    - *Perſecutio magna.*
    - *Timor.*
    - *Diſperſio.*
    - *Propagatio atque diſſeminatio fidei, cap.6.& 7.*
  - *Philippi, vnius ex ſeptem diaconis, qui deſcendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis Chriſtum, ac ibi Simonẽ Magum cum tota Samaria conuertit ad fidem, verſic. Philippus autem deſcendens, cap.8.*
  - *Ioannis & Petri ſimul: qui ab apoſtolis Samariam ablegati, orabant pro conuerſis, ac manus ſuper eos imponebant, vt acciperẽt ſpiritumſanctũ, ver. Cùm aũt audiſſent apoſtoli, d.c.8.*
  - *Angeli inſtigantis Philippum, vt pergat verſùs Gazam: Qui Eunucho ad fidem traducto & baptizato, pertranſiens Azotum, euangelizabat ciuitatibus cunctis, donèc veniret Cæſaream, verſ. Angelus autem Domini, vſq; in fin. eiuſdem.*
  - *Pauli, Nam & is ex perſecutore nõ ſinè magno miraculo vas factus electionis, continuò ingreſſus ſynagogas, prædicabat Ieſum eſſe filium Dei, in princip. cap.9.*
  - *Petri, qui & ipſe Euangelium Chriſti*
    - *Prædicauit inter*
      - *Iudæos, verſ. Factus, eod. vbì duo deſcribũtur ab eo facta miracula:*
        - *Curatio paralytici Aeneæ,*
        - *Excitatio Tabitæ mortuæ, vſque in fin. cap.9.*
      - *Gentiles & Paganos, toto capit. 10. vbì agit de*
        - *Viſione D. Petri, vbì audiuit neminẽ à Chriſti ꝑdicatiõe excludendũ.*
        - *Annũciatione fidei vere, quæ facta eſt Cornelio Centurioni.*
        - *Conuerſiõe ipſi' Cornelij, & oĩm q fuerãt cum eo.*
    - *Defendit atq; ſuſtinuit contra eos, qui erant ex circumciſione, cap.10.*
  - CVIVS *miniſterij fructum D. Lucas explicat cap.11. In verſ. Et illi quidem qui diſperſi fuerant &c. Vbì hanc partem ità concludit: Et erat manus Domini cum eis, multusq; numerus credentium conuerſus eſt. Rebus autem ità ꝓſperè ſuccedentibus, Diſcipuli, prout quiſque habebat, inquit Lucas, propoſuerunt in miniſterium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad ſeniores per manus Barnabæ & Sauli.*

DE EC-

DE ECCLESIAE, QVOD AD CREDENTES attinet, appellatione, qua dicti ſunt Chriſtiani. TABVLA 10.

PRINCIPIÒ *fideles proprium nomen non habebant, ſed dicebantur ſimplicitèr diſcipuli in Antiochia. Verùm credentium numero in tantum aucto, propagataque Euangelij doctrina, ex eo tempore ab authore ſuo Chriſto, cuius religionem profitebantur, non abſque ſingulari Dei conſilio Antiochiæ primùm appellati ſunt Chriſtiani, idque tum ob multitudinem, tum ob pietatem & deuotionem eorum, qui in ea vrbe crediderant.*

OFFICIVM AVtem *hominis verè Chriſtiani quale ſit, p partes quaſi explicat D. Lucas toto ca. 12. vbi exemplo Eccleſiæ primitiuæ oſtendit, omnibus Chriſti nomine inſignitis, inprimìs conſideranda eſſe quatuor:*

- PRIMVM, *vt quiſque intelligat vitam hominis Chriſtiani eſſe militiam, quæ ſub cruce Chriſti mille periculis ſit expoſita. Sanctam enim fidei profeſſionem, ac nominis tam celebris adquiſitionē, mox ſecuta eſt pſecutio, mors ſ. Iacobi, & D. Petri incarceratio, cap. 12. in princip.*
- SECVNDVM, *nè vnquàm à ſe crucem impatientèr abijciat, ſed in rebus quantumlibèt aduerſis, ſempèr ſperet liberationem: Exemplo miraculoſæ liberationis D. Petri, verſ. Cùm aũt producturus &c. eod.*
- TERTIVM, *ſi quid indignum accidat, nè quæras vltionem, ſed vindictam omnem reijciat in Deum. Is enim, vt ex Herodis morte patet infami, nullum malum relinquit impunitum, verſ. Statuto autem die Herodes, ibidèm.*
- QVARTVM, *nihil obeſſe perſecutiones integritati fidei: ſed quo grauiora ſint pericula, tanto laudabiliorem eſſe conſtantiam. Sicut enim lilium creſcit inter ſpinas, & in igne probatur aurum: ità fides pietaſque Chriſtiana rebus aduerſis & probatur, & creſcit. verſic. Verbum autem Domini creſcebat &c. vſque in fin. cap. 12.*

DE GENTIVM CONVERSIONE.

TABVLA 11.

IVDAEIS EVANgelium *reſpuentibus, Paulus & Barnabas mittũtur ad gentes. In qua miſſione duo potiſſimum ſunt aduertenda:*

- ORDO, *qui verſatur circa duo:*
  - *Primum eſt mittentis authoritas, Spiritûs ſcilicet ſancti, dicẽtis: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod aſſumpſi eos, In princip. cap. 13.*
  - *Secundum verò eſt, manuum impoſitio. Diſcipuli enim Antiochiæ degentes, Spiritusſancti iuſſu intellecto, mox ieiunantes & orantes, imponenteſque eis manus, dimiſerunt illos, eodem.*
- EXECVTIO. *Paulus enim & Barnabas ſic à Spirituſancto miſſi, mox abiêrunt. Quanta autem fide atque diligentia accepti mandati fines expleuerint, id ſequentia indicant acta.*

DE ACTIS

DE ACTIS APOSTOLORVM, QVAE ILLIS IN prædicta executione, hoc eſt, in gentium conuerſione, contigerunt. TAB. 12.

IN APOSTOLOrum *actis ſingulæ perpendendæ ſunt peregrinationes, ob fidei prædicationem ſuſceptæ: quid illis in quouis itinere contigerit memorabile. Itinera autem Pauli præcipua fuerunt ex Antiochia verſùs*

- *Seleuciam, cap. 13.*
- *Cyprum, cap. 13.*
- *Pergen Pamphyliæ, cap. 13.*
- *Antiochiam Piſidiæ, Cap. 13.*
- *Iconium, Cap. 14.*
- *Derben & Lyſtram, Cap. 14. & 16.*
- *Antiochiam Syriæ, Cap. 14. & 15.*
- *Myſiam & Troadem, Cap. 16.*
- *Philippos Macedoniæ, Cap. 16.*
- *Theſſalonicam, Cap. 17.*
- *Berrhœam & Athenas, Cap. 17.*
- *Corinthum, Achaiã & Ephesum, ca. 18. & 19.*
- *Macedoniam, & Græciam, Cap. 20.*
- *Troadem iterùm, Cap. 20.*
- *Aſſon, Mitylenen, Miletum, Cap. 20.*
- *Tyrum, & indè Cæſaream, Cap. 21.*
- *Hieruſalem, ibidèm, & Cap. 22.*
- *Cæſaream Paulus vinctus remittitur, Cap. 23. 24. 25. & 26.*
- *Romam ducitur, Cap. 27. & 28.*
- *Indè liberatus in Hiſpaniam abijt, vt eſt probabilis coniectura, & ex fine huius libri ferè poteſt colligi.*

DE ACTIS IN CYPRO. TAB. 13.

MISSI *à ſpiritu ſancto Paulus & Barnabas, venerunt Seleuciam, & indè nauigârũt Cyprum: vbi autẽ veniſſent Salaminam,*

- *Annunciant verbum Dei in ſynagogis Iudæorum, cap. 13. verſ. Et ipſi quidem miſſi.*
- *Dehinc vniuerſa inſula peragrata, veniunt Paphum. verſ. Et cùm perambulâſſent.*
- *Ibi Paulus Elymam magum prædicationi Euangelicæ reſiſtentem, ad tempus excæcauit, verſ. Reſiſtebat autem illis &c.*
- *Proconſulem Sergium Paulum eo miraculo conuertit ad fidem. Tunc proconſul &c.*
- *A Papho veniunt Antiochiam Piſidiæ, vbi cùm eſſent ingreſſi ſynagogam, Paulus Iudæis Chriſtum prædicauit grauiſſima oratione: in qua ſummatim perſtringit, quæ tam in veteri, quàm nouo teſtamento ab exitu filiorum Iſrael de Aegypto, vſque ad Chriſti aſſcenſionem geſta fuerant, verſ. Surgens autem Paulus.*
- *Iudæis autem contrà blaſphemantibus, cõſtanter dixerunt in faciem: Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, eccè conuertimur ad gentes. verſ. Sequenti verò ſabbato.*
- *Ex qua re indignatiores & pertinaciores adeò facti Iudæi, Paulum & Barnabam perſequi cæperunt. verſic. Diſſeminabatur.*
- *Atque illos tandem de ſuis finibus eiecerunt, Ibidèm.*
- *Illi verò ſpiritu ſancto repleti, excuſſo in eos puluere pedum, abiêrunt Iconium. Circa finem Cap. 13.*

DE ACTIS ICONII.

TABVLA 14.

PAVLVS ET *Barnabas à Iudæis repulſi, conuertuntur ad gentes, & venerũt primùm Iconium:*

Multoque illic tempore demorati ſunt, fiducialiter agentes in Domino, teſtimonium perbibente verbo gratiæ ſuæ, dante ſigna & prodigia fieri per manus eorum: effeceruntque vt crederet Iudæorum & Græcorum copioſa multitudo. cap. 14. in principio.

Diuiſa autem ciuitatis multitudine, & impetu gentilium & Iudæorum facto, confugerunt ad ciuitates Lycaoniæ Lyſtram & Derben. verſic. Diuiſa autem, eod.

Lyſtræ ſanat Paulus claudum ex vtero matris ſuæ, qui nunquàm ambulauerat. verſ. Et quidam vir Lyſtris &c.

Turbas, quæ illis propter miracula præſtita ſacrificium immolare cupiebãt, magna contentione prohibuerunt, dicentes: Et nos mortales ſumus, vobis ſimiles homines. verſ. Turbæ autem.

Paulus Lyſtræ lapidatur, & ſemiuiuus extra ciuitatem trahitur. verſic. Superuenerunt autem.

Poſteaquàm verò ad ſe rediiſſet, iterùm ingreſſus eſt ciuitatem: & altera die cum Barnaba profectus eſt in Derben. verſ. Circundantibus autem.

Tandèm eccleſijs confirmatis, & presbyteris inſtitutis, redeunt Antiochiam. Vbi cæteris diſcipulis retulerunt, quanta feciſſet Deus cum illis, & quia aperuiſſet gentibus oſtium fidei. verſic. Cumque euangelizâſſent, vſque in finem capitis decimiquarti.

DE ACTIS

DE ACTIS HIEROSOLYMAE.

TABVLA 15.

O: TO AN-tio. næ ſchiſmate de circũciſione atq; ſic de lege Moſaica, an ea ad ſalutẽ, vt quidam contendebant, eſſet neceſſaria, habitum eſt concilium Hieroſolymæ, vbi

- *Conuenerunt apoſtoli & ſeniores videre de verbo hoc, id eſt, ad conferenda conſilia de præfato ſchiſmate. à princip. cap. 15. vſque ad verſ. Cum autem magna conquiſitio.*
- *Surgens Petrus, grauiſſimam habuit orationem de lege & gratia, d. verſic. Cum autem.*
- *Paulus & Barnabas narrans per ipſos facta ſigna & prodigia in gentibus.*
- *Iacobus deinde Petro ſubſcribens, pronunciat non inquietandos eos, qui ex gentibus conuertuntur ad Deum: Sed ſcribendum monet ad eos, vt abſtineant ſe à contaminationibus ſimulacrorum, & fornicatione, & ſuffocatis, & ſanguine. verſ. Et poſtquàm tacuerunt &c.*
- *Ablegantur à concilio cum Paulo & Barnaba Iudas & Silas ad Chriſtianos Antiochiæ, Syriæ & Ciliciæ, cum literis concilij, quibus hoc diſſidiũ dirimitur. verſ. Tunc placuit Apoſtolis.*
- *Inter Paulum quoquè & Barnabam quædam oritur diſſenſio, aſſumendúſne ſit ad viſitandas Eccleſias rediturus Marcus, an non. verſ. Poſt aliquot dies &c.*
- *Paulo renuente, Barnabas aſſumpto Marco, nauigauit Cyprum: Paulus verò, electo Sila, perambulabat Syriam & Ciliciam, confirmans Eccleſias, præcipiens cuſtodire præcepta Apoſtolorum & ſeniorum. verſ. Facta eſt autem diſſenſio, vſque in fin. cap. 15.*

DE ACTIS IN DERBE ET LYSTRA.

TABVLA 16.

VBI PAVlus peruenit in Derben & Lyſtram,

- *Timotheum hominem probæ æſtimationis, propter Iudæos circuncidit, & ſecũ aſſumit in opus miniſterij, Cap. 16. in principio.*
- *Deindè vetitus à ſpiritu ſancto in Aſia euangelizare, viſione in Macedoniam vocatur, verſ. Cum veniſſet autem.*
- *Philippis Macedoniæ vrbe, Lydiam mulierem purpurariam in fide Chriſti inſtituit, verſ. Nauigantes autem Troade.*
- *A puella diuinatrice, quæ dominis ſuis magnum faciebat quæſtum, ſpiritum Pythonem expellit, verſ. Factum eſt autem euntibus &c.*
- *Ob quod virgis cæſus, in carcerem cum Sila conijcitur, verſic. Videntes autem domini eius, quia exiuit ſpes quæſtûs &c.*
- *Carceris autem ianuis terræmotu apertis, cuſtos ſibi vim illaturus, à Paulo inſtituitur, & Chriſti fidem amplectitur, verſ. Subitò verò terræmotus factus.*
- *Facta liberatione, Paulus cõqueritur ſe & Silam, vt Romanos & indemnatos, virgis eſſe cæſos, cuius timore venientes ad carcerem magiſtratus, deprecati ſunt culpam, & incarceratos educentes, rogabant vt egrederentur de vrbe. verſ. Timuerunt, audito quòd eſſent Romani.*
- *Exeuntes autem de carcere, introiêrunt ad Lydiam, & viſis fratribus, conſolati ſunt eos, in fin. cap. 16.*

DE ACTIS THESSALONICAE ET ATHENIS.

TABVLA 17.

CVM AVTEM PERambulâſſec Amphipolim & Apolloniam, venerunt Theſſalonicã, vbi erat ſynagoga Iudæorum, in quam ſecundùm conſuetudinem Paulus

- *Introiuit, & per ſabbata tria diſſerebat de ſcripcuris, adaperiens & inſinuans, Quia Chriſtum oportuit pati, & reſurgere à mortuis &c. cap. 17. in principio.*
- *Quibus auditis, Iudæi concitauerunt in Paulum, eique adiunctos verbi miniſtros, plebem & principes ciuitatis. Quo͂rum furori cedere coacti Paulus & Silas, ſeceſſerũt in Beræã. verſ. Zelantes autem Iudæi, eod.*
- *Eo intellecto, Iudæi Apoſtolos inſecuti, multitudinem & illic cõtra eos permouere conati ſunt: adeò vt Paulus iterùm ſibi fuga conſulere coactus ſit. In qua turba venit Athenas. verſ. Cùm autem cognouiſſent.*
- *Ducitur ad Areopagum, vt explicet nouitatem doctrinæ ſuæ. E regione Paulus illos ſuperſtitionis arguit. verſ. Quidam autem Epicurei.*
- *Hac diſputatione quidam ad fidem ſunt conuerſi. Inter quos Dionyſius fuit Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alij cum eis. verſ. Quidam verò, vſque in fin. cap. 17.*

DE ACTIS CORINTHI, IN ACHAIA ET Epheſo.

TABVLA 18.

DVM PAVLVS in Corintho, Achaia & Epheſo Chriſti negociũ agit, hæc interim ibi cõtigêre:

- *Paulus Corinthi apud Aquilam & Priſcillam artem ſcenofactoriam exercens, verbum prædicat Chriſti. In princip. cap. 18.*
- *Aduerſantibus autem ei Iudæis, iterùm ſeſe conuertit ad gentes, verſ. Contradicentibus autem &c.*
- *Nocte illum admonet Dominus nè timeat. verſic. Dixit autem Dominus &c.*
- *Cùm per annum & menſes ſex ibì ſediſſet Paulus, captus Gallioni ſiſtitur proconſuli, ſed fruſtrà. verſ. Sedit autem ibì.*
- *Soſthenes percutitur. verſ. Apprehendentes autem Soſthenem.*
- *Hinc nauigans Paulus in Syriam, Epheſum, Cæſaream, Antiochiam, Galaticam regionem & Phrygiam ex ordine perambulãs, Eccleſias confirmat, verſ. Paulus verò cùm adhuc &c.*
- *Apollos natione Alexandrinus, à Priſcilla & Aquila Chriſti viam edoctus, Epheſi primùm, deindè Corinthi magno cum fructu annunciat verbum Dei. verſ. Iudæus autem quidam, vſque in fin. cap. 18.*

DE ACTIS

DE ACTIS EPHESI.

TABVLA 19.

ACTVM eſt utē cùm Apollos eſſet Corinthi, vt Paulus ſuperioribus peragratis partibus, veniret Epheſum: vbi

- *Quoſdam Ioannis baptiſmate baptizatos in nomine Ieſu baptizat, et eis manus imponit, cap. 19. in principio.*
- *Biennio Chriſtum annunciat, & ingentia miracula edit. verſ. Hoc autem factum eſt, eodem.*
- *Iudæi exorciſtæ, Ieſu nomine abuſi, à diabolo lacerantur. verſ. Tentauerunt autem &c.*
- *Cuius rei timore correpti ſunt Iudæi & gentiles: multiq; credentium veniebant, confitentes & annunciantes actus ſuos. verſ. Hoc autem notum factum eſt.*
- *Magici libri comburuntur. verſ. Multi autem ex ijs &c.*
- *In Paulum diſceſſum parantem, ſeditionem magnam concitat Demetrius argentarius. verſ. His autem expletis.*
- *Seditionem hanc tandèm componit ſcriba, & cauſæ cognitionem, pro diuerſa facti qualitate, vel ad forum, vel ad legitimam eccleſiam remittendam eſſe indicat. Circa fin. dicti cap. 19.*

DE ACTIS IN MACEDONIA, GRAECIA, & Mileti.

TABVLA 20.

POSTQVAM autem ceſſauit tumultus, profectus eſt Paulus in Macedoniā, cuiꝰ itineris hic fuerat curſus:

- *Cum perambulâſſet partes Macedoniæ, ibiq; fideles multo exhortatus eſſet ſermone, venit in Græciam. In principio cap. 20.*
- *Vbi cùm fuiſſet mēſes tres, factæ ſunt illi inſidiæ à Iudæis nauigaturo in Syriam, habuitque conſilium, vt reuerteretur per Macedoniam. Ibidem.*
- *In Troade Eutychum, in concione præ ſomno de feneſtra delapſum, excitat à morte. verſ. Vna autem ſabbati, eod.*
- *Mileti ad ſe vocatis Eccleſiæ Epheſiorum presbyteris, ſuam in verbi prædicatione teſtatur integritatem. verſ. A Mileto autem.*
- *Indicat eiſdem profectionem ſuam in Ieruſalē, & quæ ibì ſit paſſurus, quorum ſe nihil vereri dicit, modò curſum ſuum & verbi miniſteriū conſummet, verſ. Et nunc eccè ego alligatus ſpiritu.*
- *Admonet eos, vt attendant ſibi & vniuerſo gregi, in quo illos ſpirituſſanctus poſuerit epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quam adquiſiuit ſanguine ſuo. verſ. Et nunc eccè ſcio, quia ampliùs non videbitis faciem meam.*
- *Facta oratione, magno cum luctu Paulum deducunt ad nauem, verſ. Et cùm hæc dixiſſet &c. vſque in finem cap. 20.*

DE ACTIS CAESAREAE ET HIEROSOLYMAE.

TABVLA 21.

PAVLVS HIEroſolymam petens, primò venit Tyrũ, & indè Cæſaream. Quo loci

- Philippum Euangeliſtam (cui erant quatuor filiæ prophetantes) conuenit. in princip. cap. 21.
- Eò veniens vir quidam à Iudæa, nomine Agabus, Paulo prædicit vincula, ſi veniat in Hieruſalem. Ibidem.
- Quam ob cauſam amici illum à ſuſcepto dehortantur itinere. verſ. Quod cùm audiſſemus. eod.
- Paulus aũt non ſolùm alligari, ſed & mori propter nomen Ieſu paratus, hoc vaticinio nihil obſtãte, peruenit in Hieruſalẽ. verſ. Tunc reſpondit Paulus.
- Ibique conſilio Iacobi cum quatuor votum ſuper ſe habentibus, Iudæorum more purificatur, verſ. Sequenti autem die.
- In templo à Iudæis compræhenditur. verſ. Tunc Paulus aſſumptis. &c.
- Tota ciuitate commota & concurrente, Lyſias tribunus eripit illum ex tumultu ad necem Pauli inſtructorum. verſic. Quærentibus autem eum occidere. vſque in finem cap. 21.

DE ACTIS ITIDEM IN HIERVSALEM.

TABVLA 22.

ACCEPTA ab Lyſia tribuno dicendi venia, Paulus

- Narrat conuerſionis ſuæ modum, ac fidei ſuſceptæ reddit rationem. cap. 22. In principio.
- Quam paulìſpèr audiunt Iudæi, ibidèm
- Porrò animis commoti, finem expectare noluerunt, ſed concitato iterùm tumultu, è medio tollendum clamitant. verſ. Audiebant autem.
- Ad quem clamorem illum tribunus flagellis cædi & torqueri iubet, verſic. Vociferantibus autem eis.
- Sed vt ciuem Romanum eſſe percepit, timet ſibi, & eum virgis cædi vetat. Accedens autem tribunus, vſque in finem cap. 22.

DE ACTIS CAESAREAE.

TABVLA 23.

IN TELLE- *cta cõſpiratiõe, qua Iudæi coniurauerant, ſe Paulũ Ananiæ iuſſu percuſſũ, quandò ad conciliũ foret ducendus, in ipſo itinere, anteq̃ audiretur, occiſuros: Claudius Lyſias Tribunus miſit eum noctũ cũ literis in Cæſareã ad Felicem præſidem, cap. 23. per totum. Quid autẽ ibi cum eo fuerit actum, id tribus continetur capitibus proximè ſequentibus, Capite ſcilicet*

- VIGEſimo *Quarto*
  - CORAM *Felice præſide Tertullus orator Ananiæ, Paulum accuſat. In princip.*
  - CONTRÀ *Paulus ſuã cauſam defendit, Ver. Ex multis annis &c.*
  - DIFFERT *iudicium Felix in aduentum Lyſiæ, Verſ. Diſtulit autem illos.*
  - AVDIT *Felix cum uxore ſua Paulum* [illegible] *Quibus ille verbum annuncias Chriſti, Verſ. Poſt aliquos autem dies.*
  - PROVINCIA *biennio pòſt decedens Felix, Paulum in gratiam Iudæorum relinquit ibì vinctum, Verſ. Biennio autem expleto, vſque in fin. d. ca. 24.*
- VIGESImoquinto,
  - PAVLVS *iterum cauſam ſuam agit coram Feſto præſide, Felicis prædicti ſucceſſore. A principio vſque ad verſ. Feſtus autem volens.*
  - CÙM *autem ſentiret Paulus Feſtũ hoc agere, vt illum remitteret Hieroſolymam, Cæſarem appellat. ver. Feſtus autem volens.*
  - IDEM *Feſtus confert cum rege Agrippa de negocio Pauli. verſ. Et cùm dies aliquot tranſacti eſſent.*
  - NOLENS *Feſtus Paulum indicta cauſa condemnare, coram Agrippa produci eum & audiri iubet, Verſ. Altera autẽ die vſque in finem eiuſdem.*
- VIGEſimoſexto
  - APVD *Agrippam regem Paulus ſuam innocentiam tuetur. A principio vltra medium.*
  - PRAECIPVÈ *fidei & vocationis ſuæ reddit rationem. Ibidèm.*
  - TANTA *hæc omnia agit authoritate, vt animũ Agrippæ ad Chriſtum non parùm flexiſſe videretur. Verſ. Agrippa autem ad Paulum.*
  - AT *re deliberata, Paulus vinctus Romam, quò appellauerat, mittendus cenſetur. Ibidem vſque in finem.*

DE ACTIS IN MARI, IN MELITE,

& Romæ. TABVLA 24

PAVLVS AD *Cæſarem Romam ducendus,*

- TRADITVR *Centurioni nomine Iulio cohortis Auguſtæ, c. 27. In princip.*
- QVI *ſpreto Pauli futura pericula prædicentis conſilio, aduerſa nauigatione conflictatur. Verſ. Multo autem tempore, eodem.*
- DIÙ *vento & fluctibus agitati, naufragium facere coguntur. Verſ. Cùm autem dies factus eſſet.*
- HOMINES *ſalui in Meliten inſulam enatant. Verſ. Militum autem conſilium, d. cap. 27. & in princip. cap. 28.*
- PAVLVS *à vipera morſus, euaſit illæſus. Ver. Cum congregâſſet aũt Paulus.*
- PVBLII *Patrem atque alios multos varijs morbis laborantes ſanat. Verſ. Contigit autem.*
- HINC *conſcenſa naui peruenit Romam. verſ. Poſt menſes autem tres.*
- VBÌ *idem Paulus, Iudæis congregatis, ſuam fidem & nauigationis cauſam exponit. Verſ. Poſt tertium autem diem.*
- CHRISTVM *toto biennio prædicauit vinctus, Ibidèm vſque in fin. d. cap. 28. & vltimi.*

DE ACTIS IN HISPANIA ET RELIQVIS Occidentis plagis. TABVLA 25.

EX EO QVOD D. *Lucas dicit in fine huius libri Paulum manſiſſe totum bien-[illegible] quidam, reliquum temporis eum prædicâſſe occidẽtalibus partibus, maximè Hiſpanis, quam coniecturam cõfirmant*

- IPSIVS *Pauli Epiſtola ad Roman. ſcripta: Ex multis iam præcedentibus annis, inquit, ſpero, cùm in Hiſpaniam proficiſcar, videre vos. Vndè etiàm in Narbona dicitur reliquiſſe Sergium Paulum Archiepiſcopum, cùm de Hiſpania rediret.*
- [illegible]ORIA *vitæ eiuſdem Pauli. Quandò enim à Romana captiuitate liberatus fuit, quartus agebatur annus Neronis. Sed certũ eſt, Petrum & Paulum decimoquarto anno imperij eiuſdẽ Neronis interfectos eſſe. Non obſcurè itaque ex his colligi poteſt, Paulum reliquum temporis, quo abfuit Roma, hoc eſt, per annos decem, ferè verſatum eſſe in locis occidentalibus, & maximè in Hiſpania.*

EPITOME PEREGRINATIONVM D. Pauli, ex Oecumenio.

PAVLVS Apoſtolus à Damaſco incepit, & Hieruſalem aſſcendit. Indè Tarſum, & ab eo loco Antiochiam, rurſumque ſecundò Hieruſalem, atque iterùm ſecundò Antiochiam: & indè cum Barnaba ſeparatus ad apoſtolatum, deſcendit Seleuciam, Deindè Cyprum: Vbì & Paulus vocari cœpit. Deindè Pergen, poſteà Antiochiã Piſidiæ, indè Iconiũ, exindè Lyſtram & Derben Lycaoniæ: Deindè in Pamphyliã, poſteà Pergen, poſtmodùm Attaliam, deindè rursùm tertiò Antiochiam Syriæ, poſteà tertiò rursùm Hieruſalẽ propter circunciſionem: poſteà rursùm quartò Antiochiam. Deindè Syriam pertranſiuit ac Ciliciam. Exindè rursùm ſecundò Derben ac Lyſtram, vbì & Timotheum circuncídit: poſtmodùm in Phrygiam & Galaticam regionem: Deindè in Myſiam, poſteà Troadem, & indè Neapolim: exindè Philippos Macedoniæ vrbem. Poſtmodùm vbì Amphipolim & Apolloniam pertranſiſſent, venerunt Theſſalonicam, Poſteà Berrhœam, exindè Athenas, deindè Corinthum: Poſteà Epheſum, deindè Cæſaream: poſtmodùm ſecundò Antiochiam Piſidiæ, deindè in Galaticã regionẽ ac Phrygiam, vndè rursùm ſecundò Epheſum: poſteà pertranſita Macedonia, venit in Græciam, & indè cùm pertranſiſſent Macedoniam, rursùm venerunt Philippos, & à Philippis Troadem, vbì Eutychum, qui à cœnaculo ceciderat, ſuſcitauit: Hinc Aſſon, deindè Mitylenen, poſtmodùm in partes quæ ſitæ ſunt contra Chium, exindè venit Samum, & indè Miletũ, vndè aduocatis his, qui Epheſi erant, locutus eſt cum eis: hinc Coum, pòſt Rhodum, & indè Pataram: hinc Tyrum, poſteà Ptolemaidem, indeque Cæſaream: & hinc rursùm aſſcendit quartò Hieruſalem, vndè tranſmiſſus eſt Cæſaream, ac poſtmodùm vinctus Romam. Ità à Cæſarea venit Sidonem, & hinc Myram Lyciæ: poſteà Gnidum: ac indè plurima paſſi, in inſulã Meliten venerunt, vbì vipera manum eius apprehendit, manſitque illæſus: deindè Syracuſas, poſteà Rhegium, & indè Puteolos, vnde pedes aſſcendit Romam, occurrẽtibus ipſi fratribus ad Appij forum ac tres Tabernas. Poſtmodùm cùm Romam ingreſſus eſſet, multoque tempore docuiſſet, tandèm in ipſa vrbe Roma martyrio vitam finiuit, quum ibidèm bonum certamen certâſſet. Romani verò incluſis eius reliquijs pulchris ac argenteis thecis annuum ei memoriæ diem colunt, tertio Calendas Iulij martyrium eius celebrantes.

DE PER-

DE PERSECVTIONIBVS ECCLESIAE PRIMItiuæ, vltima huius libri Parte. TABVLA 26.

PERSEcutionibus Eccleſia

- NVNQVAM *caruit, ſed ipſo ſtatim momento, quo Chriſti verbum prædicari cœpit, mox infinita occurrunt perſecutionũ genera, quas*
  - FIDELES *pleriq; oẽs principiò ſtatim paſſi fuêre, vt*
    - *Calumnias Iudæorũ, quibus Apoſtolos ex Spiritu Dei loquentes, muſto plenos eſſe falsò criminabantur, Actor. cap. 2.*
    - MINAS, *quibus Iudæi D. Petrum & Ioannẽ à verbi diuini prædicatione deterrere & abſtrahere conati ſunt, cap. 4.*
    - INVIDIAM *Saducæorum, quorum techni͛s in carcerem coniecti Apoſtoli, per angelũ educti ſunt, cap. 5.*
    - *Tyrannidẽ & crudelitatẽ, quam experti ſunt*
      - *D. Stephanus, qui violatæ legis Moſaicæ accuſatus, lapidibus miſerè trucidatus eſt, cap. 6. & 7.*
      - *Chriſtiani, qui à Saulo ad extremum vſque perſecutionem perpeſſi, atque diſperſi ſunt, cap. 8.*
      - *Iacobus, qui ab* Herode *occiditur, quo tẽpore etiàm Petrus in carcerem conijcitur, ſed is Eccleſiæ oratione liberatur, cap. 12.*
  - PAVLVS *inprimis cum Barnaba & Sila ſuſtinuit. Nam*
    - *Ex Antiochia cum Barnaba pulſus, cap. 13.*
    - *Iconio diſcedere coactus, Lyſtris lapidatur, ca. 14.*
    - *Philippis virgis cæſus, in carcerem conijcitur: à quo terræmotu liberatus eſt, cap. 16.*
    - *Paulus, Iudæis tumultuantibus, Berrhœa abire cogitur, Cap. 17.*
    - *Idem captus, Gallioni ſiſtitur, cap. 18.*
    - *Demetrius argentarius ſeditionem in eum concitat, cap. 19.*
    - *Ananias Paulum cauſam pro ſe dicentem percuti iubet, Cap. 23.*
    - *Vinctus mittitur Romam, ac paſſus in itinere naufragium, bienniũ ibi docet, cap. 27. & 28.*
- SEMPER *euaſit libera, nec vnquàm deſerta, ſed in hunc vſque diem diuinitus conſeruata eſt. Adeò vt veriſſimum pateat, quod in Eccleſiæ laudem Diuus dixit Hilarius in 7. lib. De Trinitate: Hoc Eccleſiæ, inquit, proprium eſt, vt tum vincat, cùm læditur: tum intelligatur, cùm arguitur: tum obtineat, cùm deſeritur. Sic ille. Tam efficax fuit illa oratio, qua Chriſtus ex hoc mundo abiturus, Patrem ſuum cæleſtem pro Catholica rogauit Eccleſia, vt nũquàm à fide vera deficeret, Luc. 22.*

SVMMA

SVMMA SIGNORVM ET MIRACVLORVM,

quæ in Actis narrantur Apoſtolicis, ex Oecumenio. TAB. 27.

PRIMVM.

PETRVS *& Ioannes per nomen Domini curârunt eum, qui ab vtero matris claudus erat, & ſedebat ad portam, quæ Specioſa dicebatur, Act.3.*

II.

PETRVS *Ananiam ac Saphiram vxorem ipſius, mendacij conuicit, quòd ſuffuratur ētur ex eo, quod apud Deum promiſerant, ac repentè mortui ſunt, Act.5.*

III.

PETRI *vmbra ad ægrotos pertingens, curabat eos. Ibidèm.*

IIII.

STEPHANVS *faciebat ſigna & prodigia, Actor.6.*

V.

PHILIPPVS *Eunuchū animaduertit legentem Eſaiam Prophetam, & baptizauit eum, Act.8.*

VI.

PHILIPPVS *in Samaria multos ſpiritus eiecit, pluresque claudi ac paralyſi diſſoluti, ab eo curati ſunt, Ibidèm.*

VII.

PAVLVS *cùm accederet Damaſcum, vidit viſionem, ſtatimq́ Euangeliſta factus eſt. Actor.9.*

VIII.

PETRVS *Lyddæ Aeneam paralyticum ab octo annis in grabbato decumbentem curauit. Ibidèm.*

IX.

PETRVS *Ioppæ mortuam Dorcadam, quæ & Tabitha dicebatur, fuſa oratione excitauit à mortuis. Ibidèm.*

X.

PETRVS *vas è cælo deſcendens, plenum omni genere animalium, vidit. Actor.10.*

XI.

PETRVS *ſeruatus ac vinctus in carcere, ab angelo ſolutus eſt, ignorantibus id militibus: Herodesque à vermibus exeſus, expirauit, Actor.12.*

XII.

PAVLVS *in Cypro Elymam magum increpauit, & cæcus factus eſt ipſe magus, Act.13.*

XIII.

PAVLVS *Lyſtris eum, qui à natiuitate claudus erat, per nomen Domini ſanauit, Actor.14.*

XIIII.

PAVLVS *à viſione in Macedoniam vocatus eſt, Actor.16.*

XV.

PAVLVS *mulierem quæ ſpiritum habebat diuinatorem, Philippis emundauit. Ibidèm.*

XVI.

PAVLVS *& Silas in carcerem coniecti ſunt, pedesque ligno conſtrictos habebant: media autem nocte terræmotus factus eſt, eorumque vincula diſſoluta ſunt, Ibidèm.*

XVII.

A CORPORE *Pauli deferebant ſudaria ſuper infirmos ac dæmonio vexatos, & curabantur. Actor.19.*

XVIII.

PAVLVS *Troade Eutychum, qui à feneſtra ceciderat, & mortuus erat, excitauit, dicens: Anima eius in ipſo eſt, Actor.20.*

XIX.

CVM *Romam versùs nauigaret Paulus, tempeſtatem paſſi ſunt ipſe omnesque qui cum ipſo in naui erant, 14. dies vnà cùm noctibus: omnibus autem ſeſe perituros arbitrantibus, adſtans Dominus Paulo*

Paulo, dixit ei: Propter te his vitam concedo, & ſeruati ſunt, Actor. 27.

XX.

EGRESSVM *è naui Paulum vipera momordit, & omnes quidem arbitrabãtur illum moriturum: verùm cùm illæſus permanſiſſet, exiſtimârunt ipſum eſſe deum, Actor. 28.*

XXI.

PATREM *Publij in Inſula dyſenteria laborantem Paulus manibus impoſitis ſanauit, multosque alios ægrotantes curauit. Ibidem.*

SECVNDA PARS LIBRI QVARTI, DE PROGRESSV ECCLESIAE, QVI in epiſtolis continetur Apoſtolicis, & primùm

QVID HOC DOCTRINAE GENVS ECcleſiæ poſt Sacra profuerit Euangelia.

CVM euangelia ſupplementum ſiue perfectio ſint legis, in quibus nobis benè pieq; viuendi præcepta pleniſſimè ſunt tradita, non ocioſè hic D. quęrit Hieronymus, cur Apoſtolus Paulus ſuas Epiſtolas ad ſingulas ferè eccleſias deſtinare voluerit.

RESPONSIO EIVSDEM.

HAC autem cauſa factum videtur, vt ſcilicet initia naſcentis eccleſiæ nouis cauſis exiſtẽtibus præueniret, & vt præſentia atque orientia reſecaret vitia, & pòſt futuras excluderet quæſtiones: exemplo prophetarum, qui poſt editam legem Moiſis, in qua omnia Dei mãdata legebantur, nihilominùs tamen Doctrina ſua rediuiua ſempèr populi compreſſêre peccata, & propter exemplum viuendi libros ad noſtram etiàm memoriam tranſmiſerũt. Hieron. in pręfatione in omnes S. Pauli epiſtolas, quę in Biblijs reperitur.

DE ORDINE EORVM, QVAE IN HAC parte dicenda ſunt. TABVLA 28.

PRAEFANdum erit hoc loco de

- PAVLI *Apoſtoli*
  - *Nomine.*
  - *Origine.*
  - *Præfiguratione.*
  - *Vocatione.*
  - *Rebus geſtis.*
  - *Miraculis.*
  - *Morte & ſepultura.*
  - *Laudibus.*
- SCRIPTIS *eiuſdem.*
- PARTITIONE *epiſtolarum Apoſtolicarum.*

DE D.

DE D. PAVLI APOSTOLI NOMINE

TABVLA 29.

DE PAVLI nomine triplex eſt Doctorum veterum ſententia:

- VNA eorum, qui hunc Apoſtolum initio binominem fuiſſe iudicant, eumque nominatum fuiſſe, apud
  - HOMINES quidem ſuæ gentis, Saulem vel Saulum.
  - CAETEROS verò, & maximè Romanos, Paulum. Origenes in præfat. ad Roman.
- ALTERA verò eorũ qui dicũt eum fuiſſe nominatum
  - AB initio Saulum.
  - POSTEÀ verò Paulum: quod nominis, vt volũt aliqui, vel
    - Ipſe ſibi mox à ſuſcepta fide modeſtiæ & humilitatis ſumpſerit gratia, vt Ambroſius & Hieronymus in eandem epiſtolam, Auguſtin. De ſpiritu & litera, cap. 7. & in Pſal. 72. & Sermo. 25. de tempore.
    - A DEO (nè cæteris Apoſtolis hac parte videretur inferior) ſic fuerit appellatus, vt Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, & alij plerique exiſtimant.
- ALII demùm longè pòſt Sergio Paulo Cypri proconſule ad Chriſti fidem cõuerſo, eum hoc nomine ab euentu donatũ fuiſſe arbitrantur: Quemadmodùm Romanis Imperatoribus ab hoſtibus deuictis ac ſuperatis, nomina imponi antiqtùs ſolita erant, vt B. Hieron. in Commentarijs epiſtolæ ad Philemonem. Aug. lib. 8. confeſſionum, cap. 4. Beda cum Rabano in cap. 13. Actorum.

EX his tamẽ omnibus Origenis illam (nempè apud ſuæ gentis homines Saulem, apud alios Paulum ab initio nominatum fuiſſe) præ cæteris haberi ſolidiorẽ rectè aſſirmat vir eximius Gerardus Matthiſius Geldrienſis, apud Coloniẽſes olim in Philoſophicis præceptor meus obſeruandiſſimus, in doctiſſimis ſuis Commentarijs in epiſtolam ad Romanos, ex quibus hæc ad verbum deſumpſimus.

DE TITVLIS PAVLI.

TABVLA 30.

PAVLVS DICTUS EST

- Gentium Doctor, 1. Timoth. 2.
- Magiſter eorundem, 2. Timoth. 1.
- Apoſtolus gentium, Rom. 11.
- Miniſter Chriſti inter gentes, Rom. 15.
- Viterbien. in Chronicis part. 14.
  - Angelus Gentium.
  - Aduocatus Iudæorum.
  - Ex lupo ouis.
  - Ex perſecutore Vas electionis.
- Vocatione inter Apoſtolos nouiſſimus, 1. Cor. 15.
- Prædicatione & labore præcipuus, Ibidem.

DE EIS-

DE EISDEM CHRYSOSTOMVS, DE BARnabę reditu ad Paulum.

IDEÒ, inquit, venit ad Athletam, ad ducem belli, ad certantem ſingulari duello, ad leonem: nec habeo, quo nomine dignè vocem illum, venit ad canem venaticum, leones occidentem, ad taurum fortem, ad facem claram, ad os orbi ſufficiens. Chryſoſt. in acta apoſtolorum Homil 25. Os Pauli orbi ſufficiens.

DE ORIGINE PAVLI.

PAVLVS Apoſtolus, qui antè Saulus, extra numerum 12. Apoſtolorum, de tribu Bẽiamin, & oppido Iudææ Giſcalis fuit: quo à Romanis capto, cum parentibus ſuis Tarſum Cilicię commigrauit, à quibus ob ſtudia legis miſſus Hieroſolymã, à Gamaliele viro doctiſſimo, cuius Lucas meminit, eruditus eſt. Hieron. in catalog. ſcriptorum Eccleſiaſticorum.

VT PAVLVS SCRIPTVRIS PROPHETICIS FVERIT pręfiguratus.

PAVLVM mihi etiàm Geneſis olim repromiſit. Inter illas enim figuras, & propheticas ſuper filios ſuos benedictiones, Iacob cùm ad Beniamin direxiſſet: Beniamin, inquit, lupus rapax, ad matutinũ comedit adhuc, & ad veſperam dabit eſcam. Ex tribu enim Beniamin oriturum Paulum præuidebat, lupum rapacem ad matutinum comedentem, id eſt, prima ætate vaſtaturum pecora Domini, vt perſecutorem Eccleſiarum: dehinc ad veſperam eſcã daturum, id eſt, deuergente iam ętate, oues Chriſti educaturum, vt doctorem nationum. Nam & Saulis primò aſperitas inſectationis erga Dauid, dehinc pœnitentia & ſatisfactio bona pro malis recipientis, non aliud portendebat quàm Paulum in Saule ſecundùm tribus, & Ieſum in Dauide ſecundùm virginis cenſum. Tertullian. contra Marcionem, libro quinto ſub initium.

DE VOCATIONE PAVLI.

PAVLVS vas electum, præordinatus à Deo, & ſegregatus ab vtero matris, vt portaret nomen Domini coram gentibus & regibus & filijs Iſrael, Actor. 9. & 22. vbi D. Paulus ipſe ſuæ cùm vocationis, tum doctrinę prolixam ac diligentem reddit rationem.

DE REBVS AB EO PRAECLARE GESTIS.

RES à D. Paulo tam ante vocationem ad perſequẽdum populum Chriſtianum ſuſceptę, quàm poſt conuerſionem pro Chriſti nomine admiranda conſtantia geſtę, tam copioſè deſcriptæ ſunt per totum Actorum Apoſtolicorum librum, vt ſuperfluum ſit, ea huc iterùm repetere. Hoc tantùm præteriri noluit hoc loco Hieron. Quòd poſt paſſionem Domini 25. anno, id eſt, ſecundo Neronis, eo tempore quo Feſtus procurator Iudeæ ſucceſſit Felici, Romam vinctus miſſus fuerit Paulus, & biennium in libera manens cuſtodia, aduersùs Iudæos de aduentu Chriſti quotidiè diſputauerit. Hieron. in Catalogo Script. Eccleſiaſt.

DE MIRACVLIS EIVSDEM.

TABVLA 31.

PAVLI MI-*racula (vt ex Actis colligitur Apoſtolicis) ſunt iſta,*

- *Sudarijs & ſemicinctijs ægrotos curauit, & dæmones profligauit. Act. 19.*
- *Spiritum Pythonis obmuteſcere fecit, Cap. 16.*
- *Adoleſcentem mortuum ſuſcitauit, Cap. 20.*
- *Magum cæcitate percuſſit, Cap. 13.*
- *Claudo donauit ingreſſum, Act. 14.*
- *Viperæ in ſe ipſo morſum non timuit, ſed viperam in igne combuſſit, Act. 28.*
- *Patrem Publij à febribus oratione ſanauit. Ibidem.*

ALIVD MIRACVLVM, QVOD IN EIVS morte accidit.

De Pauli ceruice cùm eam perſecutor gladio percuſſiſſet, dicitur fluxiſſe lactis magis vnda, quàm ſanguinis: & mirum in modum ſanctum Apoſtolum baptiſmi gratia in ipſa nece fecit ſplendidum potiùs, quàm cruentum. Quæ quidem res in D. Paulo ſtupenda nõ eſt.
1. Cor. 3. Quid enim mirũ, ſi abundat lacte nutritor Eccleſiæ? Sicut ipſe ad Corinth. ait, Lac vobis potum dedi, non eſcam. Quæ enim Pauli epiſtola non melle dulcior? non lacte cãdidior? Quæ epiſtolæ tanquàm vbera Eccleſiarum, populos enutriunt ad ſalutem. Auguſtin. De ſancto Petro & Paulo, ſermo. 2. & Ambroſ. ſermon. 68.

D. PAVLI MORTE ET SEPVLTVRA.

Hic ergò decimoquarto Neronis anno, eodem die quo Petrus, Romæ pro Chriſto capite trũcatus, ſepultusque eſt in via Oſtienſi, tertio ab vrbe milliario verſus plagam Occidentalem, anno poſt paſſionem Domini 37. tertio Calendas Iulij. Hieronymus in Catalog. Scriptor. Eccleſiaſticor. Et Viterbius in Chronicis, part. 14.

LAVDES D. PAVLI DESCRIPTAE per Chryſoſtomum.

Cui te ô beate Paule iuſtorum veteris teſtamenti vel noui audeam comparare? Omnium quippe virtutem quaſi in arca quadam, ſed cum multo prorsùs cumulo condidiſti. Denique ſi totum contra te aliquis ſingulatim iuſtorum appendat chorum, inueniet trutinã virtutum ponderibus a tua parte depreſſam. Paulus enim ſecundus Abel, verùm non ſemèl, ſed per dies ſingulos immolatus. Paulus alter Noe, ſed abſque Arca, inſurgentes aduersùs ſe vndas impietatis enauigans. Paulus alter Abraham, non modò à patria & gente, ſed poſt vocationem ſuam ab ipſa etiàm vita prorsùs abſciſſus. Paulus alter Iſaac, ſponte in hoſtiam colligatus. Paulus alter Iacob, quaſi pro vno quodam totius mundi grege ſemper inuigilans. Paulus alter Ioſeph, ſpiritali fame tabeſcente mundo, veritatis alimenta diſtribuens.

Pavlvs alter Moiſes, qui omnes gentes à tyrannide diaboli reduxit ad Chriſtum. Paulus alter Aaron, totius mundi populis inunctus ſacerdos. Paulus alter Phinees, impietatẽ Iudæorum atque gentilium quaſi fornicationem mentium vno fidei mucrone confodiens. Paulus alter Dauid, qui velut quendam Goliam in certamine diabolum prouocat. Paulus alter Elias, clariùs raptus in cęlos. Paulus alter Heliſæus, qui gentes ab interiore lepræ pollutione mundauit. Paulus alter Ezechias, qui ad vnam fidem Chriſti diuerſos populos attraxit. Paulus alter Ioſias, qui abominationes gentilium diſſipauit & perdidit.
Pavlvs alter Ioannes, pro Chriſto capite truncatus. Paulus alter Petrus, nõ de terra, ſed de cælo vocatus ad credendum. Paulus alter Gabriel, qui Chriſti ortum cunctis gentibus nunciauit. Paulus alter Michael, qui Chriſtianorum Dux eſſe fortitus eſt. Etiàmſi angelorum, etiamſi iuſtorum hominum circunuolem choros, non inuenio comparationem, cui non tamen cumulo meritorum Paulus occurrat. Acclamatio populi, & poſt acclamationem etiàm mortuus Paulus ardentiſſima nobis Theatra pietatis accendit. Chryſoſto. De laudibus D. Apoſtoli Pauli, Homil. 8.

DE. EISDEM HIERONYMVS.

Vbi eſt electionis vas, tuba euangelij, rugitus Leonis noſtri, tonitruus gentium, flumen eloquentiæ Chriſtianæ, qui myſterium retrò generationibus ignoratum, & profundum diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei magis miratur, quàm loquitur? Hieron. ad Pammachium aduerſ. errores Ioan. Hieroſolymit. Paulum quotieſcunquè lego, videor mihi (inquit alibì idem Hieron.) non verba audire, ſed tonitrua. In apologia ad Pammachiũ, pro libris aduersus Iouinianum.

DE SCRIPTIS A D. PAVLO EDITIS.

PAVLVS qui inter omnes Apoſtolos eruditior, etiàm in verbis videtur & in ſenſibus prę-potens, non ampliùs quàm paruum epiſtolarum ſuarum corpus reliquit, qui vtiquè immenſa contineret intra ſe atq; innumera Sacramenta, vtpotè qui etiàm ad tertium vſque cælum raptus, quæ gererentur inſpexerat, & in ipſum quoquè Deo dignũ paradiſum abductus, audîerat ibi ineffabilia verba & doctrinam (quæcunq; illa inibi eſt) ſiue corporeus, ſiue incorporeus, illius interim ſcholæ diſcipulus effectus, exceperat. Euſebius de hiſtor. eccleſiaſtica lib. 3. cap. 24.

EPISTOLARVM NOMINE QVID continetur. TABVLA 32.

EPIſtolæ
- HOC *loco dicuntur, literæ poſt traditum euãgelium, à Paulo fidelibus tranſmiſſæ, quaſi pòſt ſeu ſupermiſſæ & euangelio ſuperadditæ. Anſelm. in præfatione epiſtolæ ad Roman.*
- INTERDÙM *Chriſti fideles ipſi dicuntur epiſtola, in qua ſignificatione Paulus 2. ad Cor. 3. Manifeſtati, inquit, quoniam eſtis epiſtola Chriſti miniſtrata per nos, ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Auguſt. de Spiritu & litera. cap. 17.*

DE PARTITIONE SACRARVM Epiſtolarum. TABVLA 33.

SACRARVM *epiſtolarum opus eſt duplex:*
- PAVLINARVM *vnũ, quæ ab ipſo Paulo ſunt editæ.*
- ALTERVM *earum, quas vocãt Canonicas vel Catholicas, quæ à cæteris ſcriptæ ſunt Apoſtolis.*

Hæ omnes
- *Dicuntur Apoſtolicæ,*
- *&*
- *Parem in Eccleſia obtinent authoritatem.*

DE EPISTOLIS PAVLINIS.

TABVLA 34.

D. PAVLVS *quatuordecim ſcripſit Epiſtolas, deſtinatas partim ad*
- ECCLEſias *decẽ, nempè ad*
  - ROMANOS — *I.*
  - *Corinthios* — *II.*
  - *Galatas* — *I.*
  - *Epheſios* — *I.*
  - *Philippenſes* — *I.*
  - *Coloſſenſes* — *I.*
  - *Theſſalonicenſes* — *II.*
  - *Cum ea, quæ dicitur ad Hebræos.*
- DISCIPVLOS *Quatuor, ſcilicet ad*
  - *Timotheum* — *II.*
  - *Titum* — *I.*
  - *Philemonem.* — *I.*

QVARE HAE EPISTOLAE DICANtur Pauli.

PAVLI epiſtolæ vocantur propterea, quòd eas ille ſcripſit. Et per has cùm eos quos viderat & docuerat, admonet & corrigit, tum quos non viderat, inſtruere conatur ac docere, quemadmodùm ſcire poſſunt, qui in eas incidunt. Athanaſ. in Synopſi.

QVAESTIO D. HIERONYMI DE NVmero epiſtolarum.

QVAERITVR, cur non ampliùs quàm X. epiſtolas ad eccleſias ſcripſerit? Decem ſunt enim cum ea, quæ dicitur ad Hebrços. Et quatuor reliquæ, ad diſcipulos ſpecialitèr ſunt porrectæ.

RESPONSIO EIVSDEM.

VT oſtenderet nouum non diſcrepace à Veteri teſtamento, & ſe contra legem non facere Moiſis, ad numerum primorum Decalogi mandatorum, ſuas epiſtolas deſtinauit: & quot ille præceptis à Pharaone inſtituit liberatos, totidèm hic epiſtolis à Diaboli & idololatriæ ſeruitute edocet adquiſitos. Nam & duas tabulas lapideas, duorum teſtamentorum figuram habuiſſe, viri eruditiſſimi tradiderunt. Hieron. in præfatione in omnes ſancti Pauli Epiſtolas. Per quatuor autem ad diſcipulos ſcriptas, quatuor Euãgelia, & per cõſequens, nouum deſignatur teſtamentum. Anſelm. in præfatione Epiſtolæ ad Romanos. Et gloſſa in principio eiuſdem.

AN'NE PRAETER HAS, ET ALIAS D. PAVlus ſcripſerit Epiſtolas, ex Michaële de Medina.

SED neque Apoſtoli Pauli vniuerſas epiſtolas ſuperſtitiſſe credendum, cùm, vt par eſt, ſentire de viro ſanctiſſimo & doctiſſimo, & ad ſcribendum, propter ingentem euangelicæ doctrinæ Zelum procliui, non ſolas has quatuordecim tot vrbibus, tot nationibus, quibus euangelium prædicauit, ſcripſerit. lib. 6. de recta in Deum fide, cap. 6.

DE ALIA D. PAVLI EPISTOLA, AD Laodicenſes, ex eodem.

INTER has enumerari ſolet Epiſtola ad Laodicenſes, cuius in ea quę eſt ad Coloſſenſes, ſub his verbis meminit: Facite vt hęc epiſtola legatur in Laodicenſium Eccleſia, & ea quæ Laodicenſium eſt, vt vobis legatur, Coloſſ. 4.

QVANVIS hanc epiſtolam Theophylactus doceat non eſſe aliam, quàm eam, quę priori loco ad Timotheum per Tychicum diaconum à Laodicea fuit miſſa. Cui ſententiæ quorundam Bibliorum correctiorũ litera ſuffragari videtur, quæ ſic habet: Facite vt hæc epiſtola legatur in Laodicenſium Eccleſia, & ea quę ſcripta eſt ex Laodicea, vt vobis legatur. Porrò nulla alia ex Laodicea fuit miſſa, quàm prior illa ad Timotheum.

SVNT & qui per Laodicenſium epiſtolam, non aliquam quę fuerit ab Apoſtolo miſſa, ſed eam, quam eadem Eccleſia ad eundem Apoſtolum, quędam, quę ad euangelicæ vitæ rationem conducerent, rogans, ſcripſerit, intelligant, cui per epiſtolam ad Coloſſenſes velit ſatisfactum.

COMMVNIOR tamen doctiorum ſententia, ipſeque Paulinus contextus, quandã aliam, ab his quas modò habemus, diuerſam, quę fuerit ad Laodicenſes ſcripta, inſinuare videtur. Vndè ſunt etiàm noſtra memoria, qui quandam Epiſtolam ad Laodicenſes Pauli nomine inſignem, nec multùm ab eius dictione abhorrentem circunferant, quam eam eſſe crediderim, quam ſuo ſeculo à quibuſdam legi, lib. De viris illuſtribus Hieronymus refert. Legunt quidam, inquit, & ad Laodicenſes, ſed ab omnibus exploditur. Medina de Recta in Deum fide lib. 6. cap. 6.

DE AR-

DE ARGVMENTO EPISTOLARVM PAVli in genere. TABVLA 35.

EPISTOLAE *Pauli omnes pertinent vel ad* { DOGMATA *Fidei*, INSTITVTIONEM *morum*, MISTIM *ad vtrunque, vt epiſtola ad Rom.* }

DE POPVLIS, QVOS EPISTOLIS ſuis inſtituit Paulus.

AD quos D. Paulus ſcripſerit ſuas epiſtolas, ex ſingulis earũ conſtat titulis & inſcriptionibus. Sed illud tantùm meminiſſe oportet, quod Auguſt. lib. 1. contra Creſconiũ, 9. monet capite: Memento, inquit, Apoſtolicas Epiſtolas non eis tantùm ſcriptas, qui tempore illo quo ſcribebantur, audiebant, ſed etiàm nobis: Non enim ob aliud in Eccleſia recitantur.

QVIBVS TEMPORIBVS EDITAE SINT D. Pauli Epiſtolæ.

NON modicùm facit ad tractandas quæſtiones cognitum epiſtolarũ tempus. Chryſoſt. in præfatione epiſtolæ ad Romanos. Quo nomine diligentèr hoc loco obſeruari debet, quòd Paulus à Chriſti Paſſione ſecundo anno nondùm exacto, ad fidem Chriſti ex Iudaiſmo conuerſus, ſupra 24. annos viua voce diuerſas in Aſia fundauerit eccleſias, ità vt ab Hieruſalem vſque in Illyricum impleuerit Euangelium Chriſti, vt patet ex libro Actuũ, & ex ipſius epiſtolis.

POST multos igitur annos videns eaſdem Eccleſias aut à ſe, aut ab Apoſtolis fundatas, vel deuiare à rectitudine fidei acceptæ, vel à falſis Prophetis ſubuerti, & in rectitudine fidei non perſeuerare, dum ſe illis præſentem exhibere non poterat, tandèm poſt decimũquartum à ſui conuerſione annum exactũ, diuerſas incipit ſcribere epiſtolas, quibus aut reuocat aut arguit errantes, aut laudat, commendat, roborat perſeuerantes, aut docet & inſtruit ignorantes. Ioan. Driedo De ſcript. eccleſiaſticis lib. 1. cap. 3. Part. 3.

DE LOCIS VNDE FVERINT profectæ.

OMNES quidem Epiſtolæ Pauli, ſanctæ ſunt: habent tamen amplius quiddam, quæ ab eo ex vinculis ſunt miſſæ, vtpotè quæ eſt ad Epheſios, quæ ad Philemonem, quæ ad Timotheum, quæ ad Philippenſes, & quæ ad Coloſſenſes. Chryſoſt. homilia prima in epiſtolã ad Coloſſeñ.

DE VTRISQVE, TEMPORIBVS SCILICET &locis editarum epiſtolarum, ex Driedone. TABVLA 36.

PAVlus epiſtolas quaſdã ſcripſit,

- PRIVSQVÀM Romam vinctus duceretur, vt
  - *Epiſtolam ad Romanos, à Corintho in Achaia.*
  - *Vtranque ad Corinthios, quarum primam ſcripſit ex Epheſo Aſiæ metropoli: ſecundam verò, à Troade.*
  - *Ad Galatas, ex Epheſo: vel (vt Theophylactus) ex Roma.*
  - *Et primam ad Timotheum, ex Laodicea. Theophylactus.*
- IAM vinctus, ad
  - *Philippenſes,*
  - *Epheſios,*
  - *Coloſſenſes,*
  - *Philemonem,*
  - } *Ex vrbe Roma.*
- POSTQVÀM à primis vinculis fuiſſet ſolutus, ad
  - *Hebræos ex Italia.*
  - *Timotheum ſecundam in fine dierum Romæ, ſecundò coniectus à Nerone in Vincula.*
  - } *Ioan. Driedo De ſcript. ecclefiaſt. lib. 1. cap. 3. par. 3.*

DE ORDINE EPISTOLARVM PAVLINARVM.

TABVLA 37.

ORDINIS *Epiſtolarum paulinarũ duplex eſt ratio: alio enim ordine*

- AB *ipſo Paulo primùm ſcriptæ ſunt atque editæ. Nam, Theodoreto teſte, ſcripſit*
  - PRIMÒ, *Ad Theſſalonicenſes priorem.*
  - II. *Secundam ad eoſdem.*
  - III. *Priorem ad Corinthios.*
  - IIII. *Ad eoſdem ſecundam.*
  - V. *Ad Timotheum primam.*
  - VI. *Ad Titum.*
  - VII. *Ad Romanos.*
  - VIII. *Ad Galatas.*
  - IX. *Ad Philippenſes.*
  - X. *Ad Philemonem.*
  - XI. *Ad Epheſios.* } *Vtriſq; eodem ſcripſit tempore,*
  - XII. *Ad Coloſſenſes.* } *vno vſus tabellario.*
  - XIII. *Ad Hebræos.*
  - XIIII. *Ad Timotheum poſteriorem.*
  - *Theodoretus in Præfat. Comment. in Paulum.*
- *A ſanctis Patribus Spiritusſancti conſilio in eum ordinem collocatæ ſunt, quo in vulgatis Bibliorum exemplaribus vſque in hodiernũ vtimur diem, vt primum locum habeat ea, quæ ad Romanos inſcripta eſt, ſecundum, ad Corinth. & ſic de cæteris iam ſuprà numeratis, eo loco & ordine, quo in ipſo Bibliorum corpore ponuntur.*

QVAE HVIVS DIVERSITATIS ſit ratio.

QVÒD verò in Biblijs alio locatæ ſunt ordine, non eſt quod mireris, quandò & duodecim illi Prophetæ, licèt, ſi tempora inſpexeris, ordine ſibi inuicèm non ità ſuccedant, ſed plurimùm hîc alius ab alio diſtet. Chryſoſt. in præfatione epiſtolæ ad Roman.

DE SVM-

DE SVMMARIA OMNIVM EPISTOLARVM intentione. TABVLA 38.

INTENTIO D. *Pauli in ſuis epiſtolis vniuerſalis, fuit ſtudiũ illud ſingulare, vt oẽs homines, quantùm in ſe forèt, Chriſto lucrifaceret, quod nonnulli ꝓbare nituntur ex duobus ſcripturæ capitib⁹:*

- PRIMÙM ex *quadrimẽbri confeſſione Pauli, quæ habetur 1. Corinth. 9. ſub hac diſtinctione:*
  - *Cùm liber eſſem ex omnibus, omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem: & factus ſum Iudæis tanquàm Iudæus, vt Iudæos lucrarer.*
  - *Et ijs qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cùm ipſe non eſſem ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, lucrifacerem.*
  - *Et ijs qui ſinè lege erant, tanquàm ſinè lege eſſem, cùm ſinè lege Dei non eſſem, ſed in lege eſſem Chriſti, vt lucrifacerem eos, qui ſinè lege erant.*
  - *Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerẽ: omnibus omnia factus ſum, vt omnes facerem ſaluos.*
- DEINDÈ *ex alio loco, 1. Corinth. 2. in hæc verba: Sapientiam loquimur inter perfectos.*

IN QVEM FINEM D. PAVLI SCRIPTAE ſint epiſtolæ.

FINIS huius ſcriptionis eſt idem, qui & Euangelij, vt omnes Chriſti doctrinæ obediãt, & per hoc vitam conſequantur æternam. Ioan. 1.

QVAE IN DIVINIS D. PAVLI EPISTOLIS præcipuè ſint ſpectanda, ex Hieronymo.

SED cùm aliud ſit, proprios libros componere, verbi gratia, De auaritia, & de fide, de virginitate, de viduis, & ſuper vnaquaque materia teſtimonijs ſcripturarum hincindè quæſitis, eloquentiam iungere ſecularem, & penè in communibus locis pompaticum iactare ſermonẽ: Aliud, in ſenſum prophetæ & Apoſtoli ingredi: intelligere cur ſcripſerint: qua ſententiam ſuam ratione firmauerint: quid habeant in veteri lege propriũ Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, Tyrij, Philiſthijm, Aegyptij & Aſſyrij: Quid rurſùm in nouo teſtamẽtó Romani, Corinthij, Galatæ, Philippenſes, Theſſalonicenſes, Hebræi, Coloſſenſes, & quam nunc ad Epheſios epiſtolam habemus in manibus. Neceſſè eſt enim, vt iuxta diuerſitates locorum & temporum & hominum, quibus ſcriptæ ſunt, diuerſas & cauſas, & argumenta, & origines habeant. Et quomodò B. Ioannes in Apocalypſi ſua, ad ſeptem ſcribens eccleſias, in vnaquaque earum ſpecialia vel vitia repræhendit, vel virtutes probat: ità & ſanctus Apoſtolus Paulus, per ſingulas eccleſias vulneribus medetur illatis: nec ad inſtar imperiti medici, vno collyrio omnium oculos vult curare. Hieron. in præfatione epiſtolæ ad Epheſios.

COMMENDATIO EPISTOLARVM PAVLI, ex Hieronymo.

PAVLVM Apoſtolum proferam, quem quotieſcunquè lego, videor mihi non verba audire, ſed tonitrua. Legite epiſtolas eius, & maximè ad Romanos, ad Galatas, ad Epheſios, in quibus totus in certamine poſitus eſt, & videbitis eum in teſtimonijs, quæ ſumit ex veteri teſtamento, quàm artifex, quàm prudens, quàm diſſimulator ſit eius quod agit. Videntur quidem verba ſimplicia, & quaſi innocentis hominis ac ruſticani, & qui nec facere, nec declinare nouerit inſidias: ſed quocunquè reſpexeris, fulmina ſunt. Hæret in cauſa, capit omne quod tetigerit, tergum vertit vt ſuperet, fugam ſimulat vt occidat. Hieron. in Apologia pro libris contra Iouinianum.

EX CHRYSOSTOMO.

CVIVS certè ſcripta inſtàr muri ex adamante conſtructi, omnes orbis vniuerſi eccleſias, quouis loco poſitas, circunuallant. Idemque ille, fortiſſimi ac generoſiſſimi bellatoris exemplo, medius etiàm nunc ſtat, captiuam ducens omnem cogitationem ad

obediendum Chriſto:itemque & conſilia celſitudinemque omnem aduerſus Dei cognitionem ſeſe extollentem demoliens:quæ omnia ille perfecit per illas ipſas, quas nobis reliquit epiſtolas admirabiles,eaſdemque diuina ſapientia refertas. Chryſoſtom.de ſacerdotio libro quarto.

DE VTILITATIBVS EPISTOLARVM PAVLINARVM, atque adeò totius eius doctrinæ, quas D.Chryſoſt.in tribus præcipuè complectitur locis.

I.

IN QVARTO DE SACERDOTIO LIB.

SVNT autem Pauli ſcripta nobis accommoda,non ſolùm vt notha atq; adulterina à nobis dogmata amoliamur,veriſq; ac germanis nos muniamus,ſed etiàm ad benè beateque viuendum maximoperè conducentia.

II.

IN DICTVM APOSTOLI, HABENTES vnum ſpiritum,homil.3.

PAVLINAE enim epiſtolæ,metalla ſunt ſpiritûs & fontes: metalla quidem, quia quouis auro precioſiores nobis præbent diuitias:fontes verò,quia nunquàm deficiunt,ſed quantumlibet exhauris,tantundem ac multò amplius rursùs affluit:& hoc euidentèr declarare poteſt totum tempus quod præterijt.

SIQVIDEM ex quo Paulus vixit,quingenti iam elapſi ſunt anni, totoq; hoc tempore multi tum commentatores,tum doctores ac interpretes, multa ſæpè inde exhauſerunt, nec tamen repoſitas inibì diuitias exinanire valuerunt:non eſt enim ſenſibilis hic theſaurus,& ideò non conſumitur à multis effodientiũ manibus, ſed augetur & multiplicatur.

ET quid dico de illis,qui ante nos fuerunt?quàm multi poſt nos dicturi ſunt,ac rursùs poſt illos alij,nec tamen deficient fontis in modum ſcatentes diuitiæ,neque metallorum hoc genus exhaurietur.

III.

DE LAVDIBVS D. PAVLI, HOMILIA QVARTA.

HOMO etenim ignobilis,abiectus & circunforaneus,qui artem exercebat in pellibus,intantùm virtute progreſſus eſt,vt vix triginta annorum ſpatio & Romanos, & Perſas, & Parthos,& Medos,& Indos,& Scythas,& Aethiopes, & Sauromatas, & Saracenos, & omne prorsùs humanum genus ſub iugum mitteret veritatis.

EPILOGVS.

ATQVE his ità præfatis,nunc ipſas adgrediamur epiſtolas,inter quas primum locum habuit ſempèr ea,quæ Romanæ ſcripta eſt eccleſiæ.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD ROMANOS, DE LEGIS OPERIBUS & gratia,Liber Bibliç LI.partis II.libri quarti,I.

RATIO ORDINIS EX CHRYSOST.

EPISTOLAM autem hanc adgreſſuris, neceſſarium erit & tempus, quo ſcripta ſit, exponere.Neque enim quemadmodùm multi putant,alias omnes antecedit,ſed eas tantùm q̃ ex Roma ſunt ſcriptę,reliquis verò poſterior eſt,licèt non omnibus.Chryſoſt. in pręfatione ad hanc ipſam epiſtolam.Vbi huius aſſertionis pulchram & euidentem inuenies probationem.

DE EADEM, EX DRIEDONE.

SVPER ordine epiſtolarum tradunt communitèr omnes Doctores ſancti,Hieron.Auguſtinus & cęteri,eas non eſſe poſitas in canone Bibliorum ſecundùm ordinẽ temporum, quibus ſunt ſcriptæ,aſſerẽtes epiſtolam ad Corinthios I. ſcriptam eſſe ante epiſtolã ad Romanos.Nam & eam,quæ eſt ad Corinthios ſecunda, ſcripſit Paulus,quatuordecim iam annis

annis à ſui conuerſione effluxis,ipſo dicente in eadem epiſtola:Scio hominem ante annos quatuordecim &c.Si ergò vtraque ad Corinthios,ſcripta eſt ante eam, quæ eſt ad Romanos:& hæc ſcripta eſt ante cæteras eiuſdem epiſtolas, conſequens erit, Paulum primùm incepiſſe ſcribere epiſtolas poſt annum à ſuî conuerſione decimumquartum. Ioan.Dried. de ſcript.eccleſiaſt.lib.1.cap.3. part.vltima. Quādò Paulus cœperit ſcribere epiſtolas.

OBIECTIO.

SED videtur forſitan iſte ordo ſtare non poſſe, quin potiùs epiſtolam illam ad Romanos, ſcriptam eſſe ante eam quæ eſt ad Corinth.Nam Aquila & Priſcilla, quorum meminit in vtriuſque epiſtolæ capite vltimo,primùm Romæ commorātes, per Claudium Cæſarem, vnà cum cæteris Iudæis,pulſi ſunt ab vrbe Roma, qui venientes illinc, commorati ſunt Corinthi.Tandèm Paulo illic prædicanti adhærentes,& cum eodem indè commigrantes Epheſum,vt patet Actor.18.Cùm ergò epiſtola ad Romanos ſcripta ſit,Aquila & Priſcilla adhuc Romæ commorantibus,quemadmodùm patet ex vltimo capite eiuſdem ad Romanos,vbi Paulus ſcribit eiſdem verba ſalutatoria,tanquàm adhuc degētibus Romæ: Salutate,inquit,Priſcam & Aquilam adiutores meos in Chriſto Ieſu, qui pro anima mea ſuas ceruices ſuppoſuerunt Epiſtola verò ad Corinthios ſcripta ſit,eiſdem Aquila & Priſcilla iam ab vrbe pulſis,vt patet vltimo capite eiuſdem ad Corinthios, vbi ſcribit ſe hoſpitari apud illos,cùm epiſtolam illam ad Corinthios ſcriberet:Salutant vos multùm, inquit,Aquila & Priſca,apud quos & hoſpitor:Ex neceſſitate videtur cōſequens eſſe, epiſtolam ad Romanos ſcriptam eſſe,priuſquàm ſcriberetur illa,quæ eſt ad Corinthios.

SOLVTIO.

SED hanc ratiocinationem non concludere, manifeſtum eſt conſiderantibus Paulum ſcripſiſſe epiſtolam illam ad Romanos, poſtquàm Priſcilla & Aquila fuiſſent adiutores Pauli in fide Chriſti,qui & pro anima eiuſdem Pauli, ſuas iam ceruices periculis mortis ſuppoſuerant.Poſtquàm etiàm Paulus ab Hieruſalem per circuitum vſq; in Illyricum repleuerat Chriſti Euangelium,itá vt nō haberet ampliùs in illis regionibus locum,in quo non eſſet Euangelium Chriſti prædicatum.Ex quibus conſequens eſt, eoſdem Aquilam & Priſcillam,poſtquàm Corinthi & Epheſi ad tempus fuiſſent commorati,reuerſos eſſe in vrbem Romam,priuſquàm Paulus Romam vinctus duceretur. Non ergò ſcripſit Paulus epiſtolam illam ad Romanos à Corinthо,tempore illo quo apud Priſcillam & Aquilā hoſpitaretur,ſed illis abſentibus & in vrbem reuerſis,apud Caium hoſpitatus.Intelligendum eſt enim,Paulum frequentiùs fuiſſe Corinthi,quemadmodùm & Epheſi,atq; Hieruſalem:tranſiens enim erat,& perambulans de prouincia in prouinciam.Ioann.Driedo vbi ſuprà.Vide huc etiàm Theodoretum in præfatione ad hanc epiſtolam.

QVO TEMPORE SIT SCRIPTA.

VLTIMA ergò omnium,quæ ex Aſia & Macedonia & Achaia miſſæ ſunt, ſcripta eſt ad Romanos epiſtola,& locum habet ſeptimum.Theodoret. in pręfat. ad omnes diui Pauli epiſtolas.

CVR A MAIORIBVS NOSTRIS PRIMO loco poſita ſit hæc epiſtola.

EPISTOLA ad Romanos,prima eſt:quia cùm fides prima virtus ſit, & fundamentum aliarum virtutum,& ſinè qua impoſſibile eſt placere Deo,digna fuit vt iſta epiſtola in capite aliarum locaretur,in qua de prima virtute agitur,& in qua corriguntur,atque ad fidei pfectionem reuocantur,quicunque Romanis ſecundùm fidei imperfectionem ſunt ſimiles.Anſelmus in præfatione huius epiſtolæ.

ALIA RATIO EX COMMENTAR. GERARDI Matthiſij in epiſtolam præſentem.

MISSA itaque tum Hieronymi, tum Origenis ſententia, non iniuria hanc ad Romanos epiſtolam,cæteris omnibus antepoſitam exiſtimamus,nō modò vt hac in re Rom. populi (penès quē tum ſumma imperij totius verſabatur)ratio aliqua prę cęteris populis ſuo merito habita eſſe videatur,(in qua ſententia nonnullos fuiſſe Theodoretus author eſt) ſed multo

multo magis,quia tale argumentum hac epiſtola tractatur,quod non ſolùm dignitate ac grauitate alijs omnibus facilè præponderat,ſed quod ipſa Chriſtianæ inſtitutionis ac pietatis prima quoquè rudimenta & tanquàm incunabula quædam tradit. Quæ enim ſunt alia noſtræ religionis incunabula,rudimenta,principia,quàm quibus omnis religio noſtra innititur,Fides,gratia,ac Chriſti merita,1.Cor.3.Gerard. Matthiſius in argumẽto cõmentariorum in epiſt.ad Roman.cap.1.

Capita religionis Chriſtianæ.

EX QVO LOCO SCRIPTA SIT.

SVNT qui dicunt Epiſtolam hanc ad Romanos,ſcriptam ab Athenis,quẽadmodùm ſentire videtur Gloſſa interlinearis ad Rom.vltimo:Salutat vos Eraſtus arcarius ciuitatis. In qua ſententia etiàm Haymonem fuiſſe teſtatur gloſſa ordin.hîc ad Roman. Verùm hoc non eſſe veriſimile, indè patet,quòd hæc epiſtola ſit ſcripta in ea ciuitate vbì habitabat Caius,apud quem Paulus eam ſcribẽs hoſpitabatur. Caius autem Corinthius erat, quem & Paulus baptizauerat,vt patet 1.Cor.1. Probabilior ergò eſt opinio communis & Origenis,hanc epiſtolam ex Corintho Romam eſſe tranſmiſſam.vt etiàm in huius epiſtolæ argumento dicitur:Tum ſcilicet,cùm eos nondùm quidem vidiſſet,audiſſet verò de illorũ fide,cuperetque videre eos,vt ait Athanaſ.in Synopſi.

QVI SINT ILLI ROMANI, AD QVOS hæc ſcripta eſt epiſtola.

ROMANORVM nomine continentur hoc loco illi,qui ex Iudęis & gentibus crediderũt, & partis ſunt Italię.Hieron.in prolog.& in argum.ad Rom.Chryſoſt.hîc cap.1.in princip.

QVAE SIT EPISTOLAE HVIVS SVMMA.

CONTENTIONEM inter eos qui ex Iudæis,& illos qui ex gentilibus cõuerſi fuerant,ortam,qua pars vna potior altera haberi contendebat,vti vanam, ſuperbam & inutilem,dirimere ſtudet.Ex prologo ſpeciali Bibliorum in epiſt.ad Rom.

QVA DEFENSIONE PRO SE VSI fuerint Hebræi,ex eod.

HI dicebant,Nos ſumus populus Dei,quos ab initio dilexit & fouit·Nos circunciſi ex genere Abraham,ſancta deſcendimus ex ſtirpe,& notus retrò apud Iudæam tantùm Deus, Pſal.75.Nos de Aegypto ſignis Dei & virtutibus liberati, mare ſicco pertranſiuimus pede,cùm inimicos noſtros grauiſſimi fluctus inuoluerent, Exod.14. Nobis pluit manna Dominus in deſerto,& quaſi filijs ſuis cæleſte pabulum miniſtrauit. ibid.16. Nos die noctuque in columna nubis ignisque pręceſſit,vt nobis in inuio iter oſtenderet. Atque vt cætera eius erga nos immenſa beneficia taceamus,nos ſoli digni ſumus Dei legem accipere,& vocem Dei loquentis audire,eiusque cognoſcere voluntatem,Exodi 13.In qua lege nobis promiſſus eſt Chriſtus,ad quos etiàm ipſe ſe veniſſe teſtatus eſt,dicens: Non veni, niſi ad oues, quæ periẽrant,domus Iſrael:cùm vos canes potiùs quàm homines appellauerit Matth.15.Aequum ne ergò eſt, vt idola hodiè deſerentes, quibus ab initio deſeruiſtis, nobis comparemini:& non potiùs in proſelytorũ locum ex legis authoritate & conſuetudine deputemini?Et hoc ipſum non merebamini,niſi quia larga ſempèr Dei clementia voluit vos ad noſtram imitationem admittere.

DEPVLSIO EORVM, QVI EX GENTIBVS conuerſi fuerant.

GENTES etiàm econtrà reſpondebant: Quanto maiora erga vos Dei beneficia narraueritis,tanto maioris vos criminis reos eſſe demonſtrabitis.Sempèr enim his omnibus extitiſtis ingrati.Nam ipſis pedibus quibus aridum mare tranſiſtis, ludebatis ante idola, quæ feciſtis:& in ipſo ore quo pauloantè ob necem aduerſariorum Domino cantaueratis, ſimulacra vobis fieri popoſciſtis: illis oculis quibus venerãdo Deum in nube vel igne conſpicere ſolebatis,ſimulacra intuebamini.Manna quoquè vobis faſtidio fuit, & ſempèr in deſerto contra Dominũ murmurâſtis,ad Aegyptũ,vndè vos manu valida eiecerat,redire cupiẽtes.quid plura?ità patres veſtri crebra ꝓuocatione Dominũ iritauerũt,vt oẽs in eremo morerẽtur,nec plures ex ſenioribus eorũ,q̃ duo homines terrã reꝓmiſſionis intrarẽt. Sed qd antiqua replicamus,cùm etiãſi illa minimè feciſſetis,de hoc ſolo nemo vos dignos

venia iudicaret, ꝙ Dominũ Chriſtũ, prophetarũ ſempèr vobis vocibus repromiſſum, nõ ſolùm ſuſcipere noluiſtis, ſed etiàm morte peſſima peremiſtis: quẽ nos vt cognouimus, ſtatim credidimus, cùm nobis de eo anteà non fuerit prædicatũ? Vndè probatur, ꝙ idolis ſeruiuimus, non obſtinationi mentis, ſed ignorantiæ deputandum. Qui enim cognitum ilicò ſequimur, olim vtiquè ſequeremur, ſi anteà cognouiſſemus. Sic autem vos de generis nobilitate iactatis, quaſi non morum imitatio magis, quàm carnalis natiuitas filios faciat eſſe ſanctorum. Deniquè Eſau & Iſmael cùm de ſtirpe ſint Abrahæ, minimè tamen in filijs reputantur.

DECISIO APOSTOLI PAVLI.

HIS talitèr altercantibus, Apoſtolus ſe medium interponens, ità partium dirimit quæſtiones, vt neutrum eorum ſua iuſtitia ſalutem meruiſſe confirmet, ambos verò populos & ſcientèr & grauitèr deliquiſſe. Iudæos quidem, quòd per pręuaricationem legis Deum inhonorauerint: Gentes verò, quòd cùm cognitum de creatura creatorem, vt Deum debuerant venerari, gloriam eius in manufacta mutauerint ſimulacra. Vtroſque etiàm ſimilitèr veniam conſecutos, æquales eſſe veriſſima ratione demonſtrat, præſertim cùm in eadem lege prædictum ſit, & Iudæos & gentes ad Chriſti fidem vocandos eſſe. Quamobrem viciſſim eos humilians, ad pacem & concordiam cohortatur. In prologo ad Romanos.

QVIS HVIVS SCRIPTIONIS SIT SCOPVS.

INTENTIO Pauli in hac epiſtola eſt, vt de operum meritis nemo glorietur, de quibus audebant Iſraelitæ gloriari, quòd datæ ſibi legi ſeruiſſent, & ex hoc euangelicam gratiá tanquàm debitam meritis ſuis percepiſſent, quia legi ſeruiebant: vndè nolebant eam gratiam dari gentibus tanquàm indignis, niſi Iudaica ſacraméta ſuſciperent. Auguſtinus ad Simplicianum lib. 1. quæſt. 2.

QVIBVS DE CAVSIS HAC EPISTOLA ALIIS D. Pauli ſcriptis habeatur difficilior, ex Origene. TABVLA 39.

Quòd cęteris Apoſtoli Pauli epiſtolis difficilior putatur ad intelligendum hæc, quę ad Romanos ſcripta eſt, duabus ex cauſis mihi fieri videtur:

I.

VNA, *quòd elocutionibus interdùm confuſis & minùs explicitis vtitur.*

II.

ALIA, *quòd quæſtiones in ea plurimas mouet, & eas præcipuè, quibus innitentes hæretici, adſtruere ſolent, quòd vniuſcuiuſque geſtorum cauſa, non ad propoſitum debeat, ſed ad naturæ diuerſitatem referri: & ex paucis huius epiſtolæ ſermonibus, totius ſcripturæ ſenſum, qui arbitrij libertatem conceſſam à Deo homini docet, conantur euertere.*

III.

HIS *idem Origenes paulò pòſt etiàm tertiam addit cauſam. Illud ſanè, inquit, non parùm cedit ad intelligentiæ difficultatem, quòd multa de lege Moiſis in hac eadem connectuntur epiſtola, de vocatione gentium, de Iſrael ſecundùm carnem, & de Iſrael qui non eſt ſecundùm carnem, de circuncisione carnis & cordis, de lege ſpiritali, & lege literæ, de lege carnis & lege membrorum, de lege mentis & de lege peccati, de interiore & exteriore homine: quæ ſingula prædixiſſe ſufficiat: in his enim continentia haberi videtur epiſtolæ. Origen. in præfat. epiſtolæ ad Roman.*

DE PAR-

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD ROMANOS.

TABVLA 40.

IN EPISTOLA PAVLI ad Romanos, duo potiſſimùm ſpectanda ſunt:
- *Occaſio ſeu cauſa, quæ illum ad hoc genus argumenti tractandum permouerit.*
- *Forma ſeu ratio docendi, qua in hac epiſtola vſus eſt.*

DE SCRIPTI HVIVS OCCASIONE.

TABVLA 41.

POSITO *iam fidei fundamẽto, diſſenſio orta eſt inter Chriſtianos conuerſos ex*
- GENTILIBVS, *qui ſe cõuerſis ex Iudæorum numero potiores habẽdos exiſtimabant ratione*
  - *Philoſophiæ & prudentiæ humanæ, quæ excellentior fuerit Romanis & Græcis, quàm Iudæis.*
  - *Electionis ſeu vocationis & gratiæ ſingularis, qua Chriſtus Iudæis verbum ſuum reſpuentibus, cõuerſus ſit ad gentiles.*
  - *Imperij & poteſtatis ſecularis, qua Deus optimus maximus gentes & inprimis populum Rom. præ cæteris illuſtrauerit.*
- IVDAEIS, *qui ſe contrà p̃ferebant Romanis propter*
  - *Legis diuinæ authoritatem, quæ non gentilibus, ſed Iudæis primùm data fuiſſet.*
  - *Signum circunciſionis, & cæremonias in lege Moſaica contentas.*
  - *Vitæ ſunctimoniam, qua gentiles, quos propter idololatriæ cultum & alias vitæ ſordes, peccatores appellare ſolebant, antecellerent.*

DE RATIONE DOCENDI, QVAM HîC OBſeruare licet.

TABVLA 42.

MODVS PROcedendi in hac epiſtola, continetur
- *Principio, cap. 1. vſque ad verſ. Non enim erubeſco.*
- *Tractatu, Inde vſque ad cap. 15.*
- *Epilogo, cap. 15. & 16.*

DE PRINCIPIO. TAB. 43.

PRINCIPIVM *Epiſtolæ ad Rom. habet partes tres:*
- *Salutationem, in princip. cap. 1.*
- *Gratiarum actionem, de proſpero Chriſtianæ religionis & prædicationis ſuæ ſucceſſu. verſ. Primò quidem gratias ago. eod.*
- *Declarationem ſuæ erga Eccleſiam Romanam voluntatis, atque deſiderij illos coràm & videndi & docendi, verſ. Teſtis eſt mihi Deus, vſque ad d. verſ. Non enim erubeſco, eod.*

DE IPSO TRACTATV. TAB. 44.

IN IPSO TRActatu diuus Paulus facit duo:
- *Diſputat, & rationibus confutat partium argumẽta. à d. verſ. Non enim erubeſco, vſque ad cap. 12.*
- *Exhortatur vtroſque & Iudæos & Græcos ad concordiam & vnitatem cum omnibus retinendam, à 12. cap. vſque ad cap. 15.*

DE REFVTATIONE RATIONVM, ET PRAEdictæ diſſenſionis compoſirione, prima huius epiſtolæ parte. TABVLA 45.

LOCI, EX QVIbus *diſſenſionis prædictæ argumenta refutantur, ſunt nouem: Agit enim Apoſtolus de*

- *Lege naturæ, ſiue naturali ratione & ſapientia, à ſæpè dict. verſic. Non enim erubeſco. vſque in fin. cap. 1.*
- *Imperio & poteſtate iudiciaria. à princip. cap. 2. vſque ad verſ. Non enim eſt acceptio perſonarum, eod.*
- *Scripta lege decalogi, à prædict. verſ. vſque in fin. cap. 2.*
- *Circunciſione & ceremonijs legis Moſaicæ, tot. cap. 3.*
- *Fide & eius iuſtitia, cap. 4. per totum, & in princip. 5.*
- *Modo & forma iuſtificationis, cap. 5.*
- *Lege gratiæ vel ſpiritûs, cap. 6. & 7. vſque ad verſ. Quid ergò dicemus?*
- *Lege peccati ſiue culpa originali, prædictæ gratiæ legi cõtraria, c. 7. & 8. vſque ad verſ. Scimus autem quoniam diligentibus Deum.*
- *Electione Dei gratuita & prædeſtinatione æterna, à prædicto loco vſque ad cap. 12.*

DE LEGE NATVRAE.

TABVLA 46.

PRIMAE GENTIVM RAtioni *Paulus opponit Euãgelium, ex quo probat hominem fide, & non ſcientia Philoſòphica ſaluari. Non ergò eſſe quòd glorientur de ſapientia ſua, ſed magis illos iram mereri, quòd ea turpiſsimè fuerint abuſi. Sæpè d. verſic. Non enim erubeſco &c. Vbi oſtendit*

- *Inter gentes quidem non exiguam fuiſſe Dei cognitionem. verſ. Deus enim manifeſtauit illis.*
- *Sed euanuiſſe illos in cogitationibus ſuis, ità vt nimiũ humanæ innixi prudentiæ, non ſtulti tantùm, ſed & reprobi fuerint facti. ver. Quia cùm cognouiſſent &c.*
- *Ex qua ſtultitia in grauiſsima inciderint peccata, quibus Dei in ſe prouocârunt iram & indignationẽ, verſ. Propter quod tradidit illos Deus.*
- *Atque hanc pœnam iure illis obtigiſſe declarat, à verſ. Et ſicut non probauerunt, vſque in fin. cap. 1.*

DE EXCELLENTIA IMPERII, ET IVDICIARIA authoritate. TABVLA 47.

NEQVE HAC *ratione Hebræis gentiles eſſe potiores, tribus probat argumentis:*

- *Qui alijs imperant, aliósve pro authoritate iudicant, non habent indè ſe iactandi materiam: in quo enim alterum quis iudicat, in eo ſeipſum cõdemnat, cap. 2. in principio.*
- *Nec debent eſſe ſine metu, quòd in præſenti vita floreant, nec ſentiant vltionem. Neque enim auferri vindictam, quæ ex diuina longanimitate & patientia differtur ad tempus, verſ. An diuitias bonitatis eius &c.*
- *Sed Deum in die reuelationis iuſti iudicij ſeuerìtèr vindicaturum, verſ. Secundum autem duritiam. eod.*

DE LEGE SCRIPTA DECALOGI.

TABVLA 48.

SIC HEBRAEOS *ꝓpter legis ſcriptæ ſeu decalogi dignitatē gentilibus nihil præferēdos eſſe, conuincit hac ratione:*

- *Hebræi legem quam ſcriptam habebāt in tabulis lapideis, tranſgreſſi ſunt: itaque non gloriæ, ſed ignominiæ fuit illis. verſ. Non eſt enim acceptio perſonarum. eod.*
- *Gentiles verò plerique cùm legem in ijs tabulis ſcriptā non haberent, operibus demonſtrârunt ſe habere legem in cordibus ſuis, quod eis maiori gloriæ fuit. verſ. Cum enim gentes. vſque in fin. cap. 2.*

DE CIRCVNCISIONE. TAB. 49.

ADVERSVS HEBRAEOrum *ſecundam argumentationem, quā inſtituerant ex ritu cæremoniarum, maximè circuncisionis, D. Paulus in cap. huius epiſtolæ 3. adſſerit duo:*

- *Circūciſionem Iudæis datam quidem ad vtilitatē eorum, verùm quandò adhuc ſub peccato manebant, ità vt nō eſſet vſque ad vnum qui faceret bonum, nō poterant ſe eius nomine gentibus anteferre. cap. 3. in princip.*
- *Iuſtitiam Dei non per opera legis aut cæremonias, ſed per fidem in mediatorem fuiſſe. Eam autem fidem habuiſſe etiàm gentiles quoſdam.*

DE FIDE ET EIVS IVSTITIA.

TABVLA 50.

PRO CONFIRmatione *autem priorū, diuus Paulus exemplo Abrahæ hominem oſtēdit iuſtificari*

- *Non ex lege vel legalibus operibus. Nam ante legem datam ſcriptum eſt, quòd credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. cap. 4. in princip.*
- *Sed ex fide in mediatorem Ieſum Chriſtum, vt ſecundùm gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei qui ex lege eſt ſolùm, ſed qui ex fide eſt Abrahæ, qui pater eſt omnium noſtrûm. verſ. Ideò ex fide. vſque in fin. cap. 4. & in principio quinti.*

DE FORMA IVSTIFICATIONIS.

TABVLA 51.

FORMAM, *& rationem, qua fides in mediatorem iuſtificat, declarat ex collatione*

- *Perſonarum Adæ & Chriſti: ſicut enim per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, atque ſic ex inobedientia vnius multi conſtituti ſunt peccatores: ità per vnius obedientiam iuſti conſtituuntur multi. cap. 5. verſ. Propterea ſicut &c.*
- *Peccati & gratiæ. Sed non ſicut delictum, inquit, ità & donum. Si enim vnius delicto multi mortui ſunt. multo magis gratia Dei & donum, in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti, in plures abundauit, &c.*

PRO LEGE

PRO LEGE GRATIAE CONTRA carnis libertatem. TABVLA 52.

NE AVTEM HOMINES *Chriſtiani ex eo quòd in locum legis Moſaicæ per Chriſtum introducta ſit lex gratiæ, fiant effrenes, aut in eam prolabantur hæreſim, vt libertatem ſpiritûs conuertant in libertatem carnis: oſtēdit porrò, libertatem Chriſtianam non eſſe ocium aut libertatem carnis, ſed ſeruitutem ſpiritûs, cui omnes ſeruire, & non à peccatis tantùm abſtinere, ſed honeſtè etiàm & piè viuere teneantur. Id quod probat ab*

- *Exemplo Chriſti & ſignaculo baptiſmi. Vt enim Chriſtus ꝓpter peccata noſtra primùm mortuus eſt, & deindè in vitam reſurrexit nouam & immortalem: ità homo Chriſtianus baptiſmo immerſus, peccato primùm mortuus, deindè ex fonte emergens, ideò nouis induitur veſtibus, quòd aſſumpta vita noua, ſanctè ambulare, nec ampliùs peccatis inſeruire debeat. à princip. cap. 6. vſque ad verſ. An neſcitis.*
- *Contrario, Nam is qui libertatem quærit carnis, in ſeruitutē incidit peccati, cuius ſtipendium mors eſt. Deo autem & iuſtitiæ qui ſeruiunt, fructum habebunt in ſanctificationem, finem verò vitam æternam. verſ. An neſcitis. eodem.*
- *Exemplo vxoris & viri. Vt enim vxor non alitèr fit libera, quàm ſi maritus ſit defunctus: ità nos ei, cui reſurgenti coniuncti ſumus, Chriſto videlicet Ieſu Domino & liberatori noſtro, in vitæ nouitate atque ſanctimonia fructum ex nobis producere, & inſeruire tenemur. à princip. cap. 7. vſq; ad verſ. Quid ergò dicemus?*

DE PECCATO ORIGINIS, SEV LEGE PECcati, Legi gratiæ contraria TABVLA 53.

ABSOLVTIS GEMINIS *vtriuſque partis rationibus, aſſumit tertium argumentum Iudæorum de iactitata vitæ ſanctimonia, quod refutat rebellione carnis, cui ſinè gratia Chriſti reſiſtere nemo queat. dict. verſ. Quid ergò dicemus? Vbì*

- PONIT *primò differentiam legis triplicem:*
  - *Primam ſcriptam, quæ dum prohibet peccatum, excitat in nobis cōcupiſcentiam. Nitimur enim in vetitum ſempèr, &c.*
  - *Secundam ſpiritûs ſiue mentis, quæ dictat homini facienda &c.*
  - *Tertiam membrorum, quam ſtimulum dicimus carnis, legi Dei & mentis repugnantem, efficientemque vt non faciat homo, quod mens dictat & imperat.*
- DEINDÈ *ex his colligit duo:*
  - *Miſerū & infelicem eſſe hominē, quippe qui ſit legi & mortis & peccati ſubiectus. verſ. Infelix ego homo, vſque in fin. cap. 7.*
  - *Ab iſta lege ſeu potiùs ſeruitute peccati, ſola nos liberari gratia Chriſti, & lege ſpiritûs eius. Itaque non debet Chriſtianus ſeruire carni & peccato, ſed vitam agere iuſticiæ & virtutum ſtudioſam. à princip. cap. 8. vſque ad verſ. Scimus autem, quoniam &c.*

DE ELECTIONE DEI GRATVITA, ET PRAEdeſtinatione diuina. TABVLA 54.

VLTIMO LOCO Paulus reſpõdet etiàm ad Gẽtilium rationem tertiã & poſtremam: Nõ eſſe nimirũ, vt glorientur de electiõe, eô q electio ſiue prædeſtinatio Dei æterna ex gratia, nõ ex meritis illorũ fuerit. Ad hæc cùm Iudæorũ reprobatio gentilib⁹ ſic cauſa ſalutis, indignum iudicat Paulus, q ſe hac ratione præ illis efferant. Quã diſputationem in quinq partitus eſt hypotheſes ſiue propoſitiones: Quarum

PRIMA eſt de vi & efficacia prædeſtinationis immobili, Prædeſtinatis ſcilicet omnia cooperari in bonum, nec illis creaturam vllam Chriſti charitatem poſſe eripere. d. verſ. Scimus autem. cap. 8.

SECVNDA, de prædeſtinationis veritate. Nihil infirmari certitudinem prædeſtinationis, quòd non omnes filij Iſrael ad fidem ſint vocati. Promiſſio enim quæ facta eſt Abrahæ aut Iacob, non de omnibus eorũ filijs ſecundum carnem, ſed de quibuſdam intelligi debet, qui etiàm ſunt vocati. Id quod ex duabus oſtendit ſacræ ſcripturæ authoritatibus. à princip. capit. 9. vſque ad verſ. Nunquid iniquitas.

TERTIA, de prædeſtinationis ac reprobationis æquitate. Neque verò prædeſtinationem vel reprobationem Dei eſſe iniquam, quòd alios elegit, alios reprobauit ex Iudæis & gentibus, d. verſ. Nunquid iniquitas, eodem.

QVARTA, de cauſa ob quam Iudæi fuerint reprobati: Quam ſtatuit duplicem:

- Vnam Primariam, quæ fuit, Quòd offenderint in lapidem offenſionis & Petrã ſcandali, ſcilicet in Chriſtum. verſ. Quid ergò dicemus? vſque in finem cap. 9.
- Et alteram immediatam, Quòd propriam iuſtitiam prætulerint iuſtitiæ Dei: ſuam iuſtitiam vſqueadeò zelantes, vt Chriſtum recipere noluerint. Id verò illis accidit, quòd æmulationem quidem legis habuerint, ſed non ſecundùm ſcientiam, cap. 10. per tot.

QVINTA, qua in ſpecie reſpondet gẽtilium obiectioni poſtremæ: gentem videlicet Iudaicã propter reprobationẽ eius non eſſe contemnendam: tum quòd

- Multi ex Iudæis fuerint vocati & electi, inter quos Paulus & ſe & alios numerat diſcipulos. cap. 11. in principio.
- Etſi maior pars Iudæorum excæcata ſit, reliquiſſe tamen ſibi Dominum complures, qui ſalui fierent. verſ. An neſcitis quia in Elia. eod.
- Reprobatio Iudæorum, gentium fuerit ſalus, ac ob id metuendum ſit gentibus, ne & ipſi aliquandò excidant. verſ. Nunquid ſic offenderunt. eodem, vbi ait, Propter incredulitatem fracti ſunt, tu autem fide ſtas. noli altum ſapere, ſed time.
- Iudæis cæcitas illa ex parte tantùm, & ad tempus acciderit: in poſterum verò futurum, vt cùm plenitudo intrauerit gentium, ſaluus fiat omnis Iſrael. verſ. Sed & illi ſi non permanſerint.
- Incompræhenſibilia ſint humano generi iudicia ſapientiæ & ſcientiæ Dei, & inueſtigabiles viæ eius, verſic. O altitudo. vſque in finem. cap. 11.

DE AL-

DE ALTERA HVIVS EPISTOLAE PARTE, HOC eſt, Exhortatione ad vnitatem in Eccleſia retinendam. TABVLA 55.

REFVTATIS SIC, VT PRAE*mittitur, partium argumẽtis, ac vna eademq́ opera diſſidij illius fundamento pe nitùs euerſo, D. Paulus in eo deinde totus eſt, vt vnitatem & concordiam in Eccleſia tueatur, ac ob id Romanis perſuadere nititur, vt habeant pacem cum*

- *Aequalibus, quia ſinguli ſua peculiaria & ab alijs differentia accipiunt dona. cap. 12. per tot.*
- *Superioribus. Non eſt enim poteſtas niſi à Deo. toto cap. 13. vbi etiàm agit de præſtandis tributis, & proximis diligendis.*
- *Infirmis in fide & imperfectis. cap. 14. per totum.*
- *Omnibus hominibus, ſicut Chriſtus, licèt eſſet Iudæus & miniſter circũciſionis, tamen etiàm gentiles ſuſcepit. à princip. cap. 15. vſq; ad verſ. Certus ſum &c.*

EPILOGVS. TAB. 56.

IN EPILOGO *D. Apoſtolus Paulus*

- *Excuſat Romanis audaciam ſuam, cur tot abſentes, necdùm viſos, & per alios conuerſos, tam liberè admonere fuerit auſus, idq́ ab offitio ſuo, & quòd gentibus maximè deſtinatus ſit Apoſtolus. d. verſic. Certus ſum. Vbi recitat prædicationis ſuæ ambitum, & occaſionem quærit illos inuiſendi. Quod vt fiat in gaudio, implorat illorum ad Deum preces. vſque in fin. cap. 15.*
- *Salutat plurimos, itemque nonnullos commendat per tot. cap. 16. & vltimum.*

EPISTOLA PAVLI AD CORINTHIOS PRIMA, DE VARIIS FIDEI dogmatibus & correctione morum, Liber Bibliæ LII, Partis ſecundę libri quarti, ſecundus.

RATIO ORDINIS.

ILLA verò quæ eſt ad Corinthios, iurè poſtponitur epiſtolæ ad Rom. quoniam eos qui fidem iam acceperant, in bono opere inſtruit. Primò enim iaciendum eſt fundamẽtum, id eſt, fides, & indè bona opera ſunt superędificáda. Anſelmus in pręfatione epiſtolæ ad Ro. & in arg. epiſtolæ ad Cor. 1. Hæc epiſtola, inquit, poſt illã ad Rom. iurè locata eſt, licèt ante illam ſcripta ſit. Quia quiſquis in fide iam inſtructus eſt, de qua cum Romanis agitur, debet conſequentèr à ſubrepentibus vitijs corrigi, & in virtutibus pleniùs informari, ſicut nunc corriguntur & inſtruuntur Corinthij. Ob hoc etiàm poſita eſt hæc poſt illam, quoniam in materia quandam habet affinitatem cum illa.

QVOMODO CONVENIAT HAEC EPISTOLA cum illa, quæ eſt ad Romanos.

HAEC epiſtola, cum doctrina Pauli, quam tradidit Romanis, magnam habet affinitatem: vt enim illi de meritis ſuorum anteceſſorum gloriabantur, & ſuam ſaluationem non gratiæ deputabãt, ſed quidam legis obſeruationibus, quidam verò facultati ingenij & libertati arbitrij: ſic & Corinthij de ſanctitate ſuorum baptizatorum gloriantes, & quidquid boni habebant, illis aſſcribentes, alij alijs præferri volebant. Anſelmus in Argum. huius epiſtolæ.

DE CORINTHIIS.

CORINTHVS eſt ciuitas metropolis, caput Achaiæ, decus Græciæ: Anſelm. hîc cap.1. in princip. Vndè dicti ſunt Corinthij, qui inter omnes maximè Pauli erant diſcipuli. Idcircò ad eos locutus eſt: Si alijs non ſum apoſtolus, ſed tamen vobis ſum: Nam ſignaculum apoſtolatûs mei vos eſtis in Domino. Chryſoſt. in præfat. ad hanc epiſtolam ad Corint. primã.

QVAE D. PAVLVS IN HAC CIVITATE perpeſſus ſit.

IN hac dæmon egreſſus eſt, quem cùm Iudæi adiurarent, paſſi ſunt moleſtiſſima. In hac coactos magorum libros pœnitentia ducti cremauerunt ad millia quinquaginta. In hac ante tribunal coram Gallione proconſule Paulus virgis cæſus eſt. Chryſoſt. ibidèm.

DE SCRIPTI HVIVS OCCASIONE, EX eodem Chryſoſtomo.

CORINTHVS vrbs prima Græciæ, multa quondàm rerum omnium abundãtia, maximè verò pecuniarum florebat. quamobrem quidam ſcriptorum illorum, diuitem eam rationem appellauit. In Iſthmo enim Peloponeſi ſita, negociationibus quàm opportuniſſima eſt. Erant prætereà in hac ciuitate plurimi oratores atque philoſophi, quorum vnus ex ſeptem ſapientum numero fuit. Rerum abundantia, corruptelam morum: oratorum verò præſtantia, & inanis ſapientiæ mundanæ perſuaſio, religionis ac fidei dogmatum peperit contemptum quendam. Hæc autem & alia non nulla Apoſtolo Paulo occaſionẽ ſcribendi præbuerunt non iuſtam modò, ſed etiàm neceſſariam.

VERBA CHRYSOSTOMI.

CVM igitur diabolus ciuitatem magnam, populoſam, veritati inhærentem, diuitiarũ & ſapientiæ nomine admirabilẽ, Græciæ caput, (Atheniẽſium enim & Lacedæmoniorum res, amiſſo iam principatu, defecerant) maximè autem promptiſſimo animo verbum Dei ſuſcipientem videret, inter ciues diſcordiam diſſeminauit. Nôrat enim, regna quoquè firmiſſima inter ſe diuiſa deſolari.

Ad has autem inſidias, occaſioni ei fuêre diuitiæ, ſapientia, & indè incolarum factiões. Siquidem multitudo ſponte ſua quoſdam principes conſtituerat: alij alios tanquàm diuites, alios tanquàm ſapientes ſecuti, à quibus perſuaſi homines, maius quiddam hos, quàm Apoſtolum, & dicere & docere poſſe contendebant. Quod Paulus ſignificans: Non potui, inquit, vobis loqui tanquàm ſpiritualibus: Quibus verbis oſtendebat, non ſua ipſius, ſed aliorum imbecillitate eos audire multa non potuiſſe. Quod etiàm his verbis oſtendit: Sinè nobis diuites facti eſtis. Neque hoc paruum erat, ſed omnium maximè exitioſum, ꝙ laceraretur Eccleſia &c. Chryſoſt. in d. præfat. epiſtolæ huius ad Corinth. primæ.

ALIA HVIVS SCRIPTIONIS CAVSA.

QVIN & Chriſtum ipſum Paulo hanc ſcribendi neceſſitatem impoſuiſſe ſacræ teſtantur literæ Actor. 18. Vbi ſcribitur, Chriſtum Paulo in Corintho apparuiſſe, & dixiſſe: Noli tacere, ſed loquere: quoniam populus eſt mihi multus in hac ciuitate. Vndè etiàm factũ eſt, quòd Apoſtolus duos in hac ciuitate manſerit annos. Chryſoſt. ibidèm.

VBI ET QVANDO SCRIPTA FVERIT hæc epiſtola.

POST vtranque ad Theſſalonicenſes epiſtolam, ſcriptam eſſe exiſtimo priorem ad Corinthios, poſtquàm eos iam viderat & docuerat, vt per illam eos admoneret. Athanaſius in Synopſi. Eam autẽ ſcripſit, cùm Epheſi tunc temporis ageret. Et hoc ipſe declarauit. Dicit enim circa finem epiſtolæ: Permanebo autem Epheſi vſque ad Pentecoſten, oſtium enim mihi apertum eſt magnum & efficax, & aduerſarij multi. Venit autem Epheſum poſtquàm prædicâſſet Macedonibus & Athenienſibus & Corinthijs, vt docet hiſtoria actuũ Apoſtolorum. Theodoret. in præfat. in 14. ſancti Pauli epiſtolas.

Ex Epheſo itaque Aſiæ Metropoli ſcripta eſt hæc epiſtola, vbi triennium Paulus commoratus, cum Aquila & Priſcilla hoſpitatus, nocte & die nõ ceſſauit cum lachrymis vnũquenque admonere, Actor. 20. Ioan. Driedo de ſcript. eccleſiaſticis lib. 1. cap. 3. part. 3.

PER

PER QVOS CORINTHIIS HAEC Epiſtola ſit allata.

FERENDIS autem literis miniſterium exhibuerunt Stephanas & Fortunatus & Achaicus, ad ipſum miſſi à Corinthijs, vt ipſe docet in fine. Beatum enim Timotheum ad ipſos quidem miſit, ſed non cum epiſtola, & hoc ipſe oſtendit. Ait enim: Si venerit Timotheus, videte vt ſinè metu ſit apud vos. Theodoret. hic in Argumento.

QVIS HVIVS EPISTOLAE SIT SCOPVS.

CORINTHII per falſos quoſdam Apoſtolos à veritatis verbo multifariè ſeducti, atque adeò tandèm fuerant ſubuerſi, vt nec reſurrectionem crederent mortuorúm. Hieron. aduerſ. Luciferianos. Theophylact. in præfat. epiſtolarum Paulinarum. Quò alij à Philoſophiæ verboſa eloquentia, alij ſecta legis Iudaicæ inducti ſunt. Hos reuocat Apoſtolus ad veram fidem & Euangelicam ſapientiam. Hieron. hic in Argumen. Vbi contra Theodoreti ſententiam, etiàm hoc additur, Paulum hanc epiſtolam miſiſſe ab Epheſo per Timotheum diſcipulum ſuum. ſed in Græcis codicibus in calce huius epiſtolæ hæc leguntur verba:

EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIOR,

MISSA fuit à Philippis per Stephanam & Fortunatum & Achaicum & Timotheum.

PARTITIO EPISTOLAE AD CORINthios primæ. TABVLA 57.

ANIMADuertit D. Paulus, in Eccleſiam, quæ erat Corinthi, grauiſſimos quoſdã irrepſiſſe errores: adeò vt

- BAPTISMI *vim & efficaciam ex miniſtrorum metirentur ſanctitate: quo etiàm nomine alios alijs præferebant, cap. 1. verſ. Obſecro, ac tot. cap. 3. & 4.*
- FIDEI *ſimplicitatem ad Philoſophiam reducere conarentur. d. cap. 1. verſic. Verbum enim crucis, vſque in finem, & toto cap. 2.*
- IMMVNDITIIS *& fornicationibus dediti & inquinati eſſent, Cap. 5. & 6.*
- VIRGINITATEM *intantùm præferrent, vt damnarent matrimoniũ, ca. 7.*
- CVM *idololatris non abſque aliquo erga illos fauore dæmonijs immolata comederent, cap. 8. 9. & 10.*
- AD EVCHARISTIAE *communionem non ritè accederent, cap. xj.*
- DE *donis gratiæ gratìs datæ, non rectè ſentirent, cap. 12. 13. & 14.*
- MORTVORVM *reſurrectionem futuram negarent impiè, cap. 15.*
- AD *præſtandas & colligendas eleemoſynas in vſus Pauperum, qui erant Hieroſolymæ, eſſent tardiores. cap. 16.*

CONTRA ERROREM I.

TABVLA 58.

PRIMVS ERror verſatur circa miniſterium Apoſtolorum, & eſt duplex:

PRIMÙM quidem exiſtimabant, Baptiſmum ex miniſtri ſanctitate fieri excellentiorem: ac ob id alius Pauli, alius Apollô, alius Cephæ, alius verò Chriſti diſcipulus & vocari & haberi volebat. Nõ alitèr àc ſi diuiſus eſſet Chriſtus. Verſ. Obſecro autem vos fratres, vt idipſum dicatis omnes.

DEINDè hoc ſanctimoniæ prætextu alios alijs magna contentione præferebant. Quæ res diuiſiones in Eccleſia varias excitabat, & pernicioſas. Ibid.

VTRVNQVE vanum eſſe & erroneum, ſeptẽ euincitur rationibus:

1. QVÒD adhuc ſint carnales, nec cõueniat inquirere, quæ ſint vltra captum ſuum, cap. 3. in princip.
2. NEQVE etiàm Paulum, Cepham, aut alium miniſtrũ ex ſe eſſe aliquid, ſed Deum qui dat incrementum.
3. TVM verò miniſtri vnũ debent eſſe, & ab vno Deo propriam expectare mercedem.
4. DEINDè miniſtri non horum aut illorum, ſed omniũ Corinthiorum erant, vt abſurdum fuerit propter illos velle in factiones diſtrahi.
5. QVIS autem alio ſit melior, id Domini declarabit dies, neque illorum erat indè contendere aut diſputare.
6. AC vt maximè alius alio fuiſſet excellentior, nõ decuit tamẽ in eo gloriari, cùm id non ex ſe habeat, ſed à Deo. verſ. Nemo ſe ſeducat. vſque in fin. cap. 3.
7. HONOR ex miniſtrorum labore proficiſcens, in Corinthios redũdabat. Eodem autem loco omnis murmuratio, & inflatio & contentio, vt res vnitati & publicæ tranquillitati pernicioſa, vehemẽtèr improbatur & repræhenditur.

CONTRA II. ERROREM.

TABVLA 59.

SECVNDVS Corinthiorũ error verſabatur in eo, q̧ ea quæ ſunt fidei, philoſophicis rationibus metiri, ac ſimplicitèr credentes, præ ſe contemnere non vererẽtur. Cui erroribus 4. opponit ſententias:

VERBVM crucis, pereuntibus quidem videri ſtultitiam: ſed ijs qui ſalui fiunt, Dei eſſe virtutem, cap. 1. verſ. Verbum enim crucis.

PLACVISSE Deo, per ſtultitiam prædicationis, hoc eſt, per fidem, quæ multa complectitur, quæ humanæ ſapientiæ videantur abſurda, ſaluos facere credentes. verſ. Nonne ſtultam fecit Deus. eod.

DEVM, quæ ſtulta videntur mundo, elegiſſe, vt confundat ſapientes: infirma, vt confundat fortia: ignobilia item ac contemptibilia, & ea quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt, deſtrueret, vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius. Sed qui gloriatur, in Domino glorietur. verſ. Videte enim vocationem veſtram.

IPSVM quoquè Paulum, etſi eſſet ſapientiſſimus, nõ tamen prædicâſſe Chriſtum in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritûs & virtutis. Vt enim ea quæ ſunt hominis, nemo intelligit, niſì ſpiritus hominis: ità & quæ Dei ſunt, nemo cognouit niſì ſpiritus Dei, qui perſcrutatur omnia, etiàm profunda. tot. cap. 2.

CON-

CONTRA III. ERROREM.

TABVLA 60.

FORNICATIONĒ, tertium Corinthiorū errorem, Paulus

- ABOMINATVR, & fornicatorē illum, qui cum vxore patris ſui concubuerat, excommunicat & tradit ſatanæ, vt ſpiritus in die Domini ſaluus & incolumis conſeruari queat, cap. 5.
- CANE & angue peiùs fugiendam eſſe monet. Omne enim peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus eſt: Qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat, cap. 6.

CONTRA ERROREM IIII.

TABVLA 61.

FVERVNT APVD Corinthios, qui Matrimoniū vt rem illicitam, non tantùm vetare, ſed etiàm damnare auderent: Contra quorū errores oſtendit Quatuor:

- BONVM quidem eſſe homini, mulierem non tangere, quod etiàm conſulit, ſi quis cælibatûs legem capere poßit. cap. 7. In princip.
- SI qui tamen ſint, qui ſeſe continere nequeant, illis matrimonium, non tantùm licitum, ſed commodum etiàm eſſe atque conſultū. Ibidèm.
- ET coniugij & cælibatûs leges diligentèr conſeruandas: quas ipſe hoc capite ſumma fide præſcribit, & ſeruandas præcipit per tot.
- VNVMQVENQVE debere permanere in ea vocatione, in qua vocatus eſt. Ibidèm. Vſq; in finem cap. 7. Eodem autem loco præfert coniugio virginitatem, ſuoque exemplo hortatur alios ad amplectendum cælibatum.

CONTRA V. ERROREM.

TABVLA 62.

QVINTVS ERror eſt eorum, quòd in cibis immolatitijs ſumendis excedebant. Id verò refucat Apoſtolus tribus huius Epiſtolæ capitibus: Nā in

- OCTAuo facit duo:
  - COMPRIMIT arrogantiam & animi tumorem, quo ſibi ſciētiam plerięq; vendicabant, ſed ea ipſa abutebantur.
  - REPRAEHENDIT quòd iſta ſcientia inflati, Idolis immolata comedebant. Ex qua re offendi poterant ſimpliciores, & colligere, tali comeſtione Idolis præſtari reuerentiam, atque ſeipſos ad ſimilem quoquè cultum teneri.
- NONO à quibuſdam alioqui licitis, ad euitationem ſcandali, quod indè ſequi poſſet, abſtinendum ſuo docet exemplo. Nam etſi poteſtatem habuerit manducandi & bibendi, mulierem item ſórorem inſtar aliorum apoſtolorum circunducendi, ſe tamen ab his abſtinuiſſe demonſtrat, nè quos offenderet, & vt maiori cum fructu Chriſtum annunciaret.
- DECIMO
  - REDIT ad ea, quæ de cibis immolatitijs dicere inſtituerat, oſtenditq; filiorum Iſrael ex Aegypto egredientium exemplo cibum & potum illis & idololatriam colendi, & fornicandi, & murmurandi, & omnis generis malorum præſtitiſſe occaſionem.
  - SVAM de ciborum diſcretione explicat ſententiam, & vt licitum, vtq; illicitum, ſit veſci immolatis, aitq; vt ſiue manducent, ſiue bibant, vel aliud quid faciant, omnia in gloriā Dei faciāt, vbi hāc diſputationē totā hiſce cōcludit verbis: Sinè offenſione eſtote Iudæis, & gentibus, & Eccleſiæ Dei.

CONTRA

CONTRA VI. ERROREM.

TABVLA 63.

SEXTVS ERror *verſatur circa Communionē Eucharistiæ Qua Corinthij abutebantur tribus modis:*

- PRIMO, *ad hanc communem viri contra decorum, capite operto, mulieres vero aperto & nudo accedebant, cap.11. In princip.*
- SECVNDO, *ditiores ſuas collocabant in Eccleſia menſas, vbi ſumpta Euchariſtia lautè epulabantur, Pauperioribus interim fame & egeſtate laborantibus. Ex qua re cōtentiones plerunquè naſcebantur ac hæreſes, ſæpè etiàm pertuſſiones. Verſ. Hoc autem præcipio. eodem.*
- TERTIO, *Plerique nec probati, nec præmeditati, ſed ſinè deuotione, ſinè pietate, ſinè conſcientiæ excuſſione, & abſque omni accedebant reuerentia. Verſ. Quid dicam vobis? vſque in finem d. cap. xj.*

CONTRA ERROREM VII.

TABVLA 64.

ERROR COrinthiorum *vij, is erat, Quòd de donis gratiæ gratìs datæ non rectè iudicarent, ſed tribus modis à vero diſſederent:*

- VNO, *dum hæc ipſa dona, qualia ſunt ꝓphetia, donū linguarū, gratia ſanitatum, & id genus ſimilia, non (vt debebant) gratiæ diuinæ, ſed ſuis aſſcribebant meritis. Sed hoc erroneum eſſe, patet ex eo, quòd vnus idem author ſit eorum omnium, Spiritus ſcilicet ſanctus, diuidens ſingulis prout vult. cap. 12.*
- ALTERO, *quòd ex his alia alijs ità præferrent, vt interim charitatē proximi, quæ inter omnes virtutes locum ſuſtinet primum, neglectui haberēt. Cuius quidem charitatis excellentiam egregiè explicat cap. 13.*
- TERTIO, *quòd in expetendis gratiæ gratìs datæ muneribus præpoſtero ducerentur ſtudio, dum plerique donum linguarum prophetiæ anteponerēt, tametſi in Eccleſia maiorem habet vtilitatem prophetandi, id eſt, docendi & ſcripturas interpretandi munus, quàm donum linguarum, cap. 14.*

CON-

CONTRA ERROREM VIII.

TABVLA 65.

IS ERROR *octauus & præ cæteris erat grauiſſimus, quòd aliquos ex Corinthijs reſurrectionem mortuorum negare nõ puderet. Quot cõfundit quinque rationibus, ſumptis à*

- RESVRRECTIONE *Chriſti. Si enim reſurrectio mortuorũ non eſſet, neq; Chriſtus reſurrexiſſet: atq; ſic inanis eſſet omnis de Chriſto prædicatio, & vana eſſet fides noſtra, cap.15. Vſque ad verſ. Ergò hi qui dormiérunt in Chriſto.*
- SPE *communi omnium fidelium. Alioquì enim miſerrimi eſſent omnium pij homines, præſertìm verò Apoſtoli & martyres Chriſti. d. verſ. Ergò & qui dormiêrunt.*
- INCONVENIENTI *& abſurdo. Si enim mortui non ſint reſurrecturi, fruſtrà fierent pro defunctis baptiſmus, eleemoſynæ, & alia pia opera. Verſ. Alioquì quid facient &c. eod.*
- SIMILITVDINE *ſeminis, quod fructum non producit, niſì priùs fuerit mortuum. Ità ſeminatur corpus animale, vt reſurgat ſpirituale. Qualis enim primus homo terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. verſ. Sed dicet aliquis: Quomodò?*
- SPATIO *& tempore, quo reſurrectio omnium futura ſit. Id quod ſingularis myſterij loco explicat D. Paulus, à verſ. Eccè myſterium vobis dico. Vſque in finem cap.15.*

CONTRA ERROREM IX.

TABVLA 66.

NONO TANdem loco D. Paulus *deſidiam perſtringit Corinthiorũ in colligenda ꝑ Pauperum ſuſtentatione Eleemoſyna. Et hoc in cap. huius epiſtolæ vltimo, vbi*

- PRIMùM *hortatur, vt eo abſente tantum quiſque in vſus pauperum ſeponat, quantum velit, donèc ipſe Corinthum aduenire, & quid de his collectis fieri oporteat, poſſit conſtituere, cap.16. In princip.*
- DEINDÈ *huic ſcripto ſuo imponit finem ſeu Epilogũ, in quo*
  - ADVENTVM *ſuum nunciat. verſ. Veniam autem.*
  - COMMENDAT *illis Timotheum, verſ. Si autem venerit.*
  - HORTATVR *eoſdem ad conſtantiam retinendam, ſuadetque vt omnia faciant cum charitate. verſ. De Apollô.*
  - OBSECRAT *vt ſubditi ſint paſtoribus ſuis. verſ. Obſecro autem vos.*
  - PRECATVR *illis ſalutem & gratiam diuinam. verſ. Salutant vos.*
  - EX*communicat non amantes Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. In fin. cap.16. & vltimi.*

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI AD CORINTHIOS SECVNDA, LIBER BIBLIAE LIII. Partis ſecundæ libri Quarti, Tertius.

RATIO ORDINIS ET ARGVMENTI.

POST actam à Corinthijs pœnitentiam, conſolatoriam ſcribit eis epiſtolam Apoſtolus, à Troade per Titum, & collaudans eos hortatur ad meliora, contriſtatos quidem eos, ſed emendatos oſtendens, Hieron. hic in Argu.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO, ex Gloſſa Lyrani.

POSTQVAM Apoſtolus ſcripſit Corinthijs, inſtruens eos de ſacramentis Eccleſiæ in epiſtola prima, hic conſequenter ſcribit eis de miniſtris Eccleſiæ in epiſtola ſecunda. Cuius ratio fuit, quia poſt prædicationẽ Apoſtoli receperant pſeudoapoſtolos, quos aliqui veris apoſtolis præferebant. propter quod Apoſtolus ſcribit, commendans veros apoſtolos, & eorum doctrinam: & vituperans falſos, & eorum falſitatem. Gloſſa Lyrani hic in principio.

DE PRAECIPVIS HVIVS EPISTOLAE SCRIbendæ cauſis, quarum prima hæc erat.

CVM in quarto prioris epiſtolæ capite dixiſſet, Veniam ad vos, & cognoſcam non ſermonem eorum qui ſunt inflati ſed vim. Rurſùm ſub epiſtolæ finẽ, hoc ipſum ſeueriùs etiàm pollicens: Veniam enim, inquit, ad vos, cùm Macedoniam tranſiéro, per Macedoniam enim proficiſcar, apud vos autem fortaſsę permanſurus ſum, aut etiàm hyematurus: dies verò præſcriptus iam præterijſſet, & tamen etiamnùm cunctabatur, ſpiritu nimirùm eum detinente in alijs multis magis neceſſarijs, ob id opùs habebat altera Epiſtola. Chryſoſt. in hanc ipſam epiſtolam, homil. 1.

SECVNDA CAVSA.

CAETERÙM non ob hanc tantùm cauſam ſcripſit iterùm, verùm etiàm eò quòd prior illa epiſtola reddiderat illos meliores Par enim erat, vt quemadmodùm peccãtes increpauerat, ità correctos complecteretur & collaudaret. Hinc eſt, quòd neque per totam hanc epiſtolam admodùm inuehitur in eos, ſed in paucis illius partibus, nimirùm circa finem. Nã erant & apud illos nõnulli ex Iudæorũ gente, qui quẽadmodùm ſeſe faſtu efferebãt, ità Paulum traducebãt, vt impoſtorem, nulliusque precij virum. Idem Chryſoſt. ibidem.

QVANDO SCRIPTA SIT HAEC EPISTOLA.

SECVNDA quoq; ad Corinthios, poſt eam quę prior ad illos miſſa eſt, ſcriptam eſſe exiſtimo. Cùm enim (vt erat pollicitus) ad eos non veniret, & aliquantum temporis in Macedonia ageret, illinc miſit. Et hoc rurſùs in eadem declarauit epiſtola. Cùm enim quas in Aſia & Troade ſubijſſet, afflictiões narrâſſet, dicit in medio: Etenim cùm nos veniſſemus in Macedoniam, nullam quietem habuit caro noſtra. Sed omnem tribulationem paſſi ſumus. Foris pugnæ, intùs timores. Sed qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos in aduẽtu Titi. Non ſolùm autem in pręſentia ipſius, ſed etiàm in conſolatione, qua conſolatus eſt in vobis. Theodoretus in præfatione ad omnes D. Pauli epiſtolas.

VNDE ET PER QVOS FVERIT tranſmiſſa.

MISIT Paulus hanc epiſtolam Corinthijs à Troade per Titum. ſuprà in explicatione cõtinuationis & Argumenti. Vbi primùm venienti illi oſtenſa eſt viſio, vt tranſiret in Macedoniam. Vbi & ſecundò, dum rediret, commoratus ſeptem diebus, ſuſcitauit adoleſcẽtem mortuum de cœnaculo lapſum. Actor. 20.

DE PAR-

DE PARTITIONE EPISTOLAE ad Corinthios ſecundæ. TABVLA 67.

- HVIVS *epiſtolæ diſpoſitio ſumi poteſt ex duobus, videlicet ex*
  - GENERE ET CAVSA *dicendi. Sunt autem cauſæ, cur Paulus in hac epiſtola Corinthijs familiarius ſcribit, quàm in priori, quatuor: Tum quia*
    - FAMA *& exiſtimatio Corinthiorum, ex retectione illius fornicarij, qui Patris ſui violauerat torum, nonnihil videretur eſſe læſa atque diminuta.*
    - ACRIùs *aliquantulo errores eorum notâſſe, & hac ratione aliquos offendiſſe videri poterat, quos iterum lenire ſtudet.*
    - PSEVDO *aliqui Apoſtoli & diſcipuli quidam falſi, apud Corinthios in maiori, quàm par erat, haberentur precio & reputatione.*
    - HI *ipſi pſeudoapoſtoli famam eius multis modis denigrare conarentur.*
  - SVMMA *argumẽti: cuius ratio eſt duplex:*
    - CONSOLATORIA: *Vt enim in priori epiſtola quorũdam animos errorũ explicatione exacerbârat, ita hic pœnitentia ſecuta laudat eos, & mentes ſolatur afflictas: has ſubinde inculcans ſententias, ad quas referri poſſe videtur pleraq; in hoc ſcripto expreſſa. Quales ſunt,*
      - DEVM *ſuorum eſſe & liberatorem, & conſolatorem, cap. 1.*
      - LITERAM *quidem occidere, ſpiritum autem viuificare, cap. 3.*
      - PER *vaſa humilia & fictilia Deum ſæpè magna efficere, cap. 4.*
      - HIC *nos exulare, vt in cælo æternã obtineamus manſionem, cap. 5.*
      - TRISTITIAM, *quæ eſt ſecundum Deũ, non carere conſolatione, cap. 7.*
      - ET *ſimilia, quæ diligens lector per diſcurſum inſerta deprehendet.*
    - APOLOGETICA, *id eſt, defenſoria, qua contra pſeudo Apoſtolorum falſas criminationes defendit &*
      - SE, *ſuamque Doctrinam:*
      - CORINTHIOS, *vtpotè in quorũ vtilitatem redundârit hoc totum, quidquid dictum factumque fuerat.*

DE D. PAVLI DEFENSIONIBVS.

TABVLA 68.

POTERANT *Corinthij calumnijs illis, quibus Pſeudo apoſtoli D. Pauli authoritatem deprimere fruſtrà laborabant, nonnihil moueri, vt eo minùs ſuæ Doctrinæ haberent fidei. Quod nè fiat, hac epiſtola præcauere ſtudet. In qua plurimis oſtendit argumentis, ſe nihil intermiſiſſe vnquàm, quod verum deceat Apoſtolum Chriſti, & fideliſſimum fidei Doctorem. Verùm quandò laus propria plerunquè eſt ſuſpecta, cauſam ſuam tanta agit modeſtia, vt hoc ipſum quod facit, nõ niſi coactus, & in honorem* DEI *potiùs, quàm propriam laudem, feciſſe indicari vllo modo aut debeat, aut poſſit. Argumẽta autem, quibus Paulus doctrinam ſuam Corinthijs, aduersùs calumniatorum ſuorum falſas criminationes, purgare nititur, deſumpta ſunt partim*

A

PATIENTIA.

QVA *ſe aduerſa omnia æquo animo toleràſſe demonſtrat. Eſt autem patientia virtus præclariſſima, quæ in Paulo Apoſtolo fuit ſingularis & eximia, cap.1. verſ. Benedictus Deus.*

II.

AB INNOCENTIA SVA.

QVAE *fuit in eodem tanta, vt conſcientia teſte glorietur, ſe in ſimplicitate cordis & ſynceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei, conuerſatum eſſe in hoc mundo. verſ. Nam gloria noſtra, eodem.*

III.

A VERITATIS CONSTANTIA.

NAM *quod Pſeudo facere ſolent apoſtoli, vt nuſquàm ſibi conſtent, ſed in nouas indiès mutentur formas, id ſe nunquàm feciſſe his indicat verbis: Quia ſermo noſter qui fuit apud vos, non eſt in illo Eſt & Non: ſed eſt in illo Eſt, atque vna eademque ſempèr & conſtans fidei profeſſio. verſ. Cum ergò hoc voluiſſem.*

IIII.

A PIETATE.

OSTENDIT *prioris Epiſtolæ, præſertim erga fornicarium illum, quem in 5. notauit capite, repræhenſionem à beneuolentia manâſſe, ſeque non ſinè lachrymis & ſaluandi magìs ſtudio, quàm cõtriſtandi voluntate, repræhendiſſe. Ac ob id fornicarium illum, quem anteà excommunicauerat, ob manifeſtam in eo pænitudinem, iterùm recipiendum & conſolandum præcipit. cap.2. vſque ad verſ. Cum veniſſem.*

V.

A DEXTERITATE ET HABILITATE docendi.

QVA *tot gentiles ad Chriſti religionem traduxerat: Adeò vt Deus odorem notitiæ ſuæ manifeſtauerit per eum in omni loco. d. verſ. Cùm veniſſem. vſque in finem cap.2.*

VI.

AB EVIDENTIA, ET ERGA CORINTHIOS conuertendos prærogatiua.

DICIT *enim ſe integritatis ſuæ nullo ſcripto egere teſtimonio, cùm Corinthij ipſi ſua ſint epiſtola, ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Quæ ſcitur & legitur, inquit, ab omnibus hominibus, cap.3. in princip.*

VII.
A DIGNITATE ET PRAEEMINENTIA MINIſterij & officij ſui, præ functione Moſaica.

IN *veteri teſtamento Moiſes velamen imponebat ſuper faciem ſuam, vt non intenderent in illam filij Iſrael, quandò ad illos loquebatur. Porrò in nouo teſtamento gloriam Domini procùl remoto velamine, facie reuelata ſe ſpeculari Apoſtolus profitetur.*

VIII.
A SOLICITVDINE ATQVE DILIGENTIA.

DVM *ſe prouinciam ſuam ſemèl ſuſceptam, nūquàm deſeruiſſe aſſerit, ſed abdicâſſe procùl omnia, quæcunque euangelij veritatem poſſent impedire. à principio cap. 4. vſque ad verſ. Habemus autem.*

IX.
AB HVMILITATE.

VBÌ *ſe vaſi comparat fictili, expoſito multis afflictionibus & anguſtijs: Oſtenditque ſe in omnibus quidem tribulationem pati, ſed non anguſtiari: aporiari, ſed non deſtitui: perſecutionem pati, ſed non derelinqui: humiliari, ſed non confundi: deijci, ſed non perire: ſemper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore ſuo circunferre, vt & vita Ieſu manifeſtetur in illo. d. verſ. Habemus autem theſaurum. Id verò maximè contra illos facit, qui ex demandatis ipſis miniſterijs & functionibus animo intumeſcunt.*

X.
A SPE ET FIDVTIA.

QVONIAM *qui ſuſcitauit Ieſum, & nos, inquit, cum Ieſu ſuſcitabit. Licèt autem is qui foris eſt homo, corrumpatur: tamen is qui intùs eſt, renouatur de die in diem. Id enim quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. verſ. Habentes autem eundem ſpiritum, vſque in finem cap. 4.*

XI.
A CONTEMPTV VITAE HVIVS.

SCIMVS *enim, ait, quoniam ſi terreſtris domus noſtra diſſoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis. Nam & in hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram quæ de cælo eſt, ſuperindui cupientes: ſi tamen veſtiti, & non nudi inueniamur, &c.*

XII.
AB INTENTIONE RECTA.

CVIVS *integritate fretus, dicit: Ideò contendimus ſiue abſentes, ſiue præſentes placere illi: additque ſe Corinthijs non tam commendare ſeipſum, quàm occaſionem dare illis pro ſe gloriandi. Cùm voluntas ſua non ſolùm Deo, ſed ipſorum etiàm conſcientijs, probè cognita ſit atque perſpecta. dict. verſ. Audentes.*

XIII.
A CHARITATE ERGA DEVM.

TABVLA 69.

VBI DOCET *tria eſſe, quæ ipſum, vt Chriſtum ſummè diligat, perurgeant & extimulent:*

- QVIA *mortuus eſt pro ipſo, & pro omnibus.*
- QVIA *veteri lege abrogata, omnia innouauit virtutibus & ſcientia.*
- QVIA *mundum reconciliauit* DEO. *Itaque hortatur Corinthios, vt ipſi quoquè velint Deo reconciliari per Chriſtum. verſ. Charitas enim Chriſti, vſque in fin. cap. 5.*

XIIII.

A VITAE ET DOCTRINAE SVAE exemplis.

CAPITE 6. *multa enumerat, quæ inſigniter ornent veros Dei miniſtros, qualis ipſe erat, quemadmodum tota eius à conuerſione exacta vita teſtabatur, & ipſe quoquè hoc loco ſatis indicat: vbi etiàm hæc habet: Nemini dantes vllam offenſionem, vt non vituperetur miniſterium noſtrum &c.*

XV.

A GAVDIO OB FRATERNAM CORRECTIOnem ſuſcepto.

GAVDERE *ſe ait, non quia contriſtati ſint, ſed quia contriſtati ſint ſecundum Deum ad pœnitentiam. Quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitētiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſeculi autem triſtitia mortem operatur, tot. cap.7. Vbi ità concludit: Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis.*

XVI.

A COMMISERATIONE ERGA PAVPERES.

TABVLA 70.

AD CVIVS *declarationem Corinthios hortatur ad eleemoſynā ſanctis, Hieroſolymæ degentibus, præſtandam, idque ab*

- *Exemplo*
  - ALIORVM *fidelium, ſcilicet Macedonum, capit.8. In principio.*
  - CHRISTI, *qui etſi ditiſſimus eſſet omnium, propter nos tamē factus eſt egenus. ver. Scitis enim, eodem.*
- VTILITATE *& commodo, quod eleemoſynam plerunquè ſequitur. ver. Hoc enim vobis vtile eſt, eodem.*
- NVNCIORVM *opportunitate, per quos eleemoſynas ſuas tranſmittere poſſit. ver. Gratias autem ago. d. cap.8. & in principio 9.*
- FACILI. *Neque enim plus exigere Deum, quàm præſtare poſſint. In eo autē quod quiſque poſſit, Deum hilarem diligere datorem. ver. Hoc autem dico. d. cap.9.*
- REMVNERATIONE *diuina multiplici & immenſa. ver. Qui autem miniſtrat, vſque in fin. cap.9.*

XVII.

A POTENTIA ARMORVM SPIRITVALIVM.

AIT *enim ſe non ſecundum carnē militare, & arma militiæ ſuæ non carnalia eſſe, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentem & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſùs ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigentem omnem intellectum in obſequium Chriſti, & in promptu habentem vlciſci omnem inobedientiam, cap.10.*

XVIII.

A DICTORVM FACTORVMQVE CONSTANTIA.

QVÒD *tam loquendo, quàm ſcribendo abſens æquè vt præſens, magna ſemper libertate & conſtantia tum repræhenderit, tum execratus ſit vitia, iiſque deditos, cùm tamen obtrectatores eius pſeudo apoſtoli dicerent, epiſtolas quidem illius graues & fortes eſſe, porrò præſentiam corporis infirmā, & ſermonem contemptibilem, &c. ver. Vt autem non exiſtimer. vſque in fin. cap.10.*

XIX.

A MODESTIA.

INSIGNE *huius virtutis exemplum in D. Paulo hoc fuit: Quòd licèt eo tempore, quo fuit apud Corinthios, ſæpè egeret, nihil tamen ab illis, quanuis iure poſſet, accipere voluit, nè cuiquam eſſet onero-*

onerosus: ità vt Pſeudo faciebant Apoſtoli, qui cùm operarij eſſent ſubdoli, transfigurabant ſe in Apoſtolos Chriſti, vt hac ratione pecuniam à Corinthijs extorquerent. A princip. cap. xj. vſque ad verſ. Iterùm dico.

XX.

A LABORVM ET AFFLICTIONVM tolerantia.

TABVLA 71.

NECESSITATE *coactus D. Paulus, in Dei ſolùm honorem gloriatur ſe alijs fuiſſe partim*

- AEQVALEM *vel parem genere. d. verſ. Iterùm dico: Hebræi ſunt, & ego. &c.*
- SVPERIOREM
  - LABORIBVS *& rebus aduerſis perferendis. ver. Miniſtri Chriſti ſunt, plùs ego. Vbi mox ſuos tum labores, tum perpeſſiones enumerat:*
  - IN *laboribus plurimis, in carceribus abundantiùs, in plagis ſupra modum, in mortis periculis frequentèr, &c. ibidèm.*

XXI.

A REVELATIONIBVS DIVINIS, ijsque eximijs.

TESTATVR *enim ſe raptum fuiſſe vſque in tertium cælum, & in paradiſum, vbì audiuerit arcana verba, quæ non liceat homini loqui. Etſi verò eo nomine poſſet gloriari, parcere tamen ſe, nè quis eũ exiſtimet ſupra id quod in eo videret vel audiret. cap. 12. à princip. vſque ad ver. Et nè magnitudo reuelationum.*

XXII.

A PVGNA ADVERSVS TENTATIONES.

AIT *enim datum ſibi ſtimulum carnis, & angelum ſathanæ, qui ipſum colaphizet, nè reuelationum magnitudine extollatur. d. ver. Et nè magnitudo.*

XXIII.

A VERECVNDIA.

INVITVM *nanque prædicare teſtatur ea, quæ ad ſuam ipſius laudem pertineant. Cum tamen hæc ſcire illos referat, maluiſſe ſe eorum gratia deſipere videri, quàm celare quippiam, quod ad illorum pertineat ædificationem. ver. Factus ſum inſipiens. vſque in fin. d. cap. 12.*

XXIIII.

AB ODIO VITIORVM ET CRIminum.

MINATVR *D. Paulus & ijs qui antè peccauerunt, & cæteris omnibus, quandò iterùm eò ſit venturus, ſe nihil illis parciturũ. Vt autem intelligant, ex qua authoritate id faciat, mox ſubdit: Ideò autem hæc abſens ſcribo, &c. Vt non præſens duriùs agat ſecundùm poteſtatem, quam Dominus dederit ſibi in ædificationem, & non in deſtructionem. à princip. cap. 13. vſque ad ver. Decæterò.*

XXV.

A STVDIO ET AMORE PACIS, VNITATIS, & concordiæ.

ID *quod indè colligi poteſt, quòd tam religioſè illis hæc tria inculcauerit: Idipſum ſapite, inquit, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum, d. ver. Decæterò. vſque in fin. Vbi hanc epiſtolam concludit, in hæc verba: Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei, & communicatio ſancti Spiritûs ſit cum omnibus vobis, Amen.*

EPISTOLA PAVLI AD GALATAS, QVàM RES INDIGNA ET PERIculis plena ſit, religionis ſemèl rectè imbutæ mutatio, Liber Bibliæ LIIII, Partis Quartæ libri ſecundi, Quartus.

RATIO ORDINIS.

RECTè poſt epiſtolam ad Rom.& Corinthiorũ ſecundam, ſequitur hæc ad Galatas epiſtola. Magnam enim cum vtraque habet cognationem. Quod tum demùm cuiuis planũ eſſe poterit, ſi priùs, quod huius epiſtolę ſit argumentum, intelligat. Anſelmus hic in pręfatione.

ARGVMENTVM.

GALATAE cùm benè edocti ab Apoſtolo fuiſſent, ſyncereq́ue in Chriſtum credidiſſent, peregrè profecto Apoſtolo, ſic à nonnullis ſurrepti ſunt, vt circunciderentur. His igitur compertis, Apoſtolus ſcribit ad eos: ac primùm quidem teſtimoniũ eis illius, quam erga Chriſtum habebant, fidei, ſynceriq́ue in Chriſtum affectûs perhibet: redarguit porrò illos, vt qui ſtultè egerint, & immutati fuerint. Oecumenius ad eandem.

QVID HABEAT HAEC EPISTOLA CVM ea, quæ ad Romanos eſt, commune. ex Hieronymo.

NVLLVS quidem Apoſtoli ſermo eſt, vel per Epiſtolam, vel præſentis, in quo non laboret docere, antiquę legis onera depoſita, & omnia illa quæ in typis & imaginibus præceſſerunt, id eſt, ocium Sabbathi, circunciſionis iniuriam, Kalendarum & trium per annum ſolẽnitatum recurſus, ſcrupuloſitatem ciborum, & per ſingulos dies lauacra iterùm ſordidanda, gratia Euangelij ſubrepente, ceſſâſſe: quàm non ſanguis victimarum, ſed fides animæ credentis impleret. Verùm alibi pro parte, & vt ſe aliud agenti hæc quæſtio obtulerat, ex latere diſputatum eſt, & penè perſtrictum. In his autem duabus, (ad Romanos & Galatas) vt dixi, epiſtolis, ſpecialitèr antiquæ legis ceſſatio, & nouæ introductio continetur. Hieron. in proœmio huius epiſtolæ ad Paulam & Euſtochium: vbi etiàm ait, eandem eſſe materiam & epiſtolæ ad Galatas, & quæ ad Romanos ſcripta eſt.

QVID DIFFERAT AB EADEM.

SED hoc differt, inquit, inter vtranque, quòd in illa (ad Roma.) altiori ſenſu & profundioribus vſus eſt argumentis: hic quaſi ad eos ſcribens, de quibus in conſequentibus ait, O inſenſati Galatæ: &, Sic inſipientes eſtis: tali ſermone moderatus eſt, quòd increparet potiùs quàm doceret, & quem poſſent ſtulti intelligere: vt communes ſententias cõmuni oratione veſtiret, & quos ratio ſuadere non poterat, reuocaret authoritas. Hierony. ibidèm.

ALIA DIFFERENTIA, EX AVGVSTINO.

DIFFERT ab epiſtola ad Romanos, in qua ſimilis quæſtio verti videtur, ꝙ ibi contentionem ipſam dirimit, litemq́ue componit, quæ inter eos, qui ex Iudæis, & eos, qui ex gẽtibus crediderant, orta erat: cùm illi tanquàm ex meritis operum legis ſibi redditum euãgelij præmium arbitrarentur, quod præmium incircuncisis, tanquàm immeritis, nolebãt dari: Illi contrà Iudæis ſe præferre geſtirent, tanquàm interfectoribus Domini. In hac verò Epiſtola ad eos ſcribit, qui iam commoti erant authoritate illorum, qui ex Iudæis erãt, & ad obſeruationes legis cogebant: cœperant enim eis credere tanquàm Paulus Apoſtolus non vera prædicâſſet, quòd eos circuncidi noluiſſet. Et ideò ſic cœpit: Miror quòd tã citò transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Chriſti, in aliud Euãgelium. Auguſt. in Præfatione expoſitionis in epiſtolam ad Galat.

QVID CONVENIAT HVIC CVM EPISTOLA ad Corinthios ſecunda.

HAE duæ epiſtolæ non quidem materia, ſed tamen in modo conueniunt reprehendendi. In vtraque enim reprehenduntur, qui pſeudoapoſtolos recipiebant, & eorum prædicationi, poſtpoſito veritatis apoſtolo, adquieſcebant. Anſelm. in præfatione huius epiſtolæ ad Galatas.

IN QVIBVS DISCREPENT.

INTER hanc & illam ad Corinthios ſecundam hoc intereſt, quia in illa Corinthij non ſolùm ob hoc reprehenſi ſunt, quòd illos pſeudoapoſtolos audiuerint, ſed quòd alijs etiàm multis & varijs vitijs erant irretiti. Anſelm. ibidem. Hic verò Galatæ nullius alterius arguuntur criminis, niſi de hoc tantùm, quòd calidiſſimis pſeudoapoſtolis crediderunt, vt ait Hieron. in præfatione in omnes Pauli epiſtolas. vnde ad Galatas ſcribens, increpat potiùs, quàm doceat. increpat inquam, non criminis illos arguendo, ſed ab errore, quo decepti erant, reuocando. Ioan. Driedo De eccleſiaſt. ſcript. libr. 1. cap. 3. par. 3.

GALATAE QVI DICANTVR.

GALATAE dicuntur aduenæ, qui commorabantur in Galatia, prouincia ſic appellata, quia in eam Galli aliquandò venientes, cum Græcis ſe miſcuerunt. vndè primùm illa regio Gallogræcia, pòſt Galatia eſt nominata, propterea quòd Gallos tanquàm aduenas ſuſceperit. Quemadmodùm & ipſa Italia à Græcis populis occupata, quondàm maior Græcia appellabatur. Ioan. Driedo de ſcript. eccleſiaſt. lib. 1. ca. 3. Part. 3. vbi etiàm hæc addit: Galli, inquit Lactantius, quondàm à candore corporis Galatæ nuncupabantur, quos ex Antiochia veniens Paulus, confirmauerat in fide, vt patet Actor. 18.

QVI FVERINT ILLI PSEVDOAPOSTOLI, PER quos ſeducti fuerant Galatæ.

QVI ex Iudæis crediderãt, partìm occupati perſuaſione Iudaiſmi, partìm inanis gloriæ ſiti temulenti, dum ſibi doctorũ cupiunt parare dignitatẽ authoritatemq́;, profecti ad Galatas, docuerunt illis opùs eſſe circunciſione, ſeruanda ſabbata & nouilunia, nec tolerandum eſſe Paulum, qui harum rerum tolleret obſeruationes. Chryſoſt. hic ad Galat. cap. 1.

QVIBVS ARGVMENTIS ID Galatis conati fuerint perſuadere.

PRO confirmatione huiuſcemodi erroris & falſæ doctrinę ſuæ, primùm pſeudo illi afferebant apoſtoli, Petrum quoque & Iacobum & totas Iudææ eccleſias, Euangelium Chriſti cum lege veteri miſcuiſſe. Hieron. hic in pręfatione. Deindè Pauli authoritatem, præ illis iam nominatis apoſtolis, huiuſmodi ſermonibus eleuare ſtudebant: Non eſt ferendus Paulus. Nam hic heri ac nudiuſtertiùs exortus eſt: At Petrus & qui cũ illo ſunt, primi ſunt apoſtolorum. Tum hic quidem diſcipulus fuit apoſtolorum, illi verò I ESV Chriſti. Præterea hic ſolus eſt, illi multi & eccleſiæ columnæ. Denique & ſimulationis calumniam Paulo intendebant, dicentes: Hic ipſe qui tollit circunciſionem, alibì viſus eſt ijs vti quæ damnat, aliter vobis, aliter alijs prædicans. Idem Chryſoſt. in cap. 1. ad Galat.

ISTARVM CALVMNIARVM CONFVTATIO.

SED hoc erroneum & falſum erat. Petrus & cęteri apoſtoli, legalium obſeruationem nõ pręceperunt, ſed ad tempus tantùm Iudęis permiſerunt. Et hoc ſolùm, vt eorũ qui ex Iudæis crediderant, imbecillitati morem gererent, & nè vllum eis facerent ſcandalum. Nam ſi primo ſtatìm adgreſſu ritus illorum deſtruere cœpiſſent, futurum erat omninò, vt fidẽ noſtram abhorrerent citiùs, quàm ſuſciperent: ſic etiàm Paulus, quandò verſatus eſt in Iudæa, Iudæis morem geſſit. Sed quotiès, vt in hac ad Galatas epiſtola gentibus prædicauit Paulus, nunquàm permiſit eis Iudaizare, ſed in legis euangelicę retinuit illos obſeruãtia. Vide pręfationem Hieron in hanc epiſtolam, & Chryſoſt. in cap 1. eiuſdem.

QVA MODERATIONE PAVLVS IN hac vſus fuerit epiſtola.

QVAMOBREM cùm Paulus hìc non ſcribat ad eos, qui ex Iudæis in Chriſtum crediderant, & paternas putabant obſeruandas cæremonias: ſed ad eos, qui ex gentibus fidem euan-

gelij receperant, & rursùm retrò lapſi, quorundam fuerant authoritate deterriti: tàquàm medius inter vtrunque incedens, ità ſermonem temperat, vt nec occaſionem præbeat ex authoritate Maiorum credendi quidquam contra Chriſti gratiam, nec illis Maioribus faciat iniuriam, docens Petrum pro diſpenſatione quadam temporum, locorum & perſonarum, ad vtilitatem Iudæorum in fide adhuc infirmorum, piè ſimulâſſe, arguens tamen eundem, cui & ſic argui placuit ad inſtructionem gentium. Hieron. in præfat. epiſtolæ ad Galat. & poſt eum Ioan. Driedo in loco ſępiùs citato.

VBI ET QVANDO SCRIPTA SIT HAEC epiſtola.

PRIMA eſt earum, quas Apoſtolus miſit ex Roma, & ſi temporum conſideres ordinem, octaua Antequàm enim in Macedonia peregrinaretur, peruaſit Phrygiam & Galatię regionẽ, prædicans euangelium. Deindè cùm aliquantum tẽporis in Macedonia & Achaia, & etiàm in Aſia eſſet verſatus, profectus eſt quidem in Iudęam. Illinc autẽ poſt Epheſum Romam venit. Et cùm intellexiſſet, quòd quidam pietatis decreta confunderent, illis ex ſcripturis petitam medicinam adhibuit. Theodoret. in pręfat. ad omnes D. Pauli epiſtolas.

QVAE APOSTOLO SCRIBENDAE HVIVS epiſtolæ fuerit cauſa.

CAVSA propter quam ſcribit Apoſtolus ad Galatas, hęc eſt, vt intelligant gratiam Dei id ſecum agere, vt ſub lege non ſint. Cùm enim prædicata eis eſſet Euangelij gratia, non defuerunt quidam ex circunciſione, quanuis Chriſtiani nomine, nondùm tamen tenentes ipſum gratiæ beneficium, & adhuc volentes eſſe ſub oneribus legis, quæ Dominus Deus impoſuerat, non iuſtitiæ ſeruientibus, ſed peccato, iuſtam ſcilicet legem iniuſtis hominibus dando, ad demonſtranda peccata eorum, non auferenda. Non enim aufert peccata, niſi gratia fidei, quæ per dilectionem operatur. Sub hac ergò gratia iam Galatas conſtitutos, illi volebant conſtituere ſub oneribus legis, &c. Auguſtinus in pręfatione in hanc ipſam epiſtolam.

QVO STYLO SIVE DOCENDI GENERE PAVLVS in hac epiſtola fuerit vſus, ex Chryſoſtomo.

CAETERVM hanc epiſtolam eſſe plenam vehementiæ, cuiuis perſpicuũ eſt vel ex ipſo ſtatim lectionis ingreſſu. Sed aperiendum eſt, quid Apoſtolum prouocârit in diſcipulos. Neque enim id puſillum fuit, neque parui momenti: alioqui nec ipſe tam acerbè fuiſſet in eos inuectus. Siquidem quibuſlibet de cauſis iritari, hominis eſt puſillanimis, moroſi, miſeríque: quemadmodùm exaduersò in grauibus cauſis ſupinum ac negligentem eſſe, viri eſt inertis ac ſomniculoſi At huiuſmodi nequaquàm erat Paulus. Quod igitur erat peccatum, quo ſic commotus erat? Profectò magnum erat & ſupra modum graue, quodque illos omnes abalienabat à Chriſto, quemadmodum ipſe in progreſſu ſermonis declarat, dicens: Eccè ego Paulus dico vobis, quòd ſi circuncidamini, Chriſtus nihil vobis profuturus eſt. Ac rursùm: Quicunq; in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis &c. Porrò tam placidè leniterque loqui diſcipulis, cùm opùs eſt acrimonia, nõ doctoris, ſed corruptoris potiùs fuerit & hoſtis. Chryſoſt. in cap. 1. ad Galat.

DE HVIVS EPISTOLAE PARTITIONE.

TABVLA 72.

SI FORMAM HVIVS EPISTOLÆ *diligentiùs quis intueatur, non incommodè in 5. poterit diuidi partes. Oſtenſurus enim D. Paulus circunciſionẽ & antiquæ legis cæremonias, non tantùm inutiles, ſed pleraſq; etiàm perniciosas eſſe, aſſumit in ſe perſonã modò*

- *Paſtoris ſeu prælati eccleſiaſtici, cap. 1.*
- *Eccleſiaſtæ & præconis Euangelici, cap. 2.*
- *Doctoris & magiſtri, cap. 3. & 4.*
- *Conſultoris & amici benè pieq́; monentis, cap. 5.*
- *Zelotypi & æmulatoris Chriſti, cap. 6.*

DE SVÆ

DE SVAE FVNCTIONIS AVTHORITATE,

prima huius epiſtolæ parte. TABVLA 73.

IN PRIMA *parte, vbi prælati vel paſtoris ſumit perſonã, hæc quinq; proſequitur:*

- *Exponit officij ſui authoritatem: ſeque non ab hominibus, neque per homines, ſed per Ieſum Chriſtũ & Deũ patrem, apoſtolũ inſtitutũ aſſerit. c. 1. in princ.*
- *Miratur Galatarum leuitatem, quòd ſe tam citò per falſos apoſtolos, à fidei puritate ſemèl acceptæ, transferri atque ſeduci paſſi fuerint. verſ. Miror. eod.*
- *Detegit malitiam eorum, per quos ſeducti fuerãt: quorum ſtudiũ hoc erat vnicum, vt Euangelio Chriſti credentes ſubuerterent. ibidèm.*
- *Errorem illum, quo Galatæ malè perſuaſi fuerãnt, vt Chriſtianis circunciſionem neceſſariam crederent, grauitèr & ſeueritèr damnat, & vnà cum authoribus anathematizat. verſ. Sed licèt nos. eod.*
- *Excuſat ſuam hanc ſeueritatem, aitque ſibi non id ſtudio eſſe, vt hominibus placeat, vel adplauſum captet popularem, ſed vt placeat Deo. ver. Modò enim hominibus ſuadeo. d. cap. 1.*

DE DOCTRINAE SVAE AVTHORITATE.

TABVLA 74.

SVB ECCLE- *ſiaſtæ & præconis Eũãgelici perſona, ſuam doctrinã, authenticam eſſe, ſex probat rationibus. Quarum*

- PRIMA *eſt, quia*
  - *Non ab hominibus ſibi data: Nam ipſemet*
    - *Perſecutor erat Eccleſiæ, & æmulator Paternarum traditionum.*
    - *Triẽnio antè Euangeliũ prædicauerat, quàm Hieruſalem veniſſet ad apoſtolos, vel cum ijs vllam habuiſſet conſuetudinem.*
  - *Sed à Deo fuerit inſpirata, cuius authoritate & inſtinctu Euangelium & Iudæis annunciabat, & gentibus. verſ. Notum enim vobis facio &c. vſque in fin. cap. 1.*
- SECVNDA, *quia cum ijs, qui Euangelicæ doctrinæ exactam habuerũt cognitionem, de ea contulerit ac multò antè diſputârit. cap. 2. in princip.*
- TERTIA, *& ſi à falſis fratribus non ſemèl, nec ſinè multo conatu ſit impugnata, nunquàm tamen expugnari potuerit. verſ. Sed neque Titus eod.*
- QVARTA, *quia à præcipuis & excellentiſſimis apoſtolis, Petro ſcilicet, Ioãne & Iacobo, ſit approbata. verſ. Mihi enim qui videbantur. eod.*
- QVINTA, *quia D. Petro Antiochiæ in faciem reſtiterit, cùm is timore Iudæorum ſe ſubduxiſſet. verſ. Sed cùm vidiſſem &c. eod.*
- SEXTA, *quia opinionem contrariam duo ſequantur abſurda:*
  - *Vnum, quòd hac ratione repræhenderetur factum Chriſti, quo cæremonias legis antiquæ abrogauit, & ſic miniſter diceretur peccati. verſ. Nunquid Chriſtus peccati miniſter eſt?*
  - *Alterum, quòd fruſtrà paſſus fuiſſet Chriſtus, ſi circunciſio conferat hominibus iuſtificationem. In fin. cap. 2.*

DE TER-

DE TERTIA HVIVS EPISTOLAE PARTE, IN qua perſonam magiſtri & doctoris ſumit. TABVLA 75.

CONTRARIAM GALA- *tarum de circunciſionis præſumpta neceſsitate opinionem, qua illos Chriſtum non tantùm proſcripſiſſe, ſed in ſe ipſis vituperâſſe atque adeò de nouo crucifixiſſe affirmat, Quatuor refutat modis:*

Rationibus ſiue argumentis, cap.3. In princip.
Sacræ ſcripturæ authoritate, à verſ. Qui ergò vobis tribuit ſpiritum, vſque in finem d.cap.3.
Conſuetudine, cap.4. in princip.
Figura quadam & allegoria veteris teſtamẽti, verſ. Sed tunc quidem ignorantes. vſque in fin. eiuſdem cap.4.

DE RATIONIBVS. TAB. 76.

FIDE GA- *latas, & non ex legis operib⁹ eſſe iuſtificatos, totidem cõuincit rationibus.*

Iuſtificationis eadem ratio eſt, quæ accipiendi ſpiritusſancti. Vt ergò ſpiritusſanctus nõ ex operibus legis datus eſt Galatis, ità neque iuſtificatio, ſed ex auditu fidei & gratia Dei. verſ. Hoc ſolum à vobis. In princip. cap.3.

Quod ſpiritu cœptum eſt, id carne velle conſummare, ſtultum eſt. Galatæ ergò cùm ſpiritu iuſtificari cœpiſſent, ſtultè fecerunt admodùm, quòd eius perfectionem quæſîerint ex carnis circunciſione. ſpiritus enim eſt qui viuificat, caro autem non prodeſt quidquam. verſ. Sic ſtulti eſtis, &c.

Si fides non iuſtificat ſine circunciſione, fruſtrà teſsiſſe omnia, quæ Galatæ à Iudæis & ciuibus ſuis anteà paſsi fuerant, eò quòd in Chriſtum crederent, nec vellent circuncidi. verſ. Tanta paſsi eſtis.

Conſtat apud Galatas nulla edita eſſe miracula ab illis, qui eos volebant circuncidi, nec ex legis operibus eos feciſſe miracula, ſed poſtquàm crediderant, Deum in illis miraculorum virtutes eſſe operatum: itaque nõ ex operibus legis, ſed ex auditu fidei eos eſſe iuſtificatos. verſ. Qui ergò tribuit &c. cap.3.

DE SCRIPTVRAE AVTHORITATE. TABVLA 77.

CONFIRMAT *eandem ſentẽtiam duabus ſacræ ſcripturæ ſententijs, quæ proponuntur*

Geneſis 15. Abraham credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Adeò vt etiam filijs eius promiſſa ſit benedictio, Geneſ.22. Filij autem Abrahæ ſunt, qui fidem illius imitantur. Fide ergò illi omnes, & non legis operibus, iuſtificantur. Iuſtus enim ex fide viuit. Abac.2. verſ. Sicut ſcriptum eſt &c. d. cap.3.

Geneſis xxij. iuramento promiſit Deus Abrahæ hæreditatem, non ergò debetur ex lege, ne vanum reddatur iuramentum; quaſi teſtamento cõfirmatum. Iam ſi fas non eſt, humanum infringere teſtamentum, multò minus Dei labefactanda eſt voluntas. verſ. Fratres, ſecundùm hominem dico. vſque in fin. cap.3. Vbi elegãtem ſubijcit limitationem, quæ legis fuerit vtilitas.

DE CON-

QVEMADMODVM hæres etſi dominus ſit facultatum paternarum, dum tamē infans eſt & paruulus, nihil differt à ſeruo, ſed tutorũ ſubiectus eſt poteſtati: ità nos quoquè, poſtquàm temporis venit plenitudo, in qua Deus vnigenitum filium ſuum miſit in hunc mũdum, à legis eiuſque ſeruitutis iugo liberati, & in adoptionem filiorum recepti ſumus. ca. 4. à princip. vſque ad verſ. Sed tunc quidem ignorantes.

DE VETERIS TESTAMENTI FIGVRIS, QVIBVS hęc controuerſia non tantùm pręfigurata, ſed etiàm deciſa eſt. TABVLA 78.

STATVS HVIVS *controuerſiæ deſignatur per duo teſtamenta, ſeu duos filios Abrahæ:*

- VNVM *ex ancilla per carnem, cui comparatur lex quæ Moiſi data eſt in monte Sina.*
- ALTERVM *ex libera per repromiſſionem, qui legis nouæ, hoc eſt Euangelij figuram exhibet.*

Iam

- *Vt ancilla vnà cum filio olim eiecta eſt:*
- *Ità legem antiquam vnà cum obſeruatione eius abolitam & antiquatam oportuit. ver. Sed tunc quidem. vſque in fin. ca. 4.*

DE D. PAVLI AMICO CONSILIO, PARTE huius epiſtolæ quarta. TABVLA 79.

ETSI PRAE*miſſa oĩa in vtramuis partem ſint firmiſſima, cùm tamē ſint aliqui quos magis vtilitatis commendatione, q̃ argumentorum pondere flectere poſſis, ideò D. Paulus perſonā amici aſſumit benè recteq́ conſulentis. Conatur itaq́ plebē eccleſiæ Galatẽſ, à legis obſeruatione ad fidei cultũ ed hæc duabus reuocare rationibus:*

- ENVmeratione
  - *Incommodorum circuncisionis, quæ cõtinetur his veluti axiomatibus:*
    - *Chriſtũ nihil ipſis circũciſis pfuturũ, c. 5. in princ.*
    - *Circũciſos, debitores fieri vniuerſæ legis, ibidèm*
    - *Excidere à gratia eos, q in lege iuſtificantur. ibid.*
    - *Non habere illos ſpem iuſtitiæ, quæ eſt ex fide, p charitatem operante. ibid.*
    - *Breuitèr, in Chriſto Ieſu neque circuncisionē aliquid valere, neque præputium, ſed fidem quæ per charitatem operatur, ibidèm.*
  - *Commodorum fidei, quæ ſunt*
    - *Libertas ſpiritûs abſque omni onere legis Moſaicæ.*
    - *Impletio totius legis quæ in vnico cõſiſtit verbo, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.*
    - *Ambulare non in carne, ſed in ſpiritu, atque ità non carnis, ſed ſpirit⁹ exercere opa. verſ. Vos enim d. c. 5.*
- COLlatione
  - *Operum carnis, q̃ ſunt*
    - *Fornicatio, Immunditia, Impudicitia, Luxuria, Idolorũ ſeruitus, Veneficia, Inimicitiæ, Contentiones, Aemulationes, Iræ, Rixæ, Diſſenſiones, Sectæ, Inuidiæ, Homicidia, Ebrietates, Comeſſationes, & his ſimilia. verſ. Manifeſta autem. eod.* — *Quæ excludunt hominem à Regno Dei.*
  - *Fructuum ſpiritûs xij.*
    - *Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Longanimitas, Bonitas, Benignitas, Manſuetudo, Fides, Modeſtia, Continentia, Caſtitas, verſic. Fructus autem. vſque in finem capit. 5. Et à princip. 6. vſque ad verſic. Videte qualibus literis.*

DE PRO-

DE PROBATO D. PAVLI ERGA VERAM pietatem zelo. TABVLA 80.

MOTVS D. *Paulus veræ religiõis amore, & pietatis, qua vrgebatur, zelo, prorumpit tandèm in has ſequentes exclamationes, cum*

- CONTRA
  - *Infidelitatem & ignauiam Pſeudoapoſtolorum, quos ad defenſionem huius ſchiſmatis, putà de obſeruanda circuncifione, nihil mouebat aliud, quàm vt hac ratione effugerēt crucis Chriſti perſecutionem, quam Paulus multiplicem patiebatur, quòd doceret, circuncifionem & pleraq; alia legis Moſaicæ eſſe abolita, verſ. Videte qualibus literis. cap.6.*
  - *Superbiam eorundem, eô quòd ſuam ex Galatarum circunciſione aucuparentur gloriam, vt ſcilicet in carne eorum gloriarentur.*
- AD
  - *Seipſum, oſtendens ſuum erga Chriſti crucem ſtudium & amorem, in qua ipſe longè potiùs ſibi gloriandum ſtatuiſſet, quàm in carne. Mihi autem abſit gloriari, inquit, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. eod.*
  - *Vniuerſum mundum, cuius id maximè intereſſe exiſtimauit, vt sciret, quid potiſſimùm cuique ſectandum ſit & expetendum. In Chriſto enim Ieſu, ait, neque circunciſio aliquid valet, neq; præputium, ſed noua creatura. eod.*
  - *Galatarum cœtum, nè hac legis æmulatione ſibi ampliùs ſint moleſti, ſed ſententiam prædictam pro communi obſeruent regula. Vndè dubio procul id ſint conſecuturi, vt pax & miſericordia veniat ſuper illos & ſuper Iſrael Dei. Circa finem cap.6. & vltimi.*

EPISTOLA PAVLI

APOSTOLI AD EPHESIOS, DE LAVDIBVS conſtantię in retinenda vera fidei Catholicæ doctrina, Liber Bibliæ LV, Partis ſecundę libri quarti, Quintus.

ORDINIS RATIO.

HAEC epiſtola rectè poſt illam, quæ ad Galatas inſcribitur, collocata eſt. Quia vt ibi Galatæ reuocantur ad fidem, ità hîc Epheſij confirmantur in fide. Ibì carnales legis obſeruãtiæ ab illis, qui eas ſuſcipere cœperant, remouentur: hîc, nè ſuſcipi debeant, prædamnantur. Anſelmus hîc in præfatione ad Epheſios.

FALSA ET ERRONEA HAERETICORVM quorundam de hac Epiſtola opinio.

SCIENDVM ſanè, quòd hanc epiſtolam, quam nos ad Epheſios ſcriptam habemus, hæretici & Marcioniſtæ ad Laodicenos attitulant. Gloſſa hîc in princip.

EPHESII QVI FVERINT.

EPHESII ſunt Aſiani, ab Epheſo ciuitate, quam incolebant, ſic dicti. Epheſus autem metropolis ciuitas eſt Aſiæ, in qua Paulus triennio moratus eſt, prędicans Euangelium ità, vt omnes qui habitabant in Aſia, audirent verbum Domini & Iudæi & gentiles. Anſelmus ibidèm.

QVIS

QVIS EPHESIOS PRIMVM DOCVERIT FIDEM Chriſtianam.

QVIDAM ex iis qui diuinum apoſtolum anteà interpretati ſunt, dixerunt diuinum Ioannem Euangeliſtam, ſalutarem prædicatiõem primùm tradidiſſe Epheſijs, aliqui verò aliquos alios hoc feciſſe dixerunt: Diuiniſſimũ autem Paulum, cùm nondùm vidiſſet Epheſios, hanc ad eos ſcripſiſſe epiſtolam. Theodoret. in arg. hîc ad Epheſios. In qua ſententia diuus etiam fuit Athanaſius, dum ait: Miſit & iſtam è Roma, cùm nõdùm eos vidiſſet, ſed audiſſet de illis.

Sed Apoſtolicorum Actuum hiſtoria nos neutrum eorum docet. Vbi Paulus ſic de ſe teſtatur ipſe: Quapropter vigilate, inquit, recordantes, quia triennio nocte ac die nõ ceſſaui cum lachrymis monere vnumquenque veſtrûm: & nunc commendo vos Deo & verbo gratiæ eius, qui potens eſt ædificare & dare vobis hæreditatem in ſanctificatis. Ex quibus verbis clarum eſt, eum, cùm eis Euangelium anteà prædicâſſet, hanc ſcripſiſſe epiſtolam Actor. 20. Qui enim Epheſijs prædicauerat, ſecundò in Macedoniam & Achaiam profectus eſt, & illinc in Iudæam. Deindè cum Epheſi verſatus eſſet, venit Romam. Theodoretus ibidèm.

QVO TEMPORE SIT SCRIPTA HAEC EPISTOLA.

HAEC epiſtola ordine temporis ſequitur eam, quæ ad Philippenſes ſcripta eſt. Vide Theodoreti præfationem in omnes D. Pauli epiſtolas. Scribit verò illam per Tychicum ex Roma vinctus in carcere. Quemadmodùm & ipſe dicit: Orate pro me, vt detur mihi ſermo in apertione oris mei, vt cum libertate notum faciam myſterium Euangelij, cuius gratia legatione fungor in catena. Chryſoſt. in arg. huius epiſtolæ.

SCRIBENDI OCCASIO QVAE D. FVERIT PAVLO.

OCCASIO autem huius ſcribẽdæ epiſtolæ hæc eſt: Epheſij cùm credidiſſent in Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, genuinam habebant in ipſum fidem, & in omnes ſanctos dilectionem, cupiebantque à Paulo confirmari. Hoc vbi cognouiſſet, ſcribit ad eos hãc epiſtolam, velut inſtruendi gratia. Athanaſ. in Synopſi.

ARGVMENTVM.

ET principiò oſtendit, fidei noſtræ myſterium non eſſe recens, ſed ab initio & ante iacta mundi noſtri fundamenta eſſe iſtam beneuolentiam Dei, qua Chriſtum pro nobis pati, noſque ſaluare voluit.

Deindè diſſerit de vocatione gentium, vt oſtenderet eos rectè credidiſſe, declaratque nos, non per hominem aliquem, ſed per Chriſtum eſſe vocatos, qui filius Dei eſt: vt etiam ex eo diſcerent, hominis ſe cultores non eſſe factos, vbi in Chriſtum crediderunt, ſed veros cultores Dei. Significans ſe quoquè huius gratia amandatum eſſe, vt prædicaret Euangelium, & curam eorum haberet ſingularem.

Poſt iſta, adhortatorios ſermones viris ac mulieribus, Patribus & liberis, Dominis ac ſeruis in hac epiſtola ponit, & circa finem vniuerſos contra diabolum & dæmones eius inſtructos reddit, dicens, aduerſùs illos nobis eſſe luctam. Et vbi tanquàm bonus athletarum præceptor omnes contra diabolicas operationes doctrinæ verbis inunxit, epiſtolam claudit. Oecumenius hîc in argumento.

IN QVO GENERE ORATIONIS PRAESENS hæc verſetur epiſtola.

ABVNDAT autem, vt dixi, vehementèr ſublimibus & excellentibus ſenſibus. Nam quæ ferè nuſquàm locutus eſt, hîc loquitur, vtpotè cùm dicit: Vt nota fiat principatibus ac poteſtatibus cęleſtibus per eccleſiam multiformis ſapientia Dei. Et iterùm: Excitauit, & ſimul cum eo ſedere fecit inter cæleſtes. Et, Quod alijs generationibus nō eſt manifeſtum, hunc reuelatum eſt ſanctis ipſius Apoſtolis ac Prophetis in ſpiritu, nimirùm quòd gentes cohæredes ſunt, & eiuſdem corporis, cōſortesq́ue hereditatis ipſius in Chriſto. Chryſoſt. in argum. Epiſtolæ ad Epheſios.

SVMMA QVAE INTENTIONEM HVIVS exprimit epiſtolæ.

CVM non minor virtus ſit, quàm quærere, parta tueri, & adeò lubrica vſque hominis ſit vita, vt qui nunc ſtat, facilimè iterùm cadere poſſit, 1. Cor. 10. Paulus in hac epiſtola Epheſios ſuos, primùm in ea, qua prædìti fuerant, conſtantia fidei confirmare: deindè ad maiora etiàm prouocare nititur. Inprimis verò illud etiàm inculcat nè ipſius deſerant traditiones, nec rebus efferantur ſecundis. Vide Gloſſ. ad hanc epiſtolam in argumento.

DE IPSIVS EPISTOLAE PARTIBVS.

TABVLA 81.

TOTA HAEC *epiſtola exhortatoria eſt, qua Epheſios hortatur ad*

- *Gratitudinem Deo prò beneficijs acceptis exhibendam, vt iugi iſtorum memoria, eo firmiùs in fidei conſtantia & morum integritate retineantur. cap. 1. 2. & 3.*
- *Omnis generis virtutum ſtudia capeſſenda, vt intelligant non nudam requiri in homine Chriſtiano fidem, ſed eam quæ operatur per charitatem. à cap. 3. vſque in finem.*

DE GRA-

DE GRATITVDINE, PRIMA HVIVS EPIſtolæ parte. TABVLA 82.

GRATIArum actionem ſuadet à beneficiorum

- **ENVmeratione, quorũ ſunt alia**
  - *Generalia,*
    - *Cæleſtis benedictio, cap.1.in principio.*
    - *Aeterna Dei præelectio, qua elegit nos ante conſtitutionem mundi, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu Dei in charitate. verſ. Sicut elegit nos. eod.*
    - *Adoptatio in filios & cohæredes regni cælorum per Ieſum Chriſtum, ibid. verſ. Qui prædeſtinauit nos. eod.*
    - *Redemptio per ſanguinem eius & remiſſio peccatorum. verſ. In qua glorificauit nos.*
  - *Specialia duo:*
    - *Internum, plenitudo ſapientiæ, quam præ alijs fidelibus ſuis contulit apoſtolis. eodem cap.1. verſ. Quæ ſuperabundauit in nobis &c.*
    - *Externum, reſtauratio omnium per miniſterium apoſtolorũ. Cum enim infideles per apoſtolos ſunt conuerſi, cæli inſtaurati ſunt, angelorum reparata ruina, & terra moribus & doctrina innouata eſt. verſ. Vt notum faceret nobis. eod.*
  - *Vnum peculiare, quo vocati ſunt ad fidem, & quidem*
    - *Primò Iudæi. verſ. In quo & nos ſorte. eod.*
    - *Deindè verò Epheſij. verſic. in quo & vos.*
- **MAGNItudine, quã oſtẽdit ex**
  - *Collatione*
    - *Dignitatis beneficiorum adeptorum, quam etiàm difficile ſit vel intelligere ità vt oportet, dignaſque pro illis gratias agere.*
    - *Potentiæ authoris iſtorum beneficiorũ, ipſius ſcilicet Chriſti qua reſurrexit à mortuis, & nunc ſedet à dextris patris ſui cæleſtis, atq; tum triumphanti illi præſidet, tum huic militãti Eccleſiæ ſua dona impertit. verſ. Propterea & ego audiens. vſque in fin.*
  - *Duplici ſtatûs fidei & paganiſmi differentia:*
    - *Primò,*
      - *Dum in paganiſmo verſarentur Epheſij, erant mortui:*
      - *Per fidem aũt, vitæ iterùm ſunt reſtituti.*
    - *Secundò, qui priùs erant à populo Dei alieni, hoſpites & aduenæ, ciues iam ſanctorum & domeſtici Dei ſunt facti. cap.2. per tot.*
  - *Suo ſtudio & ardore, quo ipſe apud Deũ pro Epheſijs intercedit, vt det eis virtutem*
    - *Fidei, per quã Chriſtus inhabitet & corroboretur in cordib⁹ eorũ,*
    - *Charitatis & dilectionis,*
    - *Sapiẽtiæ & ſcientiæ, cæterorumq; donorũ ſpiritusſancti plenitudinẽ.*

DE VIRTVTIBVS HOMINIS CHRISTIANI,

ſecundo huius epiſtolæ capite. TABVLA 83.

SECVNDA PARS MOdum deſcribit, quo gratitudinem ſuam quiſque declarare queat, virtutum ſcilicet ſtudia. De quibus hic D. Paulus ſub tripliti agit diſcrimine:

- *Primùm de diuerſis virtutibus in genere, cap. 4. & partim in 5.*
- *Secundò, de officijs hominum ſingulorum, ca. 5. & ex parte in 6.*
- *Tertiò, de armis ſpiritualibus, quibus homo Chriſtianus contra dæmones & vitia pugnare & poſſit & debeat.*

DE VIRTVTIBVS IN GENERE.

TABVLA 84.

ITAQVE D. *Paulus primò generatim hortatur Epheſios ad virtutes, putà*

- *Humilitatem & manſuetudinem, cap. 4. in princip.*
- *Charitatem, pacem, & concordiam, atque ſpiritus vnitatem, verſic. Soliciti ſeruare vnitatem. eod.*
- *Pudicitiam, caſtitatem, & honeſtatem. verſ. Hoc igitur dico. eod.*
- *Veritatem ſermonis, verſ. Propter quod. eod.*
- *Patientiam & lenitatem, verſ. Iraſcimini, & nolite peccare. eod.*
- *Laboris ſtrenuitatem, verſ. Qui furabatur, iam non furetur.*
- *Modeſtiam & benignitatem*
  - *Oris, verſ. Omnis ſermo malus.*
  - *Cordis, verſ. Omnis amaritudo, vſque in fin. cap. 4.*
- *Imitationem Chriſti, & vitationem gentilis conuerſationis. ca. 5. In princip. Eſtote imitatores Dei &c.*
- *Prudentiam & circunſpectionem, verſ. Videte itaque fratres. eod.*
- *Sobrietatem, orationem, contemplationem & laudem diuinam in Pſalmis, hymnis & Canticis, verſ. Nolite inebriari. eod.*

DE OFFICIIS SINGVLORVM.

TABVLA 85.

OFFICIA DEinde D. Paulus deſcribit particulatim hominum ſingulorum, nempe

- *Vxorum, vt maritis ſuis exhibeant obedientiam & ſubiectionem. Nam vt Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, ita vir vxoris caput eſt & dominus. verſ. Subiecti inuicem eſtote. d. cap. 5.*
- *Maritorum, vt vxores ſuas diligant, ſicut Chriſtus dilexit eccleſiã. verſ. Viri, diligite vxores veſtras. eod.*
- *Filiorum, vt reuereantur parentes, cap. 6. in princip. verſ. Filii, obedite parentibus.*
- *Parentum, vt educent filios in diſciplina & correptione Domini. verſ. Et vos patres. eod.*
- *Seruorum, vt obediant dominis cum timore & tremore, ſicut Chriſto, non ad oculum ſeruientes. verſ. Serui, obedite. eod.*
- *Dominorum, vt ſeruis clementes ſint & benigni, nec duriùs eos tractent. verſ. Et vos domini.*

DE AR-

DE ARMIS CHRISTIANORVM SPIRITVALIBVS.

TABVLA 86.

QVANDO MIlitia eſt vita hominis ſuper terram, & perpetuò nobis luctandũ eſt aduerſus mundum, carnem & diabolũ, iam poſtremò D. Paulus inſtruit Epheſios ad hanc pugnã armis ſpiritalibus: Qualia ſunt	*Cingulum continentiæ, quo carnis libido coërcetur. verſic. State ergò ſuccincti lumbos veſtros in veritate. d. cap. 6.* *Lorica iuſtitiæ, quô vndiquè protegantur. Ibidèm, In verbo, Loricã.* *Ornamenta pedum, vt ſint expediti tum ad annũciandum, tum ad exequendum euangelium pacis. In verbis, & calceati. ibid.* *Scutum fidei, vt nihil noceant tela nequiſsimi ſatanæ ignea. In verb. In omnibus ſumentes ſcutum.* *Galea ſalutis æternæ, cuius ſpe mentem confirmat, nè in perſecutionibus deficiat. In verb. Galeam, ibidèm.* *Gladius ſpiritûs, id eſt, verbum Dei à ſpiritu ſancto promulgatum. in verb. Et gladium ſpiritûs. d. verſic. State ergò ſuccincti. vſque in fin. cap. 6. & vltimi.*

EPISTOLA PAVLI
APOSTOLI AD PHILIPPENSES, DE fugienda primatûs ambitione, & ſtudio humilitatis amplectendo, Liber Bibliæ LVI, Partis ſecundę quarti libri, ſextus.

ORDINIS RATIO.

POST editam ad Galatas epiſtolam, Paulus ex Roma proximè miſit hanc, quam ſcripſit ad Philippẽſes, cùm illos ſemel vidiſſet & docuiſſet. Sic enim id finis huius declarat epiſtolę: Salutant vos, inquit, qui ſunt de domo Cęſaris. Theodoret. in præfat. ad omnes D. Pauli epiſtolas, & Athanaſ. hîc in Synopſi.

PHILIPPENSES QVI FVERINT.

PHILIPPENSES quos hoc loco coronam ſuam vocat Apoſtolus, dicti ſunt à Philippis ciuitate Macedoniæ, quæ eſt ciuitas Colonia, quẽadmodùm Lucas refert. Chryſoſt. in ſuo ad hanc epiſtolam argumento. Quæ ciuitas hoc nominis à conditore ſuo Philippo ſortita ſuit, ſub Theſſalonica metropoli conſtituta. Theophylact. hîc in prologo.

QVAE HVIC CIVITATI IN PAVLI prædicatione contigerint præclara.

HÎC purpurarum venditrix mulier vehementer pia, rebuſque diuinis attenta, ad Dominũ cõuerſa eſt. Hîc archiſynagogus Domino credidit: Hîc Paulus ac Silas virgis cæſi ſunt: Hîc Magiſtratus, vt abirent, precati ſunt eos, idque non ſinè timore. Habuit & hîc ſplẽdidum Euangelij prædicatio initium. Chryſoſt. hic in arg. & Actor. 16.

DE SCRIPTIONIS HVIVS OCCASIONE, ex Theophylact.

TRANSMISERANT Philippenſes Paulo per Epaphroditum, quæ illi ad vitam eſſent neceſſaria, ac ſimul etiàm reſcire cupiebant, vt tunc cum eo ageretur. Et quoniam par erat, illos, cùm pręceptorem vinctum intellexiſſent animo haud mediocritèr angi, ad eos ſcribens commonefacit, nihil propterea hos vel mœrore affici, vel offundi perturbatione debere, quin potiùs lętari magnoperè & gaudere, quandoquidem pro Chriſto hæc patiatur Theophylactus hic in argumento.

ALIA SCRIBENDI CAVSA.

TANTVM iam ex prædicatione Pauli tam in fide quàm in moribus profecerant, vt illorũ vita per omnia ferè eius reſponderet doctrinæ: de primatu tantùm inter eos erat contẽtio,

quoniam alij ſe volebant alijs præferre, quaſi gloriando de meritis. Qua de cauſa Apoſtolus præcipuè ſcribens illis à Roma, intendit illos ad humilitatem reuocare, licèt vt de meritis non glorientur, neque alter alteri ſe præferat: ſed quidquid boni habet, ſiue remiſſionem peccatorum, ſiue dona virtutum, gratiæ Dei aſſcribat, à quo totum habet, & nihil à ſe. Anſelm. ibidèm.

Atque hinc colligunt, Paulum in hac epiſtola officij ſui nomen & authoritatis, quod eſt apoſtolus, ideò non poſuiſſe, quoniam illos inuitet ad humilitatem, ibidèm. Ambroſius tamen id ideò factum putat, quia ad illos ſcribat, qui rectè de eo ſentiebant. Ambroſ. cap. 1. ad Philippen. in principio.

QVID PRAE CAETERIS MAXIME PAVLVS in Philippenſibus commendauerit.

PHILIPPENSES verò multo magis collaudantur, quàm Epheſij, vt qui nec audire quidem falſos apoſtolos voluerint, non ſolùm iam credentes in Chriſtum, ſed & patientes ac certamen habentes pro illo: Vobis, inquit, donatum eſt, vt non ſolùm in eum credatis, ſed vt etiàm patiamini pro illo. ad Philippen. 1.

IN QVO GENERE DICENDI VERSETVR hæc epiſtola.

VIDETVR autem, illis potiſſimùm cum magna honorificentia & nihil omninò obiurgatorium ſcribere, id quod & virtutis illorum indicium eſt, nimirùm quòd nullam præceptori dederint occaſionem, quò vel per modum repræhenſionis, ſed duntaxàt adhortando omnia ad eos ſcriberet. Hoc autem ipſum eſt, quod initiò dixi, nempe quòd hæc ciuitas tantum commoditatis ad fidem Chriſti exhibuerit. Chryſoſt. hic in explicatione argumenti.

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD Philippenſes. TABVLA 87.

IN HAC EPISTOLA APOſtolus Philippēſes ad afflictiones & perſecutiones Chriſti cauſa præferēdas hortatur, quippe qui
- *In fidei retinenda veritate conſtantes ſe præbuerant.*
- *Pſeudoapoſtolos fidem ſubuertere nitentes reſpuerant.*
- *Pro Chriſti nomine paſſi fuerant.*

DE HVIVS EPISTOLAE PRINCIPIO. TAB. 88.

PRINcipiò aūt vtitur
- *Salutatione, cap. 1. in princip.*
- *Congratulatione; quòd*
  - *Fidem Chriſtianam non receperint tantùm,*
  - *Sed eum iam fecerint profeſſū, vt ſint ipſius Pauli ſocij*
    - *Defenſionis & confirmationis euangelij.*
    - *Perſecutionis gaudij.*
  - *Nihil aliud illis deeſſe videatur ad ſalutem ampliùs, quàm vt ità perſeuerent, creſcantq́, & abundent in charitate ad Dei laudem & gloriam. verſ. Gratias ago Deo. eod.*
- *Communicatione animi & propoſiti ſui admodùm familiari, in qua illis explicat*
  - *Vincula ſua, quibus Romæ ligatus fuerat, plus ſuæ doctrinæ commodi attuliſſe, quàm incommodi, eô quòd tum non pauci exēplo ſuo animati, liberiùs multo, quàm anteà euangelium prædicare videbantur. verſ. Scire autem vos volo. cap. 1.*
  - *Spem ex vinculis conceptam, quòd per ea ſperet acceſſum ad ſalutem & gloriam. verſ. Dum omni modo. eod.*
  - *Expectationem atq; deſiderium ad martyrium & mortē pro Chriſti nomine ſuſtinendam. verſ. Mihi enim viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. eod.*
  - *Dubitationem, an mortem potiùs, an vitam ſibi precari & eligere debeat. verſ. Coarctor autem. eod.*

DE EXPLICATIONE EORVM, QVAE D. PAVlus Philippenſes ex hac epiſtola ſcire & intelligere voluit. TAB. 89.

- **DEINde verò luculentèr & egregiè**
  - **INSTRVIT eos in**
    - GENERE *ad conſtãtiam æquo animo perferendi & matyrium, & alia aduerſa omnia. ver. Et in nullo terreamini. in fin. cap. 1. Vbi ait: Quia vobis datum eſt pro Chriſto, non ſolùm vt in eum credatis, ſed vt etiàm pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & vidiſtis in me, & audiſtis de me.*
    - SPEcie ad
      - *Vnitatem fidei, cap. 2. In princip. Vt idem ſapiatis.*
      - *Humilitatem veram, Ibidèm in verb. Nihil per contentionẽ, neque per inanem gloriam.*
      - *Timorem Dei, ver. Itaque chariſſimi. eod.*
      - *Animi tranquillitatem & ſuauitatem, ver. Omnia autem facite ſinè murmurationibus & hæſitationibus &c. eodem.*
  - **PRAEMOnet eos, vt ſibi caueant**
    - *à pſeudoapoſtolis, quos vocat*
      - *Malos operarios,*
      - *Non circunciſionem, ſed conciſionem irridiculè, cap. 3.*
    - VT imitentur
      - *Ipſum Paulum, & circũciſionem ſpiritûs quærant potiùs quàm carnis. Vbi oſtendit verè circunciſos, qui ſpiritu ſeruiunt Deo.*
      - *Non autem inimicos crucis Chriſti, quales erant, qui Euangelij gratiam, circunciſionis obſeruatione obfuſcare conabatur. ver. Imitatores meì eſtote. Vſq; in fin. d. c. 3.*
  - **SOLATVR afflictos, Ab**
    - AVXILIO *perfectorum atque ſanctorum hominum, cap. 4. in princip.*
    - ADVENTV *Chriſti, quem in auxilium illorum prædicit eſſe propinquum, ver. Dominus propè eſt, eodem.*
    - VIRTVTVM *ſtudio, vt quæcunque ſunt vera, quæcunq; pudica, quæcunque iuſta, quæcunque ſancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ, hæc cogitent. verſ. De cæterò. eodem.*
    - SIC *Deum pacis futurum cum illis. Ibidèm.*

DE ACCEPTIS A PHILIPPENSIBVS BENEficijs. TABVLA 90.

- **POSTREMO GRATAM** *oſtendit memoriam eorum quæ ipſi in vinculis detento Philippenſes ſuppeditauerant. Quorum nomine teſtatur ſe in Domino vehementèr gauiſum,*
  - NON *propter ſuam, quam patiebatur, penuriam, vt qui in omnem euentũ inſtitutus eſſet, omnia æquo ferre animo: & ſatiari, & eſurire: & abũdare, & penuriam pati.*
  - SED *quòd ſui tam piam habuiſſent rationem, atq; ſic ipſius meriti tribulationum ſuarum effecti eſſent participes. ver. Gauiſus ſum autem. vſque in fin. cap. 4. & huius epiſtolæ vltimi.*

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES, DE recta ad Deum Patrem via, nempè per Chriſtum, Liber Bibliæ LVII, Secundæ Partis Quarti libri, Septimus.

ORDINIS RATIO, EX CHRYSOSTOMO.

VIDETVR autem iſta epiſtola poſt eam quæ ad Romanos eſt, data eſſe. Nam illam quidē Romanis ſcripſit, cùm eos nondùm vidiſſet: iſtam verò, cùm iam vidiſſet, & prope finem eſſet prædicationis ſuæ: id quod & ex eo liquet, quòd in epiſtola ad Philemonem inquit: Cùm talis ſim, nempè Paulus ſenex, & rogē pro Oneſimo: in iſta verò ipſum mittit Oneſimum, quemadmodùm dicit: Quem miſi vnà cum Oneſimo fido & dilecto fratre, & dilectum & fratrem eum vocans.

ARBITROR autem hac vetuſtiorem eſſe eam, quæ eſt ad Timotheum, & circa mortē eius quoquè ſcriptam. dicit enim illic: Nam ego nunc immolor, 2. Timot. 4. Vetuſtior ſanè eſt iſta, quàm ea ſit, quam ad Philippenſes ſcripſit. Chryſoſto. ad Coloſ. cap. 1. in principio.

DE COLOSSENSIBVS.

COLOSSAE ciuitas erat Phrygiæ, quod ex eo liquet, quòd vicinam habuit Laodiceam. Chryſoſt. ibidèm & ad Philemon. homil. 2. Vndè dicti ſunt Coloſſenſes, quos Paulus hac epiſtola ſuſcepit inſtituendos. Hos epiſtolæ huius Argumentum dicit Aſianos, ſicut & Laodicenſes. Nam etiàm Phrygia ipſa, pars eſt Aſiæ minoris.

VNDE ET QVANDO COLOSSENSIbus ſcripſerit Paulus.

ET hanc vinctus miſit Roma, quemadmodùm ſcribēs dixit: Propter quod & vinctus ſum, vt manifeſtem illud, ſicut oportet me loqui. Chryſoſt. vbi ſuprà. In argumento huic epiſtolæ pręfixo ſcribitur, eam ab Epheſo per Tychicum Diaconem, & Oneſimum Acolytum fuiſſe tranſmiſſam. Sed Theodoretus eodē tēpore dicit Apoſtolū ſcripſiſſe & Epheſijs & Coloſſenſibus, admirabili Tychico vſum tabellario. Romæ autē ſcripſiſſe, cùm iam prius euaſiſſet periculum, idque hoc ipſum oſtendere epiſtolæ huius Proœmium. Theodoret. hic in explicatione argumenti.

NVM APOSTOLVS COLOSSENSES PRIVS viderit, quàm hęc ad illos ſcriberet, ſententia Chryſoſtomi, Anſelmi, & Gloſſæ.

NONDÙM viderat autem Apoſtolus neque iſtos, neque Romanos, neque Hebręos, cùm ad eos ſcriberet. Et de illis quidē multis ex locis clarum eſt, de iſtis verò audi, quid ipſe dicat. Et quoquot faciem meam in carne non viderunt. Et iterùm, Licēt carne abſens ſim, tamen ſpiritu vobiſcum ſum. Chryſoſt. ibidèm. Athanaſ. in Synopſi. Anſelmus & Gloſſa hic in principio.

DE EODEM, SENTENTIA Theodoreti.

ATQVÌ nonnulli quidem dicunt, diuinum Apoſtolum cùm nondùm vidiſſet Coloſſenſes, ſcripſiſſe ad eos epiſtolam, idque conantur confirmare ex illis verbis: Volo enim

vos ſcire, qualem ſolicitudinem habeam pro vobis, & pro ijs, qui ſunt Laodiceæ, & quicunque non viderunt faciem meam in carne. Col. 2.

Oportebat autem eos conſiderare verborum ſententiam. vult enim dicere: Non ſolùm veſtrùm, ſed eorũ etiàm, qui me nõ viderũt, maximam curam gero. Si enim de ijs ſolùm qui eum non viderant, curam gerebat: eorum qui illum viderant, & ab eo doctrinam acceperant, nullam omninò curam gerit.

Iam verò nos etiàm docuit beatiſſimus Lucas in Actis, quòd eodem tempore peruaſit Phrygiam & Galatiam, Act 18. Coloſſę autem ſunt Phrygiæ, cuius Metropolis & vicinia eſt Laodicea. Quomodò ergò fieri potuit, vt qui in Phrygiam venerit, non eis diuinum tradiderit euangelium?

Nec verò dixerit quiſpiam, eum fuiſſe à diuina prohibitum gratia hoc facere. De Aſia enim & Bithynia dixit B. Lucas, eos prohibuiſſe ſanctum ſpiritum. De Phrygia autẽ nihil dixit tale. Sed de hac re quidem ſentiat quis quod velit Neque enim vllam dogmatum inducit differentiam, an hoc vel illo modo dicatur. Theodoretus in Argumento huius epiſtolæ.

ARGVMENTVM.

COLOSSENSIVM aliqui per angelos ſe credebant conciliatos, acceſſum habere ad Deum: & multas habebant obſeruationes tam Iudaicas quàm Gentiles. Iſtas itaque corrigit. Vndè & initiò ſtatim dicit: Per voluntatem Dei, &c. Chryſoſt. hic cap. I. in principio.

DE PRIMA SCRIBENDI OCCASIONE.

EX his verbis duæ colliguntur ſcribendæ huius epiſtolæ occaſiones. Quarum prima, dogma illud prauum illorum, qui (vt dictum eſt) putabant, nequaquàm per filium, ſed per Angelos ad Deum & Patrem ſe adduci, abſurdum putantes credere, quòd filius Dei in extremis temporibus apparuerit, cùm in veteri teſtamẽto per angelos omnia fierent. Theophylact. hic in Argument.

ALIA HVIVS SCRIPTIONIS OCCASIO,
ex ſententia Anſelmi.

COLOSSENSIBVS nõ ipſe Apoſtolus prędicauit, ſed eius diſcipuli Epaphras & Archippus, quandò ex his originem ducebant. Epaphras enim quę à Paulo didicerat, prædicans eis, conuertit illos, & factus eſt Apoſtolus eorum, Archippus verò epiſcopatum ſuper eos accepit. Superuenientibus autem Pſeudoapoſtolis, carnales obſeruantias prædicantibus, dubium fuit quibus potiùs credendum eſſet.

Vndè Paulus, cuius authoritas celebris erat, quaſi medius iudicat, quæ pars ſit potiùs tenenda. Deſcribit autem Chriſtum & eius beneficia, quomodò eſt ſufficiẽs ad omnia: carnalia verò omninò improbat. Vndè fit, vt hæc epiſtola magnam affinitatem & ſimilitudinem habeat cum illa, quę eſt ad Epheſios. In illa quippe & in iſta ſimili modo commendatur eminentia diuinorum beneficiorum, & carnalium obſeruatio legis deſtruitur, & mores Dei inſtruuntur. Anſelm. in pręfat. ad hanc pręſentem epiſtolam.

SCOPVS.

INTENTIO D. Pauli eſt hęc, vt Coloſſenſes hac epiſtola in eadem confirmet fide & doctrina, quam à diſcipulis eius acceperant: doceatq́; non in alio quàm in Chriſto ſpem ponendam eſſe ſalutis. Gloſſa hic in explicatione argumenti.

PARTITIO. TABVLA 91.

VT PLERAEQVE *aliæ D. Pauli epiſtolæ, ita & hæc diuidi poterit in Partes principaliores tres:*

- PRINCIPIVM, *cap.1. Vſque ad vers. Cum gaudio gratias agentes.*
- STATVM *cauſæ, ſiue argumenti ſuſcepti tractationem, d. cap.1. 2. 3. & 4 vſque ad ver. Orationi inſtantes.*
- CONCLVSIONEM *ſeu Epilogum, à loco præfat. vſque in fin. cap.4. & vltimi.*

DE PRINCIPIO. TABVLA .92.

PRINCIPIO *ſibi illorum animos præparat per*

- SALVTATIONEM *familiarem & amicabilem, cap.1. In principio.*
- LAVDEM
  - *Fidei,*
  - *Spei,*
  - *Dilectionis in Deum & ſanctos,*
  - *Omniuariæ perfectionis.*
- PRECATIONEM *piam, vt*
  - IMPLEANTVR *agnitione voluntatis eius in omni ſapientia & intellectu ſpirituali.*
  - DIGNÈ *ambulent Deo per omnia.*
  - IN *omni opere bono fructificent, & creſcant in ſcientia Dei.*
  - IN *omni virtute confortentur, ſecúndum potentiam claritatis eius.*
  - IN *omni quoquè patientia & longanimitate. ver. Gratias agimus Deo &c. eod. cap.1.*

DE STATV CAVSAE. TABVLA 93.

ARGVMENTI *tractatio duabus abſoluitur partibus:*

- INCITATIONE *ad amorem Chriſti, eiusq́; doctrinam ſeu fidem Euāgelicam magis magisque ſectandam.*
- EXHORTATIONE *ad varia virtutum genera, & honeſta hominis Chriſtiani officia.*

DE AMO-

DE AMORE CHRISTI ET FIDEI CHRIſtianæ.

TABVLA 94.

SVMMA *huius epiſtolæ hæc eſt, quòd D. Paulus Coloſſenſes allicere ſtudet in amorē Chriſti. Argumenta autē quibus id efficere conatur, ſumūtur partim à*

- **PERſona**
  - **CHRISTI,** *cui⁹ beneficia rurſus metiēda ſunt ex perſona*
    - *Noſtra,*
      - *Quòd ſorti nos ſanctorū & collegio adiunxerit fideliū.*
      - *Quòd nos de poteſtate eripuerit tenebrarū, Diaboli & inferni.*
      - *Quòd nos tranſtulerit, & inſeruērit in regnum filij dilectionis ſuæ.*
      - *Quòd nobis redemptionem acquiſiuerit & remiſſionem peccatorum.*
    - *Dei patris,*
      - *Quia imago ſit ipſius Patris.*
      - *Quia à Patre genitus, ac omnis generationis ad ſalutem ſit principium: vndè primogenitus dicatur omnis creaturæ.*
    - *Omnium rerum,*
      - *Quòd per ipſum omnia ſint condita.*
      - *Quòd omnia exiſtant per ipſum, & in ipſo, & ſub ipſo tanquam protectore & conſeruatore,*
    - *Totius corporis Eccleſiæ:*
      - *Quia ſolus ſit caput eccleſiæ ſuæ viuificans.*
      - *Quia ſit primogenitus inter reſurgentes, reſurrectionem annuncians.*
      - *Quia ipſe Deitatis fons ſit vberrimus, eccleſiā Deo reconcilians. à verſ. Gratias agentes. vſque ad ver. Cuius factus ſum ego. d. cap. 1.*
  - **PAVLI,** *in qua cōſiderātur tria:*
    - *Exemplum patiētiæ & conſtantiæ, quam teſtatur his verbis: Nūc gaudeo in paſſionibus, & adimpleo ea, quæ deſunt, paſſionū Chriſti in carne mea pro corpore eius quod eſt eccleſia.*
    - *Authoritas, quam oſtendit ſe habere à Deo. Cuius, inquit, factus ſum ego Paulus miniſter, ſecundū diſpenſationē* DEI, *quæ data eſt mihi. à d. ver. Cuius factus. vſq; in fin. cap. 1.*
    - *Amor, quo ipſe complexus eſt Coloſſenſes. Nam etſi eos oculis humanis nunquàm viderit, ſe tamen eorum cauſa admodùm ſolicitum eſſe affirmat, nè per aliquorum verba ſublimia & fallacia decipiantur. ca. 2. In princip. vſque ad verſ. Videte nè quis vos decipiat per Philoſophiam.*
- **MVNERE** *ſapientiæ diuinæ, cuius præſidio pſeudoapoſtolorū technas, ex ſpinoſa philoſophia, humanis traditionibus, & elementis mūdi constructas poſſint &*
  - *Intelligere ex*
    - *Praua doctrina, qua carnis tribuunt cōciſioni, quod tribuendum erat baptiſmo, quo ſpiritus mundatur à præputio peccatorum. d. ver. Videte nè quis.*
    - *Moribus improbis: Foris enim præ ſe ferunt humilitatem & religionem angelorum, interiùs fruſtrà inflantur ſenſu carnis ſuæ. ver. Nemo vos ſeducat.*
  - *Auertere & diluere rationibus duab⁹:*
    - *Prima, Quia carnis cōciſio nō prodeſt quidquā.* BAPTIſmus *autē qui in eius ſucceſſit locū, tinctos & à mortuis ſuſcitauit, & Chriſti corpōri inſeruit. d. v. Videte.*
    - *Secūda, Quia Chriſti morte circunciſio, vt alia id generis legalia ſublata & extincta ſunt pleraq; omnia. d. ver. Nemo vos ſeducat. vſque in fin. cap. 2.*
- **POTENTIA** *Dei glorioſa, qua vicit mortem, & nunc triumphat ad dexteram ſui Patris. Quo miniſterio monemur, vt quæ ſurſum ſunt, ſapiamus, & ſpem noſtram non ponamus in his, quæ ſunt in terra, ſed conuerſatio noſtra cum Chriſto ſit in cælis. cap. 3. In principio.*

DE NE-

DE NECESSARIIS QVIBVSDAM HOmini Chriſtiano virtutibus. TABVLA 95.

HAEC PARS *Parænetica eſt. Hortatur enim Coloſſenſes ad*

- VIRTVtes Sex:
  - MORTIFICATIONEM *membrorum, quæ ſunt ſuper terram: Fornicationis ſcilicet, immunditiæ, libidinis, concupiſcentiæ malæ, & auaritiæ, quæ eſt ſeruitus ſimulacrorũ. ver. Mortificate ergò. d. cap. 3.*
  - RENOVATIONEM *ſeu depoſitionem affectuum, vt iræ, indignationis, malitiæ, blaſphemiæ, & turpis ſermonis. verſ. Nunc autem deponite.*
  - EMENDATIONEM *totius vitæ. Ibidem in verb. Nolite mentiri. Vbi exuto veteri, nouum hominem induendum eſſe monet.*
  - ORNAMENTA *noui hominis induenda, qualia ſunt, Miſericordia, benignitas, humilitas, modeſtia, patientia, clemẽtia, pax & ſimilia virtutum Chriſtianarum genera. verſ. Induite vos. eod.*
  - CHARITATEM, *quæ vinculum eſt perfectionis. Verſ. Super omnia autem hæc. eodem.*
  - ANIMI *gaudium excitandum Pſalmis, hymnis & canticis ſpiritualibus. verſ. Verbum Chriſti habitet in vobis. eodem.*
- OFFIcia ſex:

Mulierum	erga	*Viros.*	*Cap. 3. & principio 4.*
Virorum		*Vxores.*	
Filiorum		*Parentes.*	
Parentum		*Filios.*	
Seruorum		*Dominos.*	
Dominorum		*Seruos.*	

DE EPILOGO. TAB. 96.

IN EPILOGO *facit duo:*

- REQVIRIT *illorum intercesſionem, vt Deus aperiat apoſtolis ſuis oſtium ſermonis ad loquẽdum myſterium Chriſti, vt manifeſtent illud ità, vti oportet eos loqui. d. c. 4. verſ. Orationi inſtate &c.*
- SALVTEM *illis nunciat diuerſorum Chriſti miniſtrorum nomine, vt mutuam inter illos retineat beneuolentiam. verſ. Salutat vos Epaphras. vſque in fin. cap. 4. & vltimi.*

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES PRIMA, De patientia in aduerſis propter ſpem futuræ reſurrectionis retinenda, Liber Bibliæ LVIII, Secundæ Partis libri Quarti, Octauus.

ORDINIS RATIO.

DE fide hactenùs præcipuè diſputatũ eſt: hic nunc de opere agitur fidei. Sed quid Paulus vocat opus fidei? Quòd nemo, inquit, inſtantiam veſtram infregit. Hoc enim opus eſt fidei. Si credis, omnia patere: Si non pateris, nõ credis. Etenim an talia non ſunt, quæ nobis promiſſa ſunt, vt credentem etiàm mille mortes pati màlle oporteat, quàm ipſis excidere? Propoſitum eſt regnum cęlorum, & immortalitas, & vita æterna. Itaque qui credit, omnia patitur. Proindè fides per opera probatur. Chryſoſt. in epiſtola Pauli ad Theſſa. 1. homil. 1.

THESSALONICENSES QVI, ET VNDE fuerint dicti.

THESSALONICA eſt vrbs nobilis in Macedonia, & eius regiõis metropolis, à qua Theſſalonicenſes ſunt dicti. Anſel. in præfatione huius epiſtolæ, & Theophylact. ibidèm. Hi, vt præ ceteris maiori laude digni, duabus ab Apoſtolo commendantur epiſtolis, & quòd non ſolùm fidem inconcuſſam veritatis ſeruauerint, ſed & in perſecutione fuerint conſtantes, perferentes etiàm alacritèr perſecutiones à ciuibus ſuis. Ioan. Driedo De ſcriptur. eccleſiaſt. lib. 1. cap. 3. part. 3.

DE HVIVS EPISTOLAE TITVLO, CVR NIHIL in eo de ſeipſo ponat, nec apoſtolum ſe, nec ſeruum Chriſti vocans, ex Chryſoſtomo.

MIHI videtur, ob id authoritatem ſuam non poſuiſſe, quòd iſti recèns in fide eſſent inſtructi, ſuique nondùm experientiam cepiſſent, eſſetque adhuc initium prædicationis ad eos factæ. Chryſoſto. hic cap. 1. in principio. vel, vt ibidèm Anſelmus, quia ipſi ad obediẽdum proni erant, ideò non ponit nomen authoritatis ſuæ vel officij, ſed vt pares admonet.

CVR SYLVANI ET TIMOTHEI NOMEN huic epiſtolæ in titulo præfixerit.

SYLVANVM autem (id eſt, Silam) & Timotheum ideò ſecum poſuit, quia in conuerſione Theſſalonicenſium fuerant cum illo participes laboris, vel quia nunc erant cum ipſo Athenis. Anſel. ibid.

QVANDO, VNDE, ET PER QVOS MISERIT hanc epiſtolam Paulus.

PRIMA epiſtolarum omnium, quas D. ſcripſit Paulus, eſt illa prior ad Theſſalonicenſes. Eam enim miſit Athenis, vt ad eos ſcribens docuit. In medio enim epiſtolæ ſic dicit: Propter quod non ſuſtinentes ampliùs, placuit nobis Athenis remanere ſolis, & miſimus Timotheum fratrem noſtrum, & fidelem miniſtrum Dei, & cooperatorem noſtrum in Euangelio Chriſti, ad confirmandos vos & exhortandos pro fide veſtra. 1. Theſ. 3. Theodoretus in pręfat. ad omnes D. Pauli epiſtolas, & B. Anſelmus in præfatione ad Theſſalon. Miſit autem poſtquàm eos & vidiſſet, & in fidei rudimentis inſtituiſſet: per Tychicum quoquè diaconem & Oneſimum. Theodoret. & in vulgato huius epiſtolæ Argumento.

Licèt Athanaſ.in Synopſi,& Theophylact.in præfatiōe ad omnes B.Pauli epiſtolas, ſcribant,cum hac epiſtola Timotheum ad Theſſalonicenſes miſſum fuiſſe. Sed perpenſo eo quòd Timotheus in titulo,& in ſalutationis formula numeratur, tãquàm vnà cum Paulo ſcribens,veriſimilius eſt,per eum non fuiſſe tranſmiſſam,ſed quòd tunc Athenis cum D. permanſerit Paulo.

DE OCCASIONE SCRIBENDI Theſſalonicenſibus.

QVONIAM multa cùm in Berrhœa,tum Macedoniæ ciuitate Philippis, tum Corinthi & Theſſalonicæ Paulus fuerat perpeſſus,veritus eſt,nè vel ſuis preſſuris illi offenſi, haud ſatis ſtabiles forent,vel mœrore nimio ob ſuorum è vita diſceſſum conficerẽtur, quo patrio more alioquì plurimùm angebantur,hanc miſit illis epiſtolam, vt in fide ſic confirmarentur,nè quoquo pacto ab ea deſciſcerent,ſiue ipſi affligerentur,ſiue alios cernerent affligi,adeò vt nec morientiũ ægriùs ferrent caſus, ſed eam ſectarentur vitam, quam ab eo accepiſſent,vt hac de re D.ſentit Athanaſ.hîc in Synopſi.

DE EADEM, EX THEODORETO.

CVM autem eorum qui crediderant,perpetuò curam gereret, beatiſſimum Timotheum Athenis miſit Theſſalonicam,vt eos fulciret & confirmaret, & omnibus aduerſariorum machinationibus eos potentiores efficeret.Is reuerſus laudauit quidem eorum fidem inexpugnabilem:dixit autem eos opùs habere aliqua exhortationis doctrina,de quibuſdam quæſtionibus,quæ apud eos mouebantur.Quibus intellectis Paulus, pro ſuo in omnes Chriſtianos amore,permotus fuit de his rebus aliquid ad eos ſcribere. Theodoret. hîc in Argument.

QVID IN SVMMA SCRIPSERIT.

PRIMÙM quidem laudat eorum ſingularem in fide conſtantiam:Deindè hortatur eoſdẽ, vt mortuorum certam expectent reſurrectionem:tum illud etiàm monet, nè in Domini aduentu inueſtigando nimìs ſint curioſi aut ſoliciti.Idem Theodoret.ibidèm.

QVIS TOTIVS EPISTOLAE SCOPVS.

EVM autem hæc ſcribit in finem,vt lenitèr corrigat errantes: perfectiores verò commonefaciat,nè rebus cedant aduerſis,néve apoſtolis falſis aliquid præſtẽt fidei, quin & ipſi potiùs alios corrigant errantes.

PARTITIO. TABVLA 97.

GRATVLATORIA *eſt hæc epiſtola,& in duas diſtribuitur partes: Quarum*	PRIOR *ad communem pertinet totius Eccleſiæ Theſſalonicenſis laudem,cap.1.2.& 3.*
	ALTERA *priuatorum quorundam notat errores & imperfectiones,quibus D.Paulus commoda adhibet remedia.*

DE LAV-

DE LAVDIBVS THESSALONICENSIVM in communi. TABVLA 98.

- **PARS PRIma**, *quæ circa laudem verſatur Theſſalonicẽſium, tria cõtinet capita:*
  - GRATIArum *actionem, qua gratulatur*
    - SIBI, *quòd euangelium ſuum ad Theſſalonicenſes non fuerit in ſermone tantum, ſed & in virtute, & in Spiritu ſancto, & in plenitudine multa.*
    - IPSIS *Theſſalonicenſibus propter aſſecutã pfectionẽ in*
      - *Operibus fidei,*
      - *Suſtinẽtia ſpei,*
      - *Plenitudine charitatis,*
      - *Et omni virtutum genere.*
      - *Quæ reeffecerunt, vt*
        - *Fides illorum toti innoteſceret orbi.*
        - *Forma eſſent omnibus credentibus.*
        - *Imitatores fierẽt D. Pauli, cap. 1. per totum.*
  - CONSOlationem, *quã ĩ medijs laborũ & moleſtiarum fluctibus ſolatur*
    - *Seipſum,*
      - *Quòd ſuo ad eos aduentu non inanem luſerit operam, cap. 2. In princip.*
      - *Quòd nullos induxerit errores, nec ad fauorem popularem, ſed ad Dei prædicauerit gloriam ea quæ vera ſunt & ſancta. ver. Exhortatio enim noſtra, eod.*
      - *Quòd ab omni adulatione, auaritia & vanæ gloriæ cupiditate, quæ re vera peſtes ſunt religionis peſtilentiſſimæ, ſempèr alienus fuerit & immunis. ver. Neque enim aliquandò fuimus.*
      - *Quòd nemini fuerit oneri, nec vllis pepercerit laboribus. ver. Cum poſſemus vobis oneri eſſe. eod.*
      - *Quòd animam ſuam poſuerit pro euangelio. ibid.*
    - THESSAlonicẽſes.
      - *Quòd Euangelium non vt hominum, ſed Dei verbum acceperint. ver. Ideò & nos gratias agimus. eod.*
      - *Quòd ſicut eadem paſſi ſint à ſuis perſecutoribus, quæ Apoſtoli à Iudæis: ità cum illis habituri ſint eandem ſpem, idem gaudiũ, & æqualem gloriæ coronã. ver. Quia eadem paſſi eſtis & vos. vſque in finem cap. 2.*
  - AMOREM *D. Pauli erga Theſſalonicenſes ſingularem. Quem teſtatum illis facit tribus præcipuè argumentis:*
    - *Quòd miſerit illis Timotheum, vt eos per fidem ſuam confirmaret & exhortaretur. cap. 3. In principio.*
    - *A gaudio ſingulari, quod ex felici illorũ in fide progreſſu concipiat: ver. Quoniam nunc viuimus, ſi ſtatis. eod.*
    - *Interceſſione ſua pia & fideli, qua obſecrat, vt Dominus multiplicet eos, & abundare faciat Charitatẽ, tam inter ſe, quàm erga alios, & corda eorum in aduentum vſque Chriſti corroboret atque confirmet. ver. Quam enim gratiarum actionem. vſque in fin. cap. 3.*

DE ERRORIBVS ET IMPERFECTIONE quorundam priuata. TABVLA 99.

IMBECIL- *litati & erroribus hũanis, qui Chriſti fideles in ſuſcepto ſalutis itinere impedire plerunquè & remorari ſolent, duo D. Paulus adhibet remedia:*

- CORRE- *ctionem, qua reprę hendit errantes, & pſertim*
  - FORNICARIOS, *ver. Hæc eſt enim voluntas Dei. eod. cap. 4.*
  - DECEPTORES, *ver. Et nè quis ſupergrediatur, neque circunueniat in negocio fratrem ſuum. eodem.*
  - OCIOSOS, *ver. Rogamus autem vos fratres, vt abundetis &c. eodem.*
  - SOLICI- *tos nimi- ùm De*
    - *Morte amicorum, ver. Nolumus autem vos ignorare fratres. vſque in fin. d. cap. 4.*
    - *Die Iudi- cij, Qui*
      - *Infidelibus quidem terribilis,*
      - *Fidelibus autem nihil formidandus.*
- EXHOR- *tationem, vt*
  - *Agnoſcant eos qui in eccleſia laborant, & præſunt in Domino, eosq; propter opus Euangelij & diligant, & pacem habeant cum eis.*
  - *Corripiant inquietos.*
  - *Conſolentur puſillanimes.*
  - *Suſcipiant infirmos.*
  - *Patientes ſint ad omnes.*
  - *Nè quis malum pro malo alicui reddat, ſed quod bonum eſt, exerceat in omnes.*
  - *Sempèr gaudeant.*
  - *Sinè intermiſsione orent.*
  - *In omnibus gratias agant.*
  - *Spiritum nè extinguant.*
  - *Prophetias nè ſpernant.*
  - *Omnia probent: quod bonum eſt, retineant.*
  - *Ab omni ſpecie mala abſtineant.*
  - *Alius pro alio oret.*
    - SIC *futurũ, vt*
      - *Sanctificẽtur à* DEO *pacis per omnia.*
      - *Integer eorum ſpiritus & anima & corpus, ſinè querela in aduentu Domini conſeruetur. verſ. Rogamus autẽ vos fratres. vſque in fin. cap. 5. & vltimi.*

EPI-

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES SEcunda, De nouiſſimis temporibus & de aduerſarij, hoc eſt, Antichriſti deiectione, Liber Bibliæ LIX, Secundæ Partis Quarti libri, Nonus.

ORDINIS RATIO, EX AMBROSIO.

QVONIAM in prima epiſtola ad Theſſalonicenſes data, inter cætera etiàm de aduentu Domini quædam ſcripſit, & de reſurrectione ſanctorum: nunc aliam ſcribit ad eos, in qua ſignificat, licèt obſcurè, neque enim poſſet apertè ſcribere, de abolitione regni Romani, & de Antichriſti apparentia & damnatione, & de quorundã fratrum inquietudine. Ambroſius hic in præfatione.

VBI ET QVANDO SIT SCRIPTA.

NON multò poſt primam ſcripta eſt hæc ad Theſſalonicẽſes epiſtola: Theodoret. in præfatiõe ad omnes D. Pauli epiſtolas. Ab Athenis, vt idem Theodoretus in fin. huius docet epiſtolæ, per Titum Diaconem & Oneſimum Acolytum. Hic in Argument. vulgato.

ARGVMENTVM.

HVIVS epiſtolæ ſumma eadem ferè eſt, quæ prioris. Nam vt ibi, ità hic etiàm Theſſalonicenſes ad patientiam, qua poteſt maxima hortatur diligentia: oſtendens iuſtum Dei iudicium, vt boni gloriam conſequantur, mali verò pœnam. Gloſſa hic in principio.

CVR BIS SCRIPSERIT AD EOSDEM.

CVM reſciuiſſet diuinus Apoſtolus vtilitatem quam receperant Theſſalonicẽſes ex prioribus literis, & quòd grauitèr pro fide oppugnati, forti & generoſo animo ferrent aduerſariorum impetus, ad eos quoquè ſcripſit ſecundam epiſtolam, ad virtutem & animi magnitudinem excitans, & ſpe futurorum conſolans. Theodoretus hic in Argument.

Vel (vt Origenes ait) ob eam cauſam, quòd quidam ſub nomine Pauli apoſtoli falſam epiſtolam ſcripſiſſent, vt conturbarent Theſſalonicẽſes, quaſi inſtaret dies Domini, & ſeducerent eos. Nam propter hanc epiſtolam dixit: Rogamus vos fratres &c. neque per epiſtolam tanquàm per nos miſſam. cap. 2. Ruffin. in apolog. pro Origene hæc citat.

ALIA HVIVS SCRIPTIONIS OCCASIO.

IN Theſſalonica quidam ocioſi & inordinatè viuentes circuibant, ac fratres ſeducebant, quaſi iam tum dies Domini præ foribus eſſet. Seducebant autem audientes eo prætextu, quaſi hoc ab Apoſtolo id manifeſtante, & ab ipſo Spirituſancto audiuiſſent. Athanaſ. in Synopſi.

Hanc ſuſpicionem aliquibus non parùm augere videbatur id, quod ipſe in priori epiſtola ſcripſerat Paulus: Mortui in aduentu eius reſurgent primi, deindè nos qui viuimus, qui reſidui ſumus, ſimul rapiemur cum illis. Quæ verba ità contriſtauerunt eos, vt putarent iam vicinum eſſe diem Domini, timebantque nè damnarentur, eò quòd tardè ad fidem venientes, imperfecti eſſent. Gloſſa hic in principio.

Atque hunc metum illis diabolus procul dubio ob hanc iniecerat cauſam, vt ſpem illis futuræ adimeret reſurrectionis, & Chriſti ipſius de aduentu ſuo prædictionem, quæ Matth. 24. habetur capite, in illorum mentibus irritam faceret & inanem, atque ſic, quod

crudelius eſt, Spiritumſanctumipſum, quantùm in ſe eſt, redderet mēdacem. Theophylactus hic in argumento id inſinuat.

Has ob cauſas Apoſtolus Paulus etiàm hanc ſcripſit epiſtolam. In qua eos inter cætera, de prædicto ſaluatoris noſtri aduētu, his inſtruxit verbis: Rogamus autem vos fratres, inquit, per aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtræ congregationis in ipſum, vt nō moueamini citò à ſenſu veſtro, neque terreamini, neque per Spiritum, neque per ſermonem, neque per epiſtolam, tanquàm per nos miſſam, quaſi inſtet dies Domini. Nemo vos ſeducat vllo modo. 2. Theſſ. 2.

QVAE SIGNA D. PAVLVS ANTE DIEM extremi iudicij prædixerit euentura.

PRIMVM Chriſtus ipſe multam huic rei diligentiam & curam impendit: & ſedens in monte, de omnibus quæ ad conſummationem ſeculi pertinent, exactè ad diſcipulos diſputat. Quamobrem? nè locus eſſet illis, qui Antichriſtos & Pſeudochriſtos inducunt. Ponit autem & ipſe multa ſigna, vnum quidem maximum, dicens: Quandò prædicabitur Euangelium apud omnes gentes. Et aliud quoquè, nè quòd ad eius pertinet aduentum, errarent: Sicut fulgur, inquit, veniet. Quod non in angulo quodam occulitur, ſed vbiq; reſplendet. Non opùs habebit indicatore, ità erit illuſtris, quemadmodùm neque fulgur neceſsè habet iudicari. Chryſoſt. 2. Theſſalonic. homil. 1.

Matth. 24.

Signa Iudicij extremi.

Dedit etiàm Paulus aliud quoddam extremi iudicij ſignum, dicens: Quoniam niſi venerit diſceſſio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ità vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquàm ſit Deus. Defectionem autem, ipſum vocauit Antichriſtū, à re ipſa ei nomine impoſito: conatur enim homines à veritate abducere, & efficere vt deficiant. Theodoretus 2. Theſſ. 2.

SCOPVS.

Triplicem Apoſtolus videtur in hac epiſtola ſcopum ſibi habuiſſe præfixum. Vnum, vt bonos & quietos ad patientiam moneret. Alterum, vt inquietos corrigeret. Tertium, vt quæ in præcedenti Epiſtola paulò dixerat obſcuriùs, hic aliquo modo apertiùs oſtenderet. Gloſſ. hic in princip.

DE PAR-

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD THESSALOnicenſes ſecundæ. TABVLA 100.

ADHVC THESſalonicenſes in fide q̄dem conſtãtes, ſed de temporibus & momẽtis magìs, quàm par erat, anxios

- *Cõmendat à*
  - *Fidei conſtantia, cap. 1. in princip. verſ. Gratias agere debemus &c. Quoniam ſupercreſcit fides veſtra.*
  - *Mutua charitate, ibid. verſ. Et abundat charitas vniuſcuiuſq.*
  - *Patientia in tribulationibus, verſ. Ità vt & nosipſi. ibidèm.*
  - *Merito vitæ æternæ. verſic. Vt digni habeamini. eod. vbi etiàm de bonis diſſerit malorum, & pro martyrij orat honore atq dignitate. vſque in fin. cap. 1.*
- *Leniter repræhendit, magis tñ ſolatur & p̄munit aduersùs timorem de die iudicij extremi,*
  - *Quòd tam citò non ſit ventura, quàm illi credere ac nimiùm formidare videbantur, cap. 2. In principio. verſic. Vt non citò moueamini neque terreamini.*
  - *Quòd eam p̄ceſſura ſint hæc ſigna:*
    - *Diſceſſio primùm ab imperio, ſcilicet Romano, & obedientia eccleſiæ Romanæ.*
    - *Deindè homo peccati, & filius perditionis, id eſt, Antichriſtus. verſic. Nè quis vos ſeducat. eod.*
  - *Et ſi eius ſpeciem habere poterat, qui tum ſæuiebat in Chriſtianos Nero, non tamen illum verum eſſe Antichriſtum. verſ. Et nunc quid detineat ſcitis. eod.*
  - *Deum priùs Antichriſti fraudem & dolum reuelaturum. verſ. Et tunc reuelabitur ille iniquus. d. cap. 2.*
- *Monet duo maximè neceſſaria:*
  - *Primum, vt caueãt ſibi à ſocietate & conuerſatione pſeudoapoſtolorum, inordinatè & non ſecundùm traditionẽ verè apoſtolicam viuentium, & ipſum potiùs imitentur Paulum, cap. 3. à princip. vſq. verſ. Vos autem fratres. Vbi iterùm inuehitur in homines ocioſos, publicam eccleſiæ tranquillitatem perturbantes.*
  - *Secundum, nè deficiant in bono: Et, ſi quis non obediat Euangelio, vt eum notent per epiſtolam, nec conſuetudinem habeant cum eo. Ità tamen, vt magis vitia fugiant quàm hominem, nec oderint vt inimicum, ſed corripiant vt fratrem. à d. verſ. Vos autem fratres, nolite deficere benefacientes. vſq. in fin. cap. 3. & vltimi.*

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM PRIMA, DE officio Epiſcopi, ſiue de eccleſiaſtica diſciplina, Liber Bibliæ LX, Partis ſecundæ libri quarti, decimus.

ORDINIS RATIO.

HVcuſquè de moribus Chriſtianorum actum eſt in genere: Epiſtolæ verò ad Timotheũ duæ, & ad Titum vna, de Eccleſiaſtico ſtatu ſcriptæ ſunt, Tertulliano teſte aduerſùs Marcion. lib. 5. in fine. vel hactenùs diſcipulos inſtituit Paulus, hîc magiſtros inſtruit Eccleſiæ. Chyſoſt. hîc in præfatione.

TIMOTHEVS QVIS FVERIT.

2. Tim. 1. TIMOTHEVS Epheſiorum epiſcopus, de ciuitate Lyſtrenſium, patre græco, id eſt, Athenienſi, matre autem Iudæa, vt refert Apoſtolus, dicens: Recordationem accipiẽs eius fidei, quæ eſt in te non ficta, quæ & habitauit primùm in auia tua Loide, & matre tua Eunice: certus ſum autem quòd & in te. Hic autẽ fuit diſcipulus Pauli, eiuſq; ſpiritualis filius. Quẽ puerum propriè idem Paulus ſecum aſſumpſit: qui pudicus & virgo permanſit; quique apud Epheſum in monte, qui vocatur Pyon, cum magno honore ſepultus eſt. Iſidorus de patribus noui teſtamenti. Conſtantinus autem Imperator ſanctas reliquias Andreæ, Lucæ & Timothei tranſtulit Conſtantinopolim, apud quas dæmones rugiunt. Hieron. aduerſùs Vigilantium.

QVAE IS IN SACRIS LITERIS HABVERIT teſtimonia.

ATTESTATVR, autem & Lucas in Actis apoſtolorum, admirabilis eum fuiſſe indolis iuuenem, cui à fratribus qui Lyſtris, atque Iconij morarētur, teſtimonium perhibebatur probitatis atque virtutis, qui vnà & diſcipulus fuit, & magiſter euaſit: atque adeò prudentia ſapientiaque præclarus, vt ei Paulus omne miniſterium concrederet. Actor. 16. Et Chryſoſt. hîc in argumento.

CVR A PAVLO TIMOTHEVS FVERIT CIRCVNCISVS, cùm ipſe contra circuncisionem vbiquè gratiam prædicaret Euangelij.

NON propterea Timotheum circuncidit Paulus, quòd putaret aliquid iuſtificationis illi iam ex circunciſione prouenire, ſed propter Iudæos qui erant in illis locis. Cùm enim ſcirent illi omnes, quòd pater eius fuiſſet gentilis, timebat Apoſtolus nè Iudæi doctrinã fidei protinùs reſpuerent, ſi eſſet incircunciſus. Anſelmus in præfatione ad hanc epiſtolam ad Timoth. 1.

VNDE FIAT, QVOD CVM PAVLVS PLVRES HABERET diſcipulos, duobus tantùm, Timotheo & Tito, ſacras ſcripſerit epiſtolas, ex Chryſ.

VERVM enim ſi quis curioſè perquirat, quid ſit cur Tito ac Timotheo tantùm ex omni diſcipulorum numero ſcribat, cùm Silas & Lucas probati quoquè ac mirabili virtute præditi fuerint: Ait nanq; ipſe cùm ſcriberet: Lucas ſolus eſt mecum. Sed & Clemens vnus ex comitibus eius fuiſſe colligitur, cùm de ipſo ſcribat: Cum Clemente & cæteris coadiutoribus meis: non id quidem ab re, aut incõgrue faciet. Cuius ergò rei gratia Tito ac Timotheo tantummodò ſcribit?

Quòd his iam eccleſiæ gubernacula curamq; tradiderat, illos verò adhuc ſecum circũducebat: Adeò verò erat virtutis excellens inſigne, vt neque adoleſcẽtia ipſa impedimento eſſet. Idcircò etiàm ſcribens ait inter cætera: Nemo adoleſcentiam tuam cõtemnat. Vbi enim virtutis certa argumenta præluxerint, omnia quadrant, nihilque impedimento eſſe poterit. Chyſoſtomus hîc in argumento.

QVAM

QVAM OB REM HOS DISCIPVLOS PAVLVS TVM demùm, cùm eis Eccleſiæ gubernacula commiſerat, & non potiùs anteà, reddiderit inſtructos.

SIC enim dicto in loco vlteriùs quærit Chryſoſtomus: Cur autem diſcipulo, inquit, qui iam in magiſtri tranſierat ordinem, hanc epiſtolam ſcribit? Nonne anteà perficiẽdus erat, quàm pręficiendus eccleſiæ? Quòd ſi iam perfectus erat, ſuperfluò illi hanc epiſtolam ſcribit. Sed enim doctrina illi opùs erat, non eadem, qua diſcipuli inſtruebantur, verùm quæ magiſtro pręceptorique congrueret. Videas nanque illum per totam epiſtolam doctori congruam inferre doctrinàm, ſtatimq́; ex ipſis initijs non ait, Nè intendas his qui alitèr te docent: ſed quid? Vt eos admoneas, non docere alitèr. Chryſoſt. ibidèm.

VBI ET QVANDO EDITA SIT HAEC epiſtola.

CLARVM eſt, quòd quandò ſecundò ex Epheſo venit B. Paulus in Macedoniam, tunc illic optimum Timotheum reliquit, vt eorum curam gereret, qui ſalutarem prædicationẽ ſuſceperant. Theodoretus in omnes D. Pauli epiſtolas.

ARGVMENTVM EX ATHANASIO in Synopſi.

IN hac epiſtola Paulus, inter cętera de quibus inſtruit Timotheum ſuum per Aſiam epiſcopum, Canones illi pręſcribit eccleſiaſticos: De conſtituendis epiſcopis, presbyteris, & diaconis. Quomodò hi ſeſe gerere, quales eſſe, & quid præcipuè in eccleſia pro ſtatu & conditione omnis generis hominum docere debeant. Ex quibus etiàm, quis huius epiſtolæ ſit ſcopus & intentio, facilè quiuis intelligere & cognoſcere poterit.

DE PARTIBVS PRIMAE AD TIMOTHEVM epiſtolæ. TABVLA 101.

EPISCOPI *officium conſiſtit in*

- *Defenſione doctrinæ ſanæ, cap. 1. per tot.*
- *Oratione, tot. cap. 2.*
- *Impoſitione manuum ſeu ordinum collatione, integro cap. 3.*
- *Honeſtate vitæ. cap. 4.*
- *Liberalitate erga pauperes. à princip. cap. 5. vſque ad verſ. Aduersùs presbyterum.*
- *Iuriſdictione eccleſiaſtica. à d. verſ. vſque in finem cap. 5.*
- *Prædicatione Euangelij, cap. 6.*

DE VER-

DE VERBI DEFENSIONE.

TABVLA 102.

- *SANAM DOctrinam D. Paulus eam eſſe affirmat, quæ eſt ſecundum Euãgelium gloriæ beati Dei, quod ipſi erat creditũ. cap. 1. verſic. Scimus autem. Cuius*
  - *Summa conſiſtit*
    - *Non in tractatione*
      - *Fabularum*
      - *&*
      - *Diſputationum de genealogijs interminatis, ca. 1. in princip.*
    - *Sed in prædicatione ad ædificationem Dei, quæ eſt in*
      - *Fide*
      - *&*
      - *Charitate, quæ finis eſt præcepti, verſ. Quæ quæſtiones. eod.*
    - *Et in diſcrimine legis & Euangelij. Nam*
      - *Lex impio, non autem iuſto, hoc eſt, iam per fidẽ Chriſti & gratiã Dei iuſtificato poſita eſt, quòd ea velut pædagogo indigeat, vt legis terrore iuſtus incitetur ad bene agendum, ſed ſponte & ex charitate Dei præcepta ſeruat.*
      - *Euangelium autem datum eſt omni credẽti, in tanta abundantia, vt qui illud ſeruauerit, vnà etiàm adimpleuerit totũ, quidquid habet lex boni. d. verſ. Scimus. eod.*
  - *Effectus ſunt*
    - *Gratia Domini noſtri cum fide & dilectiõe, quæ eſt in Chriſto Ieſu. verſ. Superabundauit autem gratia. eod.*
    - *Remiſſio peccatorum. verſ. Fidelis ſermo. eod.*
  - *Modus docendi ac veræ illius doctrinæ non tãtùm conſeruãdæ, ſed etiàm propagandæ ratio duplex. Quarum*
    - *Prima, exemplis eorũ qui conuertuntur ad fidẽ: quod D. Paulus ex ſua declarat vocatione. Nam ob id maximè ſe ex blaſphemo & perſecutore conuerſum eſſe aſſerit, vt in ſe primo Chriſtus oſtenderet omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri ſunt illi in vitam æternam. verſ. Gratias ago ei &c. eod.*
    - *Secũda, Prædicatio ex*
      - *Corde puro,*
      - *Conſciẽtia bona,*
      - *Fide non ficta.*
      - (*in prĩc. & in fine, ca. 1.*)

DE ORATIONE. TAB. 103.

- *ALTErũ paſtoris officiũ eſt: orationi vacare, qua de re D. Paulus monet tria:*
  - *Quales eſſe debeãt preces Chriſtianorũ, q̃ diuidũtur in*
    - *Obſecrationes pro ijs rebus, quæ ad ſalutem ſunt neceſſariæ, ca. 2. In princip.*
    - *Gratiarum actiones pro beneficijs acceptis. Ibidem.*
  - *Pro quibus faciẽdæ ſint precatiões. Orandũ eſt autem pro*
    - *Regibus, & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, vt quietam ſub illis & tranquillam agamus vitam in omni pietate & caſtitate. ibidem.*
    - *Omnibus hominibus, vt ad agnitionem veritatis perueniant. Nam & Deus ipſe omnes vult ſaluos fieri. Eodem loci.*
  - *Quo ritu ſit orandũ. Nam*
    - *Viros vult orare in omni loco, leuantes puras manus, ſinè ira & diſceptatione. verſ. Volo ergò viros. d. cap. 2.*
    - *Mulieres verò in habitu ornato, cum verecũdia & ſobrietate, nõ in tortis crinibus aut auro vel veſte precioſa. ver. Similitèr & mulieres. eod.*
    - *Docere autem mulieri, aut dominari in virum, permittit nũquàm. verſ. Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione. eod.*
    - *Nec tamen ob id deterior mulierum conditio cenſeri debet: Saluabũtur enim & ipſæ per filiorum generationem, ſi permanſerint in fide, & dilectione, & ſanctificatione cũ ſobrietate. verſ. Saluabitur autem. vſque in fin. cap. 2.*

DE MI-

DE MINISTRIS ECCLESIAE ORDINANDIS.

TABVLA 104.

QVANTVM *ad Eccleſiæ miniſtros attinet, diuus Paulus hoc loco*

- PRIMÙM *deſcribit qualitates*
  - *Epiſcopi, in quo requirũtur tria,*
    - *Vt ſit irrepræhẽſibilis, vnius vxoris vir, ſobrius, prudens, ornatus, pudicus, hoſpitalis, doctor: non vinolentus, non percuſſor, ſed modeſtus: nõ litigioſus, non cupidus, cap. 3. in princip.*
    - *Qui benè poßit domui ſuæ praeeſſe. Ibidem.*
    - *Et teſtimoniũ habeat ab ijs, qui foris ſunt, vt nõ in opprobrium incidat & in laqueum diaboli: verſ. Oportet. eod.*
  - *Diaconis, qui & ipſe vnius vxoris vir ſit, & benè præſit & filijs & domibus ſuis. verſ. Diaconos ſimilitèr. eod.*
- DEINDÈ
  - *Pollicetur ijs qui benè adminiſtrauerint,*
    - *Bonum gradum.*
    - *Fiduciam in fide multam, quæ eſt in Chriſto Ieſu. verſic. Qui enim benè. eod.*
  - *Rationem reddit Timotheo, cur hæc ad eum perſcripſerit, vt ſi vlteriùs non conueniat, ſciat nihilominus, quomodò oporteat eum verſari in domo Dei, quæ eſt eccleſia Dei, columna & firmamentum veritatis. verſ. Hæc tibi ſcribo. vſq. in fin. cap. 3.*

DE VITA ET HONESTATE CLERICORVM.

TABVLA 105.

REQVIRIT *D. Paulus non tantùm in Epiſcopo, ſed in quouis ſacerdote & clerico, vt bonus ſit miniſter c. 4. ver. Hæc proponens fratrib⁹. Quod futurum ait,*

- *Si caueant ſibi ab impoſturis eorũ, q diſcedunt à fide. d. c. 4. in princip. vbì mores deſcribit hæreticorũ: Quòd ſint*
  - *Attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquentiũ mendacium.*
  - *Cauteriatam habentes conſcientiam.*
  - *Prohibentes licita & permiſſa, vt nubere & abſtinere à cibis. Ibid.*
- *Si ineptas & aniles deuitẽt fabulas, & ſe ad pietatem potiùs exerceant. Quæ ad omnia vtilis eſt, promiſsionem habens vitæ, quæ nunc eſt & futuræ. verſ. Ineptas autem &c.*
- *Si bonum exhibeant fidelibus exemplum in*
  - *Verbo,*
  - *Conuerſatione,*
  - *Charitate,*
  - *Fide,*
  - *Caſtitate. verſ. Nemo adoleſcentiam tuam.*
- *Si attendant*
  - *Lectioni,*
  - *Hortationi,*
  - *Doctrinæ. verſ. Dum venio ad te. eod.*
- *Si obſeruent gratiam, quæ data eſt illis*
  - *Per Prophetiam,*
  - *Cum impoſitione manuum presbyterij. verſ. Noli negligere gratiam. eod.*
- *Hæc facientes, ſaluos faciẽt &*
  - *Se ipſos,*
  - *&*
  - *Alios omnes, qui eos audiunt. verſic. Hoc enim. in fine d. cap. 4.*

DE BO-

DE BONIS ECCLESIAE IN VSVS PAVPERVM diſtribuendis. TABVLA 106.

- IN HAC *parte D. Paulus*
  - *Præmiſſa priùs admonitione de moribus erga*
    - *Seniores non increpandos, ſed vt parentes obſecrandos:*
    - *Iuuenes, vt fratres:*
    - *Anus, vt Matres:*
    - *Iuuenculas, vt ſorores in omni caſtitate, capit. 5. In principio:*
  - *Agit de liberalitate epiſcoporũ, vbi p̃cipit, ex bonis eccleſiæ ali debere*
    - *Viduas (quibus hodiè ſuccedũt potiſſimũ pauperes religioſi) non quidem ſinè diſcrimine, oẽs, ſed eas*
      - *Quæ verè ſint viduæ & deſolatæ.*
      - *Quæ inſtant obſecrationibus & orationibus nocte & die.*
      - *Non quæ in delicijs viuunt.*
      - *Sed quæ ſunt irrepræhenſibiles, & probatæ in regimine domûs ſuæ.*
      - *Non minùs 60. annorum, quæ vnius viri fuerit vxor, in bonis operibus teſtimonium habens.*
      - *Nõ fornicariæ, nec verboſæ, curioſæ aut vagæ, verſ. Viduas honora, hoc eſt, vt D. interpretatur Auguſtinus, iuua & ſubleua. d. cap. 5.*
    - *Presbyteros & prædicatores eos, qui benè præſunt. Nam hi duplici digni ſunt honore, maximè qui laborant in verbo & doctrina. verſ. Qui benè præſunt. eod.*

DE IVRISDICTIONE ECCLESIASTICA. TABVLA 107.

- IVRISDICTIO *Eccleſiaſtica verſatur circa*
  - *Authoritatem coërcendi delicta, in q̃ hæ ſeruandæ ſunt regulæ:*
    - *Non quamlibet accuſationem contra presbyteros admittendã, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus, verſ. Aduerſùs presbyterum. d. cap. 5.*
    - *Publicè peccantes, publicè arguendos. verſ. Peccantes coram omnibus. eod.*
    - *Nè in alteram partem declinet iudex. verſ. Teſtor coram Deo. eod.*
    - *Iudicem debere eſſe irrepræhenſibilẽ, nè, dum alios iudicat, ſeipſum condẽnet. ver. Teipſum caſtũ cuſtodi. eod.*
  - *Manuum impoſitionem: Vbi cauendum præcipit,*
    - *Nè citò alicui manus imponat. verſ. Manus citò. eod.*
    - *Nec peccatis communicet alienis. Ibidẽm.*

DE RATIONE CONCIONANDI.

TABVLA 108.

PRAEDI-*catoris partes, de quibus hîc quidem fit mẽtio, ſunt duæ:*

- *Retinere populum ĩ officio. Et quia hominũ alij alijs aut*
  - *Subſunt, admonet eorum officiũ eſſe, obedire & reuerentiã exhibere dominis, non tantùm*
    - *Fidelibus,*
    - *ſed etiàm*
    - *Infidelibus. capit. 6. in princip.*
  - *Præſunt, & quia plerũquè ſunt diuites, monet eos*
    - *Primùm, diuitias non affectare. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia, quæ mergunt homines in interitum. verſ. Habentes autem. eod.*
    - *Deindè, ſi honeſtò modo contingant, quomodò eis ſit vtendum: Nè ſcilicet ſperent in incerto diuitiarum, ſed ſtudeant diuites fieri in bonis operibus. verſic. Diuitibus huius ſeculi præcipe.*
  - *Vtriuſque verò generis homines varijs diſtinguuntur conditionibus & qualitatibus. Quibus triplicem ſcribit regulam:*
    - *Fugere cupiditatem, quæ radix omnium eſt malorum. verſ. Radix. eod.*
    - *Sectari*
      - *Iuſtitiam,*
      - *Pietatem,*
      - *Fidem,*
      - *Charitatem,*
      - *Patientiam,*
      - *Manſuetudinem.*
    - *Perſiſtere in vocatione ad quam quiſque vocatus eſt. verſ. Certa bonum certamen fidei.*
- *Sanam tueri doctrinã, cuius rei ſumma quatuor conſtat præceptis.*
  - *Inanes fugiant quæſtiões & pugnas verborũ, ex quibus oriuntur*
    - *Inuidiæ,*
    - *Contentiones,*
    - *Blaſphemiæ,*
    - *Suſpiciones malæ,*
    - *Conflictationes hominum ſeditioſorum. verſ. Hæc doce & exhortare. ibid.*
  - *Mandatum Dei ſeruẽt ſinè macula irrepræhenſibile, vſque in aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti. d. verſ. Certa bonum certamen.*
  - *Depoſitum, hoc eſt, doctrinam ab apoſtolis traditam cuſtodiant. verſ. O Timothee, eod.*
  - *Prophanas deuitent vocum nouitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Eodem verſ. O Timothee. dicti cap. 6. & vltimi.*

ſſ *EPISTO-*

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM SECVNDA, QVOmodò paſtoribus eccleſiæ pro animarum ſalute ſit certandum, ſiue de Martyrio pro vera fidei catholicæ doctrina libentèr ſuſcipiendo, Liber Bibliæ LXI, Secundę partis quarti libri, vndecimus.

ORDINIS RATIO.

ETSI inter hanc poſteriorem, & illam ad Timotheum priorem epiſtolam, editę ſunt epiſtolæ ad Titum, ad Romanos, ad Galatas, ad Philippēſes, ad Epheſios, ad Coloſſenſes, ad Philemonem & Hebræos, quæ omnes hanc ſecundam ad Timotheum epiſtolam temporis ordine præcedunt, adeò vt prior illa ordine quinta, hæc verò omnium ſit poſtrema: tamen optima ratione hæc poſt illam à Maioribus noſtris collocata eſt.

Quantalibet enim quiſque, vt piè ſcribit hoc loco Chryſoſtomus, animi virtute polleat, cùm tamen clauum & eccleſiæ gubernacula ſuſcipit, inſperatis fluctibus quatitur, & varijs vndiquè negocijs actus, penè ſubmergitur. Quod cùm ſempèr aliàs ferè contingit, tum in ipſo prædicationis initio neceſſariò fiebat, cùm omnia eſſent plena periculis, cùm maria vndiquè & vndiquè cælum, cùm perſecutionibus & inimicitijs cuncta feruerent, cùm omnia ſimul obſiſterent, cùm prætereà ex Iudaicis obſeruationibus hæreſes inchoarent, quas & in priore ſignauit epiſtola.

Cùm ergò de officio epiſcopi atque adeò cuiuſuis verbi diuini prædicatoris dignitate in prima ad Timotheum actum ſit epiſtola, rectè nunc ſequitur ſecunda, in qua de perſecutionibus, inuidia, exilio, damnis & mille alijs agitur veri paſtoris periculis, ad quorum aculeos leniter patienterq́; perferendos, Paulus epiſcopum ſuum Timotheum atque bonos eccleſiæ doctores omnes admonere voluit.

VBI ET QVO TEMPORE SIT EDITA.

HANC epiſtolam omnium quas ſcripſit Paulus, eſſe poſtremam, & ab eo iam ex hoc mundo tranſituro Roma ex vinculis ad Timotheum fuiſſe tranſmiſſam, conſtans omnium ferè ſanctorum eſt hoc loco patrum ſententia: videtur enim tunc eam ſcripſiſſe, cùm eſſet proximus fini. Ego enim, inquit, iam delibor, & tempus meę reſolutiōis inſtat. Et iterùm: In priore mea defenſiōe nullus mihi adſtitit. Chryſoſt. hîc in d. principio. Ambroſius itē, Theodoretus, Theophylactus & Anſelmus ibidem.

QVA OCCASIONE HANC SCRIPSERIT epiſtolam.

QVID ſibi vult, quòd ſecundam quoquè ad Timotheum epiſtolam ſcribit? Dixerat, ſpero celeriùs venire ad te. Fruſtratus ille ſpe & expectatione ſua, conſolatur eum literis, corporalis præſentiæ vice, fortaſsis ob hoc ipſum mœrentem, & quòd iam gubernationis onus ſubijſſet. Chryſoſt. homil. 1. ſuper hanc epiſtolam.

SCOPVS.

HOC agit in hac epiſtola Paulus, vt Timotheum roboret contra falſos prędicatores, & eū de omni primùm regula veritatis, deindè etiàm de his, quæ vltimis futura ſunt tēporibus, ac poſtremò de ſua inſtruat paſſione. Breuiter, ſuo ipſius exemplo hortatur illum ad martyrium, pro fide fortitèr ſubeūdum. Anſelmus in præfatione huius 2. ad Timotheum epiſtolæ.

ARGVMENTVM.

IN vinculis exiſtens Paulus, fecerat iam ſecundam coram Nerone confeſſionem. Ex qua re facilè colligere poterat, nihil ſibi ſupereſſe aliud, quàm martyrium, atque ipſam adeò mortem. Quamobrem Timotheo fidei negocium hac epiſtola commēdat, ac veluti teſtamento relinquit, vt ſi ei, quod timebat, accideret, idem Timotheus ſibi in apoſtolatum ſuccederet. Petrus Aureolus.

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD TImotheum ſecundæ. TABVLA 109.

IN HAC ERgò *epiſtola Paulus in Apoſtolatu ſuo ſubſtituit Timotheum. Quam ſubſtitutionē vt in ſe recipiat, conatur ei perſuadere à*

Sua in Timotheum fiducia, quam conceperat erga illum iamdudùm propter fidem non tantùm ſuam, ſed etiàm matris eius & auiæ non fictam. c. 1. poſt princip.

Gratia diuina, quam ipſe Timotheus à D. Paulo per manuum impoſitionem vberiorem alijs acceperat, ſpiritum ſcilicet non timoris, ſed virtutis & dilectionis & ſobrietatis. verſ. Propter quam cauſam. eod.

Neceſſitate: Quia non Phygellus tantùm & Hermogenes, ſed omnes, quotquot in Aſia erant diſcipuli, ab ipſo auerſi fuerant. verſic. Bonum depoſitum cuſtodi. vſque in finem d. cap. 1.

Comparatione ad
- *Militem, qui debet eſſe ſtrenuus.*
- *Athletam, in quo legitimum requiritur certamen.*
- *Agricolam, qui debet eſſe in laborando ſolicitus, vt in fructibus percipiendis ſit primus, cap. 2. verſic. Labora &c.*

Spe futuræ gloriæ, ad quam vt congregentur, quãtùm fieri poſſit, omnes, bono paſtori omnia ſuſtinenda ſunt. Si enim commortui ſumus, & conuiuemus: Si ſuſtinebimus, & conregnabimus. verſ. Memor eſto. eod.

Petulantia & procacitate hæreticorum, quæ veritatis ſtudio refrenanda eſt, & compeſcenda. verſ. Noli contendere verbis: ad nihil enim vtile eſt. vſque in fin. cap. 2.

Multitudine improborum hominum, qui ſint in diebus nouiſſimis graſſaturi. Contra quos itàſe armare debet Timotheus, & paſtor quilibet bonus & fidelis: Primùm, vt eos deuitet. Inſipientia enim eorum manifeſta erit omnibus. Deindè, vt permaneat in eis quæ didicit, & credita ſunt ei. Deniquè, vt ſacræ ſcripturæ ſe muniat authoritate. cap. 3. per tot.

Periculis imminentibus
- *In genere omnibus. Futurum enim eſſe ait, vt hæretici quidam ſanam doctrinam deſerant, & à veritate ad vanas cõuertantur fabulas. Quos arguere, obſecrare, & increpare debent epiſcopi. cap. 4. in principio.*
- *Sibi, martyrij ſcilicet & mortis: Ego enim iam delibor, ait, & tempus reſolutionis meæ inſtat. Eodem cap. 4. & vltimo. Quæ verò indè in finem vſque huius ſequuntur epiſtolæ, familiaria quædam ſunt, quæ ideò D. Paulus Timotheo communicat, vt ſuum ad ſe aduentum maturet.*

EPISTOLA PAVLI APOſtoli ad Titum, de vita & honeſtate clericorum, Liber Biblię LXII, Partis ſecundę Libri quarti, duodecimus.

RATIO ORDINIS.

VT in præcedentibus epiſcopos inſtituit Paulus, ità in hac epiſtola, quales non ipſi tãtùm epiſcopi, ſed eorum etiam in ſpiritualibus miniſtri, ſacerdotes, diacones, & clerici omnes eſſe debeant, ediſſerit. Ex ſententia Petri Aureoli.

ALIA CONTINVATIONIS RATIO.

NON ſolùm ijs qui in continenti, ſed etiàm qui in inſulis habitabant, diuinus apoſtolus doctrinam impartitus eſt ſalutarem. Theodoret. hic in argum. Nam ea intentione Titum apud Cretenſes epiſcopum reliquerat, vt vniuerſam inſulam Cretam regeret & doceret. Eius verò gubernationis modum illi in hac breui pręſcribit epiſtola. Anſelmus in pręfatione ad Titum.

DE TITO.

VNVS ex Pauli ſocijs hic vir fuit probatus: neque enim profectò illi integram inſulam permiſiſſet, neque ea quę deerant, pręcepiſſet implenda: (ait enim: vt quæ deſunt, corrigas) & tam multorum epiſcoporum iudicium cõmiſiſſet, niſi multùm illi confideret. Chryſoſt. hic in princip. cap. 1.

CVIAS TITVS FVERIT, ET QVALIS.

AIVNT autem quidam hunc iuuenem fuiſſe, idcircò quòd ad eum ſcribens Paulus, eum filium vocet: ſed hoc ſanè non ſatis manifeſtum eſt. Arbitror autem ipſius etiàm in actibus apoſtolorum fieri mentionem. Erat autem fortaſſè Corinthius, niſi alius aliquis apud eos fuerit eodẽ nomine. & Zenam quidem ad ſe aduocat, atque Apollon mitti cupit, hũc autem non: nanque coram Cæſare plus illis fortitudinis atque virtutis fore teſtatur. Idem Chryſoſt. ibidèm.

DE EODEM, EX ISIDORO.

TITVS Pauli diſcipulus, & in baptiſmo ſpiritualis filius, natione Grecus, ex gentibus ſolus à Paulo circuncisus poſt Euangelium: quem ad inſtruendas Eccleſias reliquit Apoſtolus Cretę, ibique in pace defunctus eſt atque ſepultus. Iſidorus de patribus noui teſtamenti.

CRETENSES QVI ET VNDE DICTI FVERINT.

CRETENSES dicti fuerunt à Creta, quæ maxima erat inſula, quam Apoſtolus cognitionis luce illuminauerat. Theodoretus hîc in argumẽto.

CVR BREVIVS TITO QVAM ALIIS ſcripſerit Paulus.

BREVEM ſcribit epiſtolam meritò, quod virtutis teſtimonium fuit ipſius Titi: neq; enim is ille erat, cui verbis plurimis opùs eſſet, ſufficiebatque illum tantùm breuitèr admoneri. Chryſoſt. ad Tit. cap. 1.

VBI ET QVANDO SIT SCRIPTA.

EX Nicopoli data fuit hęc epiſtola, ſtatìm poſt illam ad Timotheum priorem, ſic vt numero ſit ſexta. Cùm enim in Macedoniæ locis Paulus ageret, iuſſit Tito vt ad ſe veniret. Sic autem dicit: Cùm miſero ad te Arteman vel Tychicum, feſtina ad me venire Nicopolim: Ibì enim ſtatui hyemare. ad Tit. 3. Dicunt autem Nicopolim eſſe vrbē Thraciæ, & eſſe Macedoniæ propînquam. Theodoretus in pręfatione ad omnes D. Pauli epiſtolas. Sita eſt autem in Actiaco littore. Anſelmus ibid.

DE EODEM, EX CHRYSOSTOMO.

VIDENTVR autem mihi, inquit, tempora quædam media intercesſiſſe, Paulumq́ue dum iſta ſcriberet, in libertate fuiſſe. Nihil enim de tentationibus loquitur, cęterùm aſſiduè Deo gratias verſat, quæ credentibus erat ſufficiens conſolatio ad incitamentum virtutis: nanque cùm diſcerent, quæ ſuis meritis deberentur, & ad quæ per gratiam vocati eſſent, non minimum ex hoc ſolatium capiebant.

Videtur autem mihi eam pręcedere, quam ad Timotheum (ſecundò) ſcripſit: illam etenim inſtante morte ſcripſit: hîc autem liber & abſolutus eſſe depręhenditur. Nam quod ait, decreui hyemare Nicopoli, ad Tit. 3. certum argumẽtum eſt, quòd necdùm in vincula fuerit coniectus: illic autem vinctum ſe aſſiduè vocat. Chryſoſt. cap. 1. hîc in princiq.

CVR HîC PAVLVS INCREPARIT IVDAEOS.

INVEHITVR etiàm aduersùs Iudæos: quòd ſi in totam gentem inuehitur, nihil eſt quod mireris: & hoc enim ipſum, ſcribens ad Galatas, facit: O inſenſati, inquiens, Galatæ. Porrò hoc non contumelioſi erat affectûs, ſed amoris propenſioris. Nam ſi ſui gratia iſtud feciſſet, meritò quis illi crimen inureret: Sin verò ignitus & zelo fidei feruens, & gratiam prædicationis inſinuans, ità loquitur, non iniurioſè id facit. Nanque & Chriſtus multa & ſępenumerò Phariſæis ac ſcribis criminatur. Verùm non ſuî ipſius gratia, ſed ideò, quòd alios omnes perderent. Chryſoſt. ibidèm.

ARGVMENTVM EX THEODORETO.

PRIMÙM quidem docet, quales eſſe oporteat eos, quibus creditum eſt diuini ſacrificij munus. Deindè etiàm accuſat aliquos, qui ex Iudæis crediderant, qui ſalutarem prædicationem conabantur corrumpere. Ac diuinæ tandèm meminit Oeconomiæ, eius etiàm oſtendens cauſas. Theodoretus in argumento ad hanc, quæ Tito inſcripta eſt, epiſtolam.

DE PARTIBVS EPISTOLAE AD TITVM.

TABVLA 110.

DVO *ſunt, quæ D. Paulus pertractat in hac epiſtola:*

- PRIMÒ *cauſam explicat Tito, cuius rei gratia reliquerit eum Cretæ, vt ſcilicet ea quæ deſunt corrigat, & per ciuitates presbyteros conſtituat, ità vt idem ſibi diſpoſuerat Paulus. verſ. Huius rei gratia. cap. 1.*
- DEINDÈ *inſtruit eundem,*
  - *Quales debeat ordinare epiſcopos & presbyteros, in quibus requiritur, vt ſint*
    - *Sinè crimine. d. verſ. Oportet &c. Hoſpitales, benignos, &c. ibidem.*
    - *Potentes exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt, arguere. verſic. Vt potens.*
  - *Quæ vera ſit Chriſtianæ religionis doctrina de*
    - *Moribus & officiis*
      - *Presbyterorum, & epiſcoporum vt*
        - *Loquantur quæ decent ſanam doctrinam, cap. 2. in principio.*
        - *In omnibus præbeant ſe exemplũ bonorũ operũ &c. vt qui ex aduersò eſt, vereatur, nihil habens malũ dicere de illis. verſ. In omnibus d. ca. 2. Item verſ. Fidelis ſermo. & verſic. Diſcant, circa fin. cap. 3.*
      - *Senum, vt ſobrij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia. verſ. Senes. d. cap. 2.*
      - *Anuum, in habitu ſancto, non criminatrices, non multo vino ſeruientes. verſ. Anus. eod.*
      - *Adoleſcentularũ, vt viros ſuos ament, ſint prudentes, caſtæ, ſubditæ viris, vt non blaſphemetur verbum Dei. verſ. Adoleſcentulas. eod.*
      - *Iuuenum, vt ſobrij ſint. verſ. Iuuenes. eod.*
      - *Seruorum, vt dominis ſuis ſint ſubditi in omnibus, nõ contradicẽtes, non fraudãtes, ſed in omnibus fidem bonã oſtendentes. verſ. Seruos dñs. eod.*
      - *Omnium Chriſtianorum, vt principibus & poteſtatibus ſint ſubditi, ad omne opus bonũ parati, nõ blaſphemi, non litigioſi, ſed modeſti, omnem oſtendentes manſuetudinem erga omnes homines. cap. 3. in principio.*
    - *Fide: Cuius ſumma ſub his breuiſſimis verbis comprehenditur: Apparuit enim gratia, inquit, Dei & ſaluatoris noſtri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatẽ & ſecularia deſideria, ſobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſeculo: Expectantes beatam ſpem, & aduẽtum gloriæ magni Dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mũdaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operũ. ver. Apparuit enim. vſque in fin. cap. 2.*
  - *Quomodò tractandi ſint*
    - *Falſi Chriſtiani, qui vniuerſas ſubuertũt domos, turpis lucri gratia docentes quæ non oportet, ſunt redarguendi.*
    - *Extranei ſeu à fide Chriſtiana alieni, manſuetè & lenitèr monendi. d. princip. cap. 3.*
    - *Hæretici poſt vnam atque alteram correptionem deuitandi. verſ. Hæreticum hominem. d. cap. 3. & vltimo.*

EPISTO-

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM DE POENITENTIBVS ITERVM IN GRAtiam recipiendis, Liber Biblię LXIII, partis ſecundę libri quarti, decimustertius.

RATIO ORDINIS.

NE quis putet apud Deum vllum eſſe reſpectum perſonarum, non abſque ſingulari factũ eſt ſpiritusſancti conſilio, quòd à Maioribus noſtris etiàm hæc epiſtola in hunc ordinẽ ſit collocata: vt dum videmus Apoſtolum, hominis etiàm ſerui, & fugitiui, & furis, tam diligentem habere curam, certiſſimum indè capiamus argumentum, nemini viam neque ad doctrinam fidei, neque ad gratiam ſalutis, æternæ conſequendam, vllo vnquàm tempore fuiſſe præcluſam, iuxta mentem Theodoreti hîc in argumento.

ARGVMENTVM.

COMMENDATITIA eſt hęc epiſtola tota. Auſugerat enim à Philemone ſeruus Oneſimus, rebus quibuſdam furto ſecum ablatis. Is cùm Romam fortè veniſſet ad D. Paulum, & ab eo dum erat in vinculis, fuiſſet baptizatus, tantum profecit, vt dignus haberetur cui prædicationis poſteà committeretur officium. Quamobrem Paulus eum Philemoni cum hiſce remittit literis, ac ità commendat, vt eum in gratiam priùs receptum, non tantùm aſſerat liberum, ſed etiàm complectatur vt fratrem. Eam enim eſſe huius epiſtolę ſummam teſtantur omnes, quotquot eam iuſtis illuſtrárunt commentarijs.

PHILEMON QVIS FVERIT.

PHILEMON &ſi Phryx fuerit genere, moribus tamen fuit fidelis. Theophylact. hîc in prolog. de quo circa principium huius epiſtolæ ſic ſcribit Chryſoſt. Philemon quidam vir fidelis ac nobilis. Quòd enim fuerit virtute mirabilis, ex eo inprimis conſtat, quòd domus quoquè eius omnis fidelis erat, atque adeò fidelis, vt ecclesia etiàm appellaretur. Quocircà ſcribit ad eum Apoſtolus: Saluta & eccleſiam quæ eſt in domo tua. atteſtatur autẽ & illi ſingularis obedientiæ meritum, & quòd in eo viſcera ſanctorum quieuerũt: ipſe quoquè in hac epiſtola admonet, vt ſibi hoſpitium paret: ideò mihi videtur illius domus, ſanctorũ fuiſſe diuerſorium. Chryſoſt. in argumento in epiſtolã ad Philemonem.

DE ONESIMO.

ONESIMVS ſeruus fuit Philemonis, qui fugerat dominum, quibuſdam rei domeſticę cõpilatis. Nam quòd furatus quędã ſit, audias Apoſtolum ſic dicentem: Si quid autem te lęſit, aut debet, ego perſoluam. Chryſoſt. in arg. Eundem autem Oneſimum B. Paulus epiſcopum ordinans, prędicationisque verbum ei committens, apud Epheſiorum ciuitatẽ reliquit: cui epiſcopus poſt beatum Timotheum & ipſe reſedit De quo & beatus Ignatius Epheſijs ſcribens epiſtolam, ità dicit: Quoniam ego ſuſcepi multitudinẽ veſtrã in nomine Domini, in Oneſimo dilecto pręceptore noſtro, veſtro autẽ epiſcopo. Obſecro eum ſecũdùm Chriſtũ Ieſum diligere vos, & vos oẽs in cõcordia eius in ipſo eſſe. Benedictus enim Deus, q vobis talib' talẽ epiſcopũ donauit habere in Chriſto. Hic Romã pductus, atq; ibì pro fide Chriſti lapidatus, ſepultus eſt Chriſti martyr primũ ibì: deindè ad loca vbi fuerat ordinatus epiſcopus, corpus eius delatũ. Ado Treuirenſ. in martyrologio, 14. Cal. Martij.

VBI ET QVANDO SCRIPTA SIT HAEC EPISTOLA.

ROMAE ſcripſit Paulus hanc epiſtolã, dum ibì in Neronis detineretur vinculis. Edita aũt eſt ante epiſtolã ad Philippẽſes, mox poſt eam, quæ ad Galatas ſcripta eſt. Theodoretus in pręfatiõe ad omnes D. Pauli epiſtolas. Miſſa verò per Oneſimũ, vt ex his ipſis patet literis.

CENSVRA D. HIERON. DE EPISTOLA PAVLI AD PHILEMONEM.

DE hac epiſtola ſic loquitur Hieron. Volũt aliqui hanc epiſtolã q̃ ſcribitur ad Philemonẽ, aut non eſſe Pauli: aut etiãſi Pauli ſit, nihil habere quod ędificare nos poſſit, & ob id à pleriſq; veteribus repudiatam, dum commendandi tantùm ſcribatur officio, non docendi.

AT è cõtrario, q germanę authoritatis eã eſſe defendũt, dicũt nunq̃ in toto orbe à cunctis ęcclesijs fuiſſe ſuſceptã, niſi Pauli Apoſtoli crederetur. Hieron in prępfat. ad Philemonẽ.

DE EIVSDEM EPIST. SIMPLICITATE AC BREVITATE. EX EODEM.

SED mihi videntur, dum epiſtolam ſimplicitatis arguunt, ſuam imperitiam prodere, nõ intelligentes quid in ſingulis ſermonibus virtutis ac ſapientię lateat.

Si autem breuitas habetur contemptui, contemnatur Abdias, Nahum, Sophonias, & alij duodecim Prophetæ, in quibus tam mira & grandia ſunt quæ feruntur, vt neſcias vtrùm breuitatem ſermonum in illis admirari debeas, an magnitudinem ſenſuum.

Quod ſi intelligerent hi, qui epiſtolam ad Philemonem repudiant, nunquàm breuitatem deſpicerent: quæ pro laciniosis legis oneribus, euangelico decore conſcripta eſt, dum breuiatum conſummatumque ſermonem facit Dominus ſuper terram. Hieron. in proœmio Commentariorum in hanc epiſtolam.

QVAE HVIVS EPISTOLAE SINT VTILItates, ex Chryſoſtomo.

Spiritualis vitę actus omnes proſunt oibus.

Caeterùm quòd hæc epiſtola nimiùm neceſſariò conſcripta ſit, hac prętereà ratione diſcetis. Cũ quis enim ſpiritualitèr viuit, huius habitus ipſe, & inceſſus, & verba, & actus, & omnia prorsùs audientibus proſunt, nihilque id impedit aut prohibet fieri. Verùm quòd neceſſariò hæc epiſtola miſſa ſit, hinc iam animaduerte, quantumque habeat in ſe vtilitatis.

PRIMA VTILITAS.

Primùm quidem nihil negligere monemur hoc exemplo. Si enim Paulus pro fugitiuo fure, pro ſeruo tantum prouidentiæ oſtẽdit, nec dubitat illum cumulatum tot laudibus mittere, nihilque veretur: quanto magìs nos conuenit, in huiuſmodi quoque nõ eſſe negligentes?

VTILITAS SECVNDA.

Deindè ſeruilem conditionem deſperandam non eſſe, etiàmſi vitijs omnibus dederit manus, quandoquidem fur iſte atque fugitiuus adeò virtutibus claruit, vt illum voluerit & Paulus habere ſocium, ſcribenſq; ad dominũ, dixerit, Vt pro te mihi miniſtret: quanto magìs liberos non eſſe deſperandos?

TERTIA VTILITAS.

Tertiò, ſeruos à dominis non oportere abſtrahi. Nam ſi Paulus, qui ità Philemoni cõfidebat, Oneſimum ſibi adeò vtilem & neceſſarium ad miniſterium tenere noluit pręter ſententiam domini: multò ſanè magìs id nobis quoquè ſeruãdum eſt. Si enim ſeruus virtute clarus eſt, ideò inprimìs oportet illum in ſeruitute durare, dominatumq; recognoſcere, vt omnibus qui ſunt in domo, commodo & vtilitati eſſe poſſit.

VTILITAS QVARTA.

Addam & aliam huius epiſtolæ vtilitatem: docet nos ſeruos non erubeſcere, ſi probi ſint. Nam ſi Paulus excelſior atque excellentior omnibus tanta de ſeruulo loquitur, multò ſanè magìs nos de noſtris id facere conuenit.

Cùm ergò tam multa nobis commoda largiatur epiſtola, & certè necdùm omnia diximus, audet quis adhuc ſuperfluam dicere? Quantæ iſtud, quęſo, temeritatis eſt? Chryſoſt. in huius epiſt. argumento.

DE PAR-

DE PARTIBVS EPISTOLAE AD Philemonem. TABVLA III.

COMMENdatitia ergò eſt hęc epiſtola, qua Oneſimũ Philemoni recõciliare ſtudet tribus modis. Nam

- PRIMO *beneuolentiam captat à*
  - LAVDIBVS *Philemonis, propter eius charitatem & fidem, quam habebat in Domino.ca.vnico,ver. Gratias ago Deo meo.*
  - SVA *in Philemonẽ fiducia ſingulari.ver.Propter quod multam fiduciam &c.*
- DEHINC *precatur eidem veniam*
  - PER *viſcera ſua.Oneſimum enim vt ſuam propriam diligebat animam.*
  - PROPTER *commune ſocietatis vinculum.*
  - ET *mutuum inter illos amorem.ver.Obſecro te pro meo filio.*
- TANDÈM
  - FACTVM *ſumma excuſat modeſtia.Forſan enim,ait,diſceſſit ad horam à te,vt æternum illum reciperes.*
  - POLLI*cetur*
    - *Vtilitatem,vt ſi Philemoni aliquandò Oneſimus fuerit inutilis,iam vtriq;,& Paulo, & Philemoni, futurus ſit vtiliſſimus.*
    - *Indemnitatem,dum ſibi rogat imputari,ſi quod ei damnum ab Oneſimo fuerit illatum.*

EPISTOLA PAVLI

APOSTOLI AD HEBRAEOS PRO EVANgelio & fide Chriſtiana, contra legis antiquæ cultum & obſeruantiam, Liber Bibliæ LXIIII, Secundæ Partis Quarti libri, Decimusquartus.

ORDINIS RATIO.

QVANVÌS hæc epiſtola ratione temporis quo ſcripta eſt, ſit ferè vltima, eſt tamen doctrinæ ordine facilè prima:tum quòd lingua Hebraica, in qua ſcripta eſt, alijs omnibus ſit antiquior:tum quia hîc de veritate legis agitur euangelicæ, in reliquis verò de Euangelij obſeruantia potiſſimùm fuit dictum. Sed certum eſt, Euangelij veritatem in promiſſionibus veteris teſtamenti de venturo Meſſia etiàm tunc multis ſeculis antè extitiſſe, quàm de eius obſeruantia vllum ſcriptum haberetur verbum.

VBI ET QVANDO SCRIPTA, CVIVSQVE MINIſterio hæc epiſtola fuerit tranſmiſſa.

ORDINE temporis eſt hæc epiſtola penultima: ſcripta eſt enim proximè ante ſecundam ad Timotheum editam, quæ (vt diximus) omnium fuit poſtrema. Theodoret. in præfat. ad omnes D. Pauli epiſtolas. Miſſa autem fuit ex Italia. Theophylact. ibid. & D. Athanaſ. in Synopſi: Per Timotheum filium Apoſtoli Pauli ſpiritualem. cap. vltimo hîc ad Hebręos, & Lyranus in prolixo huius epiſtolæ procemio.

AD QVOS SCRIPTA SIT.

Hebræi, ad quos hoc loco ſcripſit Apoſtolus, dicuntur illi, qui ex Iudæis ad Chriſtũ ſunt conuerſi. Interpretantur autem Hebræi, tranſitores vel tranſeuntes, quique radicem cordis in amore pręſentis mundi non plantauêre, ſed aſſiduis deſiderijs ad ſuperna tranſeũt: qui peregrinationem terræ non diligunt pro habitatione patriæ, ſed veram patriam inquirunt, ipſi ſunt verè Hebræi, & ad ſe ſcriptam eſſe credant hanc epiſtolam. Anſelmus hîc in præfatione epiſtolæ ad Hebræos.

Hebræi qui ſint.

QVONAM HAEC EADEM SCRIPTA ſit epiſtola, & quomodò, ex Chryſoſt.

SED quonàm ad eos epiſtolam mittit? Mea opinione, Hieroſolymam, & in Palęſtinam. Sed quomodò ſcribit? Quemadmodùm & baptizabat, non habens mandatum vt baptizaret. ait enim ſe non miſſum ad baptizandum. Nec tamen vetitus erat, ſed operæ auctarium hoc fecit. Et qui poterat his non ſcribere, pro quibus vel deuoueri volebat? Chryſoſt. hic in pręfat.

IN QVA LINGVA EDITA SIT hęc epiſtola.

HANC epiſtolam fertur Apoſtolus ad Hebręos conſcriptam, Hebraica lingua miſiſſe, cuius ſenſum & ordinem retinens Lucas Euangeliſta, poſt exceſſum B. Apoſtoli Pauli Gręco ſermone compoſuit. Author argumenti, huic epiſtolę in ſacris Biblijs pręfixi.

DE EPISTOLAE HVIVS AVTHORE dubitatio.

HANC epiſtolam multi Pauli eſſe aiunt, quidam verò negant. Auguſt. De ciuitate Dei. lib. 16. cap. 22. Nam creditur vel Barnabę eſſe, iuxta Tertullianum: vel Lucę Euãgeliſtę, iuxta quoſdam: vel Clementis Romanę poſteà Eccleſię epiſcopi, quem aiunt ſententias Pauli proprio ordinâſſe & ornâſſe ſermone: vel certè quia Paulus ſcribebat ad Hebręos, & propter inuidiam ſui apud eos nominis, titulum in principio ſalutationis amputauerit. Hieron. in Catal.

RATIO DVBITANDI DE PAVLO PRIMA, ex Hieronymo.

EPISTOLAM quę ad Hebręos ſcribitur, quidam Pauli non eſſe contendunt, eò quòd nõ ſit eius nomine intitulata. Hieron. in dicta pręfatione ad epiſtolas Pauli.

SECVNDA DVBITANDI RATIO.

OB ſermonis ſtyliq; diſtantiam, quòd hęc dictione nonnihil politiori concepta videatur, quàm reliquę D. Pauli epiſtolę. Hieron. ibidèm. & in Catal.

OPINIO HAC DE RE COMMVNIS.

SED vſus eccleſię Catholicę communis, & temporis longi pręſcriptio manifeſta, contrarium iam diù non ſemèl obtinuit, eſtque hac de re conſtans patrum ferè omnium ſententia, huius epiſtolę non alium eſſe authorem, quàm Diuum Paulum, vt quę & ſempèr, & vbiquè, & ab omnibus ferè, aut maiori ſaltem parte habita & credita ſit ipſius Pauli.

RESPONSIO HIERONYMI AD PRIMAM dubitandi rationem.

SI proptereà, inquit, non eſt Pauli, quia eius non habet nomẽ: ergò nec alicuius erit, quia nullius nomine intitulatur. Quod ſi abſurdum eſt, eius magis cenſenda eſt, quæ tãto ſuæ doctrinę fulget eloquio. In pręfat. in omnes epiſtolas Pauli, quę Hieronymo aſſcribitur.

CVR HIC NOMEN SVVM TACVERIT Paulus, ex eodem.

SED quia apud Hebræorum eccleſias quaſi deſtructor legis falſa ſuſpicione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis & veritate Chriſti reddere rationem, nè odium nominis in fronte prætitulati, vtilitatem lectionis excluderet. Hieronymus ibidèm, & in Catal.

DE EODEM, SENTENTIA AVGVSTINI.

PAVLVS in hac epiſtola, inquit Auguſtin. principium & ſalutationem propterea dicitur obmiſiſſe, nè Iudæi qui aduersùs eum pugnacitèr oblatrabant, nomine eius offenſi, vel inimico animo legerent, vel omninò legere non curarent, quod ad eorum ſcripſerat ſalutem. Auguſt. in epiſt. ad Roman. inchoatæ expoſ. ex ſententia Clementis Alex. apud Nicephorum lib. 4. hiſt. eccleſ. cap. 33. & Euſeb lib. 6. hiſt.

RESPONSIO AD SECVNDAM DVBItandi rationem.

NEC ſanè mirum, ſi eloquentior videatur in proprio, id eſt, in Hebræo, quàm in peregrino ſermone, id eſt, in Græco, quo cæteræ epiſtolæ ſcriptæ ſunt. Hieron. in d. præfat. & in Catal.

ALIA RESPONSIO EX HVIVS EPIſtolæ argumento.

APTISSIMA demùm illa ratio videtur, quæ in huius epiſtolę continetur argumento. Inprimis, ait, videndum eſt, cur Apoſtolus Paulus in hac epiſtola ſcribenda, non ſeruauerit morem ſuum, vt vel vocabulum nominis ſui, vel ordinis deſcriberet dignitatem. Hęc cauſa eſt, quòd ad eos ſcribens, qui ex circuncíſione crediderant, quaſi Gentium Apoſtolus, & non Hebræorum, ſciens quoquè eorum ſuperbiam, ſuamq; humilitatem ipſe demonſtrans, meritum officij ſui noluit anteferre. Nam ſimili modo etiàm Ioannes Apoſtolus propter humilitatem in epiſtola ſua nomen ſuum eadem ratione non protulit. Author argument. epiſtolæ ad Hebræos.

PRO EADEM RESPONSIONE SENTENTIA Michaelis à Medina.

DE ſermonis autem diſtantia, quanuis ea ratio quam affert Hieron. multùm arrideat, ſunt tamen qui putent, hanc epiſtolam non tantùm lepóris ab authore contraxiſſe, quantum nunc habet. Sed inſupèr multum illi ex traductione in græcũ ſermonem à Luca, vel Clemente acceſſiſſe, cùm non tam verbis, quàm ſententiæ in traducendo inhærerent: quod, vt erant apoſtolici ſenſus conſultiſſimi, & eiuſdem Apoſtoli comites indiuiſi, & diſcipuli, abſque vlla infidêlitatis nota facere potuerunt. Qua ſententia & veterum opiniones, quas Hieron. refert, quæ Lucæ, Barnabæ, aut Clementi eam epiſtolam tribuebant, in concordiam adducuntur, dum compoſitio quidem Apoſtolo Paulo, elegantia verò & dicendi lepor, vni iſtorum tribuitur. Mich. à Medina De recta in Deum fide, lib. 6. cap. 25.

ALIA DE RE EADEM CENSVRA eiuſdem Medinæ.

EST & magnoperè cum ratione conueniens illa ſententia, quæ credit, inuentionem quidem eorum, quæ in hoc ſcripto tractantur, eſſe Apoſtoli Pauli: diſpoſitionem verò, amanuenſis ſcribæ: ità vt, quod frequentiſſimè ſolet accidere, immò, quod eſt in quotidiano vſu ijs, qui non tantũ laboris pondus ſuſtinent, locos tractandos, docto & eleganti amanuenſi tribuerint, amanuenſis verò dictionem poliuerit. Neque enim hac ratione deſinit eſſe Pauli, quemadmodùm neq; Regis aut Pontificis literæ, quarum ipſi locos ſuggerunt, ſi ſcribantur à Notario, non erunt Regis aut Pontificis.

Porrò Paulum in ſcribendis epiſtolis amanuenſi miniſtro, quem modò ſecretariũ aut notarium vocamus, fuiſſe vſum, ex fine eius epiſtolæ, quam ad Roman. ſcribit, apertè cognoſcitur. Saluto, inquit, vos ego Tertius, qui ſcripſi epiſtolam. Fuit enim is Tertius D. Pauli notarius, cuius permiſſu nomen ſuum epiſtolæ inſeruit. Medina ibid.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORITATE, ex D. Melchiore Cano. TABVLA 112.

Hęreticum eſſe, epiſtolam ad Hebræos ex canonicarum ſcripturarum numero reijcere.

ARGVMENTVM I.

PRIMÒ, *quoniam aduerſatur definitioni omnium pontificum & Conciliorum ſacros libros enumerantium: vt Innocentij primi atque Gelaſij, Concilij 3. Carthag. cap. 47. Florentini inſupèr ac Tridentini, deniquè Laodicenſis Can. 59. Quod vtiquè concilium manifeſtè confirmatum eſt à Synodo Trullana.*

II.

DEINDÈ *probatur hæc concluſio, quoniam epiſtola ad Hebræos recepta eſt in concilio Niceno, vt author eſt D. Thomas in Commentarijs ſuper eandem. Rem verò adeò grauem vir S. non adſtrueret, niſi compertam habuiſſet.*

III.

PRAETEREÀ *manifeſtè id oſtenditur ex Concilio Epheſino, cuius verba ſunt cap. 10. Pontificem & apoſtolum confeßionis noſtræ factum eſſe Chriſtum, diuina ſcriptura commemorat: Si quis ergò Pontificem & Apoſtolum noſtrum negat eſſe factum ipſum Dei verbum, anathema ſit. Hactenus Concilium. Id autem non alio loco niſi in epiſtola ad Hebræos Apoſtolus dixit. Diuina igitur ſcriptura eſt, ex cuius etiàm ſolius authoritate efficax argumentum trahitur ad hæreſim reuincendam.*

IIII.

QVÒD *ſi poſt tam præclara & ſummorum Pontificum & Conciliorum teſtimonia ſanctos authores in huius ſententiæ confirmationem citare voluero, vereor mihi illud obijciatur, quòd afferam in re non dubia teſtes minimè neceſſarios. Atqui non eſt leue argumentum, quod ex cõmuni omnium ſanctorum conſenſione ducitur.*

Atque vt Græcos ſcriptores prætercam, quorum omnium (vt Hieronymus ad Dardanũ ait) manet ad vnum firma conſenſio: vtque Latinos omittam reliquos, D. Auguſtinus conſtantißimè vbiquè tenet hanc epiſtolam eſſe canonicam. Nam & lib. 2. de doct. Chriſt. cap. 8. in canonem ſanctarum ſcripturarum refert. & lib. 3. de Trinitate cap. xj. ità ſolidam credit huius epiſtolæ authoritatem, vt ab ea (ſicut ne ab alijs quidem diuinis ſcripturis) aberrare non liceat. Vide eundem lib. 1. de baptiſ. par. ſiue de peccat. meritis, cap. 27.

V.

CVMQVE *poſt Auguſtini tempora omnes ſancti, omnes Theologi, omnes Catholici, pro canonica eam epiſtolam habuerint, quid eſt quod Iuniores iſti in meridianam lucem tenebras inferre conantur? niſi volunt vniuerſam Eccleſiam abhinc mille annos in ſummo errore, inque magna huius quæſtionis ignoratione verſatam: cuius videlicet vſu cunctis gentibus nomine Apoſtoli hæc epiſtola legitur. Canus lib. 2. de locis, Theologicis cap. 9.*

PAVLO HANC EPISTOLAM adſcribendam eſſe, ex eodem.

CÙM hæreticũ ſit, hanc epiſtolam à ſacris ſcripturis excludere, certè temerarium eſt, (nè quid amplius dicam) de huius epiſtolæ authore dubitare. Quem Paulum fuiſſe certiſſimis teſtimonijs confirmatur.

Origenes inprimis lib. 1. Commentariorum ſuper Matthæum, & refertur ab Euſebio lib. 6.

lib.6.eccleſ.hiſt.cap.18.Ego dico,ait,quòd ipſa manifeſtiſſimè eſt Pauli Apoſtoli, & ſempèr omnes antiqui Maiores noſtri eam vt Pauli Apoſtoli ſuſceperunt.& opinio vſque ad nos peruenit,quòd ſermo eius eſt Græco ſermone compoſitus, vel per Clementem Romanæ vrbis Epiſcopum, vel per Lucam.

Clemens item Alexandrinus apud Euſebium 6.Eccleſ.hiſt libro,cap.11.Manifeſtè(inquit)eſt Pauli,ſcripta quidem Hebræo ſermone tanquàm Hebręis,ſed à Luca in Gręcum interpretata.

Euſebius quoquè in eandem ſententiã iuit 3.lib.hiſt.eccleſ.cap.38.vbì cùm dixiſſet Clementem Romanum epiſcopum in epiſtola ad Corinthios nomine Pauli teſtimonijs huius epiſtolę vſum, continuò ſubijcit:Vndè conſtat,quòd Apoſtolus hãc epiſtolam tãquàm Hebręis mittendam patrio eam ſermone conſcripſerit:& vt quidam tradunt,Lucam Euãgeliſtam,alij autem Clementem interpretatum eſſe:quod & magis verum eſt:quia & ſtylus ipſe epiſtolæ Clementis cum hac concordat, & ſenſus nimirùm vtriuſque ſcripturæ plurimam ſimilitudinem ferunt.Hactenùs Euſebius.Et cap.3.eiuſdem libri, Pauli manifeſtè 14.ſunt epiſtolę.

Dies me deficiet,ſi velim enumerare authores Gręcos, qui hanc epiſtolam Paulo tribuerunt.Nec minùs ſi commemorem etiàm Latinos. Quid enim referam Athanaſium in epiſtola ad epiſcopos Africanos,& lib.11.de fide Trinitatis? Quid Cyrillum 12. libro theſaurorum,cap.9?Quid Chryſoſtomum infinitis propè locis? Quid Ignatium? quid Irenęũ? Quid Damaſcenum?Quid Anacletum in epiſtola 2.de ordinatione Epiſcoporum?Quid Higinũ in epiſtola 1.ad omnes Chriſti fideles?Quid Concilium Laodicenum?Quid tandèm Concilium Epheſinum?Cùm omnes Gręci ſcriptores(vt author eſt Hieron.ad Dardanum)hanc epiſtolam apoſtoli Pauli eſſe vna voce fateantur. Theophylactus certè miratur eorum impudentiam,qui hanc epiſtolam Pauli eſſe inficiantur:affirmatque eos nõ ſecùs peccare,quàm ſi à Paulo abeſſe Chriſtum negarent.

Quid Latini?Nempè fatentur etiàm.Fatetur Ambroſius ſuper pſalmum Beati immaculati ſerm.8.& libro de his qui myſterijs initiantur,cap.8.Auguſtinus inſupèr 2.lib.de doctrina Chriſtiana cap.8.& ſępè aliàs.Item Gregor.5.lib. Moralium,cap.3.Gelaſius cum cõcilio 70.Epiſcoporum,Innocentius papa,Concilium Carthaginenſe,Florentinum,Tridentinum.

Quid moror?Mille quingentos abhinc annos Eccleſia legit hanc nomine Pauli apoſtoli:& audemus nos in dubium vertere,quod omnes Catholici tot retrò ſeculis ſinè ambiguitate tenuerunt?

Omitto quòd Petrus,nisi me valdè opinio fallit,teſtatur Paulum Hebręis epiſtolam ſcripſiſſe.Nam primam Petri Hebręis ſcriptam eſſe,ſalutatio ipſa apertè docet.At ſecunda Petri eiſdem quoquè ſcripta eſt.Ait enim:Eccè iam vobis hanc ſecundam ſcribo epiſtolã. In hui⁹ verò fine ſic Petrus inquit:Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſcripſit vobis, ſicut & in omnibus epiſtolis &c.vobis ſcilicet Hebręis,ad quos ſcribebat Petrus.Vndè facta diſtinctione,ſubiungit:Sicut & in omnibus epiſtolis: vt non obſcurè intelligeres, ꝙ Paulus Hebręis de longanimitate & ſalute Chriſti idem & in alijs epiſtolis ſcripſerit. Nõ eſt ergò cur de authore huius epiſtolæ quiſquã dubitet. Melchior Canus libr.2. de locis Theologicis,cap.11.

HIERONYMVS AN DVBITAVERIT.

NEGAMVS Hieronymũ ancipitem hoc loco(quod illi falſiſſimè impingitur)habere ſententiam.Nam vt innumera loca ſilentio prętereamus, quibus refert Hieronymus ex hac epiſtola nomine Pauli teſtimonia:vt illud etiàm diſſimulemus, quòd de viris illuſtribus in Paulo,cùm quorundam contrarium ſenſum expreſſiſſet,eorum argumenta refellit:ille profectò locus Hieronymianæ ſententię clariſſimus teſtis eſt, qui habetur in epiſtola ad Dardanum de terra promiſſionis,in hęc verba:

Vas electionis loquitur ad Hebręos:Fide qui vocatur Abraham &c.Nec me fugit,quòd perfidia Iudęorum hęc teſtimonia non ſuſcepit.Illud noſtris dicendum eſt, hanc epiſtolam quę inſcribitur ad Hebręos,non ſolùm ab eccleſijs Orientis,ſed ab omnibus retrò eccleſijs,& Gręci ſermonis ſcriptoribus,quaſi Pauli apoſtoli ſuſcipi.Licèt plerique eam vel

Barnabæ, vel Clementis arbitrentur: & nihil intereſſe cuius ſit, cùm eccleſiaſtici ſit viri, & quotidiè eccleſiarum lectione celebretur.

Quòd ſi eam Latinorum conſuetudo inter ſcripturas Canonicas non recipit, nec Græcorum quidem Eccleſiæ Apocalypſim Ioannis eadem libertate ſuſcipiunt: & tamen nos vtraque ſuſcipimus, nequaquàm huius temporis cõſuetudinem, ſed veterum ſcriptorum authoritatem ſequentes, qui plerunquè vtriuſque abutuntur teſtimonijs, non vt interdùm de apocryphis facere ſolent, quippe qui & gentilium literarum rarò vtantur exemplis, ſed quaſi Canonicis & eccleſiaſticis. Et in epiſtolam ad Titum cap. 2. Lege (inquit) ad Hebręos epiſtolam Pauli Apoſtoli, ſiue cuiuſcunque alterius eam eſſe putas, quia iam inter Eccleſiaſticas eſt recepta.

Argumenta quę contra huius epiſtolæ ad Hebręos authoritatem adferuntur, doctiſſimè confutata ſunt ab eodem R. Melchiore Cano in eodem vndecimo capite, & à D. Michaele à Medina, lib. 6. de recta in Deum fide, cap. 25.

Hic idem Medina magnum habet ſanctorum patrum catalogum qui in ſcriptis ſuis ꝓ confirmatione eccleſiaſticorum dogmatum multa teſtimonia ex hac epiſtola deſumpſerunt: inter quos ſunt Clemens Romanus, Cyrillus Alexandrinus, Gregorius Nyſſenus, Baſilius, Hilarius, Auguſtinus, Ambroſius, Chryſoſtomus, & Damaſcenus. Quęrantur ipſa teſtimonia cap. 9. eiuſdem libri 6.

QVA OCCASIONE PAVLVS PERMOTVS, HANC ſcripſerit epiſtolam, ex Ambroſio.

QVA ratione quóve conſilio ſcripſerit B. Paulus genti ſuę populo Hebręorum, ex ipſius verbis deprębenditur. Timuit eis, nè ſuperati tentationibus, ad infidelitatem relaberentur. Nulla enim gens obſtinatioribus animis repugnabat Euangelio Chriſti, quàm Iudęorũ qui Paulo erant infenſiſſimi, quòd ſe gentium apoſtolum profiteretur, quas Iudæi vt prophanas & impias abominabantur: quodque legem Moſaicam, quam illi ſacroſanctam habebant, & euangelij vice per vniuerſum orbem ſpargi cupiebant, antiquare videretur, adeò vt eſſent inter hos quoque qui Chriſti doctrinam receperant, qui putarent legis obſeruationem cum euangelio miſcendam.

Hieroſolymis igitur, qui credid erant, varijs calamitatibus afficiebantur ab ijs qui reſiſtebant Euangelio. Nam penès hos erat publica authoritas: conijciebantur in vincula, cędebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaque conſolatur Paulus partim exemplo veterum ſanctorum, quorum pleriq; ſimilibus aut grauioribus calamitatibus exerciti ſunt, quo virtus illorũ eſſet exploratior, ſpectatiorq;, ac pręcipuè exemplo Chriſti, partim ſpe pręmij celeſtis.

Deindè declarat coruſcante iam Euangelio Chriſti ceſſaſſe vmbras legis Moſaicæ, multa repetens ex veteri teſtamento, & ad Chriſtum adcommodans. Docet non ex obſeruatione legis, ad tempus datæ & imperfectæ, ſperandam eſſe ſalutem, ſed ex fide, qua veteres, etiàm illi probatę ſanctimonię viri, quorum memoria Iudæis erat ſacroſancta, Deo potiſſimùm placuiſſent. Tandem tradit pręcepta quędam ad patientiam & mores Chriſtianos facientia &c. Ambroſius in pręfat. epiſtolę ad Hebræos.

ARGVMENTVM EX ATHANASIO.

QVONIAM Iudęi legi & vmbris illius incumbebant, ob eam cauſam Paulus Apoſtolus, Doctor gentium factus, & ad gentes amandatus, vt euangeliũ illis prędicaret, cùm omnibus gentibus ſcripſiſſet, iam deincèps omnibus etiàm Hebręis qui ex circunciſione crediderant, epiſtolam hanc declarationibus & probationibus inſtructam, de Chriſti aduentu & de legis vmbra, quòd illa deſierit, ſcribit. Et principiò declarat, ꝓphetas ob id eſſe miſſos, vt de ſeruatore prænunciarent, & vt poſt illos ſeruator ipſe veniret. Seruos eſſe ꝓphetas & nuncios aduentûs ipſius. Ipſum verò Chriſtum filium eſſe Dei, per quẽ omnia facta ſint. Et quòd hũc filium incarnari, hominemq; fieri oportuerit, vt per corporis ipſius oblationem mortem aboleret. Neque enim per ſanguinem vituli aut hirci, ſed per ſanguinẽ Chriſti conſtare mortalibus ſalutem.

Oſtendit etiàm, quòd lex neminem reddiderit perfectum, ſed vmbram habuerit futurorum bonorum, & quòd populus requiem per illam non inuenerit, ſed cõmunis nobis omni-

omnibus relicta ſit quietis dies. Item quòd ſacerdotale illud ſummi ſacerdotis munus ab Aarone ad Chriſtum tranſlatum ſit, cuius typus fuerit Melchiſedec, non è Leui ortus. Et quòd patres fide ſint, non ex operibus legis, iuſtificati. Tandèm vbi & iſtos ad morũ inſtitutionem adhortatus eſt, ac tolerantiam eorum propter Chriſtum laudauit, ſuaſitq́; vt ſeniores honore afficiant, abſoluit epiſtolam. Athanaſ. hic in Synopſi.

EX CHRYSOSTOMO.

Ne ſe putarent Hebræi in aduerſitatibus derelictos, inter cætera Paulus duobus eos in hac epiſtola inſtruit modis: primò, quæcunque acciderint, iubens ferre fortitèr: deindè ſperare certum præmium. Deum enim non neglecturum inhonoratum Abelem, & reliquam deincèps iuſtorum ſeriem. Et triplicem illis conſolationem adhibet. Vnam exemplo paſſionis Chriſti, dicẽtus non eſſe potiorem ſeruum, quàm ſit ipſius Dominus. Alteram, oſtentato credentium præmio: Tertiam, dum docet, qualisnam hæc ſit aduerſitas: nec per futura ſolùm eos confirmat, quibus minùs moueri poterant, verùm etiàm per præterita, quæ acciderunt ipſorum patribus. Chryſoſto. in præfatione epiſtolæ ad Hebræos.

QVIS HVIVS EPISTOLAE SIT Scopus.

Intendit Apoſtolus principalitèr Hebræos in puritate fidei Chriſtianæ confirmare, & à legalibus obſeruantijs, quibus adhuc detinebantur, prorsùs auellere. Anſelmus hic in præfatione.

DE PARTITIONE EPISTOLAE AD Hebræos. TABVLA · 113.

STATVS HVIVS EPISTOLæ, *generis eſt Iudicialis. Tota enim in contentione verſatur. Artificium autem diſpoſitionis tũ demùm rectè intelligemus, ſi obſeruemus hæc tria:*	ARGVMENTA *Hebræorum, quorum gratia plus illi legum cæremonijs, quàm fidei myſterijs tribuere videbantur.*
	REFVTATIONEM *ſeu potiùs retorſionem eorundem pro confirmatione fidei.*
	SENTENTIAM, *qua D. Paulus prædictam dirimit controuerſiam.*

DE ARGVMENTIS HEBRAEORVM.

TABVLA 114.

ARGVMENta, *quibus Iudæi cõuerſi adhuc iudaizare, & plus æquo ad legis obſeruationem inclinari, atque ſic fidei Chriſtianæ puritatẽ obſcurare videbantur, ſunt 14.*

- MINISTERIVM *angelorum, per quos legem ordinatam eſſe ipſe teſtatur Paulus, 3. ad Galat. capite.*
- MOISIS *authoritas, quem eodem loci mediatorem datæ legis idem vocat Paulus: iuxta quod ipſe dicit Deut. 5. Ego ſequeſter & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annunciarem vobis verba eius.*
- PONTIFICATVS *Aaronis, cuius Maieſtas Eccleſ. 45. his exprimitur verbis: Excelſum fecit Aaron fratrem eius, & dedit illi ſacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria.*
- SVCCESSIO *ſacerdotij legalis perpetua, quæ promiſſa fuit non ipſi tãtùm Aaron, ſed ſemini eius in ſecula. d. cap. 45. Eccleſ.*
- TABERNACVLI *per Moiſen ad ipſius Dei præſcriptum fabrefacti celebritas. Exodi 25.*
- LEGIS *ipſius per ſe conſideratæ dignitas atque præſtantia. De qua Moiſes Deut. 4. Quæ enim alia gens, inquit, ſic inclyta, vt habeat cæremonias iuſtaque iudicia & vniuerſam legem?*
- SANCTIMONIA *eorum, quæ in præfato cõtinebantur tabernaculo: quæ ſancta dicebantur ſanctorum. De quibus per tot. agitur Exod.*
- SACRIFICIORVM *efficacia, quorum virtute, vt ex toto patet Leuitico, credebant populo omnis generis remitti peccata.*
- PROMISSIONES *veteris teſtamenti, ſanguinis effuſione firmatæ. Exodi enim 24. lecto Domini mandato, hæc verba protulit Moiſes. Hic eſt ſanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiſcum ſuper cunctis his ſermonibus.*
- FREQVENTATIO *hoſtiarum, ſiue continuus ſacrificiorum vſus. Vndè propheta Daniel ceſſationem ſacrificij, abominationem vocat deſolationis, Daniel. 9.*
- VESTIGIA *maiorum, & eorum circa legis obſeruationẽ religio: Vt ſancti fuerunt Patriarchæ & Prophetæ, quorum D. Ioan. in 8. euangelij ſui meminit capite. Vbi Iudæi de iſtorum gloriantur ſanctitate: Nunquid tu maior es Patre noſtro &c.*
- SIGNA *& miracula, quibus in veteri teſtamento Deus legis authoritatem confirmauit. Nam vbi lex data eſſet Moiſi, ibì cœperũt audiri tonitrua, & micare fulgura, totusq́ mons Sinai fumigabat. Exod. 19.*

DE CON-

DE CONFVTATIONE SEV POTIVS retorſione prædictorum Argumentorum. TABVLA 115.

IN HAC PARTE, PRI-*uſquàm ad confutationem ſingulorũ perueniatur argumẽtorum, illud inprimis notatu dignum eſt: Quòd D. Paulus argumenta illa pro legis defenſione adducta, vno modo infirmat penè omnia, ſcilicet ex collatione ſeu comparatione,*

- CHRISTI *ad*
  - *Angelos,*
  - *Moiſen,*
  - *Aaron,*
  - *Reliquos patriarchas & Prophetas,*
  - — *Quos illi legis ſuæ iactabant authores.*
- EVANGELICAE *veritatis & fidei efficaciæ ad vmbram, tam*
  - *Legis, quàm*
  - *Cæremoniarum.*

DE MINISTERIO LEGIS.

TABVLA 116.

CONTRA *primum Hebræorũ fundamentum, in hunc modum procedit Paulus:*

- OSTENDIT *nobilius eſſe miniſterium Chriſti, quàm angelorum.*
  - CHRISTVS *enim tanto melior effectus eſt angelis, quanto differentius habet nomen. Filius enim agnitus eſt Dei, per quem facta ſunt ſecula. Hæres vniuerſorum, ſplendor gloriæ, & figura ſubſtãtiæ eius, portans omnia verbo virtutis ſuæ &c.*
  - ANGELI *autem Spiritus quidem ſunt, ſed miniſtri tantùm, miſſi propter eos, qui hæreditatem capient ſalutis. cap. 1. per tot.*
- INFERT *concluſionem euangelicam. Si ergò tam efficax fuit, quod ab angelis olim prolatum fuerat, vt puniretur quiſquis dicto illorum non fuiſſet obtemperans: maiori pæna digni ſunt illi, qui Euangelij authoritatem negligere non verentur. à princip. cap. 2. vſque ad verſ. Non enim angelis.*
- OCCVRRIT *obiectioni. Nam etſi de Chriſto ſcriptum ſit, Minuiſti eũ paulo minùs ab angelis &c. non tamẽ ob id inferior factus eſt angelis, ſed ideò humiliatus, & nobis in paſſionibus factus eſt frater, vt nos eſſemus illius cohæredes. dicto ver. Non enim angelis ſubiecit.*

DE AVTHORITATE MOISIS.

TABVLA 117.

LONGE CHRIſtum Moiſe excellentiorē eſſe, ac ob id fidei potiùs quàm legi inhærendū eſſe aſſerit Paulus in principio cap. 3. & probat hoc ipſum tribus rationibus:

- **PRIMÒ**
  - MOISES *quidem ſcripturæ teſtimonio. Num. 12. fidelis erat ſeruus in domo Dei. Quæ ciuitas eſt Dei, & ſanctiſſima omnium electorum congregatio.*
  - CHRISTVS *aūt eo plùs præſtitit, quòd hāc domū ipſe ædificauit, & in ea non vt ſeruus, ſed vt filius eſt verſatus. cap. 3. in princip.*
- **SECVNDÒ**
  - LEX *Moſaica tranſgreſſoribus æternam minabatur mortem.*
  - CHRISTVS *pœnitentibus æternam largitur requiem. ver.* QVapropter *dicit Spiritusſanctus. Vbi elegantèr admodùm D. Paulus explicat verba Dauidis Pſalm. 94. Hodiè ſi vocem eius audieritis. vſque in fin. d. cap. 3. & cap. 4. vſque ad ver. Viuus eſt enim ſermo Dei.*
- **TERTIÒ**
  - TOTA *legis cæremoniarum vis, mortuæ ac letiferæ inhærebat literæ.*
  - DEI *autem ſermo, viuus eſt & efficax, ac omni penetrabilior gladio. ad diuiſionem vſque pertingens animæ. d. verſ. Viuus eſt enim.*

DE PONTIFICIA DIGNITATE Aaronis.

TABVLA 118.

OSTENSVrus longè nos tutiùs à Chriſto auxilium petere, q̄ ab Aarone olim petebant Iudæi, duo facit hoc loco Paulus:

- *Deſcribit qualitates veri pōtificis:*
  - *Cuius virtus penetret cælos.*
  - *Qui poſſit compati infirmitatibus noſtris.*
  - *Qui ipſe per omnia tentatus ſit, pro ſimilitudine abſque peccato tamen. ver. Habentes ergò Pontificem &c.*
- OSTENDIT *has qualitates in Chriſto oēs multò fuiſſe perfectiores, quàm in Aarone: Quia*
  - *Non ex humanis tantùm aſſumptus erat, ſed filius etiàm* DEI, *ſacerdos in æternum conſtitutus ſecundùm ordinem Melchiſedec. capit. 5. In princip.*
  - *Nec clarificauit ſemetipſum, ſed à Patre, vt pontifex fieret, miſſus fuerat.*
  - *Didicit ex ijs quæ paſſus erat, compati infirmitatibus noſtris: cuius preces, quas in cruce ad Patrem obtulit, pro ſua reuerentia ſunt exauditæ.*

DE SVCCESSIONE SACERDOTII LEGALIS.

TABVLA 119.

SVCCESSIONI, *quam peculiarem eſſe ſacerdotio Aaronis gloriabatur Hebræi, D. Paulus nouæ legis opponit ſacerdotium, quod eſt ſecundum ordinem Melchiſedech. De cuius myſterio hoc loco tangit tantùm quatuor:*

- *Excuſando ſe cur non plura nunc ea de re diſſerat, non obſcurè repræhendit eorum in rebus fidei negligentiam & incuriam. Nam etſi Hebræi tum ætate quidem poterant ac debebant eſſe magiſtri, eos tamen adhuc vixdum diſcipulos eſſe elementarios cõqueritur. Quam ob rem illi non ſolido, ſed lacteo indigeant cibo, qui grauiores de fidei doctrina diſputationes non admittant. verſ. De quo nobis grandis ſermo.*
- *Indicat ſe non velle modò fidei initia pertractare, vtpotè de*
  - *Fide & pœnitentia ante baptiſmum neceſſaria.*
  - *Sacramentis primis, ſcilicet*
    - *Baptiſmo,*
    - *Manuũ impoſitione ſiue Confirmatione.*
  - *Articulis fidei,*
    - *Reſurrectione mortuorum.*
    - *Aeterni iudicij pœnis, capit. 6. in principio.*
- *Ratio, cur velit ea prætermittere, eſt iſta:* *Quia impoſsibile eſt, ſemèl baptizatos, ſi relabantur, renouari per lauacrũ regenerationis. ſicut enim terra culta, ſi denuò ſpinas profert, nõ colitur, ſed comburitur: ſic homo peccans poſt baptiſmum, ſecundò non abluitur. verſ. Impoſsibile eſt enim &c.*
- *Chriſti ſacerdotium legali excellẽtius eſſe, duplici probat ratione:*
  - *Quòd inſtitutum ſit, ſecũdum ordinem Melchiſedech Pſal. 109. cuius ſacerdotium, Leuiticũ ordinem ſuperabat in tribus:*
    - *Dignitate. Melchiſedech enim (qui typum Chriſti gerebat) interpretatur Rex iuſtitiæ. Idem etiàm rex Salem dicitur, quod eſt rex pacis, ſinè patre, ſinè matre, ſine genealogia: neq; initium dierum, neque finem vitæ habẽs. Aſsimilatus autem filio Dei, manet ſacerdos in perpetuum. cap. 7. in princip.*
    - *Authoritate: quippe qui benedixit Abrahæ, cui & decimas dedit idem patriarcha: & per conſequens etiàm Leui & Aaron, qui adhuc in lumbis patris erant. ver. Intuemini autem. eod.*
    - *Perfectione: Si enim cõſummatio per ſacerdotium Leuiticũ erat, quid adhuc neceſſariũ fuit, ſecundùm ordinẽ Melchiſedech, alium ſurgere ſacerdotem? Huius itaq; aduentu ſadotium Leui & Aaron fuit tranſlatũ ad tribum Iuda & ſtirpem Dauid. Tranſlato autẽ ſic ſacerdotio, eadem opera, ipſa quoquè lex, cuius illud erat ſacerdotium, in totũ tranſlata ſit neceſſe eſt. verſ. Si ergò conſummatio.*
  - *Quòd ſacerdotium Chriſti, quædã habuerit ſingularia. Quòd ſcilicet*
    - *Iureiurãdo traditũ, ver. Et quantũ eſt.*
    - *Perpetuum ſit futurum. In quo ſacerdotio vnicus eſt ſacerdos perpetuus, atque is impollutus, innocens, ſegregatus à peccatoribus, &c. verſic. Et alij quidem. vſque ad finem cap. 7.*

APPENDIX EX OECVMENIO.

QVIA etiàm Chriſtus ſinè ſanguine hoſtiam obtulit, deindè poſtmodùm ſuum ipſius etiàm corpus: propterea ergò aptè dictum eſt, Chriſtum eſſe ſacerdotem ſecũdùm ordinem Melchiſedec. In æternum verò, eò quòd ij qui ab ipſo fungentur ſacerdotio, quorũ Deus pontifex eſſe dignatus eſt, ſinè ſanguine offerrent. Nam hoc ſignificat, In æternum. Neq; enim de ea, quę ſemel à Deo facta eſt oblatio & hoſtia, dixiſſet, In æternum: ſed reſpiciens ad præſentes ſacrificos, p quos medios Chriſtus ſacrificat & ſacrificatur: qui etiàm in myſtica cœna modum illis tradidit huiuſmodi ſacrificij.

DE COLLATIONE VTRIVSQVE TABERNACVLI.

TABVLA 120.

VETVS TESTAmẽtum ipſum antiquatum eſſe oſtendit ex collatione tabernaculi veteris & noui. Quæ differunt partim

- *Loco: veteris enim tabernaculi miniſterium, locum tantùm habuit in terra: Noui autem tabernaculi, hoc eſt, eccleſiæ Chriſtianæ pontifex, Officium ſuum exercet etiàm in cælis, vbi ſedet in gloria Dei patris.*
- *Materia & efficiente cauſa, quia tabernaculum illud terrenum manu fuit factum, hoc autem ipſe fixit Deus.*
- *Vſu: maiora nanque offeruntur in nouo, quàm in veteri teſtamento.*
- *Fine: quia antiquum illud legis Moſaicæ tabernaculum, figura tantùm fuit noui. à princip. cap. 8. vſque ad verſic. Nunc autem melius.*

DE ANTIQVAE LEGIS PER SE CONSIDEratæ præſtantia.

TABVLA 121.

FALLI HEBRAEOS, *quòd maiorem putent antiquæ legis dignitatem, quàm Euangelij, declarat ex diſcrimine vtriuſque Teſtamenti:*

- *Veteris, quod*
  - *Promittit tantùm terrena, Eſaiæ 1. verſ. Si audîeritis me.*
  - *Imperfectum fuit, vt patet ex promiſſione noui, Ieremiæ 31.*
  - *In membranis ſolùm fuerat ſcriptum.*
- *Noui, quod*
  - *Promittit ſpiritualia, Matthæi 5.*
  - *Perfectum eſt: quia ſubrogatũ in locũ imperfecti.*
  - *Non atramento, ſed ſpiritu in mente & cordibus ſcriptum eſt Chriſtianorum. à d. verſ. Nunc autem melius.*

DE PAR-

DE PARTIBVS TABERNACVLI ET SANCTIMONIA EORUM, quæ in eis retineri ſolebant. TABVLA 122.

QVAM INfirma fuerit Hebræorum ex bipetita argumentatio, patet ex diuiſione Tabernaculi

- *Veteris teſtamẽti in*
  - *Sancta, priorem ſcilicet templi partẽ, in*
    - *Quæ erant*
      - *Candelabra,*
      - *Menſa,*
      - *Propoſitio panum.*
    - *Quam ingrediebãtur*
      - *Omnes ſacerdotes*
      - *Quotieſcunquè perficienda eſſent ſacra.*
  - *Sancta ſanctorum, poſteriorem tabernaculi partem, à priori, velamine quodam ſeparatam atque diſtinctam, atq;*
    - *Seruabantur ibi*
      - *Thuribulum aureum.*
      - *Arca teſtamenti, & in ea*
        - *Vrna aurea habẽs manna.*
        - *Virga Aaronis quæ frõduerat.*
        - *Tabulæ teſtamenti.*
    - *Sacri peragendi cauſa eò ingrediebatur*
      - *Non niſi ſummus pontifex, ſemèl tantùm in anno.*
      - *Nec ſinè ſanguine, quem & pro ſua & populi offerret ignorãtia.*
- *Noui teſtamenti, in eccleſiam*
  - *Militantem ſeu peregrinantẽ, id eſt, huius ſeculi congregationẽ, quam ingredi poterant*
    - *Sancti patres etiàm veteris teſtamẽti, qui & ipſi de eccleſia & ciuitate erant Dei.*
    - *Omni tempore.*
  - *Triumphantem, ad quam ante Chriſti aſſcenſionẽ, nulli vnquàm patuit acceſſus. Quanto itaq; cæleſtis conuerſatio, huic terrenæ ſocietati eſt præſtantior, tanto etiàm quæ in eccleſia gerũtur Chriſtiana, præſtant ijs, quæ in veteri continebantur tabernaculo. à princip. cap. 9. vſque ad verſ. Quæ parabola eſt temporis inſtantis.*

DE SACRIFICIORVM EFFICACIA.

TABVLA 123.

SACRIFICIA VETERIS *legis eam efficaciam non habere, quam habet oblatio Chriſti, hoc loco non ampliùs quidem vna, ſed euidẽtiſſima demonſtrat ratione:*

- *Hircorum ſanguine, aut vitulorum cinere, corporum tãtùm conferebatur ſanctificatio: quæ ſignificatio fuit ſanguinis Chriſti.*
- *Sanguis autem Chriſti ipſam confert gratiam, quam ſacrificia illa denotabant, & emundat hominum conſciẽtias ab operibus mortuis, ad ſeruiendum Deo viuenti. d. verſ. Quæ parabola eſt. vſque ad verſ. Et ideò noui teſtamenti mediator. eod. cap. 9.*

DE CON-

DE CONFIRMATIONE PROMISSIONVM vtriuſque teſtamenti. TABVLA 124.

QVOD HEBRAEI *iactabant veteris legis promiſſiones ſanguinis effuſione fuiſſe firmatas, id infringit Paulus ratione*

- *Ferè pari, quali in priori vſus eſt parte, quæ ad efficaciam pertinet ſacrificiorum: quòd ſcilicet lex noui teſtamenti, longè precioſiori ſanguine roborata ſit, quàm antiquæ legis pacta.*
- *Alia etiàm non minùs firma: cùm enim voluntas teſtatoris non niſi mortis eius interuentu rata habeatur, atq; ea in veteri teſtamento non interceſſerit, ſed in nouo: cōſequens eſt vt firmior ſit noui, quàm veteris, teſtamenti ſponſio.*

DE IVGI SACRIFICIORVM VSV.

TABVLA 125.

FRVSTRA GLO- *riari Iudæos de iugi & cōtinuo veteris legis ſacrificio. Nam quòd oblationes teſtamenti*

- *Veteris frequentiùs repetebantur, id imperfectionis erat indicium. verſ. Non enim. vſque ad finem cap. 9.*
- *Noui autem teſtamenti oblatio mortis interuentu ſemèl tantùm facta, non ſolùm perfecta, ſed omnibus omnium peccatis abluendis ſufficiens fuit & idonea: partim*
  - *Quia Chriſtus fuit vnus & ſolus, qui voluntatem diuinam, veriſſimum Dei ſacrificium, in omnibus adimpleuerit.*
  - *Quòd iam ſedeat ad dexteram Dei patris, cui ſe exhibet tāquàm pontificē paritèr & hoſtiā pro totius mūdi peccatis oblatam, toto cap. 10.*

APPENDIX EX B. CHRYSOSTOMO.

QVID ergò nos? Nónne per ſingulos dies offerimus? Offerimus quidem, ſed ad recordationem facientes mortis eius. Et vna eſt hoſtia, non multę. Quomodò vna eſt, & non multæ? Quia ſemèl oblata eſt, oblata eſt in ſancta ſanctorum: hoc autem ſacrificium exemplar eſt illius: idipſum ſempèr offerimus. Nec nunc quidem alium agnum, craſtina alium: ſed ſempèr eundem ipſum. Proindè vnum eſt hoc ſacrificium hac ratione. Alioquin quoniā in multis locis offertur, multi Chriſti ſunt? Nequaquàm, ſed vnus vbiquè eſt Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim qui vbiquè offertur, vnum corpus eſt, & non multa corpora, ità etiàm & vnum ſacrificium. Pontifex autem noſter ille eſt, qui hoſtiam mundantem nos obtulit: ipſam offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem, conſumi non poteſt. Hoc autem quod facimus, in commemorationem quidem fit eius quod factū eſt. Hoc enim facite (inquit) in meam commemorationem. Homil. 17. in epiſtola ad Hebræos.

DE PATRVM VETERIS TESTAMENTI RELIGIone in cæremoniarum legis obſeruatione. TABVLA 126.

PATRES *veteris teſtamẽti Deo nõ legis obſeruatione, ſed fide potiùs placuiſſe,*

- *Probat primùm à*
  - *Fidei definitione, quæ eſt ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum nõ apparentium, cap. 11. in princip.*
  - *Exemplo patrum, qui fuerunt*
    - *Ante legẽ, nẽpè*
      - *Abelis, qui fide meliorem obtulit hoſtiam, quàm Cain. verſ. Fide plurimam. eod.*
      - *Enoch fide tranſlati, nè videret mortem. verſicul. Fide Enoch. eod.*
      - *Noæ, qui fide aptauit arcã in ſalutem domûs ſuæ. verſ. Fide Noë. eod.*
      - *Abrahæ, qui fide exiẽs de terra ſua, & neſciens quò iret, terram promiſſam incognitam eſt ingreſſus. verſ. Fide, qui vocatur Abraham. eod.*
      - *Iſaac, qui de futuris benedixit Iacob & Eſau. verſ. Fide & de futuris. eod.*
      - *Iacob, qui moriens ſingulos benedixit filiorũ Ioſeph, & adorauit faſtigiũ virgæ eius. verſ. Fide Iacob.*
      - *Ioſeph, qui moriens, de profectione filiorum Iſrael vaticinatus eſt. verſ. Fide Ioſeph. eod.*
    - *Eorum quæ acciderunt tẽpore datæ legis ſub Moiſe & Ioſue: Fide enim*
      - *Moiſes*
        - *Natus, occultatus eſt menſibus tribus à parẽtibus ſuis. verſ. Fide Moiſes. eod.*
        - *Grandis factus, negauit ſe filiũ eſſe Pharaonis. ibid.*
        - *Reliquit Aegyptum, ibid.*
        - *Celebrauit Paſcha, ibid.*
      - *Filij Iſrael tranſiẽrunt mare rubrũ, tanquàm per aridam terram. verſ. Fide tranſiẽrunt. eod.*
      - *Muri Iericho corruerunt. verſ. Fide muri. eod.*
      - *Raab meretrix non perijt cum incredulis, excipiens exploratores. verſ. Fide Raab.*
    - *Poſt iam datam legem, tẽpore ſcilicet Iudicum & Prophetarũ, qui & ipſi per fidem*
      - *Vicerunt regna,*
      - *Operati ſunt iuſtitiam,*
      - *Adepti ſunt repromiſſiones,*
      - *Obturauerunt ora leonum,*
      - *Extinxerunt impetum ignis,*
      - *Effugerunt aciem gladij,*
      - *Conualuerunt de infirmitate,*
      - *Fortes facti ſunt in bello,*
      - *Caſtra verterunt exterorum,*
      - *Acceperunt mulieres de reſurrectiõe mortuos ſuos. ver. Et quid adhuc dicam? d. c. 11.*
- *Deindè ex hac probatione concludit, in fide Chriſtiana perſeuerandum, ac eius nomine pro cuique quiduis perferendum eſſe. cap. 12. in princip.*
- *Ad hæc Hebræorum hac in re negligentiam repræhendit, & incuriam. verſ. Nondùm enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis. &c. eod.*
- *Deniquè modum præſcribit, quo hanc virtutem, quam tantoperè deſiderauit in Hebræis, fidei ſcilicet conſtantiam, adquirere quis ac tueri queat: id quod efficitur*
  - *Vitæ honeſtate.*
  - *Morum ſanctimonia. verſicul. Propter quod remiſſas. eod.*

DE SIGNIS

DE SIGNIS ET MIRACVLIS RECTE DIIVdicandis. TABVLA 127.

MAIORA ESSE *ſigna & miracula nouæ legis, quàm antiquæ, iterum per collationē oſtendit Teſtamenti*

- *Veteris, cuius tanta erat aſperitas, vt etiàm perfecti terrerentur: neque in tanta, quæ tum erat, conſcientiarū perturbatione auxiliatricem habebant gratiam. verſ. Non acceßiſtis, cap. 12. & ibi gloſſa. in verb. Et ſi beſtia tetigeris &c.*
- *Noui, cuius iugum etiàm imperfectis ſuaue eſt, & onus leue. Ibidèm. vſque in fin. d. cap. 12. & Matthæi 11.*

DE SENTENTIA, QVA PRAEFATA CONtrouerſia deciditur. TABVLA 128.

SVMMA HVIVS SENtentiæ hæc eſt, *quod cùm legis euangelicæ ratio, antiquæ legis obſeruationem non dignitate tantùm, ſed authoritate etiàm, haud alitèr quàm corpus ſuperet vmbram: in ea religionis puritate cuiuis, qui modò ſaluari cupiat, cum omni timore & reuerentia ſit perſeuerandum. verſ. Itaq. regnū. in fin. ca. 12. Quod ità futurùm putat, ſi ſequamur*

- *Charitatem fraternam. cap. 13. in principio.*
- *Hoſpitalitatem, ibid.*
- *Caſtitatem, verſ. Honorabile connubium. eod.*
- *Mediocritatem, verſ. Sint mores ſinè auaritia. eodem.*
- *Sinceram fidē orthodoxæ religionis, ſpretis doctrinis varijs & peregrinis, verſ. Mementote præpoſitorum. eod.*
- *Sobrietatem & abſtinentiam ab eſcis carnalibus, verſic. Optimum eſt enim gratia. eod.*
- *Gratiarum actionem, verſic. Per ipſum ergò offeramus. eodem.*
- *Obedientiam & humilitatem. verſic. Obedite præpoſitis veſtris. vſque ad verſic. Orate. Nam quæ indè ſequuntur vſque in finem capitis huius decimitertij & vltimi, commendationem continent mutuam, qua D. Paulus hanc concludit epiſtolam.*

LECTO-

LECTORI BENEVOLO AC PIO BARTHOLOMAEVS LAVRENS, cognomento vulgari Poin, Salutem.

QVAE ſequit̃ hoc loco, id eſt, facie huius folij altera, de ſanctiſſimo Ieſu aut Chriſti nomine figuralis tabula, ea cõplures ante annos à me obitèr in ocio, licèt non abſque negocio & labore ſingulari, confecta fuit. idq́ue in vſum & gratiã eorum, qui vel ſtudioſè pij, vel piè ſtudioſi quidem ſint, verùm per occupationes varias ac multiplices, quibus aſſiduè & variè diſtrahuntur, eiuſcemodi anxijs numerandi aut ſupputandi ſtudijs, qualibus in ſequenti hac tabula vtẽdum fuit, inſiſtere nec velint, nec poſſint. Edendę autem eiuſdem ſeu Tabulę ſeu figurę nulla ſe mihi iamprìdem apta cõmodáve obtulit occaſio, tametſi diù anxiè expectata, niſi quòd paucis quibuſdam familiaribus calamo pennáve ſolùm cõmunicaretur. Eapropter cùm aliquandò tandèm poſt diutinam expectationem, hoc pręſens Tabularum ſiue Partitionum Theologicarũ clariſſimi doctiſſimiq́ue viri D. Georgij Ederi Opus hîc apud nos edendũ obtigiſſet, tum verò mihi hactenùs fruſtrà diuque pręſtolato, vlteriùs viſum non eſt, opportunitatem vllam aliã, quæ vel commodior, vel aptior eſſe viderive poſſet, diutiùs aut petitũ, aut pręſtolatum iri. miſſaque hac mea meis cum literis ad ſupradictũ D. Ederũ Tabulari deſcriptiõe, citiùs ac faciliùs, quàm ſpes erat, nõ modò hoc ipſum quod volui, impetraui: verùm plus etiam, immò maius aliquid àc petij, peteréve auſus fui, obtinui. Conſultus enim ſeu rogatus à me ipſe D. Ederus de hac ſupradicta Tabula, num videlicet ęquo ſufferre poſſet aut vellet animo, ſi cum bona D. ſuę venia, eiuſmodi quid ſuarum Tabularum fini, perindè atquè auctarij ſeu Corollarij non impertinentis inſtàr adijceretur: cõſultationem ſiue petitionem hanc meam non ſolùm nõ reiecit, ſed vltrò etiàm obuijs quodãmodò vlnis accepit: voluitq́; ac iuſſit, vt antedicta hęc de Ieſu aut Chriſti nomine figuralis Tabula, vel ante ſuas illarũ quatuordecim Apoſtoli Pauli epiſtolarũ Tabulas, vel certè mox ab earum expeditarũ fine, queãdmodùm & hîc ob oculos factũ appáret, inſereretur. nam huc, id eſt, ad ipſum apoſtolum Paulũ, ſeu ad eius quatuordecim epiſtolas, eam Tabulã peculiaritèr ac vnicè ſpectare. Habes ſtudioſe lector breuitèr ac dilucidè redditam oſtẽſamq́ue ſequentis Tabellulę huc aliundè pręter ſpem inſertæ rationem & occaſionem. Si proindè tibi hęc ipſa quę hîc ſequitur ſiue Tabula ſiue figura, videbitur neque ingrata, neque illepida, neque inutilis aut in præſentiarùm eſſe, aut in poſterum fore, memineris & nôris, editionem hanc eius præſentem, non tam authori, quàm promotori eiuſdem D. Georgio Edero acceptum ferri oportere. Id ſedulò curaturus, noſtram hanc qualẽcunque opellam boni conſule: meiq́; in tua apud Dominum Ieſum Chriſtum deuotione haud oblíturus, benè diuque vale. Colonię ex officina Quenteliana, quarto Idus Decemb. 1567.

DE SVAVISSIMO ET SANCTISSIMO CHRISTI IESV nomine, quotiès eius in Paulinis tãtùm epiſtolis & ſalutaris & celebris fiat mentio, authore Bartholomæo Laurente Neomagenſi.

NOMINE IESV CHRISTI, ſeu, CHRISTI IESV coniũctim, aut ſeorſim Chriſti, ſeorſimq́ Ieſu, vſus eſt Apoſtolus Paulus in ſuis 14. epiſtolis quadringẽtiès ac ſexagiès, id eſt, vicibꝰ quadringentis et ſexaginta: *vtputà in epiſtola ad*

	Videlicet in capite
Romanos, bìs ac ſeptuagiès, id eſt, vicibus ſeptuagintaduabus.	*Primo quinquiès, ſecũdò ſemèl, tertio tèr, quarto ſemèl quinto ſeptiès, ſexto ſeptiès, ſeptimo bis, octauo nouiès, nono tèr, decimo quinquiès, (vndecimum vacat) duodecimo ſemèl, decimotertio ſemèl, decimoquarto quinquiès, decimoquinto duodeciès, decimoſexto octiès.*
Corinthios — *Priore, tèr & ſeptuagiès, id eſt, vicibus LXXIII.*	*Primo ſeptiès ac deciès, ſecundo tèr, tertio quatèr, quarto ſeptiès, quinto quatèr, ſexto tèr, ſeptimo ſemèl, octauo bìs, nono tèr, decimo tèr, vndecimo quatèr, duodecimo quatèr, (decimũtertium & decimumquartũ vacant) decimoquinto quindeciès, decimoſexto tèr.*
Corinthios — *Altera, octiès & quinquagiès, id eſt, vicibus 58.*	*Primo octiès, ſecũdo quinquiès, tertio tèr, quarto deciès, quinto nouiès, ſexto ſemèl, (ſeptimum vacat) octauo bis, nono ſemèl, decimo quinquiès, vndecimo ſeptiès, duodecimo quatèr, decimotertio tèr.*
Galatas, ſemèl et quadragiès, id eſt, vicibus 41.	*Primo ſeptiès, ſecundo nouiès, tertio vndeciès, quarto tèr, quinto quinquiès, ſexto ſexiès.*
Epheſios, nouiès & quadragiès, id eſt, vicibus 49.	*Primo vndeciès, ſecundo octiès, tertio nouiès, quarto ſeptiès, quinto deciès, ſexto quatèr.*
Philippenſes, quadragiès, id eſt, vicibus 40.	*Primo deciès ac nouiès, ſecundo octiès, tertio nouiès, quarto quatèr.*
Coloſſenſes, octiès & viciès, id eſt, vicibus 28.	*Primo octiès, ſecũdo ſeptiès, tertio nouiès, quarto quatèr. Quanq̃ inter hæc Ieſus pro alicuiꝰ diſcipuli nomine, cognomẽto Iuſti, ſemèl vſurpatur.*
Theſſalonicenſes — *Priore, viciès, i. vicibus 20.*	*Primo tèr, ſecundo quatèr, tertio tèr, quarto ſexiès, quinto quatèr.*
Theſſalonicenſes — *Altera, quatèr ac deciès, id eſt, vicibus 14.*	*Primo ſexiès, ſecundo quatèr, tertio quatèr.*
Timotheum — *Priore, quindeciès, i. vicibꝰ 15.*	*Primo ſeptiès, ſecũdo ſemèl, tertio ſemèl, quarto ſemèl, quinto bìs, ſexto tèr.*
Timotheum — *Altera, quatèr ac deciès, id eſt, vicibus 14.*	*Primo ſexiès, ſecundo quatèr, tertio bìs, quarto bìs.*
Titũ, quatèr, i. vicibus 4.	*Primo bìs, ſecundo ſemèl, tertio ſemèl.*
Philemonem, nouiès: id eſt, vicibus nouem.	
Hebræos, tèr & vigeſiès, id eſt, vicibus 23.	*Secũdo (nam primum vacat) ſemèl, tertio tèr, quarto bìs, quinto ſemèl, ſexto bìs, ſeptimo ſemèl, (octauũ vacat) nono quatèr, decimo bis, vndecimo ſemèl, duodecimo bìs, decimotertio quatèr. Quanuis & inter hæc Ieſus ſemèl pro Ioſue vſurpetur.*

Hoc vno eſt tantùm nomine certa ſalus.

DE EPI-

DE EPISTOLIS CANONICIS.

CONTINVATIO.

DISTRIBVTIS per ſuas partes illis epiſtolis, quę ab apoſtolo Paulo nominatim vel ad certos populos, vel ad perſonas ſcriptæ ſunt certas: ſupereſt, vt earum nũc epiſtolarum, quas alij apoſtoli non vni populo, aut ciuitati, ſed vniuerſæ ſcripſerunt eccleſiæ Chriſtianæ, ac ob id vel canonicæ, vel catholicæ appellari conſueuerunt, fiat diſtributio.

QVAE ET QVOT EPISTOLAE SVNT CANONICAE.

TABVLA 129.

VT SEPTEM *ſunt ſpiritusſancti dona, ità ſeptē ſunt epiſtolæ Canonicæ:*	*Iacobi I.* *Petri II.* *Ioannis III.* *Iudæ I.*	*Quæ pertinent vel ad*	*Omnium eccleſiarum membra,* *Diuerſos hominum ordines & ſtatus,* *Virtutes Theologicas,* *Confirmationem doctrinæ Apoſtolicæ.*

QVARE DICANTVR CANONICAE.

CANONICAE hę dicuntur epiſtolæ, vel à ſacro ſcripturarum Canone, id eſt, authenticę, quòd hæ ad differentiam earum, quas alij ſub falſo apoſtolorum ediderāt nomine, ſolę in catalogum ſacrarum ſcripturarum receptæ ſint, & authoritatem diuinæ habeant ſcripturæ, vel à regula, quòd ſaluberrima atque certiſſima credendorum agendorumq́; hoc eſt, cùm fidei, tum morum, contineant præcepta. Gloſſa & Dionyſ. hic in procemio.

QVAM OB REM NON ET PAVLI EPISTOLAE dicantur Canonicæ.

ET quanuis propter has rationes etiàm apoſtoli Pauli epiſtolę poſſent dici Canonicæ, magis tamen hoc nomen his impoſitum eſt epiſtolis, quòd à diuerſis authoribus ſint conſcriptæ, & ità ab vno eorum peculiare aliquod nomen ſortiri nequirēt, ſed commune eis aliquod tribuendum erat nomen, Nomen vtiquè condignũ & venerabile. Dionyſ. ibidèm.

VNDE APPELLATAE SVNT CATHOLICAE.

CATHOLICAE dicuntur, quòd eam contineant fidei doctrinam quæ vniuerſalis eſt, & à communi apoſtolorum conſenſu nihil diſcrepat. Gloſſ. in d. procem. Auguſtinus eaſdem vocauit apoſtolicas, in lib. de fide & operibus, cap. 14.

ALIA RATIO EX OECVMENIO.

CATHOLICAE, id eſt, vniuerſales dicuntur hæ ſiue orbiculares, quòd nõ diſtinctim vni genti aut ciuitati (quemadmodùm D. Paulus Romanis aut Corinthijs) has dedicat epiſtolas, huiuſmodi diſcipulorum Domini cœtus, ſed vniuerſalitèr fidelibus, ſiue Iudæis qui diſperſi erant, ſicut etiàm Petrus, aut etiàm omnibus Chriſtianis ſub eadem fide degentibus. Oecumenius ante Commentar. in epiſt. Iacobi.

DE DVPLICI EPISTOLARVM CANOnicarum ordine.

TABVLA 130.

DVPLEX EST, *vt habēt hoc loco præfatio vulgata & Gloſſarum epiſtolarũ ordo:*	*Dignitatis, de quo hìc in prologo vulgato legitur: Non ità ordo eſt apud Græcos, inquit, qui integrè ſapiunt, & fidem rectam ſectantur, epiſtolarum ſeptem, quæ Canonicæ nuncupantur, ſicut in Latinis codicibus inuenitur: vt quia Petrus eſt primus in ordine apoſtolorum, primæ ſint etiàm eius epiſtolæ in ordine cæterarum. &c.*
	Temporis, quo ab authoribus ſuis ſunt editæ. Scripſerũt enim hi apoſtoli eo ferè ordine, quo eorum ſcripta in ſacris Biblijs communitèr collocata ſunt.

DE HARVM EPISTOLARVM MATERIA SIVE argumento, ex præfatione D.Thomę ad eaſdem.

TABVLA 131.

MATERIA, INquit, *huius libri eſt, contemptus mūdanæ proſperitatis. Nam in Canonica*
- *Iacobi*
- *Petri*
- *Ioannis*
- *Iudæ*

Deſcribitur
- *Suſtinentia aduerſitatis.*
- *Amor ſupernæ & diuinæ charitatis.*
- *Fuga carnalis voluptatis.*
- *Deletio veterum literarum, hoc eſt, peccatorum: & ſuperſcriptio nouarum, id eſt,*
  - *Gratiarum,*
  - *Virtutum,*
  - *Donorum,*
  - *Bonorum operum.*

DE HVIVS VOLVMINIS PARTIBVS.

TABVLA 132.

LIBER EPISTOLARVM CANOnicarum *diuiditur ſecundum numerum*
- *Authorum*
- *Epiſtolarum.*

In partes
- *Quatuor.*
- *Septem.*

VTRIVSQVE PARTIS PROBATIO, ex Hieronymo.

IACOBVS, Petrus, Ioannes, & Iudas ſeptem ediderunt epiſtolas, tam myſticas, quàm ſuccinctas, & breues pariter ac longas: Breues in verbis, longas in ſentētijs, vt rarus ſit, qui nō in earum lectione cæcutiat. Hieron. ad Paulin.

EPISTOLA CATHOLICA IACOBI APOSTOLI, DE FIDEI FRVCTIbus, & hominis Chriſtiani operibus, Liber Bibliorum LXV, Partis ſecundę libri quarti, decimusquintus.

RATIO ORDINIS.

CVM D.Iacobus inter reliquos huius ordinis apoſtolos omnium ſcripſerit primus, meritò eius epiſtola primùm inter Catholicas obtinuit locū, prout explicatiùs in proxima dicetur epiſtola Petri prima. Lyran. in prolog. canon. epiſt.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORE.

ETSI ex nouatoribus aliqui affirmare auſint, cùm plures huius nominis fuerint, (vnus enim Zebedęi, alter Alphæi dicebatur filius, quibus aliqui etiàm addunt tertium, qui, vt Paulus, extra numerum duodecim ad apoſtolatum ſit vocatus) incertum eſſe, vter ex his, pręſentem ſcripſerit epiſtolam. D.Hieron. tamen in libro de viris illuſtribusità eum graphicè deſcripſit, vt dubium eſſe nemini queat, huius epiſtolæ eum eſſe authorem, qui dictus eſt Alphęi, ſiue Iacobus minor: Minor, inquam, vocatione ad apoſtolatum, non virtutum ſanctitate & perfectione. Dionyſ. Carthuſian. hîc cap. 1. in princip.

VERBA D. HIERONYMI.

IACOBVS qui appellatur frater Domini, cognomento Iuſtus, vt nonnulli exiſtimant, Ioſeph ex alia vxore: vt autem mihi videtur, Mariæ ſororis matris Domini, cuius Ioannes in libro ſuo meminit, filius, poſt paſſionem Domini, ſtatim ab apoſtolis Hieroſolymorum epiſcopus ordinatus, vnam tantùm ſcripſit epiſtolam, quæ de ſeptem Catholicis eſt. Hieron. de viris illuſt. vbì etiàm alia de hoc ipſo Iacobo ex patribus adducit teſtimonia, vt ſunt hæc quæ ſequuntur:

Ioan. 19.

EX EGESIPPO.

EGESIPPVS, inquit, vicinus apoſtolorum temporum, in quinto Commētariorum libro de Ia-

de Iacobo narrans,ait:Suſcepit eccleſiam Hieroſolymæ poſt apoſtolos frater Domini Iacobus cognomento Iuſtus.Hic de vtero matris ſanctus fuit:Vinum & ſiceram non bibit, carnem nullam comedit,nunquàm attonſus eſt,nec vnctus vnguento, nec vſus balneo. Huic ſoli licitum erat ingredi ſancta ſanctorum.Veſtibus laneis non vtebatur, ſed lineis, ſolusq; ingrediebatur templum,& flexis genibus pro populo deprecabatur, vt camelorũ duritiẽ traxiſſe eius genua crederentur. Dicit& alia multa quæ enumerare longum eſſet.

EX IOSEPHO ET CLEMENTE.

SED & Ioſephus in XX.libro antiquitatum,& Clemẽs in ſeptimo hypotypoſeon,id eſt, informationum,dicunt:Mortuo Feſto,qui Iudæam procurabat, Albinum ſucceſſorem eius miſſum à Nerone,qui cùm necdùm ad prouinciam perueniſſet,Ananus,inquit,pontifex adoleſcens,Anani filius,de genere ſacerdotali,accepta occaſione ἀναρχίας, Concilium congregauit,& compellens publicè Iacobum,vt Chriſtum Dei filium denegaret,cõtradicentem lapidari iuſſit.Qui cùm præcipitatus de pinna templi,confractis cruribus,ſemiuiuus tollens ad cælum manus,diceret:Domine,ignoſce eis,quod enim faciunt,neſciunt:fullonis fuſte in cerebro percuſſus,interijt.

TESTANTVR ETIAM ACTA APOSTOLORVM.

TRIGINTA annos Hieroſolymis rexit eccleſiam,vſque ad ſeptimum Neronis annum.Iuxta templum vbi & præcipitatus fuerat,ſepultus eſt.Titulum vſque ad obſidionem Titi & vltimam Adriani,notiſſimum habuit.Quidam è noſtris, putauerunt eum in mõte oliueti conditum:ſed falſa eorum eſt opinio.Hieron.ibidèm.

SENTENTIA VENERABILIS BEDAE.

DIXIT de hoc Iacobo Paulus ad Galat.2.Iacobus,& Cephas,& Ioánnes, qui videbantur columnæ eſſe,dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis,vt nos in gentibus,illi autem in circunciſione prædicarent.Beda hîc cap.1 in princip.

AN HAEC EPISTOLA SIT AVTHENTICA.

SEDITIONIS illius,qua etiamnùm catholica premitur eccleſia,author, eò adductus eſt aliquandò blaſphemiæ,vt hanc epiſtolam, quam ſuo de fide & operibus falſo dogmati conſtantèr obſiſtere videbat,à ſacro ſcripturarum Canone,authoritate ſeu libidine potiùs priuata,penitùs excludere non ſit veritus.Quam blaſphemiam aliqui, quos habuit ille dogmatis ſui ſectarios,hoc prætextu colorare nitebantur,quòd de illius epiſtolę authoritate D.etiàm Hieron.& Euſebius Cæſareenſ.iam olìm addubitàſſe viderentur.

QVAE D. HIERONYMI HAC DE RE
fuerit ſententia.

D.Hieron. ſententiam de authoritate huius epiſtolæ,iam ſuprà recitauimus in hęc verba: Iacobus qui appellatur frater Domini &c.vnam tantùm ſcripſit epiſtolam,quę de ſeptem catholicis eſt,quæ & ipſa ab alio quodam,nomine eius edita aſſeritur,licèt paulatim procedente tempore obtinuerit authoritatem.Hieron.de viris illuſtribus.

SENTENTIA EVSEBII.

HACTENVS de Iacobo,inquit,cuius illa habetur epiſtola,quæ prima ſcribitur inter eas, quæ catholicæ appellantur.Sciendum tamen eſt,quòd à nonnullis non recipiatur, nec facilè quis antiquorum meminerit eius:ſicut ne illius quidem quæ dicitur Iudæ,quæ & ipſa eſt vna de ſeptem.Nos tamẽ ſcimus etiàm iſtas cum cæteris, ab omnibus penè eccleſijs recipi.Euſebius lib.eccleſiaſt.hiſtor.2.cap.23.

RESPONSIO AD VTRANQVE AVTHORITATEM.

ILLVD hoc loco monendum eſt,neque Hieronymum, vt iſti falsò illi imponunt,neque quenquam eorum,quos probatæ fidei tulit antiquitas,de hac epiſtola dubitàſſe, ſed tantùm aliquorum dubitationem,cui tamen ipſi non ſubſcriberent,retuliſſe. Quod verum eſſe,non obſcurè ex vtriuſque patet verbis.Nam etſi ab alio edita aſſereretur, inquit Hieron.paulatìm tamen obtinuit authoritatẽ.Et Euſebius:Nos tamen ſcimus,ait, etiàm iſtas (Iacobi ſcilicet & Iudæ)cum cęteris,ab omnibus penè eccleſijs recipi.

Demùm,ſi fuerunt aliqui,qui de hac epiſtola dubitârint,cùm illos,qui fuerint, neſciamus,neque veterum rerum ſcriptores eorum nomina poſteritati mandàrint:quis niſi rerum nouarum molitor,eoſdem ſanctiſſimis & doctiſſimis viris, tum Gręcis,tum Latinis,

qui ex eadem epiſtola teſtimonia citant,aut in eam ſcripſerunt commentaria, præponat? Certè ſi dignę illorum fuiſſent dubitâdi rationes,nec Hieron.nec Euſebius eas tacuiſſent. Immò aut illis darent victas manus,aut eaſdem diluerent, vt in minoribus controuerſijs agere ſolent.Medina de recta in Deum fide lib.6.cap.23.

HAERETICVM ESSE, EPISTOLAM IACOBI in canonicas non referre, ex D.Melchiore Cano.

PRIMÒ,quoniam Hieronymus in lib.de viris illuſt.aſſerit hanc(licèt aliquandò fuerit dubitatum)paulatim tamen procedente tempore meruiſſe authoritatem. Iam ergò vel D. Hieron.ętate epiſtolam hanc eccleſia receperat.

Item,quoniã Innocentius & Gelaſius cum cõcilio 70.epiſcoporũ, Conciliaq́; omnia, Carthaginenſe,Laodicenſe,Florentinum,Tridentinum eam inter ſacras repoſuerunt.

His adde ſanctos antiquos, Vrbanum Papam in epiſtola de communi vita, Alexãdrum 5.à Petro,in epiſt.ad omnes epiſcopos,Anacletum in epiſt. de oppreſſione epiſcoporum, Marcellum papam in epiſtola ad epiſcopos Antiochenæ prouincię, Conciliũ Mileuitanũ canon.7.Omnes deniquè iuniores cum veteribus Theologis ſcholaſticis,breuitèr oẽs Catholicos.vſu quippe Eccleſiæ legitur vbiquè gẽtium pro ſacra & apoſtolica, & quos dixi, hanc epiſtolam Iacobi Apoſtoli,Iacobi inquam apoſtoli eſſe affirmârunt, idque Eccleſiæ vniuerſalis vſu confirmante.Temerarium eſt itaque,nè dicam erroneum,huius epiſtolæ certitudinem velle aut ex incerto authore, aut ex ſtylo ſalutationis(vt alij quidã ſaciunt) infirmare,idque argumento leuiori quàm cui reſpondere debeamus. Canus lib.2.de locis Theologicis cap.9.& 11.

QVI AVTHORES HVIVS EPISTOLAE VSI fuerunt teſtimonijs. TABVLA 133.

DIONYSIVS AREOPAGITA.

IACOBI *epiſtola vtitur Dionyſius Areopagita,in lib.de cæleſti Hierarchia,illo loco: Omne datũ optimum, Iacobi 1.*

IOANNES DAMASCENVS

IN *hiſtoria Barlaam vſurpat illud, Fides ſinè operibus mortua eſt. Iacob.2.*

CYRILLVS ALEXANDRINVS

LIBRO *de recta fide ad reginas,vſurpat illud,Vnus eſt enim legiſlator & Iudex &c. Iacobi 4. & dialog.1 de Trinitat.illud,Si quis indiget ſapientia, Iacob.1. Idem lib.de fide ad Reginas, vſurpat illud,Omne datum optimum, Iacobi 1.& illud,Subditi eſtote Domino, Iacob.4.*

AVGVSTINVS

IN *libro de vanitate ſeculi,cap.1.vſurpat illud, Amicitia huius mundi inimica eſt Deo. Iac.4. Idem in Euangelium Ioan.tractat.6.& de verbis Apoſtoli ſerm.16.illud,Dæmones credunt & cõtremiſcunt, Iacobi 2. Idem lib.de ſancta virginitate cap.42.illud, Si quis indiget ſapientia, Iac.1. Idem libro de rectitudine catholicæ conuerſ.illud,Beatus vir qui ſuffert tentationem, Iacobi 1. Libro de fide & operibus,cap.14.15.& 16.tractat. illud. Fides ſinè operibus mortua eſt, Iaco.2. Libr. de 4.virtutibus charitatis illud,Credidit Abraham Deo,& reputatum eſt illi &c. Iacob.2. Libro de natura & gratia contra Pelag.cap.58.illud, Reſiſtite diabolo,& fugiet à vobis. Iacob.4. De viſitatione infirmorum cap.4. Illud, Infirmatur quis in vobis? Iacob.5. & ibidem illud, Confitemini alternitrìm peccata veſtra, Iacob.5. Libro de natura & gratia contra Pelagian.& de verbo Domini ſerm.4.illud: Linguam nullus hominum &c. epiſt.29.ad Hieron.exponit illud, Offendens in vno, factus eſt omnium reus. Cum ſimilibus alijs penè infinitis,* Medina d.lib.6.cap.9.

Etiã dæmones credũt.

TESTI-

TESTIMONIVM ADVERSARIORVM.

Qvin ipſi quoque aduerſarij, blaſphemiam præceptoris ſui agnoſcentes, rei ipſius veritate permoti, hanc epiſtolam admittere coacti ſunt. Sic enim ad eam ſcripſit tandem illorum anteſignanus quidam: Etſi de hac epiſtola nonnihil apud quoſdam addubitatũ eſt, tamen quia nulla eſt cauſa, ob quam repudianda ſit, libenter eam ſine controuerſia amplectimur, tum propter antiquitatem, tum propter ſalubria quæ illic continentur præcepta. Et alius in hæc verba: Quare nobis ad recipiẽdam hanc epiſtolam ſatis eſt, quòd nihil continet Chriſti apoſtolo indignum, multiplici verò doctrina ſcatet, cuius vtilitas ad omnes Chriſtianæ vitæ partes latè patet.

AD QVOS SCRIPSERIT APOSTOLVS Iacobus.

Dvodecim ſcribit tribubus, quæ ſunt in diſperſione. Legimus enim, occiſo à Iudæis B. Stephano, quia facta eſt, in illo die perſecutio magna in Eccleſia, quæ erat Hieroſolymis, & omnes diſperſi ſunt per regiones Iudææ & Samariæ præter Apoſtolos His ergò diſperſis, qui perſecutioẽm paſſi ſunt propter iuſtitiam, mittit epiſtolam. Nec ſolùm his, verùm etiàm illis, qui percepta fide Chriſti, necdùm operibus perfecti eſſe curabant, ſicut ſequentia epiſtolæ teſtantur. Necnon & eis, qui etiã fidei exortes durabant, quin & ipſam in credentibus, quantùm valuére, perſequi ac perturbare ſtudebãt. Beda hic cap. 1. in principio.

ARGVMENTVM EX OECVMENIO.

Scribit autem aptam ad docendum epiſtolam, docens de tentationum varietate, quænam à Deo ſit, & quæ à proprio corde hominum, quodque non verbo tãtùm, ſed & opere fidem oporteat oſtendere, neque auditores legis, ſed effectores iuſtificari. De diuitibus quoquè præcipit, nè in cœtu eccleſiæ præponantur pauperibus, ſed potiùs increpentur, tanquàm faſtuoſi ac ſuperbi.

Et tandèm conſolatur illos, qui iniuria afficiuntur, eoſque hortatur vt longanimes ſint vſque ad iudicis aduentum: Vbi etiàm de Patientiæ commodo, exemplo Iob docuit, præcipit aduocari presbyteros ſuper infirmos, vtque ſtudeant ad veritatem conuertere eos, qui ſeducti ſunt, aut qui errant: ait enim, huius mercedem eſſe à Domino peccatorũ remiſſionem, & ità concludit epiſtolam.

ALIVD BREVIVS ARGVMENTVM, QVOD in Biblijs huic præfixum eſt epiſtolæ.

Iacobvs Apoſtolus ſanctum inſtituit clerum de cultura cæleſtium præceptorum, & regula Catholicæ obſeruantiæ, & de inuictæ patientiæ Maieſtate, & de reuelatione plurimorum, & de mendacio Magiſtrorum. Author argumenti ad hanc epiſtolam.

DE PARTIBVS EPISTOLAE D. IACOBI Apoſtoli. TABVLA 134.

QVANDÒ ad virtutem pertineat, vitiū fugere, D. hîc Iacobus eos, qui ex 12. tribubus diſperſi fuerant, contra omnis generis vitia quæ tum in Eccleſiam irrepſiſſe videbantur, munire ſtudet armis

- FORTITVDINIS *& conſtantiæ, à princip. cap. 1. vſque ad verſ. Si quis autem.*
- SPEI *& fiduciæ, d. ver. Si quis. eod.*
- AEQVANIMITATIS, *ver. Glorietur. eod.*
- PVDICITIAE, *ver. Beatus vir qui ſuffert tentationem. eod.*
- VERBI *Dei, ver. Scitis autem fratres mei. vſque in fin. d. cap. 1.*
- IVSTITIAE, *à principio cap. 2. vſque ad ver. Sic loquimini &c.*
- OPERVM *miſericordiæ & pietatis, d. ver. Sic loquim.*
- ASSIDVITATIS *& vigilantiæ. ver. Sed dicet aliquis. vſque in fin. cap. 2.*
- LINGVAE *temperatæ, In princip. cap. 3.*
- SAPIENTIAE, *ver. Quis ſapiens? vſque in finem eiuſdem cap. 3.*
- HVMILITATIS *& obedientiæ, cap. 4. in princip.*
- POENITENTIAE, *ver. Appropiate. eod.*
- BENIGNITATIS *& beneuolentiæ, ver. Nolite detrahere. eod.*
- INTEGRITATIS *conſcientiæ, ver. Eccè nunc qui dicitis. vſque in fin. cap. 4.*
- MEDIOCRITATIS, *cap. 5. In principio.*
- SOBRIETATIS *& temperantiæ, ver. Epulati eſtis. eod.*
- LONGANIMITATIS, *ver. Patientes eſtote. eod.*
- RELIGIONIS, *ver. Ante omnia fratres, eod.*
- CHARITATIS *proximi, ver. Confitemini ergò. & orate.*
- CORREPTIONIS *mutuæ, ver. Si quis autem ex vobis. vſque in fin. cap. quinti & vltimi.*

DE FOR-

DE FORTITVDINE ET CONSTANTIA.

TABVLA 135.

CHRISTIANO HOmini in aduerſis gaudendum eſſe, ferè tali probat gradatiõe. Nam	TENTATIO	Operatur	*Patientiam,*
	PATIENTIA		*Perfectionem,*
	PERFECTIO		*Vitam æternã.cap.1.ver.Omne gaudium exiſtimate.*

DE SPE ATQVE FIDVTIA.

TABVLA 136.

NECESSITATIS *tempore ad Deum recurrendum, eique fidendum eſſe, quinque docet argumentis. Quia dat*	*Libentèr, modò nihil hæſitet qui in fide poſtulat.*	*Patet ex verſic. Si quis autẽ, ponderando dictiones,*	*Poſtulet,*
	Omnibus, nemine excluſo.		*Qui dat omnibus,*
	Liberalitèr.		*Affluentèr,*
	Abſque omni exprobratione.		*Et non improperat,*
	Certò.		*Et dabitur ei d. ver. Si quis autem.*

DE AEQVANIMITATE. TABVLA 137.

HVIVS VIRtutis proprium eſt, animum in	*Proſperis*	*Non*	*Efferre.*
	Aduerſis		*Deijcere, ver. Glorietur d.cap.2.*

DE PVDICITIA ET CASTITATE.

TABVLA 138.

DESCRIBENS *caſtitatis pugnã cum libidine, docet duo:*	*Deum non eſſe, qui nos tentet laſciuia, ſed carnem propriam. Nõ enim genuit nos Deus vt ſimus mali, ſed boni, cùm poteſtatem dederit omnibus filios fieri Dei. Itaque*	*Caro*	paris	*Cõcupiſcẽtiam.*
		Concupiſcẽtia		*Peccatũ*
		Peccatum		*Mortem*

CONTRA *eam tamen carnis malitiam ſiue ſtimulum, eſſe hoc quaſi remedium & ſingulare donum Dei continentiam, cuius præſidio reſiſtetur tentationi, eaque ſuperatur. verſ. Beatus vir qui ſuffert tentationẽ &c.*

DE VER-

DE VERBO DEI. TABVLA 139.

VERBVM Dei, *de quo Apoſtolus agit in verſ. Scitis fratres. d. cap. 1. cõſiſtit*

- NON in
  - *Linguæ petulantia,*
  - *Ira aut contentione verborum,*
  - *Neque nudo auditu. Non enim qui auditores ſunt verbi, iuſtificabuntur, ſed factores.*
- SED in
  - *Manſuetudine cordis,*
  - *Bonis operibus,*
  - *Religione munda & immaculata, cuius actiones ſunt,*
    - *Viſitare pupillos & viduas in tribulationem eorum:*
    - *Immaculatũ ſe cuſtodire ab hoc ſeculo, d. v. vſq. in fin. cap. 1.*

DE IVSTITIA. TABVLA 140.

RESPECTVM *perſonarũ eſſe perniciosum, tribus oſtenditur argumẽtis, cum*

- QVIA *reſpectus eiuſmodi per ſe eſt iniquus:*
- QVIA *Deus elegit pauperes in hoc mundo,*
  - *Diuites in fide,*
  - *&*
  - *Hæredes regni.*
- QVIA *diuites plerunquè ſunt*
  - *Crudeles*
  - *&*
  - *Blaſphemi & infideles, cap. 2. à princip. vſque ad ver. Sic loquimini.*

DE OPERIBVS MISERICORDIAE ET Pietatis. TABVLA 141.

OPERA PIETATIS *& miſericordiæ homini Chriſtiano eſſe neceſſaria, propter hæc tria,*

- LEGEM *libertatis Chriſtianæ, hoc eſt, charitatis fraternæ, qua proximum iubemur diligere ſicut nosipſos. ver. Sic loquimini, & ſic facite. cap. 2. in verb. ſicut per legem.*
- IVDICIVM *diuinum. Non enim alij miſericordiam conſequentur, quàm qui ipſi fuerint miſericordes. ibidèm in verbo, Iudicium enim &c.*
- FIDEI *veritatem. Nihil enim proderit cuiquam, ſi dicat ſe habere fidem, opera autem non habeat. d. ver. Sic loquimini. in ver. Quid proderit?*

DE ASSIDVITATE ET PERSEVERANTIA IN OPERIBUS FIDEI.

TABVLA 142.

TRIA SVNT, *quæ hominem Chriſtianum ad perſeuerantiam in operum exercitio mouere debent. opera enim,*

- QVAM *quiſque fidem habeat, declarant. ver. Sed dicet quis. eod. cap. 2. in verbo, Oſtende mihi fidem ſinè operibus.*
- EX *fide profecta, hominem iuſtificant. Ibid. in verb. Abraham nónne ex operibus iuſtificatus eſt?*
- FIDEM *non augent tantùm aut ornant, ſed perficiunt etiàm, eamq́ aliâs per ſe mortuam reddunt viuam. Sicut enim corpus ſinè ſpiritu mortuum eſt, itá & fides ſinè operibus mortua eſt. In fin. cap. 2.*

DE LINGVAE TEMPERANTIA.

TABVLA 143.

CVM NVSQVAM MAGIS *linguæ noceat procacitas, quàm in rebus ſacris & Verbi diuini prædicatione: hinc Apoſtolus ad docendi munus nō protinùs omnes, nec quoſuis admittendos: admiſſis verò, ab hoc garrulitatis vitio vel inprimis cauendum eſſe monet. Idq́ue ob varia & penè innumera eius incommoda, quorū aliqua hoc loco videas enumerata. Loquacitas enim*

- PARIT *præſumptionem: volūs enim plures eſſe Magiſtri, cap. 3. in princip.*
- IN *multis offendit, ibid. in verb. In multis.*
- IMPEDIT *perfectionem, verſic. Si autem equis frena.*
- MAGNA *exaltat, ver. Ità & lingua modicum quidem membrum.*
- IGNIS *eſt lingua mala, & vniuerſitas iniquitatis, ver. Et lingua. eod.*
- MACVLAT *totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis, hoc eſt, curſum vitæ noſtræ. verſ. Lingua conſtituitur. eod.*
- DOMARI *non poteſt; ver. Omnis enim beſtiarum.*
- INQVIETVM *malū eſt lingua, plena veneno mortifero. ver. Linguam autem nullus hominum domare poteſt.*

DE LOQVACITATIS REMEDIO

Sapientia. TABVLA 144.

SAPIENTIA, DE *qua in ver. Quis ſapiens, hic cap. 3. agit Apoſtolus, eſt duplex:*

- VERA, *quæ de ſurſùm venit, &*
  - *Primùm quidem pudica eſt:*
  - *Deindè pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, plena miſericordia et fructibus bonis.*
- FALSA, *qua vt contentiones alit, ità terrena eſt, animalis & diabolica.*

DE HV-

DE HVMILITATE ET OBEDIENTIA.

TABVLA 145.

QVAE LAVS SIT *humilitatis, ſuperbiæ declarat vituperio. Superbia enim mala eſt, atque deteſtanda, tum quo ad*

- PROXIMVM: *Nam oriũtur ex ea bella, lites, inuidia, cædes. cap.4. In princip. ver. Vndè bella & lites in vobis?*
- SEIPSVM: *Gignit enim in corde hominis præſumptionem, vt quæ à Deo ſunt petenda, aut prorsùs non petat, aut malè petat. Ibidèm.*
- DEVM: *Quia amicitia huius mundi, inimicitia eſt Dei. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam à d. princip. vſque ad verſ. Appropiate Deo eod. cap.4.*

DE POENITENTIA. TABVLA 146.

POENITENTIAE *Partes, quas deſcribit in d. verſ. Appropiate, ſunt tres:*

- CONTRITIO, *quam deſcribit in verbo, Miſeri eſtote, lugete & plorate.*
- CONFESSIO, *quæ nõn obſcurè in his compræhenditur verbis:*
  - *Emundate manus peccatores.*
  - *Purificate corda duplices animo.*
- SATISFACTIO, *De qua ità ſcribit Apoſtolus: Humiliamini in cõſpectu Domini. eod.*

DE MVTVA INTER CHRISTIANOS Beneuolentia retinenda. TABVLA 147.

HVIVS OFFICIVM PRAEcipuum *ferè eſt, alienæ non detrahere famæ aut honori. A quo vitio vnuſquiſque tribus de cauſis alieniſſimus eſſe debet. Qui enim obloquitur proximo,*

- PRIMÙM *detrahit legi.*
- DEINDÈ, *quod iniuſtius eſt, iudicis ſibi ſumit partes, atque eas quæ ſolius Dei ſunt.*
- POSTREMÒ *ſeipſum cõdemnat, à ver. Nolite detrahere. vſque ad ver. Eccè nunc qui dicitis.*

DE IN-

DE INTEGRITATE CONSCIENTIAE.

TABVLA 147.

CONSCIENTIAE *integritatem duobus ſeruabimus modis:*

- SI *temerè nihil ſuſcipiamus, ſed tantùm quæ bona ſcimus faciamus.*
- SI *in Dei nomine omnia aggrediamur. d. ver. Ecce nunc qui dicitis. vſque in fin. cap. 4.*

DE MEDIOCRITATE AVREA.

TABVLA 148.

MEDIOCRITATEM, *cuius ea vis eſt propria, vt ſuo quiſque contentus viuat, probaturus, vitium deteſtatur ei contrarium, ſcilicet auaritiã. Cuius mala & incommoda ſunt hæc:*

- EÒ *adducit hominem, vt ſuæ conditionis obliuiſci videatur, cap. 5. In princip.*
- EXCAECAT *omnem animi prudentiam, vt auarus fortunæ ſectetur inconſtantiam. ibid.*
- TRANQVILLITATEM *adimit humanis mentibus, & grauiſſimis eas & ſuperfluis implicat curis. ibidèm.*
- EXCLVDVNTVR *auari à regno cælorũ. Theſaurizant enim ſibi iram in nouiſſimis diebus, triſtiſſimam audituri ſententiam, Eſuriui, & non dediſti mihi.*
- NEC *ferè vnquàm ei ſtudetur ſinè pauperum oppreſſione, quorum clamor ad aures vſque pertingit Domini ſabaoth. à d. princip. cap. 5. vſque ad ver. Epulati eſtis. eod.*

DE SOBRIETATE ET TEMPERANTIA.

TABVLA 149.

REPRAEHEN. *dit duo, huic virtuti contraria vitia:*

- *Gulam & Luxuriam.* — *Quorũ effectus:* *Ignauia & Crapula* — *d. verſic. Epulati eſtis. eod. cap. 5.*

DE PATIENTIA. TABVLA 150.

VT MINATVS eſt Apoſtolus paulo-antè pauperum oppreſſoribus, ità nunc oppreſſos ſolatur, à
- SPE *futuræ liberationis, ver. Patientes igitur eſtote. d. cap. 5.*
- PROMISSIONE *aduentûs Domini, Ibidem.*
- EXEMPLO *ſanctorum Patrum, qui patientia omnes mundi huius vicerunt perſecutiones.*

DE RELIGIONE ET VERO DEI cultu. TABVLA 151.

VERO DEI *cultui*
- REPVGNAT *iurandi leuitas, ver. Ante omnia autē fratres mei, nolite iurare neque per cælum, neque per terram, d. cap. 5.*
- CONVENIUNT
  - *Simplex veritas, ver. Sit autem ſermo veſter, Eſt, eſt &c. eod.*
  - *Sacrificium laudis & oratio, ver. Triſtatur autem aliquis veſtrū? oret. eodem.*
  - *Extrema vnctio. ver. Infirmatur quis in vobis? eodem.*

DE CHARITATE PROXIMI. TABVLA 152.

HAEC CONSIſtit *in cura ſalutis*
- PROPRIAE, *per confeſſionem peccatorum, verſ. Confitemini ergò. d. cap. 5.*
- PROXIMORVM, *per orationem mutuam. Quæ quantùm apud Deum valeat, oſtendit exemplo Eliæ. Ibid.*

DE ADMONITIONE FRATERNA. TABVLA 153.

QVI CORRIPIT *fratrem peccantem, duo facit commoda:*
- SALVAT *animam eius à morte, ver. Fratres mei, eodem cap. 5.*
- OPERIT *multitudinem peccatorum, ibidèm. vſque in fin. d. cap. 5. & vltimi.*

EPISTOLA PETRI APOSTOLI PRIMA, DE NOVO INDVCENDO homine, ſiue de reformandis in eccleſia moribus, Liber Bibliorum LXVI, Secundæ Partis Quarti libri, decimusſextus.

RATIO ORDINIS.

PETRI epiſtolas, poſt illam de qua hactenùs dictum eſt, D. Iacobi epiſtolam, ſcriptas fuiſſe, ſic declarat Nicolaus Lyranus: Iacobus, inquit, triginta annis rexit eccleſiam Hieroſolymitanam poſt paſſionem Domini, ſcilicet vſque ad ſextum annum Neronis, & tunc fuit martyrizatus. Petrus verò trigintaocto, id eſt, vltimo Neronis anno.

Et certò conſtat, quòd in vltimo tempore vitæ ſuæ ſcripſerit. Nam de ſeipſo teſtatur 2. Pet. 1. Certum eſt, quòd velox eſt depoſitio tabernaculi mei. Atque ſic patet, poſt diuum ſcripſiſſe Iacobum. Lyranus in prolog. ad 7. epiſtolas Catholicas.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORE D. PETRO, & primùm de varijs eius nominibus.

SIMON obediens interpretatur, eò quòd obediens fuit Domino dicenti: Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominū. Petrus autem interpretatur agnoſcens, eò φ agnouit, dicens: Tu es Chriſtus filius Dei viui: vel Petra, id eſt, firmamentum eccleſiæ. Vndè viciſsim audire meruit: Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo eccleſiam meam. Cephas etiàm, id eſt, caput dictus eſt eccleſiæ. Viterb. in Chronicis, Parte 14. & Iſidorus de patribus noui teſt.

DE EIVS ORIGINE.

PETRVS filius Ioannis, frater Andreæ apoſtoli, ortus in vico Bethſaida, prouinciæ verò Galilææ, quæ eſt iuxta ſtagnum Genezareth, qui primò vocatus eſt Bariona. Hieron. De viris illuſtribus, & Viterbien. & Iſidorus vbi ſuprà.

DE VITA ET OFFICIO EIVSDEM.

PETRVS Apoſtolorum Princeps eſt, primus cōfeſſor Dei atque diſcipulus, Paſtor humani generis, clauiger æthereus, Chriſti amator, Chriſti & negator: qui cùm Antiochienſi eccleſiæ 7. præfuiſſet annis, euangelium prædicauit in Ponto, Galatia, Cappadocia, Aſia & Bithynia: Secundo verò anno Claudij, ad expugnandum Simonem Magum peruenit Romam. Vbi annis 25. eiuſdem vrbis tenuit pontificatum, vſque ad vltimum Neronis annum, id eſt, quartumdecimum. Ibid.

DE MORTE ET SEPVLTVRA eiuſdem.

ANNO XXXVI, tertio Calendas Iulias, poſt Paſſionem Chriſti, à Nerone cruci affixus, martyrio coronatus eſt, capite ad terram verſo, & in ſublime pedibus eleuatis, aſſerens ſe indignum, quòd ſic, vt Dominus, crucifigeretur. Sepultus eſt Romę in Vaticano iuxta viam triumphalem, tertio lapide ab vrbe ad Orientem plagam, vbi totius orbis veneratione celebratur. Hieron. Viterbien. & Iſidorus vbi ſuprà.

DE B. PETRI APOSTOLI MIRACVLIS.

MARE pedibus gradiendo calcauit, præteriens languidos vmbra ſua ſanauit. Claudis greſſum reſtituit: paralyticis membra reparauit. Viduam defunctam Dorcadem, id eſt, Tabitham mortuam ſuſcitauit. Ananiam & Saphiram reos perfidiæ, mortis etiàm animaduerſione damnauit. Simonem magum cęlum aſſcendentem, ad terram colliſit. Viterbienſ. & Iſidorus ibidem.

DE EDITIS AB EO SCRIPTIS:

SCRIPSIT duas epiſtolas, quæ Canonicæ nominantur, quarum ſecunda à pleriſque eius eſſe negatur, propter ſtyli cum priore diſſonantiam. Sed & euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius & interpres fuit, huius dicitur. Libri autē eius, è quibus vnus actorum eius ſcribitur, alius euãgelij, tertius prædicationis, quartus Apocalypſis, quintus iudicij, inter apocryphas ſcripturas reputantur. Hieron. de viris illuſtribus.

AD QVOS SCRIPSERIT HANC EPISTOlam Petrus.

SICVT Paulus Apoſtolus principalitèr ad Gentes,ità Iacobus & Petrus ad Iudæos miſſi fuerunt. Sub hoc tamen diſcrimine, vt Iacobus cuius Paulus meminit in ſecundo ad Galatas capite, prædicaret eis, qui ex circuncisione cōuerſi fuerunt: Petrus verò illis, qui ex gentibus circuncidebantur primùm, & fiebant Iudæi: deindè verò ad Christianam conuertebantur fidem. Atque hi ſunt, quos idem Petrus in principio huius epiſtolæ vocauit aduenas. Græcè proſelyti dicuntur. Dionyſ. Carthuſ. hic cap. 1. in princip.

Hebræi Proſelyti.

Quo proſelytorū nomine appellabant Iudæi eos, qui de gentibus nati, in Deū credere, & circuncisione accepta, Iudaico more, iuxta Dei legem, vitā ducere maluerunt. De quorum numero fuère quidam eorum, qui in die ſancto Pentecoſtes, quo apoſtoli ſpiritum ſanctum in ignis viſione perceperunt, ad prædicationem eorum Christo crediderunt, dicente ſcriptura, quòd Iudæi quoquè & proſelyti adeſſent. Electos ergò aduenas dicit, qui de Gentilitate ad agnitionem ac ſuſceptionem diuinæ legis, ac perceptis Sacramentis legalibus, ad acceptionem gratiæ fidei peruenire meruerunt. Beda hic cap. 1. in princip.

DE EODEM DIONYSIVS.

VERVNTAMEN veriùs reor, quòd non eis duntaxàt, ſcilicet Proſelytis, id eſt, ex Gentibus qui Iudæorum religionem amplexi erant: ſed Iudæis vniuerſis ad Christum conuerſis ſcripſit, quemadmodùm Iacobus, ſiue ante ſuſceptionem Iudaiſmi fuerunt Gentiles, ſiue non. Omnium nanque generalitèr habuit curam. Omnes etenim Christiani, viatores & aduenæ vocantur, quia ad veram & cęleſtem atque perpetuam Patriam tendunt, & in ſeculo iſto, tanquàm in exilio, in terra aliena, in via lachrymarumque valle degunt. Dionyſ. Carthuſ. ibidem.

Oēs Christiani viatores & aduenæ.

VBI ET QVANDO SCRIPSERIT HANC epiſtolam.

SCRIBIT autem eis à Roma, tēpore Claudij Cęſaris. Thomas Aquinas hìc cap. 1. in princip. & Gloſſa in Prolog. eiuſdem.

QVID IN EA PERSCRIBERE VOLVERIT.

PRIMÙM quidem enarrat & oſtendit, quòd fides in Christum à Prophetis annunciata ſit, & per ipſos ſignificata redemptio, quæ per ipſius ſanguinem fieret: quodque ipſis ac gentibus annunciata ſint omnia, ad quę deſiderant angeli proſpicere.

Deindè,

Deindè, vbì ſuaſit, vt dignè ad eum qui ipſos vocauit, conuerſentur: exhortatur vt etiàm Regibus honorem deſerant, & mulieribus ac viris concordiam pręcipit.

Et pauca circa mores exhortatus, ſignificat quòd etiàm in infernum facta ſit à Domino prędicatio ſalutis ac reſurrectionis: vt qui priùs mortui ſunt, reſurgant quidem & iudicentur in corpore, ſed per gratiam reſurrectionis perſeuerent. etiàm in inferno facta eſt prędicatio ſalutis.

Et quòd finis omnium deincèps immineat, debentque omnes parati eſſe, tanquàm iudici rationem reddituri: & ità cōcludit epiſtolam. Oecumenius hìc in pręfatione, ex Synopſi Athanaſij.

ARGVMENTVM.

DISCIPVLOS Saluatoris inuicti toto orbe diffuſos & peregrinos in hoc ſeculo monſtrat, & pręteritę vitę pœnitere ſuadet, & in nouam vitam proficere tota cum ſolicitudine exhortatur. Author Argumenti vulgaris in hanc epiſt.

IN QVO GENERE ORATIONIS HAEC ipſa verſetur epiſtola.

HORTATORIA ſimul & expoſitoria eſt hæc epiſtola. Hortatur ad vitam nouam, & conſtantem in eius perſeuerantia patientiam. Explicat vim veritatemque fidei Chriſtianæ, & charitatis officia cum dignitate patientiæ. Claudius Guilliaudus hic in Argumen.

CVR NONNIHIL VIDEATVR obſcurior.

OBSCVRA eſt hęc epiſtola tum propter reconditas ſententias, tum propter confuſum & perturbatum ſermonis ordinem. Multam quoquè pręſe fert authoritatē & Maieſtatem apoſtolicam, atque ideò verè digna apoſtolorum Principe, paucis quidem contenta verbis, ſed ſententijs & reconditiſſimis grauida myſterijs. Ibidèm.

SCOPVS.

EOS qui ex Iudæis crediderant, in fide & vitę integritate confirmat. Oecumenius hìc in argument.

PARTITIO. TABVLA 154.

HVIVS EPISTOLAE *Summa in duas ſcinditur Partes, in quibus agitur in*
- *Specie* / *Genere* — *De*
  - *Gratiarum actione, tot. cap. 1. & 2. vſque ad ver. Chariſſimi, obſecro vos &c.*
  - *Alijs Chriſtiani hominis virtutibus. à prædicto loco vſq; in fin. toti⁹ epiſtolæ primæ.*

DE GRATIARVM ACTIONE, PRIMA

huius epiſtolæ parte. TABVLA 155.

PRIMAM *hanc prioris epiſtolæ partē, ſi doctrinæ ſpectes rationem atq; Methodū, tribus abſoluit quaſi mēbris:*

- PRIMÒ *Sex tangit beneficia, Quorū nomine pro ſe quiſq; perpetuas agere debet gratias:*
  - PRIMVM *eſt baptiſmus, quo regenerati ſumus in ſpem viuam, in hæreditatem incorruptibilem, c.1. poſt princip. ver. Benedictus.*
  - SECVNDVM, *virtus Dei, qua cuſtodimur per fidē in ſalutem. ibidèm in verbo, Qui in virtute Dei.*
  - TERTIVM, *facultas reſiſtendi omnis generis perſecutionibus, quibus fides noſtra multo rectiùs, quàm aurum ꝓbatur in igne. d. ver. Benedictus. in verbo, Modicum nunc.*
  - QVARTVM, *ſalus animarum, quæ efficit vt Chriſtum diligamus etiàm non viſum, & in eum credamus non videntes. ver. Quem cùm non videritis, eod.*
  - QVINTVM, *Donum prophetiæ, quo nobis non paſſiones tantùm Chriſti prænunciatæ, ſed futura etiàm poſthàc gloria reuelata eſt. Ibidèm in verbo, De qua ſalute exquiſiêrunt.*
  - SEXTVM, *Spiritusſancti miſſio, cuius beneficio ea, quæ per prophetas promiſſa fuerant, perfecta ſunt omnia & abſoluta. Sæpiùs allegat. ver. Benedictus. in verb. Quibus reuelatum eſt. vſque ad ver. Propter quod. d. cap. 1.*
- SECVNDÒ *modum præſcribit, quo rectiſſimè Deo nos gratos exhibere poſſimus.*
  - *Quod apoſtolus futurum aſſerit, Si*
    - *Omne fugiamus genus vitiorum,*
    - *Et morum ſectemur ſanctimoniam.*
- TERTIÒ *ſeptem eſſe docet, quæ nos ad vtrunq; tam ad gratiarum actionem, quàm ad vitæ ſanctimoniam impellere debeant. Videlicet,*
  - *Gratiam, quæ nobis vltrò fuit oblata, & qua in tam ſanctam Chriſti conuerſationem vocati & adoptati ſumus, vt ſancti ſimus, quia & ipſe ſanctus eſt, d. ver. Propter quod. eod. ca. 1.*
  - OBLIGATIONEM, *qua ad antidora excitamur, & vocationi tam dignæ & honeſtæ parère tenemur, quicunque filiorū priuilegio gaudere cupimus. Ibidem in verbo, Quaſi filij obedientiæ.*
  - MVTVAM *inter Deum Patrem & nos eius filios coniunctionem, quæ cōſiſtit in eo, vt eum, quem nos vt filios diligere ſcimus, reuereamur viciſſim vt Patrem. ver. Et ſi Patrem. eod.*
  - PRECII, *quo nos redempti ſumus, magnitudinem. Non enim auro aut alia re quauis corruptibili, ſed precioſo agni immaculati redempti ſumus ſanguine. ver. Scientes quod non corruptibilibus. eod.*
  - REGENERATIONIS *noſtræ dignitatem. Non enim ex corruptibili renati ſumus ſemine, ſed per verbū Dei, cuius virtus manet in æternum. ver. Animas veſtras. vſque in fin. ſæpè d. cap. 1.*
  - GVSTVM *Domini dulciſſimum, quo reficiuntur ij qui deponunt omnem malitiam & omnem dolum, æmulationes, inuidias & omnes detractiones, ſicut modò geniti infantes.*
  - CERTITVDINEM *fidei noſtræ, quæ ædificata eſt ſuper lapidem viuum, ab hominibus quidē reprobatum, à Deo autē electum & honorificatum, cui nos tanq; lapides viui ſuperædificati, facti ſumus*
    - *Domus ſpiritualis,*
    - *Sacerdotium ſanctum,*
    - *Offerentes hoſtias*
      - *Spirituales,*
      - *Acceptabiles per* IESVM *Chriſtū. ver. Ad quē accedētes. d. c. 2*

DE MO-

DE MORIBVS CHRISTIANORVM Reformandis. TABVLA 156.

IN MORVM REFORMATIONE *duplex hominũ cõſiderandus eſt ordo:*
- *Ciuilis vnus, de quo in ſecundo agitur capite, à verſ. Chariſsimi, obſecro. vſque in fin. cap. 4.*
- *Alter eccleſiaſticus, cuius ratio in quinto explicatur capite.*

DE STATV HOMINVM CIVILI. TABVLA 157.

CIVILIS HOMINVM *conditio triplex eſt:*
- *Seruilis, à d. verſ. Chariſsimi. vſque in fin. cap. 2.*
- *Coniugalis, à principio capitis 3. vſque ad verſic. In fide autem vnanimes.*
- *Politica. Indè vſque in finem capitis quarti.*

DE OFFICIIS ET MORIBVS EORVM, QVI IN ſeruili ſunt conditione. TABVLA 158.

SERVI *debent.*
- *Sibi ipſis abſtinentiam à carnalibus deſiderijs d. verſ. Chariſsimi, cap. 2.*
- *Proximo bonũ præbere exemplum, ibidèm in verb. Conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam. eod.*
- *Magiſtratui obedientiam. verſ. Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum. eod.*
- *Deo religionem, reuerentiam & timorem. Ibid. in verb. Quaſi liberi.*
- *Dominis etiàm iniquis & dyſcolis morem gerere, ac eorum importunitatem patienti ferre animo. verſ. Serui, ſubditi eſtote.*
- CHRISTO *imitationem. Fuit enim Christus in ſua paßione exẽplar omnis*
  - *Sanctitatis & innocẽtiæ,*
  - *Veritatis & iuſtitiæ.*
  - *Manſuetudinis & patientiæ,*
  - *Humilitatis & clementiæ,*
  - *Magnanimitatis & fortitudinis,*
  - *Longanimitatis & miſericordiæ,*
  - *Charitatis & amicitiæ,*
  - *Deſiderij pro ſalute humana.*
  - *Quia*
    - *Peccatum non fecit. verſ. In hoc enim vocati eſtis.*
    - *Dolus in ore eiꝰ nõ inuẽtus.*
    - *Cùm malediceretur, nõ maledicebat:*
    - *Cùm pateretur, nõ comminabatur.*
    - *Tradebat ſeipſum iniuſtè iudicanti.*
    - *Iniurias ſibi illatas nõ vindicauit.*
    - *Peccata noſtra ipſe ꝑtulit.*
    - *Suo liuore nos ſanauit, vt peccatis mortui, iuſtitiæ viuamus. à d. verſ. In hoc enim vocati. vſq. in fin. c. 2*

DE OFFICIIS CONIVGVM.

TABVLA 159.

SVNT ET *coniugum, inter ſe mutua quædam officia, quibus alterutrum deuincti ſunt. Hinc apoſtolus hortatur*

- VXORES *ad*
  - *Humilitatem & obedientiam, cap. 3. in principio.*
  - *Honeſtam conuerſationem, vt morum comitate maritos lucrifaciant. Ibidem.*
  - *Cultum & ornatum potiùs animi, quàm corporis, quærendum. Ibidèm in verbo, Quorum non ſit extrinſecùs.*
- VIROS *vt*
  - *Cohabitent vxoribus ſecundùm ſcientiam. verſ. Viri ſimilitèr. d. cap. 3.*
  - *Cedant interim aliquid illorum moribus propter ſexûs imbecillitatem. Ibid. in verbo, Quaſi infirmiori vaſculo. eod.*
  - *Exhibeant eis honorem vt cohæredibus gratiæ vitæ.*
  - *Abſtineant interdùm etiàm à legitimo earum vſu, vt orationi vacare queant, d. verſic. Viri. in verbo, Vt nō impediantur orationes veſtræ. eod.*

DE PO-

DE POLITICA HOMINVM CONVERSAtione. TABVLA 160.

OFFICIA HOminis cuiuſuis in Chriſtiana Repub. verſantis, apoſtol⁹ metitur ex varijs rerum circunſtantijs, præcipuè verò ex duabus:

- COLLAtione hominis ad
  - *Hominē, id eſt, proximum ſuum cuiuſcunque ſit ordinis: Quo cū tunc rectè cōuerſari poterimus, ſi has amplectamur virtutes:*
    - *Concordiam, verſ. In fide autem omnes vnanimes, d. cap. 3.*
    - *Humanitatem, vt ſimus compacientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, humiles &c. Ibidèm.*
    - *Pietatē, non reddentes malū pro malo. Ibid.*
    - *Iuſticiam, quæ cōſiſtit in eo, vt declinemus à malo, & faciamus bonum. ver. Declinet à malo.*
    - *Innocentiam, vt ſi quis ſpei noſtræ rationē à nobis poſtulet, ſempèr ad reſpondendū parati eſſe poßimus. verſ. Dominū aūt Chriſtum ſanctificate. vſque in fin. cap. 3.*
  - *Seipſum et corpus ſiue carnem ſuam propriam, cuius concupiſcētijs reſiſtendum eſt: adeoq; ipſam mortificandam eſſe docet apoſtolus, vt ſic animæ ſalutē integrā & illæſam retinere queamus. à princip. c. 4. vſq; ad verſ. Omniū aūt finis appropinquauit. eod.*
- CONtēplatione
  - *Finis, ad quē omnia ſunt dirigenda. d. ver. Omnium autē finis. In quo iterùm conſideranda ſunt duo*
    - *Media, quibus ad eum finē peruenit:*
      - *Prudētia, ver. Eſtote itaq; prudētes. eod.*
      - *Vigiliæ, Ibidèm in verb. Vigilate.*
      - *Oratio, ibidèm in verb. In orationibus.*
      - *Charitas, verſ. Ante omnia autem. eod.*
      - *Hoſpitalitas, ver. Hoſpitales inuicèm.*
      - *Donorū Dei liberalis diſpenſatio ſiue cōmunicatio. verſ. Vnuſquiſq; ſicut accepit. eod.*
    - *Summa, vt in omnibus actionibus noſtris honorificetur Deus per Ieſum Chriſtum, cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculorum, Amen. verſ. Si quis loquitur, tanquàm ſermones Dei &c. eod.*
  - *Nominis Chriſtiani. In homine enim Chriſtiano, qui hoc nomen iure ſuſtinere cupiat, requiruntur*
    - *Conſtantia in fide, nè nouitatis ſtudio huc aut illuc diſcurrat. nè ve in minimo vacillet. ver. Chariſsimi, nolite peregrinari in feruore &c. eod.*
    - *Fortitudo in perſecutionibus, pro Chriſti nomine & fide catholica perferendis. verſ. Si exprobramini in nomine Chriſti. eod.*
    - *Cautio diligens, nè vel in peccatum incidat, aut præſumptuoſus fiat. Nam ſi vix iuſtus ſaluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Ibidèm.*

DE STA-

DE STATV ECCLESIASTICO.

TABVLA 161.

IN ECcleſia alij

- PRAESVNT vt paſtores, quorum eſt edocere
  - *Cum fide & diligentia, cap. 5. in princip. in verbo, Paſcite.*
  - *Non coactè, ſed ſponte, ibidèm.*
  - *Nec turpis lucri gratia, ibidèm.*
  - *Abſque ſuperbia, eod. loco. In verb. Neque vt dominãtes in cleris.*
  - *Bono exemplo honeſtæ conuerſationis, d. princip. in verb. Sed forma facti gregis ex animo.*
- SVBSVNT vt oues, quas decet
  - *Obedientia, verſ. Similitèr adoleſcentes, d. cap. 5.*
  - *Humilitas, ac mutua inter eas reuerentia & obſequium, ibid. in verb. Omnes enim inuicèm humilitatẽ &c. Quia DEVS ſuperbis reſiſtit, &c.*
  - *Timor Dei, verſ. Humiliamini igitur. eod.*
  - *Spes firma, ibidèm in verb. Omnem ſolicitudinem veſtram proijcientes in Deum, quoniam ipſi cura eſt de vobis. eod.*
  - *Sobrietas & vigilantia, verſ. Sobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter &c. eod.*
  - *Fortitudo & conſtantia, verſicul. Cui reſiſtite fortes in fide. eod.*
- *Vtriſque gloria promittitur vitæ æternæ circa fin. ſæpè d. cap. 5 & vltimi. Deus, inquit, omnis gratiæ, qui vocauit vos in æternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu, modicum paſſos ipſe perficiet, confirmabit, conſolidabitq́. Ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.*

EPISTO-

EPISTOLA PETRI APOSTOLI SECVNDA, DE FIDEI PRAEſtantia, & futura rerum omnium viciſſitudine, Liber Bibliȩ LXVII, Partis ſecundȩ libri quarti, decimusſeptimus.

RATIO ORDINIS.

PRIMITIVAM eccleſiam impugnabant primùm Tyranni gladio materiali, perſecutionibusq́; diuerſis, hȩretici autem doctrinis peſtiſeris. Quemadmodùm ergò in prima epiſtola excellentiſſimus apoſtolici chori vextex, hortatus eſt ad patientiam in aduerſis, nè perſecutionibus cederent: ità in hac eos hortatur epiſtola, nè hæreticorum decipiantur figmentis. Dionyſius Carthuſianus hîc cap.1. in princip.

ALIA CONTINVANDI RATIO.

IN prima Petri epiſtola principalitèr fit (inquit B. Thomas) inſtructio in moribus, in ſecũda principalitèr in fide. vel, Secunda inducitur ad confirmationẽ primæ: vel, Prima ſecundùm Bedam ſcribitur inferioribus ſiue imperfectis, ſecunda autem maioribus ſiue perfectioribus.

AD QVOS PETRVS HANC SCRIPSERIT epiſtolam.

HANC epiſtolam ſcribit eiſdem quibus & prȩcedentem, ſcilicet electis proſelytis, diſperſionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ, Bithyniæ. Quos mox in ipſa huius epiſtolæ frõte ſibi cognoſcit coȩquales, non quia circuncisionem ex lege acceperant, quam ipſe vt natura Iudæus habebat, ſed quia eandem, quam ipſe Chriſti illuſtrante gratia acceperat, fortiti ſunt fidem, eamq́; per opera exercent iuſtitiæ euangelicæ, de qua Chriſtus dicit: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plùs quàm ſcribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnũ cælorum. Beda hìc cap.1 in princip.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORITATE.

ALIQVI hanc epiſtolã à ſacrȩ ſcripturæ Canone duabus de cauſis excludere conati ſunt, ſed friuolis planè & ineptis.

PRIMA DVBITANDI RATIO.

PRIMÙM eodem vtuntur argumento, quo Iacobi epiſtolam oppugnare nitebãtur, quòd ſcilicet patrum aliqui de epiſtolæ huius authore ipſis dubitâſſe videantur. vtputà Euſebius in eccleſiaſt. hiſtoria lib.3.ca.25. & Hieron. de viris illuſtribus, & in epiſtola ad Cyprian.

SECVNDA DVBITANDI RATIO.

SECVNDÒ hanc epiſtolam ob id ſuſpectam reddere moliuntur, quòd phraſi & dictione cum priore diui Petri epiſtola, non per omnia conueniat.

REFVTATIO PRIMAE RATIONIS.

CONTRA primum argumentum illud hìc obſeruare conuenit, quod pauloantè de D. Iacobi dictum eſt epiſtola, Hieronymum & Euſebium de harum epiſtolarum authoribus non propria dubitaſſe ſententia, aut quòd ità ſibi videretur, ſed quòd tale aliorum fuiſſet iudicium. Quod profectò nũquàm tale fuiſſet, niſi priùs vel illi, qui primitùs originalem epiſtolam acceperunt, ante mortem Petri nõ prodidiſſent, (vt fieri ſolet) aut alia ratione de eius epiſtolæ authore dubitari cœptum fuiſſet.

Vndè cœptæ ſubindè quoquè ſunt à curioſulis exquiri rationes, quibus eandem epiſtolam apoſtolica authoritate nudatam, è numero ſanctarum ſcripturarum expungerẽt, ità vt non dictionis iudicium dubitationem, ſud dubitatio dictionis iudicium multò antè prȩcederet.

Quod in aliarum ſcripturarum cenſura quotidiè contingit: priùs enim doctrina accuſatur, deindè, ſi res indigna tali authore videatur, diuerſitas ſtyli & dictionis exquiritur, quæ, cùm nunquàm authores etiàm in eiſdem libris ſibi reſpondeãt, facilè inuenitur. Medina de recta in Deum fide lib.6.cap.23.

REFV-

REFVTATIO SECVNDAE RATIONIS.

NEGANT ſcriptores eccleſiaſtici aut vllam, aut tantam ſtyli in his duabus epiſtolis eſſe diuerſitatem, quæ, cùm nulla alia in contrarium extet probatio, authorem meritò ſuſpectũ reddere poſſit. Ad hęc, ſi aliqua ſit inter eas diſcrepantia, eam D. Hieron. ex diuerſitate interpretum potiùs, quàm authorum differentia, enatam fuiſſe putat. Hieronym. ad Hedib. quęſt. 11.

QVIBVS RATIONIBVS HAEC EPISTOLA probetur eſſe Petri.

PETRI eſſe probatur hæc epiſtola, primùm ex eo, quòd in cap. eius tertio ipſe dicit: Eccè vobis chariſſimi ſecundam ſcribo epiſtolam. Deindè, quòd hic quoquè transfigurationis illius, cui is Matth. 17 interfuit, manifeſtam facit mentionem, 2. Petr. 1. ſicut benè animaduertit B. Gregor. homil. 18. in Ezechielem. Tertiò, quòd diuini illius apoſtoli, atque adeò Chriſti ipſius vbiquè ſapit ſpiritum atque virtutem. Loco verò omnium ſacroſancta eſt Catholicæ eccleſiæ authoritas, & patrum antiquorum penè omnium immobilis conſenſus, qui huius epiſtolę tanquàm Canonicæ & apoſtolicæ ſententijs pro aſſertione doctrinæ catholicę frequentiſſimè vti conſueuerunt.

TESTIMONIA PATRVM, EX SECVNDA PETRI epiſtola. TABVLA 162.

ET PRIMVM ANACLETI, B. CLEMENTIS ſucceſſoris.

IN *epiſtola quam ſcripſit omnibus epiſcopis & cunctis fidelibus, vtitur ſententia iſta ex vltimo cap. epiſtolæ 2. Petri, Sicut chariſſimus frater noſter Paulus, ſecundùm datā ſibi ſapientiā ſcripſit vobis, & in omnibus epiſtolis, loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti deprauant.*

AMBROSII:

QVI *ſcribens in cap. 2. epiſtolæ ad Timotheum, Petri nomine citat ex hac epiſtola illud, Omnis ſcriptura diuinitùs inſpirata, 2. Petr. 1. Et in epiſtolam ad Philippenſ. cap. 1. adducit illud, Vt ſitis conſortes diuinæ naturæ, 2. Petr. 1. Medina lib. 6.*

AVGVSTINI:

LIBRO *de verbis Apoſtoli, nomine item Petri Apoſtoli adducit illud, Audiuimus vocem delatā de cælo, 2. Petr. 1. Idem lib. de fide & operibus illud, Hi ſunt fontes ſinè aqua, 2. Petr. 1. Idem ibidem cap. 25. illud: Si enim refugientes, 2. Petr. 2. Libro de natura boni aduerſ. Manichæ. cap. 33. illud, Deus angelis peccantibus, 2. Petr. 2.*

ALIORVM COMPLVRIVM.

SED & alij grauiſſimi religionis noſtræ profeſſores, Origenes, Hieronymus, Chryſoſtomus, & Didymus, authoritate huius vſi fuerunt epiſtolæ tanquàm apoſtolicæ & canonicæ. Claudius Guiliand. hîc in argum.

DE EADEM EPISTOLA, EX D. MELCHIORE CANO.

ERRONEVM eſt, nè dicam hæreticum, ſecundam illam epiſtolam, Petri apoſtoli eſſe negare. Aduerſatur enim inprimìs omnibus ſanctis. Deindè Innocentio & Gelaſio. Prætereà Concilijs Laodiceno, Carthaginenſi, Florentino, Tridentino. Deniquè vſui Catholicæ Eccleſiæ, quæ legit eam in Feſto Transfigurationis nomine Petri apoſtoli.

Contineret enim aliquid falſi, ſi Petrus apoſtolus eius author non fuiſſet. Nam licèt argumentum ex ſalutatione ipſius epiſtolæ forſitan eluderetur, quod à falſario quopiā eſſet adiecta: at quod capite 1. illius epiſtolę legitur, eludi nulla ratione poteſt. Hanc vocem (ait) nos audiuimus de cęlo allatam, cùm eſſemus in monte ſancto cum ipſo. Quòd ſi Petrus non ſcripſit epiſtolam, Ioanni autem, Iacobóve tribuere ſtultitiæ manifeſtariæ eſt, falſum epiſtola continet. Quod eſt hęreticum.

Argu

Argumentum verò illud quod Eraſmum mouit, immò pleroſque olim ante Hieronymum, infirmum eſt: cùm eundem authorem ſæpè cõtingat non aliam modò, verùm eandem ſententiam ſtylo ſcribere differenti. Quod (vt reliquos prætereamus) in D. Gregorio videre licet. Cuius epiſtolas ſi cum alijs eiuſdem operibus conferas, iudiciumque feras ex diuerſo dicendi charactere, ab alio authore ſcriptas eſſe iudicaueris. Hieronymus tamen ad Hedibiam alitèr reſpondet, ex diſſimili ſtylo non diuerſos authores colligens, ſed interpretes differentes. Apoſtoli enim in alienâ lingua malebant per interpretem ſcribere, quàm dono linguarum abuti: quod non ad elegantiam & luxum, ſed ad vſus neceſſarios acceperant. Nec me fugit, quòd Eraſmus hũc locum Hieronymi detorquet: ſed more ſuo facit, vt pro ſua libidine interturbet omnia. Canus lib. 2. de locis Theologicis, cap. 11.

TESTIMONIVM ADVERSARIORVM.

QVIN illi etiàm, quorum ſectæ tantoperè epiſtolarum Canonicarum certitudinem labefactare conati fuerũt, ipſi tandèm fateri coacti ſunt, maiorem eſſe huius quoquè epiſtolæ authoritatem, quàm quæ vlla ratione expugnari queat. Etſi enim (inquit illorum quidam) dubitatum eſt de huius epiſtolæ authoritate, (quemadmodùm refert Euſebius) nihil tamẽ eſt, quod ab eius lectione nos auertere debeat. Et alius: Interìm omnium conſenſu adeò nihil habet Petro indignum, vt vim ſpiritûs apoſtolici & gratiam vbiquè exprimat.

QVALE SIT IPSIVS DICTIONIS GENVS.

EXHORTATORIA eſt hæc epiſtola, ſingulis propemodùm verbis maxima adducens myſteria. Dum ſpiritu admonitus diem ſuæ mortis inſtare cognoſceret, paterno quodam ductus amore, munus ſaluberrimæ eruditionis ipſis Aſianis, adeoque toti eccleſiæ relinquere voluit. Claud. Guillaudus hîc in argumento.

QVOD EPISTOLAE HVIVS SIT ARGVMENTVM.

DOCET religionem, quam acceperant, ſanctam & veram eſſe. Deindè hortatur, vt puritati vitæ & innocentiæ ſtudeant: in qua vt firmiùs perſtent, & pſeudoprophetas venturos faciliùs vitent, teſtimonia veræ religionis adducit, quibus illorum verſutias & exitiũ prænunciàs, omnes illius magnæ diei, certiſſimę quidem, ſed nemini tamen cognitæ, admonet. Idem ibidèm.

ALIVD ARGVMENTVM.

SIMON Petrus per fidem huic mundo ſapientes mortuos eſſe declarat, eiſdemq́; pietatis quanti ſit magnitudo, luce ipſa clariùs manifeſtat. Author argumenti quod huic præfixũ habetur epiſtolæ.

SCOPVS.

APOSTOLI ſcopus in hac epiſtola is eſt, vt qui perſecutoribus non ceſſerunt, nec hæreticis vllo pacto cedant. Gloſſa hic in principio.

PARTITIO. TAB. 163.

SECVNDA *epiſtola duas habet partes:* { *Commendationem fidei, cap. 1.* / *Doctrinam de moribus, cap. 2. & 3.* }

DE COMMENDATIONE FIDEI.

TABVLA 164.

FIDES *commendatur à*

- PRAEMIIS, *Quorum alia ſunt in*
  - *Re, vt diuina virtutis dona omnia, q̃ pertinẽt vel ad*
    - *Vitam*
    - *Pietatem, c.1. in princip.*
  - *Spe, Nam præter iſta nobis alia etiàm maxima & precioſa promiſſa donata ſunt, ibid.*
- SANCTITATE, *quæ manifeſtatur per*
  - *Adquiſitionem naturæ diuinæ,*
  - *Liberationem à corruptione eius, quæ in mundo eſt, concu piſcentiæ. verſ. Vt per hoc efficiamini.*
- VI *& efficacia, quam nè putem' ocioſam eſſe aut mortuam, ponit hîc fidei effectus per quoſdã veluti gradus. Qui ſunt in*
  - *Fide, Virtute, Scientia, Abſtinentia, Patientia, Pietate, Fraterno amore* — *Miniſtrare*
    - *Virtutem.*
    - *Scientiam.*
    - *Abſtinentiam.*
    - *Patientiam.*
    - *Pietatem.*
    - *Fraternum amorem.*
    - *Charitatem. verſ. Vos autem curam omnem.*
- CERTITUDINE, *quæ probatur*
  - *Viuæ ipſius Dei vocis oraculo cælitùs demiſſo: Hic eſt filius meus dilectus. verſ. Accipiens enim à Deo patre. eod.*
  - *Prophetico teſtimonio, verſic. Et habemus. vſque in fin. d. cap. 1. Vbi hanc tractationem ità concludit apoſtolus: Non enim voluntate humana allata eſt aliquandò prophetia, ſed ſpiritusancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines.*

DE MORVM DOCTRINA, SECVNDA HVIVS epiſtolæ parte. TABVLA 165.

HAEC PARS DVO *habet capita, in quibus agitur de*

- *Fugienda hæreticorum conuerſatione, cap. 2.*
- *Præparatione ad futurum iudicium, cap. 3.*

DE HÆ-

DE HAERETICORVM DISSIDIIS

TABVLA 166.

CAPVT *primũ continet tria mẽbra, videlicet*

- CAVſas hereſis, q̃ ſunt
  - *Vana præſumptio, cap. 2. in princip. in verb. Qui introducent ſectas perditionis.*
  - *Carnis libertas & luxuria. verſ. Et multi ſequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blaſphemabitur. eod.*
  - *Auaritia, ibidem. in verbo, Et in auaritia fictis verbis de vobis negociabuntur.*
- POENAS *non hæreticorum tantùm, ſed luxuriãtium animorum omnium: Quarũ ſeueritatem oſtendit exemplo*
  - *Angelorum, quibus ob ſemèl commiſſum peccatum vſqueadeò non pepercit Deus, vt eos in tartarum inferni detruſerit perpetuò cruciandos. verſic. Si enim Deus angelis. eod.*
  - *Totius mundi originalis, qui propter impietatem populi, diluuio iam olim extinctus fuit. ibid. in verb. Et originali mundo.*
  - *Sodomorum & Gomorrhæorum, quorum ciuitates in cinerem redactæ, exemplum ſunt eorũ, qui impiè acturi ſunt, Ibidem in verb. Et ciuitates Sodomorum. eod.*
- MORES *& vitam hæreticorum, quorum gratia illorum conuerſatio optimo cuique ſit fugiẽda, vt ſunt*
  - *Ignorantia, vndè Apoſtolus vocat eos irrationabilia pecora. verſ. Hi verò. d. cap. 2.*
  - *Impietas, ibid. in verbo blaſphemantes in corruptione ſua peribunt. eod.*
  - *Immunditia, ibid. in verb. Voluptatem exiſtimantes. eod.*
  - *Gaſtrimargia, ibid. in verb. Delicijs affluentes, eod.*
  - *Impudicitia, ibid. in verb. Oculos habentes plenos adulterij.*
  - *Auaritia, ibid. in verb. Cor excæcatum auaritia. eod.*
  - *Hypocriſis & inanis gloria, verſ. Hi ſunt fontes ſinè aqua.*
  - *Studium malignũ, & voluptas peruerſa. verſ. Superba enim vanitatis loquentes.*
  - *Dolus & mendacium. In errore enim verſantibus libertatem promittunt, quam ipſi vt ſerui corruptionis non habent. ibid. in verb. Libertatem illis promittentes. eod.*
  - *Ingratitudo, qua poſt agnitionem retrorsùm conuertuntur ab eo, quod illis traditum eſt ſancto mandato, vt canis ad vomitum, & ſus ad lutum, quo priùs hærebat. verſ. Melius. vſque in fin. cap. 2.*

DE EXTREMO IVDICIO ET FINE MVNDI.

TABVLA 167.

SEPTEM FEre ſunt, Quæ de hoc negocio diuus hic tractat Apoſtolus Petrus:

Proponit ſuam de extremis temporibus ſententiam: Venturos nimirùm in nouiſsimis illis diebus aliquos, qui vt eo liberiùs & licentiùs omnes carnis concupiſcentias poſſint explere, non vereantur negare vllum omninò aut bonorum aut malorum futurum eſſe iudicium. cap. 3. poſt principium.

Confirmat hãc ſentẽtiam per — *Teſtimonium Prophetarum,* / *Traditionem Apoſtolorum,* / *Præceptum Domini ſaluatoris.* — *à quibus hæc omnia multò antè p̃dicta fuerant, ibid. in verb. Vbi eſt promiſſio?*

Cauſam repetit dubitationis eorum, quos tantam impietatem tam impudentèr aſſerere non puduit. Ex quo enim patres dormiêrunt, omnia ſic perſeueratura putabant, vt ab initio erant creata. verſ. Ex quo enim. eod.

Refutat errorem ab ignorantia authorum iſtius impietatis. verſ. Latet enim eos, cælum & terram igni reſeruatos eſſe in diem iudicij & perditionis impiorum hominum. eod.

Reſpondet obiectioni: Etſi longanimis & miſericors ſit Dominus, non eum tamen promiſſionis ſuæ vnquam obliuiſciturum. Vnus enim dies apud Dominum ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies vnus. Hic dies vt fur veniet, in quo cæli magno impetu tranſient, elementa calore ſoluentur, terra autem & quæ in ipſa ſunt opera, exurentur. verſ. Vnum verò hoc.

Excitat & inſtruit fideles omnes, quo animo hæc quiſque expectare debeat. Satagite, inquit, immaculati & inuiolati ei inueniri in pace: & Domini noſtri Ieſu Chriſti longanimitatem, ſalutem arbitramini. verſ. Propter quod chariſſimi. eod.

Suam doctrinam cum diui Pauli doctrina conuenire, eiuſque Pauli ſcripta à quibuſdam malè deprauari aſſerit. Addens deniquè hanc piam admodum exhortationem: Vos igitur fratres præſcientes, cuſtodite ne inſipiẽtium errore traducti, excidatis à propria firmitate: creſcite verò in gratia, & in agnitione Domini noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti. vſque in finem capitis 3. & vltimi.

EPISTO-

EPISTOLA IOANNIS APOSTOLI PRIMA, DE TRIBVS VIRTVTIbus Theologicis, Fide, Spe, & Charitate, Liber Bibliæ LXVIII, Secundę partis Quarti lib. Decimuſoctauus.

RATIO ORDINIS.

IOANNES non multò poſt euangelium & epiſtolas ſcripſit, ſcilicet poſt mortem Domitiani, quia reuerſus de exilio, inuenit eccleſiam per hæreticos perturbatã, & tunc ſcripſit euangelium & epiſtolas contra ipſos. Sic ferè Gloſſ. in prologo. ad 7. Canonicas epiſtolas.

DE SCRIPTVRAE HVIVS AVTHORE.

AVTHOR huius epiſtolæ eſt diuus Ioannes apoſtolus & Euangeliſta, de cuius vita ſuprà ad Euangelium ſuum ſatis dictum eſt, tum etiàm quantùm ad differentiam attinet aliorũ, qui hoc appellantur nomine.

QVOT D. IOANNES SCRIPSERIT EPISTOLAS, ex D. Thoma. TABVLA 168.

D. Ioannes Apoſtolus tres poſt ſe reliquit epiſtolas:
- *Prima eſt generalis, ad omnes Chriſtianæ religionis cultores:*
- *Reliquæ duæ ſpeciales, ſcriptæ cuidam*
  - *Matronæ*
  - *Patrifamiliâs*

De affectu et effectu charitatis
- *Communitèr ad*
  - *Deum ſimul*
  - *Et proximũ*
  - *In epiſtola prima*
- *In ſpecie, quo ad*
  - *Deũ, in ſecũda epiſtola.*
  - *Proximum, in epiſtola tertia & vltima. diuus Thomas hìc in principio.*

AD QVOS D. IOANNES HANC SCRIPSERIT epiſtolam.

SCRIBIT ad omnem ætatem: ad pueros, ad adoleſcentes, ad ſenes: Quòd Deus quidẽ cognitus ſit, diabolica verò energia poſthàc deuicta ſit, abolita morte. Oecumen. hìc in argumento.

QVA OCCASIONE SIT SCRIPTA HAEC EPISTOLA.

QVIBVS cauſis D. Ioannes ſanctum ſcripſit Ieſu Chriſti Euangelium, iiſdem penè rationibus ad hoc ſcriptiôis genus permotus eſſe videtur, videlicet propter impias hæreſes Cerinthi, Marcionis, & Ebionitarum, qui Chriſtum ante Mariam non fuiſſe contendebãt. Beda hìc cap 1. in princip.

QVIBVS DE REBVS HAEC SCRIPTIO SIT inſtituta, ex Oecumenio.

ET primùm quidem ſicut in Euangelio,ità & in hac epiſtola Theologicè tractat de verbo, oſtendens ipſum in Deo ſemper eſſe, docensq́ue patrem eſſe lucem, vt hoc etiàm modo cognoſcamus verbum tanquàm ſplendorem ex ipſo eſſe. Nec tamen recens hoc apud nos eſſe myſterium, ſed ipſum quidem ab initio ſemperq́ue fuiſſe, nunc autem per Dominum fuiſſe manifeſtatũ, qui eſt vita æterna & Deus verus. Vbi etiàm cauſam ponit aduentûs & manifeſtationis ipſius, hanc eſſe dicens, vt diſſoluat opera diaboli, nosq́ue à morte liberaremur, & cognoſceremus patrem ac ipſum filium Dominum noſtrum IESVM Chriſtum.

Deindè tota poſtmodùm epiſtola de dilectione & charitatè docet, volens vt nos inuicem diligamus: & oſtendens quòd nos oporteat mutuò diligere, quandoquidem & Chriſtus dilexit nos. Cuius rei occaſione diſcrimen oſtendit inter timorem ac dilectionem, & filios Dei ac filiòs diaboli. Atque etiàm agit de peccato ad mortem, & de eo quod non eſt ad mortem, & de diuerſitate ſpirituum: vbì diſtinguit, quis ſpiritus ex Deo ſit, & quis ſpiritus erroris: Quo pacto cognoſcamus filios Dei, ac filios diaboli: de quo item peccato precari debeamus pro his qui peccant, & de quo non oporteat precari: q́que is qui proximum non diligit, non ſit dignus vocatione, nec poſſit dici Chriſti.

Deniquè vnitatem filij oſtendit ad patrem: & quòd is qui filium negat, neque patrem habeat. In qua parte diſceptat hoc eſſe proprium Antichriſti, dicere non eſſe filium ipſum Ieſum Chriſtum, vt videlicet, cùm ille non ſit, mendax ipſe ſe eſſe dicat. Et in fine epiſtolæ, rurſùm ad memoriam reducit, quòd filius Dei vita æterna ſit, Deusque verus, & vt ipſi ſeruiamus, ac nobis caueamus à ſimulacris. Oecumen. hîc in argumento.

SVMMARIVM EX EODEM.

EXHORTATVR autem tota epiſtola credentes in Dominum, nè contriſtētur, ſi odio habeantur in mundo, ſed gaudeant potiùs, quòd odium mundi oſtendat, credētes migrâſſe ab hoc mundo, ac deincèps cælcſtem habere conuerſationem. Ibidèm ex Athanaſio in Synopſi.

EPISTOLAE EIVSDEM SCOPVS.

SCOPVS huius epiſtolæ is eſt, vt illorum coarguat impietatem, qui eccleſiæ pacem veſano dogmate turbabant, Cerinthi maximè & Marcionis, qui (vt dictum eſt) Chriſtum ante Mariam non fuiſſe contendebant. Beda hîc cap. 1. in princip.

PARTITIO. TAB. 169.

VIRTVTES QVAS *vocant Theologicas, D. Ioan. tāto inculcat ſtudio, vt eum in hac prima epiſtola ad vnā eandemque materiam tertiò redire non piguerit. Quam ob id, iuxta eum doctrinæ ſuæ modū, in tres diuidemus tractatus, de*

- FIDE
  - *Primò, cap. 1. per tot. & cap. 2. in princip.*
  - *Secundò, cap. 4. à princip. vſque ad verſ. Chariſſimi, diligamus nos. &c.*
  - *Tertiò, cap. 5. verſ. Quoniam omne quod natum eſt, vſq. ad verſ. Et hoc eſt teſtimonium. eod.*
- SPE
  - *Primò, cap. 3. per totum.*
  - *Secundò, cap. 4. verſ. In hoc perfecta eſt charitas.*
  - *Tertiò, cap. 5. verſ. Et hoc eſt teſtimonium. vſque in fin.*
- CHARITATE
  - *Primò, tot. cap. 2.*
  - *Secundò, cap. 4. à verſ. Chariſſimi, vſque ad verſ. Timor non eſt in charitate.*
  - *Tertiò, cap. 4. verſ. Nos ergò diligamus. vſq. in finem.*

DE FIDE

DE FIDE PRIMò. TABVLA 170.

FIDEM *Chriſtianã ab omnibus amplectendã multis probat rationibus, collectis ab*

- HONESTO, *quod ipſum oſtenditur à*
  - VERITATE *fidei, quæ eſt de verbo vitæ,*
    - *Quod fuit ab initio,*
    - *Quod ipſi audiuerunt Apoſtoli,*
    - *Quod viderunt,*
    - *Quod perſpexerunt,*
    - *Et quod manibus contrectauerunt, cap.1. In princip.*
  - DIGNITATE, *quæ patet ex duobus:*
    - *Primò, per fidem contrahitur ſocietas, non cũ omnibus tantùm ſanctis, ſed etiàm cum Deo Patre, & cum Filio eius Ieſu Chriſto. verſ. Quod vidimus & audiuimus, annunciamus. eodem.*
    - *Deindè, vt* DEUS *ipſe, ità etiàm fides in Chriſtũ, lux eſt. ver. Quoniam* DEUS *lux eſt, eod.*
- NECESSARIO. *Quandò enim omnes ſumus peccatores, omnes etiàm indigemus*
  - *Fide iuſtificante. verſ. Quoniam ſi dixerimus nos peccatum non habere, ipſi nos ſeducimus, & non eſt in nobis veritas. eod.*
  - *Confeſſione peccatorum, vt emũdemur ab omni iniquitate. ver. Si confiteamur peccata noſtra.*
- VTILI, *quod duplici æſtimatur argumento. Fide enim*
  - *Et iuſtificamur. verſ. Si autem in luce ambulamus &c. ſanguis Chriſti emundat nos. d. ca. 1.*
  - *Et ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Ieſum Chriſtum iuſtum: & ipſe eſt propiciatio ꝑ peccatis noſtris. c. 2. In princip.*

DE CHARITATE PRIMò. TAB. 171.

- CHARItas conſiſtit in
  - DILECTIone
    - *Dei: Neque enim ſufficit Deum cognoſcere, ſed illud etiàm ad ſalutem eſt neceſſarium, vt mandata Dei ſeruemus. ver. Et in hoc ſcimus. d. cap. 2.*
    - *Proximi, Nam*
      - *Qui diligit fratrem ſuum, in lumine illo de quo in primo dictum eſt capite, manet. ver. Qui diligit. eodem.*
      - *Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt. Ibidèm.*
    - *Virtutis, ad quam D. Ioannes inuitat*
      - *Filios, Parentes, Adoleſcẽtes, Infantes, Senes, Iuuenes.* — *Et per hos in vniuerſum omnes. verſ. Scribo vobis filioli.*
  - CONtemptu
    - *Mundi propter*
      - *Immunditiam. Quoniam omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt. verſ. Si quis diligit mundum, non eſt charitas Patris in eo. eod.*
      - *Inconſtantiam. Tranſit enim mundus, & concupiſcentia eius. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternũ. ver. Et mundus tranſit. eod.*
    - *Hæreticorũ, qui ex nobis quidem*
      - *Prodièrunt. ver. Filioli, nouiſſima hora eſt. eod.*
      - *Sed ex nobis nõ erant, quamobrem ſunt*
        - *Deuitandi. verſ. Ex nobis prodièrunt. eod.*
        - *Amplectenda autem veritas, quam ab initio accepimus. verſ. Vos quod audiſtis ab initio. eod.*
    - *Vitiorum, quæ omninò omnia cauenda atque fugienda ſunt, vt in veritate permanere queamus. Ad quã nos introducit vnctio Spiritusſancti per ſacramenta eccleſiaſtica. verſ. Et vos vnctionem, quam accepiſtis &c. vſque in fin. cap. 2. Vbi concludit: Vt iuſtus eſt Deus, ità omnis qui facit iuſtitiam, ex Deo natus eſt.*

DE SPE

DE SPE PRIMÒ. TABVLA 172.

IN HVIVS *virtutis diſcuſsiõe* D. *Ioannes perpendit quinque:*

- CVR *ſperandum ſit, prima ſtatim verba, quibus tertium auſpicatur capitulum, aperiũt: Propter immenſam videlicet charitatem, quã dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus. d. princip. cap. 3.*
- QVID *ſperare debeamus, quòd ſpem noſtram perficiat. Id verò vnicũ eſt, æterna Dei fruitio. Quæ ſanctificat omnes in Deum credentes, ſicut & ille ſanctus eſt, in quem credimus. ver. Chariſsimi, nunc filij Dei ſumus. eodem.*
- QVOMODÒ *ſit ſperandum. Eſt enim veræ ac viuæ ſpei hæc veluti forma, vt eum, cui credimus, & in quẽ ſperamus, imitari ſtudeamus, in*
  - *Doctrina,*
  - *Vita, &*
  - *Moribus,*
  - *ver. Et omnis qui habet hãc ſpem in eo, ſanctificat ſe. eodem.*
- QVAE *res ſpem in nobis*
  - *Erigere debeat. Ea autem eſt in meritum Paſsionis Chriſti. vt notatur in ver. In hoc apparuit filius Dei, vt diſſoluat opera Diaboli. eod.*
  - *Tueri & promouere poſsit. Id quod mutua inter homines præſtat dilectio. Qui enim proximum ſuum nõ diligit, ex Deo non eſt, ac ob id quomodò in eum ſperare poteſt? Vt probat D. Ioannes exemplo Cain. ver. Omnis qui non eſt iuſtus, non eſt ex* DEO.
- QVAE *ſint ſigna veræ ſpei.*
  - *Conſcientiæ puritas. ver. In hoc cognoſcimus, inquit, quòd ex veritate ſumus, & in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra: Quoniam ſi repræhenderit nos cor noſtrum, maior eſt* DEVS *corde noſtro, & nouit omnia.*
  - DEI *ad nos inclinatio, qua preces noſtras clementèr exaudit. ver. Chariſsimi, ſi cor noſtrum non repræhenderit nos, fiduciam habemus ad* DEVM: *& quidquid petiérimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius cuſtodimus. vſq; in fin. cap. 3.*

DE FIDE SECVNDÒ. TABVLA 173.

FIDEI DONVM:

- *Oritur à Spiritu ſancto. Non ergò debemus credere*
  - *Omni ſpiritui,*
  - *Sed probare ſpiritus, ſi ex* DEO *ſunt. cap. 4. In princip.*
- *Verſatur circa* DEITATEM *Chriſti, cùm humanitate coniunctã. Nam qui ſoluunt Chriſtum, non veram habent fidem. ver. In hoc cògnoſcitur ſpiritus* DEI.
- DIſcernit
  - *Veritatẽ*
  - *Fideles*
  - *Ab*
    - *Errore*
    - *Hæreticis, qui fidem veram non habent. ver. Vos ex* DEO *eſtis filioli. eod.*

DE CHARITATE SECVNDò.

TABVLA 174.

FRVCTVS *Charitatis enumerantur quatuor:*

- FILIOS *nos facit Dei. Quia charitas ex Deo eſt. Et omnis qui diligit, ex Deo natus eſt. ver. Chariſſimi, diligamus nos. eodem.*
- PARIT *in nobis cognitionem Dei. Ibid. in ver. Et cognoſcit Deum.*
- RECTIÙS *Chriſtũ imitari nequimus, quàm per charitatem, vt cùm is prior nos dilexerit, & nos mutuò diligendos eſſe intelligamus. ver. In hoc apparuit charitas Dei. eod.*
- CONIVNGIT *ac vnit nos cũ Chriſto. Deus enim charitas eſt: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. ver. Si diligamus. eodem.*

DE SPE SECVNDò.

TABVLA 175.

SPEI VIRTVS

- PROFICISCITVR *ex charitate. Nam ea quæ ſinè charitate eſt fiducia, præſumptio potiùs dicenda eſt, quàm ſpes. ver. In hoc perfecta eſt charitas Dei nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicij.*
- EXCLVDIT *timorem. ver. Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foràs mittit timorem.*

DE CHARITATE TERTIò.

TABVLA 176.

HORTATVR *Chriſtianos in fide confirmatos, ad amorem*

- DEI. *ver. Nos ergò diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. d. cap. 4.*
- PROXIMI, *quem amãdum eſſe triplici oſtendit ratione, ſcilicet à*
  - *Maiori & incommodo. ver. Qui enim non diligit fratrem ſuum, quẽ videt: Deum quem non videt, quomodò poteſt diligere?*
  - *Authoritate. Nam hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. In fin. cap. 4.*
  - *Effectu. Charitas enim leuia facit mandata Dei, ca. 5. poſt principiũ, ver. Hæc eſt enim charitas* DEI *&c.*
- VTRIVSQVE. *Vt enim ex proximi dilectione amor ſequitur Dei, ità ex amore Dei dilectio demonſtratur proximi. d. princip. cap. 5.*

DE FI-

DE FIDE TERTIò. TABVLA 177.

ITERVM *De fidei agit*

- PRAESTANTIA *cum vtilitate coniuncta. ver. Quoniam omne quod natum eſt ex Deo, vincit mundum: & hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra. ver. Quoniam omne quod natum eſt. d. cap. 5.*
- CERTITVDINE *& veritate tã quo ad diuinam, quàm humanam Chriſti naturam, quæ probatur*
  - *Rerum, quas credimus, firmitate. Chriſtus enim in quem credimus, is eſt, qui non venit in aqua ſolùm, ſed in aqua & ſanguine nos redemit: & in ſumma ea fecit opera, quæ nulla vnquàm potuit natura. ver. Hic eſt qui venit per aquam & ſanguinem. eod.*
  - *Teſtimonio diuino, Quoniam tres ſunt qui teſtimonium dant in*
    - *Cælo,*
      - *Pater,*
      - *Verbum, &*
      - *Spirituſſanctus.*
    - *Terra,*
      - *Spiritus,*
      - *Aqua, &*
      - *Sanguis. ver. Et Spiritus eſt qui teſtificatur. eod.*
  - *Propria cuiuſlibet hominis conſcientia. Quotiès enim mens humana rerum à Chriſto geſtarũ & miraculorum perpendit magnitudinem, velit nolit, re ipſa quiuis aſſentire, & experientia cõuictus, veritati teſtimonium perhibere cogitur. Et hoc eſt, quod dicit hoc loco D. Ioan. Qui credit in filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe. Qui autem non credit filio, mendacem facit eum: quia non credit in teſtimonium, quod teſtificatus eſt Deus de filio ſuo. ver. Si teſtimonium hominum accipimus. eod. cap. 5.*

DE SPE TERTIò. TABVLA 178.

QVAE VNVSquiſque *ſperare debeat aut poßit, ea omnia ad hos ſeptẽ poßũt reduci quaſi fontes, ſeu regulas generales,*

- *Dediſſe nobis Chriſtum vitam æternam. ver. Et hoc eſt teſtimonium. d. cap. 5.*
- *Deum preces noſtras exaudire. ver. Et hæc eſt fiducia, quam habemus ad Deũ: Quia quodcunque petierimus, ſecundùm voluntatem eius, audit nos. eod.*
- *Obſecrationes noſtras etiàm pro alijs efficaces eſſe. ver. Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem, petat: & dabitur ei vita &c. eod.*
- *Credentes qui ex Deo ſunt nati, cuſtodiri à peccato, & ab omni maligno conſeruari ſpiritu. ver. Scimus quia omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat. eod.*
- *In omnibus periculis, Deum ſuis etiàm in hoc mũdo adeſſe, ver. Scimus quoniam ex Deo ſumus. eod.*
- *Deum iam olim veniſſe, & non ſuî tantùm, ſed etiàm filij ſui dediſſe cognitionem. ver. Et ſcimus quoniam filius Dei venit.*
- *Datam & confirmatam eſſe nobis religionem veram & immaculatam, quæ nihil habeat cum idololatria aut ſuperſtitione commune. ver. Hic eſt verus Deus & vita æterna.*

EPISTO-

EPISTOLA IOANNIS APOSTOLI SECVNDA, DE PERFECTIONE fidei, quæ in vera conſiſtit charitate, Liber Bibliorum LXIX, Partis Secundæ libri Quarti, decimusnonus.

RATIO ORDINIS EX D. THOMA.

IN præcedenti epiſtola actum eſt de affectu & effectu dilectionis ad Deum & proximum communiter: Hic autem de ea potiſſimùm, quæ ad Deũ eſt, agitur charitate. Thomas hîc cap.1 in princip.

DE HVIVS ET SEQVENTIS EPISTOLAE Authore.

NEGANT aliqui hanc & ſequentem epiſtolam, eſſe huius euangeliſtæ: quam ſentẽtiam pertinaciſſimè tueri videntur Eraſmus & Caietanus. Melch. Canus De locis Theolog. li. 2. cap. 10.

RATIO DVBITANDI PRIMA AB Authoritate.

RATIONES quibus ſe moueri aſſerũt, ab authoritate primùm petunt Euſebij & Hieron. Euſebius enim Cæſareen ſ. dum Ioannis apoſtoli ſcripta commemorat, poſtquàm euangelium & vnam Canonicam, de quibus nulla vnquàm fuit controuerſia, recenſuit: De reliquis autem duabus, ait, epiſtolis & reuelatione, & nunc anceps ſententia eſt. lib. eccleſiaſt. hiſtor. 3. cap. 24.

Et Hieronymus de viris illuſt. Reliquæ, inquit, duæ, quarum principium eſt, Senior Electæ Dominæ & natis eius: & ſequens, Senior Caio chariſſimo &c. Ioannis presbyteri aſſeruntur.

DE ARGVMENTIS PRO SECVNDA DVbitandi ratione.

DEINDÈ huius rei argumenta eſſe volunt, quòd presbyteratûs in ijs epiſtolis mentio fiat, apoſtolatûs verbum nullum ponatur. Quodque vterque Ioannes Epheſi & vixerit, & obierit.

CATHOLICA DE HIS DVABVS EPISTOlis ſententia Bedæ.

QVIDAM putant hanc & ſequentem, inquit, epiſtolam, non eſſe Ioannis Apoſtoli, ſed cuiuſdam presbyteri Ioannis: cuius ſepulcrũ vſque hodiè demõſtratur in Epheſo. Cuius etiàm Papias auditor apoſtolorum, & in Hierapoli epiſcopus, in opuſculis ſuis ſæpè meminit.

Sed nunc generalis Eccleſiæ conſenſus habet, quòd has quoquè epiſtolas Ioannes apoſtolus ſcripſerit, quæ re vera multam verborum & fidei ſimilitudinẽ cum prima eius epiſtola oſtendunt, & ſimili zelo deteſtantur hæreticos. Beda hîc in princip. 2. Ioannis epiſtolæ.

EADEM SENTENTIA, PATRVM CONfirmata teſtimonijs.

SAEPE dictas duas epiſtolas, non eſſe alterius Ioannis, quàm Euangeliſtæ, ac ob id in numero ſacrarum habendas eſſe ſcripturarum, teſtantur Origen. in Pſal. 1. apud Euſeb. 6. lib. Eccleſiaſt. hiſto. cap 18. Clemens lib. 2. Stromat. Damaſcenus lib. 4. cap. 18. Iſidorus Etymologiar. 6. cap. 1. Auguſt. de Doctrina Chriſtiana lib. 2. cap. 8. Hieron. ad Euagrium. Innocẽtius primus. Gelaſius 93. Diſtinc. ca Legimus. Concilium item Laodicenum, Carthaginenſe, Florentinum, ac ipſum deniquè Tridentinum.

Sed & tempore Paſchali vniuerſalis eccleſia duas has epiſtolas nomine Ioãnis apoſtoli popu-

populo legit. Quis autem non Eccleſiæ, concilijs & ſanctis antiquis tutiùs ſe committat, quàm nouitijs iſtis authoribus? Certè vel hoc ſolo, quòd ſemper dictæ ſunt Canonicæ, illius eſſe credendum eſt, ſub cuius nomine ſacro ſemper aſſcriptæ ſunt Canoni. Si Ioannis cognomento ſenioris aſſeruntur, non ſunt profectò canonicæ. Nec enim quiſquam Ioannem presbyterum authorem ſacrum exiſtimauit. Sunt ergò Ioannis euangeliſtæ. Idem Melchior Canus De locis Theologicis lib.2.cap.11.

RESPONSIO AD PRIMAM DVBITANDI rationem.

Etsi Euſebius & Hieronymus, quibuſdam harum epiſtolarum authoritatem dubiam fuiſſe ſcribant, (quod hæreticis quibuſdam hominibus, nouandi & cõtradicendi ſtudio tam fuit procliue, vt horum aliquos nõ puduerit, de tota interìm dubitare ſcriptura) nec tamen vel ipſi, vel alius ex ſanctis Patribus quiſquam, de earum vel authore, vel authoritate, dubitâſſe vnquàm, ſed ſempèr, vt Catholica & apoſtolica coluiſſe ſcripta, abundè teſtantur ab illis edita de rebus diuinis opera. Medina de recta in Deum fide, lib.6.cap.22.

ALIA RESPONSIO AD SECVNDAM DVBItandi rationem, cur Ioan. apoſtolus dictus ſit Senior.

Seniorem autem ſe dicit Ioannes, vel quia iam prouectus erat ætate, quandò has ſcripſit epiſtolas, vel quia nomen ſenioris, id eſt, presbyteri, etiàm Pontifici, propter maturitatem ſapientiæ & grauitatis, congruit. Beda vbi ſuprà.

Etſi verò in his duabus epiſtolis, apoſtolatûs memoria non fiat, quòd ad fœminam & viros ſibi notiſſimos, & pro ſingulari cauſa, & vbi non erat tam authoritate, quàm amore certandum, ſcribantur, ipſa tamen doctrina apoſtolicum odorem, & nõ alium quàm Ioannis, clariſſimè inſinuat.

Sic licèt alius diſcipulus Ioannes presbyter, Apoſtoli Ioannis fuerit contemporaneus, non tamen niſi leuiſſimis rationibus perſuaderi poteſt, illũ has duas ſcripſiſſe epiſtolas: præſertim cùm & ſtylus & materia, cum ſtylo & materia prioris epiſtolæ per omnia conueniat. Quæ ratio etiàm obſtinatos hæreticos, & qui ſua libidine & iudicio priuato ſcripturas diuina authoritate euacuare ſunt ſoliti, vel ſola conuincere poteſt. Nihil enim in his duabus poſtremis epiſtolis, quàm amor & dilectionis mandatum, quæ duo Ioannis Euangelium & epiſtola prior, per ſingulas periodos ſpirat, frequentiùs ſcribitur. Medina vbi ſuprà.

ADVERSARIORVM TESTIMONIVM.

Posteaqvàm vnitatis Catholicæ aduerſarius quidam varias diuerſorum de his epiſtolis enumerâſſet opiniones, tandèm in hãc nolens volẽs prolabitur ſententiam: Reliqui, inquit, non hanc modò, (ſcilicet ſecundam) ſed & ſequentẽ, quæ Ioannis tertia inſcribitur, ab ipſo Ioanne Euangeliſta, dilecto Chriſti diſcipulo & Apoſtolo ſcriptam, non ſinè probabili coniectura affirmârunt. Similes enim videntur primæ, quæ eſt Ioannis Apoſtoli, in verbis & aſſertione fidei & charitatis, aduersùs hæreticos.

DE ELECTA ILLA, CVI HAEC ſcribitur epiſtola.

Persona illa, cui D. Ioannes hanc ſcripſit epiſtolam, quædam matrona erat Babylonia, quæ Electa proprio nomine vocabatur: per quàm vniuerſalis deſignatur eccleſia, & per filios eius, minores ab Eccleſia geniti in fide. Gloſſ. 2. Ioan. 1. Vſqueadeò autem ad ſanctam ſcribit fœminam, vt eandem in his literis non dubitet appellare Dominam. Author. arg. quod in Biblijs huic præfixum eſt epiſtolæ.

QVA OCCASIONE SCRIPTA SIT HAEC SECVNda Ioan. epiſtola, ex Oecumenio.

Occasio verò epiſtolæ fuit hęc: Cùm videret filios Electæ illius rectè in fide conuer-

ſari, multosque ſeductores circumire ac dicere, non eſſe aduentum Chriſti in carnem, contra eos hanc illi ſcripſit epiſtolam. Oecumenius hic in argument. & Athanaſ. iu ſynopſi.

DE QVIBVS SCRIPSERIT REBVS.

PRIMÙM quidem commendat ipſius Electæ filios, quòd rectè ambulent. Deindè docens non eſſe recens myſteriũ, quod apud nos eſt, rursùm de dilectione exhortatur, & vt maneant in doctrina ſibi tradita. Et conſequentèr docet, eum eſſe Antichriſtũ, qui ait Chriſtum in carne non veniſſe. Præcipit autem nè quis ſuſcipiat huiuſmodi in domum, neque dicat ipſis, Aue. Idem Oecume. ibid. & Athanaſ.

DE EPISTOLAE HVIVS BREVITATE.

CAVSAM breuitatis epiſtolæ & in hac & in ſequenti Ioan. docet hanc eſſe, quòd ſperaret ſe ad eos venturum, ſuaque præſentia & adſpectu additurum quæ deeſſent. Oecumen. in fin. huius epiſtolæ.

S C O P V S.

HVIVS epiſtolæ ſcopus is eſt, vt deteſtatis hæreticorum qui Chriſtum diuidunt, opinionibus, vniuerſæ perſuadeat eccleſiæ, extra charitatem non eſſe fidei perfectionem. Gloſſa hic in principio.

DE PARTIBVS EPISTOLAE D. IOANNIS ſecundæ. TABVLA 179.

VNICO ABſoluitur hæc epiſtola contextu, qui etſi per ſe planus ſit & breuis, ipſius tamen argumenti tractatio tria videtur continere capita:

- *Congratulationẽ, in qua gloriatur de profectu, quem honeſta matrona Electa vnà cum liberis & ſubditis ſuis in fide cõſecuta fuerat. cap. vnic. poſt princip. ver. Gauiſus ſum valdè.*
- *Exhortationem*
  - *Pro retinenda fide Catholica, ac ſemèl & ab initio ſuſcepta Doctrina De*
    - *Fide,*
    - *Spe, &*
    - *Charitate.*
    - *Verſ. Et nunc rogo te Domina. eod.*
  - *Contra hæreticorum impoſturas & impias nouationes. ver. Quoniam multi ſeductores exiêrunt in mundum.*
- *Deſignationem*
  - *Præmiorum, quæ pollicetur D. Ioannes ijs, qui in doctrina apoſtolorum permanſerint. ver. Qui permanet in doctrina, hic patrem & filium habet.*
  - *Pœnæ, quam minatur non ipſis tantùm hæreticis, ſed ijs etiàm qui cum illis colludunt. Quos omnes ferit excommunicationis fulmine. ver. Si quis venit ad vos, & hãc doctrinam nõ affert: nolite eum recipere in domum, nec Aue ei dixeritis. circa fin. ſecundæ huius epiſtolæ.*

EPISTOLA IOANNIS

APOSTOLI TERTIA, DE VERIS DEI FIlijs, quales ſoli ſunt illi, qui benè operãtur, ſiue de hoſpitalitate, Liber Bibliæ LXX, Secundæ Partis Quarti libri, vigeſimus.

CONTINVATIO.

SICVT in præcedenti epiſtola, de ea agit charitate, quæ eſt erga Deum, ità in hoc ſcripta de dilectione agit proximi. Thomas hic in Principio.

DE AVTHORE.

IDEM huius epiſtolæ author eſt, qui & priorum, Ioannes ſcilicet Euangeliſta, & non (vt quidam putãrunt) alter ille, qui cognominatus eſt Presbyter. Quod facilè quiuis tam ex affectionis, quàm orationis ſimilitudine, intelligere poteſt. Idem Thomas ibid.

DE CAIO, AD QVEM SCRIPTA EST hæc epiſtola.

CAIVS iſte cui ſcribit hoc loco Apoſtolus Ioannes, creditur vir ille fuiſſe Corinthius, de quo ad Rom. 16. loquitur Paulus: Salutat vos Caius hoſpes meus. Et 1. Cor. 1. Neminẽ veſtrũm baptizaui, niſi Criſpum & Caium. Dionyſius Carthuſian. hîc in princip. Erat autem is idem Caius vniuerſæ tum hoſpes eccleſiæ. Omnes enim qui ad ſe veniebãt, & prædicatores videlicet & auditores verbi, benignè ſuſcipiebat, ſicut hæc præſens indicat epiſtola. Beda ibidèm.

ARGVMENTVM.

CAIVM pietatis cauſa extollit, atque vt in ipſa pietate maneat, exhortatur: Diotrephen impietatis & ſuperbiæ cauſa obiurgat: Demetrio autem bonum teſtimonium perhibet cum fratribus vniuerſis. Author argumenti, quod huic epiſtolæ præfixi.

PARTES. TABVLA 180.

ET HAEC EPIſtola breuior eſt, quàm vt in multas ſcindi queat partes. Simpliciter D. Ioannes Caium ſuum

- EXTOLLit ab
  - *Aliorum Chriſtianorum teſtimonio. Poſt principium epiſtolæ, ver. Gauiſus ſum valdè.*
  - *Honeſta conuerſatione, Ibidèm in verbo. Sicut tu in veritate ambulas.*
  - *Hoſpitalitate. ver. Chariſſime, fideliter facis &c. Vbi oſtenditur, adiuuandos eſſe eos, qui nomen Dei gratis annunciant.*
- COMONEfacit, vt
  - *Caueat ſibi à Diotrephe & eius ambitione, qua tyrannidem ſuam in Eccleſia exercere conabatur. ver. Sed is qui amat primatum &c.*
  - *Studeat verò imitari Demetrium, cui ab omnibus bonum reddebatur teſtimonium. ver. Demetrio teſtimonium redditur. vſq; in finem tertiæ huius epiſtolæ.*

EPISTOLA IVDAE CATHOLICA, DE FIDE CVM CHARITATE

coniunćta, Liber Bibliæ LXXI, Partis ſecundæ libri quarti, vigeſimusprimus

RATIO ORDINIS.

VLTIMO loco ponitur Iudæ epiſtola, vel quia poſtremò edita, vel quia minoris famæ & dignitatis erat. Thomas hic in principio.

DE HVIVS EPISTOLAE AVTHORE.

AVTHOR huius epiſtolæ eſt Iudas ille, quem in Euangelio Matthæus 10. cap. & Marc. 3. vocant Thaddæum, Lucas verò in 1. Actuum Apoſtolorum capite Iudam Iacobi vocauit: qui, vt in lib. de viris illuſtrib. refert Hieronymus, etiàm Corculus, id eſt, proprij cordis cuſtos, appellatus eſt. Et quanuis etiàm frater eſſet Simonis illius zelotis apoſtoli, hic tamen ſe Iacobi tantùm, hoc eſt, Alphæi, qui minor dici conſueuit, vocauit fratrē, eò quòd is vti primus Hieroſolymitarum Antiſtes, inter eos præcipuus haberetur. Dionyſius Carthuſian. hic in principio, & Thomas ibidèm.

AD QVOS SCRIPSERIT HANC EPISTOlam Iudas.

SCRIBIT D. Iudas Apoſtolus hoc loco eis, qui ex omnibus populis & nationibus ad fidē conuerſi fuerant Chriſtianam. Athanaſ. hic in Synopſi & Oecumenius in huius epiſtolę argumento.

CONTRA QVOS EDITA SIT HAEC EPISTOLA.

INTENDIT ſtyli ſui aciem contra eoſdem vnitatis Eccleſiaſticę fideíque Chriſtianę corruptores, quos & Petrus & Ioannes in ſuis damnant epiſtolis. Beda hic in princip.

QVA OCCASIONE AD HOC SCRIPTVM permotus fuerit Iudas.

Adiaphorō QVVM ſubingreſſi eſſent quidam, qui nō id tantùm docerent, Peccatum eſſe adiaphoron quiddam & vulgare, ſed etiàm Dominum ipſum negare non vererentur, eorū procacitati & impietati hac epiſtola occurrere, ac fratres, immò Chriſtianos omnes, hac epiſtola in vera religione confirmare voluit. Ex ſententia Athanaſij & Oecumenij in ipſo huius epiſtolæ argumento.

DE QVIBVS SCRIPSERIT REBVS.

ARGVMENTVM Iudas tractat penè idem, quod ſibi præcedentes duo ſumpſerunt Apoſtoli, Ioannes ſcilicet & Petrus. De fide enim, vt illi, agit & charitate. Gloſſa & Thomas hic in principio.

QVO ORDINE SCRIPSERIT.

PRIMÙM quidem exhortatur Chriſti fideles, vt certent & permaneant in fide ſibi tradita. Deindè detegit huiuſmodi ſeductores, ac præcipit vt cum talibus nullam habeant communionem. Neque enim ſatìs eſt, vocatum eſſe, niſi dignè quiſque in vocatione ſua ambulet. Tandèm exhortatur ad mores, & precatus illis in fide conſtantiam, concludit epiſtolam. Athanaſ. & Oecumenius in argument.

Non ſatis eſt, vocatū eſſe.

DE EPISTOLAE HVIVS AVTHORITATE.

IVDAS frater Iacobi, paruam quidē, quæ de ſeptem Catholicis eſt, epiſtolam reliquit. Et

quia de libro Enoch, qui Apocryphus eſt, in ea aſſumit teſtimonium, à pleriſque reijcitur, tamen authoritatem vetuſtate iam & vſu meruit, & inter ſanctas ſcripturas computatur. Hieron. in Catalog. Scriptorum Eccleſiaſticor.

QVIS EX ANTIQVIORIBVS EIVS AV-thoritate fuerit vſus.

Ex hac epiſtola Anacletus beati Clementis ſucceſſor ſumit ſententiam, qua dicitur: Vos autem chariſſimi, memores eſtote verborum quæ prædicta ſunt ab Apoſtolis Domini, qui dicebant vobis, Quoniam in nouiſſimo tempore venient illuſores, ſecundùm deſideria ſua ambulantes in impietate. Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos.

DE LIBRO ENOCH, AVGVSTINVS.

Qvid Enoch ſeptimus ab Adam? Nónne etiàm in canonica epiſtola Apoſtoli Iudæ prophetâſſe prædicatur? Cuius ſcripta vt apud Iudæos & apud nos in authoritate non eſſent, nimia fecit antiquitas, propter quam videbantur habenda eſſe ſuſpecta, nè proferrentur falſa pro veris. Nam & proferuntur quædam, quæ ipſorum eſſe dicuntur, ab eis qui pro ſuo ſenſu paſsìm quod volunt, credunt. Sed ea caſtitas canonis non recipit: non quòd eorum hominum qui Deo placuerunt, reprobetur authoritas, ſed quòd iſta eſſe non credãtur ipſorum. Auguſt. lib. 18. de ciuitat. Dei, cap. 38.

D. MELCHIOR CANVS DE EODEM, SIMVL obiectionibus reſpondens.

Citat (aiunt) Iudas librum apocryphum. Forſan apud Hebræos apocryphus non erat. Quòd ſi eſſet, vt & Hieronymo & pleriſque alijs placet, nihil mirum, ſi ab apoſtolo Iuda referatur, cùm teſtimonia referat Paulus ex Arato, Menandro, Epimenide, ethnicis prophaniſque poëtis. vide Hieronymũ in epiſtolam ad Epheſ. cap. 5. & ad Tit. 1.

Atque aliud eſt, totum librum apocryphum eſſe quod Hieronymus ait, quia ſcilicet quædam in eo libro continerentur quæ eſſent ambigua: aliud, particulam illam quam Iudas citauit, apocrypham eſſe: quod nec Hieronymus, nec alius ex Catholicis dixit. Nam licèt ex alio loco non haberemus eam eſſe prophetiam: at authoritas Iudæ ſatis eſt, vt illam veriſſimè à Spirituſancto extitiſſe ſentiamus, ſicut credimus illa verba, Beatius eſt magis dare, quàm accipere, Ieſu Chriſti eſſe, quia Paulus dixit. Canus lib. 2. cap. 11. de locis Theologicis.

TESTIMONIVM ADVERSARIORVM.

Adverſariorvm quidam de hac epiſtola, contra eos, qui temerè de eius dubitant authoritate, talem protulit ſententiam: Tametſi autem de hac quoquè epiſtola diuerſis ſententijs inter veteres certatum fuit, quia tamen vtilis eſt lectu, nec quidquam ab Apoſtolicæ doctrinæ puritate alienum continet, iamq́ue olim apud optimos quoſque authoritatem obtinuit, quamlibentèr alijs adnumeramus.

SCOPVS.

Ea deniquè Apoſtolus Iudas ſcribit intentione, vt eoſdem admoneat fideles, nè conſentiant hæreticis, à fide eos & charitate retrahentibus. Thomas hìc in princip.

PARTITIO EPISTOLAE IVDAE. TAB. 181.

VT·CVNq; breuis, vtiliſſima tñ hæc eſt Epiſtola: Et partes habet tres, videlicet

- EXHORTATIONEM *ad omnes omnium eccleſiarũ fideles, quos inſtruit ad*
  - *Conſtantiam perſeuerandi in Doctrina ab Apoſtolis ſemèl tradita.*
  - *Certamen fidei ſuſcipiendum.*
  - *Defenſionem propriæ ſalutis. ſtatìm à principio huius epiſtolæ.*
- INVECTIVAM, *qua inuehitur contra impios quoſdã hæreticos, qui ab initio ſtatim* Eccleſiæ *vnitatẽ ſcindere ſtudebant, & gratiam* Dei *in luxuriam transferre conabantur, quos*
  - *Primùm indicat ac manifeſtos facit 4. quaſi notis:*
    - *Quòd homines ſint impij,*
    - *Ad hoc iudicium ex diuina præſcientia olim præuiſi.*
    - *Gratiã Dñi noſtri transferentes in luxuriam.*
    - *Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſolum dominatorem turpitèr negantes. verſ. Subintroiêrunt enim quidam.*
  - *Secundò refutat atque cõfundit exemplis tribus*
    - *Præuaricantis populi ducti ex Aegypto. Qui poſtquàm à fide ſemèl accepta temerè defeciſſent, omnes ſimul perditi & extincti fuerunt. ver. Commonere autem vos volo.*
    - *Degenerantium Angelorũ, qui propter ſuperbiæ crimẽ de cœlo detruſi, vinculis reſeruãtur æternis. ibid. in verb. Angelos verò.*
    - *Fornicantium ciuitatum Sodomæ & Gomorrhæ, quæ quòd carnis ſequerentur libidinẽ, non ſolùm igne & ſulphure ſunt extinctæ, ſed etiã æterni ignis ſuſtinẽt pœnã. ver. Sicut Sodoma & Gomorrha & finitimæ ciuitates.*
  - *Tertiò deſcribit, ac mores eorum ſuis depingit coloribus, dum hæreticos cõfert modò cum*
    - *Brutis animalibus, ver. Hi autem, quæcunq; quidem ignorant, blaſphemant.*
    - *Impietate*
      - *Cain,*
      - *Balaã,*
      - *Core.*
      - *Ver. Væ illis qui in via Cain abiêrunt.*
    - *Rebus inanimatis.*
      - *Nubibus ſinè aqua, quæ à vento circunferuntur.*
      - *Arboribus autumnalibus infructuoſis & bis mortuis.*
      - *Fluctibus maris, deſpumantibus ſuas confuſiones.*
      - *Sideribus errantibus. ver. Hi ſunt in epulis ſuis maculæ, conuiuantes ſinè timore.*
  - *Condemnat deniquè iudicio doctrinæ*
    - *Propheticæ. ver. Prophetauit autem de his ſeptimus ab Adam Enoch &c. Veniet Dominus arguere impios.*
    - *Apoſtolicæ. verſ. Vos aũt chariſſimi, memores eſtote verborũ, q̃ p̃dicta ſunt ab apoſtolis, &c. Quoniã in nouiſſimis tẽporib. veniẽt illuſores.*
- *Cautionem, quomodò hæretici ſint tractandi: Sunt enim,*
  - *Si ſpes ſit reſipiſcẽtiæ, miſericordia digni, ac ob id cõſolãdi magis q̃ cõtẽnendi, & hortãdi vt reſipiſcere velint.*
  - *Si ità à ſatana ſint capti, vt frontem perfricuerint, ac omnẽ depoſuerint pudorem, redarguendi & fugiendi. ver. Et hos quidem arguite iudicantes, vſque in fin.*

PARS

PARS QVARTI LIBRI TERTIA, DE NOVI TESTAMENTI PROphetia.

CONTINVATIO.

QVEMADMODVM veteris teſtamenti libri in ſcripta diuiduntur legalia, hiſtorialia, ſapientialia, vt vocant, & prophetica: ità noui quoque teſtamẽti librorum alij legales ſunt, vt Euãgelia, alij hiſtoriales, vt acta apoſtolorum: alij ſapientiales, quales apoſtolicę ſunt epiſtolæ: alij verò prophetici dicuntur, vt diuina eſt beati Ioannis reuelatio. Cùm ergò abſoluta ſint, quæ ad tres priores noui teſtamenti pertinent partes omnia, rectè tandèm ſequitur hæc de totius eccleſiæ decurſu prophetia.

ALIA ORDINIS RATIO.

DEVS & Dominus pater præuidens tribulationes, quas paſſura erat ſancta eccleſia, poſtquàm ab apoſtolis fuit fundata, diſpoſuit cum filio & ſpirituſancto eas tribulationes, earumque præmia reuelare. Iacula enim quæ præuidẽtur, minùs lędunt. Anſelmus in apocalypſin in principio.

DE PROPHETIAE HVIVS PRAE CAETERIS excellentia.

EST hæc prophetia alijs omnibus excellentior, vel quia de Chriſto & eccleſia magna ex parte iam adimpleta ſacramenta denunciat. Vel etiàm ideò, quia cùm alijs vniſaria, iſti triſaria data eſt prophetia ſimul, ſcilicet de præterito, & pręſenti, & futuro. Gilbertus Pictauienſ. hìc in præfatione. Et hæc prophetia continetur in poſtremo Bibliæ lib. qui inſcribitur Apocalypſis B. Ioannis apoſtoli.

APOCALYPSIS B. IOANNIS APOSTOLI, DE TOTO VNIVERSAlis Eccleſiæ ſtatu, Liber Bibliæ LXXII, & vltimus, partis tertię libri Quarti, vnicus.

DE NOMINIS RATIONE.

VERBVM apocalypſis, id eſt, reuelationis, propriè ſcripturarum eſt, & à nullo ſapientium ſeculi apud Græcos vſurpatum. Hieron. in epiſt. ad Galat. lib. 1. cap. 1. Liber autem iſte Apocalypſis dicitur, id eſt, reuelatio: quia hìc continentur, quæ Deus reuelauit Ioanni, & Ioannes eccleſię, quanta ſcilicet eccleſia paſſa ſit in tempore primitiuo, & nunc patiatur, & nouiſſimis temporibus Antichriſti paſſura ſit, quãdò tanta erit tribulatio, vt ſi fieri poteſt, moueantur etiàm electi, & quę pro bis & nũc & in futuro præmia ſit ſuſceptura, vt quos denunciata ſupplicia terrent, promiſſa præmia lætificent. Idem Pictauienſis in citato priùs loco.

VNDè ET QVIBVS FACTA SIT HAEC reuelatio.

VIDENS Deus pater tribulationes, quas paſſura erat eccleſia ab apoſtolis ſundata ſuper Petram Chriſtum, vt minùs timeantur, diſpoſuit vnà cum filio & ſpirituſancto eas reuelare. Reuelauit autem tota Trinitas Chriſto ſecundùm humanitatem, Chriſtus verò Ioanni per angelum, Ioannes eccleſiæ. ibidèm.

DE EODEM SENTENTIA DIONYSII CARTHVSIANI

PATER reuelauit filio, filius angelo, angelus Ioanni, Ioãnes dein Chriſti fidelibus. Dionyſ. hîc cap. 1. in princip.

QVOMODO IOANNI ISTA CONTIGERIT reuelatio.

IN viſione, quæ in hoc libro continentur, D. Ioanni fuerunt reuelata. Pictauienſ. vbi ſuprà. & Anſelmus ibidèm.

QVOT SINT VISIONVM GENERA.

TABVLA 182.

TRIA SVNT *viſionum genera. Eſt enim viſio alia*

- *Corporalis, quandò videlicet corporalibus oculis aliquid videmus, vt cælũ & terram, & cætera corpora.*
- *Spiritualis ſeu imaginaria, cùm videlicet dormientes, vel vigilantes, imagines rerum cernimus, quibus aliquid ſignificatur, ſicut vidit Pharao ſpicas, & Moiſes rubum ardere, ille dormiens, iſte vigilans.*
- *Intellectualis, quandò videlicet ſpirituſancto reuelante, intellectu mentis veritatem myſteriorum, ſicut eſt, capimus. Pictauius & Anſelmus in d. præfatione.*

SVB QVO VISIONVM GENERE ISTA B. IOANnis contineatur viſio.

IOANNES, quæ in hoc libro referuntur, tertio vidit viſionum genere. Non enim figuras tantùm vidit ſpiritu, ſed & earum ſignificata mente intellexit, Pictauius ibid.

SED ANSELMVS,

NAM non realitèr, inquit, iſta vidit, ſed diuino ſufflamine intimante, conuenientia ſigna paſſionum deſignatiua, in intellectu ſuo configurauit.

DE CAVSA HVIVS REVELATIONIS MATERIALI.

MATÈRIA huius prophetiæ ſunt ſeptem ſigna tribulationum deſignatiua. Anſelm. in d. præfat. vel (vt is idem) conditio ipſius eccleſiæ, ſecundùm ſtatum & prҽſentem & futurũ. Secundùm prҽſentem, quòd multas perſecutiones oporteat hîc pati eccleſiam, & contrà in prҽſenti vel in futuro multas dignitates, vt remiſſionem peccatorum, illuminationem animarum, & cætera talia. In futuro autem obtinere vitam & interminabilem lætitiam. Anſelm.

DE CAVSA EFFICIENTE, SIVE DE LIBRI HVIVS authore, teſtimonium Tertulliani.

HABEMVS & Ioannis, inquit, alumnas eccleſias. Nam & ſi Apocalypſin eius Marcion reſpuit, ordo tamen epiſcoporum ad originem recenſus, in Ioannem ſtabit authorem. Tertullian. lib. 4. aduersùs Marcionem.

DE EODEM TESTIMONIVM D. AVGVSTINI.

APOCALYPSIN ſcripſit Ioannes Euangeliſta. Auguſtin. contra ſecundã Gaudentij epiſtolam, lib. 2. cap. 19.

ALIVD D. HIERONYMI TESTIMONIVM.

D. HIERON. hunc librum abſolutè & ſinè vlla opinione Ioannis apoſtoli & Euangeliſtҽ fuiſſe opus pronunciat. In Patmon, inquit, inſulam relegatus, ſcripſit Apocalypſim, quam interpretatur Iuſtinus martyr & Irenæus. Hieron. libro de viris illuſtribus.

QVIBVS

QVIBVS D. IOANNES HANC EDIDERIT reuelationem. TABVLA 183.

SCRIBIT D. Ioãnes hũc librum
- *Principalitèr VII. eccleſijs, quæ ſunt in Aſia, putà*
  - *Epheſo,*
  - *Smyrnæ,*
  - *Pergamo,*
  - *Thiatyræ,*
  - *Sardis,*
  - *Philadelphiæ,*
  - *Laodiceæ.*
  - *Et eorum epiſcopis.*
- *Per conſequens, eccleſiæ vniuerſæ. Numero enim ſeptenario vniuerſitas deſignari ſolet, quandoquidem ſeptem diebus tempus omne euoluitur.*

VBÌ ET QVANDÒ D. IOANNES HVNC CONſcripſerit librum.

VIDIT autem Ioannes & ſcripſit hanc reuelationem in Patmo Inſula, in quam à Domitiano Imperatore fuerat relegatus: Pictauius in d. præſat. & Areta hic in principio. Hinc D. Thomas dicit, Ioannem hoc opus in exilio, Euágelium verò poſt reuocationem ſcripſiſſe ab exilio.

QVAE ILLI HVIVS SCRIPTIONIS FVERIT occaſio.

DVM exul D. Ioannes teneretur à Domitiano in Patmo inſula, in eccleſijs quibus pręerat, multa pullulauerunt atque inoleuerunt vitia atque diuerſæ hæreſes. Erant enim quidam hæretici ibì, dicentes, Chriſtum non fuiſſe ante Mariam, quia tēporalitèr de ea natus erat. Quos Ioannes in principio Euángelij ſui rédarguit, dicens: In principio erat verbum. Et in hoc libro, cùm dicit: Alpha & ω, id eſt, principium & finis.

Dicebant etiàm quidam, eccleſiam pondere tribulationum ante finem ſeculi deſiturã, & pro labore non præmium æternum ſuſcepturam. Horum ergò errores volens deſtruere Ioannes, oſtendit Chriſtum principium eſſe & finem. Vndè Eſaias: Ante me nō eſt formatus Deus, & poſt me non erit. Et eccleſiam per exercitium tribulationum non deſinere, ſed proficere, & pro his brauium æternum recipere. Pictau. in prædicta præfatione.

QVA SCRIPSERIT INTENTIONE.

INTENTIO huius libri eſt, inuitare nos ad patientiam, vt per patientiam veniamus ad cōtemplationem, per contemplationem ad reuelationem, indè ad beatitudinem Anſelmus eod. in loco.

EADEM DE RE SENTENTIA PICTAVII.

INTENTIO verò eius eſt, monere ad patientiam, quæ ſeruãda eſt, tum quia breuis labor, tum quia pręmiũ magnũ. Vel, vt Cęlius hic ſcribit Pannonius, Data eſt Apocalypſis hęc, vt ex ea regni Chriſti adminiſtrationem, Dei excelſi conſilia, Chriſti gloriam, victoriam eccleſiæ & inſignem triumphum perpendamus, ac indè conſolemur.

QVARè MAGiS AD PATIENTIAM HOC SCRIPTO Ioannes, quàm ad alias inuitet virtutes.

AD quod dicitur, quia ſicut fides eſt fundamentum omnium virtutum, ſic patientia quodammodò eſt ſuſtentaculum. Anſelmus ibidèm.

DE CAVSA FORMALI.

FORMA huius libri conſiſtit in modo tractandi, quem hoc loco ſic deſcribit Pictauienſis: Primò præmittit prologum & ſalutationem, vbì reddit auditores benignos & attentos: quo præmiſſo, accedit ad narrationem. Ante narrationem verò oſtendit Chriſtum eſſe ab ęterno, ſinè principio, & ſinè fine, inducẽs ipſum loquentẽ. Ego ſum α & ω, id eſt,

prin-

principium & finis. Poſteà accedens ad narrationem, diſtinguit ſeptem viſiones, quibus terminatis, iſte liber conſummatur. Pictauienſis in pręfat. ad Apocalypſin.

ALIA FORMA. TAB. 184.

HOC ITAQVE *habito, quòd ſcripta ſit in Patmo Apocalypſis, quadrifariàm ipſa ſecari poteſt, ità vt complectatur ab*

- *Exordio ad ſextum vſque caput, inſtructiones eccleſiarum Aſiæ, intermiſcens & prophetica de varijs hæreſibus, de quibus & Epiphanius in ſuo Panarion libro.*
- *Sexto capite vſque ad duodecimum, contineatur ſynagogæ abrogatio.*
- *Duodecimo vſque ad decimumnonum, excidium Gentiliſmi ſub typo potiſſimùm Babylonis & Romæ, quæ habebat ſeptem colles, qui hic dicuntur eſſe cornua beſtiæ, ſuper quam meretrix, ſiue idololatria, aut Gentiliſmus ſedet. In his enim vrbibus præcipuè vigebat gentiliſmus.*
- *Decimonono capite vſque in finem, agatur de regno Chriſti in præſenti eccleſia, addita cap. 20. vltima, de ipſius inimicis victoria. Hentenius ante Aretam in Apocalypſim. Plura de libri huius forma, vide infrà in partitionibus per totum.*

DE CAVSA FINALI.

FINALIS cauſa eſt, vt ſibi ſubditos, quibus principalitèr ſcribit, & deindè cæteros animet ad ſuſtinendas tribulationes cum patientia, non diſſidentes de remuneratione. Anſelm. hic in fine pręfationis.

DE GENERE ORATIONIS, QVO IN HAC APOcalypſi vſus eſt Ioannes, ſententia Auguſtini.

ET in hoc quidem libro, cuius nomen eſt Apocalypſis, obſcurè multa dicuntur, vt mentem legentis exerceant, & pauca in eo ſunt, ex quorum manifeſtatione indagentur cętera cum labore: maximè quia ſic eadem multis modis repetit, vt alia atq; alia dicere videatur, cùm alitèr atque alitèr hęc ipſa dicere inueſtigetur. Verùm in his verbis, vbì ait: Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors iam non erit, neque luctus, neq; clamor, ſed nec vllus dolor: tanta luce dicta ſunt de ſeculo futuro, & immortalitate atq; ęternitate ſanctorum: tunc enim ſolùm, atque ibi ſolùm iſta non erunt: vt nulla debeamus in literis ſacris quærere vel legere manifeſta, ſi hęc putauerimus obſcura. Auguſtinus de ciuitate Dei lib 20. cap. 17.

AN AVTHENTICVS SIT HIC LIBER.

CANONICVM eſſe hunc librum, probant D. Hieron. in d. libr. de viris illuſtribus in epiſtola ad Dardanum, & in epiſtola ad Paulin. & alijs quoquè locis. Auguſtinus in 2. de doctrina Chriſtiana cap. 6. & cap. 16. de vnitate eccleſię. Epiphan. hęreſi 51. Clemens Alexand. lib. 2. pædagog. cap. 12. Dionyſ. lib. eccleſ. Hierarchiæ ca. 3. Origen. apud Euſeb. 6. lib. eccleſiaſt. hiſtoriæ cap. 18. Ipſe quoquè Euſebius in chronicis. Dionyſius Alexand. teſte Euſebio lib. 7. Eccleſiaſt. hiſtoriæ cap. 23. Iuſtinus martyr apud eundem Euſebium lib. 4. eccleſiaſticę hiſtoriæ cap 18. Irenæus libro 4. aduerſùs hæreſes. Chryſoſt. referente Suida, Damaſcenus libro 4. cap. 18. Et recentiores, Beda, Caſſiodorus, Rabanus, Rupertus, Richardus à ſancto Victore, qui hunc etiàm librum ſuis illuſtrârunt commentarijs. Canus in locis Theologicis, lib. 2. cap. 9.

DE EODEM TESTIMONIVM PERCELEBRIS & antiqui ſcriptoris Aretæ.

QVIDAM veterum librum hunc aliènum eſſe dicunt à dictione & lingua Ioannis dilecti, ipſum ad alium referentes Sed non ità eſt. Siquidem Gregorius eiuſdem cum hoc cognominis (id eſt, Theologus cognominatus) hunc inter germanos ac legitimos libros connumerauit. Sicut me docet, inquit, Ioannis Apocalypſis. Itemque: De

hoc

hoc autem, ait, libro à Deo inſpirato, S. Baſilius, diuinoq; ſermone Gregorius, ac Cyrillus, Papias, Irenæus ac Hippolytus eccleſiaſtici patres fide digni ſunt, quibus ſinẽ vlla hæſitatione credatur. Areta hic in principio.

QVIBVS CONCILIIS HIC LIBER SIT APPROBATVS.

PRAETEREA Innocentius, Gelaſius, Concilium Carthaginenſe, Florentinum, Tridentinum, inter libros Canonicos habendam eſſe Apocalypſin definierunt. Vide diſtinct. 15. cap. Sancta Romana.

DE EODEM, DECRETVM CONCILII Toletani quarti.

APOCALYPSIN, inquit, librum, multorum Conciliorũ authoritas, & ſynodica ſanctorum præſulum Romanorum decreta, Ioannis Euangeliſtæ eſſe præſcribunt, & inter diuinos libros recipiendum conſtituerunt. Et quia plurimi ſunt, qui eius authoritatem nõ recipiunt: ſi quis eum deinceps non receperit, aut à paſcha vſque ad Pentecoſten miſſarũ tempore in eccleſia non prædicauerit, excommunicationis ſententiam habebit.

ARGVMENTVM.

DESCRIBITVR hic ſtatus non eius tantùm, quæ Aſiæ fuerat, ſed vniuerſalis etiàm Eccleſiæ, qualis fuerit olim, qualis nũc ſit, & qualis demùm ſit futurus.

ILLVD IPSVM, FVSIùS EXPLICATVM ab Athanaſio.

HOC nomine vocatur hic liber propterea, quòd hãc reuelationem ipſe Ioannes Euangeliſta & Theologus, in inſula Patmo dicta, Dominico die vidit, iuſſusque conſcripſit, vt ad ſeptem eccleſias mitteret, videlicet iſtas, Epheſum, Smyrnam, Pergamon, Thiatyram, Sardenſem, Philadelphiam, & Laodiceam.

Quæ verò in hac viſione vidit, multa ſunt ac differentia, circa finem perditionẽ etiàm Antichriſti cum diabolo vidit. Iubetur autem primùm ſcribere ſingulis prædictarum eccleſiarum angelis ſecundùm cuiuſque actiones.

DE VARIIS D. IOANNIS VISIONIBVS.

TABVLA 185.

Multas itaque & admirabiles viſiones vidit, vtpotè

I.

SEPTEM *candelabra aurea, & in medio illorum ſimilem filio hominis, & interpretationem accepit, candelabra illa eſſe ſeptem eccleſias, & eum qui in medio erat, eſſe Dominum.*

II.

DEINDè *ianuam vidit apertam in cælo, & Dominum in throno ſedentem, & 24. ſeniores, ſedentes ſuper thronos & adorantes Dominum.*

III.

VIDIT *etiàm ſeptem ſigilla aperiri, & vnoquoque aperto, viſio quædam apparebat.*

IIII.

VIDIT *item ſeptem angelos habentes ſeptem tubas, & vnoquoque illorum clangente, fiebat ſignũ: ſeptimo verò clangente, audiuit dicentes: Regnum mundi, Domini factum eſt.*

V.

ET *Arcam teſtamenti vidit in cælo.*

VI.

DEINDè *mulierem parturientem vidit, & draconem ignitum, qui illam perſequebatur. Mulier quidem ſeruata eſt in ſolitudine, draco verò abiectus in ignem.*

VII.

POST *iſta beſtiam vidit habentem cornua decem, & capita ſeptem, & diadema eius blaſphemia plenum erat. Nomẽ verò eius non patefecit, ſed numerum nominis eius, nempè ſexcenti ſexaginta ſex. Et virgines audiuit canentes, & agnum ſequentes.*

VIII. *Vi-*

VIII.

VIDIT *etiàm angelum per medium cæli volantem, & poſt hunc alterum, poſt alterum tertium quoquè, deindè & nubem candidam vidit, & inſidentem illi ſimilem filio hominis, in capite coronam auream habentem, & in manu ſua falcem acutam.*

IX.

DENIQVÈ *ſeptem angelos vidit, habentes plagas ſeptem nouiſſimas, & phialas aureas plenas de ira Dei.*

X.

POST *hæc ablatus eſt ſpiritu in ſolitudinem, & vidit mulierem ſedentem ſuper beſtiam coccinã, habentem capita ſeptem, & indicatum eſt ei, ex hac futurum eſſe Antichriſtum.*

XI.

VIDIT *etiàm cælum apertum & equum album, ac inſidentem illi, & nomen eius verbum Dei.*

XII.

DEINDÈ *vidit beſtiam ac reges terræ bella facere volentes cum eo qui ſedebat ſuper equum album. Et apprehenſa eſt beſtia & cum ipſo pſeudopropheta, qui eſt Antichriſtus, & vidit eos abijci in ſtagnum ignis.*

XIII.

POST *iſta vidit angelum deſcendentem de cælo & abijcientem ſatanam cum his qui characterem ipſius habebant, in abyſſum, & claudentem supernè, ne poſt hàc ampliùs ſeducant gentes, donèc cõſumpti ſint mille anni.*

XIIII.

MARTYRES *deindè vidit, in gloria cum Chriſto regnantes, & quòd ſatanas poſt mille annos ſoluendus ſit, & abijciendus in ſtagnum ignis cum Antichriſto in ſecula ſeculorum.*

XV.

POST *hæc vidit cælum nouum, terram nouam, ac Hieruſalem nouam, & fluuium aquæ viuæ, ac ſeruos Dei contemplantes faciem eius, & habentes nomen eius in frontibus ſuis.*

XVI.

CÙM *hæc vidiſſet Ioannes, procidit volens adorare angelum, qui ſibi hæc omnia oſtenderat: at angelus prohibuit illius conatum, dicens: Non me, ſed Deum adora: ego enim conſeruus tuus ſum.*

XVII.

POSTQVÀM *autem iſta vidit, audiuit ab ipſo Domino noſtro Ieſu, quòd exiſtens ſit, & idem ipſe ſit verbum Dei, quod poſterioribus temporibus propter nos caro factum eſt. Homo, inquam, perfectus factus eſt, & filius hominis vocatus eſt. Athanaſ. in ſynopſi.*

DE PARTIBVS APOCALYPSIS IN GEnere, ex Beda. TABVLA 186.

Apocalypſis S Ioannis, in qua bella & incẽdia inteſtina eccleſiæ ſuæ Deus verbis figuriſque reuelare dignatus eſt, Septèm mihi (frater Euſebi) videtur diuiſa periochis. In quarum

PRIMA

POST *præfationem copioſam, ad roborandam fidem fragilium, ac Domini paſſiones, & poſteriores glorias numeratas, ſimilem filio hominis eccleſia cernit indutũ. qui commemoratis his, quæ ſpecialitèr in ſeptem Aſiæ geſta vel gerenda ſunt eccleſijs, generales totius eccleſiæ luctus deſcribit & palmas. Vbi ſexto loco conſultò ſubijciendos eccleſiæ Iudæos, & tentationem orbis vniuerſi futuram, ſeq; promiſit citò eſſe venturum. Septimo autem, tepidam ponit Laodiceam. Filius enim hominis veniens, putas inueniet fidem in terra?*

II.

IN *ſecunda Periocha deſcriptis in ſede Dei 4. animalibus, & 24. ſenioribus, agnum videt apertis ſeptem*

ſeptem libri ſignati ſigillis conflictus & triumphos eccleſiæ reſerare futuros. vbi iuxta conſuetudinem libri iſtius vſque ad ſextum numerum ordinem concludit: & prætermiſſo ſeptimo recapitulat, ac duas narrationes, quaſi ordinem ſecutus, ſeptimo concludit. Sed & ipſa recapitulatio, pro locis intelligenda eſt. Aliquandò enim ab origine paſſionis, aliquandò à medio tempore, aliquãdò de ſola ipſa nouiſſima preſſura, aut non multò antè dicturus recapitulat. Illud tamen fixum ſeruat, vt à ſexto recapitulet.

III.

TERTIA *verò periocha, ſub ſpecie ſeptem angelorum tuba canentium, varios eccleſiæ deſcribit euentus.*

IIII.

QVARTA *ſub figura mulieris parturientis, & draconis eam perſequentis, eiuſdem eccleſiæ labores & victorias aperit: & vtrique militiæ præmia digna rependit. Vbi ſeptem quoquè angelorum dicta commemorantur & facta: & ipſi non paritèr, vt ſuprà. Hunc enim myſtica ſolertia numerum penè vbiquè ſeruat, cùm & moris ſit eiuſdem Ioannis, in euãgelijs quoquè & epiſtolis, nihil tepidè & breuiter dicere.*

V.

QVINTA *autem periocha, per ſeptem angelos ſeptem plagis nouiſſimis terram perfudit.*

VI.

SEXTA *damnationem meretricis magnæ, id eſt, impiæ ciuitatis.*

VII.

SEPTIMA *ornatum vxoris agni, ſecundæ videlicet Hieruſalem de cælo à Deo deſcendentẽ oſtendit Beda in prologo in Apocalypſin.*

PARTIS CVIVSQVE SVMMA, EX CAELIO Pannonio. TABVLA 187.

TOTVS *hic liber Apocalypſis, conſtat ex*

- *Proœmio ab initio vſque ad verſ. Ego Ioannes frater veſter. cap. 1.*
- *Narratione, in qua ſeptem principales continentur viſiones:*
  - *Prima, quæ ſeptem habet epiſtolas, in quibus pleniſſimè traditur, quidquid ad veriſſimum pertinet Chriſtianiſmum. à cap. 1. vſque ad quartum.*
  - *Secunda, in qua ſunt ſigillorum myſteria, à cap. 4. vſque ad octauũ.*
  - *Tertia, quæ habet ſeptem angelos tuba canentes, à cap. 8. vſque ad duodecimum.*
  - *Quarta, de muliere amicta ſole, dracone que mulierem inſequente, ac de ore flumen aquarum poſt fugientem in locum deſertum mittente. Item de beſtijs è mari terraque aſſcendentibus, à cap. 12. vſque ad 15.*
  - *Quinta, de effuſione ſeptem phialarum iracundiæ Dei viuentis, & de mari vitreo igni mixto, deque his qui vicerunt beſtiam, & eorum lætitia cantantium carmen lætitiæ agni, à cap. 15. vſque ad cap. 17.*
  - *Sexta, in qua deſcribitur Babylon: & agitur de illius ac beſtiarum, draconisq́; condemnatione. Terrore eorum, qui pereunt: conſolatione, qui ſalui fiunt. à cap. 17. vſque ad cap. 21.*
  - *Septima, quæ eſt de ſabbato, & gloria quã electi habituri ſunt ſub illud tempus, & in ſeculo futuro. à cap. 21. vſque in fin.*

DE PARTITIONE PROOEMII.

TABVLA 188.

IN PROOEMIO *quod I. continetur huius libri capite, D. Ioannes Apocalypſis huius oſtendit*

- *Authoritatē ex perſona*
  - *Ieſu Chriſti,*
  - *Dei patris,*
  - *Angeli &*
  - *Ioannis.*
  - → *cap.1.in principio.*
- *Neceßitatem, ibidem in verbo, Quæ oportet fieri citò.*
- *Efficaciam & vtilitatem, verſ. Beatus qui legit, & qui audit verba prophetiæ huius.eod.*
- *Amplitudinem & ſufficientiam, vt quæ non vni, ſed ſeptem Aſiæ facta ſit eccleſijs, & per hoc vniuerſæ ſufficiant eccleſiæ. ibid. In verbo, Septem eccleſijs quæ ſunt in Aſia.*
- *Materiā, id eſt,*
  - *Tribulationem, quam paſſura eſt eccleſia, quæ figuratur per ſeptem candelabra aurea, verſ. Et conuerſus, vidi ſeptem candelabra aurea.*
  - *Et conſolationem, quam eadem eccleſia receptura eſt à Chriſto, quæ deſignatur per hoc, q filius hominis apparuit in medio candelabrorū, id eſt, in medio eccleſiarū. ibidèm.in verbo, Et in medio ſeptem candelabrorum.*
- *Reuerentiam, in cuius ſignū Ioannes ad Chriſti, veluti ſupremi omnium Magiſtri pedes cecidit. verſ. Hæc cùm vidiſſem, cecidi ad pedes eius.*
- *Modum atque formam, dum oſtendit, quòd obſcuritatem habeat cum euidentia aliquali commixtam. Atque hoc eſt, quod præcipitur Ioanni, vt diuina illa ſcribat ſeptem ſtellarum, ſeptemq́ candelabrorum myſteria: ſeptem enim ſtellæ, angeli ſunt ſeptem eccleſiarū: & ſeptem candelabra, ſeptem ſunt eccleſiæ. verſ. Scribe ergò vſque in fin.cap.1.*

DE PAR-

DE PARTIBVS NARRATIONIS.

TABVLA 189.

QVAE IN IPSA NARRATIONE *ſiue toto potiùs libri huius cōtinentur tractatu, pertinent partim ad*
- *Morum informationem, qualia ſunt illa, quæ ſecundo & tertio habentur capite.*
- *Reuelationem ſecretorum futurorum, à tertio capite vſq; in finem.*

DE MORVM REFORMATIONE, PRIMA NARrationis parte.

TABVLA 190.

PARS *narrationis prima, ſeptē abſoluitur epiſtolis, quas D. Ioannes iubetur ſcribere vel ad*
- *Septem Aſiæ eccleſias,*
  - *Epheſinam,*
  - *Smyrnenſem,*
  - *Pergamenſem,*
  - *Thiatyrenſem,*
  - *Sardenſem,*
  - *Philadelphienſem,*
  - *Laodicenſem.*
  - *In quibus continentur totidē admonitiones ad*
    - *Charitatem, cap. 2. in princip.*
    - *Spem, verſ. Et angelo Smyrnæ. eod.*
    - *Fidem, verſ. Et angelo Pergami. eod.*
    - *Prudentiam, verſ. Et angelo Thiatyræ. eod.*
    - *Temperantiam, cap. 3. in principio.*
    - *Fortitudinem, verſic. Et angelo Philadelphia. eod.*
    - *Iuſtitiam, verſic. Et angelo Laodiceæ. d. cap. 3.*
- *Epiſcopos earundē, quos hortatur ad*
  - *Charitatem, in prima epiſtola,*
  - *Magnanimitatem, in 2.*
  - *Seueritatem ad extirpandos malè*
    - *Credentes, in 3.*
    - *Docentes, in 4.*
  - *Humilitatem, in quinta.*
  - *Stabilitatem, in ſexta.*
  - *Strenuitatem, in ſeptima epiſtola.*
  - *Quæ in bono paſtore requiruntur*
    - *Omnia*
    - *&*
    - *Singula. D. Thomas cap. 2. Apocalypſ.*

DE SECRETORVM REVELATIONE, SECVNDA narrationis parte

TABVLA 191.

TRACTATVS HIC QVI *arcanorum diuinorum conſiderat reſerationem, reſpicit aut*
- *Literam,*
- *Myſterium,*
- *Hiſtoriam.*

DE LITERA. TAB. 192.

QVO AD LITERAM attinet, in ſecũda narrationis parte ſex traduntur viſiones: Quarum

- *Prima eſt, quæ ſeptem nobis ſigillorum exhibet imaginem. cap. 4. vſque ad principium cap. 8.*
- *Secunda, in qua totidem tuba canentes apparent angeli. à cap. 8. vſque ad cap. 12.*
- *Tertia commixtionẽ diuerſorum habet ſignorũ,* — à cap. 12. vſque ad cap. 15.
  - *Mulieris & draconis.*
  - *Pugnantium item angelorum.*
  - *Agni & beſtiarum.*
  - *Centum quadraginta quatuor millium ſignatorum.*
  - *Necnon & ſeptem angelorum.*
- *Quarta continet* — à cap. 15. vſque ad cap. 17.
  - *Septem phialas,*
  - *Et nouiſſimas plagas.*
- *Quinta continetur ſub figura* — à cap. 17. vſque ad cap. 21.
  - *Mulieris & beſtiæ,*
  - *Et damnationis earum.*
- *Sexta, quæ procedit ſub metaphora nouæ ciuitatis, & omnium ornamẽtorum eius, tam quo ad* — Per duo capita ſuprema 21. & 22.
  - *Fundamentum,*
  - *Muros,*
  - *Fluuios,*
  - *Et vitæ lignum.*

NOTA.

HIS aliqui addunt ſeptimam viſionem, eamque omnium ponunt primam, quæ ſecundo & tertio habetur capite de ſeptem candelabris totidemque ſtellis: quam nos grauiſſimorum authorum exemplo, ſub ea complexi ſumus parte, quæ morum præſcribit reformationem, d. cap. 2. & 3. ſuprà in prima huius tractatus parte, Tab. 190.

DE PAR-

DE PARTIVM ISTARVM MYSTICO SENSV.

TABVLA 193.

MYSTICA EXPOſitione ſex viſiones prædictæ referuntur ad

- *Reuelationem veteris teſtamẽti myſteriorum de Chriſto, Quæ*
  - *Ante eius aduentum latuerunt.*
  - *Per aduentum verò eiuſdẽ ſaluberrimũ, manifeſta ſunt facta.*
- *Prædicationem tam*
  - *Ipſorum myſteriorum, quàm*
  - *Factæ tandem reuelationis.*
- *Commixtionem & pugnam hominum in hac militanti eccleſia degentium, cùm*
  - *Bonorum,*
  - *tum*
  - *Malorum.*
- *Punitionem malorum in præſenti.*
- *Vindictam eorundem in futuro, nõ tantùm*
  - *Hominum malorum,*
  - *Sed etiàm angelorũ.*
  - *Tam quoad*
    - *Culpam,*
    - *quàm Cauſam*
- *Præmium & retributionem iuſtorum.*

DE HISTORIA EARVNDEM.

TABVLA 194.

PRO FAcilitori huius Partitiõis declaratione, notandi ſunt ſeptem eccleſiæ ſtatus:

- *Fundationis,*
- *Perſecutionis,*
- *Proſperitatis,*
- *Diſceſſionis,*
- *Pacis & auctionis,*
- *Nouiſſimæ perſecutionis,*
- *Iudicij, i. retributionis*
  - *Præmiorũ, &*
  - *Pœnarum,*

Sub tẽpore

- *Apoſtolorum & diſcipulorum,*
- *Imperatorum & martyrum,*
- *Conſtantini,*
- *Hæreticorum,*
- *Caroli magni & aliquot Impp. ſucceſſorum.*
- *Antichriſti & ſuorum diſcipulorum.*
- *Aduentûs Chriſti poſtremi.*

His correſpõdent ſeptẽ

- *Sigilla,*
- *Angeli,*
- *Phialæ.*

Quorũ ſingula totidẽ ſignificant ſtatus: ità vt primum correſpondeat primo ſtatui: ſecũdum, ſecundo: & ſic de cæteris.

STATVVM ECCLESIAE IN SEX TEMPORA diſtributio. TABVLA 195.

STATVS *Eccleſiæ ſecundum deſcriptionem hiſtoriarum, in ſex diuiditur tẽpora: Quorũ*

Primum eſt, ab apoſtolorum ætate vſque ad Iulianum apoſtatam, quo tempore eccleſia clauſa & quaſi ſigillata fuit ſub perſecutione Imperatorũ. Quod tempus prædicitur in prima viſione de ſeptem ſigillis.

Secundum à Iuliano, Iouiniano & Valentiniano Imperatoribus, vſque ad Mauricium. Quo tempore Gregorius magnus ſummum tenuit põtificatum, & eccleſia fuit quaſi ſub angelis tuba canentibus, id eſt, ſub perſecutionibus hæreticorum, vt in ſecunda præfiguratur viſione.

Tertium à Phoca Imperatore, qui ſucceßit Mauricio, vſque ad Conſtantinum, quem excæcauit Irene mater ſua: cuius tempore Græcorum imperium tranſlatum eſt in Germanos, & primùm in Carolum Magnum. Sub quo & eccleſia paſſa eſt perſecutionem Draconis, ſcilicet Coſdroæ: & beſtiæ, ſcilicet Mahumeti, & perſecutiones Saracenorum. Cui tertia correſpondet viſio.

Quartum à Carolo magno primo Germanorum Imperatore, vſque ad Heinricum quartum Imperatorem: in quo tempore eccleſia fuit ſub quibuſdam plagis & phialis iracundiæ Dei plenis, ratione multiplicis ſchiſmatis & quorundam aduerſariorum. Siue ad reſtaurationem vſque ciuitatis Hieruſalẽ. De quo tempore in quarta agitur viſione.

Quintum à prædicto Heinrico, ſiue reſtauratiõe Hieruſalẽ, vſq; ad tẽpora Antichriſti, in quibus eccleſia de Babylõe muliere meretrice quãdoque { *Habuit victoriã,* / *Succubuit.* } *Quod tẽpus viſio repſentat quinta.*

Sextum ab Antichriſto vſque ad diem iudicij, poſt quem erit conſummatio myſteriorum Dei, vt ex ſexta apparebit viſione.

Atque hæc partitio ideò dicitur Chronica, quia quæcunque in hiſtorijs geſta commemorantur, ea hîc propheticè prædicuntur: vt paulò pòſt ex ſingulis viſionum generibus exactius cognoſcere licebit.

VISIO

VISIO PRIMA,

HOC EST,

PROPHETIA DE STATV ECCLEſiæ primitiuæ à Gaio & Claudio Imperatoribus, ad Iulianum vſque apoſtatam incluſiuè.

ADMONITIO DE RATIONE ORDINIS & conſilij, quo ſequentes explicantur viſiones.

VNIVERSAM Apocalypſin ad antiquiſſimorum interpretum imitationem, in Viſiones primùm, deindè ipſas Viſiones in diuerſas partiti ſumus Prophetias, de futuris in Eccleſia mutationibus inſtitutas: ità vt ſingulæ tabellæ, ſingulas exhibeant Prophetias, verbis non alijs, quàm ipſius Prophetæ & Apoſtoli Ioannis, deſcriptas: niſi quòd alicubì ſub hoc ſigno [ ] aut gloſſæ, aut Patrum breuis aliqua adiecta eſt interpretatiuncula.

Cùm autem communi ſanctorum Patrum ferè omnium calculo iamdudùm omnia penè ſint impleta, quæ tum Diuo reuelata ſunt Ioanni, ſingulis cum Prophetijs ſimilem aliquã contulimus rei alicuius in rep. Chriſtiana geſtæ ſpeciẽ, ad quam vel Apoſtolus ipſe reſpexiſſe videri, vel quæ ipſius Prophetiæ euẽtũ appoſitiſſimè declarare & illuſtrare queat. Atque in ea quidem adplicatione, vt in alijs pleriſque harum Partitionum capitibus, diuini illius interpretis D. Petri Aureoli vbiquè ferè ſecutus ſum ſententiam.

Quod ideò hìc admonuiſſe oportuit, nè quis ſuſpicetur, me in adplicandis ad diuinas apoſtoli Ioannis reuelationes hiſtorijs eccleſiaſticis, proprio vſum fuiſſe ingenio. Ipſos verò piæ huius coniecturæ aſſertores, non alio iſta animo ſcripſiſſe iudico, quàm vt ea de re ſaluum ſempèr atque liberum eſſet Eccleſiæ Catholicæ iudicium.

ARGVMENTVM VISIONIS Primæ.

Hoc loco totum illud exprimitur tempus, quo fundata eſt eccleſia Catholica, quibus nimirùm initijs Chriſti cœperit regnum, quas & quantas perſecutiones eius eccleſia in ipſo ſtatim exordio, ab imperatoribus ethnicis paſſa, & quibus præſidijs ab eiſdem iterùm fuerit reſtituta.

DE PRAECIPVIS HVIVS VISIONIS PARTIB. TAB. 196.

VISIO *nis primæ Partes ſunt quinque. In quarum*

- **PRIMA,** *Chriſti oſtēditur magnificētia, quo ad*
  - LOCVM, *cùm dicitur: Poſt hæc vidi, & ecce oſtium apertum in cælo. Hoc autem loco cælum etiàm militantem & Catholicam ſignificat eccleſiam, in qua ſola reſidet Deus, ſectis alijs omnibus excluſis, cap. 4. in princip.*
  - *Thronum, Eccè enim*
    - *Sedes poſita erat in cælo.* — *Quæ ſignificāt* — *Sedem Rom. cuius caput eſt Chriſtus.*
    - *Et qui ſedebat, ſimilis erat adſpectui lapidis Iaſpidis & Sardinis.* — *Quæ ſignificāt* — *Stabilitatē fidei. Nam capite illo eam protegente, errare non poteſt Eccleſia.*
    - *Et iris erat in circuitu ſedis. ver. Et eccè ſedes. eod. cap. 4.* — *Quæ ſignificāt* — *Promiſsionem Chriſti: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, Luc. 22.*
  - *Cætum conconſiſtātium. mox enim vidit Ioānes*
    - *Sedilia xxiiij.* — *Quæ deſignabant* — *Vniuerſos totius orbis epiſcopatus.*
    - *Et ſuper thronos 24. Seniores ſedētes, &c.* — *Quæ deſignabant* — *Omnes omniū Eccleſiarū epiſcopos. Nam & tempore Dauid 24. erant pontifices, & per vices diuina peragebant Sacra.*
  - *Theſaurū donorum cæleſtium*
    - *Doctrinæ & miraculorum. De throno enim procedebāt fulgura & voces & tonitrua, quæ multitudinem indicant Doctorum & ſanctorum, qui miraculis & doctrina ſanctam repleuerunt Eccleſiam. ver. Et de throno. eodem.*
    - *Gratiæ, quæ eſt in ſacramento Confirmationis, in quo ſeptiformis confertur gratia: Quæ per ſeptem intelligitur lampades, qui ſeptē ſunt ſpiritus Dei. ver. Et ſeptem lampades ardentes.*
    - *Mundiitæ ab omni peccato per Sacramentum baptiſmatis. verſ. Et in conſpectu ſedis tanquàm mare vitreum.*
  - *Teſtimonium quatuor animalium. ver. Et in medio ſedis, & in circuitu quatuor animalia. Quæ repræſentāt, vel*
    - *Quatuor Euangeliſtas*
      - *Matthæum, Marcum,*
      - *Lucam, Ioannem.*
    - *Prædicatores omnes.*
  - *Iubilum & laudes Chriſto exhibitas. ver. Et requiem non habebant.*
  - *Gratiarum actiones, quas eiſdem exhibent*
    - *Quatuor animalia,*
    - *Vigintiquatuor ſeniores, ideſt, vniuerſæ totius orbis eccleſiæ cathedrales. d. c. 4. circa finem.*
    - *Per*
      - *Preces Eccleſiaſticas ſiue Horarias.*
      - *Diuinum, quod iugiter celebratur, officium.*
- **SECVNDA,** *libri illius, in quo diuina continetur de rebus futuris præſcientia, notat obſcuritatem, dum dicitur fuiſſe*
  - *Scriptus*
    - *Intùs &*
    - *Foris*
  - *Signatus ſigillis ſeptem.*
  - *Cap. 5. In principio. Et vidi in dextera ſedentis.*
- **TERTIA,** *ſumma Chriſti demonſtratur dignitas, vt qui ſolus habitus ſit dignus aperire librum illum myſteriorum diuinorum, ratione*
  - *Nobilitatis, Quia vicit leo de tribu Iuda.*
  - *Paſsionis, quòd tanquàm agnus fuerit occiſus.*
  - *Plenitudinis gratiæ & ſanctitatis, qua habebat*
    - *Cornua [i. 7. dona ſpiritus ſancti.]* — *ſeptē.*
    - *Oculos [id eſt, cognitionis plenitudinem.]* — *ſeptē.*
- **QVARTA** *exhibetur applauſus & congratulatio cum gratiarū actione coniuncta, videlicet*
  - *Hominum & Angelorū.* — *Adclamātium Chriſto*
    - *Benedictionem,*
    - *Gloriam,*
    - *Honorem, &*
    - *Poteſtatē. ver. Et cū aperuiſſet. vſque in finem cap. 5.*
- **QVINTA** *verò in parte D. Ioānes ipſam tandem adgreditur Prophetiā de ſtatu eccleſiæ primitiuæ, qualis futurus ſit ſub Imperatoribus Gaio & Claudio vſq; ad Iulianum apoſtatam.*

PRO-

PROPHETIA DE PRIMO ECCLESIAE Statu.

TABVLA 197.

TOTVS *hic ſtatus pſiguratur ſub*

- APERTIONE *ſex ſigillorum, toto cap. 6. Nam de ſeptima ſigilli apertione, in 8. agitur cap. Vbi ſecunda incipit viſio.*
- IMAGINE *quatuor angelorum,*
  - *Stantium ſuper quatuor angulos terræ.*
  - *Tenentium quatuor ventos terræ, nè flarent, neque ſuper*
    - *Terram*
    - *Mare, aut*
    - *Vllam arborem.*
    - *Cap. vij.*

DE PRIMI SIGILLI APERTIONE.

TABVLA 198.

IN SIGILLI *primi apertione prædicitur libertas prædicationis Euangelicæ, ſub imagine*

- *Animalis primi, tanquàm vox tonitrui clamantis & dicentis: Veni & vide. [Quo ſignificatur Euangeliſta Marcus, qui & ipſe diuini euangelij diuulgationem prædixit, vltimo hiſtoriæ ſuæ capite: Euntes, inquit, in mũdum vniuerſum, prædicate euangelium omni creaturæ.]*
- *Equi albi, [qui Apoſtolicæ doctrinæ denotat*
  - *Candorem,*
  - *Velocitatem, qua continuò per totum diſperſa eſt orbem.*
- *Inſidentis equo viri, [qui Chriſtus eſt] cum*
  - *Arcu [prædicationis] &*
  - *Gratia [verbi quam Apoſtolis*
    - *Antè promiſerat: Ego dabo vobis ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere aduerſarij veſtri. Dedit pòſt affluentèr.]*
- *Coronæ [Victoriæ, quæ data eſt Chriſto:] qui exiuit*
  - *Vincens*
  - *vt vinceret.*
    - *[Quod & fecit, dũ breui tẽporis ſpatio, totũ mundũ ſuæ ſubiecit fidei. c. 6. in princi. v. Et vidi q apuiſſet agn⁹ &c.]*

PROPHETIAE HVIVS EVENTVS.

CONTIGIT hęc Prophetia tempore Tiberij, Gaij, & Claudij, qui Chriſti Euãgelium ab Apoſtolis per totum orbem prædicari permiſerunt. Nam vt Euſebius in ſecundo hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro, capite verò ſcribit quarto, diuina prouidentia ſenſibus Cæſaris ingeſſit, vt comminaretur periculum omnibus Chriſtianorum accuſatoribus, quo liberiùs Euangelicæ prædicationi poſſent incumbere, vt compleretur illa Prophetia, In omnem terram exiuit ſonus eorum. *Pſal.* 18.

DE APERTIONE SECVNDI SIGILLI.

TABVLA 199.

PER APERtionem ſigilli ſecundi, prima illa magna prænotatur pſecutio eccleſiæ Catholicæ, ſub viſione
- ANIMALIS *ſecundi, dicentis: Veni & vide, [cuius nomine D. Matthæi intelligunt Euangelium, qui expreſſè de hac perſecutione agit in 24. Euãgelij ſui capite: Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos.]*
- RVFI *equi, per quem Romanum intelligitur Imperium, quod fuit rufum vel propter*
  - *Sanguinis effuſionem à Nerone factam, cuius tam fuit auidus, vt nec à parricidio manus abſtinere poſſet.*
  - *Impuriſſima eiuſdem Neronis ſcelera.*
  - *Incendium, quo is idem Romam flagrantem videre cupiebat.*
- VIRI *ſedentis ſuper equo rufo, [i. Neronis,] cui data ſunt*
  - *Poteſtas vt*
    - *Sumeret pacem de terra,*
    - *Et vt inuicèm ſe interficiant.*
  - *Gladius magnus. ver. Et cùm aperuiſſet ſigillum ſecundum, d. cap. 6.*

E V E N T V S.

PRIMVS Romanorum Imperatorum omnium Nero, Chriſtianos puniendos eſſe publico ſtatuit edicto. Euſeb. lib. 2. Eccleſiaſt. hiſtoriæ, cap. 26. Vndè Doctores quidam Catholici rationibus non minùs vero ſimilibus, quàm Catholicis, concludere ſolent, hũc Neronem eſſe eum, cui ex diuina permiſſione datus ſit gladius atque poteſtas, vt ſummos illos Apoſtolos, Petrum ſcilicet & Paulum, cum alijs per diuerſas orbis partes pluribus interficeret, atque primam illam & magnam in fideles excitaret perſecutionem.

DE TERTII SIGILLI APERTIONE.

TABVLA: 200.

TERTII SIgilli apertio vaticinium exprimit de obſidione & deſtructione Hieruſalem, ſub myſterio.
- ANIMALIS *tertij, dicentis: Veni & vide. [quod D. interpretantur eſſe Lucam, qui 19. capite diſertis verbis agit, cùm de ipſa deſtructione Hieruſalem, tum de fletu Domini ſuper eandem.]*
- EQVI *nigri, [quo ſignificatur, Iudæorum gentem nigram futuram & luctuoſam.]*
- EQVITANTIS *[Per quem nonnulli Titum intelligunt & Veſpaſianum,] qui ſtateram habebat in manu ſua, [hoc eſt, diuinã iuſtitiã & æquitatem, qua appendebat à parte*
  - *Vna culpã Iudæorum in*
    - *Chriſti morte,*
    - *Apoſtolorum perſecutione.*
  - *Altera pœnam, ipſis Iudæis pro hiſce delictis infligendam.]*
- *Vocis in medio 4. animalium, dicentis:*
  - *Bilibris tritici [id eſt, decem Iudæi nobiliores] denario vno.*
  - *Et tres bilibres hordei [id eſt, triginta Iudæi ignobiliores] denario vno.*
  - *Et vinum & oleum [hoc eſt, Chriſtianos plenos vino charitatis & oleo pietatis] nè læſeris. verſ. Et cùm aperuiſſet ſigillum tertium. d. cap. 6.*

EVEN-

EVENTVS.

NOTA eſt hiſtoria, quæ refert Neronem contra rebelles olim Iudæos miſiſſe Titum & Veſpaſianum, qui effrenem eorum libidinem gladio compeſcerent. Cùm autem Nerone interim mortuo, in imperio ſucceſſiſſent ei Galba, Otho, & Vitellius, qui & ipſi modico regnauerant tempore, à militibus tum in Iudæa morantibus electus in Imperatorem fuit Veſpaſianus. Is Romam petens, Titum filium ſuum ad procurationem obſidionis reliquit Hieroſolymorum: qui ipſam ciuitatem Hieruſalem cepit anno imperij patris ſui ſecundo. Ex qua captiuitate in tantam ſeruitutem redacta fuit gens Iudaica, vt quemadmodùm ipſi Iudæi Chriſtum triginta vendiderãt nummis, ità factum ſit, vt duæ libræ, id eſt, decem Iudæi præſtantiores, denario vno: & ſex libræ, id eſt, triginta Iudæi ſortis inferioris, vno item venderentur denario. Ideò autem Iudæi ſub vna numerantur libra, quòd Chriſtum & diſcipulos eius contra legis ſuæ quinarium nefariè occiderint. Chriſtianos autem tunc illæſos euaſiſſe in oppidum quoddam, Pellam nomine, ſitum trans Iordanẽ, teſtis eſt Euſebius lib. 3. eccleſiaſt. hiſt. cap. 5.

Quidam, vt Albertus Magnus, per equum nigrum intelligunt hæreticos: illi inſidentem, præſidentem hęreticis, vel hæreſiarcham: per ſtateram, ſcripturam ſacram, quam hæretici ad ſua impia dogmata ſtabilienda detorquent: per bilibrem tritici, maiores in eccleſia: per bilibrem hordei, minores: per denarium, Chriſti ſanguinem: per vinũ & oleũ, electos, quos lædere non poteſt hæreticus.

DE SIGILLI QVARTI APERTIONE.

TABVLA 201.

APERTIO ſigilli quarti, ſecũdam præfigurauit perſecutionem ſub figura

- ANIMALIS *quarti, dicentis: Veni & Vide, [quod ipſum fuiſſe dicunt Apoſtolum Ioannem, prædicentem maximam in mundo futuram eſſe preſſuram, cap. 16.]*
- EQVI *pallidi, [quo is notatur eccleſiæ ſtatus, qui tempore Imperatoris fuit Domitiani, qui propter inuidiam dictus eſt pallidus.]*
- MORTIS *equo inſidentis, cui data eſt poteſtas ſuper quatuor partes terræ, interficere* — *Gladio, Fame, Morte, Beſtijs terræ.* — *[Quibus tormentorum generibus, ſancti afficiebantur martyres.]*
- INFERNI, *qui ipſam inſequebatur mortem. ver. Et cùm aperuiſſet ſigillum quartum. eod. cap. 6.*

EVENTVS.

TITO frater eius ſucceſſit Domitianus, qui in ſuperbiam ſummam erectus, iactauit ſe, quòd Hieruſalem nec patris, nec fratris, ſed ſua potiùs capta eſſet induſtria. Is vt turpiſſimę & ſceleratiſſimę aliàs fuit vitę, ità poſtquàm D. Ioannem Apoſtolum in feruentis olei dolium immerſum, in Patmon inſulam relegâſſet, ſecundam hanc & cruentiſſimam in Chriſtianos per totum orbem excitauit perſecutionem. Pro qua tandèm hanc luit pœnã, vt in ipſo occideretur palatio.

DE SIGILLI QVINTI APPERTIONE.

TABVLA 202.

CIRCA SIGILLI *quinti apertionem, perſecutionum poſteriorum prędicitur diuturnitas, cui tamen vaticinio efficax adijcitur conſolatio, de futura ab omnibus ærumnis liberatione ſub imagine*

- ANIMARVM, *quas vidit Ioannes ſubtus altare, interfectorum ſcilicet propter verbum Dei, & propter teſtimonium quod habebant, & clamãtium voce magna atque dicentium: Vſquequò Domine, ſanctus & verus, non iudicas & non vindicas ſanguinem noſtrum de his, qui habitant in terra?*
- STOLARVM *albarum, quæ datæ ſunt illis ſingulæ, & dictum eſt illis, vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donèc compleãtur conſerui eorum, & fratres eorum qui interficiẽdi ſunt, ſicut & illi. ver. Et cùm aperuiſſet ſigillum quintum &c. eod. cap. 6.*

EVENTVS. TABVLA 203.

PRO DECLARATIONE *huius prophetiæ notandum eſt, circa primum Eccleſiæ ſtatum decem Chriſtianorum factas fuiſſe præcipuas perſecutiones, quas in Eccleſiam Dei & pios homines exercuerunt Imperatores decem,*

- *Nero, de qua in ſecundi ſigilli dictum eſt apertione.*
- *Domitianus, quæ in apertiõe quarti explicatur ſigilli.*
- *Traianus,*
- *Antoninus,*
- *Seuerus,*
- *Maximinus,*
- *Decius,*
- *Valerianus,*
- *Aurelianus,*
- *Diocletianus, cuius myſterium mox ſequenti, quod de apertione ſexti eſt ſigilli, exprimitur ſchemate.*

PROPTER diuturnitatem ergò iſtarum perſecutionum intermediarũ animi fideles de diuina mirabantur iuſtitia, quam pro iuſta inuocabant vltione atque vindicta. Et hoc eſt, quod hìc Ioannes vidit ſubtus altare animas interfectorum. Et ſi quæratur, quomodò animæ dicantur eſſe ſubtus altare? Poteſt intelligi hoc ratione corporum ſanctorũ martyrũ, qui ſepeliebantur in cryptis: in quibus etiàm erigebatur altare, & miſſæ, vt catholici teſtantur hiſtoriographi, in ipſis martyrum celebrabantur cryptis.

DE APERTIONE SIGILLI SEXTI.

TABVLA 204.

CVM SIGILLI SEXTI *apertione, decima illa, quæ omnium acerbiſſima fuit & longiſſima, eccleſiæ aperitur perſecutio, ſub myſterijs*

- *Terræmotûs magni, [qui commotionem ſignificat gentiũ ab Oriente vſque ad Occidentem.]*
- *Solis, (id eſt, Chriſti, qui [hominum opinione] factus eſt tanquàm ſaccus cilicinus.*
- *Lunæ, (id eſt, eccleſiæ, quæ tota, propter martyrum ſcilicet neces) facta eſt ſicut ſanguis.*
- *Stellarum, (id eſt, ſanctorum) quæ de cælo (perfectionis putà) ceciderunt ſuper terram.*
- *Cæli, (id eſt, euangelicæ prædicatiõis) quod receſſit ſicut liber inuolutus.*
- *Montium & inſularum, (id eſt, omnium hincindè templorum) quæ de locis ſuis remotæ (id eſt, deuaſtatæ) ſunt.*
- *Regum, Principum, Tribunorũ, diuitum, fortium, ſeruorum, & liberorum, qui ſe omnes in ſpeluncis & in petris montium abſconderunt. ver. Et vidi cùm aperuiſſet ſigillum ſextum. dict. cap. 6.*

EVENTVS.

DECIMAM Perſecutionem, ſicut eccleſiaſtica perhibet hiſtoria, in eccleſiã Dei Imperator exercuit Diocletianus cum collega ſuo Maximiano, quam continuauit & adcumulauit Maximinus. Maximianus enim in Oriente, Diocletianus verò in Occidente itâ Chriſtianorum deuaſtârunt eccleſias, vt nullus locus eſſet in illorum ditione reliquus, qui non grauiſſima affligeretur perſecutione. Templa Deo conſecrata & ſanctis incenſa, ſacræ ſcripturæ codices combuſti, & intra dies tantùm triginta, multa millia hominum crudeliſſimè ſunt occiſa. Atque hæc perſecutio aliquot annos durauit, quo tempore Romanus orbis incendijs, proſcriptionibus, & crudeliſſimis innocentiſſimorum hominum cædibus conflagrare viſus eſt. Porrò non pauci patres locum hunc ad Antichriſti perſecutionẽ referunt, quæ erit omnium immaniſſima. Videat Lector Arctam, Haymonem, Albertum Magnum, Dionyſium Carthuſianum, &c.

SECVNDA PARS VISIONIS PRIMAE, DE quatuor angelis, ſtantibus ſuper quatuor angulos terræ.

IN HAC SEcunda primæ viſionis parte, explicatur myſteriũ Prophetiæ de futuro perſecutionum fine & tranquillitate, quã eccleſia, illis imperatorum perſecutionibus finitis, habitura ſit, ſub figuris

- *Quatuor Angelorum ſtantium ſuper quatuor angulos terræ, tenentiũ quatuor ventos terræ, nè flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neque in vllã arborem. Cap. 7. in principio.*
- *Alterius angeli aſſcendentis ab ortu ſolis, habentis ſignum Dei viui, & clamantis voce magna quatuor angelis, quibus datũ eſt nocere terræ & mari, nè noceant neq; terræ, neq; mari, neque vllis arboribus, donèc ſignẽtur ſerui Dei in frontibus ſuis. verſ. Et vidi alterum angelum. eod.*
- *Numeri ſignatorũ, (id eſt, omnium electorum) ex*
  - *Tribubus Iſrael:*
  - *Omnibus gentibus.*
  - *Qui*
    - *Stabãt ante thronũ, & in cõſpectu agni, amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum.*
    - *Clamabant & dicebant, Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & agno. ver. Et audiui numerum ſignatorũ &c.*
- *Item*
  - *Angelorum qui ſtabant in circuitu throni.*
  - *Seniorum, &*
  - *Quatuor animaliũ.*
  - *Qui*
    - *Ceciderunt in facies ſuas,*
    - *Et adorauerunt Deũ, dicẽtes: Amen.*
    - *Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor & virtus & fortitudo Deo noſtro in ſecula ſeculorum, Amen. ver. Et omnes angeli. eod.*
- *Vnus de Senioribus, qui huius viſionis explicauit myſterium. ver. Et reſpondit vnus de Senioribus. vſque in fin. cap. 7.*

EVENTVS.

HVIVS Prophetiæ euentus colligi poteſt ex eo, quod Euſebius libro eccleſiaſticæ hiſtoriæ 8. ſcriptũ reliquit. Nam vbi Diocletianus & Maximianus faſces Romani depoſuiſſent imperij, Galerius & Cõſtantius facti ſunt Imperatores. In vrbe porrò Romana Maxẽtius filius Maximiani tyrannidem exercuit. Conſtantius autem ex Helena Conſtantinum genuit magnum, qui mortuo Patre factus eſt Imperator, & accepit in conſortium Imperij Licinium, q[illegible]licèt primùm benignus fuerit Chriſtianis, poſteà tamen reprobum verſus in ſenſum eorundem factus eſt perſecutor.

Atque hi quatuor Satanæ fuerunt angeli, & perſecutionum miniſtri, Maximinus ſcilicet in Oriente, Seuerus in Italia, Maxentius Romæ, Licinius in Aegypto & Alexãdria, qui tenebant ventos, (id eſt, ſanctos eccleſiæ Doctores) nè flarent (id eſt, prædicarent) neque in terra, neque in mari, neque in vllas arbores. (id eſt, apud vllos omninò fideles.) Quorum conatibus forti animo Imperator obſtitit, angelus ille bonus, qui ab ortu ſolis aſſcendere viſus eſt, Conſtantinus, qui in eo bello, quod contra Maxentium ſuſceperat, in ſigno crucis ſibi de cęlo oſtenſo victor euaſit, & ob id publicum edidit edictum, vt in toto orbe Romano omnis homo liberè baptizari, & ſigno crucis Sacroſancto tutò poſſit conſignari. Templa item vbiquè reædificari, & in his crucis imaginem depingi, cuique liberum

berum eſſe permiſit. Alij hęc quoque de Antichriſti tempeſtate exponunt, idque magis appoſitè & accommodatè ad ea quæ ſequuntur. Videat Lector ſcholia Ioannis Gagnæij in hunc locum.

APPENDIX DE ALIA PERSECVTIONE, EX apertione ſigilli ſeptimi.

IN principio capitis Apocalypſeos octaui, adhuc alia innuitur perſecutio, quæ eccleſiæ ſit obuentura, his verbis: [Et cùm aperuiſſet ſigillum ſeptimum, factùm eſt ſilentium in cælo quaſi media hora &c.] Quę prophetia reſpexiſſe videtur ad id, quòd in decimo eccleſiaſticę hiſtorię libro ſcriptum legitur, quòd Conſtantino illi imperatori Chriſtianiſſimo ſucceſſerunt Conſtantius, Conſtantinus & Conſtans filij. Quorum Conſtantius fauit Arrianis, & Iulianum Apoſtatā creauit Cęſarem. qui de Chriſtiano factus apoſtata, perſecutus eſt eccleſiam, & fecit in ea ſilentium à cultu diuino. Verùm quia non niſi annis duobus & dimidio fuit in imperio à morte Conſtántij, aut, vt alijs placet, anno vno & menſes octo, vt qui circa id tempus Perſarum interfectus ſit bello, idcircò perſecutio ſua dimidię ſolùm comparatur horæ. Alij hoc ſilentium rectiùs interpretantur pacem in Eccleſia exiguo tempore futuram poſt Antichriſti interitum.

VISIO SECVNDA DE PERSECVTIONIBVS HAERETICORVM, ſiue

PROPHETIAE B. IOANNIS APOSTOLI

De ſecundo eccleſiæ ſtatu, qualis fuit à tempore Iuliani Apoſtatæ vſque ad Phocam Imperatorem.

PARTITIO. TABVLA 206.

VISIO SECVNDA, *qua D. Ioannes ſeptem vidit angelos ſtantes in cōſpectu Dei, quibus 7. datæ ſunt tubæ. ver. Et vidi ſeptē angelos, cap. 8. &c. octo continet Prophetias De*

- *Cultûs diuini dilatatione, ver. Et vidi ſeptem angelos. cap. 8.*
- *Hæreſi Arriana. ver. Et primus angelus. eod.*
- *Macedonij errore, ver. Et ſecundus angelus. eod.*
- *Perturbatione hæreſis Pelagianæ, ver. Et tertius angelus.*
- *Malis Eutychianæ hæreſis, ver. Et quartus angelus. d. cap. 8.*
- *Perſecutione Vandalorum & Hunnorum, In princip. ca. 9. ver. Et quintus angelus &c.*
- *Schiſmate Laurentij Antipapæ, verſ. Et ſextus angelus. d. cap. 9. vſque in fin. cap. item 10. per tot. & cap. 11. vſque ad verſ. Et ſeptimus angelus.*
- *Reſtituta eccleſiæ libertate, d. verſ. Et ſeptimus angelus tubá cecinit. d. cap. 11. vſque in fin.*

DE CVLTVS DIVINI PROROGATIONE,

Prophetia Prima. TABVLA 207.

- *HAEC prophetia deſcribitur poſt principiũ capitis octaui, ſub imagine*
  - *Alterius ab iſtis 7. angeli,*
    - *Qui ſtetit ante altare, (vt officium perageret ſacerdotale.)*
    - *Habens thuribulum aureum, (id eſt, cor deuotione & charitate plenũ.)*
    - *Et data ſunt illi incenſa multa, vt daret (id eſt, per totum orbem Chriſtianum ordinaret.)*
      - *De orationibus (ſanctorum omnium.)*
      - *Super altare aureum quod eſt ante thronũ (Maieſtatis diuinæ.)*
  - *Fumi incenſorum De*
    - *Orationibus ſanctorum*
    - *Manu angeli*
    - → *Coram Deo.*
  - *Thuribuli quod*
    - *Accepit angelus,*
    - *Et impleuit illud de igne altaris,*
    - *Et miſit in terram.*
    - *Et facta ſunt*
      - *Tonitrua, (comminationum pœnarum,)*
      - *Et voces, (cæleſtium promiſſionum)*
      - *Et fulgura, (miraculorum.)*
      - *Et terræmotus magnus, (commotio quædam in bonum, quæ tum in tota facta eſt Eccleſia.*
      - *Et angeli qui*
        - *Habebant 7. tubas,*
        - *præparauerunt ſe, vt tuba canerent. verſ. 12 alius angelus. eod. cap. 8.*

E V E N T V S.

Referunt quidam hanc Prophetiam ad tempora Valentis & Damaſi Papę. Is enim legitur ad inſtigationem D. Hieronymi tum inſtituiſſe, vt in fine cuiuſlibet Pſalmi cantaretur, Gloria patri &c.

Quòd autem ſeptem angeli, qui ſeptem habent tubas, interìm præparauerunt ſe, vt tuba canerent, ad ſequentes pertinet hæreticorum perſecutiones, quarum angelus quiſq; ſuum peculiarem præ ſe ferre videtur quaſi typum. Non ſunt autem hi boni angeli, ſed ſatanæ nuncij, qui tuba canentes, turbas in eccleſia Dei excitant periculoſas, & grauiſſimas conflant perſecutiones.

Alij ſentiunt per angelum ſtantem ante altare, vel Chriſtum, vel Michaelem poſſe accipi. Primo igitur modo angelus iſte Chriſtus eſt, altare crux, in quo ſe patri obtulit: thuribulum aureum, corpus ipſius diuinitatis fulgore verè aureum & ſuaueolens: ſtetit ante altare, cùm promptum ſe obtulit ad immolandum: habuit thuribulũ in manu. oblatus eſt enim, quia ipſe voluit. data ſunt illi incenſa multa, ꝙ preces ſanctorum vim ſuam ex illo habeant: impleuit thuribulum de igni altaris, id eſt, ardore & afflictione paſſionis &c. Plura hinc, vtque de Michaele poſſint exponi, videat lector in Scholijs Gagnæij & Dionyſij Carthuſiani &c. Porrò per 7. angelos tuba canẽtes, prædicatores omnes intelliguntur.

DE PRIMO ANGELO TVBICINE, SIVE DE peſte hæreſis Arrianæ, Prophetia ſecunda. TABVLA 208.

PRIMVS *angelus cecinit, & facta eſt*	*Grando (i. ſuperbia hæreticorũ.)* *&* *Ignis (æmulatio et zelus inter malos.)*	QVÆ *ſunt*	*Miſta ſanguine, (id eſt, martyrio ſanctorum)* *In terrã miſſa, (id eſt, per vniuerſam eccleſiam.)*	*Et cõbuſta eſt*	*Tertia pars terræ, (id eſt, inferiorum)* *Pars tertia arborũ (i. maiorũ.* *Et omne viride [i. homines ætate florẽtes, vel gens Gothorum Arriana hæreſi deprauata] combuſtũ eſt. verſ. Et primus angelus. cap. 8.*

E V E N T V S.

VIDETVR D. Ioannes hîc eam præcinuiſſe eccleſię perſecutionem, quam in ea hęreſiarcha ille excitauit Arrius, & fautor eius Valens Imperator. Arrius enim cùm eſſet laudis vanęque glorię cupidus, in Alexandrinam inſurrexit Eccleſiam, ac vt nouum ſibi compararet nomeñ, in Deitate quoſdam finxit gradus, aſſerens Patrem filio maiorem, nec eiuſdẽ vtrunque ſubſtantiæ, neque filium naturę diuinę. Hunc repręhendebat Alexander eius epiſcopus, ſed cùm nollet acquieſcere, ſub Conſtantino Magno generalis trecentorum decem & octo epiſcoporum in Nicea Bithyñię vrbe facta eſt Synodus, in qua hęreſis illa peruerſa, & conuicta fuit, & condemnata.

Nec tamen id malum tam citò potuit ſedari, quin illi qui Arrianis fauerent partibus, Conſtantinum Magnum in ſuam ſententiam pertrahere conarentur. Verùm quandò id apud eum efficere non poſſent, eius poſteà adgreſſi ſunt filium Conſtantium, qué & vicerunt. Succeſſit indè Valens qui ab vxore Arriana ſeductus, in eandem prolapſus eſt hæreſin, & Catholicos atrocitèr perſecutus eſt. Gothis quoquè petentibus ſibi aliquos dari epiſcopos, Arrianę ſectę miſit ſectatores, à quibus non fidei ſacramenta, ſed perfidię perciperent execramenta.

Breuitèr tam latè ſparſa eſt hęc peſtis, vt maior pars totius orbis Chriſtiani eſſet Arriana.

DE SECVNDO ANGELO TVBICINE, SIVE DE Macedoniana hęreſi Prophetia tertia. TABVLA 209.

SECVNDVS *Angelus tuba cecinit, &*	*Tanquàm mons magnus igne ardens, (id eſt, hæreſis tumens & flagrans) miſſus eſt in mare, (id eſt, in Eccleſiam.)*		
	ET *pars tertia*	*Maris (id eſt, tertia perſona in Trinitate) facta eſt ſanguis, (id eſt, lacera & deturpata, dum aſſeritur tantùm eſſe creatura.)* *Creaturæ eorum, qui habebant animas in mari, mortua eſt. (id eſt, nouitèr baptizati in illo errore perierunt.)* *Nauium, (id eſt, eorum, qui alios debebant gubernare) interijt. (id eſt, in eundem prolapſi ſunt errorem. ver. Et ſecundus angelus cecinit, eod. cap. 8.*	

EVENTVS.

ANGELVS hic ſecundus, hęreticus eſt Macedonius. Nam vt ex eccleſiaſtica patet hiſtoria, authore Ruffino lib.10.cap.25. perfidia Arriana in tres diuiſa erat ſectas. Alij enim cũ Arrio tenuerunt, filium & ſpiritum ſanctum eſſe creaturas, licèt filius largitate quadam gratiæ, nõ autem proprietate naturę, patri dici queat ſimilis. Quidam verò, qui dicti ſunt Eunomiani, per omnia diſſimilem filium Patri aſſeruerũt, quia nullo genere ſimilis poſſit eſſe factura factori. Alij demùm ſtatuerunt ſimilem quidem filium per omnia patri, ſed ſanctum ſpiritum cum patre & filio nihil habere cõmune. Et hi ab authore ſuo Macedonio, dicti ſunt Macedoniani. Atque contra hos etiàm hæreticos congregata eſt ſecunda vniuerſalis Synodus Conſtantinopoli CL Epiſcoporum, in qua idem Macedonius, cum peſtifera ſua hæreſi, qua ſpiritum ſanctum creaturam, eſſe calumniabatur, communi omnium patrum ſententia fuit condemnatus.

DE TERTIO ANGELO TVBICINE, SIVE DE Perſecutione hæreſis Pelagianę, Prophetia quarta. TAB. 210.

ET TERtius angelus tuba cecinit, &
- *(Cecidit de cælo (de gremio eccleſiæ) ſtella magna, ardẽs tanq̃ facula. (pfeſſione monacbus) & cecidit in*
  - *Tertiam partem fluminũ, (i. in aquas gratiæ.)*
  - *Et in fontes aquarum, (in aquas baptiſmatis.)*
  - *Et nomẽ ſtellæ dicitur abſynthium.*
- *Et*
  - *Facta eſt tertia pars aquarum in abſynthium.*
  - *Multi hominum mortui ſunt de aquis, quia amaræ factæ ſunt. ver. Et tertius angelus tuba cecinit. eod. cap. 8.*
  - *(Propter hæreſin ſcilicet Pelagianã.)*

EVENTVS.

IMPERANTE Archadio, fuit in Britannia monachus quidam Pelagius, qui doctrina ſua hæretica totam infeſtauit eccleſiam, & tres impios ſeminauit errores. De gratia vnũ, quo impudentèr aſſeruit, hominem ſuis viribus abſque Dei gratia vitam poſſe promereri ęternam. Alterum de culpa originali, quo nõ puduit illum affirmare, infantes naſci inſontes, ità vt primus homo Adam, ante primum lapſum abſq; peccato fuiſſe dicitur. Tertium de ſacro baptiſmo, dum impiè negauit, baptiſmum auferre infantibus peccatum, vt qui ſinè peccato nati eſſent originali. Atq; ſic Pelagius fuit angelus tertius, & ſtella priùs in eccleſia magna, qui perturbauit & in abſynthium vertit largiſſima diuinę gratię flumina, & ſacros baptiſmatis fontes.

DE QVARTO ANGELO TVBICINE, SIVE DE Eutychianæ hęreſis perturbatione, prophetia V. TAB. 211.

QVARtus angelus tuba cecinit & pcuſſa eſt tertia pars
- *Solis, (Chriſti)*
- *Lunæ, (Eccleſiæ)*
- *Stellarũ, (epiſcoporum.)*
- *Ità vt obſcuraretur tertia pars eorũ, &*
  - *Diei non luceret pars tertia (propter eos, qui diei (Chriſto, ſecũdæ in Trinitate perſonæ, diuinam adimunt naturam.)*
  - *Et noctis ſimilitèr (id eſt, humanæ in Chriſto naturæ, quam negant in Chriſto fuiſſe hæretici.) ver. Et quartus angelus. d. cap. 8.*

EVEN-

EVENTVS.

DVAS hoc loco D. Ioannes tangit hęreſes: vnam Eutychis Abbatis Conſtantinopolitani, aſſerentis diuini verbi naturam in carnem fuiſſe conuerſam, ac ob id non concedendum putabat in Chriſto duas eſſe naturas diſtinctas, ſed per quandam confuſionem vnitas. Alteram Neſtorij, qui econtrà non ſolùm duas in Chriſto adſtruebat naturas, ſed duas etiàm Chriſti fingebat perſonas, vt Chriſtus alius eſſet Dei, alius hominis, id eſt, Mariæ, filius. Huius error in tertia ſynodo vniuerſali, quæ ſub Theodoſio celebrata fuit Imperatore, illius verò hæreſis in quarto concilio generali, quod inſtante papa Leone, ſub Marciano Imperatore fuit conuocatum, à ſexcentis & triginta epiſcopis conuictus fuit, atque condemnatus. Eutyches ergò diem obumbrauit, dum diuinitatem in humanam vertit carnē: Neſtorius ſerò noctem, id eſt, humanitatem, quam negat à verbi perſona fuiſſe aſſumptā.

APPENDIX AD PRAEMISSAS QVATVOR angelorum figuras, vbì quæritur

PRIMò:

QVî fiat, quotiès D. Ioannes in præmiſſis quatuor prophetijs, aduerſi aliquid futurū prędicit, toties ferè tertię tantùm meminerit partis, vel maris, vel terræ, vel arborum.

SECVNDò:

CVR de his quatuor hæreſibus, Arriana ſcilicet, Macedoniana, Eutychiana & Neſtoriana vaticinatus fuerit, obmiſſis Manichæi, Montani, Sabellij, & aliorum quàm plurimis hæreſibus, non minùs, quàm illæ ſint, impijs atque pernicioſis.

RESPONSIO AD PRIMAM QVAESTIONEM.

PVTANT D. Ioannem ad tria reſpexiſſe hominum genera, ad gentiles ſcilicet, Iudęos, & eos, qui ex his conuerſi ſunt, Chriſtianos. Quæcunque ergò de tertia prædixit parte, ea de credentibus & Chriſtianis accipi debere & intelligi.

AD SECVNDAM QVAESTIONEM RESPONSIO.

PIè creditur, D. Ioanni hoc maximè fuiſſe ſtudio, vt eas prędiceret hæreſes, quibus vniuerſalis perturbata eſt eccleſia, & totidèm vniuerſalibus damnatæ ſunt concilijs.

DE QVINTO ANGELO TVBICINE, VAE PRImum præcinente: Siue de Vandalorum & Hunnorum perſecutione.

PROPHETIA SEXTA.

TABVLA 212.

QVINtus angelus, (ſub quo regnum ſignificatur Vandalorũ (quod fuit hæreticũ) tuba cecinit, & D. Ioannes

- *vidit*
  - *Data eſt ei clauis putei abyſſi (hæreſis Arrianæ)*
  - *Stellam (id eſt, Genſericum Regem Vãdalorum) de cælo (de eccleſia) cecidiſſe in terram, &*
    - *Aſcendit fumus putei (doctrina falſa) ſicut fumus fornacis magnæ.*
    - *Et de fumo putei obſcuratus eſt ſol, (id eſt, Chriſtus) & aër (id eſt, ſpiritus ſanctus: Quos hæreſis illa Dei tãtùm dixit eſſe creaturas.)*
  - *Locuſtas, quæ de fumo putei exiêrant in terram. Quibus*
    - *Data eſt poteſtas, ſicut habẽt poteſtatem ſcorpiones.*
    - *Præceptũ eſt*
      - *Nè læderent*
        - *Fœnũ terræ, (homines incipientes)*
        - *Neque omne viride, (id eſt, proficientes)*
        - *Neq; omnẽ arborẽ. (i. perfectos)*
      - *Niſi tãtùm homines qui non habẽt ſignũ Dei in frontibus ſuis: (id eſt, homines ſeductos, qui nõ demõſtrant fidem operibus) ità tamen,*
        - *Né occiderẽt eos, ſcilicet incipiẽtes, pficiẽtes, & perfectos)*
        - *Sed vt cruciarentur menſibus quinque, (ſub 5. Vandalorum Regibus.)*
        - *Et cruciatus eorum, vt cruciatus ſcorpij, (q vt hæretici oẽs, in fronte blãditias, ĩ cauda gerit venenũ.)*
    - → *Et in diebus illis quærent homines mortẽ, & non inueniẽt eam: & deſiderabũt mori, & fugiet mors ab eis.*
- DESCRIBIT *ſimilitudines locuſtarũ, (i. mores hæreticorum) Quæ*
  - *Similes equis paratis in prælium.*
  - *Et ſuper capita earum tanquàm coronæ ſimiles auro:*
  - *Habebant capillos ſicut capillos mulierum:*
  - *Dentes earũ, ſicut dentes leonũ erãt:*
  - *Loricas habebant ſicut loricas ferreas:*
  - *Vox earum ſicut vox curruũ equorũ multorum currentium in bellum:*
  - *Caudas ſimiles habebãt ſcorpionũ, & aculei erant in caudis earum.*
  - *Et*
    - *Poteſtas earum, nocere hominibus menſibus quinque.*
    - Habebãt *ſuper ſe regẽ angelũ abyſſi, cui nomẽ hebraicè Abaddon, græcè aũt Apollyon, & Latinè habens nomẽ* Exterminans, *cap. 9. vſque ad verſ. Et ſextus.*

EVEN-

EVENTVS.

HIC D.Ioannes Vandalorum & Hunnorum prædicit perſecutionem, quæ per quinque menſes, hoc eſt, per quinque regum durauit ſucceſſiones Nam vt tradunt hiſtoriæ, apud Vandalos quos dux quidam exercitus Romani Boniſacius de Hiſpania, vbi eos perſequebantur Gothi, ad ſe inuitauit in Aphricam, inter alios quinque regnârunt reges, qui diuina paritèr & humana perturbauerũt, Gundericus videlicet, Gẽſericus eius frater, Honorichus, Traſamundus & Gildimerus vel Gelimerus. Ac licèt hi eccleſiam perſecuti fuerint omnes, attamen Genſericus, quintus quaſi tubicen, in hęreſin prolapſus Arrianã, Aphricanam prophanauit eccleſiam. Deindè filius eius Honorichus catholicos omnes veneficis perſecutus eſt ſcriptis, & epiſcopos ducentos & viginti miſit in exilium, catholicorum eccleſias per Aphricam claudi iuſſit, & plebem fidelem grauitèr inſectari. Pòſt Traſamundùs per totam Aphricam itidèm omnes catholicas clauſit eccleſias, catholicos proſcripſit, plebem fideliũ perſecutus eſt. Alius verò, putà Gelimerus, aliquot epiſcopis orthodoxis linguas radicitùs fecit extrahi. Qui tamen, D. id ſic Gregorio in ſuo teſtante dialogo, eo non obſtante, clarè nihilominùs locuti eſſe perhibẽtur, excepto vno, qui in luxuriã poſteà lapſus, diuino hoc priuatus dono, obmutuit. Atque hęc Vandalorum perſecutio fuit tanta, vt ipſam etiàm inuaſerint Romam. Tandèm Beliſſarius patricius à Iuſtiniano in Aphricam miſſus, Gelimerum illum, qui linguas pręcidit epiſcoporum, Conſtãtinopolim vſq; duxit, & ſic Vandalorum regnum in Aphrica fuit extinctum.

EPILOGVS VAE PRIMI, CVM PARASCEVE ad ſequentia.

VAE vnum abijt, & eccè veniunt adhuc duo Væ poſt hęc, &c.

DE SEXTO ANGELO TVBICINE, PRAECINENte Væ ſecundum: Siue de ſchiſmate Antipapę Laurentij, Prophetia ſeptima.

TABVLA 213.

SEPTIMA *hæc Prophetia in ſex diuiditur partes. continet enim*

- *Diuiſionem eccleſiæ, verſ. Et ſextus angelus, cap. 9.*
- *Liberationem eiuſdem, cap. 10. à princip. vſque ad verſ. Et audiui vocem de cælo iterum loquentem.*
- *Continuationem pacis, d. verſ. Et audiui vocem. eod.*
- *Conſecrationes & feſtiuitates eccleſiarum. ver. Oportet te iterùm prophetare gẽtibus. eod.*
- *Perſecutionem eccleſiæ factam per Anthimum patriarcham Conſtantinopolitanum, verſ. Et ciuitatem ſanctam calcabunt. d. cap. 10. & cap. 11. in princip.*
- *Aliam perſecutionem, quæ per Totilam Gothorum facta eſt regem. verſ. Et in illa hora factus eſt terræmotus. eod. cap. 11.*

DE PRÆ-

DE PRAEDICTO SCHISMATE INTER DVOS pontifices Laurentium & Symmachum, prima huius prophetiæ parte.

TABVLA 214.

ET SEXTUS *angelus tuba cecinit, & D. Ioannes*

- AVDIVIT
  - *Vocem vnam [id eſt, conſonam doctrinã] ex quatuor cornibus (id eſt, quatuor euangelijs) altaris aurei, (id eſt, Chriſti) quod eſt ante oculos Dei, dicẽtem ſexto angelo, qui habebat tubam: Solue 4. angelos qui alligati ſunt in flumine magno Euphrate. Et ſoluti ſunt quatuor angeli, q parati erant in*
    - *Horam,*
    - *Diem,*
    - *Menſem,*
    - *Annum,*
    - → *Vt occiderent tertiam partẽ hominum.*
  - *Numerum equeſtris exercitꝰ, qui erant viciès milliès dena millia.*
- VIDIT *in viſione*
  - *Equos [hæreticos]*
  - *Et qui ſedebant ſup eos, [i. dæmones,]*
    - *Habebant loricas*
      - *Igneas,*
      - *Hyatinthinas,*
      - *Sulphureas.*
    - *Capita equorum erant tanquàm capita leonum.*
    - *Et de ore equorũ pcedebant*
      - *Ignis [inuidiæ]*
      - *Fumus [excæcationis]*
      - *Et ſulphur [luxuriæ]*
      - → *Et ab his tribus plagis occiſa eſt tertia pars hominum. verſ. Et ſextus angelus. cap. 9.*

EVENTVS.

POSSVNT hæc referri ad eam eccleſiæ diuiſionem, quæ facta eſt anno 498, tum ſcilicet, quandò duo electi ſunt papæ, Laurentius & Symmachus. Cùm autem Symmachus habito Rauennæ concilio, alteri antelatus eſſet, antipapæ Laurẽtio cardinalis adhæſit Paſchaſius: itaque graue excitatum in eccleſia Romana diſſidium eſt. Tenebat autem tunc Imperium Anaſtaſius, Eutychiana infectus hęreſi, qui catholicos perſecutus fuit, & multos in exilium relegauit epiſcopos, eodem nimirùm tempore, quo per Italiam regnabat Theodoricus rex & hæreticus Arrianus, qui morte affecit Ioannem Pontificem, Symmachũ Patricium, Boëthium, & alios quoſdam. Plerique alij hæc mãlunt ad ea tempora accommodare, quibus graſſabitur perſecutio Antichriſti. Itaque ſextus angelus prędicatores ſignificat, qui Antichriſti imminente ſæuitia, fideles confirmabunt. Ij ſoluent, id eſt, ſolutos aut breui ſoluendos nunciabunt 4. angelos in magno flumine Euphrate alligatos, id eſt, dæmones vniuerſos vi baptiſmatis interim coercitos & refrenatos, ſed veniente Antichriſto, permiſſa illis maiori poteſtate, acriùs ſæuituros. Parati enim erunt in horam, & diem, & menſem, & annum, id eſt, omni tempore & occaſione, vt occidant tertiam partẽ hominum, id eſt, verè Chriſtianos prauis doctrinis & vitijs in anima, minis & ſupplicijs in corpore. Porrò numerus equeſtris, viciès milliès dena millia, ità accipiendus eſt, vt per equites dæmones, per equos hæretici, tyranni & impij intelligantur. Cætera videat lector in patrum commentarijs.

DE PACE ECCLESIAE RESTITVTA, SECVNDA prophetiæ ſeptimę parte. TABVLA 215.

POST *hæc Apoſtolus Ioannes*

- *Vidit*
  - *Fortem de cælo deſcendentem,(non cadentem,)ſed de gremio eccleſiæ prodeuntem:)*
  - *Amictum nube,(id eſt,gratia)*
  - *Et iris in facie eius,(quæ eſt ſignum pacis.)*
  - *Cuius facies vt ſol,(ſplendor fidei)*
  - *Pedes eius tanquàm columna ignis,(qui æquitatem ſignant iuſtitiæ ſeruatam)*
  - *In manu ſua habuit librum apertum.*
  - POSVIT *pedem ſuum* { *Dextrũ,* / *Siniſtrũ,* } *Super* { *Mare & Terrã.* } *Et clamauit* { *Voce magna, quẽadmodum cùm leo rugit.* } *Et* { *Cùm clamaſſet,* / *Locuta ſunt 7. tonitrua,i. vniuerſi Doctores catholici voces ſuas,i. Deo retulerunt gratias.* }
- *Audiuit vocem de cælo dicentem ſibi:*
  - *Signa quæ locuta ſunt ſeptem tonitrua,*
  - *Noli ea ſcribere.*
- *Vidit & audiuit dictum angelum leuare manum ſuam ad cælum,& iurare per viuentem in ſecula ſeculorũ,qui creauit*
  - *Cælum,& ea quæ in eo ſunt:*
  - *Terrã,& ea quæ in ea ſunt:*
  - *Mare,& ea quæ in eo ſunt.*
  - *Quia tempus non erit ampliùs,ſed in diebus vocis ſeptimi angeli,cùm cœperit tuba canere,conſummabitur myſteriũ Dei, ſicut euangelizauit per ſeruos ſuos prophetas.verſ. Et vidi alium angelum.cap. 10.in principio.*

EVENTVS.

LIBERATIO illa,quam hoc loco eccleſiæ catholicæ prędicit B.Ioannes, contigit eidem per fortem illum angelum Iuſtinum Imperatorem catholicum. Is enim poſtquàm Anaſtaſio Imperatori hæretico in Romano ſucceſſit Imperio, publicum emiſit edictum,quod rectè poteſt dici liber ille,quem angelus in manu ſua tenebat apertum,quo non Arrianam modò,ſed hęreſes omnes extirpādas eſſe præcepit.Sed quia tum adhuc viuebat Theodoricus rex ille hæreticus, ideò prohibetur D.Ioannes ea ſcribere,quæ ſeptem locuta fuerant tonitrua. Neque enim eo ſæuiente tutò poterant Chriſtianam profiteri fidem, nedùm publicas Deo decantare laudes:eò quòd multi qui à Iuſtino redierant, ab eo fuerint interfecti.Cuius tamen regnum & hęreſin interituram, & eius in locum fidem catholicam per vniuerſam Italiam ſucceſſuram eſſe, ex prophetarum dictis affirmauit cum iuramento angelus,quem manum ſuam ad cælum leuare vidit apoſtolus Ioannes.

DE CON-

DE CONTINVATIONE PACIS IN RELIGIONE
ſub typo deuorati à D. Ioanne libri, tertia ſeptimæ prophetiæ parte.

TABVLA 216.

IDEM *Ioannes iterùm*
- *Audiuit vocem de cælo loquentem ſecum, & dicentem, Vade, & accipe librum apertũ de manu angeli, ſtantis ſuper mare & ſuper terram.*
- *Abijt ad angelum, dicens ei, vt ſibi daret librum: Qui reſpondit: Accipe librum, & deuora illum, &*
  - *Faciet amaricari ventrem tuum:*
  - *Sed in ore tuo erit dulce tãquàm mel.*
- *Et accepit librũ de manu angeli, & deuorauit illum: & erat in ore ſuo*
  - *Tanquàm mel dulce.*
  - *Sed cùm deuoráſſet eum, amaricatus eſt venter eius. verſ. Et audiui vocem de cælo iterùm. d. cap. 10.*

EVENTVS.

PACEM quam feliciter cœpit in eccleſia Catholica Iuſtinus, eam ſummo primùm ſtudio promouit eius ex ſorore nepos Iuſtinianus editis de fide catholica & rebus Eccleſiaſticis ſanctionibus quamplurimis, quibus tranquillitatem altero pede mari, & altero terra præ cæteris egregiè tutatus eſt. Quas hoc loco librum dicere poſſumus apertum, quem eadem eccleſia catholica, cuius typum hic diuus gerit Ioannes, ſummo deſiderio deuorauit, ac primùm magnam eius ſenſit dulcedinem, quæ tamen per hæreſim Aphthardocitarũ, corpus Chriſti etiàm ante paſſionem immortale dicentium, in quã circa finem vitæ ſuæ prolapſus eſt Iuſtinianus, verſa eſt ei in amaritudinẽ. Nam eccleſiam conatus eſt etiàm vi adhibita in ſuam ſententiam pertrahere, & perſecutus eſt catholicos aliquot epiſcopos: ſed fruſtrà eius conatus fuêre. Nam cùm Anaſtaſium epiſcopum Antiochenum, eiuſq́; ſacerdotes in exilium mittere decreuiſſet, diuinitùs percuſſus ex hac vita exceſſit, princeps alioqui in multis laudatiſſimus. Plura hinc ſcire qui volet, legat Nicephori hiſtoriam eccleſiaſticam lib. 17. cap. 31. & aliquot præcedentibus.

DE TEMPLORVM SOLENNITATE, QVARTA
prophetiæ ſeptimæ parte. TABVLA 217.

ATQVE *tunc Ioanni*
- *Dixit angelꝰ: Oportet te iterùm prophetare*
  - *Gentibus, Populis, Linguis, & Regibus* — *Multis.*
- *Datus eſt calamus ſimilis virgæ, et dictũ eſt ei: Surge, & metire*
  - *Templum Dei, Et altare, Et adorantes in eo.*
  - *Atrium aũt quod eſt extra templũ, (i. hæreticos & Iudæos)*
    - *Eijce foràs, Et nè metiaris illud.*
      - *Quoniam datum eſt gentibus. verſ. Et dixit mihi. vſque in fin. cap. 10. & in princip. 11. cap.*

EVEN-

EVENTVS.

HVIC prophetiæ correſpondere videtur ritus conſecrandi templa, qui ritus hîc ad verbum ferè deſcribitur, dum Ioannes dicit ſibi datum fuiſſe calamum virgę, quo metiretur templum & altare. Sic epiſcopi noſtri, quandò aliquam conſecrant eccleſiam, exteriùs primùm circueunt ipſam, deindè verò interiùs ab angulo ad angulum, græcum ſcribunt alphabetum. Vt ergò angelus hîc præcepit Ioanni, nè atrium metiretur, ſed foràs eiectū relinqueret gentibus: ità pius papa Felix eius nominis primus, ſtatuit, vt diuinum ſacrificiū ſupra memorias ac ſepulcra martyrum offeratur, tanquàm locis ſacratis.

DE PERSECVTIONE ECCLESIAE FACTA PER Anthimum, quinta prophetiæ ſeptimæ parte. TABVLA 218.

HANC *perſecutionē D. Ioannes prædicit partim*
- *Verbis expreſsis: & ciuitatem ſanctam (eccleſiam) calcabunt (gentes videlicet, vel potiùs Eutychiani) menſibus quadraginta duobus (id eſt, annos tres cum dimidio)*
- *In figuris*
  - *Saccis amictorum, quos duas oliuas & duo vocat candelabra, in Dei conſpectu ſtantia, & dedit eis*
    - *Donum prophetandi diebus 1260. (id eſt, annis tribus cum dimidio)*
    - *Defenſionē, vt ſi quis voluërit*
      - *Eis nocere, ignis exeat de ore eorum, & deuoret inimicos eorum.*
      - *Eos lædere, ſic oporteat eum occidi.*
    - *Poteſtatem*
      - *Claudendi cælum, id eſt, excommunicandi.*
      - *Super aquas, conuertendi eas in ſanguinem.*
      - *Et percutere terram omni plaga, quotieſcunquè voluërint.*
  - *Beſtiæ, quæ aſcendens de abyſſo,*
    - *Faciet aduersùs eos (prædictos teſtes) bellum*
    - *Vincet illos, Occidet eos.*
      - *Sed poſt tres dies & dimidium ſpiritus vitæ à Deo intrauit in eos (id eſt, reſuſcitati vel alij teſtes excitati ſunt.) verſic. Et ciuitatem ſanctam calcabunt. cap. 11.*

EVENTVS.

SVNT qui putent hanc quintam prophetiæ ſeptimæ partem non abs re ei perſecutioni poſſe accommodari, quæ illata eſt eccleſiæ per patriarcham Anthimum hęreticum Eutychianum, quem Agapetus papa in conſpectu Iuſtiniani Imperatoris excommunicatum priùs depoſuit, ac in locum eius ſubſtituit Menam. Poſteaquàm autem Agapeto in pontificatu ſucceſſiſſet Syluerius, Theodora Iuſtiniani coniunx Auguſta petijt ab eo, vt dictum Anthimum reſtitueret: Quod vbi facere negâſſet, eiuſdem Theodoræ iuſſu, in inſulam Pontiam relegatus eſt, eiusque in locum Vigilius ſubrogatus. Seruus autem Dei Mena, propter fidei veritatem multas & graues pertulit perſecutiones. Atque in hos duos viros, putà Syluerium & Menam tanquàm Chriſtianę fidei perſpicuos teſtes, rectè omnia conuenire exiſtimāt, quæ hoc loco de Apocalypticis illis dicuntur teſtibus. Verùm quandò hæc prophetia etiàm alia & longè plura habet myſtica, poterit eorū explicatio ex ſanctorum patrum in hunc locum editis peti commentarijs.

DE PERSECVTIONE ALIA, QVAE PER GOthorum Regem Totilam facta eſt eccleſiæ, Parte ſeptimæ Prophetiæ ſexta. TABVLA 219.

QVAE D. IOANnes *de hac perſecutione prævidit, hæc ſunt:*

- *Factus eſt terræmotus magnus (id eſt, Catholicorum perſecutio grauis & acerba)*
- *Decima pars ciuitatis (eccleſiæ) cecidit, (fuit enim Italia deuaſtata.)*
- *Occiſa ſunt in terræmotu nomina hominum ſeptem millia:*
- *Reliqui in timorem miſsi, (id eſt, fuga conſeruati) dederunt gloriam Deo cæli. verſ. Et in illa hora. cap. 11.*

EVENTVS.

POSTQVAM eorum temporum, de quibus in precedēti perſecutione dictum eſt, iniuria quidam è clero Romano in exilium relegati, & ad metalla damnati fuiſſent: diuino tādem factum eſt iudicio, vt Totila rex Gothorum, per Italiam graſſaretur, & infinitam trucidaret Chriſtianorum multitudinem. Quæ maxima & grauiſſima fuit perſecutio: in qua & ſanctus Herculanus epiſcopus Peruſinus cæſus eſt, & tota ciuitas Peruſium deſtructa eſt, Poſt etiàm obſeſſa eſt Roma, in qua tanta fuit fames, vt quidam etiàm ab humana carne nō abſtinuerint. Deniquè verò Tyrannus ille vrbem per Oſtienſem portam ingreſſus, tuba præcinente proclamari fecit, vt populus ad eccleſias confugeret. Atque illi tum liberati & conſeruati ſunt, qui in ſacris eccleſijs ſunt reperti. Atque hi ſunt, qui in timorem miſſi & liberati, tandèm gloriam Deo dederunt cæli.

EPILOGVS VAE SECVNDI, CVM PARASCEVE ad Væ tertium.

VAE ſecundum abijt, & eccè væ tertium veniet citò. d. verſ. Et in illa hora, cap. 11.

DE SEPTIMO ANGELO TVBICINE, VAE pręcinente tertium, ſiue de liberatione eccleſiæ facta per Narſen Patricium Rom. TABVLA 220.

ET SEPTImus *angelus tuba cecinit, & factæ ſunt voces magnæ in cælo, dicentes:*

- *Factum eſt regnum huius mundi Domini noſtri, & Chriſti eius, & regnabit in ſecula ſeculorum, Amen.*
- *Et viginti quatuor ſeniores, qui in conſpectu Dei ſedent in ſedibus ſuis, ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt Deum, dicentes: Gratias agimus tibi Domine &c.*
- *Et iratæ ſunt gentes &c.*
- *Et apertum eſt templum Dei in cælo, & viſa eſt arca teſtamenti eius &c.*
- *Et facta ſunt*
  - *Fulgura,*
  - *Voces,*
  - *Terręmotus, &*
  - *Grando magna.*

  verſ. Et ſeptimus angelus tuba cecinit, vſque in finem cap. 11.

EVEN-

EVENTVS.

ANGELI huius typum gerere dicunt Narſen ducem olim Romanorum, quem Iuſtinianus Imperator miſit ad depellendum ab Italiæ finibus Totilam regem Gothorũ: qui Narſes vocatis in auxilium Longobardis, (quos hîc iratas poſſumus intelligere gentes) totum Oſtrogotthorum deleuit regnum, atque ſic Italiam ab illa obſidione omninò liberá reddidit atque ſecuram. Qua liberatione facta, Romana eccleſia, & eius epiſcopi, quorum figuram 24. exprimunt ſeniores, omnes Deo dederunt gloriam, & liberè diuinum peregerunt officium. Longobardos, qui & ipſi aliquandiù Romanam perturbauerunt eccleſiá, exterminauit tandèm Carolus Magnus. Sub cuius imperio qualis fuerit eccleſiæ ſtatus, ſequenti continetur viſione.

VISIO TERTIA DE TERTIO ECCLESIAE STATV.

PARTITIO. TAB. 221.

HIC STAtus continet tẽpora
- *Gregorij Papæ,*
- *Heraclij,* } *Imperatorum.*
- *Philippici,* } *Imperatorum.*
- *Pippini regis Gallorum.*

} *à cap. 12. vſque ad cap. 15.*

PRIMI TEMPORIS SVBDIVISIO.

TABVLA 222.

DE HVIVS TEMPORIS *ſtatu D. Ioannes circa finem capitis vndecimi, verſic. Et apertum eſt &c. vbi aliqui capitis duodecimi ſtatuunt initiũ, quatuor complectitur prædictiones:*
- *Apertum eſt templum, inquit, Dei in cælo, & viſa eſt arca teſtamenti eius in templo eius.*
- *Et facta ſunt*
  - *Fulgura (miraculorum,)*
  - *Voces (prædicantium.)*
- *Terræ item motus.*
- *Et grando magna.*

EVENTVS PRAEDICTIONIS PRIMAE.

SVB templo hîc eccleſiam intelligunt Dei, ſiue quandam feſtiuitatem, quæ de templo manifeſtatá eſt: arca verò ipſum ſignificat Chriſtum, qui in templo fuit pręſentatus, cuius memoria ſingulis annis in catholica celebratur eccleſia. Cùm enim, Iuſtiniano Imperáte, Conſtantinopoli grauiſſima ſęuiret peſtis, inſtitutum eſt publico patrum conſilio ſolenne illud feſtum Purificationis beatiſſimæ genitricis Dei virginis Mariæ, ſiue quod idem eſt, præſentationis Chriſti celebritas. Feſtum Purificationis Mariæ.

SECVNDAE PRAEDICTIONIS EVENTVS.

CONSTAT, papam Gregorium Magnum, Auguſtinum olìm cum alijs viris religioſis pluribus ablegâſſe ad Anglos, vt eos ad Chriſtianam conuerterét fidem. Vbi Auguſtino tan-

Auguſtinus fecit miracula

ta miraculorum conceſſa eſt potẽtia, vt & cæcis viſum, & ſurdis auditum, & claudis greſſum, & mutis loquendi reſtitueret officium. Atque hæc fulgura miraculorum, & concionatorum tam potentes fuerunt voces: quanquàm ſcio ab alijs alitèr & hęc & pleraque alia exponi.

EVENTVS PRAEDICTIONIS TERTIAE.

Inſtitutio monaſteriorum

TERRAEMOTV, cuius hîc D. meminit Ioannes, cordium interpretâtur commotionem, & ad Dei laudes erectionem. Quæ ſe tum exerere viſa eſt, quòd idem Gregorius ſeptẽ, & alij ſubindè plura inſtituerent paſsim monaſteria, eo potiſſimùm conſilio, vt viri ſancti à mundo ſegregati, tanto commodiùs Dei laudibus & orationibus incũbere poſſent, quãto à ſecularibus curis eſſent abſtractiores.

QVARTAE PRAEDICTIONIS EVENTVS.

GRANDO illa magna, poteſt intelligi perſecutio, qua Imperator Mauricius B. affecit Gregorium: quem tanto proſecutus eſt odio, vt ei crudelem minaretur mortem. Sed excitauit Deus contra illum alium perſecutorem Phocam, qui dictum Mauricium cum vxore & liberis iuſſit cædi, ipſo Mauricio in cuiuſque cæde dicente, Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum.

DE STATV ECCLESIAE SVB HERACLIO.

TABVLA 223.

AD HVNC *ſtatum referũtur octo B. Ioannis ꝓphetiæ, De*

- *Fuga Coſdroæ. In principio cap. 12. verſ. Et ſignum. vſque ad verſ. Væ terræ.*
- *Pugna Heraclij & Coſdroæ. d. verſ. Væ terræ. eod.*
- *Filij Coſdroæ debellatione. in princip. ca. 13. verſ. Et vidi de mari ſignum &c. vſque ad verſ. Si quis habet aurem.*
- *Belli huius inter Heraclium & Coſdroam fine. d. verſ. Si quis habet aurem.*
- *Lapſu Heraclij in hæreſim. verſ. Et vidi aliam beſtiam. eod.*
- *Multorum martyrum coronatione. cap. 14. In princip. verſ. Et vidi, & eccè. vſque ad verſ. Et vidi alterum angelum volantem.*
- *Notabili quadam gentium cõuerſione. verſ. Et alius angelus ſecutus eſt. eod.*
- *Græcorum deprauatione. verſ. Et alius angelus ſecutus eſt. eod.*

DE CO-

DE COSDROAE FVGA, SVB IMAGINE MVLIERIS prægnantis & draconis præliantis, Prophetia prima. TABVLA 224.

ET SIgnum magnum apparuit in cælo. D. Ioannes enim
- *Vidit*
  - *Mulierem eccleſiam*
    - *Amictam ſole (Chriſto.)*
    - *Lunã (rerũ terrenarũ mutabilitatẽ) ſub pedib⁹ eius.*
    - *In capite eius coronam 12. ſtellarum (doctrinam apoſtolorum)*
    - *Et in vtero (mente) habentem.*
    - *Quæ*
      - *Parturiens, clamat & cruciatur vt pariat.*
      - *Fugit in ſolitudinẽ, vbi habebat locũ paratũ à Deo, vt eã paſcat ibi diebus 1260.*
      - *peperit filiũ, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea. cap. 12. in princip.*
  - *Draconẽ*
    - *Magnum rufum, habentem*
      - *Capita ſeptem, &*
      - *Cornua decem.*
    - *In capite eius diademata ſeptem.*
    - *Cuius cauda (mendax propheta) trahebat tertiam partem ſtellarum cæli, & miſit eas in terram.*
    - *Qui ſtetit ante mulierem, quæ erat paritura.*
  - *Præliũ magnum in cælo inter*
    - *Michaelem eiusq́ angelos, & Draconẽ et ſuos quoquè angelos.*
    - *Ex quo prælio*
      - *Victoriam reportauerunt angeli boni.*
      - *Proiectus eſt Draco ille magnus ſerpẽs antiqu⁹ &c. in terrã, & angeli eius cum illo miſſi ſunt.*
- *Audiuit vocẽ magnam in cælo dicentem: Nũc facta eſt*
  - *Salus, & Virtus, & Regnũ Dei noſtri, & Poteſtas Chriſti eius.*
  - *Quia*
    - *Proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte.*
    - *Et ipſi*
      - *Vicerũt eũ ꝓpter*
        - *Sanguinem agni &*
        - *Verbũ teſtimonij ſui.*
      - *Non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem.*
      - *Propterea lætamini*
        - *Cæli, & qui habitatis ĩ eis. cap. 12. vſq; ad verſic. Væ terræ, &c.*

ADPLICATIO PRIMAE IMAGINIS, DE MVLIERE amicta ſole.

MVLIEREM hanc multi beatam dicunt eſſe virginem Mariam, attamẽ pro catholica etiàm accipitur eccleſia. Hæc cùm ſub Phoca Imperatore varios experiretur cruciatus, clamabat parturiens & cruciabatur, vſquedùm Heraclium peperiſſet Imperatorem: qui remp. admodùm inuenit afflictam & diſſolutam. Nam & Europam Barbari, & Aſiam Perſæ deuaſtauerant.

APPLICATIO SECVNDAE IMAGINIS, DE DRAcone ſerpente antiquo.

REGNANTE verò Heraclio, fuit in Perſide rex Coſdroæ nomine, qui bello oppreſſit Palæſtinam, & ciuitatem ſanctam cepit Hieruſalem. Quo in bello multos occidit, & Patriarcham captiuum duxit Zachariam, ablata etiàm cruce Dominica. Neque his Coſdroas *Coſdroæ perſecutio.*

fuerat contentus, ſed & Aphricam (aliàs & Carthaginem) occupauit. Ex quibus victorijs adeò factus eſt inſolens, vt argenteam ædificaret turrim, in eaq; aureum ſtatueret thronũ. Vt autem ſimplici imponeret plebeculæ, & ſolis ibi quadrigam, & lunæ & ſtellarum poſuit imagines, ac per meatus quoſdam occultos, aquam adſpergi curabat, vt ſic pluuiã de cælo quaſi demittere videretur Quo nomine ſe ab incolis & vicinis gẽtibus ſuo imperio ſubiugatis, & regem regum, & dominum dominantium vocari, immò vt Deum coli voluit. Hic nimirùm draco ille fuit rufus & callidus, Lucifero in hoc, quòd ſe Deo ęqualem ſtatuere niteretur, perquam ſimilimus: Qui ſeptẽ diademata, hoc eſt, multa regna, & decem cornua, id eſt, inſtructiſſimos habebat exercitus, quibus ſtellarum, totius putà orbis terrarum, partem tertiam ad ſe trahere videbatur: qui ſanguinis Chriſtianorum ſitientiſſimus, ante mulierem illam, Catholicam ſcilicet ſtetit eccleſiam, cuius filium Heracliũ Imperatorem cupiebat deuorare. Ipſa verò mulier ſiue Eccleſia, quæ tum erat in Aſia, præ timore Conſtantinopolim fugiebat, & in Græciam, vbi locum à Deo habebat paratum, vt paſceretur.

APPLICATIO TERTIAE IMAGINIS, DE PVGNA archangeli Michaelis cum dracone.

HIC tandèm ſuga tangitur Coſdroæ. Heraclius enim anno imperij ſui 12. cõtra Perſas armata manu, in qua D. virginis Mariæ gerebat imaginem, proficiſcitur, quos etiàm debellauit. Quo bello draconem illum Coſdroã mox à principio coegit in fugam, ac temporis ſucceſſu, ciuitates & regiones, quas ille deſeruerat, omnes penè deuaſtabat. Quibus peractis, tum demùm in eccleſia vox illa eſt audita: Nunc facta eſt ſalus & virtus, & regnum Dei noſtri &c. Nam hoc prælium totum, non de angelis tantùm qui ſpiritus ſunt, ſed rectiùs etiàm dę hominibus intelligendum eſſe, ex illis maximè patet verbis quæ hic habentur in textu: Et non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem.

DE PVGNA HERACLII ET COSDROAE, Prophetia ſecunda. TABVLA 225.

POST *hæc*

- *Draco, cùm videret ſe proiectũ eſſe in terram, tum*
  - *Perſecutus eſt mulierem, quæ peperit maſculum.*
  - *Miſit ſerpens ex ore ſuo poſt mulierem aquam, tanquàm flumen (id eſt impetum perſecutionis) vt eam faceret trahi à flumine.*
- *Mulier duas diuinitùs accepit alas, (duo teſtamenta) aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum, in locum ſuum, (vt mundanæ abrenunciaret voluptati.) vbi alitur*
  - *Per tempus,*
  - *Et tempora,*
  - *Et dimidiũ temporis*
  - *à facie ſerpentis.*
- *Terra (id eſt, potentia eccleſiæ terrena) adiuuit mulierem. Nam &*
  - *Aperuit os ſuum,*
  - *Et abſorbuit flumẽ quod miſit draco de ore ſuo.*
  - *Quam ob rem, iratus draco in mulierem,*
    - *Abijt facere prælium cum reliquis de ſemine eius, qui cuſtodiunt mandata* DEI, *& habent teſtimonium Ieſu Chriſti.*
    - *Et ſtetit ſuper arenam maris. verſ. Væ terræ & mari, quia deſcendit diabolus ad vos, ſciens quòd modicum tempus habet, vſque in fin. cap. 12.*

E V E N T V S.

FVGAM ſupradictam adeò Coſdroas tulit indignè, vt temporis ſucceſſu alios aduersùs Heraclium mitteret exercitus: ſed bello Heraclius victor euaſit, atque ſic flumen illud, quod iratus Draco, qui propter vafriciem ſuam & ſerpens dictus eſt, euomuerat, totum abſorbuit & extinxit.

DE FILII COSDROAE DEBELLATIONE, ſub imagine beſtiæ. TABVLA 226.

EXPVGNATIONIS *huius quaſi vmbram exprimere videtur prophetia B. Ioannis de beſtia illa, quam hic deſcribit à*

- *Forma, dum dicit ſe vidiſſe beſtiam,*
  - *Aſcendentem de mari.*
  - *Habentem* { *Capita ſeptem, Cornua decẽ.* } *Et ſup* { *Cornua* / *Capita* } *Habebat* { *Diademata decem, Nomina blaſphemiæ.* }
  - *Similẽ pardo, cuius* { *Pedes* / *Os* } *erant ſicut* { *Pedes vrſi,* / *Os leonis.* }
  - *Caput vnum de capitibus ſuis, quaſi occiſum in mortem, & plaga mortis eius curata eſt.*
- *Exiſtimatione falsò concepta*
  - *Terra vniuerſa admirata eſt poſt beſtiam.*
  - *Et adorauerunt*
    - *Draconem, qui dedit poteſtatem beſtiæ?*
    - *Beſtiam, dicentes:* { *Quis ſimilis beſtiæ?* / *Et quis poterit pugnare cum ea?* }
- *Virtute & poteſtate draconis, qui dedit huic beſtiæ*
  - *Os loquens* { *Magna* / *Et blaſphemias in* { *Deum,* / *Eiusq́;* { *Nomen, Tabernaculum, Et in eos, q in cælo habitãt.* } } }
  - *Poteſtatem*
    - *Facere* { *Bellum cum Sanctis,* / *Et vincere eos.* }
    - *In omnẽ* { *Tribum, & Populum, & Linguam, & Gentem.* } — *Et adorauerũt eam omnes, qui inhabitabant terram, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ agni qui occiſus eſt, ab origine mũdi. ver. 1. In princip. 13. vſq; ad verſ. Si quis habet aurem.*

EVENTVS.

DE Antichriſto potiſſimùm hanc Prophetiam intelligi & poſſe & debere, communitèr hìc tradunt Doctores Eccleſiaſtici penè omnes. Si quis tamen præteritum aliquod exemplum videre cupiat, quod ſimilitudine quadam poſſit cum ea conferri, non abſimile erit, quod de expugnatione Syroæ filij Coſdroæ ſcriptum reliquerunt hiſtorici. Cùm enim ab Heraclio victus eſſet Coſdroas, filium cum Principibus Perſarũ & exercitu prægrandi aduersùs Heraclium miſit vſque ad Danubium. Vbi poſtquàm ab vtraque parte diù multùmque pugnatum eſſet, in id tandèm conuentum fuit, vt ipſi belli duces, Heraclius nimirùm, & Coſdroæ filius, ſingulare inirent certamen: quod & factum, & filius Coſdroæ victus, non tamen occiſus eſt. Hunc ergò Syroen ſub beſtia illa compræhendi poſſe putant aliqui, cui Draco ille ſuam dederit poteſtatem, & cui non abſq; ſumma populi admiratione reuiuiſcenti datum eſt bellum facere ſanctis, & vincere eos. Multos enim martyrio affecit ſanctos, vt Anaſtaſium monachum, cumque eo monachos 70. & alios Chriſtianos permultos.

DE BELLI HVIVS INTER HERACLIVM ET Coſdroam fine, Prophetia Quarta.

TABVLA 227.

FINEM illius belli prædicit D. Ioãnes his verbis: Si qs habet aurẽ, audiat: Qui in	*Captiuitatẽ duxerit,*	*Oportet eum*	*In captiuitatem duci,*	*Hic eſt*	*Patientia*	*Sanctorum. d. verſic. Si quis habet aurem. eod. cap. 13.*
	Gladio occiderit,		*Gladio occidi.*		*Et fides*	

EVENTVS.

SCRIBVNT quidam hoc bellum per ſeptennium ferè duràſſe integrum. Quò illud pertinere videtur, quod ſuprà dictum fuit, mulierẽ fugiſſe ad locum, vbì aleretur à Deo per mille ducentos ſexaginta dies, qui annos faciunt tres cum dimidio. Item per tempus, & tempora, & dimidium temporis. Vt tempus ſit annus, tempora biennium, cum anno dimidio, qui totidèm faciunt annos, tres ſcilicet & dimidium, & ſic in ſumma annos ſeptẽ. Finis autem belli eius hic fuit: Poſtquàm Heraclius cum filio Coſdroæ ſibi ſubiugato, in Perſiden ad ipſum veniſſet Coſdroam, dicitur eum his allocutus eſſe verbis: Si credere volueris Domino Ieſu Chriſto, & illius te ſeruum eſſe confeſſus fueris, regnum Perſarũ totum, & vitam tibi dabo illęſam. Quod cùm recuſaret, gladio extracto, caput ei proprijs amputauit manibus. Nam quod alij dicunt, id Coſdroæ feciſſe filium, ità intelligendum ſentiunt, quòd is tum Heraclio coniunctus fuerit. Atque ſic vt Perſæ anteà multos in captiuitatem duxerant, ità multi viciſsìm ex eis, ducti ſunt captiui. Heraclius enim multos tum ſecum reduxit captos anteà à Perſis, ac crucem Saluatoris ſanctam in ciuitatem reportauit Hieruſalẽ. Et quia Coſdroas multos occiderat gladio, & ipſe gladio ſuit occiſus, tumque probata eſt fides & patientia Zachariæ patriarchę, quem Heraclius de Perſide in Hieruſalem reduxerat.

DE LA-

DE LAPSV HERACLII IN HAERESIN

Monothelitarum, & inſtauratione Mahumetici Alcorani, ſub figura alterius beſtiæ, Prophetia quinta. TABVLA 228.

ET vidit (Ioannes) aliã beſtiã aſcendẽtem de terra, Quæ

- *Habebat cornua duo ſimilia agni.*
- *Loquebatur ſicut draco.*
- *Faciebat*
  - *Poteſtatem prioris beſtiæ omnem in conſpectu eius.*
  - *Terram & omnes habitantes in ea, adorare beſtiam, cuius curata eſt plaga mortis.*
  - *Signa magna, vt etiam ignem faceret de cælo deſcendere in terram in conſpectu hominum.*
- *Seduxit habitantes in terra, vt faciant imaginem beſtiæ, quæ habet plagam gladij, & vixit.*
- *Accepit poteſtatem, vt*
  - *Daret ſpiritum imagini beſtiæ.*
  - *Loquatur imago beſtiæ.*
  - *Et faciet, vt quicunque non adorauerint imaginem beſtiæ, occidantur.*
- *Et faciet omnes*
  - *Puſillos, &*
  - *Magnos, &*
  - *Diuites, &*
  - *Pauperes, &*
  - *Liberos, &*
  - *Seruos.*
  - *Habere characterem*
    - *Dexteræ manu ſua,*
    - *aut in*
    - *Frontibus ſuis.*
  - *Et ne quis poſſit*
    - *Emere,*
    - *aut*
    - *Vẽdere,*
  - *Niſi qui habeat*
    - *Characterem,*
    - *Nomen beſtiæ,*
    - *vel*
    - *Numerum nominis eius.*

HIC *ſapientia eſt: Qui habet intellectum, computet numerum beſtiæ. Numerus enim hominis eſt, & numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex. ver. Et vidi aliam beſtiam. vſque in fin. cap. 13.*

EVENTVS.

ECCLESIASTICA teſtatur hiſtoria, Heracliuṃ Imperatorem in Monothelitarum tandèm prolapſum eſſe hæreſin, vt cũ Sergio Patriarcha Cõſtantinopolitano aſſereret, vnã tantùm in Chriſto eſſe operationem. Vt autem dum in Catholica perſiſteret fide, multis victorijs celebris erat Heraclius, ità poſt factam religionis mutationem, vires ſibi mox labefáctatæ ſunt atque diminutæ.

Heraclio poſt mutatam religionem diminutæ ſunt vires.

Inſurrexit autem ſub Heraclio Princeps quidam Arabum ſiue Saracenorũ, nomine Mahumetes, nouæ cuiuſdam & perfidæ ſectę author & inuentor, qui cum gente ſua barbara ità exagitauit Perſas, vt tandèm regnum Perſarum, cui anteà ſubditus fuerat, ſuo ſubijceret dominio.

Mahumetes nouæ ſectæ inuentor.

Iſte

ISTE igitur Mahumetes per hanc deſignatur beſtiam, quæ duo habebat cornua agno ſimilia, eò quòd erroris ſui aſſeclæ fingerent eum gratiam habere miraculorum: adeò vt ei & angelum & agnum, & bouem locutos eſſe: quin & arborem fici, ad eius vocem ſe humiliter inclinâſſe, aſſerere non vererentur.

LOQVEBATVR autem ſicut Draco, id eſt, ſicut Coſdroas. Nam vt ille ſibi diuinum adrogabat honorem,ità hic etiàm vt Deus à ſuis adorari, aut ſaltem maximus inter nuncios Dei haberi voluit. Vndè gloriantur Saraceni, nomen Mahumetis ſuiſſe ante creationem mundi in conſpectu Dei, & niſì ſuiſſet, nequaquàm mundum condidiſſet.

POTESTATEM etiàm prioris faciebat beſtiæ: Quia regnum Perſarum ſiue (quod idem eſt) Saracenorum, & continuauit, & erexit.

SEDVXIT habitantes in terra, vt impiæ, quam confixerat, ſubſcriberent ſectæ. Id quod eo potuit faciliùs, quòd ea ignis aliquid videretur habere cæleſtis. Vtebatur enim pro colorandis ſuis fraudibus & dolis, verbis quibuſdam tam ex nouo, quàm veteri teſtamento petitis, vt ſic eo faciliùs & ſimpliciores Chriſtianos, & ſtupidos deciperet Iudæos.

Mahumetes fraudulètèr vſus eſt verbis diuinæ ſcripturæ.

INSTITVIT imaginem beſtiæ, hoc eſt, ſummum ſectæ ſuæ poſt ſe reliquit Pontificem, quem Saraceni vocant Caliphan, vt ipſum decepti homines adorarent, tanquàm habentem ſpiritum vitæ & poteſtatem ſpiritualem. Vndè vt Catholici Chriſtiani Papę, ità Saraceni in hodiernum vſq; diem ſuo illi obediunt Pontifici.

FECIT homines habere characterem, dum circuncisionem, dum alia quædam execranda, dumque falſas inſtituit cæremonias.

PRAECEPIT nè quis poſſit emere vel vendere, niſì habeat characterem beſtiæ. Quoniam ſtatuit, vt non ſolùm cum nemine, qui leges ſuas blaſphemaret, nec communicare, nec diſputare præſumerent, ſed ſtatìm eos, alio non expectato iudicio, interficerent.

CùM autem vix vlla vnquàm fuerit ſecta, quæ tantopetè Chriſtianæ nocuerit fidei, vt quæ non ſolùm Perſiden, Arabiam & Syriam, ſed Aegyptum etiàm & Aphricam, & partem Hiſpaniæ infecit non exiguam: ob id proculdubiò D. Ioannes tam diligentèr tempus illius inculcat ſectæ, dicens: Qui habet intellectum, computet numerum beſtiæ &c.

DE NVMERO BESTIAE.

PER numerum beſtiæ, quem D. Ioannes dicit eſſe D.C.LXVI. ſecundùm expoſitionem Innocentij tertij, intelliguntur anni ſexcenti ſexaginta ſex, quibus duratura ſit ſecta Saracenorum. Quod tempus ſi à Mahumete, cuius Tyrannis incepit Anno plùs minùs D.C.XXVII, numerareę incipiamus, iá ante multos præterijt annos. Vndè & ipſos Mahumetanos fateri aiunt, quòd ab annis permultis ſecta illorum, quæ ſecundùm Prophetas ſuos proprios diù debuerit ceſsâſſe, ex mera tantùm duret gratia.

Mahumetis ſucceſſores.

ALIQVI verò aliam ineunt computandi rationem, & dicũt: quòd poſt Mahumetis mortem vnuſquiſq; ad ſuam redièrit ſectam, atque ſic ſecta eius ſuerit diſſecta. Quam poſteà quidam ſucceſſor eius, & poſt multa tempora alius de nouo quaſi reſtaurari, ipſumque Alcoranum & corrigi, & abbreuiari, & exponi curauerunt. Vndè putant, Saracenorum legem tum demùm propriè dici poſſe inchoatam. Quod ſi ità ſit, nõdùm præterijt tempus illud à Ioanne prædictum & expreſſum. Sed quia de futuris humanæ rationi vix certi aliquid ſtatuere conceſſum eſt, numeri huius myſterium Spiritusſancti relinqui debet arbitrio.

Tum ſcilicet cùm Aurelius noſter ſuum ſcriberet cõpendiũ.

NOTA.

Sergius.

MAHVMETEM iuuit tum pſeudomonachus quidam, nomine Sergius Neſtorianus, qué quidam volunt Arrianum fuiſſe. Idem verò monachus, beſtiæ huius imago dici poſſe videtur. Vſus eſt verò etiàm Iudęi Thalmudiſtę opera Mahumetes, & cuiuſdam Ioannis Neſtoriani, vt ait Ludouicus Viues.

DE MARTYRVM CORONATIONE, SVB imagine agni ſtantis ſupra montem Sion, Prophetia ſexta.

TABVLA 229.

- ET Ioannes
  - *Vidit*
    - *Agnum ſtantem ſupra montem Sion, (id eſt, eccleſiam ſanctam.)*
    - *Et cũ eo CXLIIII. millia, habentes nomen*
      - *Eius, & nomen*
      - *Patris eius*
      - *Scriptum in frontibus ſuis.*
  - *Audiuit vocẽ de cælo, tanquàm vocẽ*
    - *Aquarũ*
    - *Tonitrui magni,*
    - *Sicut citharœdorũ citharizãtium in citharis ſuis.*
    - *Et*
      - *Cantabãt quaſi canticum nouum ante*
        - *Sedem,*
        - *Quatuor animalia,*
        - *Seniores.*
      - *Nemo poterat diſcere canticum, niſi illa C. XLIIII. millia, qui empti ſunt de terra.*
      - *Hi ſunt qui*
        - *Cum mulieribus non ſunt coinquinati.*
        - *Sequuntur agnũ quôcunquè ierit.*
        - *Empti ſunt ex hominibus, primitiæ Deo & agno.*
        - *Et in ore eorum non eſt inuentum mendaciũ.*
        - *Sinè macula enim ſunt ante thronũ DEI. à principio cap. 14. vſque ad verſ. Et vidi alterum angelum. eod.*

EVENTVS.

PRAEDICIT Ioannes plurimorum ſexûs vtriuſque martyrum coronationem, quæ contigit circa annum Domini DC. XXXVI. &c. quandò Saraceni infeſtabant Syriam, & captis Damaſco, Phœnice & Aegypto, ipſam poſt biennij obſidionẽ expugnant Hieruſalẽ: cœnobitas illorum regnorum, quotquot ſuę impietati ſubſcribere nollent, crudeliſſimè trucidàrunt partim anno DC.XXXVIII. ijdemq; Saraceni anno 648. totam etiàm Aphricam, Chriſtiano cultui deditam, vi ſua tyrannica occupârunt, & numerum piorum hominum ferè infinitum, perſecutionibus diuexârũt, plagis item & cædibus cruentiſſimis. De quorũ numero, præmijs & cantico Diuus hic loquitur Ioannes, cùm dicit, ſe vidiſſe agnum ſupra montem Sion, id eſt, in eccleſia triumphante, & cum eo CXLIIII. millia, qui cum mulieribus (id eſt, hæreticorum prauitatibus) non ſunt coinquinati: quáquàm non ignoro iſthuc de virginibus ſolere patres catholicos aptiùs & accommodatiùs interpretari.

DE MEMORABILI QVADAM GENTIVM CONuerſione, ſub figura angeli volantis per medium cæli, Prophetia Septima. TABVLA 230.

ET VIdit Ioannes alterũ Angelum	*Volantem per mediũ cæli,*	*Vt euãgelizaret ſedentibus ſuper*	*Terram, & ſuper*	DIcẽs magna voce:	*Timete Dominum.*		
			Omnẽ gentẽ, &		*Date illi honorem, quia venit hora iudicij eius, &c.*		
			Tribum, &				
	Habẽtem Euangeliũ æternum,		*Linguam, &*		*Adorate eum qui fecit*	*Cælum, Terrã, Fontes aquarum.*	*ver. Et vidi alterũ angelum. eod. cap. 14.*
			Populum,				

EVENTVS.

ANGELVM hũc dicunt fuiſſe Bonifacium Archiepiſcopum Moguntinum, qui ablegatus à Gregorio Papa tertio, euangelium æternum prędicauit in Bauaria, Thuringia, Phriſia, alijſq́ue Germaniæ locis, paſſimq́ue multos ad fidem cõuertit Chriſtianam, & docuit eos timere Dominum, & adorare eum, &c.

DE GRAECORVM DEFECTIONE, SVB imagine ſecundi angeli, Babylonis caſum annunciantis, prophetia octaua. TABVLA 231.

ET ALIVS ANGElus ſecutus eſt, dicens:	*Cecidit cecidit Babylon illa magna,*	*ver. Et alius angelus. dict. cap. 14.*
	Quæ à vino iræ fornicationis ſuæ potauit omnes gentes.	

EVENTVS.

HIC angelus putatur fuiſſe Martinus Papa dictus Tudertinus. Ipſa autem Babylon imperium denotat Conſtantinopolitanum, quod apud Gręcos in varios cecidit errores. Id quod partim hoc accidit modo. Nam à Conſtantio filio Magni Conſtantini qui imperij ſedem Roma tranſtulit Conſtantinopolim, ad defectionem, vſque regni Gręcorum, nõ pauci Imperatores Conſtantinopolitani hæretici fuerunt. Qualis etiàm imperator fuit nepos Heraclij, qui dictus eſt Conſtans, vel etiàm Conſtantinus. Cuius hæreſim condemnauit Martinus ille Pontifex in Synodo quam Romæ cum 105. celebrauit epiſcopis cõtra Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, & Paulum Conſtantinopolitanos Patriarchas, atque ſic Gręcorum deteſtatus eſt perfidiã. Quę anteà vino fornicationis ſuę, hoc eſt, diuerſarum hęreſum temulentia & prauitate, multos inebriauit.

DE

DE STATV ECCLESIAE SVB PHILIPPICO Imperatore. TABVLA 232.

SVB ID TEMpus eccleſiæ res duæ acciderũt memoria digna:
- *Repudiatio Græcorum,*
- *Vitæ monaſticæ profeſſus.*

De quibus agitur verſ.
- *Es tertius angelus,*
- *Hic patientia ſanctorum eſt.*

ca.14.

DE REPVDIATIONE GRAECORVM, SVB IMAgine angeli tertij, Prophetia huius partis prima. TABVLA 233:

ET TERtius angelus ſecutus eſt illos, dicẽs voce magna: Si quis
- *Adorauerit* — *Beſtiam, & Imaginem eius,*
- *Et acceperit characterem aut in* — *Fronte ſua, Manu ſua,*

Hic
- *Bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero in calice iræ ipſius.*
- *Cruciabitur* — *Igne, & Sulphure* — *In cõſpectu* — *Angelorum ſanctorũ, & Agni.*
- *Fumus tormentorũ eorũ aſſcẽdet in ſecula ſeculorũ. ver. Es tertius angelus. dict. c.14.*

EVENTVS.

PHILIPPICVM Imperatorem, qui præfuit imperio circa annum Domini DCCXII. in eam impietatem incidiſſe ferunt, vt omnes Chriſti Diuorumq́ue imagines auferri præceperit, datis interim ad Cõſtantinum Papam literis, quibus impia ſua dogmata profitebatur. Pontifex autem Conſtantinus, ea totius populi Romani cõnſilio refutauit, præcepitq́ue, nè hæretici Imperatoris nomen vel in chartis poneretur, vel in monetis, nec eius effigies ſtatueretur in eccleſia, nec vlla eius in ſacrificio Miſſę fieret mentio. Hunc ergò Papam Conſtantinum, tertium putant dici poſſe angelum, qui clamauit, vt qui turpiſſimam adoraret beſtiam aut imaginẽ eius, de vino irę biberet diuinę. Vt autem Philippicus anteà Iuſtinianum interfecerat Auguſtum prędeceſſorem ſuum: ità diuino accidit iudicio, vt eundem Philippicum pòſt Arthemius, qui dictus eſt & Anaſtaſius, oculis priuauerit, eoque ab Imperio deiecto, ſibi eius vendicauerit authoritatem.

Confeſſio Philippici.

Confutatio eiuſdem.

Vltio diuina.

DE VITAE MONASTICAE INSIGNI PROFEctu, Prophetia huius temporis ſecunda. TABVLA 234.

HIC EST *patientia ſanctorum, qui cuſtodiunt*
- *Mandata Dei,*
- *Et fidem Ieſu.*

Et audiuit Ioannes vocem de cælo dicentem ſibi: Scribe,
- *Beati mortui qui in Domino moriuntur.*
- *Amodò dicit Spiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorũ ſequuntur illos. ver. Hic eſt patientia. eod. cap. 14.*

EVENTVS.

SI hæc de ciuili etiàm, quod fieri poſſe autumant, morte intelligas, inſignem hîc D. Ioannes præuidit vitæ monaſticę profectum. Nam circa annum 715. cœnobium S. Benedicti apud caſtrum Caſſinũ, quod ante annos 110. à Longobardis fuerat deuaſtatũ, cõcurrentibus in eum locum multis vndiquè monachis & religioſis, Gregorij ſecundi Papæ & Pertinacis ciuis Brixiani auxilio iterùm reſtitutum fuit. Circa hæc tempora religionẽ ingreſſi ſunt Cho. ret & Ophra reges Anglorum, Carolomannus quoquè frater Pipini, Hildericus Rex Francorum, Rachis Longobardorum rex cum vxore & filijs, itemq; alij multi monaſticam elegerunt vitam: qui quidem mundo, quem tam forti anno contemnere didicerunt, fuerunt mortui, Deo autem nequaquàm ignoti. Opera enim eorum ſequuntur illos, & amodò requieſcunt à laboribus ſuis.

DE STATV ECCLESIAE TEMPORE PIpinis Regis Gallorum. TABVLA 235.

AD HOC TEMpus *pertinere videntur Prophetiæ Ioannis de*
- *Tranſlatione regni Francorum in ipſum Pipinum.*
- *Aduentu Stephani Papæ in Franciam.*
- *Caroli Magni inſtitutione in Regno Galliæ.*
- *Fine imperij Longobardorum.*

DE TRANSLATIONE REGNI FRANCORVM in perſonam Pipini, ſub imagine nubis candidæ, prophetia huius partis prima. TABVLA 236.

ET VIDIT *Ioannes*
- *Nubem candidam.*
- *Et ſuper nubem.*
  - *Sedentem ſimilem filio hominis, (id eſt, Chriſtum qui appáruit in nube carnis.)*
  - *Habentem in*
    - *Capite ſuo coronam aureã, (Quia fuit &*
      - *Rex, &*
      - *Sacerdos.)*
    - *Manu ſua falcem acutam, (id eſt, verbũ Dñi) ver. Et vidi, & eccè nubem. eod. cap. 14.*

EVEN-

EVENTVS.

APPLICANT quidam hanc Prophetiam ad regnum Franciæ, quod ſub appellatione intelligunt nubis. Virum autem huic nubi cum aurea corona & falce inſidenté acuta, præfatum interpretantur eſſe Pipinum. Tradunt enim hunc Pipinum Caroli Martelli Principis victorioſiſſimi filium, cùm Hildericus Franciæ rex ocio deditus & inertiæ, nomine tantùm & titulo Regis eſſet contentus, adminiſtrationis verò onera ipſi relinqueret Pipino, eundem Pipinum Romam ſcripſiſſe ad Zachariam Papam, atque indè reſponſum petijſſe, vter ex his Regis nomine dignior videretur, illéne qui pondus ſuſtineret diei, an qui ocio deliteſceret, & ſolo regnaret nomine? Cui cùm pontifex reſpondiſſet, illum potiùs adpellãdum eſſe Regem qui benè Remp. gubernaret: Franci hac reſponſione animati, Hilderico Rege in monaſterium detruſo, Pipinum ſibi ſtatuerunt Regem, qui ſtrenuiſſimus Rex, latè paſsim Gallicas protendit vires.

DE ADVENTV STEPHANI PAPAE IN GALliàm, ſub imagine angeli de templo clamantis, Prophetia huius temporis ſecunda. TABVLA 237.

ET ALIus angelus exiuit
- *De templo, clamans voce magna*
- *Ad ſedentem ſuper nubem:*

Mitte falcem tuã, & mete, quia
- *Venit hora vt metatur.*
- *Et aruit meſſis.*

Et
- *miſit qui ſedebat ſuper nubẽ, falcem ſuam in terram, &*
- *Demeſſuit eam. ver. Et alius angelus. eod. cap. 14.*

EVENTVS.

VOLVNT quidam hunc angelum fuiſſe Stephanũ Papam, qui cùm vexaretur ab Aiſtulpho Longobardorũ Rege, in Galliam venit, petiturus aduersùs eum anxilium à Pipino, quod facilè impetrauit, & eius ope mox ità defatigauit hoſtem, vt pacem cum Romanis inire cogeretur. Quam vbi paulò pòſt fregiſſet, atque ſecũdò Italiam eſſet adgreſſus, per Pipinum Papiæ tam diù fuit detentus, vſque dum ſecuram redderet Remp. Romanam, & pontifici reſtitueret, quæ vtroque bello fuerant ablata. Alij quidam hanc prophetiã de Ioanne intelligunt Baptiſta, nato ex Zacharia qui gerebat curam templi.

DE SVBSTITVTIONE IN REGNO GALLIAE Caroli Magni, ſub imagine ſecundi Angeli exeuntis de cælo, Prophetia Tertia. TABVLA 238.

ET ALIVS angelus
- *Exiuit de templo, quod eſt in cælo, (id eſt, de eccleſia Romana.)*
- *Habens ipſe falcem acutam, (ad præcidendas nimirùm hæreſes.)*

Et alius angelus, eod. cap. 14.

EVENTVS.

Iste angelus fuit Carolus ſecundus Pipini filius, qui propter rerum præclarè geſtarum magnitudinem cognominatus eſt Magnus. Habuit enim duos filios Pipinus: vnum Carolomannum, & alterum Carolum Magnum, qui fratri ſuo Carolomanno ſucceſſit in regno, habens & ipſe falcem, id eſt, inſignem potentiã, probitatem & authoritatẽ, quam in profligandis à rep. ſua hoſtibus habuerat pater.

DE FINE IMPERII LONGOBARDORVM

ſub imagine tertij angeli exeuntis de altari, prophetia huius temporis Quarta. TABVLA 239.

ET ALI*us angelus exiuit de altari, qui*
- *Habebat poteſtatem ſupra ignem.*
- *Et clamauit voce magna ad eũ qui habebat falcem acutã:*
  - *Mitte falcem tuam acutã, (id eſt, iudicium Dei, Ioan.5.*
  - *Et vindemia botros vineæ terræ*
  - *Quoniam maturæ ſunt vuæ eius: Et*
    - *Miſit angelus falcem ſuam acutam in terram, &*
    - *Vindemiauit vineam terræ, &*
    - *Miſit in lacũ iræ Dei magnum: & lacus*
      - *Calcatus eſt extra Ciuitatem, &*
      - *Exiuit ſanguis de lacu vſq; ad frenos equorũ per ſtadia mille ſexcenta. ver. & alius angelus. vſque in fin.cap 14.*

EVENTVS.

Misit Deus Eccleſiæ ſuæ angelum tertium Adrianum pontificem, qui cùm à Deſiderio Longobardorum Rege Aiſtulphi filio, in magnas redactus eſſet anguſtias, auxilium implorauit à Carolo Magno. Is pro ſua pietate præfato Adriano in Italiam occurrẽs, Deſideriũ primùm intra Papiam includit, deindè Papia capta, eum in Gallias perpetuũ deportauit in exilium. A quo tempore Longobardorum regnum in totum fuit extinctum. Atque ſic iræ Dei lacus, extra ciuitatem, id eſt, eccleſiæ gremium calcatus, & fama Regis Caroli per mille ſexcenta exiuit ſtadia, hoc eſt, per vniuerſam ferè ſparſa eſt terram. Alij hanc prophetiam de Elia intelligendam eſſe aſſerunt. Vt enim primum Domini aduentum præceſſit Ioannes Baptiſta: ſic ſecundum, quem intelligunt per hanc viſionem angeli exeuntis de altari, præceſſurus eſt Elias. Is enim exiuit de altari, & poteſtatem habuit ſupra ignem, 3. Reg.18.

VISIO

VISIO QVARTA DE STATV ECCLESIAE SVB CAROLO MAGNO,

primo Germanorum Imperatore, ſiue De vltionibus diuinis.

TABVLA 240.

HVIVS *viſiõis tres ſunt Partes, in quibus agitur De*
- *Angelis ſiue miniſtris, quorum opera Maieſtas diuina, ad ſumendam ab improbis vltionem, vſa eſt. cap. 15. à principio vſque ad ver. Et poſt hæc vidi.*
- *Quibuſdam quæ ad diſpoſitiõem ſeptem pertinent plagarum, hoc eſt, quæ antequàm plagæ illæ fuiſſent illatæ, in eccleſia contigerunt. d. ver. Et poſt hæc vſque in finem cap. 15.*
- *Ipſis plagis. Quarum*
  - *Septem malis & impijs inflictæ ſunt pſecutorib. tot. c. 16.*
  - *Vnam Saraceni ſiue Turci in Chriſtianũ exercuerũt populũ. ver. Et vidi de ore Draconis. eod.*

Atq; ſic decẽ cõtinet hæc Viſio prophetias.
- *Primam ſcilicet de miniſtris.*
- *Alteram de diſpoſitione vltionum.*
- *Septem de ipſis plagis.*
- *Et de Saracenorum perſecutione vnam.*
- *Ex quibus prima & ſecunda tranſlationẽ imperij à Græcis ad Gallos reſpicere videntur.*

DE SEPTEM ANGELIS, QVI PLAGAS

Dei iudicio decretas exequi debeant. TABVLA 241.

ET *vidi (D. ait Ioannes)*
- *Aliud ſignũ in cælo magnum & mirabile,*
  - *Angelos ſeptem, (id eſt, victores beſtiæ ſiue vniuerſitatem prædicatorum.)*
  - *Habẽtes plagas ſeptem nouiſſimas, (id eſt, vltiones ex Decreto diuino aduersùs impios intentatas.)*
  - *Quoniam in illis conſummata eſt ira Dei.*
- *Tanquàm mare vitreum (id eſt, baptiſmi gurgitem) miſtum igne, hoc eſt, zelo fidei Chriſtianæ.*
- *Et eos qui vicerũt*
  - *Beſtiam,*
  - *Imaginem eius,*
  - *Et numerũ nominis eius,*
  - *Eosq;*
    - *Stantes ſuper mare vitreum.*
    - *Habentes citharas Dei (id eſt, conſolationes ſanctorum.)*
    - *Et cãtantes*
      - *Canticũ Moiſis ſerui Dei,*
      - *Et cãticũ agni, (id eſt, Chriſti)*
      - *Dicẽtes:* *Magna & mirabilia ſunt opera tua Dñe Deus omnipotens: iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ, Rex ſeculorum. Quis nõ timebit te Dñe, & magnificabit nomẽ tuum, quia ſolus pius es? Quoniã omnes gentes venient, & adorabũt in cõſpectu tuo: Quoniã iudicia tua manifeſta ſunt. ca. 15. à princip. vſq; ad verſ. Et poſt hæc vidi &c.*

APPLICATIO.

QVIDAM intelligunt hanc Prophetiam de Carolo Magno & populo Gallico, vt ipſe Carolus cum exercitu ſuo, angelorum referat perſonas, & populus Galliæ, ſub maris vitrei contineatur appellatione. Galli enim ad fidem conuerſi, ex ſacro fonte cuius figuram exhibet mare, baptizati ſunt, & ignem habuerunt miſtum, zelum ſcilicet erga fidē Chriſtianam. Vitreos etiàm poſſumus intelligere Ethnicos, vt Saracenos ac Hunnos, quos Carolus debellauit, & tum temporis Saxones, quos armis ad fidem Chriſti conuertiſſe legitur. Hinc Carolus Canticum Moiſis & agni, id eſt, Eccleſiæ Romanæ, per vniuerſas ſparſit eccleſias, & Lutetię inſignem inſtituit Academiam. Ad hanc eccleſiam venturos prędicit, qui adoraturi ſint Chriſtum in conſpectu Dei: & hoc propter conſtantiam Gallorum in fide Chriſti ſemèl ſuſcepta. Nam id huic Genti prę cęteris datum eſſe aiunt quidam ſingulare, vt à primo eius Rege Chriſtiano ad hæc noſtra vſq; tempora, nullus Gallorum Rex à fide Catholica defeciſſe depręhendatur: Vndè Chriſtianiſſimi hi Reges dici vel ſoli meruerint.

Carolus Magnus Saxones ad fidē adduxit.

DE PRAEPARATIONE AD EFFVSIOnem Plagarum, Prophetia ſecunda. TABVLA 242.

ET POST *hæc vidi, & eccè*
- *Apertum tabernaculum teſtimonij in cælo:*
- *Exiêrunt de templo ſeptē angeli,*
  - *Habentes ſeptem plagas,*
  - *Veſtiti lapide*
    - *Mundo, &*
    - *Candido.*
  - *Et præcincti circa pectora zonis aureis.*
- *Vnum de quatuor animalibus, dedit ſeptem angelis ſeptem phialas, plenas iracundiæ Dei viuentis in ſecula ſeculorum.*
- *Et impletum eſt templum Dei*
  - *Fumo à Maieſtate Dei, &*
  - *De virtute eius.*
  - *Et*
    - *Nemo poterat introire templum,*
    - *Donèc conſummarentur 7. plagæ ſeptem angelorum. verſ. Et poſt hæc vidi, vſq, in fin. cap. 15.*

APPLICATIO.

PER hoc, quòd angeli dicuntur mundo lapide veſtiti, intelligitur quòd diuinę potentię & paratę in malos vindictę fuerint nuncij. Et quia quatuor animalium appellatione, totidèm Euangeliſtas intelligendos eſſe, iam ſæpiùs dictum fuit, hîc vnius tantùm animalis expreſſione, non abs re Lucam ſignificari conijcere poſſumus, quòd is xxj. Euangelij ſui capite prę cęteris, plagas mundo obuenturas prædixerit: Erunt ſigna, inquit, in ſole & luna & ſtellis &c. Fumus autem, quo templum fuit impletum, orationes ſunt piorum hominum, quæ ex cœnobijs & templis, per Carolum varijs multiſque in locis, extructis,

Deo

Deo quotidiè ſunt oblatæ. Deniquè, vt in hoc templum nemo introire potuit, donèc ſeptem complerentur plagæ: ità Chriſtiani ciuitatem Hieruſalem & templum Domini non recuperauerunt vſque ad tempus Vrbani pontificis, quo illæ ſeptem plagæ fuerunt cõſummatæ. De quibus plagis ſeptem ſequuntur tabulæ, ſub imaginibus ſeptem angelorum totidem effundentium phialas.

DE CONDEMNATIONE DVARVM HAERESVM, ſub imagine primæ phialæ, Prophetia tertia. TABVLA 243.

ET AVDIVI *vocem magnam de cælo, dicentem ſeptem angelis:*
- *Ite, &*
- *Effundite ſeptẽ phialas iræ Dei in terram.*

Et
- *Abijt primus angelus,*
- *Effudit phialam ſuam in terram:*

Et factũ eſt vuln⁹ ſæuũ & peſſimũ in eos, qui
- *Habebant characterem beſtiæ,*
- *Adorauerunt beſtiam & imaginẽ eius. in princip. cap. 16. vſq; ad verſ. Et ſecundus angelus.*

EVENTVS.

PRIMAE huic effuſioni comparatur factum Adriani Papæ, qui contra pſeudoſynodum Conſtantinopoli congregatã de abolendis imaginibus, cõdemnauit hæreſim Imperatoris Conſtantini, qui imagines ſanctorum eiecit è templis: itemq; alteram Felicianam, quæ aſſerebat filium Dei in diuina natura verum eſſe Deum, in humana verò nuncupatiuũ. Et, in diuina natura eum eſſe verum filium Dei, in humana verò adoptiuum: ità vt perſonam Dei & hominis in duas diuiderent perſonas, filij veri vnam, & alteram adoptiui. Et hoc fuit vulnus, quod primus angelus Adrianus inflixit habẽtibus characterem beſtiæ, id eſt, ſimilitudinem quandam perfidiæ Mahumetanæ.

DE INIVRIIS QVIBVS à POPVLO ROM. AFFEctus fuit Leo papa III. ſub figura ſecundæ phialæ, Prophetia quarta.

TABVLA 244.

ET SECVNdus angelus
- *Effudit phialam ſuã in mare.*
- *Et factus eſt ſanguis tanquàm mortui.*

Et omnis anima viuens, mortua eſt in mari. verſ. Et ſecundus angelus. cap. 16.

EVENTVS.

LEO papa eius nominis tertius, Carolo Magno miſit clauem confeſſionis ſancti Petri, cũ vexillo vrbis Romanæ. Porrò Romani eum in publica quadam litania vel ſupplicatione capiunt, & in carcerem conijciunt.

DE VINDICTA, QVAM CAROLVS MAGNVS ſumpſit de Romanis ſub imagine tertiæ phialæ, Prophetia quirita.

TABVLA 245.

ET
- *Tertius (angelus) effudit phialam ſuam ſuper*
  - *Flumina &*
  - *Fontes aquarum.*
  - → *Et factus eſt ſanguis.*
- *Audiuit (Ioannes)*
  - *Angelum aquarum, dicentem: Iuſtus es Domine, qui es, & qui eras ſanctus, qui hoc iudicâſti: Quia ſanguinem ſanctorum & prophetarum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere: digni enim ſunt.*
  - *Alterum, dicentem: Etiàm Domine Deus omnipotens, vera & iuſta iudicia tua. verſ. Et tertius eod. cap. 16*

E V E N T V S.

TERTIVS hic angelus, fuit aliquo modo Carolus Magnus, qui papam Leonem pro auxilio ad ſe fugientem reſtituit, illiusque ſeditionis authores pœna mulctauit. Sic ergò is phialam & indignationem ſuam ſuper flumina & ſuper fontes effudit aquarum, id eſt, malignos illos, qui flumen malitiæ ſuæ effuderunt in Leonem. Alius autem angelus Carolo datus in auxilium, dux fuit Spoletanus: tertius verò, populus Romanus: qui dixerũt, Iuſtus es Domine, vera & iuſta iudicia tua: quorum Romanorum ſcito ac precibus ad imperium euectus eſt Romanum, & à Leone coronatus eſt Romanorum Imperator, ſalutatusque Auguſtus anno Domini D CCCI.

DE REBELLIONE CRESCENTII, SVB FIGVRA quartæ phialæ, Prophetia ſexta.

TABVLA 246.

ET QVARTVS *angelus effudit phialam ſuam in ſolem, & datum eſt illi affligere homines*
- *Aeſtu,*
- *&*
- *Igni.*
- → *Et*
  - *Aeſtuauerunt homines æſtu magno.*
  - *Blaſphemauerunt nomen Dei, habẽtis poteſtatẽ ſuper has plagas.*
  - → *Neq;*
    - *Egerunt pœnitentiã,*
    - *Vt darent illi gloriã.*
    - *verſ. Et quartus angelus. eod. cap. 16.*

E V E N T V S.

MORTVO Othone Imperatore ſecundo, & tertio Othone regnante, Creſcentius quidã Patricius Romanus rebellauit, atque in eam incidit temeritatem, vt Gregorium Papam 5. de pontificatu deijceret, eique antipapam ſubſtitueret nomine Ioannem. Multi quoque Romani impiè tunc blaſphemauerunt nomen Dei, vtrunque contemnẽtes ſolem, id eſt, vtranque poteſtatem, tam eccleſiaſticam, quàm ſecularem.

DE PRAE-

DE PRAEFATAE REBELLIONIS VLTIONE SEV vindicta per Imperatorem Othonem tertium ſub imagine quintæ phialæ, Prophetia ſeptima. TABVLA 247.

ET QVINTVS *angelus effudit phialam ſuã ſuper ſedẽ beſtiæ: &*
Factum eſt regnum eius tenebroſum.
Manducauerunt linguas ſuas præ dolore.
Blaſphemauerunt Deum cæli præ *Doloribus & Vulneribus.*
Et non egêrunt pœnitentiam ex operibus ſuis.

E V E N T V S.

PRAEDICTAM Creſcentij impietatẽ Otho tertius, velut angelus quartus vindicans, phialam effudit ſuper ſedem beſtiæ, id eſt, conſulatum Creſcentij tyrannicum, quem ex fuga retractum, paulatim membris truncatis, auersè impoſuit aſino, & ſpectaculi loco per vrbẽ Romam circunuectum, ante vrbem ſuſpendi mandauit. Vndè dominium eius factum eſt tenebroſum, & linguam ſuam comedit præ dolore. Creſcentius impietatis ſuæ luit pœnas.

DE LIBERATIONE ECCLESIASTICORVM à IVriſdictione laicorum, ſub figura phialæ ſextæ, Prophetia octaua. TABVLA 248.

ET SExtus *angelus*
Effudit phialam ſuam in flumen illud magnũ Euphraten.
Et ſiccauit aquam eius.
Vt præparetur via regibus ab ortu ſolis. verſ. Et ſextus angelus. eod. cap. 16.

E V E N T V S.

EXEMPLVM huius prophetiæ illuſtriſſimũ poteſt eſſe Gregorius pontifex ſeptimus, priùs dictus Hildebrandus, vir eximiæ ſanctitatis & ſpiritu prophetiæ præditus. Nam is phialam ſuam effudit ſuper flumen illud magnum, id eſt, quoſdam eccleſiaſticos, qui cùm incontinentia, Simonia, & alijs vitijs eſſent corrupti, concilio celebrato, illis ex ſacrorũ canonum præſcripto & vxoribus interdixit, & cõcubinis. Ad hæc cùm ſeculares anteà principes ſibi iuriſdictionem in clerum vſurpare non vererentur, in eodem concilio id quoquè ſalubritèr ſtatuit, nè vllus epiſcopus aut prælatus inueſtituram à laico acciperet cuiuſcunque conditionis principe. ſacerdotibus & vxores prohibitæ & cõcubinæ.

DE SINGVLARI SARACENORVM PERSECVTIone in eccleſiam Chriſtianam, ſub figura trium immundorum ſpirituum in modum ranarum, prophetia nona. TABVLA 249.

ET *vidi de ore*
Draconis,
Beſtiæ,
Pſeudopphetæ
Exire tres immũdos ſpiritus in modũ ranarum. Sunt enim ſpiritus dæmoniorum
Facientes ſigna, &
Procedunt ad reges totius terræ, congregare illos in prælũ ad diẽ magnum omnipotentis Dei.
Ecce
Venio ſicut fur.
Beatus qui vigilat & cuſtodit veſtimenta ſua, nè nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.
Et congregabit illos in locũ, qui vocatur Hebraicè Armageddon. verſ. Et vidi de ore draconis. eod. cap. 16.

EVEN-

EVENTVS.

PRAEVIDIT hoc loco D. Ioannes, paulò pòſt angelum ſextum exire de ore draconis, regis ſcilicet Perſarum & Turcarũ: de ore item beſtiæ, id eſt, Sulthani Babyloniæ, & de ore Pſeudoprohetæ, collegij Mahumetani, tres immundos ſpiritus in modum ranarũ, inſtigatores puta & adiutores Saracenorum contra populum Chriſtianum. Quæ propheria tum impleta eſt, quandò bello & tyrannide extendit imperium ſuum in Antiochiam vſq; & Aſiam minorem. Beati autem erunt Chriſtiani illi, qui tum in conſtantia fidei perſeuerauerunt. vt enim in terra ſancta cum Chriſto compaſſi fuerunt, ità in loco Armageddõ, id eſt, conreſurrectionis, cum eodem collætabuntur.

DE RESTITVTA ECCLESIAE PACE, PER VRBAnum Papam, ſub imagine phialæ ſeptimæ, Prophetia decima. TABVLA 250.

ET SEptimus angelus
- *Effudit phialam in aërem, &*
- *Exiuit vox magna de tẽplo à thro no, dicens: Factum eſt. Et facta ſunt*
  - *Fulgura, &*
  - *Voces, &*
  - *Tonitrua, &*
  - *Terræmotus magnus, qualis nunquàm fuit ex quo homines fuerunt ſuper terram, talis terræmotus ſic magnus.*
  - *Ciuitas magna in tres facta eſt partes.*
  - *Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius.*
  - *Omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti.*
  - *Grando magna ſicut talentum deſcendit de cælo in homines.*
  - *Et blaſphemauerunt Deum homines propter plagam grandinis, quoniam magna facta eſt vehementèr. verſic. Et ſeptimus angelus. vſque in finem cap. 16.*

EVENTVS.

SEPTIMI huius angeli imaginem refert Alexius Imperator Orientalis, qui effudit phialã ſuam in aerem, dum Vrbano pontifici ſecundo anguſtias, quas Chriſtiani ab infidelibus patiebantur Saracenis, per crebras expoſuit literas. Qua ſama permotus Vrbanus, populis occidentalibus perſuaſit, vt hominum aliquot centena millia ſigno ſanctæ crucis muniti proficiſcerentur contra Chriſtiani nominis hoſtes, videlicet Saracenos, tanta concordia, vt vix vllo tempore vnquàm tot homines in vnam coiërint ſententiam. Tunc etiàm terræ factus eſt motus, & fulgura apparuerunt atque tonitrua. Quin & Cometæ & alia ſigna multa ſunt viſa. Ciuitas autem magna ſiue multitudo illa Chriſtianorum militum, in tres diuiſa eſt partes. Alij per Hungariam, alij per Sclauoniam, alij verò per Apuliam profecti ſunt Conſtantinopolim. Babylon deniquè ipſa, hoc eſt, Saraceniſmus, ità fuit labefactatus, vt vix vnquàm anteà maiorem ſenſerit confuſionem, ità vt compulſi fuerint Saraceni Chriſtum blaſphemare Dominum.

VISIO QVINTA, DE QVINTO ECCLESIAE STATV à RESTAVRAtione ciuitatis ſanctæ Hieruſalem, vſque ad tempus Antichriſti & diem iudicij extremi.

PARTITIO VISIONIS QVINTAE.

TABVLA 251.

HAEC VISIO *viginti continet prophetias ſiue prædictiones de*

- *Impietate ſectæ Mahumetanæ, cap. 17. per tot.*
- *Diuina eius impietatis vindicta, à princip. cap. 18. vſque ad verſ. Et audiui aliam vocem.*
- *Cauſis præfatæ illius vindictæ, d. verſ. Et audiui aliam vocem.*
- *Triſtitia malorum, verſ. Et flebunt. eod.*
- *Gaudijs bonorum, verſ. Exulta, eod.*
- *Conflictu Babyloniæ cum Sultbano, verſ. Et ſuſtulit vnus angelus. eod.*
- *Victoria & triumpho Chriſtianorum, à principio cap. 19. vſque ad verſic. Et audiui quaſi vocem tubæ.*
- *Congratulatione eorum Chriſtianorum, qui tum remanſerant in Syria, d. verſ. Et audiui quaſi vocem.*
- *Ipſius Ioannis apoſtoli congratulatione. verſ. Et dixit mihi. eod. cap. 19.*
- *Secundi regis Hieroſolymitani ſucceſſu. verſic. Et vidi cælum apertum, eod.*
- *Prophetia patriarchæ Hieroſolymitani contra dæmoniacum Saracenorum vaticinium, verſ. Vidi vnum angelum ſtantem in ſole.*
- *Balduini regis victoria contra Sultbanum, verſ. Et vidi beſtiam & reges terræ. ſæpè d. cap. 19. vſque in fin. eiuſd.*
- *Concordia inter Calixtum papam & Heinricum Imperatorem Quintum, à princip. cap. 20. vſque ad verſ. Et vidi ſedes.*
- *Pace imperij & ſacerdotij firmata, d. verſ. Et vidi ſedes. eodem cap. 20.*
- *Grauiſſima perſecutione Sultbani contra Chriſtianos, verſ. Et animas decollatorum. eod.*
- *Damni ex ea perſecutione illati recuperatione. verſ. Et qui non adorauerunt. eod.*
- *Quodam alio inter pontificem & Imperatorem diſſidio. verſ. Cæteri mortuorum.*
- *Reſurrectione prima, verſ. Hæc eſt reſurrectio prima. eod.*
- *Antichriſti perſecutione, verſ. Et cùm conſummati fuerint mille anni, eod.*
- *Die iudicij extremi, verſic. Et vidi thronum magnum, vſque in finem d. cap. 20.*

DE IM-

DE IMPIETATE SECTAE SARACENICAE, PROphetia huius viſionis prima. TABVLA 252.

- *ET VEnit vnus de 7. angelis, qui habebãt 7. phialas, & locutus eſt cum Ioanne, &*
  - *Oſtendit ei damnationem meretricis magnæ, (quæ eſt corpus omnium perditorum, ſiue reproborum collectio)*
    - *Quæ ſedet ſuper aquas multas, (id eſt, ſuper multos regnat populos)*
    - *Cum qua fornicati ſunt reges terræ, (homines terreni.)*
    - *Et inebriati ſunt, qui inhabitabant terram, de vino proſtitutionis eius.*
  - *Abſtulit eum in ſpiritu in deſertum. Et vidit Ioannes mulierẽ, (videlicet præfatã meretricẽ)*
    - *Sedentem ſuper beſtiam coccineam, plenam nominibus blaſphemiæ (id eſt, diabolum cui inſident omnes reprobi.)*
    - *Habentem*
      - *Capita ſeptem, (per quæ intelliguntur omnes reges impij, ab initio eccleſiæ vſque in finem exiſtentes.)*
      - *Cornua decem (i. ſeptẽ regna, quę cõtra diuinã dimicârunt eccleſiam, vt*
        - *Aegyptiorum,*
        - *Iſraelitarũ carnaliũ,*
        - *Babyloniorum,*
        - *Perſarũ ac Medorũ,*
        - *Macedonum,*
        - *Romanorum,*
        - *Antichriſti.*
        - (Sed quia Macedonum regnum poſt interitum Alexandri Magni diuiſum eſt in 4. regna, ideò 10. dicũtur cornua)
    - *Circundatam*
      - *Purpura*
      - *&*
      - *Coccino.*
      - *Hoc eſt, cruẽtã ſiue plenã ſanguine.)*
    - *Inauratã*
      - *Auro, &*
      - *Lapide precioſo, &*
      - *Margaritis,*
      - *(id eſt, fucatam ornamentis veræ eccleſiæ.)*
    - *Tenentem in*
      - *Manu ſua poculũ aureũ plenũ*
        - *Abominatione, &*
        - *Immunditia fornicationis ſuæ.*
        - *Qui ſunt fructus reproborum.*
      - *Fronte nomen eius ſcriptum*
        - *Myſterium, Babylon magna.*
        - *Mater*
          - *Fornicationum &*
          - *Abominationum terræ.*
    - *Ebriam de ſanguine*
      - *Sanctorum*
      - *Martyrum Ieſu,*
      - *Et miratus eſt Ioannes, cùm videret illã, admiratione magna. à princip. cap. 17. vſque ad verſ. Et dixit mihi angelus.*
  - *Et aperuit ei ſacramentũ*
    - *Mulieris, &*
    - *Beſtiæ, quæ portat eam.*
    - *à d. verſ. Et dixit mihi. vſque in fin. cap. 17.*

EVEN-

EVENTVS.

HAEC de impia Saracenorum ſecta creduntur eſſe prędicta, quæ (vt Eccleſiaſtica teſtatur hiſtoria) in duas diſſecta eſt partes. Saracenorum enim alios Perſidem, alios verò Aegyptũ inhabitâſſe legimus. vtrique ſuum habuerunt Sulthanum. Damnata ergò meretrix, ſecta eſt Mahumetica, in qua fornicati ſunt reges terræ, & inebriati ſunt vino proſtitutionis eiũs, dum relicto vero Dei cultu, prophanos ſectãtur cultus. Per mulierem autem, Perſarũ, & per beſtiam, Aegyptiorum intelligitur Sulthanus: tum quòd hic illo ignobilior, tum quòd ille hunc per multos annos ex ſuis eiecerit ſedibus. Cætera huius viſionis myſteria partim ab ipſo notantur Ioanne, partim hîc à ſacris edisſeruntur ſcriptoribus.

DE DIVINA EIVS IMPIETATIS VINDICTA,

quintæ viſionis prophetia ſecunda. TABVLA 253.

ET POST *hæc vidi alium angelum*
- *Deſcendentem de cælo,*
- *Habentem poteſtatem magnã,*
  - *Et terra illuminata eſt à gloria eius.*
- *Exclamãtem in fortitudine, et dicentem:*
  - *Cecidit cecidit Babylon magna,*
  - *Et facta eſt habitatio dæmoniorum.*
  - *Et cuſtodia omnis*
    - *Spiritûs immũdi,*
    - *volucris immũdę & odibilis.*
      - *Quia*
        - *De vino iræ fornicationis eius biberũt oẽs gẽtes, (i. idola coluerũt)*
        - *Reges terræ cum illa fornicati ſunt, &*
        - *Mercatores de virtute deliciarũ eius diuites facti ſunt. à princip. cap. 18. vſque ad verſ. Et audiui aliam vocem.*

EVENTVS.

ANNO Domini M.XCVI. à ſummo pontifice contra Saracenos cum ingenti Chriſtianorum exercitu miſſus fuit in Hieruſalem Adamarus epiſcopus Podienſ. cuius opera & conſilio crebrò debellati fuerunt. Ex quo bello & Hieruſalem & Antiochia, atque adeò pleraque in Syria Chriſtianorum poteſtati ſubiecta ſunt, atque ſic Babylon magna, hoc eſt, prophana illic cecidit ſecta Mahumetica.

DE VINDICTAE ILLIVS CAVSIS, PROPHETIA quintæ viſionis tertia. TABVLA 254.

ET AVdiui aliam vocẽ de cælo, dicẽtem:

- *Exite de illa populus meus,*
  - *Nè participes ſitis delictorum eius,*
  - *Et de plagis eius non accipiatis:*
  - *Quoniam*
    - *Peruenerũt peccata eius vſque ad cælum.*
    - *Et recordatus eſt Dominus iniquitatum eius.*
- *Reddite illi, ſicut*
  - *Et ipſa reddidit vobis.*
  - *Et duplicate duplicia, (id eſt, pœnas tam de anima, quàm de corpore ſumite) ſecundùm opera eius.*
- *In poculo quo miſcuit vobis, miſcete illi duplum.*
- *Quantũ glorificauit ſe et in delicijs fuit, tantũ date illi tormẽtum & luctum: Quia in corde ſuo dicit,*
  - *Sedeo Regina, &*
  - *Vidua nõ ſum,*
  - *Et luctũ non videbo.*
  - *Et ideò vna die venient plagæ eius,*
    - *Mors, &*
    - *Luctus, &*
    - *Fames.*
    - *Et igne comburetur:*
    - *Quia fortis eſt Deus qui iudicabit illam. d. verſic. Et audiui aliam vocem de cælo &c. eod. cap. 18.*

E V E N T V S.

TRES enumerat hîc D. Ioannes cauſas, propter quas puniti fuerunt Saraceni, ac etiãnùm omnes plerunquè puniuntur impij, videlicet Homicidium & malitiam, in verb. Reddite illi ſicut & ipſa: Luxuriã, ibi: Quantùm glorificauit ſe & in delicijs fuit, &c. Et ſuperbiam, dum ait: Sedeo regina, & vidua non ſum &c.

DE TRISTITIA MALORVM SIVE DE POENIS damnatorum, prophetia quintę viſionis quarta. TABVLA 255.

ET FLEbunt & plangent ſuper illam

- *Reges terræ, qui cum illa*
  - *Fornicati ſunt, &*
  - *In delicijs vixerũt,*
  - *Dicẽtes:*
    - *Væ væ ciuitas illa magna Babylon,*
    - *Quoniam vna hora venit iudicium tuum.*
- *Negociatores terræ, quoniam merces eorũ nemo emet amplius, merces*
  - *Auri,*
  - *Argenti,*
  - *Lapidis precioſi,*
  - *Margaritæ,*
  - *Byſſi,*
  - *Purpuræ,*
  - *Serici,*
  - *Cocci &c.*
  - *Mercatores horum à lõge ſtabunt,*
    - *Flentes, &*
    - *Dicentes: Væ væ ciuitas illa magna.*
- *Et omnis gubernator, & omnes qui in lacum nauigãt, & nautæ, & qui in mari operantur, longè ſteterunt & clamauerunt, dicentes:*
  - *Quæ ſimilis ciuitati huic magnæ?*
  - *Væ væ ciuitas illà magna.*
  - *verſ. Et flebunt & plangent.*

EVEN-

EVENTVS.

ISTA calamitas à regibus, mercatoribus & omnibus nauigantibus, tum maximè viſa eſt, quandò Chriſtiani ſuper muros Hieruſalem ardentem proiecerunt picem, ac tandèm totam occupârunt ciuitatem. Nam vbi ex communi decreto præfatam ciuitatem nudis circumiuiſſent pedibus, octauo dehinc die, Idibus ſcilicet Iulij, quæ feria fuit ſexta, legûtur eandem in ſuam redegiſſe poteſtatem. Atq; hinc etiàm myſtica interpretatione rectè colligitur, omnium ætatum mala vltionem in extremo pati iudicio.

DE GAVDIIS BONORVM, SIVE DE PRAEMIIS beatorum & conſolatione ſanctorum, prophetia quintæ viſionis quinta.

TABVLA 256.

EXVLta ſuper eam
- *Cælum, &*
- *Sancti Apoſtoli,*
- *Et prophetæ.*

Quoniam iudicauit Deus iudicium veſtrum de illa. verſ. Exulta ſuper eam, cap. 18.

EVENTVS.

LAETITIAM hanc ex antedicta victoria ceperunt cælum, id eſt, totus piorum Chriſtianorum cœtus, S. apoſtoli, id eſt, epiſcopi apoſtolis ſuccedentes, & prophetæ, catholici videlicet concionatores.

DE CONFLICTV BABYLONIAE CVM SVLTHAno, prophetia quintæ viſionis ſexta.

TABVLA 257.

ET SVSTVlit *vnus angelus fortis lapidẽ quaſi molarem magnũ, & miſit in mare, dicens:*
- *Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltrà iam non inuenietur.*
- *Et vox*
  - *Cubarædorum,*
  - *Muſicorum,*
  - *Tibia canentiũ & tuba,*
  - *Non audietur in te amplius: &*
- *Omnis artifex omnis artis non inuenietur in te amplius: &*
- *Molæ vox non audietur in te amplius: &*
- *Lux lucernæ non lucebit in te amplius:*
- *Et vox ſponſi & ſponſæ non audietur adbuc in te.*

Quia
- *Mercatores tui erant principes terræ:*
- *In veneficijs tuis errauerunt omnes gentes.*
- *Et in ea inuentus eſt ſanguis*
  - *Prophetarum,*
  - *Sanctorum, &*
  - *omnium qui interfecti ſunt in terra, verſ. Et ſuſtulit. vſque in finem capitis 18.*

EVENTVS.

HVIC prophetiæ aptari poteſt factum Godefridi regis Hieroſolymitanorũ primi, qui bellica virtute Sulthanum Aegyptium cum ingenti exercitu ſuo eò adegit, vt ſe plurimi in mare præcipites mitterent, atque ſic perirent. Quo facto, Saraceni non muſico tantùm cõcentu deſtituti, ſed omni commercio humano, atq; ipſa adeò vitæ huius luce priuati ſunt.

DE TRIVMPHO CHRISTIANORVM, SIVE DE pace Eccleſiæ vniuerſali, Prophetia quintæ viſionis ſeptima. TABVLA 258.

POST HAEC audiui quaſi vocem	*Tubarum multarum in cælo, dicentium: Alleluia, Quia vera & iuſta ſunt iudicia eius &c.* *Seniorum 24, & quatuor animalium, quæ adorauerunt Deum ſedentem ſuper thronum, & dixerunt: Amen, Alleluia.* *De throno exeuntem & dicentem: Laudem dicite Deo noſtro omnes ſancti eius, & qui timetis eum puſilli & magni. à princip. cap. 19. vſque ad verſic. Et audiui quaſi vocem tubæ magnæ.*

EVENTVS.

SIMILI gaudio perfuſi ſunt ex victoria ſupradicta 24. ſeniores, id eſt, vniuerſi Chriſtiani orbis epiſcopi, & 4. animalia, ſanctiſſimi putà quatuor patriarchæ, atque adeò vniuerſa Chriſti eccleſia, communi congratulatione DEO noſtro Alleluia, hoc eſt, laudem dixit & gloriam, & gratiarum actionem.

DE CONGRATVLATIONE EORVM CHRISTIAnorum, qui tum remanſerant in Syria, Prophetia quintæ viſionis octaua.

TABVLA 259.

ET AVdiui quaſi vocem	*Tubæ magnæ, &* *Sicut vocē aquarum multarū,* *Et ſicut vocē tonitruorum magnorum,*	*Dicentiū:*	*Alleluia: Quoniā regnauit Dominus Deus noſter omnipotens.* *Gaudeamus & exultem⁹ et demus gloriam ei:*	*Quia*	*Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe.* *Et datū eſt illi, vt cooperiat ſe byſſino ſplēdenti & cādido. Byſſinū enim sūt iuſtificatiōes ſanctorū. ver. & audiui quaſi. eod. ca 19.*

EVENTVS.

CATHOLICORVM ſacræ ſcripturæ interpretum aliqui, hæc ad eam referunt lætitiā, quā ex ſupradictis triumphis etiàm reliqui conceperant Chriſtiani, qui tum in Syria optatum expectabant belli Turcici euentum, qui & ipſi adclamabāt, Gaudeamus, quia venerunt nuptiæ agni, Dòmini ſcilicet Ieſu Chriſti: & vxor eius, id eſt, Chriſtianorum exercitus ibì exiſtens, præparauit ſe. Occurrunt autem in hac prophetia duo, quæ memoria videntur admodùm digna: vnum, quòd exercitus ille non potuerit ſaluari abſque propria operū iuſtificatione, vel ſinè proprijs viuæ fidei operibus: Alterum, in ſacris ſcripturis verba non in propria ſempèr ſignificatione accipienda, ſed licere etiàm myſticam ex eis colligere ſignificationem: ità vt Ioannem hoc loco byſſinum, & alibì cælum, tubam, tonitruū, equum, beſtiam & ſimilia, accepiſſe videmus.

Ad ſalutem etiā propria fidei opera eſſe neceſſaria.

DE IPSIVS

DE IPSIVS IOANNIS APOSTOLI CONGRATVLATIONE, Prophetia quintæ viſionis nona. TABVLA 260.

ET
- *Ioanni (angelus) dixit:*
  - *Scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt.*
  - *Hæc verba Dei vera ſunt.*
- *Cecidit Ioannes ante pedes eius, vt adoraret eum.*
- *Iterùm dixit angelus ei: Vide nè feceris. conſeruus tuus ſum & fratrum tuorum habentiũ teſtimonium Ieſu. Teſtimonium enim Ieſu, eſt ſpiritus prophetiæ. verſ. Et dixit mihi, ſcribe &c. eod. cap. 19.*

EVENTVS.

PRAEVIDENS D. Ioannes eam liberationem, quæ populo Chriſtiano contigit circa annum Domini M.XC. præ nimia exultatione & reuerentia, voluit angelum, veluti nuncij huius tam læti authorem, adorare. Quem honorem recuſauit angelus.

DE SECVNDI REGIS HIEROSOLYMITANI SVCceſſu, prophetia quintæ viſionis decima. TABVLA 261.

ET vidi
- *Cælum apertum:*
- *Equum albũ: et qui ſedebat ſuper eum,*
  - *Vocabatur fidelis & verax, & cum iuſtitia iudicat & pugnat.*
  - *Oculi autem eius ſicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen ſcriptum, quod nemo nouit niſi ipſe. Et*
  - *Veſtitus erat veſte adſperſa ſanguine: & vocabatur nomen eius, Verbum Dei. Et*
  - *Exercitus qui ſunt in cælo, ſequebantur eum in equis albis, veſtiti byſſino albo & mundo. Et*
  - *De ore eius procedit gladius ex vtraque parte acutus, vt in ipſo percutiat gentes, & ipſe*
    - *Reget eas in virga ferrea.*
    - *Calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotẽtis.*
  - *Et habet in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum, Rex regum & Dominus dominantium. verſ. Et vidi cælum apertum. cap. 19.*

EVENTVS.

DE Chriſto tam hanc prophetiam, quàm pleraſque ſuperiores, intelligi & poſſe & debere, nemini dubium eſt. Magnam tamen ſimilitudinem cum hac videntur habere ea, quæ in imperio ſuo contigerunt Balduino ſecundo Hieroſolymitanorum regi. Nam & in fide erga Deum conſtans, & in promiſſis præſtandis verus, in iudicando autem paritèr & pugnando iuſtus erat. Oculi eius, pietatis zelo videbantur ignei, & in capite diademata, id eſt, victorias habuit multas. Veſtis eius Saracenorum ſanguine adſperſa, & nomen eius, propter prædicationem euangelij, quam promouere ſolebat, cuiuſque amore patrium reliquerat ſolum, non iniuria verbum vocabatur Dei. Quem exercitus cęli, hoc eſt, Hoſpitalariorum, Templariorum, & Teutonicorum militum ſequebãtur ordines in equis albis, id eſt, in iuſtitia & ſanctitate, & propter regni Hieroſolymitani ſua ætate florem, Rex poterat dici regum.

DE VATICINIO PATRIARCHAE HIEROSOLYmitani, prophetia quintę viſionis vndecima. TABVLA 262.

ET VIdi angelũ
- *Stantem in ſole, &*
- *Clamauit voce magna, dicẽs omnibus auibus, quæ volant per mediũ cæli: Venite & congregamini ad cœnam magnam Dei, vt manducetis carnes*
  - *Regum,*
  - *Tribunorum,*
  - *Fortium,*
  - *Equorum & ſedentium in ipſis,*
  - *Omnium liberorum, &*
  - *Seruorum, &*
  - *Puſillorum,*
  - *Et magnorum. verſicul. Et vidi angelum ſtantem in ſole. cap. 19.*

EVENTVS.

SARACENOS perhibent à dæmone tale accepiſſe reſponſum, fore vt breui caperent ciuitatem Hieruſalem, ibique ſepulcrum deſtruerent Domini, & quod dictu horrendũ, crucem Chriſti in proximo demergerẽt mari. Cõtra hoc patriarcha Hieroſolymitanus, Chriſtianos tali animauit oraculo, ipſos futuros victores, atque tantam facturos Saracenorum ſtragem, vt aues cæli de carnibus & ſanguine Regum, Tribunorum, equorum, &c. facilè queant ſaturari. Et hoc eſt quod Ioannes dicit ſe vidiſſe angelum, ſcilicet patriarcham, ſtantem in ſole intelligentiæ ac authoritatis eccleſiaſticæ, & clamantem auibus.

DE ALIA REGIS BALDVINI VICTORIA CONtra Turcam, Prophetia quintę viſionis duodecima. TABVLA 263.

ET
- *Vidi*
  - *Beſtiam,*
  - *Reges terræ, &*
  - *Exercitus eorum congregatos*
  - *Ad faciendum præliũ cũ illo q*
    - *Sedebat in equo,*
    - *Et cum exercitu eius.*
- *Et appræhenſa eſt beſtia, & cum ea pſeudopropheta: qui fecit ſigna coram ipſo, quibus ſeduxit eos, Qui*
  - *Acceperunt characterem beſtiæ,*
  - *Et qui adorauerunt imaginem eius.*

Atq;
- *Viui miſſi ſunt hi duo in ſtagnum ignis ardentis ſulphure:*
- *Et cæteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equũ, qui procedit de ore ipſius, & omnes aues ſaturatæ ſunt carnibus eorũ. verſ. Et vidi beſtiã. vſque in fin. cap. 19.*

EVEN-

EVENTVS.

POSTEAQVÀM rex Balduinus victoria potitus fuiſſet inſigni, cæſis multis hoſtium millibus, fortuna tãdem inuerſa, à Saracenis præuentus capitur, ex qua hoſtes nominis Chriſtiani inſolẽtiores facti, exercitum ad LX. millia augent militum, quo Chriſtianos omnes à ſuis profligarent finibus. Ipſi verò Chriſtiani, quorum vix tria erant millia, in ſumma anguſtia conſtituti. publicum omnibus indicunt ieiunium, adeò vt Niniuitarum exemplo etiàm iumentis negata ſint pabula, vt Chriſti eo faciliùs pro ſe impetrent auxilium: quo facto, alijs ſignum crucis, alijs lanceam Domini, alij alia Chriſti arma præferentibus, hoſtibus à quibus circundati fuerant, progrediuntur in faciem, pro vita & religione dimicaturi. Vbi hoſtes, fulgorè ſuper eos cælitùs coruſcante, mox in fugam ſunt conuerſi, & non ſolùm à viris, ſed fœminis etiàm & pueris cæſi ſunt atque profligati, ità vt eo bello ſeptem millia Saracenorũ perirent gladio, quinq; verò millia in aquis fuerint ſubmerſi. At Chriſtiani non ſolùm euaſerũt incolumes, ſed etiàm non diù pòſt Tyrum vrbem celeberrimam reliquis adiecerunt prædis. Et hoc eſt quòd præuidit Ioannes beſtiam, id eſt, Regem barbarorum hominum, & ei ſubiectos, congregatos ad faciendum prælium cum eo, qui ſedebat in equo albo, cum Rege ſcilicet Hieroſolymitano, ſic vt dictum eſt, capto atq; circundato. Comprehenſa etiàm beſtia illa cum Propheta, qui ex diaboli ſuggeſtione prædixerat ciuitatem Hieruſalem à Saracenis ſubuertendam, miſſi ſunt in ſtagnũ ignis ardentis, ità vt anima & corpore ſimul fuerint occiſi.

DE CONCORDIA INTER REGNVM ET SACERdotium, ſub Calixto Pontifice & Heinrico V Imperatore, Prophetia quintæ viſionis decimatertia. TABVLA 264.

ET VIDI *angelum*	*Deſcendentem de cælo, Habentem clauem abyſſi, & Catenam magnam in manu ſua.*		*Vt*	*Non ſeducat ampliùs gentes,*	*Et poſt hoc oportet illũ ſolui modico tempore. à prĩcip. ca. 20. vſq; ad ver. Et vide ſedes.*
	Et apprehendit Draconem ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus, & Satanas, &	*Ligauit eum per annos mille. Miſit eũ in abyſſum, Clauſit & ſignauit ſuper illum,*		*Donèc conſummentur mille anni.*	

EVENTVS.

FVIT olim controuerſia inter ſummos Pontifices, Gregorium ſcilicet, qui dictus eſt Hildebrandus, eiusq; ſucceſſores aliquot, Victorem, Vrbanum atq; Paſchalẽ &c. & Imperatores aliquos per id temporis Romanos, de iure & modo conferendi dignitates Eccleſiaſticas: Quas imperatores pro cõſuetudine ſua, per virgam & annulum, ſummi verò Pontifices per liberam electionem conferri debere volebant. Tandem circa annum Domini M.C.XXII. Heinricus Romanorum Imperator Quintus, vltrò venit Romam, ibiq; huic controuerſiæ his renunciat verbis: Ego Heinricus Dei gratia Roman. Imperator Auguſt. pro amore Dei & S. Rom. Eccleſię & D. Papæ Calliſti, & pro remedio animæ meæ, Deo & ſanctis eius apoſtolis Petro & Paulo, & Domino Papę Calliſto, ſanctęq; Romanę eccleſiæ dimitto omnem inueſtituram per annulum & baculum, & concedo in omnibus eccleſijs fieri liberam electionem & conſecrationem. Hanc concordiam pręuidit hic Ioannes ſub imagine angeli, Calliſti ſcilicet Papę, qui habuit clauem abyſſi, id eſt, poteſtatem abſoluendi & catenam magnam, ſiue multitudinem prælatorum & epiſcoporum, aprehenditq;, ligauit, & clauſit per cẽſuram eccleſiaſticam antiquum aduerſarium, nimirùm perſecutores eccleſiæ Catholicę, nè ampliùs in Catholicum graſſarentur clerum, donec compleatur tempus pacis longioris. Renunciatio Imperatoris Heinrici Quinti.

DE PACE ILLA IMPERII ET SACERDOTII firmata, Prophetia Quintę viſionis xiiij. TABVLA 265.

ET VIDI *ſedes, &*	*Sederunt ſuper eas, &* *Iudicium datum eſt illis.*	*ver. Et vidi ſedes &c. eodem cap.20.*

EVENTVS.

P**AX** illa inter regnum & Sacerdotium facta, tempore Lotharij, qui præfato ſucceſſit Heinrico, & Innocentij Papæ, anno ſcilicet M.C.XXXIII. publicè firmata eſt, pulſo ab Imperatore Petro Leonis Antipapa, & à Pontifice Innocentio coronato Imperatore, cuius ope fuit reſtitutus.

DE ALIA GRAVISSIMA PERSECVTIONE Saladini contra Chriſtianos, Prophetia Quintæ viſionis xv. TABVLA 266.

ET ANIMAS *(vidit Ioannes) decollatorum propter*	*Teſtimonium IESV,* *&* *Verbum DEI.*	*ver. Et animas, d. cap.20.*

EVENTVS.

A**NIMAS** decollatorum intelligũt quidam hoc loco corpora Chriſtianorum, ex eo bello, quod terræ ſanctæ circa annum Domini M.C.LXXXVI. intulit Saladinus, trucidatorum. Quo & Hieruſalem cum plerifque alijs ciuitatibus Saladino ſubiecta, & Chriſtiani capti omnes, cæſi ſunt cum tanta Chriſtiani ſanguinis effuſione, quanta illis in locis vix anteà vnquàm fuerat comperta.

DE SINGVLARI PRAEDICTAE DEſolationis reſtitutione, Prophetia Quintæ viſionis decimaſexta. TABVLA 267.

ET (EOrũ vidit animas) Qui	*Non adorauerunt beſtiam, neque imaginem eius:* *Nec acceperũt characterẽ eius in frontibus aut in manibus ſuis.*	*Et*	*Vixerunt,* *&* *Regnauerunt cum Chriſto mille annis.*	*d. verſ. Et vidi ſedes, cap.20.*

EVEN-

EVENTVS.

CIRCA annum Domini M.CCXVII. in auxilium Chriſtianorum confluunt tum temporis aliquot Reges, & nõ pauci Principes, Comites, & Barones, qui omnes cruce ſignati ſunt, & Deo fauente recuperant bona Chriſtianis ablata. Quo bello multa millia Saracenorum partim fame, partim gladio perijſſe dicuntur. Atque hoc eſt, quòd Ioannes dicit ſe vidiſſe eos, qui non adorauerunt beſtiam, Regem ſcilicet Aegypti, nec imaginem eius, videlicet Mahumetum: nec acceperunt characterem eius, circuncisionem aut cætera Saracenorum execramenta, & regnum Chriſtianum ad tempus vſque tenent Antichriſti, quod temporis ſpatium per mille deſignatur annos.

DE ALIO QVODAM INTER PONTIFICEM & Imperatorem Romanum diſſidio, Prophetia quintæ viſionis Decimaſeptima. TABVLA 268.

CAETERI *mortuorum* { *Non vixerunt,* / *Donec conſummetur mille anni* } *verſ. Cæteri mortuorum &c. cap. 20.*

EVENTVS.

ILLAM innuere videtur imperij vacationem, quę ſub Friderico Imperatore facta eſt ſecundo per eccleſię cenſuram atque ſententiam. Anno enim M. CC. XXXIX. ortum eſt inter ſummum Pontificem & Imperatorem diſſidium: quo durante, à Friderico ſecundo Imperatore duo Cardinales cum multis alijs prȩlatis ad Conciliũ à Pontifice indictũ proficiſcentes, Piſis capti fuerunt. Tandèm Fridericus cũ emendare ſe nollet, in Lugdunenſi Concilio per Innocentium Papam ab Imperio depoſitus eſt. Intra quod tempus multi ſpiritualiter mortui, id eſt, ſchiſmatici facti ſunt, nec vixerunt donec conſummarentur mille anni, numero definito pro indefinito poſito.

DE RESVRRECTIONE PRIMA, PROphetia quintæ viſionis xviij. TABVLA 269

HAEC EST RESVR*rectio prima. Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima: in his*

{ *Secunda mors non habet poteſtatem.*

Sed { *Erunt Sacerdotes* { *Dei &* / *Chriſti.* } / *Et regnabunt cum illo mille annis.* } }

ver. Hac eſt reſurrectio prima. ca. 20.

EVEN-

EVENTVS.

RESVRRECTIO prima, hoc loco dicitur ſpiritualis illa, quæ fit, cùm quis à morte animæ, quam illi peccata adſerunt, redit ad vitam gratiæ: & qui priùs erat vitijs deditus, deindè virtutibus nauat operam: Sicutì ſecunda carnis, ad gloriam dicitur excitatio Hęc prima reſurrectio tempore Diuorum Franciſci & Dominici mundo inſignitèr contigiſſe videtur, quandò tum per illos, tum per vtriuſque ſectatores quaſi totus mundus innouatus eſt & illuſtratus.

DE ANTICHRISTI PERSECVTIONE, PROphetia quintæ viſionis xix. TABVLA 270.

ET
- *Cum conſummati fuerint mille anni,*
  - *Soluetur ſatanas de carcere ſuo, & exibit: &*
  - *Seducet gentes, quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ,*
    - *Gog*
    - *&*
    - *Magog.*
  - *Et congregabit eos in prælium, quorum numerus eſt, ſicut arena maris.*
- *Aſſcenderunt ſuper latitudinem terræ, & circumiērũt*
  - *Caſtra Sanctorum, &*
  - *Ciuitatem dilectam.*
- *Deſcendit ignis de cælo, &*
  - *Deuorauit eos.*
  - *Et diabolus qui ſeducebat eos, miſſus eſt in*
    - *Stagnũ*
      - *Ignis &*
      - *Sulphuris.*
    - *Vbi &*
      - *Beſtia, & Pſeudopropheta* — *cruciabuntur* — *Die ac Nocte* — *ver. Et cùm conſummati fuerint. cap. 20.*

EVENTVS.

Gog & Magog.

PER Gog & Magog, gentem intelligunt aliqui Tartarorum, quos vltra montes Caſpios incluſit Alexander. Hi enim finibus ſuis egreſſi, vaſtauerunt Georgiam, Armeniam maiorem, Turquiam, & potentiſſimã ciuitatem Baldac. Pòſt Iconiũ, Alapiam & Damaſcum inuaſerunt. Irruerunt etiàm in Hungariam, Poloniam, Ruſſiam, ac tandèm ad fines vſque peruenerũt Germaniæ. Nec deſunt, qui ex huius gentis inſatiabili Monarchiæ obtinendæ cupiditate colligant, per eam Antichriſtum fore introducendum: Quò etiàm D. Ioannem hoc loco reſpexiſſe putant. Auguſtinus verò dicit, Gentes Gog & Magog non vnum ſignificare populum, ſed totum Diaboli & hominum impiorum corpus. Vndè Apoſtolus Ioannes dicit eos eſſe ſuper quatuor angulos terræ, eorumq́ue numerum eſſe ſicut arenam maris. Et hi omnes Antichriſti tempore circumibunt caſtra ſanctorũ, & dilectam perſequentur ciuitatem, Eccleſiam ſcilicet ſanctam toto orbe diffuſam: Sed tandèm cum capite ſuo Antichriſto in ſtagnum mittentur ignis & ſulphuris, vbì cruciabuntur die ac nocte.

DE DIE IVDICII EXTREMI, PROPHEtia quintæ viſionis XX. & vltima.

TABVLA 271.

ET vidi
- *Thronum magnum candidum:&*
- *Sedentem ſuper eum, à cuius conſpectu fugit*
  - *Terra, &*
  - *Cælum.*
  - → *Et locus non eſt inuentus eis.*
- *Mortuos*
  - *Magnos*
  - *&*
  - *Puſillos,*
  - → *Stantes in cōſpectu throni, &*
    - *Libri aperti ſunt,*
    - *Et alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ.*
    - → *Et*
      - *Iudicati ſunt mortui ex his, q̃ ſcripta erant in libris, ſecundum opera ipſorum.*
      - *Dederūt mortuos ſuos, q in eis erāt,*
        - *Mare,*
        - *Mors,*
        - *Infernus.*
        - → *Et iudicatum eſt de ſingulis ſecundum opera ipſorum.*
- *Et*
  - *Infernus &*
  - *Mors*
  - → *Miſſi ſunt in ſtagnū ignis: &*
    - *Hæc eſt mors ſecunda.*
    - *Qui non inuentus eſt in libro vitæ ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis. verſ. Et vidi thronum magnum. vſque in fin. cap. 20.*

EVENTVS.

HAEC EST *forma iudicij extremi: cuius D. Ioannes hoc loco deſcribit*
- *Iudicem, ſententiam ferentem. in verbo, Sedentem ſuper eum.*
- *Cœtum populi, iudicium ſiue ſententiam expectantem. In verbo, Et vidi mortuus.*
- *Accuſatorem, propriam ſcilicet cuiuſque conſcientiam. In verbo, Et libri aperti ſunt.*
- *Teſtes, Sacram videlicet ſcripturam. ibi, Et alius liber apertus eſt.*
- *Sententiam definitiuam cōcludentem & confirmatam ex libro*
  - *Conſcientiæ cuiuſlibet priuatæ*
  - *&*
  - *Præſcientiæ diuinæ.*

VISIO

VISIO SEXTA, DE

SEXTO ET VLTIMO ECCLESIAE STAtu poſt iudicium futuro, ſiue de Sabbatho & gloria electorum. TABVLA 272.

HACTEnus D. Ioannes de militante, hic nũc de triumphãte agit eccleſia: in
- GENEre deſcribit,
  - Innouationem & cõſummationem
    - *Elementorum, cap. 21. In principio. Et vidi cælum nouum &c.*
    - *Hominum electorum, verſic. Et audiui vocem magnam de thro. eod.*
    - *Vniuerſorum, verſic. Et dixit qui ſedebat in throno. eodem.*
  - *Diſtributionem præmiorum, pro cuiuſq; merito. ver. Ego ſitienti dabo &c. eodem.*
- SPECIE commendat eam à
  - *Situ, ver. Et ſuſtulit me in ſpiritu &c. eod.*
  - *Ornatu & pulchritudine, in verb. Habentem claritatem Dei. eod.*
  - *Aditu & ingreſſu, ver. Et habebat murum &c. eod.*
  - *Fundamenti robore, ver. Et murus ciuitatis. eod.*
  - *Ambitu, ver. Et qui loquebatur mecum, &c. eod.*
  - *Materiæ nobilitate & præſtantia, ver. Ipſa verò ciuitas aurum. eod.*
  - *Ædificiorum forma, in verb. Et plateæ ciuitatis aurum &c. eod.*
  - *Directore, qui claritas eſt Dei, ver. Et ciuitas non eget ſole &c. eod.*
  - *Legibus & moribus, ver. Et portæ eius non claudentur, &c. vſque in fin. cap. 22.*
  - *Victûs ratione, quæ conſiſtit in*
    - *Potu ſpirituali, cap. 22. In princip.*
    - *Cibo cæleſti, ver. In medio plateæ &c. eod.*
  - *Actione & exercitio eam inhabitantium, ver. Sed ſedes Dei & agni. dict. cap. 22.*

EPILOGVS.

TABVLA 273.

IN EPILOgo D. Ioãnes oſtẽdit libri huius
- *Authoritatem) ver. Hæc verba fideliſſima ſunt, dict. cap. 22.*
- *Perſpicuitatem in quibuſdam in eo contentis. ver. Et dixit mihi &c. eod.*
- *Dignitatem, ver. Ego ſum Alpha & ω, &c. eod.*
- *Vtilitatem, ver. Beati qui lauant ſtolas ſuas &c. eod.*
- *Amabilitatem, vtpote miſſi ab amantiſſimo IESV. ver. Ego IESVS miſi angelum meum. &c. eodem.*
- *Summam, quippè qui ſit totius ſcripturæ diuinæ coronis quædam & complementum. verſ. Conteſtor enim omni audienti &c. vſque in finem totius libri Apocalypſeos.*

GRATIA DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI CVM OMNIBVS VOBIS, AMEN.

PAR-

PARTITIONVM THEOLOGICARVM LIBER QVINTVS,

CONTINENS

SVMMAM DOCTRINAE CHRISTIANAE DE PRAECIPVIS CATHOLICAE RELIGIONIS ARTICVLIS.

ESAIAE X. ET ROM. IX.

VERBVM AVTEM CONSVMMANS ET ABbreuians, quia verbum breuiatum faciet Dominus.

B. HIERON. SVPER ESAIAM lib.4. cap. 10.

ABBREVIATVS AVTEM ATQVE PERFECTVS ſermo Euangelicus eſt, qui pro cunctis lacinioſæ legis cæremonijs, dedit præceptum breuiſſimum dilectionis & fidei: vt quod nobis fieri noluerimus, nè fecerimus alteri. Vndè & Dominus in Euangelio: In his, inquit, duobus mandatis pendet omnis lex & Prophetæ.

AVGVSTINVS:

SVMMA RELIGIONIS EST, IMITAri quod colimus.

PARTITIO LIBRI QVINTI.

TABVLA I.

SACRAE *ſcripturæ largiùs acceptæ ſumma alia eſt*

- **LIBRORVM**
  - *Singulorum, quam*
    - *Nos Anacephalæoſin, ſiue recapitulationem quandam totius Oeconomiæ Bibliorum appellare poſſumus.*
    - *D. Athanaſius Synopſin diuinæ nuncupauit ſcripturæ.*
  - *Vniuerſi omniũ, quæ pars varias continet ſententias*
    - *Cũ ſcripturæ ipſi diuinæ,*
    - *Tum Patrũ ſanctorum.*
    - *Quibus oſtenditur, Bibliorum*
      - *Quæ vis ſit atq; ſumma, quã verbũ dicim⁹ Abbreuiatũ.*
      - *Quis finis ſiue Scopus, ad quẽ illa q̃ in ſacris cõtinentur Biblijs, oĩa ſũt referẽda.*
- **ARGVMENTI** *ſiue materiæ, ac rerum in libris Biblicis cõpræhenſarum: Quarum tractatio eſt Partim*
  - *Eccleſiaſtica. De vſu & applicatione ſcripturarum ad*
    - *Singulas totius anni Partes,*
    - *Vel potiùs vniuerſum vitæ humanæ ſtatum.*
  - *Scholaſtica, quæ complectitur*
    - *Rectam Chriſtiani hominis inſtitutionẽ,*
    - *Veræ Eccleſiæ Catholicæ dogmata de p̃cipuis religiõis Chriſtianæ Articulis.*

ANACEPHALAEOSIS TOTIVS OECOnomiæ Biblicæ, continens

SYNOPSIN LIBRORVM VTRIVSQVE TESTAmenti.

TABVLA 2.

VNI-*uerſa Sacrorũ Bibliorum ſcriptura diſtinguitur in duo Teſtamẽta.*

- *Vetus ſiue primum (quod Hieron. vocauit elemẽta mundi, quibus Deũ diſcimus) nihil ferè eſt aliud, quàm Prophetia noui Teſtamẽti August. contra Fauſtum Manich. lib. 15. cap. 2. Ideò ſic dictum, vel*
  - *Quòd temporaliũ rerum promiſſiones cõtineat. Idẽ cõtra Fauſtũ Manich. li. 4. c. 2.*
  - *Quia per nouum aboleatur. Idẽ in pſal. 104.*
- *Nouum ſiue ſecundum, iuxta Auguſtini lib. 18. De Ciuitate Dei cap. 54. quod eſt perfectio veteris Teſtamenti, ſic dictum, quòd æternæ vitæ contineat promiſſionem. Auguſtin. dicto loco contra Fauſtum Manich. lib. 4. cap. 2.*
- *In quibus agitur de*
  - *Lege veteri, ſiue de ſtatu populi Dei.*
  - *Legis pfectiõe, ſiue de Eccleſia Chriſtiana.*
- *Vtrunq; inducit homines ad obſeruantiam Legis, & quidem*
  - *Prius veteris,*
  - *Poſterius Noua*
  - *Per*
    - *Timorem pœnarum,*
    - *Amorem.*

DE PARTIBVS LIBRORVM VETEris Teſtamenti. TABVLA 3.

IN LIBRIS *veteris Teſtamenti populus DEI, ſiue Reſp. Iudæorũ inſtruitur*

- LEGIBVS *& iudicijs, ex ore Dei prolatis, qualia ſunt in Pentateucho, hoc eſt, in quinque libris Moiſis.*
- EXEMPLIS *virtutum & viciorum, in libris hiſtoriæ ſacræ compræhenſis.*
- FORMA *ſeu ritu quodam, Deum rectè laudandi, de quo in Dauidicis agitur Pſalmis.*
- DOCTRINA, *hoc eſt, Præceptis Philoſophiæ cæleſtis, ſiue recta in Eccleſia Dei conuerſandi ſcientia, in quem vſum quinq; illi ſapientiales ſcripti ſunt libri.*
- REVELATIONIBVS *diuinis de venturo Meſſia, quibus populus peccator ad ſalutarem admonetur pœnitentiam, partim comminatione pœnarum, partim verò promiſſione beneficiorum, vt fit in libris Prophetarũ.*
- CONSOLATIONIBVS *afflictorum, atque ſic præparatione quadam ad crucem, quæ in duobus exprimitur libris Machabæorum.*

DE LEGIBVS ET IVDICIIS DIVINIS, quæ in quinque libris continentur Moiſis. TABVLA 4.

SVMma Pẽtateuchi expẽditur bifariam:

- *Generatim in quinq; libris* MOIſIS *agitur de cõditione ſeu qualitate*
  - *Domini, Miniſtri, Corporis, Populi, Epilogi,* — *Legẽ*
    - *Statuentis, Proponẽtis, Continẽtis, Recipientis,* Explicantis, — *Vt in*
      - *Geneſi, Exodo, Leuitico, Numeris, Deuterono.*
- *Speciatim complectitur*
  - *Seriem rerum in veteri Eccleſia Dei geſtarum tempore Patriarcharum: Hoc eſt, directionẽ populi per miniſterium*
    - *Adæ, Noæ, Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph.* — *Vt in Geneſi.*
  - *Acta populi Iſraelitici, ab egreſſu ex Aegypto in deſertum, vſq; ad ingreſſum terræ promiſſæ, & hoc in reliquis quatuor lib.*
    - *Exodo,*
    - *Leuitico,*
    - *Numeris,*
    - *Deuteronomio.*

GENESIS, SEV DE CREATIONE cæli & terrę. TABVLA 5.

GENESIS, *vt ait Chryſoſtomus, eſt liber cæli & terræ: in quo agitur de*
- *Mundi, ac generis humani, rerumque creatarum omnium exordio, cap. 1. 2. 3. 4. & 5.*
- *Diluuio & Arca Noæ, cap. 6. 7. 8. & 9.*
- *Diuiſione terræ, cap. 10. & 11.*
- *Confuſione linguarum, cap. 11.*
- *Deſcriptione gentium, ſiue electione populi Dei, & deſcenſu eiuſdem populi in Aegyptum, à cap. 12. vſque in finem Geneſis. Hieron. in epiſtola ad Paulinum.*

Et habet capit. 50.

EXODVS, ID EST, DE EXITV FILIOrum Iſrael de Aegypto. TABVLA 6.

HIC LIBER *ideò ſic dictus eſt, quòd earum præcipuè rerum contineat hiſtoriã, quæ in exitu contigerunt filiorum Iſrael de Aegypto, eſtque inter reliquos Pẽtateuchi libros ferè præcipuus, in quo agitur de*
- *Vocatione Moiſis, & præſeruatione eius miraculoſa, à cap. 1. vſque ad cap 7.*
- *Decem plagis, à cap. 7. vſque ad cap. 12.*
- *Corporali exitu filiorum Iſrael de terra Aegypti, cap. 12.*
- *Liberatione populi Dei ab Aegyptiaca ſeruitute Per*
  - *Tranſitum maris rubri,*
  - *Submerſionem Pharaonis cum omni ſuo exercitu, à cap. 13. vſq. ad cap. 17.*
- *Pugna Iſraelitarum cum Amalech, cap. 17. & 18.*
- *Lege data in monte Sinai, hoc eſt, decem præceptis ac iudicijs & inſtructione populi Dei, cap. 19. & 20.*
- *Myſticis diuiniſque præceptis, id eſt, de Arca fœderis* DOMINI, *& conſtructione tabernaculi, ac altaris, deq. Sacerdotum*
  - *Veſtibus, &*
  - *Vnctione, à cap. 20. vſque in finem Exodi.*

Et habet cap. 40.

LEVITICVS, SIVE DE IIS, QVAE AD externum Dei cultum pertinent. TABVLA 7.

LEVITICVS QVI *totius Pẽtateuchi eſt quaſi vmbilicus, & in quo vt Paulino D. ſcripſit Hiero. ſingula Sacrificia, immò ſingulæ penè Syllabæ, & veſtes* AARÕ, *& totus ordo Leuiticus ſpirant cæleſtia Sacramenta, agit,*
- *Potiſſimùm de cæremonijs & legibus*
  - *Sacrificij & offerendorum, à principio Leuitici ad cap. 8.*
  - *Sacerdotij & conſecrandorum, à cap. 8. vſq. ad cap. 12.*
  - *Edulij & cibariorum, quæ animalia ſint munda, & quæ immunda, cap. 12.*
  - *Purificationis immundorum, à cap. 12. vſq. ad cap. 23.*
  - *Iubilei, Phaſe, & ſolenniorum, à cap. 23. vſque ad cap. 27.*
  - *Votorũ ac promiſſionũ, à cap. 27. vſq. in fin.*
- *Incidentèr etiàm de*
  - *Præceptis*
    - *Moralibus, à cap. 19. vſque ad cap. 21.*
    - *Iudicialibus, à cap. 21. vſque ad cap. 24.*
  - *Obſequijs præſtandis, & ibi de legibus*
    - *Tabernaculi,*
    - *Vtenſilium,*
    - *Indumẽtorum, à cap. 24. vſque in finẽ huius libri.*

Et habet capit. 27.

NVMERI, SEV DE ORDINIBVS FILIorum Iſrael. TABVLA 8.

ORDINES *ſiue Nũeri, in quos Deus Opt. Maximus populũ Iſrael primùm diſtribui pręcepit, ſunt octo, videlicet,*

- *Pugnantium, ſiue bellatorum, à principio vſque ad cap. 7.*
- *Oblatorum, ipſo cap. 7.*
- *Miniſtrorum*
  - *Leuitarum*
  - *Sacerdotũ*
  - *Eorumq́ officia, à cap. 8. vſque ad cap. 13.*
- *Exploratorum, à cap. 13. vſque ad cap. 15.*
- *Peccatorum,*
  - *Core,*
  - *Dathan, & Abiron,*
  - *à cap. 16. vſque ad cap. 26.*
- *Genitorum in deſerto, à cap. 26. vſque ad cap. 33.*
- *Manſionum in eremo, cap. 33.*
- *Præſidiorum, cap. 34. & indè vſque in fin.*

Et habet cap. 36.

DEVTERONOMIVM, HOC EST, EPItome Legis Moſaicæ. TABVLA 9.

CONTINET *hic liber repetitionẽ ſiue ſummã & Epitomen*

- *Itineris & laborum ab Iſraelitis perpeſſorum, à principio vſq; ad cap. 4.*
- *Fœderis & Præceptorum*
  - *Iudicialium,*
  - *Cæremonialiũ,*
  - *Moralium.*
  - *à cap. 4. vſque ad cap. 27.*
- *Officiorum Eccleſiaſticorum, qualia in Deuteronomio per diſcurſum hincinde repetuntur plurima.*
- *Benedictionum ſiue promiſſionum diuinarum, quæ filijs mandatis* DEI *obtemperantibus paratæ ſunt.*
- *Maledictionum ſiue pœnarum, quæ in Legum Transgreſſores conſtitutæ ſunt.*
  - *à cap. 27. vſque ad cap. 33. & Leuit. 26.*
- *Prædictionũ, in qua parte Moiſes iam moriturus, benedicendo filijs Iſrael, quæ cuilibet Tribui euẽtura erant, breuitèr expoſuit atque prophetauit, cap. 33. Quibus peractis ipſe tandem Moiſes*
  - *Moritur,*
  - *Defletur ab Iſraelitis,*
  - *Sepelitur à Deo,*
  - *Subſtituitur ei Ioſue.*

Et habet cap. 34.

DE EXEMPLIS VIRTVTVM ET VITIOrum, ſecunda veteris Teſtamenti Parte,

SIVE DE

HISTORIA SACRA ET EIVS PARTIBVS.

TABVLA 10.

HISTORIAM *Sacram D. Auguſtinus in lib. 2. De Doctrina Chriſtiana, cap. 8. facit duplicem:*

- *Continuam, id eſt, perpetua temporũ ſerie cohærẽtẽ, vt ſunt*
  - *Quinque libri Moiſis, de quibus hucuſquè dictum eſt.*
  - *Ieſus Naue,*
  - *Iudicum,*
  - *Ruth, qui tamen magis ad Regnorum principia videtur pertinere.*
  - *Regnorum quatuor.*
  - *Paralipomenon duo.*
- *Diſcretam, ſeu promiſcuã, tanquam ex diuerſo ordine, quæ inter ſe non ità cõnectitur, quales ſunt libri*
  - *Eſdræ duo, qui tamen magìs ſubſequi videntur, ordinatam illam hiſtoriam vſque ad Regnorũ vel Paralipomenon terminatam:*
  - *Tobiàs,*
  - *Iudith,*
  - *Heſter,*
  - *Iob,*
  - *Machabæorum duo.*

DE HISTORIAE CONTINVAE SVBdiuiſione.

TABVLA 11.

IN HAC *parte deſcribitur quadruplex Iudaicæ Reip. adminiſtratæ ratio. Deus enim populũ Iſrael quatuor gubernauit modis, videlicet*

- *Per Duces*
  - *Moiſen, de cuius ducatu in ſecundo Pentateuchi actũ eſt libro, videlicet in Exodo, &c.*
  - *Ioſue, cuius Ducatus in eo depingitur libro, qui inſcribitur Ieſus Naue.*
- *Per*
  - *Iudices, vſque ad Saulem Regem,*
  - *Reges à Saule vſque ad tranſmigratiõem Babylonis.*
  - *Pontifices, à reditu captiuitatis Babylonicæ, ad tempus propè Chriſti, quandò Ioannes Hyrcanus, qui deſcẽdit de Machabæis, primus impoſuit ſibi diadema regium. Lyranus in lib. Iudicum in princip. Porrò iam antè libro 2. Iudicum, Regum & Pontificum meminimus, quibus hoc loco Duces adduntur: vndè fit, vt ibi triplex, hic quadruplex eius veteris populi gubernandi ratio tradatur: quod tamen parùm refert.*

Qui tamen, Iudices ſcilicet,

- *Non regebant per modum*
  - *Impij, aut*
  - *Alicuius dominij, quod ſibi Deus ipſe retinuerat:*
- *Sed per modũ*
  - *Miniſterij,*
  - *Exhortatiõis, &*
  - *Conſilij.*

DE PRI-

DE PRIMA REIP. IVDAICAE ADMINISTRANdæ ratione. TABVLA 12.

DE HAC *Reip. Iudaicæ ratione, partim*

- *Actum eſt in Exodo, de ducatu Moiſis.*
- *Dicendum erit in libro Ioſue, in quo agitur de*
  - *Tranſitu Iordanis, à princip. vſque ad cap. 6.*
  - *Subuerſione regnorum hoſtilium & impiorum, dict. cap. 6.*
  - *Introductione populi Dei in terram promiſſionis, à cap. 7. vſque ad cap. 13.*
  - *Diuiſione terræ ſanctæ, cap. 13. 14. &c.*
  - *Ducis* *Ordinatione, & Obitu,* *cap. 23. & 24.*
  - *Et habet cap. 24.*

DE SECVNDA REIP. IVDAICAE FORMA, HOC eſt, de miniſterio Iudicum. TABVLA 13.

HABETVR *hæc forma in libro*

- *Iudicũ, in quo agitur de*
  - *Principibus & Iudicibus ac defenſione populi Iſrael,*
  - *Victorijs & triumphis habitis contra hoſtes.*
  - *Et habet capit. 21.*
- *Cui adiungitur liber Ruth, in quo agitur de huius fœminæ*
  - *Conuerſione ad Iudaiſmum, cap. 1.*
  - *Vita & moribus, cap. 2.*
  - *Occaſione futurarum nuptiarum, cap. 3.*
  - *Matrimonio contracto per ceſſionem propinquioris, inter Booz & Ruth, ex quibus poſteà deſcendit Chriſtus.*
  - *Et habet cap. 4.*

DE REGVM IMPERIO, TERTIA REIP. Iudaicæ adminiſtratione. TABVLA 14.

HVIus Imperij capita pręcipua

- *Deſcribũtur in libris Regum, qui communitèr diſtinguũtur in duo volumina*
  - *Samuelis, de regno Iſrael vnito, in quo duo continentur libri,*
    - *Regum primus,*
    - *Regum ſecũdus.*
    - *In quibus agitur de Regno Iſrael, per*
      - *Electionem, & ibi de*
        - *Occaſionib. gubernationẽ Iudicum transferendi in arbitrium regum, à principio vſque ad cap. 9.*
        - *Regno*
          - *Saulis labili, à cap. 9. vſq. ad cap. 16.*
          - *Dauidis ſtabili, à c. 16. vſq. in fin. lib. 1.*
        - *Et habet ca. 31.*
      - *Succeſſionem, ibiq́ de ſucceſſoribus*
        - *Saulis, ſcilicet*
          - *Dauide, cap. 1.*
          - *Iiboſeth, c. 2. 3. & 4.*
        - *Dauidis, à cap. 5. vſque in finem libri ſecundi.*
        - *Et habet cap. 24.*
  - *Malachim de regno Iſrael diuiſo: quod diuiditur in duos libros,*
    - *Regum tertiũ,*
    - *Regum quartũ,*
    - *In quibus agitur de ſtatu regni Dauidici*
      - *Florentis, ſub Imperio Salomonis: Et habet cap. 22.*
      - *Declinantis & cadentis, ſub Imperio Regum Iuda & Iſrael. Et habet cap. 25.*
- *Repetuntur in duobus libris Paralipomenon, id eſt, prætermiſſorũ, qui ſunt ſupplementum hiſtoriæ ſacræ, ſeu potiùs veteris inſtrumẽti totius Epitome, in quorũ*
  - *Primo repetuntur Dauidis*
    - *Genealogia, à principio vſq. ad cap. 10.*
    - *Electio, vnctio & gubernatio, à cap. 10. vſque ad cap. 14.*
    - *Virtutes & res geſtæ, à cap. 14. vſque in finem libri Paralipom. primi.*
    - *Et habet c. 29.*
  - *Secundo fit recapitulatio de regno Salomonis*
    - *Integro & vnito, à principio vſque ad cap. 10.*
    - *Diuiſo, à cap. 10. vſque in finem ſecundi.*
    - *Et habet cap. 36.*

DE PON-

DE PONTIFICVM POTESTATE, QVARTA REIP. Iudaicæ forma, ſiue de gubernatione populi Iſraelitici miniſterio pontificum.

TABVLA 15.

CONTInetur hæc forma in quatuor libris Eſdræ. Quorũ ſunt alij

- *Certi & Authentici duo, & ab Hebræis in vnũ volumẽ cõtracti:*
  - *Primus, qui propriè dicitur Eſdræ, in quo agitur de*
    - *Reductione populi Iſrael ex captiuitate Babylonica, ſub Ieſu filio Ioſedech, qui fuit ſacerdos magnus. à principio vſque ad cap. 7.*
    - *Inſtructiõe populi reducti per Eſdram legis doctorem, à cap. 7. & indè vſque in finem.*
    - *Et habet ca. 10.*
  - *Secundus Nehemiæ, in quo agitur de*
    - *Inſtauratione muri ciuitatis Hieruſalem. à princip. vſque ad cap. 13.*
    - *Correctione malorum intereà ſubortorum, dict. cap. 13.*
    - *Et habet cap. 13.*
- *Incerti & Apocryphi totidẽ,*
  - *Tertius, in quo*
    - *Repetuntur quædam alibì ſcripta circa captiuitatem Babylonicam tempore Ioſiæ:*
    - *Quædam etiàm, quæ contigerunt ſub Zorobabel & Eſdra.*
    - *Interſeritur quoquè ſolutio cuiuſdam quæſtionis.*
    - *Et habet ca. 9*
  - *Quart⁹, in quo*
    - *Ponuntur quædã viſiones & ſolennia ſuper populi Iudæorum liberatione à captiuitate.*
    - *Et de reſtauratione tẽpli in Hieruſalẽ. De his duobus poſtremis libris vide ſuprà libro 2. pagina 161.*
    - *Et habet cap. 16.*

DE HISTORIA BIBLIORVM DISCRETA & promiſcua.

TABVLA 16.

QVAE ſparſim & ſinè ordine certo in ſacris literis tradita eſt historia, ea continetur in libris

- *Tobiæ, in quo proponitur exemplũ crucis in matrimonio, & agitur de*
  - *Ipſi⁹ Tobiæ probatione, et varijs virtutũ ornamẽtis.*
  - *Miniſterio archangeli Raphaelis.*
  - *Inſtituendis liberis.*
  - *Honeſtate matrimonij.*
  - *Et habet ca. 14.*
- *Iudith, qui continet hiſtoriam de liberatione Iſrael à perſecutiõe Holofernis: vbi agitur de*
  - *Obſidione*
    - *Hieruſalem,*
    - *Bethuliæ, &*
    - *Populi Iſrael.*
  - *Honeſtate & probitate Iudith,*
  - *Interfectione Holofernis.*
  - *Et habet capitula 16.*
- *Heſter exemplum de cruce Eccleſiæ, & miranda eius liberatiõe: in quo agitur de*
  - *Conuiuio Aſſueri,*
  - *Crudelitate Aman, & eius interfectiõe, procurata per prouidentiã et humilitatẽ Heſter.*
  - *Exaltatione Mardochæi.*
  - *Liberatione Iudæorum.*
  - *Et habet c. 16.*
- *Iob de afflictionibus & conſolationibus iuſtorũ in quo agitur de*
  - *Patientia & perfectione Iob, ac diſputatione, quam habuit cum amicis.*
  - *Prouidentia diuina, & corporis humani reſurrectione.*
  - *Et habet cap. 42.*
- *Machabæorum, de quibus infrà ſuo dicetur loco.*

DE AN-

DE ANTIQVA DEVM LAVDANDI FORMA,

Parte veteris teſtamenti quarta. TABVLA 17.

LAVDES DIVINAE *continentur in Pſalterio Dauidis, ſiue in libro Pſalmorum, in quo agitur de*
- CHRISTI
  - *Diuinitate,*
  - *Humanitate,*
  - *Paſſione,*
  - *Reſurrectione,*
  - *Aſſcenſione,*
  - *Aduentu ad iudicium.*
- *Pœnis peccatorum,*
- *Beneficijs diuinis, & laudibus Dei.*

Et habet Pſalmos 150.

DE STVDIO SAPIENTIAE, QVARTA VETERIS

Teſtamenti parte. TABVLA 18.

BENè BEateq; viuēdi p̄cepta, *quæ in illis quinq; cōtinētur libris, quos Maiores noſtri appellârunt ſapiētiales, pertinent vel ad*
- *Philoſophiā*
  - *Moralem,*
  - *Naturalem,*
  - *Theoricam ſiue contēplatiuam.*
- *Iudicia inſtruenda,*
- *Populi vniuerſi inſtitutionem*

Quibus reſpōdent libri
- Prouerbiorū de dictis ſapientū, vbi agitur de
  - *Inſtructione et diſciplina incipientium ſeruire Deo.*
  - *Correctione morum, & virtutum informatione.*
  - *Et habet ca. 31.*
- Eccleſiaſtes, i. Concionator, in quo agitur de
  - *Vanitate mundi,*
  - *Contemptu vitiorum,*
  - *Profectu ambulantium in via Dei.*
  - *Et habet cap. 12.*
- Cātica Canticorū, i. Epithalamiorū, in quo libro agitur de
  - *Viri iuſti perfectione,*
  - *Contemplatione animæ ſanctæ,*
  - *Coniunctione Chriſti & Eccleſiæ.*
  - *Et habet c. 8.*
- Sapiētia, in quo libro agitur de
  - *Regimine prælatorum & conſeruatione iuſtitiæ,*
  - *Contemptum idolorum,*
  - *Aduētu & paſſione Chriſti, qui eſt vera ſapiētia.*
  - *Et habet ca. 19.*
- Eccleſiaſtic⁹, id eſt, cōgregator, in quo agitur de
  - *Obedientia ſubditorum,*
  - *Inſtitutione morum,*
  - *Nobilitate ſapientiæ,*
  - *Laude ſanctorum.*
  - *Et habet cap. 51.*

DE REVELATIONIBVS DIVINIS, SIVE DE ORACVLIS

lis Prophetarum, quinta veteris teſtamenti parte. TABVLA 19.

PROPHEtarum numero *continētur alij*
- *Impropriè, & ſub quadam ſimilitudine, vt*
  - *Liber Pſalmorum,*
  - *Prouerbia,*
  - *Cantica canticorū,*
  - *Eccleſiaſtes,*
  - *Sapientia,*
  - *Eccleſiaſticus.*
  - *De quibus iam ſuprà lib. 2. in quarta & quinta dictum eſt parte. De libro Pſalmorum vide pag. 219.*
- *Propriè*
  - *Maiores ſiue principales 4.*
    - Eſaias,
    - Hieremias,
    - Daniel,
    - Ezechiel.
  - *Minores, id eſt, minùs principales.*
    - Oſee,
    - Iohel,
    - Amos,
    - Abdias,
    - Ionas,
    - Michaas,
    - Nahum.
    - Abacuc,
    - Sophonias,
    - Aggæus,
    - Zacharias,
    - Malachias.

DE MA-

DE MAIORIBVS PROPHETIS.

TABVLA 20.

PRINCIpaliores inter prophetas numerantur quatuor:

- **ESAIAS, qui prophetauit**
  - *Sub Ozia, Ioathan, Achaz, Ezechia, Regibus Iuda, Eſai. 1. in princip.*
  - *Contra*
    - *Iudæam & Hieruſalem.*
    - *Deindè etiàm cõtra gentes, videlicet*
      - *Babylonem,*
      - *Philiſtæos,*
      - *Damaſcũ, &c.*
  - *De*
    - *Aduentu Chriſti,*
    - *Vocatione gentium,*
    - *Regno Iuda & Hieruſalem. Hieron. hic in prologo.*
  - *Et habet c. 66.*
- **HIEREMIas, qui prophetiã ſuam contexuit**
  - *In diebus Ioſiæ, Ioachim filij Ioſiæ, & Sedechiæ eiuſdem Ioſiæ filij, vſq; ad quintum menſem captiuitatis Hieruſalem. Orig. hic homil. 1.*
  - *In Iuda & Beniamin. Hieronym.*
  - *De*
    - *Futura ſtcritate, & aduẽtu regis Babylonij. Athanaſ.*
    - *Captiuitate Iudæorum & deſtructione ciuitatis Hieruſalem.*
  - *Et habet cap. 52.*
- **QVIBVS interſerũtur**
  - *Threni & oratio Hieremiæ de planctu & Lamentatione propter iſtam deſtructionem. Et habet capitula 5.*
  - *Baruch, in quo cõtinetur*
    - *Prophetia eiuſdẽ quæ facta eſt*
      - *Poſt deſtructam Hieruſalem per Chaldæos.*
      - *Ad captiuos in Babylonia.*
      - *De pñũciatione reditûs populi Iſrael, et eorũ q̃ vẽtura erãt tẽporib⁹ vltimis.*
    - *Et oratio Hieremiæ, in qua*
      - *Prohibetur Idololatria.*
      - *Narratur captiuitatis huius cauſa.*
      - *Detegit idolorũ falſitas et impietas.*
  - *Et habet cap. 6.*
- **EZECHIel, qui ſe teſtatur prophetâſſe**
  - *Tempore captiuitatis, in qua ſimul cum Daniele fuit. Auguſt. in Pſal. 64.*
  - *Eis qui cum eo captiui fuerant. Athanaſius.*
  - *De*
    - *Sceleribus Iudæorũ,*
    - *Ruina Hieruſalem,*
    - *Et de eius reparatiõe.*
    - *Et in ſumma eundẽ habuit ſcopum, quem Hieremias.*
  - *Et habet c. 48.*
- **DANIEL, qui prædicauit**
  - *Eodem ſcilicet captiuitatis tempore in Babylone. Auguſtin. de mirabilibus ſacræ ſcripturæ.*
  - *Populo Iudaico, cùi etiàm contemporaneus ſuus prophetauit Ezechiel.*
  - *De*
    - *Mundi Monarchia, & de mutationibus temporum.*
    - *Poteſtate ac æternitate regni Chriſti.*
    - *Hiſtoria Suſannæ.*
    - *Deſtructione Belis, & interfectione Draconis.*
  - *Et habet c. 14.*

DE MI-

DE MINORIBVS PROPHETIS. TAB. 21.

EORum prophetarũ, q à Maioribꝰ noſtris dicti ſunt Minores, fuerũt 12.

- 1. OSEE qui prophetauit
  - *Sub Ozia &c. & Ieroboam. Vide Gloſſ. ordinariam Oſee 1. in principio.*
  - *Contra Samariam, id eſt, decem tribus Iſrael, ibid.*
  - De
    - *Idololatria populi Iſrael, ſignata per mulierem meretricem.*
    - *Inundatiõe peccatorũ, cũ admonitiõe, vt filij Iſrael ad Dñm cõuertãtur.*
  - Et habet ca. 14.
- 2. IOHEL, cuius prophetia facta eſt
  - *Eiſdem temporibus, quibus Oſee. Vide Auguſt. de ciuitat. lib. 18. cap. 27.*
  - *Tribui Iuda & Hieruſalem. Hieron. hîc in prolog.*
  - De
    - *Conſumptione terræ Iudæorũ, p erucã, bruchũ, locuſtã & rubiginẽ.*
    - *Iudicio futuro, & ſpiritusſancti effuſione.*
  - Et habet ca. 3.
- 3. AMOS, qui prædicauit
  - *Quãdo & Eſaias ꝓphetię ſuę habuit exordiũ, nẽpe ſub Ozia. Hier. et Aug. ibid.*
  - *Contra gentes finitimas, Damaſcũ, Gazam, Aſcalon, Azotũ, Accaron, Tyrum, Idumæam, Theman, filios Ammon & Moab. Hieron. & Athanaſ.*
  - De
    - *Sceleribus Iudæorum & gentium.*
    - *Ira Dei & vindicta ſuper eos ventura.*
    - *Pœnitentia, ad quam prædicit finalem reparationem.*
  - Et habet ca. 9.
- 4. ABDIAS, quem prophetaſſe dicunt
  - *Tempore regis Ioſaphat,*
  - *Contra Idumæos, & perſecutores filiorum Iſrael Athanaſius.*
  - *De venturis ſuper Edom ſiue Eſau calamitatibus.*
  - Et habet cap. 1.
- 5. IONAS, qui prophetauit
  - *Sub Rege Ozia, & Ieroboam.*
  - *Niniuitis, ſub quo nomine ſalutem gentium præfigurat.*
  - *De ſubuerſione futura, niſi egerint pœnitentiam.*
  - Et habet cap. 4.
- 6. MICHAAS, ſub quo edita eſt prophetia
  - *Regnante Ioathan.*
  - *Contra Hieruſalẽ & Samariã, cõtra Achab, & cõtra prophetas ſeductores Athan. (in Synop.*
  - De
    - *Vaſtatione & captiuitate Samariæ.*
    - *Interitum principum Iſrael & pſeudoprophetarum.*
    - *Ingratitudine & malitia eorundem.*
  - Et habet cap. 7.
- 7. NAHVM, qui texuit vaticiniũ ſuum
  - *Eodem tempore, quo & Michæas,*
  - *Aſſyrijs, & præcipuè Niniuitis iterùm relapſis.*
  - *De iudicio & interitu illis obuenturo.*
  - Et habet capita 3.
- 8. ABACVC, cuius prophetia emicuit
  - *Tempore captiuitatis duarum tribuum ſub Manaſſe.*
  - *Aduersùs Babylonem & Nabuchodonoſor. Hieron. ad Chromatium.*
  - De
    - *Diſputatione, quam propheta habuit cum Deo, cur in hoc mundo iuſti conculcentur, & proſperè cedat impijs.*
    - *Paſſione Chriſti.*
    - *Aduentu Domini, & ſubuerſione Regni Babylonici.*
  - Et habet cap. 3.
- 9. SOPHONIAS, qui ſcripſit prophetiam
  - *In dieb. Ioſiæ filij Amon regis Iudæ. Auguſtin. de ciuit. Dei lib. 18. cap. 33.*
  - *In Hieruſalem & vniuerſa Iudæa, ac deindè etiàm contra gentes. Athanaſ.*
  - De
    - *Seruatore & reſurrectione eius.*
    - *Iudicio Dei contra falſos deos & gentes extraneas.*
    - *Conſolatione populi Iſrael.*
  - Et habet c. 3.
- 10. AGGÆVS, ionu merũ prophetarum cooptatus, ſcripſit
  - Secũdùm
    - *Auguſtinũ lib. 18. de ciuit. Dei cap. 35.*
    - *Gloſſam hîc, Poſt reditũ à captiuitate.*
    - Sub
      - *Zorobabel &*
      - *Dario.*
  - *Zorobabeli, Ieſu filio Ioſedek, & toti populo, q erat in Iuda & Hieruſalem.*
  - De
    - *Reuerſione populi Iudæorum,*
    - *Reædificatione templi,*
    - *Renouatione ciuitatis,*
    - *Aduentu Chriſti.*
  - Et habet ca. 2.
- 11. ZACHARIAS, qui prophetauit
  - *Duobus menſibus poſt Aggæum. Hieron. hîc in prologo.*
  - *Eiſdem, quibus & Aggæus.*
  - De
    - *Liberatione Iudæorum, & vindicta contra inimicos eorum.*
    - *Humilitate aduentûs Chriſti & paſſionis eiuſdem.*
  - Et habet cap. 14.
- 12. MALACHIAS, qui prophetico ſpiritu illuſtratꝰ vaticinatus eſt.
  - *Eiſdem temporibus, quibus Aggæus & Zacharias. Hierõ. hîc in prolog. ſcilicet poſt reditum è Babylone.*
  - *Ad Iſrael ſiue ſuper Iſrael, & non contra eam. Hieron. hîc.*
  - De
    - *Abiectione populi Iudæorum & ſacrificiorum eius.*
    - *Aduentu Chriſti & vocatione gentium.*
  - Et habet cap. 4.

DE RATIONE CONSOLANDI AFFLICTOS,
vltima veteris teſtamenti parte. TABVLA 22.

QVOMODO NOS *ad crucem & tribulationes perferẽdas oporteat eſſe animatos, exemplo demonſtratur Machabæorum in duobus libris:*

- *Primo, in quo agitur de*
  - *Prælijs inter Hebræorum duces & gentem Perſarum.*
  - *Liberatione populi ſub*
    - *Matathia,*
    - *Iuda,*
    - *Ionatha,*
    - *Simone.*
  - *Et habet cap. 16.*
- *Secũdo, in quo*
  - *Repetuntur quædam in primo libro dicta.*
  - *De nouo ſuperadditur nõ pauca de*
    - *Tribulatione populi.*
    - *Conſtantia ſeptẽ fratrũ & matris eorũ in tormentis perpeſſis ab Antiocho.*
    - *Liberatione populi per Iudam Machabæum.*
  - *Et habet capita 15.*

DE SVMMA LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.
TABVLA 23.

IN LIBRIS NO-*ui teſtamenti agitur de Eccleſia Chriſtiana*

- *Capite & fundamento, quod eſt, Chriſtus. Continet autem hæc pars, dictorum factorumq́ Chriſti narrationem hiſtoricam.*
- *Corpore & membris eius, hoc eſt, de vniuerſo Chriſtianitatis ſtatu: in qua parte populus Chriſtianus varijs tam fidei præceptis inſtruitur, quàm regulis morum.*

DE DICTIS ET FACTIS CHRISTI,
prima noui Teſtamenti parte. TABVLA 24.

FVNDAMEN-*tum religionis Chriſtianæ, ſiue recta & vera in Ieſum Chriſtũ fides, in quatuor continetur Euãgelijs, ſecundum*

- *Matthæum, in quo principalitèr de Chriſti agitur humanitate. Et habet capita 28.*
- *Marcum, in quo præcipuè de Chriſti agitur fortitudine & reſurrectione. Et habet capita 16.*
- *Lucam, in quo agitur ſpecialitèr de Sacerdotio Chriſti. Et habet cap. 24.*
- *Ioannem, in quo diuinitatis Chriſti aperiũtur ſacramẽta. Et habet cap. 21.*

ORIGENES DE RECTA IN DEVM FIDE
Dialogo 1.

HAEC tamen quatuor vnum tantùm ſunt Euangelium: quia vnum nobis decantârunt Deum.

DE VNIVERSO ECCLESIAE CATHOLIcæ ſtatu, ſecunda noui Teſtamenti parte. TABVLA 25.

IN SECVNDA NOui teſtamẽti parte, quæ vniuerſalis eccleſiæ continet ſtatum, deſcribuntur ipſius ſanctæ & catholicæ Eccleſiæ

- *Initia, vt in Actis apoſtolorum.*
- *Progreſſus, vt in epiſtolis*
  - *Pauli, quas ad diuerſas ſcripſit Eccleſias.*
  - *Canonicis, in genere ad oẽs eccleſias pſcriptis ab alijs apoſtolis, videlicet*
    - *Iacobo,*
    - *Petro,*
    - *Ioanne,*
    - *Iuda.*
- *Finis, vt in Apocalypſi B. Ioannis, & Apoſtoli & Euangeliſtæ.*

DE NASCENTIS ECCLESIAE CATHOLIcæ infantia & initijs. TABVLA 26.

INITIA NAſcentis Eccleſiæ explicantur in Actis apoſtolorũ, vbi agitur de

- *Prædicatione Euangelij per vniuerſum totius orbis ambitum, & prædicationis huius fructibus, à princip. vſque cap. 11.*
- *Priuilegio & officio hominis Chriſtiani, cap. 11. & 12.*
- *Conuerſione gentium, à cap. 12. vſque in finem.*
- *Eccleſiæ catholicæ*
  - *Perſecutionibus*
  - *Et triumphis*
  - — *Per diſcurſum.*

Et habet capita 28.

DE DOCTRINAE ET FIDEI CHRISTIAnæ progreſſu. TABVLA 27.

PROGRESSVS *Eccleſiæ & fidei Catholicæ non parũm pmotus eſt Epiſtolis Apoſtolorum*

- *Pauli ad*
  - *Eccleſias decẽ,*
    - *Romanos* 1.
    - *Corinthios* 2.
    - *Galatas* 1.
    - *Epheſios* 1.
    - *Philippenſes* 1.
    - *Coloſſenſes* 1.
    - *Theſſalonicẽſes* 2.
    - *Cum ea quæ dicitur ad Hebræos.*
  - *Diſcipulos quatuor*
    - *Timotheum* 2.
    - *Titum* 1.
    - *Philemonem* 1.
- *Iacobi* 1. *Petri* 2. *Ioannis* 3. *Iudæ* 1. — *Quæ pertinent ad*
  - *Omnia omnium Eccleſiarum membra,*
  - *Diuerſas hominum ordines & ſtatus,*
  - *Virtutes Theologicas,*
  - *Confirmationem doctrinæ apoſtolicæ, & falſorum dogmatum euerſionem.*

EPISTOLA PAVLI AD ROMANOS DE lege, operibus & gratia. TABVLA 28.

IN EPISTOLA *ad Romanos, per quam diuus Paulus eos reuocat ab erroribus gentilium & cæremonijs legis, ad veram & catholicam fidem, agitur de*

- *Lege naturæ, cap. 1.*
- *Imperio & poteſtate iudiciaria, cap. 2.*
- *Scripta lege Decalogi, eod.*
- *Circunciſione & cæremonijs legis Moſaicæ, cap. 3.*
- *Fide & eius iuſtitia, cap. 4.*
- *Modo & forma iuſtificationis, cap. 5.*
- *Noua lege ſpiritûs, ſiue gratiæ, capit. 6. & 7.*
- *Lege peccati, ſiue culpa originali prædictæ gratiæ legi contraria, cap. 7. & 8.*
- *Electione Dei gratuita & prædeſtinatione æterna, cap. 11. & indè vſque in finem.*

Et habet cap. 16.

EPISTOLAE PAVLI AD CORINTHIOS. TABVLA 29.

AD CO\
rinthios D. Paulus duas ſcripſit epiſtolas:

Primam de varijs fidei dogmatib⁹ & correctione morũ, in qua reprẽhẽdit errores eorum, q

- *Baptiſmi vim ex miniſtrorum æſtimabant ſanctitate, verſ. Obſecro, & toto cap. 3. & 4.*
- *Fidei ſimplicitatem ad philoſophiam reducere conabantur, eod. cap. 1. verſ. Verbum crucis, vſque in fin. & toto ca. 2.*
- *Immundiſijs & fornicationibus coinquinati erant, cap. 5. & 6.*
- *Matrimonia damnabant.*
- *Cum idololatris colludebant, dæmonijs oblata comedentes. cap. 8. 9 & 10.*
- *Eucharistiæ communione perniciosè abutebantur, cap. 11.*
- *De donis gratiæ gratis datæ non rectè ſentiebant, cap. 12. 13. & 14.*
- *De mortuorum reſurrectione malè credebant, cap. 15.*
- *Ad colligendas contributiones in vſus pauperum, tardiores erant.*

Et habet capitula 16.

Secundam de fructib⁹ pœnitentiæ, in qua emẽdatos cõſolatur, & hos tractat locos quaſi cõmunes:

- *Deum ſuorum eſſe liberatorem, cap. 1.*
- *Literam occidere, ſpiritum autem viuificare, cap. 3.*
- *Per vaſa humilia Deum ſæpè efficere magna, cap. 4.*
- *Hîc nos exulare, vt in cælo æternam habeamus manſionem, cap. 5.*
- *Triſtitiam quæ eſt ſecundùm Deum, non carere conſolatione, cap. 7.*
- *Tandèm de varijs agit ſuæ doctrinæ defenſionibus, vſq; in finem epiſtolæ.*

Et habet cap. 13.

EPISTOLA PAVLI AD GALATAS DE Retectione ſalſæ doctrinæ, in quam Galatæ per pſeudoapoſtolos abducti fuerant. TABVLA 30.

IN HAC *Epiſtola agitur de*
- *Fide ſemèl ſuſcepta non temerè mutanda, cap. 1.*
- *Fidei catholicæ veritate atque certitudine, d. cap. 1. & 2.*
- *Circumciſionis neceßitate falsò præſumpta, cap. 3. & 4.*
- *Iuſtificatione, vbique de operibus carnis & fructibus ſpiritûs. capit. 5. & 6.*

Et habet c. 6.

EPISTOLA PAVLI AD EPHESIOS DE LAVdibus conſtantiæ in retinenda veræ fidei Catholicæ doctrina. TABVLA 31.

IN QVA EPHE*ſios hortatur ad*
- *Gratitudinem Deo pro beneficijs acceptis exhibendam, cap. 1. 2. & 3.*
- *Omnis generis virtutum ſtudia capeſſenda, à ca. 3. vſque in finem.*

Et habet cap. 6.

AD PHILIPPENSES DE FVGIENDA PRImatûs ambitione, & ſtudio humilitatis amplectendo. TABVLA 32.

IN QVA *diuus Paulus Philippenſes*
- *Inſtruit ſimpliciores ad*
  - *Conſtantiam in perferendis perſecutionibus, cap. 1.*
  - *Vnitatem fidei, Humilitatem veram, Timorem Dei, Patientiam.* — *cap. 2.*
- *Præmonet vt ſibi caueāt à* *Pſeudoapoſtolis, quos vacat Malos operarios, & Conciſionem.* — *ca. 3.*
- *Solatur à vera voluptate, quæ ex ſolidis paratur virtutibus, ca. 4.*

Et habet capita 4.

EPISTOLA AD COLOSSENSES DE RECTA ad Deum via. TABVLA 33.

CONTINET *exhortationem ad*
- *Amorem Chriſti, eiusque doctrinam ſeu fidem Catholicam, cap. 1. & 2.*
- *Honeſta hominis Chriſtiani Officia, capit. 3. & 4.*

Et habet cap. 4.

EPISTOLA PAVLI AD THESSALONIcenſes. TABVLA 34.

AD QVOS *duas ſcripſit epiſtolas:*
- *Vnam de patiẽtia ĩ aduerſis, habentẽ* — *Et habet ca. 5.*
  - *Gratiarum actionẽ pro fructibus fidei, cap. 1.*
  - *Conſolationem* — *cap. 2.*
    - *Tam ſui ipſius,*
    - *Quàm Theſſalonicẽſium.*
  - *Amorem diui Pauli erga Theſſalonicẽ, cap. 3.*
  - *Correctionem errantium, cap. 4.*
  - *Regulas virtutum.*
- *Alteram de nouiſſimis tẽporibus, in qua* — *Et habet ca. 3.*
  - *Commendat Theſſalonicenſes,*
  - *Præmunit à timore iudicij, cap. 2.*
  - *Monet*
    - *Vt caueant à conuerſatione hæreticorum.*
    - *Nè deficiant in bono, cap. 3.*

EPISTOLAE PAVLI AD TIMOTHEVM.

TABVLA 35.

AD HVNC *quoquè duas ſcripſit Epiſtolas, quarũ*
- *Prima eſt de officio epiſcopi, ſiue de eccleſiaſtica diſciplina, in qua agitur de* — *Et habet cap. 6.*
  - *Defenſione doctrinæ ſanctæ, cap. 1.*
  - *Oratione, cap. 2.*
  - *Impoſitione manuum, cap. 3.*
  - *Honeſtate vitæ, cap. 4.*
  - *Liberalitate erga pauperes, cap. 5.*
  - *Iuriſdictione eccleſiaſtica, eod.*
  - *Prædicatione Euangelij, cap. 6.*
- *Secunda in qua ſubſtituit Timotheũ, eumq́ instruit* — *Et habet c. 4.*
  - *Martyrio pro vera fidei catholicæ doctrina libentèr ſuſcipiendo.*
  - *Regula Catholicæ veritatis,*
  - *Nouiſſimorum temporum malitia.*

EPISTOLA D. PAVLI AD TITVM, DE VIta & honeſtate clericorum. TABVLA 36.

IN QVA *instruit eundem,* — *Et habet cap. 3.*
- *Quales debeat ordinare* — *cap. 1.*
  - *Epiſcopos,*
  - *Presbyteros,*
  - *Diaconos.*
- *Quæ vera ſit Chriſtianæ religionis doctrina de* — *cap. 2.*
  - *Fide*
  - *&*
  - *Moribus.*
- *Quomodò tractandi ſint* — *cap. 3.*
  - *Falſi Chriſtiani,*
  - *A fide alieni,*
  - *Hæretici.*

AD PHILEMONEM, DE POENITENTIBVS iterùm in gratiam recipiendis. TABVLA 37.

ROGAT *Philemonem, vt ignoſcat Oneſimo per*
- *Viſcera ſua,*
- *Commune ſocietatis vinculum,*
- *Mutuum inter illos amorem.*

Et habet cap. vnicum.

AD HEBRAEOS, DE EVANGELIO ET FIDE Chriſtiana, contra legis antiquæ cultum & obſeruantiam. TABVLA 38.

IN QVA APO-*ſtolus oſtendit*
- *Defectum & euacuationē legis Moſaicæ,*
- *Perfectionem legis Euangelicæ,*
- *Et quòd Chriſtus verus Deus ſit & verus homo, Dei & hominum mediator.*

Et habet capit. 13.

DE EPISTOLIS CANONICIS, TABVLA 39.

IN EPI-*ſtolis*
- *Iacobi*
- *Petri*
- *Ioannis*
- *Iudæ*

Deſcribuntur
- *Suſtinentia aduerſitatis,*
- *Fuga carnalis voluptatis,*
- *Amor ſuperna & diuinæ charitatis.*
- *Deletio veterū literarū, hoc eſt, peccatorum, & ſuperſcriptio nouarum, id eſt,*
  - *Gratiarum,*
  - *Virtutum,*
  - *Donorum,*
  - *Bonorum operū.*

EPISTOLA D. IACOBI, DE FIDEI FRVctibus, & hominis Chriſtiani operibus. TABVLA 40.

D. IA-*cob⁹ in ſua Epiſtola agit de*
- *cap. 1.*
  - *Fortitudine & conſtantia,*
  - *Spe & fiducia,*
  - *Aequanimitate.*
- *cap. 2.*
  - *Pudicitia,*
  - *Iuſtitia,*
  - *Operibus miſericordiæ,*
  - *Aſſiduitate & vigilantia.*
- *cap. 3.*
  - *Linguæ temperantia,*
  - *Sapientia.*
- *cap. 4.*
  - *Humilitate & obedientia,*
  - *Pœnitentia,*
  - *Benignitate & beneuolētia,*
  - *Integritate conſcientiæ.*
- *cap. 5.*
  - *Mediocritate,*
  - *Sobrietate & temperantia,*
  - *Longanimitate,*
  - *Religione,*
  - *Charitate,*
  - *Correptione mutua.*

Et habet cap. 5.

EPISTO-

EPISTOLAE D. PETRI.

TABVLA 41.

D. PETRI *duæ extãt Canonicæ Epiſtolæ,*

- *Prima de nouo induendo homine, ſiue de reformãdis in Eccleſia moribus. Agitur enim in*
  - *Specie de gratiarum actione, cap. 1.*
  - *Genere de officijs*
    - *Seruorum, cap. 2.*
    - *Coniugum, cap. 3.*
    - *Hominis politici, cap. 4.*
    - *Eccleſiaſticarum perſonarum, cap. 5.*
  - *Et habet capita. 5.*
- *Secunda partim de futura rerum immutatiõe, In qua agitur de*
  - *Laudibus fidei, cap. 1.*
  - *Fugienda hæreticorum conſuetudine, cap. 2.*
  - *Præparatione ad futurum iudicium, cap. 3.*
  - *Et habet capit. 3.*

EPISTOLAE B. IOANNIS.

TABVLA 42.

B. IOANNES *ſcripſit Epiſtolas tres:*

- *Primã, de virtutibus Theologicis,*
  - *Fide,*
  - *Spe, &*
  - *Charitate.*
  - *Et habet capita 5.*
- *Secundam, De perfectione fidei, quæ conſiſtit in charitate. vndè*
  - *Electam & filios eius commendat.*
  - *Hortatur ad fraternam charitatem.*
  - *Monet vt hæreticos deuitent.*
  - *Et habet cap. vnicũ.*
- *Tertiam de veris Dei filijs, quales ſoli ſunt illi, q benè operãtur, ſiue de hoſpitalitate. In hac*
  - *Extollit pietatem Gaij, quam exercebat in peregrinos.*
  - *Exhortatur eundem, vt in ipſa pietate perſeueret.*
  - *Et habet cap. vnicũ.*

EPISTOLA IVDAE CATHOLICA, DE fide cum Charitate coniuncta.

TABVLA 43.

IN QVA D. *Iudas Hæreticorũ*

- *Impietatem detegit,*
- *Errores refutat,*
- *Mores deſcribit.*
- *Doctrinam cõmendat.*

His in fine ſubijcit

- *Regulam, quomodò tractandi ſint hæretici.*
- *Et capitulum habet vnicum.*

DE MILITANTIS ECCLESIAE FINE,

& futuro triumphantis Eccleſiæ ſtatu: ſiue, de Prophetia Noui Teſtamenti, quæ habetur in Apocalypſi B. Ioannis Apoſtoli.

TABVLA 44.

IN APOcalypſi B. Ioannis Apoſtoli continentur viſiones ſeptẽ.

- *Prima, quæ ſeptem habet Epiſtolas, in quibus pleniſſimè traditur, quidquid ad veriſſimum pertinet Chriſtianiſmum, à principio huius libri vſque ad cap. 4.*
- *Secunda, in qua ſunt ſigillorum myſteria, à cap. 4. vſque ad octauum.*
- *Tertia, quæ habet ſeptem angelos tuba canentes, à cap. octauo vſq; ad duodecimum.*
- *Quarta, de*
  - *Muliere amicta ſole, Draconeque mulierem inſequente, ac de ore flumen aquarum poſt fugientem in deſertum locum mittente.*
  - *Beſtijs è mari terraque aſſcendentibus, à cap. 12. vſque ad cap. 15.*
- *Quinta, de*
  - *Effuſione ſeptem phialarum iracundiæ Dei viuentis.*
  - *Mari vitreo igni mixto.*
  - *His qui vicerũt beſtiam, & eorum lætitia cantantium carmen lætitiæ agni, à cap. 15. vſq; ad cap. 17.*
- *Sexta, in qua deſcribitur Babylon, & agitur cùm de illius, tum de beſtiarum draconisque condemnatione, ac de terrore eorum qui pereunt, & conſolatione eorum qui ſalui fiunt.*
- *Septima, quæ eſt de Sabbatho & gloria, quam electi habituri ſunt ſub illud tempus & in ſeculo futuro, à cap. 21. vſque in finem Apocalypſeos.*

Et habet capit. 22.

VER-

VERSVS F. PETRI A ROSENHEIM, MONACHI BENEdictini, quibus librorum vtriuſq; teſtamẽti & ordinem complectitur & argumentum, adiecto vbiq; & libri & capitis cuiuſq; Numero. Claruit is Petrus Anno 1420.

			Libri	Catalogus librorũ veteris Teſtamenti.	Capitula
LIBRORUM veteris teſtamenti, iuxta communẽ diuiſionem, alij dicũtur	Legales	Geneſis.	1	Aſtra, polum, iuncta terra, Geneſiſq; patres dat.	50
		Exodus.	2	Bis quinis verbis, ſimul & plagis patet Exod.	40
		Leuiticus.	3	Cũcta patent genera ſub Leuitico, quibus offers.	27
		Numeri.	4	Da populo q̃ ſint loca, per tribus Numeris hinc.	36
		Deuteron.	5	Eccè patens ordo, ſequitur legem modò Deuter.	34
	Hiſtoriales	Ioſue.	6	Funiculo Ioſue diuidit ſorte quoquè terram.	24
		Iudicum.	7	Grandes Iudicibus addũt ſacra ſcripta triũphos.	21
		Ruth.	8	Humanus Booz dignam Ruth copulat ad ſe.	4
		Regum 1.	9	Interitum primo lege Saulis, Heli quoq; Regum.	31
		Regum 2.	10	Iam Regum Deuter ſcribit Regis Dauid acta.	24
		Regum 3.	11	Lecta placet bonitas Salomonis Regia terno.	22
		Regum 4.	12	Mors patet & ſtatus in quarto Regum Heliſęi.	25
		Paralipomen. 1.	13	Nobile fert iterùm ſceptrum Dauid Para primo.	29
		Paralipomen. 2.	14	Ordo patet, quę ſint Paralipom. regna ſecundi.	36
		Eſdræ 2.	15	Plebs Cyri iuſſu redit, ædificat, iuuat Eſdras.	10
		Eſdræ 1.	16	Quàm grauiter Nehemias ędificet, docet ipſe.	13
		Tobias.	17	Sacris doctrinis ornat natum benè Tobi.	14
		Iudith.	18	Trux dux, quid poſſit Deus Iſrael, arte Iudith ſcit.	16
		Heſter.	19	Vindictã populi, qua pendet Aman, docet Heſter.	16
		Iob.	20	Ardua ſic bella tua Iob patientia vincit.	42
	Sapiẽtiales	Pſalterium.	21	LIBER PSALMORVM.	150
		Prouerbia	22	Blãditur, ſua lux, Salòmon, prouèrbia quòd ſint.	31
		Eccleſiaſt.	23	Cunctam ſpem mundi vanam docet Eccleſiaſtes.	12
		Cant. Cant.	24	Dulcia ſponſus habet cum ſponſa cantica cordis.	8
		Sapientia.	25	Eccè ſic Sapiens tractando multa reuelat.	19
		Eccleſiaſticus.	26	Florida ſcripta liber tenet Ecccleſiaſticus in ſe.	51
	Prophetales	Eſaias.	27	Gentes ſaluatas ait, & Chriſtum aduocat Iſai.	66
		Hieremias.	28	Hinc ſtolidam monuit Hieruſalem Hieremias.	52
		Threni.		Ingemuit ſtylus euerſam flens Ieruſalem Thren.	5
		Baruch.	29	Iuſta ſuos fratres Baruch docet & pia facta.	6
		Ezechiel.	30	Legem, & ſtructuras hinc templi ſcribit Ezechel.	48
		Daniel.	31	Mira ſuis offert Daniel lectoribus Acta.	14
		Oſee.	32	Nos ſatis Oſee populi dat crimina nôſſe.	14
		Iohel.	33	Ore ſacro clamat Iohel, vt pœniteamus.	3
		Amos.	34	Plus ſcelus Iſrael hinc, quàm indè, cõcutit Amos.	9
		Abdias.	35	Quę ſtudet Abdias deſcribere, ſunt ſuper Eſau.	1
		Ionas.	36	Regem ſolicitum reddit Ionas populumque.	4
		Michæas.	37	Stultam Samariam neſcis reuocare Michęa.	7
		Nahum.	38	Te ſceleris cauſa Nahum, Niniue, repręhendit.	3
		Abacuc.	39	Vir ſe cuſtodit Abacuk, ſed diſputat audax.	5
		Sophonias.	40	Alta timent corda, quæ Sopho die premit irę.	3
		Aggæus.	41	Blanditur templum bonus Aggeus ędificari.	2
		Zacharias.	42	Confixum tradit obijſſe Ieſum Zacharias.	14
		Malachias.	43	Diſce tenere Dei legem Malachique Sacerdos.	4
Et hi duo ad hiſtoricos pertinent.		Machabæorum 1.	44	Et tractant patria pro lege mori Machabęi.	16
		Machabæorum 2.	45	Frangis tu Princeps Machabęe maloſque ſecũdo.	15
			SVMMA 45		SVMMA 1074

CATALOGVS LIBRORVM NOVI Teſtamenti.

NOui etiã teſtamenti librorũ pertinent alij ad

		LIBRI		CAPITA
Legẽ, ſcilicet gratiæ, vt 4. Euãgelia	Matthæi,	1	Glorificat titulus hominem ſcribendo Mathæus.	28
	Marci,	2	Hoc teneat quoniam Marci ſcripto Leo ſurgit.	16
	Lucæ,	3	Ipſis tu Dominum ſcriptis Lucas vitulum das.	24
	Ioannis.	4	Iure tuis, Aquila, ſcriptis Deitas reſeratur.	21
Hiſtoriam, vt Acta Apoſtolorum.		5	ELECTVM vas his ſcriptis Actus benè pandunt.	28
Sapientiã diuinam, vt Epiſtolæ Pauli	Roman.	6	LEGE tua, quam Paule doces, das Myſtica Roman.	16
	Corinthios. 1	7	Multos tu quæris doctrinis Paule Corinthis.	16
	Corinthios. 2	8	Hos tibi nunc Paule ſubiectos altera Cor. dat.	13
	Galatas.	9	Obiurgat tangens falſos Pſeudo Galatas Paul.	6
	Epheſios.	10	Paule tuis facis Epheſios ſcriptis benè firmos.	6
	Philippen.	11	Quos tua doctrina conuertit Paule, Philipp. ſtant.	4
	Coloſſenſ.	12	Robora tuta dedit Paulus reparans Coloſenſes.	4
	Theſſalonicẽ. 1	13	Scripta tenent etiàm Pauli Theſſalonicenſes.	5
	Theſſalonicẽ. 2	14	Te tua conſortet Pauli nunc altera Theſſal.	3
	Timotheum. 1	15	Vndiquè te fortem Paulus firmat Timothee.	6
	Timotheum. 2	16	Alterius vitam doctrina dedit Timo. ſcripti.	4
	Titum.	17	Blandas vt caueas hæreſes, te flagito Tite.	3
	Philemonẽ.	18	Confidens vult te à Philemone Oneſime ſumi.	1
	Hebræos.	19	Dat validam normam Paulus ſcribens ad Hebræos.	13
	Iacobi.	20	Faſtum, verboſos, æris cupidos reprobat Iac.	5
	Petri 1.	21	Gaudet, vt euadat Domini grex, Paſtor ouilis.	5
	Petri 2.	22	Nunc vitæ curſum fluidum docet altera Petri.	3
	Ioannis 1.	23	Inſtat, vt eſſet amor perfectus, prima Ioannis.	5
	Ioannis 2.	24	Iuſſit, vt alteruter amor aſſit deutra Ioannis.	1
	Ioannis 3.	25	Laudat vt ad melius harum trahat vltima Iohan.	1
	Iudæ.	26	Multis verba bona Iudæ dant gaudia vitę.	1
Prophetiam, vt Apocalypſis B. Ioannis.		27	Nos voluit benè ſic Apocalypſis fore cautos.	22
			SVMMA	260
	SVMMA	27		

Summa vtriuſque teſtamenti: Librorum 72. Capitum 1334.

ALII

ALII VERSVS, QVI LIBRORVM VTRIuſque teſtamenti non niſi ſimplicem complectuntur ordinem & nomenclaturam.

GENESIS, *Exo. Leui. Numerorum, Deuteronomi.*
Poſt Ioſue, Iudicum, Ruth, Regum, Paralip. Eſdræ.
Tobias, Iudith, Eſther, Iob, Dauidicusque.
Verba dat Eccle. Cantat, Sapit, Eccleſiaſtic.
Eſai. Hieremi. Baruch, Ezech. Danielque.
Oſe. Iohel, Amos, Abdi. Ionas, Michæ. Nahum, Abac.
Sophon. Aggæus, Zacha. Malachias, Machabæus.

MATHAEVS, *Marcus, Lucas, poſtremò Ioannes.*
Roma. Corint. Galat. Eph. Philippen. Coloſenſes.
Theſſal. & Timotheus, Titus, Philemon, Hebræus.
Et Actus, Iacob, Petrus, Ioan. & Iudas, Apoc.

SEQVVNTVR NVNC

SENTENTIAE ALIQVOT IPSIUS SCRIpturæ diuinæ, quæ vniuerſam complectuntur totius doctrinæ Chriſtianæ ſummam.

ESAIAE I.

QVIESCITE agere peruersè, diſcite benè facere, quęrite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam.

TOBIAE IIII.

QVOD ab alio oderis fieri tibi, vide nè tu aliquandò alteri facias.

PSAL. XXXVI.

SPERA in Domino, & fac bonitatem.

IBIDEM.

DECLINA à malo, & fac bonum.

ECCLE. VLTIMO.

TIME Deum, & mandata eius obſerua: hoc eſt omnis homo.

ECCLESIASTICI II.

FILI, concupiſcens ſapientiam, conſerua iuſtitiam.

MATTH. VII.

OMNIA ergò quęcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hęc eſt enim lex & Prophetæ.

ET XIX.

SI vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.

ITEM XXII.

DILIGES Dominũ Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Deuter. 6. Hoc eſt maximum & primum mandatum.

Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum, Leuitic. 19. In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetę.

MARCI XII.

MAIVS horum aliud mandatum non eſt. Et paulò pòſt: Vt diligatur Deus ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine, & diligere proximũ tanquàm ſe ipſum, maius eſt omnibus holocauſtomatibus & ſacrificijs.

LVCAE

LVCAE X.

CHRISTVS his addit, Hoc fac, & viues.

IOAN. XIII. & XV.

HOC eſt præceptum meum, vt diligatis inuicèm ſicut dilexi vos.

AD ROMAN. XII.

DILECTIO ſinè ſimulatione. Odientes malum, adhærentes bono.

ROM. XIII.

NEMINI quicquam debeatis, niſì vt inuicèm diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam, Non adulterabis, Non occides, Non ſurabens, Non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergò legis eſt dilectio.

IBIDEM.

ABIICIAMVS ergò opera tenebrarum, & induamus arma lucis.

AD GALAT. V.

OMNIS enim Lex in vno ſermone impletur: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.

IBIDEM.

DICO autem in Chriſto: Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Caro enim concupiſcit aduersùs ſpiritum, ſpiritus autem aduersùs carnem.

DE OPERIBVS CARNIS, IBIDEM.

TABVLA 45.

MANIFE-*ſta ſunt autē opera carnis, quæ ſunt,*	*Fornicatio,*	*Et his ſimilia: qualia qui agunt, regnum Dei non conſequentur.*
	Immunditia,	
	Impudicitia,	
	Luxuria,	
	Idolorū ſeruitus,	
	Veneficia,	
	Inimicitiæ,	
	Contentiones,	
	Æmulationes,	
	Ira,	
	Rixæ,	
	Diſſenſiones,	
	Sectæ, Inuidiæ,	
	Homicidia,	
	Ebrietates,	
	Comeſſationes,	

DE FRV-

DE FRVCTIBVS SPIRITVS IBIDEM.

TABVLA 46.

FRVCTVS *autem ſpiritûs ſunt*
- *Charitas,*
- *Gaudium,*
- *Pax,*
- *Patientia,*
- *Benignitas,*
- *Bonitas,*
- *Longanimitas,*
- *Manſuetudo,*
- *Fides,*
- *Modeſtia,*
- *Continentia,*
- *Caſtitas.*

Qui autem ſunt Chriſti, carnẽ ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs.

SVMMA BIBLIORVM
EX SENTENTIA PATRVM, SIVE DE
VERBO BREVIATO.

AVGVSTINVS.

PRAECEPTA multa ſunt in lege, quibus ipſa bona vita cõtinetur, imperatur & diſcitur. Multa omninò pręcepta ſunt, & innumerabilia: Pręceptorum ipſorum paginas vix quiſquá enumerat, quanto magìs ipſa q̃ voluit? Tamẽ Deus propter eos, qui ſe poſſent excuſare, vel quia eis non vacat legere, vel quia non nôrunt legere, vel quia non poſſunt facilè intelligere, vt excuſationem nemo habeat in die iudicij, voluit, ſicut ſcriptũ eſt, conſummare & breuiare verbum ſuper terram. Hoc ipſum verbum conſummatum & breuiatũ, nec obſcurum Deus eſſe voluit. Ideò breue, nè non vacaret legere: ideò apertum, nè quis dicat, non mihi licuit intelligere. Eſt autem hoc verbum conſummans & breuians: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. Et proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus pręceptis tota lex pendet & prophetæ. Matth. 22. Auguſtin. lib. de diſciplina Chriſtiana, cap. 1.

ORIGENES IN CAP. IX. AD ROMAnos, libro 7.

SIC Origenes interpretans illud Pauli ad Rom. 9. ex Iſai. cap. 10. Quia verbum breuiatum faciet Dominus: Poſſumus autem, inquit, & totius doctrinę verbum dicere breuiatum: Vt quod priùs lex & prophetę continebãt in latitudine pręceptorũ, veniens Dominus pronunciaret & diceret: Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, ex totis viribus tuis, & ex tota anima tua: & proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis pendet omnis lex & prophetæ. In quo prophetas & legem duobus his ſermonibus breuiauit.

QVIBVS IN REBVS CVLTVS conſiſtat diuinus.

TABVLA 47.

DEVS (VT HAbetur in gloſſa Eccleſiaſt. 2.) verè colitur
- *Fide,*
- *Spe, &*
- *Charitate.*

Nam Deo nos
- *Fides excitat,*
- *Spes erigit,*
- *Charitas iungit.*

Aug. in ſoliloquio.

IDEM AVGVSTINVS DE EODEM.

TABVLA 48.

TRIA SVNT, *qbus & ſciẽtia omnis & prophetia militat.* { *Fides,* *Spes,* *Charitas.* } *Auguſtin.lib.1.De Doctrina Chriſtiana, cap.37.*

CONFIRMATIO EIVSDEM, EX SENtentia D. Pauli.

TABVLA 49.

NVNC autem manent tria hæc, { *Fides,* *Spes,* *Charitas.* } *Maior horum eſt Charitas. 1.Cor.13.*

CVR PAVLVS HOC LOCO CHARITATI primas tribuat partes.

NON obſcurè his verbis D.Paulus innuit, Charitatem inter cæteras virtutes, quas vocant Theologicas, principem tenere locum, cuius rationem reddere videtur D. Auguſtinus ſuper Ioan.ſemone 83.his verbis: Vbì charitas eſt, quid eſt quod poſſit deeſſe? Vbì autem nõ eſt, quid eſt quod poſſit prodeſſe? Dęmon credit, nec diligit: nemo diligit, qui non credit. Fruſtrà quidem, ſed tamẽ poteſt ſperare veniã, qui non diligit: Nemo aũt poteſt deſperare, qui diligit. Itaque vbì dilectio eſt, ibì neceſſariò fides & ſpes: & vbì dilectio proximi, ibì neceſſariò & dilectio Dei. Qui enim non diligit Deum, quomodò diligit proximum tanquam ſeipſum, quandoquidem non diligit & ſeipſum? Eſt quippe impius & iniquus. Qui autẽ diligit iniquitatem, non planè diligit, ſed odit animam ſuam. Hoc ergò præceptum Domini teneamus, vt nos inuicèm diligamus, & quidquid aliud præcipit, faciemus, quoniã quidquid eſt aliud, hic habemus. Auguſtinus.

DE VIRTVTVM THEOLOGICARVM, FIDEI ſpei & Charitatis, vinculo.

AVGVSTINVS.

PIA fides ſinè ſpe & ſinè Charitate eſſe non vult. Sic igitur homo fidelis debet credere,
quod nondùm videt, vt viſionem & ſperet & amet. Et viſibilium quidem rerum præteri-
tarum, quę temporalitèr tranſiérunt, ſola fides eſt, quoniam non adhuc videnda ſperan-
tur, ſed facta & tranſacta creduntur, ſicut eſt illud, quòd Chriſtus ſemèl pro peccatis no-
Roma.6. ſtris mortuus eſt & reſurrexit, nec iam moritur, & mors ei vltrà non dominabitur. Ea ve-
rò quæ nondùm ſunt, ſed futura ſunt: ſicut noſtrorum ſpiritualium corporum reſurre-
ctio,ità creduntur, vt etiàm videnda ſperentur, ſed oſtendi modò nullo poſſunt modo.
Quæ verò ità ſunt, vt neq; prætereant, neq; futura ſint, ſed æterna permaneant, partim
ſunt inuiſibilia, ſicut iuſtitia, ſicut ſapiẽtia: partìm inuiſibilia, ſicut Chriſti immortale iam
corpus, ſed inuiſibilia intellecta conſpiciuntur, ac per hoc & ipſa modo quodam ſibi cõ-
gruo vidẽtur: & cùm videntur, multò certiora ſunt, quàm ea quę corporis ſenſus attingit: ſed
ideò dicuntur inuiſibilia, quia oculis iſtis mortalibus videri omninò non poſſunt. At illa
quę viſibilia ſunt permanentia, poſſunt, ſi oſtendantur, etiàm his mortalibus oculis cõſpici,
ſicut ſe diſcipulis poſt reſurrectionẽ Dominus oſtendit, ſicut etiàm poſt aſſcenſionẽ apo-
Ioan.10.21. ſtolo Paulo & Stephano Diacono. Proindè iſta viſibilia permanentia credimus, vt etiã ſi
Acto.7.9. non demonſtrentur, ſperemus ea nos quandoq; viſuros. Nec ea tenemur ratione intelle-
ctuq; cõpręhendere, nisì vt ea, quia viſibilia ſunt, ab inuiſibilibus diſtinctiùs cogitemus,
& cùm cogitationę, qualia ſint, imaginamur, ſatis vtiquè nouimus, eô nobis nota nõ eſſe
& cętera. Auguſtinus ad Conſentium, Epiſtola 85.

NVM ISTARVM VIRTVTVM ALIA ſinè alia exiſtere, aut prodeſſe queat.

IDEM.

SINE Charitate quippe fides poteſt quidem eſſe, ſed non & prodeſſe. Propter quod &
Apoſtolus Paulus: In Chriſto, inquit, Ieſu neq; circuncisio, neq; pręputiũ aliquid valet,
Galat. 5. ſed fides, quę per dilectionem operatur. Sic eam diſcernẽs ab ea fide, qua & dæmones cre-
Iacob. 2. dunt, & contremiſcunt. Auguſt.lib.15.De Trinitate, cap.18.

DE FIDE, PRIMA VERBI ABBREVIATI PARTE.

CONTINVATIO.

A fide ſcripturarum incipiant, qui cupiunt ad diuinæ magnificentię notitiam peruenire. Auguſt. ſuper Pſal. 8. & Ambroſ. ſuper Pſal. quoquè 118. Primùm oportet, inquit, vt credamus vera eſſe Dei ſummi, quæ in diuinis legimus, oracula.

ALIA ORDINIS RATIO.

FIDES ianua eſt, per quã introitur ad intelligendum & amandũ Deũ: & ſignum eſt, per quod idem agnoſcitur Deus: Niſi enim credideritis, ait ſancta ſcriptura, non intelligetis. *Eſai. 7.* Eccè enim quomodò non poteſt Deus agnoſci, antequàm credatur in eum. indè dicit Apoſtolus: Quomodò inuocabunt, in quem non crediderunt? Auguſtin. in lib. De expoſitione Dominicæ orationis & Symboli ad Catechumenos, ſerm. 2. *ad Ro. 10.*

DE FIDEI NECESSITATE, PAVL. ad Hebr. xj.

SINè fide, ait, impoſſibile eſt placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit. Et Rom. 14. Omne quod non eſt ex fide, inquit, peccatum eſt.

DE NOMINIS NOTIONE.

FIDES appellata eſt àb eo, quod fit. duę ſyllabę ſonant, cùm dicitur, fides. Prima ſyllaba eſt à facto, ſecunda à dicto. Interrogo ergò te, vtrùm credas: dicis, credo. fac quod dicis, & fides eſt. Auguſt. ſermon. 257. de tempore.

QVOTVPLEX FIDEI SIT SIGNIFICATIO, ex F. Dominico Soto.

DVPLEX tantùm ſignificatus eſt in hoc nomine, Fides. Significat enim & virtutem moralem, quę eſt in voluntate, & intellectualem, quę eſt in intellectu. Quę quidem explicatio, ex ipſa ſtatìm nominis etymologia perlucet. Etenim & Cicero priùs lib. 1. de Officijs, & poſtmodùm Auguſtinus epiſtola 19. ad Hieron. in duabus ſyllabis, quarum prima eſt à fio, ſecunda verò à dico, adnotârunt, fidem eô dici, quia fit quod dicitur.

Vndè fides primùm omnium ſignificat conſtantiam & veritatem, quę in dictis quidpiam aſſerentis aut promittẽtis ineſſe debet: quę nimirùm moralis virtus, fidelitas etiàm nuncupatur, &c.

Secundo modo accipitur fides, vt eſt intellectualis virtus: nempe aſſenſus quem præbemus enuncianti aut promittenti nobis aliquid. Quæ quidem notio ex priori naſcitur. Cùm enim ille, quem fidem primo modo habere ſcio, (id eſt, dictorum conſtantiam & veritatem) mihi aſſerit quicquam, aut promittit, perſuadet quidem mihi, quod dicit, (& (quod idem pollet) facit mihi fidem: hoc eſt, generat in me aſſenſum, quo illi credo. Qui quidem proindè aſſenſus, dicitur fides. Dominicus Soto De natura & gratia lib. 2. cap. 6.

ET PAVLò PòST HANC SENTENTIAM EX verbis declarat D. Auguſtini.

DVOS ergò ſi demus huic nomini, Fides, ſignificatus, ſatis eſt: Nempè vt ſit fides, quam mihi quiſpiam dat, dum quidquam aſſerit aut promittit, & quã ego viciſsìm do illi dum credo. Has duntaxàt notiones edocet Auguſtin. de ſpiritu & litera cap. 31. his verbis: De hac enim fide nunc loquimur, quam adhibemus, cùm aliquid credimus: non quam damus, cùm aliquid pollicemur: nam & ipſa dicitur fides. Sed alitèr dicimus: Non mihi habuit fidem: alitèr autem, Non mihi ſeruauit fidẽ. Nam iſtud eſt, Non credidit quod dixi: illud, Non fecit quod dixit. Secundùm hanc fidẽ, qua credimus, fideles ſumus Deo: ſecundùm illam verò, qua fit quod promittitur, etiàm Deus ipſe fidelis eſt nobis. Hoc enim dicit

1. *Cor*. 10. Apoſtolus:Fidelis Deus,qui non vos permittit tentari ſupra id quod poteſtis.Tantũ Auguſtinus.

DE FIDVTIA.

Ex his colligitur,non eſſe neceſſarium,vt alio modo accipiatur fides pro fiducia:vt tam noſtri quidam,quàm aduerſarij omnes pro comperto habent.Nam fiducia res eſt alia à fide,& proles eius.Nec per ſe propriè eſt virtus,ſed virtutis modus.Eſt enim,vt ſcientèr ait S.Thomas 2.2.q.129.roborata ſpes ex aliqua firma opinione,ſeu robur ſpei, pertinens ad magnanimitatem.Indè enim quòd fidem habeo dictis aſſerentis aut promittentis, ſpero & fido ità fore.Quinimmò quanuis ex fide naſcitur,à charitate poſtmodùm augetur & perficitur.Et ideò fiducia à fide nomen trahit,ſicuti effectus à cauſa. Quamobrem firma certaque fides exprimitur nomine fiduciç,veluti cauſa nomine effectûs.Idem Soto cap.6. lib.2.De Natura & gratia.

DESCRIPTIO FIDEI, EX EODEM Dominico.

Fides Catholica,Chriſtianæ familiæ neceſſaria, vtpotè qua Chriſtiani cenſemur, non eſt ſpecialis illa,qua indubitatò credit quiſque, ac conſtituit ſibi remitti peccata propter Chriſtum,& eſſe in gratia Dei,ſed illa potiùs perſuaſio diuina atque aſſenſus, quem debemus prçſtamusque DEO,omnium in genere,quç ab ipſo ſunt,Eccleſiæ reuelata per Chriſtum,perque eius Prophetas,Euangeliſtas, & Apoſtolos:inter quæ & promiſſiones ipſæ diuinæ connumerantur.Duo hic enunciamus:

PRIMVM EST,

Qvòd nullatenùs duç, ſed vna penitùs fides eſt, qua credimus vniuerſa reuelata, ſiue hiſtoriæ ſint, ſiue promiſſiones,ſiue prçceptiones,aut cõſilia.Eiuſdem enim habitûs virtus eſt,credere,quòd Abraham genuit Iſaac,& quòd in illo promiſſus eſt nobis redemptor,quòd Chriſtus carnem ſuſcepit,& quòd credentibus & baptizatis promiſerit ſalutem.Atque eiuſdem fidei eſt actus,credere promiſſiones illas, & quaſcunque alias, quæ ſunt in ſacra pagina,factas eſſe à Deo,quod ad hiſtoriam pertinet: & certò credere veriſſimas eſſe & firmiſſimas,quod propriè pertinet ad fidem promiſſionum, vndè ſpes nobis erigitur.

SECVNDVM EST,

Qvòd promiſſionum aſſenſus,ad fidem catholicam pertinens, nõ eſt ſpecialis ille, quo quiſque de ſe credit,ſeu recipere modò, ſeu habere iam gratiam: ſed illç in genere, quo firmitèr credimus,Ieſum Chriſtum vniuerſalem eſſe redemptorem, vnum mediatorem Dei & hominum,& ideò niſi eius merito,nemini vllam condonari noxam:ſed quidquid peccatorum à lapſu vſque Adam remiſſum eſt,& remittetur, virtute ſanguinis ſui remitti: atque adeò nemini,niſi per ipſum,ad æternam hæreditatẽ acceſſum patere Idem Soto cap.7.d.lib.2.

DE FIDEI HVIVS FVNDAMENTO.

1. *Cor*. 3. Certvm propriumque fidei Catholicç fundamẽtum, Chriſtus eſt. Fundamentũ enim aliud,ait Apoſtolus,nemo poteſt ponere,præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.Auguſt.in Enchirid. ad Laurent.cap.4.

QVOMODò D. PAVLVS DEFINIAT Fidem.

Est autem fides ſperandarum ſubſtantia rerum,argumentum non apparentium.ad Hebrç.11.Quam qui habent,fideles vocantur:& qui non habent,infideles. Auguſt. libro 13. De trinitat.cap.2. Veracitèr autem fideles ſumus, ſi quod verbis promittimus,operibus complemus.Gregorius Homil.29.

EXPLICATIO EIVSDEM, D. IOAN. GROPPERI.

Subſtantia,inquam,rerum ſperãdarum,id eſt,certitudo & quaſi certa poſſeſſio quędam earũ rerũ, quas ſperamus,eò quòd eas mentis noſtræ oculis ſic reprçſentet ac ſiſtat,vt iam illis quodammodò frui videamur.Et argumentũ non apparentium,id eſt, perſpicua oſtẽſio,& certa demonſtratio rerum nõ venientium in conſpectum,vt de ijs perſuaſi ſimus,

ac ſi

ac ſi oculo corporali peruiderentur. Gropper. in inſtitutionibus ſuis de doctrinæ Noui teſtamenti ſumma.

ALIA DECLARATIO D. SOTO.

Id eſt, habitus ſeu vis virtúſque mentis, qua, licet obſcurè, certò tamen & firmitèr aſſentimur his, quæ ſperamus apertè videre. lib. 2. De natur. & gratia cap. 7. vel, Fides Catholica, vt eſt inter omnes Chriſtianos conſtitutiſſimum, eſt aſſenſus certus & firmus, obſcurus quidem, tamen cui non poteſt ſubeſſe falſum. In qua definitione deſignantur duo:

Primò,

Firmitas aſſenſûs, cuius cauſa dicitur ſubſtantia, id eſt, inchoatio rerum ſperandarũ, quæ robur habet & firmamentum ex obedientia libertatis. Nam rerum, quæ nec videntur, nec ratiocinatione demonſtrantur, nunquàm haberemut tam firmum aſſenſum, niſi in captiuitatem redigentes intellectum in obſequium Chriſti.

Secvndò,

Subiectum Fidei eſſe intellectiuam potentiam: obiecti autém ratione, ad omnia patére, vniuerſáq; ambire quęcũq; à Deo cælitùs ſunt reuelata, ſiue res geſtæ ſint, ſiue mandata, vel monita, ſiue ſua promiſſa. Hæc enim omnia in ſpem nos futurorum mittunt. Quocircà in eodem Symbolo vtrique copulantur articuli: ſcilicet, & qui hiſtoriales ſunt, vt ꝙ Chriſtus natus eſt, & crucifixus: & prętereà qui de ſanctorum communione, & remiſſione peccatorum conſtituuntur, tanquàm ſub eodem obiecto fidei compræhenſi, eodem cap. 7.

ILLATIO CONTRA FIDEM SPECIALEM.

Est ergò perſuaſu facilimum, fidem illam commentitiam, quam vocant ſpecialem, ad fidem Catholicam minimè pertinere. Fides enim Catholica ex ſola diuina aſſertione, vel promiſſione pendet: quòd autem quiſq; aptus ſit & idoneus promiſſo beneficio ſuſcipiendo, ex humano aſſenſu & cooperatione etiàm pendet, ergò huius fides non eſt Catholica. ibidèm.

ALIA ILLATIO ADVERSVS DEFINItionem Caluini.

Incongrva ergò eſt definitio Caluini, quam libro de Inſtitut. relig. Chriſt. tribuit fidei, nempè quòd ſit diuinæ erga nos beneuolentiæ firma certáque cognitio, quæ gratuitæ in Chriſto promiſſionis veritate reuelatur mentibus noſtris, & cordibus obſignatur. Nam ſi ad promiſſiones in genere referatur, non eſt niſi puſilla portio Catholicæ fidei: ſi verò ad illam ſuam ſpecialem certitudinem, quam de ſe quiſque habet, extra limites eſt eiuſdem orthodoxæ fidei. Soto ibidèm.

QVID FIDES CHRISTIANA CONVENIAT cum fide antiqua.

Eadem eſt fides noſtra, quæ & Antiquorum: Auguſtinus lib. de Patientia cap. 21. Antiqui iuſti ante incarnationem verbi in hac fide Chriſti & in hac vera iuſtitia, quod eſt nobis Chriſtus, iuſtificati ſunt: hoc credentes futurum, quod nos credimus factum: gratia ſalui facti per fidem, non ex ſeipſis, ſed dei dono: non ex operibus, nè fortè extolleretur. Bona quippe opera eorum non præuenerunt miſericordiam dei, ſed ſecuta ſunt.

IDEM SVPER IOAN. TRACTAT. 45.

Tempora variata ſunt, non fides: quia eadem fides vtroſque coniungit, & eos qui crediderunt venturum, & eos qui veniſſe iam crediderũt. Diuerſis quidem temporibus, ſed vtroſque per vnum fidei oſtium, id eſt, Chriſtum, videmus ingreſſos. Et alibi: Eundem ſpiritum habuerunt, qui venturum in carnem Chriſtum prænunciàrunt, quem etiàm illi, qui eum veniſſe nunciauerunt.

DE PARTITIONE FIDEI.

TABVLA 50.

FIDES *quædam eſt*	*Informis, quandò eſt ſinè charitate, vt in Chriſtiano qui eſt in peccato mortali.*	*Fides autem*	*Sinè dilectione,*	*Eſt fides*	*Mortua, de qua Iacob.2.*	
	Formata, quandò eſt cũ charitate.		*Cum dilectione,*		*Viua.*	

DE FIDE INFORMI, SENTENTIA D. PAVLI.

SI linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniẽs. Et ſi habuero propbetiam, & nouerim myſteria omnia, & omnem ſcientiam, & habuero omnem fidem,ità vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum ità vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt. 1. Cor. 13.

DE EADEM, SENTENTIA D. IACOBI.

QVID proderit, fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? nunquid poterit fides ſaluare eum?

ET PAVLò PòST.

VIS ſcire ô homo inanis, quoniam fides ſinè operibusocioſa eſt? Abraham pater noſter nònne ex operibus iuſtificatus eſt, offerens Iſaac filium ſuũ ſuper altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides conſummata eſt? Et ſuppleta eſt
Gen. 15. Rom. 4. Galat. 3. ſcriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, & reputatũ eſt illi ad iuſtitiam, & amicus Dei appellatus eſt. Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantùm? Similitèr & Raab meretrix, nònne ex operibus iuſtificata eſt, ſuſcipiens nuncios, & alia via eijciens? ſicut enim corpus ſinè ſpiritu mortuum eſt, ità & fides ſinè operibus mortua eſt. Iacob. 2.

SENTENTIAE HVIVS LIMITATIO D. SOTO.

EX his verbis quidam elicere conantur, quòd fides mortua non ſit fides, tum quòd eiuſmodi fides nihil differat à fide dæmonum. Vno enim contextu ait Iacobus, quòd fides, ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa: & quòd ille, qui hoc modo credit, nihil magis egregiũ facit quàm dæmones, qui credunt & contremiſcunt. Hæc tamen ambo citra negocium diſſoluet, qui verba Iacobi æſtimatè fuerit meditatus.

Nõ enim refert fidem ad Charitatem, ſicutì hominem ad animam, ſed ſicutì corpus ad animam. Non, inquam, ait ſicut homo, ſed ſicut corpus ſinè ſpiritu mortuum eſt, ità & fides ſinè operibus mortua eſt. Viuit enim per animam & homo, & corpus. ſed homo tanquàm per formam, quæ pars ſui eſt: corpus autem tanquàm per eam, quæ extrinſecùs ſibi accidit. Et ideò quia Deus, qui eſt nobis ceu anima vitæ ſpiritualis, habitat in nobis per
1. Ioan. 4. charitatem, (Deus enim charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo) expuncta charitate, & homo manet ſpiritualitèr mortuus, & fides ſua mortua. Attamen, vt corpus abſq; anima ſuam retinet integram eſſentiam corporis, ità & fides abſque charitate, ſuam habet rationem, ſubſtantiam, & proprietatem fidei, quę eſt aſſentire dictis Dei.

Neq; continuò conſequens eſt, fidem illam mortuam nihil ab illa dæmonum diſtare. Ratio enim fidei non ſolùm conſiſtit in certitudine, quam forſan habere poſſunt dæmones maiorem, immò clariorem nobis: ſed in eo, quòd per obedientiam & voluntatis obſequium (vt in ipſa eius definitione innuebamus) ſuſcipitur. Dæmones autem non vltrò, ſed inuitè credunt, & indè fit, vt noſtra fides ſuapte natura illiciat nos ad amorem Dei: illa verò ſua nihil aliud quàm timorem illis incutiat & tremorem. D. Soto cap. 7. lib. 2. de Natura & Gratia.

DE FIDE FORMATA, D. PAVLI SENTENtia ad Galat 5,

NAM in Chriſto Ieſu neque circuncifio aliquid valet, neque præputium : ſed fides, quæ per charitatem operatur.

ET I. TIMOTH. I.

FINIS autem præcepti eſt charitas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Quæ verba ſic interpretatur diuus Auguſtinus: Cùm enim diceret, charitas: addidit. de corde puro: vt nihil aliud, q̄ id, quod diligendũ eſt, diligatur. Conſciētia verò bona, ſubiunxit propter ſpem. Ille enim ſe ad id, quod credit & diligit, peruenturum eſſe deſperat, cui malæ conſcientiæ ſcrupulus ineſt. Tertiò, & fide, inquit, non ficta. Si enim fides noſtra mendacio caruerit, tunc & non diligimus quod non eſt diligendum, & rectè viuendo id ſperamus, vt nullo modo ſpes noſtra fallatur. Auguſtinus libro 1 de doctrina Chriſtiana cap. 40..

DE FIDEI EFFECTIBVS, QVOS D. PAVLVS ad Hebræos per exempla ſanctorum patrum veteris enumerat teſtamenti. TAB. 51.

NAM FIDE

I.

INTELLIGIMVS *aptata eſſe ſecula verbo Dei, vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent.*

II.

FIDE *plurimam hoſtiam Abel, quàm Cain, obtulit Deo: per quam teſtimoniũ conſecutus eſt, eſſe iuſtus, teſtimonium perhibente muneribus eius Deo: & per illam defunctus adhuc loquitur.*

III.

FIDE *Enoch tranſlatus eſt, nè videret mortem: & non inueniebatur, quia tranſtulit illum Deus: ante tranſlationem enim teſtimonium habuit, placuiſſe Deo.*

IIII.

FIDE, *Noë reſponſo accepto de ijs, quæ adhuc non videbantur, metuens, aptauit arcam in ſalutem domûs ſuæ, per quam damnauit mundum: & iuſtitiæ, quæ per fidem eſt, hæres eſt inſtitutus.*

V.

FIDE, *qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: & exijt, neſciens quò iret.*

VI.

FIDE *demoratus eſt in terra promiſſionis, tanquàm in aliena, in caſulis habitando cum Iſaac & Iacob, cohæredibus repromiſſionis eiuſdem.*

VII.

FIDE *& ipſa Sara ſterilis virtutem in conceptione ſeminis accepit, etiàm præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit eſſe eum, qui repromiſerat.*

VIII.

FIDE *obtulit Abraham Iſaac, cùm tentaretur: & vnigenitum offerebat, in quo ſuſceperat repromiſſiones, arbitrans quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus.*

IX.

FIDE *& de futuris benedixit Iſaac Iacob & Eſau.*

X.

FIDE, *Iacob moriens, ſingulos filiorum Ioſeph benedixit, & adorauit faſtigium virgæ eius.*

XI.

FIDE, *Ioſeph moriens, de profectione filiorum Iſrael memoratus eſt, & de oſſibus ſuis mandauit.*

XII.

FIDE, *Moiſes natus, occultatus eſt menſibus tribus à parentibus ſuis, eò quòd vidiſſent elegantē infantem, & non timuerunt Regis edictum.*

XIII.

FIDE, *Moiſes grandis factus, negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æſtimans theſauro Aegyptiorum, improperium Chriſti. Adſpiciebat enim in remunerationem.*

XIIII.

FIDE *reliquit Aegyptum, non veritus animoſitatem Regis: inuiſibilem enim tanquàm videns ſuſtinuit.*

XV.

FIDE *celebrauit Paſcha & ſanguinis effuſionem, nè qui vaſtabat primitiua, tangeret eos.*

XVI.

FIDE *tranſiêrunt mare rubrum, tanquàm per aridũ terram: quod experti Aegyptij, deuorati ſunt.*

XVII.

FIDE *muri Hiericho corruerunt circuitu dierum ſeptem.*

XVIII.

FIDE *Raab meretrix non periјt cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.*

XIX.

ET *quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samſon, Iephte, Dauid, Samuel, & prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt exterorum: acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos.*

Et hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, nè ſinè nobis conſummarentur. Ad Hebr. cap. 11. per totum.

DE DVOBVS ERRORIBVS, QVIBVS HOC ſeculo doctrina veræ & catholicæ fidei plurimùm obſcuratur.

PLVRES quidem & graues ſanè, iidemque pernicioſi ſunt errores hac tẽpeſtate, qua ſæpè multumque controuertitur de virtute ſiue efficacia fidei, qua fideles ſumus: quorum tamen duo præcipui, ex quibus cæteri ferè omnes pendere videntur, & connexi ſunt & quaſi inſeparabiles.

PRIMVS:

QVÒ N iuſtificatio noſtra ex ſola diuina pollicitatione, abſque operibus noſtris, depẽdeat.

SECVNDVS:

QVÒ N certus fieri quiſque poſſit per fidem, ſe eſſe in gratia.

CONTRA PRIMVM DISPVTATIO NON MINùS ELEGANS & diſerta, quàm grauis & erudita D. Auguſtini in lib. de vita Chriſtiana, cap. 13.

PROPOSITIO.

ALIOS noui, inquit, quos ità inſipientiæ & imprudentiæ tenebroſa caligo & ignorantia fallit ac decipit, vt fidem quam habere ſe ſimulant, ſinè iuſtitiæ operibus apud Deum ſibi cenſeant profuturã: & hoc erroris genere decepti, ſinè metu crimina nefanda cõmittunt, dum credunt Deum non criminum, ſed perfidiæ tantùm vltorẽ. Et huiuſmodi nõ ſolùm ſeipſos periſſe contenti ſunt, ſed etiàm alios, in quibus nullum diuinæ ſcientiæ lumẽ eſt,
Matth. 15. ſuis nituntur laqueis implicare, & impletur in illis Saluatoris noſtri ſentẽtia, dicentis: Cæcus ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foueam cadũt. Nam ſi nullum crimen, ſed ſola perfidia condemnatur, ergò ſecuri peccamus & liberi, & ſinè cauſa Deus dedit mandata iuſtitiæ, ſi ſola ſinè iuſtitiæ operibus fides prodeſt.

CAVSA HVIVS ERRORIS QVAE SIT.

VNDÈ hic tam impius, tam ſceleſtus, tam perfidus ignorantiæ error obrepſerit, ſcire non
Hier. 23. poſſumus, niſi fortè ex illis, qui hoc exẽplo in lege veteri populũ ſeducebãt, & ſecũ ſimul æternæ morti & perpetuo tradebãt interitui, de quibus ſcriptũ eſt: Nolite audire ſermones prophetarum, qui prophetant vobis, quoniã vani ſunt ipſi, & viſiones à corde ſuo loquũtur, &

tur, &

tur,& non ab ore Domini.Dicũt enim ijs qui repulerũt verbũ Domini, Pax erit vobis,& omnibus qui vadunt in voluntatibus ſuis.Omni qui vadit in errore cordis ſui,dicũt, Nõ venient ſuper te mala.

ERRORIS HVIVS CONFVTATIO.

MVLTA quidẽ nobis,immò totius legis teſtimonia aderant,quibus tam pernicioſum deſtruère errorem ac ſepelire poteramus:ſed nè legentem diutiùs fatigemus, ſufficiăt pauca de plurimis.Reſpondeat ille mihi,cuius talis eſt ſenſus: Adam à DEO factus homo primus ſtatìm in principio mundi,perfidiæ,an peccati cauſa damnatus eſt?In quo nihil fuiſſe incredulitatis inuenio,præter ſolam inobedientiam,cuius cauſa ille damnatus eſt, & oẽs ſuo damnantur exemplo.Cain quoquè non perfidię cauſa,ſed quia fratrem interemerat, condemnatus eſt.Quid plura?Vniuerſus hic mundus vt diluuio interiret, non perfidiæ cauſa lego factum fuiſſe,ſed criminum.Sodoma & Gomorrha vt repentino cremarentur incendio,nullam cauſam incredulitatis inuenio,niſì peccatorum & ſcelerum:quod ſcriptura euidentèr demonſtrat & dicit:Homines Sodomitæ,mali & peccatores erant in cõſpectu Dei valdè. Populus ille Iudaicus vt tam frequentèr interire videretur, & corripi, nónne peccatorum cauſa præſtabat? Geneſ.13.

SOLVTIONES OBIECTIONVM, QVIBVS CONCILiantur ſententiæ Pauli & Iacobi de fide & operibus.

SED dicit aliquis:Veteris legis teſtimonia tantùm non accipio,niſi mihi & noui teſtamẽti exempla protuleris:Accipe Saphiram & Ananiam,quos apoſtolica ſententia, non perfidiæ crimine,ſed furti & mendacij cauſa damnàuit.

Forſitan dicturus es mihi:Vt quid ergò Apoſtolus dicit, Arbitramur iuſtificari hominẽ per fidem ſinè operibus legis?Ipſum qui hoc dicit,legò hominem abſentem etiàm cõdemnâſſe,quia vxorem patris acceperat.Intelligenda eſt ergò ſcriptura,quæ ſcientibus conuenire videtur in omnibus,& non niſì ſolis,à quibus minimè intelligitur,diſcrepare. 1.Cor.5. Iuſtificari hominem,inquit Apoſtolus,per fidem:ſinè legis operibus,dicit,ſed non ſinè illis operibus,de quibus alterum Apoſtolum audio dicẽtem:Fides ſinè operibus mortua eſt. Paulus enim Apoſtolus de legis operibus locutus eſt,hoc eſt,de circuncisione carnali, & neomenia,& ſabbatho,& huiuſmodi cæteris,quæ lex fieri antè præceperat, & iam Chriſti tempore non erant neceſſaria.Iſte verò Iacobus de operibus iuſtitiæ loquitur,quæ qui non fecerit,verè mortuus eſt,quanuìs ſe ſimulet eſſe fidelem.

Sed dicet aliquis illud Apoſtoli,dicentis:Corde enim creditur ad iuſtitiam,ore autẽ fit confeſſio ad ſalutem:Stulte,hoc baptiſmi impletur in tempore,quo vt baptizetur quis, ſola confeſſio deſideratur & fides.Nam quid tibi ipſius baptiſmi lauacrum prodeſt,ſi ſola ſinè iuſtitia fides quæritur?Baptiſmo enim peccata ablui,fides omnium tenet. Si deincèps peccandum eſt,abluiſſe quid prodeſt?

SENTENTIAE CATHOLICAE CONFIRMATIO ex collatione ſcripturarum.

AVDI quid dicat Dominus homini ſemèl ſanato:Eccè ſanus factus es, iam noli peccare, nè quid tibi deterius eueniat.Hoc & beatus Petrus Apoſtolus manifeſtiſſimè docet,ei deterius aliquid,qui poſt agnitam iuſtitiæ viam peccauerit, euenire,cùm dicit:Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini noſtri ſaluatoris Ieſu Chriſti, his rursùm impliciti ſuperantur,facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus. Melius enim 2.Petr.2. eſſet illis viam non cognoſcere iuſtitiæ,quàm poſt cognitam retrorsùm conuerti ab eo, quod illis traditum eſt,ſancto mandato. Contingit enim eis illud veri Prouerbij: Canis reuerſus ad vomitum ſuum,& ſus lota in volutabro luti. Prou.26.

Hoc & beatus Paulus Apoſtolus teſtatur,& loquitur,hominem poſt baptiſmi ſanctificationem priſtino errore peccantem,non ſinè ingenti pœnitentia conſeruari,dicens:Impoſſibile eſt enim, eos qui poſtquàm ſemèl illuminati ſunt, guſtauerũt etiàm donum cœleſte,& participes ſunt facti ſpiritûs ſancti, guſtauerunt nihilominùs bonum Dei verbũ, Hebr.6. virtutesque ſeculi venturi,& prolapſi ſunt,renouari rursùs ad pœnitentiam, rursùs crucifigentes ſibimetipſis filium Dei,& oſtentui habentes.

VIA SALVTIS.

QVENDAM etiàm ad Saluatorem acceſſiſſe,& quid faciendo vitam ęternam perciperet, interrogâſſe Euangeliſta teſtatur:cui ità à Domino reſpōſum eſt:Si vis vitam habere, ſer-
Matth. 19. ua mandata.Non dixit,Serua tantùm fidem.Nam ſi ſola fides quęritur,ſuperfluè iubentur mandata ſeruari.Sed abſit,vt ego Deum meum aliquid dicam præcepiſſe ſuperfluum. Sed dicant hoc illi,qui peccando iam filij perditionis effecti ſunt,& in hoc tantùm ſolatium ſe habere credunt, ſi alios ſecum potuerint morti perpetuæ mancipare.

PECCATIS HOMINES DAMNARI ETIAM FIDELES.

Poue. 11. iuxta 70. 1.Pet 4. Pſal.38. 103. 67. NAM ſi Deus peccatorem non punit,vbi eſt illud propheticum, Si iuſtus vix ſaluus erit, peccator & impius vbi parebunt?Et alibi:Quia peccatores peribunt.Et iterùm:Deficient peccatores à terra,& iniqui ità vt non ſint.Et iterùm:Sicut deficit fumus,ità deficiant:ſicut fluit cera à facie ignis,ſic pereant peccatores à facie Dei.Nullum hîc tantùm incredulū & infidelem,ſed peccatores audio condemnari.

NEC SOLAM SVFFICERE FIDEM.

ET Saluatorem noſtrum quodam loco dixiſſe lego:Non omnes qui dicunt mihi, Domi-
Matth.7. ne Domine,intrabunt in regnum cælorum,ſed qui faciunt voluntatem patris mei qui in cælis eſt.Vtiquè iſti Chriſtum credebant,qui eum etiàm Dominum nuncupabant. Nec idcircò illis cæleſtis regni ianua panditur,quia illum ore,quem factis abnegant, confiten-
Tit.1. Matth.7. tur.Negari autem Deum factis,non minùs quàm verbis,Apoſtolus dixit:Deum confitētur ſe nôſſe,factis autem negant Et Dominus in Euangelio:Multi mihi dicent in illa die: Nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus,& in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et dicam illis:Nunquàm vos cognoui. Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Vſqueadeò iſti credidiſſe dicuntur,vt in nomine Domini virtutes etiā operarentur. Nec tamen eis proderit fides,quia iuſtitiæ opera non fecerunt.

SED NECESSARIA ETIAM AD SALVTEM ſunt opera.

ITAQVE ſi ſola fides prodeſt,cur illi cum angelis ſatanę in perpetuum gehennæ ignibus mancipantur,qui non perfidiæ cauſa,ſed quia boni nihil fecerunt,iudicantur?ſicut ſcri-
Matth.25. ptum eſt:Et dicet eis rex qui ad ſiniſtram ſunt:Diſcedite à me maligni in gehennam ęternam,quam parauit pater meus diabolo & angelis eius.Eſuriui,& non dediſtis mihi manducare:&c.Non dixit vtiquè,quia non credidiſtis mihi.Vndè intelligi datur,non eos incredulitatis cauſa,ſed propter bonorum operum ſterilitatem eſſe damnandos.

DISPVTATIONIS HVIVS EPILOGVS.

NEMO ergò alterum decipiat,nemo ſeducat.niſi quis iuſtus fuerit,vitam non habebit:niſi quis in omnibus Chriſti mandata ſeruauerit, partem non poteſt habere cum Chriſto: niſi quis terrena deſpexerit,diuina non accipiet:niſi humana contempſerit,nō poteſt habere cęleſtia.Nec quiſquam Chriſtianum ſe iudicet,niſi qui Chriſti & doctrinam ſequitur,& imitatur exemplum.Hactenùs Auguſtin.

CATHOLICA CONTRA HVNC ERROREM ASSERTIO.

SALVS itaque non offertur per Chriſtum,niſi certo modo qualificatis,ſicut demōſtrant hæ ſcripturę:Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpirituſancto,nō poteſt introire in regnū Dei,Ioan.3.Pœnitentiam agite, appropinquauit regnum Dei,Matth.4. Niſi pœnitentiā habueritis,ſimilitèr omnes peribitis,Luc.13.Factus eſt omnibus obtemperātibus ſibi cauſa ſalutis,Ad Heb.5. Ecce qualitates fidei,baptiſmi,pœnitentiæ,& ſpontaneæ volūtatis, ad obtemperandum Chriſto prærequirūtur.Sonnius lib.1. Demonſtrationū de fide, ca 6.

DETE-

DETECTIO SECVNDI ERRORIS DE certitudine gratiæ. TABVLA 52.

CERTItudo ex duobus æſtimari poteſt, vel ex parte

- *Obiecti, cuius aſſenſus non poteſt eſſe falſus.*
- *Subiecti eſt firmitas aſſenſûs illius rei, quam quis ſibi perſuadet, omni depulſa dubietate, propter ſibi apparẽtem veritatem.*

Quæſtio autem p̃ſẽs ita explicatur:

Non litigatur de certitudine ex parte ſubiecti. Nemo enim dubitat quin poſsit quis ex leuitate tam firmũ habere aſſenſum, & iudicio ſuo tam certum de re falſa, quàm Chriſtianus habet de fide catholica, vt hæretici de ſuis dogmatibus plerique omnes.

Sed dubitatio eſt de certitudine, ex parte obiecti, verùm eam quis poſsit habere, ſe eſſe in gratia, vt talis aſſenſus eſſe nequeat falſus, magis quàm ſi eſſet Catholicæ fidei. D. Soto de nat. & gratia, lib. 3. cap. 10.

SVBDIVISIO DE DVPLICI HVIVS QVAEſtionis ſenſu. TABVLA 53.

AT VERÒ QVAESTIO *poteſt præterea habere duos ſenſus:*

- *Primum, ſecundùm præſentem ſtatum, An nunc ſcilicet ſit quis in gratia.*
- *Alterum, an poſsit habere certitudinem perſeuerantiæ vſq; ad finem vitæ & aſſecutionis gloriæ.*

CONFVTATIO PRIMI MEMBRI EX LIBELlo Ioannis Heſſelij Contra Nouitiam fidem, quam vocant ſpecialem, vndecim argumentis. Quorum

PRIMVM eſt,

QVÒD hæc fides, qua quiſque certò ſtatuit ſibi remiſſa peccata propter Chriſtum: ſiue ea doctrina, qua docetur is habere peccati veniam, qui eam ſe per Chriſtum habere firmitèr ſtatuit, nõ ſit expreſſa in ſymbolo Apoſtolico, aut Niceno, vel Conſtantinopolitano, aut Athanaſij. Et cùm Auguſtinus libro de fide & ſymbolo, & in Enchiridio cap. 64. exponat Apoſtolicum ſymbolum, atq; expreſsè illam eius partem, (Remiſſionem peccatorũ) huius fidei non meminit: Quinimmò docet, Deum in ignoſcendis criminibus reſpicere menſuram doloris & cordis contriti. Item Fulgentius & Ruffinus, aut alij dum ea quæ fidei ſunt exponunt, ne verbum quidem de hac fide faciunt, &c. proindè nouitia eſt & veteri Eccleſiæ ignota.

SECVNDVM ARGVMENTVM.

SECVNDÒ hæc perſuaſio eſt in ijs etiàm qui integram fidẽ non habent, ſed hæretici ſunt: vt in Eunomio, de quo ſcribit Auguſtinus libro de hæreſibus ad Quoduultdeũ: Fertur, inquiẽs, vſqueadeò fuiſſe bonis moribus inimicus, vt aſſeueraret, quòd nihil cuiquã obeſſet quorumlibet perpetratio ac perſeuerantia peccatorum, ſi huius, quæ ab illo doceba-tur, fidei particeps eſſet.

TERTIVM.

TERTIÒ, hæc perſuaſio tollit timorem diuinæ ſeueritatis atque iudicij, dùm iubet hominem eſſe ſecurum.

QVARTVM.

QVARTÒ, reijcitur hæc doctrina ſic: Quiſquis carni mente ſeruit atque peccatò, Deo placere non poteſt, iuxta Apoſtolum (Rom. 8.) dicentem, Qui in carne ſunt, & ſecundùm eam ambulant, Deo placere non poſſunt: Sed nemo certus eſt an dominetur ſibi peccatũ, & ambulet ſecundùm carnem. Igitur nemo certus eſt ſe placere Deo.

QVIN-

QVINTVM.

QVINTO reijcitur hæc doctrina, quia tollit orationem Dominicam, qua oramus vt demittantur nobis debita.

SEXTVM.

SEXTO, doctrina huius ſpecialis fidei aduerſatur doctrinæ ſcripturæ de baptiſmo. Nam ſi fide hac certus ſit homo ſe eſſe Dei filium, Deumque ſibi iam propitium: conſequens eſt, baptiſmum non adhibendum, vt peccata remittantur, vel vt homo renaſcatur.

SEPTIMVM.

SEPTIMO, hæc perſuaſio aduerſatur Apoſtoli doctrinæ de recto vſu Euchariſtiæ. In qua requirit probationem ſuijpſius, nè quis indignè manducet aut bibat. Doctrina autem hęc hominem certum eſſe iubet, atque ità ab omni periculo ſecurum fore pollicetur.

OCTAVVM.

OCTAVO, hac vana doctrina euertitur veræ pœnitentiæ ſiue conuerſionis ad Deum prędicatio. Cùm enim ſacra ſcriptura doceat, veram pœnitentiam conuerſionemq́; præcedere remiſſionem peccatorum, hæc doctrina cõtrà aſſerit, remiſſionem peccati obtineri ante omnia per hanc fidem: & tum demùm ſequi veram pœnitentiam & conuerſationē ſecundùm Deum. Hinc eſt Luteri dictum: Qui credit ſe abſolutũ, eſt abſolutus, quidquid ſit de contritione.

NONVM.

NONO, aduerſatur hæc vana fides poteſtati ſoluendi & ligandi, remittendi & retinendi peccata, quã dedit Dominus Petro & Apoſtolis. Habet enim hæc fides, quòd peccata ſint remiſſa ſola fide, etiàm ſi nemo ſolutor vel remiſſor accedat, vt ridiculum iam ſit, quod
Ioan. 20. Apoſtolis ſuis Dominus dixit: Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis.

DECIMVM.

DECIMO, hæc fides adeò noua eſt & falſa, vt cùm ſibijpſi contraria ſit, ſeipſam deſtruat. Nam nemo cuiquam aſſentitur, niſi quod verum eſſe iudicârit, etiàm priuſquàm aſſentiatur. Cùm itaque hac vana perſuaſione credat homo ſibi remitti peccata per eam ipſam fidem, qua credit hoc, neceſsè eſt id verum eſſe etiàm priùs quàm credat, atque ideò ipſa fides remiſſionis, poſterior eſt remiſſione.

VNDECIMVM.

POSTREMO, hæc vana perſuaſio procedit ex exili intellectu Euangelij & verbi Dei, ſiue potiùs per ipſam verbũ Dei peruertitur. Fides enim in nihil aliud collimare debet, quàm in Dei verbum: Nullum autem eſt verbum Dei, dicens cuilibet hominum, eſſe ei remiſſa peccata. Sed Euangelium vnum & idem eſt apud omnes Chriſtianos. Vndè Euangelium generalibus enunciatis in ſcriptura proponitur. At particularia pro perſonarum varietate mutantur. Ioan. Heſſelius, apud quem fuſiùs tractantur.

CONCLVSIO PRIMI HVIVS MEMBRI CATHOLICA.

NEMO poteſt adeò eſſe certus ſuæ proprię iuſtificationis, quàm eſt Chriſtianus de articulis fidei. Ratio eſt, quia certitudo huiuſmodi, quòd quiſque ſit in gratia Dei, ex duobus pendet: Vtpotè ex firmitate diuinæ promiſſionis, quæ eſt fides catholica: & ex noſtra diſpoſitione, nempè ſi fecerimus illa, quæ à nobis ipſe requirit. Huius autem ſecundi membri fidem habere nõn poſſumus, quanta eſt fides catholica: ergò neque tãtam vllus de cõmuni lege habere poteſt, quòd ſit in gratia. D. Soto cap. 10. lib. 3. de natura & gratia.

CONFVTATIO SECVNDI MEMBRI, DE PERSEVERANTIA fidei, ex eodem Heſſelio per argumenta octo.

MVLTO porrò vanior eſt ea fides, qua quiſque ſtatuit firmitèr, ſe peruenturum ad vitam æternam, quàm qua ſibi ſtatuit peccata remiſſa. Hæc enim etiàm de futuris pronunciat, quæ ſoli Deo nota ſunt, iuxta illud Sapientis: Homo futura nullo ſcire poteſt nuncio. Et,
Eccle. 8. Prou. 27. Nè glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies. Illa autem tantùm de præſenti iuſtitia. Igitur & eius, licèt iam ſatis ſit reiecta, paucis oſtendamus vanitatem.

ARGV-

ARGVMENTVM PRIMVM.

PRIMÒ igitur, nullum ſymbolorum, neque Apoſtolicum, neque Nicenum, neque Conſtantinopolitanum, neque Athanaſij habet, quòd quilibet debeat credere, ſe habiturum vitam æternam. Licèt enim credamus vitam æternã, non tamen idcircò credimus nos eam poſſeſſuros. Credimus enim ſimilitèr & mortem impiorum æternam: & tamen nemo debet, etiamſi hactenùs impiè vixerit, credere ſe intraturum ignem æternum.

SECVNDVM.

SECVNDÒ, hęc pſuaſio, qua quis ſtatuit ſe peruenturũ ad vitã ęternã, eſt in hęreticis qui certò non eò peruenient. Falſa eſt itaque hæc perſuaſio, & non innitens veraci verbo Dei.

TERTIVM.

TERTIÒ, ſi fides iuſtificans reddit hominem certum de ęterna vita, igitur certum eum facit, quòd in fide perſeuerabit, quod ſibi certò polliceri poteſt nemo. Nam ſicut Apoſtolus docet, multi repulſa bona conſcientia, naufragium fecerunt circa fidem: & alios præ auaritia à fide excidiſſe dicit, 1. Timoth. 6.

QVARTVM.

QVARTÒ, hæc perſuaſio pronũciat de occulta & inſcrutabili Dei prædeſtinatione. Nam per eam firmitèr ſtatuit homo ſe prædeſtinatum, ſecuriorq́; eſt de æterna ſua ſalute, quàm fuit homo & angeli ante lapſum. At ſecùs Auguſtinus: Licèt, inquit, ſancti de ſuæ perſeuerantiæ præmio certi ſint, de ipſa tamen perſeuerantia ſua reperiuntur incerti. Item Hieronymus: Scriptum eſt, inquit: Ne beatum dixeris quempiam ante mortem, Eccl. 11. Quãdiù enim viuimus, in certamine ſumus: quandiù in certamine, nulla eſt certa victoria, quę etiàm Apoſtolo fortiſſimè præliãti, in futuro ſeculo reſeruabatur.

QVINTVM.

QVINTÒ, hac perſuaſione tollitur ſolicitudo rectè agendi, & ille timor, quẽ iubet Apoſtolus: Tu autem fide ſtas. noli altum ſapere, ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis nõ pepercit, nè fortè nec tibi parcat. Vide ergò bonitatem & ſeueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatem: in te autẽ bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate: alioquin & tu excidéris. Ad Rom. 11.

SEXTVM.

SEXTÒ, hac perſuaſione iudicat homo ſeipſum, non ſolùm pro præſenti, ſed etiàm pro futuro tempore, omnibus modis ſic inuadens Chriſti iudicis officium, & peccãs in illud præceptum ſapientis: Ante mortem nè laudes hominem quenquam. Eccle. 11.

SEPTIMVM.

SEPTIMÒ, Nullum eſt Dei verbum, quod teſtetur cuilibet fideli eum eſſe perſeueraturũ in fide & charitate, & habiturum vitam æternam. quinimmò iam oſtẽſum eſt, ſcripturam docere, multos à charitate excidere, atque damnari in æternum, vt Saul. Vana itaque hæc perſuaſio non verſatur circa Dei verbum, & proindè non eſt fides.

VLTIMVM.

POSTREMÒ, ſi ſtatuant, prout ſtatuunt, quòd conciliatam habeant erga ſe Dei beneuolentiam, ità vt hoc anno, menſe, vel die, non ſint caſuri à fide aut iuſtitia, ſed protegendi à Deo manifeſtè iam patet, non hãc eſſe fidem qua iuſtificati fuerũt prophetæ aut apoſtoli: vel, ſi ea iuſtificati eſſent, falſa certè, ſeu quæ falſum credidiſſet pro Dei verbo, iuſtificati eſſent. Hęc omnia vberiùs pertractat R. D. Ioãnes Heſſelius in dicta ſua cõfutatione, ca. 10. Et Dominicus Soto. lib. de natura & gratia.

REGVLA SIVE DECISIO HVIVS CONTROuerſiæ communis.

ALITÈR ergò conſideratur promiſſio de venturo Chriſto, & remiſſione peccatorum in genere, quę ex nullo prorſùs opere legis pendebat, vt arbitrabantur Iudæi: Alitèr verò, vt ſingulis promiſſum beneficium applicatur: & ſecũdùm hanc conſiderationẽ propter paruulos qui iuſtificantur ante vſum rationis, promiſſio pendet ex operibus cuiuſq;. Quandoquidem hoc modo non eſt facta promiſſio cuiuis abſolutè, ſed ſub cõditione, ſi pœnitentiã egerimus, ſi vocẽ eius audièrimus. Nam qui audit & didicit, venit ad me, Ioan. 6. Idẽ Soto lib. 3. cap. 10. de natura & gratia.

DEFENSIO FIDEI CATHOLICAE ADVERſùs aliam calumniam, qua criminantur Catholicos docere, vt de ſalute ſua dubitent homines.

CATHOLICI docent, vt fidant quidem homines ſe vitam & veniam accepiſſe, vel accepturos eſſe, non tamen hoc tanquàm Dei verbum credant, ſed timeant nè fortè excidant à pietate & vita. Abſit aũtem, vt ſic dubitet catholicus de aſſecutione vitæ ęternæ vel veniæ, vt ea quæ ad horum aſſecutionem ſunt agenda aggredi ceſſet. Hæc enim dubitatio ſpei eſt cõntraria, & in deſperationem degenerat: ſicut & timor non obtinendę veniæ vel vitæ, qui tantus eſt, vt torporem ad orandum pro venia, & viriliter certãdum pro vita, inducat. At timor, qui ex propriæ fragilitatis atque malitiæ, & diuinæ ſecuritatis conſideratione oritur, & tamen ſpei veniæ & vitæ coniungitur, humilitatem & ſolicitudinem benè agendi generat atque cuſtodit. Hunc timorem docemus, atque ex cõſequenti illud in quo ſundatur, nempè nos certos non eſſe de pœnitentia & perſeuerantia noſtra. Ioannes Heſſelius in confutat. fidei ſpecialis, cap. 24.

DE SIGNIS GRATIAE DIVINAE.

TABVLA 54.

QVANVIS *autem communi lege, hoc eſt, fidei certitudine, de ſalute ſua niſi ex ſingulari quodam diuinæ reuelationis priuilegio, omninò certus nemo eſſe queat: ſunt tamen ſigna ſiue coniecturæ quædam, ex quibus homo Chriſtianus apud Deum ſe in gratia eſſe ſpe bona colligere poſſit, quorum in libello quodã antiquo & pio, qui fundamentũ æternæ inſcribitur felicitatis, numerantur ſedecim:*

SIGNVM PRIMVM.

DETESTATIO *peccatorũ: de quo ſic diuus inquit Hieronymus: Tunc peccatorum ſalus incipit, cùm quis veraciter pro delictis ingemiſcit.*

II.

AMOR *verbi diuini, de quo Ioan. 8. Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. Nam verbum Dei eſt cibus animæ. Non enim in ſolo pane viuit homo &c. Matth. 4. Vndè D. Auguſtinus: Nullum, inquit, maius eſt ſignum æternæ prædeſtinationis, quàm libentèr audire verbum Dei.*

III.

PATIENTIA *in rebus aduerſis, eò quòd dicit Apoſtolus: Flagellat omnem filium quem recipit, Hebr. 12. Et, Ego quos amo, arguo & caſtigo. Apocal. 3.*

IIII.

CORRECTIONEM *libentèr admittere, atque ex ea in melius vitam commutare, vt cum Pſalmiſta dicere poſſit: Tribulationem & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui. Pſal. 114.*

V.

TIMENTES *Deum honore afficere: & præſertìm eos, quos deſcribit Dauid in Pſalmo 23. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo &c? Cuſtodire autem illa præcepta, quæ ibi numerantur ex ordine, manifeſtum eſt bonæ gratiæ ſignum.*

VI.

HVMILITAS: *Nam D. Gregorio teſte, euidentiſſimum ſignum electionis eſt humilitas.*

VII.

DVBIA *in meliorem interpretari partem, nec libentèr audire obtrectationes. Vndè Saluator noſter apud Ioan. 13. cap. In hoc cognoſcent homines, inquit, quòd mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis adinuicèm.*

VIII.

COMMISERATIO *in neceſſitatibus proximorum. Alitèr enim, vt D. ſcribit Gregorius, membra noſtri redemptoris non efficimur, quàm ſi proximo compatiamur. Hinc Pſalmiſta cecinit: Iocundus homo qui miſeretur & commodat.*

IX.

INIVRIARVM *remiſſio, quam ſic cõmendat Auguſt. Vnuſquiſq; talẽ indulgentiã accipiet, qualem facit proximo.*

X. Stu-

X.

STVDIVM *probitatis, quandò quis frequenter mouetur ab interiori animi ſenſu, vt bonus fieri & in melius proficere queat.*

XI.

FREQVENS *Paßionis Chriſti meditatio, quæ cum gratiarum actione coniuncta ſit. Quò pertinet illud Ezechielis: Signa Thau in frontibus eorum, id eſt, ſignum crucis. Ezech.9.*

XII.

BONA *& deuota ad mandata Dei inclinatio. Quod ſignum ab ipſo probatum eſt Saluatore ac Domino noſtro, his verbis: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Matth.19.*

XIII.

VEHEMENS *ad Dei viſionem anhelatio, iuxta illud Iob: Tædet animam meam vitæ meæ, Iob.10. Super quo B. Gregorius: Præſens, inquit, vita cædere incipit, cùm vita cæleſtis dulceſcit.*

XIIII.

IN *omnibus præmißis bona intentio. Sicut enim oculus corporalis eſt ipſius humani corporis lucerna, ſic per radium intentionis illuſtrantur actionis noſtræ merita. Gregor.*

XV.

IN *præfatis virtutibus ad finem vſque perſeuerantia. De qua Matth.10. dicitur capite: Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Et ſecundùm Gregor. Incaßùm bonum agitur, ſi ante terminum vitæ deſeratur.*

XVI.

SYNCERA *& perfecta Dei charitas. Nihil enim cætera proſunt omnia ſinè dilectiõe diuina. Hinc D. Auguſtinus: Sola, inquit, Charitas diſtinguit inter filios Dei & filios diaboli.*

QVAE FIDEI RATIO POTISSIMVM SEQVENDA, atque præ cæteris tenenda ſit, ex Ambroſio.

SERVEMVS præcepta Maiorũ, nec hæreditaria ſignacula auſi rudis temeritate violemus. Librum ſignatum illum propheticum non ſeniores, non poteſtates, non angeli, non archangeli aperire auſi ſunt: ſoli Chriſto explanandi eius prærogatiua eſt ſeruata. Librum ſacerdotalem quis noſtrûm reſignare audeat, ſignatum à confeſſoribus, & multorum iam martyrio conſecratum? Quem qui reſignare coacti ſunt, poſteà tamen damnata fraude ſignârunt. Qui violare non auſi ſunt, confeſſores & martyres extiterunt. Quomodò fidem eorum poſſumus denegare, quorum victoriam prædicamus? Nemo metuat, nemo formidet: plus confert fidelibus, qui minatur. Venenatæ ſunt blanditiæ perfidorum, tunc cauẽdæ, cùm id quod negant, prædicare ſe ſimulant. Sic decepti ſunt & antè, qui facilè crediderunt, vt ibi perfidię laqueos inciderent, vbì fidem eſſe credebant. Qui dicit, inquiunt, Chriſtum creaturam ſecundùm cæteras creaturas, anathema ſit, &c. Ambroſ. lib.3. de fide ſanctæ Trinitatis cap.7. tom.2.

DE FIDEI CATHOLICAE LAVDIBVS, ex Auguſt.

NVLLAE maiores diuitiæ, nulli theſauri, nulli honores, nulla huius mũdi maior eſt ſubſtãtia, quàm eſt fides catholica, quæ peccatores homines ſaluat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles iuſtificat, pœnitentes reparat, iuſtos augmentat, martyres coronat, virgines & viduas & coniugales caſto pudore conſeruat, clericos ordinãt, ſacerdotes conſecrat, in æterna hęreditate cum ſanctis angelis collocat. Auguſtinus ſermone 1. de verbis Apoſtoli.

DE SPE, SECVNDA VERBI ABBREVIATI PARTE.

CONTINVATIO.

SED de fide hactenùs, deincèps de ſpe dicamus, quæ ſic affinis videtur fidei, vt & ea propemodùm naſci credatur ex fide: Fides enim eſt, qua Dei verbo creditur: Spes, qua expectatur, quod per verbum Dei promiſſum eſt. Vt enim expectemus, potiſſimùm fides verbi Dei facit, iuxta prophetam dicentem: Sperent in te omnes qui nouerunt nomen tuum. Pſalm. 9.

DE NECESSITATE SPEI.

SPEM neceſſariam Chriſtiano, inter cætera ſacræ ſcripturæ teſtimonia, Diuus Paulus 6. ad Hebræos capite abundè teſtatur, cùm ſpem appellat animæ noſtræ ancoram tutam ac firmam, & incedentem vſque ad interiora velaminis, hoc eſt, tabernaculum æternæ beatitudinis, vbi præcurſor pro nobis introijt Ieſus. Quemadmodùm enim ancora, fluctuāte mari, firmat naues, nè euertantur, aut in ſaxa impellantur & confringantur: ità ſpes in his mundi tempeſtatibus, de promiſſis diuinis nos confirmat, vt quæ nobis non in rebus fluxis, ſed in cælo fixa eſt, vbi multæ rerum vices, ſed æterna ſtabiliaque omnia. Albert. Nouicampian. in Scopo Biblico de fide, ſpe & charitate.

SPEI DEFINITIO.

SPES autē, quam D. Paulus modò confidentiā appellat, Heb 10. modò fiduciam, Hebr. 4. eſt ſummi boni, Deo miſerante, potiundi expectatio. Marul. in Euangeliſtario ſuo lib. 2. cap. 1. Hoc eſt, certa rerum bonarum futurarum, quas à Deo promiſſas fide indubitata credimus, cum patientia expectatio. Nouicampian. ibid.

DEFINITIONIS HVIVS CONFIRMATIO, ex verbis D. Pauli ad Rom. 5.

IVSTIFICATI ergò ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei &c.

SPERARE QVIS DICATVR.

ILLE ſperat, qui bonam conſcientiam gerit. Quem verò pungit mala conſcientia, retrahit ſe à ſpe, & non ſibi ſperat niſi damnationem. Vt ergò ſperet regnum, habeat bonā conſcientiam: & vt habeat bonam cōſcientiam, credat & operetur: quia quòd credit, fidei eſt: quòd operatur, charitatis. Auguſtinus in præfatione in Pſal. 31.

SPES QVID DIFFERAT A FIDE, ex Auguſtino.

QVID autem ſperari poteſt, quod non creditur? Porrò etiàm aliquid quod non ſperatur, credi poteſt. Quis nanq; fidelium, pœnas non credit impiorum, nec ſperat tamen? Et quiſquis eas imminere ſibi credit, ac fugaci motu animi exhorret, rectiùs timere dicitur, quàm ſperare. Quæ duo Lucanus diſtinguens, ità complexus ait: Liceat ſperare timenti. Non autem ab alio Poëta, quanuis meliore, propriè dictum eſt: Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem. Eſt itaque fides & malarum rerum, & bonarum: quia & bona creduntur, & mala, & hoc fide bona, non mala. Eſt etiàm fides, & præteritarum rerum, & præſentium, & futurarum.

Spes autem non niſi bonarum rerum eſt, nec niſi futurarum, & ad eum pertinentiū, qui earum ſpem gerere perhibetur. De qua Apoſtolus ait. Spes quæ videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiā expectamus. Cùm ergò bona nobis futura eſſe creduntur, nihil aliud quàm ſperantur. Auguſtinus in Enchiridio ad Lauren. cap. 8.

QVO-

QVOTVPLEX SIT CHRISTIANA PATIENTIA.

PAVLVS in eo loco, vbi dicit: Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus: non vnius ſimplicis generis patientiam inſinuat, ſed duplicem: Illam videlicet primùm, quæ eſt longanimitas æquanimitèr expectandi bonum illud excelſum, quod cùm anxie percupimus, diutiſſimè nobis protrahitur, iuxta illud: Patientes eſtote vſque ad aduentum Domini, Iacobi 5. Nam cùm ſpes quæ differtur, affligit animam, dilatio illa in genere malorum eſt, circa quæ patientia verſatur. Rom. 8.

Sed prætereà cùm gloria hæc filiorum Dei nó niſi plurimis ſuperatis pugnis, ſubactiſq; hoſtibus obtineatur, quæ ſpe illius perpetimur, per huiuſmodi etiàm malorum patientiã, hoc eſt, tolerantiam, eandem gloriam expectamus. D. Soto in epiſtolã Pauli ad Rom. cap. 8.

QVID IN SPE CHRISTIANA TENENDVM ſequendumque ſit.

OMNIVM Chriſtianorum ſpes in futurum tempus extẽditur, vt quod hîc ſeruimus Deo, alibi nos ſeruiſſe lætemur: Hic enim nobis poſita ſunt certamina, ſed in futuro ſeculo certaminum præmia reſeruata. Iuſtè ſiquidem & prouidè diuina ſapientia ſeparauit tempus laboris & præmij. Hic ergò laboramus, hic ſeruimus Deo, & mandata eius ſeruamus, vt in futuro ſeculo, id eſt, in cælorũ regno, æterna præmia capiamus. Auguſtinus ſermone 19. de verbis Apoſtoli: vel iuxta alios, ſerm. 34.

QVID'VE IN EADEM MAXIME CAVENDVM fugiendumque ſit.

NIHIL tam inimicum eſt ſpei, quàm retrò reſpicere, id eſt, in eis rebus, quæ retrò labũtur & tranſeunt, ſpem ponere, & in ijs quę nondùm datæ ſunt, ſed dandæ quandoquè, nunquàm tranſibunt, non ſperare. Quandò autem ſcatet tentationibus mũdus, veluti pluuia Sodomæ ſulphurea, metuendum eſt exemplum vxoris Loth. Retrò enim reſpexit, & vbi reſpexit, ibi remanſit. In ſalem conuerſa eſt, vt imprudens prudentes condiret exemplo. Auguſt. de verbis Domini ſerm. 29. Idem ſuper Pſalm. 95. Debet Chriſtianus, inquit, vti mundo, non ſeruire mundo, vt habentes, ſint tanquàm non habentes.

QVIS VERAE SPEI SIT SCOPVS.

TOTA ſpes noſtra in Deo ſit, nihilque de nobis, tãquàm de noſtris viribus præſumamus, nè noſtrum facientes, quod ab illo eſt, & quod habemus, amittamus. Auguſt. ſuper Pſalm. 70. ſermone 1. Factus eſt enim Chriſtus ſpes noſtra. In illo vides & laborem tuum, & mercedem tuam: laborem in paſſione, mercedem in reſurrectione. Sic ergò factus eſt ſpes noſtra. Habemus enim duas vitas: ſed vnam in qua ſumus, alterã quam ſperamus: In qua ſumus, nota nobis eſt: quam ſperamus, ignota nobis eſt. Tolera in qua es, & habebis, quam nondùm habes. Quomodò toleras? vt non vincaris à tentatore Laboribus ſuis, tentationibus, paſſionibus, morte ſua demonſtrauit tibi vitam in qua es. reſurrectione ſua demõſtrauit tibi vitam, in qua eris. Nos enim non noueramus, niſi naſci hominem & mori: reſurgere hominem, & viuere in æternum, non noueramus. Suſcepit quod noueras, & demonſtrauit quod non noueras. Ideò ergò factus eſt ſpes noſtra in tribulationibus, in tentationibus. Idem in Pſalm. 60.

DE EODEM.

NOLI aliquid à Domino tuo ſperare, ſed ipſe Dominus tuus ſit ſpes tua. Nanque multi de Deo ſperant pecuniam, multi de Deo ſperant caducos honores & perituros, vel aliud quodlibet à Deo præter ipſum Deum: ſed tu ipſum Deum pete. Immò contemptis alijs, perge ad illum, obliuiſcens alia, memento illius: relinquens retrò alia, extẽdere in illum. Ipſe certè auerſum correxit, ipſe ducit rectum. Ergò ſit ipſe ſpes tua, qui ducit, & producit. Et paulò pòſt: Sit ſpes noſtra Deus noſter. Qui fecit hęc omnia, melior eſt omnibus: qui fortia, fortior: qui magna, maior: quidquid amaueris, ille tibi erit. Diſce amare in creatura creatorem, & in factura factorem: nè teneat te quod ab illo factum eſt, & amittas eũ à quo & ipſe factus es. Auguſt.

DE GRADIBVS SPEI SENTENTIA D. Pauli ad Rom.5.

SED & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem, Spes autem non confundit: Quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritumſanctum, qui datus eſt nobis. Rom.5.

DE EFFECTIBVS SPEI CHRISTIANAE

per exempla: NAM SPE

I.

MOISES *ſtetit intrepidus ante Pharaonis conſpectum, & tandèm populum de Aegypto eduxit, Exod.cap.5.& 6.&c.*

II.

SPE *in Deum nixi filij Iſrael, contra Beniamin tribum præliantes, tandèm prævaluerũt. Iudic.20.*

III.

SPE *confiſus in Deum David, dixit ad Goliath: Tu venis ad me cum gladio & haſta & clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum.1.Reg.cap.17.*

IIII.

SPE *& confidentia in Deum, Nathan propheta audacter corripuit David poſt adulterium.2.Regum 12.*

V.

SPE *confidens Elias, dixit Achab: Non ego turbavi Iſrael, ſed tu & domus patris tui, qui dereliquiſtis mandata Domini.3.Reg.18.*

VI.

SPE *fretus Heliſæus, dixit ad Ioram regem Iſrael: Quid mihi & tibi eſt? Vade ad Prophetas patris tui.4.Reg.3.*

VII.

SPE *bona confiſus Tobias, dixit increpantibus eum: Nolite ità loqui, quoniam filij ſanctorum ſumus: & vitam illam expectamus, quam Deus daturus eſt illis, qui fidem ſuam nunquàm mutant ab eo. Tobiæ 2.*

VIII.

SPE *invicta fultus Iob, amicis ſuis reſpondit: Etiàm ſi Deus occiderit me, in ipſo ſperabo. Iob 13.*

IX.

SVSANNA *cùm iniuſtè condemnaretur, erat in anguſtijs cor eius. ſperans autem in Domino, liberata eſt. Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino. Daniel.13.*

X.

DIVINA *ſpe armati Matathias & filij eius, reſtiterunt nuncijs Antiochi regis, & dixit Matathias: Etſi omnes gentes Regi Antiocho obediant, vt diſcedant vnuſquiſque à ſervitute legis Patrum ſuorum, & conſentiant mandatis eius: ego & filij mei & fratres mei obediemus legi Patrum noſtrorum. Propitius ſit nobis Deus: non eſt nobis vtile relinquere legem & iuſtitias Dei. Non audiemus verba regis Antiochi, nec ſacrificabimus, tranſgredientes legis noſtræ mandata, vt eamus altera via.1.Machab.2.*

XI.

INVICTAE *ſpei fuit mater cum ſeptem filijs: è quibus cùm tertius tormentis diris occideretur à rege tyranno, inquit: E cælo iſta poſſideo, ſed propter Dei leges nunc hæc ipſa deſpicio, quoniam ab ipſo me ea recepturum ſpero.2.Machab.7.*

XII.

ABRAHAM, *vt dicit Paulus ad Rom.4. contra ſpem in ſpem credidit, vt fieret pater multarũ gentium, ſecundum quod dictum eſt ei: Erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cæli & arena maris. Gen.13.*

XIII.

IN *Chriſti autem fidelibus ſpes divina atque Chriſtiana quantæ virtutis fuerit, teſtantur glorioſi martyres, qui illi innitẽtes, mundũ & mũdi tyrannos devicerũt. Ideò Servator noſter Ioan. 14. cap.*

ad

ad eam adhortatus eſt Apoſtolos, dicens: Confidite, quia ego vici mundum, quaſi dicat: Sicut ego mundum vici, ità & vos, ſi veram ſpem ac confidentiam in me habueritis, mundum vincetis. Ex quibus omnibus facilè conſtat, quantæ virtutis, & quàm mirabilium operum cauſa extiterit ſpes diuina atque Chriſtiana.

DE HIS SIGNIS CONCLVSIO D. Bernardi.

QVIS poteſt dicere, Ego de electis ſum, ego de prædeſtinatis ad vitam, ego de numero filiorum? Quis hæc, inquam, dicere poteſt? reclamante nimirùm ſcriptura, Neſcit homo, ſi ſit dignus amore, an odio. Certitudinem vtiquè non habemus, ſed ſpei fidutia conſolatur nos, nè dubitatiõis huius anxietate penitùs cruciemur. Bernard. in ſermo. 1. De Septuageſima.

EXHORTATIO D. PAVLI AD RETINENdam in ſpe Chriſtiana conſtantiam.

NOLITE ergò amittere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remunerationem. Heb. 10. Sed adeamus cum fidutia ad thronum gratiæ, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio oportuno. Heb. 4.

ALIA D. AVGVSTINI EXHORTATIO.

SPEM tuam omni hora in Deo pone: & quidquid tibi acceſſerit, ſiue bonum, ſiue malũ, ex toto corde, & cum pura mente ſemper dic: Deus, in adiutorium meum intende: Domine, ad adiuuandum me feſtina. Si vis ſaluus eſſe, verſiculus iſte de corde tuo non recedat: cum ipſo dormi, & cum ipſo vigila. Auguſt. Sermo. 1. De Ieiunio Quadrageſimæ.

EIVSDEM.

DEVM gratis diligamus, in illo ſemper ſperemus, nec hominem, nec diabolũ timeamus. Nec ille, nec iſte facit aliquid, niſi quantum permittitur. Permitti ad nihilum poteſt, niſi quod nobis prodeſt. Toleremus malos, ſimus boni: quia & nos fuimus mali. Pro nihilo ſaluos faciet Deus omnes, de quibus deſperare non debemus. Ergò de nemine deſperemus: pro omnibus quos patimur, oremus: à Deo nunquàm recedamus. Patrimonium noſtrum ipſe ſit, ſpes noſtra ipſe ſit, ſalus noſtra ipſe ſit. Ipſe hìc conſolator, ibi remunerator, vbiquè viuificator, & vitæ dator: non alterius vitæ, ſed illius de qua dictum eſt: Ego ſum via, & veritas, & vita, vt & hìc in lumine fidei, & ibi in lumine ſpeciei tanquàm in lumine viuentium in conſpectu Domini placeamus. Idem ſuper Pſal. 55.

VERAE CHRISTIANAE SPEI, DVO POTISſimùm vitia maximè officere.

DVO ſunt vitia generis humani, quibus homines pereunt. Alij ſperando, alij deſperando. Deſperando perit, qui dicit. Ego ſcio facinora mea, ego noui ſcelera mea: quomodò fieri poteſt, vt illa quæ feci, dimittat mihi Deus? Sperando perit, qui dicit: Quid prodeſt quod dicis, Iam faciam quidquid poſſum? Hoc perdo, quod non facio: ſic me damnaturus eſt pro vno peccato, ſicut pro multis. Et ideò ſi illam vitã habiturus ſum, vel iſtã perdere nolo, quare ergò non facio voluntatem meam? Quarè non explebo libidines meas? Alius verò timens periculum deſperationis, incipit ſperando perire, quandò dicit: Quandocunquè fuero cõuerſus, promittit Deus dimittere mihi: Spero in ipſius miſericordia, quia totum mihi dimittit. Sed deſperanti dicit Deus, Nolo mortem peccatoris &c. Speranti verò, Nè tardes cõuerti ad Dominum &c. Auguſt. ſermo. 5. in ſermonibus communibus, vt citatur in Milleloquio. Interim vide ſimilia ſermone 48. & 39. de verb. Domini. Item tractatu 33. in euangel. Ioannis, & Homilia 1. ex lib. 50. homiliarum.

EPILOGVS.

CONFIDIMVS autem, quia conſcientiam habemus bonam, in omnibus benè volentes conuerſari. Heb. 13.

DE CHARITATE, PARTE ABBREVIATI VERBI TERTIA.

CONTINVATIO.

Charitatem fidei & ſpei adiungi debere, indè liquet, quòd fides ſinè charitate, vt dictũ eſt, poterit quidem eſſe, ſed non prodeſſe. Fides enim in Chriſto valet, ait Paulus, quę per dilectionem operatur. Ad Galat 5.

DOCTRINA HVIVS, QVAE DE CHARItate ſuſcipitur, Summa.

Totam magnitudinem diuinorum eloquiorum & latitudinem ſecura poſſidet charitas, qua Deum proximumq́; diligimus. ſi ergò non vacat omnes paginas ſanctas perſcrutari, omnia inuolucra ſermonum euoluere, omnia ſcripturarum ſecreta penetrare, tene charitatem: ibi pendent omnia: ità tenebis quod ibi didiciſti, tenebis etiàm quod nódùm didiciſti. Auguſtin. in tractatu de laudibus Charitatis, tomo 9.

DE EODEM, ALIA D. AVGVSTINI ſententia.

Qvaecvnqve in miniſterio tabernaculi ſiue templi, multis modis de ſacrificijs legũtur diuinitùs eſſe præcepta, ad dilectionem Dei & proximi ſignificandam referuntur. In his enim duobus pręceptis, vt ſcriptum eſt, tota lex pendet & Prophetæ. Auguſt. lib. 10 de ciuitate Dei, cap. 5.

DEFINITIO CHARITATIS, EX EODEM.

Charitatem B. Auguſtinus vocat, motũ animi ad fruendum Deo propter ipſum, & ſe atque proximo propter Deum, lib. 3. De Doctrina Chriſtiana, cap. 10.

DE CHARITATIS FORMA.

Qvalem faciem habet dilectio? Qualem formam habet? Qualem ſtaturam habet? Quales pedes habet? Quales manus habet? Nemo poteſt dicere Habet tamen pedes, qui ducunt ad Eccleſiam: habet manus, nam ipſę pauperi porrigunt: habet oculos, nam indè
Pſal. 40. intelligitur ille qui eget. Beatus, inquit, qui intelligit ſuper egenum & pauperem: Habet aures, de quibus dicit Dominus: Qui habet aures audiendi, audiat. Non ſunt membra di-
Luc. 8. ſtincta per loca, ſed intellectum. Totum ſimul habet, qui habet charitatem. Habita, & inhabitaberis: mane, & manebitur in te. Auguſt. in primam Canonicam Ioannis, Tractat. 7.

DE CHARITATIS EXCELLENTIA.

Charitas in omnibus Dei donis ità excellit, vt etiàm Deus dicta ſit. Auguſt. ad Iulian. epiſtola 143 et ſuper primam Canonicam Ioannis Tractatu 9. Neſcio vtrùm magnificentiùs, inquit, nobis charitas commẽdari poſſit, quàm vt diceretur, Deus charitas eſt. Breuis laus, & magna laus: Breuis in ſermone, & magna in intellectu. Quàm citò dicitur, Deus dilectio eſt? Et hoc breue eſt. Si numeres, vnum eſt: ſi appendas, quãtum eſt? Deus dilectio eſt: & qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in illo manet. Sit tibi domus Deus, eſto domus Dei. Mane in Deo, & maneat in te Deus. Manet in te Deus, vt te contineat: maneas in Deo, nè cadas. Quia ſic de ipſa charitate dicit Apoſtolus, Charitas nunquàm cadit.

ADHVC DE PRAESTANTIA CHARITAtis, ex eodem.

Charitas eſt via Dei ad homines, & via hominum ad Deum. Per charitatem enim venit Deus ad homines, venit in homines, factus eſt homo. Per charitatem homines diligũt Deum, eligunt Deum, ad Deum currunt, ad Deum perueniunt. Sic etiàm familiaris eſt Deo charitas, vt ipſe manſionem habere nolit, vbi charitas nõ fuerit. Si ergò charitatem habemus, Deum habemus: quia Deus charitas eſt. Auguſtinus libro de ſpiritu & anima, cap. 16.

CHA-

CHARITAS CVR FIDEI SIMVL ET ſpei præferatur.

CHARITAS, quæ tertia nobis adiungitur ad fidem & ad ſpem, maior eſt ſupra fidem & ſpem: quia fides eſt rerum, quę non videntur: erunt autem ſpecies, cùm viſæ fuerint: & ſpes rei eſt quæ non tenetur: adueniente ipſa re, non erit iam ſpes, quia tenebimus, non ſperabimus. Charitas autem non nouit niſi creſcere magis magisque. Si enim amamus, quem non videmus, quomodò amaturi ſumus, cùm viderimus? Deſiderium ergò noſtrū creſcat. Chriſtiani non ſumus, niſi propter futurum ſeculum. Auguſtin. in Pſal. 91.

DE ORDINE CHARITATIS, SIVE DE duplici dilectionis mandato.

ORDINEM eſſe in charitate, conſtat ex eo quod habetur Cantic. ſecundo: Introduxit me Rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem. Vndè etiàm Saluator noſter Chriſtus in cap. Matth. 22. duplex nobis præſcripſit dilectionis mandatum: Vnum, quòd amore Deum complecti debeamus: alterum, quomodò proximus ſit diligendus.

DE CONDITIONIBVS AMORIS DIVINI, primo dilectionis pręcepto.

DILIGES, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: hoc eſt maximum & primum mandatum. Matth. 22.

DE CATHOLICA ISTARVM CONDITIONVM explicatione, ex Euangeliſtario Maruli.

(EX TOTO CORDE)

DEVM ex toto corde tunc diligimus, cùm nihil eius dilectioni æquamus, ſed quęcunque nobis chara ſunt, ſecundo loco habemus, quod niſi pręſtabimus, Deo frui nō poterimus. Ait enim, qui amat Patrem aut matrem plùs quàm me, non eſt me dignus: & qui amat filium aut filiam plùs quàm me, non eſt me dignus. Matth. 10.

(EX TOTA ANIMA)

Ex tota autem anima Deum diligimus, cùm ne vitæ quidem noſtræ parcimus, dùm ei obſequimur, nihil timendo eos qui corpus occidūt: ſed illum potiùs, qui & corpus & animam poteſt mittere in gehennam, cùm ipſe dicat: Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam. Hoc quidem ſancti præſtiterunt martyres, qui temporalem vitam pro Chriſto offerentes, accipere meruerunt æternam.

(EX TOTA MENTE)

Ex tota verò mente Deum diligimus, quādò fide certiſſima, quidquid de Deo ſancta ſentit Eccleſia, complectimur: & cuncta quæ vel animo voluimus, vel opere implemus, ad ipſius cultum atq; honorem dirigimus: nec quidquam omittimus, quantùm in nobis eſt, quod ad eius dilectionem referri poſſit.

REGVLA

DILIGAMVS ergò Dominū Deum noſtrum toto corde, nè quid illo charius habeamus, tota anima, nè pro illius nomine corporis tormenta, mortemq; ipſam, ſi caſus inciderit, aut quidquam formidemus: tota mente, vt omnis noſtra cogitatio, omnisq; actio ad vnū finem tendant, placendi videlicet Deo, eiusque conſpectu perpetuò perenniterq; perfruendi. Marul. in Euangeliſtario ſuo lib. 4. cap. 1

DE DILECTIONE PROXIMI, SECVNDO Chriſtianæ Charitatis præcepto.

SECVNDVM autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & Prophetę. Matth. d. cap. 22.

QVANTVM CHARITATIS FRATRI DEBEAmus impendere.

NEC illa iam quæſtio moueat, quantum Charitatis fratri debeamus impendere, quantū Deo. Incomparabiliter plùs quàm nobis, Deo: Fratri autem, quantùm nobisipſis. Nos autē ipſos tanto magis diligimus, quanto magis diligimus Deum. Ex vna igitur eademq; charitate Deum proximumq; diligimus: Sed Deum propter Deum, nos autē & proximum propter Deum. Auguſt lib. 8. De Trinitate, cap. 8.

REGV-

REGVLA.

Rom.13. Matth.5. EA autem eſt fraternæ dilectionis regula, vt quæ ſibi quiſq; vult bona prouenire, & proximo velit: & quæ accidere ſibi mala non vult, & illi nolit. Hanc voluntatem erga omnes homines ſeruat. Nam erga neminem operandum eſt malum. Et dilectio proximi malum non operatur. Diligamus ergò, vt pręceptum eſt, etiàm inimicos noſtros, ſi verè inuicti eſſe volumus. Auguſt. de vera religione cap.46.

ALIA REGVLA DE VTROQVE PRAECEPTO ſimul, ex Auguſtino.

SEMPER omninò cogitate diligendum eſſe Deum & proximum: Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, & proximum tanquàm teipſum. Hæc ſemper cogitanda, hęc meditanda, hæc retinenda, hæc agenda, hæc implenda ſunt. Dei dilectio prior eſt ordine præcipiendi: Proximi autem dilectio, prior eſt ordine faciendi. Neque enim qui præciperet tibi dilectionem iſtam in duobus pręceptis, priùs tibi commẽdaret proximum, & poſteà Deum: ſed priùs Deum, & poſteà proximum. Tu autem quia Deum nondùm vides, diligendo proximum promereris quem videas, diligendo proximum purgas oculum ad videndum Deum, euidentèr Ioanne dicente: Si fratrem, quem vides, non diligis: Deũ quem non vides, quomodò diligere poteris? Auguſt. in Euangelium Ioan. Tractat.17. (1.Ioan.4.)

IDEM IN LIBRO DE FIDE ET operibus cap.10.

NOLO pluribus immorari: nam ſi diligentèr conſideratur, iſta duo precepta ex alterutro connexa reperiuntur, vt nec dilectio Dei poſſit eſſe in homine, ſi non diligit proximum, nec dilectio proximi, ſi non diligit Deum.

QVIBVS MODIS AVGEATVR CHARITAS, SIVE de gradibus & profectu charitatis.

SI quis habuit tantam charitatem, vt paratus ſit pro fratribus etiàm mori, perfecta in illo eſt charitas. Sed nunquid mox vt naſcitur, iam prorſus perfecta eſt? vt perficiatur, naſcitur: cùm fuerit nata, nutritur: cùm fuerit nutrita, roboratur: cùm fuerit roborata, perficitur: & cùm ad perfectionem venerit, quid dicit? mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Auguſt. ſuper primam B. Ioan. Canonicam. Tractatu 5.

DE EISDEM GRADIBVS, EX D. Bernardo. TABVLA 55.

CHARITAS autẽ quæ Deus eſt,
- *Naſcitur, ſi cibaueris inimicum, ſi potum dederis ei: quia hæc faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius. Carbones ignis ſunt opera charitatis, quæ congeruntur ſuper diabolum, qui eſt caput omnium iniquorum, vt ablato eo, naſcatur eis caput Deus, qui eſt charitas.*
- *Creſcit, ſi neceſſitatem patienti ſubueneris: ſi volenti mutuare præſtiteris, ſi amico animum tuum aperueris.*
- *Seruatur,*
  - *Si loquendo, vel exhibendo etiàm quæ non videntur neceſſaria, amicorum voluntati ſatisfeceris.*
  - *Item bono vultu, dulci ſermone, hilari operatione: vt charitatem quam vultus & ſermo indicant, pia & hilaris operatio confirmet. Bernard. in quibuſd. dictis.*

CHARITAS QVID CAETERIS PRAESTET NON tantùm virtutibus, ſed diuinis etiàm Donis, ex Auguſtino ſuper illud Ioan.13.

IN hoc cognoſcent omnes, quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis adinuicèm: tanquàm diceret: Alia mea munera habent vobiſcum etiàm nõ mei, non ſolùm naturam, vitam,

vitam, ſenſus, rationem, & eam ſalutem, quę hominibus pecoribusq́; communis eſt: verùm etiàm linguas, ſacramenta, Prophetiam, ſcientiam, fidem, diſtributionem rerum ſuarum pauperibus, & traditionem corporis ſui vt ardeant: ſed quoniam charitatem nó habent, vt cymbala concrepant, nihil ſunt, nihil eis prodeſt. Non ergò in illis, quanuis bonis muneribus meis, quæ habere poſſunt etiàm non diſcipuli mei: ſed in hoc cognoſcent omnes quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis adinuicem. Auguſt. in Euangelium Ioannis, Tractat. 65. 1. Cor. 13.

QVAE CHARITATIS VIS SIT.

Qvapropter fratres ſectamini charitatem, dulce ac ſalubre vinculum mentium, ſinè qua diues pauper eſt, & cum qua pauper diues eſt. Hæc in aduerſitatibus tolerat, in proſperitatibus temperat, in duris paſſionibus fortis in bonis operibus hilaris, in tentatione tutiſſima, in hoſpitalitate latiſſima, inter veros fratres lætiſſima, inter falſos patientiſſima. Auguſtinus in ſermone 39. De tempore.

QVI EFFECTVS.

Charitas in Abel ſacrificio grata, in Noe per diluuium ſecura, in Abrahę peregrinationibus manſuetiſſima, in tribus pueris iugulandis ignes innocentèr expectat, in Machabæis ſæuos ignes fortitèr tolerat. Caſta in Suſanna erga virum, in Anna poſt virum, in Maria pręter virum. Libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendú, humana in Chriſtianis ad confitendum, diuina in Chriſto ad ignoſcendú. Quanta eſt iſta animorum ſalus, ſcientię ſolidamentum, fidei fructus, diuitiæ pauperum, vita morientiú? Ibidèm.

DE CHARITATIS FRVCTIBVS.

Paulus 1. Cor. 13.

Charitas patiens eſt, benigna eſt. Charitas non æmulatur, non agit perperàm, nó inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quę ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, nó gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet. Charitas nunquàm excidit, ſiue prophetiæ euacuabútur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue ſcientia deſtruetur.

DE LAVDIBVS CHARITATIS.

Charitas cauſa eſt & mater omnium virtutum, quæ ſi deſit, fruſtrà habentur cætera: ſi autem adſit, habentur omnia. Omnia fiunt facilia charitate. Mandatum Dei non habet graue. Quomodò enim eſt graue, cùm ſit dilectionis mandatum? aut enim quis non diligit, & iam graue eſt: aut diligit, & graue eſſe non poteſt. Auguſt. in tractatu de laudibus Charitatis.

DE EISDEM, EX D. BERNARDO.

O bona mater Charitas, quę ſiue foueat infirmos, ſiue exerceat prouectos, ſiue arguat inquietos, diuerſis diuerſa exhibens, ſicut filios diligit vniuerſos, cùm te arguit, mitis eſt: cú blanditur, ſimplex eſt. piè ſolet ſæuire, ſinè dolo mulcere: patienter nouit iraſci, humilitèr indignari. Ipſa eſt quæ hominum mater & Angelorum, non ſolùm quæ in terris, ſed etiàm quę in cęlo ſunt, pacificauit. Ipſa eſt, quę Deum homini placans, hominem Deo reconciliauit. Bernardus in Epiſtola 2.

EXHORTATIO, AD MVTVAM FOVENDAM charitatem, D. Auguſtini.

O Charitas, quàm magnas vires habes? De cęlo Deum poſuiſti. O chara ſanitas. O ſancta & vera charitas, quæ tanta es in terris, quanta eris ſanctitas in cælis? Quæ tantum potes in hac pugna mortalitatis adhuc ſolicita, quantum poteris in illa perfecta pace ſecura? Euigila itaque omnis anima Chriſtiana, & ſi in te eminet virtus Charitatis, quę omnia ſuſtinet, Domini tui imitare veſtigia. Chriſtus enim, ait Petrus Apoſtolus, pro nobis paſſus eſt, relinquens vobis exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. Et ſi ille propter te de cæleſti ſede ad terrena deſcendit, tu propter te fuge terrena, appete cæleſtia. Si dulcis eſt múdus, dulcior eſt Chriſtus. ſi amarus eſt mundus, omnia pro te ſuſtinuit Chriſtus. Via tibi factus eſt ipſe Saluator: ſurge, ambula. Auguſt. in tractat. de 4. Virtutibus charitatis.

ALIA

ALIA EXHORTATIO D. PAVLI.

Itaqve conſideremus inuicem in prouocatione charitatis & bonorum operum, non deſerentes collectioné noſtram, ſicut eſt conſuetudinis quibuſdam, ſed conſolantes, & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. Ad Heb. 10.

A DIVINA CHARITATE NOS DIVELLI non debere, ex eodem.

Scimvs quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, ijs qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt ſancti &c. Quis ergò nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio? an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas? an periculũ? an gladius? ſicut ſcriptũ

Pſal. 43. eſt, quia propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis Sed in his omnibus ſuperamus propter eum, qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neq; mors, neq; vita, neque angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; inſtantia, neq; futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profunditas, neq; creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Ad Rom. 8.

EPILOGVS DE TRIBVS HIS VIRTVTIBVS Theologicis, Fide ſcilicet, ſpe & charitate.

CVR HAEC TRIA IN CHRISTIANISMO ante omnia ſint neceſſaria.

Cvr autem prædictæ tres virtutes ad religionem Chriſtianam inprimìs requirantur, indè inter cætera colligere poteris. Cùm Deus is ſit, vt quid ſubſtantiæ ſit, neutiquàm intelligi poſſit: tum iudicia exuberãtiſſimæ ſapientiæ diuinæ talia ſint, vt nullis mentibus humanis percipiantur: cõſilia ſic inſtituta, vt eorum rationes nullus creatus intellectus peruestiget. De quibus quidem cùm Paulus Apoſtolus, cui tertij cęli myſteria videre contigerat, diſſereret, ſtupore contemplanti oborto, exclamauit: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientię Dei: quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ

Roma 11. eius? quis enim cognouit ſenſum Domini?

Cvm (inquam) hęc talia ſint, quędam etiàm, ſi ſapientiam ſpectes mundanam, ſcandalo: neceſſariò erit hic fides, qua credat vnuſquiſque vera eſſe, ad quę vocatur: & ſpes, qua ſperet ſe illa paſſe conſequi: & charitas, qua illa omnia diligat. Cùm enim intellectus & voluntas pręcipuę vires animę protoplaſti, illi in hoc diuinitùs inditæ, vt Deum conditorem omnium cognoſceret, agnitum (quoàd fieri poſſet) complecteretur: per peccatum

Rom. 5. vitiatæ fuêre in illo, & in nobis ceu ſtirpe. Intellectus quidem, quo iudicaret, quid eligẽdum, errore: voluntas verò, qua expeteret quod ratio dictaret, carnali concupiſcentia.

Igitur his remedijs opùs eſt fide, (ſinè qua ſpes eſſe nõ poteſt) quæ purificaret cor, hoc eſt, mentem & rationem, ceu ſontem animi: & charitate, quæ ſubmoueret prauas cupiditates, vt ad ea tantùm feramur, quę pręſcripſit Deus. Nouicampian. in Scopo Biblico.

DE FIDE ET SPE IVSTIFICANte, ſententia Catholica.

Fides illa, Catholicorum iudicio, ad iuſtitiã ducit, qua Deus creditur paratus omnibus pœnitentibus & inuocantibus ſe per Chriſtum, in ſacramento baptiſmi vel reconciliationis ignoſcere.

ITEM.

Qva creditur quotidiana iuſtorum peccata condonare inuocantibus ſe per eundem Chriſtum crucifixum, dum ea derelinquunt, & dimittunt peccantibus in ſe, atque eleemoſynis inſiſtunt.

ITEM

ITEM.

Qua creditur daturus bona opera inuocantibus ſe per Chriſtum,& perſeuerãtes in illis per eundem Chriſtum reſuſcitaturus, eiſque merito ipſorum bonorum operum vitam æternam redditurus.

Spes autem in Dei potentia & miſericordia cuique naſcitur, cùm primùm fuerit bonæ voluntatis, cùm primum cœperit eſſe bonæ conſcientiæ, cùm primùm deſiderium pœnitentiæ & bonæ vitæ conceperit: Spes, inquam, tali oritur de venia percipienda, & vita bona atque æterna.

Huic ſpei timor connexus eſt ex cõſideratione diuinæ iuſtitiæ, & humanę malitiæ, crebrò nimis & occultè in corde latentis.

ITEM.

Ex conſideratione humanæ impotentiæ ad benè agendum & perſeuerandum, ſi vnquàm Dei deſit auxilium, quod ille, cui voluerit, donat. D. Ioan. Heſſelius contra fidem ſpecialem in principio.

SVMMA SVMMARVM D. AVGVSTINI DE Trinitate lib.13. in fine.

Nunc librum iſtum ità claudimus, vt admoneamus, quòd iuſtus ex fide viuit, quæ fides per dilectionem operatur, ità vt virtutes quoquè ipſæ, quibus prudentèr, fortitèr, temperantèr iuſtèque viuitur, omnes ad eandem referantur fidem. Non enim alitèr poterũt eſſe verę virtutes, quæ tamen in hac vita non valent tantùm, vt aliquandò non ſit hic neceſſaria qualiumcunque remiſſio peccatorum, quæ nõ fit niſi per eum, qui ſanguine ſuo vicit Principem peccatorum. Ex hac fide & tali vita quæcunque notiones ſunt in animo fidelis hominis, cùm memoria continentur, & recordatione inſpiciuntur, & voluntati placent, reddunt quandam ſui generis Trinitatem. Habac.2.

SCOPVS BIBLICVS
ALBERTI NOVICAMPIANI.
DE CREATIONE HOMINIS.

DEVS, vnus in eſſentia, trinus in Perſonis, qui in ſemetipſo beatiſſimè ab æterno manſit, procurſu temporis, verbo ex nihilo vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt, vt Salomõ ait, non quòd ijs indigeret, ſed ad oſtendendam gloriam ſuam, abundantesque diuitias gratiæ ſuæ in bonitate rationali creaturæ. Ea re igitur hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuî creauit, hoc eſt, naturam compotem rationis & cogitationis ei impertiuit, vt eſſet, qui opera eius intelligeret, qui illius immenſam poteſtatem, ſapientiam, bonitatem admiraretur, prædicaret, vtque cùm cæteræ animantes ventri pabuloque ſeruirent, ille in diuina Maieſtate ſuſpicienda ac prædicanda, omnem operam, mentem deniquè omnem collocaret, Deumque piè colendo, & aſſiduè contemplando, ſummum bonum conſequeretur. Pſal 32. Prou. 16. Ephe. 2. Geneſ. 1. Eccle. 17.

DE LAPSV HOMINIS ET MORTE.

Primum autem hominem Deus ità condiderat, vt perſunctum obedientiæ munere, ſinè interuentu mortis, angelica immortalitas & beata æternitas ſequeretur. At ille non conſiderans ſibi tantum honorem à Deo exhiberi, præcepto diuino non obediens, fructum, quo illi in paradiſo conſtituto Deus interdixerat, ex arbore decerptum comedit, atque ea ratione tranſgreſſo præcepto diuino, primus hominum peccauit, peccatumque inob- Geneſ. 3. Sap. 2.

Sap. 2. Rom. 5. edientia ſua ex inuidia diaboli, qui illum ſeduxerat, profecta, in mundum inuexit tale tantumque, vt omnes qui ab eo ſecundùm carnem gignerentur, ſubijcerentur peccato, morti, damnationique æternæ, redacti ſub iugum & tyrannidem Diaboli.

DE CHRISTO PROMISSO.

Ephe. 1. Geneſ. 3. 12. 26. 28. Porrò Deus qui diues eſt in miſericordia, propter nimiam Charitatem ſuam, qua dilexit nos, filium ſuum ſeruatorem ſe miſſurum pollicitus eſt ipſi Adamo, Abrahamo, Iſaaco, & reliquis, qui à peccato & tyrannide diaboli liberaret eos, qui viua fide huic promiſſioni fiderent, liberationem hanc ab ipſo & per ipſum ſperantes.

DE LEGE.

Interim verò dum expectabatur promiſſus Chriſtus, (quoniam apud omnes ferè homines, lex naturę ità erat obſcurata, vt etiàm manifeſta ſcelera, perindè àcſi ſcelera nō eſſent, diſſimularentur) data fuit lex à Deo, quæ oſtenderet peccatum, & terreret conturbaretq; conſcientiam, non vt per incuſſos hominibus timores, perimat: ſed vt humanas animas, quaſi de innocentia ſecuras, ipſa demonſtratiōe peccati reas faciat: quô tandèm illę intelligentes peccatum ſinè gratia vinci non poſſe, reatûs ſolicitudine ad percipiendam gratiam promiſſi mediatoris conuerterentur, vtque lege quaſi pædagogo, à ſceleribus coercerentur, illiſque lex eſſet norma rectè viuendi. Qui quidem mediator, conſtituto apud ſe tempore venire voluerat, quo abundabat omnis iniquitas, cùm diabolus omnem mēſuram malitiæ à Chriſto delendæ impleuerat.

(Rom. 3. 5. 7. — Galat. 3.)

DE ADVENTV CHRISTI.

Vbi autem aduenit Plenitudo illa temporis, natus eſt ille Chriſtus Ieſus, & ante legem & tempore legis multis patribus promiſſus & prædictus, pœnaſque peccato hominis debitas, ceu verus agnus, vera hoſtia in cruce perſoluit, (id quod futurum hoſtijs illis in veteri lege à Deo præſcriptis adumbratū erat) eoque modo homines natura filios iræ exiſtētes, Deo Patri reconciliauit, & à tyrannide diaboli, cui propter peccatum erant ſubiecti, liberauit, vt ſinè timore de manu inimicorum ſuorum liberati, illi ſeruirent in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus ſuis, Zacharia parente præcurſoris Domini, ſpiritu ſancto repleto, ità vaticinante.

(Iſai. 53. — Ioan. 1. — 1. Ioan. 2. — Heb. 9. 10. — Ephe. 2. — Heb. 1. — Luc. 1.)

DE FIDE IVSTIFICANTE, QVAE OPERATVR per charitatem, in ſpe firma fundatam.

Vt quod, iuſtitia illa prima amiſſa, aſſequi non poterant, nunc adipiſcantur iuſtificati, velut Apoſtolus ait, gratis per gratiam Dei, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus mediatorem per fidem in ſanguine ipſius. Quæ quidem fides in Chriſto valet, quæ per charitatem operatur. Hac autem fide ſuſcepta, dat Deus ſpiritum ſuum ſanctum, quo ſignat omnes credentes, qui eſt pignus & arrabo nos certò vitam æternam poſſeſſuros, teſtimoniumque reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei, ſimulque diffundit charitatem in viſcera noſtra, quæ Chriſtianorum eſt quoddam peculiare inſigne, & ſpem, quam (vt Paulus ait) ſicut ancorā habemus animæ tutam ac firmā, & incedetem vſque ad interiora velaminis, vbi precurſor pro nobis introijt Ieſus ſecundùm ordinem Melchiſedech Pontifex factus in æternum.

(Rom. 3. — Galat. 5. — 2. Cor. 5. — Epheſ. 1. — Rom. 8. — Rom. 5. — Heb. 9.)

DE IV-

HIC autem Chriſtus Ieſus, qui à mortuis tertio die reſurgens, per quadragintaq; dies apparens ſuis, & loquens illis de regno Dei, in conſpectu diſcipulorum in cælum aſſcendit, ſpiritumque ſanctum illis promiſſum miſit: poſt interfectum ſpiritu oris ſui hominē peccati, quandò mortui reſurgēt, ſedebit in Maieſtate ſua omnes iudicaturus, & redditurus vnicuique propria corporis, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum, dicturusque his qui à dextris erunt, Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Ijs autem qui à ſiniſtris: Diſcedite à me omnes maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Tunc finis erit, Regnumque Deo Patri tradet.

Act. 1. & 2.
2. Theſ. 2.
2. Cor. 5.
Matth. 25.
1. Cor. 15.

DE VSV SACRAE
SCRIPTVRAE ECCLESIASTICO,
ex Petro de Natalibus. TABVLA 56.

REGNVM *illud cælorū, de quo in tota agitur ſcriptura, per ſaluatorem ipſum humanis aſſimilatur nuptijs. Vt autē in nuptijs ſex diuerſi plerunquè actus intercedere atq; concurrere ſolent: videlicet,*	*Paranymphorum, id eſt, internunciorum mediatorum, quales fuerunt* { *Prophetæ,* / *Patriarchæ.* }	*Sic totus vitæ humanæ curſus, à mundi exordio vſq; in finem eiuſdē, in ſex diuiditur tēpora, in quibus agitur de*	*Tractatione ſponſaliorum.*	*Atque hic curſus in Eccleſia ſingulis abſoluitur annis.*
	Stipulatio, ſiue mutui conſenſùs declaratio.		*Mutui conſenſûs datione.*	
	Subarratio per oblationem annuli.		*Subarratiōe, quæ per annuli fit dationem.*	
	Nuptiarum ſolennitas, hoc eſt, ſponſæ in domum ſponſi traductio.		*Nuptiarum ſolēnijs.*	
	Matrimonij copula ſiue conſummatio.		*Conſummatione matrimonij per copulā carnalē.*	
	Liberorum procreatio.		*Procreatione itidēm liberorū.*	

DE PRIMO TEMPORE, QVOD IN SPONſaliorum occupatur præparatione, ſuitq́ue ab Adam vſque ad Chriſtum, & hodiè repræſentatur in Eccleſia à principio aduentûs Domini vſque ad feſtum Natiuitatis Chriſti. TABVLA 57.

- PARAnymphi harũ nuptiarũ cum Eccleſia fuerunt
  - *Patriarchæ,*
    - *Legem*
      - *Naturæ,*
      - *Circũciſiõis,*
      - *Moiſis.*
    - *Quorum colloquia de nuptijs futuris verſantur circa*
  - *Prophetæ.*
    - *Prophetias de Meſſia venturo.*

Vndè hoc tẽpus aduẽtûs Dominici, in quatuor diuiditur hebdomadas, in quarum

- *Prima*
- *Secũda*
- *Tertia*
- *Quarta*

Agitur de

- *Lege naturæ, cuius duo sũt prçcepta:*
  - *Honeſtè viuere,*
  - *Neminẽ lædere.*
  - *Vtrunq; tangit Paul. in Epiſtola Dominicæ primæ his verbis:*
    - *Induamus arma lucis: Sic vt in die honeſtè ambulemus: non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitijs,*
    - *Non in contentione & æmulatione.*
- *Circunciſione, ad quam reſpiciens Paulus, in epiſtola Dominicæ ſecundæ exclamat, dicens: Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circunciſionis, ad euacuandas promiſsiones Patrum.*
- *Scripta lege, cuius reſpectu Paulus in epiſtola Dominicæ ſecundæ, ſub perſona legiſlatoris & miniſtri, ait: Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.*
- *Teſtimonijs Prophetarum. Vndè Apoſtolus Paulus induens perſonam Prophetæ, Chriſtum venturũ & propinquum eſſe aſſeuerat, dicens: Gaudete in Domino ſemper: iterũ dico, gaudete. Dominus enim propè eſt. In epiſtola Dominicæ quartæ.*

DE SE.

DE SECVNDO TEMPORE, IN QVO

facta eſt Verbi & hominis mutui conſenſûs obligatio & ſtipulatio. Quod fuit à Chriſti incarnatione vſque ad eius baptiſmum, repręſentatur autem à Chriſti natiuitate vſque ad Septuageſimam. TABVLA 58.

HOC TEMpore *de ipſo agitur Matrimonio Chriſti cũ Eccleſia Catholica contracto: hoc eſt, cum populo*

- IVDAICO, *à feſto Natiuitatis, in quo ipſe mundo editus, per angelos primò omniũ Paſtoribus reuelatur Iudæis, à quibus vt notiſſimis viſitatus eſt. Vſque ad Epiphaniam.*
- GENTILI, *à feſto Epiphaniæ, in quo Chriſtus primitijs gentium ſtella duce nunciatur, à quibus oblatis muneribus adoratur. Vſq; ad octauas Epiphaniæ.*
- VTROQVE, *per hoc ipſum Matrimonium in ouile vnum coacto. Ab octaua Epiphaniæ vſque ad Septuageſimam.*

Circa hoc enim tempus illæ potiſſimùm D. Pauli leguntur Epiſtolæ, quibus Chriſtũ non tantùm Iudæorum, ſed & gentium Deum eſſe probat, eumque pro vtriuſque ſalute veniſſe affirmat: inter quas illa quæ ad Romanam ſcribitur Eccleſiam, eſt præcipua.

DE TEMPORE SVBARRATIONIS, QVOD

fuit à Chriſti Baptiſmate vſque ad Reſurrectionem: Repræſentatur in Eccleſia à Septuageſima vſque ad feſtum Paſchę. TABVLA 59.

CHRIſtus *ſpõſam ſuam Eccleſiã Catholicam vt reginam illuſtriſſimam, triplici deuinxit ſibi annulo triũ gemmarũ,*

- *Saphiri coloris cæleſtis, fidei videlicet ſupernæ per prædicationem: quã Chriſt⁹ ipſe*
  - *Incepit, in ipſa Septuageſima*
    - *Conducendo operarios in vineam, id eſt, Eccleſiam ſuam.*
    - *Mittendo ſcilicet ſeptuaginta duos Apoſtolos prædicatores ante faciem ſuam.*
  - *Per ſeipſum perfecit Dominica ſexageſima, ſub parabola De*
    - *Seminatore, id eſt, Chriſto.*
    - *Semine, id eſt, verbo prædicationis Euangelicæ.*
  - *Confirmauit miraculis in Quinquageſima. Quale eſt illud, quo iuxta eiuſdem diei Euangeliũ cæco reſtituitur viſus. Quo exemplo ſignificatur genus humanum, à culpæ cæcitate, per verbi diuini prædicationem eſſe liberatum.*
- *Smaragdi, hoc eſt, virentis ſpei, quam parauit nobis Chriſtus operibus pœnitentiæ: qualia ſunt,*
  - *Ieiunium,*
  - *Oratio,*
  - *Eleemoſyna*
  - *peregrinatio.*
  - *De q-bus agitur ſequẽtibus quatuor Dominicis:*
    - *Prima Quadrageſimæ: quo tẽpore Chriſti prædicatur ieiunium, quod ipſe quadraginta diebus & totidem pertulit noctib.*
    - *Secunda, vbi Chriſtus ideò in montẽ Tabor aſcẽdit excelſum, vt oraret, ſolusq́; orãs transfiguratus eſt, quod licet Matthæus prætereat, Marcus tamẽ & Lucas non reticent.*
    - *Tertia, quandò eleemoſynam ſpiritualis diſtribuit gratiæ, ſanando ægrotos, vt dæmoniacum ſurdum & mutum.*
    - *Quarta, in qua Ieſus abijt trans mare Galilææ, &c. Ioan. 6.*
- *Carbunculi, ignitæ videlicet charitatis per amaram Chriſti paſſionem,*
  - *Tam animi, quam pertulit à Iudæis*
    - *Blaſphematus,*
    - *Expulſus.*
    - *In Dominica Paſſiõis.*
  - *Quàm corporis, quã ſuſtinuit in carne*
    - *Paſſus,*
    - *Cruci affixus,*
    - *Mortuus.*
    - *Dñica Palmarum, & per totam hebdomadam ſanctam.*

DE QVARTO TEMPORE, ET GLORIOSA ſponſæ deductione. Quod tempus fuit à Reſurrectione Domini vſque ad miſſionem Spiritusſancti: & exhibetur in Eccleſia à ferijs Paſchatis vſque ad feſtum Pentecoſtes. TABVLA 60.

SVB ID *tempus pronuba Chriſti, quæ catholica dicitur eccleſia,*

- *Deducitur de domo Tyranni Diaboli, qui fraude Pater eius effectus fuerat, per integram octauã Paſchatis, vbì dicitur ei: Obliuiſcere populum tuũ & domum Patris tui.*
- *Myſticè inducitur, colitur, & dotatur: Ab octauo Paſchæ vſq; ad aſſcenſionẽ. Nam in*
  - *Prima Dominica poſt Paſcha, glorificatur in corpore Chriſti, per clauſas iannas intrantis, & incomparabili donatur immortalitate. Atque hinc iſta Dominica dicitur in Albis, quòd floris candidis Neophyti veſtiantur.*
  - *In reliquis 4. Dominicis ſequentibus pia glorificatur in anima, cuius dotes ſecũdùm Auguſtinum ſunt*
    - *Viſio beata,*
    - *Dilectio Chriſtiana.*
    - *De quibus agitur in Dominica poſt Paſcha*
      - *Secunda & tertia. Nam tunc leguntur quædam ex lib. Apocalypſis: vbi fit mentio de 24. ſenioribus, & de Angelis ac turba magna ſanctorũ, ſtantium ante thronũ, diuina fruentium viſione.*
      - *Quarta & quinta, in quibus epiſtolæ legũtur Canonicæ, quæ præ cæteris mirè Chriſtianam commendant dilectionem.*
- *In domum ſponſi ſolenniter introducitur: & hoc in perſona*
  - *Chriſti,*
  - *Et patrum glorificatione.*
  - *Vndè tunc in Eccleſia cantatur, Aſſcendit Deus in iubilatione: Et, aſſcẽdit Deus in altum, captiuam duxit captiuitatem.*

DE CONSVMMATIONE HVIVS MATRIMOnij, quinto humanæ vitæ tempore. Quod in Eccleſia celebratur à feſto Pentecoſtes, vſque ad octauas corporis Chriſti. TABVLA 61.

CONSVMMA-*tio Matrimonij, inter Chriſtum & eccleſiam cõtracti, fit per copulã*

- *Spiritualem, per integram octauam pentecoſtes, vſq; ad feſtum corporis Chriſti. Quo tẽpore Chriſtiani homines omnes Chriſto haud aliter, quàm membra capiti, Spiritusſancti connectuntur vinculo.*
- *Corporalem, à feſto corporis Chriſti, vſq; ad eius octauam, in quo memoria venerandæ illius celebratur Eucharistiæ, per cuius ſumptionẽ fideles Chriſto etiàm corporalitèr coniungi dicuntur.*

DE

DE SEXTO TEMPORE, SIVE DE PROCREATIone filiorum Eccleſiæ: Quorum vita & res geſtæ conſiderantur ab octaua corporis Chriſti, vſque ad tempus aduentûs Domini. TABVLA 62.

ECCLEſiæ filij, dicuntur eiuſdem Eccleſiæ
- *Fnndatores,*
- *Conſtrutores,*
- *Conſeruatores,*
- *Defenſores,*
- *Augmentatores,*

Vt
- *Apoſtoli.*
- *Doctores.*
- *Confeſſores.*
- *Martyres.*
- *Sanctæ virgines.*

Snb typo
- *Regũ* { *Iſraeles*, *Iuda*,
- *Salomonis*,
- *Sanctorum* { *Iob*, *Tobiæ*, *Eſdræ*, *Iudith*, *Heſter*,
- *Machabæorum*,
- *Prophetarum.*

Nam iſtorũ tunc legũtur libri: videlicet
- *à Feſto corporis Chriſti, vſq; ad Calẽdas Auguſti.*
- *à Calendis Auguſti, vſq; ad Calendas Septemb.*
- *Per totum menſem Septẽbrem.*
- *In menſe Octobri.*
- *Toto menſe Nouẽbri, vſq; ad Dominicam aduentûs Domini.*

APPENDIX.

TABVLA 63.

SED ET ALIQVA *ſanctorũ feſta, etiàm in ſupradicta quinque incidunt tempora. Quorum alia celebrantur tempore*
- *Tractatiõis ſiue cõſultationis,*
- *Stipulationis,*
- *Subarrationis,*
- *Deductionis,*
- *Conſummationis.*

De quib⁹ vide
- *Petrum de Natalibus,*
- *Aloyſium Lipomanum de Vitis ſanctorum.*
- *Breuiarium Romanum & alia.*
- *Martyrologia* { *Bedæ*, *Vſuardi*, *Adõis et cęterorũ.*

ALIA TEMPORVM PARTITIO, EX Vuilhelmo Durando. TABVLA 64.

VT ANnus *ſolaris in quatuor diuiditur partes, videlicet, in*
- *Hyemem, in qua ſemina iaciuntur:*
- *Ver, in quo ſeminata ꝓdeũt, & in ſpicas acuũtur:*
- *Æſtatem, in qua Meſſes albeſcunt, & falce ſubciduntur:*
- *Autumnũ, in quo per vẽtilationem grana à paleis ſeparata, in horreis reponuntur:*

Sic & magn⁹ vitę ꝓſentis ann⁹, ab initio ſeculi vſque ad finẽ mũdi, 4. temporum diſtinguitur varietate.
- *Primũ fuit deuiationis à Dei cultu, ab Adam vſq; ad Moiſen. Quod tẽpus dicitur ignorantiæ & tacitatis.*
- *Secundum, Reuocationis, à Moiſe vſque ad natiuitatem Chriſti. Quod tempus dicitur promiſſionis.*
- *Tertium, reconciliationis ſiue liberationis, à natiuitate Chriſti vſque ad aſſcenſionem eiuſdem. Quod tempus dicitur ſalutis, & tempus acceptabile.*
- *Quartum, peregrinationis, ab Aſſcenſione Domini, vſque ad diem iudicij, vbi erit conſummatio ſeculi.*

Quod tẽpus cõcordat cũ
- *Hyeme, in qua regnat obſcuritas.*
- *Vere, quod aliqd habet quidem luminis, ſed etiàm multũ obſcuritatis.*
- *Æſtate, in qua regnat claritas.*
- *Autumno, qui & ſi multùm habeat luminis, habet tamen aliquid etiàm obſcuritatis.*

PARTITIONIS HVIVS APPLICATIO AD VSVM Eccleſiæ Catholicæ, quid in ea per totum agatur annum.

TABVLA 65.

HAEC *Quatuor tempora*

- *Conſiderãtur ſecundum 4. principales diei partes, videlicet*
  - *Noctis, Auroræ, Meridiei, Veſperæ.*
  - *Quæ pertinet ad tẽpus*
    - *Deuiationis. Reuocationis. Reconciliationis. Peregrinationis.*
  - *Quod dicitur*
    - *Deſperationis. Reſpirationis. Liberationis. Exercitationis.*
  - *Et ideò eccleſia in priñcipio*
    - *Hyemis, Vêris, Aeſtatis, Autumni*
  - *Cãtat*
    - *Circundederũt me gemitus mortis.*
    - *Ad te leuaui animam meam.*
    - *Quaſimodò geniti.*
    - *Dñe, in tua miſericordia ſperaui.*
- *Deſignãtur per quatuor principales Chriſti actiones:*
  - *Natiuitatis, vt ſunt*: *Circuncißio, Apparitio, Baptiſmus, Purificatio.*
  - *Paßionis, cuius partes ſunt*: *Ieiunium, Tentatio.*
  - *Reſurrectionis, ad quam pertinent*: *Aſſcenſio in cælum, & Spiritusſancti miſſio.*
  - *Aduentûs ad iudicium, ad quem locum referuntur*: *Transfiguratio. Miraculorũ operatio.*
  - EX his
    - *Paßio, Natiuitas, Reſurrectio, Aduentus*
  - *Comparatur*
    - *Hyemi. Vêri. Aeſtati, Autũno.*
- *Repræſentãtur. Tempus quidem*
  - *Lapsûs, à Septuageſima vſque ad Paſcha, recolendo caſum & pœnam primorũ parentum, propter eorum culpam.*
  - *Promißionis, ab aduentu Domini vſque ad Feſtum natiuitatis Chriſti.*
  - *Reparationis, ab octauis Paſchæ vſque ad octauas Pentecoſtes.*
  - *Peregrinationis, ab octauis Pentecoſtes vſque ad Domini aduentum. Cuius temporis ratio in ſequentibus explicatur tabulis.*

Hactenus ex Rationali diuinorum officiorum ſub initium libri ſexti.

DE TEM-

DE TEMPORE PEREGRINATIONIS, QVID illo potiſſimùm Catholica reſpiciat Eccleſia. Ex eodem in fine libri ſexti.

TABVLA 66.

TOTVM HOC *tempus peregrinationis nõ incommodè referri poteſt ad lectiones ſacras illius tẽporis, cuius ſeries fuit, à Dauid vſq; ad Domini aduentũ, et quæ à primitiua cœpit Eccleſia. Nam*

- *Primùm*
  - *Sicut Sauli ſucceſsit Dauid, 1. Reg. 8. 2. Reg. 5.*
  - *Sit dæmonum cultui verus ſuperuenit vnius Dei cultus.*
- *Deindè*
  - *Quemadmodùm Regnum Dauid per Roboam & Iereboam in ſciſſuras diuiditur,*
  - *Ità Eccleſiam hæreticorum ſcindit inſania.*
- *His ſubijciuntur prætereà libri Salomonis: quia poſt pugnas hæreticorũ, claruerunt in Eccleſia ingenia ſanctorum doctorum.*
- *Sequitur tandèm liber Iob, vbi agitur de perſecutionibus & conſelationibus eius. Quia quantumuis in pace floreat Eccleſia, tentationes tamen nõ deſunt ſpiritualium aduerſariorum. Quorum quanto occultior eſt pugna, tãto eſt difficilior: ſed eo glorioſior erit adquiſita tandèm victoria.*

QVAE VETERIS PRAECIPVE TESTAMENti ſcripturæ, ſingulis anni temporibus in Eccleſia Dei & legi & cantari conſueuerint. Ac primùm de hyeme, ſiue primo illo diſpenſationis tempore.

TABVLA 67.

EARVM RERVM *ſumma, quas hoc tempore catholica cõtemplatur Eccleſia, continetur in libris præcipuè Moiſis. Cum autẽ tempus diſpẽſationis à Ianuario vſque ad Iuniũ duret excluſiuè, ſinguli eius menſes ſingulis tẽporibus præteritis rectè poſſunt adplicari. Nam per menſem*

Menſis		
Ianuarium, in quo nouus annus inchoatur:	*Illud tempus innuitur,*	*In quo mundus à diluuio iterùm renouatus eſt.*
Februarium, in quo Alleluia deponitur:		*In quo vniuerſitas linguarum confunditur.*
Martiũ, in quo plerũquè celebratur quadrageſima:		*Sub quo Dei populus in Aegypto affligitur.*
Aprilem, in quo Paſchatis peraguntur ſolennia:		*Quandò idem populus à Pharaonis tyrannide liberatur.*
Maium, in quem Feſtum incidit Pentecoſtes:		*Vbi adhuc idẽ ille Dei populus in promiſſionis terra gratulabat.*

QVÆ

QVAE VETERIS TESTAMENTI SCRIPTVræ, peregrinationis tempore in Eccleſia recitari ſoleant.

TABVLA 68.

HVIVS TEMporis *lectiones, præſertim nocturnales, ſua varietate ſuoque ordine ſeriem deſignant temporum vel profectuũ ſanctæ Eccleſiæ. Nam*

- *Iunius & Iulius, quibus hiſtoria Regum legitur, Regnum Saul & Dauid commemorant.*
- *Auguſtus, in quo liber Sapientiæ recitatur, Regnum ſapientis Salomonis inſinuat.*
- *Reliqui quatuor menſes principalia denotãt regna, videlicet Regnum*
  - *Babylonicum, quod eſt in Oriente,*
  - *Perſarũ, quod eſt in meridie.*
  - *Græcorũ, quod eſt in Aquilone.*
  - *Romanorum, quod eſt in Occidente.*
  - *Atq; hinc leguntur in Eccleſia, Menſe quidem*
    - *Septẽbri per*
      - *Duas Hebdomadas priores, hiſtoria Iob: Quia regnũ illud durauit per duas annuales hebdomadas, id eſt, per bis ſeptingentos annos. Tot enim anni numerantur à tempore Nini, à quo regnum Babyloniæ incepit, vſq; ad Cyrum regẽ Perſarũ, in quo defecit.*
      - *In reliqua parte Septẽbris innuitur regnũ Perſarum, & duæ leguntur hiſtoriæ: eô quòd nũc de Perſis, nunc de Medis reges aſſumebantur.*
    - *Octobri Hiſtoria legitur Machabæorum, & Græcorum ſignificat regnũ, ſub quibus Machabæi fuerunt afflicti.*
    - *Nouembri & Decembri leguntur Prophetæ, in quibus regnũ repræſentatur Romanorũ, in quo Chriſti viget Religio. Prophetiæ enim maximè loquuntur de Chriſto. Cuius natiuitas eſt in fine anni, ſicut Romanorum regnum eſt in fine mũdi. Ex Guilhelmo Durand. de officijs diuinis, lib. 6. in fine.*

DE RECTA HOMINIS CHRISTIANI INSTITVTIONE.

PERFECTA hominis Chriſtiani Inſtitutio conſiſtit in verbis illis quinque, quibus D. Paulus fidelem Dei populum in Eccleſia inſtruendum eſſe ſuo docet exemplo. Sed in Eccleſia, inquit, volo quinque verba ſenſu meo loqui, vt & alios inſtruam, quàm decem millia verborum in lingua, 1. Cor. 14. Hoc eſt, mâlo pauca verba loqui, cùm à me, tum ab alijs rectè intellecta, quàm multa ſinè vero eorum ſenſu & intellectu. Gloſſ. ibid.

QVAENAM QVINQVE ILLA SINT verba. TABVLA 69.

SVMMA PAVlinæ huius ſententiæ ea eſt, inter Chriſtianos loquendum eſſe cum intellectu, vt alij doceantur. B. Tho. d. cap. 14. epiſtolæ ad Co. 1. Quinque autem illa, quæ in Eccleſia ſunt docenda, hæc ſunt:

- *Credenda, ad Tit. 3. Hæc loquere & exhortare &c.*
- *Agenda, Matth. vlt. Euntes in mundum &c. docentes eos ſer.*
- *Vitanda, ſcilicet peccata. Eccleſ. 21. Quaſi à facie colubri fuge &c. Eſai. 58. Annuncia populo meo ſcelera &c.*
- *Speranda, ſcilicet merces æterna. 1. Pet. 1. De qua ſalute exquiſierunt &c.*
- *Timenda, pœnæ videlicet æternæ. Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum.*

Horum alia pertinent ad

- *Fidem, vt credenda.*
- *Mores, reliqua quatuor, videlicet*
  - *Virtutes,*
  - *Vitia,*
  - *Gloria,*
  - *Pœna. Gloſ. ibid.*

DE CREDENDIS, SIVE DE REGVLA fidei Catholicæ. TABVLA 70.

CREDENDA *ſunt, quæcunque ad fidem pertinent Catholicam. In eorum verò cognitionem ducit præcipuè notitia*

- *Verbi Dei,*
- *Symboli Apoſtolorum,*
- *Orationis Dominicæ,*
- *Sacramentorum,*
- *Sacrificiorum.*

DE VER-

DE VERBO DEI, EX FRANCISCO Sonnio. TABVLA 71.

- **VERbum DEI**
  - *Eſt, quod Deus loqtur ſpiritu ſuo diuino, ſiue per*
    - *Semetipſum, vt in principio orbis conditi ante legem fecit ad Adam, ad Noë, ad Abraham, ad Moiſen, ad Heliam, aliosque ſanctos Dei homines, nonnunquàm*
      - *Forinſecùs quaſi ore ad os.*
      - *Aliquãdò intrinſecùs, reuelans intùs myſteria.*
    - *Interpoſitas perſonas, vt ſolet maieſtas regũ, dans reſpõſa per interpretes. Quo quidẽ modo patefecit nobis De⁹*
      - *Pleraque per Prophetas ſub tempore legis.*
      - *Præcipua autem per*
        - *Filium ſuum vnigenitum Chriſtum,*
        - *Illiusq́ Apoſtolos, vt Paulus docet ad Hebr. cap. 1. in princip.*
      - *Multa etiàm per Angelos ſuos diuerſo tempore,*
        - *Ante* / *Sub* / *Poſt* — *Legem.*
  - *Diuiditur in verbum*
    - *Scriptum, cuius partes ſunt*
      - *Litera, quæ occidit,*
      - *Spiritus, qui viuificat.* — *2. Cor. 3.*
    - *Non ſcriptũ, quod conſtat*
      - *Traditione, id eſt, viuæ vocis miniſterio. Eſt enim traditio doctrina q̃dam verbi diuini, per Apoſtolicos viros annunciata, & deindè iuxta ſeriem temporum ex animo in animum transfuſa, medio intercurrente verbo, recepta populi conſenſu, atque communi vſu fidelium comprobata, citra ſcriptum, viua tantummodò voce, & eadem vbiquè conſuetudine nota.*
      - *Conſuetudine, quæ & ipſa eſt duplex:*
        - *Vniuerſalis omniũ Eccleſiarum. Quã ſcriptæ legis vim habere, demõſtratur*
          - *Authoritate*
            - *D. Pauli. 1. Cor. 11. Si quis autem videtur contentioſus eſſe, inquit, nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei.*
            - *Auguſtini epiſtola 118. Quædam, inqt, tota per orbem frequentat Eccleſia, quæ ſimilitèr atquè illa, quæ ſacræ ſcripturæ præſcribit authoritas, obſeruanda ſunt.*
          - *Ratione. vis enim legis ex conſenſu reſultat: cõſenſus autẽ non minor ineſt conſuetudini, quàm legi ſcriptæ. Nam conſuetudinem longus & approbatus vſus inducit, quæ nullius impediente clamore, diuino magìs quàm humano videtur recepta conſilio. Pius papa.*
        - *Particularis, quam non tota obſeruat Eccleſia, ſed per loca terrarum regionesq́ ad ædificationem fidei & morum, ſecundùm ſingularum Eccleſiarum ſpeciales conditiones introducta & recepta variantur. De quibus cenſet ipſe Auguſtinus ità dicens: Totum hoc genus rerũ liberas habet obſeruantias. Nec diſciplina vlla eſt in his melior graui prudentiq́ Chriſtiano, quàm vt eo modo agat, quo agere viderit Eccleſiam, ad quancunque fortè deuenerit, nè ipſe cuiquam ſit offendiculo, aut alius quiſpiam ſibi. Franciſc. Sonnius lib. Demonſtrat. 1, cap. 2. 9. & 10.*

DE SYM-

DE SYMBOLO APOSTOLORVM, SIVE
de duodecim fidei Catholicæ articulis, qui regulam & ſummam continent fidei Chriſtianæ, ex Inſtitut. D. Ioan. Viguerij. TABVLA 72.

TESTE CLEmente, cùm apoſtoli ad diuerſas prouincias iuxta præceptũ Domini diſceſſuri eſſent, in vnum cõuenerũt: & ſymbolum, hoc eſt, Regulã fidei ediderũt. Articulorum autẽ, quibus hæc Regula fidei continetur, iuxta

- *Communẽ & receptã in Eccleſia partitionẽ, ſunt 12. pertinent autẽ partim ad*
  - *Diuinitatem, De cuius*
    - *Vnitate*
    - *Trinitate*
    - *Operib⁹*
      - *Creationis,*
      - *Iuſtificationis,*
      - *Reſurrectionis,*
      - *Glorificationis,*
    - *Sub his verbis agitur:*
      - *Credo in Deum Patrem omnipotentem. Et in Ieſum Chriſtũ filiũ eius vnicum &c. Et, in ſpiritum S.*
      - *Creatorem cæli & terræ.*
      - *Dum poſt mentionẽ de ſpiritu ſancto, (cui attribuitur ſanctificatio) additur: Eccleſiã Catholicã, ſanctorũ cõmunionem, Remiſſionẽ peccatorũ, Carnis reſurrectionem, Et vitam æternam.*
  - *Humanitatẽ. Agitur enim de*
    - *Incarnatiõe, qua p*
      - *Conceptionẽ facta eſt,*
      - *Natiuitatẽ innotuit.*
    - *Paſſione, Morte & ſepultura.*
    - *Deſcenſu ad inferos.*
    - *Reſurrectione.*
    - *Aſſcenſione ad cælos, & ſeſſione ad dexterã.*
    - *Aduentu eius ad iudicium.*
    - *In hæc verba:*
      - *Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, Natus ex Maria virgine.*
      - *Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortu⁹ & ſepult⁹.*
      - *Deſcendit ad inferos.*
      - *Tertia die reſurrexit à mortuis.*
      - *Aſſcẽdit ad cęlos, ſedet ad dexteram Dei Patris.*
      - *Indè venturus eſt iudicare viuos & mortuos,*
- *Secundùm aliques autẽ ſunt quatuordecim*
  - *Septem ex parte diuinitatis,*
    - *Diuidentes Articulum Trinitatis in ſex,*
    - *Coniungentes Articulum reſurrectionis & glorificationis.*
  - *Et ſeptem ex parte humanitatis, diuidẽtes articulum conceptionis & natiuitatis.*

REGVLA

Quanuis autem non ſit niſi vna fides, tamen ponuntur duodecim Articuli: qui omnes ad vnum reducuntur, qui eſt credere diuinæ reuelationi. Sic etiàm, quanuis non ſit niſi vna fidei confeſſio, tamen propter exortas hæreſes ponuntur diuerſa ſymbola, hoc eſt, Regulę, (habemus enim Apoſtolorum, Nicenum, Conſtantinopolitanum, & Athanaſij ſymbolum) quæ ad vnum reducuntur, videlicet, vt rectè cognoſcamus ſolum verum Deum, & quem is miſit Ieſum Chriſtum, Ioan, 17. Ioannes Viguer. Inſtit. cap. 10. §. 1. verſ. 2.

ALIA SYMBOLI APOSTOLICI PARTITIO

ex Traditione Eccleſiaſtica. TABVLA 73.

SYMBOLum *Apoſtolorum in tres diuiduntur partes, quæ cõtinẽt Regulam et ſententias ſiue locos communes rectæ fidei de*

- *DEO Patre,*
- *Filio Dei,*
- *Spiritu ſancto.*

Quibus attribuũtur diuina illa officia ſeu partes et opa

- *Creationis, quod continetur ſub articulo primo de*
  - *DEO Patre.*
  - *Creatore*
    - *Cæli &*
    - *Terræ.*
- *Redemptionis, q̄ proponuntur in Articulo*
  - *Secũdo de filij Dei*
    - *Nomine proprio,*
    - *Sacerdotio,*
    - *Primogenitura,*
    - *Imperio.*
    - *In verb. Et in*
      - *Ieſum,*
      - *Chriſtum,*
      - *Filium eius vnicum,*
      - *Dominum noſtrum.*
  - *Tertio, de incarnatione per*
    - *Conceptionem,*
    - *Natiuitatem.*
  - *Quarto, de*
    - *Paſsione,*
    - *Morte, &*
    - *Sepultura.*
  - *Quinto, de*
    - *Deſcenſu ad inferos,*
    - *Reſurrectione à mortuis.*
  - *Sexto, de*
    - *Aſſcenſione ad cælos,*
    - *Seſsione ad dexteram Dei Patris.*
  - *Septimo, de*
    - *Aduentu Chriſti ſecundo,*
    - *Iudicio extremo.*
- *Sanctificationis ſeu iuſtificationis, cuius partes explicãtur in quinque ſequentibus ſymboli Articulis:*
  - *Octauo de Spiritûs ſancti appellatione.*
  - *Nono, de*
    - *Eccleſia, &*
    - *Communione ſanctorum.*
  - *Decimo, de remiſsione peccatorum.*
  - *Vndecimo, de mortuorũ reſurrectione.*
  - *Duodecimo, de immortalitate & vita beatorum æterna.*

RABANVS DE INSTITVT. CLERICORVM.

SYMBOLVM græcè & indicium dicitur, & collatio. Eſt enim ſignum, per quod agnoſcitur Deus, quodque proindè credentes accipiunt, vt nouerint qualitèr contra diabolũ fidei certamina præparent. In quo quidem pauca ſunt verba, ſed omnia continentur ſacramenta. De totis enim ſcripturis hæc breuiatim collata ſunt ab Apoſtolis, vt quoniam plures credentium literàs neſciunt, vel qui ſciunt, præ occupatione ſeculi ſcripturas legere non poſſunt, hæc corde retinentes habeant ſufficientem ſibi ſcientiam ſalutarẽ. Eſt enim breue fidei verbum, & olim à propheta prędictum: Quoniam verbum breuiatum faciet Dominus ſuper terram, Lib. 2. cap. 56.

DE PAR-

DE PARTIBVS ORATIONIS DOMINICAE, ex Catechiſmo Catholico & Inſtit. Viguerij. TABVLA 74.

ORATIO *Dominica non ſolùm continet quæ deſiderare poſſum⁹, & vel ſola optare licet, ſed etiàm quo ordine deſiderare debeamus. Sunt aũt huius precationis veluti partes, ſeptem poſtulationes: Quibus vel*

- *Appetimus bona*
  - *Aeterna & ſpiritualia, quæ DEI gloriæ ſunt ꝓpria. Quò pertinẽt petitio*
    - *Prima, pro ſanctificatione nominis diuini, vt per vitam noſtram Deus Opt. Max. glorificetur.*
    - *Secunda pro Regno Dei, quo petimus*
      - *Gratiam Dei, quæ dicitur Regnum. Luc. 17.*
      - *Chriſtum & meritum eius. Lucæ 11. Si in digito Dei.*
      - *Gloriam & vitam æternam, quæ conſiſtit in clara viſione Dei. Ioan. 17.*
    - *Tertia, pro obedientia & gratia implendi omnia mandata & præcepta Dei, vt ſuæ in omnia & per omnia pareamus voluntati.*
  - *Temporalia & caduca, quæ nobis aut proximo cuiq;, tam ad corporis ſubſidia, q̃ ad animæ ſalutem ſunt neceſſaria, vt in petitione Quarta pro pane quotidiano*
    - *Corporali, id eſt,*
      - *Victu*
      - *&*
      - *Amictu.*
    - *Spirituali, id eſt, animæ cibo, qui in ſacra continetur Euchariſtia.*
- *Deprecamur mala, hoc eſt, triplicia declinamus impedimenta,*
  - *Peccati,*
  - *Tentationis,*
  - *Pœnæ.*
  - *In petitiõe*
    - *Quinta, pro remiſſione peccatorum obtinenda.*
    - *Sexta, pro victoria tentationũ, nè illis aut victi ſuccumbamus, aut conſentiamus decepti.*
    - *Septima, pro liberatione à malo*
      - *Corporali,*
      - *spirituali, videlicet*
        - *Diabolo, &*
        - *Omni impedimento beatitudinis.*

ALIA EIVSDEM PRECATIONIS DOMInicæ Partitio. TABVLA 75.

ORA-*tio Dominica petitiones cõtinet ſeptem.*

- *Prima ſpectat ad Deum. Huic impendi petimus laudem, honorem & reuerentiam in toto orbe, cùm dicimus: Sanctificetur nomen tuum.*
- *Sex aliæ ſpectant ad nos, quibus aut*
  - *Precamur bona*
    - *Summa,*
    - *Media,*
    - *Infima,*
    - *vt*
      - *Vitam æternam.*
      - *Gratiam qua ſeruemus mãdata.*
      - *Corporis, vt victum.*
      - *Dicẽdo*
        - *Adueniat regnum tuum.*
        - *Fiat volũtas tua, ſicut in cælo & in terra.*
        - *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodiè.*
  - *Deprecamur mala*
    - *Summa,*
    - *Media,*
    - *Infima,*
      - *Peccata.*
      - *Peccandi occaſiones, vt tẽtationes triũ hoſtiũ.*
      - *Afflictiões tum animi, tum corporis.*
      - *His verbis,*
        - *Et dimitte nobis debita.*
        - *Et nè nos inducas &c.*
        - *Sed libera nos à malo.*

APPENDIX AVTHORIS, DE ALIA PARtitione orationis Dominicæ.

TABVLA 76.

ORATIO Dominica diuiditur in duas Partes:

- Confeſsionem fidei ſimplicem, qua Dei vnitatem quodammodò profitemur, in trinitate perſonarũ
  - Patris,
  - Filij,
  - Spiritusſancti.
  - Quæ
    - Comprahenditur ſub hoc exordio, Pater Noſter qui es in cælis.
    - Et primum ad ſalutem continet gradum, Cognitionem ſcilicet Dei.
- Rerum ad ſalutem neceſſariarũ Petitiones ſeptem:
  - Sanctificetur nomen tuum.
  - Adueniat Regnum tuum.
  - [Fi]at volũtas tua, ſicut in cælo & in terra.
  - Panẽ noſtrũ quotidianum da nobis hodie.
  - Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut et nos dimittimus debitoribus noſtris.
  - Et nè nos inducas in tentationem.
  - Sed libera nos à malo.
  - Sub quibus ſeptẽ comprehenduntur virtutes
    - Theologicæ tres:
      - Fides,
      - Spes,
      - Charitas.
    - Cardinales 4.
      - Prudentia,
      - Iuſtitia,
      - tẽperantia,
      - Fortitudo.
  - Item ſeptẽ Spiritus ſancti dona:
    - Sapientiæ.
    - Intellectûs.
    - Conſilij.
    - Fortitudinis.
    - Scientiæ.
    - Pietatis.
    - Timoris Dñi.
  - Quæ certiſsima ſunt arma contra ſeptẽ peccata mortalia:
    - Superbiam.
    - Auaritiam.
    - Inuidiam.
    - Gulam.
    - Iram.
    - Acediam.
    - Luxuriam.
  - Quibus tanquã remedia totidem opponũtur virtutes Morales:
    - Humilitas et obediẽtia.
    - Contẽptus diuitiarũ & eleemoſyna.
    - Charitas pximi.
    - Sobrietas, Abſtinentia & Ieiuniũ.
    - Patiẽtia & manſuetudo animi.
    - Oratio, Lectio, ſtudiũ, Bona opera.
    - Caſtitas & continentia.

DE SA

DE SACRAMENTIS. ET PRIMVM DE ijs, quæ legis antiquæ ſunt Sacramenta, ex ſumma D. Thomæ.

TABVLA 77.

SACRAMENTA IN *antiqua lege propriè dicebãtur, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quandam conſecrationẽ, per quam ſcilicet quodammodò deputabãtur ad cultũ Dei. Qui cultus vt generalitèr quidẽ ad vniuerſum populũ, ſpecialitèr tamen ad ſacerdotes pertinebat & Leuitas: ità Sacramẽta partìm pertinebant ad populũ, partìm verò ad ſacerdotes: & circa vtroſque tria erant neceſſaria. Quorum*

- *Primum erat, inſtitutio in ſtatu colendi Deũ: & hæc, quo ad*
  - *Maſculos oẽs,* / *Sacerdotes,* — *Fiebat per*
    - *Circumciſionẽ.*
    - *Conſecrationẽ.*
- *Secundo requirebatur vſus eorum, quæ pertinebant ad diuinum cultum, & ſic*
  - *Quantùm ad oẽs, erat eſus Agni Paſchalis cum certis ſolẽnitatibus, ad quod nullus admittebatur incircũciſus. Exod. 12.*
  - *Quo ad ſacerdotes, erat oblatio victimarũ & eſus Panũ propoſitionis, & aliorum q̃ ſacerdotũ vſibus erant deputata.*
- *Tertio reqrebatur remotio immũditiarum. Atque hinc*
  - *Populi reſpectu erãt inſtitutæ quædam*
    - Purificationes & Expiationes — *à quibuſdã immũditijs.*
  - *Reſpectu verò ſacerdotũ & Leuitarũ, inſtitutæ erat*
    - *Ablutio* — *Manuũ*, *Pedum.*
    - *Raſio capillorũ.*
    - *Horũ rationes vide apud Tho. 1.2.q.101.*

QVAE NVNC ISTORVM SAcramentorum vis ſit.

PROINDÈ prima ſacramenta, quæ obſeruabantur & celebrabantur ex lege, prænunciatiua erant Chriſti venturi. quę cùm ſuo aduentu Chriſtus impleuiſſet, ablata ſunt, & ideò ablata, quia impleta. Non enim venit ſoluere legem, ſed adimplere. Et alia ſunt inſtituta virtute maiora, vtilitate meliora actu faciliora, numero pauciora, tanquàm iuſtitia fidei reuelata. Auguſtin. contra Fauſtum lib. 19. cap. 13.

QVID HAEC DIFFERANT A SACRAmentis nouæ legis.

PRAECEPTA eadem (in nouo & veteri teſtamento,) Sacramenta non eadẽ: quia alia ſunt ſacramenta dantia ſalutẽ, alia promittentia Saluatorem. Sacramenta noui teſtamenti dant ſalutem, Sacramenta veteris teſtamenti promiſerunt Saluatorem. In Pſal. 73.

DE SACRAMENTIS NOVAE LEGIS.

TABVLA 78.

SACRAMENTVM, VT *à B. definitur Auguſtino, eſt inuiſibilis gratiæ viſibilis forma, (hoc eſt, res ſenſibilis) ad cultum Dei ordinata, eiuſdẽ (ſcilicet gratiæ) imaginem gerens, & cauſa ipſius exiſtẽs. Sacramenta porrò, vt eccleſiæ & cõciliorum conſtat authoritate, neque plura ſunt, neque pauciora, quàm ſeptem: videlicet,*

- *Baptiſmus,*
- *Confirmatio,*
- *Eucharistia,*
- *Pœnitencia,*
- *Extrema vnctio,*
- *Ordo,*
- *Matrimonium.*

Ex his
- *Tria ad ſalutem ſunt neceſſaria:*
  - *Baptiſmus abſolutè,*
  - *Pœnitentia poſt lapſum à baptiſmi gratia.*
  - *Ordo Eccleſiæ: Quia vbi nõ eſt gubernator, popul9 corruit.*
- *Sed alia Sacramenta neceſſaria ſunt tantùm, vt ea, ſinè quibus non ità conuenientèr habetur finis. D. Thom. in ſumm. q. 65. p. 3.*

DE BAPTISMO. TAB. 79.

BAPTISMVS eſt ablutio corporis exterior, facta ſub forma præſcripta verborum. Et eſt triplex:

- Fluminis,
- Flaminis,
- Sanguinis.

Qui fit per

- Ablutionẽ aquæ,
- Spiritûs S. gratiam,
- Effuſionem ſanguinis.

Differunt. Nam

- Primus à tota pœna liberat & culpa, & gratiã in habitu infundit, & characterem imprimit.
- Secundus delet culpã non ſemèl tãtùm, ſed plurièś: & habet gratiam in vſu, in quo conſiſtit meritum.
- Tertius liberat ab omni cẽcatione, & cõfert ſtatim præmium, quia proprium eſt martyrum ſtatim auolare. Compend. Theolog. Verita.

DE CONFIRMATIONE.

TABVLA 80.

CONFIRMATIO eſt ſacramentũ, quod baptizatis cõfertur cũ impoſitione manuũ Epiſcopaliũ, & ſacri Chriſmatis inunctione. Caniſ. in ſum. doctrin. Chriſtian. Cuius effectus ſunt tres:

- Primus eſt character.
- Secundus robur & firmitas ad pugnandum cõtra inimicos.
- Tertius eſt deletio alicuius partis reatûs peccatorum poſt baptiſmũ cõmiſſorum. Viguer.

DE EVCHARISTIA.

TABVLA 81.

EVCHARISTIA eſt cibus & potus ſpiritualis, veri corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſub ſpeciebus panis & vini conſecratis ad bonam & optimam conſequẽdam gratiam. Viguer. in Inſtitut. In quo eorum, quæ credenda proponuntur homini Chriſtiano, potiſſimùm cõſideranda ſunt quinque:

- Primum, de veritate Eucharistiæ.
- Alterũ, de panis & vini tranſſubſtantiatione.
- Tertium, de adoratione eius.
- Quartum, de oblatione & ſacrificio.
- Poſtremũ, de ſumptione ipſius ſub altera vel vtraq; ſpecie.

De quib⁹ vide ſummã doctrinæ Chriſtianæ de ſacramẽto Eucharistiæ.

DE POENITENTIA.

TABVLA 82.

POENITENTIA, quæ ſecũda poſt naufragiũ dicitur tabula, eſt ſignũ ſenſibile, ſiue imago ſacræ rei, ſcilicet remiſſionis peccatorum, per contritionem, confeſſionem, & ſatiſfactionem ſenſibilem, ac etiam per abſolutionem, eius cauſa exiſtent. Partes Pœnitentiæ ſunt tres:

- Contritio, quæ eſt dolor de peccatis proprijs, voluntariè aſſumptus propter Deum ſummè dilectum, cum propoſito à talibus & alijs omnibus cauendi, & Dei mandata implendi, cum ſpe veniæ conſequendæ.
- Cõfeſſio, eſt actus virtutis pœnitentiæ, quo ſpecialis, diſtincta, & particularis, ac voluntaria peccatorũ, q̃ memoriæ occurrũt, fit manifeſtatio, cum ſubmiſſione ſacerdoti poteſtatem clauium habenti facta, cum ſpe veniæ ad remiſſionem conſequendam, & cum propoſito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiam implendi.
- Satisfactio eſt ſolutio vel expiatio temporalis pœnæ debitæ pro peccato præterito.

DE EX-

DE EXTREMA VNCTIONE.

Extremę Vnctionis ſacramentum, eſt vnctio ſacra infirmorum cum olei liquore, ex olearum baccis expreſſo, & ab epiſcopo conſecrato, cum orationibus in nomine Domini, ad depellendam vel alleuiandam ægritudinem, & remiſſionem peccatorum maximè venialium. Iaco. 5. & ibi Beda.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

TABVLA 83.

ORDO EST POTEſtas ſpiritualis, & gratia ſingularis, quæ certis quibuſdam datur perſonis, per manuum impoſitionẽ, vt ex profeſſo munus aliquod in Dei gerant Eccleſia. Sum. doctr. Ordinum autem Eccleſiaſticorum dicuntur alij

- Maiores,
  - Presbyterorum, quorũ 4. ſunt gradus:
    - Sacerdotes,
    - Epiſcopi,
    - Archiepiſcopi,
    - Patriarchæ.
  - Diaconorum,
  - Subdiaconorum.
- Minores,
  - Acolytorum,
  - Lectorum,
  - Exorciſtarum,
  - Oſtiariorum.

Horum oĩm
- Caput & pater ac moderator vniuerſalis Eccleſiæ eſt ſummus Põtifex.
- Officia ſingulorum vide in Catechiſmo Catholico De Sacerdotio & eius gradibus.

DE MATRIMONIO.

TABVLA 84.

MATRIMONIVM *dupliciter conſiderari poteſt:*

- *Vno modo, vt eſt officiũ quoddam naturæ, quod Philoſophi & Iureconſulti definiunt legitimam viri & mulieris coniunctionem, quæ indiuiduam continet vitæ conſuetudinem.*
- *Alio modo, vt eſt ſacramentum, quo primùm iſta naturæ officia includit omnia, & prætereà addit, quòd fuerit contractũ in fide filij Dei incarnati, & eccleſiæ tanquàm ſponſæ. Viguer.*

QVAM RATIONEM HABEAT HIC NVMErus & ordo Sacramentorum. TABVLA 85.

Prima huiꝰ numeri & ordinis ratio ſumitur à diuerſis hominũ conditionibus. Hominũ enim alij in Eccleſiã	Ingrediuntur primùm.	Quibus parta ſũt remedia:	Baptiſmus	Tãquàm	Ianua	Ad cõſequẽdã gratiã, hoc eſt, virtutes, ſcilicet	Fidẽ	Cõtra	Peccatũ originale.
	Deindè pugnã ſuſcipiunt.		Confirmatio		Robur		Spem		Impotentiam.
	In pugna fame tentantur ſpirituali.		Euchariſtia		Cibus & refectio		charitatem		Malitiam.
	Sæpè etiã ſuccũbũt, & naufragiũ patiuntur.		Pœnitẽtia		Secunda tabula		Iuſtitiam		Peccatũ mortale.
	Miniſterio rerum indigent ſacrarum.		Ordo		Cõmunicatio rerũ ſpiritualium,		Prudentiam		Ignorantiam.
	Liberis procreãdis dãt operã.		Matrimoniũ		Adiutoriũ & ſocius laborum		Temperantiam		Concupiſcentiam.
	Mox etiã non opinantes, iterũ ex hoc euocãtur ſeculo.		Extrema Vnctio		Viaticum itineris		Fortitudinem		Veniale peccatum.

ALIA RATIO, SVMPTA A MEDICINA.

TABVLA 86.

VT medicina corporalis eſt quadruplex,
- Curatiua,
- Cõſeruatiua,
- Præſeruatiua,
- Augmẽtatiua, ſeu, vt dicunt, melioratiua:

Simili modo et ſacramẽta q̃ ſpiritalem p̄bent medicinã, aut
- Curant, vt
  - Baptiſmus
  - Pœnitentia
  - Extrema vnctio
  - Quidem
    - Simul & totalitèr.
    - Quantũ ad culpã primùm, ac deindè pœnã, quouſquè nullius pœnæ homo debitor ſit.
    - A morbis leuioribus, ſcilicet venialibus, ſicut baptiſmus & pœnitentia curant à letalibus.
- Conſeruant ſanitatem ſpiritualem, vt. Confirmatio, in qua datur ſpiritus ſanctus ad robur & conſeruationem gratiæ datæ in baptiſmo.
- Præſeruant, vt Matrimonium.
- In melius reſtituunt, vt Ordo.
- Hæc autẽ ſimul omnia facit Euchariſtia. Nam
  - Curat venialia, quæ ſunt occaſio ruinæ maioris.
  - Conſeruat gratiam inuentam in homine.
  - Auget hæc eadem.
  - Et nihilominùs à peccato præſeruat. Compend. Theolo. veritat.

DE SACRIFICIIS LEGIS ANTIquæ. TABVLA 87.

SACRIFICIum *dicitur omnis oblatio, quæ offertur Deo in recognitionem ſupremi Dominij, vt ſolutio decimarum & primitiarũ. Erat autem ſacrificium in lege antiqua triplex:*

Holocauſtum erat ſacrificium, quod offerebatur Deo, ſpecialitèr ad reuerentiam Maieſtatis ipſius, & ad amorem bonitatis eius, & totum comburebatur. Et ſignificabat ſacrificium Chriſti: qui totum ſe obtulit Deo Patri pro nobis. Huic ſacrificio ſuccedit in noua lege profeſsio religionis approbatæ, quæ poteſt dici holocauſtum, quia totus homo offert ſeipſum Deo, nihil ſibi reſeruans.

Hoſtia pro peccato, erat ſacrificium quod offerebatur Deo, vt remitteret peccata: & vocabatur ſacrificium remiſsionis, & hoſtia pro peccato. Occidebatur enim animal, & effundebatur ſanguis illius coram arca Domini, & vna pars comburebatur, & alia erat ſacerdotis. Per huiuſmodi ſanguinis effuſionem proteſtabantur offerentes, quòd erant digni effundere proprium ſanguinem, & occidi, ſicut animal illud occidebatur, ſic ſe recognoſcentes peccatores, veniam precabantur. Quẽadmodùm illi qui cum chorda in collo, veniam petunt à Rege. Comburebatur vna pars, quia fiebat in honorem Dei: Seruabatur alia ſacerdotibus, ad ſignificandum, quòd expiatio peccatorũm fit à Deo per miniſteriũ ſacerdotum. Hoc ſacrificium alio nomine vocabatur victima, quæ etiàm aliquandò dicitur de holocauſto, cũ determinatione: & ſignificat etiàm ſacrificium Chriſti, qui ſe obtulit pro nobis hoſtiam Deo patri, & effudit ſanguinem pro peccatis noſtris. Vndè Ephe. 2. Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo patri in odorem ſuauitatis. Loco huius ſacrificij ſuccedit in noua lege ſacramentum pœnitentiæ, in quo quis effundit ſanguinem peccatorũm ſuorum confitendo, & occiditur, & quaſi in partes multas diuiditur per contritionem.

Hoſtia Pacifica, erat ſacrificium quod offerebatur Deo pro gratiarum actione, vel pro ſalute & proſperitate offerentium, ex debito beneficij accepti, vel accipiendi. Et erat communitèr de rebus aridis & odoriferis: & vna pars incendebatur, quia fiebat in honorem Dei: alia cedebat in vſum ſacerdotum, & tertia pars in vſum offerentium, ad ſignificandum quòd ſalus hominis procedit à Deo, mediantibus miniſtris & cooperantibus hominibus qui ſaluantur. Huiuſmodi ſacrificium figurabat ſacrificium Chriſti, qui reddidit Deo gratias pro nobis, & ſe obtulit in odorem ſuauitatis. In cuius locum ſuccedunt in noua lege orationes, & gratiarum actiones, & omnia quæ ad huiuſmodi ordinantur. Horum ſacrificiorum rationes vide apud D. Thom 1. 2. q. 102. & Viguer.

DE NOVAE LEGIS SACROSANCTO ALTAris, hoceſt, Euchariſtiæ ſeu Miſſæ, ſacrificio.

TABVLA 88.

ECCLEſia Catholica ex nouæ legis p̃ſcripto duplex habet ſacrificiū:

- Quoddam eſt propiciatoriū, quod oblatum pro remiſſione peccatorū, irã Dei placat, & nos Deo recōciliat: vt eſt tèr ſanctū Catholicæ Miſſæ officium, videlicet Euangelij ſacrificium, per veteris teſtamenti ſacramenta p̃figuratum. Quod
  - Dicitur
    - Hebraicè Miſſah, Græcè Liturgia, Latinè ſacrū miniſterium.
    - S. Patres p̃ hanc dictionē intelligi voluerūt
      - Totam illam actiōem, Quā Chriſtus in extrema cœna executus eſt,
      - Et exequendam demandauit.
  - Eſt ſacroſanctæ Paſſionis Chriſti commemoratio, in qua panis & vinum ex Chriſti inſtitutione conſecratur, atq; corpus & ſanguis Chriſti ſub panis viniq́; ſpecie cæleſti offertur Patri, eademq́ue in animæ alimoniam accipitur.
  - Cōtinet duo:
    - Rem oblatam, quæ rurſùs eſt duplex, videlicet
      - Corpus Chriſti verum,
      - Et corpus Chriſti myſticū, quod vnà cū capite ſuo quodāmodò offertur.
    - Oblationem, id eſt, opus ſacrificantiū, vbi uerùm ad duo reſpicere oportet, nempè ad
      - Cæremoniam ſeu actionem exteriorem, quam ſacramentalem dicimus oblationem:
      - Et id, quod intùs agitur per fidē, i. ſpirituale oblationē, ibidem.
  - Differt ab hoſtia crucis duobus modis:
    - Primo
      - Chriſtus in cœna ſub tectis alieniſq; ſpeciebus, nempè panis & vini, ſeſe obtulit:
      - At in cruce, in propria corporis & ſanguinis ſui forma.
    - Secūdo:
      - In cruce ſeſe litauit, quô ſua morte & ſanguinis fuſione gratiam, iuſtitiam, ſanctitatem, & æternam ſalutem nobis conciliaret.
      - Verùm in cœnā nō eò ſe obtulit, vt illa oblatiōe peccata expiaret, neq; ità nobis ſacrificare mādauit, tanq̃ hoc ſit noua quędā ſatisfactio & redēptio, ſed vt ea cœnæ oblatione nouum inſtitueret ſacrificiū, cuius vſu, redemptionis in cruce obtentæ participes eſſe queamus. Ioan. Fab. De Miſſa Euangelica.
  - Offertur Deo patri ĩ hoc ſacrificio ipſū corpus Chriſti
    - Non cruento modo in propria carnis forma. nā ità ſemèl Chriſt⁹ oblatus eſt in cruce, Ad Heb. 9. & 10.
    - Sed glorioſum ſub ſpecie aliena,
    - pro ſalute
      - Cùm viuentiū, vt vel in via ſeruentur incolumes, vel reducantur lapſi.
      - Tū mortuorū, vt à pœnis purgatorij liberentur.
    - Quod conſtat
      - Tā ex Apoſtolorum traditione,
      - Quàm Eccleſiæ cōſuetudine.
- Alterum verò ſacrificium laudis, gratiarum actionis & obedientiæ, quo Deo veluti honorem & ſeruitutem ei propriè debitam reddimus. Enchirid. inſtitut. Cōcil. Colon. Atq; hæc quidem ſunt cōmunia ſacrificia, omni legi, & omni populo credenti, omniq́; loco ac tempore peragi poſſunt: illud autem Miſſæ ſacrificium peculiare eſt Euangelio, datum Eccleſiæ ad reconciliandum populum Chriſtianum Deo, nec peragitur niſi in loco ſacro. Sonnius in Inſtitution. Chriſtiana.

DE PAR-

DE PARTIBVS MISSAE CATHOLICAE.

TABVLA 89.

Conſtat Miſſa Catholica duab⁹ partibus:

- *Altera ad ſubſtantiam pertinet, quæ colligitur ex verbis Dñi, quib⁹ hoc ſacramentũ inſtituit Matt. 26. Luc. 22. vbi*
  - *Primùm benedixit, ac fregit panẽ:*
  - *De quo deindè ſic teſtatus eſt: Hoc eſt corpus meũ, quod pro vobis datur.*
  - *Tãdem diſtribuẽs, dixit: Accipite & manducate &c.*
  - *Ex quibus colligũtur tria:*
    - *Conſecratio,*
    - *Oblatio,*
    - *Communio.*
    - *Addito præcepto: Hoc facite in meã cõmemorationem. Quod ergò Chriſtus ipſe &*
      - *Fecit,*
      - *Præcepit,*
      - *Hoc etiàm Eccleſia facere &*
        - *Potuit,*
        - *Ac debuit.*
- *Altera ab Apoſtolis, ſanctiſq; Patribus in celſiſſimi huius ſacramẽti honorem ac reuerentiam, deuotionis ac pietatis excitandę gratia, adiecta, condita atque conſtituta eſt. Ad quam partem pertinent*
  - *Cæremoniæ,*
  - *Cantus,*
  - *Veſtes,*
  - *Vaſa.*
  - *Quæ nihil aliud cõtinẽt, quã*
    - *Laudes*
    - *Confeſſiones*
    - *Obſecrationes*
    - *Vel Petitiões*
    - *Pro*
      - *Populo,*
      - *Antiſtitibus,*
      - *Regibus. Enchirid. inſtit. Cõcil. Colon.*

AVGVSTINVS.

Quatuor conſiderãtur in omni ſacrificio: Cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur: ipſe vnus, veruſque mediator, per ſacrificium pacis reconciliãs nos Deo, vnum cum illo manet cui offerebat, vnum in ſe fecit pro quibus offerebat: vnus ipſe eſt qui offerebat, & quod offerebat. Hæc ex ſententia Diui Auguſtini, De Trinitate lib. 4. cap. 14.

CYPRIANVS.

Nam ſi Ieſus Chriſtus Dominus & Deus noſter, ipſe eſt ſummus ſacerdos Dei Patris, & ſacrificium Deo Patri ipſe primus obtulit, & hoc fieri in ſuî commemorationem præcepit, vtiquè ille ſacerdos vice Chriſti verè fungitur, qui id quod Chriſtus fecit, imitatur. Et ſacrificium verum & plenum tunc offert in Eccleſia Deo Patri, ſi ſic incipiat offerre, ſecundùm quod ipſum Chriſtum videat obtuliſſe. Cyprian. epiſt. 3. lib. 2.

AMBROSIVS.

Vmbra in lege, imago in Euangelio, Veritas in cæleſtibus. Antè agnus offerebatur, offerehatur vitulus: nunc Chriſtus offertur, ſed offertur quaſi homo, quaſi recipiens paſſionem: & offert ſe ipſe quaſi ſacerdos, vt peccata noſtra dimittat. Hic in imagine, ibi in veritate, vbi apud patrem pro nobis quaſi aduocatus interuenit. Ambroſ. lib. officiorum 1. cap. 48.

DE CAEREMONIARVM, QVAE IN MISSAE ſacrificio adhiberi ſolent, interpretatione morali, ex compend. Theolog.

TABVLA 90.

CAERE-moniæ, quibus hoc ſacroſanctum pagitur officiũ Miſſæ, ſummã propemodũ totius continet Euãgelij, nec ocioſæ ſunt aut ſuperfluæ, ſed præter myſticũ, qui ſub his latet ſenſum, etiã moralẽ habẽt ſignificationem. Nam

- *Introitus* — Significat — *Boni operis inchoationem, & duplicatur, vt diſcamus*
  - *Declinare à malo,* & *Facere bonum.*
- *Kyrieeleiſon* — *Inuocationem miſericordiæ Dei, qua nouẽ modis indigemus.*
  - *Primis tribus,* *Secũdis tribus* *Tertijs tribus* — modis ad
    - *Peccatorũ remiſſionẽ, q̃ cõmittimus*
      - *Corde,* *Ore,* *Opere,* — quãtùm ad
        - *Contritionem,*
        - *Confeſſionem,*
        - *Satisfactionẽ.*
    - *Gratiæ collationem, ſcilicet*
      - *Fidei,*
      - *Spei,*
      - *Charitatis.*
    - *Glorificationem, qua gaudebimus in Deo*
      - *Supra nos,*
      - *De nobis ipſis,*
      - *Iuxta nos de proximo.*
- *Collectæ,* — *Orationem.*
- *Epiſtola & Euangelium,* — *Nouæ & veteris legis obſeruationem.*
- *Graduale & Alleluia,* — *Vitæ actiuæ & contemplatiuæ perfectionem.*
- *Offertoriũ* — *Contribulati ſpiritûs ſacrificium.*
- *Secreta* — *Statum vitæ.*
- *Præfatio* — *Statum Patriæ.*
- *Hymnus triſagius* — *Exultationem angelorum præſentium.*
- *Canon* — *Tranſitum membrorum in corpus Chriſti myſticum.*
- *Pater noſter* — *Filiationem per gratiam.*
- *Agnus Dei* — *Liberationem per miſericordiam, & triplicatur vt liberemur à malis*
  - *Præteritis,*
  - *Præſentibus,*
  - *Futuris.*
- *Cõmunio ſeu cõplenda.* — *Boni operis conſummationem.*

DE ALIIS

DE ALIIS MISSAE RITIBVS.

TABVLA 91.

SVNT etiã alia, quæ in ſacroſancto Miſſæ officio adhiberi ſolẽt: velutì.

- Indumẽta, quorũ alia
  - Presbyterũ & Epiſcopis ſũt cõmunia, vt
    - Amictus ſiue ſuperhumerale,
    - Poderis ſiue Alba,
    - Cingulum,
    - Manipulus,
    - Orariũ ſiue ſtola,
    - Planeta.
    - Quorum omnium myſteria & ſignificationes, tũ allegoricas tum morales ſi quis plenius nôſſe velit, videas apud D. Abbatem Tuitienſem de diuin. officijs, Innocẽt. III. de ſacro altaris myſterio, D. Vuilbel. Durand. in rationali diuinor. atque alios Liturgiæ elucidatores.
  - Epiſcopi præter hæc habent propria
- Vaſa & ornamẽta, vt
  - Altare,
  - Calix,
  - Patena,
  - Corporale.
  - Per quæ, iuxta ſignificationem allegoricam, intelligimus
    - Crucem,
    - Sepulcrum,
    - Lapidem ſuperpoſitum,
    - Sindonem, in qua corpus Domini fuit inuolutum.
    - Cõpend. theolog. veritat. lib.6. cap.18.

DE AGENDIS, HOC

EST, BENE BEATE'QVE VIVENDI FORMVLA,

de anguſta illa via, quæ ad vitám ducit immortalem. TAB. 92.

AGENdorũ numero continentur	Virtutes,	Quæ differũt, quia	Virtutes potentias diſponunt.	Vel qa	Virtutibus benè operamur,
	Præcepta: Dei, Eccleſiæ, Conſilia Euangelica,		Præcepta & conſilia operaræſpiciunt.		Donis expeditè,
	Bona opera & eorum fructus,		Dona operibus perfectionem addunt.		Beatitudinibus perfectè,
	Dona Spiritûs ſancti,		Fructus facultatem ſpiritui apponunt.		Sed fructibus fruimur Deo. Compend. Theolog.
	Gradus beatitudinis.		Beatitudines ipſis virtutibus præmium ſiue vitæ, ſiue patriæ coniungunt.		

DE VIRTVTVM PARTITIONE IN GEnere, ex Viguer. TABVLA 93.

VIRTVS eſt animi habitꝰ, naturæ, modo atq; rationi conſentaneus. Aug. lib. 4. cõtra Iulia. Quã idẽ Auguſt. à veteribus artem bene recteq; viuendi definitam eſſe teſtatur, li. 4. De ciuitate Dei ca. 21. Virtutũ porrò triplex ferè eſt partiendi ratio:

- Primò,
  - Vt habitus diuiditur in habitus
    - Intellectuales, &
    - Appetitiuos ſeu morales.
  - Sic etiã virtutum quędã ſunt
    - Intellectus, q̃ ſunt vel in intellectu
      - Speculatiuo
        - Intellectus,
        - Sapientia,
        - Sciẽtia.
        - Ex quibus
          - Vna inſita & indelebilis eſt.
          - Reliquæ acquiſitæ, & delebiles p oppoſitos Actus & Habitꝰ videlicet, errores.
      - Practico, ordinantes cognitionem ad operationem immanẽtem, vt
        - Syndereſis, i. habitus inclinans hominẽ ad benè agendum.
        - Prudentia.
        - Quarum
          - Prima eſt naturalis & indelebilis, & principiũ oĩm virtutũ moraliũ primũ.
          - Altera acquiſita eſt, & deleri poteſt per vitia oppoſita.
    - Morales. Virtus autẽ appetitiua ſeu moralis eſt habitus electiuus in medietate cõſiſtens, prout ſapiens determinabit. Et quia tres appetitus ſunt in homine, videlicet
      - Voluntas,
      - Appetitus cõcupiſcibilis, &
      - Iraſcibilis,
      - Ideò virtutes morales ad tria genera reducũtur. Nam
        - Iuſtitia, cũ partibus ſuis,
        - Fortitudo
        - Temperantia
        - perficit
          - voluntatẽ.
          - Appetitum iraſcibilẽ.
          - cõcupiſcibilẽ.
- Secundò, diuiditur etiàm virtus generalitèr ſumpta, In
  - Virtutem perfectam, quæ ſecundùm Philoſophum, bonum facit habentem, & opus eius reddit bonum, 2. Ethicor. ſunt autem quatuor ſolùm propriè & perfectè virtutes acquiſitæ, videlicet, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia.
  - Imperfectã, q̃ inclinat ad actum bonũ, ſed nõ facit, nec reddit bonũ habentẽ, ſaltem ſimplicitèr: licèt benè ſecundùm quid. Et tales ſunt virtutes intellectuales ſpeculatiuæ, & omnes artes mechanicæ.
- Tertiò virtutum aliæ vocantur
  - Infuſæ, quæ virtute naturali acquiri non poſſunt. excedunt enim capacitatem naturalem: ſed à Deo infunduntur, & ordinant hominem in finẽ ſupernaturalem. Cuiuſmodi ſunt eæ quæ virtutes appellãtur Theologicæ, hoc eſt, quæ habẽt Deũ pro obiecto, et ſunt tres, videlicet
    - Fides,
    - Spes,
    - Charitas.
    - Quarũ
      - Prima eſt in intellectu,
      - Reliquæ duæ in voluntate.
      - Maior autẽ harum eſt charitas.
  - Acquiſitæ, Morales nimirùm, quas D. Ambroſius & alij Patres vocant Cardinales, hoc eſt, principales, non quidem inter infuſas, quia illæ excellunt ratione cauſæ & finis, ſed inter morales & adquiſitas. Sunt autẽ virtutes Cardinales quatuor:
    - Prudẽtia,
    - Iuſtitia,
    - Fortitudo,
    - Tẽperãtia,
    - Quæ & ipſæ, ſi finem, ad quẽ tẽdunt, reſpiciantꝰ ſupernaturalem, infuſæ dici ſolẽt. Viguer in fine capitis tertij.

DE VIR-

DE VIRTVTIBVS ACQVISITIS SEV MORAlibus, quas vocant Cardinales, ex Vig. & Compen. Theolog. Veritat. TABVLA 94.

VIRTVTES CARDInales dicũtur, quia ſicut oſtiũ vertitur in cardine, ſic in his vertitur & regitur vita hominis. His enim virtutibus vel inprimis homo Chriſtianus

- Inſtruitur
  - Quo ad ſe,
  - Quo ad proximũ,
- Armatur
  - In proſperis,
  - Aduerſis

per

- Prudẽtiã,
- Iuſtitiam,
- Temperãtiam,
- Fortitudinem.

Quarũ vis cernitur in reb⁹

- Eligẽdis,
- Diſtribuendis,
- Vtendis,
- Tolerandis.

DE PRVDENTIA.

TABVLA 95.

PRVDENTIA EST recta ratio agibiliũ, ſiue vt ait Macrobi⁹, prudentiæ eſt ad rationis normã, quę cogitat queq́ agit, vniuerſa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere. Porrò prudentia, vt eſt virtus Politica,

- Eſt triplex:
  - Prima eſt cordis, et hęc verſatur in
    - Diſpoſitione præſentium,
    - Recognitione præteritorũ,
    - Præuiſione futurorum.
    - Deu. 32. vtinã ſaperẽt, & intelligerẽt, ac nouiſſ. puiderẽt.
  - Secunda eſt oris, quæ verſatur in moderatione ſermonum. Nam qui moderatur labia, prudentiſſimus eſt. Prouer. 10.
  - Tertia eſt operis, & hæc conſiſtit in fuga mali, & electione boni. Vndè Pſalmographus: Declina à malo, inquit, & fac bonũ. Pſal. 36.
- Partes habet 8.
  - Memoriam, Intelligentiam, Docilitatem,
  - Ευστοχίαν, Solertiam, Rationem,
  - Circunſpectionem, Cautionem.
- Opponũtur ei vitia imprudentiæ, quæ ipſius prudentiæ carentia eſt ſiue defectus, videlicet
  - Præcipitatio, Inconſideratio,
  - Negligentia, Prudentia carnis,
  - Adulatio, Dolus, Solicitudo.

DE IVSTITIA.

TABVLA 96.

IVSTITIA eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi, vel vt Macrobius, eſt ſeruare vnicuique quod ſuum eſt.

- Diuiditur in iuſtitiã
  - Generalem, quæ ad bonũ pertinet publicum, & diuiditur in Iuſtitiam
    - Legalem & Epijkeiam. Hoc eſt, in
      - Rigorem Iuris, & Aequitatem.
  - Particularem, quæ priuatum reſpicit cõmodum, & ſecatur in Iuſtitiam
    - Diſtributiuam, quæ verſatur circa
      - Præmia virtutum,
      - Pœnas vitiorum.
    - Cõmutatiuam, cuius actus sũt
      - Emptio, Venditio,
      - Et omnes penè contractus.
- Partes eius ſunt
  - Religio,
  - Pietas,
  - Obſeruantia,
  - Obedientia,
  - Gratitudo,
  - Vindicatio,
  - Veritas,
  - Amicitia,
  - Liberalitas.

Vitia oppoſita ſunt

- Superſtitio & ſacrilegium,
- Impietas,
- Neglectus,
- Inobedientia,
- Ingratitudo,
- Impiũitas,
- Mendacium,
- Adulatio,
- Auaritia.

DE FORTITVDINE.

TABVLA 97.

FORTITVDO, *vt iterùm inquit Macrobius, eſt, animum ſupra periculi metum agere, nihilq́ niſi turpia timere, tolerare fortitèr aduerſa vel proſpera. Et*

- *Verſatur inter* { *Timores, & Audacias,* } *Quaſi* { *Timorum cohibitiua, & Audaciarum moderatiua.* }
- *Cuius actus ſunt* { *Adgredi & Suſtinere,* } *Vt ſuſtinere martyrium.*
- *Partes habet quatuor:*
  - *Magnanimitatē,*
  - *Magnificentiam,*
  - *Patientiam,*
  - *Conſtantiam & Perſeuerantiam.*
  - *Quibus opponūtur*
    - *Puſillanimitas,*
    - *Paruificentia, vt vocatur à Philoſopho, & cōſumptio.*
    - *Impatientia,*
    - *Mollities & pertinacia.*
- *Cōſiſtit in*
  - *Adgreſſione arduorum, Pſal. 30. Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum.*
  - *Contemptu terrenorum, Heb. 11. Moiſes negauit ſe eſſe filium Pharaonis.*
  - *Suſtinētia tribulationum, Cant. 8. Fortis eſt vt mors dilectio.*
  - *Reſiſtentia tentationum, 2. Tim. 2. Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit.*
  - *Impugnatione vitiorum, Iob 7. Militia eſt vita hominis ſuper terram.*
- *Officium eius eſt, firmare & conſeruare bonum rationis in his, in quibus maximè difficile eſt firmitatem habere, ſcilicet in periculis arduis & grauibus. Compend. Theol. verit. & Vig.*

DE TEMPERANTIA.

TABVLA 98.

TEMPERANTIA, *ſecundùm eundem Macrobium, eſt nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, ſub iugo rationis cupiditatē domare. Eius ſunt*

- *Species 4.*
  - *Abſtinentia,*
  - *Sobrietas,*
  - *Caſtitas,*
  - *Pudicitia.*
  - *Quibus opponuntur*
    - *Gula,*
    - *Ebrietas,*
    - *Fornicatio,*
    - *Impudicitia.*
- *Partes 5.*
  - *Continentia,*
  - *Clementia & manſuetudo,*
  - *Modeſtia & hũilitas,*
  - *Studioſitas,*
  - *Moderatio.*
  - *Quibus opponuntur*
    - *Incontinentia,*
    - *Ira, ſiue iracundia & crudelitas,*
    - *Superbia,*
    - *Curioſitas,*
    - *Immoderatio.*

DE VIR-

DE VIRTVTIBVS THEOLOGICIS.

TABVLA 99.

TRES *omninò ſunt virtutes theologicæ, quæ hominum mentibus à Deo cælitus ſunt infuſæ: Nimirũ*

- *Fides, quæ hîc accipitur pro habitu fidei, quo firmitèr aſſentimur reuelatis à Deo, & eſt ſperãdarum ſubſtãtia rerum, argumentum non apparentium. Heb.11. Eius*
  - *Partes ſunt duæ:*
    - *Fides informis, quæ eſt ſinè charitate, & in Chriſtiano, qui eſt in peccato mortali.*
    - *Fides formata, quæ cum charitate eſt cõiuncta. Charitas enim omnium virtutum forma eſt,*
      - *Non quidem intrinſeca,*
      - *Sed extrinſeca.*
  - *Actiones itidẽ duo,*
    - *Interior, & Exterior.* Nã
      - *Corde creditur ad iuſtitiã, Ore autem fit confeſſio ad ſalutem.* Paul. ad Ro. 10.
  - *Vitia oppoſita,*
    - *Infidelitas, cuius ſpecies ſiue gradus ſunt*
      - *Titubatio,*
      - *Simplex diſcredentia,*
      - *Hæreſis perfecta,*
      - *Apoſtaſia.*
    - *Blaſphemia,*
      - *Tribuendo Deo, quod non conueniat:*
      - *Negando, quod ei conueniat:*
      - *Tribuendo creaturæ, quod ſoli conueniat Deo, & iniuriando ſanctis.*
- *Spes conſequitur fidẽ, quæ eſt certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & (ſi reſpiciamus rem creditam) ex meritis proueniens. Ea*
  - *Eſt triplex:*
    - *Veniæ, Pſal. 30. In te Domine ſperaui, non confundar in æternum.*
    - *Gratiæ, Pſal. 31. Sperantes autem in Domino miſericordia circundabit.*
    - *Gloriæ, Prouerb. 28. Qui ſperat in Deo, ſaluabitur.*
  - *Vitia habet*
    - *Deſperationem & Præſumptionem.*
- *Charitas eſt finis præcepti, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. In ea cõſideramus*
  - *Ordinẽ, qui ſecundum Auguſtinum eſt diligere:*
    - *Primò, quod ſupra nos eſt, id eſt, Deum.*
    - *Deindè, quod nos ſumus.*
    - *Poſt hoc, quod iuxta nos eſt, id eſt, proximum.*
    - *Vltimò, quod infra nos eſt, id eſt, Corpus*
      - *Noſtrum & Proximi.*
  - *Effectus, quales ſunt*
    - *Gaudium ſpirituale, Pax, Miſericordia:* — *Interiores.*
    - *Beneficentia, Eleemoſyna, Correctio fraterna:* — *Exteriores.*
  - *Vitia contraria:*
    - *Odium, Acedia, Inuidia,*
    - *Diſcordia, Contentio, Schiſma,*
    - *Bellum, Duellum, Rixæ,*
    - *Seditio, Scandalum.*

ORIGENES.

Puto, quòd prima ſalutis initia, & ipſa fundamenta, fides eſt. Profectus verò, & augmenta ædificij, ſpes eſt. Perfectio aũt, & culmen totius operis, charitas. Origen. in cap. Ro. 4.

DE PRAECIPVIS VIRTVTVM DIFFErentijs. TABVLA 100.

VIRTVtes Theologicæ differunt:

- *Primũ inter ſe quinq; modis.*
  - *I. Secundùm actus ꝓprios. Nam* { *Fides*, *Spes*, *Charitas* } *Facit* { *Deo aſſentire,* *Confidere in Deo,* *Deum amare.* }
  - *II. Ratione ſubiecti: quia* { *Fides*, *Spes*, *Charitas* } *eſt in* { *Rationali,* *Iraſcibili,* *Concupiſcibili.* }
  - *III. Ratione obiecti,* { *Fides*, *Spes*, *Charitas* } *Eſt circa* { *Verum,* *Arduum,* *Bonum.* }
  - *IIII. Ratione effectûs,*
    - *Fides in præſenti ſequitur Deum.*
    - *Spes comitatur in cælum.*
    - *Charitas perenniter amplexatur.*
  - *V. Ratione cognitiõis, quia per*
    - *Fidẽ cognoſcitur Deus, vt veritas.*
    - *Spem habetur, vt æternitas.*
    - *Charitatem diligitur, vt bonitas.*
- *Deinde à Cardinalibus differũt virtutibus:*
  - I. *Theologicæ mouent ad finem,* / *Sed Cardinales ad ea, quæ mouent ad finem.*
  - II. *Theologicarum virtutum finis & obiectum, eſt ipſe Deus:* / *At Cardinalium finis eſt quidem Deus, non tamen obiectum propriè.*
  - III. *Virtutes Theologicæ mouent ad opera, ex rationibus ſumptis à iure diuino:* / *Sed Cardinales, à iure naturali.*
  - IIII. *Virtutes Theologicæ attenduntur, quantùm ad actus interiores:* / *Cardinales verò, ad opera exteriora.*
  - V. *Virtutes Theologicæ non habentur ſinè donis,* / *Cardinales verò ſinè donis haberi poſſunt.*
  - VI. *Virtutes Theologicæ ſunt diſcretiuæ actuum in Deum,* / *Cardinales verò in proximum.*
  - VII. *In Theologicis habitus generat actus,* / *Sed in Cardinalibus, Actus generat habitus.* / *Compend. Theolog. veritat. lib. 5. cap. 17. & 18.*

DE PRÆ-

DE PRAECEPTIS DECALOGI.

AVGVSTINVS.

DECALOGVS decem pręcepta legis habet. Quæ decem præcepta ſic ſunt diſtributa, vt tria pertineant ad Deum, & ſeptem ad homines. Hęc decem pręcepta, ſunt decem chordę pſalterij, quas tangendo, feras peccatorum occidis. Tangis primam chordam, qua vnus colitur Deus, & cecidit beſtia ſuperſtitionis. Tangis ſecundam, qua non accipitur nomē Dei in vanum, & cecidit beſtia erroris nefandarum hęreſum. Tangis tertiam, vbi pro ſpe futuræ quietis ſpirituale ſabbathum cuſtodis, & interficitur amor ſeculi. Tangis quartā, vt honorē parentibus deferas, & cecidit beſtia impietatis. Non mœchaberis: tangis quintam chordam, & occidis beſtiam libidinis. Non occides: tangis ſextam, & cecidit beſtia crudelitatis. Non falſum teſtimonium dices: tangis octauā, & cecidit beſtia falſitatis. Nō concupiſces: tangis nonam, & cecidit beſtia adulterinæ cogitationis. Non concupiſces rem proximi tui: tangis decimam, & cecidit beſtia cupiditatis. Et ità cadentibus omnibus beſtijs, ſecurus & innocens in dilectione & humana ſocietate verſaris. Auguſtinus de decem chordis, cap. 9.

DE LEGIBVS TABVLAE PRIMAE.

TABVLA IOI.

DVAE FVERVNT legis antiquæ tabulæ, quarū prior illa potiſſimū cōtinebat præcepta, quibus inſtruitur homo Chriſtianus, qualē ſe erga Deum exhibere debeat. Sunt autē tria primæ tabulæ pcepta:

- *Primū de vero vnius Dei cultu, In quo*
  - *Præcipiuntur*
    - *Fides,*
    - *Spes,*
    - *Charitas.*
    - *De quibus cùm anteà duobus in locis dictū ſit ſatis, nihil attinet ea hîc repetere.*
  - *Prohibentur his contraria.*
- *Secundum, de Iuriſiurandi religione, ſiue de illicitis iurationibus. In quo*
  - *Iubemur Deo honorem tribuere.*
  - *Vetantur*
    - *Periurium,*
    - *Blaſphemia,*
    - *Votum illicitum,*
    - *Votorum fractio,*
    - *Inconſiderata diuini nominis aſſumptio.*
- *Tertium, de Sabbatho, in quo*
  - *Mandatur Sanctificatio*
    - *Sabbathi & Feſtorū,*
    - *Secūdùm legis*
    - *Verba & Mentem*
  - *Prohibentur*
    - *Opus ſeruile,*
    - *Obmiſſio cultûs diuini,*
    - *Irreuerentia Sacrorum,*
    - *Ludi, & ſimilia.*

DE PRAECEPTIS TABVLAE ſecundæ. TABVLA 102.

ALTERA Tabula, in qua continẽtur officia hominis Chriſtiani erga ꝓximũ, ſeptẽ habet præcepta:

- *Quartum de parẽtibus & ſuperioribus honorandis. In quo*
  - *Præcipitur nobis parentum*
    - *Reuerentia, Obedientia, Subuentio,* — *Eos*
      - *Amando,*
      - *Morem gerendo,*
      - *Conſolando & iuuando.*
  - *Promittitur vitæ*
    - *Longitudo & Gloria* — *In*
      - *Hac terra*
      - *&*
      - *Futuro ſeculo.*
  - *Vetantur*
    - *Irreuerentia,*
    - *Inobedientia,*
    - *Ingratitudo.*
- *Quintũ de homicidijs, in quo*
  - *Prohibẽtur*
    - *Nominatim homicidium,*
    - *Implicitè omne nocumentũ, quo animæ aut corpori ꝓximi nocere poſſumus: vt ſunt*
      - *Pertuſſio,*
      - *Mutilatio,*
      - *Maleuolentia,*
      - *Obmiſſio ſubuentionis,*
      - *Obmiſſio reconciliationis fraternæ.*
    - *Huc reduci poſſunt homicidia ſpiritualia*
      - *Vltroneum peccandi periculum,*
      - *Seductio,*
      - *Scandalum,*
      - *Obmiſſio correctionis.*
  - *Iubentur*
    - *Concordia,*
    - *Amicitia,*
    - *Pax,*
    - *Patientia.*
- *Sextum de illicito concubitu. In quo*
  - *Vetantur*
    - *Adulterium*
    - *&*
    - *Omne impuritatis genus.*
  - *Præcipitur vt*
    - *Animæ & Corporis.* — *Caſtitatem ſeruemus.* — *Plura de hoc præcepto, vide infrà de Luxuria.*
- *Septimũ de iniuſta poſſeſſione, & contrectatione rei alienæ. In quo*
  - *Prohibentur*
    - *Furtum, Peculatus, Plagiatus, Sacrilegium, Rapinæ, Vſura, Damnum, Inuenti retentio, Contractus doloſus.*
  - *Iubentur*
    - *Reſtitutio, Satisfactio & Eleemoſyna.*
- *Octauũ de falſis teſtimonijs. In quo*
  - *Vetãtur*
    - *Nominatim omne mendacium pernicioſum.*
    - *Implicitè etiàm omnia peccata ad locutionem pertinentia, quibus ſaltem infertur damnum proximo, vt ſunt*
      - *Calũnia, Deriſio, Detractio, Maledictio, Temerariũ iudiciũ, ſuſuratio, Adulatio, Simulatio.*
  - *Præcipiuntur*
    - *Simplicitas &*
    - *Veritas.*
- *Nonum de vxore aliena non concupiſcenda. In quo*
  - *Prohibentur*
    - *Nominatim alienæ vxoris appetitio,*
    - *Implicitè omnia deſideria carnalia.*
  - *Iubetur, vt*
    - *Animum, & Omnes omninò ſenſus* — *Habeamus puros.*
- *Decimum de habẽdi cupiditate. In quo*
  - *Vetãtur*
    - *Nominatim, interior illa voluntatis concupiſcentia:*
    - *Implicitè, omnis illicita habendi cupiditas.*
  - *Præcipitur, vt*
    - *Non tantùm manus habeamus liberas,*
    - *Sed etiàm animum innocentem. Method. Confit.*

DE PRÆ-

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE

Auguſtin.Epiſtola 118.cap.5.

Si quid diuinæ ſcripturæ præſcribit authoritas, non eſt dubitandum quin ità facere debeámus, vt legimus: Similiter etiàm ſi quid per orbem frequentet Eccleſia. Nam hoc, quin ità faciendum ſit, diſputare, inſolentiſſimæ inſaniæ eſt.

IDEM AD CASVLANVM.

In his rebus de quibus nihil certi ſtatuit ſcriptura diuina, mos populi Dei, vel inſtituta Maiorum pro lege tenenda ſunt.

QVAE ET QVOT SINT ECCLESIAE præcepta. TABVLA 103.

PRAECIPVA *quinq; numerantur, cuique Chriſtiano & ſcitu, & obſeruatu neceſſaria. Quæ hiſce continentur edictis:*

- *Statutos Eccleſiæ Feſtos dies celebrato.*
- *Sacrum Miſſæ officium diebus Feſtis reuerentèr audito.*
- *Ieiunia certis diebus, temporibusque indicta obſeruato.*
- *Peccata tua ſacerdoti proprio annis ſingulis confitetor.*
- *Sacroſanctam Euchariſtiam ad minimum ſemèl in anno, idque circa Feſtum Paſchæ ſumito. Caniſius in Summa doct.*

DE CONSILIIS EVANGELICIS.

TABVLA 104.

OMNIA *enumerare hoc loco non attinet: principalia verò tria ſunt, De*

- *Paupertate voluntaria,*
- *Caſtitate perpetua,*
- *Obedientia religioſa.*

Porrò

- *Paupertas ad eos pertinet, qui ſemèl omnia derelinquunt, vt Chriſtum exemplo Petri & Apoſtolorum perfectè ſequantur.*
- *Caſtitas eorũ eſt, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnũ cælorum, & vti Tertullian. dixit, ſe voluntarios probant ſpadones.*
- *Obedientiã verò præſtant, qui, vt ſeipſos plenè abnegent, nõ ſolùm à cupiditatibus, verùm etiàm volũtate ſua, quod ſcriptura admonet, prorſus auertuntur, dum eius quẽ ſibi ſuperiorẽ Chriſti loco elegerũt, volũtati ſeſe totos abijciũt.*

REGVLA DE MANDATORVM OBSERVATIONE

Communis, ex Hieronym.

NON ideò putes aliqua contemnenda eſſe mandata, quia leuiora ſunt. Tam enim maxima illa, quàm minima imperata ſunt: & contemptus cuiuſcunque præcepti, præcipientis iniuria eſt. In quouis propoſito, in quouis gradu æquale peccatum eſt, vel prohibita admittere, vel iuſſa non facere. Hieron. ad Celantiam. Nam iuſſa, inquit D. Bernardus, ſinè culpa non negliguntur, & ſinè crimine non cõtemnuntur. Bernard. de præcepto & diſpenſat.

DE TRIPLICI GENERE BONORVM operum, ex ſumma Doctrinę Chriſtianę. TABVLA 105.

IVSTITIA *Chriſtiana tam latè patet, vt omnia bona, q̃ honeſtè, iuſtè ac piè fiũt, in ſe cõtineat, nobiſq́ expetẽda & cõſectãda proponat. Porrò & ſi ſint beneſacta ꝑmulta, quæ ex fide viua proficiſcuntur, & iuſtitiã Chriſtianã commendant, augent atq̃ conſummant: tria tamen ſunt, ad q̃ cætera ferè omnia veluti ad fontes referri poterunt, videlicet*

- *Ieiuniũ, quod eſt triplex:*
  - *Magnum & generale ieiunium Auguſtinus vocat, abſtinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus.*
  - *Deindè, Philoſophicum, vt quidam vocant, ieiuniũ eſt, parſimonia cibi & potûs, moraliſque ſobrietas, qua temperatè etiàm ab Ethnicis ſecundùm rectam rationem viuitur.*
  - *Tertiò Eccleſiaſticum eſt ieiunium, vtpotè cùm iuxta certum Eccleſiæ morem atque præſcriptum, certis diebus & carnium eſum ſubtrahimus, & vna duntaxàt refectione contenti ſumus.*
- *Oratio, quæ eſt pius noſtræ mentis in Deum affectus, quo petuntur fidelitèr, quæcunque ſunt nobis aut alijs ſalutaria: quo diuinam quoquè gratiam & virtutem celebramus, aut qualicunq̃ ratione coram ſumma & æterna illa maieſtate nos deuotos teſtamur. vt huc ſpectet nõ ſolùm precatio, ſed etiàm adoratio, oblatio ſeu ſacrificium, inuocatio, laudatio, gratiarũ actio, de quibus paulò antè ſuo dictum eſt loco, videlicet in ordine credendorum.*
- *Eleemoſyna, eſt beneficium ſeu munus, quo alterius miſeriæ ex noſtro cõmiſerationis affectu ſubuenitur. Hæc in ſacris literis ꝑſæpè accipitur ꝓ miſericordia, quæ (ſicut Auguſtinus affirmat) eſt alienæ miſeriæ quædã in noſtro corde cõpaſſio, qua vtiquè, ſi poſſim⁹, ſubuenire cõpellimur. Opera porrò q̃ vulgò dicũtur miſericordiæ, duplicis generis eſſe inueniuntur, cùm alia ſint*
  - *Corporalia ſeptem:*
    - *Eſurientes paſcere,*
    - *Potum dare ſitientibus,*
    - *Operire nudos,*
    - *Captiuos redimere,*
    - *Aegrotos inuiſere,*
    - *Hoſpitio peregrinos ſuſcipere,*
    - *Mortuos ſepelire.*
  - *Spiritualia totidem:*
    - *Peccatores corrigere,*
    - *Ignorantes docere,*
    - *Dubitantibus rectè conſulere,*
    - *Pro ſalute proximi Deum orare,*
    - *Conſolari mœſtos,*
    - *Ferre patientèr iniurias,*
    - *Offenſam remittere.*

CHRYSOSTOMVS.

Miſericordia eſt ſalutis præſidium, fidei ornamentum, propiciatio peccatorum: hæc eſt quæ iuſtos probat, ſanctos roborat, Dei cultores oſtendit. Chryſoſt. in homil. de miſericordia & duab. viduis. Quin etiàm ſi Ambroſio credimus, Omnis ſumma diſciplinę Chriſtianæ, in miſericordia & pietate eſt. In 1. ad Timoth. cap. 5.

DE FRV-

DE FRVCTIBVS SPIRITVALIBVS BONORUM OPERUM. TABVLA 106.

PRAECLARVM *ſanè fructum pariunt opera iuſtitiæ Chriſtianæ, atque multiplicem eùm in hac, tum in futura vita. Pietas enim ad omnia vtilis eſt, 1.Tim.4.& Bonorum laborum glorioſus eſt fructus, Sap.3.*

Primùm enim hæc opera ex viua fide, id eſt, per charitatem operantem perfecta, non modò ſigna ſunt Chriſtianæ vocationis, ſed eandem quoquè nobis confirmant, certamque faciunt. Quamobrem Petrus Apoſtolus, qui ad opera bona nunquàm non cohortatur, hoc etiàm adiecit: Fratres, magis ſatagite, vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis. Hoc enim facientes, non peccabitis aliquandò. 2.Petr.1.

Secundò gratiam credentibus augent, atque ſanctificationem perficiunt, Apoſtolo teſte, 2.Cor.7: vt hinc etiàm Iacobus affirmet, quòd fides, quæ operibus cooperatur, ex iiſdem quoquè conſummetur. Iacob.2.

Tertiò fiduciam bonæ conſcientiæ pariunt, magisq́; ad orandum & quidlibet à Deo impetrandum animant. ſcriptũ eſt enim: Fiducia magna erit coram ſummo Deo eleemoſyna omnibus facientibus eam.

Demùm id efficiunt, vt laborantes in vinea Chriſti, denarium diurnum accipiamus, hoc eſt, promiſſam æternæ vitæ mercedem, iuſtitiæque coronam, quam in Eccleſia Dei mandata ſeruantes, in Chriſto promeremur. Ait enim Dominus: Voca operarios, & redde illis mercedem, Matt.20. Quin etiàm id pronunciat: Si vis ad vitã ingredi, ſerua mãdata, Mat.19. Et alibi: Qui facit voluntatem patris mei qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum, Matth.7. Caniſ. in Summa.

CHRYSOSTOMVS.

Quemadmodùm vitam veſtram eſca continet, atque iſtam vita viciſsìm diſpenſat: ità ſi bona opera habuerimus, Spiritumſanctum habebimus. Et, ſi ſpiritum ſanctum habuerimus, bona etiàm opera habebimus. Chryſoſt. Homil.28. in ca. Rom.15.

CAELESTINVS.

Tanta erga omnes homines eſt bonitas Dei, vt noſtra velit eſſe merita, quę ſunt ipſius dona: & pro his, quæ largitus eſt, ęterna prępmia ſit donaturus: agit quippe in nobis, vt, quod vult, & velimus, & agamus: nec ocioſa in nobis eſſe patitur, quæ exercenda, non negligẽda, donauit, vt & nos cooperatores ſimus gratiæ Dei: ac ſi quid in nobis ex noſtra viderimus remiſſione langueſcere, ad illũ ſolicitè recurramus, qui ſanat omnes languores noſtros, & redimit de interitu vitam noſtram, & cui quotidiè dicimus: Nè inducas nos in tentationem &c. Cælestin. papa in decretis ſuis, Canon.12. epiſt.1. ad epiſcopos Galliæ.

DE DONIS SPIRITVS SANCTI.

TABVLA 107.

VLTRA virtutes theologicas et morales infuſas, fluũt à gratia 7. dona ſpiritûs ſancti, de qbus Eſai. 11. Requieſcet ſuper eum ſpiritus Dñi: Spiritus, inquam

- Sapientiæ,
- Intellectûs,
- Conſilij,
- Fortitudinis,
- Scientiæ,
- Pietatis,
- Timoris.

Quorum alij pertinent ad

- Intellectũ
  - Speculatiuũ, ſcilicet
    - Intellectus & sapiẽtia.
  - Practicũ, ſcilicet
    - Cõſilium & Sciẽtia.
- Vim appetendi, ſcilicet ad
  - Voluntatẽ pietas,
  - Appetitũ iraſcibilẽ fortitudo,
  - Cõcupiſcibilẽ timor.

Per hoc ſumus

- Prouidi,
- Maturi,
- Cauti,
- Diſcreti,
- Miſericordes,
- Animoſi,
- Humiles:

vt

- timor
- pietas
- Scientia
- Fortitudo
- Conſilium
- Intellectus
- sapiẽtia

Expellat

- Superbiam,
- Inuidiam,
- Iram,
- Acediam,
- Auaritiam,
- Gulam,
- Luxuriã. Viguet.

DE FRVCTIBVS SPIRITVS.

TABVLA 108.

AB apoſtolo paulo, vt ſuprà quoquè de verbo dictũ eſt breuiato, duodecim fructus ſpiritûs numerantur.

- Primus eſt charitas, fructus quidem generoſiſſimus, ac radix etiàm bonorum omnium, ſinè qua non poſſunt prodeſſe cætera bona, & quæ ipſa non poteſt haberi ſinè cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus, vt inquit Auguſtinus.
- Alter fructus eſt gaudium, hoc præſtans, vt homo ſpiritualis alacritèr lęteq; ſeruiat Deo.
- Tertius, Pax: quæ eò ſpectat, vt in huius mundi procellis, animi ſeruetur tranquillitas.
- Quartus, Patientia: quæ in duris ferendis eſt ſita.
- Quintus, Longanimitas: quæ magnitudinẽ animi in futuris bonis expectandis declarat.
- Sextus, Bonitas: quæ nulli nocet, ſed benè vult omnibus.
- Septimus, Benignitas: inuitans ad familiaritatem, dulcis alloquio, moribus temperata.
- Octauus, Manſuetudo: quæ omnes iræ motus ſedat & mitigat.
- Nonus, Fides in proximum: vt fideles, pactorumque ac promiſſorum obſeruatores ſimus.
- Decimus, Modeſtia: quæ omnem faſtûs & arrogantiæ ſuſpicionem excludit.
- Vndecimus, Continentia: qua non ſolùm ab eſcis, ſed etiam ab omni nequitia abſtinemus.
- Duodecimus, Caſtitas: quæ mentem caſtam in corpore caſto conſeruat. Caniſ. in Summa.

QVÆ-

QVAENAM SINT EVANGELICAE legis beatitudines. TABVLA 109.

ILLAE *ſunt, quas & dominicas beatitudines, & benedictiones Ambroſius vocat, quæ apud Matthæum Euangeliſtā octonario numero recenſentur in hunc modum: Beati*

Pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.
Mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.
Qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.
Qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.
Miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.
Mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.
Pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.
Qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorū eſt regnum cælorum. Matth. 7.

DE HARVM BEATITVDINVM ORdine & gradibus diſtinctis. TABVLA 110.

BEATITVDInum, *quāuis ſecūdum ſubſtantiam ſint octo, tamen iuxta diſtinctionē graduū ſunt ſeptē. Quæ inter ſeſe hoc ordine cohærere videntur. Ad integritatem perfectionis requirūtur tria, videlicet*

Receſſus à malo. Nam malū omne procedit vel ex
Tumore ſuperbiæ,
Rancore malitiæ,
Lāguore cōcupiſcentiæ.
Contra hæc 3 ſunt 3. beatitudines,
Paupertas ſpiritûs,
Manſuetudo,
Luctus.

Proceſſus in bono, attenditur ſecūdum diuinā imitationē, q̄ eſt ſecundùm duas vias Domini, ſcilicet
Miſericordiam & Veritatē. Pſal. 24.
Secūdum has duas vias ſumuntur duæ beatitudines, videlicet
Eſuries iuſtitiæ, & Affectus miſericordiæ.

Perfectus ſtatus in optimo, attenditur in duobus, ſcilicet in
Lympida cognitiōe,
Tranqlla affectiōe.
Et ſecundùm hoc ſumūtur duæ vltimæ beatitudines, ſcilicet
Munditia cordis ad Deum videndum:
Et pax mentis ad perfectè fruendū. Comp. Theolo.

DE EARVNDEM BEATITVDINVM VSV. TABVLA 111.

PER HAS *ſeptē beatitudines excludūtur ſeptem vitia capitalia. Nam*

Paupertas ſpiritualis
Manſuetudo
Luctus
Eſuries iuſtitia
Miſericordia
Munditia cordis
Pax

Excludit

Superbiā.
Iram.
Inuidiā.
Acediam.
Auaritiā.
Gulam.
Luxuriā.

Et

Sicut in enumeratiōe donorū eſt ordo artificialis, quo primò ponuntur digniora:
Ità in Beatitudinibus eſt ordo naturalis, quia digniores ponuntur vltimò.

nnn *DE FV-*

DE FVGIENDIS, HOC EST, DE VITIORVM CAVTIONE,

ſiue de ſpatioſa via quæ ducit ad perditionem.

TABVLA 112.

AVGVSTINO *teſte, Peccatum voluntas eſt retinendi vel conſequẽdi quod iuſtitia vetat, & vnde liberũ eſt abſtinere. li. de duabus animabus ca.11. Et alibi docet, Peccatum eſſe dictum vel factum, vel concupitum contra legẽ Dei, lib.22. contra Fauſt. cap. 27. Ambroſius verò, Quid eſt peccatum, inquit, niſi legis diuinæ præuaricatio, & cæleſtium inobediẽtia præceptorũ? lib. De Paradiſo cap.8. Eſt autem Peccatum triplex:*

- *Originale vocamus, quod à primo humani generis parente Adam transfuſum, nobiſque in ipſa conceptione contractum, per baptiſmum in Chriſto tollitur. De quo Paulus in hunc modum: Per hominem, inquit, peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ità in omnes homines mors pertranſijt, in quo omnes peccauerunt.*
- *Mortale, quod vitam ſpiritualem eripit, ac mortem adfert animæ peccantis: quæ mors & à Deo, Deique Regno ſeparat, & ſupplicio æterno dignum facit. Vndè ſcriptum eſt: Stipendia peccati mors, Rom. 6. Et iniuſtitia, mortis eſt adquiſitio: impij autem manibus & verbis accerſiêrunt illam. Sap.1.*
- *Veniale, quod eſt actuale quidem, ſed quod Dei inimicum hominem non efficit, cuiuſque à Deo venia fidelibus facilè impetratur. Vndè D. Ioannes dixit: Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt, 1. Ioan.1. vt mentis euagatio, verbum ocioſum, riſus immoderatus, & conſimilia, quæ quotidiana dicuntur, & ſinè quibus hæc vita non ducitur.*

AVGVSTINVS.

Alia ſunt peccata infirmitatis, alia imperitiæ, alia malitię. Infirmitas eſt & imperitia, cõtraria ſunt virtuti & ſapietiæ: malitia verò cõtraria eſt bonitati. Quiſquis igitur nouit quid ſit virtus & ſapiẽtia Dei, poteſt exiſtimare, q̃ ſint peccata venialia. Et quiſquis nouit quid bonitas Dei, poteſt exiſtimare, quibus peccatis certa pœna debeatur & hîc & in futuro ſeculo. Quibus benè tractatis, probabilitèr iudicari potêſt, qui non ſint cogendi ad pœnitentiam luctuoſam & lamentabilem, quanuis peccata fateantur: & quibus nulla omninò ſalus ſperanda ſit, niſi ſacrificium obtulerint Deo, ſpiritum cõtribulatum per pœnitentiã. Auguſtin. lib. 83. quæſtionum, quæſtione 26.

ALIA

ALIA PECCATORVM PARTITIO.

TABVLA 113.

INTER omnia peccata præcipuè ſunt animaduertenda ea, quæ dicũtur Capitalia, quæ ſint veluti fontes, vel capita reliquorũ. Eiuſmodi verò peccata ſunt ſeptem, quæ ſic numerari ſolent:

Superbia eſt inordinatus appetitus excellẽtię, et vitiorum omniũ mater, princeps ac regina. Eius filiæ ſunt	*Præſumptio, Pertinacia, Hypocriſis, Iactantia, Ingratitudo, Contemptus aliorũ, Inobedientia, Ambitio, Curioſitas.*	*Quæ vitia curãtur*	Obediẽtia & Humilitate.
Auaritia eſt habendi appetitus inordinatꝰ. Cuius ſoboles ſunt	*Proditio, Fraus, Fallacia, Periuriũ, Ingratitudo, Corruptela, Sacrilegium, Furtum, Vſura, Simonia, Rapina, Violentia, Immiſericordia, ſeu inhumanitas, & durities cordis.*	*vitãtur*	*Liberalitate & Eleemoſyna.*
Luxuria eſt appetitus inordinatus impuræ & libidinoſæ voluptatis. Gignit autem ex ſe	*Mentis cæcitatẽ, Inconſiderationem, Inconſtantiã, Præcipitationem, Amorẽ ſui, Odium Dei, Deſiderium huius vitæ nimiũ, Mortis futuriq́ iudicij horrorẽ, ac Felicitatis æternæ deſperationem.*	*His oponũtur virtutes*	*Caſtitas & Continentia.*
Inuidia eſt triſtitia de bono alterius, & odium alienæ felicitatis. Filias verò procreat	*Odiũ, Suſurrationem, Detractionẽ, In aduerſis aliorũ rebꝰ exultationẽ, In proſperis afflictionem, Diſcordiam, Murmurationem, Damnum.*	*Horũ remediũ eſt Charitas*	Nõ tãtùm amicorũ, Sed etiàm inimicorum.
Gula eſt cibi ac potûs appetitus inordinatus. Habet filias,	*Ineptam lætitiam, Multilquium, Scurrilitatem, Spurcitiem, Senſuum & intellectûs hebetudinem, Somnolentiam & Nauſeam.*	*Sanantur hæc mala*	Sobrietate, Abſtinẽtia, Ieiunio.
Ira eſt immoderata cupiditas puniendi eum, à quo læſum ſe quis arbitratur. Eius filiæ ſunt	*Rixæ, Tumor mentis, Contumeliæ, Clamor, indignatio, Minæ, Probrum, Vlcio, Blaſphemia.*	*Iram compeſcunt*	*Patientia & Manſuetudo.*
Acedia eſt remiſſi animi languor ad benè operandũ, præſertim verò eſt triſtitia de re ſpirituali. Gignit	*Malitiam, Rancorem, Puſillanimitatem, Torporem circa præcepta neceſſaria, Mentis euagationem, Ociũ, Incontinentiam, Deſperationem, & Obmiſſionem.*	*Quæ pelluntur*	*Deuotione & pijs exercitijs*

III. PECCATORVM PARTITIO.

TABVLA 114.

SVNT *prætereà peccata q̃dam, quæ dicuntur*

- *Aliena, de quibus præcipitur, Nè cõmunicaueris peccatis alienis, 1.Timoth.5. Quod nouẽ fit modis:*
  - *Conſilio, vt Caiphas, Ioan.11.*
  - *Iuſſione, ſicut Dauid innocentem occidit Vriam, 2.Reg.11.*
  - *Conſenſu, ità peccauit Saulus, in Stephani protomartyris necem cõſentiens, Actor.7.*
  - *Iritatione, vt vxor Iob, patientiſſimo viro petulātèr inſultans, quãtùm in ſe quidem erat, ſuaſit etiàm Deum blaſphemare, Iob 2.*
  - *Laudatione ſeu adulatione, vt Eccleſiaſtici malè vulgò blandientes, dum eius licentiæ palàm fauẽt & applaudunt.*
  - *Reticentia culpæ alienæ. vult enim Deus Euangelizantes clamare, & annunciare populo ſuo ſcelera eorum. Eſai.58.*
  - *Conniuentia vel indulgentia. Ità peccant magiſtratus cùm gladium fruſtrà portant, vt Saul dum parceret Amalechitis.1.Reg.15.*
  - *Participatione criminis. Sic Eſaias obijcit populo Iudaico: Principes tui infideles, ſocij furum. Eſa.1.cap.*
  - *Praua defenſione. Aduerſùs hoc peccatum, diuinum intonat oraculum: Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum. Eſai.5.*
- *In Spiritum ſanctum, quo gratia diuinitùs oblata, cõtẽptim abijcitur. Eiuſmodi 6. recenſentur:*
  - *Præſumptio de miſericordia Dei, vel* — *Diuina miſericordia confidentèr abuti.*
  - *Deſperatio.* — *De gratia Dei vel ſalute ſua prorſùs deſperare.*
  - *Agnitæ veritatis impugnatio.* — *Veritatem religionis aduerſùs ſuam ipſius conſcientiam hoſtilitèr oppugnare.*
  - *Fraternæ charitatis inuidentia.* — *Pertinaci inuidia concitari grauitèr ob alienæ ſalutis & virtutum fraternarum ſucceſſum.*
  - *Obſtinatio.* — *Obſirmato animo in crimine ſcientèr perſiſtere.*
  - *Impœnitencia.* — *Abſque pœnitentiæ propoſito peruerſæ vitæ finem nullum facere.*
- *Clamantia in cælum, quæ præ cæteris manifeſtam habent improbitatem. Eiuſcemodi quatuor è ſcriptura numerantur:*
  - *Homicidium voluntarium,* — *Gene.4.9. Pſal.54.*
  - *Peccatum Sodomiticum,* — *Geneſis13.18.19. Ezech.16.*
  - *Oppreſſio pauperum,* — *Exod.3.7.14. Eſai.1.3.10.*
  - *Merces operariorum defraudata.* — *Iaco.5. Eccl.34. Deut.24.*
  - *De quorum atrocitate & pœnis agitur*

DE TI-

DE TIMENDIS, SIVE DE POENIS MALORVM.

TABVLA 115.

TRIA *ſunt, quæ vnũquẽq; maximè à peccato abſtrahere & poſſũt, & debent: videlicet*

- *Mors quà nihil eſt miſerabilius. hæc*
  - *Dicitur ab emerita iam vita, hoc eſt, acta & abſoluta: Vndè etiàm mortui, quaſi emeriti appellantur.*
  - *Definitur ab Auguſtino, priuatio vitæ, nomen tantùm habens, non eſſentiã. Auguſtinus contra Pelagianos.*
  - *Eſt quadruplex:*
    - *Corporis, quæ fit cùm ab eo tollitur anima.*
    - *Animæ, cùm ab ea aufertur gratia Dei. Hanc mortem, q̃ prima vocatur, ſequitur mors gehennæ & æternæ damnationis, quã Ioan. in Apocalypſi 20. vocat ſecundam.*
    - *Eſt & alia mors propria Chriſtianis & pijs omnibus, quæ ſpiritualis dicitur ſiue transformatoria, qua homo moritur peccato, & viuit Deo: & ob id dicitur ſpiritualis.*
  - *Eius* { *Cauſa* / *Origo* } *Eſt* { *Peccatum* / *Diabolus.* } *Ioan. Carten. de 4. nouiſſimis.*
- *Iudicium, quo nihil eſt terribilius, p̃ſertim filijs huius ſeculi obſtinatè peccantibus. Eſt autẽ ſecundùm Richardũ, Iudiciũ triplex:*
  - *Primum eſt vniforme, hoc eſt, iudicium præſentis Eccleſiæ, quæ nõ iudicat niſi de ſola qualitate retributionis, & in genere tantùm, ſecũdum quod bona bonis, & malis mala reddentur: ſed numerum & quantitatem retributionum neſcit.*
  - *Secundum dicitur multiforme, quod quilibet experitur in morte, accipiendo ſententiam de omnibus bonis & malis, quæ geſſit: ſed non omnia bona vel mala, ſtatim recipit, quia recipit in anima tantùm, & non in corpore.*
  - *Tertium dicitur Omniforme, id eſt, vltimum iudicium, quãdò recipit vnuſquiſque ſecundùm numerum & quantitatem, ſiue bona, ſiue mala, in corpore & in anima. Compen. Theol.*
- *Infernus, cuius pœna nihil intolerabilius ac infelicius poteſt excogitari. Vbì ſcriptura teſte, Fletus eſt & ſtridor dentium, Matth. 8. 13. 22. 24. 25. Lu. 13. Porrò infernus*
  - *Eſt lacus ſinè menſura, profundus ſinè profundo, plenus ardore incõparabili, plenus fœtore intolerabili, plenus dolore innumerabili. Ibi miſeria, ibi tenebræ, ibi ordo nullus, ibi horror æternus, ibi nulla ſpes boni, nulla deſperatio mali. Hug. libr. 4. De anima cap. 13.*
  - *In quo*
    - *Iuxta modum culpæ pœna diſtinguitur, & ſecũdùm modum criminis, vnuſquiſque damnatus in inferni igne cruciabitur.*
    - *Erit frigus intolerabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagella cædentium, horrida viſio dæmonum, cõfuſio peccatorum, deſperatio omnium bonorum. Erit enim miſeris mors ſinè morte, defectus ſinè defectu: quia mors ibi ſemper incipit, & deficere neſcit. Gregorius.*

DE SPERANDIS, HOC EST, DE RERVM SPERANDARVM

conditionibus, ſiue de præmijs bonorum. TABVLA 116.

PRAEMIVM *Chriſtiani certaminis, eſt æternæ gloriæ corona duodecim ſtellarũ, quarũ*

- *Prima eſt, Memoria ſinè obliuione.*
- *Secunda, Ratio ſinè errore.*
- *Tertia, Voluntas ſinè omni perturbatione.*
- *Quarta, Impaßibilitas, in quam corpus noſtrum ſurget ſinè corruptione.*
- *Quinta, Claritas, qua configurabitur claritati corporis Chriſti.*
- *Sexta, Agilitas, vt ſecũdum mobilitatem cogitationum noſtrarum ſit agile.*
- *Septima, ſubtilitas, qua, quãtumlibèt ſpiſſum vel ſolidum erit impenetrabile.*
- *Octaua, Diligere proximum in omni veritate tanquàm ſeipſum.*
- *Nona, Videre proximũ ſuũ in puritate diligentẽ ſe, ſicut diligit ſemetipſum.*
- *Decima, Deum perfectè diligere, ſed plùs quàm ſeipſum.*
- *Vndecima, Diligere ſeipſum tantummodò propter Deum.*
- *Duodecima, Videre Deum diligẽtem ſe ſuprà quàm diligat ſeipſum. Bernard.*

PAVLVS 1. Cor. 2.

Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderũt, quę pręparauit Deus his qui diligunt illum.

APOCALYP. 21.

Eccè tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit in eis: & ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus, & abſterget omnem lachrymã ab oculis eorum: & mors vltrà nõ erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quæ prima abiêrunt.

AVGVSTINVS.

Eccè venale eſt regnum Dei. eme, ſi vis: nec multum exiſtimes de re magna propter precij magnitudinem. tantum valet, quantum habes. noli quærere quid habeas, ſed qualis ſis. Res iſta valet tantum, quantum es. tu te da, & habebis illam. Sed malus ſum, inquies, & fortè me non accipit. dando te illi, bonus eris.

DOGMA-

DOGMATA VERA ECCLESIAE CATHOLICAE DE PRAECIPUIS Chriſtianæ Religionis Articulis, ſanctorum Patrum teſtimonijs confirmata, ex Tabulis Lindani.

I. DE REGVLA FIDEI.

Quicunque fide verè Chriſtiana & Euangelica Deo placere ſtudet, non ſolùm recipit ſymbolum, quod Apoſtolorum & eſt & dicitur, ſed ſcripturam etiàm vniuerſam Canonicam, inſuper & quæcunque per traditionem Apoſtolorum initiò accepit Catholica Chriſti Eccleſia.

DE PECCATO ORIGINALI.

Infantes omnes naſci peccato originali infectos. Orig. Peri Archon, & ad Rom. 6. Aug. epiſtola 28.

DE SACRAMENTIS.

I.

Sacramenta eſſe ſeptem, hoc eſt, ſacra & efficacia diuinæ gratiæ & beneficij ſigna, quibus Chriſtus Dominus nos ſibi ſacrat, ſanctificat & ſanat, ex Concil. vniuerſali 8. Florent. An. 1438. toto ex orbe Chriſtiano congregato.

II.

Eadem eſſe efficacia ſigna, per quoſcunque miniſtros, etiàm malos publicè, adeóque Doctores impios. Auguſtin. contra Epiſtolam Parme. cap. 2.

DE BAPTISMO.

I.

Baptiſmum Chriſti eſſe alium à baptiſmo Ioannis Baptiſtæ. Patres in Concil. Niceno ex actis Græcis. Conſentiunt Baſilius, Chryſoſt. Nazian. Hieron. Auguſtinus. Act. 19.

II.

Infantes eſſe baptizandos. Orig. ad Rom. 6. Auguſt. Epiſtola 28. Ioan. 3.

III.

Infantes ſinè baptiſmo non ſaluari. Auguſtin. ibid.

IIII.

Paruulos Chriſtianorum renaſci, non naſci Dei filios. Auguſtin. ibid.

V. Ioan. 3.

Exorciſmum baptiſmo præmittendum. Auguſt. ſerm. 10. de verbis Apoſtol. Exorciſmus

VI.

Abrenunciationem præmittendam. Dionyſ. Areopagit. De Eccleſiaſt. Hierar. Abrenunciatio.

VII.

Aquam fontis conſecrandam. Baſil. cap. 27. De ſpiritu ſancto. Aug. lib. 6. contra Iuli. ca. 8. Conſecratio aquæ

VIII.

Baptiſmum requirere aquam elementum. Chryſoſt. Homil. 24. in Ioan. Auguſt. Epiſt. 28. Ioan. 3. Ephe. 5.

IX.

Baptizatos, eſſe oleo vngendos. Baſil. d. cap. 27. De ſpiritu ſancto. Dionyſ. Areopagita, Michael Syngelus. Vnctio.

X.

Baptiſmum plenè tollere peccata ſemèl omnia, ità vt non ſint. 1. Cor. 6. Epheſ. 5. Qui ſemèl lotus eſt, non eget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus. Ioã. 13. Concupiſcentiam igitur reliquam, non eſſe peccatum propriè, ſed eius effectũ & cauſam, ad peccatum inuitantem. Rom. cap. 8. Auguſt. De nupt. & concu. lib. 1. cap. 23. & 26. Vide 2. cont. Iulia. & lib. 6. cap. 5. 6. & 8.

DE CONFIRMATIONE.

I.

Confirmationem eſſe ſacramentum. Acto. 18. Concil. Florent. Cyprian. ſermo. de ablutione pedum, & epiſt. 12. lib. 1. Auguſt. lib. 5. contra Donatiſt. cap. 20.

II.

Chriſma. Confirmationem habere chriſmatis illinitionem.Cyprian. vbi antea. Flauianus cũ Synodo. Michael Syngelus.

III.

Epiſcopum huius eſſe adminiſtrum.Fabian.Martyr cum Synod.Hieron. contra Luciſe.

DE EVCHARISTIA.

I.

Euchariſtiam eſſe Sacramentum,quo vegetati,in Chriſto manemus,fouemur,alimur,& excreſcimus in virum adultum.Ioan. 6. Concil. Florent.

II.

Luc. 22. 1.Cor. 11. Euchariſtiam continere verum ac præſens Chriſti Domini corpus, de virgine natum, & in cruce paſſum.Iuſtin.Apol.2.Irenæus lib.4.cap.32.Euſeb.lib.1. Euangelic. demonſtrat.

III.

Euchariſtiam fieri ex vino aqua permiſto.Cyprian.Epiſtola 3.lib.2.Concil.6.Conſtan.& alijs.

IIII.

Euchariſtiam fieri verbis Sacerdotis,non fide ſuſcipientis.Iuſtin.Apolo.2. Baſil. de ſpiritu ſancto cap.27.

V.

Lucæ 22. 1.Cor. 11. Euchariſtiam non habere panem & vinum,ſed meras eorum ſpecies ac qualitates tãtùm, non item ſubſtantias.Iuſtin.Apol.2.Irenæ.lib.4.cap.34.

VI.

Sacrificiũ. Euchariſtiam eſſe non ſolùm alimentum,ſed & holocauſtum,hoc eſt, Sacrificium, non commemoratiuum tantùm,aut Euchariſticum etiàm,ſed & propiciatorium, quod tam Cypria. lib. 2.epiſt. 3. Malach. 1. defunctis prodeſt,quàm viuis.Sic Apoſtoli, teſtibus Chryſoſtomo Homil. 69. ad populum Antiochenum,& ad Philip.cap.1.Damaſce.Oratione in defunctos.Auguſt.ſermone 32.de verb.Apoſtoli:& tota Africana Eccleſia ante Cypriani ætatẽ,teſte ipſo epiſt.9.lib.1.

VII.

Auguſt.Enchiri.ca.110. Cõmunio ſub vtraque ſpecie Vide Augu. epiſt.118.vnde ca.6. validum petai argumentũ,& ad hãc rem tuendã atque conſtituendam mirificè idoneum. Euchariſtiam ſub vtraque ſuî ſpecie verum ac totum Chriſtũ habere,concil.Florẽt.Qui alterutram igitur accipit, totum etiàm accipere Chriſtum: Vndè non eſt neceſſariũ Laicis,vtriuſque ſpeciei communionem accipere,concil. vniuerſ. Conſtantienſ. Cùm olim apud Priſcos liberum fuerit, vel vnam, vel vtranque accipere. Clemens Alexandrin 1. Strom.& cùm vigerent Manichæi Romæ,Item Hieronymi ætate contra Iouinianum,& aliâs. vide Ambroſium de fratre Satyro,Orat.Funeb.Et Bedam lib.2.cap.5. & lib. 4.cap. 24.De hiſtoria Eccleſiæ Anglicanæ.Non enim eſt omnibus à Chriſto præceptũ,vtranque ſpeciem ſumere,alioqui & infantibus eſſet ſic communicandum,quod & aduerſarij negant. vide Palladium in Macario.

VIII.

Cõſeruatio Euchariſtiæ Euchariſtiã rectè ſeruari, quia patres priſci Apoſtolici ſeruabant. Irenæus apud Euſeb. lib.5.cap.23.concilium Nicenum cap.14.Hieronymus ad Iouinianũ,& de Exuperio epiſtola ad Ruſt.

IX.

Adoratio Adorandam eſſe ipſa poſtulat religio, quæ Deum vbiquè agnoſcit Deum, ſiue cum Magis in domuncula, ſiue in Euchariſtia cum Auguſtino,epiſtol.120.cap.17.& in Pſal.21.ac D.Euſebio Emiſſeno.4.homil in Paſcha.

X.

Geſtatio Geſtationem verò probet ipſe pij operis finis & vſus,in quem circunfertur:ſiquidem nõ ad Theatricum geſtatur ſpectaculum, ſed ad excitandam fidelium & piorum ſpectatorũ fidem & pietatem,vt pro ea neceſſitate,cuius aut depellendæ,aut impetrandæ gratiæ circunfertur,orent ardentiùs,ac comprecentur confidentiùs,maximum ſibi à Deo opt Patre per filium interceſſorem hic præſentem,& illic pro nobis interpellantem polliciti patrocinium,& impetrandi auxilium.vide Irenæũ apud Euſebium lib 5. cap.23.Solenniter tranſmittebatur Romæ Euchariſtia Epiſc.Catholicis.

XI. Eucha-

XI.

Euchariſtiæ myſteria ritè celebrari, ſi vel vnus de ſacrificio edat: fit enim quod Dominus fieri iuſſit, Hoc facite. tam enim fit per vnũ, quàm per multos: quos nullus excludit, ſed ſua ipſi culpa ſuam animarum famem non communicando ſæpiùs augent. Sic olim infirmi ſoli. Sic & Chryſoſtomus conquerebatur, quòd ſolus altari aſſiſteret.

Miſſa priuata.

DE MISSA.

Miſſam, id eſt, ſacram illam Apoſtolicam actionem, cuius in fine populo dicitur: Ite, Miſſa eſt: id eſt, dimiſſio, ritè pro quolibet fieri Chriſtianorum vſu ac neceſſitate. Aug. de ciuitate Dei lib. 22. cap. 8. pro ſuganda Cacodæmonũ vexatiõe. Sic & Miſſa Baſil. & Chryſoſt. pro pace, fructibus, nauigantibus &c.

DE POENITENTIA.

Quia homo dum in hac vita degit, per liberum ſuæ voluntatis arbitrium, tam in actionibus ſalutis, quàm ciuilibus, poteſt ex bono fieri malus, (ſicuti &, contrà, gratia adiutus) ideò & pœnitentiæ ſacramentum eſt à Chriſto Domino omnibus à baptiſmi gratia lapſis neceſſarium, Acto. 8. Fides autem, huius ſacramenti fons eſt, immò quaſi baſis, non pars, ſicutì nec baptiſmi. Porrò illa fides, qua quis firmitèr credit, & certò ſtatuit propter Chriſtum ſibi remiſſa eſſe peccata, ſeſeque poſſeſſurum vitam æternam, non fides eſt, ſed temeritas: non ſpiritûs ſancti perſuaſio, ſed humanæ audaciæ præſumptio, ſcripturis aduerſaria, & Patribus Orthodoxis ignota, qui illa ſpe certa docent adultis expectanda per ſacramenta & pietatis opera. Sed illa fides ad pœnitentiam agendam eſt idonea in adultis, qua verbo Dei credimus tam comminanti quàm promittenti, potiſſimùm verò, Chriſtũ Ieſum, nobis propitiatorem, propoſitum in ſanguine ſuo. Acto. 8. Rom. 3. Quanquã hæc fides, ſymbolo Apoſtolico delineata, vti ad ſalutem non ſufficit, ità nec ad impij Iuſtificationem. Deſiderat enim veram animi conuerſionem ſeu contritionem, Confeſſionem & Satisfactionem, tres Euangelicæ pœnitentiæ partes. Concil. Florent. Acto. 8. Ioan. 20.

Liberũ Arbitrium.

Fides Iuſtificans adultos impios.

Fides ſpecialis.

DE CONTRITIONE.

Contritio eſt dolor de peccatis propter Dei offenſam ſuſceptus, cum propoſito confitendi ac ſatisfaciendi.

1. Cor. 7. Auguſt. homil. 50. de Pœnitẽtia.

DE CONFESSIONE.

Confeſſio eſt diſerta peccatorum (poſt legitimam & ſeriam conſcientiæ inquiſitionem) occurrentium, etiàm occultorum, enumeratio, ſacerdoti ritè ordinato facta, vt ab eis per illum abſoluatur, Ioan. 20. Quorum remiſeritis peccata. Leo epiſt. 90.

Ioan. 20. Auguſt. vbi ſuprà.

DE SATISFACTIONE.

Satisfactio eſt perſolutio pœnæ plerunque adhuc debitæ poſt remiſſam culpam, quam permanere interdùm, docet ſuo exemplo Dauid 2. Reg. 12. Huc faciunt Canones pœnitentiales Concil. Nice, & ætate Cypriani. Perficitur hæc per preces, ieiunia, & ſimilia pia opera, quæ Deo Opt. Max. ità ſunt grata, vt eius iram placare poſſint, eumque reddere propitium. 3. Reg. 21. Cyprian. lib. 1. epiſt. 3. & 8. ſermo. de eleemoſyn. 1. Auguſt. Enchirid. 71. & in Matth. 11. de Niniuitis. Hieron. 2. contra Iouinianum.

Tertullian. de pœnitẽ. Cypria. ſer. de lapſis.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

I.

Porrò quia religio Chriſtiana ſua quoquè habet myſteria, & ſacra coram Deo peragenda, non ea per quemlibet fieri voluit Chriſtus noui teſtamenti Archipresbyter, ſed eos quos ad illa ordinauit. Vndè & Ordo ſacramentum, quo vnà cum ſpiritûs ſancti cõmunione, conſecratis poteſtas confertur ſacra illa myſteria peragendi. Hic porrò varios habet gradus, ſed Clericorum præcipui ſunt ſacerdotes. quibus ſolis ſecundùm Eccleſiæ ritum ordinatis data eſt à Chriſto poteſtas conſecrandi verum eius corpus & ſanguinem, eadem offerendi, peccataque dimittendi. Auguſt. lib. 2. contra Epiſtolam Parme. cap. 13. lib. 1. De Baptiſt. contra Donat. cap. 1.

Heb. 5.

1. Timot. 3. vide quæſt. veter. & noui teſtamẽt. quæſt. 9.

II. In-

II.

Inter hos quidē ſunt Epiſcopi illis maiores & dignitate & poteſtate, ſicuti inter eos præſtant alijs Patriarchæ, & ijs omnibus, totique adeò Chriſtiano gregi Eccleſiæ Rom. Epiſco. D. Petri Apoſtolorum principis ſucceſſor. Vndè omnes ei obedire tenentur tanq̄ familię Chriſti ſeruo præpoſito, atque Chriſti vicario. Epiphan. Aerio. Ambroſ. in 1. ad Timot. 3. Hierony. epiſtola ad Damaſ. Auguſt. lib. 2. cap. 51. contra lit. Petil. Cyprian. lib 1. epiſt. 3.

Acto. 15. Matth. 19 1. Cor. 5. Hunc ſacerdotum ordinem Chriſtus Dominus duplici armauit authoritate, præter Apoſtolicum docendi miniſterium, putà leges ferendi, & excommunicandi, qua ſuā gubernari voluit Eccleſiam.

DE ECCLESIA.

Auguſt. ca. 4. cont. epiſtolā Fūdamenti. Hieron. contra Lucifer. Eſt autem Eccleſia viſibilis hominum cœtus, à Chriſto Domino & Apoſtolis collectus, in hunc vſque diem perpetua ſucceſſione continuatus, in vna fide Apoſtolica ſub Chriſto capite & eius in terris vicario, Paſtore, ac ſummo Pontifice agēs His enim notis ab omnibus diaboli conuenticulis ſecernitur. Extra hanc vnam veram Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam nulli ſperanda eſt ſalus. Hieron. ad Damaſ.

DE HAERETICIS.

Auguſtin. epiſt. 75. Sunt autem extra eam, non modò qui excommunicantur, (qua pœna mortifera nihil eſt atrocius aut formidabilius in om̄i terrarum orbe) ſed etiàm Hæretici omnes, id eſt, quotquot aliquem fidei Articulum pertinacitèr aut non credunt, aut alitèr credunt, quàm illa vna Chriſti Eccleſia, ſiue hic in ſcripturam relatus ſit, ſiue non. Fidei enim Chriſtianæ regula eſt verbum Dei, ſiue per Apoſtolos euāgelizatum, Matth. 26. 1. Pet. 1. ſiue à ſpiritu ſancto aliàs Eccleſiæ reuelatum, Ioan. 14. Orige. Periarch.

REGVLA.

Vndè certa fide tenenda ſunt, non ſolùm quæ ſcripturis expreſsè ſunt prodita, ſed etiàm quæ per traditionem Eccleſiæ Catholicæ credenda accepimus, & quæ definita ſunt ſuper fidei & morum negocijs per Cathedram Petri, vel per Concilia generalia legitimè congregata. Auguſt. de ciuitate Dei lib. 19. cap. 18.

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE.

I.

Acto. 15. Cæterùm quòd ad legiſlatiuam attinet poteſtatem, Eccleſiæ Paſtoribus à Chriſto datam, obſeruandum eſt, quidquid de feſtis, ieiunijs, Litanijs, & alijs ſalutem promouentibus præcipiunt, quod neglectum, aut non obſeruatum, conſcientiam hominis facit ream, etiàm extra caſum ſcandali. Auguſtin. de hæreſ. Aërij.

II.

Quadrageſimam igitur & quatuor tempora, vigilias vſitatas & alia ieiunia, carnium abſtinentiam, & aliorum pro regionum varietate ſeruare debet Chriſtianus, cum opinione neceſſitatis, ſicut & ſexta feria, & Sabbatho, & diebus Rogationum à carnibus abſtinere, ac publicis Chriſtianorum conſuetudinibus ſe accommodare. Auguſtin. epiſt. 118. cap. 5. lib. 19. contra Fauſt. cap. 20.

DE LIBERTATE EVANGELICA.

Hæc atque id genus cætera libertatem Euangelicam adeò non impediunt, nedùm tollūt, vt eam magis promoueant, atque eius finem faciliùs nobis concilient, ſicuti nec obediētia ciuilis Magiſtratûs, aut voti & iuramenti obligatio. Eſt enim à peccatis libertas, & ijs omnibus, quæ animum quoquo modo impediunt, quo minùs Deo totus ſeruiat. Epipha. Aerio.

DE MATRIMONIO.

Verùm quia poſt Baptiſmum nobis manet carnis ſtimulus, & Eccleſia eſt propaganda, nè quis igitur illo victus, à gratia excidat, inſtitutum eſt à Chriſto Matrimonium, quo ſacramento Chriſti cum Eccleſia coniunctionem ſignificante coniugibus gratia datur, qua adiuti,

adiuti, iura matrimonij caſtè peragant, liberoſque Chriſto Domino educent atque inſti-
tuant: quod propterea tam eſt indiſſolubile, vt nullo caſu poſt conſummationem diſſol- Marc.10. 1.Cor.7.
ui queat, altero ſuperſtite, qualiſcunque tandèm fuerit: etſi ob fornicationem liceat di-
mittere, nunquàm tamen alteram licet ducere. Concil. Mile. cap. 17. Auguſt. de nupt. li.
1. cap. 10. & de bon. coniug. cap. 7.

DE VOTO CASTITATIS.

Sed quia hoc vitæ genere virginitas & continentia Deo optimo gratior eſt, ideò rectè 1.Cor.7.
voto formata, ſicut & alia Deo optimo offertur, cuius tanta eſt obligatio, vt ſi quis pòſt
contrahat, non modò ſit irritum, ſed in ceſtum etiàm connubium, quod & de clericis
maiori Ordine initiatis eſt ſentiendum. Vide Epiphan. in Apoſtolicis. Hieron. contra Io-
uinian. Auguſt. in Iouinia. In Pſal. 75. de ciuitate Dei lib. 17. cap. 4.

DE EXTREMA VNCTIONE.

Quô deniquè ſortiores mortis acerbiſſimę agonem depugnemus, ac peccatorum reli-
quijs expiati, ſponſo noſtro Chriſto Ieſu hoc exilio liberati præſentemur, appoſitũ eſt à
Chriſto Dño ſacramentum, quod Vnctione, quam dicimus extremam, confertur. De hac Iaco. 5.
locutum eſſe D. Iacobum, teſtatur Chryſoſt. lib. de ſacerdot. Innocent. epiſtola ad Eu- Concil.
gubinum. Florent.

DE SECVRITATE SALVTIS.

Quanquàm interìm nemo noſtrûm ſinè peccatis viuit, ſed quę Dei iram, vt non meren-
tur, aut à regno non excludunt, ità oratione Dominica, eleemoſyna, ieiunio, &c. purgã-
tur aſſiduè. Cæterùm q̃ diù inter hoſtes infeſtiſſimos diabolos verſamur, nullam nobis 1.Ioan.1.
eſſe ſecuritatem, ſed cum timore ac tremore incolatûs noſtri tempore ſalutem eſſe ope- Auguſt. Enchirid. c. 70.
randam, vt per bona opera vocationem noſtram certam ac firmam ſaciamus, ſempèr ſo- 71. & 76.
liciti, nè qui ſtamus, concidamus, peccati fallacia decepti. Porrò dum cadimus, ac ſcelere 2.Pet.1.
nos polluimus, peccatóve mortali offendimus, non fidem ſempèr, niſì infidelitate, amit- 1.Cor.10. Heb.3.
timus: ſempèr verò ſpiritum ſanctum à nobis expellimus, iramque Dei ſempiternam cõ- Sap.1.
meremur.

DE BONIS OPERIBVS, ET
eorum meritis.

Hiſce ſeptem Catholicæ Chriſti Eccleſiæ Sacramentis adiuti & inſtructi, vitam viuimus
Chriſtianam, quæ cùm actuoſa ſit, fieri non poteſt, vt bonorum operum ſit ſterilis. Hæc Philip.1.
autem opera bona Deo non modò grata ſunt, eique per ſe (quia ex Chriſti ſpiritu, immò 1.Cor.15.
in Deo ſunt facta) placita, verique cultus, Luc. 2. ſed materiam etiàm tam præmiorum hac Ioan.3.
in vita, quàm poſteà vitæ adeò ipſius æternæ. Sunt enim ità iuſta & perſecta, vt eis legem
Dei pij impleant, Rom. 12. Immò vt ſeuerum Dei iudicium ſuſtinere queant, 1. Timoth. 4. Legis impletio.
1. Ioan. 4. Auguſt. Epiſt. 106.

II.

Ad hæc non ſuis modò proſunt authoribus, dum iram Dei placant, nè nos iudicet ac pu-
niat, ſed & alijs quoquè, pro quibus ea pij aut ſuſcipiunt, aut Deo offerunt, ad peccatorũ
adeò expiationem tam mortuorum quàm viuorum: vt Deus videlicet miſericordiùs cum 1.Cor.12.
eis agat, quàm alioquì erat acturus. Hæc Auguſt. verba vide ſerm. 32. de verb. Apoſt. En-
chir. cap. 61. & 110. vide de ciuitat. Dei lib. 21. cap. 27.

DE INDVLGENTIIS.

Quin etiàm priſca illa Apoſtolica Eccleſia, propter aliorum piorum opera, pœnitentibus
olim ex more mitigabat pœnam alioquì luendam, teſte Cypria. lib. 3. epiſtol. 15. 16. & 18.
Tertullia. de pœniten. Immò illi Corinthio inceſto aliquid pœnitentiæ agendæ remiſit
& donauit Paulus, ait Theodoretus & Oecumenius & Theophylact. 2 Cor. 2. propter 2.Cor.2.
Timothei preces, & aliorum collugentium triſtitiam. Quarè indulgentiæ, quæ pœnarũ
ſunt remiſſio & imminutio, ſalutares ſunt, ac verè, quod ſonant, efficiunt. Concil. Late-
ranen. & Viennen.

DE PVR-

DE PVRGATORIO.

Quia verò Chriſtianorum, hac vita exuli defunctorũ, tria ſunt genera, I. Beatorum cum Chriſto regnantium: II. Damnatorum, infinitate tormentorum miſerum: III. Purgãdorum à peccatorum reliquijs, ſicut primum nullo noſtro eget auxilio, & ſecundũ nullo iuuari poteſt patrocinio, ità tertium varijs modis iuuari, & à pœnis, quas pendit, poteſt
2. Mach. 12. liberari, non viuorum tantùm precibus, eleemoſynis ac ieiunijs &c. ſed ſalutari etiàm Dominici corporis ſacrificio, ait Auguſt. ſermo. 32. de verb. Apoſtol. de ciuitate Dei 21. cap. 13. Enchirid. 110. Immò ipſi Apoſtoli pro mortuis offerendum docuêre, ergò & purgatorium agnouerunt, teſte Chryſoſt. Homil. 69. ad Antioch. Auguſt. loco iam commemorato, Gregorio Nyſſe. & tota totius Africanæ Eccleſiæ ſynodo, Cyprian. lib. 1. Epiſtola 9. Tertul. de exhortatione caſtitat.

DE VENERANDIS IMAGINIBVS
& reliquijs ſanctorum.

Beatos autem homines rectè veneramur, ac imaginibus colimus atque feſtis, ex traditionibus Apoſtolorum. Eorum reliquias honoramus, quas & peregrinationibus cohoneſtamus. Auguſt. epiſtola 103. quum apud eas Deus per ſanctos miracula operetur, quos ritè ad auxiliũ ferendũ aut mala deprecãda inuocamus: Vt eorũ meritis & interceſſione adiuuemur. Auguſtinus de Ciuitat. Dei lib. 22. ca. 8 & contra Fauſt. lib. 20. ca. 21. Vide & D. Hieron. in Threnos, & plura apud eundem Lindanum. Tab. 1. numero 32. & ſeq. & Tab. 5. numero 4.

DE FVTVRO IVDICIO.

Porrò illæ purgandorum animæ, à pœna peccatis debita ſuo abſolutæ tempore, non dor-
Philip. 1. miunt vſque ad iudicium, ſed cum Chriſto ſuo Domino regnant in cælis beatæ: quò vt
Acto. 1. & omnes pios transferat Dei filios ſuos fratres, venturus eſt ad iudicium. Sed quo demùm
Marc. 13. anno aut menſe, omnibus eſt incognitum, vt credentibus & viuentibus in eo reddat vi-
Ioan. 11. tam æternam: qui verò non crediderunt, aut credentes malè egêrunt, ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Ambroſ. in Lucam 22. cap. Auguſt. in Pſal. 119. Auguſt. De ciuitate Dei lib. 18 cap. 53.

Auguſt. Hęc mea fides eſt, quia fides Catholica eſt. Hilar. Veritatis autem miniſtros vera decet profiteri. Ambroſ. Chriſtum enim negat, qui non omnia, quæ Chriſti ſunt, confitetur.

CONFESSIO CATHOLICA ACADEMIAE LOVANIENSIS,
de Articulis controuerſis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Sacramẽta. Credendum eſt, ſeptem eſſe Eccleſiæ Sacramenta, à Chriſto inſtituta: Quæ ſunt, Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, Extrema Vnctio, Ordo, & Matrimonium. Per quæ, quãuis externa & corporalia ſigna Deus inuiſibilitèr, ſiue per bonos, ſiue per malos miniſtros, noſtram ſalutem operatur.

II.

Baptiſmus. Baptiſmus ad ſalutem omnibus eſt neceſſarius, etiàm infantibus, per quem peccata planè tolluntur, & fiunt filij Dei ac hæredes vitæ æternæ: nec vnquàm eſt iterandus.

III.

Pœnitentiæ ſacramentum (quod poſt Baptiſmum omnibus relapſis eſt ad ſalutem neceſſarium) complectitur Contritionem, Confeſſionem, & Satisfactionem. Pœnitẽtia.

IIII.

Contritio eſt dolor de peccatis propter Dei offenſam ſuſceptus, cum propoſito confitẽdi & ſatisfaciendi. non autem (vt quidam hoc ſeculo pernicioſè docent) terror conſcientiæ, propter appræhenſum gehennæ ſupplicium peccatis debitum. Præparat tamen hic terror & gehennæ metus, ad veram animi contritionem. Contritio.

V.

Confeſſurus, diligentiam legitimam adhibere debet, quò ſacerdoti iudici ſuo, manifeſtet omnia peccata ſua mortalia, etiàm occulta cordis, vt ab eis per illum abſoluatur: cuius abſolutionis miniſter eſt ſolus ſacerdos ſecundùm Eccleſiæ ritum conſecratus. Confeſſio.

VI.

Satisfactio, eſt perſolutio pœnæ plerunquè adhuc debitæ, remiſſa iam culpa. Nam omnẽ pœnam peccato debitam ſempèr cõdonari, culpa remiſſa, erroneum eſt, & ſcripturis ſacris aduerſatur. Satisfactio.

VII.

Certa fide tenendum eſt, hominem habere liberum arbitrium, quo poteſt malè, & cum gratia Dei benè agere, & poſt mortale peccatum admiſſum, Deo adiuuante pœnitere, & peccatorum remiſſionem conſequi. Liberum Arbitrium.

VIII.

Ad iuſtificationem ante omnia neceſſaria eſt in adultis fides, qua certò credimus, Chriſtum Ieſum Dei filium, nobis propiciatorem à patre propoſitum eſſe pro peccatis noſtris in ſanguine ipſius, ſinè qua nullis noſtris operibus, nullaque pœnitentia iuſtificatio obtineri poteſt: ſicut nec fide ſola ſinè pœnitentia & propoſito viuendi ſecundùm mandata Dei. Iuſtificatio.

IX.

Fides qua quis firmitèr credit, & certò ſtatuit propter Chriſtum ſibi remiſſa eſſe peccata, ſeque poſſeſſurum vitam æternam, nullum habet in ſcripturis teſtimonium, immò eiſdẽ aduerſatur: etiàm ſi firma & certa ſpe expectare debemus in hac quidem vita per ſacramẽtum baptiſmi & pœnitentiæ peccatorum remiſſionem, in ſeculo autem futuro vitã æternam. Fides Specialis.

X.

Itaque quàm diù inter hoſtes noſtros & aduerſarias poteſtates hîc viuimus, nulla nobis eſt ſecuritas: ſed cum timore & tremore iuxta ſentẽtiam Apoſtoli, noſtram ſalutem operari debemus. Et ſecundùm varias animorum noſtrorum affectiones, nunc magìs ſperare, nunc magìs timere, ſimplicitèr tamẽ magìs & frequentiùs de miſericordia Domini ſperandum eſt, quàm formidandum de ſeueritate.

XI.

Opera bona omnibus adultis ſunt ad ſalutem neceſſaria, & cùm ex fidei & charitatis ſpiritu proficiſcuntur, ità grata ſunt Deo, vt eis tanquàm iuſtam mercedem vitam retribuat æternam. Opera.

XII.

Confirmatio & Extrema Vnctio, ſacramenta ſunt à Chriſto inſtituta: ſed non, vt duo præcedentia, ad ſalutem neceſſaria: ex contemptu tamen illa omittere, mortale peccatum eſt. Confirmatio. Extrema Vnctio.

XIII.

In Euchariſtiæ Sactamento eſt re ipſa verũ corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti, illud ipſum quod de virgine natum, & in cruce paſſum eſt. Euchariſtia.

XIIII.

In Euchariſtia non manent panis & vinum, ſed hæc in corpus & ſanguinem Chriſti admirabili potentia verbi ipſius ſunt conuerſa, manẽtibus tantùm panis viníque ſpeciebus Tranſſubſtantiatio.

Vndè certa fide tenendum eſt, ſacram Euchariſtiam ſanctè à nobis adorari, ſiue Miſſa, ſiue extra Miſſam, vbicunquè repoſita fuerit, aut quotiès in ſupplicationibus publicis à ſacerdote circunfertur.

XV.

Comm. ſub vtraque ſpecie. Non eſt Laicis neceſſaria ad ſalutem communio ſub vtraque ſpecie: iuſtiſque de cauſis ab Eccleſia ſancitum eſt, vt illis ſub vna tantùm panis ſpecie Sacramentum communicetur: in quo carnem & ſanguinem, atque ità totum Chriſtum ſub vna ſpecie ſumunt.

XVI.

Sacrificium viuis & defunctis. Sacrificium Miſſæ ex inſtitutione Chriſti tam viuis prodeſt, quàm defunctis.

XVII.

Poteſtas cõſecrandi. Solis ſacerdotibus ſecundùm Eccleſiæ ritum ordinatis, data eſt à Chriſto poteſtas conſecrandi verum corpus Chriſti & ſanguinem.

XVIII.

Matrimonium. Matrimonium contractum & conſummatum inter Chriſtianos, eſt indiſſolubile: qualiſcunque fiat alter coniugum, ſiue adulter, ſiue ſterilis, ſiue hæreticus.

XIX.

Nunquàm licet Chriſtiano poſt diuortium contrahere matrimonium, viuente eo, cum quo priùs legitimè contraxerat.

XX.

MATRIMONIA contracta, cõtra Canones ipſa dirimẽtes, ſimpliciter ſunt irrita & nulla.

XXI.

Eccleſia. FIRMA fide tenendum eſt, vnam eſſe in terris veram atque Catholicam Chriſti Eccleſiã, eamq; viſibilem, quæ ab apoſtolis fundata, in hanc vſque noſtram ætatem perdurans, retinet & ſuſcepit quicquid de fide & religione tradidit, tradit, & traditura eſt cathedra Petri ſuper quam ità à Chriſto ſuo ſponſo eſt ædificata, vt in his quæ fidei ſunt & religionis, errare non poſſit.

XXII.

Extra hanc nulli ſperanda eſt ſalus: ſuntque extra eam hæretici, ſchiſmatici & excommunicati: vndè vehementèr formidanda eſt excommunicatio: nec humana, ſed diuina eſt excommunicandi poteſtas.

XXIII.

Summus Pontifex. Vnus eſt Eccleſiæ ſummus paſtor, cui omnes obedire tenentur: ad cuius iudiciũ controuerſiæ, quæ ſuper fide & religione exiſtunt, ſunt referendæ.

XXIIII.

Summam hanc præpoſituram primus omnium geſſit ſanctus Petrus, verus Chriſti in terris vicarius, & totius familię eius paſtor Poſt Petrũ verò ex Chriſti inſtitutione omnes deinceps Pontifices, Petri in Cathedra ſucceſſores.

XXV.

Traditio. Certa fide tenenda ſunt, non ſolùm quæ ſcripturis expreſsè ſunt prodita, ſed etiàm quæ per traditionem Eccleſiæ Catholicæ credenda accepimus, & quæ definita ſunt ſuper fidei & morum negocijs per Cathedram Petri, vel per Concilia generalia legitimè congregata.

XXVI.

Conſtitutiones. Conſtitutiones Eccleſiaſticæ de ieiunijs, feſtis, & abſtinentia ciborum, alijſque multis, obligant in conſcientia, etiàm extra caſum ſcandali.

XXVII.

Sanctorum veneratio. Rectè fit in Eccleſia, quòd ſanctos in cælis cũ Chriſto agentes veneramur & inuocamus, vt pro nobis orent, quorum etiàm meritis & interceſſione Chriſtus nobis hìc multa largitur, aliàs non largiturus: per quos etiàm miracula multa in terris operatur.

XXVIII.

Peregrinationes. Quapropter ſanctè & religioſè faciunt, qui loca eis dicata, vnà cum ipſorum reliquijs religioſa pietate viſitant, & hoc modo ab ipſis opitulationem quærunt.

XXIX. Gra-

XXIX.

Gratus eſt etiàm dei imaginũ vſus: rectéque coram eis procumbimus, inuocaturi ſanctos quos repræſentant. Imagines.

XXX.

Firmitèr credendum eſt, poſt hanc vitam Purgatorium eſſe animarum, in quo ſoluitur pœna peccatis adhuc debita. Eiſdem tamen ſubuenitur ſacrificio altaris, oratione, ieiunio, eleemoſyna, alijſque bonis operibus viuorum, ſicut & indulgentijs, quo citiùs ab ea liberentur. Purgatoriũ

XXXI.

Animæ defunctorum purgatæ, mox regnant cum Chriſto in cælis, & animæ impiorum hinc migrantes, ſempiternis inferni traduntur ſupplicijs.

XXXII.

Rectè vota deo facimus, tam monaſtica, quàm alia: & facta, obligant apud deum, nec aduerſantur libertati euangelicæ: quæ à peccatis libertas eſt & ijs, quæ ſpiritum noſtrũ quoquo modo impediunt, quo minùs totus deo ſeruiat: non autem, à voti vel iuramenti obligatione, nec ab obedientia magiſtratûs Eccleſiaſtici vel ſecularis. Vota.

Anno à Natiuitate Domini M.D.XLIIII. menſis Decembris die ſexta, Facultas theologiæ congregata per iuramentum in collegio Theologorum ſuper Articulis præcedentibus, probauit hos articulos ſub forma qua ſcripti ſunt.

DECLARATIO FIDEI ET RELIGIONIS CHRISTIANAE

Academiæ Pariſienſis.

ARTICVLVS PRIMVS.

Certa & firma fide credendum eſt, baptiſma omnibus etiàm paruulis, ad ſalutẽ neceſſariũ eſſe, ac per ipſum dari gratiam ſpiritûs ſancti. Baptiſmus.

II.

Eadem fidei conſtantia eſt tenendum, homini ineſſe liberum arbitrium, quo poteſt benè vel malè agere, & per quod, ſi etiàm in peccato mortali fuerit, deo adiuuante, ad gratiam reſurgere valet. Liberum Arbitrium.

III.

Nec minùs certum eſt, adultis & ratione vtentibus, poſt peccatum mortale admiſſum, neceſſariam eſſe pœnitentiam, quæ in contritione & confeſſione ſacramentali vocalitèr ſacerdoti facienda, ſimilitèr & in ſatisfactione conſiſtit. Pœnitẽtia.

IIII.

Ad hæc peccatorem non ſola fide, ſed & bonis operibus iuſtificari, quæ adeò neceſſaria ſunt, vt ſinè illis nemo adultus vitam conſequatur æternam. Iuſtificari.

V.

Quilibet Chriſtianus tenetur firmitèr credere, in conſecratione eucharistiæ panem & vinum conuerti in verum Chriſti corpus & ſanguinem, remanentibus tantùm panis & vini ſpeciebus, ſub quibus realitèr verum Chriſti corpus continetur, quod ex virgine natum eſt, & in cruce paſſum. Euchariſtia.

VI.

Sacrificium Miſſæ eſt ex Chriſti inſtitutione valens pro viuis & defunctis. Miſſa.

VII.

Non eſt Laicis ad ſalutem neceſſaria communio ſub vtraque ſpecie, rectéque certis ac iuſtis de cauſis olim ab eccleſia ſancitum eſt, vt illis ſub vna tantùm panis ſpecie communicetur. Comm. ſub vtraque ſpecie.

VIII.

Poteſtas cõſecrandi & abſoluendi. Porrò ſolis ſacerdotibus ſecundùm Eccleſiæ ritum ordinatis data eſt à Chriſto poteſtas conſecrandi verum Chriſti corpus,& in foro pœnitentiæ à peccatis abſoluendi.

IX.

Sacerdotes mali. Quos certum eſt,etiàm ſi mali & in peccato mortali fuerint, conſecrare verum Chriſti corpus,ſi quidem illud conſecrare intendant.

X.

Cõfirmatio Vnctio extrema. Cæterùm Confirmatio & Vnctio extrema,ſunt duo ſacramenta à Chriſto inſtituta, per quæ datur gratia ſpiritûs ſancti.

XI.

Miracula ſanctorum. Nec dubitandum eſt,ſanctos & in hac mortali vita,& in paradiſo agentes,miracula operari.

XII.

Inuocatio ſanctorum. Sanctum eſt,& Deo maximè gratum,orare beatam Dei genitricem Mariam, & ſanctos qui in cælo ſunt, vt ſint pro nobis aduocati & interceſſores apud Deum.

XIII.

Ij itaque ſancti beatam cum Chriſto vitam degentes,non ſolùm ſunt imitandi, ſed & venerandi,& orandi.

XIIII.

Peregrinat. Ob idque religioſè faciunt,qui loca eis dedicata ex deuotione viſitant.

XV.

Si quis in templo,aut extra templum,priùs ſua oratione ad beatam virginem,aut ſanctorum aliquem recurrat,quàm ad Deum,non peccat.

XVI.

Imagines. Nec vllo modo addubitandum eſt,quin genu flectere coram imagine Crucifixi,& beatæ Mariæ,& ſanctorum,ad rogandum Chriſtum & ſanctos,opus ſit bonum ac pium.

XVII.

Purgatoriũ Ad hæc firmitèr credendum eſt,& nullatenùs dubitandum, Purgatorium eſſe, in quo animæ detentæ,oratione,ieiunio,eleemoſyna,alijſque bonis operibus iuuãtur, vt citiùs liberentur à pœnis.

XVIII.

Eccleſia. Tenetur & quilibet Chriſtianus firmitèr credere, vnam eſſe in terris vniuerſalem Eccleſiam viſibilem,in fide & moribus errare non valentem,cui omnes fideles in his quæ ſunt fidei & morum,obedire adſtringuntur.

XIX.

Quòd ſi quid in ſcripturis ſacris controuerſiæ aut dubij oriatur, ad præfatam Eccleſiam definire ſpectat & determinare.

XX.

Traditio. Eſt & certum,multa eſſe credenda,quæ non ſunt expreſsè ac ſpecialitèr tradita in ſcripturis ſacris,quæ tamen per traditionem Eccleſiæ ſunt neceſſariò recipienda.

XXI.

Excommunicatio. Eodem veritatis firmamento recipiendum, poteſtatem Excommunicandi, eſſe de iure diuino immediatè à Chriſto Eccleſiæ conceſſam,& ob id magnoperè timendas eſſe cenſuras Eccleſiaſticas.

XXII.

Concilium Oecumenicum. Certum eſt,Concilium generale legitimè congregatum,vniuerſalem repræſentans Eccleſiam,in fidei & morum determinationibus errare non poſſe.

XXIII.

Summus Pontifex. Nec minùs certum,vnum eſſe iure diuino ſummum in Eccleſia Chriſti militante Pontificem,cui omnes Chriſtiani parére tenentur: Qui quidem poteſtatem habet & indulgentias conferendi.

XXIIII. Con-

XXIIII.

CONSTITVTIONES Eccleſiaſticæ, vt de Ieiunio, delectu ciborum de abſtinentia à carnibus, alijsq́; multis, verè obligant in foro conſcientię, etiàm omni ſecluſo ſcandalo. Conſtitutiones Eccleſiaſticæ.

XXV.

IN eodem conſcientiæ foro vota obligant, etiamſi monaſtica ſint, perpetuæ ſcilicet continentiæ, paupertatis & obedientiæ.

ANNO Domini M. DXLII. Die decima menſis Martij, Facultas Theologiæ congregata per iuramentum in collegio Sorbonæ, ſuper articulis præcedentibus, probauit hos articulos ſub forma, qua ſcripti ſunt.

EPILOGVS
EX VINCENTIO LIRINENSI.

I.

Quæ propriæ ſint veræ & Catholicæ religionis Notæ.

IN ipſa Catholica Eccleſia magnoperè curandum eſt, vt id teneamus, quod vbiquè, quod ſempèr, quod ab omnibus creditum eſt: hoc eſt enim verè proprieq́; Catholicum, quod ipſa vis nominis ratioq́; declarat, quæ omnia verè vniuerſalitèr compræhendit. Sed hoc, ità demùm fit, ſi ſequamur Vniuerſitatem, Antiquitatẽ, Conſenſionem. Sequemur autẽ Vniuerſitatem hoc modo: Si hanc vnam fidem veram eſſe fateamur, quam tota per orbẽ terrarum confitetur Eccleſia: Antiquitatem verò ità, ſi ab his ſenſibus nullatenùs recedamus, quos ſanctos Maiores ac patres noſtros, celebrare manifeſtum eſt: Conſenſionem quoquè itidèm, ſi in ipſa vetuſtate omnium, vel certè penè omnium ſacerdotum paritèr & Magiſtrorum definitiones, ſententiasq́ue ſectemur.

II.

Quis verus & germanus ſit Catholicus.

ILLE eſt verus & germanus Catholicus, qui veritatem Dei, qui Eccleſiam, qui Chriſti corpus diligit: qui diuinę religioni, qui Catholicæ fidei nihil pręponit, nõ hominis cuiuſpiam authoritatem, non amorem, non ingenium, nõ eloquentiam, non philoſophiã: ſed hęc cuncta deſpiciens, & in fide fixus, ſtabilis permanens, quidquid vniuerſalitèr antiquitùs Eccleſiam Catholicam tenuiſſe cognouerit, id ſolùm ſibi tenendum credendumq́; decernit. Quidquid verò ab aliquo deincèps vno, pręter omẽs, vel contra omẽs ſanctos nouum & inauditum, ſubinduci ſenſerit, id non ad religionem, ſed ad tentationem potiùs intelligat pertinere.

Quæ optima hæreſum extirpandarum ſit ratio, & primùm de inueteratis vitandis hæreſibus.

REGVLA.

ANTIQVAS & inueteratas hæreſes quaſcunque, vel Schiſmatum, vel Hæreſeon prophanitates, nullo modo nos oportet, niſi aut ſola, ſi opùs eſt, ſcripturarum authoritate conuincere, aut certè iam antiquitùs vniuerſalibus ſacerdotum Catholicorum Concilijs conuictas cõdemnatasq́ue vitare.

Vt recentibus occurrendum ſit hæreſibus & prophanis nouitatibus.

REGVLA I.

QVVM primùm mali cuiuſque erroris putredo, erumpere cœperit, & ad defenſionem ſuî quædam ſacrę legis verba furari, eaque fallacitèr & fraudulentèr exponere, ſtatim interpretando Canoni Maiorum ſententię congregandæ ſunt, quibus illud

quodcunque exurget nouitium, ideoque prophanum, & abſque vlla ambage prodatur, & ſinè vlla retractatione damnetur.

REGVLA II.

SED eorum duntaxàt patrum ſententiæ conferendæ ſunt, qui in fide & communione catholica ſanctè, ſapienter, conſtantèr viuentes, docentes & permanẽtes, vel mori in Chriſto fidelitèr, vel occidi pro Chriſto felicitèr meruerunt.

REGVLA III.

QVIBVS tamen hac lege credendum eſt, vt quidquid vel omnes vel plures vno eodemq; ſenſu manifeſtè, frequentèr, perſeuerantèr, velut quodam conſentiente ſibi Magiſtrorũ Concilio, accipiendo, tenendo, tradendo firmauerint, id pro indubitato, certo, ratoque habeatur.

REGVLA IIII.

QVIDQVID verò (vnus) quanuis ille ſanctus & doctus, quanuis epiſcopus, quanuis confeſſor & martyr, præter omnes aut etiàm contra omnes ſenſerit, id inter proprias, & occultas, & priuatas opiniunculas, à communis & publicæ, generalis ſententiæ authoritate ſecretum ſit, nec cum ſummo æternæ ſalutis periculo, iuxta ſacrilegam hæreticorum & ſchiſmaticorum cõſuetudinem, vniuerſalis dogmatis antiqua veritate dimiſſa, vnius hominis nouitium ſectemur errorem.

IIII.

AXIOMATA EX EODEM, DE ISTARVM Regularum vſu & praxi.

AXIOMA PRIMVM.

QVID igitur faciet Chriſtianus Catholicus, ſi ſe aliqua particula, ab vniuerſalis fidei cõmunione præciderit? Quid itaque, niſi vt peſtifero corruptoque membro ſanitatem vniuerſi corporis anteponat?

AXIOMA II.

QVID ſi nouella aliqua contagio non iam portiũculam tantùm, ſed totam paritèr eccleſiam commaculare conetur? Tunc item prouidebit, vt antiquitati inhæreat, quæ prorsùs iam non poteſt ab vlla nouitatis fraude ſeduci.

AXIO. III.

QVID ſi in ipſa vetuſtate duorum aut trium hominum, vel certè ciuitatis vnius, aut etiàm prouinciæ alicuius error deprehendatur? Tunc omninò curabit, vt paucorum temeritati vel inſcitiæ, ſi qua ſunt vniuerſalitèr antiquitùs vniuerſalis concilij decreta, præponat.

AXIO. IIII.

QVID ſi tale aliquid emergat, vbi nihil eiuſmodi reperiatur? Tunc operam dabit, vt collatas inter ſe Maiorum conſulat interrogetq; ſententias, eorum duntaxàt, qui diuerſis licèt temporibus & locis, in vnius tñ Eccleſiæ Catholicæ cõmunione & fide permanentes, Magiſtri probabiles extiterunt: & quidquid non vnus aut duo tantùm, ſed omes paritèr vno eodemq; conſenſu apertè, frequenter perſeuerantèr tenuiſſe, ſcripſiſſe, docuiſſe cognouerit, id ſibi quoquè intelligat abſque vlla dubitatione credendum.

IN SVMMA.

QVÒD ſi neque Apoſtolica definita, neque Eccleſiaſtica decreta temeranda ſunt, quibus ſecundùm ſacroſanctam Vniuerſitatis & Antiquuitatis conſenſionem cuncti ſempèr hæretici, iurè meritoque damnati ſunt, neceſſè eſt profectò omnibus deincèps Catholicis, qui ſeſe Eccleſiæ matris legitimos filios probare ſtudent, vt ſanctæ ſanctorum Patrum fidei inhæreant, adglutinent, immoriantur: Profanas verò profanorum nouitates deteſtentur, horreſcant, inſectentur, perſequantur.

LAVS DEO, PAX VIVIS, ET REQVIES DEFVNCTIS.

PARTITIONES

CATECHISMI CATHOLICI, EIVS NIMIRVM, QVI EX DECRETO CONCILII TRIDENTINI, PII V. PONT. MAX. IVSSV

ad parochos primùm editus;

NVNC VERO FACILIORIS COGNITIONIS GRATIA in luculentam hanc Epitomen & commodas aliquot Tabulas, ſic digeſtus atque diſtributus eſt,

VT OMNI HOMINVM ET ÆTATI ET CONDITIONI magnoperè vſui eſſe poſſit:

PER
D. GEORGIVM EDERVM FRISING. S. CAESAREAE
MAIESTATIS CONSILIARIVM &c.

PAVLVS AD TIT. III.

Hæc ſunt bona & vtilia hominibus. Stultas autem queſtiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita: Sunt enim inutiles & vanæ &c.

COLONIÆ.
Apud Geruuinum Calenium, & Heredes Ioannis Quentelij.
ANNO M. D. LXVIII.

IN QVO EST SALV
VITA ET RESVRRE
GEORG EDER
I.C.F.

AD SENATVM ET ACADEMIAM INCLYTAE COLONIENSIS REIP. GEORGIJ EDERI I.C. PRÆFATIO.

CVM INFELICIS SECVLI NOSTRI SECTAE plurima habeant abſurda, quę magnam ſapiunt non tantùm vanitatem, ſed quandā etiàm redolent barbariem & impietatem, Lectiſſimi & ampliſſimi viri, tum illud mihi præ cæteris abſurdiſſimum eſſe viſum eſt ſempèr, quòd Nouatores quidam, neglecta Maiorum noſtrorum fide, aliam religionem puriorem neſcio quam, nunc demùm, in angulis quibuſuis potiùs, quàm in ea Eccleſia, quæ in Symbolo noſtro Apoſtolico non abſque grauiſſima cauſa dicitur Catholica, quærere incipiant. Quod an ſtultè magis, an impiè ſit factum, ſi quis dubitet, is mihi perpendat quęſo, quàm graues & pernicioſi ex hac temeritate vel ſola ſecuti adhuc ſint errores. Nam quos ſic profanæ nouitatis inſatiabile occupauit ſtudium, vt ſacris relictis fontibus, impuros ſectari màlint riuulos, illi ſanè aut eccleſiam, cui tutò ſe credere poſſent, hactenùs fuiſſe nullā, aut ſi fuerit aliqua, eam tamen ſinè fide, ſinè verbo, ſinè doctrina, ſinè ſpiritu, & omninò ſinè capite vero fuiſſe, non obſcurè videntur ſentire. Quorum alterum manifeſtam habet impietatem, alterum etiàm cum intolerabili cōiunctum eſt blaſphemia. Vtrūque certè falſiſſimum eſſe, vel vnica D. Pauli conuincit ſententia. Sacramentum enim hoc magnum eſt, in Chriſto videlicet, & in Eccleſia, quam & dilexit, & ſeipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret, mundās eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habētem maculam aut rugam, aut aliquid huiuſmodi: ſed vt ſit ſancta & immaculata. Hanc ille non in delira demùm mundi ſenectute, nec apud ſectas, ſed tum ſtatìm vbi eam colligere cœpiſſet, in medio Doctorum, & inter Apoſtolos, quærendam eſſe voluit. Apoſtolis enim tantùm, quibus poſteà etiàm claues tradidit regni cælorum, & non alijs, dixit: Qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit, me ſpernere credatur. Id verò cùm, vt ſancti volunt Patres, & recta dictat ratio, non de illis tantùm intelligendum ſit Apoſtolis, quos tum coràm Saluator noſter eſt allocutus, ſed ad eos etiàm pertineat hæc oratio, qui primis iſtis gentium Doctoribus, cùm in ordine, tum in miniſterio atque doctrina ritè ſucceſſerunt: quales noſtri proculdubiò ſunt Pontifices & Epiſcopi, quorū vnuſquiſq; vocationem & ordinationem ſuam à Chriſto & Apoſtolis vſque ſinè vlla temporum interruptione demonſtrare poteſt, quis nūc ſanæ mentis homo abſque atroci blaſphemiæ nota negare poterit, veram Dei Eccleſiam citra cōtrouerſiam eſſe illam tantùm, in qua legitima Pontificum & Epiſcoporum eſt ſucceſſio? Quę cùm & viſibilis & certa hucuſquè fuerit ſempèr, certa etiàm & perſpicua ſempèr ea fuit Eccleſia, ad quam Primus &

 ſummus

ſummus Chriſtianæ religionis Pontifex noſter Chriſtus ipſe nos tam ſeriò remiſit:cum graui comminatione,vt qui hanc non audiat,pro ethnico habendus ſit atque publicano. De illa autem Eccleſia,quam in extrema, quę nunc eſt,mundi calamitate ſibi Nouatores illi ſint imaginaturi, tam apertè alibì prophetauit,vt nullus cuiquã dubitandi locus ſit relictus. Surgent enim pſeudo, inquit, Chriſti, & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia,ità vt in errorem inducãtur,ſi fieri poteſt, etiàm electi. Quo dicto quid aliud intelligi voluit, q̃ nec ſigna,nec prodigia quantunuis magna(qualis hæreticorũ fortaſsis videri queat inflata ſciẽtia & grandiloquentia ſeſquipedalis,qua illi vel potiùs malis artibus & dolis partem orbis Chriſtiani non exiguam faſcinâſſe videntur) ſatis liquidam eſſe veræ Eccleſiæ notam,cùm & diabolus ſe in angelum ſępè lucis transformare,ac ità fraudes ſuas tegere nouerit,vt incautos,quantunuis doctos, facilè in ſuam pertrahat ſententiam. Quarè vt eo plus apud nos ponderis haberet hæc tam ſalutaris admonitio, nec vlla curioſulis nouitatum ſectatoribus excuſandi aut tergiuerſandi iuſta ſupereſſet ratio,cum emphaſi quadam ſingulari,huic cautioni etiàm hæc adiecit verba, Eccè prædixi vobis: quibus animos noſtros & in fide antiqua confirmare, & ab omni nouitatis cupiditate abſtrahere voluit. Nõ enim ſicut humana voluntas ad mortem vſque eſt ambulatoria,ſic diuina conſilia in horas ſunt mutabilia: ſed conſtans ſibi & ſempèr, & vbiquè,& apud omnes eſt ſapientia Diuina: quæ ædificauit ſibi domum ſupra petram tam firmam, vt nec omni moueatur doctrinę vẽto, nec vllo pacto flecti aut mutari queat,ſed eadem hodiè ſit, quæ fuit & hactenùs ſempèr:quæ,inquam,columna eſt & firmamentum veritatis,domicilium fidei,& templum Dei, contra quam ne inferi quidem portæ vnquàm ſint præualituræ,extra quã nulli poſſit contingere ſalus,& nec Chriſti etiàm prodeſſe alicui profeſſio. Nam neque hanc propriam eſſe indubitatæ fidei aut incorruptæ doctrinæ ſignificationẽ,quòd Nouatores iſti,Chriſti vbiquè pręferant nomen,à quo tamen nec miſſi ſunt,nec quæ Dei,ſed quæ ſua ſunt, quærũt,id luculentèr oſtendit grauiſſima illa exhortatio,qua is idem & ſponſus & caput Eccleſię ſuę Chriſtus, hanc ſeueram concludit prophetiam: Si ergò dixerint vobis, ait, Eccè in deſerto eſt,nolite exire: eccè in penetralibus eſt,nolite credere: Id omninò indicans, religionem Deo gratam, non in Synagoga Iudæorum,nec in ſcholis Philoſophorum,aut conciliabulis nouatorum,ſed in medio illius magnæ quærendam eſſe Eccleſiæ,cuius vis atque poteſtas ab Oriente ad Occidentem,hoc eſt, per vniuerſum protenditur orbem. Cùm itaque & diabolus ſe frequentèr mentiatur Chriſtum, rectè D. Hieronymus ſtultũ eſſe dixit,eum in paruo vel abſcondito quęrere loco,qui totius mundi eſt lumen. Quid enim abſurdius vnquàm dici potuit,quàm poſt tot à Chriſto nato ſecula,atque adeò iam primũ rebus alioquì omnibus ferè ad interitum vergentibus,aut aliud quęrere Euangeliũ,quàm à Chriſto & Apoſtolis accepimus,aut alium ſcriptę literę ſenſum petere, quàm eſt Catholicus Patrum omnium conſenſus,eorum maximè,qui Apoſtolorum in Eccleſia

cleſia ſempèr tenuerunt ordinem atque locum? Quid verò magìs temerarium potuit excogitari, q̃ ab ea religione, quę totius òrbis conſenſu ſemèl eſt recepta, & adeò longo temporum interuallo in hodiernum vſq; diem tam piè propagata, tamq́ue ſanctè conſeruata, ſinè ratione, ſinè conſilio, & ſinè omni prorsùs iuſta cauſa deficere? Quam leuitatem acritèr olìm in Galatis ſuis D. repręhendit Paulus: O inſenſati Galatę, inquit, quis vos faſcinauit nõ obedire veritati? Miror quòd ſic tam citò transferimini ab eo, qui vos vocauit in gratiam Chriſti, in aliud euangeliũ: quod non eſt aliud, nisì ſunt aliqui, qui vos conturbãt, & volunt conuertere Euangeliũ Chriſti. Quantum verò Apoſtolus hac ſententia Galatas ad conſtantiam in fide Catholica retinendã hortari videtur, tantum in ſequenti diſputatiõe nos omnes, ab omni prophanæ nouitatis ſtudio ſumma contentione deterrere conatur: Sed licèt aut nos, ait, aut Angelus de cælo euangelizet vobis prętęrquàm quod euangelizauimus vobis, anathema ſit. Ac nè id perfunctoriè tantùm, aut impetu magìs, quàm ratione dixiſſe videretur, eandem ſententiam, mox ijſdem repetit & inculcat verbis: Sicut prædiximus, & nunc iterùm dico, ſi quis vobis euangelizauerit, præter id, quod accepiſtis, anathema ſit, hoc eſt, vt Vincentius Lirinenſis antiquus, idemq́ue grauiſſimus author exponit, ſeparatus, ſegregatus, excluſus, nè vnius ouis dirum contagium, innoxiũ gregem Chriſti venenata permiſtione contaminet. Eſt enim omnibus hæreticis, vbi ſemèl perfricuerint frontęm, hoc quaſi proprium & peculiare, vt eum ordinem, vndè ſunt digreſſi, ad extremum vſq; perſequi ſtudeant, ac alios, quãtùm in ſe eſt, vnà ſecum omnes quàm maximè perditos eſſe velint. Eum in finem ſuperioribus hiſce annis aliquot à diuerſarum ſectarum authoribus atq; propugnatoribus, tam multi, tam varij, tamq́ue peſtiferi editi ſunt libri, totq́ue picturę pluſquàm impię ac blaſphemæ, paſquilli verò & famoſi libelli penè infiniti, quibus religionem Catholicã toti orbi Chriſtiano non tantùm ſuſpectam, ſed exoſam etiàm reddere, ac piorum mentes ab ea abſtrahere atque peruertere conati ſunt. Verùm cùm illis improbus iſte conatus apud cordatos homines procederet parùm, nec illi inter ſe cõuenirent ipſi, cœpit poſteà pro ſe quiſq; ſuam propriam edere confeſſionem: Sic, vt breui tempore, tot fierent cõfeſſiones, quot eſſent ſectæ: tot autem eſſent ſectæ, quot penè Nouatorũ ſunt capita. Vbì verò animaduerterẽt, ex tot cõfeſſionibus inter ſe in pręcipuis ferè articulis ex diametro pugnãtibus, tantam ſuboriri confuſionẽ, ex qua ſe ipſi honeſtè extricare non poſſent, vt tectis eorum fraudibus eo faciliùs miſeræ imponerent plebeculæ, ac diabolicis artibus & impoſturis teneram etiàm inficerent iuuentutem, innumeros penè obtruſerunt nobis, eosq́; valdè peſtilentes Catechiſmos, ſed id quoquè tanta diſſenſiõe, vt vix duo ſibijpſis conſtare, nedùm inter ſe conuenire viderentur: om̃es autem ab antiqua Catholicæ religionis pietate tantum diſcederent, quantum cælũ diſtat à terra. Quam ob rem cùm eò vſq; hæc progreſſa eſſet impietas, vt incertum planè videretur, quid cuiq; aut tenendum credendúm ve, aut fugiendum atque deteſtandum eſſet: operępręcium fuit, perq́; ne-

 ceſſarium,

ceſſarium, hiſce tot ac tantis Reip. Chriſtianæ perturbationibus tandem, & cõmodo, & præſenti, atque efficaci aliquo conſulere remedio. Non minùs itaque piè quàm prudentèr, & rectè inprimìs, ab optimis ſacroſancti Concilij Tridentini Patribus publico cautũ eſt decreto, vt contra omnes omnium nouorum Catechiſmorũ profanas nouitates & errores, vt craſſos, ità etiàm impuros & peſtiferos, totius Eccleſię nomine Catholicus aliquis conſcriberetur Catechiſmus, qui vera contineret orthodoxę & antiquæ religionis fundamenta, quorũ præſidio ſynceræ pietatis amantes improbos ſectariorum dolos & impoſturas & faciliùs cognoſcere, & rectiùs poſſent euitare. Quod eo quidem libro, qui Pij Quinti Pontificis Opt. Maximi iuſſu, hoc & titulo, & argumento in lucem nupèr eſt editus, tanta præſtitum eſt cùm dignitate, tum vtilitate, vt nihil ferè toti Eccleſię Catholicæ hoc tẽpore illuſtrius auguſtiúsve contingere potuerit. In quo ſcripto an vel dictiõis puritatem, vel ipſius doctrinę hîc explicatę maieſtatem, an verò eximiam authorum eruditionem & induſtriam ſingularem magis admirari debeat, meritò quis dubitare poſſit. Nam ad genus dicendi quòd attinet, etſi nihil ei deſit omninò, quod ad perfectam pertineat eloquentiæ laudem, id tamen hic liber habet præterea peculiare, quòd eius oratio plus contineat in ſe, non ſolùm veritatis & ſcientiæ, ſed etiàm ſpiritûs cęleſtis & ſapientię diuinæ, quàm vniuerſa Nouatorũ omnium habeant portentoſa volumina in vnum conflata. Eſt argumenti etiàm tractatio ſic numeris ſuis omnibus abſoluta & perfecta, vt nihil ad Chriſtianam inſtitutionẽ neceſſarium ſimpliciores ampliùs deſiderare, neque doctiores quidquam velut abundans aut inutile reſpuere poſſe videãtur. Authores verò, quorũ labore & induſtria hoc opus totum eſt perfectum, prorsùs ſunt eiuſmodi, qui docendi quidem ratione atque Methodo, cum eruditiſſimo quouis certare poſſint, dictionis elegantia & puritate pręcipuos æquent & philoſophos & oratores, argumẽtorum verò pondere poſt ſe quàm longiſſimè relinquant omnes, quos illi hoc genere ſummos ac quoſdam velut Coriphæos aut anteſignanos & dici velint & haberi. Accedit huc Põtificis noſtri & re & nomine verè Pij maxima, nec temerè vnquàm violãda authoritas: quem vt Principis Apoſtolorum beati Petri agnoſcimus ſucceſſorem, ità diuinitùs eum afflictiſſimæ nunc Eccleſiæ in præſidiũ quoddam ſingulare datum eſſe minimè dubitamus: vtpotè cuius rara vitæ integritas, eruditio præclara, pietas incomparabilis, & innumerę ferè aliæ dotes eximię, quibus eum præpotẽtis Dei auxit & ornauit benignitas, ſatis magno ſint argumento, eum verum eſſe Eccleſiæ Catholicæ Paſtorem, ac ob id ſaluberrimam eius doctrinam, quæ in hoc diuino cõtinetur Catechiſmo, ſummam mereri fidem atque reuerentiam. Nam ſi rectè olìm de inſtitutionibus ſuis gloriatus eſt Imp. Iuſtinianus, quòd liceat illius prudentię ſtudioſis, prima legum cunabula non ab antiquis fabulis diſcere, ſed ab imperiali ſplendore appetere: quãto iuſtiùs, quæſo, nos gloriabimur, quibus nunc veræ & Catholicæ religionis fundamenta non à prophanis hæreticorum nugis atque nouitatibus, ſed à diuino ſplendore, ex illius Pontificis in-

cis inſtitutione tam fideli,ac traditione prorsùs Appſtolica,& tutò petere, & conſequi affluētèr liceat,cuius virtutes Maximo Pontifice digniſſimæ, tam ſunt ipſis etiàm aduerſarijs cognitæ atque perſpectæ, vt quod in eo repręhendant,non habeant,etſi maximè velint: quem etiàm illis omnibus & plùs ſapere,& Eccleſiæ rectiùs conſultum cupere, quàm ipſi velint Nouatores,tot eximijs conſtat argumentis, quot illius illuſtria in Remp. extant merita. Quibus nominibus hic liber bonis & pijs omnibus longè debet eſſe gratiſſimus. Ego certè huius Catechiſmi lectione in Catholica religione,quam Dei beneficio hactenùs, etiàm in medijs & errorum & perſecutionum fluctibus, immotam retinui ſempèr, plurimùm cõfirmatus & conſolatus ſum. Cuius cognitionem cùm intelligerem toti orbi & vtilem eſſe,& neceſſariam,ac ob id plurimùm referre arbitrarer,vt omniũ populorum linguis & nationibus familiaris eſſet atque communis, cœpi eius mox bonam partem in Germanicam vertere linguam; atque hanc verſionem,diuina concedente gratia,iamdudùm abſoluiſſem,nisì mihi à fide dignis relatum fuiſſet, eundem laborem ante me ſibi ſumpſiſſe Reuerendum Patrem DOMINUM Petrum Caniſium Theologum,olìm apud vos in Theologicis Præceptorem meum & Patronum ſingularem: cui non lubens tantùm ceſſi, ſed eo nomine plùrimùm etiàm & mihi & toti gratulatus ſum Eccleſiæ:tum quòd magno me liberâſſet onere,tum quòd is hâc operam longè feliciùs præſtare poſſet, quàm à me quidem expectari debuit. Nè tamen vllam prętermitterem rationem,qua homines noſtri omnes,maximè verò Latini, ad diligentiorem huius Catechiſmi lectionem inuitarentur,in breues eum atq; ſuccinctas redegi tabulas, quę Methodum & artificium,quo in conſcribendo opere iſto ipſi authores,viri, quicunque tandèm ſint,citra controuerſiam doctiſſimi, vſi fuiſſe vidētur, ſatìs (vt ſpero) luculentèr oſtendunt. Nã etſi ſummâ proculdubiò ratiõe Catholicus hic Catechiſmus perpetua & continua ſcriptus eſt oratione, ſitque pro rerum in eo compręhenſarum maieſtate,vt hac formà in eccleſia perpetuò retineatur, vtiles tamen erunt hę tabulę,cùm ad intelligendũ ordinẽ diſciplinæ Chriſtianæ,tum ad iuuandã tenerę iuuẽtutis memoriã, quæ rerum inter ſe diuerſarum diſtinctione atque ordine,vehementèr nõ tantùm augeri,ſed etiàm mirificè ſolet cõfirmari. Et profectò ſi àut mihi, quòd iamdudùm cogito,licuerit, vel alius me impedito perfecerit, vt hæ tabulæ in eam reducantur rationem, qua triuialia tradi ſolent erotemata, hoc eſt,in cõmodas reſoluãtur interrogationes & reſponſiones, ac ea ipſa erotemata tandèm etiàm in Germanica explicentur lingua, ſpe ducor, vt exiſtimo,non vana,quòd liber hic diuinus toti ECCLESIÆ nõ vtilis tantùm, ſed vulgatiſſimus etiàm & gratiſſimus ſit futurus. Quidquid autẽ hic labor meus,quanuìs tenuis & exilis,cùm ad immortalem ꝑpotentis Dei gloriã, tum ad perfectam ECCLESIÆ ſuę afflictiſſimę cõſolationem,aut cõmodi, aut profectûs adferre poterit,id totum veſtrę inprimìs Catholiciſſimæ Reip. dedicatũ atq; cõſecratũ eſſe & volui,& oĩnò etiã, nisì inſignitèr velìm eſſe ingratus,debui. Ac eius qdẽ officij tot cauſas habeo nõ minùs iuſtas q̃ gra-

puerili leuitate ſibi deferendam putauit, quam longè ante mille annos accepiſſet, & in hunc vſque diem à ſanctis Maioribus ſuis integra fide velut per manus ſibi traditam religioſè conſeruáſſet, licèt ſæpè incredibilibus aſtutiſſimorum ſatanæ ſatellitum fraudibus & technis, armis & machinis oppugnata. Præclarè deniquè atque adeò rectè de vobis tota ferè canit, dicit & prędicat Eccleſia: Felix & ſancta diceris Agrippina Colonia, quæ poſtquàm fidem ſuſcepiſti, Ciuitas prænobilis, recidiua non fuiſti, ſed in fide ſtabilis. Quæ laus tam diù erit vobis immortalis, quàm diù vos in eadem fidei Catholicæ conſtantia perſeueráſſe non pœnituerit. Nulla verò ratione pœnitebit vnquàm, ſi quàm & hæc cõſtantia ipſi præpotenti Deo grata, & quàm is merces vobis ampla & copioſa ſit futurus, vt facitis, diligentèr expendatis. Parùm enim fuerit, veram ſemèl fidei Catholicę ſuſcepiſſe doctrinam, niſi quis in hac ſtatione, hoc eſt, Maiorum euangelica & Apoſtolica traditione, ad extremum vſque perſtiterit ſpiritum. Nec etiàm vel ipſo Saluatore noſtro, hoc ità affirmãte, ſaluus erit vllus homo, niſi qui ad præſtitutum vſque perſeuerauerit finem, cùm hæc ipſa perſeuerãtia, virtutum aliarum omnium & finis ſit, & conſummatio. Qua gratia vt vos cæteris Germaniæ ciuitatibus prælucetis ferè omnibus, ità hanc ego felicitatem à Deo Opt. Max. ampliſſimæ veſtræ Reip. ſalutarem precor & immortalem. Cùm autem ad retinendam in fide Catholica conſtantiam, non parùm adiumenti adferre poſſint Partitiones Catechiſmi illius ſiue Romani, ſiue Tridẽtini, omnibus modis certè pij & Catholici, illud etiàm oro, vt eas veſtro celeberrimo nomini dedicatas, iiſdem accipiatis animis, quibus vos paulò antè etiàm Summã doctrinæ Chriſtianæ, à doctiſſimo Theologo Reuerẽdo D. Petro Caniſio confectam, & vobis conſecratam, accepiſſe nõ dubito. Nam etſi diuerſa ſit vtriuſque & opera & diligentia, adeò quòd is ſuorum munerum ipſe ſit author, ego aliena tantùm offerre ſim coactus: idem tamen erit ſcopus, veſtris videlicet ſtudendi commodis. Doctrinæ certè genere ſic duo hi libelli conueniunt, vt ſimul coniuncti, perfectam exhibeant totius religionis catholicę formulam, & quandam fideį Orthodoxæ velutì regulam, cuius ductu iuuentus Chriſtiana Nouatorum technas & impoſturas omnes facilè declinare & effugere poſſit. De mea porrò in vos promptiſſima voluntate atque debita omninò reuerentia ſic ſtatuatis, quæſo, nihil à me requiri poſſe tam vel arduum vel difficile, quod non veſtra cauſa, quantùm in me erit, ſempèr animo vt grato, ſic etiàm perlubenti ſim ſuſcepturus: & profectò ſi aliud potero nihil, id ſaltem dabo operam, nè vos beneficiorum in me tam benignè collatorum, vllo tempore merito meo pœnitere aut poſſit, aut debeat vnquàm. Viennæ Auſtriæ, ipſis Nonis Februar. Anno ſalutis M.D.LXVIII.

DE PRAECL.

DE PRAECIPVIS CA= THOLICI CATECHISMI PARTIBVS.

TABVLA I.

OMNIS *doctrinę ratio, quã fidelibus tradenda ſit, verbo Dei continetur: quod diſtributũ eſt in*

- *Scripturam, quæ diuinitùs inſpirata, vtilis eſt ad*
  - *Docendum,*
  - *Arguendum,*
  - *Corripiendum,*
  - *Erudiendum in iuſtitia,*
  - *Vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonũ inſtructus, 1. Tim. 4. 2. Tim. 3.*
- *Traditiones: ſed quoniã quæ diuinitùs tradita fuerunt, multa ſunt & varia, vt nec ità facilè aut omninò cõprehendi, aut mẽte cõprehenſa, memoria teneri poſſint, vt cùm ſe obtulerit docendi occaſio, eorũ parata ſit & prõpta explicatio: ſapientiſſimè maiores noſtri, totã hãc vim et rationem ſalutaris doctrinæ, in 4. hæc capita redactam diſtribuerunt, videlicet in*
  - *Symbolũ Apoſtolorũ,*
  - *Sacramenta,*
  - *Decalogum,*
  - *Dominicam orationem.*
  - *Ad hæc quatuor genera, vniuerſę ſcripturæ vis atq; doctrina referri poteſt. Nam omnia*
    - *Quæ Chriſtianæ fidei diſciplina tenẽda ſunt, ſiue ad Dei cognitionẽ, ſiue ad mũdi creationẽ & gubernationẽ, ſiue ad humani generis redẽptionẽ ſpectãt, ſiue ad bonorũ præmia & malorum pœnas pertinent, ſymboli doctrina continentur.*
    - *Quæ autem ſigna ſunt & tanquàm inſtrumenta ad diuinam gratiam conſequendã, hæc ſeptem ſacramẽtorum doctrina complectitur.*
    - *Iam verò quæ ad leges referuntur, quorum finis eſt charitas, decalogo deſcripta ſunt.*
    - *Quidquid deniquè ab hominibus optari, ſperari ac ſalutaritèr peti poſſit, id Dominica precatione cõprehenditur.*

PARS PRIMA.

DE SYMBOLO APOSTOLORVM, SIVE DE Myſterio ſanctiſſimæ Trinitatis, ab Apoſtolis ſub 12. fidei Catholicæ articulis compræhenſo.

ORDINIS RATIO.

SANCTI patres initiandis Chriſto Domino, & in eius diſciplina inſtituendis hominibus à fidei doctrina initium fecerũt, quam ad ſalutem eſſe neceſſariam, nemo iurè dubitabit, præſertìm cùm ſcriptum ſit: Sinè fide impoſſibile eſt placere Deo. Cùm enim finis, qui ad beatitudinem homini propoſitus eſt, altior ſit, quàm vt humanæ mentis acie perſpici poſſit, neceſsè ei erat, ipſius à Deo cognitionem accipere. Hæc verò cognitio nihil aliud eſt, niſì fides: cuius virtus efficit, vt id ratum habeamus, quod à Deo traditum eſſe ſanctiſſimæ matris Eccleſiæ authoritas comprobárit. Nulla enim fidelibus poteſt accidere dubitatio in ijs, quorum Deus author eſt, qui eſt ipſa veritas.

PARTITIO SYMBOLI APOSTOLICI.

TABVLA 2.

QVAE IGI-*tur primum Chriſtiani homines tenere debent, illa ſunt, quæ fidei duces doctoresq́; ſancti apoſtoli, diuino ſpiritu afflati, duodecim ſymboli articulis diſtinxerunt.*

- *Eſt autem hoc ſymbolum nihil aliud, quàm Chriſtianæ fidei formula, ſeu pfeſſio & compendium, quod apoſtoli ſymbolum appellârunt, ſiue quia ex varijs ſententijs, quas ſinguli in commune contulerunt, cõflata eſt: ſiue quia ea veluti nota, & teſſera quadam vterẽtur, qua deſertos & ſubintroductos falſos fratres, qui euangelium adulterabant, ab ijs, qui verè Chriſti militiæ ſacramento ſe obligarent, facilè poſſent internoſcere.*
- *Atque in hoc ſymbolo myſteriũ totius Trinitatis cõpræhẽſum eſt. Nã vt maiores noſtri, qui in hoc argumẽto piè & accuratè verſati ſunt, obſeruauerũt, in tres potiſſimum partes ità diſtributũ videtur,*
  - *Vt in vna, diuinæ naturæ prima pſona & mirum creationis opus deſcribatur* — *Sub his* — *Primi articuli verbis,* CREDO *in*
    - *Deum,*
    - *Patrem omnipotentem,*
    - *Creatorem cæli & terræ.*
  - *In altera, ſecũda pſona et humanæ redemptiõis myſteriũ, in ſequentibus ſex articulis,*
    - *Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, Dominum noſtrum.*
    - *Qui conceptus eſt de ſpirituſancto, natus ex Maria virgine.*
    - *Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus,*
    - *Deſcendit ad inferna, tertia die reſurrexit à mortuis.*
    - *Aſcendit ad cælos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.*
    - *Indè venturus eſt iudicare viuos & mortuos.*
  - *In tertia, item tertia perſona, caput & fons ſanctitatis noſtræ, varijs & aptiſſimis ſententijs concluditur in poſterioribus quinque articulis,*
    - *Credo in Spiritumſanctum.*
    - *Sanctã Eccleſiã Catholicã, ſanctorũ cõmunionẽ.*
    - *Remiſſionem peccatorũ.*
    - *Carnis reſurrectionem.*
    - *Et vitam æternam.*

Eas autem ſententias ſimilitudine quadam à patribus noſtris frequentèr vſurpata, Articulos appellamus. Vt enim corporis membra articulis diſtinguuntur, ità etiàm in hac fidei confeſſione, quidquid diſtinctè & ſeparatìm ab alio nobis credendum eſt, rectè & appoſitè articulum dicimus.

CHISMI CATHOLICI TRIDENTINI.

DE SYMBOLI HVIVS NECESSITATE

atque certitudine, deque credendi vtilitate. TABVLA 3.

CVM *multa in Chriſtiana religione fidelibus proponantur, quorum ſingulatim vel vniuersè certã & firmam fidem habere oportet: tum verò illud primò ac neceſſariò omnibus credendum eſt, quòd veluti veritatis fundamentum, ac ſumma de diuinæ eſſentiæ vnitate, ac trium perſonarum diſtinctione, earumq́ actionibus, quæ præcipua quadam ratione illis attribuuntur, Deus ipſe nos docuit.*

IGITVR CREDENDI *vox, hoc loco putare, exiſtimare, opinari, non ſignificat: ſed, vt docent ſacræ literæ, certiſsimam aſſenſionis vim habet, qua mens Deo, ſua myſteria aperienti, firmè conſtanterq́ aſſentitur. Quamobrem is credit, (quòd ad huius loci explicationem attinet) cui aliquid ſinè vlla hæſitatione certum & perſuaſum eſt. In quo aſſenſu hæ tenendæ ſunt veluti Regulæ:*

I.

Nè quis exiſtimet, fidei notitiam minùs certã eſſe, quòd ea nõ cernantur, quæ nobis credenda fides proponit, diuinum lumẽ quo ea perſpicimus, tametſi rebus perſpicuitatem non afferat, nos tamen de his dubitare non ſinit.

II.

Eum qui cæleſti hac fidei cognitione præditus eſt, inquirendi curioſitate liberum eſſe. Deus enim cùm iuſsit nos credere, nõ diuina iudicia ſcrutãda, eorumq́ rationem & cauſam perquirendam nobis propoſuit, ſed immutabilẽ fidem præcepit, quæ efficit, vt animus in æternæ veritatis notitia cõquieſcat: Cum teſte Apoſtolo, Deus verax, omnis autem homo ſit mendax. ad Rom. 3. Fides itaque, ſecluſa omni nõ ſolùm ambiguitate, ſed etiàm demonſtrandi ſtudio, tenenda eſt.

III.

Verùm illud præteréà monendum eſt, eum qui dicit, credo, præterquàm quòd intimũ mentis ſuæ aſſenſum declarat, qui interior fidei actus eſt, debere id, quod animo incluſum habeat, aperta fidei profeſsione præ ſe ferre, ſummaq́ alacritate palàm fateri ac prædicare.

Oportet etiã fideles

Habere eum ſpiritum, quo fretus propheta, dixit: Credidi, propter quod locutus ſum. Pſal. 115.

Imitari Apoſtolos, qui ad principes populi reſponderunt. Non poſsumus, quæ vidimus & audiuimus, non loqui. Actor. 4.

D. Pauli præclara illa voce excitari: Non erubeſco Euangelium: Virtus enim Dei eſt, in ſalutẽ omni credenti. Rom. 1.

Item, quo maximè huius ſententiæ veritas confirmatur: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autẽ cõfeſsio fit ad ſalutem. Rom. 10.

ARTICVLVS I.

CREDO IN DEVM PATREM OMNIPOtentem, creatorem cæli & terræ.

RATIO ORDINIS.

HINC iam Chriſtianæ ſapientiæ dignitatem & præſtantiam, ex eaq́;, quantum diuinę bonitati debeamus, cognoſcere licet, quibus datũ eſt, ſtatìm ad rei pręſtantiſſimæ, maximeq́; expetendæ cognitionẽ quaſi fidei gradibus aſcendere. In hoc enim multùm inter ſe differunt Chriſtiana philoſophia, & huius ſeculi ſapientia, quòd hæc quidem naturalis tantùm luminis ductu ab effectibus, & ab ijs, quæ ſenſibus percipiũtur, paulatim progreſſa,

non niſi poſt longos labores vix tandem inuiſibilia Dei contemplatur, primamq; omniũ rerũ cauſam & authorem agnoſcit atq; intelligit: contrà verò illa humanæ mentis aciẽ ità exacuit, vt in cælum nullo labore penetrare poſsit, atq; diuino ſplendore colluſtrata, primùm quidem æternum ipſum luminis fontem, deindè quę infra ipſum poſita ſunt, intueri: vt nos vocatos eſſe de tenebris in admirabile lumen, quod eſt apud apoſtolorum principem, cum ſumma animi iucunditate experiamur, & credentes exultemus lætitia inenarrabili, 1. Petr. 2.

DE DEO. TAB. 4.

RECTÈ igitur fideles, primò ſe credere profitentur in Deum,

- *Cuius maieſtatem ex Hieremiæ ſententia incompræhenſibilem eſſe dicimus. Hier. 32. Lucem enim, vt ait Apoſtolus, inhabitat inacceſſibilem, quem nullus hominũ vidit, ſed nec videre poteſt. 1. ad Tim. 6. Cùm enim ad Moiſen loqueretur, Nõ videbit me (inquit) homo, & viuet. Exod. 33. Nam vt mens noſtra ad Deum, quo nihil eſt ſublimius, perueniat, neceſſe eſt eam omninò à ſenſibus abſtractam eſſe: cuius rei facultatem in hac vita naturaliter non habemus.*
- *Cui etiàm philoſophi bonorum omnium perfectam vim & copiam tribuerunt, vt ab eo, tanquàm à perpetuo quodã & inexhauſto fonte bonitatis ac benignitatis, omnia ad omnes creatas res atque naturas perfecta bona dimánent: quem ſapientem, veritatis authorem & amantem, iuſtum, beneficentiſſimum, & alijs nominibus appellauerunt, quibus ſumma & abſoluta perfectio continetur: cuius immenſam & infinitã virtutem, omnem complentem locum, & per omnia pertingentem eſſe dixerunt.*
- *Sed ex diuinis literis hoc multo meliùs conſtat & illuſtriùs, vbi dicitur inter alia, Ego ſum* { *Via, Veritas, Et vita.* } *Ioan. 14.*
- *Quem*
  - *Cognoſcimus per*
    - *Naturam, id eſt, humanam philoſophiam,*
      - *Ex ductu luminis naturalis,*
      - *Ab effectibus,*
      - *Et ab ijs, quæ ſenſibus percipiũtur.*
    - *Fidem, qua*
      - *Primùm, æternum ipſum luminis fontem aſſequimur.*
      - *Deindè, quæ infra ipſum poſita ſunt, intuemur.*
  - *Confitemur vnum ſolum, & non plures eſſe deos. Nam cùm Deo ſummã bonitatem & perfectionem tribuamus, fieri non poteſt, vt id, quod ſummũ atque abſolutiſſimum eſt, inueniatur in pluribus. Quod ſi cui aliquid ad ſummum deeſt, eo ipſo imperfectum eſt: quare nec Dei natura illis conuenit. Deuter. 6. Exod. 20. Eſa. 44. 48. 41. Ad Epheſ. 4.*

DE TRINITATE. TAB. 5.

CREdimus autem

- *Vnitatem in eſſentia diuinitatis,*
- *Diſtinctionem in perſonis. Tres enim ſunt in diuinitate perſonæ:*
  - *Patris, qui à nullo genitus eſt.*
  - *Filij, qui ante omnia ſecula à patre genitus eſt.*
  - *Spiritusſancti, qui ſtidem ab æterno procedit ex* { *Patre & Filio.* }

Hæ tres perſonæ ſunt tãtũmodò proprietatibus diſtincta intelliguntur: Siquidem

- *Pater ingenitus eſt,*
- *Filius à patre genitus,*
- *Spiritusſanctus ab vtroque ꝓcedit.*

Atq; ità trium perſonarum eandẽ eſſentiã cõfitemur: vt in confeſſiõe veraſempiternaq; deitatis

- *Et in perſonis proprietatẽ,*
- *Et in eſſentia vnitatem,*
- *Et in Trinitate æqualitatem pie & ſanctè colẽdã credamus.*

DE DEO

DE DEO PATRE, PRIMA SANCTISSIMAE Trinitatis Perſona, ſiue de opere creationis.

TABVLA 6.

PATREM, ex humanis rebus ducta ſimilitudine, ſic dicimus, quemadmodùm enĩ, à quo familia p̃pagata eſt, cuiusq́ conſilio & imperio regitur, patrem vocabant: ità hac ratione factum eſt, vt Deũ quẽ omniũ rerum opificẽ & rectorem agnoſcebant, patrem appellari voluerint. Quem Symbolum Apoſtolicum confitetur

- Omnipotẽtem. Quo noĩe, quod oĩbus in Trinitate perſonis eſt commune, intelligimus, nihil eſſe, nihil animo & cogitatione fingi poſſe, quod Deus efficere nequeat. Valet autem hæc cõfeſſio ad
  - Fidẽ
    - Augendam. Nam cùm Deum omnipotentem agnoſcimus, ſimul etiàm fateamur neceſſe eſt, eum omnium rerum ſciẽtiam habere, omnia item eius ditioni & imperio ſubiecta eſſe.
    - Confirmandã. Nulla enim res tam ad fidem & ſpem noſtram confirmandam valet, quàm ſi fixum in animis noſtris teneamus, nihil non à Deo fieri poſſe.
  - Omnem animi modeſtiam, & humilitatẽ nos inſtituit. Vndè & Petrus: Humiliamini, inquit, ſub potẽti manu Dei. 1. Pe. 5.
  - Immenſa erga nos Dei beneficia cognoſcenda & celebrãda. Nã qui Deum omnipotentem cogitat, tam ingrato animo eſſe nõ poteſt, quin ſæpiùs exclamet: Fecit mihi magna qui potens eſt. Luc. 1.
  - Deniquè hac fide præcipuè munitos nos eſſe oportet, cùm vel
    - Admiranda aliqua opera ad proximorum vſum & vtilitatem edere cogimur:
    - A Deo precibus impetrare aliquid volumus.
- Creatorem
  - Cæli, ſub quo cõtinentur
    - Ornatus ſiderũ cum diſtinctiõe temporũ.
    - Angeli,
      - BONI, quos cum bona volũtate, id eſt, cum amore caſto, quo illi adhærẽt, creauit, ſimul in eis & cõdens naturã, & largiẽs gratiã.
      - MALI, qui à Deo parente, & creatore ſuo defecerunt, ex altiſſimis illis ſedibus deturbati, atq; in obſcuriſſimũ terræ carcerem incluſi, æternas ſuperbiæ ſuæ pœnas luunt.
  - Et terræ quã
    - Super ſtabilitatem ſuã fundatã Deus verbo ſuo iuſſit in media mũdi parte conſiſtere, effecitq́; vt aſcenderent montes, & deſcenderẽt campi in locũ, quẽ fundauit eis: ac nè aquarũ vis illam inundaret, terminum poſuit, quem nõ tranſgredientur, neq; conuertentur operire terram.
    - NON ſolùm arboribus, omniq́; herbarum & florum varietate cõueſtiuit, atq; ornauit, ſed innumerabilibus etiàm animantiũ generibus, quemadmodùm anteà aquas & aëra, ità etiàm terras compleuit.
  - Ex qua ſic formauit hominẽ,
    - Vt nõ quidem naturæ ipſius vi, ſed diuino beneficio immortalis eſſet & impaſſibilis:
    - Ad imaginem & ſimilitudinem ſuam.
    - Cũ
      - Libero arbitrio & imperio rationis.
      - Dono Iuſtitiæ originalis.
    - Ac vt cæteris animãtib⁹ p̃eſſet.

De⁹ autem mũdũ fabricatus eſt,

- Non ex materia aliqua, ſed ex nihilò.
- Nulla vi aut neceſſitate, ſed ſua ſponte ductus.
- Propter ſolam bonitatem ſuam.
- Sinè exemplo aut forma extra ipſũ poſita quã ſequeretur.
- Vt quæ ab ipſo effecta ſunt, infinita ſua virtute cõſeruat.

SVMMA ARTICVLI PRIMI.

His primi articuli verbis ea ſententia ſubiecta eſt: Certò credo, ac ſinè vlla dubitatione profiteor, Deum Patrem, primam ſcilicet Trinitatis perſonã, qui ſua omnipotenti virtute cælum ipſum & terram, & omnia quæ cæli & terræ ambitu continentur, ex nihilo cõdidit, & condita tuetur ac regit, neq; ſolùm eũ corde credo & ore confiteor, verùm ſummo ſtudio ac pietate ad illum, veluti ſummum & perfectiſſimum bonum, contendo.

SENTENTIAE HVIVS CONFIRMATIO.

Haec omnia breuitèr quidem Propheta cõplexus eſt illis verbis: Tui ſunt cæli & tua eſt terra: orbem terrę & plenitudinẽ eius tu fundâſti. Pſal. 88. Sed multo etiàm breuiùs Patres Niceni cõcilij, additis in Symbolo duobus illis verbis, Viſibiliũ & Inuiſibiliũ, ſignificauerunt. Quæcunq; enim rerum vniuerſitate compræhendũtur, atq; à Deo creata eſſe cõfitemur, ea vel ſub ſenſum cadunt, & viſibilia dicuntur: vel mẽte & intelligentia percipi à nobis poſſunt, quæ Inuiſibilium nomine ſignificantur.

REGVLA.

Nec verò ità Deum creatorem atq; effectorem omniũ credere oportet, vt exiſtimemus, perfecto abſolutoq; opere, ea quę ab ipſo effecta ſunt, deincèps ſinè infinita eius virtute conſtare potuiſſe. Nam quemadmodùm, omnia vt eſſent, creatoris ſumma poteſtate, ſapientia, & bonitate effectum eſt, ità etiàm, niſi conditis rebus perpetua eius prouidentia adeſſet, atq; eadem vi, qua ab initio conſtitutæ ſunt, illas conſeruaret, ſtatim ad nihilum reciderent. Sap. 11.

ALIA REGVLA.

Non ſolùm autem Deus vniuerſa quę ſunt, ſua prouidentia tuetur atq; adminiſtrat, verùm etiàm quę mouentur, & agunt, aliquid intima virtute ad motum atque actionẽ ità impellit, vt quantũuis ſecundarum cauſarum efficientiã non impediat, pręueniat tamen, cùm eius occultiſſima vis ad ſingula pertineat, & quemadmodùm Sapiẽs teſtatur, Attingat à fine vſque ad finem fortitèr, & diſponat omnia ſuauitèr. Sap. 8.

EPILOGVS.

Atque hęc de primi Articuli explicatione ſatis fuerint, ſi tamẽ illud etiàm admonuerimus, creatiõis opus omnibus ſanctę & indiuiduę Trinitatis perſonis cõmune eſſe. Nã hoc loco, ex Apoſtolorum doctrina, patrem creatorem cæli & terrę confitemur: in ſcripturis ſacris legimus de filio, Omnia per ipſum facta ſunt, Ioã 1 & de ſpirituſancto, Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas, Gene. 1. & alibi, Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum, Pſal. 32.

ARTICVLVS II.

ET IN IESVM CHRISTVM FILIVM eius vnicum, Dominum noſtrum.

CONTINVATIO.

Cvm igitur ex altiſſimo concidiſſet noſtrum genus, ſubleuari indè, & in priſtinum locũ reſtitui nullo modo poterat hominum aut angelorũ viribus. Quarè reliquum erat illud ruinę & malorum ſubſidium, vt Dei filij infinita virtus, aſſumpta carnis noſtræ imbecillitate, infinitam tolleret peccati vim, & nos reconciliaret Deo ſanguine ſuo.

DE FILIO DEI, SECVNDA IN DIVINA Trinitate perſona: ſiue de generis humani redemptione. TABVLA 7.

SECVNdam in trinitate perſonam profitemur

- IESVM: *Proprium enim hoc nomen eſt eius, qui Deus & homo eſt, quod Saluatorē ſignificat, non quidem fortuitò, aut hominum iudicio & voluntate, ſed Dei conſilio & præcepto illi impoſitum. Quæ autem præterea nomina prædicta ſunt Dei filio diuinitùs imponenda, ad vnum hoc, Ieſus, nomen referuntur. Cùm enim cætera ſalutem, quam nobis daturus erat, aliqua ex parte attingerent, hoc ipſum vniuerſæ ſalutis humanæ vim, rationemque complexum eſt.*
- *Chriſtum. quod vnctū ſignificat, ac honoris & officij nomen eſt, nec vnius rei proprium, ſed commune multorum. Nam*
  - *veteres illi patres noſtri Chriſtos appellabant*
    - *Sacerdotes, qui populum aſſiduis precibus Deo commendant, qui ſacrificia Deo faciunt, qui pro populo deprecantur.*
    - *Reges, quibus populorum gubernatio commiſſa eſt: ad eosq́; pertinet maximè legū authoritatem tueri, & nocentium audaciam vlciſci.*
    - *Quot Deus propter muneris dignitatē vngi præceperat.*
  - *Prophetas etiàm vngendi mos fuit, qui Dei immortalis interpretes & internūcij, cæleſtia arcana nobis aperuerunt, atq; ad emendandos mores, ſalutaribus præceptis & futurorum prædictione hortati ſunt.*
  - *Et Ieſus Chriſtus Saluator noſter cū in mundū venit, trium perſonarū partes & officia ſuſcepit:*
    - *Prophetæ, qui nos Dei voluntatem docuit, & à cuius doctrina orbis terrarū patris cæleſtis cognitionem accepit.*
    - *Sacerdotis, nō quidem ex ordine, ex quo in veteri lege Leuiticæ tribûs ſacerdotes extiterūt, verùm ex illo, de quo Dauid Propheta cecinit: Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech. Pſal. 109.*
    - *Regis,*
      - QVI, *vt angelus teſtatus eſt, regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nō erit finis. Luc. 1.*
      - QVOD *quidem Chriſti regnum ſpirituale eſt, atq; æternum, in terris q́; inchoatur, in cælis perficitur.*
      - AC *regis quidem officia admirabili prouidentia ſua præſtat Eccleſiæ, ipſe eā regit, ipſe ab hoſtium impetu atque inſidijs tuetur, ipſe ei leges præſcribit: ipſe nō ſolùm ſanctitatē & iuſtitiam largitur, verùm etiàm ad perſeuerandum facultatē & vires præbet.*
    - *Atque ob eas cauſas Chriſtus dictus eſt vnctus, ad illorum munerū functionē.*
- *Filiū eius vnicum: quibus verbis oſtenditur, Ieſum Chriſtum eſſe filium Dei, verum Deum, & verum hominē, genitum quidem vt Deum, ante omniū ſeculorum ætates ex patre: vt hominem verò, natum in tempore ex Maria virgine, & quanq̃ duplicē eius natiuitatem agnoſcamus, vnum tamen filium eſſe credimus. Vna enim perſona eſt, in quam diuina & humana natura conuenit.*
- *Dominū noſtrum. Multa in ſacris literis de Saluatore noſtro dicūtur, quorum alia habet à natura*
  - *Diuina: vndè verè dicimus Chriſtum eſſe omnipotētem, æternum, immenſum.*
  - *Humana: vndè de illo dicimus, paſſum, mortuum & ſepultum eſſe, & reſurrexiſſe.*
  - *Vtraq;, vt hoc loco, cùm dnm noſtrū dicimus, & hoc, quia*
    - *Patri eſt æqualis,*
    - *Redemptor noſter fuit, atque à peccatis nos liberauit.*

SVMMA.

Hoc igitur credendum eſt, filium eiuſdem eſſe naturæ, eiuſdem poteſtatis & ſapientiæ cum patre, vt in Symbolo Niceno explicatiùs continetur. inquit enim: Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnigenitum, & ex Patre natū ante omnia ſecula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, conſubſtantialem Patri, per quem omnia facta ſunt.

ARTI-

ARTICVLVS III.

QVI CONCEPTVS EST DE SPIRItu ſancto, Natus ex Maria virgine.

CONTINVATIO.

Maximo quidem & ſingulari beneficio humanum genus à Deo affectum eſſe, qui nos è duriſſimi tyranni ſeruitute in libertatem vindicârit, ex ijs quę ſuperiori articulo declarata ſunt, intelligere fideles poſſunt. At verò ſi conſilium etiàm & rationem, qua potiſſimùm id efficere voluit, nobis ante oculos ponamus: profectò nihil diuina in nos beneficentia ac bonitate illuſtrius, nihil magnificentius eſſe videbitur.

DE INCARNATIONE CHRISTI.

TABVLA 8.

QVI

- *Conceptus eſt*
  - *In vtero virginis,*
  - *Non ex virili ſemine,*
  - *Sed ſupra omnem naturæ ordinem, Spiritusſancti virtute.*
- *De Spiritu ſancto: in qua conceptione tria ſunt expēdenda.*
  - *Primum, cùm dicimus Dei filium Spiritusſancti virtute conceptum eſſe, vnam hanc diuinæ Trinitatis perſonam, incarnationis myſterium non confeciſſe, ſed tres illas perſonas omnes, eius fuiſſe authores, iuxta illam Chriſtianæ fidei regulam: Omnia quæ Deus extra ſe in rebus creatis agit, tribus perſonis communia eſſe, neque vnam magis quàm aliam, aut vnā ſinè alia agere.*
  - *Secundum: ſolent tamen ſacræ literæ earum rerum, quæ omnibus perſonis communes ſunt, aliam alijs tribuere. Nam*
    - *Patri* / *Filio* / *Spiritui ſancto* — *Adſcribunt* — *Summā omnium rerū poteſtatem,* / *Sapientiam,* / *Amorem.*
  - *Tertium in hoc myſterio effecta ſunt quædam*
    - *Supra naturæ ordinem, quòd ſimul atquè beata virgo Angeli verbis aſſentiens dixit, Eccè ancilla Domini, fiat mihi ſecundùm verbum tuum, ſtatim ſanctiſſimum Chriſti corpus formatum, eique anima rationis compos coniuncta eſt: atque ità in ipſo temporis articulo perfectus Deus & perfectus homo fuit.*
    - *Naturæ vi, quòd ex puriſſimo virginis matris ſanguine Chriſti corpus formatū credimus, in eoque naturam agnoſcimus humanam: cùm illud omnium hominum corporibus commune ſit, vt ex matris ſanguine formentur.*
- *Eſt homo factus*
  - *Ea ratione, quam mente nobis aſſequi non licet, nedum verbis explicare.*
  - *Ob eum finem, vt nos homines filij Dei renaſceremus.*
- *Natus ex Maria virgine,*
  - *Sinè vlla maternæ virginitatis diminutione, quo modo*
    - *Poſteà ex ſepulcro clauſo & obſignato egreſſus eſt, atque ad diſcipulos clauſis ianuis introiuit.*
    - *Solis radij concretam vitri ſubſtantiam penetrant, neque frangunt tamen, aut aliqua ex parte lædunt.*
  - *Egenus, & vt peregrinus in diuerſorio, in vili p̃ſepio, media hyeme, Luc. 2.*

SVM-

SVMMA.

Hvivs Articuli hæc eſt ſententia, eum ipſum Ieſum Chriſtum vnicum Dominum noſtrum, Dei filium, cùm pro nobis humanam carnem ſuſcepit in vtero virginis, non ex virili ſemine, vt alij homines, ſed ſupra omnem naturæ ordinem Spiritusſan cti virtute conceptum eſſe, ità vt eadem perſona Deus permanẽs, quod ex æternitate erat, homo fieret, quod antè non erat.

INCARNATIONIS FILII DEI MYSTERIVM, QVANTO pietatis ſtudio ſit recolendum, Regula Prima.

Devs Carnis noſtræ humilitatem & fragilitatẽ ſubire voluit, vt humanum genus in altiſſimo dignitatis gradu collocaretur: q; homo fuerit, qui idẽ verus & perfectus Deus ſit.

REGVLA II.

Cavendvm eſt, nè maximo noſtro malo eueniat, vt quemadmodùm illi in diuerſorio Bethleem locus, vbi naſceretur, defuit: ità etiàm, quandò iam in carne non naſcitur, locũ in cordibus noſtris inuenire non poſſit, vbi in ſpiritu naſcatur.

REGVLA.

Vt ille Spiritusſancti virtute, ſupra naturę ordinem homo factus, & natus eſt, ſanctusq́;, atq; ideò ſanctitas ipſa fuit: ità nos oportet non ex ſanguinibus, neq; ex voluntate carnis, ſed ex Deo naſci, ac deindè veluti nouam creaturam, in nouitate Spiritûs ambulare, ſanctitatem illam ac mentis integritatem cuſtodire, quę homines ſpiritu Dei regeneratos maximè decet.

ARTICVLVS IIII.

PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVcifixus, mortuus, & ſepultus.

CONTINVATIO.

Hoc Articulo veluti fundamento quodã, Chriſtiana Religio & fides nititur, eoq; poſito, reliqua omnia rectè conſtituta ſunt. Nam ſi quid aliud humanę menti & intelligentię difficultatẽ affert, certè crucis myſterium, omnium difficilimum exiſtimandum eſt, vixq́; percipi à nobis poteſt, ſalutem noſtram ex cruce ipſa, & ex eo, qui pro nobis ligno illi affixus eſt, pendere.

DE PASSIONE CHRISTI.

TABVLA 9.

PASſus eſt Chriſtus

- corpore *Nam captus, irriſus, varijs iniuriarũ & cruciatuum generibus affectus, demum in crucem ſublatus eſt.*
- anima, *quod ad inferiorem eius partem attinet. Nam quòd humanam naturam verè aſſumpſit, neceſſe eſt fateri, etiàm animo grauiſſimũ dolorem ſenſiſſe. Quãuis enim perſonæ diuinæ, humana natura coniuncta fuit, tamen propter eam coniunctionem nihilo miniùs paſſionis acerbitatem ſenſit, quàm ſi ea coniunctio facta non fuiſſet, cùm in vna Chriſti perſona, vtriuſq; naturæ diuinæ & humanæ, proprietates ſeruatæ ſint: Atque idcircò, quod erat paſſibile & mortale, paſſibile & mortale pmanſit: rursùs verò, quod impaſſibile & immortale erat, qualem eſſe diuinam naturam intelligimus, ſuam proprietatem retinuit.*
- eo *tempore, quo Pontius Pilatus Iudæam prouinciam procuraret: Quod hoc loco ideò tam diligentèr obſeruari videmus,*
  - *Vt tantæ rei, & tam neceſſariæ cognitio exploratior omnibus eſſe poſſit.*
  - *Ac vt ijs verbis declaretur, illam ſaluatoris prædictionem exitu comprobatam eſſe: Tradent, inquit, eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum. Matth. 20.*

DE MOR-

DE MORTE CHRISTI.

TABVLA 10.

QVOD IEſum mortuum eſſe dicimus,

- ID *ſignificamus, eius animam à corpore diuiſam eſſe, neque tamen concedimus diuinitatem ſeiunctam à corpore, quin potiùs conſtantèr credimus & cõfitemur, anima eius à corpore diuiſa, diuinitatem tum corpori in ſepulcro, tum animæ apud inferos coniunctam ſempèr fuiſſe.*
- SED *illud in Chriſto* DOMINO *ſingulare fuit, quòd tunc mortuus eſt, cùm ipſe mori decreuit, Iſa. 53. & locum & tempus in quo moreretur, ipſe ſibi cõſtituit, Ioan. 10.*

DE GENERE MORTIS.

TABVLA 11.

GENVS HOC *mortis, id eſt, crucis, à Saluatore delectũ eſt: vel*

- QVIA *ad humani generis redemptionem aptius atq; accõmodatius videretur, quemadmodùm certè nullũ turpius atq; indignius eſſe potuit:*
- VT *vndè mors oriebatur, indè vita reſurgeret. Serpens enim, qui in ligno primos parentes vicerat, victus eſt à Chriſto in ligno crucis.*

DE CHRISTI SEPVLTVRA.

TABVLA 12.

QVòD *Chriſtum ſepultum fuiſſe confitemur,*

- HOC *quidem veluti Articuli pars non conſtituitur, quòd nouã aliquam difficultatem habeat, præter ea, quæ iam de morte dicta ſunt. Nam ſi Chriſtũ mortuum credimus, facilè etiàm nobis perſuaderi poteſt, eum ſepultum eſſe. Verùm hoc additũ eſt, primùm, vt minùs dubitare de morte liceat, cùm maximo argumento ſit, aliquem mortuum eſſe, ſi eius corpus ſepultũ probemus: deindè, vt reſurrectionis miraculum magìs declaretur atque eluceat.*
- Neque verò
  - *Hoc ſolum credimus, Chriſti corpus ſepultum eſſe:*
  - *Sed*
    - *Illud præcipuè,* DEUM *ſepultum eſſe. nam cùm diuinitas nunquàm diuiſa fuerit à corpore, quod in ſepulcro conditum eſt, rectè confitemur Deum ſepultum eſſe.*
    - *Deindè hoc loco duo inprimìs sũt obſeruanda:*
      - *Alterum, Chriſti corpus in ſepulcro nulla ex parte corruptum eſſe: de quo propheta ità vaticinatus erat: Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Pſal. 15.*
      - *Alterum eſt, quod ad omnes huius articuli partes pertinet, ſepulturã ſcilicet, paſſionẽ etiàm, & mortem Chriſto Ieſu, vt homini, non vt* DEO *conuenire. nam pati, & mori, in humanam tantùm naturam cadunt: quanuìs Deo etiàm hæc omnia tribuãtur, quoniam de illa perſona, quæ ſimul perfectus Deus, perfectus homo fuit, rectè dici perſpicuum eſt.*

EXHOR-

EXHORTATIO AD CONTEMPLATIONEM Paſſionis Dominicę.

VTINÀM verò hęc myſteria in animis noſtris aſſiduè verſentur, & vnà cum DOMINO pati, & mori, & ſepeliri diſcamus, vt deindè, abiecta omni ſorde peccati, ad nouã vitam cum illo reſurgentes, aliquandò tandèm ipſius gratia & miſericordia, digni ſimus qui cęleſtis regni & glorię participes efficiamur.

QVAE RES IN HAC CONTEMPLATIONE potiſſimùm ſint ſpectandæ. TABVLA 13.

IN CHRIſti Paſſiõe hæc maximè ſunt conſideranda:

- *Quis ille ſit, qui hæc omnia patitur, atq; vt vno verbo complectamur, patitur Ieſus Chriſtus, Deus & homo, patitur creator pro iis, quos ipſe condidit, patitur Dominus pro ſeruis, patitur is, per quem Angeli, homines, cæli, elementa facta ſunt, ille, inquam, in quo, per quem, & ex quo ſunt omnia.*
- *Quanta fuerit Paſſionis huius acerbitas. Quod ſic æſtimatur:*
  - *Ac primùm quidem, nulla fuit eius corporis pars, quæ grauiſſimas pœnas non ſenſerit.*
  - *Præterea omnium & generum & ordinum homines conuenerunt in vnum aduersùs* DOMINUM, *& aduersùs Chriſtũ eius. Pſal. 2.*
  - *Iam verò in cruce ipſa acerbitatem'ne, an ignominiã, an vtrunq; ſimul queremur? Augebat verò pænarum magnitudinem ipſa Chriſti Ieſu corporis conſtitutio & habitus, quod quanto cæteris fuit perfectius & temperatius, eo acriorem ſentiendi vim habuit.*
- *Ob quam cauſam paſſus fuerit Chriſtus, ſi quis quærat, hanc potiſſimam fuiſſe inueniet, præter hæreditariam labem primorum parẽtum, vitia & peccata, quæ homines à mundi origine, vſque ad hanc diem admiſerũt, ac deincèps vſque ad conſummationem ſeculi admiſſuri ſunt.*
- *In quem finem hæc omnia pati voluërit, ex quo colligũtur paſſiõis huius commoda.*
  - *Primùm igitur Domini Paſſio, peccati liberatio fuit.*
  - *Deindè, à dæmonis tyrannide nos eripuit.*
  - *Pænam præterea peccatis noſtris debitam perſoluit.*
  - *Tum verò quia nullum gratius & acceptius* DEO *ſacrificium offerri potuit, Patri nos reconciliauit, eumque nobis placatum & propitium reddidit.*
  - *Poſtremò, quoniam peccata ſuſtulit, cælorum etiàm aditum, cõmuni generis humani peccato interclusum, nobis patefecit.*
  - *Verùm præter hæc immenſa beneficia, illud etiàm maximũ conſecuti ſumus, vt in hac vna Paſſione, omnium virtutum clariſſima exempla habeamus, Patientiæ, humilitatis, charitatis, manſuetudinis, obedientię, conſtantiæ &c. Vt verè dicere poſſimus, ſaluatorem noſtrum, quæcunque vitæ præcepta toto prædicationis ſuæ tempore verbis nos docuit, ea omnia vno paſſionis die in ſe ipſo expreſſiſſe.*

ARTICVLVS V.

DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA die reſurrexit à mortuis.

CONTINVATIO.

MAXIMÈ quidem refert nôſſe gloriam ſepulturę Domini noſtri Ieſu Chriſti, de qua proximè dictum eſt. Sed plùs intereſt fidelis populi, cognoſcere illuſtres triumphos, quos ex deuicto diabolo & ſpoliatis inferorum ſedibus deportauit.

DE DESCENSV AD INFEROS.

TABVLA 14.

IN HOC primo Articuli quinti membro, tria inprimis conſiderari debēt:

- *Quàm varia ſit vocis, inferni, ſignificatio. Nam inferorum nomen hoc loco non pro ſepulcro accipitur, ſed abdita illa ſignificat receptacula, in quibus animæ detinētur, quæ cæleſtē beatitudinem non ſunt conſecutæ. Neq; tamē ea receptacula vnius & eiuſdē generis ſunt omnia.*
  - *Eſt enim teterrimus & obſcuriſſimus carcer, vbi perpetuo & inextinguibili igne damnatorum animæ ſimul cum immundis ſpiritibus torquentur, qui etiàm gehenna, abyſſus, & propria ſignificatione infernus vocatur.*
  - *Præterea eſt purgatorius ignis, quo piorum animæ ad definitum tempus cruciatæ, expiantur, vt eis in æternam Patriā ingreſſus patére poſſit, in quam nihil coinquinatum ingreditur, Apoc. 21.*
  - *Tertium poſtremò receptaculi genus eſt, in quo animæ ſanctorum ante Chriſti Domini aduentum excipiebātur: ibique ſinè vllo doloris ſenſu, beata redemptionis ſpe ſuſtentati, quieta habitatione fruebantur. Horum igitur piorum animas, qui in ſinu Abrahæ Saluatorē expectabant, Chriſtus Dominus ad inferos deſcendens liberauit.*
- *Quæ differētia ſit inter deſcenſum Chriſti & aliorū. Differt autem bifariàm:*
  - *Primò:*
    - *Cæteri enim omnes captiui deſcenderant.*
    - *Ipſe verò inter mortuos liber & victor, ad profligandos dæmones, à quibus illi ob noxam incluſi & conſtricti tenebantur, deſcendit.*
  - *Præterea*
    - *Alij omnes, qui deſcenderunt, partim pœnis acerbiſſimis torquebantur, partim verò, vt alio doloris ſenſu carerent, tamen Dei adſpectu priuati, & ſpe beatæ gloriæ, quam expectabant, ſuſpenſi torquebantur.*
    - *At Chriſtus Dominus deſcendit, non vt aliquid pateretur, verùm vt ſanctos & iuſtos homines, ex miſera illius cuſtodiæ moleſtia liberaret, eiſque paſſionis ſuæ fructum impartiret.*
- *Quibus de cauſis Chriſtus ad inferos deſcenderit. Quarum*
  - *Prima eſt, vt ereptis dæmonū ſpolijs, ſanctos illos patres, cæterosq; pios è carcere liberatos, nō ſolùm q post aduentū Dñi in lucē editi erant, ſed qui illum poſt Adā anteceſſerāt, ſecum adduceret in cælum: vel qui vſq; ad finem ſeculi futuri ſunt, paſſionis ſuæ beneficio dignos redderet.*
  - *Eſt illa præterea cauſa, cur deſcenderit ad inferos Chriſtus Dñs, vt ibi etiàm quēadmodùm in cælo & in terris, vim ſuā poteſtatemq; declararet, & omninò, vt in nomine eius omne genu flecteretur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. Philip. 2.*

SVMMA.

IN priori parte hoc nobis credendum proponitur, Chriſto iam mortuo, eius animam ad inferos deſcendiſſe, ibique tam diù manſiſſe, quàm diù eiuſdem corpus in ſepulcro fuit.

REGV-

REGVLA I.

EADEM Chriſti perſona,eodem tempore & apud inferos fuit,& in ſepulcro iacuit:propterea quòd,quanuis anima à corpore diſceſſerit,nunquàm tamen diuinitas vel ab anima,vel à corpore ſeparata eſt.

REGVLA II.

VERÙM &ſi Chriſtus ad inferas deſcendit,nihil de eius ſumma poteſtate detractum eſt: neque eius ſanctitatis ſplendor macula aliqua adſperſus, cùm potiùs hoc facto,veriſſima eſſe omnia,quæ de illius ſanctitate celebrata erant,eumque filium Dei eſſe, quemadmodùm anteà tot prodigijs declarauerat,apertiſſimè comprobatum ſit.

DE RESVRRECTIONE CHRISTI à mortuis. TABVLA 15.

VERÙM vt huius articuli vim & ſenſum meliùs perſpiciamus, tria nobis inueſtiganda & cognoſcenda ſunt:

- *Primùm quidē, quare neceſſe fuerit Chriſtum reſurgere: quod ideò factum confitemur,*
  - *Vt Dei iuſtitia oſtēderetur, à quo maximè decebat eum extolli, qui vt illi obtēperaret, depreſſus, atq; omni ignominia affectus erat.*
  - *Præterea, vt fides noſtra confirmaretur, ſinè qua hominis iuſtitia conſtare non poteſt.*
  - *Deindè, vt ſpes noſtra aleretur, atq; ſuſtentaretur. Cùm enim Chriſtus reſurrexerit, certa ſpe nitimur, fore vt nos etiàm reſurgamus: ſiquidem membra capitis ſui conditionem conſequantur neceſſe eſt.*
  - *Poſtremò, vt ſalutis & redemptionis noſtrę myſterium abſolueretur. Chriſtus enim morte ſua nos à peccatis liberauit: reſurgens verò, præcipua nobis bona reſtituit, quæ peccando amiſeramus.*
- *Deindè, quæ à reſurrectione Chriſti exempla petere debeamus, nempè duo, quorum*
  - *Alterum eſt, vt, poſtquàm peccati maculas eluimus, nouum vitæ genus inſtituamus, in quo morum integritas, innocētia, ſanctitas, modeſtiā, iuſtitia, beneficentia, humilitas eluceat.*
  - *Alterum eſt, vt in eo vitæ inſtituto itā perſeueremus, vt, adiuuante Domino, à iuſtitiæ via, quam ſemèl ingreſſi fuerimus, non excidamus.*
- *Quantū vtilitatis Domini reſurrectio fidelibus attulerit. Nā*
  - *In reſurrectione Deum eſſe immortalem, plenum gloria, mortis & diaboli victorem, agnoſcimus, quod de Chriſto Ieſu ſinè vlla dubitatione credendum & confitendum eſt.*
  - *Deindè Chriſti reſurrectio nobis etiàm corporis reſurrectionem peperit, tum quia eius myſterij cauſa efficiens fuit, tum quia ad Domini exemplum reſurgere omnes debemus.*
  - *In ſumma: hoc maximè reſurrectione ſua Dominus effecit, vt qui anteà vnà cum illo peccatis & huic ſeculo mortui eramus, cum illo etiàm ad nouam vitæ inſtitutionē & diſciplinā reſurgeremus.*

SVMMA.

POSTQVÀM Chriſtus Dominus ſexta feria, hora diei nona,in cruce ſpiritum emiſit, & eadem die veſperè ſepultus eſt ab eius diſcipulis,qui Pilati pręſidis permiſſu, corpus Domini è cruce depoſitū,in propinqui horti monumentū nouum intulerunt: tertio à morte die,qui fuit Dominicus,ſummo manè illius anima corpori iterùm coniuncta eſt.

NECESSITAS.

HVIVS Articuli fidem cùm D.Auguſtinus admiraretur,ità ſcripſit: Nō magnum eſt,credere quia mortuus eſt Chriſtus: hoc & pagani,& Iudęi, & omnes iniqui credunt: hoc omnes credunt quia mortuus eſt. Fides Chriſtianorum, reſurrectio Chriſti eſt: hoc pro magno habemus,quia credimus eum reſurrexiſſe.

REGVLA I.

SED reſurrectionis voce non illud ſolùm intelligendū eſt, Chriſtum à mortuis excitatū

eſſe, quod multis alijs commune fuit, ſed ſua vi ac virtute reſurrexiſſe, quod proprium in illo fuit & ſingulare.

REGVLA II.

QVIN illud etiàm præcipuum Chriſti fuit, quòd ipſe primus omniũ hoc diuino reſurrectionis beneficio affectus eſt. Ad Coloſſ. 1. Apoca. 1. Nam & ſi ante Chriſtum multi alij à mortuis excitati ſint, omnes tamen ea conditione reuixerunt, vt eis iterùm moriendum eſſet: at Chriſtus Dominus ità reſurrexit, morte ſubacta & oppreſſa, vt mori ampliùs non poſſit.

REGVLA III.

NEC id prætereundum eſt, quòd tertia die Chriſtus reſurrexiſſe dicitur. Vt enim diuinitatem ſuã declararet, reſurrectionem ad finem ſeculi differre noluit: Rursùs verò, vt eum verè hominem, vereq́; mortuũ eſſe crederemus, non ſtatim poſt mortem, ſed tertio die reſurrexit, quod temporis ſpatium ad veram mortem comprobandam ſatis eſſe videbatur.

ARTICVLVS VI.

ASSCENDIT AD CAELOS, SEDET AD DEXTEram Dei Patris omnipotentis.

CONTINVATIO.

DE Chriſto Ieſu illud etiàm fideles ſinè vlla dubitatione credere oportet, eum perfecto iam & abſoluto redemptionis noſtræ myſterio, vt homo eſt, in cælum corpore & anima aſſcendiſſe: nam vt Deus eſt, nunquàm ab eo abſuit, vt qui diuinitate ſua loca omnia compleat.

DE ASSCENSIONE CHRISTI. TAB. 16.

HIC Articulus duabus cõſtat ſentẽtijs:

- *Aſſcẽdit ad cælos: Quibus verbis exprimitur*
  - *Modus aſſcenſionis, quo docemur*
    - *Aſſcendiſſe Chriſtum ſua virtute, nou aliena vi ſublatum, quemadmodum Elias, qui igneo curru in cælum euectus eſt, 4. Reg. 2.*
    - *Neque verò ſolùm vt Deum præpotẽti diuinitatis virtute iu cælos aſſcendit, ſed etiàm vt homo eſt.*
  - *Cauſæ, propter quas Chriſtus Dominus in cælos aſſcendit.*
    - *Primùm enim aſſcendit, propterea quòd eius corpori, quod immortalitatis gloria in reſurrectione donatum fuerat, nou terrenæ huius & obſcuræ habitationis locus, ſed altiſſimum & ſplendiſſimum cæli domiciliũ conueniret.*
    - *Deindè, vt regnum ſuum nou eſſe ex hoc mundo, re ipſa comprobaret.*
    - *Sed illud etiàm Dominus noſter in cælum aſſcendens efficere voluit, vt nos eum aſſcendentem mente & deſiderio proſequeremur, & in cælum nos cogitatione conferamus.*
    - *Aſſcendit etiàm in cælum ex Apoſtoli ſentẽtia, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis, & apud Patrem Aduocati officio fungatur. Heb 9. 1. Ioan. 2.*
    - *Parauit deniq; nobis locum, quod etiàm ſe facturum promiſerat, atq; omniũ noſtrûm nomine caput ipſe Ieſus Chriſtus venit in cæleſtis gloriæ poſſeſſionem.*
  - *Effectus ſiue cõmoda aſſcenſiõis Chriſti.*
    - *Primùm enim fidei noſtræ merito maximus cumulus acceſſit. Nam fides earum rerum eſt, quæ ſub adſpectũ uon cadunt, atq; ab hominum ratione ac intelligentia remotæ ſunt.*
    - *Præterea ad coufirmandam ſpem in cordibus noſtris magnum habet momentum. Indè enim in magna ſpe ſumus, fore vt nos etiàm eius membra illuc aſſcẽdamus, atque ibi cum capite noſtro coniungamur.*
    - *Deinde hoc quoq; vel maximum beueficium conſecuti ſumus, quòd amorem noſtrum ad cælum rapuit, ac diuino ſpiritu inflammauit.*
    - *Accedit etiàm, quòd in terris domum ſuam, id eſt, Eccleſiam amplificauit, quæ Spiritus ſancti virtute, & ductu gubernaretur, varia dans hominibus dona, ſecundùm menſuram donationis ſuæ.*
    - *Ad extremum verò, Chriſti aſſcenſus, non ſolùm veluti exemplar nobis propoſitus eſt, quô altè ſpectare, & ſpiritu in cælum aſſcendere diſcamus, ſed diuinam etiàm virtutem, qua id efficere poſſimus, largitus eſt.*
- *Sedet ad dexterã Dei Patris oĩpotentis: Quibus verbis vtimur ad explicandã Chriſti gloriã, quam vt homo præ cæteris oĩbus adeptus eſt, eumq́; in Patris dextera eſſe confitemur. Sedere aũt, hoc loco non ſitum & figurã corporis ſignificat, ſed eam regiæ, ſummæq́; poteſtatis ac gloriæ firmã & ſtabilem poſſeſſionẽ, quam à Patre accepit, declarat. Quam gloriã adeò conſtãt propriã & ſingularem Dñi eſſe, vt cuiuis alij creaturæ naturæ conuenire uon poſſit. Ad quem enim Angelorũ dixit aliquandò, Sede à dextris meis? Heb. 1.*

REGVLA I.

IN huius Articuli explicatione illud primùm obſeruare oportebit, cætera omnia myſteria ad aſcēſionē, tanq̃ ad finē, referri, in eoq; omnium perfectionem & abſolutionem contineri.

REGVLA II.

PRAETEREA alia Symboli capita, quę ad Chriſtum Dominū pertinent, ſummā eius humilitatē & contemptionē oſtendunt. At verò cum ſuperiori articulo à mortuis reſurrexiſſe, nūc verò in cælum aſcendiſſe, & ad Dei Patris dexteram ſedere confitemur, nihil ad eius ſummam gloriam diuinamque Maieſtatem declarandā, magnificentius dici aut admirabilius poteſt.

ARTICVLVS VII.

INDE VENTVRVS EST IVDICARE VIuos & Mortuos.

CONTINVATIO.

TRIA ſunt Domini noſtri Chriſti ad ſuam Eccleſiam decorandā & illuſtrandam inſignia officia & munera: redemptionis, patrocinij & iudicij. cùm autē ſuperioribus Articulis ab eo genus humanum paſſione & morte redemptum eſſe, aſſcenſu etiàm in cælum, noſtram cauſam & patrociniū in perpetuum ſuſceptum conſtet, ſequitur, vt eius iudicium hoc articulo declaretur.

DE IVDICIO EXTREMO.

TABVLA 17.

- INDÈ
  - *Venturus eſt, Act.1. Sacræ autē literæ duos filij Dei aduentus eſſe teſtantur:*
    - *Alterum, cùm ſalutis noſtræ cauſa carnem aſſumpſit, & homo in virginis aluo effectus eſt.*
    - *Alterum, cùm in conſummatione ſeculi, ad iudicandos omnes homines veniet, & is vocatur dies Domini, quæ ſicut fur veniet. 1. Theſſa. 5.*
    - *De die autem illa & hora nemo ſcit. Mar. 13. Signa tamen, quæ ſcriptura iudicium hoc anteceſſura teſtatur, tria ſunt præcipua:*
      - *Prædicatio Euangelij in vniuerſo orbe. Matth. 24.*
      - *Diſceſſio,* / *Antichriſtus.* — *2. ad Theſſalon. 2.*
  - *Iudicare viuos & mortuos: Act.10. In quo iudicio tria ſunt conſideranda:*
    - *Primò, duo obſeruanda ſunt tempora, in quibus vnicuiq; neceſſè eſt in conſpectū Dñi venire, & ſingularū cogitationū, actionum, verborum deniq; omnium rationē reddere, demumq; iudicis præſentem ſubire ſententiam:*
      - *Primū eſt, cùm vnuſquiſq; noſtrûm migrat è vita. nam ſtatim ad Dei tribunal ſiſtitur, ibiq; de omnibus iuſtiſſima quæſtio habetur, quæcunq; aut egerit, aut dixerit, aut cogitârit vnq̃. Atque hoc priuatū vocatur iudiciū.*
      - *Alterum verò, cùm vno die atque vno in loco omnes ſimul homines ad tribunal iudicis ſtabunt, vt omnibus omnium ſeculorum hominibus inſpectantibus & audientib⁹, ſinguli, quod de ipſis decretū & iudicatū fuerit, cognoſcant: hoc autem generale iudicium appellatur.*
    - *Deindè forma: Quæ autem iudicij forma & ratio futura ſit, cùm ex Danielis oraculis, tum ex Sanctorum Euangeliorum, & Apoſtoli doctrina, facilè erit cognoſcere.*
    - *Poſtremò ſententia, quæ à Iudice pronuncianda ſit:*
      - *Chriſtus enim Saluator noſter, lætis oculis pios à dextris ſtantes intuens, ità de illis iudicium ſumma cum benignitate pronūciabit, Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnū, quod paratū eſt vobis à conſtitutione mundi. Matt. 25.*
      - *Deindè ad eos qui à ſiniſtra ſtabunt, conuerſus, ſuam iuſtitiā in eos effundet his verbis: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius.*
        - *Ex quibus verbis theologi duplicem colligunt pœnam:*
          - *Damni vnam, qua damnati, priuantur adſpectu Dei. ibi, Diſcedite.*
          - *Alterā ſenſûs, quòd ſenſu corporis percipiatur. ibi, In ignē æternum.*

SVMMA.

HVIVS Articuli ea vis eſt & ratio,ſummo illo die Chriſtum Dominũ de vniuerſo hominum genere iudicaturum eſſe.Hęcautem veritatis formula, iurè vna ex duodecim fidei Chriſtianæ Articulis conſtituta eſt,vt ſi quorum animi in prouidentia & iuſtitia Dei nutarent,huius doctrinæ ratione confirmarentur.

REGVLA I.

VERùm Chriſto Domino non ſolùm vt Deo,ſed etiàm vt homini hoc iudiciũ datũ eſſe, ſacrę literę declarant.Quanuis enim iudicandi poteſtas omnibus ſanctę Trinitatis perſonis cõmunis ſit: pręcipuè tamen filio eam tribuimus,ꝙ ipſi quoq; ſapientiam conuenire dicimus.

REGVLA II.

DECEBAT autem maximè,à Chriſto Domino hoc iudicium exerceri,vt,cùm de hominibus decernendum eſſet,illi corporeis oculis iudicem videre,& auribus ſentẽtiam, quæ proferebatur,audire poſſent,& omninò iudicium illud ſenſibus percipere.

REGVLA III.

AC prætereà æquiſſimum erat,vt homo ille qui iniquiſſimis hominum ſententijs condemnatus fuerat,omnium deindè iudex ſedere ab omnibus conſpiceretur.

APPENDIX.

DE NECESSITATE IVDICII GENERALIS: QVAE CAVSA fuerit,cur prętcr priuatum de ſingulis,alterum etiàm de vniuerſis hominibus iudicium exerceretur.

CAVSA PRIMA.

CVM vel ipſis hominibus mortuis interdùm ſuperſtites ſint filij Parentũ imitatores, reliqui ſint libri,diſcipuli,exemplorũ,orationum,actionũ amatores,ac propugnatores:quibus rebus ipſorum mortuorũ pręmia,& pœnas augeri neceſsè eſt,cùm hęc vel vtilitas vel calamitas ad plurimos pertinens, nõ priùs finẽ habitura ſit,ꝙ̃ extremus veniat mũdo dies, ęquum erat de vniuerſa hac rectè,aut perperàm factorum dictorumq; ratione perfectam quęſtionem haberi,quod fieri non poterat,niſi facto cõmuni omnium hominũ iudicio.

SECVNDA CAVSA.

ACCEDIT etiàm,quòd,cùm piorũ fama ſæpè lędatur,impij verò innocentię laudę cõmendentur:diuinæ iuſtitię ratio poſtulat,vt pij ereptam iniuria apud homines exiſtimationem in publico vniuerſorum hominum conuentu & iudicio recuperent.

CAVSA TERTIA.

DEINDè verò boni & mali homines quęcunq; in vita egérũt,cũ nõ ſinẽ corporibus egerint,omninò ſequitur,vt benefacta ſiue malefacta ad corpora etiàm pertineant,quę actionum ipſarum inſtrumentum fuerunt.

QVARTA CAVSA.

POSTREMò, quoniàm in aduerſis,& ſecundis hominum rebus,quę promiſcuè nõnunquàm bonis & malis eueniunt,probandum erat,nihil non infinita Dei ſapientia & iuſtitia geri ac gubernari,par fuit,non ſolùm bonis pręmia,improbis ſupplicia in futuro ſeculo cõſtitui,verùm etiàm publico ac generali iudicio decerni,quo omnibus notiora & illuſtriora fierent,atq; vt Deo iuſtitię & prudentię laus ab omnibus tribueretur, proinde iuſta illa querela,qua ſancti etiàm viri deplorari interdùm,vt homines, ſolebant, cũ improbos valentes opibus,& honoribus florentes,animaduerterent.

EPILOGVS.

ATQVE ſic ꝓpoſito iudicio pios recreari,impios terreri oportebat, vt cognita Dei iuſtitia illi nè deficerent,hi à malis,ęterni ſupplicij metu atq; expectatione,reuocarentur.

2. COR. 5.

OMNES nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti,vt referat vnuſquiſq; propria corporis,prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum.

ECCLESIASTICI 7.

IN omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua,& inęternum non peccabis.

ARTICVLVS VIII.

CREDO IN SPIRITVMSANCTVM.

CONTINVATIO.

HACTENVS, quæ ad primam & ſecundam ſanctæ Trinitatis perſonam pertinebant, quãtùm propoſiti argumenti ratio poſtulare videbatur, expoſita ſunt: ſequitur nũc, vt illa etiàm, quæ in ſymbolo de tertia perſona, hoc eſt, de ſpirituſancto traduntur, explicentur.

DE SPIRITVSANCTO, TERTIA SANCTISſimæ Trinitatis perſona, ſiue de ſanctificatione Eccleſiæ. TABVLA 18.

HVIVS *Articuli explicatio conſiſtit in*

- *Nominis notione, quod eſt*
  - *Commune etiã* { *Patri & Filio* } *vterq́ enim &* { *Spiritus eſt, & Sanctus.* }
  - *Proprium Spirituiſancto nomen tributum nõ eſt, cùm eius productio, ſpiratio & proceſſio appelletur. Procedit enim à* { *Patre & Filio.* } Tãquàm ab vno principio æterna proceſſiõe, et tertia dicitur in Trinitate perſona.
- *Vt intelligamus ſpiritumſanctum æquè ac patrem, & Filium, Deum eſſe, eidẽ æqualẽ, æquè omnipotentem, æternum, & infinitæ perfectionis, ſummum bonum ac ſapientiſſimum, eiuſdemq́ cum Patre & Filio naturæ: id cùm pluribus ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, tum communi probatur baptizandi formula, In nomine Patris, & Filij, & Spiritusſancti. Si enim pater Deus eſt, & filius Deus, omninò fateri cogimur, etiàm Spiritumſanctum, qui cum eis pari honoris gradu coniungitur, Deum eſſe.*
- *Cognitione effectuũ. Habet enim ſpirituſſanct. quoſdã admirabiles effectus, & ampliſſima munera, quorũ pcipuos et maximè pprios effectus Eſaias 11. Prophetiæ ſuæ cap. enumerat 7. Spiritũ videlicet* { *Sapientiæ, Intellectûs, Conſilij, Fortitudinis, Scientiæ, Pietatis, Timoris Dñi.* } *Hæc Spiritûs ſancti dona vocãtur, ex quibus Chriſtianæ vitæ præcepta haurimus, ſentireq́ poſſumus, an Spiritusſanctus in nobis ſit.*

REGVLA.

PROINDÈ, quæcunque bona & beneficia à Deo in nos collata ſunt, (quid autem habemus, quod à Deo, vt inquit Apoſtolus, non acceperimus? 1. Cor. 4) ea nobis ſpiritûs ſancti conceſſu & munere data eſſe, pio & grato animo agnoſcere debemus.

EPILOGVS.

VERÙM præ cæteris eius ampliſſimis muneribus, gratia illa prædicanda eſt, quę nos iuſtos facit, ſignatq́ue ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ. Hæc enim mentem noſtram arctiſſimo amoris vinculo Deo iungit: ex quo fit, vt ſummo pietatis ſtudio accenſi, nouam vitam inſtituamus, ac naturæ diuinæ participes effecti, filij Dei nominemur, & verè ſimus. 1. Ioan. 3.

ARTICVLVS IX.

CREDO SANCTAM ECCLESIAM CATHOlicam, Sanctorum Communionem.

CONTINVATIO.

PENDET hic à ſuperiori: quia cùm iam demonſtratum ſit, ſpiritumſanctum omnis ſanctitatis fontem & largitorem eſſe, nunc ab eodem Eccleſiam ſanctitate donatã cõfitemur.

DE ECCLESIA CATHOLICA.

TABVLA 19.

HIC Articulus cõplectitur

- **Sanctam Eccleſiam Catholicã: Quæ**
  - **Dicitur**
    - *Domus & ædificium Dei, 1. Timoth. 3.*
    - *Grex ouium Chriſti, quarum ille oſtium eſt.*
    - *Sponſa Chriſti, 2. Cor. 11. ad Epheſ. 5.*
    - *Corpus Chriſti, ad Epheſ. 1. ad Coloſ. 2.*
    - *Et hæc ſingula plurimùm valent ad fideles excitandos, vt ſe dignos immẽſa Dei clemẽtia & bonitate præbeant, q eos, vt popul' Dei eſſet, elegit.*
  - *Significat Eccleſia euocationem: verùm ſcriptores poſteà vſurpârunt pro cõcilio & cõcione. Eſt, vt ait S. Auguſtinus, populus fidelis, per vniuerſum orbem diſperſus.*
  - **Differt ab**
    - *Alijs reb' publicis.*
      - *Illæ enim humana ratione & prudentia nituntur.*
      - *Hæc autẽ, Dei ſapiẽtia: vocauit enim nos*
        - *Intimo quidem ſpiritusſancti afflatu, qui hominum corda aperit.*
        - *Extrinſecùs autem, Paſtorum & prædicatorum opera ac miniſterio.*
    - *Synagoga, id eſt, congregatione populi fidelis olim ſub lege poſiti. Nã, vt docet Auguſtinus,*
      - *Hoc ei nomen impoſitum eſt, quia pecudum more, quibus magis congregari conuenit, terrena & caduca tãtùm bona ſpectaret:*
      - *Chriſtianus verò populus, meritò non ſynagoga, ſed Eccleſia dicitur: quia terrenis & mortalibus rebus contemptis, cæleſtes & æternas tantummodò conſectatur.*
  - **Diuiditur in**
    - *Triumphantem, quæ eſt cœtus ille clariſſimus & feliciſſimus beatorum ſpirituũ, & eorum qui de mundo, de carne, de iniquiſſimo dæmone triumphârunt, & ab huius vitæ moleſtijs, liberi ac tuti, æterna beatitudine fruuntur.*
    - *Militantem, quæ eſt cœtus omniũ fidelium, qui adhuc in terris viuũt: & ideò militans vocatur, quòd illi cum immaniſſimis hoſtibus, mũdo, carne, ſatana perpetuum ſit bellũ. In qua duo ſunt hominum genera:*
      - *Bonorum, qui non ſolùm fidei profeſſione, & communione ſacramentorũ, ſed etiàm ſpiritûs gratia, & charitatis vinculo inter ſe coniuncti & colligati ſunt.*
      - *Improborum, qui eorundem quidem ſacramentorum participes, eandem quoquè quã boni fidem profitentur, & vita ac moribus ſunt diſſimiles.*
  - **Notas ſeu proprietates habet quatuor: vt ſit**
    - *Vna: Nam vna, inquit, eſt columba mea, vna eſt ſpecioſa mea. Cant. 6.*
    - *Sancta vel*
      - *Quòd Deo conſecrata dedicataque ſit.*
      - *Quia veluti corpus cum ſancto capite Chriſto Domino, totius ſanctitatis fonte, coniungatur.*
    - *Catholica, id eſt, vniuerſalis: quoniam à ſolis ortu vſque ad occaſum, vnius fidei ſplendore diffunditur. Auguſtinus.*
    - *Apoſtolica: Etenim ſpiritusſanctus qui Eccleſiæ præſidet, primùm quidem Apoſtolis tributus eſt: deindè verò ſumma Dei benignitate, ſempèr in Eccleſia manſit.*
- **Sanctorũ communionem, hoc eſt,**
  - *Societatem ſanctorum, ad quam nos inuitat D. Ioannes Euangeliſta: Vt & vos, inquit, ſocietatem habeatis nobiſcum, & ſocietas noſtra ſit cum patre, & cum filio eius Ieſu Chriſto, 1. Ioan. 1. Eſt autem hic articulus non ſolùm quædam reinterpretatio ſuperioris, doctrinaq́ vberrimorum fructuum, ſed etiàm quis vſus myſteriorum eſſe debeat, quæ ſymbolo continentur, declarat. Vnitas enim ſpiritûs, quo Eccleſia Catholica regitur, efficit, vt quidquid in eam collatum eſt, commune ſit.*
  - **Communionem**
    - *Sacramentorũ, quibus fideles veluti ſacris vinculis Chriſto cõnectũtur.*
    - **Donorum**
      - *Non eorum tantùm, q̃ homines charos Deo ac iuſtos reddunt,*
      - *ſed gratia etiàm gratìs datæ, vt ſunt, ſciẽtia, Prophetia, donum linguarũ ac miraculorum.*
    - **Quibus fruũtur**
      - *Qui in charitate vitam Chriſtianã degunt, iuſtique & chari Deo ſunt.*
      - *Membra verò mortua, fructũ eorum ſpirituale͂ non percipiunt, tametſi huius corporis membra eſſe non deſinunt.*

QVI

QVI HOMINES A CATHOLICA EXCLVdantur Eccleſia. TABVLA 20.

AB ECcleſia excluduntur

- *Tria tãtummodò hominum genera:*
  - *Primò quidem Ethnici & infideles, quòd in Eccleſia nunquàm fuerunt, neque eam vnquàm cognouerunt, nec vllius ſacramenti participes in populi Chriſtiani ſocietate facti ſunt.*
  - *Deindè verò hæretici atque ſchiſmatici, qui ab Eccleſia deſciuerũt.*
    - *Neq; enim illi magis ad Eccleſiam ſpectant, q̃ tranſfugæ ad exercitum pertineant, à quo defecerunt.*
    - *Non negandum tamen, quin in Eccleſiæ poteſtate ſint, vt qui ab ea in iudiciũ vocentur, puniantur, & anathemate damnentur.*
  - *Poſtremò etiàm excommunicati, quòd Eccleſiæ iudicio ab ea excluſi, ad illius communionem non pertineant, donèc reſipiſcant.*
- *De cæteris autem, quanuis improbis & ſceleratis hominibus, adhuc eos in Eccleſia perſeuerare dubitandum non eſt, idq; fidelibus tradendum aſſiduè: vt ſi fortè Eccleſiæ Antiſtitum vita flagitioſa ſit, eos tamẽ in Eccleſia eſſe, nec propterea quidquam de eorum poteſtate detrahi certò ſibi perſuadeant.*

D

ARTICVLVS X.

REMISSIONEM PECCATORVM.

CONTINVATIO.

HVNC articulum, non ſolùm diuinum aliquod myſterium, etiàm ad ſalutem comparandam maximè neceſſarium continere, ſatis illud indicat, quòd Saluator noſter paulò ante aſſcenſum in cælum, de ea re teſtatus eſt, cùm diſcipulis ſenſum aperuit, vt intelligerent ſcripturas: Oportebat, inquit, Chriſtũ pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prędicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes incipientibus ab Hieroſolyma. Lucæ 24.

DE REMISSIONE PECCATORVM. TAB. 21.

ARTIculi huius ſumma hæc eſt, in Eccleſia catholica reperiri

- *Non ſolùm remiſſionẽ peccatorum, in qua tria maximè ſunt ſpectanda:*
  - *Cuius virtutis ſit, peccata remittere. Conſtat enim ab vno Deo peccata hominibus cõdonari, neq; ad alium authorem, quàm ad ſummam eius bonitatem, & potentiam tam munificum opus referendum eſſe. Ego ſum, inquit ipſe Dominus per prophetam, qui deleo iniquitates tuas. Iſai. 43.*
  - *Qua ratione Deus clementiſſimus pater, mundi peccata delere conſtituerit, ſanguine enim vnigeniti filij ſui, ſcelera noſtra expiari voluit, vt pœnam quã nos pro peccatis cõmeruimus, vltrò ille perſolueret, iuſtusque pro iniuſtis damnaretur, innocens pro reis morte acerbiſſima afficeretur.*
  - *Quibus veluti inſtrumentis hæc conferatur venia. Nam per ſacramenta ſolum, ſi eorum forma ſeruetur, peccata remitti poſſunt: alitèr verò nullũ ius à peccatis ſoluendi Eccleſiæ datum eſt.*
- *Sed etiàm poteſtatem peccata remittẽdi in ea eſſe: qua ſi ritè et ſecũdum leges, à Chriſto Dño præſcriptas, ſacerdotes vtãtur, verè peccata remitti, & cõdonari credendũ eſt. Hoc verò admirabile & diuinũ munus antequàm Deus homo fieret, nulli creatæ naturæ impartitum eſt, ſed*
  - *Primus omniũ Chriſtus Saluator noſter vt homo, cùm idẽ verus Deus eſſet, hoc munus à cæleſti patre traditum accepit.*
  - *Deindè Chriſtus eam poteſtatem epiſcopis & presbyteris in Eccleſia conceſſit: Accipite, inquit, ſpiritũ S. Quorũ remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. Ioan. 20. Verùm Chriſtus ſua authoritate, cæteri vt Chriſti miniſtri, peccata dimittunt.*

REGV-

REGVLA I.

NEQVE verò exiſtimandum eſt, hanc poteſtatem certis quibuſdam peccatorum generibus definitam eſſe. Nullum enim tam nefarium facinus vel admitti, vel cogitari poteſt, cuius remittendi poteſtatem ſancta Eccleſia non habeat. Quemadmodùm etiàm nemo adeò improbus & ſceleſtus fuerit, quem ſi erratorum ſuorum verè pœniteat, certa ei veniæ ſpes propoſita eſſe non debeat.

REGVLA II.

SED neque hæc eadem poteſtas ità circunſcribitur, vt præfinito ſolùm aliquo tempore ea vti liceat. Nam quacunque hora peccator ad ſanitatem redire voluerit, reijciendum non eſſe docuit Saluator noſter Matth.18.

REGVLA III.

VERÙM hoc loco admonendi ſunt fideles, nè tam ampla veniæ facultate propòſitâ, quã etiàm nullius temporis termino definiri declarauimus, vel ad peccandum faciliores, vel ad reſipiſcendum tardiores reddantur: in altero enim cùm iniurioſi & cõtumelioſi in hãc diuinam poteſtatem manifeſtè deprehendantur, indigni ſunt, quibus Deus miſericordiã ſuam impertiatur: in altero verò magnoperè verẽdum eſt, nè morte occupati, fruſtrà peccatorum remiſſionem confeſſi fuerint, quam tarditate & procraſtinatione meritò amiſerunt.

ARTICVLVS XI.

CARNIS RESVRRECTIONEM.

CONTINVATIO.

MAGNAM huius articuli vim eſſe ad fidei noſtræ veritatem ſtabiliendam, id maximè oſtẽdit, quòd diuinis literis non ſolùm credendus fidelibus proponitur, ſed multis etiàm rationibus confirmatur. Quod quidem cùm in alijs ſymboli articulis vix fieri videamus, intelligi poteſt hoc veluti firmiſſimo fundamento ſalutis noſtræ ſpem nixam eſſe. Nam vt Apoſtolus ratiocinatur, Si mortuorum reſurrectio non eſt, neque Chriſtus reſurrexit: quòd ſi Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra. 1.Cor.15.

DE CAR-

DE CARNIS RESVRRECTIONE.

TABVLA 22.

AD huius articuli explicationem pertinentia resurrectionis

Definitio. Eſt autem reſurrectio, authore Damaſceno, ad eum ſtatum vndè cecideris, reuocatio: & inter præcipua Dei numeratur opera. Quemadmodùm enim omnia à Deo initio creationis perfecta fuerunt, ità etiàm in reſurrectione futurum omninò affirmare oportet.

Significatio: Nam reſurrectio hominum, in hoc articulo carnis reſurrectio appellatur: vt duarum partium, animæ & corporis, quibus homo conſtat, alteram tantùm, nempè corpus, corrumpi, & in puluerem terræ, ex qua compactum eſt, redire, animã verò incorruptam manere intelligamus.

Differentia: Neq; enim par omnium conditio eſt futura, ſed reſurgent,
- *Qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ:*
- *Qui verò mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. Ioan. 5.*

Qualitas. Non enim corpus tantùm reſurget, ſed quidquid ad illius naturæ veritatem, atque ad hominis decus & ornamentum pertinet, reſtituendum eſt. Præclarũ ea de re ſancti Auguſtini teſtimonium legimus: Nihil tunc vitij, inquit, in corporibus exiſtet: Qui enim vel ab ipſo ortu, oculis capti ſunt, vel ob aliquem morbum lumina amiſerunt, claudi atque omninò manci, & quibuſuis membris debiles, integro ac perfecto corpore reſurgent.

Cauſa finalis: Idcircò autem corpora excitanda ſunt, vt referat vnuſquiſq; propria corporis, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. 2. Cor. 5.

Habebunt autem ſanctorum rediuiua corpora, inſignia quædam & præclara ornamenta, quibus multo nobiliora futura ſint, quàm vnquàm anteà fuerint. præcipua verò ſunt quatuor illa, quæ dotes appellantur, ex Apoſtoli doctrina à Patribus obſeruatæ. De quibus in ſequenti vide tabula.

DE DOTIBVS ANIMAE BEATAE.

TABVLA 23.

QVATVOR dotes habebũt corpora rediuiua, quarum

Prima eſt, impaßibilitas, munus ſcilicet & dos, quæ efficit, nè moleſti aliquid pati, vllóve dolore aut incommodo affici queant.

Altera claritas, qua ſanctorum corpora, tanquàm ſol fulgebunt. quã Apoſtolus interdùm gloriam, ad Philip. 3. modò claritatem appellat, 1. Corint. 15. Eſt verò claritas hæc fulgor quidam, ex ſumma animæ felicitate ad corpus redundãs, ità vt ſit quædam communicatio illius beatitudinis, quæ anima fruitur.

Tertia eſt illa, quam agilitatem vocant, qua corpus ab onere, quo nunc premitur, liberabitur: facilimeq; in quancunq; partem anima voluerit, ità moueri poterit, vt ea motione nihil celerius eſſe queat.

Quarta ea eſt, quæ vocatur ſubtilitas: cuius virtute corpus animæ imperio omninò ſubijcietur, eiq; ſeruiet, & ad nutũ præſtò erit. Seminatur enim corpus animale, inquit Apoſtolus, ſurget corpus ſpirituale 1. Cor. 15.

DE RE-

DE RESVRRECTIONIS FRVCTIBVS.

TABVLA 24.

INTER FRVctus, *qui ex reſurrectionis articulo capiuntur, ſunt ij:*

- *Quòd in eorũ morte, qui nobis neceßitudine vel beneuolentia coniuncti ſunt, facilè tum alios, tum noſipſos conſolabimur.*
- *In omnibus etiàm alijs ærumnis & calamitatibus, futuræ reſurrectionis cogitatio, ſummam nobis doloris leuationem afferet.*
- *Præstereà hoc plurimùm valebit ad perſuadendum fidelibus populis, vt rectam vitam, integram, ab omniq́ prorsùs peccati labe puram, agere quàm diligentißimè curent.*
- *Contrà verò nulla res maiorẽ vim habitura eſt ad comprimendas animi cupiditates, homines q́ à ſceleribus auocandos, quàm ſi ſæpiùs admoneantur, quibuſnam malis & cruciatibus improbi afficiendi ſunt, qui extremo illo die procedent in reſurrectionem iudicij.*

ARTICVLVS XII.

ET VITAM AETERNAM.

CONTINVATIO.

SANCTI Apoſtoli duces noſtri, Symbolum, quo fidei noſtræ ſumma continetur, æternæ vitæ articulo claudi & terminari voluērunt: tum quia poſt carnis reſurrectionem nihil aliud fidelibus expectandum eſt, niſi æternæ vitæ præmium: tum verò, vt perfecta illa felicitas, & bonis omnibus cumulata, nobis ſempèr ante oculos verſaretur, doceremurq́; in ea mentem & cogitationes noſtras omnes defigendas eſſe.

DE VITAE AETERNAE PRAEMIO, ET gloria beatorum, & primùm quid eo nomine intelligatur.

TABVLA 25.

VITA AETERna, *cuius gloriam oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcēdit, 1. Cor. 2. dicitur*

- *Interdùm quidem Regnum Dei, Chriſti, cælorum, Paradiſus, ſancta ciuitas, noua Hieruſalem, domus patris: perſpicuum tamen eſt, nullum ex ijs ad eius magnitudinem explicandam ſatis eſſe. Altior enim & præſtãtior quædam res eſt vitæ huius felicitas, quàm vt proprio vocabulo perfectè ſignificare eius rationem poßimus.*
- *Hoc loco non magis perpetuitatem vitæ, cui etiàm dæmones, ſceleratiq́ homines addicti ſunt, quàm in perpetuitate beatitudinem, quæ beatorum deſiderium expleat, ſignificat.*

QVI-

QVIBVS IN REBVS VERA CONSISTAT beatitudo ſiue felicitas. TABVLA 26.

CONSIſtit hæc felicitas in

- *Malorum liberatione: Non enim eſurient beati, neque ſitient amplius, neque cadet ſuper illos ſol, neque vllus æſtus, Apocal. 7. Sed abſterget Deus omnem lacbrymam ab oculis eorum: & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quæ prima abiêrunt, Apocal. 21.*
- *Bonorũ adeptione. Qua in re illa diſtinctione vti oportebit, quã à grauiſſimis diuinarũ rerum ſcriptoribus accepimus. Ij enim duo bonorum genera eſſe ſtatuũt, quorum alterum*
  - *Ad beatitudinis naturam pertinet, quæ quidem eſſentialis dicitur beatitudo, & in eo ſita eſt, vt Deum videamus, eiusque pulchritudine fruamur, qui eſt omnis bonitatis ac perfectionis fons & principium. Hæc eſt vita æterna, inquit Chriſtus Dominus, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: Quam ſententiam ſanctus Ioannes videtur interpretari, cùm ait: Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbim⁹ eum ſicuti eſt. Significat enĩ beatitudinẽ ex ijs duob⁹ cõſtare:*
    - *Tum quòd Deum intuebimur, qualis in natura ſua ac ſubſtantia eſt.*
    - *Tum quòd veluti dij efficiemur. Nã qui illo fruuntur, quanuis propriam ſubſtantiam retineant, admirabilem tamen quandam & propè diuinã formam induunt, vt Dij potiùs, quàm homines videantur.*
  - *Ipſam beatitudinẽ cõſequitur, quæ bona acceſſoria dicuntur. Ad illã enim accedũt quædam ornamenta communia, quæ quoniam ab humana ratione minùs remota ſunt, vehemẽtiùs quoquè animas noſtras commouere & excitare ſolent. Huius generis ea ſunt, de quibus Apoſtolus ad Romanos videtur intelligere: Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum. Infinita verò eſſet omnium oblectationũ enumeratio, quibus beatorum gloria cumulata erit: ac ne cógitatione quidem fingere eas poſſumus.*

QVIBVS REBVS VITA AETERNA SIT comparanda.

ADQVIRITVR ab hominibus, ſi fide & charitate inſtructi, & in oratione & ſacramentorum ſalutari vſu perſeuerantes, ad omnia benignitatis officia in proximos ſe exerceant. Ità enim Dei miſericordia fiet, qui beatam illam gloriã diligentibus ſe præparauit, vt aliquãdò impleatur, quod dictum eſt per prophetã: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Eſa. 32.

REGVLA I.

SED tamen hoc fidelibus perſuaſum eſſe debet, quæcunq; nobis iucunda in hac vita cõtingere, vel etiàm optari queant, ſiue ea ad mentis cognitionem, ſiue ad corporis perfectũ habitum pertineant, earum rerum omnium copijs beatam cæleſtium vitam circunfluere.

REGVLA II.

HOMINES Chriſtiani etiàm hic ſpe beati meritò dicentur, ſi abnegantes impietatem ac ſecularia deſideria, ſobriè & iuſtè & piè vixerint in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Tit. 2.

PARS SECVNDA CATECHISMI CATHOLICI DE SACRAmentis Et primùm de eorum numero. TABVLA 27.

Catholicæ igitur Eccleſiæ Sacramenta, quemadmodùm ex ſcripturis probatur, & patrum traditione ad nos peruenit, & conciliorum teſtatur authoritas, ſeptenario numero definita ſunt. Cur autē neque plura, neque pauciora numerentur, ex ijs etiàm rebus, quæ per ſimilitudinem à naturali vita ad ſpiritualem transferuntur, probabili quadam ratione oſtendi poterit.

HOMIni enim ad viuendum, vitamq́ cōſeruandam & ex ſua reiq́ publicę vtilitate traducendam, hæc 7. neceſſaria videntur:

- *Vt ſcilicet in lucem edatur.*
- *Augeatur.*
- *Alatur.*
- *Si in morbum incidat, ſanetur.*
- *Imbecillitas virium reficiatur.*
- *Vt magiſtratus nūquàm deſint, quorum authoritate & imperio regatur.*
- *Vt legitima ſobolis propagatione ſeipſum & humanum genus conſeruet.*

Quibus reſpōdere videtur

- *Baptiſmus, veluti cæterorū ianua, quo Chriſto renaſcimur.*
- *Confirmatio, cuius virtute fit, vt diuina gratia augeamur & roboremur.*
- *Euchariſtia, qua tanquàm cibo verè cæleſti, ſpiritus noſter alitur & ſuſtinetur.*
- *Pœnitentia, cuius ope ſanitas amiſſa reſtituitur, poſtquàm peccati vulnera accepimus.*
- *Extrema vnctio, qua peccatorū reliquiæ tolluntur, & animi virtutes recreantur.*
- *Ordo, quo publica ſacramentorum miniſteria perpetuò in Eccleſia exercendi, ſacrasq́ oēs functiones exequendi poteſtas traditur.*
- *Matrimonium, quo ex maris & fœminæ legitima & ſancta cōiunctione, filij ad Dei cultum & humani generis cōſeruationem procreentur, & religiosè educentur.*

QVID referat, numerum tenere ſacramentorum.

Quæ quidem cognitio hanc vtilitatem affert, quòd populus eo maiori pietate omnes animi ſui vires ad laudandam & prædicandam Dei erga nos ſingularem beneficentiam conuertet, quo plura ſalutis ac beatæ vitæ adiumenta, nobis diuinitus parata eſſe intellexerit.

DE DVPLICI SACRAMENTORVM definitione. TABVLA 28.

DEFInitio Sacramēti, eſt alia

- *Nominis,*
  - *Nam profani authores ſacramenti nomine obligationē illam ſignificari voluerunt, cùm iurati aliquo ſeruitutis vinculo obſtringimur, ex quo iuſiurandum, quo ſe milites fidelem operam reip. præſtaturos pollicētur, ſacramentum militare dictum eſt.*
  - *Verùm apud Latinos Patres, qui res diuinas ſcriptis tradiderunt, Sacramenti nomen aliquam rem ſacram, quæ in occulto latet, declarat, quemadmodùm Græci ad eandem rem ſignificandam, myſterij vocabulo vſi ſunt.*
- *Rei.*
  - *Sacramentum enim, teſte Auguſtino, eſt ſignum rei ſacræ: vel vt alijs verbis, in eandem tamen ſententiam, dictum eſt. Sacramentum eſt inuiſibilis gratiæ viſibile ſignum, ad noſtram iuſtificationem inſtitutum.*
  - *Item Sacramentum eſt res ſenſibus ſubiecta, quæ ex Dei inſtitutione ſanctitatis & iuſtitiæ tum ſignificandæ, tum efficiendæ vim habet.*

DE SI-

DE SIGNIS ET REBVS SIGNATIS, SIVE de ſignorum & rerum ſignatarum qualitate atq; differentia. TABVLA 29.

RERVM *omniũ quæ ſenſibus p-cipiuntur, duo ſunt genera. Aliæ enim*

- *Ob id inuentæ ſunt, vt aliqd ſignificent, vt ſcriptura, vexilla, imagines, tubæ, & alia huiuſcemodi pmulta. Atq; hæc propriè appellantur ſigna, quorum dicuntur alia*
  - *Naturalia, quæ præter ſe ipſa alterius rei notitiã in animis noſtris gignunt, veluti fumus, ex quo ſtatim ignem adeſſe intelligitur.*
  - *Conſtituta atque ab hominibus inuẽta ſunt, vt & colloqui inter ſe, & alijs animi ſui ſenſa explicare, viciſſimq; aliorum ſententiam & conſilia poſſint cognoſcere, quorum nonnulla ad oculorum, pleraq; ad aurium ſenſum, reliqua ad cæteros ſenſus pertinent.*
  - *Diuinitùs data, in qbus tria ſunt conſiderãda:*
    - *Primò ſigna quędã à Deo hominibus commendata ſunt & inſtituta,*
      - *Vt aliqd tãtùm ſignificarẽt, vel admonerent, cuiuſmodi fuerunt legis purificationes, panis azymus, & alia permulta.*
      - *Vt non ſignificandi modò, ſed efficiendi etiàm vim haberẽt. Quo in genere ſacramenta nouæ legis numeranda ſunt.*
    - *Deindè hæc myſtica ſigna nõ ſolùm ſanctitatẽ & iuſtitiã noſtrã, ſed præterea duo alia cum ipſa ſanctitate cõiuncta declarant: videlicet*
      - *Chriſti redẽptoris paſſionẽ, q̃ ſanctitatis cauſa eſt.*
      - *Vitã æternam, cæleſtemq; beatitudinẽ, ad quã ſanctitas noſtri tanquam ad finem referri debet.*
    - *Poſtremò, vniuſcuiuſq; ſacramentorũ triplicẽ ſignificãdi vim ineſſe ſacri doctores tradiderunt: tum quia*
      - *Alicuius rei præteritæ memoriam afferat,*
      - *Aliam præſentem indicet ac demonſtret,*
      - *Aliam futuram prænunciet.*
- *Non alterius rei ſignificandæ, ſed ſua tantùm cauſa effectæ ſunt: quo in numero oẽs penè res, quæ natura conſtant, haberi poſſunt. Quod verò ad propoſitam ſacramenti definitionem attinet, diuinarum rerum ſcriptores, ſacræ rei nomine Dei gratiã, quæ nos ſanctos efficit, ac omnium diuinarũ virtutum habitu exornat, demonſtrant: huic enim gratiæ propriam ſacræ rei appellationem tribuendam meritò putârunt. quippe cùm eius beneficio animus noſter Deo conſecretur & coniungatur.*

QVAE HVIVS DOCTRINAE DE SIGNORVM NAtura atque differentia ſit vtilitas.

NEQVE verò parùm proderit, ſi fidelis populus ſacramenta ad ſigna pertinere intellexerit: ità enim fiet, vt quæ illis ſignificantur, continentur atq; efficiũtur, ſancta & auguſta eſſe faciliùs ſibi perſuadeat: cognitaq; eorum ſanctitate, ad diuinam erga nos beneficentiam colendam ac venerandam magis excitetur.

DE QVATVOR IN SACRAMENTIS obſeruandis. TABVLA 30.

IN SAcramentis obſeruãda eſt

- *Materia, quæ dicitur elementum.*
  Forma, quæ communi vocabulo verbũ appellatur.
  - *Nam ex his duobus quodlibet conficitur Sacramentũ. Vnde D. Auguſtinus: Accedit verbum, inquit, ad elementum, & fit Sacramentum.*
- *Cauſa effectũ producens, quę eſt duplex:*
  - *Principalis, Deus. Nam cùm Deus ſit qui homines iuſtos efficiat, ipſa verò ſacramenta iuſtitiæ adipiſcendæ mirifica quædã inſtrumenta ſint: patet, vnum eundemq; Deum in Chriſto iuſtificationis & Sacramentorum authorem agnoſcendum eſſe.*
  - *Velut inſtrumentalis, Miniſtri Eccleſiæ. Nõ minus enim miniſtrorum officio, quàm materia & forma ad ſacramenta conficienda opus eſt.*
    - *Atq; hi quidem miniſtri, quoniã in ſacra illa functione nõ ſuam, ſed Chriſti perſonã gerũt: ea re fit, vt, ſiue boni, ſiue mali ſint, modò ea forma & materia vtantur, quã ex Chriſti inſtituto ſempèr Eccleſia catholica ſeruauit, idq; facere proponant, quod Eccleſia in ea adminiſtratione facit, verè ſacramenta conficiant & conferant.*
    - *Meminerint tamen ſacramentorum miniſtri, ſacramenta diuinam quidem virtutem, quę illis ineſt, nunquàm amittere: at verò impurè ea adminiſtrantibus, æternam perniciem & mortem adferre.*
- *Cauſa, cur ſacramẽta inſtitui oportuerit. Plures autẽ eius rei cauſæ numerari ſolẽt, quarũ*
  - *Prima, eſt humani ingenij imbecillitas. Siquidem natura ità comparatum videmus, vt ad earum rerum notitiam, quæ mente atq; intelligentia compræhenſæ ſunt, niſi per ea, quæ aliquo ſenſu percipiuntur, nemini adſpirare liceat.*
  - *Altera verò cauſa eſt, quòd animus noſter haud facilè cõmouetur ad ea, quæ nobis promittuntur, credenda. Quarè Chriſtus cùm nobis peccatorum veniam, cæleſtem gratiam, et ſpiritûs ſancti communicationem pollicitus eſt, quædam ſigna oculis & ſenſibus ſubiecta inſtituit, quibus eum quaſi pignoribus obligatum haberemus, atque ità fidelem in promiſsis futurum, nunquàm dubitare poſſemus.*
  - *Tertia cauſa fuit, vt illa tãquàm remedia, vt ſcribit S. Ambroſius, atque euãgelici Samaritani medicamẽta, ad animarum ſanitatem vel recuperandam vel tuendam præſtò eſſent.*
  - *Sed quarta etiàm cauſa accedit, cur ſacramentorũ inſtitutio neceſſaria videri poſsit: vt ſcilicet notæ quædam & ſymbola eſſent, quibus fideles internoſcerentur.*
  - *Præterea aliam etiàm iuſtiſsimã fuiſse cauſam ſacramẽta inſtituẽdi, ex illis Apoſtoli verbis: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſsio fit ad ſalutem, Rom. 10. oſtendi poteſt. Sacramentis enim fidem noſtram in hominum conſpectu profiteri, & notam facere videmur.*
  - *Magnã deindè vim habent Sacramenta, nõ ſolùm ad fidem in animis noſtris excitandam & exercendam, ſed etiàm eam charitatem inflãmandam, qua amare inter nos debemus, cùm arctiſsimo vinculo nos colligãtes, & vnius corporis membra effectos eſſe, ex ſacrorum myſteriorum communione recordamur.*
  - *Poſtremò, quod in Chriſtianæ pietatis ſtudio plurimi faciendũ eſt, humanæ mentis ſuperbiam edomant ac comprimunt, noſq; ad humilitatẽ exercent, dum ſenſibilibus elemẽtis ſubijcere nos cogimur, vt Deo obtemperemus, à quo anteà impiè defeceramus, vt mũdi elementis ſeruiremus.*

DE SACRAMENTORVM DIFFERENTIIS.

TABVLA 31.

NOVAE *legis ſacramenta differunt à*

- *Sacramentis antiquæ legis,*
  - *Tum*
    - *Quòd in illis adminiſtrandis nulla, quòd quidem acceperimus, definita forma ſeruaretur: quo etiàm fiebat, vt incerta admodùm & obſcura eſſent.*
    - *Noſtra verò formam verborum ità præſcriptam habẽt, vt ſi fortè ab ea diſcedatur, ſacramenti ratio conſtare non poſſit: ob eamque rem clariſſima ſunt, ac nullum relinquunt dubitandi locum.*
  - *Tum quòd*
    - *Illa veteris legis ſacramenta, cùm infirma eſſent, egenaq́ elemẽta, inquinatos ſanctificabant ad emundationem carnis, nõ animæ. Quarè vt ſigna tantùm earum rerum, quæ myſterijs noſtris efficiendæ eſſent, inſtituta ſunt.*
    - *Hæc verò nouæ legis ſacramẽta ex Chriſti latere manantia, emũdant conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti, atque ità eam gratiam, quam ſignificant, Chriſti ſanguinis virtute operantur.*
- *Seipſis, & hoc duobus modis:*
  - *Neceſſitate. Ex his enim tria præ cæteris ſunt neceſſaria.*
    - *Baptiſmũ enim vnicuiq; ſinè vlla adiũctione neceſſariũ eſſe Saluator his verbis declarauit: Niſi qs renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnũ Dei. Ioan. 3.*
    - *Pœnitentia verò illis tantummodò neceſſaria eſt, qui ſe poſt baptiſmũ aliquo mortali peccato, obſtrinxerunt.*
    - *Ordo præthereà etſi non ſingulis fidelibus, toti tamen Eccleſiæ omninò neceſſarius eſt.*
  - *Dignitate, quæ ſt in ſacramentis ſpectetur, Euchariſtia ſanctitate & myſteriorum numero ac magnitudine, longè cæteris antecellit.*

DE SACRAMENTORVM EFFECTIBVS.

TABVLA 32.

DVO *præcipuè ſacramentorum numerantur effect⁹:*

- *Ac principem quidem locum meritò gratia illa obtinet, quam vſitato à ſacris doctoribus nomine iuſtificantem vocamus. ità enim Apoſtolus apertiſſimè nos docuit, cùm inquit, Chriſtum dilexiſſe Eccleſiam, & ſeipſum tradidiſſe pro ea, vt illam ſanctificaret, mundãs eam lauacro aquæ in verbo, Ad Epheſ. 5.*
- *Alter verò ſacramẽtorum effectus eſt, Character, quẽ animæ imprimunt. Character autẽ*
  - *Deſcribitur à D. Paulo, his verbis: Vnxit nos Deus, qui & ſignauit nos, & dedit pignus ſpiritûs in cordibus noſtris, 1. Cor. 1.*
  - *Eſt veluti inſigne quoddàm animæ impreſſum, quod deleri nũquàm poteſt, eiq́ perpetuò inhæret.*
  - *Præſtat hoc:*
    - *Tum, vt apti ad aliquid ſacri ſuſcipiendum vel peragendum efficiamur:*
    - *Tum, vt aliqua nota alter ab altero internoſcatur.*
  - *Proprius triũ eſt ſacramentorum, videlicet*
    - *Baptiſmi,*
    - *Confirmationis,*
    - *Ordinis.*
    - *Nam hæc tria tantùm ſacramenta characterem imprimunt, neque vllo vnquàm tempore iteranda ſunt.*

DE CAEREMONIIS, IN SACRAMENTOrum adminiſtratione adhibendis. TABVLA 33.

MERITÒ QVIDEM *à primis vſque Eccleſiæ tẽporibus illud ſempèr ſeruatum eſt, vt ſacramenta ſolennibus quibuſdam cæremonijs adminiſtrarentur.*

- *Primùm enim maximè decuit, ſacris myſterijs eum religionis cultũ tribuere, vt ſancta ſanctè tractare videremur.*
- *Præterea, quæ ſacramento efficiuntur, cæremoniæ ipſæ magis declarant, ac veluti ante oculos ponũt, & earum rerum ſanctitatem in animos fidelium altiùs imprimunt.*
- *Deindè verò mentes illorum, qui eas intuentur & diligentèr obſeruant, ad ſublimium rerum cogitationem erigunt, fidemq́ in eis & charitatem excitant.*

REGVLA.

Cæremoniæ tametſi prætermitti ſinè peccato non poſſunt, niſi aliud facere ipſa neceſſitas cogat: tamen ſi quandò omittantur, quoniam rei naturam non attingunt, nihil de vera ſacramenti ratione imminui credendum eſt.

DE SACRAMENTORVM VENERATIONE & vſu. TABVLA 34.

IN SAcramentorũ explicatiõe duo potiſſimùm efficienda ſunt:

- *Primum eſt, vt fideles intelligant, quanto honore & cultu & veneratione hæc diuina & cæleſtia munera digna ſint.*
- *Alterũ verò, vt quoniã à clementiſſimo Deo ad communem omniũ ſalutem propòſita ſunt, ijs piè & religiosè vtãtur: quod futurum eſt, ſi diligentèr expendant,*
  - *Primùm, à Domino Saluatore noſtro, à quo nihil niſi perfectiſſimum proficiſci poteſt, inſtituta eſſe.*
  - *Præterea, cùm adminiſtrantur, Spiritusſancti, intima cordis noſtri permeantis, efficaciſſimum numen præſtò eſſe.*
  - *Deindè, admirabili & certa curandarum animarũ virtute prædita eſſe.*
  - *Tum, per ea immenſas illas Dominicæ Paſſionis diuitias ad nos deriuari.*
- *Poſtremò verò conſiderandum etiàm illud eſt, totum Chriſtianum ædificium firmiſſimo quidẽ lapidis angularis fundamento inniti: verùm niſi verbi Dei prædicatione, & Sacramentorum vſu vndiquè fulciatur, magnoperè verendum eſſe, nè magna ex parte labefactatum concidat. Vt enim per Sacramenta in vitam ſuſcipimur, ità hoc veluti pabulo alimur, conſeruamur, augemur.*

REGVLA.

Omnibus Sacramentis hoc commune eſt, vt per illa virtus Paſſionis Chriſti Domini communicetur.

DE BA-

DE BAPTISMI SACRAMENTO, AC PRImùm de vera huius Myſterij ſignificatione. TABVLA 35.

BAptiſmi natura et ſubſtantia explicatur

- *Ex ipſius vocis ſignificatione, quam Græcam eſſe nemo ignorat: Porrò*
  - *Etſi in ſacris literis non ſolùm eam ablutionem, quæ cum Sacramento coniuncta eſt, ſed etiàm omne ablutionis genus, quod aliquandò ad paſſionem tranſlatum eſt, ſignificat:*
  - *Tamen apud Eccleſiæ ſcriptores, non quanuis corporis ablutionem declarat, ſed eam, quæ cum Sacramento coniungitur, nec ſinè præſcripta verborum forma miniſtratur: qua quidem ſignificatione Apoſtoli ex Chriſti Domini inſtituto frequentiſſimè vſi ſunt.*
  - *Alia quoq; nomina ad eãdem rem ſignificandã S. Patres vſurpârũt. Nam Diuus*
    - *Auguſtinus*
    - *Chryſoſtomus*
    - *Dionyſius*
    - *Appellauit baptiſmum*
      - *Sacramentum fidei, quòd illud ſuſcipientes, vniuerſam Chriſtianæ religionis fidem profiteantur.*
      - *Tum*
        - *Expurgationem, veteris videlicet fermenti.*
        - *Chriſti*
          - *Sepulturam,*
          - *Plantationem,*
          - *Crucem.*
      - *Principium ſanctiſſimorum mandatorũ, q veluti ianua ſit, qua in Chriſtianæ vitæ ſocietatem ingredimur.*
  - *Alij, quia fide corda noſtra illuminantur, quam in baptiſmo profitemur, hoc Sacramẽtum illuminationem vocârunt. nam & Apoſtolus ità inquit ad Heb.10. Rememoramini priſtinos dies, in quibus illuminati, magnũ certamen ſuſtinuiſtis paſſionum, tempus nimirùm quo baptizati erant, ſignificans.*
- *Definitione rei. Etſi verò multæ ex ſacris ſcriptoribus afferri poſſunt, illa tamen aptior & commodior eſſe videtur, quam ex verbis Domini apud Ioannem, & Apoſtoli ad Epheſios, licet intelligere. Nam cùm Saluator dicat, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei: Et Apoſtolus, cùm de Eccleſia loqueretur, Mundas eam lauacro aquæ in verbo: ità fit, vt rectè & appoſitè definiatur, Baptiſmum eſſe Sacramentum regenerationis per aquam in verbo. Vndè ſentiendum eſt, hoc Sacramentum conſiſti ablutione, cui ex Domini Saluatoris inſtituto certa & ſolennia verba neceſſariò adhibentur, quemadmodùm ſempèr ſancti Patres docuerunt, quod apertiſſimè illo D. Auguſtini teſtimonio demonſtratur: Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.*
- *Declaratione materiæ & formæ, quæ in ſequentibus continentur tabulis.*

DE MATERIA BAPTISMI.

TABVLA 36.

MATERIA, SIVE ELEmentum huius Sacramenti, eſt omne naturalis aquæ genus, ſiue ea maris ſit, ſiue fluuij, ſiue paludis, ſiue putei aut fontis, quæ ſinè vlla adiunctione aqua dici ſolet. Quantùm verò baptiſmi naturæ & virtuti cõſentaneum fuerit, vt eius propria materia aqua inſtitueretur, ex his poteſt animaduerti:

- Quoniam hoc ſacramentum omnibus, ſinè vlla exceptione, ad conſequendam vitam neceſſarium erat, idcircò aqua materia, quæ nunq̃ non præſtò eſt, atq; ab omnibus facilè parari poteſt, maximè idonea eſt.
- Deindè aqua effectum baptiſmi maximè ſignificat: vt enim aqua ſordes abluit, ità etiàm baptiſmi vim atque efficientiam, quo peccatorum maculæ eluuntur, optimè demonſtrat.
- Accedit illud, quòd quemadmodùm aqua refrigerandis corporibus aptiſſima eſt, ſit baptiſmo cupiditatum ardor magna ex parte reſtinguitur.

DE BAPTISMI FORMA.

TABVLA 37.

BAPTIſmi

- Forma hæc eſt:
  - Ego te baptizo in nomine Patris, & filij, & Spiritûs ſancti.
  - Apud Græcos hæc: Baptizatur ſeruus Chriſti in nomine
    - Patris,
    - Et filij,
    - Et Spiritûs S.
- Modus eſt triplex. Nã q hoc ſacramẽto initiari debẽt, vel
  - In aquã merguntur,
  - Aqua in eos infunditur,
  - Adſperſiõe aquæ tinguntur.
  - Ex his aũt ritibus q-cũque ſeruetur,
    - Baptiſmum verè perfici credendum eſt.
    - Aqua enim in baptiſmo adhibetur, ad ſignificandam animæ ablutionem quam efficit. Quarè baptiſmum ab Apoſtolo lauacrũ appellatur, ad Epheſ. 5.
- Duo diuerſa ſunt tempora:
  - Alterum, cùm Saluator eum inſtituit. tunc enim à Domino hoc ſacramentum inſtitutũ eſſe perſpicitur, cùm ipſe à Ioanne baptizatus, ſanctificandi virtutẽ aquæ tribuit. Teſtãtur enim ſancti Gregorius Nazianzenus & Auguſtinus, eo tempore aquæ vim generandi, in ſpiritualem ſcilicet vitam, datam eſſe.
  - Alterum, cùm lex de eo ſuſcipiendo ſancita eſt. Nam inter ſacros ſcriptores conuenit, poſt Domini reſurrectionem, cùm Apoſtolis præcepit. Euntes docete omnes gentes &c. ex eo tempore omnes homines, qui ſalutem æternam conſecuturi erant, lege de baptiſmo teneri cæpiſſe.

735

QVI PROPRII SINT MINISTRI Baptiſmi. TABVLA 38.

HVIVS *Sacramẽti miniſtrorũ triplex eſt ordo:*

- *Ac in primo quidẽ Epiſcopi & Sacerdotes collocandi ſunt, quibus datũ eſt, vt iure ſuo, non extraordinaria aliqua poteſtate, hoc munus exerceant.*
- *Secundum miniſtrorum locũ obtinent Diaconi, quibus ſinè Epiſcopi aut Sacerdotis conceſſu, non licere hoc Sacramentum adminiſtrare, plurima ſanctorum Patrum Decreta teſtantur.*
- *Extremus ordo illorum eſt, qui cogẽte neceſſitate ſinè ſolennibus cæremonijs baptizare poſſunt: nam hoc munus, cùm neceſſitas cogit, permiſſum eſt etiàm*
  - *laicis, Fæminis, Iudæis, Infidelibus, Hæreticis.*
  - *Si tamẽ*
    - *Id efficere eis ꝓpoſitũ fuerit,*
    - *Quod Eccleſia Catholica in eo adminiſtrationis genere efficit.*

Non tamẽ baptizare debet

- *Mulier, ſi mares adſunt.*
- *Laicus item præſente clerico.*
- *Tum clericus coram Sacerdote.*

HIS MINI-*ſtris ex vetuſtiſſima Eccleſiæ conſuetudine adhiberi ſolẽt Patrini, qui olim ſuſceptores, ſponſores, ſeu fideiuſſores communi vocabulo à rerum diuinarũ ſcriptorib. vocabãtur. In quibus conſiderantur hæc:*

- *Cauſa, cur ad baptiſmũ præter Sacramenti miniſtros adiungerẽtur, hæc eſt: Vt enim in lucẽ editi, nutrice & pædagogo indigẽt: ità etiàm neceſſè eſt, vt qui ex baptiſmi fonte Spiritualem vitam viuere incipiunt, alicuius fidei & prudentiæ cõmittantur, à quo ad omnẽ pietatis rationẽ inſtitui poſſint.*
- *Officium, quod eſt, vt ſpirituales filios perpetuò commendatos habeant, atq; in ijs quæ ad Chriſtianæ vitæ inſtitutionem pertinent, curent diligentèr, vt illi tales ſe in omni vita præbeant, quales eos futuros eſſe ſolenni cæremonia ſpoponderunt. Admonebunt autem eos ex ſententia D. Auguſtini, vt*
  - *Caſtitatem cuſtodiant,*
  - *Iuſtitiam diligant,*
  - *Charitatem teneant.*
  - *Et ante omnia, Symbolũ & orationem Dominicam eos doceant.*
  - *Decalogũ etiàm, & quæ ſint prima Chriſtianæ religionis rudimenta.*
- *Numerus: Plures enim nè baptizatũ de baptiſmo ſuſcipiant, ſed vt vnus tantùm ſiue vir, ſiue mulier, vel ad ſummũ vnus & vna, Tridentino Concilio ſtatutum eſt.*
- *Qui Patrini adſciſci debeant vel non: Præter parentes enim, quibus non licet eam curationem ſuſcipere, hæretici inprimis, Iudæi & infideles, ab hoc munere omninò prohibendi ſunt: vt qui in ea cogitatione & cura ſempèr verſentur, vt fidei veritatem mendacijs obſcurent.*

DE BA-

DE BAPTIZANDO EX QVALITATE ET differentia: & primùm de baptizandis adultis. TABVLA 39.

BAPTIZANtur Adulti, perfectum iam rationis vſum habentes, qui ſcilicet ab infidelibus oriuntur. Atq; hi quidem

- *Primùm ad fidem Chriſtianam ſuſcipiendam cohortandi, alliciendi, inuitandi ſunt.*
- *Admonendi prætereà ſunt, nè vltra tempus ab Eccleſia præſcriptum, baptiſmi Sacramentum differant. Nam*
  - *Quo ſeriùs ad baptiſmum veniunt, eo diutiùs ſibi carendum eſſe cæterorum ſacramentorum vſu & gratia.*
  - *Deindè etiàm maximo fructu priuari, quem ex baptiſmo percipimus.*
- *Ad certum tempus*
  - *Differendi ſunt, tribus de cauſis:*
    - *Primò, quoniam ab Eccleſia diligentèr prouidendum eſt, nè quis ad hoc Sacramentum ficto animo accedat, voluntas eorum qui baptiſmũ petunt, magis exploratur atque perſpicitur.*
    - *Deindè, in fidei doctrina, quam profiteri debẽt, & Chriſtianæ vitæ inſtitutionibus erudiuntur perfectiùs.*
    - *Prætereà maior religionis cultus Sacramento tribuitur, ſi conſtitutis tantùm Paſchæ & Pẽtecoſtes diebus, ſolenni cæremonia baptiſmum ſuſcipiant.*
  - *Non differendi, ſi*
    - *Vitæ periculum inſtare videatur.*
    - *Ac præſertim ſi illi abluendi ſint, qui iam fidei myſteria plenè perceperint.*

DE BAPTISMO PARVVLORVM.

TABVLA 40.

ETIAM PVeros infantes baptizandos eſſe, idq; ab apoſtolica traditione Eccleſiam accepiſſe, communis patrum ſententia & authoritas confirmat. Nam

- *Primò credendum eſt, noluiſſe Chriſtum Dominum baptiſmi Sacramentum, & gratiam pueris denegari, de quibus dicebat: Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire: talium eſt enim regnum cælorum. Matth. 19. Mar. 10.*
- *Prætereà, cùm legimus totam aliquam familiam à Paulo baptizatam eſſe, ſatis appáret, pueros etiàm, qui in illorum numero erant, ſalutari fonte ablutos eſſe, 1. Cor. 1.*
- *Deindè circunciſio, quæ figura fuit baptiſmi, eum morem maximè commendat. Pueros enim octauo die circuncidi ſolitos, nemo eſt qui ignoret.*
- *Poſtremò, cùm per Adæ peccatum pueri ex origine noxam contraxerint: multò magis per Chriſtum Dominũ poſſunt gratiam & iuſtitiam conſequi, vt regenerentur in vitam: quod quidem ſine baptiſmo fieri nullo modo poteſt.*

REGVLA.

Neque enim dubitare licet, quin fidei Sacramenta, cùm abluuntur, accipiant, non quia mentis ſuæ aſſenſione credant: ſed quia parentum fide, ſi parentes fideles fuerint: ſin minùs, fide (vt D. Auguſtini verbis loquamur) vniuerſæ ſocietatis Sanctorum muniuntur.

BAPTI-

BAPTIZANDOS VT AFFECTOS ESSE oportcat.

TABVLA 41.

QVI BAptizandi ſunt, ſic affecti eſſe debent,

Vt velint, propoſitumq́ illis ſit, baptiſmũ ſuſcipere. Neque verò in pueris quoquè infantibus eam voluntatem deeſſe exiſtimãdum eſt, cùm Eccleſiæ voluntas, quæ pro illis ſpondet, obſcura eſſe non poßit. Vbi notandum eſt, amentes & furioſos,

- *Qui cùm aliquandò compotes mentis eſſent, inſaniã deindè inciderunt, niſi vitæ periculum immineat, & antequàm ſurere inciperent, voluntatis baptiſmi ſuſcipiendi ſignificationẽ dederunt, baptizandos non eſſe.*
- *Quòd ſi in mentis poteſtate nunquàm fuerunt, eos in fide Eccleſiæ non ſecùs, àc pueros, baptizandos eſſe, Eccleſiæ authoritas & conſuetudo ſatis declarat.*

Præterea fides etiàm, ad conſequendam Sacramenti gratiam maximè neceſſaria eſt, iuxta illud: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Marc. 16.

Deindè, vt quemlibet admiſſorum ſcelerum & malè actæ vitæ pœniteat, atque vt idem in poſterum à peccatis omnibus abſtinere ſtatuat, opùs eſt.

DE EXIMIIS BAPTISMI FRVCTIBVS.

TABVLA 42.

Effectus Baptiſmi ſunt ſaluberrimi, ijdemq́ue complures.

PRIMVS.

Ac primùm baptiſmi proprius effectus, eſt peccatorum omnium, ſiue originis vitio, ſiue noſtra culpa contracta ſint, remißio, cuius rei cauſa à Domino & ſaluatore noſtro inſtitutum eſſe, clariſſimis verbis Apoſtolorum princeps, vt alia teſtimonia omittamus, explicauit, cùm inquit: Pœnitentiã agite, & baptixetur vnuſquiſq; veſtrûm in nomine Ieſu Chriſti, in remißionem peccatorum, Act. 2. Nam & ſi in baptizatis concupiſcentia, vel fomes remaneat: illa tamen verè peccati rationem non habet, ſed manet tantùm infirmitas: reatus autem concupiſcentiæ in baptiſmate ſoluitur.

SECVNDVS.

Iam verò, in baptiſmo non ſolùm peccata remittuntur, ſed peccatorum etiàm & ſcelerum pœnæ omnes à Deo benignè condonantur. Excepto tamen eo pœnarum genere, quæ ciuilibus iudicijs ob graue aliquod ſcelus perſoluendæ ſunt, à quibus per baptiſmum nemo liberatur.

TERTIVS. TAB. 43.

Efficit prætereà baptiſmus poſt huius vitæ curriculum, pœnarũ omnium, quæ originale peccatũ conſequuntur, liberationem: Siquidem merito mortis Domini factum eſt, vt hæc conſequi poſſemus. Quòd ſi quærat aliquis, cur ſtatim poſt baptiſmum, & in hac vita ad eum nõ reſtituamur gradũ, in quo Adam fuerat collocatus? id quidẽ duabus potiſſimùm de cauſis factum eſſe reſpondebitur: quarum

- *Prima eſt, quòd nobis, qui per baptiſmum Chriſti corpori coniuncti, atque eius membra effecti ſumus, plus aliquid dignitatis tribuendum non erat, quàm ipſi capiti noſtro tributum eſſet.*
- *Altera verò illa eſt, vt ſcilicet tanquàm ſegetem & materiam virtutis haberemus, ex qua deindè vberiorem gloriæ fructum, atque ampliora præmia conſequeremur.*
- *Huc accedit, quòd ſi per baptiſmum, præter dona cœleſtia, quibus anima ornatur, corporis etiàm bona tribuerentur, dubitari meritò poſſet, quin multi, præſentis potiùs vitæ commoda, quàm futuræ ſperatam gloriam conſectantes, ad baptiſmum venirent.*

QVARTVS.

Neq; ſolùm à malis, quæ verè maxima dicenda ſunt, huius ſacramẽti virtute liberamur, verùm etiã eximijs bonis & muneribus augemur. Animus enim noſter diuina gratia repletur, qua iuſti & filij Dei effecti, æternæ quoq; ſalutis heredes inſtituimur. Eſt aũt gratia, non ſolùm per quã peccatorũ fit remißio, ſed diuina qualitas in anima inhærens, ac veluti ſplendor quidã & lux, q̃ animarũ noſtrarũ maculas omnes delet, ipſasq́ animas pulchriores & ſplendidiores reddit: Huc aũt additur nobiliſſimus omnium virtutum comitatus, quæ in animam cum gratia diuinitùs infunduntur.

QVIN-

QVINTVS.

Ad hæc per baptiſmum etiàm Chriſto capiti tanq̃ membra copulamur & cõnectimur, ex cuius plenitudine in omnes, qui iuſtificantur, diuina virtus & gratia diffunditur.

SEXTVS.

Tum etiàm per baptiſmum conſignamur charactere, qui ex animo deleri nunquàm poteſt: ex cuius vi & natura ab Eccleſia definitum eſt, baptiſmi Sacramentum nulla ratione iterandum eſſe. Vnus enim Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Neque verò quiſquã putet, eum ab Eccleſia iterari, cùm, adhibita huiuſmodi verborum formula, aliquem abluit, de quo incertum eſt, an baptizatus priùs fuerit: Si baptizatus es, te iterùm nõ baptizo: Si verò nondùm baptizatus es, ego te baptizo in nomine Patris, & filij, & Spiritusſancti. ità enim non impiè iterari, ſed ſanctè cum adiunctione baptiſmum adminiſtrari dicendum eſt. At tamen ea baptiſmi forma in illis tantùm permittitur, de quibus, re diligentèr perquiſita, dubium relinquitur, an baptiſmum ritè ſuſceperint.

SEPTIMVS.

Præterea verò, quæ ex baptiſmo conſequimur, illud veluti extremum eſt, quò reliqua omnia videntur referri, quòd ſcilicet cæli aditum, propter peccatum priùs interclusum, vnicuiq; noſtrûm patefacit.

Hæc autem, quæ in nobis baptiſmi virtute efficiuntur, ex ijs planè intelligi poſſunt, quæ in Saluatoris baptiſmo contigerunt. Vt enim in illo cæli aperti ſunt, & Spiritusſanctus columbæ ſpecie in Chriſtum Dominum deſcendens apparuit, ità eis qui baptizantur, diuini numinis chariſmata impartiuntur, & cælorum ianua reſeratur: non quidem, vt, ſimul atque baptizati ſunt, ſed vt magis opportuno tempore ingrediantur in illam gloriam, cùm omnium miſeriarum expertes, quæ in beatã vitam cadere non poſſunt, pro mortali conditione immortalitatem aſſequentur.

EPILOGVS.

Atq; hi quidem ſunt baptiſmi fructus, quos, ſi quidem Sacramẽti vim ſpectemus, æquè ad omnes pertinere dubitari nõ poteſt: ſin autem quo quiſq; animo affectus ad illum ſuſcipiendum acceſſerit, cõſideremus, plus minúsve cæleſtis gratiæ & fructûs ad vnum aliquẽ, quàm ad alium, peruenire, omninò fateri oportet.

DE SOLENNIBVS SACRI BAPTISMATIS cæremonijs, & primùm de ijs, quę ante baptiſmũ adhiberi ſolent. TABVLA 44.

OMNES *eæ cæremoniæ & precationes ad tria capita redigendæ sũt. Ac primum quidẽ illarũ genus eſt, quæ antequàm accedatur ad baptiſmi fõtem, ſeruantur. Igitur*

- *Inprimis aqua paranda eſt qua ad baptiſmum vti oportet. Conſecratur enim baptiſmi fons addito myſticæ vnctionis oleo: neque id omni tempore, ſed certis quibuſdam diebus.*
- *Afferuntur, vel etiàm adducũtur, qui baptiſmo initiandi ſunt, ad eccleſiæ fores, quòd indigni ſint, qui domum Dei, antequàm Chriſto ſe addixerint, ingrediãtur.*
- *Tum verò ſacerdos ab eis exquirit, quidnam ab Eccleſia petant.*
- *Quo cognito, primùm eos Chriſtianæ fidei doctrina, quam in baptiſmo profiteri debent, inſtituit, id autem catechiſmo efficitur.*
- *Si is qui inſtituitur, adulta ætate fuerit, ad ea, quæ rogantur, ipſe per ſe reſpondet: ſi autem infans ſit, pro illo ſponſor ritè reſpondet, ſolennemq; ſponſionem facit.*
- *Sequitur exorciſmus, qui ad expellendum diabolum, eiusq; vires frangendas, & debilitandas, ſacris & religioſis verbis ac precationibus conficitur.*
- *Sal in illius os, qui ad baptiſmum adducendus eſt, inſeritur; quo ſignificatur, eum fidei doctrina & gratiæ dono conſecuturũ eſſe, vt à peccatorum putredine liberetur, ſaporemq; bonorum operum percipiat, & diuinæ ſapientiæ pabulo delectetur.*
- *Obſignantur præterea ſigno crucis frons, oculi, pectus, humeri, aures, quæ omnia declarant, baptiſmi myſterio ſenſus baptizati aperiri ac roborari, vt Deum excipere, præceptaque eius intelligere ac ſeruare poſſit.*
- *Poſteà verò illi nares & aures ſaliua liniuntur, ſtatimque ad baptiſmi fontem mittitur, quo intelligamus, ſacræ ablutionis eam vim eſſe, vt menti ad cæleſtem veritatem perſpiciendam lumen afferat.*

DE CÆ-

DE CAEREMONIIS, QVAE IN IPSO ſeruantur Baptiſmo. TABVLA 45.

ALTERVM GENVS EArum eſt cæremoniarum, quæ, cùm ad ipſum fontem ventum eſt, adhibentur: ex quibus Chriſtianæ religionis ſummam licet cognoſcere.

- *Sacerdos enim tèr tonceptis verbis eum, qui baptizandus eſt, interrogat: Abrenuncias ſatanæ, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius? at ille, aut eius nomine Patrinus, ad ſingulas interrogationes reſpondet, Abrenuncio.*
- *Deindè ad ipſum baptiſmi fontem tonſiſtens, interrogatur à Sacerdote, hot modo: Credis in Deum Patrem omnipotentem? cui ille reſpondet, Credo. Atque ità deincèps de reliquis Symboli articulis rogatus, fidem ſuā ſolenni religione profitetur.*
- *Sed cùm iam baptiſmum adminiſtrare oportet, quærit Sacerdos ab eo, qui baptizandus eſt, num baptizari velit: quo quidem per ſe, vel eius nomine, ſi infans ſit, Patrino annuente, ſtatim in nomine Patris, & Filij, & Spiritûs ſancti, ſalutari aqua eùm abluit. Qua in re illud præcipuè monere oportet, non quamlibet corporis partem, ſed potiſſimùm caput, in quo omnes tum interiores, tum externi ſenſus vigent, abluendum: ſimulque ab eo, qui baptizat, non ante aut poſt ablutionem verba Sacramenti, quæ formam continent, ſed eodem tempore, quo ablutio ipſa peragitur, pronuncianda eſſe.*

DE IIS CAEREMONIIS, QVIBVS ECcleſia Catholica peracto vtitur baptiſmate. TABVLA 46.

TERTIVM VERO CAEremoniarū genus eſt earum, quæ, peracto iam baptiſmo, addi ſolent: Poſtquàm enim Baptiſmus abſolutus eſt,

- *Primùm Sacerdos ſummum baptizati verticē Chriſmate perungit, vt intelligat ſe ab eo die Chriſto capiti tāquàm membrum coniunctum eſſe; atq; eius corpori inſitum, & ea re Chriſtianum à Chriſto, Chriſtum verò à Chriſmate appellari.*
- *Induit poſteà baptizatū veſte alba. Quo Symbolo ſignificari ſancti Patres docētum*
  - *Reſurrectionis gloriam, ad quā per baptiſmum naſcimur.*
  - *Nitorem & pulchritudinē, qua, dilutis peccatorū maculis, anima in baptiſmo ornatur.*
  - *Innotentiam atq; integritatem, quam in omni vita baptizatus ſeruare debet.*
- *Et deindè tereus ardens in manum traditur, qui oſtendit, fidem charitate inflammatā, quam in baptiſmo accepit, bonorum operum ſtudio alendam atque angendam eſſe.*
- *Ad extremū verò, nomē baptizato imponitur, quod quidē ab aliquo ſumendū eſt, qui propter excellētem animi pietatem & religionem, in ſanctorum numerū relatus eſt.*

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO, AC PRIMVM DE MYSTERII HVIVS NATVRA.

TABVLA 47.

CONfirmatio

- *Dicitur*
  - *Non ab eo, vt quidam non minùs imperitè, quàm impiè, finxerunt, quòd olim qui infantes baptizati erant, cùm iam adulti eſſent, ad Epiſcopũ adducebantur, vt fidem Chriſtianam quam in baptiſmo ſuſceperant, confirmarent, ità vt Confirmatio nihil à catecheſi differre videatur, cuius conſuetudinis nullum probatum teſtimonium afferri poteſt:*
  - *Sed ab eo nomen rei impoſitum eſt, quòd huius Sacramenti virtute, Deus in nobis id confirmat, quod baptiſmo operari cœpit, noſq; ad Chriſtianæ ſoliditatis perfectionem adducit: nec verò confirmat ſolùm, ſed auget etiàm.*
- *Idcircò vocatur, quoniam*
  - *Qui baptizatus eſt, cùm ab Epiſcopo ſacro chriſmate vngitur, additis ſolennibus verbis &c. niſi aliud Sacramenti efficientiam impediat, nouæ virtutis robore firmior, atq; adeò perfectus Chriſti miles eſſe incipit.*
  - *In confirmatione veram & ꝓpriã ſacramenti ratiõem Catholica Eccleſia ſemp agnouit, quod complures ſanctiſſimi declarãt viri, in qbus ſunt*
    - *Melchiades, Clemens, Vrbanus, Fabianus, Euſebius,* — *Rom. Põtifices.*
    - *Dionyſ. Areo. Euſeb. Cæſar. Ambroſius, Auguſtinus.* — *ſancti patres*
    - *Ex tribus ſacræ ſcripturæ locis*
      - *Nolite cõtriſtare ſpiritũ ſanctũ Dei, in quo ſignati eſtis. Ephe. 4.*
      - *Sicut vnguentũ in capite, quod deſcendit in barbam, barbã Aarõ. Pſal. 132.*
      - *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctũ, qui datus eſt nobis. Rom. 5.*
- *Differt à baptiſmo. Conſtat enim varietatẽ gratiæ quã ſingula Sacramenta tribuunt, et rei ſenſibus ſubiecta, quæ ipſam gratiã ſignificat, efficere, vt varia quoquè et diuerſa Sacramenta ſint. Vtriuſq; diſcrimen Miltiades pontifex ità deſcribit:*
  - 1
    - *In baptiſmate homo ad militiam recipitur,*
    - *Et in confirmatione coarmatur ad pugnam.*
  - 2
    - *In fonte baptiſmatis Spiritus ſanctus plenitudinem tribuit ad innocentiam:*
    - *Confirmatiõe aũt, perfectionẽ ad gratiã miniſtrat.*
  - 3
    - *In baptiſmo regeneramur ad vitam,*
    - *Poſt baptiſmum ad pugnam confirmamur.*
  - 4
    - *In baptiſmo abluimur,*
    - *Poſt baptiſmum roboramur.*
  - 5
    - *Regeneratio per ſe ſaluat in pace baptiſmum recipientes:*
    - *Confirmatio armat atq; inſtruit ad agones.*
  - *In ſumma,*
    - *Quãtùm in naturali vita generatio ab incremento diſtat,*
    - *Tantùm inter ſe differũt*
      - *Baptiſm⁹, q regenerãdi vĩ habet:*
      - *Et cõfirmatio, cuius virtute fideles augeſcũt, & perfectũ animi robur aſſumunt.*
- *Originem duxit ab ipſo Chriſto: Qui*
  - *Primùm ſic allocutus eſt Apoſtolos ſuos, Sedete in ciuitate, quoaduſq; induamini virtute ex alto.*
  - *Deindè, Spiritũſanctũ in die Pentecoſtes in corda effudit diſcipulorũ.*
  - *Quam admirabilem effuſionem deſcribit S. Lucas 2. Actor. capite.*
- *Inſtituta eſt,*
  - *Non quidem ad ſalutis neceſſitatem, vt ſinè ea ſaluus quis eſſe non poſſit: ſed vt eius virtute optimè inſtructi & parati inueniremur, cùm nobis ꝓ Chriſti fide pugnandum eſſet.*
  - *A nemine tamen prætermitti debet, ſed potiùs maximè cauendum eſt, nè in re ſanctitatis plena, per quam nobis diuina munera tam largè impertiuntur, aliqua negligentia committatur.*

DE SACRAMENTI HVIVS PARTIBVS.

TABVLA 48.

PARTES huius Sacramenti ſunt

- *Materia, quæ Chriſma appellatur: Quo nomine*
  - *A Græcis accepto, & profani ſcriptores quodlibet vnguenti genus ſignificant:*
  - *Illi tamen, qui res diuinas tradunt, ipſum cõmuni loquendi conſuetudine, ad illud tantummodò vnguẽtum accommodârũt, quod ſolenni Epiſcopi conſecratiõe conficitur ex*
    - *Oleo, quod cùm pingue ſit, & natura ſua dimanet ac diffluat, gratiæ plenitudinem exprimit, quæ per ſpiritum ſanctum à Chriſto capite in alios redundat atq; effunditur. Vnxit enim eũ Deus oleo lætitiæ præ cõſortibus ſuis. Pſal. 44. ac de plenitudine eius nos omnes accepimus. Ioan. 1.*
    - *Et Balſamo, cuius odoratus cùm ſit iucundiſſimus, quid aliud ſignificat, quàm fideles, cũ Sacramento confirmationis perficiuntur, eam virtutum omnium ſuauitatem effundere, vt illud Apoſtoli queant dicere: Chriſti bonus odor ſumus Deo? 2. Cor. 2.*
- *Forma, quæ abſoluitur his*
  - *Verbis: Signo te ſigno crucis, & confirmo te Chriſmate ſalutis, in nomine Patris, & filij, & ſpiritusſancti. In quibus verbis hæc tria obſeruanda ſunt:*
    - *Diuina poteſtas, quæ vt principalis cauſa in Sacramẽto operatur, in verb. In nomine Patris, & Filij, & Spiritusſancti.*
    - *Robur animi & ſpiritûs, quod per ſacrã vnctionem fidelibus ad ſalutem tribuitur. In verb. Confirmo te Chriſmate ſalutis.*
    - *Signum, quo notatur is, qui in certamen Chriſtianæ militiæ deſcenſurus eſt. In verb. Signo te ſigno crucis.*

In Cõfirmandorũ

- *Aetate illud obſeruãdum eſt, omnibus quidem poſt baptiſmum confirmationem poſſe adminiſtrari, ſed minùs tamen expedire hoc fieri, antequàm pueri rationis vſum habuerint. Quarè ſi duodecimus annus non expectandus videatur, vſque ad ſeptimum certè hoc Sacramentum differre, maximè cõuenit, quòd pueri, qui adhuc vſu rationis carent, apti non ſint ad eam pugnam, quæ pro fide Chriſti ſuſcipienda eſt.*
- *Ex his verò efficitur, vt qui adulta iam ætate confirmandi ſunt, ſiquidẽ huius Sacramenti gratiã & dona conſequi cupiant, eos*
  - *Non ſolùm fidem & pietatem afferre,*
  - *Sed grauiora etiã peccata, quæ admiſerunt, ex animo dolere oporteat.*
  - *Vndè laudabilis olim fuit Eccleſiæ conſuetudo, vt non niſi ieiuni hoc Sacramentum ſuſciperent.*

Huius Sacramẽti miniſter

- *Solus eſt Epiſcopus, quem eius conficiendi ordinariam poteſtatem habere oſtendunt*
  - *Sacræ literæ. Acto. 8.*
  - *Teſtimonia clariſſima ſanctorum Patrum atque Pontificum,*
    - *Vrbani,*
    - *Euſebij,*
    - *Damaſi,*
    - *Innocentij,*
    - *Leonis,*
    - *Auguſtini.*
- *Patrinus etiàm, vt in baptiſmo fieri demonſtratum eſt, in hoc Sacramento adhiberi ſolet.*

DE CONFIRMATIONIS EFFECTIBVS.

TABVLA 49.

CONFIRMA-*tionis effectus præcipui numerantur tres:*

- *Primùm, Confirmatio hoc cum cæteris Sacramentis commune habet, vt niſi impedimẽtum aliquod inferatur, nouam gratiam tribuat: ex quo ſequitur, vt peccata etiàm condonet ac remittat: Quoniam gratiam ſimul cum peccato ne fingere quidem nobis licet.*
- *Sed præter hæc, quæ cum alijs communia cenſenda ſunt, primùm quidẽ illud propriè confirmationi tribuitur, quòd baptiſmi gratiam perficit. Qui enim per baptiſmum Chriſtiani effecti ſunt, quaſi infantes modò geniti, teneritatem adhuc & mollitiem quandam habent: ac deindè Chriſmatis Sacramento aduerſùs omnes carnis, mundi & diaboli impetus robuſtiores fiunt: & eorum animus in fide omninò confirmatur, ad confitendum & glorificãdum nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti: ex quo etiàm nomen ipſum inuentum eſſe, nemo dubitârit.*
- *Habet præterea Confirmatio eam vim, vt characterem imprimat: quo fit, vt nulla vnq̃ ratione iterari poſſit: quod etiàm in baptiſmo ſuprà obſeruatum eſt, ac de Sacramento Ordinis quoquè ſuo loco planiùs exponetur.*

DE SACRAMENTI HVIVS RITIBVS

&c æremonijs. TABVLA 50.

RESTAT *nunc, vt aliqua etiã de ritibus & cæremonijs, quibus in hoc Sacramẽto adminiſtrãdo Catholica Eccleſia vtitur, breuitèr perſtringantur. Qui igitur confirmatur, ſacro Chriſmate*

- *In fronte vnguntur. Nam hoc Sacramento Spiritus ſanctus in animos fidelium ſeſe infundit, ineiſque robur & fortitudinem auget, vt in ſpirituali certamine viriliter pugnare, & nequiſſimis hoſtibus reſiſtere queant.*
- *Sed illud quoquè ſolenni religione in Eccleſia Dei ſeruatum eſt, vt in Pentecoſte præcipuè hoc Sacramentum adminiſtraretur, quòd hoc maximè die Apoſtoli, Spiritusſancti virtute roborati & confirmati ſint: cuius diuini facti recordatione fideles admonerentur, quæ quantaque myſteria in ſacra vnctione cogitanda eſſent.*
- *Deindè verò, qui vnctus & confirmatus eſt, vt meminerit ſe tanquàm fortem athletam paratum eſſe oportere, ad omnia aduerſa inuicto animo pro Chriſti nomine ferenda, manu leuitèr in maxilla ab Epiſcopo cæditur.*
- *Poſtremò autem Pax ei datur, vt intelligat ſe gratiæ cæleſtis plenitudinem & pacem, quæ exuperat omnem ſenſum, conſecutum eſſe.*

DE EVCHARISTIAE

SACRAMENTO, ET PRIMVM CVR

ſit inſtituta Euchariſtia. TABVLA 51.

EVCHA-*riſtia duabus de cauſis à Chriſto inſtituta eſt:*

- *Altera eſt, vt cæleſte animæ noſtræ alimentum eſſet, quo vitam ſpiritualem tueri & conſeruare poſſemus.*
- *Altera, vt Eccleſia perpetuum ſacrificium haberet, quo peccata noſtra expiarentur. Etenim hoc Sacramentum non ſolùm theſaurus eſt cæleſtium diuitiarum, quo ſi benè vtamur, Dei gratiam nobis conciliamus & amorem: ſed in eo præcipua quædam ratio ineſt, qua ei pro immenſis in nos collatis beneficijs aliquam gratiam referre poſſimus.*

DE VARIIS HVIVS SACRAMENTI NOMInibus, & alijs quibuſdam. TABVLA 52.

HOC ipſum Euchariſtiæ Sacramentũ

- *Varia habet nomina: interdum enim appellatur*
  - *Euchariſtia, quod verbum Latinè reddere poſſumus, vel*
    - *Bonam gratiã, tũ quia*
      - *Vitam æternam, de qua ad Ro. 6. ſcriptũ eſt, Gratia Dei vita æterna, ꝑſignificat.*
      - *Chriſtum Dominum, qui vera gratia atque omnium chariſmatum fons eſt, in ſe continet.*
    - *Gratiarum actionem. ſiquidem cùm hanc hoſtiam immolamus, immenſas quotidiè gratias pro vniuerſis in nos beneficijs Deo agimus.*
  - *Sacrificium: de quo myſterio paulò pòſt latiùs dicendum erit.*
  - *Communio: quod verbum ex illo Apoſtoli loco ſumptũ eſſe liquet, vbi ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nónne cõmunicatio ſanguinis Chriſti eſt? & panis quẽ frangimus, nónne participatio corporis Domini eſt? 1. Cor. 10.*
  - *Sacramentum pacis & charitatis: quo nihil nos ſtudioſiùs ſeruare, quàm pacem & charitatem profitemur.*
  - *Viaticũ, tum quia*
    - *Spiritualis cibus eſt, quo in huius vitæ peregrinatione ſuſtentamur:*
    - *Viam nobis ad æternam gloriam & felicitatem munit.*
  - *Cœna, quòd in illo nouiſſimæ cœnæ ſalutari myſterio à Chriſto Domino ſit inſtituta.*
- *Inter ſeptem verò Sacramenta numerandum eſſe, conuincitur*
  - *Infinitis penè ſacrorum ſcriptorum teſtimonijs.*
  - *Ex ipſa ratione & natura ſacræ menti.*
    - *In eo ſigna ſunt externa & ſenſib⁹ ſubiecta.*
    - *Habet deindè gratiæ ſignificationem & efficientiam.*
    - *Prætereà de Chriſti inſtitutione, neq; euangeliſtæ, neq; Apoſtolus dubitandi locũ relinquunt, Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11.*
  - *Quæ omnia cùm in vnũ conueniãt ad Sacramenti veritatem confirmandam, nullis alijs argumẽtis opus eſſe proſpicitur.*
- *Conſtat duobus,*
  - *Viſibili ſcilicet elementorum ſpecie,*
  - *Et inuiſibili*
    - *Carne & Sanguine — Ipſius Domini noſtri Ieſu Chriſti. Auguſtinus.*
- *Differt à reliquis Sacramẽtis:*
  - *Cætera Sacramenta materiæ vſu perficiuntur, dum ſcilicet alicui adminiſtrari ea contingit: At verò ad Euchariſtiæ perfectionem ſatis eſt ipſius materiæ conſecratio: vtrunq; enim Sacramentum eſſe non deſinit, quanuis in pyxide aſſeruetur.*
  - *Deindè in conficiendis alijs Sacramentis, nulla fit materiæ atq; elementi in aliam naturam mutatio: In Euchariſtia verò, quod panis & vinum ante conſecrationem erat, confecta conſecratione, verè eſt corporis & ſanguinis Domini ſubſtantia.*
  - *Deniquè Euchariſtia fonti, cætera riuulis comparantur.*
- *Tria nobis indicat.*
  - *Primum eſt, Chriſti Domini Paſſio, quæ iam præterijt.*
  - *Alterum eſt, diuina & cæleſtis gratia, quæ præſens ad animam alendam & conſeruandam hoc Sacramento tribuitur.*
  - *Tertium eſt, quod futurum prænũciat, æternæ iocunditatis & gloriæ fructus, quem in cæleſti Patria ex Dei promiſſione capiemus.*

QVAE SACRAMENTI HVIVS SIT MATERIA.

TABVLA 53.

EST itaque duplex Sacramenti huius Materia:

- *Altera, Panis*
  - *Ex tritico confectus: communi enim loquendi cõſuetudine, cùm panis abſolutè dicitur, panem ex tritico intelligi ſatis conſtat. Sicut in veteri præceptum fuerat teſtamento, vt panes propoſitionis, qui hoc Sacramentum ſignificabant, ex ſimila conficerentur.*
  - *Azymus. Chriſtus enim ipſe primo azymorum die, quo nihil fermentati domi habere Iudæis licebat, hoc Sacramẽtum confecit atque inſtituit.*
    - *Neq; tamẽ ea qualitas adeò neceſſaria exiſtimãda eſt, vt, ſi illa pani deſit, ſacramentum confici non poſſit: vtrunque enim panis genus, verum & propriam panis rationem & nomen habet: quanq̃ nemini licet priuata authoritate, vel potiùs temeritate, laudabilẽ Eccleſiæ ſuæ ritum immutare: atq; eo minùs id facere Latinis ſacerdotibus permiſſum eſt, quibus prætereà pontifices maximi præceperũt, vt ex azyme tantùm Sacra myſteria conficerent.*
    - *Quàm multa autem materia ad Sacramentum conficiendum vti oporteat, definitum non eſt: cùm illorum etiàm certus numerus definiri nequeat, qui aut poſſint, aut debeant ſacra myſteria percipere.*
- *Altera, vinũ ex vitis fructu expreſſu, cui modicum aquæ permiſtũ ſit. Nam*
  - *Dominum Saluatorem vino in huius Sacramenti inſtitutiõe vſum eſſe, Catholica Eccleſia ſempèr docuit, cùm ipſe dixerit, Non bibam amodò de hoc genimine vitis, vſque in diem illum. Matth. 26. Marc. 14.*
  - *Aquã Dei Eccleſia vino ſempèr admiſcuit:*
    - *Primùm, quòd id à Chriſto Dño factum eſſe, Conciliorum authoritate, & S. Cypriani teſtimonio comprobatur.*
    - *Deindè, q̃ ſanguinis & aquæ, quæ ex eius latere exiẽrũt, hac permiſtione memoria renouatur.*
    - *Tum verò aquæ, vt in Apocalypſi legimus, populũ deſignant: quarè aqua vino admiſta, fidelis populi cum Chriſto capite coniunctionem ſignificat.*
    - *De hac aũt miſtione tres cõſiderãdæ ſũt regulæ.*
      - *Quamuis aquæ admiſcendæ ità graues rationes ſint, vt eam ſine mortali peccato prætermittere non liceat: ea tamẽ ſi deſit, ſacramentũ conſtare poteſt.*
      - *Modicã aquã infundendã eſſe. Nã Eccleſiaſticorũ ſcriptorũ ſentẽtia & iudicio, aqua illa in vinum conuertitur.*
      - *Deniquè pluribus Decretis ſancitum eſt, nè quid aliud præter panem & vinum, offerre liceat.*

QVID HAEC DVO PANIS ET VINI

Symbola ſignificent. TABVLA 54.

HAEC duo Symbola

- *Primùm Chriſtum nobis ſignificant, vt vera eſt hominum vita. ipſe enim Dominus ait, Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. Ioan. 6.*
- *Nonnihil etiàm hæc ipſa elementa ad id valent, vt eam cognitionem accipiant homines, eſſe in Sacramento corporis & ſanguinis Domini veritatem.*
- *Affert etiàm aliquid adiumẽti hæc admirabilis elementorum mutatio ad adumbrandum quod fit in anima. Vt enim & ſi nulla extrinſecùs panis & vini mutatio appáret, tamen eorum ſubſtãtia in carnem & ſanguinem Chriſti verè tranſit: ità etiàm tametſi in nobis nihil immutatũ videtur, interiùs tamen ad vitam renouamur, dum veram vitam Euchariſtiæ ſacramento accipimus.*
- *Accedit ad hæc, quòd cùm vnum Eccleſiæ corpus ex multis membris compoſitum ſit, nulla re magis elucet ea coniunctio, quàm panis viniq́ue elementis. Panis enim ex multis granis conficitur, & vinum ex multitudine racemorum exiſtit. atque ità nos cùm multi ſimus, huius diuini myſterij vinculo arctiſſimè colligari, & tanquàm vnum corpus effici declarant.*

Qvàm

QVAM APTE SACROSANCTA MYSTERIA ſub panis & vini ſpecie adminiſtrentur. TABVLA 55.

SVMMA *Dei prouidẽtia hîc ſuſpicienda venit. Nam*

- *Primùm ſapientiſſimè factum eſt, vt ſanctiſſimum corpus & ſanguis ſub earum rerum ſpecie, panis, inquam, & vini, nobis adminiſtraretur, quorum quotidiano & communi alimento maximè delectamur.*
- *Adiunctæ etiàm ſunt duæ illæ vtilitates, quarum*
  - *Prima eſt, quòd ab infidelium calumnia liberati ſumus: quas facilè effugere non poſſemus, ſi Dominum ſub propria ſpecie comedere videremur.*
  - *Altera eſt, quòd dum corpus & ſanguinem Domini ità ſumimus, vt tamen, quod verè fit, ſenſibus percipi non poſſit, hoc ad fidem in animis noſtris augendam, plurimùm valet.*

FORMA CONFICIENDAE EVCHARISTIAE quæ ſit. TABVLA 56.

FOR-*ma conſecrationis*

- *Panis eſt hæc: Hoc eſt corpus meum.*
- *Vini hæc eſt: Hic eſt calix ſanguinis mei, noui et æterni teſtamẽti, myſteriũ fidei, q ꝑ vobis, & ꝑ multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Mat. 26. Mar. 14. Lu. 22.*

Vt autem ſeparatim duæ fiant conſecratiões, optimo iure inſtitutũ eſt:

- *Primò enim vt paſſio Domini, in qua ſanguis à corpore diuiſus eſt, magis referatur: cuius rei cauſa in conſecratione ſanguinem effuſum eſſe meminimus.*
- *Deindè maximè conſentaneũ fuit, vt quoniam ſacramẽto ad alendam animã, vtendum nobis erat, tanquàm cibus & potus inſtitueretur, ex quibus perfectum corporis alimentum conſtare perſpicuum eſt.*

VSVS HVIVS SA-*cramenti conſiſtit in*

- *Præparatione,*
- *Sumptione,*
- *Communicandi tẽpore & ritu.*

Quarum explicatio tribus proximè ſequentibus continetur tabulis.

DE PRAEPARATIONE AD SACRAM Synaxin. TABVLA 57.

PRAE-*paratio alia eſt*

- *Animi, cuius quinque ſunt p̄cepta:*
  - *Primum, vt fideles diſcernant menſam à menſa, hanc ſacram ab alijs prophanis, cæleſtem hunc panem à communi.*
  - *Alterum, vt vnuſquiſque à ſeipſo quærat, num pacem cum alijs habeat, num proximos verè atque ex animo diligat.*
  - *Deindè conſcientiam noſtram ſcrutari diligentèr debemus, nè fortè exitiali aliquo peccato contaminati ſimus, cuius pœnitere neceſſè ſit, vt priùs contritionis & confeſſionis medicamento illud eluatur.*
  - *Prætereà taciti cum animis noſtris cogitemus, quàm indigni ſimus, quibus diuinum hoc beneficium à Domino tribuatur.*
  - *Exquiramus etiàm à nobis ipſis, an illud Petri vſurpare nobis liceat: Domine, tu ſcis, quia amo te. Ioan. 21.*
- *Corporis. Nam*
  - *Ieiuni ad ſacram menſam accedere debemus.*
  - *Poſtulat etiàm tanti Sacramenti dignitas, vt qui matrimonio iuncti ſunt, aliquot dies à concubitu vxorum abſtineant.*

DE SALVTARI SACRAE EVCHARISTIAE ſumptione. TABVLA 58.

TRES EV-*chariſtiæ ſumendæ diſtinguũtur rationes. Alij enim*

- *Sacramentum tantùm accipiunt, vt peccatores, qui ſacra myſteria impuro ore & corde accipere non verentur, quos Apoſtolus ait indignè manducare & bibere corpus Domini.*
- *Spiritu tantummodò Euchariſtiam ſumere dicũtur: ij ſunt, qui deſiderio & voto propoſitum cæleſtem illum panem comedunt, fide viua incenſi, quæ per dilectionem operatur.*
- *Sacramento & ſpiritu ſacram Euchariſtiam percipiunt: qui cùm ex Apoſtoli doctrina priùs ſe probauerint, ac veſte nuptiali ornati ad diuinam hanc menſam acceſſerint, ex Euchariſtia capiunt vberrimos fructus.*

DE COMMVNICANDI TEMPORE &ritu. TABVLA 59.

ADMO-*nendi ſunt fideles,*

- *Omnibus quidem eam legem propoſitam eſſe, vt ſacram Euchariſtiam accipiant.*
- Excipi *tamen eos*
  - *Qui nondum rationis vſum propter ætatis imbecillitatem habent, vt infantes.*
  - *Amentibus præterea, qui tunc à pietatis ſenſu alieni ſunt, Sacramenta dare minimè oportet.*

VTRVM *autem ſingulis menſibus, vel hebdomadis, vel dieb, id magis expediat, certa omnibus regula pſcribi nõ poteſt. ſed certiſſima eſt illa B. Auguſtini: Sic viue, vt quotidiè poſſis ſumere. Olim tñ ſancitũ eſt, vt fieret hæc ſumptio ab oĩbus quotannis*

- *Ter:*
  - *Natali Domini,*
  - *Reſurrectione,*
  - *Pẽtecoſte.*
- *Semèl ad minùs in Paſcha.*

Vt in Concilio

- *Agathẽſi primo, & alijs multis.*
- *Lateranẽſi ſub Innocẽtio 3.*

Quòd ad communicandi ritum pertinet, Eccleſiæ lege interdictum eſt, nè quis ſinè ipſius Eccleſiæ authoritate, præter ſacerdotes corpus Domini in ſacrificio conficientes, ſub vtraque ſpecie ſacram Euchariſtiam ſumat. Quæ conſuetudo ab Eccleſia multas ob cauſas approbata eſt, potiſſimùm ad conuellendam eorum hæreſin, qui negabant ſub vtraque ſpecie totum Chriſtum eſſe, ſed corpus tantùm exangue ſub panis, Sanguinem autem ſub vini ſpecie contineri aſſerebant.

DE EF-

DE EFFECTIBVS ET PRAECIPVIS HVIVS Sacramenti fructibus. TABVLA 60.

ADMIRABILES huius Sacramenti ſunt fructus. Nã

1. *Fons eſt omnium gratiarum, cùm fontem ipſum cæleſtium chariſmatum & donorum Chriſtum Dominum in ſe contineat.*

2. *Quos vſus corpori panis & vinum adfert, eos omnes animæ ſaluti & iucunditati, ac meliori quidem ac perfectiori ratione, Euchariſtiæ ſacramentum præbet.*

3. *Gratia in animam influit, cùm eum purè & ſanctè accipit, qui de ſeipſo dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Qui enim pietatis & religionis ſtudio affecti hoc Sacramentum ſumunt, Chriſti corpori tanquàm viua membra inſeruntur, ſiquidem ſcriptum eſt: Qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Nec tamen hoc ità intelligendum eſt, perinde àc neceſſe nõ ſit, vt qui re ipſa hoc ſacramentum vtilitèr percepturus eſt, gratiam anteà adeptus fuerit. Conſtat enim, quemadmodùm mortuis corporibus naturale alimentum nihil prodeſt, ità etiam animæ, quæ ſpiritu non viuit, ſacra myſteria non prodeſſe. Non enim reuocandæ ad vitam animæ, ſed in vita conſeruandæ cauſa inſtituta ſunt.*

4. *Vtì corpus cibo naturali non conſeruatur modò, ſed etiàm augetur, guſtuſq́ nouam quotidiè ex eo voluptatem & ſuauitatem percipit: ità etiàm ſacræ Euchariſtiæ cibus non ſolùm animam ſuſtentat, ſed vires illi addit, efficitq́ vt ſpiritus diuinarum rerum delectatione magis commoueatur.*

5. *Remittuntur Euchariſtia & condonantur leuiora peccata, quæ venialia dici ſolent.*

6. *Euchariſtia nos à criminibus puros & integros, atque à tentationum impetu incolumes ſeruat: carnis libidinem cohibet ac reprimit, & concupiſcentiæ ardorem reſtinguit.*

7. *Sacræ Euchariſtiæ ſumma vis eſt ad æternam gloriam comparandã: & eius gratia fideles, dum hanc vitam degunt, ſumma cõſcientiæ pace & tranquillitate perfruuntur: eiuſq́ virtute recreati, non ſecùs atquè Elias, qui ſubcinericij panis fortitudine ambulauit vſque ad montem Dei Oreb, cùm ex vita emigrandi tempus aduenit, ad æternam gloriam & beatitudinem aſſcendunt.*

QVAE PRAETEREA IN HOC SACRAMENto myſteria ſint conſideranda. TABVLA 61.

TRIA SVNT MAXImè *admiranda atque ſuſpicienda, quæ in hoc Sacramẽto verbis cõſecrationis effici fides Catholica ſinè vlla dubitatione credit ac confitetur.*

Primum eſt, verum Chriſti Domini corpus, illud idem, quod natum ex virgine, in cælis ſedet ad dexteram patris, hoc ſacramento contineri.

Alterum eſt, nullam in eo elementorum ſubſtantiam remanere, quamuis nihil magìs à ſenſibus alienum & remotum videri poſſit.

Tertium eſt, quod ex vtroque facilè colligitur, etſi verba conſecrationis id maximè exprimunt, accidentia, quæ aut oculis cernuntur, aut alijs ſenſibus percipiuntur, ſinè vlla re ſubiecta eſſe, mira quadam atque inexplicabili ratione.

DE VE-

DE VERITATE CORPORIS ET SANguinis Chriſti in Euchariſtia. TABVLA 62.

CIRCA primũ hoc membrum, quatuor ſunt obſeruanda:

- *Diſtinctio eorũ, quæ in hoc ſacramento nõ eadem omnia ratione aut virtute continentur:*
  - *Quædam enim ſunt, quæ ex vi & efficientia conſecrationis in ſacramẽto eſſe dicimus. Nam cùm verba illa efficiant, quidquid ſignificant: id eſſe in ſacramento ex vi ſacramenti, diuinarũ rerum ſcriptores appellârunt, quod verborum forma exprimitur, ità ſi cõtingeret, vt aliquid ab alijs rebus omninò ſeiunctum eſſet, id ſolùm, quod forma ſignificaret, in Sacramento eſſe, cætera non item eſſe docuerunt.*
  - *Quædam verò in Sacramento continentur, quòd illis rebus cõiuncta ſint, quæ forma exprimuntur. Sic quia corpori, quod conſecratione efficitur, ſanguis, anima, & diuinitas coniungitur, hæc quoque in ſacramẽto erunt omnia: non quidem ex conſecrationis virtute, ſed ex concomitantia, hoc eſt, vt ea quæ corpori coniuncta ſunt.*
- *Probatio huius doctrinæ, de veritate corporis et ſanguinis Chriſti: Quam Catholicam eſſe, demõſtratur ex*
  - *Ipſis verbis*
    - *Chriſti, dicentis, Hoc eſt corpus meum: Et, Hic eſt ſanguis meus, Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22.*
    - *Pauli, 1. Cor. 10. & 11.*
  - *Communi ſententia patrum, præcipuè verò*
    - *Ambroſij,*
    - *Chryſoſtomi,*
    - *Auguſtini,*
    - *Cyrilli, &c.*
  - *Authoritate Conciliorũ, ſpeciatim*
    - *Vercellenſis, Turonenſis, Romanorum duorum* — *Aduerſùs Berengarium.*
    - *Lateranenſis ſub Innocentio 3.*
    - *Conſtantienſis,*
    - *Florentini,*
    - *Tridentini, &c.*
  - *Authoritate ſymboli Apoſtolici.*
    - *Cùm enim Dei ſummam omniũ rerum poteſtatem fideles credunt, & confitentur, credant etiàm neceſſe eſt, poteſtatem ei non defuiſſe maximi huius operis efficiendi, quod in Euchariſtiæ Sacramento admiramur & colimus.*
    - *Deindè cùm credunt ſanctam Eccleſiam Catholicam, neceſſariò ſequitur, vt ſimul credant eam eſſe, quam explicauimus, huius ſacramenti veritatem.*
- *Concomitantia, ex qua oſtenditur*
  - *Totum Chriſtum vſqueadeò tam in panis, quàm in vini ſpecie cõtineri, vt quemadmodùm in panis ſpecie non corpus modò, ſed etiàm ſanguis & totus Chriſtus verè ineſt, ſic contrà in vini ſpecie non ſolùm ſanguis, ſed corpus & totus Chriſtus verè inſit.*
  - *Neque verò ſolùm in vtraque ſpecie, ſed in quauis vtriuſque ſpeciei particula, totum Chriſtum contineri. Sic enim Auguſtinus ſcriptũ reliquit: Singuli accipiunt Chriſtum Dominum, & in ſingulis portionibus totus eſt, nec per ſingulos minuitur, ſed integrum ſe præbet in ſingulis.*
- *Vtilitates & fructus, quos capiũt fideles ex huius ſacramenti contemplatione.*
  - *Primùm enim intelligunt, quanta ſit Euangelicæ legis perfectio, cui datum eſt id re ipſa habere, quod ſignis tantùm & figuris Moſaicæ legis tempore adumbratum fuerat.*
  - *Prætereà fideles hoc Sacramento Chriſti Saluatoris noſtri perfectiſſimam charitatem experiuntur, qua naturam, quam à nobis ſumpſerat, à nobis nunquàm ſubtrahere, ſed quantùm fieri poſſet, eſſe verſariq́ue nobiſcum voluit.*

DE TRANS-

DE TRANSSVBSTANTIATIONE, SIVE CONuerſione panis & vini in verum corpus & verum ſanguinem Chriſti. TABVLA 63.

CVM IN Sacramento Euchariſtiæ tota vni rei ſubſtantia in totã alterius rei ſubſtantiã trãſeat, rectè & ſapientèr à maioribus noſtris iſta cõuerſio appellata eſt Trãſſubſtãtiatio. Quæ & ipſa

- *Probatur*
  - *Authoritate*
    - *Chriſti*
      - *Primùm, quòd in eius ſacramenti inſtitutione ipſe dixit: Hoc eſt corpus meum. vocis enim Hoc, ea vis eſt, vt omnem rei præſentis ſubſtãtiam demonſtret. Quòd ſi panis ſubſtantia remaneret, nullo modo verè dici videretur: Hoc eſt corpus meum.*
      - *Deindè Chriſtus Dñs apud Ioan. 6. Panis, inquit, quẽ ego dabo, caro mea eſt, pro mundi vita: Panem videlicet carnem ſuam vocans.*
    - *Conciliorum* — *Lateraneñ magni, Florẽtini, Tridẽtini.*
    - *Diuorũ patrum.* — *Ambroſij, Hilarij, Auguſtini, Damaſceni, &c.*
    - *Qui vnanimi conſenſu ſatentur oẽs*
      - *Ante conſecrationẽ, panẽ eſſe & vinum, quod natura formauit.*
      - *Poſt conſecrationem verò, carnem Chriſti & ſanguinem, quod benedictio conſecrauit.*
    - *Ità vt corpus ſecundùm veritatẽ cõiunctũ ſit diuinitati.*
      - *Non q ipſum corpus aſſumptum, de cælo deſcendat:*
      - *Sed q ipſe panis & vinũ in corpus & ſanguinem Chriſti tranſmutẽtur. Damaſcen.*
  - *Ratione: Etenim ſi eſt verum Chriſti corpus ſub panis & vini ſpecie poſt conſecrationem: omninò neceſſè eſt, cùm ibi anteà non eſſet, hoc vel loci mutatione, vel creatiõe, vel alterius rei in ipſum conuerſione factũ eſſe. At verò fieri non poſſe conſtat, vt corpus Chriſti in Sacramento ſit, quòd ex vno in alium locum venerit: ità enim fieret, vt à cæli ſedibus abeſſet: quoniam nihil mouetur, niſi locum deſerat, à quo mouetur. Creari autem corpus Chriſti minùs credibile eſt, ac ne in cogitationem quidem cadere hoc poteſt. Relinquitur ergò, vt in Sacramento ſit corpus Domini, quod panis in ipſum conuertatur. quarè nulla panis ſubſtantia remaneat neceſſè eſt.*
- *Declaratur*
  - *Modo ipſius conuerſionis: quæ ità fit, vt tota panis ſubſtantia diuina virtute in totã corporis Chriſti ſubſtantiam, ſinè vlla Domini noſtri mutatione, conuertatur. Neq; enim Chriſtus aut generatur, aut mutatur, aut augeſcit, ſed in ſua ſubſtantia totus permanet.*
  - *Duabus veluti Regulis:*
    - *Prima eſt, quo pacto ea mutatio fieri poſſit, curioſiùs non inquirendũ, ſed potiùs fide quid hoc ſit, cognoſcẽdum. Qua in re fideles animos ſuos illa voce præmunire debent, Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum.*
    - *Altera eſt, Chriſtum Dominum in hoc Sacramento, vt in loco, nõ eſſe, etenim locus res ipſas conſequitur, vt magnitudine aliqua præditæ ſunt: Chriſtum verò Dominum ea ratione in ſacramento eſſe nõ dicimus, vt magnus aut paruus eſt, quod ad quantitatem pertinet, ſed vt ſubſtantia eſt. Subſtantia enim panis in Chriſti ſubſtantiã, non in magnitudinẽ aut quantitatem conuertitur. Nemo verò dubitat, ſubſtantiã æquè in paruo atquè in magno ſpatio contineri.*

Tertium reſtat, quod in hoc Sacramento maximum atq; admirabile videatur: quod quidem, iam duobus alijs explicatis, facilè probari poteſt, panis videlicet & vini ſpecies in hoc Sacramento ſinè aliqua re ſubiecta conſtare. Nam cùm anteà demonſtratũ ſit, corpus Domini & ſanguinem verè in Sacramento eſſe, ità vt nulla ampliùs ſubſit panis & vini ſubſtantia, quoniam ea accidentia Chriſti corpori & ſanguini inhærere non poſſunt: relinquitur, vt ſupra omnem naturæ ordinem ipſa ſe, nulla alia re niſa, ſuſtentẽt. Hæc perpetua & conſtans fuit Catholicæ Eccleſiæ doctrina.

DE EVCHARISTIA VT EST SACRIFICIVM.

TABVLA 64.

- *PORRÒ Euchariſtia*
  - *Habet præter Sacramenti vim, etiàm ſacrificij rationem: Quod*
    - *Exprimitur vaticinio Malachiæ, his verbis: Ab ortu ſolis vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda &c.*
    - *Præfiguratur in Melchiſedech ſacrificio. ipſe enim Saluator ſacerdotẽ ſecundùm ordinem Melchiſedech ſe in æternum conſtitutum declarans, corpus & ſanguinem ſuum in extrema cœna ſub ſpeciebus panis & vini Deo patri obtulit.*
    - *Inſtitutum eſt à Chriſto in extrema illa nocte, cùm hæc ipſa ſacra myſteria Apoſtolis commendans: Hoc facite, inquit, in meam commemorationem. Eos enim, quemadmodum à ſancta ſynodo definitum eſt, tũc ſacerdotes inſtituit: præcepitq́, vt ipſi, & qui eis in ſacerdotali munere ſucceſſuri eſſent, corpus eius immolarent & offerrent.*
    - *Differt à ſacramento:*
      - *Primò,*
        - *Sacramentum conſecratione perficitur.*
        - *Omnis verò ſacrificij vis in eo eſt, vt offeratur.*
      - *Secũdò,*
        - *Vt Sacramentum eſt, ijs qui diuinam hoſtiã ſumunt, meriti cauſam affert, & omnes illius vtilitates, quæ ſuprà commemoratæ ſunt.*
        - *Vt autem ſacrificium eſt, non merendi ſolùm, ſed ſatisfaciendi quoquè efficientiam continet.*
    - *Fit vni Deo: nam etſi Eccleſia interdum Miſſas in memoriam & honorẽ ſanctorum celebrare conſueuit, non tamen illis ſacrificium, ſed vni Deo, q́ ſanctos immortali gloria coronauit, offerri docuit.*
  - *Offertur quotidiè in Miſſa diuina. Neq; enim cruẽta & incruẽta hoſtia duæ ſunt hoſtiæ: ſed vnum idemq́ ſacrificium eſſe fatemur, & haberi debet, quod in Miſſa peragitur, & quod in crûce oblatum eſt: quemadmodùm vna eſt & eadẽ hoſtia Chriſtus, videlicet Dominus noſter, qui ſeipſum in ara crucis ſemèl tãtummodò cruentum immolauit. Sacroſanctũ autem Miſſæ ſacrificium*
    - *Eſt non ſolùm laudis & gratiarum actionis, aut nuda commemoratio ſacrificij, quod in cruce factum eſt, ſed verè etiàm propiciatorium ſacrificium, quo Deus nobis placatus & propicius redditur.*
    - *Prodeſt*
      - *Non ſolùm*
        - *Immolanti, &*
        - *Sumenti:*
      - *Sed omnibus etiàm fidelibus, ſiue illi*
        - *Nobiſcũ in terris viuãt:*
        - *Iam in Dño mortui, nondũ planè expiati ſint.*

EX QVO FACILE PERSPICITVR,

Omnes Miſſas, communes cenſendas eſſe, vt quæ ad communem omnium fidelium vtilitatem & ſalutem pertineant.

DE POE-

DE POENITENTIAE SACRAMENTO: ET PRIMVM DE eius natura atque ſubſtantia.

TABVLA 65.

POENItẽtia totiès locꝰ datur, quotiès poſt baptiſmum peccato cõtingit. Vndè illa ſancti Hieronymi ſentẽtia, ab oĩbꝰ rerũ ſacrarũ ſcriptoribus magnoperè cõprobatur, pœnitẽtiam eſſe ſecundã poſt naufragium tabulã. Quæ aũt vocis huius vis ſit atq; poteſtas, ſatis apparet ex

- **Significatione, quę eſt multiplex:**
  - Primùm enim pœnitẽtia de ijs dicitur, quibus aliqd diſplicet, quod anteà placuerit, nulla habita ratione huius cogitatiõis, bonúmne an malum fuerit. Sic omnes pœnitet, quorum triſticia ſecũdùm ſeculum eſt, non ſecundùm Deũ.
  - Altera eſt pœnitẽtia, cùm qs ex ſcelere admiſſo, quod qdẽ anteà placebat, dolorẽ non Dei, ſed ſuipſiꝰ cauſa ſuſcipit.
  - Tertia eſt, cùm nõ ſolùm admiſſi ſceleris cauſa intimo animi ſenſu dolemꝰ, vel eius doloris externũ etiàm aliquod ſignum damus, verùm vnius Dei cauſa in eo mœrore ſumus.
  - Verùm inter has pœnitentię ſignificatiões magnum diſcrimẽ obſeruare oportet:
    - Prima enim in vitio ponenda eſt.
    - Altera eſt quædã commoti & perturbati animi affectio.
    - Tertiam dicimus
      - Tum ad virtutem pertinere.
      - Tum ſacramentum eſſe, quæ ſignificatio huius loci propria eſt.
- **Quãdo accipitur pro**
  - **Virtute, ea**
    - Intima dicitur pœnitentia, & eſt illa cùm ad Deũ nos ex animo cõuertimus, & cõmiſſa à nobis ſcelera deteſtamur & odio habemus: ſimulq; illud nobis certũ & deliberatũ eſt, malã vitæ conſuetudinẽ, corruptosq; mores emẽdare, nõ ſinè ſpe veniæ, à Dei miſericordia cõſequẽdæ. Quòd aũt intima hæc pœnitentia ad virtutẽ pertineat, aptè oſtendunt multa, q̃ de pœnitẽtia tradita ſunt præcepta. Lex enim de ijs tantùm actionibus, q̃ ſuſcipiũtur cum virtute, præcipit. Negare præterea nemo poteſt, qn dolere, quãdò, quomodò & quatenùs oportet, virtutis ſit: hoc aũt vt rectè fiat, pœnitentiæ virtus præſtat.
    - **Ad quã licet aſcẽdere his veluti gradibus:**
      - Primùm itaq; Dei miſericordia nos ꝑuenit, cordaq; noſtra ad ſe cõuertit. Quod cùm precaretur Propheta: Conuerte inquit, nos Domine ad te, & conuertemur. Thren. 5.
      - Deindè hoc lumine illuſtrati, ꝑ fidẽ ad Deũ animo tendimus. Credere enim oportet accedentẽ ad Deũ, vt teſtatur apoſtolꝰ, qa eſt, & regrẽtibꝰ ſe remunerator ſit. ad Heb. 11.
      - Præterea motus timoris conſequitur, & ſuppliciorum acerbitate propoſita, animus à peccatis reuocatur.
      - Huc deindè accedit ſpes impetrandæ à Deo miſericordiæ, qua erecti, vitam & mores emendare conſtituimus.
      - Poſtremò charitate corda noſtra accẽduntur, ex qua liberalis ille timor, ꝓbis et ingenuis filijs dignus oritur: atq; ità vnũ illud veriti, nè qua in re Dei maieſtatẽ lædamus, peccandi conſuetudinem omninò deſerimus.
  - **Sacramẽto, externa dicitur pœnitentia q̃ habet externas quaſdã res ſenſibus ſubiectas, qbus declarantur ea, q̃ interiùs in anima fiũt. Eſſe aũt hãc pœnitẽtiam verè ſacramẽtũ, his oſtẽditur rationibus:**
    - Vt enim baptiſmus Sacramentũ eſt, quia peccata omnia, ac præſertim quod origine contractum fuit, delet: eadem ratione pœnitentia, quæ peccata omnia, poſt baptiſmũ voluntate vel actione ſuſcepta, tollit, verè & propriè ſacramentum dicendum eſt.
    - Deindè quod caput eſt, cùm illa q̃ extrinſecùs, tum à pœnitente, tum à ſacerdote fiunt, declarent ea, q̃ interiùs efficiuntur in anima, quis neget pœnitentiam vera & propria ſacramenti ratione prædicam eſſe?
    - Quanq̃ hoc aptè indicãt illa Saluatoris verba, Mat. 16. Tibi dabo claues regni cælorũ: & quodcunq; ſolueris ſup terram, erit ſolutum & in cælis. Abſolutio enim, ſacerdotis verbis enunciata, remiſſionem illam peccatorum ſignat, quam in anima efficit.

DE POENITENTIAE MATERIA ET forma. TABVLA 66.

SAcramēti huius
- Quaſi materiam dicũt alij
  - Actus pænitentis, Contritionem, Confeſsionem, Satisfactionẽ. Et hoc
    - Non quia verę materiæ rationẽ nõ habeãt,
    - Sed quia eius generis materia non ſint, quæ extrinſecùs adhibeatur, vt aqua in baptiſmo &c.
  - Peccata ipſa: vt enim ignis materiam ligna eſſe dicimus, quæ vi ignis conſumuntur: ità peccata, quæ pænitentia delentur, rectè huius Sacramenti materia vocari poſſunt.
- Forma eſt: Ego te abſoluo. Atque hãc formam
  - Licet colligere
    - Non ſolùm ex illis verbis: Quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis:
    - Sed ex eadem Chriſti Domini doctrina ab Apoſtolis traditam accepimus.
  - Adduntur præterea cõplures preces, non quidẽ ad formã neceſſariæ, ſed vt ea remoueantur, quæ ſacramenti vim & efficientiam illius culpa, cui adminiſtratur, impedire poſſent.

TRIA ſunt, q̃ ſibi tanquàm finem proponit is, quem verè pænitet:
- Primũ eſt, vt peccatum aboleat, omnemq́ animæ culpam & maculam abſtergat.
- Alterum, vt pro ſceleribus admiſsis Deo ſatisfaciat: quod quidem ad iuſtitiã referri perſpicuum eſt. Nam & ſi inter Deum & homines propria iuſtitiæ ratio intercedere non poteſt: aliquam tamen eſſe iuſtitiam conſtat, cuiuſmodi eſt inter Patrem & filios, inter dominum & ſeruos.
- Tertium, vt homo in Dei gratiam redeat, in cuius offenſionem & odiũ propter peccati fœditatem incurrit. Hæc verò tria ſatis declarant, pænitentiam ad virtutem ſpectare.

DE INTEGRIS POENITENTIAE partibus. TABVLA 67.

EST AVtem huius ſacramenti propriũ, vt præter materiam & formam, q̃ omnibus Sacramentis cõmunia ſunt, partes etiàm habeat illas,
- Quæ tanq̃ totã integramq́ pænitentiam conſtituant, Contritionem, Cõfeſſionem, Satiſfactionẽ. Hæ aũt partes dicuntur integræ, ex quibus pænitentia ità conſtituitur, vt
  - Quamuis, quòd ad eius naturam attinet, contritio & confeſsio, quibus homo iuſtus efficitur, ſatis ſit:
  - Tamen niſi tertia etiã pars, i. Satiſfactio accedat, aliquid ei omninò ad perfectionẽ deſit neceſsé eſt.
- Quarum partium duplicẽ rationem afferre poſſumus.
  - Vnam, quòd animo, verbis, & re ipſa peccata in Deum committantur. Quarè conſentaneum fuit, vt noſipſos Eccleſiæ clauibus ſubijcientes, quibus rebus Dei ſanctiſsimum numen à nobis violatũ eſſet, ijſdẽ etiàm eius iram placare, & peccatorum veniam ab eo impetrare conaremur.
  - Alteram, quòd pænitentia ſit veluti quædam delictorum compenſatio, ab eius voluntate profecta, qui deliquit, at Dei arbitrio, in quẽ peccatum commiſſum eſt, conſtituta. Quarè & voluntas compenſandi requiritur, in quo maximè contritio verſatur: & pænitens ſacerdotis iudicio, qui Dei perſonam gerit, ſe ſubijciat neceſsé eſt, vt pro ſcelerum magnitudine pœnam conſtituere in eum poſsit: ex quo tum confeſſionis, tum ſatisfactionis ratio & neceſsitas perſpicitur.

DE CON-

DE CONTRITIONE, PRIMA POENITENtiæ parte. TABVLA 68.

IN contritione ſpectanda ſunt hæc:

- *Quid ſit.* Eam verò ità definiunt patres in Concilio Tridentino: Contritio eſt animi dolor ac deteſtatio de peccato commiſſo, cum propoſito non peccandi de cæterò. Et paulò pòſt de contritionis motu ſubijcitur: Ità demùm præparat ad remiſſionẽ peccatorum, ſi cum fiducia diuinæ miſericordiæ, & voto præſtandi reliqua, quæ ad ritè ſuſcipiendum hoc Sacramentum requiruntur, coniunctus ſit.

- *Ad veram cõtritionẽ quæ ſint neceſſaria.*
  - Primùm enim neceſſè eſt, peccata omnia quæ admiſimus, odiſſe & dolere: nè, ſi quædam tantùm doleamus, ficta & ſimulata, neque ſalutaris pænitẽtia à nobis ſuſcipiatur. Nam qui offendit in vno, factus eſt omnium reus, Iacob. 2.
  - Alterum eſt, vt ipſa contritio, confitendi & ſatisfaciendi voluntatem coniunctam habeat: de quibus poſteà ſuo loco agetur.
  - Tertium eſt, vt pænitens vitæ emendandæ certam & ſtabilem cogitationem ſuſcipiat. Hoc verò propheta his verbis apertè nos docuit: Si impius egerit pænitentiam ab omnibus peccatis ſuis quæ operatus eſt, & cuſtodièrit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iuſtitiam: vita viuet, & non morietur, &c. & paulò pòſt: Cùm auerterit ſe impius ab impietate ſua, quam operatus eſt, & fecerit iudicium & iuſtitiam, ipſe animam ſuam viuificabit, Ezech. 18.
  - Deniquè curandum eſt, vt quidquid iniuriarum ab altero acceperis, id totum remittatur ac condonetur. Nisi enim dimiſerimus hominibus, nec pater noſter demittet nobis peccata noſtra. Matth. 6.

- *Quis præcipuus eius ſit fructus.* Porrò veræ contritionis ea vis eſt, vt illius beneficio omniũ delictorum veniam ſtatìm à Domino impetremus. Id ſatìs apertè declarant Prophetæ verba illa: Dixi, cõfitebor aduerſùm me iniuſtitiam meã Dño, & tu remiſiſti impietatẽ peccati mei, Pſal. 31.

- *Qua ſe quiſq; ratiõe ad cõtritiõem exercere poſſit, qua in re admonendi ſumus,*
  - Vt omnes conſcientiam ſuam frequentèr excutientes videant, num quæ à Deo, ſiue eccleſiaſticis ſanctionibus præcepta ſunt, ſeruauerint.
  - Quòd ſi quis alicuius ſceleris reum ſe eſſe cognouerit, ſtatìm ſeipſum accuſet, ſupplexq; à Domino veniam expoſcat, & ſpatiũ tum confitendi, tum ſatisfaciendi, ſibi dari poſtulet.
  - Inprimis verò diuinæ gratiæ præſidio ſe adiuuari petat, nè in poſterum eadem illa peccata admittat, quæ admiſiſſe vehementèr pæniteat.
  - Curandum erit præterea, vt in peccatum ſibi quiſq; ſummum odium conciset:
    - Tum, quia ſumma eſt illius fœditas & turpitudo:
    - Tum, quia grauiſſima damna & calamitates nobis affert.

DE CONFESSIONE, SECVNDA POENItentiæ parte, ac primùm de eius natura & efficientia. TABVLA 69.

IN confeſſione videndū eſt, quæ ſit

- *Definitio: Eā igitur definiunt*
  - *Eſſe peccatorum accuſationē, quæ ad Sacramenti genus pertinet, eò ſuſceptam, vt veniam virtute clauium impetremus.*
  - *Huic ferè concordant Patres, veluti cùm ſanctus*
    - *Auguſtinus inquit: Confeſſio eſt, per quā morbus latēs, ſpe veniæ aperitur.*
    - *Gregorius: Cōfeſſio eſt peccatorum deteſtatio.*
    - *Quarū vtraq;, quòd in ſuperiori definitione continetur, facilè ad eam referri poterit.*
- *Conditiones curandum eſt enim ſedulò, vt Cōfeſſio ſit*
  - *Integra & abſoluta, quod adeò neceſſarium eſt, vt ſi quis dedita opera alia quidem ex ijs, quæ explicari debent, prætermittat, alia verò tātum confiteatur, non ſolùm ex ea confeſſione is commodum nullum conſequatur, ſed etiàm nouo ſcelere ſe obſtringat.*
  - *Non diſſoluta, nè fortè nimis remiſſè conſcientiam noſtram ſcrutati ſimus, adeoq; negligentèr peccata admiſſa memoria repetere ſtuduerimus, vt ea nè recordari quidem voluiſſe, meritò videri poſſimus.*
  - *Nuda, ſimplex & aperta, non artificiosè compoſita, vt à nonnullis fit, qui potiùs vitæ ſuæ rationem exponere, quàm peccata confiteri videtur.*
  - *Prudens & verecunda: neque enim nimis multis verbis agendum eſt, ſed quæ ad cuiuſque naturam & rationem pertinent, breui oratione, quæ modeſtiam coniunctam habeat, aperienda ſunt.*
  - *Secreta: in quo tum confitenti, tum ſacerdoti maximè laborandum eſt, vt eorū ſermo in cōfeſſione ſecretò habeatur. Quarè fit, vt nemini omninò neque per nuncium, neque per literas, quoniam ea ratione nihil iam occultè agi poteſt, peccata confiteri liceat.*
  - *Frequens. Nulla enim res fidelibus adeò curæ eſſe debet, quàm vt frequenti peccatorum confeſſione animam ſtudeant expiare. Etenim cùm aliquis mortifero ſcelere vrgetur, nihil ei magis ſalutare eſſe poteſt, ob multa, quæ impendent, vitæ pericula, quàm ſtatim peccata ſua confiteri. Nam vt ſibi quiſq; diuturnum vitæ ſpatium polliceri queat, turpe profectò eſt, cùm in eluendis corporis aut veſtium ſordibus tam diligentes ſimus, non eadem ſaltem diligētia curare, nè animæ ſplendor turpiſſimis peccati maculis obſoleſcat.*

DE QVI-

DE QVIBVSDAM AD CONFESSIONEM pertinentibus. TABVLA 70.

IN confeſſione facienda adhibere conuenit
- *Enumerationē*
  - *Peccatorum*
    - *Mortalium, quæ omnia ſacerdoti aperire oportet.*
    - *Venialium, quæ quidem*
      - *Sinè culpa prætermitti, multisq́ alijs rationibus expiari poſſunt.*
      - *Vtiliter tamē, quod piorum vſus demonſtrat, confitemur.*
  - *Circunſtantiarum, quæ prauitatem valdè vel*
    - *Augent,*
    - *Minuunt.*
- *Rationem*
  - *Temporis. Sancta enim Eccleſia in Concilio Lateranenſi iubet quidē ſemèl ſaltem quotannìs fideles omnes peccata ſua confiteri: verùm, ſi quid ſalutis noſtræ ratio poſtulet, conſideremus: profectò quotiès vel mortis periculum imminet, vel aliquā rem tractare adgredimur, cuius tractatio homini peccatis contaminato non conueniat, veluti cùm Sacramenta adminiſtramus, aut percipimus, totiès confeſſio prætermittenda non eſt.*
  - *Aetatis, in qua illud vniuersè ſtatuendum videtur, ab eo tempore cōfeſſionem puero indictam eſſe, cùm inter bonum & malum diſcernendi vim habet, in eiusque mentem dolus cadere poteſt.*
- *Caeremonias et ritus*
  - *Qui etſi ad Sacramenti rationem non ſpectant, eius tamen dignitatē magis ante oculos ponunt, & confitentium animos pietate accenſos, ad Dei gratiam facilius conſequendam præparant. Cùm enim aperto capite, ad pedes ſacerdotis abiecti, demiſſo in terram vultu, ſupplices manus tendentes, aliaq́ huiuſmodi Chriſtianæ humilitatis ſigna dantes, quæ ad ſacramenti rationem neceſſaria non ſunt, peccata confitemur, ex his perſpicuè intelligimus, tum in ſacramento cæleſtem vim agnoſcendam, tum à nobis diuinam miſericordiam ſummo ſtudio requirendam, atque efflagitandam eſſe.*

DE CONFESSIONIS INSTITVTIONE ET miniſtro. TABVLA 71.

Confeſſio Chriſto Deo, qui benè omnia, & vnius ſalutis noſtræ cauſa fecit, ob eius ſummam bonitatem & miſericordiam instituta eſt.

CON*feſſionis miniſter debet eſſe*
- *Legitimus & idoneus, qualis eſt*
  - *Sacerdos, qui habeat poteſtatem*
    - *Ordinis*
    - *Et iuriſdictionis.*
    - *vel*
      - *Ordinariam,*
      - *Delegatam.*
    - *Vt ex eccleſiaſticis ſanctionibus ſatis apparet.*
  - *Quanquàm ſi mortis periculum imminet, & proprij ſacerdotis facultas non datur: quilibet Sacerdos & peccata condonare, & ab excommunicationis vinculo abſoluere poteſt.*
- *Præditus*
  - *Stientia & Prudentia:*
    - *Quæ in eo requiruntur, vt in*
      - *Iudice, cui ſciētia nō vulgaris eſt neceſſaria, qua & peccata inueſtigare, & ex varijs peccatorū generibus, quæ grauia, quæ leuia ſint, pro cuiuſque hominis ordine & genere iudicare poſſit:*
      - *Medico, q ſumma quoquè prudentia indiget, vt ea remedia ægroto adhibeātur; q̄ ad illius animam ſanandam, & in poſterum contrà morbi vim muniendā aptiora eſſe videantur.*

DE CONFESSIONIS VTILITATE ET neceſſitate. TABVLA 72.

EST itaque confeſſio non tãtùm

Vtilis ad
- *Conſequendam ſcelerum remiſſionem,*
- *Mores emendandos,*
- *Cobibendam peccandi conſuetudinem: etenim confitendi verecundia, delinquẽdi cupiditati & licentiæ tanquàm frenos inijcit, & improbitatem coërcet:*

Sed etiàm neceſſaria, quod quidem pulcherrima tranſlatione à Domino apertè ſignificatum videmus, cùm huius ſacramenti adminiſtrandi poteſtatem, clauem regni cælorum appellauit. Vt enim locum aliquem ingredi nemo poteſt ſinè eius opera, cui claues commiſſæ ſunt: ſic intelligimus neminem in cælum admitti, niſi fores à ſacerdotibus, quorum fidei claues Dominus tradidit, aperiantur. Aliter enim nullus planè clauium vſus in Eccleſia eſſe videbitur: ac fruſtrà is, cui clauium poteſtas data eſt, quempiam cæli aditu prohibebit, ſi tamen alia via introitus patere queat.

DE CONDITIONIBVS, AD CONFESSIOnem verè pœnitentibus neceſſarijs. TABVLA 73.

QVARè cùm fideliũ ſaluti omni ſtudio ſuccurrendum ſit, ſacerdotes in pœnitente diligentèr obſeruabunt,

Si veram peccatorum ſuorum contritionem babeat, certumq́ illi ſit, in poſterũ à peccatis abſtinere, admoneatur, vt
- *Pro tanto & tam ſingulari beneficio maximas gratias Deo agat, ab eoq́ cæleſtis gratiæ præſidium petere nunquàm deſinat.*
- *Nullum patiatur eſſe diem, quin aliquid de paſſionis Domini myſterijs meditetur, ad eumq́ imitandum & ſumma charitate amandum, ipſe ſe excitet atque inflammet.*

Sin adeò peccata ſua non doleat, vt verè contritus dicendus ſit, conetur magno contritionis deſiderio eum afficere. vt deindè huius præclari doni cupiditate incenſus, illud à Dei miſericordia petere & efflagitare, in animum inducat.

Inprimìs autem reprimenda eſt, quorundam ſuperbia, qui ſcelera ſua excuſatione aliqua vel defendere, vel minora facere nituntur.

Pernicioſior autem eſt illorum culpa exiſtimanda, qui ſtulta quadam verecundia impediti, peccata confiteri non audent.

Alij ſunt, qui, vel quòd raró peccata confiteri ſolent, vel quòd nullam curam & cogitationem in perueſtigandis ſuis ſceleribus poſuerunt, nec commiſſa confeſſione expedire, nec, vndè eius officij initium ducendum ſit, ſatis ſciunt.

CAVTIO.

Si audita confeſſione, ſacerdos iudicauerit, neq̃ in numerandis peccatis diligentiam, neque in deteſtandis dolorem pœnitenti omninò defuiſſe, abſolui poterit. Sin autem vtrunque in eo deſiderari animaduerterit, author illi & ſuaſor erit, vt maiorem curam in excutienda conſcientia adhibeat, hominemque, vt blandiſſimè poterit, tractatũ dimittet.

DE SA-

DE SATISFACTIONE, TERTIA PARTE POENITENtiæ: ac primùm de eius neceſſitate. TABVLA 74.

DVO ſunt, quæ peccatū conſequuntur: Macula, & Pœna. Ac quanuis

Sempèr, culpa dimiſſa, ſimul etiàm mortis æternæ ſupplicіū, apud inferos conſtitutum, condonetur:

Tamen non ſempèr contingit, quemadmodùm à Tridentina Synodo declaratum eſt, vt Dn̄s peccatorum reliquias, & pœnā certo tempore definitam, quæ peccatis debetur, remittat.

Verùm qua de cauſa factum ſit, vt pœna omnis pœnitentiæ Sacramento, æquè àc baptiſmo non condonetur, præclarè à ſancta Tridentina Synodo explicatum eſt his verbis: Diuinæ iuſtitiæ ratio exigere videtur, vt alitèr ab eo in gratiam recipiantur, qui ante baptiſmum per ignorantiam deliquerint: alitèr verò, qui ſemèl à peccati & dæmonis ſeruitute liberati, & accepto Spiritûs ſancti dono, ſcientes templum Dei violare, & Spiritum ſanctum contriſtare non formidauerint. Et diuinam Clementiam decet, nè ità nobis abſque vlla ſatisfactione peccata dimittātur, vt, occaſione accepta, peccata leuiora putantes, velut iniurij & cōtumelioſi Spiritui ſancto, in grauiora labamur, theſaurizantes nobis iram in die iræ.

DE SATISFACTIONIS SIGNIFICAtione. TABVLA 75.

SATISfacere, vt nonnulli definiêrūt, eſt

Deo debitum honorem impendere, quod non poteſt, niſi qui peccata vitare omninò conſtituat.

Cauſas peccatorum excidere, & eorum ſuggeſtioni aditum non indulgere. In quā ſententiam, alij aſſenſerunt, ſatisfactionem eſſe purgationem, qua eluitur, quidquid ſordium propter peccati maculam in anima reſedit, atque à pœnis tempore definitis, quibus tenebamur, abſoluimur.

QVÒD ad hunc locum pertinet, ſatisfactionis nomē theologi pro ea cōpenſatione vſurpârūt, cùm homo pro peccatis commiſſis Deo aliquid perſoluit. Ità fit, vt ſatisfactio variè accipitur:

Ac prima quidem & præſtantiſſima illa eſt, qua pro ſcelerum noſtrorum ratione, etiamſi Deus ſummo iure nobiſcum velit agere, quidquid à nobis debeatur, cumulatè perſolutum eſt. Hæc verò eiuſmodi eſſe dicitur, quæ nobis Deum propitium & placatum reddit, eamque vni Chriſto Domino acceptā ferimus, qui in cruce, precio pro peccatis noſtris ſoluto, pleniſſimè Deo ſatisfecit.

Alterum ſatisfactionis genus, quæ & Canonica appellatur, & certo temporis ſpatio definita perficitur. Quarè antiquiſſimo Eccleſiæ vſu receptum eſt, vt, cùm pœnitentes à peccatis ſoluuntur, pœna aliqua eis irrogetur: cuius pœnæ ſolutio, ſatisfactio vocari conſueuit.

Eodem verò nomine quodlibet etiàm pœnæ genus ſignificatur, quam pro peccatis non quidem à Sacerdote conſtitutam, ſed ſponte noſtra ſuſceptam, atq; à nobis ipſis repetitam ſuſtinemus. verùm hæc ad pœnitentiam, vt ſacramentum eſt, minimè pertinet:

Sed illa tantùm Sacramenti Pars cenſenda eſt, quam diximus ex præcepto Sacerdotis Deo pro peccatis dependi, hoc adiuncto, vt ſtatutum cum animo & deliberatum habeamus, peccata in poſterum omni ſtudio vitare.

IN SATISFACTIONE QVAE SINT inſpicienda. TABVLA 76.

FREQVENTISSIMè à S. Auguſtino docemur, duo hæc in pœnitentia animaduertenda eſſe, Dei

- *Miſericordiam, qua peccata & pœnas æternas illi debitas condonat.*
- *Iuſtitiam, qua pœnis tempore definitis hominem punit.*

QVAE RES AD VERAM SATISFACTIonem requirantur. TABVLA 77.

SED DVO *præcipuè in Satisfactione requiruntur.*

- *Primum eſ͡t, vt is qui ſatisfacit, iuſtus ſit ac Dei amicus. opera enim, quæ ſinè fide & charitate fiunt, nullo modo Deo grata eſſe poſſunt.*
- *Alterum, vt eiuſmodi opera ſuſcipiantur, quæ natura ſua dolorem & moleſtiam afferant. Etſi verò vel patiendi conſuetudo, vel accenſa in Deum charitas, efficiat, vt quæ perpeſſu grauiſſima ſunt, ne ſentiantur quidem, non tamen eo minùs ſatisfaciendi vim habent. Siquidem hoc proprium eſ͡t filiorum Dei, ità eius amore & pietate inflammari, vt acerbiſſimis laboribus cruciati, aut nihil ferè incommodi ſentiant, aut omnia lætiſſimo animo perferant.*

DE SATISFACTIONIS PARTIBVS. TABVLA 78.

OMNE SATISFActionis genus, ad hæc tria præcipuè conferandũ eſt, videlicet

- *Orationem,*
- *Ieiunium,*
- *Eleemoſynã.*

Quæ reſpondent tribus bonis,

- *Animæ,*
- *Corporis,*
- *Externis.*

Quæ omnia à Deo accepimus.

Nam cùm omne quod in mundo eſ͡t, aut ſit

- *Concupiſcentia carnis,*
- *Concupiſcentia oculorum,*
- *Superbia vitæ:*

Hiſce morbi cauſis totidèm opponũtur medicinæ,

- *Ieiunium,*
- *Eleemoſyna,*
- *Oratio.*

Cùm ſint etiàm, quos peccatis noſtris offendimus,

- *Deus,*
- *Proximus,*
- *Noſipſi:*

Iterùm

- *Deum oratione placamus,*
- *Eleemoſyna proximo ſatisfacimus,*
- *Ieiunio noſipſos caſtigamus.*

QVÆ

QVAE SATISFACTIONIS SIT VTILITAS.

TABVLA 79.

HABET *Satisfactio non paruas vtilitates:*

- *Primò enim magnoperè à peccato reuocant, & quasì freno quodam coërcent hæ Satisfactoriæ pœnæ, cautioresque & vigilantiores in poſterum pœnitentes efficiunt.*
- *Accedit, vt tanquàm teſtificationes quædam ſint doloris, quem ex peccatis commiſsis capimus, qua ratione Eccleſiæ ſit ſatis, quæ noſtris ſceleribus grauitèr offenſa eſt.*
- *Prætereà pœnitentiæ noſtræ exempla alios docent, quomodò ipſi vitam inſtituere debeant.*
- *Deinde verò huiuſmodi pœnarum perpeſſione conſequimur, vt capitis noſtri Ieſu Chriſti, in quo paſſus eſt ipſe & tentatus, ſimilitudinem & imaginē geramus. Nihil enim tam deforme videri poteſt, vt à S. Bernardo dictum eſt, quàm ſub ſpinoſo capite delicatum eſſe membrum.*
- *Ad hæc, Satisfactionis quantavis ſit, ex eo colligitur, q̄ tota à Chriſti Domini paſsionis merito pendet. A quo etiā honeſtis actionibus duo illa maxima bona conſequimur:*
  - *Alterum eſt, vt immortalis gloriæ præmia mereamur, ità vt calix etiàm aquæ frigidæ, quam in eius nomine dederimus, mercede non careat.*
  - *Alterum, vt pro peccatis noſtris ſatiſfaciamus. Neq; verò id perfectiſsimam Chriſti Dn̄i ſatisfactionem obſcurat, ſed multo clariorem & illuſtriorem reddit. Chriſtus enim Dn̄s tanq̄ caput in membra, & vitis in palmites, gratiā ſuam in eos, qui ſibi per charitatem coniuncti ſunt, continenter diffundit. Quæ quidē gratia bona opera noſtra ſemper antecedit, comitatur, & conſequitur, & ſinè qua mereri & ſatiſfacere Deo nullo modo poſſumus.*

QVAESTIO, NVM VNVS PRO ALTERO ſatisfacerè poſſit.

In eo verò ſumma Dei bonitas & clementia, maximis laudibus & gratiarum actionibus prædicanda eſt, qui humanæ imbecillitati hoc condonauit, vt vnus poſſet pro altero ſatisfacere: quod quidem huius partis pœnitentiæ maximè proprium eſt. Vt enim quòd ad contritionem & confeſſionem attinet, nemo pro altero dolere aut confiteri poteſt: ità qui diuina gratia prædìti ſunt, alterius nomine poſſunt, quod Deo debetur, perſoluere. quarè fit, vt quodam pacto alter alterius onera portare videatur. Ad Galat. 6.

SENTENTIAE HVIVS CONFIRMATIO.

Nec verò de hoc cuiquam fideliū dubitandi locus relictus eſt, qui in Apoſtolorū Symbolo, ſanctorum communionem confitemur Nam cùm omnes eodem baptiſmo abluti, Chriſto renaſcamur, eorundem Sacramentorum participes ſimus, inprimis verò eiuſdem corporis & ſanguinis Chriſti Domini cibo & potu recreemur: hoc apertiſſimè demonſtrat, nos omnes eiuſdem corporis eſſe membra. Quemadmodùm igitur neq; pes ſuę tantùm, ſed etiàm oculorum vtilitatis cauſa, munere ſuo fungitur: neque rursùs quod oculi videant, ad illorum propriam, ſed ad communem omnium membrorum vtilitatem referendum eſt: ità communia inter nos ſatisfactionis officia exiſtimari debent.

LIMITATIO EIVSDEM.

Neqve tamen id ſinè vlla exceptione verum eſt, ſi commoda omnia, quæ ex ea capiuntur, ſpectemus. Nam ſatiſfactionis opera, medicinæ etiàm & curatiōes quędam ſunt, quæ pœnitenti ad ſanandos prauos animi affectus præſcribuntur, quo quidem vtilitatis fructu eos, qui per ſe non ſatiſfaciunt, prorsùs carere perſpicuum eſt.

DE EX-

DE EXTREMAE VNCTIONIS SACRAMENTO, ET PRIMVM DE huius vnctionis natura &c. TABVLA 80.

Hoc ſacramẽtum idcircò extrema Vnctio appellatum eſt, ꝙ hæc omnium ſacrarum vnctionũ, quas Dominus Saluator noſter Eccleſiæ ſuæ commẽdauit, vltima adminiſtranda ſit. Quarè hæc ipſa vnctio à Maioribus noſtris Sacramentum etiàm Vnctionis infirmorum, & Sacramentum exeuntium dicta eſt.

QVÒD *autem extremæ Vnctioni propria Sacramẽti ratio conueniat, probatur*

- *Verbis D. Iacobi Apoſtoli: Infirmatur quis in vobis? inquit, inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Dñi: & oratio fidei ſaluabit infirmũ: & alleuiabit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentur ei.*
  - *Nam quòd condonari peccata Apoſtolus affirmat, in eo declarat Sacramenti vim & naturam, Iacob. 5.*
- *Authoritate conciliorum, cùm aliorũ plurium, tum Tridentini, quod hanc Catholicæ Eccleſiæ de extrema vnctione doctrinã fuiſſe perpetuã ità declarat, vt in eos omnes anathematis pœnam conſtituerit, qui alitèr docere aut ſentire audeant.*
- *Teſtimonijs* { *Innocentij, Dionyſij, Ambroſij, Chryſoſtomi, Gregorij Magni.*

Etſi verò ex pluribus rebus et verbis cõſtituitur, eſt tamen vnum,

- *Non quidem Partium continuatione, quæ diuidi non poſſint:*
- *Sed perfectiõe, cuiuſmodi ſunt cæteræ oĩa, quæ ex pluribus rebus conſtant:*
- *Vnum, inquam, ſignum eſt, & vnius rei, quam ſignificat, efficientiam habet.*

QVATVOR PRAECIPVE AD EXTREMAM Vnctionem requiruntur. TABVLA 81.

HVIVS *ſacramẽti*

- *Author eſt* Deus. *cùm enim demonſtratum ſit, extremam Vnctionem verè & propriè in Sacramentorum numero habendam eſſe: illud etiàm ſequitur, eius inſtitutionẽ à Chriſto* Domino *profectam eſſe, quæ poſteà à S. Iacobo Apoſtolo fidelibus propoſita & promulgata eſt.*
- *Miniſter, Sacerdos ritè ordinatus:* { *Non tamen quiuis,* / *Sed* { *Proprius Paſtor, qui habeat iuriſdictionem:* / *Vel alius, cui ille eius muneris fungendi poteſtatem fecerit.*
- *Materia eſt oleum ab Epiſcopo conſecratum, liquor ſtilicet non ex quauis pingui & craſſa materia, ſed ex olearum baccis tantummodò expreſſus. Aptiſſimè autẽ hæc materia illud ſignificat, quod vi Sacramenti interiùs in anima efficitur. Nam vt oleum ad mitigandos corporis dolores magnoperè proficit, ità Sacramenti virtus animæ triſtitiã ac dolorem minuit.*
- *Forma verò Sacramenti, eſt verbum & ſolennis illa precatio, quam Sacerdos ad ſingulas actiones adhibet, cùm inquit: Per iſtam ſanctam vnctionem indulgeat tibi Deus, quidquid oculorum, ſiue narium, ſiue tactûs vitio deliquiſti.*

Adhibetur quidem hoc Sacramentum, vt præter ſpiritualem gratiam, quam tribuit, ſanitatẽ etiàm reſtituat ægrotis. ſamẽ quia non ſempèr ſequitur, vt ægri à morbis cõualeſcant, ob eam cauſam precatione forma conficitur, vt à Dei benignitate id impetremus, quod Sacramenti vis cõſtanti & ꝑpecuo ordine ex ea parte efficere nõ ſolet.

Atque hinc fit, vt cùm

- *Aliorum Sacramẽtorũ forma vel*
  - *Abſolutè ſignificet, quod efficit, vt cùm dicimus, Baptizo te, aut, Signo te &c.*
  - *Tanquàm ab imperãtibus pronũcietur. vt, Accipite poteſtatem &c.*
- *Hæc vna Extremæ Vnctionis forma precatione quadam abſoluatur.*

DE VNCTIONIS EXTREMAE CAEREmonijs & ritibus. TABVLA 82.

ADHIbentur in huius quoquè Sacramēti adminiſtratione proprij quidam ritus, qui continent

- *Precationes, quibus ſacerdos ad ægroti ſalutem impetrandam vtitur. Nullum enim eſt aliud Sacramentum, quod pluribus precibus conficiatur: ac rectè quidem, quoniam eo potiſſimùm tempore fideles pij obſecrationibus adiuuandi ſunt.*
- *Obſeruationem, ſiue rationē habēdam*
  - *Perſonarū. Quāuis enim hoc Sacramētum ad oēs pertineat, quædā tamen hominum genera excipiuntur, quibus adminiſtrandum nō eſt.*
    - *Ac primùm excipiūtur, qui ſano & firmo corpore ſūt: ijs enim extremā vnctionem tribuendam non eſſe*
      - *Et Apoſtolus docet, cùm inquit: Infirmatur quis in vobis? Iacob. 5.*
      - *Et ratio oſtendit, ſiquidem ob eam rem inſtituta eſt, non modò vt animæ, ſed etiàm vt corpori medicinam afferat.*
    - *Omnes præterea, qui rationis vſu carent, ad hoc Sacramentum ſuſcipiendum apti non ſunt.*
    - *Et pueri, qui nulla peccata admittunt, quorum reliquias ſanare huius Sacramenti remedio opùs ſit.*
    - *Amentes itē & furioſi, niſi interdùm rationis vſum haberent, & eo potiſſimùm tempore pij animi ſignificationem darent, peterentque vt ſacro oleo vngerentur.*
  - *Partium corporis, non enim totum corpus, neq; omnes corporis partes vngendæ ſunt, ſed ea tantùm membra, in quibus potiſſimùm ſentiendi vis eminet, putà:*
    - *Oculi* propter *Viſionem.*
    - *Aures* propter *Auditum.*
    - *Nares* propter *Odoratum.*
    - *Os* propter vel *Guſtum.* vel *ſermonem.*
    - *Manus* propter *Tactum.*
    - *Renes* propter *Libidinem.*
    - *Pedes* propter *Ingreſſum.*
  - *Temporis: Nam hæc vnctio tūc eſt adhibenda,*
    - *Cum graui morbo affligamur, ac vitæ periculum impendet.*
    - *Semèl tantùm in vna eademque ægrotatione:*
    - *Sed quotièt poſteà quiſpiā in aliud vitæ diſcrimē inciderit, totièt eiuſdē ſacramēti ſubſidiū ei poterit adhiberi.*
    - *Ex quò patet, in eorum Sacramētorum numero, quæ iterari ſolēt, reponendam eſſe hanc vnctionem.*
- *Præparationem ad ſuſcipiendā ſacram vnctionē: vbi iſthæc curanda ſunt:*
  - *Primùm, quoniam nihil magis huius Sacramēti gratiam impedit, quàm alicuius peccati mortiferi conſcientia, ſeruanda eſt Catholicæ Eccleſiæ perpetua conſuetudo, vt ante extremam vnctionem pœnitentiæ & Euchariſtiæ Sacramentum adminiſtretur.*
  - *Deindè ægroto perſuadendum eſt, vt ea fide ſe vngendum ſacerdoti præbeat, qua olim, qui ab Apoſtolis ſanandi erant, ſeipſos offerre conſueuerant.*
  - *Inprimìs autem animæ ſalus, deindè corporis valetudo, cum illa adiunctione, ſi ea ad æternam gloriam profutura ſit, expetenda eſt.*
  - *Nec verò dubitare fideles debent, quin ſanctæ illæ & ſolennes preces à Deo audiantur, quibus Sacerdos non ſuam, ſed Eccleſiæ & Domini noſtri Ieſu Chriſti perſonam gerens, vtitur.*

DE SA-

DE SACRAMENTI HVIVS EFFECTIbus ſeu fructibus. TABVLA 83.

EXPLICANDÆ etiã ſunt vtilitates, quas ex hoc Sacramẽto capim⁹, quarum

- *Vna eſt, hoc Sacramento gratiam tribui, quæ peccata, & inprimìs quidem leuiora, & vt communi nomine appellantur, venialia remittit: exitiales enim culpæ, pœnitentiæ Sacramento tolluntur.*
- *Altera eſt Sacræ vnctionis vtilitas, quòd animam à languore & infirmitate, quam ex peccatis contraxit, & à cæteris omnibus peccati reliquijs liberat, eamq; pio & ſancto gaudio replet.*
- *Præterea fidelibus arma & vires hoc Sacramẽto ſubminiſtrantur, quibus aduerſarij vim & impetum frangere, & illi fortitèr repugnare poſſint.*

DE ORDINIS SACRAMENTO, ET PRIMVM DE VI NOMInis, atque Sacramenti ratiòne. TABVLA 84.

CVM naturali inſtinctu hoĩes agnoſcerent DEUM colẽdum eſſe: cõſequẽs erat, vt in quauis Repub. aliqui Sacrorum & diuini cultûs procurationi præficerẽtur, quorum poteſtâs aliquo modo ſpiritualis diceretur. Atq; hæc quidem poteſtas in lege Euangelica

- *Eſt cæleſtis, omnemq; angelorum etiàm virtutem ſuperat, neq; à Sacerdotio Moſaico, ſed à Chriſto Domino, qui non ſecundùm Aaron ſacerdos fuit, ſed ſecundũ ordinem Melchiſedec, ortum habet. Is enim, qui ſumma poteſtate gratiam tribuendi, & peccata remittẽdi præditus fuit, hanc poteſtatem, quanuìs virtute definitam, & Sacramentis adſtrictam, Eccleſiæ ſuæ reliquit. quarè ad eam exercendam certi miniſtri inſtituti ſunt, & ſolẽni religione conſecrati, quæ quidem conſecratio, Ordinis Sacramentum vel ſacra ordinatio vocatur.*
- DIUIditur in poteſtatem
  - *Ordinis, q̃ ad verũ Chriſti DOMIni corpus in ſacroſancta EUCHARIſtia refertur. De quo hoc loco quærũtur duo:*
    - *Quid ſignificet. Eſt enim ordo, ſi propriam eius vim & notionem accipiamus, diſpoſitio ſuperiorum & inferiorum rerum, quæ inter ſe ità aptæ ſunt, vt vna ad alterum referatur. Cum itaq; in hoc miniſterio multi ſint gradus, & variæ functiones, omnia verò certa ratione diſtributa ſint & collocata, rectè & commodè ordinis nomen ei impoſitum videtur.*
    - *Num inter cætera Eccleſiæ Sacramenta, ſacra ordinatio numerãda ſit. Et quidem habere eam ꝓpriam Sacramẽti rationem, probatur*
      - *Auctoritate*
        - *Sacræ ſcripturę, ex verbis*
          - Chriſti Ioan. 20. Matth. 18. Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos: Accipite Spiritum ſanctum: quorũ remiſeritis peccata, remittũtur eis, &c.
          - Pauli 2. Timo. 1. Admoneo te, vt reſuſcites gratiam Dei, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearũ.
        - *Concilij Tridentini.*
      - *Ratione: Nam cùm Sacramentum ſit rei ſacræ ſignum, id verò quod hac conſecratione extrinſecus fit, gratiam & poteſtatem ſignificet, quæ illi tribuitur, qui conſecratur: omninò ſequi perſpicuum eſt, Ordinem verè ac propriè Sacramentum dicendum eſſe.*

        Quarè EPIſcopus ei qui ſacerdos ordinatur, inquit: Accipe poteſtatem offerendi ſacrificiũ &c. Quibus verbis ꝓdocuit Eccleſia, poteſtatẽ cõſecrandæ Euchariſtiæ charactere animo impreſſo tradi, cui gratia adiuncta ſit ad illud munus ritè & legitimè obeundum.
  - *Iuriſdictionis, quæ tota in Chriſti corpore myſtico verſatur. ad eam enim ſpectat, Chriſtianum populum gubernare & moderari, & ad æternã cæleſtemque beatitudinem dirigere.*

DE OR-

DE ORDINIBVS, ET PRIMVM DE prima tonſura. TABVLA 85.

ORDINES incipiendi ſunt à prima tonſura,

- *Quæ eſt præparatio quædam ad ordines accipiendos. Vt enim homines ad baptiſmum exorciſmis, ad matrimonium ſponſalibus præparari ſolēt: ità cùm, tonſo capillo, Deo dedicantur, tanquàm aditus ad Ordinis Sacramentum illis aperitur.*
- *Quē tondendi morem*
  - *Primùm omnium Apoſtolorum Principem introduxiſſe ferunt.*
  - *Deindè etiàm meminerunt eius vetuſtiſſimi & grauiſſimi Patres,*
    - *Dionyſius Areopagita,*
    - *Hieronymus,*
    - *Auguſtinus.*
- *Et ſic in capite ad*
  - *Similitudinē coronæ, & hoc vel ad*
    - *Memoriam Coronæ, quæ ſpinis contexta, Saluatoris noſtri capiti fuit impoſita.*
    - *Declarandam regiam dignitatem, quæ ijs maximè, qui in ſortem Domini vocati ſunt, conuenire videtur.*
  - *Figuram circuli, quæ omnium perfectiſſima eſt, ad ſignificandam vel perfectioris vitæ profeſſionem à clericis ſuſceptam, vel externarum rerum contemptionem, animique ab omnibus humanis curis vacuitatem.*
- *Porrò qui ſic tondentur, Clerici dicuntur, quod nomen illis tunc primùm imponitur & ab eo deductum eſt, quòd Dominū ſortem & hæreditatem ſuam habere incipiant.*

DE ORDINVM NVMERO ET GRADIBVS, ac primùm de minoribus Ordinibus. TABVLA 86.

HI ORdines ſeptenario cōtinentur numero. Ex quibus alij dicuntur minores:

- *Nam poſt primam tōſuram ad Oſtiarij ordinē primus gradus fieri conſueuit. eius munus eſt,*
  - *Templi claues & ianuam cuſtodire, & aditu templi arcere eos, quibus ingredi interdictum erat.*
  - *Ad ſanctum etiàm Miſſæ ſacrificium aſſiſtebat, curaturus nè quis propiùs, quàm par eſſet, ad ſacram aram accederet, & ſacerdotem rem diuinam facientem interpellaret.*
- *Secundus ordinis gradus eſt Lectoris munus. Ad quē pertinet*
  - *In Ecclesia, veteris & noui teſtamenti libros clara voce & diſtincta recitare.*
  - *Prima Religionis Chriſtianæ rudimenta fidelibus tradere.*
- *Tertius eſt ordo Exorciſtarum, quibus poteſtas data eſt nomen Domini inuocandi in eos, qui ab immundis ſpiritibus obſidentur.*
- *Acolytorum quartus eſt gradus. Eorum munus eſt,*
  - *Miniſtros maiores, Subdiaconos & Diaconos, in altaris miniſterio aſſectari, eiſque operam dare.*
  - *Præterea lumina deferunt, cùm Miſſæ ſacrificium celebratur, præcipuè verò cùm Euangelium legitur. ex quo & Ceroferarij alio nomine vocati ſunt.*

DE SACRIS ORDINIBVS, QVI DICVNtur Maiores. TABVLA 87.

ALII ORdines, Maiores et ſacri dicũtur. Qui tribus diſtinguũtur gradibus:

- *In eorum primo gradu ſubdiaconus collocatur: cuius munus eſt,*
  - *Diacono ad altare inſeruire. Sacra enim lintea, vaſa, panem, & vinum ad ſacrificij vſum neceſſaria parare debet.*
  - *Nunc Epiſcopo & Sacerdoti aquam præbet, cùm manus in Miſſæ ſacrificio abluunt.*
  - *Epiſtolã etiàm, quæ olim à diacono in Miſſa recitabatur, Subdiaconus legit, ac tanq̃ teſtis ad ſacrum aſſiſtit, probibetq́ nè ſacerdos ſacra faciens, à quopiam perturbari poßit.*
- *Secundum gradum Diaconus obtinet: cuius miniſteriũ latius patet, ſanctiusq́ ſemper habitum eſt. Ad eum enim pertinet,*
  - *Epiſcopum perpetuò ſequi, concionantem cuſtodire, eique & Sacerdoti ſacra facienti, vel alia Sacramenta adminiſtranti, præſtò eſſe, & in Miſſæ Sacrificio Euangelium legere.*
  - *Perueſtigare, quinam in vrbe piè & religiosè, qui ve ſecùs vitam traducant &c.*
  - *Licet ei præterea, ſi abſit Epiſcopus & Sacerdos, Euangelium explanare, non tamen è ſuperiori loco. vt intelligatur, hoc eius proprium munus non eſſe.*
- *Tertius omniumque Sacrorum ordinum ſummus gradus eſt, Sacerdotiũ. Qui verò illo præditi ſunt, eos veteres Patres appellant interdum*
  - *Presbyteros, quod Græcè ſeniores ſignificat:*
    - *Non ſolùm propter ætatis maturitatem, quæ huic ordini maximè neceſſaria eſt.*
    - *Sed multo magìs, propter morum grauitatem, doctrinam & prudentiam.*
  - *Sacerdotes,*
    - *Tum quia Deo conſecrati ſunt:*
    - *Tum quia ad eos pertinet, Sacramenta adminiſtrare, ſacrasq́ res & diuinas tractare.*

DE SACERDOTIO.

TABVLA 88.

DVPLEX *in Sacris literis deſcribitur Sacerdotium.*

- *Interius, quo omnes fideles, poſtquàm aqua ſalutari abluti ſunt, ſacerdotes dicuntur, præcipuè verò iuſti, qui Spiritum Dei habent, & diuinæ gratiæ beneficio, Ieſu Chriſti ſummi Sacerdotis viua membra effecti ſunt. hi enim fide, quæ charitate inflammatur, in altari mentis ſuæ ſpirituales Deo hoſtias immolant. Quo in genere bonæ omnes & honeſtæ actiones, quas ad Dei gloriam referunt, numerandæ ſunt. Apocal.1 1.Pet.2.Rom.12.*
- *Externum verò Sacerdotium non omnium fidelium multitudini, ſed certis hominibus conuenit, qui legitima manuum impoſitione, ſolennibusque ſanctæ Eccleſiæ cæremonijs inſtituti, & Deo conſecrati, ad aliquod proprium ſacrumq́ue miniſterium aſſcribuntur. Et hoc tantummodò Sacerdotium ad Ordinis Sacramentum pertinet: De quo plura in ſequenti habes tabula.*

DE SACERDOTIO EXTERNO.

TABVLA 89.

SACERDOTII EXTERNI

- *munera ſunt duo, quæ ad ſacerdotem attinent. Quorum*
  - *Alterum eſt, vt ſacramenta ritè*
    - *Conficiat &*
    - *Adminiſtret.*
  - *Alterum, vt populum fidei ſuæ commiſſum, iis rebus & inſtitutis, quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, erudiat.*
- *Gradus ſunt dignitatis & poteſtatis varii: Quorum*
  - *Primus eſt eorum, qui Sacerdotes ſimpliciter vocantur: quorum functiones hactenùs declaratæ ſunt.*
  - *Secundus eſt Epiſcoporum, qui ſingulis Epiſcopatibus præpoſiti ſunt: vt non ſolùm cæteros Eccleſiæ miniſtros, ſed fidelem populum regant, & eorum ſaluti ſumma cum vigilantia & cura proſpiciant. Quarè in ſacris literis Paſtores ouium ſæpè appellantur, ſed & pontifices dicuntur, accepto ab ethnicis nomine, qui Principes ſacerdotum, Pontifices appellare conſueuerunt.*
  - *Tertius gradus eſt Archiepiſcoporum, qui pluribus Epiſcopis præſunt, qui Metropolitani etiàm vocantur, quòd illarum vrbium antiſtites ſint, quæ tanquàm matres habeantur illius Prouinciæ.*
  - *In quarto gradu Patriarchæ collocãtur, id eſt, Primi ſupremiq́ Patres. Atque olim in vniuerſa Eccleſia, præter ſummũ Ro. Pontificem, quatuor tantùm Patriarchæ numerabãtur, Videlicet*
    - *Conſtantinopolitanus, etſi ad eum poſt omnes alios hic honos delatus eſt, tamen ob imperij Maieſtatem altiorem locum obtinuit.*
    - *Proximus eſt Alexandrinus, cuius Eccleſiam Marcus Euangeliſta iuſſu Principis Apoſtolorum fundauit.*
    - *Tertius Antiochenus, vbi Petrus ſedem primò locauit.*
    - *Extremum gradum habet Hieroſolymitanus, quam Eccleſiam Iacobus frater Domini rexit.*
  - *Præter hos omnes Catholica Eccleſia Rom. Pontificem Max. quem in Epheſina Synodo Cyrillus Alexandrinus Archiepiſcopum totius orbis terrarum, Patrem & Patriarcham appellat, ſempèr venerata eſt. Qui vtius Pater ac Moderator, vniuerſali Eccleſiæ vt Petri ſucceſſor, Chriſtique Domini verus & legitimus Vicarius, præſidet.*
- *Miniſter, vt & reliquorum ordinum, eſt Epiſcopus. Nam*
  - *Quamuis nonnullis Abbatibus permiſſum ſit, vt minores & non ſacros ordines interdùm adminiſtrent:*
  - *Tamen hoc proprium Epiſcopi munus eſſe, nemo dubitat. Etenim*
    - *Subdiaconos, Diaconos, & Sacerdotes vnus tantùm Epiſcopus ordinat.*
    - *Epiſcopi, ex Apoſtolorum traditiõe, quæ perpetuò in Eccleſia cuſtodita eſt, à tribus Epiſcopis conſecrantur.*

DE ORDINANDORVM QVALITATE.

TABVLÆ 90.

HVIVS IGItur tãti officij, putà ſacerdotij, onus nemini temerè imponẽdum eſt, ſed ijs tãtùm, qui illud vitæ ſanctitate, doctrina, fide, prudentia ſuſtinere poſſint. Nec verò quiſquã ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tanq̃ Aaron. Vocari autem à Deo dicũtur, qui à legitimis Eccleſiæ miniſtris vocantur. Sunt autem in ſacris ſuſcipiendis Ordinibus hæc animaduertenda:

- *Quãta circunſpectione ad Sacros ordines ſit accedẽdũ. Eſt enim cauẽdum diligenter,*
  - *Nè eo cõſilio ad hanc viuendi rationem ſe cõuertãt,*
    - *Vt quæ ad victum veſtitumq́ neceſſaria ſunt, parent, ità vt præter quæſtum, nihil aliud in Sacerdotio, quẽadmodùm vulgò cæteri omnes in quouis ſordidi artificij genere, ſpectare videantur.*
    - *Vt honores & dignitates obtineant.*
    - *Vel vt diuitijs affluant, quales ſunt, qui, niſi opulentum aliquod eccleſiaſticum beneficium ijs deferatur, nullam ſacri ordinis cogitationem habent. Hi verò ſunt, quos Saluator noſter mercenarios appellat, & quos Ezechiel dicebat ſemetipſos, & non oues, paſcere. Ezech. 34.*
  - *Sed hoc ſibi proponant opùs eſt, vt non ſolùm Dei gloriam in oĩbus rebus quærant, quod quidẽ cùm omnibus, tũ maximè fidelibus commune eſſe conſtat: ſed etiàm, vt alicui certo Eccleſiæ miniſterio addicti, in ſanctitate & iuſtitia illi ſeruiant.*
- *Quæ in Sacerdote potiſſimũ requirantur.*
  - *Primùm itaque in eo, qui Sacerdos creandus eſt, vitæ & morum integritas requiritur. Quarè ſanctam illam conſuetudinem in Eccleſia ſeruari animaduertimus, vt qui ſacris initiandi ſunt, priùs pœnitentiæ Sacramẽto conſcientiam purgare diligentèr ſtudeant.*
  - *Præterea in Sacerdote non ſolùm ea cognitio requirenda eſt, quæ ad Sacramentorum vſum & tractationem pertinet, ſed etiàm ſacrarum literarum ſcientia, ità inſtructũ eſſe oportet, vt populo Chriſtianæ fidei myſteria & diuinæ legis præcepta tradere, ad virtutem & pietatem incitare, à vitijs reuocare fideles poßit.*
- *Qui ab hoc officio excludantur.*
  - *Pueris enim, & furioſis vel amentibus, quòd vſu rationis carent, hoc Sacramentum dandum non eſt. Aetatem autem legitimam, ex ſacri Concilij Tridẽtini Decretis licet cognoſcere.*
  - *Excipiuntur etiàm ſerui: neque enim diuino cultui dedicari debet, qui non ſui iuris, ſed in alterius poteſtate eſt.*
  - *Viri præterea ſanguinum & homicidæ, quia Eccleſiaſtica lege repelluntur, atque irregulares ſunt.*
  - *Spurij quoquè, & ij omnes qui ex legitimis nuptijs non ſunt procreati: decet enim, vt qui ſacris addicuntur, nihil in ſe habeant, quo ab alijs meritò contemni ac deſpici poſſe videantur.*
  - *Ad extremum etiàm admitti non debent, qui aliquo inſigni corporis vitio deformes aut manci ſunt. ea enim fœditas & debilitatio tum offenſionem habet, tum verò Sacramentorũ adminiſtrationem impediat neceſſè eſt.*

DE QVIBVSDAM ALIIS HVC PERtinentibus. TABVLA 91.

PRAEtereà verò obſeruãda ſunt etiàm hæc:

- *Plurimũ Sacramẽti iſtẹ explicationẽ profuturum*
  - *Primùm ipſis paſtoribus, quòd dum in huius argumẽti tractatione verſantur, ad eam gratiam excitandam, quam hoc Sacramẽto adepti ſunt, magis commouentur.*
  - *Deindè alijs Eccleſiaſticis, qui in ſortẽ Dñi vocati ſunt, partim vt*
    - *Eodem pietatis ſtudio afficiantur:*
    - *Earũ rerũ cognitionem percipiant, quibus inſtructi, viã ſibi ad vlteriores gradꝰ facilè munire poßint.*
  - *Poſtremò etiã reliquis fidelibus, vt quo honore digni ſint Eccleſiæ miniſtri, intelligant*
    - *In vniuerſum omnes:*
    - *Illi maximè, qui*
      - *Sua ſponte & volũtate illud vitæ genus ſequi velint.*
      - *Liberos ſuos adhuc infantes, Eccleſiæ miniſterio ſpe deſtinârint.*
- *Sacerdotij nobilitas & excellentia. Nam cùm Epiſcopi & Sacerdotes, tanquàm Dei interpretes & internuncij quidam ſint, qui eius nomine diuinam legem & vitæ præcepta homines edocent, & ipſius Dei perſonam in terris gerunt: perſpicuum eſt, eam illorum eſſe functionem, qua nulla maior excogitari poßit. Quarè meritò non ſolùm Angeli, ſed Dij etiàm, quòd Dei immortalis vim & numen apud nos teneant, appellantur. Quanuis autem omni tempore ſummam dignitatem obtinuerint, tamen noui teſtamenti ſacerdotes cæteris omnibus honore longè antecellunt. Poteſtas enim tum corpus & ſanguinem Domini noſtri conficiendi & offerendi, tum peccata remittendi, quæ illis collata eſt, humanam quoquè rationem atque intelligentiam ſuperat: nedùm ei aliquid par aut ſimile in terris inueniri queat.*
- *Sacramenti huius effectus. Quanuis enim ordinis Sacramentũ, maximè ad Eccleſiæ vtilitatẽ & pulchritudinem ſpectet, tamen*
  - *In eius quoquè anima, qui ſacris initiatur, ſanctificationis gratiam efficit.*
  - *Deindè aliam quoquè gratiam hoc Sacramento tribui perſpicuum eſt, præcipuam videlicet poteſtatem, quæ ad ſacratiſsimum Euchariſtiæ Sacramentum refertur.*
  - *Atq; hæc etiàm character ſpiritualis dicitur: q̃ qui ſacris imbuti ſunt, interiori quadam nota animæ impreſſa, ab alijs fidelibus diſtinguantur, ac diuino cultui mancipentur.*

REGVLA.

Quẽadmodùm Saluator noſter à Patre, Apoſtoli autem ac diſcipuli in vniuerſum mundum à Chriſto Domino miſsi ſunt: ità quotidiè ſacerdotes eadem, qua illi, poteſtate præditi, ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterij, in ædificationẽ corporis Chriſti mittuntur.

ALIA REGVLA.

Qui verò in hoc miniſterium ſeipſos arrogantèr inferunt atque intrudunt, de his Dominum intellexiſſe, docendum eſt, cùm inquit: Non mittebam Prophetas, & ipſi currebãt. Quo quidem hominum genere nihil infelicius ac miſerius, nihil Eccleſiæ Dei calamitoſius eſſe poteſt.

DE MATRIMONII SACRAMENTO: ET PRIMVM DE natura eius atq; ſignificatione.

TABVLA 92.

- **MATRIMONIUM (hriſtianorũ**
  - *Dicitur*
    - *Matrimoniũ ab eo, quod fæmina idcircò maximè nubere debet, vt mater fiat: vel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus eſt.*
    - *Coniugium à coniungendo, quòd legitima mulier cum viro, quaſi vno iugo adſtringatur.*
    - *Nuptiæ, quia (vt inquit S. Ambroſius) pudoris gratia puella ſe obnuberet: quo etiàm declarari videbatur, viris obedientes ſubiectaſque eſſe oportere.*
    - *Definitur ex communi Theologorum ſententia, viri & mulieris maritalis coniunctio inter legitimas perſonas, indiuiduam vitæ conſuetudinem retinens.*
  - *Duplicem habet rationẽ: cõſiderandũ eſt enim, vel vt*
    - *Naturalis coniũctio: quod quidem*
      - *Deus ipſe*
        - *Non ſolùm inſtituit, Gen.1. & 2. Matt.19.*
        - *Verùm, vt ſancta Tridentina Synodus declarat, perpetuum etiàm & indiſſolubilem nodum ei addidit, cùm ait: Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet. Matth.19.*
      - *tribus de cauſis fieri debet, quarũ*
        - *Prima eſt, hæc ipſa diuerſi ſexûs naturæ inſtinctu expedita ſocietas, mutui auxilij ſpe conciliata, vt alter alterius ope adiutus, vitæ incommoda faciliùs ferre, & ſenectutis imbecillitatem ſuſtentare queat.*
        - *Altera eſt procreationis appetitus, nõ tam quidem ob eam rem, vt bonorum & diuitiarum hæredes relinquantur, quàm vt veræ fidei & religionis cultores educentur. Tob.6.*
        - *Tertia eſt, vt qui ſibi imbecillitatis ſuæ conſcius eſt, nec carnis pugnam vult ferre, matrimonij remedio ad vitanda libidinis peccata vtatur. 1. Cor.7.*
    - *Sacramentum, qua ratione eius natura multo præſtantior eſt, & omninò ad altiorem finem refertur. Quòd autem matrimoniũ ſit Sacramentum, cõuincitur*
      - *Teſtimonio ſacræ ſcripturæ: Nã Paulus de matrimonio ſcribẽs ad Ephèſios, Sacramentum hoc, inquit, magnũ eſt: ego autẽ dico in Chriſto & in Eccleſia. Ad Epheſ.5.*
      - *Authoritate Concilij Tridentini, cui grauiſſima adiuncta eſt ratio. Gratiam enim, quæ huic ineſt Sacramento, non ſignificat tantũ, ſed etiàm tribuit, in quo maxima ſacramenti ratio ineſt.*

DE MATRIMONII COMMENDATIONE.

TABVLA 93.

TRIA *Matrimonij ſunt bona:*

- *Primum eſt proles, hoc eſt, liberi, qui ex iuſta & legitima ſuſcipiũtur vxore. id enim tanti fecit Apoſtolus, vt diceret, Saluabitur mulier per filiorum generationem. 1. Timoth. 2.*
- *Alterum eſt Fides, non ille virtutis habitus, quo imbuimur, cùm baptiſmum percipimus, ſed fidelitas quædam, qua mutuò vir vxori, & vxor viro, ità ſe obſtringit, vt alter alteri ſui corporis poteſtatem tradat, ſanctumq́ illud coniugij fœdus, nunquàm ſe violaturum polliceatur.*
- *Tertium, ſacramentum, vinculum ſcilicet matrimonij, quod nunquàm diſſolui poteſt. Nam (vt eſt apud Apoſtolum) Dominus præcepit, vxorem à viro nõ diſcedere: quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari: & vir vxorem non dimittat. 1. Cor. 7.*

OFFI-*cia coniugum ſunt hæc:*

- *Viri,*
  - *Vxorem liberaliter & honorificè tractare.*
  - *Alicuius honeſtæ rei ſtudio sempèr occupatum eſſe,*
    - *Tum vt ea ſuppeditet, quæ ad familiam ſuſtẽtandam neceſſaria ſunt.*
    - *Tum, nè inerti ocio langueſcat: à quo vitio ferè omnia fluxerunt.*
  - *Familiam rectè cõſtituere, omniũ mores corrigere, ſingulos in officio cõtinere.*
- *Vxoris,*
  - *Subditam eſſe viro ſuo &c. de quibus habetur 1. Petr. 3.*
  - *Filios in religionis cultu educare, domeſticas res diligentèr curare.*
  - *Domi ſe libentèr continere, niſi neceſſitas exire cogat: idq́ue ſinè viri permiſſu nunquàm facere audeat.*
  - *Meminiſſe ſempèr, ſecundùm Deum, magis quàm virum, neminem diligendũ, eóve pluris faciẽdum eſſe neminem: cui etiàm omnibus in rebus, quæ Chriſtianæ pietati non aduerſantur, morem gerere & obtemperare, ſumma cum alacritate animi oporteat.*

DE *vſu matrimonij duo illa maximè docendi ſunt fideles:*

- *Primùm quidem eſt, non voluptatis aut libidinis cauſa matrimonio operam dandam eſſe, ſed eo vtendum intra illos fines, qui à Domino præſcripti ſunt, iuxta præceptum Apoſtoli: Qui habent vxores, tanquàm non habentes ſint. 1. Cor. 7.*
- *Alterum eſt, vt Deum orandi & obſecrandi cauſa, à matrimonij officio interdùm abſtineant. vt non modò hanc vitam piè & placidè traducant, ſed æternæ etiàm, Dei benignitate conſequendæ, vera & ſtabili ſpe, quæ non confundit, nitantur.*

PARS CATECHISMI CATHOLICI TERTIA. DE PRAECEptis Dei in decalogo compræhenſis.

TABVLA 94.

Decalogum, legum omnium ſummam & Epitomen eſſe, ſanctus Auguſtinus literis commendauit.

CVM MVLTA *locutus ſit Domin⁹, duæ tamẽ tãtùm tabulæ dantur Moiſi lapideæ, quæ dicuntur Tabulæ teſtimonij futuri in arca. Exod.20. in quibus cõtinentur decem præcepta, ptinẽtia partim ad*

- *Deum, nempè tria hæc:*
  - *Non habebis Deos alienos coram me.*
  - *Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanũ.*
  - *Memento vt diem ſabbati ſanctifices.*
- *Proximũ, videlicet hæc ſeptem:*
  - *Honora patrem tuum & Matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.*
  - *Non occides.*
  - *Non mœchaberis.*
  - *Non furtum facies.*
  - *Non loquèris contra proximum tuum falſum teſtimonium.*
  - *Non concupiſces*
    - *Domum proximi tui.*
    - *Nec deſiderabis vxorem eius, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt.*

Cætera omnia, quæ præcepit Deus, ex his decem præceptis pendére intelliguntur, ſi diligentèr quærantur, vt recte intelligantur: quo modo hæc ipſa rurſùs decem præcepta, ex duobus illis, dilectionis ſcilicet Dei & proximi, in quibus tota lex pendet & prophetæ. Matth.22.

IN DECALOGO QVAE SINT SPECTANDA.

TABVLA 95.

Inter cætera, quæ animos hominum ad huius legis iuſſa ſeruanda poſſunt impellere, illud maximã vim habet, Deum eſſe huius legis authorem. Quamuis enim per angelos data eſſe dicatur, nemo tamẽ dubitare poteſt, ipſum Deum eſſe legis authorem.

QVAM *piè ac ſupplicitèr Dei legem colere oporteat, hinc facile poteſt animaduerti:*

- *Nam primùm triduo antequàm ferretur lex, Dei iuſſu dictum eſt omnibus, vt veſtimenta lauarent, vxores nõ attingerent, quò ſanctiores ac paratiores eſſent ad accipiendam legem. Exod.19.*
- *Deindè, cùm ad montem eſſent adducti, vndè Dominus illis per Moiſen leges erat laturus, vni Moiſi dictum eſt, vt in montem aſcenderet: quò Deus maxima cum maieſtate venit, & locum tonitruis, fulguribus, igne, denſiſque nebulis circumfudit, ac loqui cum Moiſe cœpit, eiq́ leges dedit.*

O B- *ſeruatio legis*

- *Non eſt difficilis, quod vel vna hac ratione ex Auguſtino probari potèrit, cùm dicit: Qui, quæſo, dicitur impoſſibile eſſe homini, amare, amare, inquam, creatorem beneficum, patrẽ amantiſſimum, deindè etiàm, & carnem ſuam in fratribus ſuis? At verò qui diligit, legẽ impleuit. Nihil autem amanti difficile.*
- *Sed tamen neceſſaria: ait enim Apoſtolus, non præputium, non circuncifionem aliquid eſſe, ſed obſeruationem mandatorum Dei. Quòd verò eandem ſententiam alibi repetit, & nouam creaturam in Chriſto tantùm dicit valere, intelligimus planè eam nouã creaturam in Chriſto dicere, qui mandata Dei obſeruat.*

FRVCTVS *obſeruatæ legis deſcribuntur Pſal.118. Nec verò nobis eſt ſeruanda Lex*

- *Tam noſtræ vtilitatis gratia,*
- *Quàm Dei cauſa, qui ſuam hominum generi in lege voluntatem aperuit: quam cùm cæteræ creaturæ ſequantur, hominem ipſum eandem ſequi, multo eſt æquius.*

DE ALIIS

DE ALIIS QVIBVSDAM, QVAE COLLIGVNtur ex diuinis verbis, quibus lex Dei promulgata eſt.

EXODI XX.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis &c. TABVLA 96.

Vnam ex vniuerſis nationibus à Deo delectam eſſe, quam populum vocaret ſuũ, & cui ſe cognoſcendum & colendum præberet: nõ quòd cæteras iuſtitia aut numero vinceret, quemadmodùm Hebræos monet Deus: ſed quòd ipſi Deo ſic placuit potiùs, vt gentem exiguam & inopem augeret & locupletaret, quo eius potentia & bonitas notior apud omnes eſſet & illuſtrior.

EX HIS *verbis animaduertẽdum eſt,*

Deum Hebræos patres diù peregrinari paſſum eſſe, poſteros etiàm duriſſima ſeruitute premi, diuexariq́ permiſiſſe ob eam rem, vtì doceremur, amicos Dei fieri nõ niſi mundi inimicos, ac peregrinos in terris: itaque in Dei familiaritatem faciliùs recipi, ſi nihil omniuò nobis ſit commune cum mundo: tum verò, vt ad Dei cultum tranſlati, intelligeremus, quanto feliciores demùm ſint ij, qui Deo, quàm qui mundo ſeruiant.

Poſt ampliùs quadringentis annis Deum promiſſa præſtitiſſe, vt ille populus fide ac ſpe aleretur. Alumnos enim ſuos Deus à ſe perpetuò pendere vult, atque in eius bonitate omnem ſpem ſuam collocare, vt in præcepti explanatione dicetur.

Locum ac tempus, quibus hanc legem populus Iſrael à Deo accepit, diligentèr notandum eſſe: nempè poſtquàm eductus ex Aegypto in deſertum venit: vt beneficij recentis memoria allectus, & loci aſperitate, in quo verſabatur, deterritus, ad accipiẽdam legem aptior redderetur.

APPLICATIO.

ETSI verò ea verba, quibus dicitur, Qui eduxit te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis, Iudæis tantùm videntur conuenire, Aegyptiorum dominatu liberatis: tamen ſi interiorẽ ſalutis vniuerſæ rationem ſpectemus, magis ad Chriſtianos homines pertinent, qui nõ ex Aegyptiaca ſeruitute, ſed è peccati regione, & poteſtate tenebrarum à Deo erepti, atq; in regnum filij dilectionis ſuæ tranſlati ſunt, ad Coloſſ 1. cuius beneficij magnitudinem intuens Hieremias, prædixit illud: Eccè dies venient, dicit Dominus, & non dicetur vltrà: Viuit Dominus, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti: ſed, Viuit Dominus, qui eduxit filios Iſrael de terra Aquilonis, & de vniuerſis terris, ad quas eieci eos, & reducam eos in terram ſuam, quam dedi patribus eorum. Eccè ego mittam piſcatores multos, dicit Dominus, & piſcabuntur eos: & quæ ſequuntur, Hierem. 16.

PRAECEPTVM PRIMVM

DE VERO VNIVS DEI CVLTV. TAB. 97.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

HIS *verbis duplex cõtinetur p̃ceptũ,*

Iubẽdi: Nam quod dicitur, Non habebis Deos alienos coram me: eam habet ſentẽtiam cõiunctam: Me verum Deum coles, alienis dijs cultum non adhibebis. In priori autem continetur præceptum — *Fidei, Spei, Charitatis.*

Probibendi, vt ſunt illa verba: Non habebis deos alienos corã me, qua loquendi formula legiſlator vſus eſt:

Non quòd ſatis explicata non eſſet hæc ſententia affirmatione præcepti: Me vnum Deum coles &c. Si enim Deus eſt, vnus eſt. &c.

Sed propter cæcitatem plurimorum, qui olim Deum verum ſe colere profitebantur, multitudinem tamẽ deorum venerabantur.

DE PRÆ-

DE PRAECEPTI HVIVS TRANSGRESſoribus. TABVLA 98.

PECCANT AVTEM IN *hoc præceptũ, qui fidẽ, ſpem & charitatem nõ habent: quorũ peccatũ latiſſimè patet. Sunt enim in hoc numero*

- *Qui in hæreſim labuntur.*
- *Qui nõ credũt ea, q̃ ſancta mater Eccleſia credẽda ꝓponit.*
- *Qui ſomnijs, augurijs, cæteriſq́; vaniſſimis reb⁹ fidẽ habẽt.*
- *Qui de ſua ſalute ſpem abijciũt, nec diuinę bonitati cõfidũt.*
- *Qui diuitijs tantum, Qui corporis valetudine ac viribus nituntur: quæ fuſius ab ijs explicata ſunt, qui de vitijs & peccatis conſcripſerunt.*

DE VENERATIONE SANCTORVM.

TABVLA 99.

Verùm illud etiàm in præcepti huius explicatione accuratè docendum eſt, Venerationem & inuocationem ſanctorum angelorum, ac beatarum animarum, quæ cæleſti gloria perfruũtur, aut etiàm corporum ipſorum ſanctorumq́; cinerum cultum, quem ſempèr Catholica Eccleſia adhibuit, huic legi non repugnare. Quis enim adeò demens eſt, qui edicente rege, nè ſe pro rege quiſquã gerat, aut regio cultu atque honore affici patiatur, continuò putet nolle regem, ſuis vt Magiſtratibus honos deferatur?

SANcti itaq; angelici & hominum beatorũ ſpiritus &

- *Venerandi ſunt, quòd*
  - *Spiritus S. qui ait, Soli Deo honor & gloria: idem præcepit, vt honore parentes & ſeniores afficeremus.*
  - *Prætereà viri ſancti, qui vnum Deum colebant, reges tamen, vt eſt in diuinis literis, adorabant, id eſt, ſupplices venerabantur: Cur nòn igitur angelicis ſpiritibus, tanto maiorem honorem habebimus, quanto beatæ illæ mentes dignitate Regibus ipſis antecellunt?*
  - *Adde charitatem, qua nos angeli diligunt, qua ducti, pro ijs prouincijs, q̃bus præſunt, vt ex ſcriptura facilè intelligitur, preces fundunt, quod etiàm pſtare ijs, quorum ſunt ipſi cuſtodes, ne dubitãdum quidem eſt: noſtras enim Deo preces offerunt & lachrymas.*
- *Et inuocandi, q̃ & perpetuò Deũ intuẽtur, & patrociniũ ſalutis noſtræ, ſibi delatum, libẽtiſſimè ſuſcipiunt. Quæ ſententia confirmatur*
  - *Sacræ ſcripturæ teſtimonijs*
    - *Tum Geneſis*
      - 32.
      - 48.
    - *Tum alijs plurimis.*
  - *Authoritate*
    - *Conciliorum*
      - *Niceni alterius,*
      - *Gangrenſis, &*
      - *Tridentini.*
    - *Sanctorum patrum, & in ijs Auguſtini, qui teſtatur multa Deum non concedere, niſì mediatoris ac deprecatoris opera & officium acceſſerit.*
  - *Conſuetudine ab apoſtolis accepta, & in Eccleſia Dei perpetuò retẽta & conſeruata.*

REGVLA.

EX quibus etiàm colligi poterit, tantum abeſſe, vt ſanctis, qui in Domino dormiêrũt, honore afficiendis atq; inuocandis, & ſacris eorum reliquijs cineribuſq; venerãdis, Dei gloria minuatur: vt eo maximè augeatur, quo magis hominum ſpem excitat, confirmat, & ad ſanctorum imitationem cohortatur.

LIMITATIO.

ETSI verò angelos Chriſtiani adorare dicuntur, non eam tamen illis venerationem adhibent, quam Deo tribuunt. Vndè quòd legimus, interdùm angelos recuſàſſe, nè ſe homines venerarentur, eò feciſſe intelligendum eſt, quòd ſibi eum honorem haberi nolebant, qui ſoli Deo deberetur. Apocalyp. 19. 22.

DE IMA-

DE IMAGINIBVS SANCTORVM.

TABVLA 100.

NON FACIES TIBI SCVLPTILE, NEQVE omnem ſimilitudinem, quæ eſt in cælo, & quæ in terra deorsùm &c. Non adorabis ea neque coles.

Quidam hoc alterum præceptum exiſtimantes duo poſtrema, ipſa vnius præcepti vi contineri voluerunt, vt ſanctus Auguſtinus illa extrema diuidens, hæc ipſa verba ad primum præceptum pertinere voluit. Quam ſententiam, quia in Eccleſia celebris eſt, libentèr ſequimur.

HOC *aũt præcepto*

- *Non omninò prohibetur ars pingendi, fingendi, aut ſculpendi: Nam*
  - *Primùm in ſcripturis iuſſu Dei ſimulacra & imagines effectas legimus, Cherubim, ſerpentis ænei.*
  - *Deindè nemo tam rudis eſt, cùm ſanctiſſimæ Trinitatis aliqua perſona quibuſdam ſignis exprimitur, quæ tam in veteri quàm in nouo teſtamento apparuerunt, vt illa imagine diuinitatem credat exprimi, ſed potiùs illis declarari intelligat proprietates aliquas, aut actiones quæ Deo tribuuntur.*
  - *Angelis etiàm tum humana ſpecies, tam alæ affinguntur: vt intelligant fideles, quàm propenſi ſint in humanum genus, & tanquàm parati ad miniſteria Domini exequẽda: omnes enim adminiſtratorij ſpiritus ſunt propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis. Ad Heb. 1.*
  - *Prætereà cùm Chriſtus Dominus eiusq́ ſanctiſſima mater, cæterique omnes ſancti humana præditi natura, humanam ſpeciem geſſerint, eorum imagines pingi atque honorari, ſanctum & grati animi certiſſimum argumentum ſempèr habitum eſt: quod & apoſtolicorum temporum monumenta, & œcumenicæ ſynodi, & tot ſanctiſſimorum doctiſſimorumq́ patrum, inter ſe conſentientium, ſcripta confirmant.*
- *Sed imagines ob eam rem vetitæ ſunt, nè quid ſimulacris quaſi dijs colendis, de vero Dei cultu detraheretur. Duplici autem potiſſimùm ratione, quòd ad hoc præceptũ attinet, Dei maieſtatem vehemẽtèr lædi perſpicuum eſt:*
  - *Altera, ſi idola & imagines, tanquàm Deus colantur, aut credatur ineſſe aliqua in his diuinitas vel virtus, propter quam ſint colendæ, vel quòd ab eis ſit aliquid petendum, vel quòd fiducia in imaginibus ſit figenda, veluti olim fiebat à gentibus, quæ in idolis ſpem ſuã collocabãt, quod paſſim ſacræ literæ reprehendunt.*
  - *Altera, ſi quis conetur diuinitatis formam aliquo artificio effingere, quaſi corporeis oculis conſpici, vel coloribus aut figuris exprimi poſſit. Quis enim Deum, vt inqt Damaſcenus, qui ſub adſpectũ non cadit, qui corporis expers eſt, qui nullis terminis circumſcribi, nec vlla figura deſcribi queat, poſſit exprimere?*

REGVLA.

NON ſolùm autem licere in Eccleſia imagines habere, & illis honorem & cultum adhibere certum eſt, cùm honos, qui eis exhibetur, refeYatur ad prototypa: verùm etiàm maximo fidelium bono ad hanc vſque diem factum conſtat: vt ex Damaſceni libro, quem de imaginibus edidit, & ſeptima ſynodo, quæ eſt ſecunda Nicena, intelligitur.

PRÆ-

PRAECEPTVM SECVNDVM, DE LICITIS ET ILLICItis iurationibus. TABVLA 101.

NON ASSVMES NOMEN DOMINI DEI tui in vanum.

IN HVIVS *præcepti explicatione, id primum cōſtet, cū eo, quod lex fieri prohibet, earū etiam rerum præceptionē coniunctā eſſe, quas præſtare homines debent: ita ſanè, vt legis huius ſiue edicti diuini duplex oīnò ſit ratio:*

- *Vna, qua iubemur, diuino nomini honorē tribuere.* Modi *autem quibus Deus ſit laudandus, ſunt varij:*
  - *Primùm igitur laudatur Deus, cùm in omnium conſpectu Deum ac Dominum noſtrum fidentèr cōfitemur, Chriſtumq́ ſalutis noſtræ authorem, quemadmodùm agnoſcimus, ità etiàm prædicamus.*
  - *Itemq́ cùm verbo Dei, quo voluntas eius enunciatur, ſanctè & diligentèr operam damus: in eius meditatione aſsiduè verſamur, ſtudioſè illud aut legendo, aut audiendo addiſcimus, perindè vt cuiuſq́ perſonæ & muneri aptum & conſentaneum eſt.*
  - *Deindè diuinum nomen veneramur & colimus, cùm officij & religionis cauſa diuinas laudes celebramus, ac de omnibus rebus, tum proſperis, tum aduerſis, illi ſingulares gratias agimus.*
  - *Neque verò minùs Dei nomen honoratur, ſi fidetèr opem eius imploramus, quô ſcilicet aut nos ab aduerſis rebus liberet, aut ad eaſdē fortitèr perferendas conſtantiam & robur largiatur.*
  - *Prætereà Dei nomen honore proſequimur, cùm fidei faciendæ cauſa cẽſtamur Deum: Qui modus à ſuperioribus valdè differt. Nam*
    - *Quæ ſuprà enumerauimus, ità ſuapte natura bona ſunt atque expetenda, vt nihil beatius, nihil homini optabilius poſsit eſſe, quàm ſi in illis ſedulò exequendis ſeipſum dies noctesq́ exerceat.*
    - *At iuſiurandum licèt bonum ſit, eius tamē frequens vſus minimè eſt laudabilis. Eſt enim ea de cauſa tantùm inſtitutum, vt eſſet tanquàm remedium quoddam humanæ imbecillitatis, & ad probandum, quod dicimus, neceſſarium inſtrumētum. Niſi ergò grauis & iuſta cauſa ſubſit, iureiurando vti non eſt ſalutare: quod ſi ſæpiùs adhibeatur, tantum abeſt vt proſit, vt magnum detrimētum afferat.*
- *Altera, qua vetamur diuinum nomen in vanum aſſumere. Appáret enim eum graui peccato ſe obſtringere, qui non conſilio, ſed temeritate ad iurandū fertur. Grauiſsimum autem delictum hoc eſſe, illa etiàm verba declarant: Non aſſumes nomē Dei tui in vanum: quaſi rationem afferret, cur hoc facinus ſceleſtum adeò ac nefarium ſit, nimirùm proptereà, quòd eius maieſtas minuitur, quē nos Deum & Dominum noſtrum eſſe profitemur.*

DE IV-

DE IVRISIVRANDI RELIGIONE, SIVE de licito iuramento. TABVLA 102.

IN EO *Iureiurando, quo Dei nomẽ honorari dictum eſt, attenduntur*

- *Formulæ variæ:*
  - *Primùm, iurare nihil aliud, niſi Deum teſtari, quacunque id forma & conceptione fiat.*
  - *Eſt etiàm illud iuſiurandum, cùm ad faciẽdam fidem per res creatas iuramus, vt per ſacra Dei Euangelia, per crucem, per ſanctorum reliquias & nomen, & cætera id genus, in quibus diuinæ maieſtatis ſplendor eluceſcit.*
  - *Eadem ratio eſt illius iuriſiurandi, quod per execrationẽ profertur, quale eſt illud ſancti Pauli: Ego teſtem Deum inuoco in animã meam, 2. Cor. 1. Etenim hoc pacto aliquis Dei iudicio, tanquàm mendacij vltori, ſubijcitur.*
- *Genera duo:*
  - *Primum, quod aſſertoriũ appellatur, nimirùm cùm aliquid de re præſenti, aut præterita, religiosè affirmamus: vt Apoſtolus in Epiſtola ad Galatas: Eccè coram Deo, quia non mentior. ad Galat. 1.*
  - *Alterùm verò promiſſorium dicitur, ad quod etiàm comminationes referuntur, futurum tempus ſpectans, cùm aliquid ità fore, pro certo pollicemur & confirmamus: vt Berſabeæ Dauid iurans per Dominum Deum ſuum promiſit, Salomonem, eius filium, regni hæredem fore, atque in ipſius locum ſucceſſurum.*
- *Tria, q̃ ad iuſiurandũ requiruntur:*
  - *Veritas, quã iureiurando neceſſariam eſſe, Dauid quoquè indicat illis verbis: Qui iurat proximo ſuo, & non decipit. Pſal. 14.*
  - *Iudicium: neq; enim iuſiurandum temerè, & inconſideratè, ſed cõſultò & cogitatò adhiberi debet. Itaque iuraturus*
    - *Primùm quidẽ conſideret, vtrùm neceſſitate cogatur, nécne: remq; totã accuratè expẽdat, an eiuſmodi ſit, vt iureiurando indigere videatur.*
    - *Tempus prætereà ſpectet, locum attẽdat, aliaq; permulta, q̃ rebus adiũcta ſunt, circumſpiciat: nõ odio, nõ amore, aut animi perturbatione aliqua impellatur, ſed ipſius rei vi & neceſſitate.*
  - *Iuſtitiam, quæ maximè in promiſſis requiritur. Quarè ſi quis iniuſtum aliquid & inhoneſtum promittit, & iurando peccat, & promiſſis faciendis ſcelus ſcelere cumulat.*
- *Quòd his omnibus ſeruatis, tutò iurare liceat. Sic enim &*
  - *Lex Domini præcipit: Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, ac per eum iurabis, Deut. 6. Et Pſal. 62. Laudabuntur omnes qui iurant in eo. &c.*
  - *Apoſtolos iuráſſe, ex D. Pauli epiſtolis appáret.*
  - *Interdùm & ipſi iurant angeli. Apoc. 10.*
  - *Quin etiàm & Deus ipſe iurauit, angelorum Dominus Geneſ. 22. Exod. 33. Pſal. 109. Ad Hebr. 6.*
- *Ortus: etenim iuſiurandum à fide originem ducit, qua homines credunt, Deum totius veritatis eſſe authorem, qui nec decipi vnquàm poſſit, nec alios decipere: cuius oculis nuda ſunt omnia & aperta, qui deniquè vniuerſis rebus humanis admirabili prouidẽtia conſulit, mundumq; adminiſtrat.*
- *Finis. iuſiurandum enim eò tendit, atque id omninò ſpectat, vt hominis iuſtitiam & innocentiam probet, finemque litibus & controuerſijs imponat.*

DE IRRELIGIOSIS SIVE ILLICITIS iurationibus. TABVLA 103.

Hoc præcepto prohibetur, ne homines falſum iurent. Nam qui à tanto ſcelere non refugit, vt Deũ falsò teſtetur, hic inſignem Deo iniuriam facit, quippe qui aut illi inſcitiæ notam inurit, dum ipſum alicuius rei veritatem latère arbitratur, aut certè improbitatis & praui affectûs, qui mendacium teſtimonio velit confirmare.

IVRAT *autem falsò*

Non is ſolùm, qui quod falſum ſcit, verum eſſe iurando affirmat: ſed ille etiàm, qui iureiurando id aſſerit, quod cùm verum ſit, tamen ipſe falſum putat.

Simili quoquè ratione peierat, qui id iurat, quod verum exiſtimat, & tamen re vera falſum eſt: niſì quantum potuit, curam & diligentiam adhibuerit, vt totam rem compertam atque exploratam haberet.

Eiuſdem verò peccati reus cenſendus eſt, qui ſe aliquid iureiurando facturũ promittit, cùm tamen aut promiſſum implere in animo non fuerit, aut ſi fuit, quod promiſit, re ipſa non præſtat: quod etiàm ad eos pertinet, qui cùm ſe voti ſponſione Deo obligârunt, non præſtant.

Præterea in hoc præceptum peccatur, ſi deſit iuſtitia, quæ ex tribus iuriſiurandi comitibus vna eſt: vt ſi quis iuret ſe peccatum aliquod mortiferum commiſſurum.

His adiungi debent illa iurandi genera, quæ à contemptu quodam proficiſcuntur, cùm quis iurat ſe non obtemperaturum conſilijs Euangelicis.

Præterea hanc legem is violat, & iudicio peccat, qui, quod verum eſt iurat, idq; ità ſe habere exiſtimat, leuibus quibuſdã coniecturis adductus & longè petitis. Nam qui ſic negligentèr iurat, in magno peierandi periculo verſatur.

Falsò præterea iurat, qui per falſos deos iurat. Quid enim eſt à veritate alienius, quàm mendaces & fictitios deos, tanquàm verum Deum teſtari?

Atque huc etiã pertinet neglectus verbi diuini, cui honor debetur.

Dei enim verbum ſumma iniuria afficit, quicunque ſacram ſcripturam à recta & germana eius ſententia, ad impiorum dogmata & hæreſes flectit.

Præterea fœdis & inhoneſtis maculis ſacra ſcriptura contaminatur, cùm eius verba & ſententias, quæ omni veneratione colẽda ſunt, ad profana quæq; nefarij homines torquent, ad ſcurrilia ſcilicet, fabuloſa, vana, aſſentationes, detractiones, ſortes, libellos famoſos, & ſi qua ſunt alia id genus: in quod peccatum ſacra Tridentina ſynodus animaduerti iubet.

Deindè vt ij Deum honorant, qui eius opem atque auxilium in ſuis calamitatibus implorant: ità debitum Deo honorem is negat, qui illius ſubſidium non inuocat.

At verò longè magis deteſtabili ſcelere ſeipſos adſtringũt, qui ſacroſanctum Dei nomen, ab omnibus creaturis benedicendum, & ſummis laudibus extollendum, aut etiàm ſanctorum nomen cum Deo regnantium, impuro & contaminato ore blaſphemare atque exetrari audent.

QVÆ

QVAE POENA IN LEGIS HVIVS TRANSgreſſores conſtituta ſit. TABVLA 104.

NON ENIM HABEBIT INSONTEM DOminus eum, qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtrà.

PRO *declaratione huius quaſi appẽdicis aduertendum eſt,*

Summa ratione factum eſſe, vt huic præcepto minæ adiungerentur: quo quidẽ & peccati grauitas, & in nos Dei benignitas agnoſcitur: qui cùm hominum perditione non delectetur, nè ipſius iram & offenſionem ſubeamus, hiſce ſalutaribus minis nos deterret, nimirùm vt illum beneuolum potiùs, quàm iratum experiamur.

Quanta ſit hominum procliuitas, ad hoc peccatum committendum: vt nõ ſatis fuerit legem ferre, niſi etiàm minæ adderentur. Incredibile enim eſt, quantùm propriæ imbecillitatis cognitio & cogitatio vilitatis habeat.

Nullum à Deo certum ſupplicium conſtitutum fuiſſe, ſed tantùm vniuersè minari, quicunq; ſe hoc ſcelere adſtrinxerit, non impunè laturum.

PRAECEPTVM TERTIVM DE SABBATHI ET FESTORVM Sanctificatione. TABVLA 105.

MEMENTO VT DIEM SABBATHI SANctifices &c. Exod. 20.

Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo à nobis debetur, rectè atque ordinè præſcribitur: eſt enim hic veluti quidam prioris præcepti fructus: quoniam quem intimis ſenſibus piè colimus, fide & ſpe adducti, quam in eo poſitam habemus, non poſſumus eum non externo cultu venerari, eidemq; gratias agere.

AT VE- *rò hoc præceptum à cæteris Decalogi legibus*

Differt, quòd

Reliqua decalogi præcepta, naturalia ſunt & perpetua, neque mutari vlla ratione poſſunt.

Hoc autem de ſabbathi cultu præceptum, ſi ſtatutum tempus ſpectatur, non fixum & conſtans eſt, ſed mutabile: neque ad mores, ſed ad cæremonias pertinet. neque naturale, quoniam non à natura ad id edocti aut inſtituti ſumus, vt illo die potiùs, quàm alio, externum cultum Deo tribuamus: ſed ex eo tempore, quo populus Iſraeliticus à Pharaonis eſt ſeruitute liberatus, diem ſabbathi coluit.

Conuenit cum eiſdem,

Non ritu & cæremonijs, quæ ſunt antiquatæ:

Sed quia aliquid habet, quod ad mores, naturæq; ius attineat. Nam Dei cultus ac religio, quæ hoc præcepto exprimitur, à naturæ iure extitit: cùm illud natura comparatum ſit, vt aliquot horas in ijs, quæ ad Dei cultum pertinent, verſemur.

DE TERTII PRAECEPTI PARTIBVS.

Ex quinto capite Deuteronomij. TABVLA 106.

Verus ac proprius huius præcepti ſenſus eò ſpectat, vt homo & animo & corpore in eam curam incumbat, vt ſtatuto aliquo tempore, à negocijs corporisq́ laboribus feriatus, Deum piè colat ac veneretur.

ET RE-*ctè in quatuor partes diſtribui poteſt, in quarum*

- *Prima agitur de*
  - *Significatione, quæ eſt duplex:*
    - *Primò Sabbathum, Hebraicum nomen, ſi Latinè interpreteris, ceſſatio dicitur: Sabbathizare propterea, ceſſare & requieſcere, Latino vocabulo appellatur. Et hac ſignificatione accipitur pro ſeptimo die, quo Deus ab omni opere, quod fecerat, requieuit.*
    - *Poſteà verò non ſolùm ſeptimus hic dies, ſed ob eius dignitatem, ipſa etiàm hebdomada eo nomine appellata eſt, in quem ſenſum Phariſæus apud ſanctum Lucam dixit: Ieiuno bis in ſabbatho. cap. 18.*
  - *Sanctificatione, hoc eſt, ipſa ceſſatiōe, q̃ fit à corporis laboribus, & à negocijs. Atq; ſic diē ſabbathi*
    - *Dicimus eſſe religioſum, diuiniſque actionibus & ſanctis rerum officijs conſecratum.*
    - *Tum plenè & perfectè celebramus, cùm pietatis & religionis officia Deo præſtamus: Hocq́ue planè Sabbathum eſt, quod Eſaias delicatum appellat, quoniam feſti dies ſunt veluti deliciæ Domini & piorum hominum. Iſai. 58.*
- *Altera demonſtratur, diem ſeptimū Dei cultui diuinitùs dedicatū eſſe, Quem Dominus in Exod. cap. 20. & apud Ezechiel. 31. capit. Signum vocat.*
  - *Signum eſt, inquit, inter me & vos, in generationibus veſtris, vt ſciatis quia ego Dominus, qui ſanctifico vos.*
  - *Deindè ſignum eſt, & quaſi monumentum conditæ huius admirandæ vniuerſitatis.*
  - *Signum præterea fuit Iſraelitarum memoriæ traditum, quo admoniti, ſe Dei auxilio à duriſſimo Aegyptiacæ ſeruitutis iugo, ſolutos ac liberatos eſſe meminiſſent.*
  - *Et ſignum item tum ſpiritualis, tum cæleſtis ſabbathi, quod in ſancta quadam & myſtica quiete conſiſtit, nimirùm cùm vetus homo, Chriſto conſepultus ad vitam renouatur, atque in ijs actionibus, quæ Chriſtianæ pietati conueniunt, ſtudioſè ſe exercet.*

DE RE-

DE RELIQVIS DVABVS PARTIBVS.

TABVLA 107.

RELIquæ ſunt adhuc partes duæ, videlicet

- Tertia, in ijs verbis, Sex dies operaberis &c. quibus fideles admonentur,
  - Nè ocioſi & deſides vitam traducant: ſed potiùs Apoſtolicæ vocis memores, negocium ſuum quiſque agat, & operetur manibus ſuis, ſicut ab eo præceptum fuerat.
  - Vt ſex ipſis diebus opera noſtra efficiamus, nè aliquid eorum quæ alijs hebdomadæ diebus fieri agiue oporteat, in diem feſtũ reijciatur: atq; ità animus à diuinarum rerum cura ſtudioq́ue auocetur.
- Quarta deſcribitur,
  - Quibus in operibus atq; actionibus Chriſtiani homines diebus feſtis exercere ſe debeãt. Illæ verò eiuſmodi ſunt, vt
    - Ad Dei templum accedamus, eoq́ue loco ſyncera, piaq́ue animi attentione ſacroſanctæ Miſſæ ſacrificio interſimus.
    - Diuina Eccleſiæ Sacramenta, quæ ad ſalutem noſtram inſtituta ſunt, ad animæ vulnerum curationem crebrò adhibeamus.
    - Peccata ſacerdotibus ſæpè confiteamur.
    - Sacroſanctum Euchariſtiæ Sacramentum crebrò percipiamus.
    - Attentè prætereà diligenterq́ue ſacras audiamus conciones.
    - In precibus diuiniſq́ue laudibus frequentèr nos exerceamus. itemq́ue in ijs officijs, quæ pietatem continent, pauperibus & egenis eleemoſynam tribuendo, ægros homines viſitando, mærentes, quiq́ue dolore afflicti iacent, piè conſolando.
  - Quæ facere prohibeamur, videlicet, vt quæcunque diuinum cultum impedire poſſunt, omninò vitemus. Facilè enim perſpici poteſt, omne ſeruilis operis genus prohiberi, non quidem ea re, quòd ſua natura aut turpe, aut malum ſit: ſed quoniam mentem noſtram à diuino cultu, qui finis præcepti eſt, abſtrahit: quo magis peccata fidelibus vitanda ſunt, quæ nõ ſolùm animum à diuinarum rerum ſtudio auocant, ſed nos à Dei amore prorſus ſeiungunt.

APPENDIX DE RELIQVIS FESTIS Eccleſiæ. TABVLA 108.

ALIOS AVTEM DIES *feſtos ab Eccleſiæ initio, & conſequētibus deinde temporibus, Apoſtoli & ſancti patres noſtri inſtituerūt, vt piè & ſanctè Dei beneficiorum memoriam coleremus. Inter eos autem celeberrimi habentur illi dies,*

- *Qui ob redemptionis noſtræ myſteria, religioni conſecrati ſunt.*
- *Deinde qui dedicantur*
  - *Sanctiſſimæ Virgini Matri,*
  - *Tum verò Apoſtolis,*
  - *Ac Martyribus.*
  - *Cæteriſq; ſanctis cum Chriſto regnantibus.*

In quorum victoria
- *Dei bonitas & potentia laudatur.*
- *Ipſi debiti honores tribuunt.*
- *Atq; ad eorum imitationem fidelis populus incitatur.*

PRAECEPTVM QVARTVM, DE PARENTIBVS ET SVPERIORIBUS honorandis.

HONORA PATREM TVVM ET MATREM tuam, vt ſis longæuus ſuper terram &c.

QVID PRAECEPTA SECVNDAE TABVLAE differant à præcedentibus primæ tabulæ præceptis. TABVLA 109.

DIFFERVNT *præcepta primæ tabulæ, à legibus tabulæ ſecūdæ, quinque modis:*

- *I.*
  - *Superioribus tribus præceptis, de quibus dictum eſt, quaſi ſubiecta materies, quam tractent, eſt Deus, id eſt, ſummum bonum.*
  - *Cæteris verò, proximi bonum.*
- *II.*
  - *Illis ſummus,*
  - *His proximus*
  - } *Amor eſt propoſitus.*
- *III.*
  - *Illa finem,*
  - *Hæc autem ea quæ ad finem referuntur,*
  - } *Spectant.*
- *IIII.*
  - *Charitas Dei ex ipſo pendet. Deus enim per ſe, non alterius rei cauſa, ſummè diligendus eſt.*
  - *Charitas autem proximi, à charitate Dei ortum habet, atque ad eam, tanquàm ad certam regulam, dirigenda eſt.*
- *V.*
  - *Quòd Deo nullus honor, nulla pietas, nullus cultus, ſatis dignè tribuitur, in quem amor augeri infinitè poteſt.*
  - *At charitas, qua proximum complectimur, ſuis finibus circunſcribitur: iubet enim Dominus proximos diligere, ſicut noſipſos.*

DE QVAR-

DE QVARTI PRAECEPTI EXPLIcatione. TABVLA III.

IN HAC *explicatione hæc capita diligētèr inprimis ſunt pertractanda:*

- *Honorare quid ſit. Eſt enim de aliquo honôrificè ſentire, & quæ illius ſunt, maximi putare oīa. Huic aūt honori hæc omnia cōiuncta ſunt,*
  - *Amor,*
  - *Obſeruātia,*
  - *Obedientia,*
  - *Et cultus.*
- *Patres qui vocētur, nēpè*
  - *Illi præcipuè, ex quibus generati ſumus:*
  - *Eccleſiæ præſides, Paſtores & Sacerdotes.*
  - *Ij, quibus aut* { *Imperium,* / *Magiſtratus,* / *Poteſtas* } *Commiſſa eſt.*
  - *Quorum procurationi, fidei, probitati, ſapientiæque alij commendantur: cuiuſmodi ſunt*
    - *Tutores,*
    - *Curatores,*
    - *Pædagogi,*
    - *Magiſtri.*
  - *Senes, & ætate confecti, quos etiàm vereri debemus.*
- *Vt ſint obſeruandi Parentes: ità videlicèt,*
  - *Vt, quem eis tribuimus, honor ex amore atq; intimo animi ſenſu deprom- ptus videatur.*
  - *Alia prætereà ſunt honoris officia, quæ in Parentes conferri debent, cùm à Deo ſupplicitèr petimus, vt eiſdem benè & felicitèr omnia eueniāt, vt in maxima gratia & honore ſint apud homines, vt ipſi Deo ac ſanctis, qui in cælis ſunt, commendatiſſimi ſint.*
  - *Item parētes honoramus, cùm*
    - *Noſtras rationes ad eorum arbitrium, voluntatemque conferimus.*
    - *Eorum rectè facta moresque imitamur.*
    - *Conſilia eorū non modò exquirimus, verū etiā ſequimur.*
    - *Eis ſubuenimus, ea impertientes, quæ victus cultusque deſiderat.*
  - *Quandò ſint honorandi.* Et *honoris quidem officia parentibus tribuere sempèr debemus,*
    - *Sed tum maximè, cùm periculosè ægrotāt.*
    - *Atque etiàm mortuis, quod fit, ſi ijs funus facimus, ſi exequias cohoneſtam⁹: ſi honorem ſepulturæ impertimus: ſi iuſta & ſacrificia anniuerſaria curamus, ſi quæ ab ijs legata ſunt, diligentèr perſoluimus.*
- *Quodnam præmium, quamque conſentaneum ijs propoſitum ſit, qui diuino huic præcepto obediunt: Quibus promittitur* { *vſus* / *vitæ* }
  - *Non ſolùm ſempiternæ ac beatæ,*
  - *Sed etiàm eius, quā in his agimus terris. Pietas enim ad oīa vtilis eſt &c. 1. Ti. 4.*

PRAECEPTVM V.

DE HOMICIDIIS.

TABVLA CXI.

NON OCCIDES.

CVM aũt Dñs huius legis vim explicaret, in eo duo cõtineri oſtendit:

- Alterũ, Nè occidamus: quod à nobis fieri vetitum eſt, ſunt tamen cædes aliæ
  - Quæ hac præcepti lege non vetentur. Nam
    - Primùm beſtias occidi, prohibitum non eſt: quoniã ſi illis veſci, à Deo hominibus eſt conceſſum, fas item eſt illas occidi.
    - Alterum permiſſum cædis genus eſt, quod ad eos Magiſtratus pertinet, quibus data eſt necis poteſtas, qua ex legũ præſcripto iudicioq́ in facinoroſos homines animaduertunt, & innocẽtes defendunt.
    - Qua ratione ne illi quidem peccant, qui iuſto bello non cupiditate, aut crudelitate impulſi, ſed ſolo publicæ vtilitatis ſtudio, vitam hoſtibus adimunt.
    - Neque huius præcepti reus eſt, qui non ſponte, neque meditatò: ſed fortuitò hominem occidit: in quo tamen duabus de cauſis peccari poteſt.
      - Altera, ſi quis in re iniuſta occupatus, hominem occiderit: vt ſi quis grauidam mulierem pugno vel calce percuteret, ex quo abortus ſequeretur.
      - Altera, ſi non omnibus circunſpectis, negligentèr & incautè aliquem occiderit.
    - Deniquè ſi quis ſalutis ſuæ defendendæ cauſa, omni adhibita cautione, alterum interemerit, hac lege non tenetur.
  - Prohibitę:
    - Quales ſunt reliquę cædes omnes: ſiue enim ſpectes
      - Eos
        - Qui cædem faciunt, nemo planè excipitur, non diuites, non potentes homines, non domini, non parentes; ſed, delectu omni & diſcrimine remoto, occidere vetitum eſt omnibus.
        - Qui interficiuntur: nam ad omnes hæc lex pertinet, nec quiſquam eſt tam humilis & abiectæ conditionis homo, quin legis huius vi defendatur.
      - Multiplici cędis faciendæ modo, nemo eſt qui excipiatur.
        - Nõ ſolùm enim ſuis cuiq́ manibus, aut ferro, aut lapide, aut baculo, aut laqueo, aut veneno vitam homini eripere non licet:
        - Sed conſilio, ope, auxilio, vel alia quacũq́ ratione, id fieri prorsùs vetitum eſt.
        - Ad hæc homini Chriſtiano, ne iraſci quidẽ licet, niſi iuſta ſubſit cauſa: cùm lex ſpiritualis non manus ſolùm puras, ſed animũ etiàm caſtũ, ſyncerumq́ nos habere iubeat.
        - Quin etiàm, ſi quis perfectam huius legis rationem expendat, nec malo illato reſiſtere permittitur, ſed inimicis etiàm benefacere iubemur. ibid & ad Ro. 12.
    - Quarum præcipuum eſt remediũ, vt intelligant fideles, quàm nefarium ſit peccatum, hominis cædes. id quod ex plurimis maximisque ſanctarum literarum teſtimonijs perſpici poteſt.
- Alterum, quod facere iubemur, vt concordi amicitia, charitateque inimicos complectamur, pacem habeamus cum omnibus, cuncta deniq́ incommoda patientèr feramus.

DE VIR-

DE VIRTVTIBVS HVIC VITIO CONTRArijs, ſecunda huius præcepti parte. TABVLA 112.

- QVAE verò nobis hoc præcepto ſeruāda iubētur, hęc ſunt:
  - *Quæ quidem eò ſpectant, vt pacem cum omnibus habeamus. Matt.5.*
  - *Charitas, qua ſinè vlla exceptione omnes ſunt complectendi. Eius veluti comites ſunt*
    - *Patientia, in qua nos animas noſtras poſſeſſuros eſſe, ſaluator docet. Luc.21.*
    - *Benignitas, atq; beneficentia, cuius officium in ijs rebus maximè verſatur:*
      - *Vt pauperibus ſuppeditemus res neceſſarias, cibum eſurientibus, ſitientibus potū demus, nudos veſtiamus: & quo quiſque opis noſtræ magis indiget, eo in illū plus liberalitatis conferamus.*
      - *Hæc officia, quæ per ſe ſunt illuſtria, eo fiunt illuſtriora, ſi inimicis præſtentur.*
  - *Manſuetudo, nam ſi charitatis legem ſpectemus, quæ benigna eſt, omnia quæcunque ad manſuetudinem, lenitatem, aliasque id generis virtutes pertinent, officia colere, ea lege præſcribi intelligemus.*
  - *Remiſſio iniuriarū. plenißimū enim Charitatis officiū illud eſt, vt iniurias, quas accepim9, æquo animo remittamus, atq; cōdonemus: Quod vt planè efficiam9, adhibenda ſunt*
    - *Præcipuè tria:*
      - *Primum, vt, qui ſe iniuriā accepiſſe putat, ei maximè perſuadeatur, illum detrimenti aut iniuriæ præcipuam cauſam non fuiſſe, quem ipſe vlciſci cupit. Quæcūque enim in hac vita patimur, à Domino, qui iuſtitiæ omnis miſericordiæq; parens eſt & author, proficiſcuntur. Quò illud pertinet, quod grauitèr & eruditè S. pertractauit Chryſoſto. Neminem ſcilicet, niſi à ſeipſo, lædi.*
      - *Alterū, q duo præcipua cōmoda cōplectitur:*
        - *Vnum, quòd aliena debita remittentibus promiſit Deus, fore vt ipſi etiàm peccatorū veniam impetrent.*
        - *Alterum, quòd nobilitatē quandam atq; perfectionē aſſequimur, adeò vt quodam modo Dei ſimiles efficiamur, qui ſolem ſuū oriri facit ſuper iuſtos & iniuſtos.*
      - *Poſtremò conſideranda ſunt incommoda eorū, qui illatas ſibi iniurias condonare nolunt.*
        - *Odium enim non ſolùm peccatū graue eſt,*
        - *Sed etiàm diuturnitate peccandi grauiùs inhæret:*
        - *Et dicitū peccatū diaboli, qn̄ qdē ipſe ab initio homicida fuit.*
    - *Deindè alia quoquè remedia opportuna, quæ ſanctarum literarum monumentis tradita ſunt.*
      - *Ac primum omnium & maximum eſt, Saluatoris noſtri plenißima illa pietatis oratio, quā pro perſecutoribus ſuis habuit Luc.23. cuius exemplum ad imitandum nobis proponere debemus.*
      - *Alterum autem remedium, ab Eccleſiaſtico propoſitum eſt, vt mortē atq; illū Iudicij diem recordemur: Memorare, inquit ille, nouißima tua, & in æternū non peccabis. Eccleſ.7.*

AXIOMA.

Ad miſericordiam Dei implorandam nullum aptius, maiúsve remedium inuenias, quàm obliuionem iniuriarum, & amorem in eos, qui te aut tuos re aut oratione violârint.

PRÆ-

PRAECEPTVM VI.

DE ADVLTERIIS ET ALIIS CARnis operibus. TABVLA II3.

NON MOECHABERIS.

HVIVS *quoq; Præcepti duplex vis eſt:*

- *Altera, qua diſertis verbis vetatur*
  - *Adulterium, quod eſt legitimi tori iniuria, ſiue alienus, ſiue proprius ille ſit. Etenim ſi maritus cum muliere ſoluta rem habet, ſuum ipſe torum violat: ſi verò ſolutus vir alienam cognoſcat vxorem, adulterij labe torus alienus inquinatur.*
  - *Omne impuritatis & impudicitiæ genus, quo polluitur corpus. Quã ſententiam, non tantùm ex D. Ambroſij & B. Auguſtini ſcriptis, ſed ex ſacris literis tum veteris, tum noui teſtamenti licet cognoſcere. Immò verò omnẽ intimam animi libidinem hoc præcepto vetitam eſſe, tum ipſius legis vis ſignificat, tum Chriſtus Dominus docuit.*
  - *Præcipuè verò ob eam rem adulteriũ diſertè vetitum eſt,*
    - *Quia præter turpitudinem, quæ illi cum alijs intemperantiæ generibus communis eſt, iniuſtitiæ quoquè peccatum non ſolùm in proximum, ſed etiàm in ciuilẽ ſocietatem adiunctum habet.*
    - *Eſt illud item certum, qui ſe à cæterarum libidinũ intemperantia non abſtinet, eum ad hanc, quæ adulterij eſt, incontinentiam facilè labi.*
- *Altera, quæ eam ſententiam incluſam habet, vt animi corporiſq; caſtitatem colamus. vbi fideles*
  - *Docendi ſunt, ac vehementèr hortandi, vt pudicitiam & continentiam omni ſtudio colant, mundentque ſe ab omni inquinamento carnis & ſpiritûs, perficientes ſanctificationem in timore Dei.*
  - *Inprimis autem admonendi ſunt, quanuis caſtitatis virtus in diuino illo virginitatis propoſito magìs eluceat, tamen ijs etiàm conuenire, vel qui cælibem vitã agunt, vel matrimonio iuncti, à vetita libidine puros ſe & integros ſeruant.*

DE OPOR-

DE OPORTVNIS VITII HVIVS REmedijs. TABVLA 114.

QVONIAM verò multa à ſanctis Patribus tradita ſunt, quibus docemur domitas habere libidines et coërcere voluptates, in hac quoquè tractatione diligentiſſimè verſandū eſt. Hæc autē eiuſmodi ſunt, quæ conſiſtunt partim in

- *Cogitatione, quale inprimìs eſt, vt intelligamus, quāta ſit huius peccati turpitudo & pernicies. quæ cogitatio paratur ex varijs ſacræ ſcripturæ teſtimonijs & argumentis.*
  - *Primùm enim omne peccatum, quodcunq; fecerit homo, extra corpus eſt: Qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat. 1. Cor. 6.*
  - *Deindè, id quod ſceleſtius eſt, ſi homo Chriſtianus meretrici turpitèr ſe dedat, membra quæ Chriſti ſunt, ea meretricis facit. ibidèm.*
  - *Eſt prætereà homo Chriſtianus, vt Apoſtolus teſtatur, templum ſpiritûs ſancti, quod violare nihil aliud eſt, niſi ab eo Spiritum ſanctum eijcere. ibid.*
  - *Tum, qui adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam, turpitudinem & ignominiam congregat ſibi, & opprobrium illius non delebitur. Prouer. 6.*
  - *Deniquè & ſi mortem, qua olim afficiebantur, & lapidibus obruebantur adulteri, effugiant, intolerabiles tamen dolores, ac pœnarum cruciatus, quibus ſæpè plectuntur, nō effugiunt. Nam mente cæci, quæ pœna grauiſſima eſt, ità fiunt, vt neque Dei, neque famæ, neque dignitatis, neque filiorum, deniquè nec vitæ ſuæ rationem habeant: hocq; pacto adeò nequam & inutiles fiunt, vt nihil graue eis committi debeat, & ad nullum ferè officij munus idonei ſint.*
- *Actione. Quorum*
  - *Primùm illud eſt, vt ocium maximè fugiamus.*
  - *Deindè crapula magnoperè eſt vitanda.*
  - *Eſt etiàm oculorum cohibenda laſciuia.*
  - *Veſtium quoquè fugiendus eſt ornatus elegantior & exquiſitus.*
  - *Turpis obſcœnique ſermonis cauenda procacitas.*
  - *Delicatiores ac molliores cantus, ac ſaltationes, itemque Libri obſcœnè & amatoriè ſcripti, pariterque Imagines, quæ aliquam turpitudinis ſpeciem præ ſe ferunt, vitandæ.*
  - *Deniq; ad libidinis vim opprimendā maximè valent*
    - *Frequens confeſſionis & Euchariſtiæ vſus.*
    - *Aſſiduæ ac piæ quidem preces, cum eleemoſynis atque ieiunio coniunctæ.*
    - *Vigiliæ item ac piæ peregrinationes, atque alia afflictationum genera, quibus corpus eſt exercendū, ſenſuumq; appetitiones reprimēdæ.*

PRÆ-

PRAECEPTVM VII. DE FVRTIS ET ALIIS INIVSTItiæ operibus, Siue de iniuſta poſſeſſione & vſu rerum aliarum. TABVLA 115.

NON FVRTVM FACIES.

EST autẽ hoc præceptũ quẽadmodum ſuperiora, diuiſum in duas Partes: Quarũ

- *Altera, aperte eſt annunciata, & vetat*
  - *Furtũ, in quo illud animaduertẽdum eſt, furti nomine*
    - *Non id modò intelligi, cùm occultè ab inuito Domino aliquid aufertur:*
    - *Sed etiàm cùm aliquid alienum contra voluntatem ſcientis Domini poſſidetur. varijs autem nominibus iniuſta poſſeſſio notatur. Aut enim*
      - *Priuatum quid priuato adimitur,* — *Et appellatur* — *Furtum.*
      - *Surripitur publico,* — *Et appellatur* — *Peculatus.*
      - *Homo liber vel ſeruus alienus in ſeruitutẽ abducitur,* — *Et appellatur* — *Plagiatus.*
      - *Res ſacra eripitur,* — *Et appellatur* — *Sacrilegium.*
  - *Rapinam, quæ in hoc differt à furto, quòd rapinas tantummodò illi facere poßint, qui potentia & viribus præſtant: furtum verò latiùs patet, & ad plura pertinet.*

    Sed præter ipſum furtum, id eſt, externam actionem furandi, etiàm animus & voluntas Dei lege prohibetur. Eſt enim ſpiritualis Lex, quæ animum, fontem cogitationum & conſiliorum, inſpicit. De corde enim, inquit Dominus, exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia &c.
- *Alterius ſententia & vis, qua iubemur benigni & liberales eſſe in proximos, in priore occulta eſt & inuoluta, De qua in tertia poſt hanc dicetur tabula.*

DE FVR-

DE FVRTORVM GENERIBVS.

TABVLA 116.

FVRTORVM *tam multa ſunt genera, vt ea dinumerare ſit difficilimũ:*

Sunt igitur fures etiàm, qui furto ſublatas res emunt, vel aliquo modo inuẽtas, occupatas, aut ademptas retinent.

Eodem ſe alligant ſcelere, qui in emendis vendendiſque rebus fraudes adhibent.

Grauiores & iniquiores in hoc furtorũ genere ſunt ij, qui fallaces & corruptas merces vendunt pro veris & integris: qui ve pondere, menſura, numero ac regula decipiunt emptores.

Furtum etiàm apertum eſt operariorum & artificum, qui totam & integram mercedem exigunt ab alijs, quibus ipſi iuſtam ac debitam operam non dederunt.

Nec verò diſtinguuntur à furibus ſerui Dominorum, *rerumque cuſtodes infidi.*

Furtum præterea facere videntur, qui fictis ſimulatiſque verbis, quive fallaci mendicitate pecuniam extorquent, furtum mendacio tumulantes.

Illi quoquè in furum numero reponendi ſunt, qui cùm ad priuatum aliquod, vel publicum officium conducti ſunt, nullam vel paruam operam nauantes, munus negligunt, mercede tantùm ac precio fruuntur. Reliquã furtorum multitudinem, à ſolerti auaritia, quæ omnes pecuniæ vias nouit, excogitatam, perſequi longum eſt, &, vt diximus, difficilimum.

DE RAPINARVM VARIETATE.

TABVLA 117.

RAPINAE *autem latiùs patẽt. Nam*

Qui debitam operarijs mercedem non perſoluunt, ſunt rapaces.

In hoc crimine rapacitatis includuntur etiàm, qui vectigalia, tributa, decimas, & reliqua huius generis non diſſoluunt, vel interuertunt, & ad ſe transferunt.

Huc etiàm referuntur fœneratores in rapinis acerrimi & acerbiſſimi, qui miſeram plebem compilant, ac trucidant vſuris.

Item rapinas faciunt nummarij iudices, qui venalia habent iudicia, & precio muneribuſque deliniti, optimas tenuiorum & egentium cauſas euertunt.

Fraudatores creditorum & inficiatores, quique ſumpto temporis ſpatio ad ſoluendum, ſua vel aliena fide merces emunt, neque fidem liberant, damnabuntur eodem crimine rapinarum.

Qui etiàm ab illis, qui ſoluendò non ſunt, quod commodârunt, exigunt acerbiùs, & pignora etiàm ea auferunt contra Dei interdictum quæ ad eorum corpus tuendum ſunt neceſſaria, rectè rapaces vocantur.

Ex raptorum deniquè numero ſunt, qui in frugum inopia comprimunt frumentum, faciuntque vt ſua culpa carior at durior ſit annona: quod etiàm valet in rebus omnibus, ad victum & ad vitam neceſſarijs.

DE SECVNDA HVIVS PRAECEPTI PARTE, hoc eſt, De ijs quæ tacitè hac lege præcipiuntur. TABVLA 118.

HAEC DE *vetitis, nũc ad iuſſa veniamus: in quibus locum habet*

Primũ Satisfactio vel reſtitutio. Peccatum enim non remittitur, niſi reſtituatur ablatũ. Hac autem reſtitutionis lege tenetur non is ſolùm, qui furtum fecit, ſed oẽs præterea, qui furti participes fuerunt. Sũt autem plura eorum hominum genera:

- *Ac primum eſt eorum, qui furari imperant: qui non modò ſunt ipſi furtorũ ſocij & authores, ſed etiàm in illo furum genere deterrimi.*
- *Alterum eorum, qui cùm iubere non poſſint, ſuaſores ſunt atque impulſores furtorum.*
- *Tertium genus eſt eorum, qui cum furibus conſentiunt.*
- *Quartum genus eſt eorum, qui participẽs furtorũ, indè lucrum ipſi etiàm faciunt.*
- *Quintum genus eſt furum, qui cùm furta poſſint prohibere, tantum abeſt vt illis occurrant & obſiſtãt, vt eorum licentiam permittant atque concedant.*
- *Sextum genus eſt eorum, qui cùm & furtum factum, & vbi factum ſit, certò ſciant, nõ indicãt rem, ſed eam ſe ſcire diſſimulant.*
- *Poſtremum genus eſt, quod omnes complectitur furtorum adiutores, cuſtodes, patronos, quiq́ illis receptaculum præbent ac domicilium: qui omnes & ſatisfacere debent ijs, quibus aliquid detractum eſt, & ad illud neceſſarium officium vehementèr cohortandi ſunt.*

Ne huius quidem ſceleris omninò ſunt expertes, approbatores furtorum & laudatores.

Nec verò etiàm ab eadem culpa ſunt alieni filij familiâs & vxores, qui pecunias à Patrib. & viris ſubripiunt.

Alterum Eleemoſyna. nam huic præcepto etiàm illa ſubiecta ſententia eſt, vt pauperum & inopum miſereamur, eorumq́ue difficultates & anguſtias noſtris facultatibus & officijs ſubleuemus. Quod argumentum, quia ſæpiſſimè & copioſiſſimè tractandum eſt, petendum eſt ex virorum ſanctiſſimorum, Cypriani, Ioannis Chryſoſtomi, Gregorij Nazanzeni, & aliorum libris, qui de eleemoſyna præclarè ſcripſerunt.

Eſt etiàm Chriſtianæ pietatis, niſi ſit aliundè facultas benè merendi de ijs, quibus ad victum aliena miſericordia opus eſt, vitandi etiàm ocij cauſa, labore, opera ac manibus ea quærere, quibus inopum indigẽtiam leuare poſſint: Hinc Apoſtolus Paulus: Qui furabatur, inquit, iam non furetur: magis autem laboret, operando manibus quod bonum eſt, vt habeat, vndè tribuat neceſſitatem patienti.

Conſulendum deniquè eſt frugalitati, parcendumq́ue bonis alienis, nè cæteris graues aut moleſti ſimus. Quæ temperãtia ſanè quàm elucet in omnibus Apoſtolis, ſed maximè eminet in D. Paulo: cuius illud eſt ad Theſſalonicenſ. Memores eſtis, fratres, laboris noſtri & fatigationis: nocte & die operantes, nè quem veſtrûm grauaremus, prædicauimus in vobis Euangeliũ Dei. 1. Theſſ. 2.

DE EX-

DE EXCVSATIONIBVS FVRTORVM.

TABVLA 119.

Ecce nobilium hominum non ferendæ deliciæ, qui culpam extenuare ſibi videntur, ſi ſe affirmârunt, non cupiditate aut auaritia ad detrahendum alteri ſua deſcendere, ſed tuendæ cauſa amplitudinis familiæ & Maiorum ſuorum, quorum exiſtimatio ac dignitas rueret, niſi rerum alienarum acceſſione fulciretur.

Non deſunt, qui non iam illam afferant cauſam ſplendoris & gloriæ, ſed victûs & vitæ commodiorem facultatem & elegantiam, qui refellendi docendique ſunt, quàm impia ſit eorum & actio & oratio, qui vllam commoditatem anteferant Dei voluntati & gloriæ: etſi quæ poteſt eſſe in furto commoditas, quod ſumma incommoda conſequantur?

SED QVIA *non deſunt, qui etiàm ſe furtis excuſent, admonendi ſunt, fore, vt nullam eorum peccati excuſationem accipiat* DEVS: *immò verò futurum, vt illa purgatione non modò nō leuetur peccatum, ſed mirum in modum augeatur.*

Quid, quòd audire licet interdùm fures, qui nihil ſe eô peccare contendant, quòd detrahant aliquid locupletibus & copioſis hominibus, qui ea detractione nihil damni faciant, ac ne ſentiant quidem? miſera ſanè & peſtifera defenſio.

Putat alius ſatisfactionem ſuam accipi debere, quòd eam furandi conſuetudinem cepit, vt non facilè poſſit ab illa mente & actione deſiſtere. Qui niſi audîerit Apoſtolum dicentem, Qui furabatur, iam non furetur: velit nolit, etiàm conſuetudinem capiet æternorum ſuppliciorum.

Nonnulli ſunt, qui excuſant ſe occaſione data alteri aliquid ademiſſe: eſt enim illud tritum ſermone prouerbium: Fures qui non ſint, fieri occaſione. Qui hac ratione ſunt de nefaria ſententia deducendi, reſiſtendum eſſe prauis cupiditatibus.

Sunt qui furari ſe dicant vlciſcendi cauſa, quòd ab alijs eadem iniuria ſint affecti. Quibus ità reſpondendum eſt: Primùm nemini licere iniurias perſequi: deindè non poſſe quenquam rei ſuæ iudicem eſſe: tum multo minùs concedi, vt pœnas ab alijs repetant eorum, quæ alij in eum peccauerunt.

Poſtremò quidam furtum ſatìs illa ratione defenſum, tectumq́ arbitrantur, quòd, cùm ſint ære alieno oppreſſi, alitèr eo liberari non poſſint, niſi illud furto diſſoluant. Quibuſcum ità agendum eſt, nullum eſſe grauius æs alienū, & quo magis prematur humanū genus, quàm debitum illud, cuius in diuina precatione quotidiè meminimus: Dimitte nobis debita noſtra: quarè illud inſaniſſimi hominis eſſe, plus velle Deo debere, id eſt, plus peccare, vt quod debet hominibus, diſſoluat.

REGVLA.

Vna eſt ratio conſeruandi & amplificandi copias & opes, Maiorumq́ue gloriam, ſi fideles Dei voluntati paruerint, ſi eius præcepta ſeruauerint: quibus contemptis, fundatæ & optimè conſtitutæ opes euertūtur, Reges ex regio ſolio & ſummo gradu honoris præcipites exturbantur: in quorum locum infimi interdùm homines, & qui ſummè in odio illis fuerunt, diuinitùs vocantur.

PRAECEPTVM OCTAVVM, DE FALSIS TESTIMONIIS, ET IVdicandi temeritate.

TABVLA 120.

NON LOQVERIS CONTRA PROXImum tuum falſum teſtimonium.

VERVM *hoc præcepto eadẽ ratione et via progrediẽdũ eſt, qua in cæteris ꝓgreſſi ſumus, vt videlicet animaduertãtur in eo duæ leges:*

- *Altera prohibẽs, quæ prohibentur,*
  - *Falſum teſtimonium*
    - *Illud præcipuè, quod in iudicio falsò dicitur à iurato.*
    - *Deindè, omne teſtimoniũ non modò in iudicio, ſed etiàm extra iudicium, quod alteri incommodum aut detrimentũ poſſit afferre, Leuit.* 19.
  - *Deteſtabilis libido & conſuetudo detrahẽdi alteri. Eſt verò ſciendũ*
    - *Non tantùm adhibenda calumnia offendi hoĩm exiſtimationẽ, ſed & augendis amplificandisq́ criminibus: & ſi q̃d occultiùs ab aliquo cõmiſſum ſit, quod vbì reſcitũ fuerit, graue aut turpe ſit ad famã, eam rem qui vbì, quãdò, quibus non neceſſè ſit, peruulgàrit, is obtrectator & maledicus iurè dicitur. Verùm totius obtrectationis nulla capitalior eſt, quàm eorum, qui Catholicæ doctrinæ eiusque prædicatoribus obtrectant, vel malarum doctrinarum et errorum magiſtros extollunt laudibus.*
    - *Nec verò ab horum hominum numero & culpa ſeiũguntur, qui detrahentibus & maledicentibus hominibus patefacientes aures, nõ repræhendunt obtrectatores, ſed illis libentèr aſſentiuntur.*
    - *In eodem genere ſunt, qui ſuis artificijs diſtrahũt homines, & inter ſe committunt, magnoperequè ſerendis diſcordijs delectantur.*
    - *Peccant deniquè in hanc Partem blandi homines & aſſentatores, qui blanditijs & ſimulatis laudibus influũt in aures & in animos eorum, quorum gratiam, pecuniam, & honores aucupantur, dicentes, vt eſt apud Prophetam, malum bonum, & bonum malum. Iſa.* 5.
  - *Mendacium. vugiendũ eſt aũs omne mendaciorum genus, ſed illud inprimis,*
    - *Quo graui damno quiſquam affici poſſit.*
    - *Pleniſſimum verò impietatis eſt mendacium, cùm quis in religionem vel de religione mentitur.*
    - *Sed illis etiàm maledictis & probris grauitèr offenditur Deus, quæ committuntur libellis, quos famoſos vocant, & alijs huius generis contumelijs.*
    - *Præterea ioco, vel officij cauſa fallere mendacio, etſi nemo in illo vel damnum, vel lucrum fecerit, tamẽ omninò indignum eſt. Nam ex iocoſis mendacijs capiunt homines mentiendi conſuetudinẽ: vndè venĩus in opinionẽ, nõ eſſe veraces.*
    - *Poſtremò, priore parte huius præcepti ſimulatio repudiatur: nec modò quæ ſimulatè dicuntur, ſed quæ ità fiunt, cum ſcelere coniuncta ſunt.*
- *Altera iubens, vt, ſimulatione, fallacijsque ſublatis, dicta & facta noſtra ſimplici veritate metiamur. Cuius officij Apoſtolus Ephesios illis verbis admonuit: Veritatẽ facientes in charitate, creſcamus in illo per omnia. Ad Epheſ.* 4.

DE IV-

DE IVSTITIA VNICVIQVE INVIOLABILIter miniſtranda, ſecunda videlicet octaui præcepti parte. TABVLA 121.

HVIVS *pręcepti etiàm ea vis eſt, vt nõ ſolùm prohibeat falſum teſtimonium, ſed verũ etiàm dici imperet. Vbi admonentur & inſtruuntur*

- *Iudices,*
  - *Vt iuſtè & ex legibus forenſia iudicia exerceantur.*
  - *Nè ve occupent homines, & vſurpent iudicia.*
  - *Nè re & cauſa incognita ſentẽtiam ferant, quo in vitio fuit ſacerdotũ & ſcribarum conſilium, qui de S. Stephano iudicârunt. Acto. 7.*
  - *Nè condemnent innocentes, aut nocentes abſoluant.*
  - *Nè precio aut gratia, nè odio aut amore moueantur.*
- *Teſtes, qui*
  - *Licèt extra iudiciũ poſſint interdùm verum tacere:*
  - *In iudicio tamen, vbì legitimè interrogantur à iudice, vera oĩa nò patefaciẽda ſunt.* — *idq́; tã* — *Pro reis, Quàm actorib⁹.*
  - *Quo loco cauẽdum tamen eſt teſtibus,* — *Nè ſuæ memoriæ nimiùm confiſi, quod exploratum non habent, id pro certo affirment.*
- *Patroni cauſarum & Aduocati,*
  - *Vt Patrocinio ſuo non deſint neceſſarijs hominũ temporibus, & egentibus benigne ſubueniant.*
  - *Nè iniuſtas cauſas defendendas ſuſcipiant, neque calumnia lites protrahant, nec alant auaritia.*
  - *Quòd ad mercedem attinet laboris & operæ ſuæ, illa iure & æquo metiantur.*
- *Petitores verò & accuſatores monendi ſunt, nè cuiquam, amore, aut odio, aut cupiditate aliqua adducti, periculum iniquis criminationibus creent.*
- *Pij deniquè omnes, vt in congreſſibus & colloquijs verè ſempèr & ex animo loquantur, nihil dicant, quod alterius exiſtimationi poſſit officere, ne de illis quidem, à quibus lædi ſe & exagitari intelligunt, cùm illud propoſitum habere debeant, ſibi cum illis eam neceſſitudinem & ſocietatem intercedere, vt membra ſint eiuſdem corporis.*

APPENDIX.

Eſt in humanis rebus maximus vſus veri teſtimonij, quòd ſunt innumerabiles res, quas à nobis ignorari neceſſè ſit, niſi eas ex teſtium fide cognoſcamus. Quarè nihil tam neceſſarium eſt, quàm teſtimoniorum veritas in ijs rebus, quas nec ipſi ſcimus, neque tamen licet ignorare De quo extat illa S. Auguſtini ſententia: Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterque reus eſt ille, quia prodeſſe non vult hic, quia nocere deſiderat.

DE INCOMMODIS MENDACIORVM.

TABVLA 122.

AD EIICIENdum tantũ flagitiũ, ea proponenda ſunt mala, quæ mendacium conſequũtur: Quæ cùm ſint innumerabilia, fontes & capita incommodorum & calamitatũ ſunt cõmonſtranda.

Ac primùm, in quantam cadat Dei offenſionem, quantúmve eius odium incurrat homo vanus & mendax, facilè intelligitur ex nono Prouerbiorũ capite. Iam quis ei præſtet incolumitatem, qui in inſigni odio ſit apud Deum, quô minùs grauiſsimis afficiatur ſupplicijs?

Deinde, quid impurius aut fœdius, vt S. inquit Iacobus, quàm in eadem lingua, qua benedicimus Deum & Patrem, maledicere homines, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei facti ſunt, itá vt fons de eodem foramine emánet dulcem & amaram aquam?

Maximum verò etiàm illud in mendacio incommodum eſt, quòd ferè eſt inſanabilis animi morbus. Peccatum enim, quod inferendo falſo crimine, aut proximi famæ & exiſtimationi obtrectando, commiſſum eſt, non remittitur, niſi calumniator ei, quem criminatus fuerit, ſatisfaciat iniuriarum.

Præterea latiſsimè patet hoc detrimentum, & in cęteros diffunditur: qua vanitate & mendacio fides ac veritas tolluntur, arctiſsima vincula ſocietatis humanæ.

DE VITANDIS MENDACIORVM excuſationibus.

TABVLA 123.

SVNT QVI ſe in vanitate orationis excuſant, & mendacium prudẽtium exemplo defendunt: quorũ eſſe aiũt in tẽpore mentiri: hi, quod veriſsimum eſt, docẽdi ſunt, Prudentiam carnis, mortem eſſe. Rom. 8.

Qui cauſam ſui mendacij conferunt in eos, à quibus ſunt mendacio decepti, hi docendi ſunt, non licere hominibus ſeipſos vlciſci, neque malum malo cõpenſandum eſſe, ſed potiùs vincendum in bono malum.

Ijs qui afferunt humanæ naturæ imbecillitatem & fragilitatem, tradendum erit hoc officij præceptum, vt diuinum auxilium implorent, neque infirmitati humanitatis obtemperent.

Qui conſuetudinem opponunt, admonendi ſunt, ſi mentiri aſſueuerunt, vt dent operam, vt contrariam conſuetudinem capiant verè loquendi, præſertim cùm qui vſu & cõſuetudine peccant, grauiùs delinquãt, quàm cæteri.

Et quoniam non deſunt, qui ſe tegant excuſatione cæterorum hominum, quos paſsim mentiri & peierare cõtendunt, hac ratione illi ab ea opinione deducendi ſunt, non eſſe imitandos malos, ſed reprehendendos & corrigendos.

Alij ſe ità defendentes, quòd vera dicendo, ſæpè incommodo ſint affecti, ſic refellendi ſunt, eſſe illam accuſationem, non defenſionem, cùm ſit officium Chriſtiani hominis, quamuis potiùs facere iacturam, quàm mentiri.

Reſtant duo genera eorũ, qui ſe in mẽdacio excuſant:

Alteri, qui dicant ſe ioci cauſa mentiri, qui ab hoc vitio abducendi, & docendi ſunt, quantùm in eo genere peccandi cõſuetudinem augeat vſus mentiendi: & illud inculcandum, omnis ocioſi verbi reddendam eſſe rationem.

Alteri, ſe idem facere, vtilitatis gratia, quippe qui benè nec emerent, nec venderent, niſi mendacium adhiberent. Hi acerbiùs etiàm obiurgandi, & illius admonendi ſunt ſententiæ: Quærite primùm regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Matt. 5.

PRÆ-

PRAECEPTVM IX. ET X.

DE REBVS ALIORVM NON CONCVpiſcendis.

IX.

NON CONCVPISCES DOMVM PROXIMI TVI.

X.

NEC DESIDERABIS VXOREM EIVS, NON ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt.

CONTINVATIO.

CVM ſuperioribus legis præceptis nos quibuſdam quaſi præſidijs muniſſet Deus, nè quis noſipſos aut noſtra violaret: hoc adiũcto præcepto, maximè prouidere voluit, nè appetitionibus noſtris nos ipſi lęderemus: quod facilè futurũ fuit, ſi omnia cupere atq; optare, liberum nobis atque integrum eſſet.

ARGVMENTVM.

IN his duobus præceptis, quæ poſtremo loco tradita ſunt, illud inprimis ſciendũ eſt, rationem ferè conſtitui, qua cætera præcepta ſeruentur. Nam quod his verbis præſcriptũ eſt, eò ſpectat, vt ſi quis ſtudet ſuperiora legis iuſſa ſeruare, hoc maximè faciat, nè cõcupiſcat: quoniam qui non concupiſcet, ſuis contentus, aliena non appetet, aliorũ commodis gaudebit, Deo immortali gloriam tribuet, gratias eidem maximas aget, Sabbathũ colet, id eſt, quiete perpetua fruetur, Maioresq; venerabitur: neminem denique neq; re, neq; verbis, neq; vllo alio modo lædet. Nam ſtirps ac ſemen malorum omnium, eſt praua concupiſcẽtia: qua qui incenſi ſunt, pręcipites feruntur in omne flagitiorum & ſcelerum genus.

SVMMA.

HAC igitur non concupiſcendi lege præſcripta, illud à Deo prouiſum eſt, vt cupiditatum aculei, quibus ad pernicioſa queq; incitari ſolemus, huius legis vi quodammodò excuſſi, nos minùs vrgeãt, maiusq; propterea temporis ſpatium nos, moleſta illa cupiditatum ſolicitudine liberati, ad ea præſtanda pietatis & religionis officia habeamus, quæ ipſi Deo multa maximeq; debemus. Atq; ſic intelligamus, legem Dei eiuſmodi eſſe, quæ nõ externis ſolùm munerum functionibus, ſed etiàm intimo animi ſenſu ſeruanda ſit.

DE NECESSITATE NONI ET DECIMI præcepti. TABVLA 124.

VERVM *horũ præceptorum duplex fuit neceſſitas:*

- *Altera, vt ſexti, ſeptimiq; præcepti ſententia explicaretur. Nam etſi quodã naturæ lumine intellectũ eſt, alienæ vxoris potiundæ cupiditatẽ prohiberi, vetito adulterio: (nam ſi concupiſcere liceret, fas item eſſet potiri) tñ plerią ex Iudæis peccato obcæcati, in eam opinionẽ adduci nõ poterant, vt crederent id à Deo prohibitũ eſſe.*
- *Altera, quòd aliqua diſtinctè explicateque vetantur, quæ ſexto & ſeptimo explicatè non prohibebantur: nam exempli cauſa, ſeptimum præceptum prohibuit, nè quis iniuſtè concupiſcat aliena, aut eripere conetur: hoc autem vetat, nè vllo modo quis concupiſcat, & ſi iure legeq; id aſſequi poßit, ex cuius appetitione proximo damnum importari videat.*

IN QVIBVS HAEC DVO PRAECEPTA conueniant aut diſcrepent. TABVLA 125.

HAEC *duo præcepta*

- *Conueniunt: habent enim hæc ſingula præcepta illud cum cæteris cõmune, vt partim aliquid vetent, partim iubeant.*
- *Differunt inter ſe. Nam*
  - *Altera concupiſcentia ſolùm ſpectat, quod vtile ſit, quod fructuoſum.*
  - *Alteri propoſitæ ſunt libidines & voluptates.*

DE CONCVPISCENTIA, ID EST, PECcati fomite, qui ex peccato originem habuit, & perpetuò nobis infixus inhæret.

TABVLA 126.

QVARè ſciendũ eſt, Concupiſcẽtiã eſſe cõmotionem quãdam ac vim animi, qua impulſi homines, quas nõ habent, res iucundas appetunt. Et eſt triplex:

- *Naturalis, hoc eſt, recta concupiſcẽdi vis, q̃ Deo authore, à natura nobis inſita eſt. Vt ſunt appetitus comedendi, bibendi, caleſcẽdi, frigeſcendi &c. Quæ ſi moderata ſit, ſuisq́ finibus cõtineatur, ſæpè etiàm non mediocres vtilitates præbet. Nam*
  - *Illud primùm efficit, vt aſſiduis precibus Deũ oremus, ſupplicesq́ ab eo petamus, q̃ maximè cupimus. Oratio enim, cupiditatis noſtræ interpres eſt.*
  - *Efficit prætereà, vt chariora ſint nobis Dei munera. quo enim vehemẽtiori alicuius rei cupiditate flagramus, eo charior illa nobis res eſt atque iucundior, cùm eam adepti ſumus.*
  - *Tum verò delectatio ipſa, quam ex re concupita ſentimus, facit, vt maiore pietate gratias Deo agamus.*
- *Spiritualis, qua ad eorum appetitionẽ incitamur, quæ carni repugnant. Hæc vſqueadeò non eſt prohibita, vt ad eam ipſam ſacræ nos literæ adhortentur: Concupiſcite ſermones meos, Sap. 6. Et, Tranſite ad me omnes, qui cõcupiſcitis me, Eccl. 24. Itaq; hoc interdicto, non ipſa concupiſcendi vis, qua tum ad bonum, tum ad malũ vti licet, ſed vſus prauæ cupiditatis, quæ carnis cõcupiſcentia & peccati fomes vocatur, àc ſi animi aſſenſionẽ adiunctã habeat, ſempèr in vitijs numeranda eſt, omninò ꝓhibetur.*
- *Carnis, illi ſcilicet cõcupiſcendi motus, qui nullum rationis modum habent, neq; finibus à Deo cõſtitutis continẽtur. Hæc cupiditas damnata eſt, vel quia*
  - *Malum appetit, veluti adulteria, ebrietates, homicidia, & alia eiuſmodi nefaria ſcelera.*
  - *Etſi res natura ſua malæ non ſunt, cauſa tamẽ aliundè extat quarè illas concupiſcere nefas ſit, quo in genere ſunt ea, quæ nè poſſideamus, Deus aut Eccleſia prohibet. vt fuerunt in veteri teſtamento aurum & argentum, ex quibus idola cõflata erant.*
  - *Ob eam prætereà cauſam hæc cupiditas vitioſa prohibetur, quoniam quæ appetũtur, aliena ſunt, vt domus, ſeruus, ancilla, ager, vxor, bos, aſinus, et alia multa: quæ cùm aliena ſint, ea cõcupiſcere vetat diuina lex.*

DE IIS, QVAE DVOBVS HIS PRAECEptis interdicta ſunt.

TABVLA 127.

EX HAC *interpretatione ammaduertimus, hac duorũ præceptorũ lege vetitũ nobis eſſe,*

- *Priore quidẽ,*
  - *Nè diuitias auidè expetamus, neque alienis opibus, potentiæ, nobilitati inuideamus: ſed ſtatu noſtro, qualiſqualis ille ſit, ſiue humilis, ſiue excelſus, contenti ſimus.*
  - *Alienæ deindè gloriæ appetitionem vetitam eſſe, intelligere debemus: nam hoc item ad domum pertinet.*
  - *Non ſolùm autem quæ magna ſunt, vt domum, nobilitatem & gloriã concupiſcere nobis non licere, ſed etiàm parua, qualiaqualia illa ſint, ſiue animata, ſiue inanimata.*
- *Poſtrema verò, nè alienam concupiſcamus vxorẽ, qua lege concupiſcendi libido prohibita cenſetur,*
  - *Non quidem ea tantùm, qua adulter alterius vxorẽ appetit:*
  - *Sed etiàm, qua affectus aliquis, alterius vxorem in matrimonium ducere concupiſcit.*
  - *Atque hoc idem de ijs mulieribus dicitur, quæ alteri deſponſatæ ſunt.*
  - *Sic quæ ad Dei cultum religionemq́ eſt conſecrata, nullo pacto licet illam vxorem appetere.*

DE ALIIS

DE ALIIS CVPIDITATIS VITIIS.

TABVLA 128.

IAM VERO *qui præ cæteris hoc cupiditatis vitio laborant, quosque proptereà ad colendum hoc præceptum diligentiùs cohortari oportet, illi ſunt,*

- *Qui luſionibus non honeſtis delectantur, aut qui ludis immoderatè abutuntur.*
- *Mercatores item, qui rerum penuriam, annonæq; caritatem expetunt, atq; id ægrè ferunt, vt alij præter ipſos ſint, qui vendant aut emant, quò cariùs vendere, aut viliùs emere ipſi poſſint.*
- *Qui alios egére cupiunt, vt aut vendendo, aut emendo ipſi lucrentur.*
- *Milites etiàm, qui bellum expetunt, vt furari ipſis liceat.*
- *Medici item, qui morbos deſiderant.*
- *Iureconſulti, qui cauſarum litiumque vim, copiamque concupiſcunt.*
- *Tum artifices, qui quæſtûs auidi, omnium, quæ ad victum cultumque pertinent, penuriam exoptant, vt indè plurimum lucri faciant.*
- *Qui alienæ laudis gloriæq; auidi, atque appetentes ſunt, non ſinè aliqua famæ alterius obtrectatione, idque præſertim, ſi qui illam appetunt, ignaui nulliusque precij ſint homines: Fama enim & gloria, virtutis atque induſtriæ, non ignauiæ aut inertiæ, præmium eſt.*

DE REMEDIIS ADVERSVS NOXIAS concupiſcentias.

TABVLA 129.

SED VT REmedia pateſiāt, quæ ad tollendū hoc cupiditatis vitiū accommodata ſunt, explicāda altera pcepti ratio eſt, quæ in eo conſiſtit: Vt

Si diuitiæ affluant, cor non apponamus, easque pietatis & diuinarum rerū ſtudio abijcere parati ſimus, & in ſubleuandas pauperum miſerias, libentèr pecunias erogemus.

Si deſint facultates, egeſtatem æquo & hilari animo feramus: & quidem ſi rebus noſtris dandis liberalitate vtemur, rerum alienarum cupiditates reſtinguemus.

Ardenti ſtudio, ſummaque cupiditate optemus id potiſſimùm effici, non quod nos concupiſcimus, ſed quod Deus vult.

Sed & ad hūc cupiditatum ardorē reſtinguendū, plurimùm etiàm hoc poteſt, ſi quæ incommoda ex illis accidunt, ea nobis ob oculos proponamus.

- *Primum verò illud incommodum eſt, quòd quoniam eiuſmodi cupiditatibus paremus, in anima noſtra regnat ſumma peccati vis ac poteſtas.*
- *Alterum prætereà incommodum eſt, quòd ab hac concupiſcendi vi, veluti fonte quodam omnia peccata manant. Omne enim quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorū, & ſuperbia vitæ. 1. Ioan. 2.*
- *Tertium incommodum in eo eſt, quoniam rectū animi iudicium his cupiditatibus obſcuratur.*
- *Opprimitur prætereà concupiſcendi vi verbum Dei, quod in animis noſtris à magno illo agricola Deo inſitū eſt. Marc. 4.*

PARS ROMANI CATE-CHISMI QVARTA, DE ORATIONE Dominica, & primùm

DE ORATIONIS MODO.

PRAECIPVA cura id agendum eſt, vt pij homines intelligant, quid à Deo & quomodò orandum ſit. Omnes autem neceſſariæ precationis numeros cõtinet diuina illa formula, quam Chriſtus Dominus apoſtolis, & per illos eorumq; ſucceſſores omnibus deincèps, qui Chriſtianam religionem ſuſciperent, notam eſſe voluit, cuius verba atq; ſententias ſic animo ac memoria compræhendere oportet, vt in promptu habeamus.

DE NECESSITATE ORATIONIS.

TABVLA 130.

PRAECEPTVM *orationis non ſolùm cõſilij cauſa traditum eſt, ſed etiàm neceſſarij iuſſi vim habet. Quod declaratur*

- *Verbis Chriſti: Oportet ſemper orare, Luc. 18.*
- *Tum præterà*
  - *Quòd tam multis indigemus bonis et commodis, ad animũ & corpus tuendum neceſſarijs, vt ad precationem confugere oporteat, tanquàm ad vnam omnium optimam & indigentiæ noſtræ interpretem, & conciliatricem eorum quibus egemus.*
  - *Nam cùm nihil cuiquam debeat Deus, reliquum profectò eſt, vt quæ nobis opus ſunt, ab eo precibus expetamus: quas preces tanquàm inſtrumentum neceſſarium nobis dedit ad id, quod optaremus, conſequendum: præſertim cùm quædam eſſe conſtet, quæ niſi eius adiumento non liceat impetrare.*
- *Singulari conſilio Dei. Poſſet enim Deus etiàm non petentibus, ac ne cogitantibus quidem, abunde nobis omnia dilargiri: quo modo & animantibus rationis expertibus cuncta ſuppeditat ad vſus vitæ neceſſaria: ſed beneficentiſſimus parens vult à filijs inuocari: vult nos quotidiè ritè petendo, petere fidentiùs: vult impetratis ijs, quæ poſtulamus, indiès magis teſtificari, ac prædicare ſuam in nosipſos benignitatem.*

DE VTILITATE ORATIONIS.

TABVLA 131.

HABET AVtem hæc neceſſitas iucundiſſimam vtilitatem, quæ fructus ex ſe edit vberrimos: Quorum

Primus eſt is, quòd orantes, Deo honorem habemus: ſiquidem eſt quoddam religionis argumentum oratio, quæ in diuinis literis thymiamati comparatur.

Sequitur fructus ampliſſimus & iucundiſſimus orationis, cùm à Deo preces audiuntur. eſt enim ex ſancti Auguſtini ſententia, cæli clauis oratio. Nam aſſcendit, inquit, precatio, & deſcendit Dei miſeratio. Licèt alta ſit terra, altum cælum, audit tamen Deus hominis linguam.

Ineſt etiàm omninò in precatione ſingularis gaudij cumulus, quamobrem ſic loquebatur Dominus: Petite, & accipietis, vt gaudium veſtrum ſit plenum. Ioan. 16.

Accedit eò etiàm ille fructus, quòd orando, animi virtutes & exercemus & augemus, maximè verò fidem.

Amplificatur etiàm charitas DEI*: nam illum authorem agnoſcentes omniũ bonorum, vtilitatumque noſtrarum, quanta eum poſſumus maxima charitate amplectimur.*

Valent autem maximè hæc tanquàm orationis arma contra naturæ noſtræ hoſtes acerrimos: inquit enim ſanctus Hilarius: Aduerſùs diabolum armaque eius, orationum noſtrarum ſonitu certandum eſt.

Præclarum præterea illum orationis fructum aſſequimur, quòd cùm procliues ſimus ad malum, & ad libidinis varios appetitus vitio infirmitatis ingenitæ, patitur ſe Deus noſtris cogitationibus cõcipi, vt, dum illum oramus, & mereri eius contendimus munera, accipiamus innocentiæ voluntatem, & ab omni labe, delictorum omnium amputatione, purgemur.

Poſtremò, ex ſancti Hieronymi ſententia, iræ diuinæ reſiſtit oratio. Nihil enim eſt, quod æquè Deum leniat iratum, aut etiàm paratum ad plagas ſceleratis inferendas, æquè retardet & reuocet à furore, àc preces piorum hominum.

DE PAR-

DE PARTIBVS ET GRADIBVS orationis. TABVLA 132.

SVNT orationis

- *Partes pręcipuę duæ,*
  - *Poſtulatio, & Gratiarum actio.* — *Nam ad Deum accedimus, vt cultũ ei ac venerationem adhibentes,* Vel
    - *Ab eo aliquid impetremus,*
    - *De beneficijs, quibus aſsiduè ab eius benignitate ornamur & augemur, ipſi gratias agamus.*
  - *Vtrunque hanc maximè neceſſariam partem orationis Deus ipſe pronunciauit ore Dauidis, illis verbis: Inuoca me in die tribulationis: eruam te, & honorificabis me. Pſal. 49.*
- *Gradus vtriusq; officij, & petẽdi aliquid à Deo, et ei gratias agendi, ſunt multi: Quorum*
  - *Summus eſt is, quo pij & iuſti homines vtuntur.*
  - *Alius eſt eorum, qui mortiferis peccatis oppreſsi, fide tamen ea, quæ mortua dicitur, nituntur ſeſe erigere, & ad Deum aſcendere.*
  - *Eſt præterea eorum gradus, qui nondum fidei lucem acceperunt, veruntamen diuina benignitate exiguũ illorum naturæ lumen accendente, vehementèr excitantur ad ſtudium cupiditatemq; veritatis: quam vt doceãtur, ſummis precibus petunt.*
  - *Poſtremus eſt gradus eorum, quos non modò facinorum ac flagitiorum non pœnitentes, ſed etiàm ſceleribus ſcelera cumulantes, tamen non pudet ſæpè à Deo petere peccatorum veniam, in quibus volunt perſeuerare. Horum oratio à Deo non auditur.*
  - *Singulorum exẽpla vide hîc in ipſo Catechiſmo Tridentino.*

DE IIS QVAE PETENDA SVNT.

TABVLA 133.

A DEO *iuſta & honeſta petẽda ſunt. Bonorũ autem, alia*

- *Summè ſunt bona, vt Deus: Itaque*
  - *Primò ad Deum, qui ſummum eſt bonum, ſummum ſtudium deſideriumque referamus.*
  - *Deindè cupiemus ea,*
    - *Quæ cum Deo nos maximè coniungant.*
    - *Quæ verò nos indè ſeiungant, aut cauſam aliquã afferant disiunctionis, ab omni ſtudio & cupiditate noſtra remouenda ſunt.*
- *Corporis & externa,*
  - *Vt ſanitas, robur, pulchritudo, diuitiæ, honores, gloria, quia facultatem ac materiam ſæpè dant peccato, (quare fit, vt non omninò piè aut ſalubritèr petantur) erit illa petitio his præſcribenda finibus, vt hæc vitæ commoda poſtulentur neceſsitatis cauſa.*
  - *Ingenij autem bona & ornamenta, cuius generis ſunt artes atque doctrinæ, petere non licet, ſed ea tantùm cõditione, ſi nobis ad Dei gloriam & ad ſalutem profutura ſunt.*

PRO

PRO QVIBVS ORANDVM SIT.

TABVLA 134.

ORANDUM eſt autem pro

- **Viris**
  - *In genere omnibus, ſinè vlla exceptione vel inimicitiarum, vel gentis, vel religionis: nam ſiue hoſtis ſit, ſiue alienus, ſiue infidelis, proximus eſt: quem quia Dei iuſſu amare debemus, ſequitur, vt preces quoquè, quod amoris officium eſt, pro eo facere oporteat. 1. Tim. 2.*
  - **In ſpecie**
    - *Primùm pro paſtoribus animarũ, quod ab apoſtolo eius exemplo monemur. Scribit enim is ad Coloſſen. vt orẽt pro ſe, vt ſibi Deus aperiat oſtium ſermonis, Coloſſ. 4. & in actis Apoſtolorum: Oratio fiebat ſinè intermiſſione ab Eccleſia pro Petro, Act. 12.*
    - *Secundo loco pro principibus, ex eiuſdem Apoſtoli ſententia. quanto enim publico bono principibus pijs & iuſtis vtamur, nemo ignorat. Itaque rogandus eſt Deus, vt tales ſint, quales eſſe oportet, qui reliquis hominibus præſint.*
    - *Præterea ꝓ perſequẽtibus & calumniãtib' nos. Illud etiã B. Auguſtini teſtimonio celebratũ eſt, hãc eſſe acceptã conſuetudinem ab apoſtolis preces & vota faciendi pro*
      - *Infidelib' & idolorũ cultoribus, Iudæis,*
      - *Hæreticis, ſchiſmaticis,*
      - *vt*
        - *Eis donẽt fides, & ab impietatis errore liberẽtur.*
        - *Diſcuſſa animorũ caligine, lucem veritatis accipiant.*
        - *Redeuntes ad ſanitatẽ, Catholicæ doctrinæ præceptis erudiantur.*
        - *Cum ſanctiſſima parentis Eccleſiæ communione, iterùm vera charitatis nodo iũcti copulẽtur.*
- *Mortuis, vt ab igne Purgatorij liberentur: quæ preces, vt ſatis dictum eſt, cùm de ſacrificio Miſſæ loqueremur, ex Apoſtolorum doctrina fluxerunt.*

QVIS ORANDVS SIT. TAB. 135.

DEVM

- *Principe loco orandum eſſe, & eius nomen inuocandum, ipſa loquitur naturæ vis, quæ hominum inſita eſt mentibus.*
- *Quòd verò ſecundo loco cõfugimus ad auxilia ſanctorum qui in cælo ſunt, id longè alia fit ratione. Nam*
  - **Primùm**
    - *Deum precamur, vt ipſe vel*
      - *Bona det,*
      - *A malis liberet.*
    - *A ſanctis aũt, q̃ gratioſi ſunt apud Deũ, petim' vt*
      - *Noſtri patrocinium ſuſcipiant.*
      - *Nobis à Deo impetrẽt ea, quorum indigemus.*
  - *Deindè duas adhibemus formulas, modo differentes. Nam ad*
    - *Deum propriè dicimus: Miſerere nobis, Audi nos.*
    - *Sanctum, Ora pro nobis.*
  - *Quanquàm licet etiàm alia quadam ratione petere à ſanctis ipſis, vt noſtri miſereantur. Sunt enim maximè miſericordes. Itaque precari poſſumus eos, vt conditionis noſtræ miſeria permoti, ſua nos apud Deum gratia ac deprecatione iuuent.*
  - *Quo loco illud maximè cauendum eſt omnibus, nè, quod Dei proprium eſt, cuiquam præterea tribuans.*

DE PRAEPARATIONE ADHIBENDA.

TABVLA 136.

EST IN DIVI*nis literis: Ante orationem præpara animam tuam, et noli eſſe quaſi homo qui tentat Deum. Eccl. 18. Tentat enim Deum is, qui cùm benè orat, malè agit: & cùm loquatur cum Deo, à precibus animus eius aberrat. Quarè cùm tanti interſit, quo quiſq; animo Deo preces faciat, tradēdæ ſunt fidelibus hæ precationum viæ:*

Primus igitur gradus ad orationem erit, verè humilis ac demiſſus animus, ſcelerum quoquè recognitio: quibus ſceleribus intelligat, qui ad Deum accedit, ſe non modò dignum non eſſe, qui quicquam impetret à Deo, ſed qui ne in eius quidem conſpectum veniat, oraturus.

Sequitur angor quidam in recordatione delictorum, vel ſaltem aliquis doloris ſenſus ob eam cauſam, quòd dolere non poſſimus: quorum vtrunq; vel certè alterum, niſi à pœnitente adhibeatur, venia impetrari non poteſt.

Sed quia ſunt quædam ſcelera, quæ maximè obſtant, quo minùs in precatione Deus noſtræ poſtulationi concedat, vt cædes & illata vis, manus abſtinendæ ſunt ab hac crudelitate & violentia.

Fugienda eſt ira ac diſſidium, quæ magnoperè etiàm impediunt, nè preces audiantur.

Videndum eſt prætereà, nè nos implacabiles cuiquam præbeamus in iniuria: nam ſic affecti, Deum precibus adducere non poterimus, vt nobis ignoſcat.

Cauendum quoquè eſt, nè duri ſimus & inhumani egentibus. Nam qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur. Prou. 21.

Quid dicemus de ſuperbia? Quæ quantoperè Deum offendat, teſtis eſt illa vox: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Iacob. 4. 1. Petr. 5.

Quid de contemptione diuinorum oraculorũ? in quam extat illud Salomonis: Qui declinat aures ſuas nè audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Prouerb. 28.

Eſt verò ad hanc quoquè præparationem animi fides neceſſaria: quæ ſi deſit, neque de ſummi patris omnipotentia, neque de illius miſericordia, vndè tamen orantis fiducia oritur, habetur cognitio, quemadmodum docuit ipſe Chriſtus Dominus: Omnia, inquit, quæcunque petièritis in oratione credentes, accipietis. Matth. 21. De huiuſmodi fide ſcribit ſanctus Auguſtinus: Si fides deficit, oratio perijt. Fides enim eſt, quæ preces fundit: preces faciunt, vt omni dubitatione ſublata, ſtabilis ac firma ſit fides. Poſtulet ergò vnuſquiſque in fide, nihil hæſitans. Iacob. 1. Vide plura de hac fide in ipſo Catechiſmo.

Sed tum maximè & fide & ſpe vigentes, omnia à Deo optata conſequemur, cùm ad ipſius Dei legem ac voluntatem, omnem mentem, actionẽ & orationem noſtram conformabimus.

QVAE RATIO IN ORANDO REQVIratur. TABVLA 137.

QVAE aũt ſit optima ratio benè petendi, & priuatim ac publicè orandi, tradendum eſt. Itaque eſt

- **Precãdi ratio alia**
  - Spiritualis, quæ fit in ſpiritu & veritate. Orat aũt eo modo, q intimũ ac flagrãs animi ſtudiũ adhibet.
  - Vocalis, quæ propriã habet vtilitatem & neceſſitatem.
  - à ſpirituali verò precãdi ratione
    - Non quidem excludimus vocalẽ. Nam incendit animi ſtudium, & religionem orantis inflammat:
    - Veruntamẽ principatũ iure tribuendum ducimus illi, quæ à vehementi animo proficiſcitur, quã Deus, cui patent occultæ hominũ cogitationes, audit, etiamſi non ore proferatur.
- **Alia itemq́**
  - Priuata, cuius pronunciatione vtimur, vt intimum ſtudium & pietatem adiuuet.
  - Pudica, quæ ad incitandam fidelis populi religionem inſtituta eſt, & in qua certis ſtatisque temporibus linguæ officio ſuperſederi nullo modo poteſt.
- **IN vtraq; ratiõe**
  - Prohibetur quidem
    - Multiloquium, à quo nos dehortatur Chriſtus: Orantes, inquit, nolite multùm loqui, ſicut Ethnici faciunt: putant enim, quòd in multiloquio ſuo exaudiantur. Matth.6.
    - Cùm autem prohibeat loquacitatem, longas tamen preces, quæ à vehementi ac diuturno animi ſtudio proficiſcuntur, tãtum abeſt vt reijciat, vt etiàm ſuo exemplo nos ad eam rationem cohortetur, qui non modò noctes in precatione conſumpſit, ſed tèr eundem ſermonem repetijt, Matth.26.
  - Requiritur cum primis
    - Aſſiduitas, quæ quantam vim habeat, iudicis illius exemplo, Dei filius oſtendit, qui cùm nec timeret Deum, nec hominem reuereretur, victus aſſiduitate ac diligentia viduæ, eius poſtulationi conceſſit. Luc.18.
    - Vult etiàm Dei filius orationem noſtrã ad patrem ſuo nomine peruenire, quæ eius merito & gratia deprecatoris id pondus aſſequitur, vt à cæleſti patre audiatur. Ioan.16.
    - Vt ad orationẽ adhibeamus
      - Ieiunium, quod certè maximè eſt cum oratione ſociatũ. nam qui cibo & potu ſunt onuſti, horum mens oppreſſa eſt ſic, vt neque Deum intueri, neque quid ſibi velit oratio, cogitare poſſint.
      - Eleemoſynam, quæ magnam & ipſa cum oratione ſocietatem habet.
      - Gratiarumactionem, idq; apoſtolorum exemplo, qui hanc conſuetudinem perpetuò ſeruauerunt.

DE PROOEMIO PRECATIONIS DOMI- nicæ, quod his continetur verbis:

PATER NOSTER, QVI ES IN CAELIS.

& primò, quid ſibi velit hęc prima vox, PATER, qua Dei iuſſu & inſtitutione vtimur in hac precatione. TABVLA 138.

PROOEMIVM *hoc, ſi ſpectes verba, breuiſſimum eſt: ſi res æſtimes, grauiſſimum myſteriorumq́ pleniſſimum. Nam primùm quòd ad vocem attinet patris, eam adhibuit Chriſtus, quòd orantibus amorem fiduciamque conciliet. Atq hinc diſcimus,*

- *Vt erga nos affectus ſit Deus. Quid enim iucundius eſt patris nomine? quod indulgentiam ſonat et charitatē. Quibus aūt rationibus patris nomen Deo conueniat, doceri poteſt ex locis*
  - *Creationis: nam cùm Deus hominem creauerit ad imaginē ſuam, nec illam cæteris animantibus impartiuerit, ex hoc ſingulari munere, quo hominē ornauit, iurè omnium hominum, nec fidelium modò, ſed etiàm infidelium, Pater in diuinis ſcripturis appellatur.*
  - *Gubernationis, à qua ſumere licet argumentum,*
    - *Quòd proſpiciendo & conſulendo vtilitati hominum, præcipuo quodam curæ & prouidentiæ modo nobis præſtat patriam charitatem.*
    - *Indè illius ꝓuidentia etiàm angelis datum eſt hoc negociū, vt cuſtodiant humanū genus, ſingulisq́ hominibus præſtò ſint, nè grauius aliquod detrimentum accipiāt.*
  - *Redemptionis, quòd ſic eminet inter duo ſuperiora, vt beneficentiſſimus Deus, parensq́ noſter ſummā in nos benignitatem tertio hoc beneficio cumulatam illuſtrârit. Eſt enim præſtantiſſima hæc eius in nos charitas, qua redempti, admirabilem in modum Dei euaſimus filij, Ioan. 1. Atq huius quidem pondere redemptionis, & ſpiritumſanctum accepimus, & Dei gratia dignati ſumus. Cuius vim & efficaciam adoptionis explanas ſanctus Ioannes ad hunc modum: Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & ſimus. Epiſtola 1. cap. 3.*
- *Quid nos viciſſim debeamus amātiſſimo patri Deo. vbi agēdum eſt.*
  - *Primò, vt intelligat fidelis populus, quem amorem ac pietatem, quam obedientiā ac venerationem creatori, gubernatori, ac redemptori præſtare, qua ſpe ac fiducia illum inuocare oporteat.*
  - *Deindè rebus non tantùm ſecundis, ſed etiàm aduerſis & calamitatibus Deum conſeruare nobis amorem ſuum. Cùm enim tangit nos manus Domini, minimè id hoſtiliter facit Dominus, verùm percutiendo ſanat, & plaga veniens à Deo, eſt medicina. Nam viſitat quidem in virga iniquitates noſtras, & in verberibus peccata noſtra, miſericordiā autem ſuam non aufert à nobis. Iob 19. Pſal. 88.*

DE VO-

DE VOCE (NOSTER)

TABVLA 139.

HAC voce admonemur

- *Primùm,*
  - *Ex dono ac iure diuinæ adoptionis, conſequi neceſſariò,*

    Vt fratres ſint fideles omnes, & inter ſe fraternè amare debeant: Omnes enim, inquit, vos fratres eſtis: Vnus eſt enim pater veſter, qui in cælis eſt. Matth. 23. Quarè etiàm in epiſtolis fideles omnes, Apoſtoli fratres appellant.

    Ex quo item conficitur illa conſecutio neceſſaria, vt eadem adoptione Dei non ſolùm inter ſe fideles vniuerſi fraterna neceſſitudine coniungantur, ſed quia homo eſt vnigenitus Dei filius, fratres etiàm eius & nominentur, & ſint.

    Tum nè ſe alijs alij præferant inſolentiùs, ſed communis huius fraternæ neceſſitudinis memores, comitèr & fraternè ſe gerant. Nam & ſi in Eccleſia Dei diuerſi ſunt officiorum gradus, tamen illa varietas graduum & munerum, fraternæ neceſſitudinis coniunctionem minimè tollit. Quia non eſt Deus alius is, ex quo diuites & reges nati ſunt, ab eo, à quo pauperes, & qui in Regum poteſtate ſunt, extiterunt: ſed vnus Deus, & parens, & Dominus omnium.

  - *Igitur curandũ eſſe, vt*

    Cùm has preces facturus es, Chriſtiane, memineris te tanquàm filiũ ad patrem Deum accedere. Itaque cùm precationem ordiris, & illud, Pater noſter, pronuncias, cogita, quem in locum te ſumma Dei benignitas extulerit, qui non vt ſeruum ad Dominum adire inuitũ ac timidum, ſed vt ad patrem filium voluntarium, ſecurumque confugere iuſſerit.

    Qua memoria & cogitatione, quo viciſſim ſtudio & pietate tibi orandum ſit, conſideres. Danda eſt tibi opera, te vt talem præbeas, qualem eſſe decet Dei filium, id eſt, vt oratio & actiones tuæ non indignæ ſint diuino genere, quo te dignari voluit beneficentiſſimus Deus.

- *Deindè, quàm hanc ex animo vocem proferre debeamus. Id quod D. Chryſoſtomi ſententia declaratur, qui Deum inquit libentèr Chriſtianum audire non ſolùm pro ſe, ſed pro altero deprecantem: quòd pro ſe orare, naturæ eſt: pro altero, gratiæ: pro ſe neceſſitas cogit, pro altero fraterna charitas hortatur, quibus illa ſubiunxit: Iucundior eſt Deo, quam charitas fraterna commendat, quàm ea, quæ neceſſitate pronunciat.*

DE SECVNDA ADIECTIONE, QVOMODO Deus ſit in cælo. TABVLA 140.

HAEC *verba, Qui es in cælis,*

- *Ità accipienda ſunt: Etſi præſens adſit Deus in locis & rebus omnibus, nullis terminis definitus, tamen in diuinis ſcripturis ſæpè dicitur habere domicilium ſuum in cælo. quod ideò factum videmus, quòd cæli, quos ſuſpicimus, ſunt nobiliſſima mundi pars, iidémque manent incorrupti, præſtāces vi, magnitudine ac pulchritudine cæteris corporibus, certiſq́ ac ſtabilibus motibus præditi.*
- *Admonent fideles, vt oraturi*
  - *Meminerint, mentem animumq́ eſſe referendum ad cælum: quantumque ſpei ac fiduciæ affert eis patris nomen, tantum Chriſtianæ humilitatis ac pietatis adiungat præſtans illa natura ac diuina maieſtas patris noſtri, qui eſt in cælis.*
  - *Intelligant quid petendum ſit. Omnis enim poſtulatio noſtra, quæ ad huius vitæ vſum ac neceſſitatem pertineat, niſi cum cæleſtibus ſit coniuncta bonis, & ad illum finem dirigatur, inanis eſt & indigna Chriſtiano.*
  - *Non obliuiſcantur illius D. Pauli ſententiæ: Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſursùm ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſursùm ſunt ſapite, non quæ ſuper terram, Coloſſ. 3.*

DE POSTVLATIONVM NVMERO ET Ordine. TABVLA 141.

CVM STV-*dij & deſiderij noſtri nuncia ſit & interpres oratio, tum rectè & ratiōe petimus, cùm poſtulationū ordo ſequitur ordinem rerū expetendarum. Petitiones autem orationis Dominicæ ſunt ſeptem, quarū aliæ ptinent ad*

- *DEI laudē et gloriam, vt tres priores:*
  - *Sanctificetur nomen tuum.*
  - *Adueniat Regnum tuum.*
  - *Fiat volūtas tua.*
  - *Quibus petimus, vt*
    - *Dei nomē notius ſit gentibus.*
    - *Regnum eius amplificet.*
    - *Plures quotidiè obediāt diuino numini.*
    - *Quæ tria, videlicet*
      - *Nomen,*
      - *Regnū,*
      - *Obediētia,*
      - *Sunt*
        - *Non in illo ipſo ſunt intimo bono,*
        - *Sed aſſumuntur extrinſecùs.*
        - *Et ad has ſingulas petitiones referri poſſunt verba illa: Sicut in cælo & in terra.*
- *Ad ea quę nobis aut pximo cuique opus ſint: quę ſunt quatuor.*
  - *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodiè.*
  - *Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.*
  - *Et nè nos inducas in tētationē.*
  - *Sed libera nos à malo.*
  - *Quæ quidem ideò optanda ac petenda ſunt, vel*
    - *Quòd ità diuinus ordo poſtulat.*
    - *Quòd illis adiumentis, ad diuinorum bonorum adeptionē indigemus.*
    - *In quibus à Deo pſcriptione nulla ex parte eſt declinādū. Quæ aūt petitio ſit vel*
      - *Praua,*
      - *Recta,*
      - *Erit certa in dicā di nota ex poſtulātis*
        - *Conſilio*
        - *&*
        - *Propoſito.*

PETITIO

PETITIO PRIMA, DE DIVINI NOMINIS SANCTIFIcatione.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

RATIO ORDINIS.

Vt ordine procederet oratio, Saluator noſter Petitionem hanc de ſummo bono Principē & caput conſtituit Petitionum reliquarum, docēs nos, priùs quàm ea, quæ nobis aut proximo cuique opùs ſint, poſtulemus, quæ propria ſint Dei gloriæ, petere debere, ipſiq́; Deo ſtudium & deſiderium eius rei noſtrum exponere.

DE PETITIONIS HVIVS SVMMA.

TABVLA 142.

CVM autem petimus, vt ſanctificetur nomē Dei: id ſentimus, vt augeatur ſanctitas & gloria diuini nominis. Porrò

Vt veriſſimum illud eſt, diuinum nomen per ſe ſanctificatione non egere, cùm ſanctū & terribile ſit, Pſal. 110. quemadmodum ipſe Deus ſuapte natura ſanctus eſt: neque ei vlla ſanctitas, quæ ab omni æternitate prædictus non fuerit, poſſit accedere:

Ità non id docemur hac petitione, vt eodem modo ſanctificetur in terra, quo in cælo, id eſt, vt amplitudine terreſtris ſanctificatio cæleſtem exæquet, hoc enim fieri nullo pacto poteſt: ſed vt ex charitate & intimo animi ſtudio id agatur.

Tamē quòd in terris longè minori honore afficitur, quàm par eſt, nonnunquā etiā maledictis et nefarijs vocibus violatur, ꝓpterea cupimus ac precamur,

Quemadmodum cælites ſumma conſenſione gloria & prædicatiōe efferunt Deum, vt idem contingat orbi terrarum, & omnes gentes Deū cognoſcant, colant & venerentur, vt nulli planè mortales reperiantur, qui non & ſuſcipiant Chriſtianam religionem, & ſe totos Deo dicantes credant, ex eo omnem ſanctitatis fontem exiſtere, neque quidquā eſſe purū aut ſanctū, quod nō à ſanctitate diuini nominis oriatur.

Pertinet verò optatū & poſtulatio noſtra non minùs etiàm ad eos, qui flagitijs & ſceleribus contaminati, puram baptiſmi integritatē, & innocentiæ ſtolam amiſerūt, vt ad cor & ſanitatem redeuntes, ſacramento pœnitētiæ redimant priſtinam ſanctitatem, ſeque ipſos purum ac ſanctum Deo templum ac domicilium præbeant.

Oramus deniq, lumen vt ſuum Deus præferat omnium mentibus, quô videre poſſint omne datum optimum, & omne donum perfectum deſcendens à Patre luminum, ad nos diuinitùs eſſe delatum, quô temperātiam, iuſtitiam, vitam, ſalutē, omnia deniq animi, corporis, externa, vitalia, ac ſalutaria bona, illi accepta referant, à quo, quemadmodùm prædicat Eccleſia, bona cuncta procedunt.

PETITIO SECVNDA, DE REGNO CAELESTI POSTVLANDO.

ADVENIAT REGNVM TVVM.

SVMMA.

Etſi hæc Petitio coniuncta ſit cum reliquis omnibus, Chriſtus tamen Dominus eam ſeparatìm etiàm adhiberi iuſſit à cęteris, vt, quod petimus, ſummo ſtudio quæramus. inquit enim: Quærite primùm Regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis, Matth. 6. Et quidem tanta vis & copia cæleſtium munerum hac petitione continetur, vt omnia complectatur, quæ ad corpoream & ſpiritualem vitam tuendā ſint neceſſaria.

DE PRAEDICATIONE REGNI CAELEſtis in Genere. TABVLA 143.

REGNVM CAEleſte, *quod altera hac Petitiōe poſtulamus, eiuſmodi eſt, vt eò referatur ac terminetur omnis Euangelij prædicatio. Nam & indè*

- *Sanctus Ioan. Baptiſta exorſus eſt ad pœnitentiam cohortari, dum Pœnitentiam, inquit, agite: appropinquabit enim regnum cælorum. Matth.3.*
- Hoc *idem poſteà regnū Saluator humani generis ipſe*
  - *Fecit prædicatiōis ſuæ initium,*
    - *Et in illo ſalutari ſermone, quo beatitudinis vias diſcipulis in mōte monſtrauit: Beati, inquit, pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Matth.5.*
    - *Atque etiàm eum retinere cupientibus attulit illam cauſam neceſſariæ profectionis: Et alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei. Lucæ 4.*
  - *Prædicare poſteà iuſsit Apoſtolos: & illi qui ſe ire ad ſepeliendum patrem ſuum velle dixerat, reſpondit: Tu vade, & annuncia regnum Dei. Luc.9.*

REGNVM DEI QVID SIT.

TABVLA 144.

VOCA-*bulū regni Dei, ſacris in literis varias habet ſignificationes. Nam*

- *Primùm communis quædam regni Dei ſignificatio, quæ frequens eſt in diuinis literis, eſt non ſolùm eius poteſtatis, quam habet in omnem hominem, rerumque vniuerſitatem, ſed etiàm prouidentiæ, qua cuncta regit & moderatur. In manu enim eius, inquit Propheta, ſunt omnes fines terræ. Pſal.94.*
- *Item Dei regno declaratur præcipua illa ac ſingularis prouidentiæ ratio, qua Deus pios & ſanctos homines tuetur & curat. De qua propria & eximia quadam Dei cura dictum eſt illud à Dauide: Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Pſal.22.*
- *Ex Apoſtoli ſententia, regnum Dei, iuſtitia eſt: inquit enim: Regnum Dei eſt iuſtitia, & Pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Ad Rom.14. Id autem regnum iuſtitia dicitur, quia Chriſti Domini iuſtitia conſtitutum eſt. Ac de hoc regno ſic loquitur apud S. Lucam Dominus: Regnum Dei intra vos eſt. Nam & ſi Ieſus Chriſtus per*
  - *fidem regnat in omnibus, qui gremio ac ſinu ſanctiſſimæ Matris* Eccleſiæ *continentur, præcipuo tamen modo regit eos, qui præſtanti fide, ſpe & charitate præditi, ſe tanquàm pura quædam & viua membra Deo præbuerunt: & in his Dei gratiæ regnum eſſe dicitur.*
  - *Eſt verò etiàm Dei gloriæ regnum illud, de quo Chriſtum Dominum apud ſanctum Matthæum loquentem audimus, Venite benedicti Patris mei: poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mūdi, Matth.25.*
    - *Neceſſè eſt aūt priùs ponere regnum gratiæ. neq; enim fieri poteſt, vt in illo regnet Dei gloria, niſi eiuſdē gratia in illo regnârit. Eſt verò*
      - *Gratia, ipſius ſentētia Saluatoris, fons aquæ ſalientis in vitā æternā. Ioan. 4.*
      - Gloriā *aūt qd eſſe dicemus, niſi gratiam quādā pfectā & abſolutam?*

QVID HAC PETITIONE PRAECIPVE continteatur. TABVLA 145.

HIS IGItur expoſitis, quæ communẽ regni Dei ſententiam declarant, quid ſibi hæc petitio ꝓpriè velit, dicẽdum eſt. Petimus autem à Deo,

Vt regnum Chriſti, quod eſt Eccleſia, propagetur, vt ſe ad fidem Chriſti Domini, & ad accipiendam veri Dei cognitionem conuertant infideles & Iudæi, & ſchiſmatici ac hæretici redeant ad ſanitatem, & ad Eccleſiæ Dei cõmunionem, à qua deſciuerunt, reuertantur, vt compleatur, & ad exitum perducatur, quod Iſaiæ ore dixit Dominus: Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende &c. Ad dexteram enim & ad læuam penetrabis, quia dominabitur tui, qui fecit te. Iſai. 54.

Verùm quia ſunt in Eccleſia, qui verbis confitentes Deum, factis negantes, deformatam fidem præ ſe ferant, in quibus propter peccatum dæmon habitat, ac dominatur tanquàm in proprijs domicilijs: petimus etiàm, vt ad eos veniat regnũ Dei: quô illi, peccatorum diſcuſſa caligine, reſtituantur in filiorum Dei priſtinam dignitatem.

Petimus deniquè, vt ſolus in nobis viuat, ſolus regnet Deus: nè ſit poſthàc morti locus, ſed vt illa abſorbeatur in victoria Chriſti Domini noſtri, qui disiecto ac diſsipato omni hoſtium principatu, poteſtate & virtute, ſuo omnia ſubijciat imperio.

QVIBVS COGITATIONIBVS ET MEDItationibus inſtructus, has piè Deo preces facere quis poſſit.

TABVLA 146.

Vt vim ac ſententiam intueatur illius ſimilitudinis, à Saluatore introductæ: Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro: quem qui inuenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa quæ habet, & emit agrum illum. Nam qui nouerit Chriſti Domini diuitias, is præ illis omnia cõtemnet: huic facultates, opes, potentia ſordeſcent. Nihil enim eſt, quod illi ſummo precio comparari, immò verò quod in conſpectu eius ſtare poſſit.

Proficiet autem ad impetrandum maximè, quod petimus, ſi, qui ſimus, ipſi nobiſcũ reputemus, id eſt, Adam progenies, iure è paradiſo eiecti & exules: quorum indignitas ac peruerſitas ſummũ Dei odium ac ſempiternas pœnas poſtularet. Quarè demiſſo tum & abiecto animo ſimus oportet.

HORtandus eſt autẽ populus fidelis,

Noſtra etiàm erit plena Chriſtianæ humilitatis oratio, & omninò nobis ipſi diffidentes, illius more publicani confugiemus in Dei miſericordiam, totumque eius benignitati tribuentes, ipſi gratias agemus immortales, qui nobis ſuum ſpiritum ſit elargitus, quo freti, clamàre audeamus, Abba Pater.

Suſcipiemus etiàm illam curam & cogitationem, quid agendum, quid contrà vitãdum ſit, vt ad cæleſte regnum peruenire poſsimus. non enim à Deo ad ocium, & ad inertiam vocati ſumus: Quinimmò, inquit, Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud, Matt. 11. Et: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, Matth. 19.

Quarè vehementèr ad extremum petamus à Dei ſpiritu, nos vt omnia iubeat è ſua voluntate facere, ſatanæ vt tollat imperium, nullam vt in nobis ſummo illo die poteſtatem habeat: vt vincat & triumphet Chriſtus, vt vigeant eius leges toto orbe terrarum: vt decreta ſeruentur: nullus vt proditor aut deſertor eius ſit: ſed tales ſe præbeant omnes, vt in Regis Dei conſpectum non dubitantèr veniant, & conſtitutam illis ex omni æternitate poſſeſsionem adeant regni cæleſtis, vbi beati cum Chriſto ſempiterno æuo fruantur.

PETI-

PETITIO TERTIA, DE OBEDIENTIA ERGA DEI VOLVNTA- tem declaranda.

FIAT VOLVNTAS TVA.

CONTINVATIO.

Cùm à Chriſto Domino dictum ſit, Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum: ſed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum, Matth.7. quicunque in illud cæleſte regnum peruenire cupiunt, id à Deo petere debent, vt fiat voluntas eius. Quamobrem hæc petitio poſita eſt ſtatim poſt regni cæleſtis poſtulationem.

QVAE SIT HVIVS PETITIONIS VIS.

Traditur hoc loco remedium & regula ſalutaris, ad quam Chriſtiani hominis vita dirigẽda & conformanda ſit. Hoc verò illud eſt, quod imploramus, cùm ità precamur Deum, Fiat voluntas tua. Voluntatis autem nomine hoc loco compræhenſa ſunt vniuerſa, quæ nobis ad cæleſtem beatitudinem comparandam proponuntur, ſiue illa ad fidem, ſiue ad mores pertineant. Omnia deniquè, quæcunque nos Chriſtus Dominus per ſe, vel per Eccleſiam ſuam facere aut imperârit, aut prohibuerit: De qua voluntate ità ſcribit Apoſtolus: Nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes, quæ ſit voluntas Dei. Ad Epheſ.5. 1.Pet.2.

QVAS HABEAT PARTES, ET QVID hac Petitione contineatur. TABVLA 147.

PETIMVS AVTEM

IN PRIMIS,

Vt Pater cæleſtis facultatẽ concedat obtemperandi diuinis iuſſis, & inſeruiendi ei in ſanctitate & iuſtitia omnibus diebus noſtris: vt ad nutum & volũtatem eius omnia faciamus, vt ea colamus officia, de quibus in ſacris literis admonemur: vt ipſo duce & authore reliqua omnia præſtemus, quæ eos decent, qui non ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt, exemplum Chriſti Domini ſecuti, qui factus eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis: vt parati ſimus omnia perpeti potiùs, quàm vel minimùm ab eius voluntate diſcedere.

II.

Secundo loco, cùm illud precamur, Fiat voluntas tua: deteſtamur opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, luxuria &c. Ad Galat.5. Petimuſque nè ſinat Deus ea nos perficere, quæ ſenſus, quæ cupiditas, quæ imbecillitas noſtra ſuaſerit, ſed vt noſtram voluntatem ſua voluntate moderetur.

Præ-

III.

Precamur etiàm, vt Dei voluntatis cognitionem totus orbis terrarum accipiat, quod diuinum myſterium, abſconditum à ſeculis & generationibus, notum ac peruulgatum ſit apud omnes.

IIII.

Formã prætereà & præſcriptionem huius obedientiæ poſtulamus, vt videlicet ad eam regulam dirigatur, quam in cælo & ſeruant beati angeli, & colit reliquus cæleſtium animarum chorus, vt quemadmodùm illi ſpontè & ſumma cum voluptate obediunt diuino numini, ſic nos Dei voluntati, quomodò ipſe maximè vult, libentiſſimè pareamus.

V.

Gratiarum item actionem continet hæc Petitio Veneramur enim eius ſanctiſſimam voluntatem, & maximo perfuſi gaudio, ſummis laudibus & gratulationibus omnia eius opera celebramus, qui certò ſciamus eum omnia benè feciſſe. cùm enim conſtet, eſſe omnipotentem Deum, neceſſariò ſequitur, vt omnia eius nutu facta eſſe intelligamus. Cùm verò etiàm ipſum, ſicuti eſt, ſummum bonũ eſſe affirmemus: nihil ex eius operibus non eſſe bonum, cùm omnibus ipſe ſuam impertiuerit bonitatem, confitemur.

EPILOGVS.

Certò ſtatuendum eſt, nihil horũ, quæ nobis moleſta occurrunt, ſinè Dei voluntate, quę ſumma omnium ratio eſt, nobis accidere poſſe, ideoq; nõ debere nos grauiùs cõmoueri, ſed inuicto animo ferre, ſempèr illud in ore habentes, Domini volũtas fiat: & illud beati Iob, Sicut Domino placuit, ità factum eſt.

PETITIO QVARTA, DE REBVS AD VITAE SVSTENTAtionem neceſſarijs.

PANEM NOSTRVM QVOTIDIAnum da nobis hodiè.

CONTINVATIO.

Quarta Petitio, & reliquæ deincèps, quibus animæ & corporis ſubſidia propriè ac nominatim poſtulamus, ad ſuperiores petitiones referuntur Habet enim hunc ordinem ac rationem precatio Dominica, vt poſtulationem rerum diuinarum, conſequatur earũ petitio, quæ ad corpus & ad hanc vitam tuendam pertinent. Nam vt ad Deum, tanquàm ad vltimum finem, referuntur homines: ſic humanæ vitæ bona, ad diuina eadem ratione diriguntur.

QVID

QVID HAC PETITIONE POSTVletur. TABVLA 148.

PEtimus autem hoc loco,

- **primũ, huius, quã in terris agim⁹, vitæ ſubſidia, ſanctorum Patrũ ità ſententiũ authoritate: ſub hac præſcriptione**
  - **Panem**
    - Corporalem, quo vocabulo non abundantem & exquiſitam ciborum ac veſtium copiam, ſed neceſſariam ac ſimplicẽ intelligere debemus: vt panis nomine quod ſatìs ſit & veſtium ad tegendum, & cibi ad veſcendũ, ſiue panis is ſit, ſiue caro, ſiue piſcis, ſiue quodcunq; aliud, intelligamus.
    - Spiritualem, quo ſignificãtur omnia, quæcunq; in hac vita ad ſpiritûs & animæ ſalutem & incolumitatem requirũtur. Non eſt autem vnius generis eſca, quę ſpiritûs & animę vitam continet. Nam &
      - Verbũ Dei cibus eſt animæ. ſapientia enim inquit: Venite, comedite panẽ meum: & bibite vinũ, quod miſcui vobis: Prouerb. 6.
      - Ipſe Chriſtus Dominus, panis eſt & animæ cibus, qui in Sacramẽto Eucharistiæ ſubſtantialitèr continentur. Hoc inexplicabile pignus charitatis dedit nobis rediturus ad Patrẽ: de quo dixit, Qui manducat meã carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Ioan. 6.
  - **Noſtrũ, & hoc iterùm quo ad**
    - Corporalem, non quia eum nobis opera noſtra, ſinè Deo parare poſſumus, ſed quia neceſſarius eſt, & à parente omnium Deo, qui oẽs ſua prouidentia alit animantes, nobis attributus.
    - Spiritualem, qui & ipſe noſter dicitur, quia fidelium modò hominum eſt, id eſt, eorum, qui charitatem cum fide coniungentes, pœnitentiæ ſacramento ſordes eluunt peccatorum, & diuinum ſacramentum ſumunt & colunt quanta maxima ſanctitate ac veneratione.
  - **Quotidianũ, quod & ipſum intelligẽdum eſt de Pane**
    - **Tã corporali,**
      - Cum voci ſubiecta eſt ea ratio frugalitatis ac parſimoniæ, quã proximè diximus: nõ enim multiplicẽ aut delicatũ cibum poſtulamus, ſed eũ qui naturæ neceſſitati ſatisfaciat.
      - Eſt etiã illa huius ratio nominis, q aſſiduè petẽdus eſt, vt in hac cõſuetudine amãdi & colendi Deum retineamur: nobisq; omninò perſuadeamus, id quod eſt, vitam ac ſalutem noſtram ex Deo pendere.
    - **Quàm ſpirituali, cui duplex eſt ratio:**
      - Altera, q in ſacris Chriſtianæ Eccleſię myſterijs, quotidiè & offertur Deo, & datur piè ſancteq; poſtulãtibus.
      - Altera, quòd quotidiè ſumendus eſt: vel certè ità viuendum, vt quotidiè, quoàd eius fieri poſſit, dignè ſumere queamus.
  - Da: qua voce monemur, vt infinitam Dei potentiam piè ſancteq; colamus & venere mur, in cuius manu ſunt omnia.
  - **Nobis, numero multitudinis dicim⁹, & nõ mihi, Tum**
    - Quia proprium illud eſt Chriſtianæ Charitatis, non vt quiſquam de ſe vno ſit ſolicitus, ſed vt præterea de proximo laboret, & in cura ſuæ vtilitatis, meminerit etiàm aliorum.
    - Quia quæ alicui munera diuinitùs tribuuntur, non idcircò tribuũtur, vt ſolus is ea poſſideat, vel in illis luxurioſè viuat, ſed vt cum alijs communicet, quæ neceſſitati ſuperfuerint.
  - Hodiè: quæ vox admonet nos communis infirmitatis. Et habet hæc ſententia illam neceſſariam rationẽ, quia quotidiano pane egemus omnes, quotidiè etiàm Dominica precatione ſingulis vtendum eſſe.
- Deindè verò non id ſolùm petimus à Deo, nobis vt illo vti liceat, quod noſtro ſudore ac virtute peperimus eius adiumento benignitatis, id enim verè dicitur noſtrũ: ſed etiàm bonam mentem poſtulamus, vt rectè partis, rectè item ac prudentèr vti poſſimus.

QVÆSTIO

QVAESTIO.

Sed quæ diuitibus hîc eſt impoſita neceſſitas, dixerit quiſpiam, petendi quotidianum panem, cùm rebus omnibus abundent?

RESPONSIO.

Hæc illis neceſſitas eſt orandi in hunc modum, non vt dentur eis, quorum Dei benignitate habent copiam, ſed nè, quæ abundè illis adſunt, amittant.

ADMONITIO AD DIVITES.

Quamobrem, vt ſcribit Apoſtolus, hinc diſcant diuites, non ſublimè ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo viuo, qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum. 1. Tim. 6.

QVAE PETITIONIS HVIVS SIT cauſa.

Huius autem neceſſariæ Petitionis hanc cauſam affert Chryſoſtomus, non ſolùm vt nobis ſuppetat cibus, ſed vt eum nobis ſuppeditet Domini manus, quæ ſalubrem atque adeò ſalutarẽ vim inſerens pani quotidiano, efficit vt & cibus corpori proſit, & corpus animæ ſeruiat.

REGVLA COMMVNIS.

Sed in hac precatione ad illud præcipuè cohortãdi ſunt fideles, vt cùm rectè & conſiliũ & induſtriã ſuã poſuerint in comparandis rebus vitæ neceſſarijs, rei exitum Deo permittant, ſuumque deſiderium ad eius referant voluntatem, qui non dabit in æternũ fluctuationẽ iuſto. Pſal. 54. Nam vel concedet Deus, quæ petuntur, & ità ſuum optatum conſequetur: vel non concedet, & id erit certiſſimum argumentum, nec ſalutare illud eſſe, nec vtile, quod pijs à Deo negatur, cui magis curæ eſt de eorum ſalute, quàm illis ipſis.

ALIA REGVLA DIVITIBVS MAXIME neceſſaria.

Extremum illud erit in huius tractatione Petitionis, vt meminerint diuites, facultates ſuas & copias Deo acceptum referre, cogitentque ſe idcircò illis bonis eſſe cumulatos, vt illa diſtribuant indigentibus.

PETITIO QVINTA,

PRO REMISSIONE PECCAtorum obtinenda.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.

CONTINVATIO.

Ingredimur hic nouam precandi rationem. Nam hactenùs à Deo non ſolùm æterna & ſpiritualia bona, ſed caduca, & quæ ad hanc vitam pertinent, commoda petiuimus: nunc verò mala deprecamur & animæ & corporis, & huius, & ſempiternæ vitæ.

QVAE HVIVS PETITIONIS SVMMA SIT.

Continet autem hæc Petitio ſummam quãdam eorum bonorũ, quibus per Ieſum Chriſtum cumulatum eſt humanũ genus. Id enim docuit Iſaias: Dimittetur, inquit, iniquitas domui Iacob: & iſte omnis fructus, vt auferatur peccatum eius. Iſai. 27. Quod Dauid etiã oſtendit, beatos prædicans eos, qui ſalutarem illum fructum percipere potuerũt, his verbis: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, Pſal. 31.

QVOMODO AFFECTOS ESSE OPORTEAT eos, qui ad hanc Petitionem ſunt acceſſuri. TABVLA 149.

QVONIAM *ad impetrãdũ quod poſtulamus, requiritur recta poſtulãdi ratio:*

Primùm neceſſe eſt, vt is qui ad hoc petendum velit accedere, ſuum ipſe peccatum agnoſcat. Facilè autem adducemur, vt peccatum noſtrũ agnoſcamus, ſi ipſum audiêrimus Deum, in ſacris literis huius rationis admonentem: eſt enim illud apud Dauidem: Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Pſal. 13. 52. In eandẽ ſententiam loquitur Salomon: Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Eccl. 7. Quò illud etiàm pertinet: Quis poteſt dicere, Mundũ eſt cor meum, Purus ſum à peccato? Prouerb. 20.

II.

Deindè, vt eius ſenſu ac dolore moueatur. Siquidẽ in neceſſaria recognitione peccatorũ non eſt ſatis, illa leuiter recordari. nam vt acerba nobis ſit ea memoria, vt cor pungat, animũ ſtimulet, & dolorem inurat neceſſè eſt, ità vt nõ ſolùm facinorũ ac flagitiorum ſuorũ meminerint fideles, ſed vt moleſtè dolenterq́ meminerint, vt cùm angantur intimis ſenſibus, conferant ſe ad Patrẽ Deum, à quo, vt inhærentes euellat ſcelerum aculeos, ſupplicitèr petant.

III.

Tum vt ſibi omninò perſuadeat, Deum in hac eſſe voluntate, vt ijs qui peccauerunt, ità vt diximus, affectis & comparatis, ignoſcat: nè fortè acerbam delictorum recordationem ac recognitionem illa veniæ deſperatio conſequatur, quæ olim Cain & Iudæ animum occupauit, qui Deum modo vindicem & vltorem, non etiàm mitem & miſericordem exiſtimârunt. Geneſ. 4. Matth. 27. Nam omninò ſub hac Petitione illa eſt ſubiecta ſententia, ſic eſſe in nos affectum Deum, vt verè pœnitentibus libentèr ignoſcat. Quarè nemini dubium eſſe poteſt, quin illo authore, in noſtra poteſtate ſit, nobis Dei gratiam reconciliare.

QVID

QVID IN HANC PETITIONEM veniat. TABVLA 150.

QVID autē ſibi *hæc Petitio velit, ex ipſa formula, quam, vt cæteras, etiàm ipſe præſcripſit Saluator noſter, cognoſcere licet: ait enim, Et*

- *Dimitte: Hoc verbo ad ignoſcendum propenſam eſſe diuinam voluntatem confitemur. Quæ teſtificatio fidem auget, ſpem alit, charitatem inſtammat.*
- *Nobis. Ità dicimus, non mihi, quòd fraterna neceſſitudo & charitas, quæ inter omnes homines intercedit, à nobis ſingulis poſtulat, vt de cōmuni proximorum ſalute ſoliciti, cùm pro nobis preces facinus, pro illis etiàm deprecemur.*
- *Debita. Pro cuius vocis declaratione, tria hoc loco ſunt expendenda:*
  - *Primùm ſcire oportet, minimè petere nos, nobis vt remittatur amor ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente noſtra, quem omninò Deo debemus, & cuius debiti ſolutio ad ſalutem eſt neceſſaria.*
  - *Neque verò, quia debiti nomine etiàm obedientia, cultus, veneratio, & cætera huius generis officia continentur, poſtulamus, vt non ampliùs ea debeamus: ſed precamur, vt liberet à peccatis. Sic enim ſanctus Lucas eſt interpretatus, qui peccata pro debitis poſuit, Luc. II. ob eam cauſam, quòd illis committendis rei efficimur* Deo, *& debitis pœnis propoſiti, quas vel ſatisfaciendo, vel patiendo pendimus.*
  - *Non ſolùm autem nos debitores eſſe, ſed etiàm non eſſe ſoluēdò licet intelligere, cùm peccator per ſe ſatisfacere nullo modo poſſit. Quarè confugiendum nobis eſt ad* Dei *miſericordiam: cui quia par iuſticia reſpondet, cuius eſt retinentiſſimus Deus, vtendum erit deprecatione, & patrocinio Paſſionis Domini noſtri Ieſu Chriſti: ſinè qua nemo vnquàm veniam delictorū impetrauit, à qua omnis & ſatiſfaciendi vis & ratio, tanquàm ex fonte profluxit.*
- *Noſtra: quod longè alitèr, atquè Panem noſtrum, dicimus. Noſter enim ille eſt panis, quia nobis Dei munere tribuitur. At peccata noſtra ſunt, quia illorum culpa reſidet in nobis: nam noſtra voluntate ſuſcipiuntur, quæ peccati vim non haberent, niſi eſſent voluntaria.*

QVAE IN HAC PETITIONE VLTERIVS ſint obſeruanda. TABVLA I;I.

CONſiderandū autem eſt quòd

- *Illud, ſicut, dupliciter intelligi poſſit. Nã &*
  - *Similitudinis vim habet, cùm videlicet à* DEO *petimus, vt quemadmodum nos iniurias & contumelias remittimus ijs, à quibus læſi ſumus, ſic ipſe nobis peccata condonet.*
  - *Eſt præterea conditionis nota, in quam ſentẽtiam Chriſtus Dominus eam formulam interpretatur. Si enim dimiſeritis, inquit, hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra: Si autẽ non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. Matth. 6.*
  - *Verùm habet vterq; ſenſus eandem ignoſcendi neceſſitatem: vt ſi volumus Deum nobis veniam concedere delictorum, parcamus illis ipſis neceſſè ſit, à quibus iniuriam accepimus.*
- *Error exitioſus ſit eorum, qui cùm nõdum animum inducere poſſint, vt obliti iniurias, amẽt inimicos, inani & prauo commonentur timore, nè ſibi Deum reddant offenſiorem hac precatiõe, atq; propterea precatione* DOMINICA *nõ vtũtur: quorum error duabus his rationĩbus illis eripiendus eſt:*
  - *Nam quiuis vnus è fidelium numero preces has facit totius Eccleſiæ nomine, in qua pios eſſe aliquot neceſſè eſt, qui debitoribꝰ ea, quæ hîc commemorantur, debita remiſerũt.*
  - *Accedit eò, quòd id à Deo petentes, vnà etiàm petimus, quidquid ad illud impetrandũ in eam petitionẽ à nobis neceſſariò cõferẽdum eſt. Atq; ſic etiàm petimus, quô nobis Deus eam det mentem, vt ijs, qui læſerint, ignoſcamus, & inimicos diligamus.*
- *Precatio vt omninò fructuoſa ſit, hæc in ea ſit cura meditatioque adhibenda:*
  - *Primùm nos Deo ſupplices eſſe, & ab eo veniam petere, quæ non datur niſi pœnitenti: itaque nos ea Charitate & pietate præditos eſſe oportere, quę pœnitentibus conueniat: conuenire autem maximè ijs, ſubiecta quaſi oculis ꝓpria flagitia atq; facinora lachrymis expiare.*
  - *Cum hac cogitatione coniungenda eſt cautio in poſterum earum rerum, in quibus fuit aliqua occaſio peccãdi, quæq; nobis anſam dare poſſint ad offendẽdum Parentem Deum. In his curis verſabatur Dauid, cùm diceret: Et peccatum meũ contra me eſt ſemper. Pſal. 50. Et alio loco: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Pſal. 6.*
  - *Proponat ſibi præterea vnuſquiſque ardentiſſimum orandi ſtudium eorum, qui à Deo precibus impetrârunt veniam delictorũ, vt publicani illius ſtantis à longè, Luc. 18. Peccatricis mulieris, Lu. 7. & Petri flentis amarè, Matth. 26.*

REGVLA

IN hac Petitione ſic affecti ſimus oportet, vt dolentèr peccata noſtra recognoſcentes, ad Deum tanquàm ad parentem, non quaſi ad iudicẽ confugiamus: à quo, non vt ex iuſtitia nobiſcum agat, ſed ex miſericordia, poſtulemus.

ALIA REGVLA.

Quicunque cupit in ſe eſſe maximè miſericordem Deum, is ipſi Deo ſuas donet *inimicitias*, remittatque omnem offenſionem, & pro hoſtibus libentiſſimè deprecetur, omnem captans occaſionem de illis ipſis benè promerendi. Nihil enim iniuſtius eſt, aut fingi poteſt, quàm is, qui cùm hominibus durus ſit, vt nemini ſe det ad lenitatem, idem poſtulet, vt in ſe ſit mitis & benignus Deus.

PETI-

PETITIO SEXTA, DE SVPERANDIS MALIS TENTAtionibus.

ET NE NOS INDVCAS IN TENTAtionem.

CONTINVATIO.

At verò, quoniam qui ſe Deo dicauerunt, in terris cæleſtem vitam agentes, ij maximè omnium ſatanæ incurſibus petũntur, hos acerbiſſimè odit, his in ſingula temporis momenta ſtruit inſidias: neceſſariò fideles confirmandi ſunt, ſi qui animi imbecillitate, aut rei ignoratione, dæmonum vim perhorreſcunt, vt ipſi tentationum fluctibus agitati, in hunc precationis portum confugiant.

DE CHRISTIANI HOMINIS MILITIA.

Difficilima ſunt prælia ac pericula, in quibus aſſiduè verſamur, dũ anima eſt in hoc mortali corpore, quos vndique caro, mundus & ſatanas oppugnãt. Quid ira, quid cupiditas in nobis poſſit, quotuſquiſque eſt, qui magno ſuo malo non experiri cogatur? Quis non his laceſſitur ſtimulis? quis non hos ſentit aculeos? quis ſubiectis non vritur ardentibus facibus? & quidem tam varij ſunt ictus, tam diuerſæ impetitiones, vt difficilimũ ſit grauẽ aliquam plagam non accipere.

QVOS HOMO CHRISTIANVS PRAEtereà habeat hoſtes.

Ac præter hos inimicos, qui habitant & viuunt nobiſcum, ſunt prætereà illi hoſtes acerrimi, de quibus ſcriptum eſt: Non eſt nobis colluctatio aduersùs carnem & ſanguinẽ, ſed aduersùs Principes & poteſtates, aduersùs mundi rectores tenebrarũ harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus, Ad Epheſ. 6.

QVAE SINT ILLA SPIRITVALIA nequitiæ.

Spiritualia autem nequitiæ, ſicut & principes & poteſtates, Apoſtolus ipſos nũcupat dæmones: eſt enim & carnis & ſpiritûs nequitia: Carnalis quæ dicitur nequitia, incendit appetitum ad libidines & voluptates, quæ percipiuntur ſenſibus. Spiritualia nequitiæ, ſunt mala ſtudia & prauæ cupiditates, quæ ad ſuperiorem pertinent animæ partem: quæ tanto peiores ſunt quàm reliquæ, quanto mens ipſa & ratio altior eſt atque præſtantior.

DE DVOBVS TENTATIONVM GENERIbus. TABVLA 152.

SVNT *aūt duo tentationū genera:*

- *Vno modo, tentare eſt periculum facere de eo, qui tentetur, vt ab ipſo quod cupimus, elicientes, verum exprimamus. Qui tentandi modus in Deum minimè cadit. Quid enim eſt quod neſciat Deus? Omnia enim, inquit, nuda & aperta ſunt oculis eius. Ad Heb. 4.*
- *Et alterū tentandi genus, tūm longiùs pgrediendo, aliud quæri ſolet in partem, vel*
  - *Bonā, cùm ea re tentatur alicuius virtus, vt illa pſpecta & cognita, is cōmodis & honoribus augeatur, eiusq́ exēplum cæteris imitandum proponatur, ac denique omnes ob idipſum ad Dei laudes excitentur, quæ tentandi ratio ſola conuenit in Deum. Huius exemplum tentatiōis eſt illud*
    - *Deut. 13. Tentat vos Dominus Deus veſter, vt palàm fiat, vtrùm diligatis eum, an non. Quomodò etiàm tentare dicitur ſuos Deus, cùm inopia, morbo, & alijs calamitatum generibus premit: quod probandæ eorum patientiæ cauſa facit, & vt alijs documētum ſint Chriſtiani officij.*
    - *In hanc partem legimus Abraham eſſe tentatum, vt filium immolaret, quo facto fuit is obedientiæ & patiētiæ exemplum ſingulare ad memoriā hominum ſempiternam. Gen. 22.*
  - *Malam, cùm homines ad peccatum aut exitiū impelluntur, quod propriū Diaboli officium eſt: is enim eo animo tentat homines, vt decipiat, agatq́ præcipites. Quamobrem Tentator in diuinis literis appellatur. In ijs verò tentationibus modò*
    - *Intimos nobis admouens ſtimulos, animæ affectiones & commotiones adhibet adminiſtras.*
    - *Nos exagitans extrinſecùs, externis rebus vtitur, vel proſperis ad efferendos, vel ad frangendos aduerſis.*
    - *Nonunquàm habet emiſſarios & excurſores perditos homines, inprimisq́ hæreticos, qui ſedentes in cathedra peſtilentiæ, malarum doctrinarū mortifera ſemina diſpergūt, vt illos qui nullum delectū aut diſcrimē habent virtutis & vitiorū, homines per ſe procliues ad malū, nutantes ac præcipitantes impellant.*

QVIBVS MODIS DICAMVR INDVCI in tentationem. TABVLA 153.

DICI- *mur autē induci in tētationē, cùm tētationibus ſuccumbimus. Inducimur verò in tētationem dupliciter:*

- *Primùm, cùm de ſtatu dimoti, in id ruimus malum, in quod tentando nos aliquis impulerit. At nemo quidem à Deo hoc modo in tentationem inducitur. Quia nemini eſt peccati author Deus, immò verò odit omnes qui operantur iniquitatem. Pſal. 5.*
- *Deindè dicitur nos in tentationem inducere is, qui etſi non tentat ipſe, neque operam dat, quò tentemur, tentare tamen dicitur, quia cùm poſſit prohibere, nè id accidat, aut nè tentationibus ſuperemur, non impedit. Hoc modo Deus bonos & pios tentari quidem ſinit, veruntamen ſua gratia ſuſtentatos non deſerit.*
- *Prætereà nos in tentationem Deus inducere dicitur, cùm eius beneficijs, quæ nobis ad ſalutem dedit, abutimur ad perniciem, & patris ſubſtantiam, vt prodigus ille filius, diſſipamus, viuendo luxurioſè, noſtris cupiditatibus obſequentes. Luc. 15. Quāobrem id dicere poſſumus, quod de lege dixit Apoſtolus: Inuentum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Ad Rom. 5.*

QVID HAC POSTVLATIONE PETAMVS.

TABVLA 154.

QVID VERÒ in hac precationis parte poſtulemus, videndū eſt:

- *Non enim id petim⁹,*
  - *Ne omninò tentemur. Eſt enim hominum vita tentatio ſuper terrã. Eſt autem ea res vtilis & fructuoſa hominum generi. nam in tẽcationibus noſipſos, id eſt, vires noſtras cognoſcimus. Quamobrem etiàm humiliamur ſub potenti manu Dei, viriliterque decertantes, expectamus immarceſcibilem coronam gloriæ.*
  - *Sed petimus, nè diuino pręſidio deſerti, tentationib. vel decepti aſſentiamur, vel cedamus afflicti: vt præſtò ſit nobis Dei gratia, quæ, cùm defecerint nos propriæ vires, in malis recreet ac reficiat. Quarè*
    - *Et generatim Dei opẽ implorare debemus in omnibus tentationib⁹:*
    - *Et nominatim, cùm ſingulis affligimur, ad precationem confugere oportet.*
- *Ergò poſtulamus nè morem geramus cupidicatibus, nève defatigemur in tẽtationibus ſuſtinendis, nè declinemus de via Domini, vt tam in rebus incommodis, quàm in proſperis, æquitatem animi, conſtantiamque ſeruemus, & nullam noſtri partem Deus ſua tutela vacuam relinquat.*
- *Petimus deniquè, vt ſatanam conterat ſub pedibus noſtris.*

QVAE IN HAC PETITIONE MAXIME cogitare & meditari oporteat.

TABVLA 155.

IN HAC *precatiõe erit illa optima ratio,*

- *Si, quanta ſit hominum infirmitas, intelligentes, viribus noſtris diffidamus, & omni ſpe noſtræ incolumitatis in Dei benignitate collocata, eo freti patrocinio, vel in maximis periculis magnum animum habuerimus, præſertìm cogitantes, quàm multos hac ſpe atque hoc animo præditos ex hiantibus ſatanæ faucibus liberârit Deus.*
- *Cogitent etiàm fideles, quem in hoſtium tentationibus ducem habeant, nempè Chriſtũ Dominum, qui victoriam ex illo certamine retulit. Vincitur autem Satanas*
  - *Non*
    - *Ocio,*
    - *Somno,*
    - *Vino,*
    - *Comeſſatione,*
    - *Libidine:*
  - *Sed*
    - *Oratione,*
    - *Labore,*
    - *Vigilia,*
    - *Abſtinentia,*
    - *Continentia,*
    - *Caſtitate.*
    - *Ait enim:*
      - *Vigilate & Orate,*
      - *Nè intretis in tentationem. Matth. 26.*

PETITIO SEPTIMA,
DE MALORVM DEPRECATIONE.

SED LIBERA NOS A MALO.

CONTINVATIO.

POSTREMA hæc petitio eſt inſtar omnium, qua Dei filius diuinam hanc orationem concluſit: cuius etiàm vim & pondus oſtendens, ea vſus eſt orandi clauſula, cùm è vita migraturus, Deum patrem pro hominum ſalute deprecaretur. Rogo enim, inquit, vt ſerues eos à malo. Ioan. 17.

ARGVMENTVM.

ERGÒ hac precationis formula, quam & præcepto tradidit, & exemplo cõfirmauit Chriſtus, quaſi quadam epitome ſummatìm complexus eſt vim & rationem cęterarum petitionum. Cùm enim id, quod ea prece continetur, impetrauerimus, nihil, authore ſancto Cypriano, remanet, quod vltrà adhuc debeat poſtulari, cùm ſemèl protectionem Dei aduerſùs malum petamus: qua impetrata, contra omnia, quæ diabolus & mundus operantur, ſecuri ſtamus & tuti.

DE DVPLICI HVIVS PETITIONIS diſcrimine. TABVLA 156.

SED diffe-runt:

- *Primùm hæc & proxima petitio, q.*
  - *Illa vitationem culpæ,* } *Poſtulamus.*
  - *Hæc pœnæ liberationem.* } *Poſtulamus.*
- *Deindè infidelium & Chriſtianorum hominũ preces: petũt enim*
  - *Vehementèr illi etiàm à Deo, vt poßint ex morbis vulneribusque conualeſcere, ſibi vt ex vrgentibus vel imminentibus malis euadere liceat: ſed tamen illius præcipuam ſpem liberationis ponunt in remedijs, natura, vel hominum induſtria comparatis: qui etiàm ſibi datum, etiamſi cantionibus, ſi veneficijs, ſi dæmonum opera confictum ſit, ſinè vlla religione adhibent, modò aliqua valetudinis ſpes oſtendatur.*
  - *Longè alia eſt ratio Chriſtianorum, qui in morbis & in omnibus aduerſis rebus habent ſummum perfugium & præſidium ſalutis Deum: vnum illũ omnis authorem boni & liberatorem ſuum agnoſcunt ac venerantur. Remedijs verò quæ ineſt ad ſanandum vis, inſitam à Deo eſſe pro certo habente: tantumque illa ægrotis prodeſſe exiſtimant, quantum ipſe voluerit Deus. Eſt enim à Deo data hominum generi medicina, quæ morbos ſanaret.*

QVÆ

QVAE PETITIONIS HVIVS VIS SIT atque ratio. TABVLA 157.

SEQVI- *tur huius vis & ratio Petitionis, vt fideles intelligant,*

Non omninò petere nos hoc loco, vt à malis omnibus liberemur. Sunt enim quædam, quæ communitèr mala putantur, quæ tamen ſunt illis fructuoſa, qui patiuntur, vt ille ſtimulus, qui Apoſtolo erat adhibitus, vt Dei gratia adiuuante, virtus in infirmitate perficeretur. 1. Cor. 12. Hæc, ſi cognita ſit eorum vis, ſumma voluptate pios afficiunt: tantum abeſt, vt à Deo petant, vt auferantur.

Sed omninò huic voti eam ſubiectam eſſe vim,

Vt à peccato liberati, à tentationis etiàm periculo, ab intimis externisq́ malis eripiamur: Vt tuti ſimus ab aqua, ab igne, à fulgure: nè grando noceat frugibus, nè annonæ caritate, ſeditionibus, bello laboremus.

Petimus à Deo, vt morbos, peſtem, vaſtitatem arceat, vincula, carcerem, exilium, proditiones, inſidias, cæteraq́ omnia prohibeat incommoda, quibus maximè terreri ac premi ſolet hominum vita: omnes deniquè flagitiorum & facinorum cauſas auertat.

Neque hæc ſolum, quæ omnium conſenſione mala ſunt, deprecamur, ſed illa etiàm, quæ penè omnes bona confitentur, diuitias, honores, valetudinem, robur, hanc ipſam vitam: petimus, inquam, nè ad malum, & ad animæ noſtræ exitium hæc conuertantur.

Oramus etiàm Deū, nè morte opprimamur repentina: nè in nos iram Dei cōcitemus: nè quæ impios manent ſupplicia, ſubeamus: nè igne purgatorij torqueamur: à quo vt alij liberentur, piè & ſanctè precamur. Hanc petitionem & in Miſſa, & in Litanijs ſic interpretatur Eccleſia, nos videlicet ea præterita, præſentia, futura mala deprecari.

QVIBVS MODIS HOMINES A MALIS liberari dicantur. TABVLA 158.

NON VNO *autē modo Dei nos benignitas eripit à malis. Nam*

Impendentes prohibet calamitates: quomodò legimus, magnum illum Iacob eſſe liberatum ab inimicis, quos in illum concitârat Sichimitarum cædes, Geneſ. 35.

Et quidem beati omnes, qui cum Chriſto Domino in cælis regnant, omnibus malis Dei ope liberati ſunt. Nos autem, qui in hac peregrinatiòne verſamur, ab omnibus incommodis ſolutos eſſe minimè vult, ſed eripit à quibuſdā. & ſi ſunt inſtar liberationis malorum omnium ea ſolatia, quæ dat interdum Deus ijs, qui rebus premuntur aduerſis.

Prætereà à malis homines liberat Deus, cùm illos in ſummum diſcrimen adductos, integros ſeruat & incolumes: quod & pueris illis in ardentem fornacem coniectis, & Danieli contigiſſe legimus, quem leones nihil læſerunt, quemadmodùm neque pueros flamma violauit. Daniel. 3. & 6.

DE SECVNDA ADIECTIONE, QVOMODO Deus ſit in cælo. TABVLA 140.

HAEC *verba, Qui es in cælis,*

- *Ità accipienda ſunt: Etſi præſens adſit Deus in locis & rebus omnibus, nullis terminis definitus, tamen in diuinis ſcripturis ſæpè dicitur habere domicilium ſuum in cælo. quod ideò factum videmus, quòd cæli, quos ſuſpicimus, ſunt nobiliſſima mundi pars, ijdemque manent incorrupti, præſtātes vi, magnitudine ac pulchritudine cæteris corporibus, certiſq; ac ſtabilibus motibus præditi.*
- *Admonent fideles, vt oraturi*
  - *Meminerint, mentem animumq; eſſe referendum ad cælum: quantumque ſpei ac fiduciæ affert eis patris nomen, tantum Chriſtianæ humilitatis ac pietatis adiungat præſtans illa natura ac diuina maieſtas patris noſtri, qui eſt in cælis.*
  - *Intelligant quid petendum ſit. Omnis enim poſtulatio noſtra, quæ ad huius vitæ vſum ac neceſſitatem pertineat, niſi cum cæleſtibus ſit coniuncta bonis, & ad illum finem dirigatur, inanis eſt & indigna Chriſtiano.*
  - *Non obliuiſcantur illius D. Pauli ſententiæ: Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſursùm ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſursùm ſunt ſapite, non quæ ſuper terram, Coloſſ. 3.*

DE POSTVLATIONVM NVMERO ET Ordine. TABVLA 141.

CVM STV\-*dij & deſiderij noſtri nuncia ſit & interpres oratio, tum rectè & ratiōe petimus, cùm poſtulationū ordo ſequitur ordinem rerū expetendarum. Petitiones autem orationis Dominicæ ſunt ſeptem, quarū aliæ ptinent ad*

- *DEI laudē et gloriam, vt tres priores:*
  - *Sanctificetur nomen tuum.*
  - *Adueniat Regnum tuum.*
  - *Fiat voluntas tua.*
  - *Quibus petimus, vt*
    - *Dei nomē notius ſit gentibus.*
    - *Regnum eius amplificet.*
    - *Plures quotidiè obediāt diuino numini.*
    - *Quæ tria, videlicet*
      - *Nomen,*
      - *Regnū,*
      - *Obediētia,*
      - *Sunt*
        - *Non in illo ipſo ſunt intimo bono,*
        - *Sed aſſumuntur extrinſecùs.*
        - *Et ad has ſingulas petitiones referri poſſunt verba illa: Sicut in cælo & in terra.*
- *Ad ea q̃ nobis aut p̃ximo cuique opus ſint: q̃ ſunt quatuor.*
  - *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodiè.*
  - *Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.*
  - *Et nè nos inducas in tētationē.*
  - *Sed libera nos à malo.*
  - *Quæ quidem ideò optanda ac petenda ſunt, vel*
    - *Quòd ità diuinus ordo poſtulat.*
    - *Quòd illis adiumentis, ad diuinorum bonorum adeptionē indigem⁹.*
    - *In quibus à Deo p̃ſcriptione nulla ex parte eſt declinādū. Quæ aūt petitio ſit vel*
      - *Praua,*
      - *Recta,*
      - *Erit certa iudicādi nota ex poſtulatis*
        - *Conſilio*
        - *&*
        - *Propoſito.*

PETITIO

770

PETITIO PRIMA, DE DIVINI NOMINIS SANCTIFIcatione.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

RATIO ORDINIS.

Vt ordine procederet oratio, Saluator noſter Petitionem hanc de ſummo bono Principē & caput conſtituit Petitionum reliquarum, docēs nos, priùs quàm ea, quæ nobis aut proximo cuique opùs ſint, poſtulemus, quæ propria ſint Dei gloriæ, petere debere, ipſiq́; Deo ſtudium & deſiderium eius rei noſtrum exponere.

DE PETITIONIS HVIVS SVMMA.

TABVLA 142.

CVM autem petimus, vt ſanctificetur nomē Dei: id ſentimus, vt augeatur ſanctitas & gloria diuini nominis. Porrò

Vt veriſſimum illud eſt, diuinum nomen per ſe ſanctificatione non egere, cùm ſanctū & terribile ſit, Pſal.110. quemadmodum ipſe Deus ſuapte natura ſanctus eſt: neque ei vlla ſanctitas, qua ab omni æternitate præditus non fuerit, poſſit accedere:

Ità non id docemur hac petitione, vt eodem modo ſanctificetur in terra, quo in cælo, id eſt, vt amplitudine terreſtris ſanctificatio cæleſtem exæquet, hoc enim fieri nullo pacto poteſt: ſed vt ex charitate & intimo animi ſtudio id agatur.

Tamē quòd in terris longè minori honore afficitur, quàm par eſt, nonnunquā etiā maledictis et nefarijs vocibus violatur, ꝓpterea cupimus ac precamur,

Quemadmodùm cælites ſumma conſenſione gloria & prædicatiōe efferunt Deum, vt idem contingat orbi terrarum, & omnes gentes Deū cognoſcant, colant & venerentur, vt nulli planè mortales reperiantur, qui non & ſuſcipiant Chriſtianam religionem, & ſe totos Deo dicantes credant, ex eo omnem ſanctitatis fontem exiſtere, neque quidquā eſſe purū aut ſanctū, quod nō à ſanctitate diuini nominis oriatur.

Pertinet verò optatū & poſtulatio noſtra non minùs etiàm ad eos, qui flagitijs & ſceleribus contaminati, puram baptiſmi integritatē, & innocentiæ ſtolam amiſerūt, vt ad cor & ſanitatem redeuntes, ſacramento pœnitētiæ redimant priſtinam ſanctitatem, ſeque ipſos purum ac ſanctum Deo templum ac domicilium præbeant.

Oramus deniq, lumen vt ſuum Deus præferat omnium mentibus, quô videre poſſint omne datum optimum, & omne donum perfectum deſcendens à Patre luminum, ad nos diuinitùs eſſe delatum, quô temperātiam, iuſtitiam, vitam, ſalutē, omnia deniq, animi, corporis, externa, vitalia, ac ſalutaria bona, illi accepta referant, à quo, quemadmodùm prædicat Eccleſia, bona cuncta procedunt.

PETITIO SECVNDA, DE REGNO CAELESTI POSTVLANDO.

ADVENIAT REGNVM TVVM.

SVMMA.

Etſi hæc Petitio coniuncta ſit cum reliquis omnibus, Chriſtus tamen Dominus eam ſeparatìm etiàm adhiberi iuſſit à cęteris, vt, quod petimus, ſummo ſtudio quæramus, inquit enim: Quærite primùm Regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis, Matth.6. Et quidem tanta vis & copia cæleſtium munerum hac petitione continetur, vt omnia complectatur, quæ ad corpoream & ſpiritualem vitam tuendā ſint neceſſaria.

DE PRAEDICATIONE REGNI CAELE-ſtis in Genere. TABVLA 143.

REGNVM CAELESTE, *quod altera hac Petitiõe poſtulamus, eiuſmodi eſt, vt eò referatur ac terminetur omnis Euangelij prædicatio. Nam & indè*

- *Sanctus Ioan. Baptiſta exorſus eſt ad pœnitentiam tohortari, dum Pœnitentiam, inquit, agite: appropinquabit enim regnum cælorum. Matth. 3.*
- Hoc idem poſteà regnũ Saluator humani generis ipſe
  - *Fecit prædicatiõis ſuæ initium,*
    - *Et in illo ſalutari ſermone, quo beatitudinis vias diſcipulis in mõte monſtrauit: Beati, inquit, pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Matth. 5.*
    - *Atque etiàm eum retinere cupientibus attulit illam cauſam neceſſariæ profectionis: Et alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei. Lucæ 4.*
  - *Prædicare poſteà iuſsit Apoſtolos: & illi qui ſe ire ad ſepeliendum patrem ſuum velle dixerat, reſpondit: Tu vade, & annuncia regnum Dei. Luc. 9.*

REGNVM DEI QVID SIT. TABVLA 144.

VOCABVLŨ *regni Dei, ſacris in literis varias habet ſignificationes. Nam*

- *Primùm communis quædam regni Dei ſignificatio, quæ frequens eſt in diuinis literis, eſt non ſolùm eius poteſtatis, quam habet in omnem hominem, rerumq́ue vniuerſitatem, ſed etiàm prouidentiæ, qua cuncta regit & moderatur. In manu enim eius, inquit Propheta, ſunt omnes fines terræ. Pſal. 94.*
- *Item Dei regno declaratur præcipua illa ac ſingularis prouidentiæ ratio, qua Deus pios & ſanctos homines tuetur & curat. De qua propria & eximia quadam Dei cura dictum eſt illud à Dauide: Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Pſal. 22.*
- *Ex Apoſtoli ſententia, regnum Dei, iuſtitia eſt: inquit enim: Regnum Dei eſt iuſtitia, & Pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Ad Rom. 14. Id autem regnum iuſticia dicitur, quia Chriſti Domini iuſtitia conſtitutum eſt. Ac de hoc regno ſic loquitur apud S. Lucam Dominus: Regnum Dei intra vos eſt. Nam & ſi Ieſus Chriſtus per fidem regnat in omnibus, qui gremio ac ſinu ſanctiſſimæ Matris Eccleſiæ continentur, præcipuo tamen modo regit eos, qui præſtanti fide, ſpe & charitate prædíti, ſe tanquàm pura quædam & viua membra Deo præbuerunt: & in his Dei gratiæ regnum eſſe dicitur.*
- *Eſt verò etiàm Dei gloriæ regnum illud, de quo Chriſtum Dominum apud ſanctum Matthæum loquentem audimus, Venite benedicti Patris mei: poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mũdi, Matth. 25.*

Neceſſè eſt aũt priùs ponere regnum gratiæ. neq; enim fieri poteſt, vt in illo regnet Dei gloria, niſi eiuſdẽ gratia in illo regnâ rit. Eſt verò

- *Gratia, ipſius ſentẽtia Saluatoris, fons aquæ ſaliẽtis in vitã æternã. Ioan. 4.*
- *Gloriã aũt qđ eſſe dicemus, niſi gratiam quãdã pfectã & abſolutam?*

QVID HAC PETITIONE PRAECIPVE continœatur. TABVLA 145.

HIS IGItur expoſitis, quæ communẽ regni Dei ſententiam declarant, quid ſibi hæc petitio ꝓpriè velit, dicẽdum eſt. Petimus autem à Deo,

Vt regnum Chriſti, quod eſt Eccleſia, propagetur, vt ſe ad fidem Chriſti Domini, & ad accipiendam veri Dei cognitionem conuertant infideles & Iudæi, & ſchiſmatici ac hæretici redeant ad ſanitatem, & ad Eccleſiæ Dei *cõmunionem, à qua deſciuerunt, reuertantur, vt compleatur, & ad exitum perducatur, quod Iſaiæ ore dixit Dominus: Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende &c. Ad dexteram enim & ad læuam penetrabis, quia dominabitur tuî, qui fecit te. Iſai. 54.*

Verùm quia ſunt in Eccleſia, qui verbis confitentes Deum, *factis negantes, deformatam fidem præ ſe ferant, in quibus propter peccatum dæmon habitat, ac dominatur tanquàm in proprijs domicilijs: petimus etiàm, vt ad eos veniat regnũ Dei: quò illi, peccatorum diſcuſſa caligine, reſtituantur in filiorum Dei priſtinam dignitatem.*

Petimus deniquè, vt ſolus in nobis viuat, ſolus regnet Deus: nè ſit poſthàc morti locus, ſed vt illa abſorbeatur in victoria Chriſti Domini noſtri, qui diſiecto ac diſſipato omni hoſtium principatu, poteſtate & virtute, ſuo omnia ſubijciat imperio.

QVIBVS COGITATIONIBVS ET MEDItationibus inſtructus, has piè Deo preces facere quis poſſit.

TABVLA 146.

Vt vim ac ſententiam intueatur illius ſimilitudinis, à Saluatore introductæ: Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro: quem qui inuenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa quæ habet, & emit agrum illum. Nam qui nouerit Chriſti Domini diuitias, is præ illis omnia cõtemnet: huic facultates, opes, potentia ſordeſcent. Nihil enim eſt, quod illi ſummo precio comparari, immò verò quod in conſpectu eius ſtare poſſit.

Proficiet autem ad impetrandum maximè, quod petimus, ſi, qui ſimus, ipſi nobiſcũ reputemus, id eſt, Adam progenies, iure è paradiſo eiecti & exules: quorum indignitas ac peruerſitas ſummũ Dei odium ac ſempiternas pœnas poſtularet. Quarè demiſſo tum & abiecto animo ſimus oportet.

HORtandus eſt autẽ populus fidelis,

Noſtra etiàm erit plena Chriſtianæ humilitatis oratio, & omninò nobis ipſi diffidentes, illius more publicani confugiemus in Dei miſericordiam, totumq́ue eius benignitati tribuentes, ipſi gratias agemus immortales, qui nobis ſuum ſpiritum ſit elargitus, quo freti, clamare audeamus, Abba Pater.

Suſcipiemus etiàm illam curam & cogitationem, quid agendum, quid contrà vitãdum ſit, vt ad cæleſte regnum peruenire poſſimus. non enim à Deo ad ocium, & ad inertiam vocati ſumus: Quinimmò, inquit, Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud, Matt. 11. Et: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, Matth. 19.

Quarè vehementèr ad extremum pecamus à Dei ſpiritu, nos vt omnia iubeat è ſua voluntate facere, ſatanæ vt tollat imperium, nullam vt in nobis ſummo illo die poteſtatem habeat: vt vincat & triumphet Chriſtus, vt vigeant eius leges toto orbe terrarum: vt decreta ſeruentur: nullus vt proditor aut deſertor eius ſit: ſed tales ſe præbeant omnes, vt in Regis Dei conſpectum non dubitantèr veniant, & conſtitutam illis ex omni æternitate poſſeſſionem adeant regni cæleſtis, vbi beati cum Chriſto ſempiterno æuo fruantur.

PETITIO TERTIA, DE OBEDIENTIA ERGA DEI VOLVNTATEM declaranda.

FIAT VOLVNTAS TVA.

CONTINVATIO.

Cùm à Chriſto Domino dictum ſit, Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum: ſed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum, Matth. 7. quicunque in illud cæleſte regnum peruenire cupiunt, id à DEO petere debent, vt fiat voluntas eius. Quamobrem hæc petitio poſita eſt ſtatim poſt regni cæleſtis poſtulationem.

QVAE SIT HVIVS PETITIONIS VIS.

Traditur hoc loco remedium & regula ſalutaris, ad quam Chriſtiani hominis vita dirigēda & conformanda ſit. Hoc verò illud eſt, quod imploramus, cùm ità precamur Deum, Fiat voluntas tua. Voluntatis autem nomine hoc loco compræhenſa ſunt vniuerſa, quæ nobis ad cæleſtem beatitudinem comparandam proponuntur, ſiue illa ad fidem, ſiue ad mores pertineant. Omnia deniquè, quæcunque nos Chriſtus DOMINUS per ſe, vel per ECcleſiam ſuam facere aut imperârit, aut prohibuerit: De qua voluntate ità ſcribit Apoſtolus: Nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes, quæ ſit voluntas Dei. Ad Epheſ. 5. 1. Pet. 2.

QVAS HABEAT PARTES, ET QVID hac Petitione contineatur. TABVLA 147.

PETIMVS AVTEM

IN PRIMIS,

Vt Pater cæleſtis facultatē concedat obtemperandi diuinis iuſſis, & inſeruiendi ei in ſanctitate & iuſtitia omnibus diebus noſtris: vt ad nutum & volūtatem eius omnia faciamus, vt ea colamus officia, de quibus in ſacris literis admonemur: vt ipſo duce & authore reliqua omnia præſtemus, quæ eos decent, qui non ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt, exemplum Chriſti DOMINI ſecuti, qui factus eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis: vt parati ſimus omnia perpeti potiùs, quàm vel minimùm ab eius voluntate diſcedere.

II.

Secundo loco, cùm illud precamur, Fiat voluntas tua: deteſtamur opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, luxuria &c. Ad Galat. 5. Petimusque ne ſinat Deus ea nos perficere, quæ ſenſus, quæ cupiditas, quæ imbecillitas noſtra ſuaſerit, ſed vt noſtram voluntatem ſua voluntate moderetur.

Præ-

III.

Precamur etiàm, vt Dei voluntatis cognitionem totus orbis terrarum accipiat, quod diuinum myſterium, abſconditum à ſeculis & generationibus, notum ac peruulgatum ſit apud omnes.

IIII.

Formā præterea & præſcriptionem huius obedientiæ poſtulamus, vt videlicet ad eam regulam dirigatur, quam in cælo & ſeruant beati angeli, & colit reliquus cæleſtium animarum chorus, vt quemadmodum illi ſpontè & ſumma cum voluptate obediunt diuino numini, ſic nos Dei voluntati, quomodò ipſe maximè vult, libentiſſimè pareamus.

V.

Gratiarum item actionem continet hæc Petitio Veneramur enim eius ſanctiſſimam voluntatem, & maximo perfuſi gaudio, ſummis laudibus & gratulationibus omnia eius opera celebramus, qui certò ſciamus eum omnia benè feciſſe. cùm enim conſtet, eſſe omnipotentem Deum, neceſſariò ſequitur, vt omnia eius nutu facta eſſe intelligamus. Cùm verò etiàm ipſum, ſicuti eſt, ſummum bonũ eſſe affirmemus: nihil ex eius operibus non eſſe bonum, cùm omnibus ipſe ſuam impertiuerit bonitatem, confitemur.

EPILOGVS.

Certò ſtatuendum eſt, nihil horũ, quæ nobis moleſta occurrunt, ſinè Dei voluntate, quę ſumma omnium ratio eſt, nobis accidere poſſe, ideoq; nõ debere nos grauiùs cõmoueri, ſed inuicto animo ferre, ſempèr illud in ore habentes, Domini volũtas fiat: & illud beati Iob, Sicut Domino placuit, ità factum eſt.

PETITIO QVARTA,

DE REBVS AD VITAE SVSTENTAtionem neceſſarijs.

PANEM NOSTRVM QVOTIDIAnum da nobis hodiè.

CONTINVATIO.

Quarta Petitio, & reliquæ deincèps, quibus animæ & corporis ſubſidia propriè ac nominatim poſtulamus, ad ſuperiores petitiones referuntur Habet enim hunc ordinem ac rationem precatio Dominica, vt poſtulationem rerum diuinarum, conſequatur earũ petitio, quæ ad corpus & ad hanc vitam tuendam pertinent. Nam vt ad Deum, tanquàm ad vltimum finem, referuntur homines: ſic humanæ vitæ bona, ad diuina eadem ratione diriguntur.

QVID

QVID HAC PETITIONE POSTV-letur. TABVLA 148.

- PEtimus autem hoc loco,
  - primū, huius, quā in terris agim⁹, vitæ ſubſidia, ſanctorum Patrū ità ſententiū authoritate: ſub hac præſcriptione
    - Panem
      - Corporalem, quo vocabulo non abundantem & exquiſitam ciborum ac veſtium copiam, ſed neceſſariam ac ſimplicē intelligere debemus: vt panis nomine quod ſatis ſit & veſtium ad tegendum, & cibi ad veſcendū, ſiue panis is ſit, ſiue caro, ſiue piſcis, ſiue quodcunq; aliud, intelligamus.
      - Spiritualem, quo ſignificātur omnia, quæcunq; in hac vita ad ſpiritûs & animæ ſalutem & incolumitatem requirūtur. Non eſt autem vnius generis eſca, quę ſpiritûs & animę vitam continet. Nam &
        - Verbū Dei cibus eſt animæ. ſapientia enim inquit: Venite, comedite panē meum: & bibite vinū, quod miſcui vobis: Prouerb.6.
        - Ipſe Chriſtus Dominus, panis eſt & animæ cibus, qui in Sacramēto Eucharistiæ ſubſtantialitèr continentur. Hoc inexplicabile pignus charitatis dedit nobis rediturus ad Patrē: de quo dixit, Qui manducat meā carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Ioan.6.
    - Noſtrū, & hoc iterùm quo ad
      - Corporalem, non quia eum nobis opera noſtra, ſinè Deo parare poſſumus, ſed quia neceſſarius eſt, & à parente omnium Deo, qui oēs ſua prouidentia alit animantes, nobis attributus.
      - Spiritualem, qui & ipſe noſter dicitur, quia fidelium modò hominum eſt, id eſt, eorum, qui charitatem cum fide coniungentes, pœnitentiæ ſacramento ſordes eluunt peccatorum, & diuinum ſacramentum ſumunt & colunt quanta maxima ſanctitate ac veneratione.
    - Quotidianū, quod & ipſum intelligēdum eſt de Pane
      - Tā corporali,
        - Cum voci ſubiecta eſt ea ratio frugalitatis ac parſimoniæ, quā proximè diximus: nō enim multiplicē aut delicatū cibum poſtulamus, ſed eū qui naturæ neceſſitati ſatisfaciat.
        - Eſt etiā illa huius ratio nominis, q̃ aſſiduè petēdus eſt, vt in hac cōſuetudine amādi & colendi Deum retineamur: nobiſq; omnino perſuadeamus, id quod eſt, vitam ac ſalutem noſtram ex Deo pendere.
      - Quàm ſpirituali, cui⁹ duplex eſt ratio:
        - Altera, q̃ in ſacris Chriſtianæ Eccleſię myſterijs, quotidiè & offertur Deo, & datur piè ſanctèq; poſtulātibus.
        - Altera, quòd quotidiè ſumendus eſt: vel certè ità viuendum, vt quotidiè, quoàd eius fieri poſſit, dignè ſumere queamus.
    - Da: qua voce monemur, vt infinitam Dei potentiam piè ſanctèq; colamus & veneremur, in cuius manu ſunt omnia.
    - Nobis, numero multitudinis dicim⁹, & nō mihi, Tum
      - Quia proprium illud eſt Chriſtianæ Charitatis, non vt quiſquam de ſe vno ſit ſolicitus, ſed vt prætereà de proximo laboret, & in cura ſuæ vtilitatis, meminerit etiàm aliorum.
      - Quia quæ alicui munera diuinitùs tribuuntur, non idcircò tribuūtur, vt ſolus is ea poſſideat, vel in illis luxurioſè viuat, ſed vt cum alijs communicet, quæ neceſſitati ſuperfuerint.
    - Hodiè: quæ vox admonet nos communis infirmitatis. Et habet hæc ſententia illam neceſſariam rationē, quia quotidiano pane egemus omnes, quotidiè etiàm Dominica precatione ſingulis vtendum eſſe.
  - Deindè verò non id ſolùm petimus à Deo, nobis vt illo vti liceat, quod noſtro ſudore ac virtute peperimus eius adiumento benignitatis, id enim verè dicitur noſtrū: ſed etiàm bonam mentem poſtulamus, vt rectè partis, rectè item ac prudentèr vti poſſimus.

QVÆSTIO

QVAESTIO.

Sed quæ diuitibus hîc eſt impoſita neceſſitas, dixerit quiſpiam, petendi quotidianum panem, cùm rebus omnibus abundent?

RESPONSIO.

Hæc illis neceſſitas eſt orandi in hunc modum, non vt dentur eis, quorum Dei benignitate habent copiam, ſed nè, quæ abundè illis adſunt, amittant.

ADMONITIO AD DIVITES.

Quamobrem, vt ſcribit Apoſtolus, hinc diſcant diuites, nõn ſublimè ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo viuo, qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum. 1. Tim. 6.

QVAE PETITIONIS HVIVS SIT cauſa.

Huius autem neceſſariæ Petitionis hanc cauſam affert Chryſoſtomus, non ſolùm vt nobis ſuppetat cibus, ſed vt eum nobis ſuppeditet Domini manus, quæ ſalubrem atque adeò ſalutarẽ vim inſerens pani quotidiano, efficit vt & cibus corpori proſit, & corpus animæ ſeruiat.

REGVLA COMMVNIS.

Sed in hac precatione ad illud præcipuè cohortãdi ſunt fideles, vt cùm rectè & conſiliũ & induſtriã ſuã poſuerint in comparandis rebus vitæ neceſſarijs, rei exitum Deo permittant, ſuumque deſiderium ad eius referant voluntatem, qui non dabit in æternũ fluctuationẽ iuſto. Pſal. 54. Nam vel concedet Deus, quæ petuntur, & ità ſuum optatum conſequẽtur: vel non concedet, & id erit certiſſimum argumentum, nec ſalutare illud eſſe, nec vtile, quod pijs à Deo negatur, cui magis curæ eſt de eorum ſalute, quàm illis ipſis.

ALIA REGVLA DIVITIBVS MAXIME neceſſaria.

Extremum illud erit in huius tractatione Petitionis, vt meminerint diuites, facultates ſuas & copias Deo acceptum referre, cogitentque ſe idcircò illis bonis eſſe cumulatos, vt illa diſtribuant indigentibus.

PETITIO QVINTA, PRO REMISSIONE PECCAtorum obtinenda.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.

CONTINVATIO.

Ingredimur hîc nouam precandi rationem. Nam hactenùs à Deo non ſolùm æterna & ſpiritualia bona, ſed caduca, & quæ ad hanc vitam pertinent, commoda petiuimus: nunc verò mala deprecamur & animæ & corporis, & huius, & ſempiternæ vitæ.

QVAE HVIVS PETITIONIS SVMMA SIT.

Continet autem hæc Petitio ſummam quãdam eorum bonorũ, quibus per Ieſum Chriſtum cumulatum eſt humanũ genus. Id enim docuit Iſaias: Dimittetur, inquit, iniquitas domui Iacob: & iſte omnis fructus, vt auferatur peccatum eius. Iſai. 27. Quod Dauid etiã oſtendit, beatos prædicans eos, qui ſalutarem illum fructum percipere potuerũt, his verbis: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, Pſal. 31.

QVOMODO AFFECTOS ESSE OPORTEAT eos, qui ad hanc Petitionem ſunt acceſſuri. TABVLA 149.

QVONIAM *ad impetrãdũ quod poſtulamus, requiritur recta poſtulãdi ratio:*

Primùm neceſſe eſt, vt is qui ad hoc petendum velit accedere, ſuum ipſe peccatum agnoſcat. Facilè autem adducemur, vt peccatum noſtrũ agnoſcamus, ſi ipſum audierimus Deum, in ſacris literis huius rationis admonentem: eſt enim illud apud Dauidem: Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Pſal. 13. 52. In eandẽ ſententiam loquitur Salomon: Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Eccl. 7. Quò illud etiam pertinet: Quis poteſt dicere, Mundũ eſt cor meum, Purus ſum à peccato? Prouerb. 20.

II.

Deindè, vt eius ſenſu ac dolore moueatur. Siquidẽ in neceſſaria recognitione peccatorũ non eſt ſatis, illa leuiter recordari. nam vt acerba nobis ſit ea memoria, vt cor pungat, animũ ſtimulet, & dolorem inurat neceſſè eſt, ità vt nõ ſolùm facinorũ ac flagitiorum ſuorũ meminerint fideles, ſed vt moleſtè doleantq́ue meminerint, vt cùm angantur intimis ſenſibus, conferant ſe ad Patrẽ Deum, à quo, vt inhærentes euellat ſcelerum aculeos, ſupplicitèr petant.

III.

Tum vt ſibi omninò perſuadeat, Deum in hac eſſe voluntate, vt iis qui peccauerunt, ità vt diximus, affectis & comparatis, ignoſcat: nè fortè acerbam delictorum recordationem ac recognitionem illa veniæ deſperatio conſequatur, quæ olim Cain & Iudæ animum occupauit, qui Deum modò vindicem & vltorem, non etiàm mitem & miſericordem exiſtimârunt. Geneſ. 4. Matth. 27. Nam omninò ſub hac Petitione illa eſt ſubiecta ſententia, ſic eſſe in nos affectum Deum, vt verè pœnitentibus libentèr ignoſcat. Quarè nemini dubium eſſe poteſt, quin illo authore, in noſtra poteſtate ſit, nobis Dei gratiam reconciliare.

QVID

QVID IN HANC PETITIONEM veniat. TABVLA 150.

QVID autē ſibi *hæc Petitio velit, ex ipſa formula, quam, vt cæteras, etiàm ipſe præſcripſit Saluator noſter, cognoſcere licet: ait enim, Et*

Dimitte: Hoc verbo ad ignoſcendum propenſam eſſe diuinam voluntatem confitemur. Quæ teſtificatio fidem auget, ſpem alit, charitatem inſtammat.

Nobis. Ità dicimus, non mihi, quòd fraterna neceſſitudo & charitas, quæ inter omnes homines intercedit, à nobis ſingulis poſtulat, vt de cõmuni proximorum ſalute ſoliciti, cùm pro nobis preces facimus, pro illis etiàm deprecemur.

Debita. Pro cuius vocis declaratione, tria hoc loco ſunt expendenda:

- *Primùm ſcire oportet, minimè petere nos, nobis vt remittatur amor ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente noſtra, quem omninò Deo debemus, & cuius debiti ſolutio ad ſalutem eſt neceſſaria.*
- *Neque verò, quia debiti nomine etiàm obedientia, cultus, veneratio, & cætera huius generis officia continentur, poſtulamus, vt non ampliùs ea debeamus: ſed precamur, vt liberet à peccatis. Sic enim ſanctus Lucas eſt interpretatus, qui peccata pro debitis poſuit, Luc. 11, ob eam cauſam, quòd illis committendis rei efficimur* DEO, *& debitis pœnis propoſiti, quas vel ſatisfaciendo, vel patiendo pendimus.*
- *Non ſolùm autem nos debitores eſſe, ſed etiàm non eſſe ſoluẽdo licet intelligere, cùm peccator per ſe ſatisfacere nullo modo poſſit. Quarè confugiendum nobis eſt ad* DEI *miſericordiam: cui quia par iuſtitia reſpondet, cuius eſt retinentiſſimus Deus, vtendum erit deprecatione, & patrocinio Paſſionis Domini noſtri Ieſu Chriſti: ſinè qua nemo vnquàm veniam delictorũ impetrauit, à qua omnis & ſatiſfaciendi vis & ratio, tanquàm ex fonte profluxit.*

Noſtra: quod longè alitèr, atquè Panem noſtrum, dicimus. Noſter enim ille eſt panis, quia nobis Dei munere tribuitur. At peccata noſtra ſunt, quia illorum culpa reſidet in nobis: nam noſtra voluntate ſuſcipiuntur, quæ peccati vim non haberent, niſi eſſent voluntaria.

QVAE IN HAC PETITIONE VLTERIVS ſint obſeruanda. TABVLA I;I.

CONſiderandũ autem eſt quòd

Illud, ſicut, dupliciter intelligi poſſit. Nã &

Similitudinis vim habet, cùm videlicet à Deo petimus, vt quemadmodum nos iniurias & contumelias remittimus ijs, à quibus læſi ſumus, ſic ipſe nobis peccata condonet.

Eſt præterea conditionis nota, in quam ſentẽtiam Chriſtus Dominus eam formulam interpretatur. Si enim dimiſeritis, inquit, hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra: Si autẽ non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. Matth. 6.

Verùm habet vterq; ſenſus eandem ignoſcendi neceſſitatem: vt ſi volumus Deum nobis veniam concedere delictorum, parcamus illis ipſis neceſſè ſit, à quibus iniuriam accepimus.

Error exitioſus ſit eorum, qui cùm nõdum animum inducere poſſint, vt obliti iniurias, amẽt inimicos, inani & prauo commouentur timore, nè ſibi Deum reddant offenſiorem hac precatiõe, atq; propterea precatione Dominica nõ vtũtur: quorum error duabus his ratiõibus illis eripiendus eſt:

Nam quiuis vnus è fidelium numero preces has facit totius Eccleſiæ nomine, in qua piot eſſe aliquot neceſſè eſt, qui debitorib9 ea, quæ hîc commemorantur, debita remiſerũt.

Accedit eò, quòd id à Deo petentes, vnà etiàm petimus, quidquid ad illud impetrandũ in eam petitionẽ à nobis neceſſariò cõferẽdum eſt. Atq; ſic etiàm petimus, quô nobis Deus eam det mentem, vt ijs, qui læſerint, ignoſcamus, & inimicos diligamus.

Precatio vt omninò fructuoſa ſit, hæc in ea ſit cura meditatioque adhibenda:

Primùm nos Deo ſupplices eſſe, & ab eo veniam petere, quæ non datur niſi pœnitenti: itaque nos ea Charitate & pietate præditos eſſe oportere, quę pœnitentibus conueniat: conuenire autem maximè ijs, ſubiecta quaſi oculis ꝑpria flagitia atq; facinora lachrymis expiare.

Cum hac cogitatione coniungenda eſt cautio in poſterum earum rerum, in quibus fuit aliqua occaſio peccãdi, quæq; nobis anſam dare poſſint ad offendẽdum Parentem Deum. In his curis verſabatur Dauid, cùm diceret: Et peccatum meũ contra me eſt ſemper. Pſal. 50. Et alio loco: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Pſal. 6.

Proponat ſibi præterea vnuſquiſque ardentiſſimum orandi ſtudium eorum, qui à Deo precibus impetrârunt veniam delictorũ, vt publicani illius ſtantis à longè, Luc. 18. Peccatricis mulieris, Lu. 7. & Petri flentis amarè, Matth. 26.

REGVLA

In hac Petitione ſic affecti ſimus oportet, vt dolentèr peccata noſtra recognoſcentes, ad Deum tanquàm ad parentem, non quaſi ad iudicẽ confugiamus: à quo, non vt ex iuſtitia nobiſcum agat, ſed ex miſericordia, poſtulemus.

ALIA REGVLA.

Quicunque cupit in ſe eſſe maximè miſericordem Deum, is ipſi Deo ſuas donet inimicitias, remittatque omnem offenſionem, & pro hoſtibus libentiſſimè deprecetur, omnem captans occaſionem de illis ipſis benè promerendi. Nihil enim iniuſtius eſt, aut fingi poteſt, quàm is, qui cùm hominibus durus ſit, vt nemini ſe det ad lenitatem, idem poſtulet, vt in ſe ſit mitis & benignus Deus.

PETITIO SEXTA, DE SVPERANDIS MALIS TENTAtionibus.

ET NE NOS INDVCAS IN TENTAtionem.

CONTINVATIO.

At verò, quoniam qui ſe Deo dicauerunt, in terris cæleſtem vitam agentes, ij maximè omnium ſatanæ incurſibus petũntur, hos acerbiſſimè odit, his in ſingula temporis momenta ſtruit inſidias: neceſſariò fideles confirmandi ſunt, ſi qui animi imbecillitate, aut rei ignoratione, dæmonum vim perhorreſcunt, vt ipſi tentationum fluctibus agitati, in hunc precationis portum confugiant.

DE CHRISTIANI HOMINIS MILITIA.

Difficilima ſunt prælia ac pericula, in quibus aſſiduè verſamur, dũ anima eſt in hoc mortali corpore, quos vndique caro, mundus & ſatanas oppugnãt. Quid ira, quid cupiditas in nobis poſſit, quotuſquiſque eſt, qui magno ſuo malo non experiri cogatur? Quis non his laceſſitur ſtimulis? quis non hos ſentit aculeos? quis ſubiectis non vritur ardentibus facibus? & quidem tam varij ſunt ictus, tam diuerſæ impetitiones, vt difficilimũ ſit grauẽ aliquam plagam non accipere.

QVOS HOMO CHRISTIANVS PRAEtereà habeat hoſtes.

Ac præter hos inimicos, qui habitant & viuunt nobiſcum, ſunt prætereà illi hoſtes acerrimi, de quibus ſcriptum eſt: Non eſt nobis colluctatio aduersùs carnem & ſanguinẽ, ſed aduersùs Principes & poteſtates, aduersùs mundi rectores tenebrarũ harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus, Ad Epheſ. 6.

QVAE SINT ILLA SPIRITVALIA nequitiæ.

Spiritualia autem nequitiæ, ſicut & principes & poteſtates, apoſtolus ipſos nũcupat dæmones: eſt enim & carnis & ſpiritûs nequitia. Carnalis quæ dicitur nequitia, incendit appetitum ad libidines & voluptates, quæ percipiuntur ſenſibus. Spiritualia nequitiæ, ſunt mala ſtudia & prauæ cupiditates, quæ ad ſuperiorem pertinent animæ partem: quæ tanto peiores ſunt quàm reliquæ, quanto mens ipſa & ratio altior eſt atque præſtantior.

DE DVOBVS TENTATIONVM GENERIbus. TABVLA 1,2.

SVNT *aut duo tentatiōnū genera:*

- *Vno modo, tentare eſt periculum facere de eo, qui tentetur, vt ab ipſo quod cupimus, elicientes, verum exprimamus. Qui tentandi modus in Deum minimè cadit. Quid enim eſt quod neſciat Deus? Omnia enim, inquit, nuda & aperta ſunt oculis eius. Ad Heb. 4.*
- *Et alterū tentandi genus, cùm longiùs pgrediendo, aliud quæri ſolet in partem, vel*
  - *Bonā, cùm ea re tentatur alicuius virtus, vt illa pſpecta & cognita, is cōmodis & honoribus augeatur, eiusq́ exēplum cæteris imitandum proponatur, ac denique omnes ob id ipſum ad Dei laudes excitentur, quæ tentandi ratio ſola conuenit in Deum. Huius exemplum tentatiōis eſt illud*
    - *Deut. 13. Tentat vos Dominus Deus veſter, vt palàm fiat, verùm diligatis eum, an non. Quomodò etiam tentare dicitur ſuos Deus, cùm inopia, morbo, & alijs calamitatum generibus premit: quod probandæ eorum patientiæ cauſa facit, & vt alijs documētum ſint Chriſtiani officij.*
    - *In hanc partem legimus Abraham eſſe tentatum, vt filium immolaret, quo facto fuit is obedientiæ & patiētiæ exemplum ſingulare ad memoriā hominum ſempiternam. Gen. 22.*
  - *Malam, cùm homines ad peccatum aut exitiū impelluntur, quod propriū Diaboli officium eſt: is enim eo animo tentat homines, vt decipiat, agatq́ præcipites. Quamobrem Tentator in diuinis literis appellatur. In ijs verò tentationibus modò*
    - *Intimos nobis admouens ſtimulos, animæ affectiones & commotiones adhibet adminiſtras.*
    - *Nos exagitans extrinſecùs, externis rebus vtitur, vel proſperis ad efferendos, vel ad frangendos aduerſis.*
    - *Nonunquàm habet emiſſarios & excurſores perditos homines, inprimisq́ hæreticos, qui ſedentes in cathedra peſtilentiæ, malarum doctrinarū mortifera ſemina diſpergūt, vt illos qui nullum delectū aut diſcrimē habent virtutis & vitiorū, homines per ſe procliues ad malū, nutantes ac præcipitantes impellant.*

QVIBVS MODIS DICAMVR INDVCI in tentationem. TABVLA 153.

DICI-*mur autē induci in tētationē, cùm tētationibus ſuccumbimus. Inducimur verò in tētationem dupliciter:*

- *Primùm, cùm de ſtatu dimoti, in id ruimus malum, in quod tentando nos aliquis impulerit. At nemo quidem à Deo hoc modo in tentationem inducitur. Quia nemini eſt peccati author Deus, immò verò odit omnes qui operantur iniquitatem. Pſal. 5.*
- *Deindè dicitur nos in tentationem inducere is, qui etſi non tentat ipſe, neque operam dat, quò tentemur, tentare tamen dicitur, quia cùm poßit prohibere, nè id accidat, aut nè tentationibus ſuperemur, non impedit. Hoc modo Deus bonos & pios tentari quidem ſinit, veruntamen ſua gratia ſuſtentatos non deſerit.*
- *Prætereà nos in tentationem Deus inducere dicitur, cùm eius beneficijs, quæ nobis ad ſalutem dedit, abutimur ad perniciem, & patris ſubſtantiam, vt prodigus ille filius, diſsipamus, viuendo luxuriosè, noſtris cupiditatibus obſequentes. Luc. 15. Quāobrem id dicere poſſumus, quod de lege dixit Apoſtolus: Inuentum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Ad Rom. 5.*

QVID HAC POSTVLATIONE PETAMVS.

TABVLA 154.

QVID VE*rò in hac precationis parte poſtulemus, videndũ eſt:*

- *Non enim id petim⁹,*
  - *Ne omninò tentemur. Eſt enim hominum vita tentatio ſuper terrã. Eſt autem ea res vtilis & fructuoſa hominum generi. nam in tẽtationibus noſipſos, id eſt, vires noſtras cognoſcimus. Quamobrem etiàm humiliamur ſub potenti manu Dei, viriliterque decertantes, expectamus immarceſcibilem coronam gloriæ.*
  - *Sed petimus, nè diuino præſidio deſerti, ſen tationib. vel decepti aſſentiamur, vel cedamus afflicti: vt præſtò ſit nobis Dei gratia, quæ, cùm defecerint nos propriæ vires, in malis recreet ac reficiat. Quarè*
    - *Et generatim Dei opẽ implorare debemus in omnibus tentationib⁹:*
    - *Et nominatim, cùm ſingulis affligimur, ad precationem confugere oportet.*
- *Ergò poſtulamus nè morem geramus cupiditatibus, nève defatigemur in tẽtationibus ſuſtinendis, nè declinemus de via Domini, vt tam in rebus incommodis, quàm in proſperis, æquitatem animi, conſtantiamque ſeruemus, & nullam noſtrî partem Deus ſua tutela vacuam relinquat.*
- *Petimus deniquè, vt ſatanam conterat ſub pedibus noſtris.*

QVAE IN HAC PETITIONE MAXIME

cogitare & meditari oporteat. TABVLA 155.

IN HAC *precatiõe erit illa optima ratio,*

- *Si, quanta ſit hominum infirmitas, intelligentes, viribus noſtris diffidamus, & omni ſpe noſtræ incolumitatis in Dei benignitate collocata, eo freti patrocinio, vel in maximis periculis magnum animum habuerimus, præſertim cogitantes, quàm multos hac ſpe atque hoc animo præditos ex hiantibus ſatanæ faucibus liberârit Deus.*
- *Cogitent etiàm fideles, quem in hoſtium tentationibus ducem habeant, nempè Chriſtũ Dominum, qui victoriam ex illo certamine retulit. Vincitur autem Satanas*
  - *Non*
    - *Ocio,*
    - *Somno,*
    - *Vino,*
    - *Comeſſatione,*
    - *Libidine:*
  - *Sed*
    - *Oratione,*
    - *Labore,*
    - *Vigilia,*
    - *Abſtinentia,*
    - *Continentia,*
    - *Caſtitate.*
    - *Ait enim:*
      - *Vigilate & Orate,*
      - *Nè intretis in tentationem. Matth. 26.*

PETITIO SEPTIMA, DE MALORVM DEPRECATIONE.

SED LIBERA NOS A MALO.

CONTINVATIO.

POSTREMA hæc petitio eſt inſtar omnium, qua Dei filius diuinam hanc orationem concluſit: cuius etiàm vim & pondus oſtendens, ea vſus eſt orandi clauſula, cùm è vita migraturus, Deum patrem pro hominum ſalute deprecaretur. Rogo enim, *inquit*, vt ſerues eos à malo. Ioan. 17.

ARGVMENTVM.

ERGÒ hac precationis formula, quam & præcepto tradidit, & exemplo cõfirmauit Chriſtus, quaſi quadam epitome ſummatim complexus eſt vim & rationem cęterarum petitionum. Cùm enim id, quod ea prece continetur, impetrauerimus, nihil, authore ſancto Cypriano, remanet, quod vltrà adhuc debeat poſtulari, cùm ſemèl protectionem Dei aduerſùs malum petamus: qua impetrata, contra omnia, quæ diabolus & mundus operantur, ſecuri ſtamus & tuti.

DE DVPLICI HVIVS PETITIONIS diſcrimine. TABVLA 156.

SED *differunt*

- *Primùm hac & proxima petitio, q*
  - *Illa vitationem culpæ,*
  - *Hac pœnæ liberationem* — *Poſtulamus.*
- *Deindè infidelium & Chriſtianorum hominũ preces: petũt enim*
  - *Vehementèr illi etiàm à Deo, vt poßint ex morbis vulneribusque conualeſcere, ſibi vt ex vrgentibus vel imminentibus malis euadere liceat: ſed tamen illius præcipuam ſpem liberationis ponunt in remedijs, natura, vel hominum induſtria comparatis: qui etiàm ſibi datum, etiamſi cantionibus, ſi veneficijs, ſi dæmonum opera confictum ſit, ſinè vlla religione adhibent, modò aliqua valetudinis ſpes oſtendatur.*
  - *Longè alia eſt ratio Chriſtianorum, qui in morbis & in omnibus aduerſis rebus habent ſummum perfugium & præſidium ſalutis Deum: vnum illũ omnis authorem boni & liberatorem ſuum agnoſcunt ac venerantur. Remedijs verò quæ ineſt ad ſanandum vis, inſitam à Deo eſſe pro certo habente: tantumque illa ægrotis prodeſſe exiſtimant, quantum ipſe voluerit Deus. Eſt enim à Deo data hominum generi medicina, quæ morbos ſanaret.*

QVAE PETITIONIS HVIVS VIS SIT atque ratio. TABVLA 157.

SEQVItur huius vis & ratio Petitionis, vt fideles intelligant,

Non omninò petere nos hoc loco, vt à malis omnibus liberemur. Sunt enim quædam, quæ communitèr mala putantur, quæ tamen ſunt illis fructuoſa, qui patiuntur, vt ille ſtimulus, qui Apoſtolo erat adhibitus, vt Dei gratia adiuuante, virtus in infirmitate perficeretur. 2. Cor. 12. Hæc, ſi cognita ſit eorum vis, ſumma voluptate pios afficiunt: tantum abeſt, vt à Deo petant, vt auferantur.

Sed omninò huic voci eam ſubiectam eſſe vim,

Vt à peccato liberati, à tentationis etiàm periculo, ab intimis externisq́ malis eripiamur: Vt tuti ſimus ab aqua, ab igne, à fulgure: nè grando noceat frugibus, nè annonæ caritate, ſeditionibus, bello laboremus.

Petimus à Deo, vt morbos, peſtem, vaſtitatem arceat, vincula, carcerem, exilium, proditiones, inſidias, cæteraq́ omnia prohibeat incommoda, quibus maximè terreri ac premi ſolet hominum vita: omnes deniquè flagitiorum & facinorum cauſas auertat.

Neque hæc ſolùm, quæ omnium conſenſione mala ſunt, deprecamur, ſed illa etiàm, quæ penè omnes bona confitentur, diuitias, honores, valetudinem, robur, hanc ipſam vitam: petimus, inquam, nè ad malum, & ad animæ noſtræ exitium hæc conuertantur.

Oramus etiàm Deũ, nè morte opprimamur repentina: nè in nos iram Dei cõcitemus: nè quæ impios manent ſupplicia, ſubeamus: nè igne purgatorij torqueamur: à quo vt alij liberentur, piè & ſanctè precamur. Hanc petitionem & in Miſſa, & in Litanijs ſic interpretatur Eccleſia, nos videlicet ea præterita, præſentia, futura mala deprecari.

QVIBVS MODIS HOMINES A MALIS liberari dicantur. TABVLA 158.

NON VNO autẽ modo Dei nos benignitas eripit à malis. Nam

Impendentes prohibet calamitates: quomodò legimus, magnum illum Iacob eſſe liberatum ab inimicis, quos in illum concitârat Sichimitarum cædes, Geneſ. 35.

Et quidem beati omnes, qui cum Chriſto Domino in cælis regnant, omnibus malis Dei ope liberati ſunt. Nos autem, qui in hac peregrinatione verſamur, ab omnibus incommodis ſolutos eſſe minimè vult, ſed eripit à quibuſdã. & ſi ſunt inſtar liberationis malorum omnium ea ſolatia, quæ dat interdùm Deus ijs, qui rebus premuntur aduerſis.

Præterea à malis homines liberat Deus, cùm illos in ſummum diſcrimen adductos, integros ſeruat & incolumes: quod & pueris illis in ardentem fornacem coniectis, & Danieli contigiſſe legimus, quem leones nihil læſerunt, quemadmodùm neque pueros flamma violauit. Daniel. 3. & 6.

DÆMON

DAEMON CVR DICATVR MALVS.

TABVLA 159.

MALVS VErò etiàm ex ſententia ſanctorũ Baſilij Magni, Chryſoſtomi, & Auguſtini præcipuè dicitur dæmon, quòd

Hominum culpæ, id eſt, ſceleris & peccati author fuit: quo etiàm miniſtro vtitur Deus in repetẽdis pœnis à ſceleratis & facinoroſis: dat enim Deus omne malum hominibus, quod illi peccati cauſa patiuntur.

Etſi nihil eum læſerimus, tamen perpetuum bellum nobis infert, & capitali nos inſectatur odio. Quòd ſi nobis & fide armatis, & innocẽtia tectis nocere non poteſt: tamen nullum finem facit tentandi nos externis malis, & quacunque poteſt ratione diuexandi. Quamobrem Deum precamur, vt nos à malo liberare velit.

CVR A MALO, ET NON A MALIS,

petamus nos liberari.

DICIMVS autem, à malo, non à malis, ob id, quòd mala, quę in nos à proximis proficiſcũtur, illi aſſignamus tãquàm authori & impulſori. Quo minùs etiàm proximis iraſci debemus: quin odium & iracundiam in ipſum ſatanam conuertere oportet, à quo homines ad inferendam iniuriam impelluntur. Itaque ſi te aliqua re læſerit, proximus, cùm preces facis parenti Deo, pete, vt nõ modò te liberet à malo, id eſt, ab ijs, quas tibi proximus imponit, iniurijs: ſed illum ipſum eripiat proximũ ex diaboli manu, cuius impulſu homines in fraudem inducuntur.

DE REMEDIIS, QVIBVS RES VINcuntur aduerſæ.

TABVLA 160.

ILLVD DEniquè ſciendũ eſt,

Si in precibus & votis non liberamur à malis, debere nos, quæ premant, ferre patientèr, intelligentes placere diuino numini, vt tolerantèr ea patiamur. Quarè minimè nos indignari aut dolere par eſt, quòd preces noſtras non audiat Deus, ſed omnia ad eius nutum ac voluntatem referre oportet, exiſtimantes id vtile, id eſſe ſalutare, quod Deo placet vt ità ſit, nõ autem id quod ſecùs nobis videatur.

Dum in hoc vitæ curriculo verſamur, fideles ad omne incommodorum & calamitatum genus non ſolùm æquo, ſed etiàm gaudenti animo ferendum paratos eſſe debere. Omnes enim, inquit Apoſtolus, qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutiõem patientur, 2. Timoth. 3. Item, Per multas tribulationes oportet nos intrare in Regnum Dei. Act. 14. Rurſùm, Nónne hæc oportuit pati Chriſtum, & ità intrare in gloriam ſuam? Luc. 24. Non enim æquum eſt, ſeruum maiorem eſſe Domino ſuo: ſicuti turpe eſt è ſententia ſancti Bernardi, membra eſſe delicata ſub ſpinoſo capite.

EPILOGVS ORATIONIS DOMINICAE PER HANC VOCEM, AMEN.

CONTINVATIO.

VT anteà edocti fuimus de præparatione, quæ adhibẽda ſit priùs, quàm adgrediamur ad diuinam precationem: ſic nunc id fideles admonendi ſunt, vt clauſulæ ac finis ipſius precationis cauſam, rationemq́ue cognoſcant.

DE CLAV-

Digitized by Google

DE CLAVSVLAE HVIVS SIGNIFI- catione. TABVLA 161.

VERBVM AMEN, *variè à multis eſt interpretatum. Nam*
- *Septuaginta interpretes verterũt, Fiat.*
- *Alij reddiderunt, Verè.*
- *Aquila conuertit, Fidelitèr.*

Et quidẽ adeò frequẽs fuit hęc Hebræa vox in ore Saluatoris, vt ſpiritui ſancto placuerit, vt in Eccleſia Dei retineretur.

Eſt autem huic voci illa quodammodò ſubiecta ſententia: Scito tuas auditas eſſe preces. Habet enim vim reſpondentis, & illum, qui precibus, quod velit, impetrârit, cum bona gratia dimittentis Dei. Cuius ſententiæ teſtis eſt Apoſtolus in Epiſtola ad Corinthios: Quotquot enim, inquit, promiſſiones Dei ſunt, in illo eſt, ideò & per ipſum AMEN Deo, ad gloriam noſtram. 2. Cor. 1.

DE EIVSDEM CLAVSVLAE FRV- ctibus. TABVLA 162.

NON SOlùm autem cõſequimur poſtrema hac parte precationis, vt noſtræ preces audiantur, ſed quædã etiàm maiora ac p̃clariora, quàm vt verbis explicari poſſint.*

Nam cùm orando homines cum Deo colloquantur, vt ſanctus Cyprianis ait, fit quodam inexplicabili modo oranti diuina Maieſtas propior, quàm cæteris: quem præterea ſingularibus ornat muneribus: vt qui piè Deum orant, quodam modo cum ijs, qui ad ignem accedunt, comparari poſſint: qui ſi algẽt, caleſcunt: ſi calent, æſtuant: Sic illi aſſiſtentes ad Deum, pro modo pietatis ac fidei ardentiores euadunt: Inflammatur enim eorum animus ad Dei gloriam, mens illuſtratur admirabilem in modum, omninò cumulantur diuinis muneribus. Eſt enim illud proditum ſanctis literis: Præueniſti eum in benedictionibus dulcedinis. Pſal. 20.

Omninò qui vehementi illo ſtudio preces faciunt, Dei benignitate ac maieſtate admirabilitèr perfruuntur. Manè adſtabo, inquit Propheta, & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Hæc quo magis noſcunt homines, eo Deum vehementiori cultu ac pietate venerantur: eo etiàm ſentiunt iucundiùs, quàm ſuauis ſit Dominus, & quàm verè beati ſint omnes, qui ſperãt in eo: tum verò clariſſima illa luce circunfuſi, quanta ſit eorum humilitas, quanta ſit Dei maieſtas, conſiderant.

QVO AFFECTV PRECATIO DOMINICA concludenda ſit.

QVARE qui ſe confert ad ſacras preces, fide ſpeque munitus, Parentem adeat Deum, vt ſe id conſequi poſſe, quod ei opus ſit, nullo modo diffidat.
Fiat fiat.

FINIS.

1009790
1.010.268

IN QVO EST SALV
VITA ET RESVRR
GEORG EDER
I.C.F.